ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קהת
קרני הוד תורה
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא
בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי
יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ
עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה
לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי:
ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יא סַבּוּנִי גַם־
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יב סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים
דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ
וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה
רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת
כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ
וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־
בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:
כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:
כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה
נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־לַקְרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ:

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי

המשך בעמוד פד

סוף זמן קידוש לבנה:
יום שני בערב, י״ג מרחשון

אגרות קודש

ב״ה, ט׳ מרחשון, ה׳תשי״א

שלום וברכה!

אתענין לדעת אם שומר השיעורים, אשר דברנו אדותם קודם נסעו מפה, וכמה דפים וכו׳ למד בפועל ממש. וידוע מאמר מגלת חסיד[י]ם (הובאה בירושלמי סוף ברכות) יום תעזבני יומים אעזבך.

ות״ח אם יודיעני על דבר הנ״ל...

מנחם שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד״ה ואשה אחת
שבת פרשת וירא, ח״י מרחשון, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת ש״פ וירא, י״ח מרחשון, ה׳תשכ״ה ..... יא

ה) משיחות ש״פ וירא, ח״י מרחשון ה׳תשנ״ב.... כה

ו) לקוטי-שיחות כ׳ מר-חשון כרך טו.....לד

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לט

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וירא .....מא

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וירא ..... מב

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וירא ..... פז

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וירא .....פח

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וירא ..... צח

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....קא

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת וירא..... קד

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וירא ..... קפג

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת וירא..... רג

יז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק כד, קהלת פרק י .....רט

יח) משניות – מסכת זבחים
ביאור קהתי..... ריא

יט) עין יעקב מסכת מגילה ..... ריט

כ) מסכת נידה עם ביאורים
מדף יח עד דף כד ..... רכ

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רנד

כב) שולחן ערוך הלכות תפלה
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רנד

כג) לקוטי תורה שחורה אני ונאוה וגו׳
אדמו״ר הזקן .....רנז

כד) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רסז

כה) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רסח

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... ער

כז) קונטרס עץ החיים
אדמו״ר מוהרש״ב..... רעא

כח) ספר המאמרים – ה׳תש״א
אדמו״ר מוהריי״צ.....ערב

כט) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....עדר

ל) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... עדר

לא) חומש לקריאה בציבור ..... ערה

לב) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רפד

לג) לוח זמנים לשבוע פרשת וירא ..... רפו

לד) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וירא, ח"י מרחשון, ה'תשכ"ה*

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגו'[1]. וּמְבָאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן[2] כָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּסִפּוּר הַהַפְטָרָה בַּעֲבוֹדַת ה' (סְעִיף ב). וּבְהַקְדִּים מַה שֶׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבִּי הִלֵּל מִפּאַרִיטשׁ[3] (שֶׁכַּנִּרְאֶה מְיוּסָד עַל מַאֲמַר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן הַנַּ"ל) כְּעֵין הַקְדָּמָה[4], דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכָּל הַסִּפּוּרִים שֶׁבַּתַּנַ"ךְ, הֲגַם שֶׁהָיוּ כִּפְשׁוּטָם, כִּי אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ[5], מִכָּל־מָקוֹם לָמָּה בָּחֲרוּ הַנְּבִיאִים סִפּוּרִים אֵלּוּ דָּיְקָא לְכָתְבָם בַּתַּנַ"ךְ, עַל־כָּרְחֲךָ לוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁרָמְזוּ בָּהֶם רָזִין וְסוֹדוֹת עֶלְיוֹנִים וְכַמָּה דְּרָכִים לַעֲבוֹדַת ה' (עַד כָּאן הַהַקְדָּמָה שֶׁל רַבִּי הִלֵּל). וּמוּבָן, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַהוֹרָאוֹת שֶׁבַּהֲלָכוֹת וְדִינִים שֶׁבַּתּוֹרָה הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם, כִּלְשׁוֹן אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן[6]: הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית [וְזֶהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ בְּמַה שֶׁכָּתוּב כִּי הֵם חַיֵּינוּ[7] (לֹא רַק שֶׁבָּזֶה הִיא חַיּוּתוֹ (אִין דֶּעם לֶעבֶּט עֶר), שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ חִיּוּת, אֶלָּא גַּם) שֶׁהַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת אֶת (אוֹפֶן) הַחַיִּים (כֵּיצַד לִחְיוֹת), וְהֵינוּ שֶׁחַיּוּתוֹ שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־פִּי הוֹרָאוֹת הַתּוֹרָה], כָּךְ גַּם הַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת, כִּי כָּל הַתּוֹרָה הִיא תּוֹרָה אַחַת, וְאִי־אֶפְשָׁר לְהַפְרִיד חַס־וְשָׁלוֹם עִנְיָן אֶחָד מִזּוּלָתוֹ. וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם[8] שֶׁהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעִם ה', אֲפִילּוּ פָּסוּק אֶחָד אֲפִילּוּ תֵּבָה אַחַת [וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הַפָּסוּק[9] "אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ" וּבֵין הַפָּסוּק[10] "וְתִמְנַע הָיְתָה פִּלֶגֶשׁ"[11]], אִם אָמַר: מֹשֶׁה אֲמָרוֹ

ביאור בדרך אפשר

1 הפטרת פרשת וירא פותחת בפסוק:
2 **וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגו'**[1].
3 **וּמְבָאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן**[2] **כָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּסִפּוּר**
4 **הַהַפְטָרָה** כפי שהם **בַּעֲבוֹדַת ה'** של כל אחד ואחד, **כְּדִלְקַמָּן** (**סְעִיף**
5 **ב**). **וּבְהַקְדִּים מַה שֶׁכָּתוּב**
6 **בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבִּי הִלֵּל**
7 **מִפּאַרִיטשׁ**[3] מגדולי החסידים של
8 אדמו"ר האמצעי, בנו של רבנו הזקן,
9 ושל אדמו"ר הצמח צדק, נכדו של
10 רבנו הזקן (**שֶׁכַּנִּרְאֶה** מאמרו של
11 רבי הלל **מְיוּסָד עַל מַאֲמַר**
12 **אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן הַנַּ"ל**) **כְּעֵין**
13 **הַקְדָּמָה**[4] לביאור סיפור ההפטרה
14 כפי שהוא מתבטא בעבודת ה', **דְּהִנֵּה**
15 **יָדוּעַ שֶׁכָּל הַסִּפּוּרִים**
16 **שֶׁבַּתַּנַ"ךְ, הֲגַם שֶׁהָיוּ** התרחשו
17 בפועל **כִּפְשׁוּטָם, כִּי אֵין מִקְרָא**
18 **יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ**[5], **מִכָּל־**
19 **מָקוֹם לָמָּה בָּחֲרוּ הַנְּבִיאִים**
20 **סִפּוּרִים אֵלּוּ דָּיְקָא** דווקא
21 **לְכָתְבָם בַּתַּנַ"ךְ** למרות שכמובן
22 במשך השנים התרחשו סיפורים
23 נוספים שלא נכתבו בתנ"ך, **עַל־**
24 **כָּרְחֲךָ** בהכרח **לוֹמַר** שסיפורים אלו
25 נכתבו **מִפְּנֵי שֶׁרָמְזוּ בָּהֶם**
26 הנביאים **רָזִין וְסוֹדוֹת עֶלְיוֹנִים**
27 **וְכַמָּה דְּרָכִים לַעֲבוֹדַת ה'** (**עַד**
28 **כָּאן הַהַקְדָּמָה שֶׁל רַבִּי הִלֵּל**).
29 **וּמוּבָן, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַהוֹרָאוֹת**
30 **שֶׁבַּהֲלָכוֹת וְדִינִים שֶׁבַּתּוֹרָה הֵן**
31 **הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בְּכָל זְמַן**
32 **וּבְכָל מָקוֹם**, והן בתוקף נצחי
33 **כִּלְשׁוֹן אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן**[6]:
34 **הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית [וְזֶהוּ גַּם**
35 **הַפֵּירוּשׁ בְּמַה שֶׁכָּתוּב** על דברי
36 התורה **כִּי הֵם חַיֵּינוּ**[7] **(לֹא רַק**
37 **שֶׁבָּזֶה** בדברי התורה **הִיא חַיּוּתוֹ**
38 **(אִין דֶּעם לֶעבֶּט עֶר** בזה הוא
39 חי), **שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ חִיּוּת**, **אֶלָּא גַּם**) **שֶׁהַתּוֹרָה**
40 **פּוֹעֶלֶת** אצל האדם **אֶת (אוֹפֶן) הַחַיִּים (כֵּיצַד לִחְיוֹת)** והיא
41 הקובעת את אופי החיים ואורח החיים, **וְהֵינוּ שֶׁחַיּוּתוֹ** אופן וצורת החיים
42 **שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** יהודי **בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת**
43 **עַל־פִּי הוֹרָאוֹת הַתּוֹרָה]**, וכשם
44 שהדברים אמורים בנוגע להוראות
45 ולהלכות **כָּךְ גַּם הַהוֹרָאוֹת**
46 **שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה** והלקחים שיש
47 להפיק מהם בעבודת ה' **הֵן**
48 **הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת** והן בתוקף בכל
49 זמן ובכל מקום, **כִּי כָּל הַתּוֹרָה**
50 **הִיא תּוֹרָה אַחַת, וְאִי־אֶפְשָׁר**
51 **לְהַפְרִיד חַס־וְשָׁלוֹם עִנְיָן**
52 **אֶחָד מִזּוּלָתוֹ** ולכן אין מקום
53 לגישה שרק ההוראות וההדרכות של
54 חלק אחד בתורה הן נצחיות, אלא
55 האמת היא שגם ההוראות של חלק
56 ההלכה וגם ההוראות בעבודת ה'
57 מסיפורי התורה הן נצחיות באותה
58 מידה. **וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם**[8]
59 **שֶׁהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעִם**
60 **ה'**, **אֲפִילּוּ** אם הוא לא אומר זאת
61 על כללות התורה אלא רק לגבי **פָּסוּק**
62 **אֶחָד** או **אֲפִילּוּ תֵּבָה** מילה **אַחַת**
63 **[וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הַפָּסוּק**[9]
64 **"אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"** שהוא
65 הפסוק הפותח את עשרת הדברות
66 ועוסק בנושא האמונה בה' **וּבֵין**
67 **הַפָּסוּק**[10] **"וְתִמְנַע הָיְתָה**
68 **פִּלֶגֶשׁ"**[11] העוסק במשפחתו של

---

*) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 332 ואילך. 1) מלכים־ב ד, א ואילך. - התחלת ההפטרה דפרשתנו. 2) בהביכלאַך שיצאו לאחרונה מהשבי', וישנו גם מה שנדפס כבר מזמן (בגנזי נסתרות ח"ג סד. מאה שערים יב־יג (כט, ב - ל, א). לקוטים יקרים (ריגא 1939) ע"ו (בתוס' הערות בחצע"ג)), בשינויים קלים. ולאח"ז במאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים ע' קלז. וראה שם ע' קלו. 3) נדפס בפלח הרמון ס"פ וירא (נח, א ואילך). - ולהעיר מהידוע בנוגע למאמרי החסידות של ר' הלל, שהיו מעיינים בהם וגם לומדים אותם (ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קפב. וש"נ). 4) שם נח, א. 5) שבת סג, א. 6) תניא פי"ז. 7) ברכת "אהבת עולם" דתפלת ערבית (ע"פ נצבים ל, כ). 8) הל' תשובה פ"ג ה"ח. 9) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו. 10) וישלח לו, יב. 11) פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ"י (בעיקר השמיני מי"ג העיקרים).

ביאור בדרך אפשר

עשו, כי כל פסוק וכל מילה בתורה חשובים באותה מידה], **אם אָמַר: מִשֶּׁה אָמְרוּ מִפִּי עַצְמוֹ (אֲפִילוּ אִם מוֹדֶה שֶׁזֶּהוּ** הפסוק המסויים או המילה המסוימת בתורה שלגביה חסר לו באמונה שזו תורת ה׳, **אֱמֶת וְקָדוֹשׁ, אֶלָּא שֶׁאוֹמֵר שֶׁאֵין בָּזֶה דַּרְגַּת הַקְּדוּשָׁה שֶׁבְּ״אָנֹכִי הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״**[12]), **הֲרֵי זֶה כּוֹפֵר בְּ(כָל הַ)תּוֹרָה** ולא רק בחלק מסויים, כי כל התורה היא עניין אחד **(וְכֵן אִם אוֹמֵר כֵּן אֲפִילוּ עַל עִנְיָן אֶחָד בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** הרי זה בדיוק כמו אם אומר כן לגבי חלק מסויים מתורה שבכתב). **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** כשם שאמירה שחלק מסויים בתורה היא לא דבר ה׳ נחשבת כפירה בתורה, כך גם **אִם לֹא מִתְיַחֲסִים לַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה כְּהוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת** שתקפות בכל זמן ובכל מקום, **הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁחֲסֵרוֹת הוֹרָאוֹת אֵלּוּ,** ההוראות הנלמדות מסיפורי התורה, **אֶלָּא חֲסֵרוֹת גַּם הַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּהִלְכוֹת הַתּוֹרָה, וְעַד לְ״אָנֹכִי הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״** כי, כאמור, כל חלקי התורה הם עניין אחד. **וּבְדוּגְמַת סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁחָסֵר בּוֹ אוֹת אַחַת, הֲרֵי זֶה פּוֹגֵם בְּכַשְׁרוּת כָּל הַסֵּפֶר־תּוֹרָה**[13], למרות ששאר חלקי הספר, מלבד האות החסרה, שלמים, **דְּכֵיוָן שֶׁחֵלֶק מְסוּיָם בַּתּוֹרָה אֵינוֹ נִצְחִי אֶלָּא, הֵינוּ: שֶׁבִּזְמַן זֶה אֵינוֹ קַיָּם אֶצְלוֹ, הֲרֵי זֶה פְּסוּל בְּכָל הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא אֶצְלוֹ. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לַסִּפּוּר שֶׁבְּהַפְטָרָה זוֹ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה הַסִּפּוּר כִּפְשׁוּטוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת [דְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, הֲרֵי סִפּוּר זֶה הוּא אֶחָד מִט״ז הַמּוֹפְתִים שֶׁהֶרְאָה אֱלִישָׁע (וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל עַל פָּסוּק[14] ״פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ״, מִכָּאן אַתָּה דּוֹרֵשׁ שְׁמוֹנָה מוֹפְתִים בְּאֵלִיָּהוּ, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לֶאֱלִישָׁע[15])], הִנֵּה מִזֶּה שֶׁהַסִּפּוּר נִקְבַּע בַּתּוֹרָה רַק כְּדֵי לְסַפֵּר שֶׁנִּתְקַיְּמָה הַבַּקָּשָׁה דְּ״פִּי שְׁנַיִם״, כִּי בִּשְׁבִיל זֶה מַסְפִּיק לוֹמַר שֶׁהָיוּ ט״ז מוֹפְתִים. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת סִפּוּר זֶה, וּבְכַמָּה פְּרָטִים, מוּכָח שֶׁכְּלָלוּת הַסִּפּוּר וְכָל פְּרָטָיו שֶׁנִּקְבְּעוּ בַּתּוֹרָה הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בַּעֲבוֹדַת ה׳.**

ביאור בדרך אפשר

בְּגַשְׁמִיּוּת [דְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, כַּנַּ״ל, ובוודאי שמלבד הסודות והרמזים, הדברים הם כפשוטם, **הֲרֵי סִפּוּר זֶה הוּא אֶחָד מִט״ז הַמּוֹפְתִים שֶׁהֶרְאָה אֱלִישָׁע** שאלישע ביקש מאליהו הנביא רבו להיות **״פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ״, מִכָּאן אַתָּה דּוֹרֵשׁ שְׁמוֹנָה מוֹפְתִים בְּאֵלִיָּהוּ, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לֶאֱלִישָׁע[15])], הִנֵּה מִזֶּה שֶׁהַסִּפּוּר נִקְבַּע בַּתּוֹרָה** שהיא נצחית, **מוּבָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת ה׳** בכל מקום ובכל זמן. **וְאֵין לוֹמַר שֶׁסִּפּוּר זֶה** הנס של אסון השמן **נִקְבַּע בַּתּוֹרָה רַק כְּדֵי לְסַפֵּר שֶׁנִּתְקַיְּמָה הַבַּקָּשָׁה דְּ״פִּי שְׁנַיִם״** ואכן אלישע עשה מופתים רבים, כפול ממספר המופתים שעשה אליהו, **כִּי בִּשְׁבִיל זֶה מַסְפִּיק לוֹמַר שֶׁהָיוּ ט״ז מוֹפְתִים** ואין צורך לפרט איזה מופתים בדיוק נעשו. **וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת סִפּוּר זֶה, וּבְכַמָּה פְּרָטִים,** ולא מסתפקת בציון ה׳מופת׳ באופן כללי אלא גם מפרטת בו פרטים רבים, **מוּכָח שֶׁכְּלָלוּת הַסִּפּוּר וְכָל פְּרָטָיו שֶׁנִּקְבְּעוּ בַּתּוֹרָה** – גם כללות הענין וגם הפרטים שלו **הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בַּעֲבוֹדַת ה׳.**

---

12) ומארז״ל אשר משנה תורה אמרה משה מפי עצמו (מגילה לא, ב) הרי שמע בסיני (רש״י ד״ה כאשר צוך, סנה׳ נו, ב. - נוסף* על זה שגם ״מפי עצמו״ דמשה הי׳ ברוח הקודש, כמ״ש התוספות במגילה שם), וההפרש שבין משנה תורה לד׳ ספרים הראשונים הוא שמשנה תורה נתלבשה בהשגתו (ברוח הקודש שלו). וכ״ה גם בנוגע לתורה שבעל־פה - שברמב״ם שם - כל חידושי התורה שנתגלו ע״י תלמיד ותיק שבכל דור ודור, שכולם ניתנו למשה מסיני, הם דבר הוי׳ ממש, אלא שנתלבשו בהשגתם (ראה בכ״ז בארוכה לקו״ש ח״ד פ׳ דברים, ובהנסמן שם). 13) ראה זח״ג עא, א. תקו״ז תכ״ה (ע, א). שו״ת נו״ב מהד״ת או״ח סק״ט. שו״ת אבני נזר חיו״ד סשע״א. 14) מלכים־ב ב, ט. 15) רד״ק שם, יד.

*) כי מה ששמע בסיני הוא כמו כל התורה, שהיא למעלה מבחי׳ רוה״ק של משה, ורק שד׳ ספרים הראשונים לא נתלבשו גם ברוה״ק של משה, משא״כ ספר משנה תורה (ראה לקו״ש שם הערה 9).

ביאור בדרך אפשר

ב) **וְזֶה־לְשׁוֹן** מַאֲמַר הַנַּ"ל בַּבִּיכְלַאדְּ[16]: כְּשֵׁם שֶׁצּוֹעֲקִים בַּ'יְחִידוּת' עַל רְחוּקוֹ מֵאֱלֹקִים חַיִּים, כֵּן יְיוֹתֵר מִכֵּן כָּל נְשָׁמָה בַּעֲלוֹתָהּ בַּלַּיְלָה - צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר עַל רְחוּקָהּ מֵאֱלֹקִים חַיִּים. וְאָמַר עַל פָּסוּק "וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" כו': "אִשָּׁה" הִיא בְּחִינַת נְשָׁמָה הַנִּקְרֵאת אִשָּׁה יִרְאַת ה'. "אַחַת" מְאוּחֶדֶת עִם הָרָוֵי'. "מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" שֶׁהוּא כְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה, שֶׁעִנְיַן הַנְּבוּאָה מִלְּשׁוֹן נִיב שְׂפָתַיִם[17] שֶׁמְּקַבְּלִים מִבְּחִינַת דְּבַר הָרָוֵי', כֵּן כָּל נְשָׁמָה הִיא כְּלִי קִיבּוּל לְקַבֵּל הַשָּׂגוֹת וְגִילוּי אֱלֹקוּת[18]. "צְעָקָה אֶל אֱלִישָׁע", נוֹטְרִיקוֹן "אֱלִי שַׁע" מִלְּשׁוֹן וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל כו', פֵּירוּשׁ "שַׁע אֵלַי". "עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת", פֵּירוּשׁ: אִישִׁי - הוּא אֵשׁ יו"ד[19] שֶׁבְּחִינַת אֵשׁ יו"ד שֶׁהָיָה אֶצְלִי בְּהִתְלַהֲבוּת וְהִתְלַהֲטוּת אַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ לְהִכָּלֵל וּלְהִבָּטֵל בִּבְחִינַת יו"ד חָכְמָה עִילָּאָה - מֵת אֶצְלִי. "וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת הָרָוֵי", פֵּירוּשׁ: יָרֵא - אוֹתִיּוֹת יָאֵר, שֶׁהָיָה בּוֹ כֹּחַ[20] לְהוֹסִיף תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּהָרָוֵי', "וְהַנּוֹשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים", פֵּירוּשׁ: "וְהַנּוֹשֶׁה" - מִלְּשׁוֹן "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים"[21], שֶׁזֶּה קָאֵי עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁהִיא מְשַׁכַּחַת אוֹתִי מֵאֱלֹקוּת, "בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי" הֵם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ, וְהוּא רוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים[22] לְ'אַהֲבוֹת זָרוֹת' תַּאֲוֹת הַגּוּף, וּלְ'יִרְאוֹת זָרוֹת' כְּמוֹ הַחֹשֶׁךְ וְהַדְּאָגָה פֶּן יֶחְסַר לַחְמוֹ. "וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מַה יֶּשׁ לָךְ אִישִׁי מֵת" פֵּירוּשׁ: אִישִׁי - הוּא אוֹתִיּוֹת אֵשׁ יו"ד[19] שֶׁבְּחִינַת

ביאור בדרך אפשר

ב) וְזֶה־לְשׁוֹן מַאֲמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הַנַּ"ל בַּבִּיכְלַאדְּ[16] בְּכַרְכִּים של כתבי היד: כְּשֵׁם שֶׁצּוֹעֲקִים הַחֲסִידִים בַּ'יְחִידוּת' אֶצֶל הָרַבִּי עַל רְחוּקוֹ מֵאֱלֹקִים חַיִּים וּמְבַקְּשִׁים עֵצָה וְהַדְּרָכָה לְהִתְעַלּוּת מֵהַמְּצַב הַזֶּה וְלְהִתְקָרֵב לֶאֱלוֹקוּת, כֵּן יְיוֹתֵר מִכֵּן כָּל נְשָׁמָה בַּעֲלוֹתָהּ בַּלַּיְלָה לְמַעְלָה, לְשַׁאוֹב חַיִּים חֲדָשִׁים מֵאֱלוֹקוּת - צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר עַל רְחוּקָהּ מֵאֱלֹקִים חַיִּים. וְאָמַר עַל פָּסוּק "וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" כו': "אִשָּׁה" הִיא בְּחִינַת נְשָׁמָה הַנִּקְרֵאת אִשָּׁה יִרְאַת ה' כְּלְשׁוֹן הַכָּתוּב בְּמִשְׁלֵי בְּפֶרֶק 'אֵשֶׁת חַיִל'. "אַחַת" - אֲשֶׁר הִיא אַחַת מְאוּחֶדֶת עִם הָרָוֵי' הַנִּשְׁמָה מְאוּחֶדֶת עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵינָהּ מְצִיאוּת נִפְרֶדֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ. "מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" שֶׁהוּא הַקֶּשֶׁר של כל נִשְׁמָה עִם אֱלוֹקוּת הוּא כְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה, שֶׁעִנְיַן הַנְּבוּאָה הוּא מִלְּשׁוֹן נִיב שְׂפָתַיִם[17] עִנְיַן הַדִּיבּוּר שֶׁמְּקַבְּלִים כָּל הַנִּבְרָאִים מִבְּחִינַת דְּבַר הָרָוֵי' הַמְּהַוֶּה וּמְקַיֵּם וּמַחֲיֶה אוֹתָם, כֵּן כָּל נְשָׁמָה של כל יְהוּדִי הִיא כְּלִי קִיבּוּל כְּלִי רְאוּי וּמַתְאִים לְקַבֵּל וּלְקַלֵּט בְּתוֹכָהּ הַשָּׂגוֹת לְדַעַת אֶת ה' וְגִילוּי אֱלֹקוּת[18] וְלִהְיוֹת כְּלִי רְאוּי לְקַלֵּט אוֹר אֱלוֹקִי. וְכָל אַחַת מֵהַנִּשְׁמוֹת "צְעָקָה אֶל אֱלִישָׁע", הַמִּלָּה "אֱלִישָׁע" הִיא נוֹטְרִיקוֹן "אֱלִי שַׁע" מִלְּשׁוֹן וַיִּשַׁע וּיפֵן ה' אֶל הֶבֶל כו', פֵּירוּשׁ "שַׁע אֵלַי" כְּלוֹמַר, "אֱלִישָׁע" מִשְׁמַעוֹ פְּנִיָּה אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְהַכָּתוּב מַמְשִׁיךְ וּמְתָאֵר אֶת מַצָּבָהּ של הַנִּשְׁמָה הַזּוֹעֶקֶת עַל הַרִּיחוּק שֶׁלָּהּ מֵאֱלוֹקוּת. וּמַצָּבָהּ הֵלֹא רְצוּי של הַנִּשְׁמָה מְתוֹאָר בְּמִלִּים "עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת" פֵּירוּשׁ: אִישִׁי - הוּא אוֹתִיּוֹת אֵשׁ יו"ד[19] שֶׁבְּחִינַת צָרִיךְ לְבַטּוּחַ בַּה' שִׁיסְפַּק לוֹ אֶת פַּרְנָסָתוֹ.

---

16) לע"ע מצאתיו: א) ב"ביכל הורוויץ" [בוך 1201]. ב) ב"ביכל וואָלף" [בוך 94] (בלא סימני פיסוק). בכותרת שם: "מאדמו"ר הזקן נבג"מ זי"ע מה שאמר בלאדי. ובזה"ל אמר" (כן הוא בביכל הורוויץ. בביכל וואָלף, בגנזי נסתרות וכו': שהשיב לאחד על שאלתו ביחידות). 17) לשון הכתוב - ישעי' נז, יט. 18) הדיוק בני הנביאים - ראה בפלח הרמון שם. 19) (עפמש"כ בלקו"ת שלח (מד, ד) אולי יש לבאר:) יו"ד, אות הראשון דשם הוי'. דשם הוי' הוא נעלה מכל השמות שאין נמחקין, דשם הוי' הוא שם המפורש ושם העצם. ובשם הוי' עצמו, היו"ד הוא התחלתו וראשיתו. וראה לקמן "תוס' אור בהוי'". 20) בכת"י הורוויץ: כי כל נשמה בכחה. 21) מקץ מא, נא. 22) (עפמש"נ (ירמי' ב, יג) שתים רעות גו' אותי עזבו גו' לחצוב להם גו' - אולי יש לבאר:) דלבד זאת שהנה"ב משכחת אותו מאלקות ורוצה לבטל ח"ו את האהוי"ר

ביאור בדרך אפשר

״וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מַה יֶּשׁ לָךְ בַּבַּיִת[23] כּוּ׳, וַתֹּאמֶר אֵין לִי כִּי־אִם אָסוּךְ שָׁמֶן״, פֵּירוּשׁ: שנתרחקה הנשמה מאלוקות עד כדי כך שֶׁאֵין לָהּ אהבה ויראה או השגה באלוקות ולא נשאר לה כִּי־אִם אלא עֶצֶם נְקוּדַת הַנְּשָׁמָה (שהיא לא נפגמת בשום מצב).

״וַיֹּאמֶר גּוּ׳ כֵּלִים רֵקִים״ גו׳, פֵּירוּשׁ במענה לזעקת הנשמה על ריחוקה העצום מאלוקות, ועד שלא נשאר לה השגה או אהבה ויראה לאלוקות, אומר לה הנביא שעליה לעבוד את ה׳ באופן של ׳כלים ריקים׳: כְּמַאֲמַר רַב מְתִיבְתָּא ראש הישיבה בְּגַן־עֵדֶן[24] אָעָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא לֵיהּ, עץ שלא עולה בו האור (עץ עבה שהאש לא נתפסת בו), מבקעים אותו לחתיכות קטנות כָּךְ גּוּפָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא דְּנִשְׁמָתָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ[25] וְסָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא כּוּ׳ עוֹלה בו אור הנשמה מבטשים ומבטלים אותו ועולה בו האור (של הנשמה). וְזֶהוּ עִנְיַן ״כֵּלִים רֵקִים״ גוּ׳ שֶׁצָּרִיךְ האדם המודע לריחוקו מאלוקות לְהִתְבּוֹנֵן הַרְבֵּה[26] במצבו החמור אֵיךְ שֶׁהוּא כְּלִי רֵיקָן, בְּלִי שׁוּם דַּעַת השגה באלוקות בַּמֹּחַ ובְּלִי שׁוּם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ אהבה ויראה, רגש לאלוקות בלב, וְיִתְמַרְמֵר ויצטער מְאֹד עַל רְחוּקוֹ וְיִצְעַק אֶל הַוָּיָ׳ ויבקש ויתחנן עַל רְחוּקוֹ מֵאֱלֹקִים חַיִּים מִקּוֹר הַחַיִּים, וְאַחַר־כָּךְ לאחר שיבטל ויבטש את היישות והמציאות שלו יָבֹא לְיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ[27], דווקא בגלל שנתרחק מאד, יבוא בסופו של דבר להתקרבות גדולה מאד, כשם שאור המאיר מתוך חשיכה יש לו מעלה ויתרון על אור רגיל כִּי בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - יֵשׁ יִתְרוֹן לָאוֹר כְּשֶׁהוּא מִן הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא.

וְזֶהוּ ״וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר״[28]. ״אַתְּ״ הוּא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, ״וּבָנַיִךְ״ הֵם שני ה״לדים׳ האמורים, דְּחִילוּ וּרְחִימוּ יראה ואהבה שֶׁבְּכָל נְשָׁמָה - ״תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר״ ״נותר״ לא מלשון ״נשאר״ אלא מלשון מעלה ויתרון בְּיִתְרוֹן אוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ. כֵּן יְזַכְּנוּ ה׳, כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן (עַד־כָּאן לְשׁוֹנוֹ של מאמר רבנו הזקן).

ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁעַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר הַנַּ״ל, יֵשׁ לְבָאֵר הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת שֶׁל הַתְּחָלַת הַהַפְטָרָה (וְאִשָּׁה אַחַת וְגוּ׳) עִם הַתְּחָלַת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, וַיֵּרָא אֵלָיו הַוָּיָ׳. וּבְהַקְדִּים, שֶׁבְּפַשְׁטוּת הָעִנְיָנִים, הַשַּׁיָּכוּת שֶׁל הַפְטָרָה זוֹ לְפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ הִיא, בִּגְלַל שֶׁבַּהַפְטָרָה מְסוּפָּר אוֹדוֹת בֶּן הַשּׁוּנַמִּית, שֶׁאֱלִישָׁע הִבְטִיחַ לָהּ ״אַתְּ חוֹבֶקֶת בֵּן״[29], וְגַם לְאַחֲרֵי־כֵן פָּעַל שֶׁיִּהְיֶה קִיּוּם לְהַבֵּן כוּ׳[30] והחייה אותו. וְזֶהוּ בְּדוּגְמַת הַסִּפּוּר בַּפָּרָשָׁה אוֹדוֹת יִצְחָק, שֶׁהַמַּלְאָךְ בִּישֵּׁר ״וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ״[31]. וְגַם בְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּמוֹ שֶׁל הַבֵּן, כִּדְאִיתָא כפי שמובא בַּמִּדְרָשׁ[32] עַל הַפָּסוּק[33] ״וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל״, שהמשתה נחשב ״גדול״ כי ״גדולי הדור״ השתתפו בו, עוֹג וְכָל

באלקות, הנה עוד זאת, בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים, שהאהוי״ר יהיו כו׳. 23) בלקוט״י: פי׳ בפנימיות. 24) זח״ג קסח, א. 25) עפ״ז יומתק התרגום ואגדה (הובא ברד״ק שם ד, ו) שככלות הכלים, הביאו לה מאני תבירי, ומתחברי במימרא דה׳, ויצקה השמן גם בהם. 26) כנראה זהו פירוש: אל תמעיטי. 27) ע״פ לשון הכתוב - קהלת ב, יג. וראה ספר הערכים חב״ד ערך אור - ביחס לחושך ס״ח. וש״נ. 28) ראה גם לקו״ת ס״פ מסעי. 29) מלכים־ב ד, טז. 30) שם, לה. 31) פרשתנו יח, י. 32) ב״ר פנ״ג, י. 33) פרשתנו כא, ח.

ביאור בדרך אפשר

גְּדוֹלִים עִמּוֹ הָיוּ שָׁם, וְהָיָה עוֹג לוֹעֵג עַל יִצְחָק, וְאוֹמֵר שֶׁיָּכוֹל לְבַטְּלוֹ ולהפסיק את קיומו בְּאֶצְבָּעוֹ (וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה דָּבָר קַיָּם), אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה: מָה אַתָּה מְבַזֶּה כוּ', וְאַדְרַבָּה, אֵין סוֹפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ (עוֹג) לִיפּוֹל אֶלָּא בְּיָדוֹ של משה מזרעם של אברהם ויצחק (אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה יצחק דָּבָר קַיָּם מִצַּד הָאֲמִירָה בפרשת העקידה "וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה" גו'[34], וְאַחַר־כָּךְ נַעֲשָׂה הַקִּיּוּם של מציאותו של יצחק – "אַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה"[35]).

אֲבָל עַל־פִּי־זֶה, לפי הסבר הקשר והשייכות בין פרשת השבוע, פרשת וירא, וההפטרה לפי הפשט הֲרֵי רַק הַסִּפּוּר אוֹדוֹת בֶּן הַשּׁוּנַמִּית שַׁיָּךְ לַפָּרָשָׁה, וְאִם־כֵּן הָיְתָה הַהַפְטָרָה צְרִיכָה לְהַתְחִיל בְּסִפּוּר זֶה (וּבִכְפָרֶט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בסיפור זה בלבד כ"א פְּסוּקִים וְיוֹתֵר[36]), לְלֹא הַהַקְדָּמָה "וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" גו'. אַךְ עַל־פִּי הַמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר הַנַּ"ל, אודות הפירוש של פסוקים אלו על פי חסידות יֵשׁ לְבָאֵר גַּם הַקֶּשֶׁר שֶׁל הַתְחָלַת הַהַפְטָרָה (וְאִשָּׁה אַחַת גו') עִם הַפָּרָשָׁה.

ד) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהַתְחָלַת הַפָּרָשָׁה וַיֵּרֶא אֵלָיו הָוָי', אַף שֶׁזֶּה בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם, לָכֵן וַיֵּרֶא אֵלָיו, לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה[37], הֲרֵי זוֹ פָּרָשָׁה חֲדָשָׁה, שֶׁמּוֹרָה שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן חָדָשׁ, כִּי בְּסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ נֶאֱמַר שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְכָל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ גו' נִמּוֹלוּ אִתּוֹ. דְּהַיְנוּ: כּוּלָּם בְּיַחַד. וְאִילוּ בְּפָרָשַׁת וַיֵּרֶא נֶאֱמַר וַיֵּרֶא אֵלָיו הָוָי', לְאַבְרָהָם דַּוְקָא, שֶׁהוּא עִנְיָן "וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ"[38]. וְהִנֵּה, הַגִּילוּי דְּ"וַיֵּרֶא גו' הוּא גִּילוּי נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, כִּי עִנְיָנוֹ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, דְּ'חוֹלֶה' בְּגִימַטְרִיָּא מ"ט[39], כֵּיוָן שֶׁהָיָה אֵצֶל אַבְרָהָם רַק מ"ט שַׁעֲרֵי בִּינָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּתַּן לַנְּבָרְאִים שֶׁיּוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ בְּכֹחַ עַצְמָם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[40] בגמרא חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, וְכוּלָּן נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה - חָסֵר אֶחָד, היינו שלבני אדם ניתנו מ"ט שערי בינה וְאִילוּ שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים אֵינוֹ בְּשֵׂיָּכוּת לַנְּבָרָא[41], כי הוא למעלה מהשגתו ואפילו משה רבנו לא זכה לשער הנו"ן אֶלָּא שער הנו"ן שייך לבחינת - בּוֹרֵא, בְּחִינַת אֶחָד, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁמְּקַבְּלִים מִלְּמַעְלָה ואדם לא יכול להשיג בכוח עצמו. וְזֶהוּ "וַיֵּרֶא אֵלָיו", שגילוי האלוקות לו זכה אברהם אבינו היה כדי לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, שֶׁהַגִּילוּי מִלְּמַעְלָה רִיפָּא[42] אֶת הַחוֹלִי

ביאור בדרך אפשר

כִּי בְּסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ נֶאֱמַר שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְכָל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ גו' נִמּוֹלוּ אִתּוֹ. דְּהַיְנוּ: כּוּלָּם גם אברהם וגם ישמעאל וגם אנשי ביתו של אברהם נזכרים בְּיַחַד. וְאִילוּ בְּפָרָשַׁת וַיֵּרֶא נֶאֱמַר וַיֵּרֶא אֵלָיו הָוָי', לְאַבְרָהָם דַּוְקָא, שֶׁהוּא עִנְיָן "וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ"[38] ונבדלנו כמו שנאמר בתורה לגבי ההבדלה של עם ישראל מכל האומות.

וְהִנֵּה, הַגִּילוּי דְּ'וַיֵּרֶא' גו' הוּא גִּילוּי אלוקי נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, כִּי עִנְיָנוֹ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, והמשמעות הפנימית של 'ביקור חולים' היא דְּ'חוֹלֶה' בְּגִימַטְרִיָּא מ"ט[39], כֵּיוָן שֶׁהָיָה אֵצֶל אַבְרָהָם רַק מ"ט שַׁעֲרֵי בִּינָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּתַּן לַנְּבָרְאִים שֶׁיּוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ ולגלות מלמעלה למטה בְּכֹחַ עַצְמָם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[40] בגמרא חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, וְכוּלָּן נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה - חָסֵר אֶחָד, היינו שלבני אדם ניתנו מ"ט שערי בינה וְאִילוּ שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים אֵינוֹ בְּשֵׂיָּכוּת לַנְּבָרָא[41], אֶלָּא לַבּוֹרֵא, בְּחִינַת אֶחָד, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁמְּקַבְּלִים מִלְּמַעְלָה. וְזֶהוּ "וַיֵּרֶא אֵלָיו", לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, שֶׁהַגִּילוּי מִלְּמַעְלָה רִיפָּא[42] אֶת הַחוֹלִי שֶׁל אַבְרָהָם, וְהַיְנוּ שֶׁנִּתְבַּטֵּל

---

34) שם כב, ב. 35) שם, יב. 36) מגילה כג, א. וכאן (גם להמסיימים ב"ותאמר שלום") בלאו־הכי סליק ענינא. 37) פירש"י עה"פ. 38) תשא לג, טז. 39) ראה טעמ"צ (להאריז"ל) ר"פ וירא. ד"ה חמישים שע"ב תרנ"ג (בקונטרס חי אלול תש"ג. בהוספה לסה"ש תש"ג ע' 201. ולאח"ז - בסה"מ תרנ"ג ע' ער ואילך). 40) ר"ה כא, ב. 41) פתיחת הרמב"ן לפירושו על התורה. 42) ראה בהשיחה ס"ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ריש ע' 237).

ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע וגו׳

ביאור בדרך אפשר

שֶׁל אַבְרָהָם, וְהֵינוּ שֶׁנִּתְבַּטֵּל הָעִנְיָן שֶׁהָיָה חוֹלֶה (בְּגִימַטְרִיָּא מ״ט), כֵּיוָן שֶׁקִּיבֵּל עַל ידי גילוי זה של ״וירא אליו ה׳״ גַּם שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים.

וְהִנֵּה, גַּם עִנְיָן זֶה אף שהוא נעלה ביותר הוֹרִישׁ אַבְרָהָם לְבָנָיו אַחֲרָיו, לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּירוּשָׁה לֹא רַק מַה שֶּׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הִשִּׂיג עַל־יְדֵי הַיְגִיעָה בַּעֲבוֹדָתוֹ בכוח עצמו, היינו מ״ט השערים, אֶלָּא גַּם הַגִּילוּי דְּ״וַיֵּרָא״ שֶׁנִּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה, גם אותו הוריש אברהם לכל אחד ואחד מישראל וְהֵינוּ לְפִי שֶׁיּוֹרֵשׁ מְקַבֵּל הַכֹּל כל מה שהיה למוריש, ולא רק חלק מזה.

אָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִצַּד הַנְּשָׁמָה שאכן מקבלת בירושה את כל העניינים הנעלים שהיו לאברהם אבינו, אֲבָל הַגּוּף הֲרֵי הוּא מַעְלִים וּמַסְתִּיר כוּ׳ ומונע מהאור האלוקי להתגלות ולפעול. אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר בַּהַפְטָרָה: וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגוֹ׳, שֶׁאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה נִמְצֵאת בַּגּוּף הַמַּעְלִים, וְהַהֶעְלֵם הוּא עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁ״עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת״, הִנֵּה גַּם אָז הֲרֵי הִיא ״אִשָּׁה אַחַת״, שֶׁהִיא ״אַחַת״ (מְאוּחֶדֶת) עִם הָרַוָּי׳, שֶׁלָּכֵן נוֹגֵעַ וְאִכְפַּת לָהּ הַהֶעְלֵם, וְכִלְשׁוֹן הַמַּאֲמָר: ״בַּלַּיְלָה צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר״, וְהֵינוּ, שֶׁזֶּהוּ אָמְנָם מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל לַיְלָה, הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הִיא צוֹעֶקֶת כוּ׳. וּצְעָקָה זוֹ פּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר ״אַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר״, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן, וּכְמַאֲמַר[43] כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, כֵּיוָן שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא. כֵּן יְזַכֵּנוּ ה׳, כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן.

ביאור בדרך אפשר

הנשמה ״אִשָּׁה אַחַת״, שֶׁהִיא ״אַחַת״ (מְאוּחֶדֶת) עִם הָרַוָּי׳, שֶׁלָּכֵן נוֹגֵעַ וְאִכְפַּת לָהּ הַהֶעְלֵם וזה עצמו הוא הוכחה שעדיין מאוחדת באלוקות, וְכִלְשׁוֹן הַמַּאֲמָר: ״בַּלַּיְלָה צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר״, וְהֵינוּ, שֶׁזֶּהוּ אָמְנָם מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל לַיְלָה כשאין אור, הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, שהגוף מעלים ומסתיר על הנשמה, כאמור, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הִיא הנשמה צוֹעֶקֶת כוּ׳ כי הריחוק מאלוקות נוגע לה ואכפת לה, כאמור.

וּצְעָקָה זוֹ פּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר ״אַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר״, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן, וּכְמַאֲמַר[43] הזוהר כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, כאשר הסטרא־אחרא (הצד האחור, שאינו צד הקדושה) נכפה ונכנע, עולה כבודו של הקדוש ברוך הוא בכל העולמות כֵּיוָן שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא וכפי שנתבאר לעיל.

כֵּן יְזַכֵּנוּ ה׳, כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן.

---

43) ראה תניא פכ״ז. לקו״ת ר״פ פקודי. שם פ׳ חוקת ד״ה על כן יאמרו פ״ב (סה, ג). ד״ה באתי לגני תש״י בתחלתו (סה״מ ה׳שי״ת ע׳ 111).

בס"ד. שיחת* ש"פ וירא, י"ח מרחשון, ה'תשכ"ה.

א. כל סדרה בתורה, מהתחלתה, יש לה שייכות לא רק לשבוע הקודם, החל מיום ראשון

- ולכן: (א) כל השבוע, החל מיום ראשון, נקרא ע"ש הסדרה (כמו בשבוע זה, שמיום ראשון נקרא השבוע בשם (פרשת) וירא); (ב) מיום ראשון צריך ללמוד בכל יום פרשה חומש עם פירוש רש"י מהסדרה שיקראו בשבת (בסוף השבוע)[1] -

אלא כל הסדרה יש לה שייכות גם לימי השבוע הבא, שהרי היא נקראת בשבת ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"[2], הימים שלאחרי השבת,

(שזהו החילוק בין הימים שלפני השבת לגבי הימים שלאחרי השבת: הימים שלפני השבת הם הכנה לשבת, כמאמר רז"ל[3] "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", והם העושים את השבת, כמו שכתוב[4] "לעשות את השבת". והימים שלאחרי השבת "מתברכין" משבת) -

ואופן הברכה הוא כברכתו של הקב"ה, שמקבלים לא רק את ה"עיקר", אלא גם - תוספת, ו"תוספתו של הקב"ה שמרובה על העיקר"[5] - מהסדרה שקוראים בשבת.

ב. על התיבות "וירא אליו" בהתחלת הסדרה, מפרש רש"י [שפירושו על החומש הוא "יינה של תורה"[6], דהיינו, שרש"י מגלה את הפנימיות והסוד שבתורה, וכמרומז במארז"ל[7] "נכנס יין יצא סוד"] - "לבקר את החולה".

ויש בזה ב' ענינים: א) כפשוטו, ביקור חולים. ב) "לבקר" מענין "בקורת תהיה"[8] - לבקר על מנת לתקן[9]. ושני ענינים אלה קשורים זה בזה, כיון שעל־ידי ביקור חולים כפשוטו נמשכת גם רפואה[10].

ועל־פי האמור לעיל, שכל הימים שלאחרי השבת מתברכים - ועוד עם תוספות - מהסדרה שקוראים בשבת, נמצא, שבכל ימי השבוע הבא נתברך ונמשך ה"וירא אליו הוי'" - "לבקר את החולה", שנמשכת רפואה לחולי ישראל, ויהי רצון - רפואה שלימה ורפואה קרובה.

ג. כאמור לעיל, מפרש רש"י על הפסוק "וירא אליו" - "לבקר את החולה". ואחר־כך מוסיף רש"י עוד ענין: "אמר[11] ר' חמא בר חנינא, יום שלישי למילתו היה, ובא הקב"ה ושאל בשלומו".

כמדובר בהתוועדויות הקודמות, מפרש רש"י - לכל־לראש - פשוטו של מקרא. ומזה מובן, ששני הענינים שרש"י מביא כאן - ש"וירא אליו" היה "לבקר את החולה", וב"יום שלישי למילתו" - מוכרחים מהפסוק.

וצריך להבין[12]:

מהו ההכרח בפסוק שזה היה ב"יום שלישי למילתו"?

- בשלמא שזה היה "לבקר את החולה", הרי כיון שנאמר בפסוק "וירא אליו הוי'" סתם (ולא נאמר בשביל איזו מטרה היה הדבר, כרגיל בפסוקים, שכאשר מספרים שהקב"ה נתגלה, נאמר מיד לאחרי־זה

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 312 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) תקנת אדה"ז - ראה סה"ש תש"ב ע' 27.
2) ראה זח"ב סג, ב. פח, א.
3) ע"ז ג, סע"א.
4) תשא לא, טז. וראה ד"ה את שבתותי ש"ת ספ"ג (סה"מ ה'ש"ת ע' 85).
5) דב"ר פ"א, יג.
6) מאמר אדה"ז - סה"ש תרצ"ז ס"ע 197. הובא ב"היום יום" כט שבט. וראה שיחת ש"פ נח בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 192).
7) עירובין סה, א. סנהדרין לח, א.
8) קדושים יט, כ. וראה פירש"י שם: "לבקר את הדבר שלא לחייבו כו'".
9) נדרים מ, רע"א. וראה רמב"ן ריש פרשתנו ("שהי' לו במראה השכינה ריפוי למחלת המילה"). אוה"ת ריש פרשתנו.
10) שם לט, ב. ב"מ ל, ב.
11) מב"מ פו, ב.
12) שיחה זו נדפסה לאח"ז גם בלקו"ש ח"ה ע' 77 ואילך.

(שזה היה בשביל) "וידבר" וכדומה), על כן צריך לומר, שזה בא בהמשך לפסוקים שלפני־זה[13]: לפני זה (בסוף פרשת לך־לך[14]) נאמר "בעצם היום הזה נימול אברהם", שמזה מובן שאברהם היה אז חולה, ולכן "וירא אליו הוי'" - "לבקר את החולה". אבל היכן מוכרח בפסוק שזה היה ב"יום שלישי למילתו"?

ב) יתירה מזה יש להקשות: למה הקב"ה לא הגיע מיד לבקר את אברהם בחליו? מצות ביקור חולים - שנלמדת מזה שהקב"ה בא לבקר את אברהם בחליו[15] - היא מהיום הראשון[16], ואם־כן למה המתין הקב"ה בביקור חולים עד היום השלישי?

ג) מה היא ההוראה מ"יום שלישי למילתו היה" - בעבודתנו?

ד. מאמר המוסגר:

בעצם הענין שהקב"ה בא "לבקר את החולה" - אינו מובן: מצות ביקור חולים למדים מהפסוק[17] "אחרי ה' אלקיכם תלכו"[15], או מהפסוק[18] "והודעת להם את הדרך ילכו"[19], והרי ב' הפסוקים נאמרו לאחרי מתן־תורה[20], ואם־כן מהו ענין ביקור חולים קודם מתן־תורה[21]?

קושיא זו היא גם בנוגע למצות כיבוד אב שקיים אברהם אבינו[22] (שדובר בשבת הקודמת[23]): הרי על כיבוד אב נצטוו רק לאחרי זה, ואם־כן, איזו טענה יכולה להיות על אברהם אבינו ש"לא קיים אברם את כבוד אביו"?

בנוגע לביקור חולים אפשר לתרץ, שיתכן שהמצוה היתה גם אצל בני נח, כדברי הגמרא[24], שכמה ענינים של "קום עשה" נצטוו בהם גם בני נח, אף שאינם נכללים בשבע מצוות, כי בשבע מצוות נכללים רק ענינים של "שב ואל תעשה"; אבל בנוגע לכיבוד אב - אי אפשר לתרץ כן, שהרי על כיבוד אב נצטוו במרה[25], ואם גם בני נח היו מצווים על זה, לא היה צורך בציווי במרה[26].

עוד יש לתרץ בנוגע לביקור חולים:

ביקור חולים (וכן הכנסת אורחים, ניחום אבלים וכו') נכללים במצות גמילות חסדים (ואף־על־פי שלאחרי מתן־תורה הן מצוות נפרדות[27], הנה כפי שהיו קודם מתן־תורה, היו כלולות בגמילות חסדים). וכיון שגמילות חסדים היה גם אצל אברהם - ואדרבא, זה היה עיקר ענינו - במילא היה אצלו גם ביקור חולים (והכנסת אורחים).

ועל־פי־זה יובן המשך הפסוק[28] "וישא עיניו וירא גו'" לפסוק "וירא אליו הוי'" (שהשייכות היא לא רק לסיום הפסוק: "כחום היום" (כדפירש רש"י), אלא גם לתחילת הפסוק) - כי ביקור חולים והכנסת אורחים הם ענין אחד, ששניהם נכללים בגמילות חסדים, ורצה הקב"ה להחליף הכנסת אורחים בביקור חולים.

- ואף־על־פי שביקור חולים היה מהקב"ה, והכנסת אורחים היתה צריכה להיות מאברהם אבינו, הרי זה כולא חד: על־ידי קיום מצות הכנסת אורחים - מצוה מלשון צוותא וחיבור[29] - מתחבר אברהם ופועל

---

13) ראה במפרשי רש"י במקומו. מהרש"א ב"מ שם. פרישה יו"ד סשל"ה סק"א.
14) יז, כו.
15) סוטה יד, א.
16) כדלהלן ס"ה.
17) פ' ראה יג, ה.
18) יתרו יח, כ.
19) ב"מ ל, ב. תיב"ע שם.
20) רש"י שם, יג.
21) ראה תו"א (לד, ד): "קדשנו במצותיו דייקא כו' וקדשנו שבאתדל"ת בעשיית האדם מצות ה' גורם כו'". ושם (סח, א): "וישמור כו' מצותי כו' הקב"ה מבקר חולים".
22) רש"י ס"פ נח.
23) שיחת ש"פ לך לך סט"ז ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 226 ואילך).
24) סנהדרין נח, סע"ב.
25) שם נו, ב.
26) התירוץ על זה - ראה שיחת ש"פ וישלח סי"ח (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 343 ואילך).
27) (רמב"ם סדר תפלות בתחלתו): "קורין משנה זו אלו דברים כו' וגמ"ח כו' ובקו"ח כו' והכנסת אורחים". וראה שבת קכז, סע"א. שו"ת רש"ל סס"ד. - ולהעיר מרמב"ם הל' אבל רפי"ד.
28) שם, ב.
29) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.

שיהיה זה כמו שהקב"ה מכניס אורחים, וביקור חולים של הקב"ה כפי שנמשך למטה, ה"ז כמו שמדת חסד שלמעלה עומדת ומשמשת למטה, שזהו ענינו של אברהם[30] -

אבל כיון שזהו מ"דברים שאין להם שיעור" - לכן נצטער אברהם (שהרי יכולים להתקיים שניהם).

גם אפשר לומר, שהכנסת אורחים על־ידי אברהם היא ענין של גמילות חסדים יותר מאשר ביקור חולים דהקב"ה, ולכן נצטער, והיה צריך להיות "וישא עיניו והנה שלושה אנשים וגו'". עד כאן מאמר המוסגר.

ה. מפרשים[31] מתרצים הקושיא למה ביקר הקב"ה את אברהם רק ביום השלישי - כי ביום הראשון היה אברהם עסוק במילת "אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף"[32]. (גם יש לומר - על־פי מאמר רז"ל[33] על הפסוק[34] "וכרות עמו הברית", שאברהם "היה מתיירא שהיה זקן .. שלח (הקב"ה) ידו ואחז עמו" - שביום הראשון היה כבר הקב"ה אצל אברהם וביקר אותו, ולא היה צריך להיות "וירא" כדי לבקרו). וביום השני - אין סכנה, כי הסכנה היא רק ביום הראשון וביום השלישי[35].

אבל תירוץ זה אינו מספיק, כי: (א) מצות ביקור חולים היא גם לחולה שאינו מסוכן, (ב) רש"י סובר[36] שגם לפני היום השלישי יש סכנה, ואדרבא, אז יש סכנה גדולה יותר לגבי היום השלישי, ואם־כן למה אומר רש"י "יום שלישי למילתו היה"[37]?

ה'אור החיים הקדוש' מתרץ, שהטעם שהקב"ה המתין בביקור חולים עד היום השלישי הוא, לפי ש"אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה"[38]. ואף־על־פי ש"קרובים נכנסים מיד לבקרו"[39], והרי הקב"ה הוא קרוב לבני־ישראל (כמו שכתוב[40] "מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו"), מכל־מקום לא בא הקב"ה לבקרו עד היום השלישי, כי זה ש"קרובים נכנסים מיד לבקרו" הוא מפני שעל־ידי ביקורם לא מתפרסם דבר חוליו (מה־שאין־כן על־ידי ביקור של רחוקים נעשה פרסום, "אוושא מילתא")[41], וטעם זה לא שייך אצל הקב"ה, כי אף־על־פי שהוא קרוב, הרי זה "בפרסום כל העולמות".

אבל תירוץ זה אינו מובן, כי: (א) הקב"ה היה יכול לבוא לבקרו באופן שלא יהיה פרסום, (ב) גם ה"וירא אליו הוי'" לא היה באופן של פרסום, שהרי היה זה "כחום היום", ולא היו עוברים ושבים[42]. ומזה שלמטה לא היה הדבר מפורסם, מוכח, שגם למעלה לא היה זה מפורסם (שהרי צריך להבטיח שלא יהיה "אוושא מילתא" גם למעלה, מצד המקטרגים), דכיון שכל הענינים שלמטה משתלשלים מהענינים שלמעלה, הרי מובן שהם בדוגמתם.

ו. ויובן זה בהקדם המבואר בחסידות[43] במעלת מצות מילה שקיים אברהם אבינו לגבי מה שקיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה[44]:

קיום כל התורה על־ידי אברהם אבינו, היה (א) בכח עצמו, (ב) המצוות שקיים לא היה בהם הכח לחדור בקדושתם בדברים הגשמיים שבהם נעשו המצוות, שהם - הדברים הגשמיים - ייעשו קדושים.

ענין זה הוא מהמעלות שבמצוות שאנו מקיימים לאחר מתן־תורה לגבי המצוות שקיימו האבות -

30) זח"א רסד, ב (נתבאר בפרדס שכ"ב פ"ד. ד"ה וידבר אלקים גו' לאמר תרס"ד (סה"מ תרס"ד ע' ע)).
31) רא"ם במקומו.
32) ס"פ לך לך.
33) ב"ר פמ"ט, ב. יל"ש נחמי' עה"פ (רמז תתרעא). רש"י ס"פ לך לך.
34) נחמי' ט, ח.
35) וכמ"ש הר"ן שבת קלד, ב.
36) שבת שם.
37) וכמו שהקשה שם הרא"ם עצמו.
38) רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ה. - באוה"ח שם כתב שרק ביום א' אין מבקרין, ולכן תירץ זה לדעת הר"ן שביום ב' ליכא סכנה (וכתב שם, שהסוברים שאין הפרש בין יום א' ליום ב', גורסים כגירסת הטור שלא כתב יום ג', עיי"ש. וצ"ע, שהרי רש"י ס"ל שאין הפרש כו' כנ"ל, ובפירושו עה"ת כתב יום שלישי למילתו הי'). אך לפימ"ש הרמב"ם, תירוצו הוא גם לדעת רש"י.
39) טושו"ע יו"ד סשל"ה (וידועה התמי' על שלא הביאו הרמב"ם).
40) ואתחנן ד, ז.
41) ב"ח ביו"ד שם.
42) ב"מ פו, ב. פירש"י עה"ת במקומו.
43) ראה בכ"ז לקו"ש ח"א ע' 41. ח"ג ע' 758 ואילך, ובהנסמן שם.
44) יומא כח, ב. קידושין פב, א.

שהמצוות שלאחרי מתן־תורה (א) הם ציוויים מהקב"ה שציוה עליהם בשעת מתן־תורה[45], (ב) הן ממשיכות את קדושתן בדברים הגשמיים, שהגשם ייעשה קדוש.

[וכמרומז בדברי הרמב"ם[46]: "ושים לבך על העיקר הגדול .. שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה על־ידי משה רבינו עליו־השלום", ולא מצד קיומם על־ידי האבות].

ואף־על־פי־כן, מצד הענין ד"מעשה אבות סימן לבנים", שדוקא קיום המצוות על־ידי האבות (קודם מתן־תורה) נתן לנו את הכח[47] (לאחרי מתן־תורה) שנוכל לקיים את המצוות בגשמיות - היתה צריכה להיות לכל־הפחות מצוה אחת של האבות שתהיה בדוגמת[48] המצוות שלאחרי מתן־תורה. וזו היתה מצות מילה: (א) עליה נצטווה אברהם אבינו מהקב"ה, (ב) מצוה זו (גם קודם מתן־תורה) המשיכה קדושה בדבר הגשמי[49], באופן שקדושת המצוות נשארה בדבר הגשמי גם לאחרי קיום המצוה.

וענין זה מרומז - ככל ענין בחסידות - גם בנגלה[50]:

כאשר אברהם אבינו השביע את אליעזר, אמר לו: "שים נא ידך תחת ירכי"[51]. ולכאורה למה "תחת ירכי" דוקא - הרי זה ענין של היפך הצניעות?

ועל־פי הנ"ל יובן: הדין[52] הוא, שבעת השבועה צריך הנשבע להחזיק "חפץ של מצוה", והמצוה היחידה קודם מתן־תורה שבה נשארה הקדושה בחפץ - היתה מצות מילה.

ומזה מובן, שמצות מילה (אף שהיתה קודם מתן־תורה) קיים אברהם אבינו באותו אופן שקיום המצוות צריך להיות לאחרי מתן־תורה.

ז. מהענינים שיש בקיום המצוות לאחרי מתן־תורה - ההשתדלות שקיום המצוות יהיה על־פי טבע, לא על־ידי נס[53], דכיון שהמצוות שלאחרי מתן־תורה צריכות לפעול זיכוך ולהמשיך קדושה בדברים הגשמיים שבעולם הטבעי, לכן עליהם להיות על־פי טבע, בכדי שגם טבע העולם (לא יתבטל, אלא) יזדכך.

יתירה מזו: לא רק המצוה עצמה, אלא אפילו ההכנה למצוה צריכה להיות על־פי טבע. וכידוע[54] הסיפור אודות רבינו הזקן, שהמתין עם ברכת קידוש לבנה עד שפעל על הפקיד שהוא יעצור את הסירה (אף שלפני־זה עצר רבינו הזקן את הסירה בעצמו בנס), בכדי שגם ההכנה למצוה תהיה מלובשת בדרכי הטבע.

---

45) כי רק אז נעשה החיבור דעליונים ותחתונים (שמו"ר פי"ב, ג), רוחניות וגשמיות. ומצות מילה שלפני מ"ת (אף שהיתה מצד ציווי הקב"ה ולא כשאר המצוות שקיימו האבות בכח עצמם), היתה רק הכנה למ"ת (ולחיבור הנ"ל), שלכן גם קיום מצות מילה "אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול" (פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז).

עפ"י מ"ש בפנים יומתק לשון הרמב"ם שמסיים שם "שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה" - (דלכאורה, מה מקום להזכיר א"א והרי אנו מלין מפני הציווי למשה רבינו, אלא) - כי מעשה אבות (מילת א"א) היא הנתינת כח על המצוות (מילה) דלאחרי מ"ת, ובמיוחד מצות מילה דאברהם, שהיא המקשרת את כללות "מעשה אבות" שיהיו "סימן (ונתינת כח) לבנים", כנ"ל בפנים.

לשון הרמב"ם בענין איסור אבר מן החי: "שצוה בסיני שיתקיים איסור אבמה"ח", אינו שייך לנדו"ד והלשון "שיתקיים" הוא מפני שאינו איסור חדש, כי כבר נצטוה על זה נח מהקב"ה (אף את"ל - (כי סברא לכאן ולכאן) - שאיסור אבמה"ח לאחר מ"ת אינו ע"י הנתינת כח דאיסור נח אף שגם האבות קיימו אותו, כיון שקיומם הי' שלא בתור אבות כ"א בתור ב"נ). ובאיסור גדה"נ כתב הרמב"ם סתם "אלא מצות מרע"ה" ולא כתב "שיתקיים" - כי גדה"נ קיים יעקב מעצמו ולא שנצטווה על זה מהקב"ה (רמב"ם הל' מלכים רפ"ט ובכ"מ שם).

46) פיה"מ שם.

47) ראה ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. אוה"ת ר"פ לך לך.

48) אבל לא בשוה ממש, כנ"ל הערה 45.

49) גוף מקיים המצוה, אבל לא בגשם העולם (שנזדכך רק ע"י כור הברזל דמצרים - תו"א עד, א). ואכ"מ.

50) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ס"ע 316. וש"נ.

51) חיי שרה כד, ב.

52) שבועות לח, ב. שו"ע חו"מ ספ"ז סי"ג־יז.

53) מלבד בדאי אפשר, או שנעשה הנס במיוחד לזה וכמו נס השמן דחנוכה. וכמו שאכלו המן אף שאין נהנין ממעשי נסים. וצע"ק מתוד"ה חטין (מנחות סט, ב) ואכ"מ.

54) לקו"ד (כרך ד') תשנב, ב.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע להכנות למצוה, כן הוא (מאותו הטעם) גם בנוגע לתוצאות של המצוה - שהענינים שעל־פי טבע צריכים לבוא על־ידי קיום המצוה, אין להשתמש בנס כדי להסירם, כיון שאז חסר בקיום המצוה.

ח. ומזה מובן, שכאשר המצוה קשורה, על־פי טבע, עם קשיים מסויימים (אם הקשיים הם בקיום המצוה עצמה, או בהכנה להמצוה, או בתוצאות של המצוה), אין להסירם או להחלישם באופן בלתי טבעי, כיון שאז חסר בקיום המצוה.

ועל־דרך מה שכתוב בזוהר[55], שקיום המצוות צריך להיות שלא "בריקנייא ובמגנא" (כיון שאז לא נמשך על־ידי המצוה "רוחא דקודשא"). - זהו סדר של "מצרים", וכמו שכתוב[56] "אשר נאכל במצרים חנם" - אלא צריך "לאשתדלא ביה כדקא יאות כפום חיליה" ו"באגר שלים".

וזהו גם מה שכתוב אודות האריז"ל[57], שלא היה מתווכח בנוגע למצוה, ושילם כמה שביקשו ממנו, וכמסופר בגמרא[58] אודות רבן גמליאל, שקנה אתרוג באלף זוז[59].

אין הכוונה לומר שצריך לחפש קשיים, אבל הקשיים שישנם על־פי טבע, אין להשתמש במשהו לא טבעי כדי למנוע אותם.

וכאמור לעיל, שכמו שאין להסיר באופן זה את הקשיים הקשורים עם ההכנות למצוה, כך אין להסיר את הקשיים שעל־פי טבע הם תוצאות מהמצוה.

ט. על־פי־זה יובן הפירוש ש"יום שלישי למילתו היה":

ההכרח לזה הוא (לא מצד הענין של ביקור חולים, שהרי אדרבא, ביקור חולים צריך להיות גם בשני הימים הראשונים כנ"ל, אלא) מהפסוק השני - "וירא והנה שלשה אנשים", שענין זה בהכרח לומר שהיה ביום השלישי (כדלהלן), וכיון ש"וירא והנה שלשה אנשים" ו"וירא אליו הוי'" היו באותו זמן[60], על כן צריך לומר שגם "וירא אליו הוי'" היה ביום השלישי.

ועל־פי־זה יש לומר (דקושיא למה לא ביקר לפני יום ג' - מעיקרא ליתא), כי גם בשני הימים הראשונים בא הקב"ה "לבקר את החולה", רק הסיפור "וירא אליו הוי'" שנאמר בפסוק היה ביום השלישי. ואין להקשות: למה לא מספרת התורה שהקב"ה ביקרו גם בשני הימים הראשונים - כי בזה אין חידוש, ומובן מעצמו, ובמכל־שכן מזה שביקרו ביום השלישי, שהרי בשני הימים הראשונים הסכנה היא גדולה יותר מאשר ביום השלישי, כנ"ל.

---

55) ח"ב קכח, א.

56) בהעלותך יא, ה. וראה ספרי שם - הובא בפרש"י שם.

57) בטעמ"צ פ' ראה מצות הצדקה. והעילוי בהנהגת האריז"ל לגבי הנהגת כאו"א בזה ע"פ הזוהר - שאפילו ע"י פעולות שבטבע לא רצה לבטל או למעט כו'.

58) סוכה מא, ב. (וכן מובא הל' בתוס' (ד"ה אילימא, ב"ק ט, ב) - אתרוג). וראה בזהח"מ לזח"ב שם: "כשקונים אתרוג כו'".

59) הראי' בכללות - שהנהגת האריז"ל נרמזה גם בנגלה: 1) ששלמו בעד מצוות סכומים שלא בערך שווים, 2) שזהו ענין כללי באופן קיום המצוות ואינו שייך לתוכן המצוה פרטית, שלכן ממצוה אחת נלמד בפשיטות לכל המצוות.

אלא שי"ל ראי' מכאן גם לענין המדובר בפנים. - כי רחוק לומר שא"א הי' בשו"א להוריד המחיר דאלף זוז, שהוא שלא בערך כלל; גם - באם זהו מקרה יוצא מן הכלל לגמרי, הרי בכלל "אין למדין מחידוש". אפילו את"ל (כדמשמע מתוס' ב"ק שם) שר"ג לא מצא אתרוג בזול יותר, והחידוש שקנה באלף זוז הוא כי מצד הדין לא הי' מחוייב לבזבז כ"כ בשביל קיום המצוה, אלא שמפני "חביבות" המצוות עליהן - רצה לקיימן אף במצב ש(האדם) לא נצטווה ע"ז - קשה לכאורה - על מה חלה החביבות שלו - כשאין עליו ציווי (היינו - שאין מצוה). - (ולהעיר משו"ע אדה"ז או"ח סו"ס צג ור"ס קח. אתוון דאורייתא כלל יג). - וי"ל ההסברה בזה - דגם כשאין ענין החיוב שבמצוה (שזהו רק כשנצטווה עלי') ישנה המצוה מצד מציאות האתרוג (וכח העשי' שלו) שלולא מניעה חיצונית "ארי' דרביע עלי'" (ולא על האתרוג כו') - יכולים להעשות ענין שבו תתקיים המצוה - פעולה בהאתרוג (שבמצוות שלאחרי מ"ת זהו ענין עיקרי במצוות) - וזהו "כמה חביבות כו'" (סוכה שם).

החידוש שבזה (על המובא לעיל שהאריז"ל לא הי' מסרב על השער): האלף זוז אי"ז שהאתרוג יקר ביותר, כי א"א שהאתרוג יהי' שויו כ"כ, כ"א מפני סיבה וענין צדדי - (וע"ד "כל ממון שבעולם אתם נותנים" - קדושין לא, סע"א). וזוהי הנהגה הב' דהאר"י (מובא שם) "ולפעמים הי' מניח לפניהם הכיס עם המעות, והי' אומר להם שיקחו (המוכרים) מה שירצו". דמזה נלמד שאין להשתדל להסיר (לא רק המניעות שבהדבר עצמו, אלא אפילו גם לא) מניעות הצדדיות. ובנדו"ד - שני ענינים אלו הם: א) סכנת המילה עצמה. ב) מצד זה שהי' זקן (שלכן הי' צ"ל "וכרות עמו" - כנ"ל ס"ה), ונלמד מר"ג, דגם על זה אין להביא מלאך רפאל קודם בוא הזמן בטבע. ואכ"מ.

60) כמובן משבת קכז, א. פירש"י בפרשתנו יח, ג.

ועל־פי־זה יומתק לשון רש"י "לבקר את החולה, אמר ר' חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה כו'" - דלפי פשוטו שזה ענין אחד, ש"יום שלישי למילתו היה" הוא המשך וטעם לכך שהקב"ה בא "לבקר את החולה" (ובשני הימים הראשונים לא בא), היה רש"י יכול לקצר ולומר "יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה לבקר את החולה"? ומזה שרש"י (א) מקדים תחילה "לבקר את החולה", (ב) ומפסיק באמצע בתיבות "אמר ר' חמא בר חנינא" - מוכח שהם שני ענינים שונים: ענין אחד - ש"וירא אליו" היה "לבקר את החולה" (ומצד ענין זה אין הכרח שהיה זה ביום השלישי, ואדרבא, כנ"ל), ועוד ענין מביא רש"י מ"ר' חמא בר חנינא" ש"יום שלישי למילתו היה", שההכרח לזה הוא רק מהפסוק השני[61].

י. ההכרח לכך ש"וירא והנה שלשה אנשים" היה ביום השלישי:

אחד משלושת המלאכים שבאו לאברהם אבינו היה המלאך רפאל, שבא "לרפאות את אברהם"[42]. וכיון שעל־פי טבע, הנימול חולה שלושה ימים, אי אפשר לומר שהקב"ה שלח מלאך "לרפאות את אברהם" לפני היום השלישי, להסיר ממנו קשיים אלו שעל־פי טבע צריכים לבוא מהמצוה (שהרי מצות מילה גם קודם מתן־תורה היתה כמו לאחרי מתן־תורה, כנ"ל). ולכן בהכרח לומר, שהיה זה ביום שלישי למילתו, והמלאך רפאל פעל שאברהם יתרפא ביום זה, שזהו על־פי טבע (שלכן הדין[62] הוא שלאחרי יום השלישי אין מרחיצין).

יא. אך עדיין אינו מובן: כיון שביום השלישי מתרפאים על־פי טבע, מה צורך היה במלאך רפאל[63]?

ויובן זה על־פי מה שכתב הרמב"ם[64], שגם כחות טבעיים נקראים לפעמים בשם "מלאכים".

וטעם הדבר: כל ענין למטה יש לו שורש למעלה, וכמאמר רז"ל[65] "אין לך עשב למטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל", וכיון שהכחות הטבעיים משתלשלים מהמלאכים, לכן נקראים לפעמים בשם "מלאכים", על שם שרשם.

ונמצא, שהעובדה שעל־פי טבע מתרפא הנימול במשך היום השלישי, הרי זה מצד מלאך רפאל (הממונה על הרפואות[66]), אלא שזה משתלשל בריבוי השתלשלות, עד שמתלבש בפרט זה ובלבוש טבעי. אלא, שאצל אחרים נראה רק הענין הפרטי ובלבוש הטבע, ומלאך רפאל - השורש לזה - הוא בהעלם ובשרשו; ואילו אצל אברהם האיר השורש בגילוי בעולם - "וירא", שראה את מלאך רפאל[67].

יב. ההוראה מפסוק זה ופירוש רש"י בעבודתינו היא:

נוסף על ההוראה (שלמדים מהפסוק כפשוטו) במעלת מצות ביקור חולים, שהרי "אחרי הוי' אלקיכם תלכו", "מה הקב"ה ביקר חולים כו'"[15],

- שלכן נאמר בפסוק הלשון "וירא אליו הוי'" (ולא "אל אברהם"), וכן אומר רש"י "לבקר את החולה" (סתם), כי אפשר לפרש שהסיבה לכך שהקב"ה הגיע לבקר את אברהם היא מצד מעלתו של אברהם אבינו, ואין מזה ראי' שצריכים לבקר סתם יהודי, ולכן הושמטה תיבת "אברהם", כדי שידעו שאין זה מצד "אברהם", אלא מצד "חולה", הענין דביקור חולים[68] -

---

61) ומה שמסיים רש"י "ובא הקב"ה ושאל בשלומו" - בכדי לרמז שזה שבא ביום השלישי הי' ג"כ מצד ביקור חולים, כנ"ל בפנים. (ושני ענינים מחדש: (א) מה שבא ביום השלישי, והוא מצד ביקור חולים, "ובא הקב"ה ושאל בשלומו" - שאף ביום הג' עדיין חולה הוא - ועדמ"ש רש"י בשבת שם לענין סכנה. (ב) מה שקרה ביום השלישי - שהי' "כחום היום גו' וירא גו'").

62) שבת קלד, ב. שו"ע או"ח סשל"א ס"ט.

63) וקשה לומר שזהו בשביל שעות האחדות מ"כחום היום" - שש שעות (ב"ר פמ"ח, ח) עד סופו.

64) מו"נ ח"ב פ"י.

65) ב"ר פ"י, ו. זח"א רנא, א.

66) מדרש כונן. י"ר בראשית. ולהעיר מזח"א כו, ב.

67) ואף שגם לאברהם נראו המלאכים בדמות אנשים - (נוסף על שלפי פירוש רש"י (יח, י) צ"ל שאח"כ ידע שהם מלאכים, דאל"כ למה לא הוקשה לאברהם איך אומר "למועד אשוב") - אברהם ראה את רפאל והוא רפאו ולא (א) את הפרט, (ב) שנשתלשל מעולם לעולם ועד שנתעלם בלבוש טבעי - טבע הגוף שיתרפא מעצמו.

68) וכמש"כ בשפתי חכמים במקומו.

ישנה גם הוראה באופן קיום המצוות - שאין לחפש נסים כדי "להקל" על קיום המצוה, ושקיום המצוה צריך להיות מלובש בדרכי הטבע, ולעשות מהטבע כלי לאלקות.

* * *

יג. בשבת[69] פרשת וירא תרצ"ג, סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[70], שכאשר אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן היה ילד בן ארבע או חמש שנים

- ההכרח לכך שלא היה יותר מגיל חמש, הוא מזה שאדמו"ר נשמתו־עדן נולד בכ' מר־חשוון, שנת כתר"א[71], וה'צמח־צדק' נסתלק בי"ג ניסן תרכ"ו; וההכרח שהיה כבר בן ארבע, הוא מזה שנכנס ל"חדר" בהיותו בן שלש ומחצה[72] -

בשבת־קודש פרשת וירא, שהיה אז ביום הולדתו כ' מר־חשוון, או השבת שלפני יום ההולדת, הכניסתו אמו הרבנית רבקה אל ה'צמח צדק' לקבל הברכה. כשנכנס אל ה'צמח צדק', פרץ בבכי. שאלו ה'צמח צדק' למה הוא בוכה. וענה, שלמד ב"חדר"

- מזה רואים שכבר למד אז ב"חדר" לא רק "עברי" או סידור, אלא גם חומש -

שהקב"ה נתגלה לאברהם אבינו, ואילו אלינו אינו מתגלה, ועל כך הוא בוכה. וענהו ה'צמח צדק': כשיהודי בן תשעים ותשע שנה, מחליט, שעליו למול את עצמו, אזי ראוי הוא לכך שהקב"ה יתגלה אליו. ועוד נוסח: כשיהודי צדיק בן תשעים ותשע שנה וכו' (כנ"ל בנוסח הראשון).

והסביר אז כ"ק מו"ח אדמו"ר כיצד היתה אפשרות לשתי נוסחאות - כיון שאדמו"ר נשמתו־עדן עצמו לא זכר זאת (כאמור, שהיה אז ילד קטן), והנוסחאות באות מפי המספרים.

יד. כללות ההוראה ממאמר זה של ה'צמח צדק' - לפי ב' הנוסחאות - היא[73]:

אפילו יהודי בן תשעים ותשע, היינו, שבמשך תשעים ותשע שנה עבד עבודתו - לא רק שעל־פי ה"לוח" הוא בגיל תשעים ותשע, אלא כמו שכתוב[74] באברהם שהיה "בא בימים", שהיו אצלו "יומין שלמין", אף־על־פי־כן, כיון שהוא רק בן תשעים ותשע, היינו, שאוחז (בדרגא אחת) למטה מ"בן מאה" - עליו "למול" את עצמו, היינו, להבטיח את עצמו מפני כיסוי והעלם העולם.

- רק על "בן מאה" נאמר[75] "כאילו מת ועבר ובטל מן העולם", שהעולם אינו מסתיר עליו; אבל כשנמצאים - אפילו במדריגה אחת בלבד - למטה מ"בן מאה", אזי צריך להבטיח את עצמו מפני העלם העולם.

טו. מצות מילה נפעלה על־ידי אברהם. אדם הראשון נצטוה על שש מצוות; לנח נוספה מצוה שביעית; ואילו אברהם אבינו פעל גם את מצות מילה[76]. זאת אומרת, שמצות מילה היתה עיקר ענינו של אברהם.

ומזה מובן בנוגע להחלטת אברהם בהיותו בן תשעים ותשע שצריך למול את עצמו, שאין הכוונה שהחליט שצריך להוסיף עוד "משהו" על עבודתו הקודמת, אלא ההחלטה היא - שלאחרי כל עבודתו, חסר אצלו עדיין עיקר ענינו.

ובפרט לפי מה שנתבאר לעיל[77], שמצות מילה היתה הכנה למתן תורה, ומצוה זו חיברה את כל שאר המצוות שקיים אברהם עם המצוות שלאחרי מתן־תורה, שה"מעשה אבות" יהיה "סימן לבנים". ונמצא,

---

69) שיחה זו נדפסה לאח"ז גם בלקו"ש ח"ה ע' 86 ואילך.
70) נדפס (בקצרה) ב"היום יום" ט חשון. וראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' רעו. וש"נ.
71) לשון הצ"צ ("היום יום" כ חשון).
72) ראה לקו"ש שם הערה 4.
73) ראה גם בשיחות שנסמנו ברשימת היומן שם.
74) חיי שרה כד, א. זח"א רכד, א. תו"א טז, א. עט, ב.
75) אבות ספ"ה. וראה שיחת ש"פ לך לך סט"ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 225). וש"נ.
76) רמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"א.
77) ס"ו.

שלאחרי העבודה של אברהם אבינו במשך תשעים ותשע שנה, הגיע להחלטה (שלא זו בלבד שחסר לו עוד ענין, וענין עיקרי, אלא) שחסר לו גם־כן בכל שאר עבודותיו הקודמות; הוא צריך למול את עצמו, בכדי לפעול גם בכל עבודותיו הקודמות, שיהיו בשלימות.

וזוהי הוראה לכל אחד ואחד, שככל שיהיה גדול, הרי - כל זמן שלא הגיע עדיין למדריגת "בן מאה" - לא זו בלבד שעדיין לא סיים עבודתו, וצריך לעבוד עבודה נוספת ועבודה עיקרית, אלא הוא צריך גם לפעול שלימות בכל עבודתו הקודמת.

טז. כאמור לעיל, יש במאמר ה'צמח צדק' ב' נוסחאות, ואף־על־פי שהנוסחאות הם מפי המספרים (כנ"ל), מכל־מקום, כיון שב' הנוסחאות סופרו על־ידי רבי, נשיא בישראל, על כן צריך לומר שיש הוראה מב' הנוסחאות, ושבכל נוסח ישנו חידוש (שאין בזולתו), שלכן יש צורך בב' הנוסחאות.

ואינו מובן, מהו החידוש בנוסח הראשון (יהודי - סתם) על השני (- צדיק): כיון שאומרים (בנוסח השני) שאפילו "יהודי צדיק" - (שהרי גם קודם המילה היה אברהם צדיק[78]; ורק התואר "תמים" ניתוסף לו על־ידי המילה[79]) - זקוק להחלטה שעליו למול את עצמו, הרי יהודי שאינו צדיק בודאי זקוק להחלטה זו, שהרי "יש בכלל מאתיים מנה"[80]. ואם־כן מהו החידוש בנוסח הראשון[81]?

ויובן על־פי האמור לעיל, שמצות מילה היתה הכנה למתן־תורה:

החידוש במצוות שלאחרי מתן־תורה - ועל־דרך־זה גם של מצות מילה - לגבי המצוות שאברהם קיים לפני־זה הוא, שמצוות אלו הם מצד כח הבורא, כח המאציל (לא כמו קיום המצוות שלפני־זה שהיה רק בכח הנבראים).

ולכן, בנוסח הראשון אינו אומר תיבת "צדיק", כי לגבי ענין זה שנפעל על־ידי מצות מילה, אין חילוקי דרגות[82]; לא זו בלבד שלא נוגע אם הוא צדיק או שאינו צדיק (וכידוע שלגבי ה'מאציל', עולם האצילות - ולפעמים מובא גם הלשון 'אדם־קדמון' - ועולם העשיה שוין[83]), אלא ההחלטה צריכה לבוא לא מצד המקום בנפש שבו שייכים חילוקי דרגות (ואדרבה: כדי לקבל גילוי בחינת מאציל, צריך להתבטל ממדרגותיו. ובמכל־שכן ממה שמצינו[84] בנוגע לרבי זירא, שהיה צריך לשכוח תלמוד בבלי כדי שיוכל ללמוד תלמוד ירושלמי).

וזהו הביאור בב' הנוסחאות: הנוסח הראשון מדבר על הענין כפי שהוא לאמיתתו - מצד המאציל, שלגביו עולם האצילות ועולם העשיה (שבעולם ושבאדם) שוין. והנוסח השני מדבר כפי שהענין הוא מצד הרגש הנבראים, ובהרגש הנבראים הרי זה חידוש שאפילו צדיק צריך למול את עצמו.

יז. ההוראה מהנ"ל אלינו - לאחרי מתן תורה - היא:

על־ידי כל מצוה - מלשון צוותא וחיבור[29] - נעשים מאוחדים עם הקב"ה בתמידות, כפי שאומר רבינו הזקן[85] "ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד".

ויחוד זה שנעשה על־ידי קיום המצוות הוא אצל כל יהודי, כדברי הגמרא[86]: אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות - מלשון צוותא וחיבור. שלכן אומר כל אחד מישראל הנוסח דברכת המצוות, ובשם ומלכות (דהיינו שאין בזה ספק וספק ספיקא[87]) - לא רק את התיבות "מלך העולם", אלא גם - "אלקינו" (אלקה שלנו) ו"אשר קדשנו במצוותיו וצונו" (מלשון צוותא וחיבור).

---

78) תנחומא (בובער) לך כו: "יחידו של עולם והי' צדיק".

79) לך לך יז, א ובפרש"י.

80) ב"ק עד, א. ב"ב מא, ב.

81) בנוגע להשכר (שראוי ל"וירא אליו ה'") - הרבותא יותר בבן צט' שנה סתם, שגם החלטתו מביאה שכר זה. אלא שיש לבאר רבותא גם בנוגע לעבודתו.

82) ומה שגם בנוסח זה אומר: "אַ איד צו ניין און ניינציק יאָר", שהכוונה בזה היא שעבד עבודתו 99 שנה כנ"ל - אינו בשביל החידוש אשר גם הוא צריך להחליט שעליו להמול (כי מצד המאציל אין כל חידוש בזה), כי אם - לפי שבלא זה, אין בהחלטתו כל חידוש ועבודה וגם כשיחליט שצריך להמול, אינו ראוי לוירא כו'.

83) ראה לקו"ש שם ס"ע 90. וש"נ.

84) ב"מ פה, סע"א. ונת' בד"ה זה היום תרס"ו ואילך (המשך תרס"ו ע' יג ואילך). ד"ה יחיינו מיומיים תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א קמז, א. סה"מ תרצ"א ס"ע רמח ואילך) בסופו.

85) תניא פכ"ה.

86) ברכות נז, א. וש"נ.

87) ראה תניא אגה"ת פי"א.

וכיון שכל יהודי "מלא" במצוות, שעל־ידי־זה הוא מאוחד עם הקב"ה "לעולם ועד" - יכול הוא לחשוב שהוא כבר שלם. ועל זה היא ההוראה, שתמיד יש לדעת שצריך למול את עצמו.

ובשעה שמחליט כן, אזי - כסיום מאמר ה'צמח צדק' - ראוי הוא שהקב"ה יתגלה אליו, ועד לאופן כפי שנתגלה לאברהם אבינו - בחינת נבואה (שהיא למעלה מחכמה), ראיית המהות[88].

* * *

חי. בתחילת הסדרה מסופר - על־פי פירוש רש"י שמביא ממדרשי חז"ל - איך שאברהם אבינו היה מכניס־אורחים גדול, והיה חשש שמבלי הבט על כך שהיה חולה, יטריח את עצמו בהכנסת אורחים יותר מכפי כוחותיו, ולכן "הוציא הקב"ה חמה מנרתקה, שלא להטריחו באורחים, ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים"[42],

והיינו, שהקב"ה עשה שינוי הטבע, שהמלאכים יבואו לאברהם אבינו (שהיה רגיל במלאכים) "בדמות אנשים", וכדיוק לשון רש"י "ולפי כו' הביא המלאכים (בה"א הידיעה) עליו בדמות אנשים"[89],

- ביאת המלאכים כשלעצמה אינה חידוש: בלאו־הכי היו המלאכים צריכים לבוא, כפי שרש"י מפרש בפסוק השני, שהיה צורך בכל שלושת המלאכים: "אחד לבשר את שרה, ואחד להפוך את סדום, ואחד לרפאות את אברהם"; החידוש כאן היה בזה שהמלאכים באו "בדמות אנשים" -

כדי שאברהם יהיה סבור שהם אנשים, ויקיים בהם מצות הכנסת אורחים.

ומזה למדים בגמרא[90]: "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה", שהרי רואים שאברהם אבינו ביקש מהקב"ה להמתין, ורץ לקבל את האורחים.

יט. כפי שלומדים את הסיפור בפשטות, נמצא, שבאמת לא קיים בזה אברהם אבינו מצות הכנסת אורחים, שהרי באמת לא היו אנשים, אלא מלאכים שאינם צריכים לאכילה, ואכן לא אכלו, ורק ש"נראה כמו שאכלו"[91].

- ואפילו לפי הדיעה[92] ש"אוכלין ושותין ממש", הרי זה רק "מפני כבודו של אברהם"[93], או מפני ש"אזלת לקרתא הלך בנימוסי"[94], אבל לא שהיו צריכים לאכילה ושתי'; ובמילא לא היה זה הכנסת (וגמילות חסדים ל)אורחים -

ועל־פי־זה - תמיהה עצומה:

איך יתכן שמלמעלה יעשו ענין של היפך הטבע בשביל דבר שאינו אמיתי?

על־פי הנ"ל נמצא, שבאמת אסור היה לאברהם אבינו לעזוב "הקבלת פני השכינה", שהרי (באמת) לא קיים מצות הכנסת אורחים, ואיך אפשר שאברהם אבינו נכשל בעזיבת "הקבלת פני השכינה"?

הן אמת שהיה זה בשוגג, אבל אפילו בשוגג - "לא יאונה לצדיק כל און"[95], ובפרט מדריגת האבות, שעליהם נאמר[96] ש"האבות הן הן המרכבה", ו"מרכבה" היא למעלה מ"צדיק" סתם - ואם־כן איך יכול להיות (אפילו) ענין של שוגג אצל אברהם אבינו?

אילו היו אומרים על אברהם אבינו שלקח מעות של צדקה ונתנם לעניים שאינם מהוגנים, הרי מיד

---

88) ראה תניא אגה"ק סי"ט.

89) שמזה מוכח (דדעת רש"י) שאין שייך הכנסת אורחים במלאכים.

90) שבת קכז, א. וש"נ.

91) רש"י פרשתנו יח, ח (מב"מ פו, ב).

92) תוד"ה נראין (ב"מ שם) מסדר אלי' רבה. וכ"ה גם בזח"א קמד, א (ראה ד"ה והוא עומד תרס"ג בתחלתו (סה"מ תרס"ג ח"א ע' נ. ח"ב ע' כד)). - ובזוהר שם קב, א מובאות שתי הדיעות. הביאור ע"פ דא"ח, ראה ד"ה והוא עומד הנ"ל.

93) תוס' שם.

94) שמו"ר פמ"ז, ה.

95) משלי יב, כא. ובתניא אגה"ק סו"ס כח: "השגגות שהן מהתגברות נפה"ב שמנוגה".

96) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

היתה נשאלת הקושיא: איך שייך לומר דבר כזה על אברהם אבינו, אפילו בשוגג[97]. ומכל־שכן בנידון־דידן, שגרוע יותר מנתינת צדקה לעניים שאינם מהוגנים, שעל־כל־פנים עניים הם[98], אלא ש"אינן מהוגנים", ואילו כאן לא היתה הכנסת אורחים לגמרי?

איך יתכן ש"תורת אמת" קבעה באופן כזה שילמדו דין אמת - "גדולה הכנסת אורחים כו'" - מענין שאינו אמיתי, מפעולה שהיתה (באמת) היפך הדין?

ועל כן צריך לומר, שאף־על־פי שהיו רק "בדמות אנשים", לא היה חסר דבר ב"הכנסת אורחים" של אברהם אבינו. אין הכוונה שהיה נדמה לו שמקיים מצות הכנסת אורחים, אלא זו היתה האמת.

כ. הביאור בזה יובן בהקדם המבואר בחסידות והובא לעיל[77]

- ובזה נראה גם היחוד של גליא דתורה עם פנימיות התורה, ששניהם "תורה אחת", שלכן - כאמור כמה פעמים[99] - ישנם כמה ענינים בנגלה דתורה שבלי פנימיות התורה, נשארים בקושיא והעדר הבנה -

החילוק בין המצוות שקיימו האבות קודם מתן־תורה, למצוות שאנו מקיימים לאחרי מתן־תורה:

קיום המצוות של האבות היה ברוחניות. וכמובא ב'תורה אור'[100] ראיה לדבר, מכמה וכמה מצוות שבימי האבות לא היו יכולים כלל לקיימם בגשמיות. ולדוגמא: מצות תפלין, שבפרשיות התפלין כתוב אודות יציאת מצרים, ובימי האבות לא היה עדיין כל הענין דיציאת מצרים.

אבל אין הכוונה שקיום המצוות של האבות היה רק ברוחניות, ללא פעולות בגשמיות; הם עשו גם פעולות בגשמיות (על־כל־פנים בכמה מצוות),

- וכדמוכח ממצות תפלין גופא: איתא בזוהר[101], שיעקב המשיך על־ידי המקלות את ההמשכות שנמשכות על־ידי מצות תפלין. ומזה מוכח, שאף־על־פי שהאבות לא יכלו לקיים מצות תפלין בגשמיות באותו אופן כמו לאחרי מתן תורה, כנ"ל, מכל־מקום בקיומם ברוחניות היתה גם פעולה בגשמיות, הפעולה במקלות -

מה שאומרים שעבודת האבות היתה ברוחניות, הכוונה בזה - שעל־ידי עבודתם לא קבעו את קדושת המצוה בפנימיות ובגלוי בדברים הגשמיים שבהם עבדו עבודתם; לא נשארה במקלות קדושה, לאחרי סיום העבודה בהם. וכך גם בנוגע למאכל ומשתה שבהם קיים אברהם אבינו מצות הכנסת אורחים[102].

[קשה לומר שלא נפעל מאומה במקלות (וכיוצא בו דברים הגשמיים), והם נשארו בדיוק כמו קודם העבודה. ובפרט - כיון ש"מעשה אבות סימן לבנים", היתה מוכרחת להיות איזה דוגמא על־כל־פנים למצוות שלאחרי מתן־תורה. אבל אף־על־פי־כן, אין זה כמו קיום המצוות לאחרי מתן־תורה, שממשיכים קדושה בפנימיות ובגלוי בדברים הגשמיים שבהם נעשית המצוה, שהם עצמם נעשים דבר קדוש, והקדושה נשארת בהם בגלוי גם לאחרי קיום המצוה].

כא. על־פי־זה מובן, שיש חילוק בין קיום המצוות של האבות ובין עבודת הנשמות שבבחינת לויתן:

מבואר ב'לקוטי תורה'[103] החילוק בין הנשמות שבבחינת שור הבר, שעבודתם צריכה להיות בגשמיות דוקא, לנשמות שבבחינת לויתן - מלשון "ילוה אישי אלי"[104] - שעל־ידי עבודתם ברוחניות (אף שפשוט שמחוייבים בקיום כל המצוות כפשוטן) הם ממשיכים כל ההמשכות הנמשכות על־ידי קיום המצוות.

---

97) וכמאמר רבי "אוי לי שנתתי כו'" (ב"ב ח, א. ועי' ב' פי' הריטב"א - בברכ"י לשו"ע יו"ד סרנ"א סי"א).

98) שלכן מדייק בש"ס (ב"ק טז, ב. ב"ב ט, ב) "בני אדם שאינן מהוגנים (שאז דוקא) לא יקבלו עליהן שכר" - דהיינו רמאי דכתובות (סז, סע"ב ושם).

99) ראה תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 77. וש"נ.

100) יא, ד. מא, ב.

101) ח"א קסב, א. וראה תו"א ויצא כג, ג.

102) אף שמצוה זו קיים באותו האופן שמקיימים לאחרי מ"ת (ולא כקיום מצות תפלין שהיתה ע"י המקלות). וראה סה"מ תש"י ע' 223 בהערה.

103) שמיני יח, א ואילך. עיי"ש.

104) ויצא כט, לד.

יש כאלו שרוצים לפרש, שעבודת הנשמות שבבחינת לויתן ועבודת האבות הם אותו ענין ממש. על־פי הנ"ל מובן, שהם ענינים שונים:

העבודה דבחינת לויתן היא רק ברוחניות, ללא אחיזה בגשמיות (כמובן מזה שמביא שם דוגמא על בחינת לויתן מרבי שמעון בן יוחאי בהיותו במערה, שלא היה לו שם מצה וכו', ואף־על־פי־כן המשיך את כל ההמשכות - על־ידי עבודתו ברוחניות), מה־שאין־כן עבודת האבות היתה לה אחיזה בגשמיות, ורק מצד זה שהעולם לא היה מזוכך עדיין, לא היתה עבודתם יכולה לפעול המשכת הקדושה בדברים הגשמיים, בפנימיות.

כב. על־פי כל הנ"ל לכאורה אינו מובן: כיון שהאבות על־ידי עבודתם לא פעלו בדברים הגשמיים - לשם מה היתה צריכה להיות עבודתם (גם) בגשמיות, הרי יכלו לעשות את כל עבודותיהם רק ברוחניות (בדוגמת העבודה דבחינת לויתן)?

והביאור בזה בהקדם המדובר לעיל[77] ענין "מעשה אבות סימן לבנים", ש"מעשה אבות" היה (סימן ו)'נתינת כח' לעבודת ה"בנים" שלאחרי מתן־תורה: הא גופא שקיום המצוות, אחרי מתן־תורה, פועל זיכוך וממשיך קדושה בדברים הגשמיים בפנימיות, הנה הכח על זה הוא מ"מעשה אבות".

וכיון ש"מעשה אבות", אפילו אלולי ענין המילה, היה סימן ו'נתינת כח' לבנים, לכן היה צריך להיות בדוגמא, על־כל־פנים, למעשה המצוות שלאחרי מתן־תורה. ולכן, גם לעבודת האבות היתה צריכה להיות אחיזה בגשמיות[105], שעל־ידי־זה דוקא היתה יכולה להיות סימן ו'נתינת כח' לקיום המצוות (דבנים) שלאחרי מתן־תורה.

וזוהי גם ההסברה לכך שאצל האבות לא מצינו שיהיה מדוייק ובפרטי פרטיות הענינים של הדברים הגשמיים שבהם נעשו מעשה אבות (כמו המקלות דיעקב, שהיו במקום תפלין) - דכיון שהצורך שגם עבודת האבות תהיה בגשמיות הוא (לא בכדי לפעול בדבר הגשמי, שהרי זה נעשה רק לאחרי מתן־תורה, אלא) בכדי שיהיה חיבור באופן של סימן עם המצוות שלאחרי מתן־תורה, ענינים גשמיים, לכן לא מדוקדקים כל־כך הפרטים של הדבר הגשמי[106].

כג. בדוגמת הנ"ל מצינו בענינים שלאחרי מתן־תורה גופא[107]:

מצינו בכמה נבואות, שבשעה שהקב"ה צוה לנביא לומר איזו נבואה, צוה עליו גם לעשות פעולות שונות בגשמיות, בהתאם לנבואה. וכפי שהקב"ה צוה ליחזקאל הנביא "שכב על צדך השמאלי . . ושכבת על צדך הימני"[108], "עשה לך כלי גולה"[109], בהתאם לנבואה אודות הגלות. ולכאורה: לשם מה היה צריך לקשר את הנבואה עם פעולה גשמית? ומבואר בזה[110], שנבואה (מצד עצמה) יכולה להישאר רק ברוחניות, ולא לירד בגשמיות; והפעולה הגשמית הוציאה את הנבואה מרוחניות, והורידה וקישרה אותה עם גשמיות, שזה מבטיח, שבבוא הזמן, תתקיים הנבואה בגשמיות.

וכיון שהפעולה הגשמית היא רק כדי לקשר את הנבואה עם עולם הזה הגשמי, הספיקה גם פעולה שהיא רק דוגמא על הנבואה. כמו ה"כלי גולה" שלקח יחזקאל, שהיו רק דוגמא על גלות, שהרי (א) הגלות באה רק כמה שנים לאחרי־זה, (ב) יחזקאל לקח את ה"כלי גולה" מתוך שלום ושלוה וכו'.

ועל־דרך־זה הוא בנוגע ל"מעשה אבות סימן לבנים": אף שבכדי ש"מעשה אבות" יהיה 'נתינת כח' לבנים, היו צריכים להיעשות בגשמיות, מכל־מקום הספיקה לזה דוגמא בלבד. וכמו ציווי הקב"ה

---

105) בלקו"ש ח"ג ע' 888 מבואר: לפי שהאבות היו מרכבה לאלקות גם באברי גופם (ראה תניא פכ"ג: "שכל אבריהם כו'"), ולכן עבודתם הרוחנית החדירה גם את אברי גופם והתבטאה בפעולה גשמית - וכאן מבאר איך שזהו מוכרח ושגם מצד הפעולה בעולם צ"ל כן. - וראה גם ד"ה זכור תרס"ה ס"ט (סה"מ תרס"ה ע' רכ ואילך).

106) ראה גם ד"ה זכור שם.

107) ראה בלקו"ש שם ע' 758 מבוארת דוגמא זו גם לענין קישור מצוות האבות עם המצוות שלאחרי מ"ת, שנעשה ע"י מצות מילה.

108) יחזקאל ד, ד־ו.

109) שם יב, ג.

110) רמב"ן עה"ת לך לך יב, ו. לבוש על הרקנטי לך לך שם. וראה ג"כ דרשות הר"ן ד"ב.

לאברהם "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה"[111], שזה היה 'נתינת כח'[112] על כיבוש ארץ ישראל (בבוא הזמן) - אף ש"התהלך בארץ גו'" לא היה כיבוש בפועל[113], אלא רק דוגמא לכיבוש.

וכן הוא בנוגע לקיום המצוות של האבות, שאף־על־פי שבכדי שיהיו 'נתינת כח' על קיום המצוות שאחרי מתן־תורה, היו צריכים להיעשות בגשמיות, מכל־מקום ב"מעשה אבות" לא היה נוגע (א) פעולת העבודה בדבר הגשמי (נוגע רק שהעבודה, העשיה, תהיה בגשמיות, אבל לא מה שנפעל בהגשם על־ידי העבודה), (ב) גם בפעולה ועבודה עצמה, לא נוגע ומדוקדק כל־כך פרטי דבר הגשמי, כיון שבו עצמו לא נפעל דבר, אלא זהו רק דוגמא וסימן.

כד. על־פי כל הנ"ל יובן, שאף־על־פי שהאורחים שבאו לאברהם היו באמת מלאכים, מכל־מקום לא נחסר דבר בהכנסת אורחים של אברהם אבינו:

הכנסת אורחים של אברהם אבינו היתה אמנם צריכה להיות בגשמיות, בכדי שתהיה 'נתינת כח' למצות הכנסת אורחים שלאחרי מתן תורה[114], אבל אף־על־פי־כן, בענין זה היה נוגע רק שעבודת אברהם תהיה בגשמיות (כנ"ל), אבל מה נעשה עם המאכלים לאחרי שאברהם עושה את החלק שלו הן בגשמיות והן ברוחניות, אם נעשה בהם שימוש על־ידי האורחים או לא - אין זה עיקר בענין.

ולכן, אף שבאמת היו מלאכים, הרי כיון שלאברהם אבינו נראו "בדמות אנשים", ובמילא גילה הדבר אצלו את מדת החסד והכנסת אורחים האמיתית שלו, והוא גם עשה את הפעולות "ויקח בן בקר גו'"[115], בגשמיות - הנה בהכנסת אורחים שלו, שהיתה צריכה לפעול 'נתינת כח' לבנים, לא היה חסר מאומה, כיון שמצידו היה לזה אחיזה בגשמיות.

[גם הענין שאברהם אבינו על־ידי הכנסת אורחים שלו הראה את הדרך לכל העולם כיצד צריך לנהוג בדרכי החסד - היה בשלימות, שהרי המלאכים היו בדמות אנשים, כך שהעולם ראה אותם בתור אנשים, וגם ראו ש"ויאכלו"].

כה. על־פי־זה נמצא, שהנהגת אברהם אבינו שביקש מהקב"ה להמתין לו, ובעצמו התעסק עם האורחים, היתה (לא עבירה בשוגג חס־ושלום, אלא) על־פי דין, דכיון שהכנסת אורחים שלו היתה בשלימות (כנ"ל), הוצרך על־פי דין, לוותר בגללה על "הקבלת פני השכינה", כי "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה".

ואף ש"הכנסת אורחים" שלו לא היתה בה המעלה שב"הכנסת אורחים" לאחרי מתן־תורה - הרי גם "הקבלת פני השכינה" שלו לא היתה כמו "הקבלת פני השכינה" שלאחרי מתן־תורה, ובמילא, "הכנסת אורחים" שלו היתה גדולה מ"הקבלת פני השכינה" שלו. ומזה למדים על הזמן שלאחרי מתן־תורה - ששני הענינים יחד נשתנו.

כו. ויש לומר בדרך אפשר:

הצער של אברהם אבינו על זה "שלא היו אורחים" - בא אצלו על־ידי הגילוי של "וירא אליו הוי'", "כמים הפנים לפנים"[116]. לפני גילוי זה, התבטאה מדת החסד שלו בכך שבשעה שיש אורח, מי שצריך לעזרתו, אזי משפיע לו; ואילו הענין ד"וירא אליו הוי'" פעל אצלו ראיית ("וירא") הענין שאליו היה "מרכבה" (מדת החסד) - שמדת החסד שלו היתה בגילוי גם כשאין מקבלים, שלכן היה "מצטער שלא היו אורחים"[117].

---

111) לך לך יג, יז.

112) וכמארז"ל (ב"ב ק, א): "כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו". וראה בהנסמן לעיל הערה 47.

113) ראה ב' הדיעות בב"ב שם (ואפילו לר"א - רק מקום הילוכו קנה). ב"ר פמ"ד, כב (דמאמרו של ה' מעשה ונותן הארץ לזרעו).

114) ראה רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ב. לקו"ש ח"ג ע' 765. תורת מנחם - התוועדויות חל"ד ע' 313 ואילך.

115) פרשתנו יח, ז.

116) משלי כז, יט.

117) ועפי"ז יומתק א) מה שמתחילה "הוציא הקב"ה חמה מנרתקה", בשביל טובתו, "שלא להטריחו באורחים", אף שלאח"ז הצטער ע"ז - כי התעוררות חסדו (סיבת הצער) נתחדשה לאח"כ ע"י הגילוי ד"וירא". ב) הוצאת חמה מנרתקה לא היתה לבטלה כלל, כי אפי' צער לא הי' לו - עד אשר "וירא". ג) דיוק הל' "ולפי שראהו מצטער" - דלכאורה די שיאמר "ולפי שהצטער".

ועל־פי־זה מובנת השייכות של הפסוק "וישא עיניו וירא והנה שלושה אנשים" לפסוק שלפני־זה "וירא אליו הוי'" (שהשייכות אינה רק לתיבות "כחום היום", אלא גם לתחילת הפסוק)[118] - כי מצד "וירא אליו הוי'" הצטער אברהם על זה שלא היו אורחים, ומצד זה עשה הקב"ה "והנה שלושה אנשים".

כז. ויומתק ביותר על־פי המבואר ב'המשכים' דראש־השנה, שמלכות נבדלת משאר המדות, בכך שלא שייך מלכות בלא זולת, וכמאמר "אין מלך בלא עם"[119].

- במדות, הנה רק פעולת המדות אינה יכולה להיות בלא זולת, אבל יכולה להיות התעוררות המדות, כפי שרואים שאף שלא היה זולת, התעורר אברהם אבינו במדת חסדו (שלכן "מצטער שלא היו אורחים") - (ולכן אין זה סתירה להמבואר בכמה מקומות שמדות הם בשביל העולמות, כמו שכתוב[120] "זכור רחמיך וחסדיך כי מעולם המה", כי שם מדובר אודות התגלות המדות לפעול). מה־שאין־כן מלכות, אפילו התעוררות המלכות אינה יכולה להיות בלא זולת.

והטעם לזה, כי המדות הן בבחינת העלם שישנו במציאות, ולכן יכולים הם להתעורר מצד עצמם, ואילו מלכות היא בבחינת העלם שאינו במציאות, ולכן היא מתעוררת על־ידי זולת דוקא[121].

[ומזה מובן גודל ענין בנין המלכות שבראש השנה, שצריך להגיע ולהמשיך מהעלם שאינו במציאות].

ובנוגע לענייננו: העובדה שאברהם אבינו הצטער על זה שלא היו אורחים - היא מצד זה שמדת החסד נמצאת בהעלם שישנו במציאות. ולכן היה יכול להיות - וכן היה - שעל־ידי "וירא אליו הוי'" נמשך זה במציאות ממש.

כח. מכל הנ"ל מובן, שבפסוקים שבריש פרשת וירא התורה מספרת אודות אופן המשכת החסד אצל אברהם אבינו:

לכל־לראש היה הגילוי מלמעלה - "וירא גו'" - אתערותא דלעילא. וענין זה פעל שאברהם אבינו נתעורר במדת חסדו. והתעוררות זו המשיך והוריד בעשי' בפועל, בפעולה בגשמיות, "וירץ לקראתם וגו'" (ועל־ידי־זה הרי זה נעשה 'נתינת כח' על הכנסת אורחים שלאחרי מתן־תורה, כנ"ל באריכות).

ההוראה מזה בעבודתנו היא:

כאשר אדם מתעורר פתאום, ללא הכנות מצידו (שזה בא מצד אתערותא דלעילא), צריך מיד לקשר זאת עם ענין של פועל, ובאם לאו - יכולה ההתעוררות להתבטל[122].

ועל־ידי־זה שמקשר זאת מיד עם ענין של פועל, אזי אפילו אם (נדמה לו, ואפילו אם האמת היא כך, ש)אינו כלי לקבל את כל ההתעוררות שמלמעלה - הנה סוף כל סוף הרי זה יומשך אליו ובפנימיות,

כמו מעשה אברהם אבינו, שאף־על־פי שבשעה ש"וירא אליו" לא היה יכול לקיים מצות הכנסת אורחים באופן שהמצוה תחדור בהגשם (כי קודם מתן־תורה העולם לא היה כלי לזה), הנה על־ידי־זה שקישר את ההתעוררות עם פעולה בגשמיות, הרי זה נעשה 'נתינת כח' לבנים, שלאחרי מתן־תורה יומשך זה בפנימיות.

כט. נמצאים עתה ביום השבת בעלות המנחה, "עת רצון", שלכן אומרים במנחת שבת "ואני תפלתי לך הוי' עת רצון", ויתירה מזו - "אלקים ברב חסדך"[123], שגם "אלקים", שמורה על מדת הדין, נהפך ל"ברב חסדך"[124].

---

118) ראה גם לעיל ס"ד.

119) עמה"מ שער שעשועי המלך רפ"א. ס' החיים פ' גאולה פ"ב. בחיי וישב לח, ל. תניא ח"ב רפ"ז.

120) תהלים כה, ו. ושם כתוב "רחמיך הוי' וחסדיך", אבל בכ"מ בדא"ח הועתק כמ"ש כאן, כנראה מפני כבוד השם, נוסף על הידוע בספרי כללי הש"ס שהדרך לקצר הכתובים (ראה תוס' ד"ה ונתן שבת קכח, א ובכללי הש"ס).

121) ראה בכ"ז ד"ה החודש ש"ת פ"ג ואילך (סה"מ ה'ש"ת ע' 21 ואילך). המשך ר"ה תש"ח פכ"ז ואילך (סה"מ תש"ח ע' 47 ואילך). המשך ר"ה תש"ט פ"י (סה"מ תש"ט ע' טו).

122) ראה לקו"ת ויקרא ב, ב ואילך.

123) תהלים סט, יד. וראה זח"ב קנו, א.

124) סד"ה ואני תפלתי תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 170).

ובכדי שההתעוררות דיום השבת תומשך לימי החול - ששבת וימי החול הם בדוגמת אבות ובנים, כי (א) שבת היא בחינת (בינה) מוחין (הנקראים אבות), וששת ימי החול הם בחינת שש מדות (הנקראות בנים), ו(ב) משבת מתברכין כולהו יומין[2] - צריך מיד לקשר את ההתעוררות (של שבת בכלל, ובעלות המנחה בפרט) עם ענין של פועל (בענינים כאלו שמותר לעשותם גם בשבת), שעל־ידי־זה הנה ה"מעשה אבות" של שבת, יהיה "סימן לבנים", ימי החול.

* * *

ל. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ואשה אחת מנשי בני הנביאים גו'.

המשך ביאור למס' נדה ליום שישי עמ' ב

לידה, **הַמֵּצַח, וְהַגַּבִּינִים** – גבות העינים, **וְכֵן הָעֵינַיִם, וְהַלְּסָתוֹת, וְגַבּוֹת הַזָּקָן** – הסנטר, בצורת אדם, ואינו ולד **עַד שֶׁיְּהוּ כּוּלָּם כְּאֶחָד** – שכל האברים הללו יהיו בצורת אדם. אך אין צורך שגם האזניים יהיו כאזני אדם.

הגמרא מביאה דעה נוספת: **רָבָא אָמַר** בשם החכם ששמו **חָסָא,** לדעת חכמים על מנת שיהא הולד מטמא את אימו טומאת לידה צריך שיהיה **הַמֵּצַח וְהַגָּבֶן** – גבה אחת מגבות העינים, **וְכֵן הָעַיִן** שבאותו צד של הפנים, **וְהַלְּסֶת** האחת שבאותו צד, **וְגַבַּת הַזָּקָן** – הצד האחד של הסנטר, בצורת אדם, ואינו ולד **עַד שֶׁיְּהוּ כּוּלָּם כְּאֶחָת** – שכל האברים שבאותו הצד יהיה בצורת אדם.

מבארת הגמרא: **וְלֹא פְּלִיגִי** – רבי יוחנן וחסא אינם חולקים, **הָא** – מה שאמר רבי יוחנן שאין דינו כולד עד שתהיה צורת שני צדדי הפנים כשל אדם, דבריו הם **כְּמַאן דְּאָמַר** – כדעת הסובר שחכמים אינם מטמאים טומאת לידה עד שתהא **כָּל צוּרַת** פני הולד כשל אדם, והשמיענו רבי יוחנן שאף על פי שהזקיקו חכמים שתהא צורת כל פניו כשל אדם, מודים הם שאין האזניים בכלל. **וְהָא** – מה שאמר חסא שגם כאשר צד אחד מן הפנים כשל אדם דינו כולד, דבריו הם **כְּמַאן דְּאָמַר** – כדעת הסובר שחכמים מודים שכל ולד שיש בפניו חלק ניכר **מְצוּרַת** אדם דינו כולד. והשמיענו חסא שאף על פי שלא הזקיקו חכמים שתהא צורת כל פניו כשל אדם, מכל מקום צריך שתהא צורת אחד מצדדי הפנים שלמה בדמות אדם, לבד מהאוזן שאינה מן המנין.

הגמרא מקשה על דברי חסא: **מֵיתִיבֵי** – הקשו בני הישיבה על דברי חסא, שנינו בברייתא (תוספתא פ"ד ה"ג), **צוּרַת הַפָּנִים שֶׁאָמְרוּ** חכמים שעליה להיות כשל אדם, **אֲפִילּוּ** אם יהיה זה רק **פַּרְצוּף אֶחָד מִן הַפַּרְצוּפִין** – אבר אחד מאברי הפנים, כגון העין או המצח או לסת אחת. ואפילו אם שאר צורת פניו כשל בהמה דינו כאדם. **חוּץ מִן הָאוֹזֶן** – שאם היא כשל אדם ושאר כל פניו כשל בהמה, אין דינו כולד. תמהה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם באה הברייתא לומר **דְּמִחַד נַמִּי סַנִּי** – שלדעת הסובר בשיטת חכמים שדי בחלק ניכר מצורת הפנים, די גם באבר אחד שתהיה צורתו כשל אדם, ושלא כדברי חסא שהזקיק לשיטה זו שיהיה צד שלם של פניו כשל אדם.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, כִּי תַּנְיָא הַהִיא, לְעַכֵּב תַּנְיָא, וּכְמַאן דְּאָמַר כָּל צוּרַת** – אותה ברייתא סוברת בדעת חכמים שאין דינו כולד עד שתהא צורת כל פניו כשל אדם, וכשנשנתה ברייתא זו, לענין עיכוב נשנתה, שאפילו אם יהיה פרצוף אחד מאברי הפנים כשל בהמה, הרי אותו אבר מעכב שלא יהיה דינו כולד, חוץ מן האוזן שאף אם היא כשל בהמה אינה מעכבת, ודינו נקבע לפי צורת שאר אברי פניו.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל ליישב קושיא זו כך, **לְעוֹלָם** ברייתא זו סוברת **כְּמַאן דְּאָמַר** – כדעת הסובר בשיטת חכמים שדינו כולד אף אם יש בו רק חלק ניכר **מְצוּרַת** אדם, **וּמַאי** – ומהו ששנינו בברייתא שדי אם יהיה פרצוף **אֶחָד** מן הפרצופין בצורת אדם, **אֶחָד אֶחָד** – שיהא אחד מכל ראשי האברים שבפנים בצורת אדם, עין אחת, גבין אחד, לסת אחת וכדומה, וכדברי חסא.

הגמרא מבארת דיני ולדות שנולדו חסרים: **אָמַר רָבָא,** ולד שנִבְרָא **בְּעַיִן אַחַת** – שלא היתה לו אלא עין אחת, **וּבְיָרֵךְ אֶחָד** – או שלא היתה לו אלא ירך אחת. אם היו העין או הירך הללו **מִן הַצַּד** – מצידו של הגוף, כדרכם אצל שאר בני האדם, הרי **אִמּוֹ טְמֵאָה** מחמתו טומאת לידה, שהרי הוא כחצי אדם. אך אם היו העין או הירך **בְּאֶמְצַע** פניו או גופו, **אִמּוֹ טְהוֹרָה,** מפני שהוא בריה אחרת, ואינו אדם.

אָמַר רָבָא, ולד שנמצא **וְשִׁטּוֹ נָקוּב** – שהיה נקב בושט שלו, והרי הוא טריפה, אף על פי כן **אִמּוֹ טְמֵאָה** טומאת לידה, מפני שטריפה יכולה לחיות ולהתקיים, ועל כן דינו כולד. אך אם נמצא **וְשִׁטּוֹ אָטוּם** – סתום, **אִמּוֹ טְהוֹרָה** מטומאת לידה, מפני שאינו יכול להתקיים כך.

הגמרא מוסיפה להביא ברייתא הדנה בדיני ולד שנולד אטום: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּפֶּלֶת גּוּף** של ולד **אָטוּם** – שחסר ממנו חלקו התחתון, והרי הוא אטום וסתום במקום החסרון, **אֵין אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה,** מפני שאינו ראוי להתקיים כך. מפרשת הברייתא: **וְאֵיזֶהוּ** ולד בעל **גּוּף אָטוּם** שאינו מטמא את אמו, **רַבִּי אוֹמֵר,** כל שנחסר ממנו **בְּכְדֵי שֶׁיִּנָּטֵל מִן הַחַי וְיָמוּת** – שאילו היה נחתך כך מאדם חי, היה מת על ידי חסרון זה.

האמוראים נחלקו בפירוש דברי רבי: **וְכַמָּה** הוא השיעור **שִׁינָּטֵל מִן הַחַי וְיָמוּת** על ידי נטילה זו, **רַבִּי זַבְדָּא אוֹמֵר,**

בס"ד. משיחות ש"פ וירא, ח"י מרחשון ה'תשנ"ב.

א. ידוע שנוסף לכך שכל עניני התורה הם הוראות (תורה מלשון הוראה[1]) לכאו"א מישראל בכל המקומות ובכל הזמנים, יש הדגשה מיוחדת על הלימוד וההוראה מעניני התורה שבפרשת השבוע[2], השייכים במיוחד לזמן זה[3], וממנו נמשכים על ובכל השנה כולה.

זאת ועוד: כיון שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק, מסתבר לומר, שנוסף על השייכות הכללית דפרשת השבוע לזמן זה, יש גם לימוד והוראה מהקביעות דיום השבת – שבו קורין בציבור פרשת השבוע כולה – בימי החודש.

ובנוגע ליום הש"ק זה: לכל לראש – לימוד והוראה מפרשת וירא, וגם – לימוד והוראה מהקביעות דשבת פרשת וירא ביום ח"י מרחשון, שנוסף על מעלתו מצ"ע, ה"ה גם תוך ג' ימים (שנחשבים בכמה ענינים למציאות אחת[4]) לכ"ף מרחשון, יום ההולדת של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע[5], כדלקמן.

ב. ובהקדם הסיפור הידוע[6] אודות בעל יום ההולדת דכ"ף מרחשון בשייכות לפרשת וירא:

בהיותו בן ד' או ה' שנים, נכנס אל זקנו הצ"צ בש"ק פ' וירא, והתחיל לבכות, באמרו: מפני מה נראה ה' אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה. ויענהו הצ"צ: כשיהודי צדיק, מחליט בגיל תשעים ותשע שנים שצריך למול את עצמו, ראוי הוא שה' יראה אליו.

סיפור זה מדגיש, לכאורה, ש"וירא אליו ה'" שייך רק ליהודי צדיק שבגיל צ"ט שנה מחליט שצריך למול את עצמו, כלומר, אפילו צדיק (ע"ד הרגיל) אינו שייך להגילוי ד"וירא אליו ה'" [שלכן הי' זה מענה לאדנ"ע שגם בקטנותו הי' צדיק, כמארז"ל[7] "בוצין בוצין מקטפי'[8] ידיע", כמובן גם מסיפור זה עצמו, שהי' איכפת לו עד כדי בכי' שה' אינו נראה אליו כמו שנראה לאברהם אבינו], כי אם צדיק שבגיל צ"ט שנה החליט שצריך למול את עצמו.

וצריך להבין: מהו הלימוד וההוראה מ"וירא אליו ה'" לכאו"א מישראל, גם מי שלא הגיע לדרגת צדיק (בפועל ובגלוי), ועאכו"כ שאינו צדיק שבגיל צ"ט שנה מחליט למול את עצמו?!

ג. ויש לבאר זה בהקדם הביאור במעלת הגילוי ד"וירא אליו ה'" שנעשה ע"י המילה[9]:

ידוע[10] שהגילוי ד"וירא אליו ה'" לאחרי וע"י מצות מילה הוא באופן נעלה יותר, ועד לעילוי שבאין־ערוך, לגבי הגילוי ד"וירא ה' אל אברם" (בפ' לך לך[11]) לפני המילה[12] – ובשתים: (א) בדרגת האלקות – כמ"ש "וירא אליו הוי'", גילוי שם הוי' (שלמעלה משם אלקים), ודרגא נעלית בשם הוי'[13] (למעלה משם הוי' שנזכר בפ' לך לך)[14], (ב) בהתגלות לאברהם – "וירא אליו הוי'"

---

1) ראה גו"א ר"פ בראשית בשם הרד"ק. רד"ק לתהלים יט, ח. זח"ג נג, ב. ועוד.

2) כ"המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת, מתחילין בשבת שאחר חג הסוכות וקורין בסדר בראשית, בשני' אלה תולדות, בשלישית ויאמר ה' אל אברם וכו'" (רמב"ם הל' תפלה רפי"ג – השיעור דיום הש"ק זה).

3) כהפתגם הידוע שצריכים לחיות עם הזמן, עם פרשת השבוע שלומדים באותו זמן ("היום יום" ב' חשון. ובכ"מ). וראה של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב (רצז, א): "המועדים של כל השנה .. בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן כו'".

4) ראה (לדוגמא) פסחים קו, סע"א. ועוד.

5) ביום השני פרשת חיי שרה (כבקביעות שנה זו) שנת כתר"א (קונטרס "חנוך לנער" ע' 6. "היום יום" כ"ף חשון).

6) "היום יום" ט' חשון. ובכ"מ.

*) וכ"ה גירסת הערוך.

7) ברכות מח, א.

8) כ"ה (מקטפי') בגמרא, ובפרש"י: "מקני'*, מקן שלו, מקטנותו .. ואית דגרסי מקטפי' כו'".

9) ראה ב"ר ריש פרשתנו: "אמר אברהם אחר שמלתי עצמי .. מבשרי אחזה אלקה, אילולי שעשיתי כן מהיכן הי' הקב"ה נגלה עלי". וראה ספורנו ואוה"ח ריש פרשתנו (נעתקו לקמן בהערה 33).

10) ראה זח"א פח, סע"ב ואילך. צא, א. צז, סע"ב ואילך.

11) יב, ז. יז, א.

12) ע"ד ובדוגמת המעלה דמתן־תורה לגבי המעמד ומצב שלפני מתן־תורה – כיון שההכנה למתן־תורה התחילה ע"י המילה דאברהם אבינו, המצוה היחידה שלפני מ"ת הי' שייך בה נקיטת חפץ, ע"ד ובדוגמת המצוות שלאחרי מתן־תורה, כמדובר בארוכה בהתוועדות שלפנ"ז (לעיל ע' 253 ואילך).

13) ראה אוה"ח ריש פרשתנו: "באומרו וירא אליו ה' ולא אמר וירא ה' אליו, נתכוון לומר כי מה שהגיע מהראי' אליו הוא כל בחינת הוי' שם הנכבד".

14) ראה סה"מ תקס"ח ע' תפא ואילך. ביאוה"ז להצ"צ (כרך ב) פרשתנו ע' תרלו. ד"ה וירא אליו הוי' דש"פ וירא עטר"ת (ס"ע ע ואילך).

— שהגילוי היותר נעלה נתגלה אליו ונתקבל אצלו, שנעשה "כלי" להגילוי היותר נעלה שנמשך וחדר בפנימיותו (משא"כ "עד שלא מל לא הי' בו כח לעמוד"[15]).

וענין זה מרומז גם בהמשך הפסוק "והוא יושב גו' כחם היום": "חם היום", "הוציא הקב"ה חמה מנרתקה"[16] — מורה על גודל ותוקף הגילוי ד"שמש הוי'"[17] כמו שהוא מצד עצמו, ללא המגן ונרתק דשם אלקים; ואעפ"כ "הוא יושב" — שהגילוי היותר נעלה ד"חם היום" ("הוציא הקב"ה חמה מנרתקה") נתגלה ונתקבל ונקלט באופן של התיישבות[18].

ד. והטעם שענין זה (דרגא נעלית יותר באלקות שנמשכת ומתגלה וחודרת בפנימיות) נעשה ע"י מצות מילה — לפי שבמצות מילה ישנם ב' קצוות אלו:

מצות מילה היא למעלה מכל מצוות התורה[19], ש"כל מצוות התורה נכרתו עליהן שלש בריתות .. ועל המילה נכרתו שלש עשרה בריתות"[20], וביחד עם זה, ה"ה (המצוה היחידה ש)נמשכת ומתגלה וחודרת בגוף הגשמי ממש, "בריתי בבשרכם לברית עולם"[21], היינו, שההתקשרות עם הקב"ה שלמעלה מטעם ודעת, שזהו"ע הברית, מתגלה וחודרת בבשר הגשמי[22].

וחידוש גדול יותר במצות מילה, שעל ידה נעשית המשכת הקדושה (לא רק בהגשמיות דהגוף, אלא) גם בהגשמיות דהעולם[23] — כי, ברית מילה קשורה עם ברית הארץ, "להורישה לך ע"י מצוה זו"[24], היינו, שמצות מילה מהוה נתינת־כח לעשות מהארץ הלזו הגשמית, ארץ כנען, שתהי' "ארץ ישראל", "ארץ שרצתה לעשות רצון קונה"[25], ועד שהארץ כולה נעשית דירה לו ית'.

ה. בסגנון אחר — בעומק יותר:

ב' הקצוות שבמצות מילה — דרגא נעלית באלקות, למעלה מכל מצוות התורה, והמשכתה והתגלותה למטה, בבשר הגוף ובגשמיות העולם — תלויים וקשורים זב"ז, כיון שדוקא ע"י ההמשכה וההתגלות למטה מטה נמשכת ומתגלה דרגא נעלית באלקות.

וההסברה בזה — ע"פ הידוע[26] שתכלית הבריאה כולה הוא מפני שנתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, כלומר, לא רק שגילוי אלקות נמשך בכל סדר ההשתלשלות עד שנמשך ומתגלה גם בתחתונים, אלא אדרבה, שהדירה לו ית' היא בתחתונים דוקא, כי, דרגת האלקות שמתגלית בעולמות העליונים היא בחי' הגילויים, ואילו התגלות העצם ממש (שלמעלה מבחי' הגילויים), מהותו ועצמותו ית', הוא בתחתונים דוקא, ששם נעשית דירה לו ית', דירה לעצמותו, שמתגלה בה בכל עצמותו[27].

ובלשון הכתוב[28] "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה" בניחותא[29] — ש"השמים ושמי השמים" (עולמות העליונים) אינם יכולים להכיל התגלות העצמות, כי אם "הבית הזה", בית המקדש שבארץ הלזו הגשמית, נעשה דירה לעצמותו, ו"משם אורה יוצאה לעולם"[30], שהעולם כולו נעשה דירה לו ית'.

וכידוע[31] שעיקר ושלימות הגילוי דיש האמיתי הוא ביש (הנברא והנוצר והנעשה, יש) הגשמי דוקא, שבו נמשך ומתגלה יש האמיתי — "מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו .. הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה"[32].

---

15) פרש"י לך לך יז, ג. וראה לקמן הערה 18.
16) פרש"י עה"פ.
17) ראה לקו"ש חי"ח ע' 310. וש"נ.
18) ראה יל"ש ריש פרשתנו: "עכשיו שנמול הוא יושב ואני עומד".
19) ולמעלה משם הוי' — כמרומז במ"ש "מי יעלה לנו השמימה" ר"ת מילה וס"ת הוי', שהמילה היא בראשי תיבות, ושם הוי' הוא בסופי תיבות (תו"א ס"פ לך לך).
20) רמב"ם סוף הל' מילה — מנדרים לא, ב.
21) לך לך יז, יג.
22) ועפ"ז יומתק לשון המדרש (שבהערה 9) "אחר שמלתי עצמי .. מבשרי אחזה אלקה". — ולהעיר מזח"א צד, א: "מבשרי אחזה אלקה .. מבשרי ממש .. והיתה בריתי בבשרכם".
23) ומודגש גם במ"ש "וירא אליו ה' באלוני ממרא", "כי שם נמול אברהם .. שם הופיע שכינתו כו'" (ספורנו ריש פרשתנו), היינו, שהתגלות השכינה קשורה ונמשכת וחודרת בהמקום.
24) פרש"י שם, ב. וראה לקמן הערה 48.

25) ב"ר פ"ה, ח.
26) ראה תנחומא נשא טז. ועוד. תניא רפל"ו. ובכ"מ.
27) ראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' רמא. וש"נ.
28) מ"א ח, כז.
29) ראה לקו"ש חכ"א ס"ע 147 ואילך. וש"נ.
30) ירושלמי ברכות פ"ד סה"ה. ועוד.
31) ראה ביאו"ז לאדהאמ"צ בשלח מג, ג. ובכ"מ.
32) תניא אגה"ק ס"כ.

ו. עפ"ז מובן שהענין ד"וירא אליו ה'" (דרגא נעלית באלקות שמתגלה וחודרת בפנימיותו) שנעשה ע"י מצות מילה — ישנו גם בכאו"א מישראל[33]:

במצות מילה כתיב[34] "ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורותם", שהעילוי ד"בריתי בבשרכם לברית עולם" נעשה אצל כל בנ"י עד סוף כל הדורות, ועד כדי כך, שמציאותם של בנ"י קשורה עם המילה גם לפני המילה בפועל, כפי שמצינו בהלכה שהאומר "קונם שאני נהנה ממולים אסור בערלי ישראל"[35], "אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמו"[36], ועד"ז "אשה כמאן דמהילא דמיא"[36].

ועי"ז ישנו אצל כאו"א מישראל הגילוי ד"וירא אליו ה'" — "כניסת נפש זו הקדושה .. במצות מילה"[37]:

נפש הקדושה, נפש האלקית, היא דרגא נעלית באלקות — "חלק אלקה ממעל ממש"[38], והעצם כשאתה תופס בחלקו אתה תופס בכולו[39], שתופס בהעצם דאלקה ממש.

[ולהעיר מדיוק הלשון "תופס", ש"תפיסה" שייכת לקנין שעל ידו נעשה בעה"ב על הדבר הנקנה, היינו, שכאו"א מישראל תופס וקונה ונעשה בעה"ב כביכול על העצם דאלקה ממש[40]].

והדרגא הנעלית ד"חלק אלקה ממעל ממש" — מתלבשת ונכנסת (בפנימיות) בגוף הגשמי ("הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם"[41]) דכאו"א מישראל, ועד שאמיתת החיות דהגוף הגשמי היא מנפש האלקית[42], שלכן, הגוף הגשמי דכאו"א מישראל הוא "גוף קדוש"[43], ונקרא "אדם" ("אתם קרויין אדם"[44]), ע"ש אדמה לעליון[45].

ז. וענין זה (הגילוי ד"וירא אליו ה'" ב"כניסת נפש הקדושה בברית מילה") מתבטא בפועל בכל פרטי הענינים שבחיי האדם גם בקטנותו — ומהדוגמאות לזה:

לכל לראש — ההכרה באלקות, ש"המאור הוא בהתגלות ולכן אפילו תינוקות יודעים שיש שם אלקה מצוי כו'"[46], ויתירה מזה, שאצל קטנים יש עילוי גדול יותר, כמובן מהמאמר הידוע של גדול בישראל "אני מתפלל לדעת זה התינוק"[47], שכיון שאינו שייך להבנה והשגה בעניני הספירות (בחי' הגילויים), אזי התפלה שלו היא למהותו ועצמותו ית' ממש.

ועוד ועיקר — לא רק בנוגע לענינים רוחניים, תפלה להקב"ה, אלא גם בענינים הגשמיים, כמו אכילה ושתי', כמודגש גם אצל קטנים שמחנכים אותם בברכת המזון[48] (הברכה שחיובה מן התורה[49]) באופן שמבינים בשכלם שצריכים לברך ולהודות להקב"ה על המזון הגשמי, כמודגש בסיפור הגמרא[50] אודות אביי ורבא שישבו בקטנותם לפני רבה, ושאלם "למי מברכין" (ברכת המזון), "אמרי לי' לרחמנא (ושאלם) ורחמנא היכא יתיב, רבא אחוי לשמי טללא, אביי נפק לברא אחוי כלפי

33) ראה ספורנו ריש פרשתנו: "וירא אליו ה' .. הופיע הא־ל יתברך שכינתו לעמו בברית כמשפט לכל כורתי ברית .. הופיע שכינתו לקבל ברית בנו, כאמרו ביני וביניכם לדורותיכם, ואולי בשביל זה נהגו להכין כסא בעת המילה ובמקומה". ובפי' אוה"ח ריש פרשתנו: "אחר שמל אברהם אז נגלה בבשרו יו"ד רשימו קדישא, והוא אומר וירא אליו ה', והוא מאמר הזהר (ח"א צה, סע"א) וז"ל וכל מאן דשריא בי' רשימא קדישא שריא בי' שכינתא". ומזה מובן שהענין ד"וירא אליו ה'" ישנו בכל ברית מילה דכאו"א מישראל.

34) לך לך יז, ט.

35) נדרים שבהערה 20. ע"ז כז, א.

36) ע"ז שם.

37) שו"ע אדה"ז או"ח (מהדו"ת) סוס"ד.

38) תניא רפ"ב.

39) כש"ט הוספות סקט"ז. וש"נ.

40) דוגמא לדבר — "מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה" (שמו"ר רפל"ג), "נצחוני בני נצחוני" (ב"מ נט, ב).

41) תניא פמ"ט.

42) ראה סה"מ תרנ"ו ס"ע שיט. לקו"ש ח"י ע' 103. וש"נ.

43) ראה זח"ג ע, רע"ב. שו"ע אדה"ז שבהערה 37. ועוד.

44) יבמות סא, רע"א.

45) עש"מ מאמר אכ"ח ח"ב פל"ג. של"ה ג, רע"א. כ, ב. רסח, ב. שא, ב.

46) תו"א פרשתנו יד, רע"ב.

47) שו"ת הריב"ש סקנ"ז. הובא בסהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה פ"ח.

48) להעיר מהשייכות דברכת המזון לברית מילה — ש"צריך שיזכור בה ברית", "בברכת הארץ*, שע"י ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה, ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך" (ברכות מח, ב ובפרש"י).

49) ברכות שם.

50) שם, א.

*) ובזה מודגשת גם השייכות להמשכת הקדושה (לא רק במזון הגוף, אלא) גם במציאות הארץ (כולל גם בחו"ל שנושים ממנה ארץ ישראל, כדלקמן בפנים).

שמיא"[51] (ובסיום הענין: "היינו דאמרי אינשי בוצין בוצין מקטפי' ידיע").

ויתירה מזה – לא רק בנוגע למזון שמחי' את גופם ונעשה דם ובשר כבשרם, אלא גם בנוגע לחפצים הגשמיים שבבית, כמודגש במצות מזוזה [שחביבותה ניכרת אצל כאו"א מישראל גם בקטנותו, כפי שרואים במוחש אצל ילדי ישראל שטבעם מושך אותם לנשק את המזוזה, ומגביהים את גופם למעלה כדי לנשק את המזוזה, וכמ"פ במשך היום, ובפרט בהתחלת היום, תיכף בקומם משנתם, ובסוף היום, קודם השינה], שע"י קביעתה בפתח הבית ובפתח דכל חדר וחדר שבבית, ניכר שכל החפצים שבחדר, כל החדר והבית כולו שייכים ל"ה' אחד", ועד"ז בספרי־קודש וקופת צדקה שבבית [כמדובר כמ"פ שכדאי ונכון ביותר שלכל ילד וילדה יהיו בחדרו ספרי־קודש (חומש סידור וכו') וקופת צדקה השייכים לו], שעי"ז נעשה הבית כולו בית תורה תפלה וגמ"ח, מעין ודוגמת בית המקדש, כמ"ש[52] "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחת[53], בנפשו פנימה, ובביתו הפרטי.

ומהבית נמשך גם בחלקו בעולם ובכל העולם – כמודגש בכך שהמזוזה היא בפתח הבית ובטפח הסמוך לחוץ[54], להורות שפעולתה גם בחוץ, ובפרט עי"ז שהאדם יוצא מן הבית לחוץ (כמ"ש "ה' ישמר צאתך ובואך"[55]) כשהוא חדור בתוכנה של המזוזה, "כל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו .. וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם"[56], ומחדיר זה בעבודתו בחלקו בעולם לעשות ממנו "ארץ ישראל", כהפתגם הידוע[57] "עשה כאן (בחו"ל) ארץ ישראל", ועד שכל העולם נעשה בבחינת "ארץ ישראל", שבארץ כולה ניכר בגלוי שייכותה לישראל ותורה ("ישראל" ר"ת "יש[58] ששים ריבוא אותיות לתורה"[59]), שנעשית דירה לו ית'.

ח. עפ"ז יש לבאר תוכן הסיפור ע"ד בכיית אדנ"ע מפני מה נראה ה' אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה, ומענה הצ"צ כשיהודי צדיק, מחליט בגיל תשעים ותשע שנים שצריך למול את עצמו, ראוי הוא שה' יראה אליו – שהשקו"ט אינה בנוגע להמציאות ד"וירא אליו ה'" (הגילוי מלמעלה), אלא בנוגע להראי' בפועל ובגלוי (ע"י המקבל):

המציאות ד"וירא אליו ה'" (הופעת השכינה והשראתה[60]) קיימת בכאו"א מישראל – ע"י המילה, שאז נכנסת בו נפש הקדושה, "חלק אלקה ממעל ממש", ועי"ז נעשית אצלו הכרה באלקות, שנמשכת וחודרת גם בעניניו הגשמיים ובחלקו בעולם, כנ"ל בארוכה; והחידוש באברהם – שהמציאות ד"וירא אליו ה'" היתה אצלו באופן של ראי' שראה בפועל ובגלוי הופעת השכינה אליו והשראתה בו.

ובכייתו של אדנ"ע "מפני מה נראה ה' אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה", פירושה, שלנו אינו נראה כמו שנראה לאברהם אבינו, באופן שגם אנו נראה את ההתגלות ד"וירא ה' אליו".

ועפ"ז יומתק דיוק הלשון "מפני מה נראה ה' אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה" – דאף שבודאי ידע והבין גודל מעלתו של אברהם אבינו ביחס אלינו, מ"מ, טענתו ותביעתו (עד כדי בכי') היתה שכיון שאברהם הוא אבינו דכאו"א מישראל[61], נמשכים כל עניניו ומעלותיו (כולל גם המעלה שבאה עי"ז שבגיל צ"ט שנה החליט שצריך למול אל עצמו) לכאו"א מבניו אחריו[62] עד סוף כל הדורות, שמבלי הבט על מעמדו ומצבו יורש הכל,

---

51) ובחדא"ג מהרש"א שם: "מה שאמרו לי' לרחמנא, אפשר דאכתי לא ידעו למי מברכין, דאינן יודעין מי הוא רחמנא, אלא דכך למדו מפי אביהם ורבם לומר כן, ולכך לא הוה סגי לי' נמי שיאמרו כן בפה בשמי טללא ובשמיא, דשמא למדו לומר כן ואינן יודעין מה הוא טללא ושמיא, עד שהראו לו כלפי מעלה מה הוא, ושפיר יודעין למי מברכין".

52) תרומה כה, ח.

53) ראה אלשיך עה"פ. של"ה סט, א. ועוד.

54) מנחות לג, רע"ב. רמב"ם הל' מזוזה פ"ו הי"ב. טושו"ע יו"ד סו"ס רפה.

55) תהלים קכא, ח. וראה זח"ג רסג, ב. רסו, ב.

56) רמב"ם שם הי"ג.

57) אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' תפה.

58) "יש" דייקא – שרומז על ההמשכה וההתגלות בהמציאות ד"יש הגשמי".

59) מגלה עמוקות אופן קפו.

60) כלשון הספורנו והאוה"ח שבהערה 33.

61) כפי שמדגישים בהתחלת כל תפלה ותפלה בכל ימות השנה בשוה – "אלקינו ואלקי אבותינו אלקי אברהם כו'", וחותמים "מגן אברהם".

62) כלשון הכתוב בפרשתנו (יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו'".

לכן, באותו אופן שה' נראה אל אברהם אבינו צריך להראות גם לנו, היינו, שגם אנו נראה את ההתגלות ד"וירא אליו ה'".

ועל זה השיב לו הצ"צ, שכדי לראות את ההתגלות ד"וירא אליו ה'" בפועל ובגלוי, צריכים להיות ראויים לכך ע"י העבודה בפועל, כמו באברהם, שמצד גודל מעלת עבודתו (שבהיותו בן צ"ט שנה החליט שצריך למול את עצמו) הי' ראוי שה' יתגלה אליו, ולכן ראה בגלוי ש"וירא אליו ה'".

ט. עפ"ז מובן גם הלימוד והוראה מ"וירא אליו ה'" בעבודת כאו"א מישראל:

כשיהודי לומד וקורא בתורה "וירא אליו ה'", צריך לידע שהכוונה היא (גם ובעיקר) אליו (שהרי לא נאמר "וירא אל אברהם", אלא "וירא אליו"), להיותו בנו של אברהם אבינו, שנכנס בבריתו של אברהם אבינו, כמו אברהם אבינו ש"וירא אליו ה'" בשביל המילה.

וידיעה זו מעוררת בו תשוקה לראות את ההתגלות ד"וירא אליו ה'" — כפי שלמדים מאדנ"ע[63] שגם ילד קטן צריך להשתוקק לראות את ההתגלות ד"וירא אליו ה'", עד כדי בכי'!

וכיון שמשתוקק לראות את ההתגלות ד"וירא אליו ה'", בודאי יעשה כל התלוי בו להיות ראוי לכך — ע"י עבודתו בענין המילה:

בנוגע לגופו הגשמי — "בריתי בבשרכם לברית עולם" — שמציאות הגוף, כל רמ"ח אברים ושס"ה גידים, חדורה בקדושה ואלקות באופן של "ברית עולם"; ובנוגע לחלקו בעולם — ירושת הארץ שע"י המילה — שכל פעולה ופעולה בחלקו בעולם חדורה בעשיית ארץ ישראל מכל פרטי הענינים שבחלקו בעולם.

וע"י עבודה זו נעשה כלי ראוי להגילוי ד"וירא אליו ה'", הן בנוגע להגילוי בעצמו, והן בנוגע להגילוי בחלקו בעולם ובכל העולם כולו, שנעשה דירה לו ית'.

י. וענין זה מודגש יותר בהקביעות דפרשת וירא בח"י מרחשון:

ח"י (מלשון חיות) — מורה על החיות האמיתי דכאו"א מישראל[64], חיות הנשמה, "חלק אלקה ממעל ממש", כפי שנמשכת ובאה להחיות את הגוף הגשמי.

וח"י מרחשון — מורה על המשכת וגילוי החיות (חיות הנשמה המלובשת בגוף) גם בעובדין דחול שבהם מתעסקים החל מחודש מרחשון (החודש הראשון בשנה לאחרי חודש תשרי ש"מרובה במועדות"[65]), על מנת להמשיך ולהחדיר קדושה ואלקות גם בעובדין דחול, ל"ט מלאכות, שיהי' ניכר שההתעסקות בהם היא כדי לעשות מהעולם כולו דירה לו ית', בדוגמת המשכן והמקדש שנעשה ע"י ל"ט מלאכות.

ועפ"ז מובן הקשר והשייכות דפרשת וירא לח"י מרחשון — שהגילוי ד"וירא אליו ה'" (שע"י המילה) נמשך וחודר ומתגלה בחיות הנשמה המלובשת בגוף (ח"י), וגם בהתעסקות בעובדין דחול (מרחשון), שיהי' ניכר בהם גילוי אלקות.

ובהמשך לזה (תוך ג' ימים) באים לכ"ף מרחשון — כ"ף ר"ת כתר[66], ועשרים (המספר דכ"ף) בגימטריא כתר[66] — ש"כתר" היא דרגא הכי נעלית באלקות, למעלה מכל הספירות, ודרגא זו נמשכת ומתגלה וחודרת בעובדין דחול שבחודש מרחשון. ובעומק יותר — שההמשכה וההתגלות ד"וירא אליו ה'" בעובדין דחול שבחודש מרחשון קשורה עם התגלות העצם דלמעלה (כנ"ל ס"ה), שזהו"ע הכתר (כ"ף).

*

יא. ויש להוסיף בכל זה בקשר ובשייכות להגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו:

מהענינים העיקריים דיעודי הגאולה — ש"לא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך"[67], שזהו"ע ד"וירא אליו ה'"[68] בתכלית השלימות.

---

63) דכיון שכבר מקטנותו, "בוצין בוצין מקטפי' ידיע", הי' מוכן וראוי להיות נשיא בישראל, נעשית הנהגתו (גם בקטנותו) הוראה לכל בנ"י בחינוך הקטנים.

64) ובפרט ח"י בחודש, שקשור עם מהלך הלבנה, ה"ז מורה על החיות דישראל שדומין ללבנה ומונין ללבנה (ראה סוכה כט, א. ב"ר פ"ו, ג. אוה"ת בראשית ד, סע"ב ואילך. ועוד).

65) שו"ע אדה"ז או"ח סתצ"ב ס"ב.

66) לקו"ת שה"ש לה, ג. ובכ"מ.

67) ישעי' ל, כ. וראה תניא פל"ו.

68) ומרומז גם בהמשך וסיום הכתוב, "כחם היום" — כמארז"ל (נדרים ח, סע"ב. וש"נ) "לעתיד לבוא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה צדיקים ("ועמך כולם צדיקים") מתרפאין בה",

ויתירה מזה: "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר גו'"[69] (לא רק "עיני בשר", אלא ה"בשר" עצמו, ו"כל בשר"), שיהי' גילוי אלקות בכל הבריאה כולה – שזהו תוכן הענין דח"י מרחשון, שבכל עניני העולם (עובדין דחול שבחודש מרחשון) יהי' ניכר החיות (ח"י) האמיתי דאלקות.

ושייך גם לכ"ף מרחשון, בחי' הכתר, שקשור עם ענין המלכות – שלעתיד לבוא תתגלה מלכותו של הקב"ה (כ"ף) בכל העולם כולו (מרחשון), כמ"ש[70] "ה' ימלוך לעולם ועד", "לעתיד לבוא שכל המלוכה שלו"[71].

וע"פ האמור לעיל (ס"ח) שהמציאות ד"וירא אליו ה'" קיימת תמיד אצל כאו"א מישראל, וצריכים רק לפעול שמציאות זו תהי' בהתגלות – יש לומר שכן הוא גם בנוגע להשלימות ד"וירא אליו ה'" שבגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו:

ידוע שבכאו"א מישראל יש ניצוץ מנשמת משיח[72], בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית שהיא נשמת משיח[73], שלכן נקרא כאו"א מישראל בשם "כוכב"[74], שמו של משיח, שנאמר עליו "דרך כוכב מיעקב"[75]. ומודגש ביותר אצל קטנים מישראל – כמארז"ל[76] שתינוקות של בית רבן נקראים "משיחי". ויש לומר, שבחי' היחידה, ניצוץ משיח, היא בהתגלות יותר אצל תינוקות, כיון שהכחות הפנימיים אינם בהתגלות כ"כ (ולכן גם הכרתם באלקות היא בעצמותו ית', כנ"ל ס"ז).

וענין זה נעשה בפועל ובגלוי עי"ז שכאו"א מישראל ממלא את שליחותו של הקב"ה – כמרומז גם בתיבת "שליח" בתוספת יו"ד, שרומז על עשר כחות הנפש שבהם נעשית עבודת השליחות, בגימטריא "משיח"[77] – לגלות את הניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שתתגלה ותחדור בגופו הגשמי ובעניניו הגשמיים שבחלקו בעולם, ועד שבצירוף כל הניצוצות דמשיח שבכל ישראל, מתגלה ובא המשיח הכללי, משיח צדקנו, שאז יהי' גילוי אלקות בישראל ("וירא אליו ה'") ובעולם (ח"י מרחשון) בתכלית השלימות.

ובענין זה הוא עיקר הלימוד וההוראה מפרשת וירא – שכאו"א מישראל צריך להשתוקק ביותר להגילוי ד"וירא אליו ה'" בגאולה האמיתית והשלימה, ולעשות כל התלוי בו להיות ראוי לכך, עי"ז שכל פעולה ופעולה שלו נעשית באופן המתאים להמעמד ומצב דגאולה האמיתית והשלימה.

יב. ובזה ניתוסף עילוי מיוחד בדורות האחרונים – שנתגלתה סגולתו המיוחדת של כ"ף מרחשון (שמתברך משבת פרשת וירא ח"י מרחשון) בהולדת אדנ"ע ביום זה (בשנת כתר"א[78]), שבו "מזלו גובר"[79]:

מעניניו העיקריים של אדנ"ע – כפי שראו כבר בקטנותו, כמארז"ל "בוצין בוצין מקטפי' ידיע", ועאכו"כ לאחרי שנתגדל ועד שנתמנה לנשיא בישראל[80] – ההשתדלות המיוחדת בהענין ד"וירא אליו ה'" (לא רק בנוגע לעצמו[81], אלא גם) אצל כאו"א מישראל, כמודגש בהחידוש שלו ביסוד ישיבת תומכי תמימים[82], ישיבה[83] שלומדים בה "תורה הנגלית ותורת החסידות תמימה"[84], ובאופן שלימוד תורת החסידות הוא "בעיון הטוב להבינה

שיהי' שלימות הגילוי ד"שמש הוי'" בכל התוקף, ובאופן שיומשך ויתקבל בגוף הגשמי, ועד שפועל רפואת ושלימות הגוף.

69) ישעי' מ, ה. וראה תניא שם.
70) בשלח טו, יח.
71) פרש"י שם, יז.
72) מאור עינים ס"פ פינחס.
73) רמ"ז לזח"ב מ, ב. ולזח"ג רס, ב. ועוד.
74) ראה ירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו.
75) בלק כד, יז. וראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה.
76) שבת קיט, ב.
77) ראה לקו"ש חכ"ט ע' 358 ואילך. ועוד.

78) שיש בזה שני כפי"ן, שהוא רומז לכתרא עלאה (קונטרס "חנוך לנער" ע' 8).
79) ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח, ובקה"ע שם.
80) לאחרי הסתלקות אביו, אדמו"ר מהר"ש, בי"ג תשרי תרמ"ג* – שבשנה זו התחילה שנת המאה ועשר להתחלת נשיאותו.
81) כמודגש גם בפתגמו הידוע שכאשר יושב בחדרו ולומד "לקוטי תורה", אזי "ידעתיו הויתיו" (ראה סה"ש ה'ש"ת ע' 26. תש"ג ע' 63. תש"ה ע' 85).
82) להעיר מהשייכות ד"תמים" למצות מילה – כמ"ש "התהלך לפני והי' תמים", ע"י המילה (לך לך יז, א ובפרש"י).
83) מלשון "יושב ועוסק בתורה", היינו, שהעסק בתורה, גם בפנימיות התורה, הוא באופן של התיישבות.
84) שיחת ליל שמח"ת תרנ"ט – "התמים" ח"א ע' כה. ועוד.

*) ולהעיר שהמאמר הראשון שאמר ברבים (בליל ב' דחג הסוכות תרמ"ג) הוא ד"ה כתר יתנו לך (קונטרס "חנוך לנער" ע' 11).

ולהסבירה לעצמו כלימוד הסוגיות בגליא שבתורה"[85], ש"החסידות יבינו כמו שמבינים ענין בנגלה"[86] — שעי"ז נעשה (מעין ודוגמת) הענין ד"וירא אליו ה'", שעניני אלקות המתבארים בתורת החסידות[87] ("דע את אלקי אביך"[88]) באים בראיית עיני השכל.

ועוד והוא העיקר — שזוהי ההכנה לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו[89], שאז יהי' לימוד פנימיות התורה (ידיעת אלקות) בתכלית השלימות, כמ"ש[90] "ישקני מנשיקות פיהו", "שיהי' הדיבור עמנו פה אל פה"[91], כיון ש"תורה חדשה מאתי תצא"[92], "מאתי" ממש, ולימודה יהי' באופן ש"לא ילמדו עוד איש את רעהו גו' כי כולם ידעו אותי"[93], ויתירה מזה, באופן של ראי', "וירא אליו ה'", "והיו עיניך רואות את מוריך", בראי' חושית.

וגם ענין זה מודגש בפעולתו של אדנ"ע ביסוד ישיבת תומכי תמימים — כמבואר בשיחתו הידועה[94] בענין "כל היוצא למלחמת בית דוד", שתלמידי תומכי תמימים הם "חיילי בית דוד" שיוצאים למלחמת בית דוד נגד אלו "אשר חרפו עקבות משיחך"[95], ובלשון הרמב"ם בהלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח[96]: "ילחם מלחמות ה'" עד ש"נצח", כמרומז גם בהמשך הכתובים ד"אשר חרפו עקבות משיחך" — "ברוך ה' לעולם אמן ואמן"[97], ש"אמן" (ועאכו"כ ב"פ אמן) מורה על הנצחון במלחמה[98], שעי"ז נעשה ביאת וגילוי דוד מלכא משיחא בפועל ממש.

יג. ובהדגשה יתירה בדורנו זה — דור השלישי[99] לאדנ"ע ולתלמידיו חיילי בית דוד, שבו מסתיימת ונשלמת עבודתם של חיילי בית דוד להביא את הגאולה בפועל ממש ע"י דוד מלכא משיחא, וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בחיים חיותו בעלמא דין שכבר נסתיימה ונשלמה כל העבודה, ועומדים מוכנים לקבלת דוד מלכא משיחא, ועאכו"כ לאחרי המשך העבודה דחיילי בית דוד בהפצת המעיינות חוצה במשך ארבעים שנה, באופן ש"נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע"[100].

ובדורנו זה נמצאים כבר בשנת הצדי"ק — לאחרי סיום שנת הפ"ט, הקשורה עם מזמור פ"ט, שסיומו וחותמו "אשר חרפו עקבות משיחך", "ברוך ה' לעולם אמן ואמן", גמר הנצחון דמלחמת בית דוד, ומתחילה התקופה השייכת למזמור צדי"ק, שסיומו וחותמו "ויהי נועם ה' אלקינו עלינו גו' ומעשה ידינו כוננהו", דקאי על בית המקדש דלעתיד[101], "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[102].

ובשנת הצדי"ק נמצאים כבר בשנת ה'תשנ"ב, "הי' תהא שנת נפלאות בכל": "נפלאות" — קאי על נפלאות הגאולה העתידה, כמ"ש[103] "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", ויש לומר שקאי גם על ה"תורה חדשה" דלעתיד לבוא (פנימיות התורה, שנקראת "חן", ר"ת "חכמה נסתרה", וי"ל שפירושו גם "חכמה נפלאה") שתהי' באופן של "נפלאות" ("נפלאות מתורתך"[104]) לגבי לימוד התורה בעולם הזה; ו"נפלאות בכל"[105], "בכל מכל כל", כמ"ש אצל האבות ש"הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא"[106], שזוהי השלימות דלעתיד לבוא.

ובשנת ה'תשנ"ב נמצאים כבר בשבת פרשת וירא, שבו מודגשת השייכות לגאולה האמיתית והשלימה שבה יהי' שלימות הגילוי ד"וירא אליו

---

85) שם ע' כג.
86) שם ע' כד.
87) ובפרט במאמרי החסידות שלו, שבהם בולט ומודגש ביותר הרחבת הביאור בהבנה והשגה, ועד שנקרא ע"י חסידים הראשונים בתואר "הרמב"ם של תורת החסידות" (לקו"ד ח"ב קצו, א. וראה גם קונטרס ש"פ וירא תנש"א ס"ב (התוועדויות תנש"א ח"א ע' 280)).
88) דה"א כח, ט. וראה תניא קו"א קנו, ב. ועוד.
89) ראה אגה"ק דהבעש"ט הידועה — כש"ט בתחלתו. ובכ"מ.
90) שה"ש א, ב ובפרש"י.
91) צרור המור עה"פ.
92) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.
93) ירמי' לא, לג.
94) שיחת שמח"ת תרס"א — לקו"ד ח"ד תשפז, ב ואילך. סה"ש תש"ב ס"ע 141 ואילך.
95) תהלים פט, נב.
96) ספי"א.
97) שם, נג.
98) ראה נזיר בסופה. וש"נ.
99) להעיר ממ"ש "עטרת זקנים בני בנים" (משלי יז, ו. וראה אבות פ"ו מ"ח. ב"ר פס"ג, ב), "לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך גו' מעתה ועד עולם" (ישעי' נט, כא. וראה ב"מ פה, א).
100) תבוא כט, ג.
101) מדרש תהלים עה"פ.
102) בשלח טו, יז.
103) מיכה ז, טו.
104) תהלים קיט, יח.
105) ולהעיר, שהב' הוא גם ר"ת בינה, נפלאות בינה, שבזה מודגש יותר השייכות ד"נפלאות" לפנימיות התורה.
106) ב"ב טז, סע"ב ואילך.

ה'" לכאו"א מישראל, וקביעותו בח"י מרחשון, שמורה על המשכת והתגלות החיות (ח"י) האלקי בכל עניני העולם שעוסקים בהם בחודש מרחשון, ששלימותו לאחרי הנצחון ד"אשר חרפו עקבות משיחך ברוך ה' לעולם אמן ואמן" (בסיום וחותם שיעור תהלים דיום ח"י בחודש); ותוך ג' ימים לכ"ף מרחשון[107], בחי' הכתר, שמורה על התגלות מלכותו של הקב"ה בכל העולם לעתיד לבוא (כנ"ל סי"א).

ויש להוסיף, שכיון שחודש מרחשון הוא החודש הראשון לעבודה בעולם לעשות לו ית' דירה בתחתונים, ה"ה כולל גם החדשים שלאחריו, ובמילא, כ"ף מרחשון, הכתר דמרחשון, כולל גם הכתר דהחדשים שלאחריו: הכתר דחודש כסלו, שסיומו בימי חנוכה, חנוכת המזבח והמקדש[108], ונס השמן, שקשור גם עם פנימיות התורה, שמן שבתורה[109], שנתגלתה בתורת החסידות בחודש כסלו[110]; הכתר דחודש טבת[111] — "ירח שהגוף נהנה מן הגוף"[112], שרומז על ההנאה דהגוף שלמעלה, יש האמיתי, מהגוף שלמטה, יש הנברא[113]; והכתר דחודש שבט[114], שהעשירי שבו יום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר, ש"כל[115] מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו .. מתגלה ומאיר .. ופועל ישועות בקרב הארץ"[116]; וכן הכתר דהחדשים שלאח"ז עד לסיומה של שנת הצדי"ק[117] ב"מעשה ידינו כוננהו", בנין ביהמ"ק השלישי ע"י המלך המשיח, "מלך מבית דוד"[118] (ש"זכה בכתר מלכות .. לו ולבניו .. עד עולם"[119]) ש"בונה המקדש"[120] — תיכף ומיד ממש, בח"י מרחשון (לפני כ"ף מרחשון), כיון שכבר נתקיים מ"ש[121] "ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם" (כפי שאמרנו בקידוש לבנה דחודש מרחשון[122], ובתוספת "אמן"[123], שמורה על הקיום בפועל ממש[124]).

יד. ועוד והוא העיקר:

נוסף על המבואר לעיל (סי"א) שקיימת מציאותו של משיח בניצוץ משיח (בחי' היחידה) שבכאו"א מישראל, קיימת גם מציאותו של משיח כפשוטו (יחידה הכללית) — כידוע ש"בכל דור ודור נולד א' מזרע יהודה שהוא ראוי להיות משיח לישראל"[125], "א' הראוי מצדקתו להיות גואל, ולכשיגיע הזמן יגלה אליו השי"ת וישלחו כו'"[126], ואילו לא היו מתערבים ענינים בלתי־רצויים המונעים ומעכבים כו', הי' מתגלה ובא בפועל ממש.

וע"פ הודעת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, משיח[127] שבדורנו, שכבר נסתיימו ונשלמו כל עניני העבודה ועומדים מוכנים לקבלת פני משיח צדקנו, הרי, בימינו אלו (כנ"ל סי"ג) נתבטלו כל המניעות

---

107) להעיר, שבכ"ף מרחשון שנה זו מתחילה שנת הקל"ב דבעל יום ההולדת, ובמזמור תהלים המתאים לשנה זו מדובר ע"ד שבועת הקב"ה על הנצחיות דמלכות דוד: "נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה גו'", "שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי", וכן ע"ד הנצחיות דביהמ"ק: "קומה ה' למנוחתך גו'", "כי בחר ה' בציון אוה למושב לו", "זאת מנוחתי עדי עד".

108) להעיר ממ"ש במדרש (יל"ש מ"א רמז קפד) ש"בכ"ה בכסלו נגמר מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן .. ומעתה הפסיד כסלו שגמרה בו המלאכה, אמר הקב"ה עלי לשלם, מה שלם לו הקב"ה, חנוכת חשמונאי", ומסיים: "וכן מרחשון (שבו נשלם בנין בית ראשון ולא נפתח עד לחודש תשרי שלאחריו) עתיד הקב"ה לשלם לו" — בחנוכת ביהמ"ק השלישי שתהי' בחודש מרחשון.

ולהעיר גם מהשייכות לפרשת וירא — שבסיומה נאמר "בהר ה' יראה", "ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות" (כב, יד ובפרש"י).

109) ראה בארוכה אמ"ב שער הק"ש פנ"ד ואילך. ועוד.

110) כולל ובמיוחד כ"ף כסלו, שבו נשלמה הגאולה די"ט כסלו, ר"ה לחסידות.

111) ולהעיר, שכ"ף בו הוא יום ההילולא דהרמב"ם ז"ל, שסיום וחותם ספר ההלכות שלו הוא בהלכות מלך המשיח.

112) מגילה יג, א.

113) ראה לקו"ש חט"ו ע' 382 ואילך.

114) חודש הי"א ("עשתי עשר חודש") — שקשור עם בחי' הכתר שלמעלה מעשר ספירות.

115) תניא אגה"ק סז"ך־וכ"ח.

116) ובכ"ף בו נשלמו עשר ימים (מספר שלם) להעילוי והשלימות דעשירי שבו.

117) בהכתר דחודש ניסן — ביום עשתי עשר יום, שקשור עם בחי' הכתר (כנ"ל הערה 114).

118) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.

119) שם פ"א ה"ז.

120) שם רפי"א.

121) הושע ג, ה.

122) ראה גם לעיל ע' 224.

123) ר"ת "א־ל מלך נאמן" (שבת שבהערה 76. סנהדרין קי, סע"ב ואילך).

124) ראה חדא"ג מהרש"א לסנהדרין שם.

125) פי' הברטנורא למגילת רות.

126) ראה שו"ת חת"ס חו"מ (ח"ו) בסופו (סצ"ח). וראה שד"ח פאת השדה מע' האל"ף כלל ע'. ועוד.

127) יחידה הכללית, שמאירה ומתגלה בנשמתו של נשיא הדור, שכולל את כל נש"י שבדור (ראה ד"ה פדה בשלום בשערי תשובה לאדהאמ"צ פי"ב).

והעיכובים כו', וכיון שכן, ישנה (לא רק המציאות דמשיח, אלא) גם ההתגלות דמשיח, ועכשיו צריכים רק לקבל פני משיח צדקנו בפועל ממש!

ובסגנון דפרשת השבוע — שצריכים רק לקבל ההתגלות ד"וירא אליו ה'", הן בנוגע לבנ"י (אליו), והן בנוגע לכל העולם (ח"י מרחשון), בפועל ממש, בעולם העשי' הגשמי, כמ"ש "וידע כל פעול כי אתה פעלתו", שבכל דבר שבעולם יהי' ניכר ש"אתה פעלתו", ועד ש"לעתיד לבוא תאנה צווחת כו'"[128], וגם בדומם, "אבן מקיר תזעק"[129], ועאכו"כ בנוגע לבנ"י שמכריזים וזועקים "הנה אלקינו זה"[130].

וכיון שכן, מובן, שכל הענינים וכל הפעולות חדורים בעניני משיח וגאולה, כולל גם באכילתו ושתייתו, שמשתוקק לסעודה דלויתן ושור הבר ויין המשומר, עד כדי כך שגם לאחרי הסעודה נשאר רעב לסעודה דלויתן ושור הבר ויין המשומר, ובמילא, טוען להקב"ה שאינו יכול לקיים המצוה ד"ואכלת ושבעת וברכת"[131] לאמיתתה עד שהקב"ה יושיבנו על שולחנו להסעודה דלעתיד לבוא, ותיכף ומיד ממלא הקב"ה בקשתו — בהסעודה דיום הש"ק[132]

(ובפרט סעודה שלישית הקשורה עם גאולה השלישית וביהמ"ק השלישי[133]) פרשת וירא, כדרשת חז"ל[134] "מאי דכתיב (בפרשת וירא[135]) ויגדל הילד ויגמל, עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק, לאחר שאוכלין ושותין .. אומר לו (הקב"ה) לדוד טול (כוס של ברכה) וברך, אומר להן אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר[136] כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא".

והעיקר — שכל זה יהי' בגלוי ובפועל ממש, "מראה באצבעו ואומר זה"[137], "הנה זה (המלך המשיח) בא"[138], והנה כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו ("הקיצו ורננו שוכני עפר"[139]), ו"הנה אלקינו זה גו' זה הוי' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו"[130], שמחת הגאולה האמיתית והשלימה בגלוי ובפועל ממש שאז מברכים עלי': "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

---

128) מדרש תהלים מזמור עג בסופו.
129) חבקוק ב, יא.
130) ישעי' כה, ט. וראה תענית בסופה.
131) עקב ח, יו"ד.
132) ששייכת להגאולה, כמ"ש בברכת המזון (דיום השבת*)

*) נוסף על הזיכוי דהזכרת "מלכות בית דוד בבונה ירושלים" ברכת המזון שבכל יום (ברכות שבהערה 48).

"והראנו .. בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך", "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".
133) ראה לקו"ש חכ"א ע' 84 ואילך. וש"נ.
134) פסחים קיט, ב.
135) כא, ח.
136) תהלים קטז, יג.
137) ראה תענית שם. שמו"ר ספכ"ג. פרש"י בשלח טו, ב.
138) שה"ש ב, ח ובשהש"ר עה"פ.
139) ישעי' כו, יט.

המשך ביאור למס' נדה ליום חמישי עמ' א

דם **יָבֵשׁ, לֹא** – אינה נטמאת מחמתו. **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא **הַאי 'כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ'** – לשון 'זיבה' שהוזכר בפסוק זה לא הוזכר אלא הואיל **וְאוֹרְחָא דְּמִילְתָא הִיא** – כך היא הדרך הרגילה של הדברים, שדם זב, **וּלְעוֹלָם אֲפִילּוּ** אם יצא ממנה דם **יָבֵשׁ נַמִּי** – גם כן תהיה טמאה].

אָמַר לֵיהּ רבי אלעזר, **תְּנִיתוּהָ** – שנינו זאת כבר במשנה (לקמן נד:), **'דַּם הַנִּדָּה וּבְשַׂר הַמֵּת מְטַמְּאִין** את הטהרות בין כשהם **לַחִים** ובין כשהם **יְבֵשִׁים'**, ואם כן מדוע הסתפקת אם דם יבש מטמא.

אָמַר לֵיהּ רבי יוסי ברבי חנינא, במקרה שהיה הדם לַח בשעה שיצא מגופה, **וְאחר כך נַעֲשָׂה יָבֵשׁ לֹא קָא מִיבַּעְיָא לִי** – דינו של דם זה אינו מסופק אצלי, שהרי מפורש במשנה שדם הנדה מטמא יבש. **כִּי מִיבַּעְיָא לִי** – במה הסתפקתי, במקרה שהיה הדם **יָבֵשׁ מֵעִיקָּרָא** – מתחילתו, שיצא מגופה כשהוא יבש, ואין לפשוט דין זה מהמשנה, שהרי אפשר שלא טימאה המשנה דם יבש אלא כשהיה לח מתחילתו, ובדומה לבשר המת השנוי באותה משנה, שתמיד הוא לח מעיקרו ורק אחר כך מתייבש.

השיב לו רבי אלעזר, **הָא נַמִּי תְּנִיתוּהָ** – גם שאלה זו כבר שנינו במשנתנו (לעיל כא.) **'הַמַּפֶּלֶת כְּמִין קְלִיפָּה, כְּמִין שְׂעָרָה, כְּמִין עָפָר, כְּמִין יַבְחוּשִׁין**, אם היו נפלים אלו **אֲדוּמִּין, תַּטִּיל לַמַּיִם**

לקוטי־שיחות כ׳ מר־חשון כרך טו

א.

שאלת הרבי (מהורש״ב) נ״ע בהיותו ילד - על התגלות ה׳

כ״ק מו״ח אדמו״ר סיפר[1] בקשר לכ׳ מר־חשון, יום הולדתו של כ״ק אדמו״ר נ״ע[2], סיפור שאירע לבעל יום ההולדת כאשר היה ילד בן ארבע או חמש שנים, בשבת פרשת וירא:

הרבי נ״ע נכנס אל סבו כ״ק אדמו״ר ה״צמח צדק״ כדי לקבל ממנו ברכה לרגל יום הולדתו, והוא פרץ בבכי באומרו: מדוע נגלה הקב״ה לאברהם אבינו, ואילו אלינו (אליו) אין הוא מתגלה?

ענה לו ה״צמח צדק״: כאשר יהודי צדיק[3] מחליט בגיל תשעים ותשע שנים שהוא צריך למול את עצמו, הוא ראוי להתגלות הקב״ה אליו.

ב.

יש בסיפור זה הוראה לחינוך כל ילד יהודי

כבר דובר מספר פעמים[4] על ההוראות שניתן ללמוד מסיפור זה לעבודת ה׳, כבכל סיפורי רבותינו אשר נודעו לנו, ובמיוחד אלה שהתפרסמו, המכילים הוראות לכל אחד ואחד. ועתה נתעכב על נקודה נוספת בסיפור זה.

כ״ק מו״ח אדמו״ר דייק כאשר סיפר את הסיפור, וציין, שבעל יום־ההולדת היה אז ילד בן ארבע או חמש שנים. וכיוון שכל דיבור של נשיא בישראל הוא מחושב ומדוייק לחלוטין[5], ובמיוחד דיבור שהוא אומר ברבים ומצווה להדפיסו, יש לומר, שגם פרט זה בסיפור לא בא רק כדי להראות את גדלותו של הרבי נ״ע,

[שאפילו בקטנותו מיצר היה על שאין הקב״ה מתגלה אליו, עד כדי־כך שבכה],

אלא שיש כאן הוראה לעבודת ה׳ של כל אחד ואחד.

מתורגם ללשון הקודש

ומזה מובן, שלמרות שבסיפור זה ישנן הוראות לכל אחד ואחד, בכל־זאת יש כאן הוראה עיקרית גם לאלה שהם בגיל ארבע או חמש שנים,

ולא רק לגדול בשנים שהוא במצבו הרוחני כקטן בן ארבע או חמש[6], שלא הגיע לשלמות החינוך[7], כלומר, שאדם שהוא חסר דעת כל־כך שלא די שאין הוא מבין מעצמו, אלא הוא גם איננו מסוגל להיות מושפע מזולתו, שגם הוא יכול לדרוש בתוקף (בבכי, המוכיח, על איכפתיות בעלת עוצמה גדולה שהיא מעל ומעבר לגבולות אפשרויותיו הרגילות) שהקב״ה יתגלה אליו, כשם שנגלה לאברהם אבינו[8]

[הסיבה לכך שדרישה זו אפשרית היא מפני שאברהם אבינו הוא אחד משלושת האבות של כל אחד ואחד מבני ישראל בכל הדורות, ולכן קיימים אצל כל יהודי בירושה הענינים שהיו אצל האבות[9]],

אלא בעיקר לקטן, בן ארבע או בן חמש שנים כפשוטו, שגם אותו ניתן לחנך באופן כזה, שהוא ידרוש בכל תוקף, ועד כדי בכי, שהקב״ה יתגלה אליו כפי שהתגלה לאברהם אבינו.

ג.

כיצד ניתן ללמוד מסיפור זה הוראה לגבי כל ילד?

לכאורה אפשר לשאול: כיצד ניתן להשוות בין הרבי נ״ע לבין כל ילד יהודי?

אצל הרבי נ״ע, בהיותו קדוש מבטן, נשיא בן נשיא, ניכרה כבר בקטנותו גדלותו לעתיד (כמאמר חז״ל[10] ״בוצין בוצין מקטפי׳ ידיע״), ומובן שכבר אז הוא היה בר־דעת יותר מאחרים, ואפילו מגדולים — ואם־כן כיצד ניתן להסיק ממנו לגבי חינוך כל ילד יהודי, בעוד אשר ״שיעור החינוך״ הוא ״בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו״[11]?

---

1) ש״פ וירא, כ״ף מרחשון, תרצ״ג. נדפס בהיום יום ע׳ קג (בקיצור). לקו״ש ח״א [המתורגם] ע׳ 21. ח״ה כ׳ מרחשון. שם ע׳ 321.

2) שנת כתר״א. תולדותיו בפרטיות — ראה ״חנוך לנער״. ס׳ התולדות אדמו״ר מהורש״ב (קה״ת תשל״ב). וראה לקמן ע׳ 148 הערה הראשונה.

3) ראה לקו״ש הנ״ל — ב׳ הנוסחאות שבזה (נת׳ בלקו״ש ח״ה שם).

4) לקו״ש הנ״ל. ועוד.

5) להעיר מפיה״מ להרמב״ם אבות פ״א מי״ז.

6) ראה בכ״ז בארוכה לקו״ש [המתורגם] ח״א (ע׳ 22).

7) ראה לקמן בפנים סעיף ד ובהערה 16, 17.

8) ראה לקו״ש [המתורגם] שם (ע׳ 22 ואילך).

9) תו״א ר״פ וארא. וראה לקו״ש חט״ז ע׳ 3-52 — בביאור פרש״י (ר״פ וארא) ״וארא, אל האבות״ — שיש יתרון בענין ד״וארא אל האבות״ (שזה כולל ה״וירא אליו ה׳״) לגבי בחי׳ הפרטיות של האבות (אברהם — חסד, וכו׳) — כי כל הענין ד״וארא״ זה הוא רק להיות ״(אל) האבות״, ולכן ישנו ענין זה אצל כאו״א מישראל (הבנים, היורשים) באותה הדרגא כמו״ש אצל האבות (המוריש) [משא״כ בזה שמורישים האבות לכאו״א מבנ״י מבחי׳ הפרטית, יש חילוק בין האבות והבנים], ע״ש.

10) ברכות מח, רע״א.

11) שו״ע אדה״ז או״ח ששמ״ג ס״ג.

אמנם ברור, שתוכן הסיפור קשור לכל אחד ואחד, שהרי עצם העובדה שהוא סופר ברבים ואף הודפס מוכיחה, שאין זה ענין של הנשיא בלבד, שהוא ״משכמו ומעלה גבוה מכל העם״[12], אלא ענין הקשור לכל אחד מן העם,

אבל בכל־זאת, די היה לומר, לכאורה, שזוהי הוראה לגדולים בשנים, ואפילו לאלה שלא הגיעו לשלימות החינוך ברוחניות, ומדוע יש לומר שהסיפור מתאים גם לקטן בשנים, כפשוטו?

ד.
יש שיעורים לגיל חינוך

הדבר יובן ע״י העובדה, שלמרות ש״שיעור החינוך... הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו״, כדלעיל, בכל־זאת ישנם ענינים בחינוך הקשורים לגיל מסויים[13], כולל ההלכה הכללית, ש״בציר מבר שית לא תקביל, בר שית קביל וספי ליה כתורא״[14] (=פחות מבן שש שנים לא תקבל ללימוד תורה, בן שש שנים – קבל, והטל עליו עול כשור) – שלימוד התורה עם ילד קטן באופן של העמסת עול, ״כתורא״[15], המביא לידי שלמות בחינוך[16], מתחיל רק כשהוא ״בר שית״[17].

אמנם, גם בענין זה נאמר שהוא תלוי ב״כח הבן ובנין גופו״[18], ואצל ״כחוש״ מחכים עד שהוא ״כבן שבע״[19], אבל בכל זאת, יש כאן הגבלה של ״בציר מבר שית לא תקביל״[20], אף אם הוא ילד חזק ובריא[21] יותר מילד אחר שהוא כבר ״כבן שבע״.

כלומר, הגיל של ״בר שית״ לגבי שלמות החינוך – ״ספי ליה כתורא״ – איננו תלוי בדעת הקטן ובכוחו. זהו כמו השיעור של ״בן י״ג למצוות״[22], שאף כאשר ילד קטן הוא בר דעת[23] יותר מילד אחר שהוא כבר גדול בשנים[24], גם אז הוא פטור מן המצוות (מדין תורה), אין מצרפים אותו למנין וכדומה.

ה.
השפע האלקי הנעלה ביותר הוא לפי מידות שנקבעו בתורה

ההסבר לכך קשור לשינוי שנגרם בקיום התורה והמצוות בזמן מתן תורה:

המצוות לפני מתן תורה, הגיעו עד לשרש ומקור הנבראים[25], ולכן חשובה היתה שלמות האדם בעבודת ה׳, שעל ידה ירד השפע האלקי משורש הנברא, אך לא היתה חשיבות רבה כל־כך לאופן קיום המצוה[26], ולכן קיים יעקב אבינו את עבודת התפילין באמצעות ה״מקלות״, כמוסבר בזהר[27].

לעומת זאת, קיום התורה והמצוות לאחר מתן תורה מוריד שפע אלקי מהמאציל ברוך־הוא, שמעל לשורש הנבראים. שפע אלקי זה אין הנברא יכול להוריד לעולם בכחות עצמו, אלא מפני שכך קבע המאציל, שכאשר תקויים מצוה מסויימת ירד שפע אלקי מן המאציל למטה. לפיכך מגיע שפע אלקי זה רק כאשר המצוה מקויימת בדיוק לפי המידות[28] והשיעורים שנקבעו מלמעלה, במתן תורה.

---

12) ש״א ט, ב. וידוע הביאור (אוה״ת וירא (כרך ד׳) תשסד, ב. ועוד) דאפילו ״שכמו״ גבוה מכל העם (כולל הראש של כאו״א).

13) ראה לדוגמא (נוסף על הבא לקמן) – עירובין רפ״ח (לענין עירובין וסוכה). הנסמן לקמן הערה 17.

14) כתובות נ, א. ב״ב כא, א. וראה רמב״ם הל׳ ת״ת פ״א ה״ו. פ״ב ה״ב. טושו״ע יו״ד סרמ״ה ס״ה (וראה לקמן הערה 31 בדעת השו״ע). הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״א ס״א.

15) משא״כ ״לגלגל״ שמתחיל מבן חמש כדתנן באבות (ספ״ה) בן חמש למקרא (תוד״ה וספי׳ לי׳ – כתובות שם. ב״ח שם. קו״א להל׳ ת״ת שם קרוב לסופו). וראה לקמן הערה 31 בשוה״ג.

16) ראה רש״י ב״ב שם, דאספי לי׳ כתורא היינו ש״האכילהו .. תורה .. בעל כרחו כשור .. עול על צוארו״, והיינו שאז מתחיל החינוך לעול מצות (כבן י״ג שנה).

17) להעיר ג״כ דגבי נט״י ״פחות מבן שש .. (ש)דינו כקוף לפי שאין בו דעת כלל ואין כוונתו כוונה״ (שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ט ס״כ. מב״י (ד״ה וקוף) ורמ״א שם סי״א)*; שיעור הכי פחות דפעוטות שמקחן מקח כו׳ – אף שהוא ״כל חד וחד לפי חורפי׳״ – הוא ״כבר שית״ (גיטין נט, א. רמב״ם הל׳ מכירה פכ״ט ה״ו. טושו״ע חו״מ ר״ס רלה).

18) לשון הרמב״ם הל׳ ת״ת פ״ב שם. ועד״ז בפ״א שם. טור יו״ד שם. הל׳ ת״ת לאדה״ז שם.

19) תוד״ה כבן שש כבן שבע ב״ב שם. רמב״ם, טור, שו״ע (וש״ך) והל׳ ת״ת לאדה״ז שם.

20) וצע״ק בהל׳ ת״ת לאדה״ז שם, שלא הביא השלילה (כברמב״ם פ״ב שם. טור שם. שו״ע שם ס״ח) ד״בפחות מכאן אין מכניסין אותו״.

21) ראה לקמן הערה 31 ובשוה״ג שם.

22) אבות ספ״ה.

23) ולא רק חריף ובעל השגה כו׳ – ראה קונטרס התפלה פ״ה. סה״מ עת״ר ע׳ קטו. המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳רכז.

24) כי גם להדיעה שהשיעור דבן י״ג למצות נלמד מזה שנק׳ ״איש״, שלדיעה זו הו״ע שבטבע, שבן י״ג נעשה גדול בשכל ודיעה (ראה בכ״ז לקו״ש (ח״ה ע׳ 421. ח״י ע׳ 71. לקמן ע׳ 314). וש״נ) – ה״ז רק רוב בנ״א, והמיעוט נגרר אחרי הרוב. וראה לקמן הערה 29.

25) ראה ס׳ הערכים־חב״ד ע׳ אבות ס״ג, וש״נ.

26) ראה ד״ה זכור תרס״ה (קה״ת תשי״ח) פ״ט. ועוד. לקו״ש ח״ג [המתורגם] ע׳ 141. ח״ה ע׳ 327. וראה ס׳ הערכים שם ס״ד.

27) ח״א קסב, א. וראה תו״א כג, ג.

28) כידוע בענין המדידה דתורה ומצוות (ד״ה והוא כחתן תרנ״ז פ״ה ואילך. המשך תרס״ו ע׳ נב ואילך. ועוד).

---

*) וגם להדיעה שגם פחות מבן שש כשר, הוא (לא לפי שיש לו (קצת) דעת, כ״א) מפני שנט״י א״צ כוונה (ראה ב״י שם. ועייג״כ שו״ע אדה״ז הל׳ שחיטה ס״ב קו״א סקנ״א).

[גם עתה לו היה צדיק כיעקב אבינו, היה ביכולתו להוריד שפע אלקי באמצעות ״מקלות״, כשם שעשה יעקב אבינו, אבל זהו שפע משורש הנבראים בלבד, בהתאם לדרגת עבודת הצדיק, ולא שפע אלקי מן המאציל עצמו].

דומה לכך ענין השיעורים של גיל החיוב במצוות: ילד קטן יכול להיות בר־דעת יותר מגדול בשנים רק לגבי שלמותו שלו, של הנברא[29], אבל לגבי הענינים של מתן תורה – של השפע האלקי מהמאציל עצמו – יש מדה שנקבעה מלמעלה, שהם מתחילים רק מגיל י״ג שנים[30]. וכן בענין החינוך, ששלמות החינוך הוא מגיל שש שנים.

ו.

בסיפור - חידוש חשוב לגבי חינוך ילדים

מכך מובן גם בענינו, שכיוון שאדמו״ר נ״ע היה באותה עת ״בציר מבר שית״, הרי שאין מתחשבים בגדלותו ובחכמתו בגיל זה, ולמרות הכל הוא היה עדיין בדרגה של ״בציר מבר שית״[31], שעדיין לא הגיע לשלמות החינוך.

וכיוון שכאשר התפרסם סיפור זה, בהראותו שהוא אינו מיוחד רק לנשיאי ישראל, הוא דייק וציין גם את הפרט, שהרבי נ״ע היה ילד בן ארבע או בן חמש שנים, מובן שהענינים בסיפור זה מתאימים לכל ילד יהודי שהוא ״בציר מבר שית״, שהרי לפי ״תורת אמת״ הוא נכלל באותה דרגת חינוך.

ז.

בתקופתנו אפשר לנטוע בלב ילד יהודי תשוקה לאלקות

יוצא אפוא, שבפרסמו את הסיפור, רצה הרבי ללמד הוראה מסויימת לחינוך ילד קטן כפשוטו. ומכך מובן שבסיפור זה יש חידוש מיוחד וחשוב לגבי אופן חינוך הילדים, ולא הוראה סתמית בעבודת ה׳, כפי שיפורט בהמשך הדברים.

ידועים דברי הרמב״ם[32], המרחיב את הדיבור לגבי דרך הלימוד עם ילד קטן, ואומר, שיש להמריצו ״בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו... קרא ואתן לך אגוזים...״, כי בגלל ״מיעוט שניו וחולשת שכלו אינו מבין מעלת אותו הטוב״.

והנה כאן דורשים מילד קטן שיצטער עד כדי בכי על אי התגלות הקב״ה אליו, ולא על טוב גשמי. כלומר, יש לחנך את הילד כך שאלקות תהא חלק משמעותי מחייו*[32] – ״דברים שהם אהובים אצלו״, עד אשר אי התגלות הקב״ה אליו באופן שהוא התגלה לאברהם אבינו תגע מאד לנפשו.

לולא התרחש מאורע זה אצל הרבי נ״ע, אי אפשר לדעת אם ניתן להביא ילד יהודי לידי רגש כזה, כי מטבעו הוא נמשך, כדברי הרמב״ם לעיל, לדברים גשמיים, ויש לחנכו בעזרת הענינים הללו, ״שהם אהובים אצלו״.

אבל לאחר התרחשות המאורע, ובמיוחד לאחר פרסומו על־ידי כ״ק מו״ח אדמו״ר והדפסתו, הרי ברור, שבכך נתגלה ונפתח צינור חדש[33], ודרך חדשה בחינוך, כך שבזמננו[34] ניתן על־ידי חינוך מתאים לפרוץ את הגבלות הטבע של הילד היהודי, ולהרגילו לרצות רוחניות, עד כדי החדרת רגש עמוק זה בליבו, של תשוקה עצומה להתגלות ה׳ אליו.

וכאשר אין ילד יהודי מצטער על אי התגלות ה׳ אליו, הרי זה משום שמחנכו אינו מדבר אליו בענין זה בדברים היוצאים מן הלב, ולא בגלל מגבלותיו שלו.

ח.

ההוראה לכל אחד מתשובת ה״צמח צדק״

כשם שההוראה הנלמדת משאלתו של הרבי נ״ע ומבכייתו מכוונת לכל ילד יהודי, כדלעיל, כך גם מתאימה תשובת ה״צמח צדק״ לחינוך כל ילד יהודי:

---

29) להעיר מדעת החת״ס (שו״ת יו״ד סשי״ז) שגבי ב״נ השיעור של גדלות (גם עתה) תלוי בכ״א כפי שכלו ודעתו.

30) להעיר מספר השיחות תש״ה ע׳ 2.

31) בשו״ע יו״ד שם סעיף ח: ״מכניסים התינוקות .. בן חמש שנים שלימות״ (ו״בן שש״ (שברמב״ם שם) ״היינו בן חמש שנכנס בשנת שש״* – ב״י שם ד״ה ומ״ש בפחות. כס״מ הל׳ ת״ת פ״ב שם) – והרי בנדו״ד הי׳ כ״ק אדנ״ע ״בן ד׳ או ה״״.

אבל ברמב״ם וטור (ואדה״ז) לא חילקו בין בריא לבריא (ראה ב״ח שם). וראה לעיל הערה 15.

אבל ראה ב״ח שם (ד״ה מכניסין) דסתימת הלשון ״כבן שש כבן שבע״ משמע דשלימות בעינן. וכ״ה דעת אדה״ז בהל׳ ת״ת שם (״בן שש .. שלימות״), כמו שהאריך בקו״א שם (קרוב לסופו).

32) בפיה״מ שלו סנהדרין ר״פ חלק. וראה הל׳ תשובה פ״י ה״ה.

*32) להעיר גם מלקו״ש [המתורגם] ח״ו ע׳ 134.

33) כידוע בענין ״פתח ר״ש״ וכיו״ב (סה״מ תרע״ח ע׳ רפג. ועוד).

34) ע״ד שמצינו בכמה ענינים – גם להלכה (רמ״א אה״ע סקנ״ו ס״ד. מג״א או״ח סקע״ג סק״א. שו״ע אדה״ז חאו״ח סו״ס קעט (ואף שהוא בענין של סכנה). וראה שד״ח (כרך א׳ ע׳ רי ואילך, כ״י ע׳ קצד). וש״נ) – שנשתנו הטבעים. וראה לקו״ש ח״כ ע׳ 386 ואילך.

---

*) מתאים למשנה בן ה׳ למקרא. ובתוד״ה בבציר ב״ב שם (הובא בב״י שם) מפרש – ע״פ כתובות שם ״כל המכניס את בנו פחות מבן שש כו׳ הא דבריא״ – דבן ה׳ למקרא בבריא לגמרי (ובש״ך שם סק״ג משמע שמפרש כן דעת השו״ע).

כוונת ה״צמח צדק״ בתשובתו לא היתה שהקב״ה התגלה לאברהם אבינו בלבד, כי הוא החליט למול עצמו בהיותו בן תשעים ותשע שנים, ושאצל אחרים אין הדבר אפשרי (שהרי אילו זאת היתה כוונתו, היה עונה בקיצור שאי אפשר להשתוות לאברהם אבינו[35]),

אלא, פירוש הדברים הוא, שכל אחד יכול להגיע לידי ״וירא אליו ה׳״, על ידי החלטה שבכל מצב רוחני שבו הוא נמצא (ואפילו צדיק בן תשעים ותשע) עליו למול את עצמו. כלומר; צריך להשתדל להסיר את הכיסוי, ההעלם וההסתר בעולם[36].

אמנם, אברהם היה ״צדיק בן תשעים ותשע שנים״, שהיו לו ״יומין שלמין״[37] בעבודת ה׳, והחלטה שלו, שעליו למול את עצמו, היא חידוש גדול הרבה יותר מהחלטתו של מי שאינו צדיק[38],

בכל זאת, שייכת הוראה זאת לכל אחד מישראל, כפי שידוע הענין של ״פתח״[39] – שלאחר שמישהו עמל על ענין מסויים והביאו לעולם, הוא פותח בכך צינור השפעה זה לאחרים, היכולים להגיע לדרגה זו בפחות עמל,

[ובמיוחד לאחר מתן תורה, ניתן להשיג ענינים שהאבות הגיעו אליהם על־ידי יגיעה עצומה, ועמל קטן הרבה יותר[40]].

ט.

ילד יהודי אינו צריך להבהל מהסתר העולם

וזוהי ההוראה מתשובת ה״צמח צדק״ גם לגבי חינוך קטנים:

לאחר שמעוררים אצל הילד את התשוקה הנפלאה שה׳ יתגלה אליו, צריך להסביר לו, שניתן להגיע לכך באמצעות ההחלטה, שיהודי צריך תמיד ״למול״ את עצמו, להסיר את העלם העולם.

כלומר, צריך לחנך את הילד שלא להבהל מהסתר העולם, שלא להבהל מדברי האנשים, דברי ה״עולם״, אלא לשים לב רק לרצון התורה. והחלטה זו תהא חזקה אצלו כל־כך, עד אשר ״גם כי יזקין לא יסור ממנה״[41] – גם כאשר יגיע לדרגות נעלות ביותר בעבודת ה׳, יזכור, שעליו ״למול״ את עצמו.

וכך אפשרי גם בקטנותו הענין של ״וירא אליו ה׳״, והוא יאיר את סביבתו, באופן של ״והיה ה׳ לך לאור עולם״[42].

י.

מוצאים ענין זה גם בנושא שבין אדם לחברו

כשם שרבותינו פתחו צינור חדש בענין החינוך לנושאים ש״בין אדם למקום״ – שבזמננו ניתן לחנך ילד יהודי להשתוקק ליהדות, באופן שהיא תיהפך חלק מחייו, עד אשר ייתכן אפילו בכי על אשר אין ה׳ מתגלה אליו, כך מוצאים ענין זה גם בנושאים שבין אדם לחברו, וגם זאת בסיפור על בעל יום־ההולדת בילדותו[43], כדלהלן:

בהיות הרבי נ״ע בן ארבע שנים, הביא פעם החייט בגד שנתפר לאמו־הרבנית. כאשר מדדו את הבגד, הוציא הרבי נ״ע לתומו חתיכת בד מכיסו של החייט. החייט, כמובן, התבייש ביותר והחל להתנצל, באומרו, שהוא שכח שנותרה בידו יריעת בד זו, וכדומה.

לאחר שהלך החייט, הוכיחה אותו אמו־הרבנית, על אשר גרם לעלבון החייט, והילד בכה בכי מר ביותר.

לאחר מספר שבועות נכנס אל אביו, הרבי מהר״ש, ושאלו כיצד ניתן לתקן את עוון הלבנת פנים. כאשר שאלו אביו מדוע הוא מתעניין בכך, ענה לו הילד שברצונו לדעת זאת, ולא סיפר את אשר אירע.

כאשר תמהה אמו הרבנית, מדוע הוא לא רצה לספר לאביו את הסיפור כולו, ענה: די לי שנכשלתי בהלבנת פנים, והאם עלי לעבור גם על עוון רכילות ולשון הרע?!

יא.

ניתן לחנך כל ילד יהודי לזהירות ב״בין אדם לחברו״

במבט ראשון לא היתה כאן כלל הלבנת פנים ״חמורה״, כי, כמסופר, הוציא הרבי נ״ע את הבד ״לתומו״, כלומר בשוגג[44], ובנוסף לכך, לא היה זה ברבים[45] – ורק

---

35) ובמכש״כ שאפילו למשה נאמר ״במקום גדולים – אברהם – אל תעמוד״ (דב״ר פ״ב, ז).

36) ראה בכ״ז לקו״ש ח״א [המתורגם] ע׳ 23. ח״ה [המתורגם] ע׳ 88. ח״ה ע׳ 321 ואילך.

37) זח״א רכד, א. תו״א טז, א. עט, ב. וראה לקו״ש שבהערה הקודמת.

38) ראה לקו״ש [המתורגם] ח״ה ע׳ 91. ח״ה ע׳ 323.

39) ראה לעיל הערה 33. וראה מאה שערים (ס״ע כח) – בענין של הבנה והשגה – שהה״מ הי׳ ״נוהג כשנפלה לו איזה השגה הי׳ אומרה בפה אף שלא יבינו השומעים.. בכדי להמשיך את ההשגה.. בזה העולם ואזי.. יוכל אחר.. להשיגה״.

40) ראה ד״ה אמרת ה׳ תרצ״ה פ״ג (בסה״מ קונטרסים ח״ב). וראה ד״ה זכור שם רפי״א.

41) משלי כב, ו.

42) ישעי׳ ס, יט.

43) נדפס בחנוך לנער ע׳ 9. ס׳ התולדות שם ע׳ 8.

44) להעיר דחיוב בושת הוא רק במתכוין (משנה ב״ק פו, ב).

45) להעיר שיש דיעה שהלבנת פנים היא רק ברבים (נסמן באנציק׳ תלמודית בערכו (ע׳ רי)).

אמו הרבנית היתה שם, אך למרות זאת, כאשר שמע שנגרמה בושה לחייט, היה איכפת לו ענין זה כל־כך, עד כדי בכי מר.

כלומר, לא היה כל־כך אכפת לו שהלבנת הפנים היתה על ידו, שהוא ייענש על כך וכדומה, אלא היה אכפת לו עצם הענין, שנגרמה בושה ליהודי.

ולפיכך הוא סרב לספר על כך לאביו, למרות שייתכן שאי־השיבו לשאלת אביו נכלל בעניני כיבוד אב וכדומה, והסיפור הוא רק כדי לתקן את החטא – כי הוא לא סבל את עצם הדיבור על "הלא־טוב" של יהודי.

וכיוון שסיפור זה סופר לנו תוך הדגשה שהרבי היה אז בן ארבע שנים, הרי זאת הוכחה שניתן עתה לחנך כל ילד יהודי, גם בגיל זה, באותו אופן.

יב.
חובה לעסוק בחינוך ילדי ישראל

מכל האמור לעיל נלמדת גם החובה הגדולה המוטלת על כל אחד ואחד מישראל להשתדל בענין החינוך, הן לגבי ילדיו שלו,

כמאמר הידוע של בעל יום ההולדת נ"ע[46], שכשם שהנחת תפילין בכל יום היא מצוה דאורייתא על כל יהודי, ללא הבדל בין גדול בתורה לבין איש פשוט, כך חובה מוחלטת על כל יהודי, להקדיש מחצית השעה בכל יום למחשבה אודות חינוך ילדיו, ולעשות ככל שביכלתו, ואף יותר מכך, כדי לחנך ילדיו להמשיך בדרך שמתווים להם –

והן לגבי ילדים יהודיים אחרים, אשר הוריהם לא חנכו אותם כראוי, מאיזו סיבה שהיא, שאז מוטלת החובה על כל חכם וחכם מישראל[47], לדאוג לכך שילדים אלו יקבלו חינוך מתאים, ועל־ידי־כך מקיימים את "צבאות ה׳", אשר יצאו מן הגלות בנערינו ובזקנינו... בבנינו ובבנותינו[48] – על ידי משיח צדקנו בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ וירא, כ׳ מר־חשון, תשל"ו ותשל"ז)

46) היום יום ע׳ יג.

47) רמב"ם שם פ"א ה"ב. הל׳ ת"ת לאדה"ז שם ס"ח (ומוסיף: (מ"ע) מן התורה). טושו"ע שם ס"ג [ושם – "חכם" (רק פ"א). ויל"פ כפל לשון הרמב"ם ואדה"ז "כל חכם וחכם", שכולל בזה כל סוגי חכמים – ע"ד "כל צדיק וצדיק" שבמשנה סוף עוקצין (ראה תוי"ט שם. ובארוכה שיחת י"ט כסלו תשל"ח), "איש איש" דפ׳ אמור (כב, יז. מנחות עג, ב. פרש"י עה"ת שם, כה)] ובכ"מ.

48) בא י, ט.

המשך ביאור למס׳ נדה ליום שבת קודש עמ׳ א

משיבה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** – אמר לו רב בחביבות, **שִׁימִי אַתְּ** – אתה הוא שימי בן בני שיודע להשיבני, אמנם יש לתרץ קושיתך, שדינו של רבי חנינא בן אנטיגנוס אינו מדבר על מי שיש לו שני גבים ושני שדראות ממש, אלא על מי **שֶׁשִּׁדְּרָתוֹ עֲקוּמָה** עד שנראית כשני שדראות, אבל מי שיש לו שני גבים ושני שדראות ממש, בודאי אינו יכול להתקיים והוא נפל ואסור באכילה, ואין עוד מקום לקושייתך.

הגמרא מקשה על דברי שמואל: **מֵיתִיבֵי** – הקשו בני הישיבה, שנינו בתוספתא (חולין פ"ג ה"ד), **יֵשׁ כְּעוּבְּרִין** – יש עוברים של בהמה שאילו נמצאו במעי אמם היו מותרים באכילה, וכשיצאו לאויר העולם דינם הוא **שֶׁהֵן אֲסוּרִין** משום נבלה, מפני שאינם יכולים להתקיים. ואלו הם, עובר שיצא לאויר העולם כשהוא **בֶּן אַרְבָּעָה** חדשים מתחילת עיבורו, ושיעור זה הוא **לְדַקָּה** – בבהמה דקה, שזמן עיבורה הוא חמשה חדשים. וכן עובר שיצא לאויר העולם כשהוא **בֶּן שְׁמֹנָה** חדשים, ושיעור זה הוא **לְנַפָּה** – בבהמה גסה, שזמן עיבורה הוא תשעה חדשים, וכן **הֵימֶנּוּ וּלְמַטָּה** – אם הקדימו לצאת קודם שיעורים אלו, הרי העובר הזה **אָסוּר** כדין נבלה. מסיימת הברייתא: **יָצָא** מכלל דין זה **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גַבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְּרָאוֹת** שדינו שונה.

שואלת הגמרא: **מַאי** – מהי כוונת הברייתא במילה '**יָצָא**', **לָאו** – האם אין הכוונה שולד שיש לו שני גבים ושני שדראות **יָצָא מִכְּלָל** שאר **הָעוּבְּרִין**, שהם אינם אסורים אלא כשיצאו לאויר העולם, ועוברים שיש להם שני גבים ושני שדראות דינם שונה, **שֶׁאֲפִילּוּ** כשנשחטה הבהמה ונמצאו אלו **בְּמֵעֵי אִמָּן** הם **אֲסוּרִין** כדעת רב שאמר 'בבהמה אסור באכילה', וקשה אם כן על שמואל שהתיר באכילה אם נמצאו במעי אמן.

הגמרא מבארת את הברייתא לפי שתי השיטות. אומרת הגמרא: **רַב מְתָרֵץ** את דברי הברייתא **לְטַעֲמֵיהּ** – לפי שיטתו, מפני שאף על פי שאין מן הברייתא קושיא על רב, מכל מקום בלשון הברייתא עצמה יש קושי, מפני שמשמעות דברי הברייתא היא שולד שיש לו שני גבים ושני שדראות יצא מכלל שאר העוברים שאסורים כאשר יצאו לאויר העולם, והוא מותר אפילו לאחר שיצא לאויר העולם, ומאחר שאי אפשר לומר כן, שהרי ולד בעל שני גבים ושני שדראות אסור באכילה לדעת כולם, על כן נזקק גם רב לתרץ את דברי הברייתא באופן שיתאים לשיטתו. **וְגַם שְׁמוּאֵל מְתָרֵץ** את דברי הברייתא **לְטַעֲמֵיהּ** – לפי שיטתו.

מפרשת הגמרא: **רַב מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ**, שצריך להוסיף על דברי הברייתא ולשנותה כך, עובר שנולד כשהוא **בֶּן אַרְבָּעָה** חדשים **לִבְהֵמָה דַּקָּה**, או **בֶּן שְׁמֹנָה** חדשים **לִבְהֵמָה גַּסָּה**, וכל **שֶׁהֵימֶנּוּ וּלְמַטָּה, אָסוּר** באכילה, **כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שולד כזה שלא כלו חדשי עיבורו אסור, דווקא **כְּשֶׁיָּצָא** כבר **לָאֲוִיר הָעוֹלָם, אֲבָל** כשנמצא **בְּמֵעֵי אִמּוֹ** כשנשחטה, **שָׁרֵי** – הותר הולד בשחיטתה אף על פי שלא כלו חדשיו. **יָצָא** מכלל היתר זה **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גַבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְּרָאוֹת, דַּאֲפִילּוּ** אם נמצא **בְּמֵעֵי אִמּוֹ נַמִּי אָסוּר** כשיטת רב שאמר 'בבהמה אסור באכילה', והוא איסור 'השסועה' שנאמר לדעת רב כשנמצא עובר כזה במעי אמו.

בראשית מא, מו - ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל ארץ מצרים

סז

רמזים, דמלחמת סיסרא (ספר שופטים פ"ד) שנצחו אותו דבורה וברק ויעל שייך לר"ה, וסיסרא הי' בן ל' שנה (ילקוט שמעוני שופטים מג) לעומת יוסף בן ל' שנה שיצא מבית האסורים - בר"ה, ורמזים בזה

יוסף[1] יצא מבית האסורים בראש השנה, והי' אז בן ל' שנה.

וידוע, שמלחמת[2] סיסרא שנצחו אותו דבורה וברק ויעל, שייך לראש השנה.

כי, הרי:

א) [3]**יבבא** דתקיעת שופר דראש השנה, נלמד מן תיבת **ותיבב** אֵם סיסרא.

ב) **ודבורה**, הוא בנין עולם[4] **הדיבור** דמלכות[5] בראש השנה.

ג) **וברק**, הוא בחי' [6]**ויצא** כברק[7] **חיצו**, שמזכירין בראש השנה.

ד) **ויעל**, הוא בחי' השופר של[8] יעל פשוט, ומפלת סיסרא עצמה הי' ע"י יעל, היינו שופר של יעל.

ה) ומפלת המונו הי' בנחלת קישון כמ"ש[9] נחל קישון גרפם, הוא כמו התשליך בראש השנה שאז הוא [10]ותשליך במצולות ים כל חטאתם וד"ל.

ואו) והי' לו לסיסרא[11] **ט' מאות** סוסים במרכבתו, והוא ההיפך מן [12]**הט' מאות** טרמיטין דק' קולות דשופר בראש השנה.

ז) ובילקוט שמעוני[13], סיסרא בן **שלשים שנה** הי', והל' שנה שלו דקליפה, הוא הלעומת דה**שלשים שנה** דיוסף דקדושה.

ח) ובילקוט שם בסופו, אמרו כשהי' יורד לרחוץ בנחל קישון הי' עולה בזקנו כמה מאכל בני אדם **דגים**, וזהו כנגד יוסף שכתוב [14]**וידגו** לרוב בקרב הארץ.

והנה[15] יוסף הוא בחי' יסוד[16], ויסוד שרשו[17] מדעת

---

1) ראש השנה י, ב. יא, א.

2) ספר שופטים פרק ד. ה.

3) ראה ראש השנה לג, ב. כתיב (במדבר כט, א) "יום תרועה יהי' לכם", ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון, וכתיב באימא דסיסרא (ספר שופטים ה, כח) "בעד החלון נשקפה ותיבב אֵם סיסרא".

4) "דבורה" לשון "דבור". וראה לקוטי תורה פ' במדבר ז, ב. ספר המאמרים ה'תרנ"ט עמוד מז (ובמהדורת תשע"א - עמוד לה), הקשר לבחי' דיבור ל"מלכות". ועוד.

וראה לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד שלד וז"ל: עיקר בנין המלכות דבור, וכן ותשר דבורה (שופטים ה, א), שדבורה הוא דבור במלכות, הוא ותשר דוקא [בגימטריא] שקוצי"ת* (כמ"ש בכתבי האריז"ל), ע"ש.

*) ראה לקמן הביאור סימן פז הערות 51. 61. 71.

5) ראה תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק א עמוד ב וז"ל: השייכות דראש השנה לבנין המלכות (בפשטות) היא, לפי שבראש השנה הוא חידוש מעשה בראשית כמו שאומרים זה היום תחלת מעשיך, שבכל ראש השנה מתהוים כל העולמות מחדש כמו שהי' בפעם הראשונה, והענין הוא דהתהוות כל העולמות היא ממדת מלכותו ית', ע"ש. וראה לקוטי תורה פרשת נצבים נא, ב ואילך. ועוד.

6) זכרי' ט, יד. "וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו ואדנ-י ה' בשופר יתקע וגו'". ופי' במצודת דוד, וז"ל: ה' יגלה עליהם שכינתו להלחם בעבורם וחִצוֹ יצא על האויב חָשׁ קל ומבריק כברק. ראה הערה 7.

7) ראה אור התורה פרשת שלח עמוד תריב הקשר ד"ברק" עם מדות היסוד, וז"ל: ובלקוטי תורה מהרח"ו ז"ל ע"פ ודבורה אשה נביאה, דע כי דבורה בחי' מלכות, אשת לפידות שהוא היסוד שעליו נאמר ויצא כברק חיצו כו' שהיא טיפת הזרע שהיא יורה כחץ כו' עכ"ל, ע"ש. מובא גם בלקוטי לוי יצחק הערות לזהר שמות-דברים עמוד קצ. ע"ש.

8) ראש השנה כו, ב במשנה. "שופר של ר"ה של יעל פשוט".

9) ספר שופטים ה, כא. נחל קישון גרפם. ופי' במצודת דוד: כי המלחמה היתה בשפת הנחל וכו'.

10) מיכה ז, יט.

11) ספר שופטים ד, ג. "ויצעקו בני ישראל אל ה' כי תשע מאות רכב ברזל לו וגו'".

12) הט' מאות טרמיטין: החשבון הוא כך, ראה פרי עץ חיים שער השופר פרק ג (גמרא ראש השנה לד, א והשיטות שם). דכל תרועה היא ט' טרומיטין, וכן כל שברים ותקיעה, ויש במאה קולות שישים תקיעות, עשרים שברים, ועשרים תרועות. נמצא בשישים תקיעות יש (9 × 60) 540 טרומיטין. כ' שברים (9 × 20) = 180, וכן כ' תרועות (9 × 20) - 180.

סך הכל 540 + 180 + 180 = 900.

13) ספר שופטים רמז מג.

14) בראשית מח, טז. וראה ברכות כ, א. לקמן סימן קנו הערה 3. סימן קעב.

15) מבאר, דבנוסף להרמזים הנ"ל בין ר"ה ומלחמת סיסרא, גם הבחי' רוחניים משתווים דסיסרא בקליפה הוא לעומת יוסף בקדושה.

16) יוסף הוא בחי' יסוד: ראה זהר חלק א' דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי' לברית זכה דאקרי צדיק". ובתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף - יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית".

וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ חלק ד' שיחות ש"פ בלק עמוד 15 ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע. - ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך. תתשכ"א א ואילך. תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק ד' עמוד קז ואילך. ע"ש".

17) ראה גם לעיל סימן כא. טו. דמקשר למ"ש ביוסף "בן פרת יוסף וגו'". (ולהעיר מ"ש במגלה עמוקות פרשת ויגש ד"פרת" בגימטריא אותיות שלשי"ם - 680).

[כמאמר חז"ל[18] אין קישוי אלא לדעת].

וידוע שסיסרא הוא דעת דקליפה כמ"ש בלקוטי תורה[19] להאריז"ל שופטים ס"ה ע"ש, וזהו שהי' עולה בזקנו דגים, זקנו הוא הלעומת דדיקנא דקדושה, שהדיקנא הוא ג"כ בחי' דעת כי מי שיש לו דעת אז נצמח בו הזקן, כי הזקן מורה על שלימות הדעת, כמו מי שנתמלא זקנו הוא סימן שהוא גדול, וסריס[20] אין לו זקן. והוא הרשע בחי' יוסיף[21] דעת דקליפה, לעומת יוסף דקדושה.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד רלט

18) יבמות נג, ב.

19) וז"ל: דע כי סיסרא סוד הדעת של ז"א דקליפה ומשָׁם הוא יונק נגד הדעת..., לכן כתיב (שופטים ה, כו) והלמה סיסרא ומחקה ראשו שהוא סוד הדעת שנחלק ונמחק, ע"ש.

וראה לקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית עמוד לח טעם למ"ש (שם ד, כא) "ותשם את המקבת בידה", מקבת נוט' ק"ב מ"ת, ק"ב* מספר המלך דתהו בל"ע, מבחי' דעת דקליפה ע"ש. וראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' במפתחות ערך "בלע".

*) בל"ע מספר "קב" ניצוצין דתהו, ראה הביאור לקמן סימן צו הערה 1 ובהנסמן שם.

20) יבמות פ, ב. שבת קנב, א. ראה לקוטי תורה פרשת אחרי כח, ד. אור התורה בראשית כרך ה' עמוד תתעט, ב.

21) קהלת א, יח.

אגרות קודש

ב"ה, ז' מ"ח, תשכ"ג
ברוקלין.

כבוד המתעסקים במגבית עבור "מחנה ישראל", חד פעמית וחדשית,
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

נעם לי לקבל מכתבם מכ"ח תשרי, ולאחרי זה גם רשימת התורמים לחדש תשרי שליט"א,

אשר בעת רצון אזכירם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וגודל הענין - מיוסד על גודל עניני "מחנה ישראל", בודאי אין דורש ביאור ועאכו"כ שאין צורך באריכות, שהרי מיסודו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו הוא, וכידוע ומפורסם בכללות וגם פרטי הפעולות - בתכנית אשר נתפרסמה עוד בחיים חיותו בעלמא דין, בע"פ בכתב ולאחרי כן גם בדפוס.

ובכתבם מכתבם בתחלת הימים הכריזו ומכריזים "ויעקב הלך לדרכו", אשר בדרך אפשר יש לאמר, שיעקב הוא מחנה ישראל, וע"ד המבואר שעליו נרמז בכתוב בתואר בני ישראל,

יהי רצון שבהאמור יהי' באופן דהלך, וכמבואר בתורת הדא"ח אמיתת ענין הליכה, שזהו באופן דמחיל אל חיל ועד למעלה ממדידה והגבלה,

ויהי' זה לדרכו, בשני הקצוות: בהתחלה באתעדל"ע, שהיא הדרך בה נצטוה ללכת.

וע"י העבודה באתעדל"ת, שדרכו שלו הוא, שנעשה בעה"ב על הדרך ועניני',

וע"ד המבואר מכבר ובמ"א, זהו - שני הפירושים בסיום הכתוב ויפגעו בו מלאכי אלקים, ועד להתאחדות שני הקצוות, וכרמז הכתוב שם, מחנים, ששניהם בתיבה אחת, שהרי ביעקב הלך לדרכו בימות החול בכל ימות השנה - ממשיכים מראש השנה, ממקום הבחירה האמיתית, אשר שם דוקא, יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב.

בברכת הצלחה בפעולה האמורה ושתהי' מתוך שמחה וטוב לבב

מ. שניאורסאהן

יח, יב – ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדני זקן

א. ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן וגו'. שמעתי אומרים בשם המנוח הגאון ר' ישראל בעל שם טוב זללה"ה מנוחתו כבוד, ז"ל בקיצור נמרץ, שהיצר הרע מצחק ואומר [אחרי בלותי] בעפר [היתה לי עדנה] דייקא בתחיית המתים, בתמיהה, בלתי אפשר הוא, ועוד שואל ואומר, הלא אתה גוף נגוף מוכרח לשמוע ליצר הרע על פי התורה שנאמר בה (בפרשת קדושים) והדרת פני זקן, וזהו אומרו [ואדוני זקן] היינו היצר הרע שהוא אדון להגוף הנקרא שרה [זקן], הנה שאלות האלה שואל הגוף הנקרא שרה ומצחק.

ובא התשובה [ויאמר ה' אל אברהם] זה הנשמה [למה זה צחקה שרה] בשני שאלות אלו [לאמר] ר"ל אמור לה תירוץ שני שאלות אלו, על הראשונה אמור [האף אמנם אלד] דייקא, ר"ל אם אני מוליד ובורא את האדם מטיפה מים בתחלת הווייתו במעי אמו, ומכל־שכן שאוכל להחיות את האדם אחרי בלותו בעפר, שמכל־מקום נשאר ממשות כדאיתא בדברי חכמינו ז"ל (סנהדרין צא, א) משני יוצרי חרס, אחד מעפר ואחד ממים וכו'.

ועל השאלה השנית שהיצר הרע זקן כמו שכתוב (בפרשת בראשית) לפתח חטאת רובץ, באה התשובה [ואני זקנתי] דייקא, והיצר טוב אומר דברי השם יתברך שהוא עתיק יומין וחי וקיים לעד דו"ק, עד כאן שמעתי.

בעל שם טוב על התורה

ב. הנה ידוע לכל כי כל תיבה ותיבה מתוה"ק קדושתה גדולה למאד, וכולן מנויות וספורות מהקב"ה נותן התורה, וע"כ לכאורה יפלא, למה האריכה התורה כל־כך בסיפור זה, ולספר בגנותה של שרה אמנו, לומר שהיתה מקטני אמנה ולא האמינה בדברי המלאך, וגם כל הויכוח של הקב"ה עם אברהם ועם שרה, שהיא אמרה שלא צחקה והוא אמר שצחקה, מאד קשה להבין הדבר כפשוטו. ואמרתי בודאי ענין גדול נרמז בפי' זו, עד שהאיר ד' את עיני לבאר הענין הזה.

מעשה אבות סימן לבנים, וכל מה שאירע לאבותינו אירע לנו. וע"כ לענ"ד גם מאורע זה סימן לנו, ומרמז על עיקבתא דמשיחא, בזמן שיגיע העת שיתגלה כבוד ד' בעולם ע"י ביאת משיח צדקנו, בודאי ימצאו אנשים מגדולי ישראל, שיהיו במקום הנביאים מלפנים ויזרזו להמון ישראל שיתחזקו באמונה וישובו בתשובה, וגם יעוררו את העם להכין עצמם בתורה ומעשים טובים לביאת משיח צדקנו.

ומרמזת לנו תורה"ק, כי בעת ההיא ימצאו אנשים קטני אמנה, שלא יאמינו לדברי המוכיחים, וכמו שמצינו בגלות מצרים שכתוב "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". ע"ז בא לנו לרמז בתורה"ק שיהי' להקב"ה תרעומות עליהם, ויאמר, הממני יפלא דבר?

אחרי בלותי היתה לי עדנה. אנחנו תמהים ומתפלאים, אחרי שנות נדודינו כי ארכו קרוב לאלפים שנה, היתכן שיולד שוב עמנו וישוב לתחיית עולמים כמקדם.

אבל התורה משיבה, היפלא מד' דבר, "דבר זה" לא נאמר אלא "דבר", וכן הנביא אומר בשם ד' (ירמיהו לב): "הממני יפלא כל דבר", ללמדנו בא, ששום דבר לא יפלא ממפליא לעשות, וכמאמרו בורא ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, וגם אנחנו נגאל מהר וישיב שופטינו כבראשונה ויחדש נעורינו וישיבנו לארצנו

חפץ חיים

יט, כד – וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים

ג. מבואר בחסידות[1] בטעם עונש סדום, שנאבד ונחרב לגמרי, כי הנהגת סדום, היפך השלום ואחדות, היא ע"ד עולם התהו, שבתהו "כל אחד בפני עצמו, ענפין מתפרדין", וזה טעם המ"ד[2] ד"האומר שלי שלי ושלך שלך . . זו מדת סדום", כי עצם ענין הפירוד וההתחלקות זה מזה הרי זה כענין עולם התהו, ענפין מתפרדין. וזהו ענין איבוד סדום ועמורה כו', שהוא ע"ד ה"שבירה" דעולם התוהו (כמאמר חז"ל[3] "שהי' בורא עולמות ומחריבן"), שמטרתו הוא "סותר על מנת לבנות", בשביל בריאת עולם התיקון שענינו עולם של התכללות ואחדות כו'.

אמנם, תכלית הכוונה היא, שב"כלים" דתיקון יומשכו ויתגלו גם ה"אורות דתהו" שהם למעלה ממדידה והגבלה, אלא כיון שיהי' ב"כלים דתיקון", אין בזה ענין של פירוד ושבירה, אלא אדרבה, תכלית האחדות כו'.

ועפ"ז יש לפרש מה שכתוב ביחזקאל[4] שלעתיד ישובו ערי סדום, "ושבתי את שביתהן את שבית סדום ובנותי'", דיש לומר, התוכן הפנימי דשיבת ובנין ערים אלו הוא, שבזמן הגאולה יתגלו למטה אורות דתהו, אלא שאז יומשכו אורות אלה בכלים דתיקון דוקא (בנין, היפך השבירה).

וזהו גם מה שאמרו במדרש[5] "מצאתי[6] דוד עבדי, היכן מצאתי אותו **בסדום**", דלכאורה תמוה, כיצד יתכן שדוד מלכא משיחא יהי' שייך לסדום דוקא? אלא זה מצד המעלה הפנימית שבה, גילוי אורות דתהו, ולכן "מצאתי אותו בסדום" דוקא, כי זהו ענינו של דוד מלכא משיחא, שעל ידו יהי' גילוי אורות דתהו (שלמעלה ממדידה והגבלה), אלא שיומשכו בכלים דתיקון דוקא.

לקוטי שיחות חלק לה

---

1) אור התורה פרשתנו צט, ב ואילך. וראה תורת חיים נח (עז, א). פרשתנו (קח, ג). ובכ"מ.

2) אבות פרק ה משנה י.

3) ב"ר פ"ג, ז.

4) טז, נג. וראה של"ה חלק תורה שבכתב פרשת לך (רעט, א), ועיין שם שזהו הטעם שאברהם השתדל כל כך בהצלת סדום.

5) ב"ר פרשתנו (פ"נ, י. הובא בשל"ה שם). וראה יבמות עז, א. מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ו ריש עמוד תג.

6) תהלים פט, כא.

◆ יום ראשון י"ב מרחשון ◆

יח (א) **וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם:**

א וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמִשְׁרֵי מַמְרֵא וְהוּא יָתֵב בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא כְּמֵיחַם יוֹמָא:

רש"י◄ **וַיֵּרָא אֵלָיו•** לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. (בבא מציעא פו) אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה[ב], וּבָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְשָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ. **בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא•** הוּא שֶׁנִּתַּן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה[ג],

שפתי חכמים

יח (א) **א** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִׁ"י דְּיֵיק מִדִּכְתִיב 'וַיֵּרָא אֵלָיו ה'', וְלֹא כְּתִיב 'וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָהָם' בְּהֶדְיָא, אֶלָּא וַדַּאי לְכָךְ לֹא נָאֲמַר 'אֶל אַבְרָהָם', דְּקָאֵי אַפָּרָשַׁת מִילָה דִּלְעֵיל, וְהָתָם כְּתִיב בְּהֶדְיָא 'אֶל אַבְרָהָם', וְאִם כֵּן לָמָּה נִרְאָה אֵלָיו, וְאֵין לוֹמַר שֶׁצִּוָּה לוֹ הַמִּילָה, דְּהָא כְּבָר צִוָּה לוֹ וּכְבָר מָל אֶת עַצְמוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ, אֶלָּא וַדַּאי לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. עוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּרַשִׁ"י דְּיֵיק דְּלֹא מְפָרֵשׁ אַחַר כָּךְ הַפָּסוּק לָמָּה נִרְאָה אֵלָיו, אִם כֵּן מִסְתָּמָא וַדַּאי לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. (ר' יַעֲקֹב קַנִיזֵל), יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת לָמָּה פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י 'לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה' וְלֹא אָמַר 'לְבַקְּרוֹ', לְפִי שֶׁמִּכָּאן אָנוּ לְמֵדִין מִצְוַת בִּיקּוּר חוֹלִים כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זַ"ל (סוֹטָה י"ד.), לָכְךְ אָמַר 'לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה' וְלֹא לִהְיוֹתוֹ אַבְרָהָם בִּלְבָד: **ב** כֵּיוָן דְּמִשּׁוּם זֶה נִגְלָה אֵלָיו כְּדֵי לְבַקְּרוֹ, אִם כֵּן סְבָרָא הוּא דְּבְיוֹם שְׁלִישִׁי הוּא נִגְלָה אֵלָיו, דְּאָז הוּא חוֹלֶה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (לְקַמָּן ל"ד כ"ה) 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים'. וּמַהֲרַ"ם הִקְשָׁה, דְּאִדְרַבָּה סַכָּנָה דְּיוֹם שְׁלִישִׁי פְּחוּתָה מִסַּכָּנַת שְׁנֵי יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, כִּדְתַנְיָא בְּפֶרֶק 'רַבִּי אֱלִיעֶזֶר' דְּמִילָה (שבת קל"ד) מַרְחִיצִין אֶת הַקָּטָן וכו' עַיֵּין שָׁם, וּמְנָא לֵיהּ לְרַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא שֶׁיּוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה, דִּילְמָא בְּיוֹם שֵׁנִי הָיָה, נְהִי דִּבְיוֹם רִאשׁוֹן לֹא הָיָה מִפְּנֵי שֶׁהָיָה טָרוּד בְּמִילָתוֹ וּבְמִילַת עֲבָדָיו, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם דִּילְמָא בְּיוֹם שֵׁנִי הָיָה כו'. וְנִרְאֶה לִי דְּלֹא קָשֶׁה מִידִּי, דְּעַד כָּאן לָא פְּלִיגִי אֶלָּא בְּמִילַת קָטָן, וְאִין הָכִי נַמִּי דִּבְמִילַת קָטָן יוֹם רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי יוֹתֵר הֵם בְּסַכָּנָה מִיּוֹם שְׁלִישִׁי, דִּסְבִירָא לֵיהּ לְתַנָּא קַמָּא דְּבָשָׂר שֶׁל קָטָן סָלִיק הַיְיָא וְרַבִּי אֶלְעָזָר אֵינוֹ מְחַלֵּק, וּמֵבִיא רְאָיָה מִן הַמִּקְרָא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּל כָּךְ רְאָיָה לַדָּבָר זֶכֶר לַדָּבָר, אֲבָל בְּמִילַת גָּדוֹל כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּיוֹם שְׁלִישִׁי הוּא יוֹתֵר סַכָּנָה מִיּוֹם רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, וּכְמוֹ שֶׁהֵעִיד הַכָּתוּב 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי', וְתִירְגֵּם אוּנְקְלוֹס כַּד תְּקִיפוּ עֲלֵיהוֹן כֵּיבֵיהוֹן, וְכִדְפֵירֵשׁ הָרַמְבַּ"ן, כִּי הַלֵּיחוּת נִגְרוֹת וְיוֹרְדוֹת וּמִתְהַוָּה מֵהֶן חַבּוּרָה וְיִרְבֶּה הַמַּכְאוֹבוֹת, וְאָפְשָׁר דְּזֶה לֹא שַׁיָּיךְ בְּקָטָן שֶׁאֵין בּוֹ לֵיחוּת כָּל כָּךְ, אַךְ סַכָּנָה דִּילֵיהּ הִיא הַמַּכָּה עַצְמָהּ, וּמִשּׁוּם הָכִי יוֹם שְׁלִישִׁי לֵיכָּא סַכָּנָה כּוּלֵּי הַאי, כֵּיוָן דְּסָלֵיק בָּשָׂר הַיְיָא, מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּגָדוֹל דְּמִתְּחִילָּה אֵינָן מִתְגַּבְּרִין וְיוֹרְדִין הַלֵּיחוּת וְהַמַּכָּה עַצְמָהּ אֵין בָּהּ סַכָּנָה כֵּיוָן שֶׁהוּא בַּעַל כֹּחַ וְיָכוֹל לִסְבּוֹל מַכַּת חֶרֶב, וְהוּא דָּבָר הַנִּרְאֶה לְעֵינַיִם וְהַמְּפוּרְסָמוֹת אֵין צְרִיכִין רְאָיָה. (מַחֲלַת יַעֲקֹב), וְנִרְאֶה לִי לְתָרֵץ כִּדְקַיְיָמָא לָן (יִרוּשַׁלְמִי פֵּאָה פ"ג ה"ז) דְּאֵין נִכְנָסִין לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה בִּשְׁנֵי יָמִים הָרִאשׁוֹנִים. הָרַא"ם הִקְשָׁה, דִּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ"ח י"ב) אָמְרוּ, 'לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת', הָדָא אָמְרָה עֶרֶב פֶּסַח הָיָה, וְכֵן לְקַמָּן (י"ט ג') 'וּמַצּוֹת אָפָה' פֵּירֵשׁ הָרַב פֶּסַח הָיָה וכו', וְאִם כֵּן עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּהַבְּרֵאשִׁית רַבָּה סְבִירָא לֵיהּ דְּבִיקּוּר הָיָה בְּיוֹם הַמִּילָה שֶׁהוּא בְּט"ו בְּנִיסָן, וְרַבִּי חָמָא סְבִירָא לֵיהּ דְּהַבִּיקּוּר הָיָה בְּי"ז בְּנִיסָן, וְיֵשׁ לִתְמוֹהַּ עַל הָרַב שֶׁהֵבִיא אַגָּדוֹת חֲלוּקוֹת כו', וְהֲאֲרִיךְ שָׁם וְלָא נְהִירָא כו' עַיֵּין שָׁם, לָכֵן נִרְאֶה לִי פָּשׁוּט הוּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא סְבִירָא לְהוּ דְּהַמִּילָה הָיְתָה בְּי"ג בְּנִיסָן, וְהַבִּיקּוּר וְהַשְּׁרִיטָה בַּכּוֹתֶל הָיָה בְּט"ו בְּנִיסָן כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ' (לְקַמָּן פָּסוּק י"ד), וְאַף עַל גַּב דְּ'לַמּוֹעֵד הַזֶּה' נָאֱמַר בְּיוֹם הַמִּילָה (לְעֵיל י"ז כ"א), וּבְיוֹם הַבִּיקּוּר נָאֱמַר סְתָם 'לַמּוֹעֵד' וְלֹא נָאֱמַר 'הַזֶּה', מִכָּל מָקוֹם הוֹאִיל וְהָרַב פֵּירֵשׁ שָׁם (לְקַמָּן י"ד) 'לַמּוֹעֵד שֶׁקָּבַעְתִּי לְךָ אֶתְמוֹל', אִיכָּא לְמֵימַר נַמִּי אִיפְּכָא, דִּכְשֶׁאָמַר לוֹ בְּיוֹם הַמִּילָה 'לַמּוֹעֵד הַזֶּה' נִתְכַּוֵּין לְיוֹם הַבִּיקּוּר, וְכֵן פֵּירֵשׁ הָרַב לְקַמָּן (כ"א ב) 'לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים', וְעַיֵּין שָׁם: **ג** נִרְאֶה דְּרַשִׁ"י אֵינוֹ מְתָרֵץ לָמָּה נִרְאָה אֵלָיו שָׁם, כִּי שֶׁמָּא מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה דִּבְאוֹתוֹ זְמַן הָיָה אַבְרָהָם שָׁם, אֶלָּא רָצָה לְתָרֵץ מַה צָּרִיךְ הַקָּרָא לְהוֹדִיעַ שֶׁשָּׁם נִרְאָה אֵלָיו, דְּהָא כְּבָר נֶאֱמַר לְעֵיל (י"ד י"ג) שֶׁהוּא שׁוֹכֵן בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא וּמִסְתָּמָא שָׁם נִגְלָה, כִּי שָׁם מָל אֶת עַצְמוֹ וּבְנֵי בֵיתוֹ, וּבְוַדַּאי שֶׁלֹּא יָצָא מִשָּׁם שֶׁהָיָה עֲדַיִין חוֹלֶה מִמִּילָתוֹ כֵּיוָן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא לְבַקְּרוֹ. כָּתַב הָרַא"ם, וְאִם תֹּאמַר מִי הִכְרִיחַ לְרַשִׁ"י דְּמַמְרֵא נָתַן לוֹ עֵצָה, דִּילְמָא לֹא נִגְלָה לוֹ שָׁם, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּשָׁם הָיָה אָהֳלוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם כו', וְתֵירֵץ דְּמִיּוֹתוּרָא דִּקְרָא קָדְרֵישׁ לֵיהּ, דִּלְא הָיָה לוֹ לְמִיכְתַּב אֶלָּא 'וַיֵּרָא אֵלָיו ה' וְהוּא' וגו', כַּמִּנְהָג בִּשְׁאָר נְבוּאוֹתָיו, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהוּא כְּעֵין מַה שֶּׁפֵּירַשְׁתִּי לְעֵיל, אִי נַמִּי כָּךְ מַשְׁמַע מִמִּלַּת [מַמְרֵא] רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם 'עֲשֵׂה מַה שֶּׁצִּוִּיתִי לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא'. אַךְ קָשֶׁה דְּהֵיאָךְ יִתְּכֵן לוֹמַר דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ יִטּוֹל עֵצָה אִם לְקַיֵּים מִצְוַת בּוֹרְאוֹ אִם לַאו, וְהָא צַדִּיק גָּדוֹל הָיָה וְעָמַד בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת. וְהָרַא"ם מְפָרֵשׁ דְּוַדַּאי גַּם בִּלְאו הָכִי נַמִּי הָיָה מְקַיֵּים מִצְוַת הַמִּילָה שֶׁהִיא מִצְוַת בּוֹרְאוֹ, אֶלָּא דִּבְשַׁבִּיל זֶה נָטַל עֵצָה לְפִי שֶׁאֶשְׁכּוֹל עָנֵר וּמַמְרֵא הָיוּ בַּעֲלֵי בְּרִית

לְפִיכָךְ נִגְלָה עָלָיו בְּחֶלְקוֹ (ב"ר). **יָשַׁב•** (ב"ר) יָשַׁבּ כְּתִיב, בִּקֵּשׁ לַעֲמֹד, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'שֵׁב וַאֲנִי אֶעֱמֹד, וְאַתָּה סִימָן לְבָנֶיךָ, שֶׁעָתִיד אֲנִי לְהִתְיַצֵּב בַּעֲדַת הַדַּיָּנִין' וְהֵן יוֹשְׁבִין', שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פב) "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל". **פֶּתַח־הָאֹהֶל•** לִרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וְשָׁבוֹ, וַיַּכְנִיסֵם בְּבֵיתוֹ. **כְּחֹם הַיּוֹם•** (ב"מ פו) הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחוֹ בְּאוֹרְחִים, וּלְפִי שֶׁרָאָהוּ מִצְטַעֵר שֶׁלֹּא הָיוּ אוֹרְחִים בָּאִים, הֵבִיא הַמַּלְאָכִים עָלָיו בִּדְמוּת אֲנָשִׁים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי ספר השיחות תשמ"ט כרך א עמ' 84 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַכְנָסַת אוֹרְחִים בְּגִיל תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע

אַבְרָהָם אָבִינוּ עָסַק בְּפַרְסוּם דְּבַר ה' לַבְּרִיּוֹת בְּמָשֵׁךְ כָּל שְׁנוֹתָיו, וְאַף בִּהְיוֹתוֹ בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ, יָשַׁב עַל פֶּתַח הָאוֹהֶל לִרְאוֹת אוּלַי יַעֲבוֹר עוֹד אָדָם אֶחָד שֶׁיּוּכַל לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ וְלִפְעוֹל עָלָיו לְבָרֵךְ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם (עיין סוטה י, סע"א ואילך).

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּתְחִילַת פָּרָשָׁתֵנוּ "וְהוּא יוֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל

שפתי חכמים

אַבְרָם, וּבְפֶה הָיוּ נִרְאִים לוֹ כְּאִלּוּ הֵם אוֹהֲבִים אוֹתוֹ, וְאַבְרָהָם הָיָה רוֹצֶה לִשְׁקוֹל דִּעְתָּם אִם אֵינָם אַחַת בְּפֶה וְאַחַת בְּלֵב עִמּוֹ, וְאִם הָיוּ אוֹמְרִים לוֹ שֶׁיָּמוּל וַדַּאי בְּלֵב נַמִּי אוֹהֲבִים אוֹתוֹ, וְסוֹף דָּבָר אֶשְׁכּוֹל וְעֻנָּר נָתְנוּ לוֹ עֵצָה שֶׁלֹּא יָמוּל, אֶלָּא מִמְּרָא לְבַד נָתַן עֵצָה שֶׁיָּמוּל, וּבָזֶה הָיָה מַכִּיר אַבְרָהָם בָּהֶן. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּמִשּׁוּם זֶה נָטַל אַבְרָהָם עֵצָה, לְפִי שֶׁהָיָה סָבוּר וַדַּאי יִתְּנוּ לוֹ עֵצָה שֶׁלֹּא יָמוּל, וְאַף עַל פִּי כֵן יָמוּל אֶת עַצְמוֹ, וְאָז יִהְיֶה שְׂכָרוֹ יוֹתֵר גָּדוֹל, עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרְאֵ"ם. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּנָטַל עֵצָה אִם יָמוּל אֶת עַצְמוֹ בְּצִנְעָה אוֹ בְּפַרְהֶסְיָא, לְפִי שֶׁאַבְרָהָם אָמַר שֶׁמָּא לֹא יַנִּיחוּהוּ לָמוּל, וְהוּא אָמַר מוּל בְּפַרְהֶסְיָא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם כֹּחַ לְעַכֵּב אֶת הַדָּבָר, כְּדִכְתִיב לְעֵיל בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ (י"ז כ"ג) 'בְּעֶצֶם הַיּוֹם' וגו', (מהר"י מהרמ"ש). וְלִי נִרְאֶה שֶׁשָּׁאַל אִם יָמוּל עַצְמוֹ בְּפַרְהֶסְיָא, כִּי לֹא מָצִינוּ שֶׁנִּצְטַוָּה לָמוּל בְּפַרְהֶסְיָא דַּוְקָא, וְאִם כֵּן עָנֵר וְאֶשְׁכּוֹל הָיוּ מוֹחִין בְּיָדוֹ כִּדְמַשְׁמַע בַּמִּדְרָשׁ, אֲבָל מִמְּרָא הֶחֱזִיק לִבּוֹ לָמוּל בְּפַרְהֶסְיָא וְלֹא יָחוּשׁ לְשׁוֹנְאָיו כְּלָל, לְכָךְ נִפְרַע לוֹ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה שֶׁנִּגְלָה בְּחֶלְקוֹ דְּיֵיקָא. וּמַה שֶּׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י לְעֵיל (כ"ז כ"ג) שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ 'אַל תִּירָא', זֶה הָיָה אַחַר שֶׁנִּתַּן לוֹ מִמְּרָא הָעֵצָה וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ. וְעוֹד יֵשׁ מִדְּרַשׁ אַגָּדָה שֶׁמָּל אֶת אֶשְׁכּוֹל וְאֶת עָנֵר וּמֵתוּ, אָמַר לוֹ מַמְרֵא: לֹא יִתְקַיְּימוּ אוֹתָם שֶׁתָּמוּל עַד שֶׁתָּמוּל עַצְמְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל י"ז י"ג) 'הִמּוֹל יִמּוֹל', וְהוּא חֶסֶר וָי"ו, לוֹמַר הַמָּל עַצְמוֹ יָמוּל אֲחֵרִים, בָּא אַבְרָהָם וְהִתְחִיל לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, וְלֹא הָיָה יָכוֹל מִתּוֹךְ הַצַּעַר, בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְסִיְּיעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ט' ח') 'וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית', וּלְפִי שֶׁנָּתַן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה לְפִיכָךְ נִגְלָה בְּחֶלְקוֹ. אֲבָל תֵּימַהּ, אִם לֹא יִגָּלֶה עָלָיו בְּחֶלְקוֹ הֵיכָן יִגָּלֶה, כִּי בְּחֶלְקוֹ הָיָה דָּר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ שֶׁיָּדוּר שָׁם כְּדֵי לְגַלְגֵּל זְכוּת עָלָיו (צדה לדרך), וְכִי תֵּימָא לָמָּה לָקַח עֵצָה יוֹתֵר עַל מִצְוַת מִילָה מִבִּשְׁאָר מִצְוֹת שֶׁבְּכָל הַתּוֹרָה, יֵשׁ לוֹמַר דְּבִשְׁלָמָא שְׁאָר מִצְוֹת לֹא הָיָה צָרִיךְ לִיקַּח עֵצָה, אִם יַמְתִּין עַד שֶׁיִּהְיֶה מְצוּוֶּה מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִפְּנֵי שֶׁיָּדַע שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְצוּוֶּה עַל שׁוּם מִצְוָה אַחֶרֶת, אִי נַמִּי אַף אִם יִהְיֶה מְצוּוֶּה אַחַר כָּךְ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אֵיזֶה מִצְוָה אֲפִילּוּ הָכִי לֹא נִמְנַע מִלְּקַיֵּים אוֹתָהּ מִקּוֹדֶם שֶׁנִּצְטַוָּה, שֶׁהֲרֵי הוּא יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְקַיֵּים אוֹתָהּ גַּם כֵּן אַחַר כָּךְ, וְיִהְיֶה מְצוּוֶּה וְעוֹשֶׂה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמִצְוַת מִילָה שֶׁאִם יָמוּל פַּעַם אַחַת שׁוּב אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר וְלָמוּל עַצְמוֹ פַּעַם שֵׁנִית. שׁוּב שָׁמַעְתִּי שֶׁתֵּירוּץ זֶה כָּתוּב בְּסֵפֶר מִשְׁפְּטֵי שְׁמוּאֵל, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: **ד** רָצָה לוֹמַר דְּ'יוֹשֵׁב' הוּא בֵּינוֹנִי, מִשְּׁמַע דְּיָשַׁב כְּבָר קוֹדֶם לָכֵן וְגַם עַתָּה, אֲבָל 'יָשַׁב' מִשְּׁמַע פּוֹעֵל עָבַר, שֶׁכְּבָר יָשַׁב וְלֹא עַתָּה, אִם כֵּן לָמָּה עָמַד, לָכֵן פֵּירֵשׁ בִּיקֵּשׁ לַעֲמוֹד מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֵׁב וכו', וּדְלָא כְּהָרְאֵ"ם כו'. (נחלת יעקב), נִרְאֶה לִי דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, מִדִּכְתִיב 'יֹשֵׁב' חָסֵר מִשְּׁמַע שֶׁהָיְתָה יְשִׁיבָה חֲסֵירָה, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁבִּיקֵּשׁ לַעֲמוֹד, וְכֵן הוּא הַפֵּירוּשׁ שֶׁל 'וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב' (לקמן כ"ג י') שֶׁהָיְתָה יְשִׁיבָה חֲסֵרָה, לְפִי שֶׁבְּאוֹתוֹ יוֹם מִינּוּהוּ, וְעַיֵּין שָׁם: **ה** (צדה לדרך), נִרְאֶה לִי דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, דְּהָא אָמְרִינַן בְּסוֹף מוֹעֵד קָטָן (כ"ז) לַכֹּל אוֹמְרִים שֵׁב חוּץ מִלְּאָבֵל וּלְחוֹלֶה, דְּמַשְׁמַע 'שֵׁב בַּאֲבֵלוּתְךָ', 'שֵׁב בֶּחֱלִי שֶׁלְּךָ', וְכָאן בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה אֵיךְ אָמַר לוֹ 'שֵׁב', לָכֵן פֵּירֵשׁ 'וְאַתָּה סִימָן' כו': **ו** קָשֶׁה לְרַשִׁ"י וְכִי דַּרְכָּם שֶׁל חוֹלִים לֵישֵׁב עַל פֶּתַח הָאֹהֶל, הֲלֹא דַּרְכָּם לֵישֵׁב אוֹ לִשְׁכַּב עַל הַמִּטָּה, וּמְפָרֵשׁ לִרְאוֹת כו': **ז** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י דִּילְמָא בְּלֵאוֹ הָכִי הָיָה הַחוֹם גָּדוֹל, יֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִׁ"י דַּיֵּיק מִדִּכְתִיב 'כְּחֹם' וְלֹא כְּתִיב 'בְּחֹם הַיּוֹם', אֶלָּא וַדַּאי הָכִי פֵּירוּשׁוֹ: כַּחֹם הַמְּפוֹרָשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר, דִּכְתִיב (מלאכי ג' י"ט) 'הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר', לְכָךְ הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ שֶׁהוֹצִיא כו', (נחלת יעקב), וְלִי נִרְאֶה דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּבָא לְהוֹרוֹת עַל הַזְּמַן סְעוּדָה הָיָה לוֹ לְאַבְרָהָם לְהַקְדִּים עַצְמוֹ לֵישֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל אִם יֵשׁ עוֹבֵר וָשָׁב וְיַכְנִיסֵם בְּבֵיתוֹ, דְּהָא אָמְרִינַן בִּבְרָכוֹת (דף כ"ז) וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ"ח ח') 'כְּחֹם הַיּוֹם' ו' שָׁעוֹת, וְ'חֹם הַשֶּׁמֶשׁ' ד' שָׁעוֹת, וְאִלּוּ זְמַן סְעוּדָה בְּד' שָׁעוֹת, כִּדְאָמְרִינַן בְּשַׁבָּת (דף י'.) וּבִפְסָחִים (דף י"ב), עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּבָא לְהוֹרוֹת הִטַּעַם עַל יְשִׁיבַת פֶּתַח הָאֹהֶל: **ח** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י הָא בְּלֵאוֹ הָכִי נַמִּי צָרִיךְ לַהֲבִיאָם כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל, וּמְפָרֵשׁ וַדַּאי בְּלֵאוֹ הָכִי נַמִּי צָרִיךְ לַהֲבִיאָם אֲבָל לֹא בִּדְמוּת אֲנָשִׁים, וּבִשְׁבִיל אַבְרָהָם הֱבִיאָם בִּדְמוּת אֲנָשִׁים: תורה ב

כְּחוֹם הַיּוֹם" (יח, א), וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁיָּשַׁב שָׁם "לִרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וְשָׁב וְיַכְנִיסֵם לְבֵיתוֹ".

וּמִזֶּה הוֹרָאָה נִפְלָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

גַּם מִי שֶׁכְּבָר עָסַק רַבּוֹת בְּקִירוּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּכְבָר רָאָה פְּרִי טוֹב בַּעֲמָלוֹ, וִיהוּדִים רַבִּים כְּבָר נִתְקָרְבוּ עַל־יָדוֹ, אֵין לוֹ לַחֲשׁוֹב שֶׁאוּלַי יָכוֹל הוּא לְהַפְסִיק בָּזֶה לִרְגָעִים, וְ"לָנוּחַ" קְצָת מֵעֲבוֹדָתוֹ.

אֶלָּא גַּם אַחֲרֵי "תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנִים" שֶׁל הִתְעַסְּקוּת בָּזֶה, עָלָיו לְהַמְשִׁיךְ וְלַעֲבוֹד בָּזֶה בְּמֶרֶץ, וּלְחַפֵּשׂ אוּלַי יֵשׁ עוֹד יְהוּדִי אֶחָד, שֶׁיָּכוֹל לְקָרְבוֹ וּלְחַבְּרוֹ לְאָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת ש"פ לך לך, ח' מרחשון ה'תשד"מ)

יָדוּעַ סִפּוּר כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרֵי־וְחָמֵי אַדְמוֹ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ (הַיּוֹם יוֹם ט' חֶשְׁוָן): בִּהְיוֹת אֲדֹנֵי־אָבִי־מוֹרִי־וְרַבִּי בֶּן ד' אוֹ ה' שָׁנִים, נִכְנַס אֶל זְקֵנוֹ הַ'צֶּמַח צֶדֶק' בְּשַׁבָּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיֵּרָא, וְהִתְחִיל לִבְכּוֹת, בְּאָמְרוֹ: מִפְּנֵי מַה נִרְאָה ה' אֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְלָנוּ אֵינוֹ נִרְאֶה? וַיַּעֲנֵהוּ הַ'צֶּמַח צֶדֶק': "אַז אַ אִיד אַ צַדִּיק, צוּ נַיִין אוּן נַיינְצִיג יָאר, אִיז מַחְלִיט אַז עֶר דַארְף זִיךְ מָל זַיִין, אִיז עֶר וֶווערְט אַז דֶער אוֹיבֶּערשְׁטֶער זָאל זִיךְ בַּאוַוייזֶען צוּ אִים" (כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי צַדִּיק, בִּהְיוֹתוֹ בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, בָּא לִידֵי הַחְלָטָה לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, רָאוּי הוּא לְכָךְ שֶׁהַקָּבָּ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו).

וְהַהוֹרָאָה מִזֶּה:

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי טוֹעֵן מַה נִּזְכְּרוּ עַכְשָׁו לָבוֹא אֵלָיו בִּטְעָנוֹת? בִּשְׁלֻמָא אִם הָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ לִפְנֵי כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, כַּאֲשֶׁר כֹּחוֹ הָיָה בְּמִתְנָיו - הָיְתָה אֶפְשָׁרוּת שֶׁיְּשַׁנֶּה אֶת עַצְמוֹ. אֲבָל עַכְשָׁו, לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר פָּעַל רַבּוֹת בְּמֶשֶׁךְ חַיָּיו, וְהֶעֱמִיד תַּלְמִידִים וְתַלְמִידֵי תַּלְמִידִים כּוּ' - הוּא כְּבָר זָקֵן וְאֵין לוֹ כֹּחַ, וּמַה נִּזְכְּרוּ פִּתְאֹם לִתְבֹּעַ מִמֶּנּוּ לְשַׁנּוֹת אֶת עַצְמוֹ?!

הִנֵּה עַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵעִנְיָן הַנַּ"ל - שֶׁלַּמְרוֹת שֶׁמִּדְּבָר אוֹדוֹת אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁכָּל יָמָיו הָיָה בִּבְחִינַת מֶרְכָּבָה לַהקָּבָּ"ה [שֶׁהֵרֵי "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה", וּבְמַצָּב כָּזֶה הָיוּ כָּל יְמֵיהֶם (תַּנְיָא פֶּרֶק כג. שָׁם פֶּרֶק לד)], הִנֵּה בְּהַגִּיעוֹ לְגִיל תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, לְאַחֲרֵי כָּל עֲבוֹדָתוֹ בְּמֶשֶׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, כּוֹלֵל "אֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן" - בָּאִים וְאוֹמְרִים לוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לָמוּל אֶת עַצְמוֹ!

וּמִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה בֵּאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק' לְאַדְמוֹ"ר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בִּהְיוֹתוֹ בֶּן ד' אוֹ ה' שָׁנִים - מוּבָן, שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ לַהֲבָנָתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ פָּשׁוּט שֶׁבְּפְשׁוּטִים, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְהַסְבִּיר זֹאת אֲפִלּוּ לְיֶלֶד קָטָן! - וְאַדְּרַבָּה: אֵצֶל יֶלֶד קָטָן מִתְקַבֵּל הַדָּבָר בְּפַשְׁטוּת יְתֵירָה.

וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר יֶלֶד יְהוּדִי טוֹעֵן וּבוֹכֶה שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו עַכְשָׁו, "נַאוּ", אוֹמְרִים לוֹ שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ פְּעֻלָּה בְּעִנְיָן זֶה. כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁדָּבָר זֶה יָבוֹא מֵאֵלָיו! - מָצִינוּ אָמְנָם שֶׁחִזְקִיָּהוּ אָמַר "אֲנִי שׁוֹכֵב עַל מִטָּתִי", בְּסָמְכוֹ עַל הַקָּבָּ"ה... אֲבָל: עִנְיָן זֶה הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְסַנְחֵרִיב שֶׁנִּמְצָא מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְסַנְחֵרִיב שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (יֵצֶר־הָרַע) - בְּהֶכְרֵחַ שֶׁתִּהְיֶה פְּעוּלָּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי!

וְהַפְּעֻלָּה הִיא - לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, לְשַׁנּוֹת אֶת טִבְעוֹ וּרְגִילוּתוֹ כּוּ' כַּנַּ"ל בָּאֲרוּכָה.

וְכַמְדוּבָּר כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁכַּאֲשֶׁר שׁוֹמְעִים מַרְבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ סִיפּוּר מְסָיָם, וּבְפָרָט לְאַחֲרֵי שֶׁהַסִּיפּוּר נִדְפַּס וְנִתְפַּרְסֵם עַל־פִּי הוֹרָאָתָם - הֲרֵי כַּוָּנַת הַדָּבָר הִיא, לֹא כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחוּ אֶת הַסֵּפֶר שֶׁבּוֹ נִדְפְּסָה הַשִּׂיחָה עַל־גַּבֵּי הַ"מַּדָּף", וּמִזְּמַן לִזְמַן יַעֲיְנוּ בַּדָּבָר וְיֹאמְרוּ: אַה, כַּמָּה נִפְלָא עִנְיָן זֶה!... - לֹא זוֹ הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ שֶׁל אַדְמוֹ"ר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בִּשְׂאֵלָתוֹ, לֹא זוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁל אַדְמוֹ"ר הַ'צֶּמַח צֶדֶק' בְּדִבְרֵי תְּשׁוּבָתוֹ, וְלֹא זוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁל נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ כַּאֲשֶׁר סִיפֵּר אֶת הַדָּבָר וְצִוָּה לְפַרְסְמוֹ בְּדִפּוּס! - הַכַּוָּנָה הָיְתָה כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מִזֶּה הוֹרָאָה בְּנוֹגֵעַ לְפֹעַל, וְכַפִּתְגַּם הַיָּדוּעַ: "טַאפָּארוּ דָא פְּלַאחוּ" - הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ!

וְגַם עִנְיָן זֶה מִתְקַבֵּל בְּפַשְׁטוּת יוֹתֵר אַצֶּל יֶלֶד קָטָן - כִּי כַּאֲשֶׁר אוֹמְרִים לוֹ שֶׁיֶּשְׁנוֹ "עֵץ" וְיֶשְׁנוֹ "גַּרְזֶן", הֲרֵי הוּא מֵבִין בְּפַשְׁטוּת שֶׁהַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא - שֶׁתִּהְיֶה פְּעֻלַּת הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר מְדַבְּרִים עִם אָדָם מְבוּגָר - אֲזַי צְרִיכִים לְהַסְבִּיר לוֹ שֶׁתַּכְלִית הַלִּמּוּד הוּא כְּדֵי שֶׁיָּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה בְּפֹעַל.

וִיהִי־רָצוֹן שֶׁהַדְּבָרִים הָאֲמוּרִים לְעֵיל יִפְעֲלוּ אֶת פְּעוּלָּתָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת כְּרַךְ ה, עַמּוּד 77 וְאֵילַךְ – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

רִפּוּי אַבְרָהָם אָבִינוּ עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה

יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה, וּבָא הַקָּבָּ"ה וְשָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ (יח, א. וּבפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין מְדוּעַ נִשְׁתַּהָה הַקָּבָּ"ה מִלְּבַקֵּר אֶת אַבְרָהָם עַד לְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ וְלֹא בָּא לְבַקְּרוֹ קֹדֶם?

וְיוּבָן זֶה עַל־פִּי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (נדרים לט, ב), שֶׁעַל־יְדֵי בִּקּוּר חוֹלִים מְבִיאִים רְפוּאָה לַחוֹלֶה. וַהֲגַם שֶׁבְּבִקּוּר חוֹלִים נוֹטֵל הַמְּבַקֵּר רַק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים מֵחָלְיוֹ, הִנֵּה בְּבִקּוּרוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה אֵצֶל אַבְרָהָם, "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" אוֹמֵר הָרַמְבַּ"ן "שֶׁהָיָה לוֹ בְּמַרְאֵה הַשְּׁכִינָה רִפּוּי לְמַחֲלַת הַמִּילָה" דְּבִפְשָׁטוּת לְשׁוֹנוֹ מַשְׁמַע שֶׁרִפְּאָהוּ לְגַמְרֵי (רַק שֶׁהָרִפּוּאָה נִמְשְׁכָה לְמַטָּה בְּגָלוּי וּבִשְׁלֵמוּת עַל־יְדֵי מַלְאַךְ רְפָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י בְּפֵרוּשָׁתֵנוּ).

וְהִנֵּה שְׁלֵמוּת הַמִּצְוָה הִיא, כַּאֲשֶׁר קִיּוּמָהּ הוּא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע וְלֹא בְּדֶרֶךְ נֵס. וּכְמוֹ־כֵן הוּא גַּם בַּהֲכָנוֹת לְמִצְוָה, וּבַתּוֹצָאוֹת דְּקִיּוּם הַמִּצְוָה שֶׁצְּרִיכוֹת לִהְיוֹת עַל־פִּי טֶבַע וְלֹא בְּדֶרֶךְ נֵס.

וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר נוֹצְרִים קְשָׁיִים כְּתוֹצָאָה מִקִּיּוּם הַמִּצְוָה, אֵין לְבַטְּלָם (אוֹ לְהַחְלִישָׁם) בְּאֹפֶן בִּלְתִּי טִבְעִי, כִּי אָז חָסֵר בִּשְׁלֵמוּת הַמִּצְוָה, אֶלָּא רַק בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע.

וְלָכֵן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁרִפּוּי ה' אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי עַל־יְדֵי הַמַּלְאָךְ רְפָאֵל הָיָה בְּאֹפֶן טִבְעִי, שֶׁהֲרֵי בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע מֶשֶׁךְ זְמַן רִפּוּי הַמִּילָה הוּא שְׁלוֹשָׁה יָמִים, וְלָכֵן בִּקֵּר ה' אֶת אַבְרָהָם רַק בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְלֹא קֹדֶם לָזֶה, בִּכְדֵי לְרַפְּאוֹתוֹ בְּאֹפֶן טִבְעִי.

(ב) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה:

ב וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא תְּלָתָא גֻּבְרִין (נ"י גַּבְרִין) קָיְמִין עִלְּוֹהִי וַחֲזָא וּרְהַט לְקַדְּמוּתְהוֹן מִתְּרַע מַשְׁכְּנָא וּסְגִיד עַל אַרְעָא:

רש"י ◄ **וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים** • אֶחָד לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה[ט], וְאֶחָד לַהֲפֹךְ אֶת סְדוֹם וְאֶחָד לְרַפְּאוֹת אֶת אַבְרָהָם, שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחֻיּוֹת (ב"ר). תֵּדַע לְךָ, שֶׁכֵּן כָּל הַפָּרָשָׁה הוּא מַזְכִּירָן בִּלְשׁוֹן רַבִּים: "וַיֹּאכְלוּ", "וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו", וּבִבְשׂוֹרָה נֶאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ", וּבַהֲפִיכַת סְדוֹם הוּא אוֹמֵר (לקמן יט): "כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר לִבְלֹתִּי הָפְכִּי" (ב"ר). וּרְפָאֵל, שֶׁרִפֵּא אֶת אַבְרָהָם[כ], הָלַךְ מִשָּׁם לְהַצִּיל אֶת לוֹט, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אוֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ", לָמַדְתָּ שֶׁהָאֶחָד הָיָה מַצִּיל. **נִצָּבִים עָלָיו** • לְפָנָיו, כְּמוֹ: (במדבר ב) "וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה", אֲבָל לָשׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי הַמַּלְאָכִים. **וַיַּרְא** • מַהוּ "וַיַּרְא", "וַיַּרְא" שְׁתֵּי פְּעָמִים? הָרִאשׁוֹן כְּמַשְׁמָעוֹ, וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן הֲבָנָה, נִסְתַּכֵּל שֶׁהָיוּ נִצָּבִים בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהֵבִין שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לְהַטְרִיחוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיּוֹדְעִים הָיוּ שֶׁיֵּצֵא לִקְרָאתָם, עָמְדוּ בִּמְקוֹמָם לִכְבוֹדוֹ, וּלְהַרְאוֹתוֹ שֶׁלֹּא רָצוּ לְהַטְרִיחוֹ, וְקָדַם הוּא וְרָץ לִקְרָאתָם (כך הגרסא ברש"י ישן). (שם) כְּתִיב "נִצָּבִים עָלָיו", וּכְתִיב "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם"[מ]? כַּד חַזְיוּהוּ דַהֲוָה שָׁרֵי וְאָסַר, פָּרְשׁוּ הֵימֶנּוּ, מִיָּד: "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם".

שפתי חכמים

(ב) **ט** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה הֵבִיא שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים הָיָה לוֹ לְהָבִיא מַלְאָךְ אֶחָד, וּמְתָרֵץ דְּהָא בְּלֹאו הָכִי צָרִיךְ לְהָבִיא שְׁלֹשָׁה מַלְאָכִים אֶחָד לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה כו': **י** הִקְשָׁה מַהַרְשַׁ"ל וְהָרֵי זֶה תֵּדַע מִן הַקּוּשְׁיָא דְּדִילְמָא מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוּת, וְלָזֶה כָּתַב גַּבֵּי כָּל מַעֲשֶׂה וּמַעֲשֶׂה חַד, וְקַבְּלִתִּי מֵאמ"ז שֶׁהָכִי קָאָמַר, דִּילְמָא לְעוֹלָם לֵאו מִשּׁוּם שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוּת, אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁשְּׁלֹשָׁה הָיוּ נִזְקָקִים לִשְׁלִיחוּת אֶחָד, וְעַל זֶה אָמַר תֵּדַע כו', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: **כ** וְקָשֶׁה לָמָּה לוֹ לְרַשִׁ"י לְהָבִיא זֶה כָּאן, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לְפִי פֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוּת, דְּהָא גַּבֵּי בְּשׂוֹרָה נֶאֱמַר לְשׁוֹן יָחִיד, וְכֵן גַּבֵּי הֲפִיכַת סְדוֹם, אֲבָל גַּבֵּי רְפוּאָה שֶׁל אַבְרָהָם לֹא מָצִינוּ לְשׁוֹן יָחִיד, וְעוֹד קָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה לֹא הֵבִיא אַרְבָּעָה מַלְאָכִים אֶחָד לְהַצִּיל אֶת לוֹט כו', לְכָךְ כָּתַב וּרְפָאֵל שֶׁרִפֵּא כו' הָלַךְ כו', דְּהֵנֵי כְּאִלּוּ כָּתַב גַּבֵּי רְפוּאָה נַמִּי לְשׁוֹן יָחִיד (הרא"ם). וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דִּלְכָךְ צָרִיךְ לְהָבִיא, שֶׁאַל תִּקְשֶׁה לוֹ הָא לְקַמָּן גַּבֵּי הֲפִיכַת סְדוֹם כְּתִיב (י"ט א) 'וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדוֹמָה' וגו', שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁצָּרִיךְ לַהֲפִיכַת סְדוֹם שְׁנֵי מַלְאָכִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר עָשָׂה הַמַּלְאָךְ שְׁלִיחוּתוֹ, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'וּרְפָאֵל שֶׁרִיפֵּא אֶת אַבְרָהָם', רוֹצֶה לוֹמַר אוֹתָן שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים דִּכְתִיב בַּקְּרָא אֶחָד מֵהֶם הָיָה רְפָאֵל וְהָלַךְ מִשָּׁם לְהַצִּיל אֶת לוֹט, וְלֹא סִיֵּעַ לְזֶה שֶׁהָפַךְ אֶת סְדוֹם. (הרא"ם), פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י רְפָאֵל שֶׁרִיפֵּא אֶת אַבְרָהָם הָלַךְ לְהַצִּיל אֶת לוֹט, וְאִם תֹּאמַר אֵיךְ יִיחֵס עַצְמוֹ בְּאָמְרוֹ (לקמן י"ט י"ג) 'מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ', יֵשׁ לוֹמַר זֶה שֶׁבָּא לְהַצִּיל אֶת לוֹט בְּעֶצֶם, וְהַשְּׁחָתַת סְדוֹם הָיָה בְּמִקְרֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם כ"ג-כ"ד) 'וְלוֹט בָּא צֹעַרָה וה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם', אִם כֵּן הַצָּלַת לוֹט הֲוָה סִבַּת הַהֲפִיכָה בְּמִקְרֶה, וְעַל כֵּן יִצְדַּק מַאֲמַר 'מַלְאָךְ הַמְמוּנֶה לְטוֹב אֵין עוֹשֶׂה רָע', וְכֵן לְהֵיפֶךְ, וְיֵשׁ סְפָרִים שֶׁגּוֹרְסִין 'וּשְׁלִיחוּת שֶׁל רְפוּאָה וְהַצָּלָה אַחַת הִיא', דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י אִם כֵּן לָמָּה הֵבִיא שְׁלֹשָׁה מַלְאָכִים הָא בִּשְׁנַיִם סַגִּי, דְּאוֹתָן שְׁנַיִם שֶׁרִפְּאוּ אֶת אַבְרָהָם וּבִשְּׂרוּ אֶת שָׂרָה הֵם יֵלְכוּ אֶל סְדוֹם וְאֶחָד יַהֲפוֹךְ אֶת סְדוֹם וְאֶחָד יַצִּיל אֶת לוֹט, לָכֵן פֵּירֵשׁ הַצָּלָה וּרְפוּאָה אַחַת הִיא, אֲבָל בְּשׂוֹרָה וְהַצָּלָה שְׁנֵי דְּבָרִים הֵם, וּבְמִקְצָת פֵּירוּשִׁים אֵינוֹ. וְהַטַּעַם דְּאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוּת, לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין מִסְפָּר לִגְדוּדָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין עֲנִיּוּת בְּמִקּוֹם עֲשִׁירוּת (שבת ק"ב:) (מ"צאתי): נַחֲלַת יַעֲקֹב הֶאֱרִיךְ שָׁם בְּפִלְפּוּל וְסִיַּיֵּם: וְנִרְאֶה לִי דְּוַדַּאי הֵבִיא שְׁלֹשָׁה שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר אַחַר אוֹרְחִים, וַאֲפִילּוּ אִם הָיָה מַלְאָךְ אֶחָד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי שְׁלִיחוּת. וּמִכָּל מָקוֹם לָמָּה פֵּרֵט הַכָּתוּב שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה, מַה לִּי אִם הָיוּ פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, וְעַל זֶה תֵּירֵץ שֶׁהַכָּתוּב בָּא לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה לְקַיֵּים שְׁלֹשָׁה מִינֵי שְׁלִיחוּת: **ל** וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לְפִי זֶה אַמַּאי כָּתַב 'וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם', הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'לִפְנֵיהֶם'. וְיֵשׁ לוֹמַר מִשּׁוּם דְּשִׁימֵשׁ אוֹתָם בַּסְּעוּדָה שַׁיָּךְ לְמִיכְתַּב 'וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם', כְּלוֹמַר בְּסָמוּךְ לָהֶם מַמָּשׁ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא מוּכָן מִיָּד לְשַׁמֵּשׁ אוֹתָם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן גַּבֵּי 'נִצָּבִים' דְּלֹא שַׁיָּךְ הַאי טַעְמָא, וְהָכִי נַמִּי מָצִינוּ בַּתַּלְמוּד בְּפֶרֶק 'עַרְבֵי פְּסָחִים' (פסחים ק"ג:) וְהָנֵי קָאֵי עֲלַיְיהוּ רַב יֵיבָא סָבָא לְשַׁמְּשָׁם לְצָרְכֵי סְעוּדָה כו', (מהרא"י): **מ** יֵשׁ מַקְשִׁים לְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה שֶׁעָמְדוּ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כרך ב עמ' רכח)

שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחִיּוֹת (רש"י יח, ב) בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' (אמור לז, ג) מֵבִיא סְמוּכִין לְכָךְ מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם (הַקְדָּמָה לְפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת): בַּעֲלֵי חַיִּים . . יֵשׁ לָהֶם **פֹּעַל אֶחָד** בִּלְבַד אוֹ שְׁנֵי פְּעָלִים. וְקָשֶׁה, שֶׁהֲרֵי הָרַמְבַּ"ם כָּתַב גַּם "**שְׁנֵי** פְּעָלִים". וְיֵשׁ לְבָאֵר עַל־פִּי דִּבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת (בְּבָא מְצִיעָא פו, ב), שֶׁרְפוּאַת אַבְרָהָם וְהַצָּלַת לוֹט אֵינָן נֶחְשָׁבוֹת לִשְׁתֵּי **שְׁלִיחִיּוֹת**, כִּי "רְפוּאָה וְהַצָּלָה עִנְיָן אֶחָד הוּא". וּלְפִי־זֶה נִיחָא, שֶׁמַּלְאָךְ אֶחָד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי **שְׁלִיחִיּוֹת שֶׁאֵינָן מִשְׁתַּנּוֹת**, וְכֵן יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיוּ בְּבַעַל־חַי "שְׁנֵי פְּעָלִים" **שֶׁאֵינָם מְנֻגָּדִים**.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי שיחות ש"פ וירא, ח"י מרחשון, ה'תשמ"ט)

וְזוֹהִי הַהוֹרָאָה שֶׁלְּמַדִּים מִ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" - "וְהַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ" - שֶׁבְּכֹחוֹ וּבִיכָלְתּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל (בָּנוֹ וּבִתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ) לִזְכּוֹת לְגִלּוּי דְ"**וַיֵּרָא אֵלָיו ה'**", עַל יְדֵי הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, מַתְחִיל מֵהַהֲכָנוֹת לָזֶה (וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּכְלָל).

וּמִזֶּה מוּבָן עַד כַּמָּה צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים - דְּגִמַת הַנְהָגָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ **שֶׁחִפֵּשׂ** אַחַר אוֹרְחִים, וּכְשֶׁרָאָם, רָץ לִקְרָאתָם כו', וְהֶאֱכִילָם וְהִשְׁקָם דְּבָרִים מְשֻׁבָּחִים בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ "ג' לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל", וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה צָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, מִתּוֹךְ זְרִיזוּת, וּבְסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת וְכו'.

וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּנוֹגֵעַ לְמָזוֹן **גַּשְׁמִי** שֶׁל הַגּוּף - כֵּן הוּא גַּם (וּבְמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחוֹמֶר) בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּנוֹגֵעַ לְמָזוֹן **רוּחָנִי** שֶׁל הַנְּשָׁמָה, עַל יְדֵי הֲפָצַת הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת, וַהֲפָצַת הַמַּעְיָנוֹת חוּצָה.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּרוּחָנִיּוּת מָדְגָּשׁ יוֹתֵר הַגִּלּוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'":

בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּגַשְׁמִיּוּת - הַשַּׂיָּכוּת לְהַגִּילוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'", הִיא מִצַּד כְּלָלוּת הָעִנְיָן דִּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁגֹּמֵל חֶסֶד לַזּוּלַת, זוֹכֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה יִגְמֹל לוֹ חֶסֶד וְיִתְגַּלֶּה אֵלָיו.

אֲבָל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּרוּחָנִיּוּת - הַשַּׂיָּכוּת לְהַגִּילוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" הִיא **בְּאוֹתוֹ עִנְיָן עַצְמוֹ**, שֶׁהֲרֵי פְּעוּלָּתוֹ בִּגְמִילוּת חֲסָדִים הִיא **לְקָרֵב יְהוּדִי לַהקָבָּ"ה**, וְלָכֵן זוֹכֶה אַף הוּא **לְהִתְקָרֵב יוֹתֵר לַהקָבָּ"ה** - "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'".

(ג) וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ:

ג וַאֲמַר יְיָ אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ (נ"י בְּעֵינָיךְ) לָא כְעַן תְּעִבַּר מֵעַל עַבְדָּךְ:

רש"י◄ **וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם נָא וְגוֹ'** • לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם: אָמַר, וּקְרָאָם כֻּלָּם אֲדוֹנִים. וְלַגָּדוֹל אָמַר: "אַל־נָא תַעֲבֹר", וְכֵיוָן שֶׁלֹּא יַעֲבֹר הוּא, יַעַמְדוּ חֲבֵרָיו עִמּוֹ, וּבְלָשׁוֹן זֶה הוּא חוֹל. (שבועות לה). דָּבָר אַחֵר: קֹדֶשׁ הוּא, וְהָיָה אוֹמֵר לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיָּרוּץ וְיַכְנִיס אֶת הָאוֹרְחִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב אַחַר "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם", הָאֲמִירָה קֹדֶם לָכֵן הָיְתָה, וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵצֶל: "לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם", שֶׁנִּכְתַּב אַחַר "וַיּוֹלֶד נֹחַ", וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא־אִם־כֵּן קֹדֶם גְּזֵרַת מֵאָה־וְעֶשְׂרִים שָׁנָה[ס], וּשְׁתֵּי הַלְּשׁוֹנוֹת בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

(ד) יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ:

ד יִסְּבוּן כְּעַן זְעֵיר מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְאִסְתְּמִיכוּ תְּחוֹת אִילָנָא:

שפתי חכמים

אָצְלוֹ וְאַחַר כָּךְ פֵּירְשׁוּ מִמֶּנּוּ וְהָלְכוּ לָהֶם, לְפִי פֵּירוּשׁ זֶה הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב בְּקָרָא 'וַיָּרָץ אַחֲרֵיהֶם', וְיֵשׁ לוֹמַר דִּבְבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הָיָה אַרְבַּע פְּתָחִים, וְכֵיוָן שֶׁהָלְכוּ לְדַרְכָּם הָיָה רָץ אַבְרָהָם מִפֶּתַח זֶה שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים אֶצְלוֹ אֶל פֶּתַח שֶׁהָיְתָה בְּרוּחַ צְפוֹנִית אוֹ דְּרוֹמִית לְעַכֵּב אוֹתָם, לְכָךְ כְּתִיב 'לִקְרָאתָם', וְקַל לְהָבִין. (תּוֹלְדוֹת יִצְחָק), וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאֵין גַּם לַמַּלְאָכִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יְחֶזְקֵאל י' י"א) 'לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם', וְאַף עַל גַּב שֶׁבָּאוּ אֵלָיו בִּדְמוּת אֲנָשִׁים, מִכָּל מָקוֹם לֹא נִשְׁתַּנּוּ מִמִּדָּתָן לְהַרְאוֹת אָחוֹר וְקָדֶם: תורה ג

(ג) **נ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה אָמַר מִתְּחִילָּה 'אֲדֹנָי' לְשׁוֹן רַבִּים, וְאַחַר כָּךְ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׁוֹן יָחִיד, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם אָמַר, וְאֵין חִילּוּק בֵּין קָמַ"ץ לְפַתָּ"ח כִּי כּוּלָּם לְשׁוֹן רַבִּים הֵם, וְאִם תֹּאמַר הֵיאָךְ יָדַע אַבְרָהָם אֵיזֶה גָּדוֹל, וְיֵשׁ לוֹמַר לְפִי שֶׁסָּבוּר שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים, רַב וּשְׁנֵי תַּלְמִידִים, וְדִין הוּא שֶׁהָרַב הוֹלֵךְ בָּאֶמְצַע, וְגָדוֹל מִן הַתַּלְמִידִים לִימִינוֹ וְקָטָן לִשְׂמֹאלוֹ: **ס** (קִיצּוּר מִזַּרְחִי), רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שְׁתֵּי הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁל קוֹדֶשׁ וְשֶׁל חוֹל הֵם בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה, וְלֹא קָאֵי אַשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת שֶׁל 'לֹא יָדוֹן' כו': תורה ד

רש"י ◄ **יֻקַּח־נָא • עַל־יְדֵי שָׁלִיחַע, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שִׁלֵּם[פ] לְבָנָיו עַל־יְדֵי שָׁלִיחַצ, שֶׁנֶּאֱמַר:** (במדבר כ) **"וַיְרֻם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע". וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם • כְּסָבוּר שֶׁהֵם עַרְבִיִּים שְׁמִשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם, וְהִקְפִּיד שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס עֲבוֹדַת אֱלִילִים לְבֵיתוֹ** (ב"מ פו), **אֲבָל לוֹט שֶׁלֹּא הִקְפִּידק, הִקְדִּים לִינָה לִרְחִיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם". תַּחַת הָעֵץ • תַּחַתר הָאִילָן.**

(ה) **וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:**

ה **וְאֶפֵּב פִּתָּא דְּלַחְמָא וּסְעִידוּ לִבְכוֹן בָּתַר כֵּן תִּעְבְּרוּ אֲרֵי עַל כֵּן עֲבַרְתּוּן עַל עַבְדְּכוֹן וַאֲמָרוּ כֵּן תַּעְבֵּיד כְּמָא די מַלֵּלְתָּא:**

רש"י ◄ **וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם • בַּתּוֹרָה, בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים, מָצִינוּ - דְּ'פִתָּא סְעַדְתָּא דְּלִבָּא'. בַּתּוֹרָה:** "וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם", **בַּנְּבִיאִים:** (שופטים יט ה) "סְעַד לִבְךָ פַּת לֶחֶם", **בַּכְּתוּבִים:** (תהלים קד) "וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד". אָמַר רַבִּי חָמָא: לְבַבְכֶם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לִבְּכֶם"ש, מַגִּיד שֶׁאֵין יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בַּמַּלְאָכִים (ב"ר). **אַחַר תַּעֲבֹרוּ • אַחַר כֵּן[ת] תֵּלְכוּ. כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם • כִּי הַדָּבָר הַזֶּה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם, מֵאַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם[א] עָלַי לִכְבוֹדִי. כִּי־עַל־כֵּן • כְּמוֹ 'עַל אֲשֶׁר', וְכֵן כָּל 'כִּי עַל כֵּן' שֶׁבַּמִּקְרָא:** "כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קוֹרָתִי", (לקמן לג) "כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ", (שם לח) "כִּי־עַל־כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ", (במדבר י) "כִּי־עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ".

(ו) **וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת:**

ו **וְאוֹחִי אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוַת שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחָא תְּלָת סְאִין קְמְחָא דְּסָלְתָּא לוּשִׁי וְעַבְּדִי גְּרִיצָן:**

רש"י ◄ **קֶמַח סֹלֶת • סֹלֶת לְעוּגוֹת, קֶמַח לַעֲמִילָן שֶׁל טַבָּחִים[ב] לְכַסּוֹת אֶת הַקְּדֵרָה, לִשְׁאֹב אֶת הַזֵּהֲמָה.**

(ז) **וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ:**

ז **וּלְוַת תּוֹרֵי רְהַט אַבְרָהָם וּדְבַר בַּר תּוֹרֵי רַכִּיךְ וְטַב וִיהַב לְעוּלֵמָא וְאוֹחִי לְמֶעְבַּד יָתֵהּ:**

שפתי חכמים

(ד) **ע** (הרא"ם), אֵין הַהוֹדָעָה שֶׁל רַשִׁ"י עַל מִלַּת 'יֻקַּח' שֶׁפֵּירוּשׁוֹ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, דְּזֶה הוּא דָּבָר פָּשׁוּט, דְּאִם לֹא כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'אֶקָּחָה', אֶלָּא הַהוֹדָעָה הוּא עַל שֶׁשִּׁיֵּלֵם לְבָנָיו וכו': **פ** אֲבָל הַלֶּחֶם שֶׁלָּקַח הוּא בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ה) 'וְאֶקְחָה פַת לֶחֶם', הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָהֶם גַּם כֵּן בְּעַצְמוֹ, וְהִמְטִיר לָהֶם הַמָּן (מהרש"ל): **צ** (נחלת יעקב), תָּמוּהַּ בְּעֵינַי, דְּזֶה הַפָּסוּק נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת חֻקַּת (במדבר כ' י"א) וְהוּא לְפוּרְעָנִיּוּת, וְאִלּוּ בְּבָבָא מְצִיעָא (דף פ"ו) הֵבִיאוּ פָּסוּק מִפָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (שמות י"ז ו) 'וְהִכִּיתָ בַצּוּר' וגו', וְהוּא שֶׁל בְּרָכָה, שֶׁזֶּהוּ בְּאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם כִּדְפֵרֵישׁ רַשִׁ"י שָׁם (ד"ה לבארה), וְכֵן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ"ח י') הֵבִיא פָּסוּק 'עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ' (במדבר כ"א י"ז) שֶׁהוּא גַּם כֵּן פָּסוּק שֶׁל בְּרָכָה, וְעוֹד קָשֶׁה לָמָּה הֵבִיא זֶה הַדִּרוּשׁ כָּל עִיקָּר וְהוּא אֵינוֹ צוֹרֵךְ לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: **ק** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה שִׁינָּה הַכָּתוּב כָּאן מִבְּלוֹט, דְּהָכָא אָמַר רְחִיצָה קוֹדֶם לִינָה, וְגַבֵּי לוֹט נָאֱמַר (לקמן י"ט ב) לִינָה קוֹדֶם רְחִיצָה, אֶלָּא וַודַּאי מִשּׁוּם עֲבוֹדָה זָרָה, וְזֶה הִקְפִּיד וְזֶה לֹא הִקְפִּיד, וּלְכָךְ נָקַט רַשִׁ"י כָּאן וְלוֹט לֹא הִקְפִּיד כו'. (נחלת יעקב), קָשֶׁה לִי דִּילְמָא לוֹט נַמִּי הָיָה מַקְפִּיד, וְהָא דְּאָמַר לוֹט (שם) 'וְלִינוּ וְרַחֲצוּ', לְפִי שֶׁלֹּא נִדְמוּ לוֹ כְּעַרְבִיִּים, עַיֵּין שָׁם: **ר** לֹא בְּקִעַת עֵץ כְּמוֹ 'וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ' (דברים י"ט ה) וְהוּא עֵץ תָּלוּשׁ, דְּאִם כֵּן אֵיךְ יִשְׁעָנוּ תַּחַת עֵץ תָּלוּשׁ, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'אִילָן', וְכֵן הַתַּרְגּוּם מְתַרְגֵּם כָּאן 'תְּחוֹת אִילָנָא' וְלֹא 'תְּחוֹת אָעָא': תורה ה

(ה) **ש** (נחלת יעקב), וְעַל שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שַׁיָּיךְ לוֹמַר 'לְבַבְכֶם', לְפִי שֶׁאֵין דֵּעוֹתֵיהֶם שָׁווֹת כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין (דף ל"ח), וְהַטַּעַם מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִים וְהַחַמְסָנִים, וְהַיְינוּ הַיֵּצֶר הָרָע שֶׁשּׁוֹלֵט בָּאָדָם. אֲבָל הַמַּלְאָכִים אֵין לָהֶם יֵצֶר הָרָע, אִם כֵּן שָׁוִים הֵם בְּדֵעוֹתֵיהֶם, שַׁיָּיךְ לוֹמַר 'לִבְּכֶם': **ת** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, דְּבַפָּסוּק מַשְׁמַע אַחַר שֶׁתֵּלְכוּ תֹּאכְלוּ, לָכֵן מְפָרֵשׁ 'אַחַר כֵּן תֵּלְכוּ' דְּהַיְינוּ אַחַר הָאֲכִילָה, וְ'תַּעֲבֹרוּ' פֵּירוּשׁוֹ 'וְתֵלְכוּ': **א** רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּמַשְׁמַע דְּכַוָּונָתָם הָיָה לֶאֱכוֹל אֶצְלוֹ, וְהוּא סוֹתֵר מַה דִּכְתִיב לְעֵיל (פ' ג') 'אִם נָא' וגו', מַשְׁמַע שֶׁלֹּא בָּאוּ אֶצְלוֹ לֶאֱכוֹל אֶלָּא עַל פִּי בַּקָּשָׁתוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ כִּי הַדָּבָר הַזֶּה כו', וְקַל לְהָבִין. וְ'עַל כֵּן' כְּמוֹ 'עַל אֲשֶׁר': תורה ו

(ו) **ב** קָשֶׁה לְרַשִׁ"י, דְּמַשְׁמַע שֶׁתְּלוּשׁ אוֹתָם בְּיִחַד וְתַעֲשֶׂה מֵהֶן עוּגוֹת, וְכִי הָיָה אַבְרָהָם רַע עַיִן שֶׁלֹּא צִיּוָּה לַעֲשׂוֹת עוּגוֹת מִסּוֹלֶת לְבַד, לָכֵן פֵּירֵשׁ סוֹלֶת לְבַד לְעוּגוֹת, וְקֶמַח כו': תורה ז

רש"י ◄ בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב • שְׁלֹשָׁה פָּרִים הָיוּ: כְּדֵי לְהַאֲכִילָן שָׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל (ב"מ פז). אֶל־הַנַּעַר • זֶה יִשְׁמָעֵאל, לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת (ב"ר).

(ח) וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:

ח וּנְסִיב שְׁמַן וַחֲלָב וּבַר תּוֹרֵי דִּי עֲבַד וִיהַב קֳדָמֵיהוֹן וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עֲלֵיהוֹן תְּחוֹת אִילָנָא וַאֲכָלוּ:

רש"י ◄ וַיִּקַּח חֶמְאָה וְגוֹ׳ • וְלֶחֶם לֹא הֵבִיא, לְפִי שֶׁפִּרְסָה שָׂרָה נִדָּה, שֶׁחָזַר לָהּ אֹרַח כַּנָּשִׁים אוֹתוֹ הַיּוֹם וְנִטְמֵאת הָעִסָּה (ב"מ שם). חֶמְאָה • שֶׁמַּן הֶחָלָב שֶׁקּוֹלְטִין מֵעַל פָּנָיו. וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה • אֲשֶׁר תִּקֵּן. קַמָּא קַמָּא שֶׁתִּקֵּן, אַמְטִי וְאַיְתִי קַמַּיְהוּ. וַיֹּאכֵלוּ • נִרְאוּ כְּמוֹ שֶׁאָכְלוּ, מִכָּאן שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּהּ אָדָם מִן הַמִּנְהָג (ב"מ שם. ב"ר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר ש"פ וירא, כ"ף מרחשון, ה'תשי"ג)

עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁאַבְרָהָם עָמַד עֲלֵיהֶם, פָּעַל שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהַיְנוּ שֶׁמַּלְאָכִים מִצַּד עַצְמָם הֵם בְּמַדְרֵגַת הָעוֹלְמוֹת, אֲבָל עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת אַבְרָהָם, פָּעַל עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהוּא הַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלְמוֹת.

שפתי חכמים

(ז) **ג** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י שְׁלֹשָׁה פָּרִים, דִּילְמָא לֹא הָיָה אֶלָּא בָּקָר אֶחָד, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִׁ"י דְּדַיְיק מִדִּכְתִיב 'בֶּן בָּקָר' וַדַּאי הוּא רַךְ בַּשָּׁנִים וְלָמָּה כְּתִיב 'רַךְ', וְעוֹד קָשֶׁה מַאי 'וָטוֹב' וְלֹא כְּתִיב 'טוֹב', אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ דִּשְׁלֹשָׁה הָיוּ, 'בֶּן בָּקָר' אֶחָד, 'רַךְ' ב', 'וָטוֹב' ג'. וּמוֹרֵנוּ הָרְאַ"ם פֵּרֵשׁ 'רַךְ טוֹב' מִיבָּעֵי לֵיהּ, שְׁמַע מִינָּהּ לִדְרָשָׁא, וּמִדִּ'טוֹב' לִדְרָשָׁא 'רַךְ' נַמִי לִדְרָשָׁא, וְהוּא גְּמָרָא פֶּרֶק 'הַפּוֹעֲלִים' (בבא מציעא פ"ז): **ד** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י דִּלְשׁוֹנוֹת הָיָה, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה שָׁחַט שְׁלֹשָׁה פָּרִים בִּשְׁבִיל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים וַהֲלֹא אִיבּוּד מָמוֹן הוּא, וְכִי תֵּימָא לִכְבוֹדָם עָשָׂה, וַהֲלֹא גַּם בְּבָקָר אֶחָד יֵשׁ כָּבוֹד גָּדוֹל, וְעוֹד דְּבִשְׁחִיטַת שְׁלֹשָׁה בְּקָרִים נִרְאֶה שֶׁהֵם זוֹלְלִים וְאֵין זֶה כָּבוֹד אֶלָּא קְלוֹן, לְכָךְ תֵּירֵץ שֶׁרְצוֹנוֹ הָיָה לְהַאֲכִילָם שְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת וְלָמָּה שְׁלֹשָׁה, יֵשׁ לוֹמַר כִּי טַעַם הַלָּשׁוֹן אֵינוֹ שָׁוֶה, כִּי חֲתִיכָה הָאֶמְצָעִית הִיא יוֹתֵר טוֹבָה, וְהַחֲתִיכָה הַתַּחְתּוֹנָה הִיא יותר שְׁמֵנָה, לָכֵן רָצָה לְהַאֲכִיל אוֹתָם שְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל כָּל אֶחָד מַה שֶּׁיִּרְצֶה, אוֹ מַה שֶּׁיֹּאכַל חֲבֵירוֹ, וְקַל לְהָבִין. (גור אריה), דְּאִם לֹא כֵן הָיָה צָרִיךְ לְחָתְכָן וְלֹא הָיוּ חֲתִיכָה הָרְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד לִפְנֵי אוֹרְחִים חֲשׁוּבִים. וּמַה שֶּׁכָּתַב 'חַרְדָּל', כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּבָבָא מְצִיעָא (דף פ"ז: ד"ה לשונות), לְפִי שֶׁמַּעֲדַן מְלָכִים וְשָׂרִים הוּא, עַיֵּין שָׁם. (עקידה), שְׁלֹשָׁה פָּרִים הָיוּ כְּדֵי לְהַשְׁווֹת הַמְּנוֹת, שֶׁלֹּא לְהַטִּיל קִנְאָה בַּסְּעוּדָה, שֶׁכְּבוֹד שְׁלִשְׁתָּן שָׁוֶה בְּעֵינָיו: **ה** רַשִׁ"י דְּדַיְיק מִדִּכְתִיב 'הַנַּעַר' מַשְׁמַע הַנַּעַר הַנִּזְכָּר לְעֵיל, דְּהַיְינוּ יִשְׁמָעֵאל. (ר' יעקב קניזל), נִרְאָה לִי שֶׁאַחַר שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ רָץ אֶל הַבָּקָר לָמָּה הִנִּיחַ סִיּוּם הַמִּצְוָה לְאַחֵר, לָזֶה אָמַר שֶׁהוּא בְּנוֹ וּלְחַנְּכוֹ. (דבק טוב), דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה לֹא מָצִינוּ שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל זֶה, כְּמוֹ גַּבֵּי 'יָקוּם נָא מְעַט מַיִם' (לעיל פסוק ד'), לָכֵן פֵּרֵשׁ כוֹ', וְאִם כֵּן רָאוּי לְקַבֵּל שָׂכָר: תורה ח

(ח) **ו** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י, דִּילְמָא מַה שֶּׁלֹּא הֵבִיא מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נָאֲפָה עֲדַיִין, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּעִיקַּר הַסְּעוּדָה הוּא הַלֶּחֶם, כִּדְכְתִיב (דניאל ה' א') 'עֲבַד לְחֶם רַב', וְאִי לֹא נָאֲפָה הַלֶּחֶם לֹא הָיָה מַכִּין שְׁאָר צְרָכֵי סְעוּדָה, וְקַל לְהָבִין: **ז** לַאו דַּוְקָא שֶׁפִּירְסָה נִדָּה, דְּהָא כְּתִיב (לקמן פסוק י"ב) 'אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה', שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עֶדֶן וֶסֶת, אֶלָּא שֶׁחָזַר לָהּ אֹרַח כַּנָּשִׁים, דְּהַיְינוּ שֶׁרֹאשָׁהּ וְאֵיבָרֶיהָ הָיוּ כְּבֵדִין עָלֶיהָ וְחָשְׁשָׁה בִּשְׁיפּוּלֵי מֵעֶיהָ, וְהָיְתָה יְרֵאָה שֶׁמָּא תִּהְיֶה נִדָּה וּתְטַמֵּא אֶת הָעִיסָּה, וְאַבְרָהָם הָיָה אוֹכֵל חוּלִין בְּטָהֳרָה, לְכָךְ פֵּירְשָׁה מִן הָעִיסָּה וְהָלְכָה לָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ קוֹדֶם שֶׁבָּא אַחַר אֶל הָעִיסָּה נָחְמַץ, וְאוֹתוֹ זְמַן פֶּסַח הָיָה וְאָסוּר בְּחָמֵץ, וְקַל לְהָבִין. אִי נַמִי יֵשׁ לוֹמַר דְּבֶאֱמֶת פֵּירְסָה נִדָּה, וְהָא דִּכְתִיב 'אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה' וְהָא הָיָה לָהּ וּמַה תְּמִיהָתָהּ, יֵשׁ לוֹמַר דִּסְבוּרָה הָיְתָה מִקְרֶה בְּעָלְמָא הִיא, וְהִיא יָדְעָה שֶׁאַבְרָהָם הָיָה אוֹכֵל בְּטָהֳרָה כִּדְפֵרֵשׁ הָרְאַ"ם. וְאִם תֹּאמַר וְהֵיאָךְ נָתַן לָהֶם חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר וְהָא בָּשָׂר בְּחָלָב הוּא, יֵשׁ לוֹמַר דְּמִתְחִילָּה נָתַן לָהֶם חֶמְאָה וְחָלָב וְאַחַר כָּךְ נָתַן לָהֶם הַבָּשָׂר, אִי נַמִי דִּסְבִירָא לֵיהּ כְּמַאן דְּאָמַר (בחולין ק"ד: תוד"ה עוף) דִּבְקִנּוּחַ וַהֲדָדָהּ מוּתָּר: **ח** רָצָה לוֹמַר הָא שְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת הָיוּ, וּקְרָא מִשְׁמַע שֶׁלֹּא הֵבִיא אֶלָּא אֶחָד, מִדִּכְתִיב 'בֶּן הַבָּקָר' לְשׁוֹן יָחִיד. (מהרמ"ש), קָשֶׁה לְרַשִׁ"י חֶמְאָה וְחָלָב לֹא נִזְכַּר מִקּוֹדֶם, אִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וַיִּקַּח בֶּן הַבָּקָר' וְאַחַר כָּךְ חֶמְאָה שֶׁהוּא הַנּוֹסָף, לָכֵן פֵּרֵשׁ 'קַמָּא קַמָּא' כו', רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁחֶמְאָה וְחָלָב הָיוּ מוּכָנִים לְפָנָיו קוֹדֶם עֲשִׂיַּת בֶּן הַבָּקָר, וְדוֹ"ק. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר מֵ"אֲשֶׁר עָשָׂה" דְּדַיְיק, שֶׁהוּא מְיוּתָּר, לָכֵן פֵּרֵשׁ 'קַמָּא' כו', רוֹצֶה לוֹמַר אֲשֶׁר תִּקֵּן בָּרִאשׁוֹנָה הֵבִיא מִיָּד: **ט** וְאִם תֹּאמַר וּמְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י, דִּילְמָא מִשּׁוּם הָכִי כְּתִיב 'וַיֹּאכֵלוּ', דְּמִשּׁוּם שֶׁהָיוּ מַלְאָכִים וְאֵין שַׁיָּיךְ בָּהֶם אֲכִילָה, מִשּׁוּם הָכִי כָּתוּב 'וַיֹּאכֵלוּ', לְהַרְאוֹת לְאַבְרָהָם שֶׁהֵם אוֹרְחִים וְלֹא מַלְאָכִים, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִם כֵּן מַה בָּא הַכָּתוּב לְהַשְׁמִיעֵנוּ, לֹא לִכְתּוֹב כְּלָל וַיֹּאכֵלוּ דִּפְשִׁיטָא הוּא דְּלֹא אָכְלוּ, אוֹ מַאי נָפְקָא מִינָּהּ בְּזֶה אִם אָכְלוּ אוֹ עָשׂוּ עַצְמָן כְּאִלּוּ אָכְלוּ, לָכֵן פֵּרֵשׁ מִכָּאן כו', וְקַל לְהָבִין: תורה ט

אַף שֶׁמַּלְאָכִים מִצַּד עַצְמָם אֵין שַׁיָּךְ בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי הַנְּשָׁמוֹת נַעֲשָׂה בָּהֶם גַּם־כֵּן אֲכִילַת אָדָם.

וְזֶהוּ "וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ", דְּעַל־יְדֵי־זֶה

שֶׁ"הוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם", עָר שְׁטֵייט אוֹיף זַיי אוּן צוּגֶעבּוּנְדֶען מִיט זַיי, פּוֹעֵל שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהַיְנוּ שֶׁמַּמְשִׁיךְ אוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל בְּכָל מְקַשְּׁרָיו שֶׁלְּמַטָּה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה אֶצְלָם תּוֹסֶפֶת חַיּוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

(ט) **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל:**

ט **וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן שָׂרָה אִתְּתָךְ וַאֲמַר הָא בְּמַשְׁכְּנָא:**

רש"י◄ **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו•** נָקוּד עַל אי"ו שֶׁבְּ"אֵלָיו", וְתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהַכְּתָב רָבָה עַל הַנְּקֻדָּה, אַתָּה דּוֹרֵשׁ הַכְּתָב וְכוּ', וְכָאן הַנְּקֻדָּה רָבָה עַל הַכְּתָב, אַתָּה דּוֹרֵשׁ הַנְּקֻדָּה, שֶׁאַף לְשָׂרָה שָׁאֲלוּ: אַיּוֹ אַבְרָהָם? לָמַדְנוּ, שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בָּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ, לָאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְלָאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. בְּ'בָבָא מְצִיעָא' (דף פז) אוֹמְרִים: יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שָׂרָה אִמֵּנוּ הֵיכָן הָיְתָה, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁצְּנוּעָה הָיְתָה, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: 'כְּדֵי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס[כ] שֶׁל בְּרָכָה'. **הִנֵּה בָאֹהֶל•** צְנוּעָה[ל] הִיא.

(י) **וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו:**

י **וַאֲמַר מִתַּב אִתּוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאִתּוּן קַיָּמִין וְהָא בַר לְשָׂרָה אִתְּתָךְ וְשָׂרָה שְׁמַעַת בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְהוּא אֲחוֹרוֹהִי:**

שפתי חכמים

(ט) **י** וְאִם תֹּאמַר לֹא הָיָה לוֹ לִנְקוֹד רַק לָמֶ"ד לְחוּד וְיִהְיֶה הַכְּתָב מְרוּבֶּה וְתִדְרוֹשׁ הַכְּתָב. וְנִרְאֶה לִי דִּבְכָל מָקוֹם דּוֹרְשִׁין הַכְּתָב קוֹדֶם הַנְּקוּדָּה, וְאִלּוּ הָיָה נָקוּד עַל לָמֶ"ד אִם כֵּן לֹא הָיָה הֶכְרֵחַ בַּכְּתוּב לְמִי שֶׁאֲלוּ מִתְּחִילָּה, אִי שְׁאֲלוּ לְשָׂרָה תְּחִילָּה עַל אַבְרָהָם אוֹ לְאַבְרָהָם תְּחִילָּה עַל שָׂרָה, כֵּיוָן דְּלֹא נָקוּד אֶלָּא עַל הַלָּמֶ"ד הָוֵה כְּאִלּוּ כְּתִיב בַּקְּרָא 'אַיּוֹ אַיֵּה', אִם כֵּן לֹא הָיֵינוּ יוֹדְעִין עַל מִי שֶׁאֲלוּ תְּחִילָּה, וְאַדְּרַבָּה מִן הַכְּתָב הָיָה מַשְׁמַע דְּשֶׁאֲלוּ תְּחִילָּה לְשָׂרָה עַל אַבְרָהָם, דְּהָא לְהָכִי לֹא נָקוּד אֶלָּא הַלָּמֶ"ד לְמִדְרַשׁ 'אַיּוֹ' תְּחִילָּה, אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁנָּקוּד 'אַיּוֹ' אִם כֵּן אָנוּ דּוֹרְשִׁים הַכְּתָב קוֹדֶם, דְּהַיְינוּ 'אַיֵּה' דִּכְתִיב בִּקְרָא, כְּלוֹמַר שֶׁשָּׁאֲלוּ מִתְּחִילָּה לְאַבְרָהָם 'אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ' וְאַחַר כָּךְ שָׁאֲלוּ לְשָׂרָה 'אַיּוֹ אַבְרָהָם'. וְאִם תֹּאמַר מַאי נָפְקָא מִינָּהּ בָּזֶה, יֵשׁ לוֹמַר לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁשּׁוֹאֲלִים מִתְּחִילָּה לְאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ לְאִשָּׁה עַל הָאִישׁ וְקַל לְהָבִין. (רש"י), וְהַתֵּירוּץ הַנָּכוֹן בָּזֶה הוּא, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ כָּל עִנְיָנָהּ עַל פִּי הַכְּתָב הוּא, הֵנֵּה מִן הַמְּחוּיָּב שֶׁאִם נַנִּיחַ הַכְּתָב רַבָּה שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַכְּתָב הַנִּדְרָשׁ צוֹדֵק בְּקִשּׁוּרוֹ עִם הַשְּׁאָר, שֶׁהַכֹּל כְּתָב, וְזֶה לֹא יִמָּצֵא בְּכָאן, כִּי 'אַיּוֹ' הוּא רוֹמֵז אֶל זָכָר נִסְתָּר, וְאֵיךְ יוּמְשַׁךְ לוֹ אָמְרוֹ 'שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ', וְהֵבִיא רְאָיָה לָזֶה מִפְּסוּק (בְּמִדְבַּר ט' י') 'אוֹ בְדֶרֶךְ רְחוֹקָה' שֶׁנָּקוּד עַל הֵהֵ"א עַיֵּין שָׁם, וְאוּלָם בְּשֶׁנָּקוּד 'אי"ו' וְתִדְרְשֵׁהוּ, לֹא נָחוּשׁ אֶל הַכְּתָב הָאַחֵר הַבָּא בַּפָּסוּק אַף נִקַּח מִלַּת 'אי"ו' מוּפְשָׁט לְעַצְמוֹ אַחַר שֶׁהַכְּתָב וְהַנִּקּוּדָה הֵם שְׁנֵי דְּבָרִים מִתְחַלְּפִים. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר לְכָךְ נָקוּד 'אי"ו', כִּי כָּל הַנִּקּוּדוֹת בָּאוּ לַעֲקוֹר הָאוֹתִיּוֹת, וְהֵנָּה נִשְׁאֲרָה הַלָּמֶ"ד לְבַדָּהּ כְּדֵי שֶׁתִּתְקַח הַלָּמֶ"ד וְתָשִׂים עַל 'אַיֵּה' וְהָיוּ כְּמוֹ 'אֵלֶיהָ', פֵּירוּשׁ שֶׁאַף אֵלֶיהָ שָׁאֲלוּ עַל אַבְרָהָם, דְּאִם לֹא כֵּן הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁשָּׁאֲלוּ לְשָׂרָה עַל אַבְרָהָם דִּילְמָא לְאַחֵר שֶׁהָיָה בַּבַּיִת שָׁאֲלוּ 'אַיּוֹ אַבְרָהָם', מִשּׁוּם הָכִי נָקוּד עַל 'אַיּוֹ' לְמִדְרַשׁ זֶה, כָּךְ מָצָאתִי בִּכְתִיבַת יַד אַבָּא מוֹרִי זַ"ל. וּבָזֶה מִתּוֹרָץ נַמִּי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי לְהַקְשׁוֹת מִנָּא לֵיהּ לְרַשִּׁ"י שֶׁשָּׁאֲלוּ לְשָׂרָה עַל אַבְרָהָם דִּילְמָא לְאָדָם אַחֵר שָׁאֲלוּ עָלָיו, וְקַל לְהָבִין. כָּתַב הָרְאֵ"ם, וְהֲלֹא אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה, כְּבָר תֵּירְצוּ בַּגְּמָרָא (בָּבָא מְצִיעָא פ"ז) דַּוְקָא כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִין לָאִשָּׁה עַצְמָהּ, אֲבָל עַל יְדֵי בַּעְלָהּ מוּתָּר, וְעַיֵּין שָׁם. (גּוּר אַרְיֵה), וְאִם תֹּאמַר אֵימָתַי שָׁאֲלוּ לְשָׂרָה 'אַיֵּה אַבְרָהָם', הָא בַּתְּחִילָּה רָאוּ אוֹתוֹ וְהוּא הִכְנִיסָם לְבֵיתוֹ, וְיֵשׁ לוֹמַר בְּעֵת שֶׁהָיָה אַבְרָהָם רָץ אֶל הַבָּקָר וְעוֹסֵק בַּסְּעוּדָּה: **כ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּאַחַר שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין הָיוּ מְבָרְכִין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל הַכּוֹס, וְשָׂרָה לֹא הָיְתָה אֶצְלָם, וְאַבְרָהָם לֹא הָיָה רוֹצֶה לִשְׁלוֹחַ לָהּ לְפִי שֶׁפֵּירְסָה שָׂרָה נִדָּה וְלֹא תִּטַּמֵּא הַמַּשְׁקִין עִם הַכּוֹס, וְהוּא לֹא רָצָה לִגְלוֹת שֶׁפֵּירְסָה נִדָּה, לָכֵן לֹא רָצָה לִשְׁפּוֹךְ לְכוֹס אַחֵר וְלִשְׁלוֹחַ לָהּ. אִי נַמִּי יֵשׁ לוֹמַר דְּעִיקַּר מִצְוָה שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵאוֹתוֹ כּוֹס שֶׁבֵּרְכוּ עָלָיו, וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ מַה שֶּׁהֵשִׁיב אַבְרָהָם 'הִנֵּה בָאֹהֶל', רָמַז לָהֶם שֶׁפֵּירְסָה נִדָּה, מִשּׁוּם הָכִי יוֹשֶׁבֶת בָּדָד כְּדֶרֶךְ נָשִׁים נִדּוֹת, וְקַל לְהָבִין: **ל** זֶה קָאֵי אַפֵּירוּשׁוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ לְעֵיל 'אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁצְּנוּעָה הָיְתָה' כו', רוֹצֶה לוֹמַר לְכָךְ שָׁאֲלוּ כְּדֵי שֶׁיָּשִׁיב הוּא 'הִנֵּה בָאֹהֶל', וּמִתּוֹךְ זֶה יִרְאֶה שֶׁהִיא צְנוּעָה, וּפֵירוּשׁוֹ לְהוֹדִיעַ "לְאַבְרָהָם" שֶׁהִיא צְנוּעָה: תורה י

רש"י◄ **כָּעֵת חַיָּה•** כָּעֵת הַזֹּאת לְשָׁנָה הַבָּאָה, וּפֶסַח הָיָה[מ], וּלְפֶסַח הַבָּא נוֹלַד יִצְחָק, מִדְּלָא קָרִינָן כְּעֵת[נ] (בִּשְׁוָא) אֶלָּא כְּעֵת. **כָּעֵת חַיָּה•** כָּעֵת הַזֹּאת שֶׁתְּהֵא חַיָּה לָכֶם, שֶׁתִּהְיוּ כֻּלְּכֶם שְׁלֵמִים וְקַיָּמִים. **שׁוּב אָשׁוּב•** לֹא בִּשְׁרוֹ הַמַּלְאָךְ שֶׁיָּשׁוּב אֵלָיו, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם[ס] אָמַר לוֹ, כְּמוֹ: "וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה' הִרְבָּה אַרְבֶּה", וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְהַרְבּוֹת אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף כָּאן בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ כֵּן (בראשית רבה). (אֱלִישָׁע אָמַר לַשּׁוּנַמִּית: "לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חוֹבֶקֶת בֵּן, וַתֹּאמֶר אַל אֲדוֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל תְּכַזֵּב בִּשְׁפְחָתֶךָ", אוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁבִּשְׂרוּ אֶת שָׂרָה אָמְרוּ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב", אָמַר לָהּ אֱלִישָׁע: 'אוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם, אָמְרוּ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב", אֲבָל אֲנִי בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁהַיּוֹם חַי וּמָחָר מֵת, בֵּין חַי וּבֵין מֵת: "לַמּוֹעֵד הַזֶּה וְגוֹ'").• **וְהוּא אַחֲרָיו•** הַפֶּתַח הָיָה[ע] אַחַר הַמַּלְאָךְ•

(יא) **וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים:**

יא **וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבוּ עַלּוּ בְּיוֹמִין פְּסַק מִלְּמֶהֱוֵי לְשָׂרָה אוֹרַח כִּנְשַׁיָּא:**

רש"י◄ **חָדַל לִהְיוֹת•** פָּסַק[פ] מִמֶּנָּה. **אֹרַח כַּנָּשִׁים•** אֹרַח נִדּוּת.

(יב) **וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן:**

יב **וְחַיְכַת שָׂרָה בִּמְעָהַהּ לְמֵימָר בָּתַר דְּסֵיבִית הֲוַת לִי עוּלֵימוּ וְרִבּוֹנִי סִיב:**

שפתי חכמים

(י) **מ** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י דְּפֶסַח הָיָה, וְנִרְאֶה לִי דִּלְשָׁנָה אַחֶרֶת נוֹלַד יִצְחָק, וּכְתִיב בְּפָרָשַׁת בֹּא (שְׁמוֹת י"ב מ"א) 'וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ' וגו', וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה הָיוּ מַתְחִילִין מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק כְּשֶׁהָיָה זֶרַע לְאַבְרָהָם, וּבְאוֹתוֹ יוֹם שֶׁהִתְחִילוּ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה בּוֹ הָיוּ כָּלִים, וּבַיּוֹם שֶׁכָּלוּ בּוֹ יָצְאוּ כִּדְפַרֵישׁ רַשִׁ"י שָׁם (ד"ה וַיְהִי מִקֵּץ), וְהֵם הָיוּ יוֹצְאִים בְּט"ו בְּנִיסָן הוּא יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, אִם כֵּן הַבְּשׂוֹרָה וְהַלֵּידָה שֶׁל יִצְחָק הָיָה נַמִּי בְּפֶסַח. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִׁ"י דְּיֵיק מִדִּכְתִיב גְּבֵי לוֹט (לְקַמָּן י"ט ג') 'וּמַצּוֹת אָפָה', שְׁמַע מִינָּהּ דְּפֶסַח הָיָה, וְזֶה הָיָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁדִּבֵּר הַמַּלְאָךְ כֵּן: **נ** מִדְּלָא קָרִינָן 'כְּעֵת' בִּשְׁוָ"א אֶלָּא 'כָּעֵת' בְּקָמַ"ץ, דִּ'כְּעֵת' בִּשְׁוָ"א דָּבוּק לְ'חַיָּה' וְאֵין זְמַן מְפוֹרָשׁ אַחֲרָיו, לְכֵן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא כְּמוֹ 'בָּעֵת', כְּלוֹמַר בָּעֵת הַזֹּאת, וְ'חַיָּה' דִּבּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּדִמְפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ שֶׁתְּהֵא חַיָּה כו'. (מהרמ"ש), נִרְאֶה לִי 'כָּעֵת' בְּקָמַ"ץ מַשְׁמַע עֵת הָרָמוּז, כְּמוֹ הָכָא 'שָׁרַט לוֹ שְׂרִיטָה' וכו', לְפִי שֶׁהוּא כְּאִלּוּ נִכְתַּב 'כְּהָעֵת', אֲבָל 'כְּעֵת' בִּשְׁוָ"א לֹא נִרְאֶה בּוֹ אִיזֶה עֵת, וְקַל לְהָבִין: **ס** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י, (מהרמ"ש), נִרְאֶה לִי דִּקּוּשְׁיָא מֵעִיקָּרָא לֵיתָא, כִּי הָכִי פֵּירוּשׁוֹ: 'לֹא בִּשְׁרוֹ הַמַּלְאָךְ שֶׁהוּא יָשׁוּב אֵלָיו, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם', רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָשׁוּב אֵלָיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר אַחַר כָּךְ (פְּסוּק י"ד) 'לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ' וכו'. וְאַף עַל גַּב שֶׁאָמַר 'שׁוּב אָשׁוּב' כִּמְדַבֵּר בְּעֲדוֹ, דֶּרֶךְ הַשָּׁלִיחַ לְדַבֵּר כֵּן בְּשֵׁם מְשַׁלֵּחַ, כְּמוֹ (שְׁמוֹת י"ח ו') 'אֲנִי חוֹתְנְךָ יִתְרוֹ', לְמַאן דְּאָמַר (הוּבָּא בְּרַשִׁ"י שָׁם) שְׁלִיחַ שָׁלַח לוֹ. וְדִיֵּיק רַשִׁ"י זֶה, דְּלָמָּה יִתְלֶה הַמַּלְאָךְ הַגְּדוּלָּה בְּעַצְמוֹ 'שׁוּב אָשׁוּב', וַהֲרֵי מָצִינוּ (לְקַמָּן י"ט כ"ב רַשִׁ"י ד"ה כִּי לֹא) שֶׁנֶּעֱנְשׁוּ עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לְקַמָּן י"ט י"ג) 'כִּי מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ' כו', אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּאִם לֹא כֵּן שֶׁמָּא הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ יִשְׁלַח אוֹתוֹ בִּשְׁלִיחוּת אַחֶרֶת וְלֹא יִהְיֶה לוֹ פְּנַאי לָבֹא עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנִמְצָא שֶׁקָּרָן בְּדִבְרָיו, אֶלָּא וַדַּאי בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ. וּבְזֶה מְתוֹרָץ לָמָּה פֵּירֵשׁ 'כָּעֵת' קוֹדֶם 'שׁוּב אָשׁוּב' שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַמִּקְרָא: **ע** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י, דִּילְמָא אִיפְּכָא, (מהרמ"ש), וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וְהוּא לְפָנָיו', רְצוֹנוֹ לוֹמַר הַמַּלְאָךְ הָיָה לִפְנֵי הַפֶּתַח, דְּאָז שַׁפִּיר מַשְׁמַע שֶׁהַמַּלְאָךְ לֹא הָיָה תּוֹךְ הָאֹהֶל אֶלָּא לִפְנֵי פֶּתַח הָאֹהֶל, כַּאֲשֶׁר הוּא הָאֱמֶת שֶׁאַבְרָהָם יָשַׁב עַל פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֵּר הַמַּלְאָךְ עִמּוֹ, אֲבָל אִי קָאֵי 'אַחֲרָיו' עַל הַפֶּתַח, דְּהַיְינוּ הוּא הַמַּלְאָךְ הָיָה אַחַר הַפֶּתַח, אִם כֵּן יִהְיֶה הַפֵּירוּשׁ שֶׁהַמַּלְאָךְ הָיָה אַחַר הַפֶּתַח וְהוּא תּוֹךְ הָאֹהֶל, וְקַל לְהָבִין: תורה יא

(יא) **פ** וְאִם תֹּאמַר וַהֲלֹא פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י לְעֵיל (פְּסוּק ח') שֶׁאוֹתוֹ יוֹם פֵּירְסָה נְדָה וְנִטְמֵאת הָעִיסָּה, שְׁמַע מִינָּהּ דְּהָיָה לָהּ אוֹרַח כַּנָּשִׁים. וְנִרְאֶה לִי שֶׁהָיְתָה סְבוּרָה שֶׁמִּקְרֶה הוּא וְלֹא חֲזָרַת וֶסֶת, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרָה 'הָיְתָה לִי עֶדְנָה' אָמְרָה כֵּן כְּמִסּוּפֶּקֶת, כְּלוֹמַר הַדָּם שֶׁרָאִיתִי כְּבָר, מְסוּפֶּקֶת אֲנִי בָּזֶה אִם הוּא וֶסֶת שֶׁלִּי, אוֹ לֹא כִּי אִם מִקְרֶה בְּעֶלְמָא מִכֹּחַ מְהִירַת הַלִּידָה שֶׁאָמַר אַבְרָהָם (לְעֵיל פְּסוּק ו') 'מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח' וכו', וּדְלֹא כְּפֵירוּשׁ הָרְאֵ"ם שֶׁפֵּירֵשׁ גְּבֵי שִׁינָּה הַכָּתוּב מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם 'אָמְרָה שָׂרָה אֲנִי אַחֲרֵי בְלוֹתִי כְּבָר הָיְתָה לִי עֶדְנָה אֲבָל אֲדוֹנִי זָקֵן' וכו'. כָּתַב מַהַרְשַׁ"ל, וּמִשּׁוּם הָכִי נָתַן לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁנָה לַלֵּידָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁתִּקְבַּע לָהּ וֶסֶת, כֵּיוָן שֶׁפְּסָקָה מִלִּרְאוֹת וְעַכְשָׁיו חָזְרָה לְנַעֲרוּתָהּ, וְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים לַלֵּידָה, אֲבָל לְפִי מַה שֶׁאָמְרוּ (רֹאשׁ הַשָּׁנָה י"ז) בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה, מַשְׁמַע דְּלֹא יָלְדָה אֶלָּא לְשִׁבְעָה חֳדָשִׁים, וְצָרִיךְ עִיּוּן, וְקַל לְהָבִין: תורה יב

רש"י ◄ **בְּקִרְבָּהּ** • מִסְתַּכֶּלֶת בְּמֵעֶיהָ, וְאָמְרָה: 'אֶפְשָׁר הַקְּרָבַיִם הַלָּלוּ טְעוּנִין וָלָד, הַשָּׁדַיִם הַלָּלוּ שֶׁצָּמְקוּ מוֹשְׁכִין חָלָב'? (תנחומא). **עֶדְנָה** • צִחְצוּחַ בָּשָׂר, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: מֵסִיר אֶת הַשֵּׁעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר. דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן עִדַּן, זְמַן וֶסֶת נִדּוּת.

(יג) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֲמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי:**

יג וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לְמָא דְנָן חַיְכַת שָׂרָה לְמֵימַר הַבְרַם בְּקוּשְׁטָא אוּלִיד וַאֲנָא סֵיבִית:

רש"י ◄ **הַאַף אֲמְנָם** • הֲגַם אֱמֶת אֵלֵד?. **וַאֲנִי זָקַנְתִּי** • שִׁנָּה הַכָּתוּב מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי הִיא אָמְרָה "וַאדֹנִי זָקֵן".

(יד) **הֲיִפָּלֵא מֵיהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן:**

יד הֲיִתְכַּסֵּי מִן קֳדָם יְיָ פִּתְגָּמָא לִזְמַן אִתּוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאִתּוּן קַיָּמִין וּלְשָׂרָה בַּר:

רש"י ◄ **הֲיִפָּלֵא** • כְּתַרְגּוּמוֹ: הֲיִתְכַּסֵּי, וְכִי שׁוּם דָּבָר מֻפְלָא וּמֻפְרָד וּמְכֻסֶּה מִמֶּנִּי מִלַּעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנִי?. **לַמּוֹעֵד** • לְאוֹתוֹ מוֹעֵד הַמְיֻעָד שֶׁקָּבַעְתִּי לְךָ אֶתְמֹל, לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת.

◆ יום שני י"ג מרחשון ◆

(טו) **וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחָקְתְּ:**

טו וְכַדִּיבַת שָׂרָה לְמֵימַר לָא חַיֵּכִית אֲרֵי דְּחֵלַת וַאֲמַר לָא בְּרַם חַיָּכְתְּ:

רש"י ◄ **כִּי יָרֵאָה וְגוֹ' כִּי צָחָקְתְּ** • הָרִאשׁוֹן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן 'דְּהָא', הוּא שֶׁנּוֹתֵן טַעַם לַדָּבָר: וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה, לְפִי שֶׁיָּרְאָה. וְהַשֵּׁנִי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא': וַיֹּאמֶר לֹא כִּדְבָרֶיךָ הוּא, אֶלָּא צָחַקְתְּ, שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת: אִי, דִּלְמָא, אֶלָּא, דְּהָא.

(טז) **וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם:**

טז וְקָמוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וְאִסְתְּכִיאוּ עַל אַפֵּי סְדוֹם וְאַבְרָהָם אָזֵל עִמְּהוֹן לְאַלְוָוּאֵיהוֹן:

רש"י ◄ **וַיַּשְׁקִפוּ** • כָּל "הַשְׁקָפָה" שֶׁבַּמִּקְרָא לְרָעָה, חוּץ מֵ"הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ" (דברים כו), שֶׁגָּדוֹל כֹּחַ מַתְּנוֹת עֲנִיִּים, שֶׁהוֹפֵךְ מִדַּת הָרוֹגֶז לְרַחֲמִים. **לְשַׁלְּחָם** • לְלַוּוֹתָם[ק], כְּסָבוּר: אוֹרְחִים[ר] הֵם.

שפתי חכמים

(יד) **צ** (מהרמ"ש), מֵרַשִׁ"י נִשְׁמַע שֶׁלֹּא לְפָרֵשׁ 'הֲיִפָּלֵא' לְשׁוֹן פֶּלֶא וְתִימַהּ, וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר וְכִי יֵשׁ לִתְמוֹהַּ וּלְהִתְפַּלֵּא מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה דְּבַר חִידּוּשׁ, שֶׁלֹּא כְּתַרְגּוּמוֹ וכו'. דְּלִתַּרְגּוּם קָשֶׁה, אֵיךְ יוּצְדַּק מַה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'הֲיִפָּלֵא', וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר 'הֲיִתְכַּסִּי' עַל צְחִיקַת שָׂרָה, לְפִי שֶׁהִיא אָמְרָה 'וַאדֹנִי זָקֵן', מִשְׁמַע שֶׁהוּא דָּבָר נִמְנָע שֶׁתֵּלֵד, וְאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'הֲיִבָּצֵר מֵה' דָּבָר', אוֹ 'הַיַּד ה' תִּקְצָר', מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְפִי לְשׁוֹן פֶּלֶא וְתִימַהּ אָתֵי שַׁפִּיר, לָכֵן פֵּירֵשׁ לְעוֹלָם 'הֲיִפָּלֵא כְּתַרְגּוּמוֹ הֲיִתְכַּסִּי', וַאֲפִילּוּ הָכִי אָתֵי שַׁפִּיר לִתְשׁוּבָה עַל דִּבְרֵי שָׂרָה שֶׁהוּא נִמְנָע, רְצוֹנוֹ לוֹמַר וְכִי יֵשׁ דָּבָר וכו' מִלַּעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנִי, כִּי כָּל דָּבָר הַמְכוּסֶה מֵאָדָם הוּא מוּפְרָד מִמֶּנּוּ מִלַּעֲשׂוֹתוֹ כְּשֶׁיִּרְצֶה, שֶׁאִם יוּכַל לַעֲשׂוֹת כְּשֶׁיִּרְצֶה יָכוֹל לוֹמַר 'אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁיִּהְיֶה זֶה'. וּמַה שֶּׁלֹּא בָּחַר רַשִׁ"י בְּפֵירוּשׁ לְשׁוֹן פֶּלֶא וְתִימַהּ, מִשּׁוּם דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'הֲיִפָּלֵא עַל ה' וגו', דְּגַבֵּי תִּימַהּ שַׁיָּיךְ לוֹמַר יוֹתֵר לְשׁוֹן 'עַל', וְתוּ הָא שָׂרָה לֹא אָמְרָה בִּלְשׁוֹן תִּימַהּ רַק הַחֲלִיטָה דְּבָרֶיהָ שֶׁהוּא נִמְנָע, וְאֵיךְ יִתְכֵּן עַל זֶה תְּשׁוּבַת 'הֲיִפָּלֵא', וְדוֹ"ק: תורה טו

(טז) **ק** (מהרמ"ש), רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לוֹמַר שֶׁמִּלַּת 'לְשַׁלְּחָם' הוּא כְּמוֹ 'בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה' (שמות י"ג י"ז) שֶׁשַּׁלְּחָם מֵרְשׁוּתוֹ, דְּאִם כֵּן יִהְיֶה הַמִּקְרָא מְסוֹרָס, דְּהָא כְּבָר כָּתַב 'וַיֵּלְכוּ [וַיָּקֻמוּ] מִשָּׁם', וְאֵיךְ אָמַר אַחַר כָּךְ 'הוֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם', וְעוֹד קָשֶׁה שֶׁהֲרֵי הֵם לֹא הָיוּ בִּרְשׁוּת אַבְרָהָם, כִּי הוּא בִּיקֵּשׁ מֵהֶם 'אַל נָא תַּעֲבֹר' וגו', לָכֵן פֵּירֵשׁ 'לְלַוּוֹתָם' וכו': **ר** וְאִם תֹּאמַר וְהָא בְּלָאו קְרָא דִּ'לְשַׁלְּחָם' אָנוּ יָדְעִנוּ שֶׁסָּבוּר שֶׁאוֹרְחִים הֵם, כֵּיוָן שֶׁהֵכִין לָהֶם סְעוּדָה לֶאֱכוֹל וְנָתַן לָהֶם מַיִם לִרְחוֹץ, וְיֵשׁ לוֹמַר כִּי עַל יְדֵי הַבְּשׂוֹרָה וְהָרְפוּאָה הָוָה אֲמִינָא שֶׁהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר שֶׁהֵם מַלְאָכִים, לָכֵן קָאָמַר 'כְּסָבוּר שֶׁהֵם אוֹרְחִים' וכו' (הר"א מזרחי): תורה יז

(יז) וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה:

יז וַיְיָ אֲמַר הַמְכַסֵּי אֲנָא מֵאַבְרָהָם דִּי אֲנָא עָבֵד:

רש"י◄ **הַמְכַסֶּה אֲנִי** • בִּתְמִיהָה. **אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה** • בְּסְדוֹם. לֹא יָפָה לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. אֲנִי נָתַתִּי לוֹ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, וַחֲמִשָּׁה כְּרָכִין הַלָּלוּ שֶׁלּוֹ הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל י) "גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידוֹן וְגוֹ'

בְּאַבָּה סְדוֹמָה וַעֲמוֹרָה וְגוֹ'". קָרָאתִי אוֹתוֹ אַבְרָהָם״ש, אַב הֲמוֹן גּוֹיִם, וְאַשְׁמִיד אֶת הַבָּנִים וְלֹא אוֹדִיעַ לָאָב, שֶׁהוּא אוֹהֲבִי?.

(יח) וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

יח וְאַבְרָהָם מֵהֲוָה יֶהֱוֵי לְעַם סַגִּי וְתַקִּיף וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילֵהּ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא:

רש"י◄ **וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה** • מִדְּרַשׁ אַגָּדָה: זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ, בֵּרְכוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: 'וְכִי מִמֶּנּוּ

אֲנִי מַעֲלִים, וַהֲרֵי הוּא חָבִיב לְפָנַי לִהְיוֹת לְגוֹי גָּדוֹל וּלְהִתְבָּרֵךְ בּוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 42)

מִדְּרַשׁ אַגָּדָה, הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה (רש"י יח, יח) וּלְעִיל רִישׁ פָּרָשַׁת נֹחַ כָּתַב "הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ סִפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה", וְלֹא צִיֵּן שֶׁזֶּהוּ מִדְּרַשׁ אַגָּדָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט שֶׁל "זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה" הוּא, שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים צַדִּיק יֵשׁ **לְשַׁבְּחוֹ**; וְלָכֵן נָקַט שָׁם "**שֶׁנֶּאֱמַר** זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה". וְאִלּוּ כָּאן כָּתַב שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים צַדִּיק יֵשׁ **לְבָרְכוֹ**, וּמְקוֹר פֵּרוּשׁ זֶה הוּא בְּמִדְרַשׁ אַגָּדָה.

(יט) כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו:

יט אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי (גי' רמב"ן יְדַעְתִּנֵּהּ) בְּדִיל דִּי יְפַקֵּד יָת בְּנוֹהִי וְיָת אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ בַּתְרוֹהִי וְיִטְרוּן אָרְחָן דְּתַקָּנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד צְדַקְתָּא וְדִינָא בְּדִיל אַיְתִי יְיָ עַל אַבְרָהָם יָת דְּמַלֵּל עֲלוֹהִי:

רש"י◄ **כִּי יְדַעְתִּיו** • לְשׁוֹן חִבָּה, כְּמוֹ: (רות ב) "מוֹדַע לְאִישָׁהּ", (שם ג) "הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ", (שמות לג) "יָדַעְתִּךָ בְּשֵׁם". וְאָמְנָם, עִקַּר לְשׁוֹן כֻּלָּם אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן יְדִיעָה, שֶׁהַמְּחַבֵּב אֶת הָאָדָם מְקָרְבוֹ אֶצְלוֹ, וְיוֹדְעוֹ וּמַכִּירוֹ. וְלָמָּה "יְדַעְתִּיו"? "לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה", לְפִי שֶׁהוּא מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו עָלַי לִשְׁמֹר דְּרָכַי. וְאִם תְּפָרְשֵׁהוּ כְּתַרְגּוּמוֹ: יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁיְּצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְגוֹ', אֵין

'לְמַעַן' נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן. **יְצַוֶּה** • לְשׁוֹן הֹוֶה, כְּמוֹ: (איוב א) "כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב", "עַל־פִּי ה' יַחֲנוּ". **לְמַעַן הָבִיא** • כָּךְ הוּא מְצַוֶּה לְבָנָיו: 'שִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה', כְּדֵי שֶׁיָּבִיא ה' עַל אַבְרָהָם וְגוֹ'. 'עַל בֵּית אַבְרָהָם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עַל־אַבְרָהָם", לָמַדְנוּ, כָּל הַמַּעֲמִיד בֵּן צַדִּיק - כְּאִלּוּ אֵינוֹ מֵת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ש"פ וירא, כ"ף מרחשון ה'תשל"ז)

וְהִנֵּה שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ דְּוִשְׁמְרוּ דֶּרֶךְ הֲוֵי' (הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה) לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (עֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) יֶשְׁנָם בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת. דְּנוֹסָף עַל זֶה שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם נִצְחִיִּים, וּבִפְרָט הָעִנְיָנִים דְּמַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן וּנְתִינַת כֹּחַ לַבָּנִים, הֲרֵי בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָן זֶה אוֹמֵר בְּפֵרוּשׁ אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְצִוּוּי זֶה (שֶׁאַבְרָהָם מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו גוֹ') הוּא נְתִינַת כֹּחַ מְיֻחָד (נוֹסָף עַל הַ'נְּתִינַת כֹּחַ' שֶׁמִּצַּד מַעֲשֵׂה אָבוֹת) לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עַל שְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת הַנַּ"ל.

שפתי חכמים

(יז) **ש** דְּאִי לֹא פֵּירֵשׁ אֶלָּא טַעַם רִאשׁוֹן לְבַד הֲוָה אֲמִינָא מַה שֶׁיִּמְצָא הוּא שֶׁלּוֹ וּמַה שֶׁלֹּא יִמְצָא לֹא יִהְיֶה שֶׁלּוֹ, וּלְכָךְ פֵּירֵשׁ 'קָרָאתִי אוֹתוֹ' וכו'. וְאִלּוּ אָמַר זֶה הַטַּעַם לְבַד הֲוָה אֲמִינָא מַה שֶׁהוּא בְּאַרְצוֹ הוּא שֶׁלּוֹ אֲבָל הָאַרְבָּעָה כְּרַכִּים הַלָּלוּ אֵינָם שֶׁלּוֹ, לְכָךְ צָרִיךְ לִשְׁנֵי הַטְּעָמִים (מהר"ש"ל): תורה יח

(כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:

כ וַאֲמַר יְיָ קְבֵלַת דִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה אֲרֵי סְגִיאַת וְחוֹבָתְהוֹן אֲרֵי תְקִיפַת לַחְדָא:

רש"י ◄ וַיֹּאמֶר ה' • אֶל אַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָמַר, שֶׁלֹּא יְכַסֶּה מִמֶּנּוּ. כִּי־רָבָּה • כָּל 'רָבָּה' שֶׁבַּמִּקְרָא, הַטַּעַם לְמַטָּה בַּבֵּי"ת, לְפִי שֶׁהֵן מְתֻרְגָּמִין: גְּדוֹלָה, אוֹ גְּדֵלָה וְהוֹלֶכֶת. אֲבָל זֶה טַעֲמוֹ לְמַעְלָה בְּרֵי"ש, לְפִי שֶׁמְּתֻרְגָּם: גָּדְלָה כְּבָר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי: (לעיל טו) "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה", (רות ב) "הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ".

(כא) אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ | כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה:

כא אִתְגְּלִי כְּעַן וְאֶדּוּן הֲכִי קְבֵלְתְּהוֹן דְּעַלַת לְקָדָמַי עֲבָדוּ אֶעְבֵּד עִמְּהוֹן גְּמִירָא (אִם לָא תְּיִבִין) וְאִם תְּיִבִין לָא אֶתְפְּרַע:

רש"י ◄ אֵרְדָה־נָּא • לִמֵּד לַדַּיָּנִים שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּרְאִיָּה[ת], הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת הַפַּלְגָּה. דָּבָר אַחֵר: "אֵרְדָה־נָּא" לְסוֹף מַעֲשֵׂיהֶם. הַכְּצַעֲקָתָהּ • שֶׁלֹּא[א] מִדִּינָהּ. הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ • וְכֵן עוֹמְדִים בְּמִרְדָּם[ב], כָּלָה אֲנִי עוֹשֶׂה בָּהֶם. וְאִם לֹא יַעַמְדוּ בְּמִרְדָּם, אֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה לְהִפָּרַע מֵהֶן בְּיִסּוּרִין, וְלֹא אֲכַלֶּה אוֹתָן. וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: (שמות לג) "וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ". וּלְפִיכָךְ יֵשׁ הֶפְסֵק נְקֻדַּת פָּסֵק, בֵּין "עָשׂוּ" לְ"כָלָה", כְּדֵי לְהַפְרִיד תֵּבָה מֵחֲבֶרְתָּהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ "הַכְּצַעֲקָתָהּ", צַעֲקַת רִיבָה אַחַת שֶׁהֲרָגוּהָ מִיתָה מְשֻׁנָּה[ג] עַל שֶׁנְּתָנָהּ מָזוֹן לְעָנִי, כִּמְפֹרָשׁ בְּ'חֵלֶק'.

(כב) וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה:

כב וְאִתְפְּנִיאוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וַאֲזָלוּ לְסִדּוֹם וְאַבְרָהָם עַד כְּעַן מְשַׁמֵּשׁ בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ וַיִּפְנוּ מִשָּׁם • מִמָּקוֹם שֶׁאַבְרָהָם לוֹן שָׁם. וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה' • וַהֲלֹא לֹא הָלַךְ לַעֲמֹד לְפָנָיו, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ: "זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה", וְהָיָה לוֹ לִכְתֹּב: 'וַה' עוֹדֶנּוּ עֹמֵד עַל אַבְרָהָם', אֶלָּא תִּקּוּן סוֹפְרִים[ד] הוּא זֶה (ב"ר) (אשר הפכוהו ז"ל לכתוב כן).

(כג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע:

כג וּקְרֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הֲבַרְגַּז תְּשֵׁיצֵי זַכָּאָה עִם חַיָּבָא:

רש"י ◄ וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם • מָצִינוּ הַגָּשָׁה לְמִלְחָמָה: (ש"ב י) "וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְגוֹ'", הַגָּשָׁה לְפִיּוּס: "וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה"[ה],

---

שפתי חכמים

(כא) ת לֵאו לְמֵימַר דְּמִמִּלַּת 'וְאֶרְאֶה' מַפִּיק לָהּ, אֶלָּא מִלְּשׁוֹן יְרִידָה, כְּאָדָם שֶׁיּוֹרֵד מִכִּסְאוֹ לְלֶכֶת וְלִרְאוֹת וְלַחְקוֹר בַּדָּבָר, דְּאִם לֹא כֵן מַאי 'דָּבָר אַחֵר אֵרְדָה לְסוֹף מַעֲשֵׂיהֶם', קָאֵי בִּרְאִיָּה וְאוֹמֵר 'דָּבָר אַחֵר אֵרְדָה נָא', וְעוֹד שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ 'לִמֵּד עַל הַדַּיָּנִים' עַל מִלַּת 'אֵרְדָה נָא' אֶלָּא עַל מִלַּת 'אֶרְאֶה'. וְהָא דְּהוּצְרַךְ לְשֶׁנֵּי הַטְּעָמִים, מִשּׁוּם דְּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה וְהָא עֲדַיִן לֹא דָּן אוֹתָם, אֶלָּא הֵירִידָה הָיְתָה לִרְאוֹת אִם עָשׂוּ הָעֲבֵירָה, לְכָךְ מֵבִיא דָּבָר אַחֵר וכו', וּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה הָיָה לוֹ לוֹמַר "אֶרְאֶה נָא וְאֵרְדָה", לְכָךְ צָרִיךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן (מהרש"ל): א רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ דְּהָיָה לוֹ לִכְתּוֹב 'הַכְּצַעֲקָתָם', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל (פסוק כ') 'וְחַטָּאתָם', וְלָמָּה כָּתַב לְשׁוֹן נְקֵבָה, אֶלָּא וכו': ב דְּאִם לֹא כֵן מַאי 'עָשׂוּ', הָא כְּבָר כָּתוּב 'וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד', דְּמַשְׁמַע שֶׁכְּבָר עָשׂוּ: ג שֶׁהִפְשִׁיטוּהָ עֲרוּמָה וְהָיוּ טָחִין אוֹתָהּ בִּדְבַשׁ וְהִדְבּוֹרִים נָשְׁכוּ אוֹתָהּ עַד שֶׁמֵּתָה. וּמִנָּא לֵיהּ דְּרִיבָה הָיְתָה, יֵשׁ לוֹמַר מִגְּזֵירָה שָׁוָה 'עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא צָעֲקָה בָּעִיר' (דברים כ"ב כ"ד) גַּבֵּי נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, מִשּׁוּם דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה וּמִי אִיכָּא סְפֵיקָא קַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא שֶׁאִם עָשׂוּ אֶעֱשֶׂה בָּהֶם כָּלָה, לְכֵן פֵּרֵשׁ 'צַעֲקַת רִיבָה' וכו', אִם הוּא כַּדְּבָרִים שֶׁאָמְרָה שֶׁלֹּא כַּדִּין הֲרָגוּהָ אֶעֱשֶׂה כָּלָה, וְאַף אִם הֲרָגוּהָ כַּדִּין אֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה וכו', אֲבָל הַמַּעֲשֶׂה הָיָה יָדוּעַ וְגָלוּי לְפָנָיו (מהרש"ל): תורה כב (כב) ד אֵין הַכַּוָּנָה חָלִילָה שֶׁהוֹסִיפוּ אוֹ שֶׁהוֹתִירוּ עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה אֲפִילוּ אוֹת אַחַת חָלִילָה, אֶלָּא הָעִנְיָן 'תִּיקּוּן סוֹפְרִים' הוּא שֶׁהֵם דִּקְדְּקוּ וּמְצָאוּ לְפִי עִנְיָן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַכְּתוּבִים הָהֵם, שֶׁעִיקַּר הַכַּוָּנָה לֹא הָיְתָה כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה מִמַּה שֶׁנִּכְתַּב בַּסֵּפֶר, אֶלָּא צַד כַּוָּנָה אַחֶרֶת, וְלֹא הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב 'וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עוֹמֵד', לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא 'וה' עוֹמֵד', אֶלָּא שֶׁכִּינָּה הַכָּתוּב. וְלֹא קָרְאָם 'תִּקּוּן סוֹפְרִים' אֶלָּא שֶׁהֵם דִּקְדְּקוּ וּפֵרְשׁוּ שֶׁהֵם כִּינּוּיִים (לשון הרשב"א): תורה כג

(כג) ה (נחלת יעקב), רַבִּים מַקְשִׁים עַל

וְהַגָּשָׁה לִתְפִלָּה: (מ"א יח) "וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא", וּלְכָל אֵלּוּ נִכְנַס (ס"א: נִגַּשׁ) אַבְרָהָם: לְדַבֵּר קָשׁוֹת, וּלְפִיּוּס וְלִתְפִלָּה. הַאַף תִּסְפֶּה • הֲגַם תִּסְפֶּה, וּלְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגְּמוֹ לְשׁוֹן רֹגֶז, כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: הָאַף יַשִּׁיאֵךְ שֶׁתִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך י, עמוד 55 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַצָּלַת נְפָשׁוֹת אַף שֶׁזֶּה נֶגֶד טִבְעוֹ

וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה נִכְנַס אַבְרָהָם לְדַבֵּר קָשׁוֹת (יח, כג. ובפירוש רש"י)

יָדוּעַ שֶׁמִּדָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ הָיְתָה – "אַבְרָהָם אוֹהֲבִי" (ישעיה מא, ח), וּבְטִבְעוֹ הָיָה בַּעַל חֶסֶד, וְאִם כֵּן תָּמוּהַּ, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁיְּדַבֵּר אַבְרָהָם קָשׁוֹת, וּבִפְרָט לַהַקָּבָּ"ה?

אֶלָּא שֶׁמִּמָּזֶה רוֹאִים עַד כַּמָּה צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַצָּלַת נְפָשׁוֹת, דִּכְשֶׁבָּא עִנְיָן שֶׁל הַצָּלַת נְפָשׁוֹת – הֵן הַצָּלַת אָדָם כִּפְשׁוּטָהּ וְהֵן הַצָּלַת אָדָם בְּרוּחָנִיּוּת – לִידֵי הָאָדָם, אֵין לוֹ "לַחְשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת", וְלַעֲשׂוֹת רַק מַה שֶּׁהוּא לְפִי כְּבוֹדוֹ לְהַצִּיל, אֶלָּא עָלָיו לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר וּלְנַסּוֹת כָּל הָאֶפְשָׁרוּיּוֹת. וַאֲפִילוּ אִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁהוּא נֶגֶד טִבְעוֹ, עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת חֲבֵרוֹ מֵרָדָת שַׁחַת.

(כר) **אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ:**

כר מָאִים אִית חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ קַרְתָּא הֲבִרְגַז תְּשֵׁיצֵי וְלָא תִשְׁבּוֹק לְאַתְרָא בְּדִיל חַמְשִׁין זַכָּאִין דִּי בְגַוַּהּ:

רש"י◄ **אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם** • עֲשָׂרָה צַדִּיקִים לְכָלוֹ כְּרַךְ וּכְרַךְ, כִּי חֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת יֵשׁ.

(כה) **חָלִלָה לְּךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט:**

כה קוּשְׁטָא אִנּוּן דִּינָךְ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין לְקַטָּלָא זַכָּאָה עִם חַיָּבָא וִיהֵי זַכָּאָה כְּחַיָּבָא קוּשְׁטָא אִנּוּן דִּינָךְ דְּדָיִן (נ"י הֲדַיָּן) כָּל אַרְעָא לָא (נ"י בְּרַם) יַעְבֵּד דִּינָא:

רש"י◄ **חָלִלָה לְּךָ** • וְאִם תֹּאמַר לֹא יַצִּילוּ הַצַּדִּיקִים אֶת הָרְשָׁעִים, לָמָּה תָּמִית הַצַּדִּיקִים?. **חָלִלָה לְּךָ** • חֵלִין הוּא לְךָ, יֹאמְרוּ, כָּךְ הוּא אָמְנוּתוֹ: שׁוֹטֵף הַכֹּל, צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים. כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפַּלָּגָה.

שפתי חכמים

רְאָיָה זוֹ, דְּהָא הָרַב גּוּפֵיהּ פֵּירֵשׁ לְקַמָּן שֶׁדִּבֵּר אֵלָיו קָשׁוֹת. וּבֶאֱמֶת שֶׁטָּעוּת סוֹפֵר הוּא, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת 'וַיִּגְּשׁוּ בְּנֵי יְהוּדָה', וְהוּא בִּיהוֹשֻׁעַ (י"ד ו): תורה כד

(כד) **ז** דְּאֵינָן נִקְרָאִים 'רַבִּים' אֶלָּא עֲשָׂרָה, דְּנִקְרָאִין 'עֵדָה': תורה כה

(כה) **ז** רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁנִּרְאָה שֶׁהַקָּרָא סוֹתֵר אַהֲדָדֵי, דְּבַתְּחִילָּה אָמַר 'וְלֹא תִשָּׂא לַמָּקוֹם', מַשְׁמַע שֶׁאַף עַל הָרְשָׁעִים הִתְפַּלֵּל, וְאַחַר כָּךְ אָמַר 'חָלִלָה לְךָ וגו' לְהָמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע', מַשְׁמַע שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אֶלָּא עַל הַצַּדִּיקִים, וּמְתָרֵץ דְּהָכִי קָאָמַר: **ח** וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּדוֹר הַמַּבּוּל נִשְׁאֲרוּ נֹחַ וּבָנָיו וְאֵיךְ יֹאמְרוּ שֶׁכָּךְ הוּא אוּמָּנָתוֹ לְהָמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע, וְגַם בְּדוֹר הַפַּלָּגָה לֹא הֵמִית כּוּלָּם אֶלָּא 'וַיָּפֵץ אוֹתָם' (לְעֵיל י"א ח), וְיֵשׁ לוֹמַר כָּךְ יֹאמְרוּ: בְּדוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ גַּם יוֹתֵר צַדִּיקִים וּשְׁטָפָם, אַךְ נֹחַ וּבָנָיו נִשְׁאֲרוּ לְקִיּוּם הַמִּין, אֲבָל בְּלַאו הָכִי הָיָה שׁוֹטֵף הַכֹּל אֲפִילוּ נֹחַ, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין שׁוֹטֵף הַכֹּל וַחֲרוֹן אַפּוֹ יֵצֵא עַל אֵיזֶה אַקְלִים לְבַד, אֲזַי הוּא מְכַלֶּה כָּל הָאַקְלִים צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים, וְכֵן הָיָה בְּוַדַּאי בְּדוֹר הַפַּלָּגָה. עַיֵּן בְּהָרְאֵ"ם מַה שֶּׁהִקְשָׁה, וְיֵשׁ לִתְמוֹהַּ שֶׁאִם כֵּן יֹאמַר לוֹ הַשֵּׁם: מֵאַחַר שֶׁאֵין אוּמָּנָתִי כֵּן וְאַף עַל פִּי כֵן הֵם אוֹמְרִים כֵּן, אִם כֵּן אֲפִילוּ אִם לֹא אָמִית הַצַּדִּיק עִם הָרָשָׁע אֶלָּא שֶׁיִּנָּצְלוּ הַצַּדִּיקִים עֲדַיִּין יֹאמְרוּ 'כָּךְ הוּא אוּמָּנָתוֹ לִשְׁטוֹף הַכֹּל' וכו'. וּפֵירֵשׁ שָׁם דְּהַאי 'חָלִילָה' אַדְּלְעֵיל קָאֵי, חָלִילָה לְךָ מֵעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא תִּשָּׂא לַמָּקוֹם בִּזְכוּת הַצַּדִּיקִים הַנִּמְצָאִים, כִּי יֹאמְרוּ הָעוֹלָם כָּךְ הוּא אוּמָּנָתוֹ שֶׁשּׁוֹטֵף הַכֹּל הַצַּדִּיקִים וּרְשָׁעִים יַחַד, כִּי אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים לְבַד רַק חוֹשְׁבִים שֶׁגַּם הַצַּדִּיקִים נִשְׁטְפוּ עִמָּהֶם, וְאַחַר כָּךְ כְּדֵי לְתַקֵּן מַאֲמַר 'לְהָמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע' שֶׁאֵין לוֹ קֶשֶׁר עִם מַה שֶּׁלְּמַעְלָה הֵימֵנּוּ, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר עַד כָּאן אֶלָּא שֶׁיִּצִּילוּ הַצַּדִּיקִים אֶת הַמָּקוֹם וְלֹא שֶׁיִּנָּצְלוּ הַצַּדִּיקִים עַצְמָם, הוֹסִיף 'וְאִם תֹּאמַר', וְהוּא נִמְשָׁךְ עַד 'חָלִילָה לְךָ' הָאַחֲרוֹן, וְאִם תֹּאמַר לֹא יַצִּילוּ הַצַּדִּיקִים אֶת הָרְשָׁעִים, אֲבָל תִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת כְּלָיָה כְּלָלִית, חָלִילָה לְךָ, הֲשׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט, וְאַחַר שֶׁתִּיקֵּן פֵּירוּשׁ הַמִּקְרָאוֹת שָׁב לְפָרֵשׁ מִלַּת 'חָלִילָה', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

כַּדָּבָר הַזֶּה• לֹא הוּא וְלֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ. **חָלִלָה לָּךְ•** לְעוֹלָם הַבָּא. **הַשֹּׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ•** נָקוּד בַּחֲטַ"ף פַּתָּ"ח הֵ"א שֶׁל "הַשֹּׁפֵט", לְשׁוֹן תְּמִיהָה, וְכִי מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵט, לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפַּט אֱמֶת?.

(כו) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם:**

כו **וַאֲמַר יְיָ אִם אַשְׁכַּח בִּסְדוֹם חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְאֶשְׁבּוֹק לְכָל אַתְרָא בְּדִילְהוֹן:**

רש"י◄ **אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם וְגוֹ' לְכָל־הַמָּקוֹם•** לְכָל הַכִּכָּרִים, לְפִי שֶׁסְּדוֹם הָיְתָה מֶטְרוֹפּוֹלִין וַחֲשׁוּבָה מִכֻּלָּם, תָּלָה בָּהּ הַכָּתוּב.

(כז) **וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר:**

כז **וַאֲתֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא כְּעַן שָׁרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ וַאֲנָא עָפָר וּקְטָם:**

רש"י◄ **וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר•** וּכְבָר הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עָפָר עַל־יְדֵי הַמְּלָכִים וְאֵפֶר עַל־יְדֵי נִמְרוֹד, לוּלֵי רַחֲמֶיךָ אֲשֶׁר עָמְדוּ לִי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כה, עמוד 79 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

וּתוּר לְמַעַן הַזּוּלַת

וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: (יח, כז)

בִּשְׁכַר שֶׁאָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", זָכוּ בָּנָיו לִשְׁתֵּי מִצְוֹת, אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה (סוטה יז, א)

יָדוּעַ שֶׁהַקָּבָּ"ה מְשַׁלֵּם שָׂכָר "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה" (ראה סוטה ח, ב ואילך), וְאִם־כֵּן יֵשׁ לְעַיֵּן בַּמֶּה "אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה" הֵם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

מָצִינוּ שֶׁעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ הָיְתָה בְּאֹפֶן דְּ"מַשִּׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִּים" (ראה ראש השנה יז, ריש עמוד ב) בִּפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְעַד שֶׁוִּתֵּר עַל כָּל עִנְיָנָיו וַאֲפִילוּ עַל "קַבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה" בִּשְׁבִיל מִצְוַת "הַכְנָסַת אוֹרְחִים" (ראה שבת קכז, סוף עמוד א), וְאַף שֶׁהָיוּ אוֹרְחִים "עַרְבִיִּים שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם" (רש"י פרשתנו יח, ד).

וּבִשְׂכַר זֶה זָכָה לִשְׁתֵּי מִצְוֹת:

"אֵפֶר פָּרָה" – אַף שֶׁ"כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף" נִטְמָאִים, מִכָּל־מָקוֹם לֹא הִתְחַשְּׁבוּ הַכֹּהֲנִים בָּזֶה, וּכְשֶׁהָיָה מִישֶׁהוּ שֶׁהָיָה טָמֵא לְמֵת, וְתִּרְוּ הַכֹּהֲנִים וְנִטְמְאוּ כְּדֵי לְטַהֵר אֶת חֲבֵרָם מִטֻּמְאָתוֹ.

"עֲפַר סוֹטָה" – אַף שֶׁמִּחִיקַת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, אֵין לְךָ חִלּוּל ה' גָּדוֹל מִזֶּה, הִנֵּה "לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, אָמְרָה תּוֹרָה: שְׁמִי שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדֻשָּׁה יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם" (שבת קטז, א), דְּאַף שֶׁמְּדַבֵּר עַל אִשָּׁה שֶׁלֹּא הִתְנַהֲגָה בִּצְנִיעוּת, מִכָּל־מָקוֹם אָמְרָה תּוֹרָה לִמְחֹק שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה "לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ".

(כח) **אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:**

כח **מָאִים יַחְסְרוּן חַמְשִׁין זַכָּאִין חַמְשָׁא הַתְחַבֵּל בְּחַמְשָׁא יָת כָּל קַרְתָּא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל אִם אַשְׁכַּח תַּמָּן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא:**

רש"י◄ **הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה•** וַהֲלֹא הֵן תִּשְׁעָה לְכָל כְּרַךְ, וְאַתָּה צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, תִּצְטָרֵף עִמָּהֶם.

שפתי חכמים

וְיֵשׁ קְצָת יִשּׁוּב גַּם כֵּן בְּמַה שֶׁכָּתַבְתִּי, וְקַל לְהָבִין: **ט** וְקָשֶׁה לְרַשִׁ"י דִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל קְרָא מַשְׁמַע דְּאַבְרָהָם לֹא הָיָה מִתְפַּלֵּל אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עוֹד כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְלֹא הָיָה מִתְפַּלֵּל עַל אַנְשֵׁי סְדוֹם, וְאִם כֵּן אֵיךְ אָמַר בִּתְפִלָּתוֹ 'אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִים', שְׁמַע מִינָּהּ עַל אַנְשֵׁי סְדוֹם הָיָה מִתְפַּלֵּל, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'לֹא הוּא וְלֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ', דְּלְשׁוֹן הַזֶּה כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם, לָעָתִיד וְלַהוֹוֶה, רוֹצֶה לוֹמַר הָיָה מִתְפַּלֵּל גַּם עַל יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיִּהְיוּ חוֹטְאִין שֶׁלֹּא יָמִית צַדִּיקִים עִם רְשָׁעִים, וְזֶה שֶׁפֵּירֵשׁ אַחַר כָּךְ 'חָלִילָה לְךָ לְעוֹלָם הַבָּא' רָצָה לוֹמַר לְדוֹרוֹת הַבָּאִין: **י** יֵשׁ לוֹמַר כִּדְאָמְרִינַן בְּ'חֵלֶק' (סַנְהֶדְרִין ק"ז) דְּאַנְשֵׁי סְדוֹם אֵין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, וּמַהַרְשַׁ"ל פֵּירֵשׁ אִם כָּךְ הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה הֲרֵי יֵשׁ חִילּוּל הַשֵּׁם אֲפִילוּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁאֵין שַׁיָּיךְ חִילּוּל הַשֵּׁם, מִכָּל מָקוֹם לֹא נִמְצָא טַעַם לַדָּבָר לָמָּה תִּשְׁחִית צַדִּיק עִם רָשָׁע, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: **כ** וּמַה שֶׁהוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ הֵ"א הַתִּימַהּ הַזֶּה, לוֹמַר 'וְכִי מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵט' וכו', וְלֹא הִסְפִּיק לוֹ מַה שֶׁפֵּירֵשׁ הֵ"א שֶׁל

(כט) וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:

כט וְאוֹסִיף עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן אַרְבְּעִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד גְּמֵרָא בְּדִיל אַרְבְּעִין:

רש"י◄ אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים • וְיִמָּלְטוּ אַרְבָּעָה הַכְּרַכִּים. וְכֵן שְׁלֹשִׁים יַצִּילוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם, אוֹ עֶשְׂרִים יַצִּילוּ שְׁנַיִם מֵהֶם, אוֹ עֲשָׂרָה יַצִּילוּ אֶחָד מֵהֶם.

(ל) וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים:

ל וַאֲמַר לָא כְּעַן יִתְקַף קֳדָם (נ"י רוּגְזָא) דַיְיָ וֶאֱמַלֵּל מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן תְּלָתִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד גְּמֵרָא אִם אַשְׁכַּח תַּמָּן תְּלָתִין:

(לא) וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים:

לא וַאֲמַר הָא כְּעַן שָׁרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עֶשְׂרִין וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל בְּדִיל עֶשְׂרִין:

רש"י◄ הוֹאַלְתִּי • רָצִיתִי, כְּמוֹ: "וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה".

(לב) וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה:

לב וַאֲמַר לָא כְּעַן יִתְקַף קֳדָם יְיָ וֶאֱמַלֵּל בְּרַם זִמְנָא הָדָא מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עַשְׂרָא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל בְּדִיל עַשְׂרָא:

רש"י◄ אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה • עַל פָּחוֹת לֹא בִּקֵּשׁ, אָמַר: דּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ שְׁמֹנָה, נֹחַ וּבָנָיו וּנְשֵׁיהֶם, וְלֹא הִצִּילוּ עַל דּוֹרָם, וְעַל תִּשְׁעָה עַל־יְדֵי צֵרוּף כְּבָר בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא.

שפתי חכמים

'הַשּׁוֹפֵט' לְשׁוֹן תִּימַהּ הוּא, שֶׁרוֹצֶה לְהוֹדִיעַ, שֶׁהַ"א הַתִּימַהּ הַזֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּמִלַּת 'הַשּׁוֹפֵט', הַתְּמִיָּה הוּא קָאֵי עַל מִלּוֹת 'לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט': תורה כו

(כט) **ל** (נַחֲלַת יַעֲקֹב), זֶה לְשׁוֹן מַהֲרַ"י קוּלוֹן בְּשׁוֹרֶשׁ קנ"ב: פֵּירוּשׁ, שֶׁאִבְרָהָם בִּיקֵּשׁ שֶׁאִם יִמָּצֵא בְּעִיר אַחַת חֲמִשִּׁים צַדִּיקִים אֲפִילּוּ הָכִי יִנָּצֵל הַמָּקוֹם, רָצָה לוֹמַר שֵׁם כּוֹלֵל לַחֲמִשָּׁה עֲיָרוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן אִם יִמָּצֵא בְּכָל עִיר וָעִיר, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹדָה לְדִבָּרָיו וְהוֹסִיף לוֹמַר 'וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם', רָצָה לוֹמַר אַף לַכִּפָּרִים, וְעַל כֵּן אָמַר פַּעַם אֶחָד 'עִיר' וּפַעַם אֶחָד 'מָקוֹם' וּפַעַם אֶחָד 'לְכָל הַמָּקוֹם', וְעַיֵּין שָׁם: תורה ל

(לא) **מ** אֵין לְהַקְשׁוֹת לָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ מִיָּד כֵּן אַ'הוֹאַלְתִּי' רִאשׁוֹנָה (לְעֵיל פָּסוּק כ"ז), וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִם כֵּן הָיוּ דְּבָרָיו שֶׁל רַשִּׁ"י סוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה, דְּהָא לְקַמָּן בְּפָרָשַׁת 'אֵלֶּה הַדְּבָרִים' (דְּבָרִים א' ה') כְּתִיב 'הוֹאִיל מֹשֶׁה', וּפֵירֵשׁ רַשִּׁ"י שָׁם 'הִתְחִיל', כְּמוֹ 'הִנֵּה נָא הוֹאַלְתִּי', אִם כֵּן שְׁמַע מִינָּהּ 'הוֹאַלְתִּי' פֵּירוּשׁ 'הִתְחִיל' כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י, וְ'הוֹאַלְתִּי' הַשֵּׁנִי פֵּירוּשׁוֹ 'רָצִיתִי', וְקַל לְהָבִין: תורה לב

(לב) **נ** דְּכֵיוָן שֶׁמְּצִינוּ גַּבֵּי חֲמִשִּׁים שֶׁבִּיקֵּשׁ עַל יְדֵי צֵירוּף, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְעֵיל (פָּסוּק כ"ח) 'אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִים חֲמִשָּׁה', אִם כֵּן בִּיקֵּשׁ עַל ט' וְעַל יְדֵי צֵירוּף, אִם כֵּן לֹא צָרִיךְ עוֹד לְבַקֵּשׁ, דִּבְוַדַּאי אִם יִמְצָא הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ ט' צַדִּיקִים לֹא יַשְׁחִית עִיר אַחַת, אַךְ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא מָצָא. וְהוּא מִדִּבְרֵי רַשִּׁ"י, כְּלוֹמַר: כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִצִּיל אֲפִילּוּ עִיר אַחַת, וַדַּאי 'לֹא מָצָא' וכו'. יֵשׁ מַקְשִׁים עַל פֵּירוּשׁ רַשִּׁ"י, לָמָּה לוֹ לְרַשִּׁ"י לְפָרֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִים לַחֲמִשָּׁה, וְאַרְבָּעִים לְאַרְבָּעָה, שְׁלֹשִׁים לִשְׁלֹשָׁה, וְעֶשְׂרִים לִשְׁנַיִם, וַעֲשָׂרָה לְאֶחָד, מִי הִכְנִיסוֹ לִדְחוּק זֶה, וְדִילְמָא עַל כָּל הֶחֱמֵשׁ עָרִים הָיָה מִתְפַּלֵּל, וּמִתְּחִילָּה הָיָה מִתְפַּלֵּל עַל הַחֲמִשִּׁים לְתֵת חֶשְׁבּוֹן שָׁלֵם שֶׁל עֲשָׂרָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַכְּרַכִּים, וְחָזַר וּפִיחֵת, וּכְדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַצִּיל הַכֹּל הָיָה כַּוָּנָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן זַ"ל, 'וְלֹא יָדַעְתִּי מִי הִכְנִיסוֹ לְהָרַב בְּמָה שֶׁכָּתַב' כו'. וְנִרְאֶה דְּרַשִּׁ"י דַּיֵּיק מִדְּשַׁנֵּי הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹנוֹ, דִּלְפָעָמִים כְּתִיב 'לֹא אֶעֱשֶׂה', וְלִפְעָמִים כְּתִיב 'לֹא אַשְׁחִית', אֶלָּא וַדַּאי הָכִי קָאָמַר, דְּמִתְּחִילָּה שֶׁבִּיקֵּשׁ עַל מ"ה עַל יְדֵי צֵירוּף עַל חֲמִשָּׁה כְּרַכִּים כְּתִיב 'לֹא אַשְׁחִית', רָצָה לוֹמַר אוֹתָם לְגַמְרֵי, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם יִסּוּרִים אָבִיא עֲלֵיהֶם כֵּיוָן דְּעַל יְדֵי צֵירוּף הוּא, וּכְשֶׁבִּיקֵּשׁ אַחַר כָּךְ עַל אַרְבָּעִים בְּלֹא צֵירוּף עַל

(לג) **וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:**

לג וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ כַּד שֵׁצִי לְמַלָּלָא עִם אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תָּב לְאַתְרֵהּ:

רש"י◄ **וַיֵּלֶךְ ה' וְגוֹ'** • כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק הַסַּנֵּגוֹר, הָלַךְ לוֹ הַדַּיָּן. **וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ** • נִסְתַּלֵּק הַדַּיָּן, נִסְתַּלֵּק הַסַּנֵּגוֹר[ס] וְהַקַּטֵּגוֹר מְקַטְרֵג, וּלְפִיכָךְ "וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה" לְהַשְׁחִית: אֶחָד לְהַשְׁחִית אֶת סְדוֹם, וְאֶחָד לְהַצִּיל אֶת לוֹט וְהוּא אוֹתוֹ שֶׁבָּא לְרַפְּאוֹת אֶת אַבְרָהָם. וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה, כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ, נִסְתַּלֵּק לוֹ.

◆ יום שלישי י"ד מרחשון ◆

יט (א) **וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה:**

א וְעַלּוּ תְּרֵין מַלְאָכַיָּא לִסְדוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט יָתֵב בְּתַרְעָא (נ"י בִּתְרַע) דִּסְדוֹם וַחֲזָא לוֹט וְקָם לְקַדָּמוּתְהוֹן וּסְגִיד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **הַמַּלְאָכִים** • וּלְהַלָּן קְרָאָם[ע] "אֲנָשִׁים", כְּשֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה עִמָּהֶם[פ] קְרָאָם "אֲנָשִׁים". דָּבָר אַחֵר: אֵצֶל אַבְרָהָם שֶׁכֹּחוֹ גָּדוֹל, וְהָיוּ הַמַּלְאָכִים תְּדִירִין אֶצְלוֹ כַּאֲנָשִׁים קְרָאָם "אֲנָשִׁים", וְאֵצֶל לוֹט קְרָאָם: "מַלְאָכִים". **בָּעֶרֶב** • וְכִי כָּל־כָּךְ שָׁהוּ הַמַּלְאָכִים מֵחֶבְרוֹן לְסְדוֹם? אֶלָּא מַלְאֲכֵי רַחֲמִים הָיוּ וּמַמְתִּינִים שֶׁמָּא יוּכַל אַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּגוֹרְיָא. **וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם** • "יָשַׁב" כְּתִיב, אוֹתוֹ הַיּוֹם[צ] מִנּוּהוּ שׁוֹפֵט[ק] עֲלֵיהֶם (בראשית רבה). **וַיַּרְא־לוֹט וְגוֹ'** • מִבֵּית אַבְרָהָם לָמַד[ר] לְחַזֵּר עַל הָאוֹרְחִים.

שפתי חכמים

אַרְבָּעָה כְּרוּכִים כְּתִיב לֹא אֶעֱשֶׂה', מִשְּׁמַע לֹא אֶעֱשֶׂה לְגַמְרֵי, אֲפִילּוּ יִסּוּרִין לֹא אָבִיא עֲלֵיהֶם, וְכֵן גַּבֵּי שְׁלֹשִׁים נַמִּי כְּתִיב 'לֹא אֶעֱשֶׂה' כֵּיוָן דִּבְלֹא צִירוּף הָיָה, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁבִּיקֵּשׁ עַל עֶשְׂרִים וְעַל עֲשָׂרָה כְּתִיב 'לֹא אַשְׁחִית' בִּשְׁנֵיהֶם, מִשְּׁמַע אֲבָל יִסּוּרִין אָבִיא, אַף עַל פִּי שֶׁבִּיקֵּשׁ בְּלֹא צִירוּף, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן דְּהַכְּרוּכִים לֹא הָיוּ אֶלָּא חֲמִשָּׁה וְהַשְּׁלִשָּׁה מֵהֶם הָיוּ רְשָׁעִים, וְכֵיוָן דְּהָרוֹב הָיוּ רְשָׁעִים, אַף עַל גַּב דְּמֵהָנֵי שְׁנַיִם הָיוּ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד עֲשָׂרָה בְּלֹא צִירוּף כְּתִיב 'לֹא אַשְׁחִית', אֲבָל יִסּוּרִין אָבִיא, אִם כֵּן שְׁמַע מִינָּהּ דְּמִתְחִילָּה בִּיקֵּשׁ עַל כָּל הָעָרִים, וְאַחַר כָּךְ עַל אַרְבַּע וְאַחַר כָּךְ עַל שְׁלֹשָׁה וְאַחַר כָּךְ עַל שְׁנַיִם וְאַחַר כָּךְ עַל אֶחָד, וְקַל לְהָבִין: תורה לג

(לג) **פ** פֵּירוּשׁ, בָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ מְבַקֵּשׁ דִּבְרֵי הַסַּנֵּיגוֹר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין חָפֵץ בְּמוֹת הָרָשָׁע, וּכְשֶׁנִּשְׁתַּתֵּק אָז הָלַךְ לוֹ, דְּאִם לֹא כֵּן מַאי שְׁנָא הָכָא מִכָּל הַנְּבוּאוֹת שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ 'וַיֵּלֶךְ': תורה א

יט (א) **ע** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ בָּזֶה דְּמַשְׁמַע מִן הַקְּרָא שֶׁהָיוּ מַלְאָכִים מַמָּשׁ שֶׁלָּבְשׁוּ לְבוּשׁ מַלְאָכִים, וְזֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁהֲרֵי לוֹט מַצּוֹת אָפָה, וְאִם כֵּן נִרְאוּ לוֹ בִּדְמוּת אֲנָשִׁים, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'קְרָאָם אֲנָשִׁים' כו', כְּלוֹמַר בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם לְבַד, לֹא שֶׁנִּתְפַּשְּׁטוּ מֵהַגַּשְׁמִיּוּת, וּמַה שֶׁקְּרָאָם גַּבֵּי אַבְרָהָם 'אֲנָשִׁים' הוּא מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה, אֲבָל גַּבֵּי לוֹט שֶׁלֹּא הָיְתָה הַשְּׁכִינָה קְרָאָם מַלְאָכִים: **פ** וְקָשֶׁה לְפִי פֵּירוּשׁ זֶה, פְּשִׁיטָא הוּא שֶׁהַמַּלְאָכִים אֵינָן נֶחְשָׁבִים לִכְלוּם נֶגֶד הַשְּׁכִינָה, לָכֵן אָמַר דָּבָר אַחֵר. וּלְדָבָר אַחֵר קָשֶׁה, אִם כֵּן יִקְרָאֵם בְּכָל מָקוֹם 'אֲנָשִׁים', וְכִי תֵּימָא לֹא הָיֵינוּ יוֹדְעִים שֶׁהָיוּ מַלְאָכִים, אִם כֵּן יִקְרָאֵם 'מַלְאָכִים', וְאִי מִשּׁוּם לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁהָיוּ תְּדִירִים, וְכִי לֹא יָדְעִינַן שֶׁאַבְרָהָם צַדִּיק גָּמוּר יוֹתֵר מִלּוֹט, לָכֵן צָרִיךְ לְטַעַם רִאשׁוֹן (מהרש"ל): **צ** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י לָמָּה כְּתִיב חָסֵר, דְּאֵין לִדְרוֹשׁ כָּאן כְּמוֹ גַּבֵּי אַבְרָהָם, וְאִם כֵּן לָמָּה כְּתִיב חָסֵר, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'בְּאוֹתוֹ יוֹם', כְּלוֹמַר שֶׁיְּשִׁיבָתוֹ הָיָה חֲסֵרָה קוֹדֶם לָכֵן: **ק** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִּׁ"י שֶׁהָיָה שׁוֹפֵט לְגַמְרֵי, וְיֵשׁ לוֹמַר מִדִּכְתִיב 'יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר', וּסְתָם שַׁעַר הוּא מָקוֹם שֶׁדָּנִין בּוֹ כִּדְאַשְׁכַּחַן גַּבֵּי בֹּעַז (רות ד' א'). וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר מִדִּכְתִיב אַחַר כָּךְ (פסוק ט') 'וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט', מִשְּׁמַע שֶׁהָיָה שׁוֹפֵט: **ר** וְאֵין לוֹמַר שֶׁהָיָה מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה מְדַקְדֵּק עַל עֲבוֹדָה זָרָה מִדְּהִקְדִּים לִינָה לְרִחִיצָה: תורה ב

(ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין:

ב וַאֲמַר בְּבָעוּ כְּעַן רִבּוֹנַי זוּרוּ כְּעַן לְבֵית עַבְדְּכוֹן וּבִיתוּ וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וּתְקַדְּמוּן וּתְהָכוּן לְאָרְחֲכוֹן וַאֲמָרוּ לָא אֶלָּהֵן בִּרְחוֹבָא נְבִית:

רש"י ◄ הִנֵּה נָא־אֲדֹנַי • הִנֵּה נָא אַתֶּם אֲדוֹנִים[ש] לִי, אַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי. דָּבָר אַחֵר: הִנֵּה נָא צְרִיכִים אַתֶּם לָתֵת לֵב עַל הָרְשָׁעִים הַלָּלוּ שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָּכֶם, וְזוֹ הִיא עֵצָה נְכוֹנָה (בראשית רבה). סוּרוּ נָא • עַקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ[ת] לְבֵיתִי דֶּרֶךְ עֲקַלְּתוֹן, שֶׁלֹּא יַכִּירוּ שֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין שָׁם, לְכָךְ נֶאֱמַר "סוּרוּ" (בראשית רבה). וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם • וְכִי דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לָלוּן תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ לִרְחֹץ? וְעוֹד, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם אָמַר לָהֶם תְּחִלָּה "וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם"? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹט: אִם כְּשֶׁיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם וְיִרְאוּ שֶׁכְּבָר רָחֲצוּ רַגְלֵיהֶם, יַעֲלִילוּ עָלַי וְיֹאמְרוּ: 'כְּבָר עָבְרוּ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה, שֶׁבָּאוּ לְבֵיתְךָ וְלֹא הוֹדַעְתָּנוּ', לְפִיכָךְ אָמַר: מוּטָב שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּאן בַּאֲבַק רַגְלֵיהֶם, שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִין כְּמוֹ שֶׁבָּאוּ עַכְשָׁו. לְפִיכָךְ אָמַר: "לִינוּ" תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ "רַחֲצוּ". וַיֹּאמְרוּ לֹא • וּלְאַבְרָהָם אָמְרוּ: "כֵּן תַּעֲשֶׂה", מִכָּאן שֶׁמְּסָרְבִין לַקָּטָן וְאֵין מְסָרְבִין לַגָּדוֹל (בראשית רבה). כִּי בָרְחוֹב נָלִין • חֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא', שֶׁאָמְרוּ: 'לֹא נָסוּר אֶל בֵּיתְךָ, אֶלָּא בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר נָלִין'.

(ג) וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ:

ג וְאַתְּקֵף בְּהוֹן לַחְדָא וְזָרוּ לְוָתֵהּ וְעַלוּ לְבֵיתֵהּ וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפַטִּיר אֲפָא לְהוֹן וַאֲכָלוּ:

רש"י ◄ וַיָּסֻרוּ אֵלָיו • עִקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְצַד בֵּיתוֹ. וּמַצּוֹת אָפָה • פֶּסַח[א] הָיָה.

(ד) טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקָּצֶה:

ד עַד לָא שְׁכִיבוּ וַאֲנָשֵׁי קַרְתָּא אֲנָשֵׁי סְדוֹם אַקִּיפוּ עַל בֵּיתָא מֵעוּלֵימָא וְעַד סָבָא כָּל עַמָּא מִסּוֹפֵהּ:

רש"י ◄ טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם • כָּךְ נִדְרַשׁ בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה': "טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ, וְאַנְשֵׁי הָעִיר" הָיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מַלְאָכִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים לְלוֹט: מַה טִּיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם? וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: רַבָּם רְשָׁעִים. עוֹדָם מְדַבְּרִים בָּהֶם, "וְאַנְשֵׁי סְדֹם וְגוֹ'". וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: "וְאַנְשֵׁי הָעִיר", אַנְשֵׁי רֶשַׁע[ב], נָסַבּוּ עַל הַבַּיִת. וְעַל שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים, נִקְרָאִים: "אַנְשֵׁי סְדֹם", כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים". כָּל־הָעָם מִקָּצֶה • מִקְצֵה הָעִיר עַד הַקָּצֶה, שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶם מוֹחֶה בְּיָדָם[ג], שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד אֵין בָּהֶם.

(ה) וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם:

ה וּקְרוּ לְלוֹט וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן גַּבְרַיָּא דִּי אֲתוֹ לְוָתָךְ לֵילְיָא אַפֵּקְנוּן לְוָתָנָא וְנִדַּע יָתְהוֹן:

רש"י ◄ וְנֵדְעָה אֹתָם • בְּמִשְׁכַּב זָכָר[ד], כְּמוֹ: "אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ" (בראשית רבה).

(ו) וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו:

ו וּנְפַק לְוָתְהוֹן לוֹט לְתַרְעָא וְדָשָׁא אֲחַד בַּתְרוֹהִי:

שפתי חכמים

(ב) **ש** וּפִירוּשׁוֹ, עַתָּה שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי, אַתֶּם אֲדוֹנִים לִי: **ת** וּפִירוּשׁוֹ, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם סוּרוּ וגו', דְּאִם לא כֵּן לָמָּה אָמַר 'סוּרוּ נָא', הָיָה לוֹ לוֹמַר 'בֹּאוּ אֶל בֵּית עַבְדְּכֶם': תורה ג

(ג) **א** וְהָא דְּאָמַר גַּבֵּי אַבְרָהָם (לְעֵיל י"ח ו) 'לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת', וְלֹא אָמַר 'מַצּוֹת', שֶׁהֲרֵי פֶּסַח הָיָה וְהָיָה לוֹ לוֹמַר 'עֻגוֹת מַצּוֹת', יֵשׁ לוֹמַר דְּאַבְרָהָם צִיוָּה שֶׁתֵּעָשֶׂה מַצָּה עֲשִׂירָה לְפִי כְּבוֹד הָאוֹרְחִים, וְקַל לְהָבִין: תורה ד

(ד) **ב** אַנְשֵׁי רֶשַׁע, כְּלוֹמַר כְּשֶׁרוֹצָה לוֹמַר 'רְשָׁעִים' אוֹמֵר 'אַנְשֵׁי סְדוֹם', שֶׁאֲנָשִׁים רְשָׁעִים הָיוּ: **ג** רָצָה לוֹמַר, וְכִי אֶפְשָׁר דָּבָר זֶה שֶׁמָּקוֹם קָטָן כָּזֶה דְּהַיְינוּ מַה שֶׁסּוֹבֵב הַבַּיִת יַחֲזִיק כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר, וּמִתְּרֵץ שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶם מוֹחֶה בְּיָדָם, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִיחוּ הֲרֵי כְּאִלּוּ הֵם עַצְמָם עָשׂוּ: תורה ה

(ה) **ד** וְאִם תֹּאמַר מִנָּא לֵיהּ לְרַשִׁ"י, וְיֵשׁ לוֹמַר מִדִּכְתִיב אַחַר כָּךְ (פסוק ח) 'הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בְנוֹת' וגו', מִשְׁמַע דְּגַם הֵם הָיוּ מְבַקְּשִׁים מִתְּחִילָּה בְּעִנְיָן הַזֶּה, דְּהַיְינוּ מִשְׁכַּב זָכָר: תורה ו

(ז) וַיֹּאמֶר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ׃

ז וַאֲמַר בְּבָעוּ כְּעַן אַחַי לָא תַּבְאִישׁוּן׃

(ח) הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי׃

ח הָא כְּעַן לִי תַּרְתֵּין בְּנָן דִּי לָא יְדָעִנּוּן גְּבַר אַפֵּק כְּעַן יָתְהֶן לְוָתְכוֹן וְעִיבִידוּ לְהֵן כִּדְתַקֵּן בְּעֵינֵיכוֹן לְחוֹד לְגֻבְרַיָּא הָאִלֵּין לָא תַּעְבְּדוּן מִדַּעַם אֲרֵי עַל כֵּן עַלּוּ בִּטְלַל שֵׁרוּתִי׃

רש"י◄ הָאֵל• כְּמוֹ הָאֵלֶּה. כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ• כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשׂוּ לִכְבוֹדִי, עַל אֲשֶׁר בָּאוּ בְּצֵל קוֹרָתִי, תַּרְגּוּם: בִּטְלַל שֵׁרוּתִי. תַּרְגּוּם שֶׁל קוֹרָה: שֵׁרוּתָא.

(ט) וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת׃

ט וַאֲמַרוּ קְרַב לְהַלָּא וַאֲמַרוּ חַד אֲתָא לְאִתּוֹתָבָא וְהָא דַיָּין דִּינָא כְּעַן נַבְאֵשׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן וּתְקִיפוּ בְּגַבְרָא בְּלוֹט לַחֲדָא וּקְרִיבוּ לְמִתְּבַר דָּשָׁא׃

רש"י◄ וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה• קְרַב לְהָלְאָה, כְּלוֹמַר: הִתְקָרֵב לַצְּדָדִין וְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְכֵן כָּל "הָלְאָה" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן רְחוּק, כְּמוֹ: (במדבר יז) "זְרֵה הָלְאָה", (שמואל א כ) "הִנֵּה הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה". "גֶּשׁ־הָלְאָה", הִמָּשֵׁךְ לְהַלָּן, בִּלְשׁוֹן לַעַ"ז טריט"י דנו"ש, וּדְבַר נְזִיפָה הוּא, לוֹמַר: 'אֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁין לְךָ', וְדוֹמֶה לוֹ: (ישעיה סה) "קְרַב אֵלֶיךָ, אַל־תִּגַּשׁ־בִּי", וְכֵן: (ישעיה מט) "גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה", הִמָּשֵׁךְ לַצְּדָדִין בַּעֲבוּרִי וְאֵשֵׁב אֶצְלְךָ. אַתָּה מֵלִיץ עַל הָאוֹרְחִין, אֵיךְ מְלָאֲךְ לִבְּךָ? עַל שֶׁאָמַר לָהֶם עַל הַבָּנוֹת, אָמְרוּ לוֹ: "גֶּשׁ־הָלְאָה", לְשׁוֹן נַחַת, וְעַל שֶׁהָיָה מֵלִיץ עַל הָאוֹרְחִים, אָמְרוּ: "הָאֶחָד בָּא־לָגוּר", אָדָם נָכְרִי[ז] יְחִידִי אַתָּה בֵּינֵינוּ, שֶׁבָּאתָ לָגוּר: "וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט", וְנַעֲשֵׂיתָ מוֹכִיחַ[ח] אוֹתָנוּ. הַדָּלֶת• דֶּלֶת הַסּוֹבֶבֶת לִנְעֹל וְלִפְתֹּחַ.

(י) וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ׃

י וְאוֹשִׁיטוּ גֻּבְרַיָּא יָת יְדֵיהוֹן וְאַיְתִיאוּ יָת לוֹט לְוָתְהוֹן לְבֵיתָא וְיָת דָּשָׁא אֲחָדוּ׃

(יא) וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח׃

יא וְיָת גֻּבְרַיָּא דִּי בִתְרַע בֵּיתָא מְחוֹ בְּשַׁבְרִירָיָא מִזְּעֵירָא וְעַד רַבָּא וּלְאִיוּ לְאַשְׁכָּחָא תַרְעָא׃

רש"י◄ פֶּתַח• הוּא הַחֵלֶל שֶׁבּוֹ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין. בַּסַּנְוֵרִים• מַכַּת עִוָּרוֹן. מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל• (בראשית רבה) הַקְּטַנִּים הִתְחִילוּ בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִנַּעַר וְעַד זָקֵן", לְפִיכָךְ הִתְחִילָה הַפֻּרְעָנוּת מֵהֶם.

(יב) וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹּה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם׃

יב וַאֲמַרוּ גֻּבְרַיָּא לְלוֹט עוֹד מָן לָךְ הָכָא חַתְנָא וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ וְכֹל דִּי לָךְ בְּקַרְתָּא אַפֵּיק מִן אַתְרָא׃

רש"י◄ עֹד מִי־לְךָ פֹּה• פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: מִי לְךָ עוֹד בָּעִיר הַזֹּאת[ט], חוּץ מֵאִשְׁתְּךָ וּבְנוֹתֶיךָ שֶׁבַּבַּיִת?. חָתָן

שפתי חכמים

(ח) ה (גור אריה), דְּאִם לֹא כֵּן וְכִי בִּשְׁבִיל זֶה בָּאוּ אֵצֶל לוֹט שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ לָהֶם דָּבָר, הֲרֵי לֹא הָיוּ נִרְדָּפִים קוֹדֶם לְכֵן מֵאַנְשֵׁי סְדוֹם: תורה ט

(ט) ו רָצָה לוֹמַר דִּלְשׁוֹן 'גֶּשׁ' מַשְׁמַע שֶׁיִּקְרַב אֲלֵיהֶם, וְ'הָלְאָה' מַשְׁמַע שֶׁיִּתְרַחֵק מֵהֶם, לְכָךְ מְפָרֵשׁ 'קְרַב לְהָלְאָה', כְּלוֹמַר לֵךְ מֵאִתָּנוּ, וְנִמְצָא שֶׁהוּא מִתְקָרֵב לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהוֹלֵךְ לְשָׁם: ז 'יְחִידִי' מִדִּכְתִיב 'הָאֶחָד', 'נָכְרִי' מִדִּכְתִיב 'הָאֶחָד בָּא לָגוּר', שֶׁהוּא לְשׁוֹן גֵּירוּת: ח מִדִּכְתִיב 'וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט', שֶׁאֵין לְפָרֵשׁ מִשְׁפָּט, שֶׁאֵין כָּאן טוֹעֵן וְנִטְעָן: תורה י

(יב) ט כִּי 'עוֹד מִי לְךָ פֹּה' מַשְׁמַע שֶׁלֹּא

וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ • אִם יֵשׁ לְךָ חָתָן, אוֹ בָּנִים וּבָנוֹת, הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם!. **וּבָנֶיךָ** • בְּנֵי בְּנוֹתֶיךָ הַנְּשׂוּאוֹת. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "עוֹד", מֵאַחַר שֶׁעוֹשִׂין נְבָלָה כָּזֹאת, מִי לְךָ פִּתְחוֹן פֶּה לְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא עֲלֵיהֶם. שֶׁכָּל הַלַּיְלָה הָיָה מֵלִיץ עֲלֵיהֶם טוֹבוֹת, קְרֵי בֵּיהּ: 'מִי לְךָ פֶּה'.

(יג) **כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ:**

יג אֲרֵי מְחַבְּלִין אֲנַחְנָא יָת אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי סְגִיאַת קְבִלְתְּהוֹן קֳדָם יְיָ וְשַׁלְחָנָא יְיָ לְחַבָּלוּתַהּ:

(יד) **וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר | אֶל־חֲתָנָיו | לֹקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִּמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו:**

יד וּנְפַק לוֹט וּמַלִּיל עִם חַתְנוֹהִי נָסְבֵי בְּנָתֵהּ וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִן אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי מְחַבֵּל יְיָ יָת קַרְתָּא וַהֲוָה כִּמְחָיֵךְ בְּעֵינֵי חַתְנוֹהִי:

רש"י◄ **חֲתָנָיו** • שְׁתֵּי בָּנוֹת נְשׂוּאוֹת הָיוּ לוֹ בָּעִיר. **לֹקְחֵי בְנֹתָיו** • שֶׁאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת אֲרוּסוֹת לָהֶם.

(טו) **וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר:**

טו וּכְמִסַּק צַפְרָא הֲוָא וּדְחִיקוּ מַלְאָכַיָּא בְּלוֹט לְמֵימַר קוּם דְּבַר יָת אִתְּתָךְ וְיָת תַּרְתֵּין בְּנָתָךְ דְּאִשְׁתְּכַחַן מְהֵימְנָא עִמָּךְ דִּילְמָא תִּלְקֵי בְּחוֹבֵי קַרְתָּא:

רש"י◄ **וַיָּאִיצוּ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וּדְחִיקוּ', מְהַרוּהוּ. **הַנִּמְצָאֹת** • הַמְּזֻמָּנוֹת לְךָ בַּבַּיִת לְהַצִּילָם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ, וְזֶה יְשׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא. **תִּסָּפֶה** • תִּהְיֶה כָּלֶה. עַד תֹּם כָּל הַדּוֹר, מְתֻרְגָּם: עַד דְּסַף כָּל דָּרָא.

(טז) **וַיִּתְמַהְמָהּ | וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר:**

טז וְאִתְעַכַּב וְאַתְקִיפוּ גֻּבְרַיָּא בִּידֵהּ וּבִידָא דְאִתְּתֵהּ וּבְיַד תַּרְתֵּין בְּנָתֵהּ כְּרַחֲם (נ"י כַּד חָס) יְיָ עֲלוֹהִי וְאַפְּקוּהִי וְאַשְׁרוּהִי מִבָּרָא לְקַרְתָּא:

רש"י◄ **וַיִּתְמַהְמָהּ** • כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת[מ] מָמוֹנוֹ. **וַיַּחֲזִיקוּ** • (ב"ר) אֶחָד מֵהֶם הָיָה שָׁלִיחַ לְהַצִּילוֹ, וַחֲבֵרוֹ לַהֲפֹךְ אֶת סְדוֹם, לְכָךְ נֶאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט", וְלֹא נֶאֱמַר: 'וַיֹּאמְרוּ'.

(יז) **וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה:**

יז וַהֲוָא כַּד אַפִּיקוּ יָתְהוֹן לְבָרָא וַאֲמַר חוּס עַל נַפְשָׁךְ לָא תִסְתְּכִי לַאֲחוֹרָךְ וְלָא תְקוּם בְּכָל מֵישְׁרָא לְטוּרָא אִשְׁתְּזֵב דִּילְמָא תִּלְקֵי:

רש"י◄ **הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ** • דַּיֶּךָ לְהַצִּיל נְפָשׁוֹת, אַל תָּחוּס עַל הַמָּמוֹן. **אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ** • אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם[נ], וּבִזְכוּת אַבְרָהָם אַתָּה[ס] נִצּוֹל, אֵינְךָ כְּדַאי לִרְאוֹת בְּפֶרְעָנוּתָם וְאַתָּה נִצּוֹל. **בְּכָל־הַכִּכָּר** • כִּכַּר

שפתי חכמים

יָדְעוּ, חָתָן וּבְנֶיךָ' וגו' עִם הַכִּנּוּי מַשְׁמַע שֶׁיָּדְעוּ, לָכֵן פֵּרֵשׁ 'אִם יֵשׁ לְךָ' כו': **י** וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י דִּילְמָא בָּנָיו הָיוּ וְלֹא בְּנֵי בָנָיו, וְיֵשׁ לוֹמַר מִדִּכְתִיב 'חָתָן' תְּחִילָּה וְאַחַר כָּךְ 'בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ', מַשְׁמַע דְּקָאֵי 'בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ' עַל 'חָתָן', דְּהַיְינוּ בָּנוֹת הַנְּשׂוּאוֹת: **כ** וְהָא דְּפֵרֵשׁ לְעֵיל (פסוק ד' ד"ה טֶרֶם) שֶׁאָמַר לוֹט שֶׁרוּבָּם רְשָׁעִים, יֵשׁ לוֹמַר מִתְּחִילָּה אָמַר כֵּן, אֲבָל אַחַר כָּךְ כְּשֶׁרָאָה שֶׁהַמַּלְאָכִים רוֹצִים לְהַשְׁחִית הָיָה מֵלִיץ עֲלֵיהֶם (מהרש"ל): תורה יג

(יד) **ל** אֲבָל אֵין לוֹמַר 'חֲתָנָיו לוֹקְחֵי בְנוֹתָיו' הַכֹּל אֶחָד הָיוּ, דְּזֶה פְּשִׁיטָא, אִם חֲתָנָיו הָיוּ וַדַּאי לָקְחוּ בְנוֹתָיו וְלָמָּה הָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב: תורה טו

(טז) **מ** כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּעִצְמוֹ בְּסָמוּךְ (פסוק י"ז) גַּבֵּי 'הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ': תורה יז

(יז) **נ** וְאִם תֹּאמַר וְהָא לְעֵיל מִינַּיהּ (פסוק ט"ז) כְּתִיב 'פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר', מַשְׁמַע שֶׁלֹּא הִרְשִׁיעַ עִמָּהֶם, (מהרמ"ש), וְלֹא קָשֶׁה מִידֵי, דְּהָכִי קָאָמַר: פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר אִם תִּשָּׁאֵר בָּעִיר עִמָּהֶם, וְלָזֶה

הַיַּרְדֵּן. הָהָרָה הִמָּלֵט • אֵצֶל אַבְרָהָם בְּרַח, שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בָּהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יב) "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה", וְאַף עַכְשָׁו הָיָה יוֹשֵׁב שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יג) "עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב: "וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וְגוֹ'", אֹהָלִים הַרְבֵּה הָיוּ לוֹ וְנִמְשְׁכוּ עַד חֶבְרוֹן. הִמָּלֵט • לְשׁוֹן הַשְׁמָטָה, וְכֵן כָּל 'אִמְּלָטָה' שֶׁבַּמִּקְרָא, אשמוצי"ר בְּלַעַ"ז, וְכֵן: (ישעיה סו) "וְהִמְלִיטָה זָכָר", שֶׁנִּשְׁמַט הָעֵבָר מִן הָרֶחֶם. (תהלים קכד) "כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה", (ישעיה מו) "וְלֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא", לְהַשְׁמִיט מַשַּׂא הָרְעִי שֶׁבְּנִקְבֵיהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 190)

אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם (רש"י יט, יז) וְקַשָּׁה, דַּהֲרֵי כְּתִיב "פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן **הָעִיר**". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלּוֹט הִרְשִׁיעַ עִם אַנְשֵׁי סְדוֹם בְּכָךְ שֶׁלֹּא מִחָה בְּיָדָם (וְעַיֵּן רַשִׁ"י לְעֵיל פָּסוּק ד: שֶׁאֵין אֶחָד מוֹחֶה בְּיָדָם, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד אֵין בָּהֶם). דְּהִנֵּה, מִסְתַּבְּרָא שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת צָרִיךְ לִמְחוֹת. וְגַם פְּשַׁט הַכְּתוּבִים מוֹכִיחַ שֶׁמַּגִּיעַ עַל כָּךְ עֹנֶשׁ חָמוּר, שֶׁלְּכֵן הָצְרַךְ אַבְרָהָם לְבַקֵּשׁ "הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע" (וְלֹא בִּקֵּשׁ רַק שֶׁיִּשָּׂא הַקָּבָּ"ה לָעִיר בִּזְכוּת הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּהּ).

(יח) **וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא אֲדֹנָי:**

יח **וַאֲמַר לוֹט לְהוֹן בְּבָעוּ כְעַן רִבּוֹנָי** (נ"י יָיָ):

רש"י ◄ **אַל־נָא אֲדֹנָי •** (שבועות לה) **רַבּוֹתַינוּ אָמְרוּ: שֵׁם זֶה קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי", מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, וְתַרְגּוּמוֹ: 'בְּבָעוּ כְעַן ה'".**

אַל־נָא • אַל נָא תֹּאמְרוּ אֵלַי לְהִמָּלֵט הָהָרָה. נָא • לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה.

(יט) **הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָّלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי:**

יט **הָא כְעַן אַשְׁכַּח עַבְדָּךְ רַחֲמִין קֳדָמָךְ וְאַסְגֵּיתָא טִיבוּתָךְ דִּי עֲבַדְתָּ עִמִּי לְקַיָּמָא יָת נַפְשִׁי וַאֲנָא לֵית אֲנָא יָכִיל לְאִשְׁתֵּזָבָא לְטוּרָא דִּילְמָא תְּעַרְעִנַּנִי בִּשְׁתָּא וְאֵימוּת:**

רש"י ◄ **פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה •** כְּשֶׁהָיִיתִי אֵצֶל אַנְשֵׁי סְדוֹם, הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה מַעֲשַׂי וּמַעֲשֵׂה בְּנֵי הָעִיר, וְהָיִיתִי נִרְאֶה צַדִּיק וּכְדַאי לְהִנָּצֵל, וּכְשֶׁאָבֹא אֵצֶל צַדִּיק, אֲנִי כְּרָשָׁע. וְכֵן אָמְרָה הַצָּרְפַת לְאֵלִיָּהוּ:

שפתי חכמים

לא יוֹעִיל זְכוּת אַבְרָהָם, דְּהָא אֲפִילּוּ זְכוּת שֶׁל צַדִּיק עַצְמוֹ אֵינוֹ מוֹעִיל לָזֶה, כִּדְמָצִינוּ (לעיל י"ח ל"ב בְּרַשִׁ"י ד"ה אולי) שֶׁעַל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה צַדִּיקִים לֹא בִּיקֵּשׁ כו' לְהַצִּיל כָּל הָעִיר בִּשְׁבִילָם וְנִסְפּוּ בָּעָוֹן הָעִיר כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁאֲרוּ עִמָּהֶם. וּמַה שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י 'וּבִזְכוּת אַבְרָהָם אַתָּה נִיצּוֹל', רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ לֹא הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם וּכְאִלּוּ אֵין אַתָּה רָאוּי לְעוֹנֶשׁ בִּשְׁבִיל עַצְמְךָ, וּלְכָךְ תֵּצֵא מִשָּׁם וְאַתָּה נִיצּוֹל, אֲבָל אִם תִּשָּׁאֵר בָּעִיר אֶצְלָם אֶפְשָׁר שֶׁתִּסָּפֶה עִמָּהֶם בַּעֲוֹן הָעִיר וְלֹא יוֹעִיל לָזֶה זְכוּת אַבְרָהָם. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דִּלְפִי מַה שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י הָכָא 'אֵינְךָ כְּדַאי לִרְאוֹת' כו' מִמֵּילָא לֹא קָשֶׁה מִידִי, דִּלְפִי זֶה לְעֵיל נַמִּי הָכִי קָאָמַר, 'פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר', לְפִי שֶׁאֵינְךָ כְּדַאי לִרְאוֹת בְּפוּרְעָנוּתָם, וְאִם כֵּן תִּהְיֶה נֶעֱנָשׁ אִם תִּשָּׁאֵר בָּעִיר כְּמוֹ שֶׁאִירַע לְאִשְׁתּוֹ, וְקַל לְהָבִין: **ס** מַקְשִׁים הָעוֹלָם, הָא פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י גַּבֵּי 'וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם' (לקמן פסוק כ"ט), שֶׁזָּכַר לְלוֹט שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ כו', וְאִם כֵּן הָיָה מָצוּי לְפָרֵשׁ מִשּׁוּם הַאי טַעְמָא נִיצּוֹל שֶׁהוּא זְכוּת עַצְמוֹ, וְקָשֶׁה נַמִּי לָמָּה הִזְהִירוֹ שֶׁלֹּא יַבִּיט אֲחוֹרָיו, (מהרמ"ש), וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִי לַאו זְכוּת אַבְרָהָם שֶׁהָיָה צַדִּיק גָּדוֹל כָּל כָּךְ שֶׁהוּא כְּדַאי לְהַצִּיל אֶת לוֹט מִמִּיתָה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה שֶׁהִצִּילוֹ לוֹט מִן הַמִּיתָה בְּמַה שֶׁלֹּא גִּלָּה כו' לֹא הָיָה לוֹט כְּדַאי לְהִנָּצֵל מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בִּשְׁבִיל טוֹבָה זוֹ, אִלּוּ עָשָׂה טוֹבָה זוֹ לְאָדָם אַחֵר שֶׁאֵינוֹ צַדִּיק גָּדוֹל כָּל כָּךְ כְּאַבְרָהָם, וְאִם כֵּן תְּלוּי זְכוּתוֹ בְּטוֹבָה זוֹ בִּזְכוּת אַבְרָהָם דַּוְקָא, וְזֶה שֶׁאָמַר 'וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם', דְּהָיָה לוֹ לוֹמַר 'אֶת לוֹט' לְפִי פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י הַנַּ"ל, אֶלָּא כְּדִפְרִישִׁית, וְקַל לְהָבִין: תורה יח

(יח) **ע** (מהרמ"ש), וּלְפִי זֶה צָרִיךְ לוֹמַר כְּדִפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י אַחַר כָּךְ 'אַל נָא, אַל תֹּאמַר אֵלַי' כו' 'נָא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה', וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּסַכִּינָא חֲרִיפָא פָּסְקֵי לְהַאי קְרָא, וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ: 'וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵיהֶם אַל', וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר אַל תֹּאמַר אֵלַי וכו', וְאַחַר כָּךְ מַתְחִיל תְּפִילָּתוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ: נָא ה' הִנֵּה מָצָא עַבְדְּךָ וגו' לְהַחֲיוֹת נַפְשִׁי, וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י 'נָא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה', רְצוֹנוֹ לוֹמַר בְּמִלַּת 'נָא' מַתְחִיל בַּקָּשָׁתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב קוֹדֶם זֶה 'וְתַרְגּוּמוֹ בְּבָעוּ' כו', רוֹצֶה לוֹמַר 'בְּבָעוּ' הוּא תַּרְגּוּם שֶׁל 'נָא' לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, וּלְכָךְ מְהַפֵּךְ רַשִׁ"י הַסֵּדֶר לְפָרֵשׁ תְּחִילָּה מִלַּת 'אֲדֹנָי' שֶׁהוּא קוֹדֶשׁ שֶׁהוּא מְאוּחָר בַּפָּסוּק, וְאַחַר כָּךְ 'אַל נָא' שֶׁהֵם מוּקְדָּמִים בַּפָּסוּק, אֶלָּא כִּדְפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁבָּא לוֹמַר מֵאַחַר שֶׁרַבּוֹתַינוּ אָמְרוּ שֵׁם זֶה קֹדֶשׁ כו', לָכֵן צָרִיךְ לוֹמַר שְׁמִלַּת 'אַל נָא' מְחוּלָּקִים, וְ'אַל' פֵּירוּשׁוֹ אַל תֹּאמַר אֵלַי כו', וְ'נָא' לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, וְדוֹ"ק: תורה יט

(יט) **פ** (נחלת יעקב), וְאַף עַל גַּב דִּלְעֵיל (פסוק י"ז ד"ה אל תביט) פֵּירֵשׁ 'אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם וּבִזְכוּת אַבְרָהָם אַתָּה נִיצּוֹל', יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָאֱמֶת הוּא כֵּן, אֲבָל לוֹט טָעָה

(מ"א יז) "בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת עֲוֹנִי", עַד שֶׁלֹּא בָּאתָ אֶצְלִי הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה מַעֲשַׂי וּמַעֲשֵׂה עַמִּי, וַאֲנִי צַדֶּקֶת בֵּינֵיהֶם. וּמִשֶּׁבָּאתָ אֶצְלִי - לְפִי מַעֲשֶׂיךָ, אֲנִי רְשָׁעָה.

(כ) הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי:

כ הָא כְּעַן קַרְתָּא הָדָא קְרִיבָא לְמֵעֵירוֹק לְתַמָּן וְהִיא זְעֵירָא אִשְׁתְּזֵב כְּעַן תַּמָּן הֲלָא זְעֵירָא הִיא וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי:

רש"י◄ הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה • (שבת י) קְרוֹבָה יְשִׁיבָתָהּ, נִתְיַשְּׁבָה מִקָּרוֹב, לְפִיכָךְ לֹא נִתְמַלְּאָה סְאָתָהּ עֲדַיִן, וּמַה הִיא קְרִיבָתָהּ? מִדּוֹר הַפַּלְגָּה, שֶׁנִּתְפַּלְּגוּ הָאֲנָשִׁים וְהִתְחִילוּ לְהִתְיַשֵּׁב אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְהִיא הָיְתָה בִּשְׁנַת מוֹת פֶּלֶג, וּמִשָּׁם וְעַד כָּאן נ"ב שָׁנָה, שֶׁפֶּלֶג מֵת בִּשְׁנַת מ"ח לְאַבְרָהָם. כֵּיצַד? פֶּלֶג חַי אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת רְעוּ ר"ט שָׁנָה, צֵא מֵהֶם ל"ב כְּשֶׁנּוֹלַד שְׂרוּג וּמִשְּׂרוּג עַד שֶׁנּוֹלַד נָחוֹר ל', חֲרֵי ס"ב, וּמִנָּחוֹר עַד שֶׁנּוֹלַד תֶּרַח כ"ט, חֲרֵי צ"א, וּמִשָּׁם עַד שֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם ע', חֲרֵי קס"א. תֵּן לָהֶם מ"ח חֲרֵי ר"ט, וְאוֹתָהּ שָׁנָה הָיְתָה שְׁנַת הַפַּלְגָּה, וּכְשֶׁנִּחְרְבָה סְדוֹם, הָיָה אַבְרָהָם בֶּן צ"ט שָׁנָה, חֲרֵי מִדּוֹר הַפַּלְגָּה עַד כָּאן נ"ב שָׁנָה, וְצוֹעַר אִחֲרָה יְשִׁיבָתָהּ אַחֲרֵי יְשִׁיבַת סְדוֹם וְחַבְרוֹתֶיהָ שָׁנָה אַחַת. הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "אִמָّלְטָה נָּא", 'נָא', בְּגִימַטְרִיָּא נ"א. הֲלֹא מִצְעָר הִוא • וַהֲלֹא עֲוֹנוֹתֶיהָ מוּעָטִין וְיָכוֹל אַתָּה לְהַנִּיחָהּ. וּתְחִי נַפְשִׁי • בָּהּ, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: הֲלֹא עִיר[ק] קְטַנָּה הִיא וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט, אֵין לְךָ לְהַקְפִּיד אִם תְּנִיחֶנָּה וּתְחִי נַפְשִׁי בָּהּ.

◆ יום רביעי ט"ו מרחשון ◆

(כא) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:

כא וַאֲמַר לֵהּ הָא נְסִיבִית אַפָּךְ אַף לְפִתְגָּמָא הָדֵין בְּדִיל דְּלָא לְמֵהְפַּךְ יָת קַרְתָּא דִּבְעֵיתָא עֲלַהּ:

שפתי חכמים

בָּזֶה וְהָיָה סָבוּר שֶׁבִּזְכוּת עַצְמוֹ הוּא נִיצּוֹל. וְהָא דְּפֵירֵשׁ הָרַב בְּסָמוּךְ (פסוק כ"א ד"ה גַּם) 'אַף כָּל הָעִיר אַצִּיל בִּגְלָלְךָ', לַאו לְמֵימַר בִּזְכוּתְךָ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּנָּצֵל אַתָּה, וּמִכָּל מָקוֹם הַכֹּל בִּזְכוּת אַבְרָהָם, (מהרמ"ש), אֲבָל קָשֶׁה אֵיךְ טָעָה לוֹט וְהָא כְּבָר שָׁמַע מִמַּלְאָךְ 'אַל תַּבִּיט לְפִי שֶׁהִרְשַׁעְתָּ' כו' וְאַתָּה נִיצּוֹל בִּזְכוּת אַבְרָהָם כו', אֶלָּא יֵשׁ לוֹמַר דְּלֹא עַל הַצָּלָתוֹ מִמַּהְפֵּכַת סְדוֹם קָאָמַר, אֶלָּא עַל שְׁאָר הַזְּמַן שֶׁדַּר בִּסְדוֹם קָאָמַר שֶׁהָיָה כְּדַאי לְהִנָּצֵל מֵעוֹנֶשׁ עַל מַעֲשָׂיו בִּהְיוֹתוֹ נֶחְשָׁב צַדִּיק כְּנֶגְדָּם, וְקַל לְהָבִין: תורה כ

(כ) צ וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י דְּבִשְׁאָר מְקוֹמוֹת הָיָה יְשִׁיבָתָן נ"ב שָׁנָה, דְּיִלְמָא הַרְבֵּה שָׁנִים הִמְתִּינוּ מִלְּבְנוֹת אַחַר הַהַפְלָגָה, (מהרמ"ש), וְלֹא קָשֶׁה מִידֵי, דְּהָא פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י תְּחִילַת דִּבּוּר זֶה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: 'וּמַה הִיא קְרִיבָתָהּ, מִדּוֹר הַפַּלְגָּה שֶׁנִּתְפַּלְּגוּ הָאֲנָשִׁים וְהִתְחִילוּ לְהִתְיַשֵּׁב אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ' כו', וּמִשָּׁם וְעַד כָּאן נ"ב שָׁנָה כו', חֲרֵי שֶׁרַשִׁ"י עַצְמוֹ פֵּירֵשׁ הוֹכָחָתוֹ דִּכְשֶׁנִּתְפַּלְּגוּ הָאֲנָשִׁים תֵּיכֶף הִתְחִילוּ לִבְנוֹת וּלְהִתְיַשֵּׁב אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְכֵן הַדַּעַת נוֹתֶנֶת בֶּאֱמֶת שֶׁמִּתְּחִילָּה רָצוּ לִבְנוֹת הָעִיר וְהַמִּגְדָּל לְהִתְיַשֵּׁב שָׁם וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁנִּפּוּצוּ מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנוֹת הַמִּגְדָּל (לְעֵיל י"א ח') בָּאוּ כָּל אֶחָד בִּמְקוֹמוֹ וְנִתְיַשְּׁבוּ שָׁם. אֲבָל מֵ'אִמָּלְטָה נָּא גִּימַטְרִיָּא נ"א' אֵין הוֹכָחָה כְּלָל, שֶׁאֵינוֹ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא רַק רָמְז בְּעָלְמָא לְסִיּוּעַ, וְכֵן מוּכָח מִלְּשׁוֹן רַשִׁ"י 'חֲרֵי מִדּוֹר הַפַּלְגָּה' כו', וְאַחַר כָּךְ אָמַר הוּא שֶׁנֶּאֱמַר 'אִמָּלְטָה נָּא' וגו' נָא בְּגִימַטְרִיָּא נ"א. וְכֵן מְבוֹאָר בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י (ד"ה שִׁשִּׁיבָתָהּ) וְתוֹסָפוֹת (ד"ה וּשֶׁל) בְּפֶרֶק קַמָּא דְּשַׁבָּת (י:), וְגַם בְּעֵין יַעֲקֹב כָּתַב שָׁם וְכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בַּתּוֹרָה, וּדְלֹא כְּמִנְחַת יְהוּדָה: ק הָרְאֵ"ם הִקְשָׁה, לֹא יָדַעְתִּי אֵיךְ יִתְּוַקֵּן קוּשְׁיַית רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהִקְשׁוּ (שם) הָא קַחֲזֵי לָהּ, וַהֲלֹא כָּל עַצְמָן שֶׁל רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל שֶׁהוֹצִיאוּ מִפְּשׁוּטוֹ אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי קוּשְׁיָא זוֹ כְּדִמְפָרֵשׁ בְּפֶרֶק קַמָּא דְּשַׁבָּת (י:), (ממ"ש), לֹא קָשֶׁה מִידִי, דִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשִׁ"י הוּא אַסִּיפָא דִּקְרָא 'הֲלֹא מִצְעָר הִיא', וְלֹא אַתְּחִילַת הַפָּסוּק 'הִנֵּה וגו' קְרוֹבָה וגו' וְהִוא מִצְעָר', וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ: הִנֵּה הָעִיר הַזֹּאת קְרוֹבָה וגו' וַדַּאי צָרִיךְ לוֹמַר כְּמִדְּרָשׁוֹ 'יְשִׁיבָתָהּ קְרוֹבָה', 'וְהִיא מִצְעָר' רְצוֹנוֹ לוֹמַר עֲוֹנוֹתֶיהָ מוּעָטִים וכו', אֲבָל 'הֲלֹא מִצְעָר' דְּסֵיפָא דִּקְרָא שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י תְּחִילָּה גַּם כֵּן עַל פִּי מִדְּרָשׁוֹ, וְזֶה שֶׁאָמַר אַחַר כָּךְ וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא רְצוֹנוֹ לוֹמַר מִצְעָר הַשֵּׁנִי יָכוֹל לִהְיוֹת כִּפְשׁוּטוֹ עִיר קְטַנָּה אֵין לְךָ לְהַקְפִּיד כו', וּמַה שֶׁהוּכְרַח רַשִׁ"י לְהָבִיא הַפְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל סֵיפֵיהּ דִּקְרָא, דְּהָא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּרִישָׁא דִּקְרָא הוּא לְפִי מִדְּרָשׁוֹ כַּנַּ"ל, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁנִּרְאֶה שֶׁלְּפִי מִדְּרָשׁוֹ קָשֶׁה 'הֲלֹא מִצְעָר' הַשֵּׁנִי כְּפוּל הוּא, דְּלָמָּה לוֹ לוֹמַר שְׁתֵּי פְּעָמִים שֶׁעֲוֹנוֹתֶיהָ מוּעָטִים, לְכָךְ הֵבִיא הַפְּשׁוּטוֹ שֶׁ'הֲלֹא מִצְעָר' פֵּירוּשׁ עִיר קְטַנָּה: תורה כא

רש"י◄ **גַּם לַדָּבָר הַזֶּה•** לֹא דַיֶּךָ שֶׁאַתָּה נִצּוֹל, אֶלָּא אַף כָּל הָעִיר אַצִּיל בִּגְלָלְךָ. **הָפְכִּי•** הוֹפֵךְ אֲנִי, כְּמוֹ: "עַד בּוֹאִי", "אַחֲרֵי רֹאִי", (ירמיה לא) "מִדֵּי דַּבְּרִי בּוֹ".

(כב) **מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר:**

כב אוֹחִי לְאִשְׁתֵּזֵב תַּמָּן אֲרֵי לָא אִכּוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא עַד מֵיתָךְ לְתַמָּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּקַרְתָּא צוֹעַר:

רש"י◄ **כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת•** זֶהוּ עָנְשָׁן שֶׁל מַלְאָכִים, עַל שֶׁאָמְרוּ: "כִּי מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ", וְתָלוּ הַדָּבָר בְּעַצְמָן, לְפִיכָךְ לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁהֵזְקִקוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַדָּבָר בִּרְשׁוּתָן. **כִּי לֹא אוּכַל•** לִשׁוֹן יָחִיד, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָאֶחָד הוֹפֵךְ וְהָאֶחָד מַצִּילׁ, שֶׁאֵין שְׁנֵי מַלְאָכִים נִשְׁלָחִים לְדָבָר אֶחָד. **עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר•** עַל שֵׁמת: "וְהִיא מִצְּעָר".

(כג) **הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה:**

כג שִׁמְשָׁא נְפַק עַל אַרְעָא וְלוֹט עַל לְצוֹעַר:

(כד) **וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם:**

כד וַיְיָ אַמְטַר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָה גָּפְרִיתָא וְאֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ מִן שְׁמַיָּא:

רש"י◄ **וַה' הִמְטִיר•** כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה'" הוּא וּבֵיתא דִּינוֹ. **הִמְטִיר עַל סְדֹם•** בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַרב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה", שָׁעָה שֶׁהַלְּבָנָה עוֹמֶדֶת בָּרָקִיעַ עִם הַחַמָּה, לְפִי שֶׁהָיוּ מֵהֶם עוֹבְדִין לַחַמָּה וּמֵהֶם לַלְּבָנָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּיּוֹמג, יִהְיוּ עוֹבְדֵי לְבָנָה אוֹמְרִים: 'אִלּוּ הָיָה בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁהַלְּבָנָה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיֵינוּ חֲרֵבִים'. וְאִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּלַּיְלָה, יִהְיוּ עוֹבְדֵי הַחַמָּה אוֹמְרִים: 'אִלּוּ הָיָה בַּיּוֹם, כְּשֶׁהַחַמָּה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיֵינוּ חֲרֵבִים', לְכָךְ כְּתִיב: "וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה", וְנִפְרַע מֵהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה וְהַלְּבָנָה מוֹשְׁלִים. **הִמְטִיר וְגוֹ' גָּפְרִית וָאֵשׁ•** בַּתְּחִלָּה מָטָרד, וְנַעֲשָׂה גָּפְרִית וָאֵשׁ (מכילתא בשלח).

שפתי חכמים

(כא) **ר** (ממ"ש), שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לְפָרֵשׁ 'הוֹפֵךְ אוֹתִי', שֶׁזֶּה גַּם כֵּן פֵּירֵשׁ אֶחָד עַל מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ, אֲבָל לֹא יִתְּכֵן כָּאן: תורה כב

(כב) **ש** אֲבָל מִדִּלְעֵיל (פסוק י"ז) דִּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ', וְלֹא כְּתִיב 'וַיֹּאמְרוּ', אֵין רְאָיָה, דִּילְמָא בַּהַצָּלָה לֹא הָיָה אֶלָּא אֶחָד, אֲבָל בַּהֲפִיכָה הָיוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: **ת** כְּלוֹמַר דְּעַל כָּרְחָךָ אַ'וְהִיא מִצְּעָר' קָאֵי, וְלֹא אַדִּסְמִיךְ לֵיהּ: תורה כג

(כד) **א** כְּלוֹמַר, בֵּית דִּינוֹ וַה' הִסְכִּימוּ לְדָבָר זֶה. וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה הִקְדִּים הַבַּיִת דִּין קוֹדֶם ה', (מהרמ"ש), וְלֹא קָשֶׁה מִידִי, דְּהַבַּיִת דִּין לֹא נִכְתַּב בְּהֶדְיָא בִּקְרָא, רַק נִרְמַז בָּאוֹת וְי"ו דְ'וַה'", וְאִם כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר לְהַקְדִּים ה' קוֹדֶם הַבַּיִת דִּין בְּמִלָּה אַחַת. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לָמָּה לֹא מְפָרֵשׁ גַּם כֵּן לְעֵיל (י"ח י"ז) גַּבֵּי 'וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם', וְכֵן לְקַמָּן (כ"א א') גַּבֵּי 'וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה', וְהָרְא"ם נָתַן טַעַם לְכֻלָּם, עַיֵּין שָׁם בְּאוֹרְךָ, (מהרמ"ש), וְלֹא קָשֶׁה מִידִי, דְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'וַה' הוּא וּבֵית דִּינוֹ', רְצוֹנוֹ לוֹמַר כְּשֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ מִשֶּׁלְּפָנָיו דַּוְקָא, דְּאִם לֹא כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב הַפְּעוּלָּה קוֹדֶם ה' כְּשֶׁהוּא תְּחִילַת דִּיבּוּר וְעִנְיָן, כְּגוֹן הָכִי: 'וַיִּמְטֵר ה'', וְלֹא 'וַה' הִמְטִיר', דְּמַשְׁמָעוּתוֹ אֶמְצַע עִנְיָן, וַהֲרֵי הוּא בֶּאֱמֶת תְּחִילַת עִנְיָן, לְכָךְ צָרִיךְ לוֹמַר לְרַמֵּז בּוֹ 'הוּא וּבֵית דִּינוֹ', אֲבָל 'וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה' הִיא וָי"ו הַחִבּוּר נִמְשָׁךְ מִשֶּׁלְּפָנָיו, 'וַיָּקוּמוּ מִשָּׁם' וגו', שֶׁהָלְכוּ לְהַשְׁחִית, וְעַל יְדֵי כֵּן 'וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה' וגו', כְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם (ד"ה אֲשֶׁר) 'אֲנִי נָתַתִּי' וכו' עַד 'וְלֹא אוֹדִיעַ לָאָב' וכו', וְכֵן 'וַה' פָּקַד' וגו', פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י (שם) 'סָמוּךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן לְלַמֵּד כָּל הַמְבַקֵּשׁ' וכו', שְׁמַע מִינָּהּ דְּרַשִׁ"י פֵּירֵשׁ וָי"ו שֶׁל 'וַה' פָּקַד' לְהוֹרוֹת שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַעְלָה, אֲבָל הָכָא לֹא נִמְשָׁךְ אַשֶּׁלְּפָנָיו כְּלָל, וְאִדְּרִבָּה כְּתִיב 'הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא' וכו' וְאַחַר כָּךְ 'הִמְטִיר' וגו', וּבֶאֱמֶת הִמְטִיר קוֹדֶם שֶׁיָּצָא הַשֶּׁמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (לְעֵיל פסוק ט"ז) 'וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה' וגו', וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י (כְּאן בְּסוֹף הַדִּבּוּר) 'בִּזְמַן שֶׁהַחַמָּה וּלְבָנָה שׁוֹלְטִים' וכו' וְדוֹ"ק: **ב** כְּלוֹמַר דְּ'וַה' הִמְטִיר' לֹא קָאֵי אַקְרָא שֶׁלְּפָנָיו 'הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה', וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁבָּא לְצוֹעַר הִמְטִיר', אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: 'וַה' הִמְטִיר', כְּלוֹמַר כְּבָר קוֹדֶם שֶׁבָּא לוֹט לְצוֹעַר, אֶלָּא מַעֲלוֹת הַשַּׁחַר קוֹדֶם שֶׁיָּצָא הַשֶּׁמֶשׁ עַל הָאָרֶץ: **ג** וְקָשֶׁה, וְהֲלֹא כֻּלָּם יִהְיוּ נִשְׁחָתִים וּמַה יְּכוֹלִים לְדַבֵּר. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה רוֹצֶה לְהַרְאוֹת שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם פִּתְחוֹן פֶּה, אֲפִילּוּ הָכִי לֹא יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, (מהרש"ל). (מהרמ"ש), לֹא קָשֶׁה מִידִי, דְּרָצָה לוֹמַר עוֹבְדֵי חַמָּה וּלְבָנָה שֶׁבִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת יֹאמְרוּ כֵּן, וְלֹא עוֹבְדֵי חַמָּה וּלְבָנָה שֶׁבִּסְדוֹם שֶׁנִּשְׁחָתִים, וְהָא דְּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י 'לֹא הָיֵינוּ חֲרֵיבִין', דְּמִשְּׁמַע שֶׁאוֹתָן שֶׁבִּסְדוֹם יֹאמְרוּ כֵּן עַל עַצְמָן, יֵשׁ לוֹמַר דְּגַם עַל אוֹתָן שֶׁבִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן זֶה כְּאִלּוּ מְדַבְּרִים עַל עַצְמָן, עַל דֶּרֶךְ 'וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ' (שְׁמוֹת י"ח ט') נַעֲשָׂה בְּשָׁרוֹ חִדּוּדִין (רַשִׁ"י שָׁם בְּשֵׁם מִדְּרַשׁ אַגָּדָה): **ד** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה כְּתִיב 'הִמְטִיר'

מֵאֵת ה׳• דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ "נִשֵּׁי לֶמֶךְ", וְלֹא אָמַר: 'נָשַׁי'. וְכֵן אָמַר דָּוִד: (מלכים א א) "קְחוּ עִמָּכֶם אֶת עַבְדֵי אֲדוֹנֵיכֶם", וְלֹא אָמַר: 'מֵעֲבָדַי'. וְכֵן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אָמַר: "בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ", וְלֹא אָמַר: 'בִּשְׁמִי'. אַף כָּאן אָמַר: "מֵאֵת ה'", וְלֹא אָמַר 'מֵאִתּוֹ'. מִן הַשָּׁמָיִם• וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: (איוב לו) "כִּי בָם יָדִין עַמִּים וְגוֹ'". כְּשֶׁבָּא לְיַסֵּר הַבְּרִיּוֹת, מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לִסְדוֹם, וּכְשֶׁבָּא לְהוֹרִיד הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם: (שמות טז) "הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם".

(כה) וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה:

כה וַהֲפַךּ יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת כָּל מֵישְׁרָא וְיָת כָּל יָתְבֵי קִרְוַיָּא וְצִמְחָא דְּאַרְעָא:

רש"י◄ וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים וְגוֹ'• אַרְבַּעְתָּן יוֹשְׁבוֹת בְּסֶלַע אֶחָד, וַהֲפָכָן מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב כח) "בַּחַלָּמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ וְגוֹ'".

(כו) וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח:

כו וְאִסְתְּכִיאַת אִתְּתֵהּ מִבַּתְרוֹהִי וַהֲוַת קָמָא דְּמִלְחָא:

רש"י◄ וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו• מֵאַחֲרָיוה שֶׁל לוֹט. וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח• (ב"ר) בְּמֶלַח חָטְאָה וּבְמֶלַח לָקְתָה. אָמַר לָהּ: 'תְּנִי מְעַט מֶלַח לָאוֹרְחִים הַלָּלוּ', אָמְרָה לוֹ: 'אַף הַמִּנְהָג הָרַע הַזֶּה, אַתָּה בָא לְהַנְהִיג בַּמָּקוֹם הַזֶּה'?.

(כז) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה:

כז וְאַקְדֵּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְּשַׁמֵּשׁ תַּמָּן בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ:

(כח) וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן:

כח וְאִסְתְּכִי עַל אַפֵּי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְעַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא דְּמִישְׁרָא וַחֲזָא וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְּאַרְעָא כְּתְנָנָא דְּאַתּוּנָא:

רש"י◄ קִיטֹר• תִּמּוּר שֶׁל עָשָׁן, שור"א בְּלַעַז"ז. הַכִּבְשָׁן• חֲפִירָה שֶׁשּׁוֹרְפִין בָּהּ אֶת הָאֲבָנִים לְסִיד, וְכֵן כָּל 'כִּבְשָׁן' שֶׁבַּתּוֹרָה.

(כט) וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:

כט וַהֲוָה בְּחַבָּלוּת (נ"י כַּד חָבַל) יְיָ יָת קִרְוֵי מֵישְׁרָא וּדְכִיר יְיָ יָת אַבְרָהָם וְשַׁלַּח יָת לוֹט מִגּוֹ הֲפֻכְתָּא כַּד הַפַּךּ יָת קִרְוַיָּא דִּי הֲוָה יָתֵב בְּהֵן לוֹט:

רש"י◄ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם• (ב"ר) מַהוּ זְכִירָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם עַל לוֹט? נִזְכַּרוּ שֶׁהָיָה לוֹט יוֹדֵעַ שֶׁשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְשָׁמַע שֶׁאָמַר אַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם עַל שָׂרָה: "אֲחֹתִי הִיא", וְלֹא גִּלָּה הַדָּבָר, שֶׁהָיָה חָס עָלָיו. לְפִיכָךְ, חָס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָלָיו.

שפתי חכמים

וְלֹא כְּתִיב 'הִשְׁלִיךְ'. (מהרמ"ש), קָשֶׁה לְרַשִׁ"י הִמְטִיר וגו' גפרית ואש, דהם דְּבָרִים סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, דְּגָפְרִית אֵינוֹ מָטָר, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'בַּתְּחִילָּה' וכו': תורה כה

(כו) ה דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה לא כְּתִיב 'מֵאַחֲרֶיהָ', אֶלָּא הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, כְּשֶׁהָיְתָה מֵאַחֲרָיו הָיְתָה מַבֶּטֶת. וּמַהַרְשַׁ"ל פֵּירֵשׁ 'מֵאַחֲרָיו שֶׁל לוֹט', שֶׁהָיְתָה סוֹבֶרֶת מֵאַחַר שֶׁהִיא נִצֶּלֶת בִּעֲבוּרוֹ רַשָּׁאִית הִיא לִרְאוֹת מֵאֲחוֹרָיו, אַף מֵאֲחוֹרֶיהָ לא תַּבִּיט. עכ"ל: תורה כז

(כט) ו (ממ"ש), דְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיִּזְכֹּר' צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַזְּכִירָה נֶאֱמְרָה עַל אוֹתוֹ שֶׁהוּצְרַךְ לִישׁוּעָה וְהִצָּלָה, כְּמוֹ 'וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל' וגו' (לקמן ל' כ"ב), וְגַם בְּחַנָּה 'וַיִּזְכְּרֶהָ ה'' (שמואל־א' א' י"ט), אֲבָל כָּאן יִהְיֶה הַזְּכִירָה לְאַבְרָהָם וישועה לְלוֹט, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים' אֶת לוֹט שֶׁצָּרִיךְ לִישׁוּעָה, וּמַה שֶׁכָּתוּב 'אֶת אַבְרָהָם', רְצוֹנוֹ לוֹמַר זָכַר לְלוֹט הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה עִם אַבְרָהָם, וְ'אֶת אַבְרָהָם' כְּמוֹ עִם אַבְרָהָם, וְקַל לְהָבִין: ז וְהִקְשָׁה מהרא"ם, אֲבָל עִם כָּל זֶה יֵשׁ לִשְׁאוֹל מַדּוּעַ לא נִזְכַּר הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה לוֹט לְאַבְרָהָם, שֶׁעָזַב אֶת אַרְצוֹ וּמְקוֹם מוֹלַדְתּוֹ וְהָלַךְ אַחֲרָיו בְּכָל מָקוֹם

(ל) וַיַּעַל לוֹט מִצֹּעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו:

ל וּסְלֵק לוֹט מִצּוֹעַר וִיתֵב בְּטוּרָא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ עִמֵּהּ אֲרֵי דְּחִיל לְמִתַּב בְּצוֹעַר וִיתֵב בִּמְעָרְתָּא הוּא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ:

רש״י ◄ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר • לְפִי שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָה לִסְדוֹם.

(לא) וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ:

לא וַאֲמָרַת רַבְּתָא לְזְעֵרְתָּא אֲבוּנָא סִיב וּגְבַר לֵית בְּאַרְעָא לְמֵיעַל עֲלָנָא כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא:

רש״י ◄ אָבִינוּ זָקֵן • וְאִם לֹא עַכְשָׁו, אֵימָתַי? שֶׁמָּא יָמוּת, אוֹ יִפְסֹק מִלְּהוֹלִיד. וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ • סְבוּרוֹת הָיוּ שֶׁכָּל הָעוֹלָם נֶחֱרַב כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל (בראשית רבה).

(לב) לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:

לב אִיתָא נַשְׁקֵי יָת אֲבוּנָא חַמְרָא וְנִשְׁכּוּב עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין:

(לג) וַתַּשְׁקֶיָן אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:

לג וְאַשְׁקִיאָה יָת אֲבוּהֶן חַמְרָא בְּלֵילְיָא הוּא וְעַלַת רַבְּתָא וּשְׁכִיבָא עִם אֲבוּהָא וְלָא יְדַע בְּמִשְׁכְּבַהּ וּבְקִימַהּ:

רש״י ◄ וַתַּשְׁקֶיָן וְגוֹ׳ • יַיִן נִזְדַּמֵּן לָהֶן בַּמְּעָרָה[ח], לְהוֹצִיא מֵהֶן שְׁתֵּי אֵמּוֹת. וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ • וּבַצְּעִירָה כְּתִיב: "וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ". צְעִירָה, לְפִי שֶׁלֹּא פָּתְחָה בִּזְנוּת, אֶלָּא אֲחוֹתָהּ לִמְּדָתָהּ, חָסַךְ עָלֶיהָ הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרֵשׁ גְּנוּתָהּ. אֲבָל בְּכִירָה, שֶׁפָּתְחָה בִּזְנוּת, פִּרְסְמָהּ הַכָּתוּב בִּמְפֹרָשׁ. וּבְקוּמָהּ • שֶׁל בְּכִירָה נָקוּד, (הֲרֵי כְּאֵלּוּ נִכְתַּב וּבְקִימָהּ) לוֹמַר שֶׁבְּקוּמָהּ יָדַעט, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִשְׁמַר לֵיל שֵׁנִי מִלִּשְׁתּוֹת. (אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל מִי שֶׁהוּא לָהוּט אַחַר בַּלְמוּס שֶׁל עֲרָיוֹת, לַסּוֹף מַאֲכִילִים אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ).

שפתי חכמים

שֶׁהָלַךְ. וְלִי נִרְאֶה שֶׁאֵין זֶה טַעֲנָה לְרִבּוֹתֵינוּ זַ״ל, דְּיֵשׁ לוֹמַר דְּמַה שֶׁהָלַךְ לוֹט עִם אַבְרָהָם לֹא הָיָה לְטוֹבַת אַבְרָהָם אֶלָּא לְטוֹבָתוֹ, שֶׁאִם יָמוּת אַבְרָהָם יִירַשׁ הוּא אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י גַּבֵּי ׳וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם׳ וגו׳ (לעיל י״ג ז), אֲבָל מַה שֶּׁלֹּא גִּלָּה אוֹתָן שֶׁשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ הִיא, חָשְׁבָה לְטוֹבָה לוֹ, כֵּיוָן שֶׁהַלִּיכָתוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא לְיָרְשׁוֹ, הָיָה לוֹ לְגַלּוֹת שֶׁשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ הִיא וְיַהַרְגוּ אֶת אַבְרָהָם כֵּיוָן שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּמָמוֹן, לָכֵן חָשְׁבָה לְטוֹבָה וְדוֹ״ק: תורה ל

(לג) ח כָּתַב הָרְאֵ״ם, אֲבָל יֵשׁ לִתְמוֹהַּ אֵיךְ הִנִּיחַ דַּעַת מִי שֶׁאָמַר בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ״א י) וּמִנַּיִן הָיָה לָהֶם יַיִן בַּמְּעָרָה אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה לָהֶם הַרְבֵּה הָיוּ כּוֹנְסִים אוֹתָן לִמְעָרוֹת, וְתָפַס דַּעַת רַבִּי יוּדָן בַּר סִימוֹן שֶׁאָמַר נַעֲשָׂה לָהֶם מַעְיָן כו׳, שֶׁנִּרְאֶה מִזֶּה דִּלְשֵׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוְּנָה, וְרַשִׁ״י (ד״ה וַתִּשְׁכַּב) פֵּרֵשׁ בְּכִירָה שֶׁפָּתְחָה בִּזְנוּת, שְׁמַע מִינָּהּ לְשֵׁם זְנוּת נִתְכַּוְּנוּ וְלֹא לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְתֵרֵץ דַּעַת רַשִׁ״י אֲפִילּוּ לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר לִדְבַר זְנוּת נִתְכַּוְּנוּ זִימֵּן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַיִן כְּדֵי לְהוֹצִיא מֵהֶם שְׁתֵּי הָאוּמּוֹת, וְהַנִּרְאֶה לִי כָּתַבְתִּי: ט וְאִם תֹּאמַר וְהָא כְּתִיב ׳וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ׳, וְיֵשׁ לוֹמַר מִתְּחִילָּה לֹא יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ, וְאַחַר כָּךְ בְּלֵיל שֵׁנִי כְּשֶׁהִתְחִיל לִשְׁתּוֹת יַיִן הָיָה נִזְכָּר מַה שֶׁעָשָׂה וַאֲפִילּוּ הָכִי שָׁתָה, (מַהַרְשַׁ״ל). (גור אַרְיֵה), וְאִם תֹּאמַר לָמָּה כְּתִיב ׳וּבְקוּמָהּ׳ מֵאַחַר שֶׁיָּדַע, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁוַּדַּאי בְּקוּמָהּ מִמִּטָּתוֹ יָדַע, אֲבָל לֹא יָדַע שֶׁבָּעָלָהּ, (מהרמ״ש), אֲבָל קָשֶׁה עַל זֶה דִּלְפִי זֶה יָדַע בְּקוּמָהּ מִמִּטָּתוֹ, וְהַדְּרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתָּא, הָא כְּתוּב ׳לֹא יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ׳. אֶלָּא הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, בִּשְׁעַת קוּמָהּ מִמִּטָּתוֹ לֹא יָדַע, וְהַנִּקּוּד בָּא לוֹמַר שֶׁאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ מִשְּׁכִיבָה וְקִימָה, כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר גַּם כֵּן לִפְשׁוּטוֹ שֶׁבִּשְׁעַת קִימָה נוֹדַע לוֹ, דְּמִמֵּילָא נוֹדַע לוֹ גַּם מִשְּׁכִיבָה, שֶׁאֵין קִימָה בְּלֹא שְׁכִיבָה, וּמַה שֶּׁכָּתַב רַשִׁ״י ׳לוֹמַר שֶׁבְּקוּמָהּ יָדַע׳, רְצוֹנוֹ לוֹמַר לְאַפּוּקֵי בֵּין שְׁכִיבָה לְקִימָה לֹא יָדַע, וְדוֹ״ק: תורה לד

(לד) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:

לד וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וַאֲמָרַת רַבְּתָא לְזְעֻרְתָּא הָא שְׁכִיבִית רַמְשָׁא עִם אַבָּא נַשְׁקִנֵּהּ חַמְרָא אַף בְּלֵילְיָא וְעוּלִי שְׁכִיבִי עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאַבּוּנָא בְּנִין:

(לה) וַתַּשְׁקֶיָן גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקֻמָהּ:

לה וְאַשְׁקִיאָה אַף בְּלֵילְיָא הַהוּא יָת אֲבוּהֵן חַמְרָא וְקָמַת זְעֻרְתָּא וּשְׁכִיבַת עִמֵּהּ וְלָא יְדַע בְּמִשְׁכְּבַהּ וּבְקִימַהּ:

(לו) וַתַּהֲרֶיָן שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן:

לו וְעַדַּיְאַן תַּרְתֵּין בְּנַת לוֹט מֵאֲבוּהֵן:

רש"י ◄ **וַתַּהֲרֶיָן וְגוֹ'** • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה, אֵלּוּ שָׁלְטוּ בְּעַצְמָן וְהוֹצִיאוּ עֶרְוָתָן (סְפָרִים אֲחֵרִים: עֲדוּתָן) לַחוּץ, וְנִתְעַבְּרוּ מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה.

(לז) וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם:

לז וִילִידַת רַבְּתָא בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ מוֹאָב הוּא אֲבוּהוֹן דְּמוֹאָבָא עַד יוֹמָא דֵין:

רש"י ◄ **מוֹאָב** • זוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה צְנוּעָה פִּרְסְמָה שֶׁמֵּאֲבִיהָ הוּא, אֲבָל צְעִירָה קְרָאתוּ בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה, וְקִבְּלָה שָׂכָר בִּימֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בִּבְנֵי עַמּוֹן: (דברים ב) "וְאַל תִּתְגָּר בָּם" כְּלָל, וּבְמוֹאָב לֹא הִזְהִיר אֶלָּא שֶׁלֹּא יִלָּחֵם בָּם, אֲבָל לְצַעֲרָן הִתִּיר לוֹ.

(לח) וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם:

לח וּזְעֻרְתָּא אַף הִיא יְלִידַת בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר עַמִּי הוּא אֲבוּהוֹן דִּבְנֵי עַמּוֹן עַד יוֹמָא דֵין:

כ (א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר:

א וּנְטַל מִתַּמָּן אַבְרָהָם לְאַרְעָא דָרוֹמָא וִיתֵב בֵּין רְקָם וּבֵין חַגְרָא וְאִתּוֹתַב בִּגְרָר:

רש"י ◄ **וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם** • כְּשֶׁרָאָה שֶׁחָרְבוּ הַכְּרַכִּים וּפָסְקוּ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, נָסַע לוֹ מִשָּׁם. דָּבָר אַחֵר: לְהִתְרַחֵק מִלּוֹט, שֶׁיָּצָא עָלָיו שֵׁם רַע שֶׁבָּא עַל בְּנוֹתָיו (ב"ר).

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה:

ב וַאֲמַר אַבְרָהָם עַל שָׂרָה אִתְּתֵהּ אֲחָתִי הִיא וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּגְרָר וּדְבַר יָת שָׂרָה:

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם** • כָּאן לֹא נָטַל רְשׁוּת, אֶלָּא עַל־כָּרְחָהּ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָהּ, לְפִי שֶׁכְּבָר לֻקְּחָה לְבֵית פַּרְעֹה עַל־יְדֵי־כֵן. **אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ** • עַל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, וְכֵיוָצֵא בּוֹ: (שמואל א ד) "אֶל הִלָּקַח אָרוֹן וְגוֹ'", "וְאֶל מוֹת חָמִיהָ", שְׁנֵיהֶם בִּלְשׁוֹן "עַל".

שפתי חכמים

(לו) **י** פֵּירוּשׁ, 'רָבְעוּ', דִּמְתַרְגְּמִינַן 'לְרַבְעָה' 'לְמִשְׁלַט'. וְיֵשׁ גּוֹרְסִין 'עֲדוּתָן' בְּדָלֶ"ת, וְהִיא הִיא, אֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתֵּי בִתֵּי: תורה לז

כ (א) **כ** וְעַל הַפֵּירוּשׁ הַזֶּה קָשֶׁה, לָמָּה הָלַךְ לִגְרָר שֶׁהוּא רָחוֹק הַרְבֵּה, וּמִשּׁוּם הָכִי הֵבִיא דָּבָר אַחֵר כו', וּמֵאַחַר שֶׁהָיָה רוֹצֶה לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ נָסַע לִגְרָר לִמְקוֹם יִשּׁוּב (מַהַרְשַׁ"ל): תורה ב

(ג) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל׃

ג וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוַת אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ הָא אַתְּ מִית עַל עֵיסַק אִתְּתָא דְּדַבַּרְתָּא וְהִיא אִתַּת גְּבַר׃

(ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג׃

ד וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרֵב לְוָתַהּ וַאֲמַר יְיָ הֲעַם אַף זַכָּאי תִּקְטוֹל׃

רש"י◄ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ• הַמַּלְאָךְ מְנָעוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא נְתַתִּיךְ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ". הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג• אַף אִם הוּא צַדִּיק תַּהַרְגֶנּוּ? שֶׁמָּא כָּךְ דַּרְכְּךָ לְאַבֵּד הָאֻמּוֹת חִנָּם? כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפַּלְגָה. אַף אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהַרַגְתָּם עַל לֹא דָּבָר, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לְהָרְגֵנִי.

(ה) הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתֻם־לְבָבִי וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת׃

ה הֲלָא הוּא אֲמַר לִי אֲחָתִי הִיא וְהִיא אַף הִיא אֲמָרַת אָחִי הוּא בְּקַשִּׁיטוּת לִבִּי וּבְזַכָּאוּת יְדַי עֲבָדִית דָּא׃

רש"י◄ גַּם־הִוא• לְרַבּוֹת עֲבָדִים וְגַמָּלִים וְחַמָּרִים[מ] שֶׁלָּהּ, אֶת כֻּלָּם שָׁאַלְתִּי וְאָמְרוּ לִי: 'אָחִיהָ הוּא'. בְּתֻם־לְבָבִי• שֶׁלֹּא דִּמִּיתִי לַחֲטֹא. וּבְנִקְיֹן כַּפַּי• נָקִי אֲנִי מִן הַחֵטְא, שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָּהּ.

(ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וָאֶחְשָׂךְ גַּם־אָנֹכִי אֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ׃

ו וַאֲמַר לֵהּ מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ בְּחֶלְמָא אַף קֳדָמַי גְּלֵי אֲרֵי בְּקַשִּׁיטוּת לִבָּךְ עָבַדְתָּ דָּא וּמְנָעִית אַף אֲנָא יָתָךְ מִלְּמֶחֱטֵי קֳדָמַי עַל כֵּן לָא שְׁבָקִתָּךְ לְמִקְרַב לְוָתַהּ׃

רש"י◄ יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם־לְבָבְךָ וְגוֹ'• אֱמֶת שֶׁלֹּא דִּמִּיתָ מִתְּחִלָּה[נ] לַחֲטֹא, אֲבָל נִקְיוֹן כַּפַּיִם[ס] אֵין כָּאן (הֲדָא אָמְרָה: מִשֶּׁמּוֹשׁ יָדַיִם יֵשׁ כָּאן)• לֹא־נְתַתִּיךָ• לֹא מִמְּךָ הָיָה שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָּהּ, אֶלָּא חָשַׂכְתִּי אֲנִי אוֹתְךָ מֵחֲטֹא, שֶׁלֹּא נָתַתִּי לְךָ כֹּחַ, וְכֵן: (לקמן לא) "וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים", וְכֵן: (שופטים טו) "וְלֹא נְתָנוֹ אָבִיהָ לָבוֹא".

ז וּכְעַן אֲתֵיב אִתַּת גַּבְרָא אֲרֵי נְבִיָא הוּא וִיצַלֵּי עֲלָךְ וּתְחֵי וְאִם לֵיתָךְ מְתִיב דַּע אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת אַתְּ וְכָל דִּי לָךְ׃

(ז) וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃

רש"י◄ הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ• וְאַל תְּהֵא סָבוּר שֶׁמָּאֹס תִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו וְלֹא יְקַבְּלֶנָּה, אוֹ יִשְׂנָאֶךָ וְלֹא יִתְפַּלֵּל עָלֶיךָ. (אָמַר לוֹ אֲבִימֶלֶךְ: 'וּמִי מְפַרְסְמוֹ שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָּהּ'? אָמַר לוֹ)• כִּי־נָבִיא הוּא• וְיוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָּהּ, לְפִיכָךְ: "וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ" (ב"ק צב)•

שפתי חכמים

(ד) **ל** (נח"י), הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּקָּשֶׁה קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, דִּכְתִיב בְּסָמוּךְ (פסוק ו) 'וָאֶחְשָׂךְ', דְּמַשְׁמַע הַמְּנִיעָה הָיָה מֵה' יִתְבָּרֵךְ, וְאִלּוּ הָכָא מַשְׁמַע דְּמֵעַצְמוֹ לֹא קָרַב: תורה ה

(ה) **מ** כָּךְ הִיא הַגִּירְסָא, וְקָאֵי עַל אֲנָשִׁים מְנַהִיגֵי הַגְּמַלִּים וְהַחֲמוֹרִים, וְקַל לְהָבִין: תורה ו

(ו) **נ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דְּהָיָה לוֹ לוֹמַר 'גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם לְבָבְךָ וּבְנִקְיוֹן כַּפֶּיךָ עָשִׂיתָ זֹאת', כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֲבִימֶלֶךְ בְּעַצְמוֹ: **ס** וְאִם תֹּאמַר סוֹף סוֹף הָא נָקִי מִן הַחֵטְא, שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה הָעֲבֵירָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: נְקִיּוּת הַחֵטְא לַאו מִמְּךָ הוּא כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ, אֶלָּא מִמֶּנִּי הוּא, כִּי אַתָּה הָיִיתָ שׁוֹכֵב עִמָּהּ אַף אִם הִגִּידָה לְךָ שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ: תורה ז

(ז) **ע** רְצוֹנוֹ לְפָרֵשׁ, שֶׁבִּקְּרָא מַשְׁמַע 'וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא', דְּמַשְׁמַע דַּוְקָא דְּמִשּׁוּם הָכִי צָרִיךְ לַחֲזוֹר מִפְּנֵי שֶׁהוּא נָבִיא וְהִיא אֵשֶׁת אִישׁ, אֲבָל אִי לֹא הָיָה נָבִיא לֹא הָיָה מַחֲזִירָהּ לוֹ וְאַף שֶׁהִיא אֵשֶׁת אִישׁ, וַהֲרֵי גַּם בְּנֵי נֹחַ הוּזְהָרוּ עַל עֲרָיוֹת (סנהדרין נ"ו). וּמִתָּרֵץ דְּמַה דִּכְתִיב 'כִּי נָבִיא הוּא' הָכִי פֵּירוּשוֹ, 'אַל תִּהְיֶה סָבוּר' כו': תורה ח

(ח) וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד׃

ח וְאַקְדִּים אֲבִימֶלֶךְ בְּצַפְרָא וּקְרָא לְכָל עַבְדּוֹהִי וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין קֳדָמֵיהוֹן וּדְחִילוּ גּוּבְרַיָּא לַחֲדָא׃

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי׃

ט וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ מָה עֲבַדְתָּ לָנָא וּמָה חָבִית (נ״י חָטֵית) לָךְ אֲרֵי אַיְתֵיתָא עֲלַי וְעַל מַלְכוּתִי חוֹבָא רַבָּא עוֹבָדִין דִּי לָא כָשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא עֲבַדְתָּ עִמִּי׃

רש״י◄ מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ • מִכָּה אֲשֶׁר לֹא הֻרְגְּלָה לָבֹא עַל בְּרִיָּה[פ], בָּאָה לָנוּ עַל־יָדְךָ: עֲצִירַת כָּל נְקֵבִים שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל קְטַנִּים, וּרְעִי, וְאָזְנַיִם וְחֹטֶם.

(י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃

י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה חָזֵיתָ אֲרֵי עֲבַדְתָּ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃

(יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי׃

יא וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרֵי אֲמָרִית לְחוֹד לֵית דַּחַלְתָּא דַיְיָ בְּאַתְרָא הָדֵין וְיִקְטְלֻנַנִי עַל עֵיסַק אִתְּתִי׃

רש״י◄ רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים • אַכְסְנַאי שֶׁבָּא לָעִיר, עַל עִסְקֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ, אוֹ עַל עִסְקֵי אִשְׁתּוֹ שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: (ב״ק שם) ׳אִשְׁתְּךָ הִיא, אוֹ אֲחוֹתְךָ הִיא׳?.

(יב) וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה׃

יב וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא אֲחָתִי בַּת אַבָּא הִיא בְּרַם לָא בַת אִמִּי וַהֲוַת לִי לְאִנְתּוּ׃

רש״י◄ אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא • וּבַת אָב מֻתֶּרֶת לְבָן נֹחַ, שֶׁאֵין אָבוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וּכְדֵי לְאַמֵּת דְּבָרָיוּ״ הֵשִׁיבוֹ כֵּן, וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא בַּת אָחִיו הָיְתָה? בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים, וַהֲרֵי הִיא בִּתּוֹ שֶׁל תֶּרַח, וְכֵן הוּא אוֹמֵר לְלוֹט: ״כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ״. אַךְ לֹא בַת־אִמִּי • הָרָן מֵאֵם אַחֶרֶת הָיָה.

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא׃

יג וַהֲוָה כַּד טָעוּ עַמְמַיָּא בָּתַר עוֹבְדֵי יְדֵיהוֹן יָתִי קָרִיב יְיָ לְדַחַלְתֵּהּ מִבֵּית אַבָּא וַאֲמָרִית לַהּ דֵּין (נ״י דָּא) טֵיבוּתִיךְ דִּי תַעְבְּדִי עִמִּי לְכָל אַתְרָא דִּי נְהַךְ לְתַמָּן אֱמָרִי עֲלַי אָחִי הוּא׃

רש״י◄ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי וְגוֹ׳ • אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם מַה שֶׁתִּרְגֵּם, וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב עוֹד דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו: כְּשֶׁהוֹצִיאַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִבֵּית אָבִי לִהְיוֹת מְשׁוֹטֵט וְנָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְיָדַעְתִּי שֶׁאֶעֱבֹר בִּמְקוֹם רְשָׁעִים: ״וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ״. כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ • לְשׁוֹן רַבִּים, וְאַל תִּתְמַהּ, כִּי בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן אֱלָהוּת וּלְשׁוֹן מָרוּת קָרוּי לְשׁוֹן רַבִּים: ״אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים״, ״אֱלֹהִים חַיִּים״, ״אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים״. וְכָל לְשׁוֹן

שפתי חכמים

(ט) פ אֲבָל אֵין לְפָרֵשׁ דְּ׳מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יֵעָשׂוּ׳ קָאֵי עַל אַבְרָהָם, דְּהָא לֹא עָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה אֶלָּא דִּיבּוּר בְּעָלְמָא: תורה י

(יב) צ כְּלוֹמַר הָיָה לוֹ לוֹמַר ׳בַּת אָבִי הִיא׳ וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר ׳בַּת אִמִּי׳, אֶלָּא כְּדֵי לְאַמֵּת אֶת דְּבָרָיו הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאָמַר (לְעֵיל פָּסוּק ב׳) ׳אֲחוֹתִי הִיא׳ אָמַר כָּךְ. וְאִם תֹּאמַר לְעֵיל (י״ב י״ט) גַּבֵּי פַּרְעֹה לָמָּה לֹא הֵשִׁיב אַבְרָהָם כְּלוּם, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּפַרְעֹה לֹא שָׁאַל אוֹתוֹ אֶלָּא פַּעַם אֶחָד, מִשּׁוּם הָכִי לֹא הֵשִׁיבוֹ, אֲבָל אֲבִימֶלֶךְ שְׁאָלוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים, מִשּׁוּם הָכִי הוּצְרַךְ לְהָשִׁיב לוֹ, (מַהַרְשַׁ״ל): תורה יג

'אֱלֹהִים' לְשׁוֹן רַבִּים, וְכֵן: "וַיִּקַּח אֲדוֹנִי יוֹסֵף", "וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים", "אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ", וְכֵן: "בְּעָלָיו יוּמָת", "וְהוּעַד בִּבְעָלָיו". וְאִם תֹּאמַר: מַהוּ לְשׁוֹן "הִתְעוּ?" כָּל הַגּוֹלֶה מִמְּקוֹמוֹ וְאֵינוֹ מְיֻשָּׁב, קָרוּי תּוֹעֶה, כְּמוֹ: (לקמן כא) "וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע", (תהלים קיט) "תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד", (איוב לח) "יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל", יֵצְאוּ וְיִתְעוּ לְבַקֵּשׁ אָכְלָם. אִמְרִי־לִי • עָלַי, וְכֵן: (לקמן כו) "וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ", עַל אִשְׁתּוֹ. וְכֵן: (שמות יד) "וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּמוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שופטים ט) "פֶּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ".

(יד) וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ:

יד וּדְבַר אֲבִימֶלֶךְ צָאן וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וִיהַב לְאַבְרָהָם וַאֲתִיב לֵהּ יָת שָׂרָה אִתְּתֵהּ:

רש"י ◄ וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם • כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּיֵּס וְיִתְפַּלֵּל עָלָיו.

(טו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב:

טו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ הָא אַרְעִי קֳדָמָךְ בִּדְתַקִּין בְּעֵינָיךְ תֵּיב:

רש"י ◄ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ • אֲבָל פַּרְעֹה אָמַר לוֹ: "הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ", לְפִי שֶׁנִּתְיָרֵא, שֶׁהַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפֵי זִמָּה.

(טז) וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת:

טז וּלְשָׂרָה אֲמַר הָא יְהָבִית אֶלֶף סַלְעִין דִּכְסַף לְאָחִיךְ הָא הוּא לִיךְ כְּסוּת דִּיקָר (עַיְנִין) חֻלַּף דִּשְׁלָחִית דְּבַרְתִּיךְ וַחֲזִית יָתִיךְ וְיָת כָּל דְּעִמָּךְ הֲלָא (עַל) כָּל מַה דַּאֲמַרַת וְאִתּוֹכָחַת:

רש"י ◄ וּלְשָׂרָה אָמַר • אֲבִימֶלֶךְ לִכְבוֹדָהּ, כְּדֵי לְפַיְּסָהּ: 'הִנֵּה עָשִׂיתִי לָךְ כָּבוֹד זֶה, נָתַתִּי מָמוֹן לְאָחִיךָ, שֶׁאָמַרְתָּ עָלָיו: "אָחִי הוּא", הִנֵּה הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד הַזֶּה לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם'. לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ • יְכַסּוּ עֵינֵיהֶם שֶׁלֹּא יְקַלְּלוּךָ, שֶׁאִלּוּ הֲשִׁיבוֹתִיךָ רֵיקָנִית, יֵשׁ לָהֶם לוֹמַר: 'לְאַחַר שֶׁנִּתְעַלֵּל בָּהּ הֶחֱזִירָהּ'. עַכְשָׁו, שֶׁהָצְרַכְתִּי לְבַזְּבֵז מָמוֹן וּלְפַיְּסֶךָ, יִהְיוּ יוֹדְעִים שֶׁעַל־כָּרְחִי הֲשִׁיבוֹתִיךָ וְעַל־יְדֵי נֵס. וְאֵת כֹּל • וְעִם כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם. וְנֹכָחַת • יְהֵא לָךְ פִּתְחוֹן פֶּה לְהִתְוַכֵּחַ וּלְהַרְאוֹת דְּבָרִים נִכְרִים הַלָּלוּ, וּלְשׁוֹן 'תּוֹכָחָה' בְּכָל מָקוֹם - בֵּרוּר דְּבָרִים, וּבְלַעַ"ז אשפרובי"ר, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּפָנִים אֲחֵרִים, וּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא כָּךְ הוּא נוֹפֵל עַל הַתַּרְגּוּם: 'הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת שֶׁל כָּבוֹד עַל הָעֵינַיִם שֶׁלִּי שֶׁשָּׁלְטוּ בָּךְ, וּבְכָל אֲשֶׁר אִתָּךְ', וְעַל כֵּן תַּרְגּוּמוֹ: 'וַחֲזִית יָתִיךְ וְיַת כָּל דְּעִמָּךְ', וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אֲבָל יָשׁוּב לְשׁוֹן הַמִּקְרָא פֵּרַשְׁתִּי.

שפתי חכמים

(יד) כ דְּאִי עַל לְקִיחַת אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי לֹא נָגַע בָּהּ, וּכְאִלּוּ לֹא לָקְחָהּ. (נחלת יעקב) הָא דַּאֲבִימֶלֶךְ הוּצְרַךְ לְפַיֵּס אֶת אַבְרָהָם וְלֹא כֵּן פַּרְעֹה, יֵשׁ לוֹמַר דְּפַרְעֹה אוֹנֶס גָּמוּר הָיָה כִּי אַבְרָהָם מֵעַצְמוֹ הִתְחַכֵּם וְאָמַר לְשָׂרָה 'אִמְרִי נָא אֲחוֹתִי אַתְּ' כו' (לעיל י"ב י"ג), אֲבָל הָכָא שֶׁשְּׁאָלוֹ 'אִשְׁתְּךָ הִיא אוֹ אֲחוֹתְךָ הִיא', וְיָרֵא שֶׁמָּא יַהַרְגוּהוּ וְהָיָה מוּכְרָח לוֹמַר 'אֲחוֹתִי הִיא', וּלְפִיכָךְ לֹא נִלְקָה פַּרְעֹה רַק בְּמַכַּת רְאתָן שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשָׁה לוֹ (בראשית רבה מ"א ב), וְאַחַר שֶׁהֶשִׁיבָהּ לֹא הוּצְרַךְ עוֹד לְרִפּוּאָה, אֲבָל אֲבִימֶלֶךְ גַּם אַחַר שֶׁהֶשִׁיבָהּ וּפִיְּסָהּ וְנָתַן מַתָּנוֹת, אֲפִילוּ הָכִי 'כִּי עָצֹר עָצַר' (לקמן פסוק י"ח) לְפִי שֶׁהָיָה קָרוֹב לְמַזִּיד בְּמַה שֶׁשְּׁאָלוּהוּ 'אִשְׁתְּךָ', וּכְמוֹ שֶׁאָמַר (בבא קמא צ"ב.) 'אַכְסָנַאי שֶׁבָּא לָעִיר' וכו': תורה טו

(טז) ר כְּלוֹמַר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֲבִימֶלֶךְ לֹא נָתַן לְאַבְרָהָם אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּלֵּל עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ לְעֵיל (פסוק י"ד ד"ה וַיִּתֵּן), וְאֵיךְ אָמַר לְשָׂרָה שֶׁלִּכְבוֹדָהּ נִתְּנָם לוֹ, לֹא הִיפֵּךְ הַדְּבָרִים אֶלָּא כְּדֵי לְפַיְּסָהּ. וְהִקְשָׁה מהרא"ם, וְאִם תֹּאמַר מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י שֶׁנִּתְּנָם לְאַבְרָהָם כְּדֵי לְפַיְּסוֹ, דִּילְמָא כְּשֶׁנִּתְּנָם לְאַבְרָהָם עַל מְנָת כֵּן שֶׁיִּהְיוּ לִכְבוֹדָהּ, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁמִּדִּבְרֵי הַשֵּׁם שֶׁאָמַר לוֹ (לעיל פסוק ז) 'הָשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ', יָדְעָנוּ שֶׁכָּל עַצְמוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ לֹא הָיָה אֶלָּא לְפַיְּסוֹ כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּלֵּל עָלָיו, וּמִסְּתָמָא הַמַּתָּנוֹת נַמִּי נָתַן לוֹ בִּשְׁבִיל זֶה. וְנִרְאֶה לִי דְּאִי מִשּׁוּם כְּבוֹדָהּ לָמָּה נִתְּנָם לְאַבְרָהָם, לְשָׂרָה הָיָה לוֹ לִיתְּנָם וְלֹא לְאַבְרָהָם, כִּי זֶה הָיָה לָהּ לִכְבוֹד יוֹתֵר לְפִי דִּבְרֵי אֲבִימֶלֶךְ, אֶלָּא וַדַּאי עִיקַּר נְתִינָה לְאַבְרָהָם הָיָה כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל עָלָיו, וּדְבָרָיו עִם שָׂרָה לֹא הָיָה אֶלָּא לִכְבוֹדָהּ וּלְפַיְּסָהּ אָמַר כָּךְ, וְקַל לְהָבִין: תורה יז

(יז) **וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ:**

יז וְצַלִּי אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ וְאַסִּי יְיָ יָת אֲבִימֶלֶךְ וְיָת אִתְּתֵהּ וְאַמְהָתֵהּ וְאִתְרְוָחוּ:

רש"י◄ **וַיֵּלֵדוּ** • כְּתַרְגּוּמוֹ 'וְאִתְרְוָחוּ', נִפְתְּחוּ נִקְבֵּיהֶם וְהוֹצִיאוּ, וְהִיא לֵדָה שֶׁלָּהֶם.

(יח) **כִּי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם:**

יח אֲרֵי מֵיחַד אֲחַד יְיָ בְּאַפֵּי כָּל פְּתַח וַלְדָא לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל עֵיסַק שָׂרָה אִתַּת אַבְרָהָם:

רש"י◄ **בְּעַד כָּל־רֶחֶם** • כְּנֶגֶד כָּל פֶּתַח. **עַל־דְּבַר שָׂרָה** • עַל־פִּי דִּבּוּרָהּ[ש] שֶׁל שָׂרָה.

כא (א) **וַיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר:**

א וַיְיָ דְּכִיר יָת שָׂרָה כְּמָא די אֲמַר וַעֲבַד יְיָ לְשָׂרָה כְּמָא די מַלִּיל:

רש"י◄ **וַה' פָּקַד אֶת־שָׂרָה וְגוֹ'** • (ב"ק צב) סָמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ וְהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר, הוּא נַעֲנָה[ת] תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל וְגוֹ'" וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וַה' פָּקַד אֶת־שָׂרָה", שֶׁפְּקָדָהּ כְּבָר קֹדֶם שֶׁרִפֵּא אֶת אֲבִימֶלֶךְ. **פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר** • בְּהֵרָיוֹן. **כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר** • בְּלֵדָה.

וְהֵיכָן הִיא אֲמִירָה וְהֵיכָן הוּא דִּבּוּר? אֲמִירָה: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ וְגוֹ'". דִּבּוּר: "הָיָה דְּבַר ה' אֶל־אַבְרָם" בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים[א], וְשָׁם נֶאֱמַר: "לֹא יִירָשְׁךָ זֶה וְגוֹ'", וְהֵבִיא הַיּוֹרֵשׁ מִשָּׂרָה. **וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר[ב]** • לְאַבְרָהָם.

(ב) **וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים:**

ב וְעַדְיָאַת וִילִידַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם בַּר לְסִיבְתּוֹהִי לִזְמַן די מַלִּיל יָתֵהּ יְיָ:

רש"י◄ **לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ** • רַבִּי יוּדָן וְרַבִּי חָמָא. רַבִּי יוּדָן אוֹמֵר: מְלַמֵּד שֶׁנּוֹלַד לְט' חֳדָשִׁים, שֶׁלֹּא

יֹאמְרוּ: 'מִבֵּיתוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ הוּא', רַבִּי חָמָא אוֹמֵר: לְז' חֳדָשִׁים. **לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ** • דְּמַלִּיל יָתֵיהּ,

---

שפתי חכמים

(יח) **ש** וְאֵין לוֹמַר שֶׁפֵּירוּשוֹ 'עַל אוֹדוֹת שָׂרָה', כְּמוֹ 'עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ' וגו' (דברים כ"ג ה'), שֶׁהֲרֵי כְּתִיב לְעֵיל (פסוק ו') 'גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי וגו' וְאָחְשֹׂךְ אוֹתְךָ מֵחֲטוֹא לִי', דְּמִשְׁמַע שֶׁלֹּא עָצַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ לְשַׁמֵּשׁ אֶלָּא לַאֲבִימֶלֶךְ בִּלְבָד, וְהָכָא כְּתִיב 'כִּי עָצֹר עָצַר ה' בְּעַד כָּל רֶחֶם' וגו', אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר עַל פִּי דִּיבּוּרָהּ שֶׁל שָׂרָה עָשָׂה זֶה, וּמֵעַתָּה מַה שֶּׁפֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י לְעֵיל (י"ב י"ז ד"ה על דבר) 'וַיְנַגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה' וגו' עַל פִּי דִּבּוּרָהּ שֶׁל שָׂרָה, מֵהָכָא נָפְקָא, מִגְּזֵירָה שָׁוָה, נִרְאֶה לִי: תורה א

כא (א) **ת** וְאִם תֹּאמַר מַה הוֹכְחָה יֵשׁ מִכָּאן, דֵּילְמָא מַה שֶּׁפָּקְדָהּ עַתָּה לְפִי שֶׁעַתָּה הָיָה הַמּוֹעֵד שֶׁקָּבַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דְּאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי, דְּהָא בְּפֶסַח צְרִיכָה לֵילֵד וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיְתָה הַפְּקִידָה. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִּׁ"י בְּעַצְמוֹ תֵּירֵץ זֶה בְּמַה שֶּׁכָּתַב 'פָּקַד כְּבָר קוֹדֶם שֶׁרִיפֵּא אֶת אֲבִימֶלֶךְ', וְקָשֶׁה מַה בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁקּוֹדֶם שֶׁרִיפֵּא אֶת אֲבִימֶלֶךְ רִיפֵּא אֶת שָׂרָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ כָּל הַמְבַקֵּשׁ כו' (רא"ם). כָּתַב הָרָא"ם, תֵּימָא דְּמֵהָכָא מִשְׁמַע שֶׁאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ, דְּאִם לֹא כֵּן מַאי 'סְמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ' דְּקָאָמַר, וְאֵין הַדָּבָר כֵּן שֶׁהֲרֵי בְּט"ו בְּנִיסָן בִּישֵׁר הַמַּלְאָךְ אֶת שָׂרָה, וּבְט"ו בּוֹ נֶהְפְּכָה סְדוֹם וְנִיצּוֹל לוֹט עִם בְּנוֹתָיו, וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה מַעֲשֵׂה לוֹט עִם בְּנוֹתָיו מִיַּד נָסַע אַבְרָהָם וְיָשַׁב לוֹ בִּגְרָר, וְשָׁם נִלְקְחָה שָׂרָה וְעָצַר הַשֵּׁם בְּעַד כָּל רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ וְהִתְפַּלֵּל אַבְרָהָם עֲלֵיהֶם וְנִתְרַפְּאוּ, וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה, הֲרֵי כָּל הַסִּיפּוּרִים הָאֵלּוּ נִמְשָׁכִים זֶה אַחַר זֶה עַל הַסֵּדֶר, וּמַה זֶּה שֶׁאָמַר 'סְמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ' וכו'. וְתֵירֵץ, כֵּיוָן דִּכְתִיב 'וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה', דְּמַשְׁמַע שֶׁפָּקַד אוֹתָהּ קוֹדֶם שֶׁרִיפֵּא אֶת אֲבִימֶלֶךְ, אִם כֵּן לֹא הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים, אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ וכו': **א** הִקְשָׁה מהרא"ם, אֲבָל יֵשׁ לִתְמוֹהַּ לָמָּה לֹא פֵּירֵשׁ גַּבֵּי 'כַּאֲשֶׁר אָמַר' לְאַבְרָהָם וְלֹא לְשָׂרָה. וְתֵירֵץ, וְאֶפְשָׁר מִפְּנֵי שֶׁאָמַר אֲמִירָה 'וַיֹּאמֶר אֱבָל שָׂרָה' וגו' שֶׁזּוֹ הָאֲמִירָה לְאַבְרָהָם נֶאֱמְרָה, לֹא רָצָה לְפָרֵשׁ. וְגַבֵּי 'כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר' נַמִּי לֹא הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ, מִכֵּיוָן שֶׁאָמַר גַּבֵּי דִּיבּוּר 'הָיָה דְּבַר ה' אֶל אַבְרָם', אֶלָּא כְּדֵי לְהוֹדִיעַ הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין 'וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר' וּבֵין 'לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֵּר', שֶׁהָרִאשׁוֹן שַׁב לְאַבְרָהָם, וְהַשֵּׁנִי לַמּוֹעֵד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אַחַר זֶה: **ב** וְאִם תֹּאמַר לָמָּה לֵיהּ לְרַשִּׁ"י לְפָרֵשׁ זֶה, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרָצָה לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'לֹא יִירָשְׁךָ זֶה' וגו'

אֶת הַמּוֹעֵדׄ אֲשֶׁר דִּבֶּר וְקָבַע, כְּשֶׁאָמַר לוֹ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ", שָׁרַט לוֹ שְׂרִיטָה בַּכֹּתֶל וְאָמַר לוֹ: כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לִשְׂרִיטָה זוֹ בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת, תֵּלֵד: (לִזְקָנָיו • שֶׁהָיָה זִיו אִיקוּנִין שֶׁלּוֹ דּוֹמֶה לוֹ).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לא עמ' 42)

כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לִשְׂרִיטָה זוֹ בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת (רש"י כא, ב) לְרַשִּׁ"י הֶקְשֶׁה: לְאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר "וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה **כַּאֲשֶׁר אָמָר** וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה **כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר**", פְּשִׁיטָא שֶׁלֵּדַת יִצְחָק הָיְתָה בְּדִיּוּק "לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֵּר אוֹתוֹ אֱלֹקִים", וּלְשֵׁם מַה מְפָרֵשׁ זֹאת הַכָּתוּב. לָכֵן מְפָרֵשׁ, שֶׁיִּתּוּר זֶה מְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַדָּבָר הָיָה **נָכָר לַכֹּל**.

(ג) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק׃

ג וּקְרָא אַבְרָהָם יָת שׁוּם בְּרֵהּ דְּאִתְיְלִיד לֵהּ דִּילִידַת לֵהּ שָׂרָה יִצְחָק׃

(ד) וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים׃

ד וּגְזַר אַבְרָהָם יָת יִצְחָק בְּרֵהּ בַּר תְּמַנְיָא יוֹמִין כְּמָא די פַּקִּיד יָתֵהּ יְיָ׃

◆ יום חמישי ט"ז מרחשון ◆

(ה) וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ׃

ה וְאַבְרָהָם בַּר מְאָה שְׁנִין כַּד אִתְיְלִיד לֵהּ יָת יִצְחָק בְּרֵהּ׃

(ו) וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי׃

ו וַאֲמֶרֶת שָׂרָה חֶדְוָא עֲבַד לִי יְיָ כָּל דִּשְׁמַע יֶחְדֵּי לִי׃

רש"י◄ **יִצְחַק־לִי** • יִשְׂמַח עָלַי. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה: הַרְבֵּה עֲקָרוֹת נִפְקְדוּ עִמָּהּ, הַרְבֵּה חוֹלִים נִתְרַפְּאוּ בּוֹ בַּיּוֹם, הַרְבֵּה תְּפִלּוֹת נַעֲנוּ עִמָּהּ וְרֹב שְׂחוֹק הָיָה בָּעוֹלָם.

(ז) וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃

ז וַאֲמֶרֶת מָאן מְהֵימָן דַּאֲמַר לְאַבְרָהָם וְקַיִּים דִּתּוֹנִיק בְּנִין שָׂרָה אֲרֵי יְלִידִית בַּר לְסִיבְתּוֹהִי׃

רש"י◄ **מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם** • לְשׁוֹן שֶׁבַח: וַחֲשִׁיבוּת, כְּמוֹ: (ישעיה מא) "מִי פָּעַל וְעָשָׂה", (שם מ) "מִי בָרָא אֵלֶּה", רְאוּ מַה הוּא וּמִי הוּא (וְכַמָּה הוּא גָּדוֹל), שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַבְטִיחַ וְעוֹשֶׂה. **מִלֵּל** • שִׁנָּה הַכָּתוּב וְלֹא אָמַר 'דִּבֵּר', גִּימַטְרִיָּא שֶׁלּוֹ מֵאָה, כְּלוֹמַר: לְסוֹף מֵאָה לְאַבְרָהָם. **הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה** • וּמַהוּ 'בָּנִים' לְשׁוֹן רַבִּים? בְּיוֹם הַמִּשְׁתֶּה הֵבִיאוּ הַשָּׂרוֹת אֶת בְּנֵיהֶן עִמָּהֶן וְהֵנִיקָה אוֹתָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת: 'לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אֲסוּפֵי הֵבִיאָה מִן הַשּׁוּק'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ עמ' 82)

שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת, לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אֲסוּפֵי הֵבִיאָה מִן הַשּׁוּק (רש"י כא, ז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי עֲדַיִן אֵין כָּאן הוֹכָחָה שֶׁזֶּה בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְאִם כֵּן הָיוּ יְכוֹלוֹת לוֹמַר שֶׁנִּתְעַבְּרָה מֵאֲבִימֶלֶךְ (כְּפִי שֶׁאָמְרוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר - רַשִּׁ"י רֵישׁ פָּרָשַׁת הָאָבֶל"ף, דְּהָא עִם אַבְרָהָם הָיָה הַדִּבּוּר, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ דְּ'אוֹתוֹ' קָאֵי אַמּוֹעֵד, וּלְפִי שֶׁאֵין נוֹפֵל לְשׁוֹן דִּבּוּר עַל הַמּוֹעֵד, מִשּׁוּם הָכִי הוּצְרַךְ לְהוֹסִיף 'דִּבֵּר וְקָבַע' וכו', כְּדֵי שֶׁיִּפּוֹל הַדִּיבּוּר עַל קְבִיעַת הַמָּקוֹם, וְקַל לְהָבִין: תורה ג

(ז) **ד** שֶׁמִּלַּת 'מִי' כְּמִלַּת 'מָה', וְהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת לְמַעֲלָה וְכָבוֹד, כְּמוֹ 'מָה רַב טוּבְךָ' (תְּהִלִּים ל"א כ) 'מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ' (שָׁם צ"ב ו) (רא"ם), וְלִי נִרְאֶה דְּאִי כִּפְשָׁטָן מָה אָמְרָה 'מִי מִלֵּל', הֲלֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִלֵּל, אֶלָּא לְשׁוֹן שֶׁבַח וכו': תורה ח

שפתי חכמים

אֶלָּא לְאַבְרָהָם, אֲבָל לֹא הִבְטִיחוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַיּוֹרֵשׁ מִשָּׂרָה, מִכָּל מָקוֹם 'וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה', אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא דִּבֵּר אֶלָּא לְאַבְרָהָם (מהרש"ל): תורה ב

(ב) **ג** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, לָמָּה כְּתִיב 'אֹתוֹ' בְּחוֹלֶ"ם, הָיָה לוֹ לִינָּקֵד בְּחִירֵ"ק תַּחַת

תּוֹלְדוֹת), שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם הָיָה בֶּן מֵאָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשָּׁרוֹת לֹא הִתְפַּלְּאוּ עַל כָּךְ שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד בְּגִיל זֶה, שֶׁהֲרֵי יָדְעוּ שֶׁהוֹלִיד אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּגִיל שְׁמוֹנִים וָשֵׁשׁ. וְרַק לֵיצָנֵי הַדּוֹר, שֶׁלֹּא חִפְּשׂוּ אֶת הָאֱמֶת, וְלָצוֹן בְּעַלְמָא חָמְדוּ לָהֶם, אָמְרוּ "מֵאַבִּימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה".

(ח) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק:

ח וּרְבָא רַבְּיָא וְאִתְחַסִּיל וַעֲבַד אַבְרָהָם מִשְׁתְּיָא רַבָּא בְּיוֹמָא דְּאִתְחַסִּיל יָת יִצְחָק:

רש"י ◄ וַיִּגָּמַל • לְסוֹף כ"ד חֹדֶשׁ (גיטין עה). מִשְׁתֶּה גָּדוֹל • שֶׁהָיוּ שָׁם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, שֵׁם וְעֵבֶר וַאֲבִימֶלֶךְ (ב"ר).

(ט) וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק:

ט וַחֲזַת שָׂרָה יָת בַּר הָגָר מִצְרֵיתָא דִּילִידַת לְאַבְרָהָם מְחָיְכָא:

רש"י ◄ מְצַחֵק • לְשׁוֹן עֲבוֹדַת אֱלִילִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות לב) "וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק". דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמָה דְּתִימָא: (לקמן לט) "לְצַחֶק בִּי". דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן רְצִיחָה, כְּמָה דְּתִימָא: (שמואל ב ב) "יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וְגוֹ'".

(י) וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק:

י וַאֲמֶרֶת לְאַבְרָהָם תָּרֵךְ אַמְתָא הָדָא וְיַת בְּרַהּ אֲרֵי לָא יֵרַת בַּר אַמְתָא הָדָא עִם בְּרִי עִם יִצְחָק:

רש"י ◄ עִם־בְּנִי וְגוֹ' • מִתְּשׁוּבַת שָׂרָה: "כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי", אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיָה מֵרִיב עִם יִצְחָק עַל הַיְרֻשָּׁה, וְאוֹמֵר: 'אֲנִי בְּכוֹר וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם', וְיוֹצְאִים בַּשָּׂדֶה וְנוֹטֵל קַשְׁתּוֹ וְיוֹרֶה בּוֹ חִצִּים, כְּמָה דְּתִימָא: (משלי כו) "כְּמִתְלַהְלֵהַ הַיּוֹרֶה זִקִּים וְגוֹ'", וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי". עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק • (ב"ר) מִכֵּיוָן שֶׁהוּא בְּנִי, אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ הָגוּן כְּיִצְחָקh אוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ בְּנִי, אֵין זֶה כְּדַאי לִירַשׁ עִמּוֹ, קַל־וָחֹמֶר "עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק", שֶׁשְּׁתֵּיהֶן בּוֹ.

(יא) וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ:

יא וּבְאֵישׁ פִּתְגָּמָא לַחֲדָא בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל עֵיסַק בְּרֵהּ:

רש"י ◄ עַל אוֹדֹת בְּנוֹ • (ב"ר) עַל שֶׁשָּׁמַע שֶׁיָּצָאt לְתַרְבּוּת רָעָה. וּפְשׁוּטוֹ: עַל שֶׁאוֹמֶרֶת לוֹ לְשַׁלְּחוֹ.

שפתי חכמים

(ח) ה (מהרש"ל), לָמָּה לֹא כְּתִיב 'וַתִּגְמֹל', אֶלָּא 'וַיִּגָּמַל' הַיֶּלֶד מֵעַצְמוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה לְסוֹף כ"ד חֳדָשִׁים שֶׁתִּינוֹק מֵעַצְמוֹ פּוֹסֵק מִלִּינָק, שֶׁמּוֹאֵס בַּחֲלֵב אִמּוֹ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ:

ו פֵּירֵשׁ הָרַא"ם דִּבְנָבִיא מַאי נָפְקָא מִינֵּיהּ אִם הָיְתָה הַסְּעוּדָה גְּדוֹלָה בְּיָמִים אוֹ בַּאֲנָשִׁים רַבֵּי הַמִּסְפָּר, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁגְּדוֹלֵי עוֹלָם הָיוּ שָׁם: תורה ט

(ט) ז (ממ"ש), דְּאִי רַק אֶחָד, הָיָה לוֹ לוֹמַר בְּהֶדְיָא מַהוּ, אֶלָּא אָמַר לָשׁוֹן כּוֹלֵל 'מְצַחֵק', דְּמַשְׁמַע כּוּלְּהוּ בַּהֲדָדֵי הֲווּ בֵּיהּ, וְקַל לְהָבִין. וְהִקְשָׁה הָרַא"ם וְאָמַר, אִם כְּדִבְרֵי הָרַב, הָא דְּאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'עַכְשָׁיו מַה הוּא, צַדִּיק אוֹ רָשָׁע', וְאָמְרוּ 'צַדִּיק', וְהָא אֵין רָשָׁע כָּמוֹהוּ. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁעַל אוֹתוֹ עָוֹן שֶׁקִּטְרְגוּ עָלָיו אָמְרוּ 'צַדִּיק', וּמַה שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה לְבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מִשּׁוּם דְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הִתְחִיל לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים הַמְּבִיאִים אוֹתוֹ לִידֵי חִיּוּב מִיתָה לְבַסּוֹף, אֲבָל יִשְׁמָעֵאל לֹא עָשָׂה עִנְיָן הַמֵּבִיא אוֹתוֹ לָמוּת בַּצָּמָא, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה י

(י) ח (ממ"ש), דְּאִם לֹא כֵּן, ב' פְּעָמִים 'עִם' לָמָּה לֵיהּ, הָיָה לוֹ לוֹמַר 'עִם בְּנִי יִצְחָק'. אֶלָּא בָּא לוֹמַר, מַעֲלַת בְּנִי לְבָד כְּדַאי שֶׁלֹּא יִירַשׁ יִשְׁמָעֵאל עִמּוֹ, וְכֵן מַעֲלַת יִצְחָק בִּלְבָד כְּדַאי, וְקַל לְהָבִין, וּדְלָא כְּ'מִנְחַת יְהוּדָה': תורה יא

(יא) ט (ממ"ש), הֵבִיא מִדְּרָשׁ וּפְשׁוּטוֹ, דְּלִפְשׁוּטוֹ לְבָד קָשֶׁה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ 'אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנַּעַר וְעַל אֲמָתֶךָ', שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁהֵרַע בְּעֵינָיו גַּם כֵּן עַל אֲמָתוֹ, וְלָמָּה אָמַר 'וַיֵּרַע וגו' עַל אוֹדוֹת בְּנוֹ' לְבָד, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'שֶׁשָּׁמַע' וכו', רָצָה לוֹמַר שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, דְּזֶה לֹא שַׁיָּיךְ גַּבֵּי אֲמָתוֹ, וְאִי לַאו פְּשׁוּטוֹ קָשֶׁה מַאי קָאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'אַל יֵרַע וגו' עַל הַנַּעַר וגו', כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה' וגו', מַאי שַׁיָּיךְ אֲמִירַת שָׂרָה לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלָהּ לְעִנְיָן יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, גַּם נְתִינַת טַעַם 'כִּי בְיִצְחָק' וכו' אֵינוֹ שַׁיָּיךְ לְשֶׁלֹּא יֵרַע בְּעֵינָיו שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, לְכָךְ הוּצְרַךְ גַּם לִפְשׁוּטוֹ וכו'. וְנִרְאֶה מִזֶּה שְׁנֵיהֶם, בְּמַה שֶׁאָמַר 'עַל אוֹדוֹת בְּנוֹ' שֶׁהוּא כָּפוּל, כִּי תֵּיבַת 'אוֹדוֹת' גַּם כֵּן פֵּירוּשׁוֹ כְּמוֹ 'עַל', וּשְׁתֵּי פְּעָמִים 'עַל' לָמָּה לִי, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר 'עַל בְּנוֹ', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אַחַר כָּךְ 'אַל יֵרַע וגו'

(יב) וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים אֶל־אַבְרָהָ֤ם אַל־יֵרַע֙ בְּעֵינֶ֔יךָ
עַל־הַנַּ֖עַר וְעַל־אֲמָתֶ֑ךָ כֹּל֙ אֲשֶׁ֣ר תֹּאמַ֣ר אֵלֶ֔יךָ שָׂרָ֖ה
שְׁמַ֣ע בְּקֹלָ֑הּ כִּ֥י בְיִצְחָ֖ק יִקָּרֵ֥א לְךָ֖ זָֽרַע׃

רש"י◄ שְׁמַע בְּקֹלָהּ • (בְּקוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ). לָמַדְנוּ, שֶׁהָיָה אַבְרָהָם טָפֵל לְשָׂרָה בִּנְבִיאוּת.

יב וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לָא יַבְאֵשׁ בְּעֵינָיְךָ עַל עוּלֵימָא וְעַל אַמְתָּךְ כֹּל דִּי תֵימַר לָךְ שָׂרָה קַבֵּל מִנַּהּ אֲרֵי בְּיִצְחָק יִתְקְרוּן לָךְ בְּנִין׃

(יג) וְגַ֣ם אֶת־בֶּן־הָאָמָ֗ה לְגוֹי֙ אֲשִׂימֶ֔נּוּ כִּ֥י זַרְעֲךָ֖ הֽוּא׃

יג וְאַף יָת בַּר אַמְתָא לְעַם אֲשַׁוּנֵהּ אֲרֵי בְנָךְ הוּא׃

(יד) וַיַּשְׁכֵּ֤ם אַבְרָהָם֙ בַּבֹּ֔קֶר וַיִּקַּ֥ח לֶ֖חֶם וְחֵ֣מַת מָ֑יִם
וַיִּתֵּ֨ן אֶל־הָגָ֜ר שָׂ֗ם עַל־שִׁכְמָ֤הּ וְאֶת־הַיֶּ֙לֶד֙ וַיְשַׁלְּחֶ֔הָ
וַתֵּ֖לֶךְ וַתֵּ֣תַע בְּמִדְבַּ֥ר בְּאֵֽר שָׁבַֽע׃

יד וְאַקְדֵּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וּנְסִיב לַחֲמָא וְרָקְבָּא דְּמַיָּא וִיהַב לְהָגָר שַׁוִּי עַל כַּתְפַּהּ וְיָת רַבְיָא וְשַׁלְחַהּ וַאֲזָלַת וְתָעַת בְּמַדְבְּרָא (נ"י בְּמִדְבַּר) בְּאֵר שָׁבַע׃

רש"י◄ לֶחֶם וְחֵמַת מָיִם • וְלֹא כֶּסֶף וְזָהָב, לְפִי שֶׁהָיָה שׂוֹנְאוֹ[כ] עַל שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. וְאֶת־הַיֶּלֶד • אַף הַיֶּלֶד שָׂם עַל שִׁכְמָהּ[ל], שֶׁהִכְנִיסָהּ בּוֹ שָׂרָה עַיִן רָעָה, וַאֲחַזָתוּ חַמָּה וְלֹא יָכוֹל לֵילֵךְ בְּרַגְלָיו (בראשית רבה). וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע • חָזְרָה לְגַלּוּלֵי בֵּית[מ] אָבִיהָ (ב"ר).

(טו) וַיִּכְל֣וּ הַמַּ֔יִם מִן־הַחֵ֖מֶת וַתַּשְׁלֵ֣ךְ אֶת־הַיֶּ֑לֶד תַּ֖חַת
אַחַ֥ד הַשִּׂיחִֽם׃

טו וּשְׁלִימוּ מַיָּא מִן רָקְבָּא וּרְמַת יָת רַבְיָא תְּחוֹת חַד מִן אִילָנַיָּא׃

רש"י◄ וַיִּכְלוּ הַמַּיִם • לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ חוֹלִים[נ] לִשְׁתּוֹת הַרְבֵּה.

שפתי חכמים

עַל הַנַּעַר', וְלֹא כְּתִיב 'עַל אוֹדוֹת הַנַּעַר', אֶלָּא לְהוֹרוֹת שֶׁהוּרַע בְּעֵינָיו שְׁנֵי דְּבָרִים, וְעַל הַגֵּירוּשִׁין לְבַד אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'אַל יֵרַע' וגו': תורה יב

(יב) י (ממ"ש), דְּייִק, דְּהָיָה לוֹ לוֹמַר 'שְׁמַע לְדִבְרֶיהָ', כְּמוֹ שֶׁאָמַר 'כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר', אוֹ 'שְׁמַע אֵלֶיהָ' כְּדֶרֶךְ הַמִּקְרָא (דברים י"א י"ג) 'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי'. וְעוֹד קָשֶׁה, דְּקוֹל בְּלֹא דִּיבּוּר הוּא רַק הֲבָרַת קוֹל בְּעָלְמָא, וּמַה שַּׁייָךְ לְצִיֵּית לַהֲבָרַת קוֹל לְבַד. לָכֵן פֵּירֵשׁ בְּקוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לְהוֹרוֹת שֶׁהִיא לֹא דִּבְּרָה מֵעַצְמָהּ כְּלוּם, אֶלָּא מִקּוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְדוֹמֶה לוֹ קְצָת שִׁימוּשׁ לְשׁוֹן 'יָצָא בַּת קוֹל', מִשּׁוּם הָכִי נַמִּי דְּרִשׁוּ (בראשית רבה כ' י"ט) גַּבֵּי אָדָם הָרִאשׁוֹן עַל פָּסוּק 'לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ' (לעיל ג' י"ז) שֶׁהָיְתָה מְיַלֶּלֶת עָלָיו בְּקוֹלָהּ וכו': תורה יג

(יד) כ וְלִפְשׁוּטוֹ שֶׁלֹּא יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה לָמָּה לֹא נָתַן לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאַבְרָהָם הָיָה סָבוּר בְּמִיעוּט זְמַן אַחַר שֶׁיֵּצֵא הָרֹגֶז מִשָּׂרָה אֲשִׁיבֶנּוּ אֶצְלִי, (מהר"ש"ל), וּלְפִי פֵּירוּשׁ מַהַרְמַ"שׁ לְעֵיל (פסוק י"א) לֹא קָשֶׁה מִידִּי, לְפִי שֶׁאֵין הַפְּשׁוּטוֹ חוֹלֵק עַל הַמִּדְרָשׁ וְהוּצְרַךְ לִשְׁנֵיהֶם, עַיֵּין שָׁם. אֲבָל תֵּירוּץ מַהַרְשׁ"ל אֵינוֹ נָכוֹן, דְּאִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְרַשִׁ"י לִכְתּוֹב טַעַם מַהַרְשַׁ"ל שֶׁרָצָה לַהֲשִׁיבוֹ וכו', דְּמִסְפִּיק לְפִשּׁוּטוֹ וּלְמִדְרָשׁוֹ, וְלֹא הָוָה לֵיהּ לְרַשִׁ"י לִכְתּוֹב רַק הַטַּעַם שֶׁמַּסְפִּיק לְמִדְרָשׁוֹ לְבַד, וְדוֹ"ק: ל דִּקְרָא 'וְאֶת הַיֶּלֶד' קָאֵי אַדִּסְמִיךְ לֵיהּ, וְלֹא עַל 'וַיִּתֵּן אֶל הָגָר', דְּאִם לֹא כֵּן שֶׁשָּׂם עַל שִׁכְמָהּ אַף הַיֶּלֶד, הָוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב בְּהַדְיָא 'וַתִּשְׁאֵהוּ' וְהָדַר 'וַתַּשְׁלֵךְ אֶת הַיֶּלֶד' וגו': מ (ממ"ש), דְּייִק, דְּ'וַתֵּלֶךְ' מִשְּׁמַע לְדַעְתָּהּ וְלִרְצוֹנָהּ, כְּהוֹרָאַת לְשׁוֹן הֲלִיכָה בְּכָל מָקוֹם, וְאַחַר כָּךְ אָמַר 'וַתֵּתַע', מִשְּׁמַע שֶׁלֹּא יָדְעָה לְהֵיכָן תֵּלֵךְ, שֶׁהָיְתָה תּוֹעָה, וְאִם כֵּן הָווּ תְּרֵי מִילֵּי דְּסָתְרֵי אַהֲדָדֵי, וְאֵין לוֹמַר מִתְּחִילָּה 'וַתֵּלֶךְ' קוֹדֶם שֶׁהָיְתָה תּוֹעָה וְאַחַר כָּךְ 'וַתֵּתַע' וגו', אִם כֵּן 'וַתֵּלֶךְ' לָמָּה לִי, פְּשִׁיטָא שֶׁהָלְכָה מִתְּחִלָּה בְּלֹא תְּעוּת הַדֶּרֶךְ עֲדַיִין, וְתוּ דְּכַוְּונַת הַכָּתוּב לוֹמַר שֶׁתָּעֲתָה בַּמִּדְבָּר וְעַל יְדֵי כֵּן לֹא הָיָה לָהּ מַיִם וּשְׁאָר הַסִּפּוּר, אֲבָל אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָלְכָה בַּדֶּרֶךְ, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁ'וַתֵּתַע' הָיָה בְּכַוְּונָה, וְזֶה שֶׁאָמַר 'וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע' שֶׁהָלְכָה לִתְעוֹת בְּכַוְּונָה, דְּהַיְינוּ שֶׁחָזְרָה כו', וּמַה שֶׁכָּתַב 'וַתֵּתַע' הוּא עֲבוּדַת אֱלִילִים, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ' וגו' (לעיל כ' י"ג), וּכְמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס 'כַּד טְעוֹ עַמְמַיָּא בָּתַר עֲבוֹדַת אֱלִילִים' כו': תורה טו

(טו) נ (ממ"ש), דְּייִק, דְּהָיָה לוֹ לוֹמַר 'וַיִּכְלוּ הַלֶּחֶם וְהַמַּיִם', כְּמוֹ שֶׁאָמַר תְּחִלָּה (פסוק י"ד) 'וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן' וגו', דְּמִסְתָּמָא נָתַן אַבְרָהָם הָאֲכִילָה וְהִשְׁתִּיָּה לְפִי עֵרֶךְ הָרָאוּי זֶה לָזֶה, אִם כֵּן הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת שְׁנֵיהֶם כְּלִים בְּפַעַם אֶחָד בְּשָׁוֶה, לָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁבָּא לְהוֹרוֹת שֶׁשְּׁתָה יוֹתֵר מִדַּאי וְלֹא לְפִי עֵרֶךְ הָאֲכִילָה, וְהָיְינוּ לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ חוֹלִים וכו' וְלָכֵן אָמַר 'וַיִּכְלוּ הַמַּיִם' וְלֹא הַלֶּחֶם, (נחלת יעקב), נִרְאֶה לִי דְּרָצָה לוֹמַר מִדְּלֹא כָּתוּב 'וְלֹא הָיָה עוֹד מַיִם לִשְׁתּוֹת', דִּלְשׁוֹן 'וַיִּכְלוּ' מַשְׁמַע פִּתְאוֹם, שֶׁלֹּא בְּעוֹנָתָן: תורה טז

(טז) **וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כְּמִטַּחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיָּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃**

רש"י ◄ **מִנֶּגֶד** • מֵרָחוֹק (ב"ר). **כְּמִטַּחֲוֵי קֶשֶׁת** • כִּשְׁתֵּי טִיחוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן יְרִיַּת חֵץ. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'שֶׁהֵטִיחַ בְּאִשְׁתּוֹ', עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ. וְאִם תֹּאמַר: הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: 'כְּמַטָּחֵי קֶשֶׁת', מִשְׁפַּט הַוּי"ו לִיכָּנֵס לְכָאן, כְּמוֹ: (שה"ש ב) "בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע", מִגְּזֵרַת: (ישעיה יט) "וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא", וּמִגְּזֵרַת: (תהלים קז) "יָחֹגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר", וְכֵן: (שם סח) "קַצְוֵי אֶרֶץ", מִגְּזֵרַת קָצֶה. **וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד** • כֵּיוָן שֶׁקָּרַב לָמוּת הוֹסִיפָה לְהִתְרַחֵק.

טז **וַאֲזֵל וִיתִיבַת לַהּ מִקֳּבֵל אַרְחֵיקַת** (נ"י אַרְחִיק) **כְּמִיגַר קַשְׁתָּא אֲרֵי אֲמֶרֶת לָא אֶחֱזֵי בְּמוֹתָא דְּרַבְיָא וִיתִיבַת מִקֳּבֵל וַאֲרִימַת יָת קָלַהּ וּבְכָת׃**

(יז) **וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים ׀ אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם׃**

רש"י ◄ **אֶת־קוֹל הַנַּעַר** • מִכָּאן שֶׁיָּפָה תְּפִלַּת הַחוֹלֶה מִתְּפִלַּת אֲחֵרִים עָלָיו, וְהִיא קוֹדֶמֶת לְהִתְקַבֵּל (ב"ר). **בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם** • (ר"ה טז) לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עַכְשָׁו הוּא נִדּוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶּׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת. לְפִי שֶׁהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִקַּטְרְגִים וְאוֹמְרִים: 'רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד זַרְעוֹ לְהָמִית בָּנֶיךָ בַּצָּמָא, אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ בְּאֵר? וְהוּא מְשִׁיבָם: 'עַכְשָׁו, מַה הוּא, צַדִּיק אוֹ רָשָׁע'? אָמְרוּ לוֹ: 'צַדִּיק'. אָמַר לָהֶם: 'לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עַכְשָׁו אֲנִי דָּנוֹ', וְזֶהוּ: "בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם". וְהֵיכָן הֵמִית אֶת יִשְׂרָאֵל בַּצָּמָא? כְּשֶׁהִגְלָם נְבוּכַדְנֶאצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כא) "מַשָּׂא בַּעֲרָב וְגוֹ' לִקְרַאת צָמֵא הֵתִיוּ מָיִם וְגוֹ'", כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם אֵצֶל עַרְבִיִּים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לַשַּׁבָּאִים: 'בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, הוֹלִיכוּנוּ אֵצֶל בְּנֵי דּוֹדֵינוּ יִשְׁמָעֵאל, וִירַחֲמוּ עָלֵינוּ', שֶׁנֶּאֱמַר: (שם כה) "אֹרְחוֹת דְּדָנִים", אַל תִּקְרֵי דְּדָנִים, אֶלָּא דּוֹדִים. וְאֵלּוּ יוֹצְאִים לִקְרָאתָם וּמְבִיאִין לָהֶם בָּשָׂר וְדָג מָלוּחַ וְנֹאדוֹת נְפוּחִים. כִּסְבוּרִים יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מְלֵאִים מַיִם, וּכְשֶׁמַּכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּפוֹתְחוֹ, הָרוּחַ נִכְנֶסֶת בְּגוּפוֹ וּמֵת.

יז **וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָלֵהּ דְּרַבְיָא וּקְרָא מַלְאָכָא דַּיְיָ לְהָגָר מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר לַהּ מַה לָךְ הָגָר לָא תִּדְחֲלִי אֲרֵי שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָלֵהּ דְּרַבְיָא בַּאֲתַר דְּהוּא תַּמָּן׃**

שפתי חכמים

(טז) **ם** לא לְשׁוֹן 'נֶגֶד' כִּפְשׁוּטוֹ, דְּמַאי נָפְקָא מִינָּהּ בָּזֶה, דְּבִשְׁלָמָא לְפֵירוּשׁ 'מֵרָחוֹק' אָתֵי שַׁפִּיר שֶׁנָּתַן הַפְּסוּק אַחַר כָּךְ הַטַּעַם 'כִּי אָמְרָה וגו', אַל אֶרְאֶה' וגו'. וְתוּ מְצִינוּ 'שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד' (תְּהִלִּים ט"ז ח) שֶׁהוּא לְשׁוֹן נוֹכַח, וְעַל כָּרְחָךְ הוּא לְשׁוֹן קֵירוּב, וְכָאן אָמַר אַחַר כָּךְ 'הַרְחֵק' וגו', וְהֵם דְּבָרִים סוֹתְרִים, לָכֵן פֵּרֵשׁ דְּ'מִנֶּגֶד' בְּמֵ"ם הוּא בְּהֵיפֶךְ, כְּמוֹ 'מִן נֶגֶד', שֶׁהַמֵּ"ם בְּחִירֵ"ק, פֵּירוּשׁ כְּמוֹ 'מִן', וְרָצָה לוֹמַר דְּלֹא יָשְׁבָה נוֹכַח הַיֶּלֶד בְּקָרוֹב אֶלָּא מֵרָחוֹק, 'הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי' וגו', וְדוֹ"ק: תורה יז

(יז) **ע** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, הָא גַּם הִיא בְּכָתָה, כִּדְכְתִיב 'וַתִּשָּׂא קוֹלָהּ וַתֵּבְךְּ', וְלָמָּה לֹא שָׁמַע לְקוֹלָהּ. וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ה:) וְלוֹקִים רַבִּי יוֹחָנָן לְנַפְשֵׁיהּ, וּמְשַׁנֵּי אֵין חָבוּשׁ מַתִּיר עַצְמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִין, צָרִיךְ לוֹמַר מִשּׁוּם דְּלֹא מָצֵי מְכַוֵּין, אֲבָל אִי מָצֵי מְכַוֵּון טְפֵי עָדִיף (רא"ם): **פ** מַה שֶּׁקָּשֶׁה מִכָּאן עַל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שֶׁהוּא נִידּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ, בְּפָרָשַׁת כִּי תֵצֵא אֲפָרְשֶׁנּוּ בְּסִיָּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא. כָּתַב הָרְאַ"ם, אֲבָל יֵשׁ לִתְמוֹהַּ לָמָּה לֹא קִטְרְגוּ עָלָיו מֵאוֹתָן עֲבֵירוֹת שֶׁבִּידוֹ, וְקִטְרְגוּ עָלָיו מֵאוֹתָן עֲבֵירוֹת שֶׁעָתִיד לַעֲשׂוֹתָם, וְלֹא הוּא אֶלָּא בְּנָיו. וְתִירֵץ, וְשָׁמָא יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָאַגָּדָה הַזֹּאת אָתְיָא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה נ"ג ט"ו) דְּפָלֵיג עֲלַיְיהוּ דְּרַבִּי עֲקִיבָא וּשְׁאָר הַדּוֹרְשִׁין שֶׁדָּרְשׁוּ קְרָא דִּ'מְצַחֵק' לְגְנַאי. אֲבָל בְּעֵינֵי נְרָאֶה שֶׁדּוֹחֵק הוּא שֶׁנֹּאמַר מִדְּרָשׁוֹת חֲלוּקוֹת הֵן אִם לֹא שֶׁהוּא מְפוֹרָשׁ בְּהָדְיָא שֶׁהוּא כֵּן, לָכֵן נִרְאֶה שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין לְקַטְרֵג עָלָיו מִמַּעֲשִׂים שֶׁבִּידוֹ כִּי אֵין בֵּית דִּין מַעֲנִישִׁין אֶלָּא מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, וּלְיִשְׁמָעֵאל לֹא הָיָה כִּי אִם י"ז שָׁנָה, וְהָא דְּלֹא קִטְרְגוּ מִמַּעֲשִׂים שֶׁבִּידוֹ עַל שֵׁם הָעָתִיד, יֵשׁ לוֹמַר דְּאַמַּעֲשִׂים שֶׁבִּידוֹ עַכְשָׁיו עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּסוֹף יָמָיו, כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י לְקַמָּן בְּפָרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה (כ"ה ט' ד"ה יִצְחָק) גַּבֵּי וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל, וְדוֹ"ק, נִרְאֶה לִי: **צ** וְאִם תֹּאמַר וְהָא כְּתִיב (דְּבָרִים כ"ד ט"ז) 'לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים', יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁאַל לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אִם עָשָׂה עֲבֵירָה בַּמַּיִם, כְּלוֹמַר אִם הוּא צַדִּיק בַּמַּיִם אוֹ רָשָׁע, הֵשִׁיבוּ לוֹ צַדִּיק הוּא בַּמַּיִם אֲבָל רָשָׁע הוּא מִמְּקוֹם אַחֵר, וְעוֹד שֶׁבָּנָיו יָמִיתוּ בָּנֶיךָ בַּצָּמָא וְאַתָּה מַעֲלֶה לוֹ אֶת הַבְּאֵר, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵשִׁיב לָהֶם כֵּיוָן שֶׁעָתָּה הוּא צַדִּיק בְּעִנְיָנָן זֶה מַעֲלֶה אֲנִי לוֹ הַבְּאֵר (מַהַרְשַׁ"ל): תורה יח

(יח) קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃

יח קוּמִי טוּלִי יָת רַבְיָא וְאַתְקִיפִי יָת יְדָךְ בֵּהּ אֲרֵי לְעַם סַגִּי אֲשַׁוּנֵּהּ׃

(יט) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמָת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר׃

יט וּגְלָא יְיָ יָת עֵינָהּ וַחֲזַת בֵּירָא דְמַיָא וַאֲזַלַת וּמְלַת יָת רְקָבָא מַיָא וְאַשְׁקִיאַת יָת רַבְיָא׃

(כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃

כ וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּרַבְיָא וּרְבָא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא וַהֲוָה רָבֵי קַשְׁתָּא׃

רש"י◄ רֹבֶה קַשָּׁת• יוֹרֶה חִצִּים בְּקֶשֶׁת. קַשָּׁת• עַל שֵׁם הָאֻמָּנוּת, כְּמוֹ: חַמָּר, גַּמָּל, צַיָּד, לְפִיכָךְ הַשִּׁי"ן מְדַגֶּשֶׁת, הָיָה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וּמְלַסְטֵם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל טז) "יָדוֹ בַכֹּל וְגוֹ'".

(כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן וּנְסִיבַת לֵהּ אִמֵּהּ אִתְּתָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

רש"י◄ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם• מִמְּקוֹם גְּדוּלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וְגוֹ'", הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִנְשֵׁי: 'זְרֹק חוּטְרָא לַאֲוִירָא, אַעֲקֵרֵיהּ קָאֵי'.

◆ יום שישי י"ז מרחשון ◆

(כב) וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה׃

כב וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־רַב חֵילֵהּ לְאַבְרָהָם לְמֵימָר מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ בְּכֹל דִּי אַתְּ עָבֵד׃

רש"י◄ אֱלֹהִים עִמְּךָ• לְפִי שֶׁרָאוּ שֶׁיָּצָא מִשְּׁכוּנַת סְדֹם לְשָׁלוֹם, וְעִם הַמְּלָכִים נִלְחַם וְנָפְלוּ בְּיָדוֹ, וְנִפְקְדָה אִשְׁתּוֹ לִזְקֻנָּיו.

(כג) וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃

כג וּכְעַן קַיֵּם לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ הָכָא דְּלָא תְּשַׁקַּר בִּי וּבִבְרִי וּבְבַר בְּרִי כְּטֵיבוּתָא דִּי עֲבַדִית עִמָּךְ תַּעְבֵּד עִמִּי וְעִם אַרְעָא דְאִתּוֹתַבְתָּא בַהּ׃

רש"י◄ וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי• עַד כָּאן רַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן. כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי• שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ: "הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ" (בראשית רבה).

(כד) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃

כד וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אֲקַיֵּם׃

(כה) וְהוֹכֵחַ אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃

כה וְאוֹכַח אַבְרָהָם יָת אֲבִימֶלֶךְ עַל עִיסַק בֵּירָא דְמַיָא דִּי אַגִּיסוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃

רש"י◄ וְהוֹכֵחַ• נִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ עַל כָּךְ.

(כו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם:

כו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לָא יְדָעִית מָאן עֲבַד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְאַף אַתְּ לָא חַוִּיתָ לִי וְאַף אֲנָא לָא שְׁמָעִית אֶלָּהֵין יוֹמָא דֵין:

(כז) וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית:

כז וּדְבַר אַבְרָהָם עָאן וְתוֹרִין וִיהַב לַאֲבִימֶלֶךְ וּגְזָרוּ תַּרְוֵיהוֹן קְיָם:

(כח) וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדָּהֶן:

כח וַאֲקִים אַבְרָהָם יָת שְׁבַע חוּרְפַּן דְּעָאן בִּלְחוֹדֵיהֶן:

(כט) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה:

כט וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה אִנּוּן שְׁבַע חוּרְפַּן אִלֵּין דַּאֲקַמְתָּא בִּלְחוֹדֵיהֶן:

(ל) וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת:

ל וַאֲמַר אֲרֵי יָת שְׁבַע חוּרְפַּן תְּקַבֵּל מִן יְדִי בְּדִיל דִּתְהֵי לִי לְסַהֲדוּ אֲרֵי חֲפָרִית יָת בֵּירָא הָדֵין (נ״י הָדָא):

רש״י ◄ **בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי • זֹאת.** **לְעֵדָה •** לְשׁוֹן עֵדוּת שֶׁל נְקֵבָה, כְּמוֹ: "וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה". **כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר •** מְרִיבִים הָיוּ עָלֶיהָ רוֹעֵי אֲבִימֶלֶךְ וְאוֹמְרִים: 'אֲנַחְנוּ חָפַרְנוּהָ'. אָמְרוּ בֵּינֵיהֶם: כָּל מִי שֶׁיִּתְרָאֶה עַל הַבְּאֵר וְיַעֲלוּ הַמַּיִם לִקְרָאתוֹ, שֶׁלּוֹ הִיא, וְעָלוּ לִקְרַאת אַבְרָהָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו פרשת וירא)

"מַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים" - יֵשׁ לִנְהוֹג כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ וּלְפַרְסֵם אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם, כְּפִי שֶׁהוּא נָהַג, וְאַף **אִם** פְּעוּלָּתוֹ הוּא סִימָן לַבָּנִים.

אֵין לְהִסְתַּפֵּק בְּקִירוּב יְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּבֵיתוֹ, אֶלָּא צָרִיךְ לָצֵאת לְ"רְחוֹב" וּלְטַפֵּל שָׁם בִּיהוּדִים הָ"עוֹבְרִים וְשָׁבִים".

בְּפְעֻלּוֹת זוֹ יֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָל דֶּרֶךְ אֶפְשָׁרִית, גַּם כַּאֲשֶׁר לְשֵׁם כָּךְ צָרִיךְ לָתֵת לְ"עוֹבְרִים וְשָׁבִים" מָזוֹן וּמַשְׁקֶה. יֶתֶר־עַל־כֵּן: אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר הַדֶּרֶךְ לְהַשְׁפָּעָה עֲלֵיהֶם הִיא בְּאֶמְצָעוּת **לַחַץ** (בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה, כַּמּוּבָן, שֶׁ"דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם").

וְאִם יָבוֹא הַטּוֹעֵן וְיִטְעַן: מַהִי הַתּוֹעֶלֶת בְּכָךְ? הָאָדָם שֶׁלָּחֲצוּ עָלָיו לְבָרֵךְ, לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע, לְהִתְפַּלֵּל - עוֹשֶׂה זֹאת לְלֹא רָצוֹן, לְלֹא חֵשֶׁק. הָאַחֵר מַנִּיחַ תְּפִלִּין בְּפַעַם הַזֹּאת, כְּדֵי לְ"הִתְפַּטֵּר" מִן הַלַּחַץ, אַךְ אֵין לָדַעַת מַה יִּהְיֶה מָחָר.

עַל כָּךְ מְסוּפָּר לָנוּ **בַּתּוֹרָה** - מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה - בְּסִיפּוּר הַנַּ"ל, וּבְדֶרֶךְ שֶׁל קַל־וָחוֹמֶר: אִם בִּימֵי אַבְרָהָם, כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר בִּ**בְנֵי נֹחַ**, וְלִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה, הֵבִיאָה דֶּרֶךְ זוֹ לְ"**הִכַּרְתָּ אוֹתִי בִּבְרִיּוֹתָי**",

עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה, וְכַאֲשֶׁר מְדֻבָּר עַל יְהוּדִי, שֶׁהוּא "רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְרוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת...", וַעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת הִיא לִרְצוֹנוֹ. יֶתֶר־עַל־כֵּן: הַכְּפִיָּה וְהַלַּחַץ יִגְרְמוּ לְכָךְ, שֶׁזֶּה יִהְיֶה רְצוֹנוֹ **הַגָּלוּי**, עַד לִידֵי "מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה", וְהוּא יְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת בְּאֹפֶן מְשֻׁלָּם.

עֲבוֹדָה זֹאת שֶׁל פִּרְסוּם שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בָּעוֹלָם בְּאֹפֶן שֶׁל "**הִכַּרְתָּ אוֹתִי בִּבְרִיּוֹתָי**", תָּחִישׁ בְּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, אֶת קִיּוּם הַהַבְטָחָה "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה..." עַל־יְדֵי שֶׁ"יַּעֲמֹד מָלֶךְ מִבֵּית דָּוִד... **וְיָכוּף כָּל** יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ" שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

שפתי חכמים

(ל) **כ** וְהָא דְּלֹא כְּתִיב 'לְעֵד' וְכָתַב 'לְעֵדָה', מִפְּנֵי שֶׁהוּא לְשׁוֹן נְקֵבָה, כִּי 'עֵדָה' לְנְקֵבָה כְּמוֹ 'עֵד' לְזָכָר: **ר** דְּאִם לֹא כֵן אֵיךְ הוֹכִיחַ זֶה, דְּאֵין לוֹמַר עַל יְדֵי עֵדִים, אִם כֵּן מַאי טַעַם דְּעַבְדֵי אַבְרָהָם שֶׁלֹּא תָּבְעוּ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ שֶׁהֲרֵי הָיָה לָהֶם עֵדִים, וְקַל לְהָבִין: תורה לא

(לא) עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם׃

לא עַל כֵּן קְרָא לְאַתְרָא הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע אֲרֵי תַמָּן קַיְּמוּ תַּרְוֵיהוֹן׃

(לב) וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים׃

לב וּגְזָרוּ קְיָם בִּבְאֵר שָׁבַע וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ וְתָבוּ לְאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי׃

(לג) וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם׃

לג וּנְצִיב נִצְבָּא (נ״י אִילָנָא) בִּבְאֵר שָׁבַע וְצַלִּי תַמָּן בִּשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְעַלְמָא׃

רש״י◄ **אֵשֶׁל •** רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: ׳פַּרְדֵּס לְהָבִיא מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת לָאוֹרְחִים בַּסְּעֻדָּה׳, וְחַד אָמַר: ׳פַּנְדָּק לְאַכְסַנְיָא, וּבוֹ כָּל מִינֵי פֵּרוֹת׳, וּמָצִינוּ לְשׁוֹן נְטִיעָה בְּאֳהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל יא) ״וַיִּטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ״. **וַיִּקְרָא־שָׁם וְגוֹ׳ •** עַל־יְדֵי אוֹתוֹ אֵשֶׁל נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֱלֹהַּ לְכָל הָעוֹלָם. לְאַחַר שֶׁאוֹכְלִים וְשׂוֹתִים, אָמַר לָהֶם: ׳בָּרְכוּ לְמִי שֶׁאֲכַלְתֶּם מִשֶּׁלּוֹ, סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם, מִשֶּׁל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, אֲכַלְתֶּם׳ (סוטה י)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו, עמוד 122 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

התוֹעֶלֶת בברכה שֶׁעַל־יְדֵי כִּפּוּיָה

וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם: (כא, לג)

אַל תִּקְרֵי וַיִּקְרָא אֶלָּא וַיַּקְרִיא, מְלַמֵּד שֶׁהִקְרִיא אַבְרָהָם אָבִינוּ לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בְּפֶה כָּל עוֹבֵר וָשָׁב. כֵּיצַד, לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, עָמְדוּ לְבָרְכוֹ. אָמַר לָהֶם, וְכִי מִשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם? מִשֶּׁל אֶלֹקֵי עוֹלָם אֲכַלְתֶּם, הוֹדוּ וְשַׁבְּחוּ וּבָרְכוּ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם (סוטה י, סוף עמוד א ואילך)

בַּמִּדְרָשׁ (בראשית רבה פרשה מט, ד) מוּבָא, שֶׁאֵלּוּ שֶׁלֹּא רָצוּ לְבָרֵךְ אֶת הַקָּבָּ"ה, תָּבַע מֵהֶם אַבְרָהָם סְכוּם גָּדוֹל עַל מַה שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, וּמִכֵּיוָן שֶׁלֹּא רָצוּ לְשַׁלֵּם, נִתְרַצּוּ לוֹמַר "בָּרוּךְ אֵ־ל עוֹלָם שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ מְאֹד, מַה תּוֹעֶלֶת מָצָא אַבְרָהָם לְהַכְרִיחַ אֲנָשִׁים לְהַגִּיד "בָּרוּךְ אֵ־ל עוֹלָם כּוּ'", דְּאִם לֹא רָצוּ לְהַגִּיד אֶת זֶה מֵרְצוֹנָם הַטּוֹב, מַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ לְהַגִּיד דְּבָרִים אֵלּוּ רַק מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ, מִצַּד הַהֶכְרֵחַ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

כָּל אָדָם, אֲפִילּוּ בֶּן נֹחַ, בִּיכָלְתּוֹ לְהַגִּיעַ לַהַכָּרָה שֶׁ"יֵּשׁ בַּעַל הַבַּית לְבִירָה זוֹ", וְלָכֵן הִתְעַסֵּק אַבְרָהָם אָבִינוּ לְפַרְסֵם אֶת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ "בְּפֶה כָּל עוֹבֵר וָשָׁב".

אַךְ כְּשֶׁרָאָה אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם מְבִינִים אֶת זֶה, וְאֵין הֵם בָּאִים לְהַכָּרָה זוֹ מֵעַצְמָם, הֵבִין אַבְרָהָם שֶׁגַּסּוּתָם וְחָמְרִיּוּתָם גְּדוֹלָה מְאֹד, וְלָכֵן אֵין הֵם יְכוֹלִים לְהַגִּיעַ לְהַכָּרָה זוֹ.

וְלָכֵן תָּבַע מֵהֶם אַבְרָהָם סְכוּם גָּדוֹל, וְעַל־יְדֵי־זֶה פָּעַל בִּטּוּשׁ וּשְׁבִירָה בְּגַסּוּתָם וְחָמְרִיּוּתָם, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (חלק ג קסח, א. הובא בתניא ריש פרק כט) "אָעָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ, גּוּפָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא כּוּ' מְבַטְּשִׁין לֵיהּ", וְאָז הִגִּיעוּ כְּבָר מֵעַצְמָם לְהַכָּרָה שֶׁ"יֵּשׁ בַּעַל־הַבַּית לְבִירָה זוֹ".

(לד) וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים׃

לד וְאִתּוֹתַב אַבְרָהָם בְּאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמִין סַגִּיאִין׃

רש״י◄ **יָמִים רַבִּים •** מְרֻבִּים עַל שֶׁל חֶבְרוֹן, בְּחֶבְרוֹן עָשָׂה כ״ה שָׁנָה, וְכָאן כ״ו, שֶׁהֲרֵי בֶּן ע״ה שָׁנָה הָיָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן, אוֹתָהּ שָׁנָה: ״וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא״, שֶׁלֹּא מָצִינוּ קֹדֶם לָכֵן שֶׁנִּתְיַשֵּׁב אֶלָּא שָׁם, שֶׁבְּכָל מְקוֹמוֹתָיו הָיָה כְּאוֹרֵחַ, חוֹנֶה וְנוֹסֵעַ וְהוֹלֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּעֲבֹר אַבְרָם״, ״וַיִּעְתֵּק מִשָּׁם״, ״וַיְהִי רָעָב... וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה״, וּבְמִצְרַיִם לֹא עָשָׂה אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי שִׁלָּחוֹ פַּרְעֹה. מִיָּד: ״וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו״ עַד ״וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן״, שָׁם יָשַׁב עַד שֶׁנֶּהֱפְכָה סְדוֹם, מִיָּד: ״וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם״ מִפְּנֵי בּוּשָׁה שֶׁל לוֹט, וּבָא לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּבֶן צ״ט שָׁנָה הָיָה, שֶׁהֲרֵי בִּשְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ בָּאוּ אֶצְלוֹ הַמַּלְאָכִים, הֲרֵי כ״ה שָׁנָה, וְכָאן כְּתִיב: ״יָמִים רַבִּים״, מְרֻבִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים. וְלֹא בָּא הַכָּתוּב לִסְתּוֹם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, וְאִם הָיוּ מְרֻבִּים עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ יוֹתֵר, הָיָה מְפָרְשָׁם, וְעַל־כָּרְחֵךְ אֵינָם

יִתְרִים יוֹתֵר מִשָּׁנָה, הֲרֵי כ"ו שָׁנָה, מִיָּד יָצָא מִשָּׁם וְחָזַר לְחֶבְרוֹן, וְאוֹתָהּ שָׁנָה קָדְמָה לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּ"סֵדֶר עוֹלָם" (ב"ר).

◆ שבת קודש י"ח מרחשון ◆

כב (א) **וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:**

א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין יַיְיָ נַסִּי יָת אַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אֲנָא:

רש"י◄ **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** • יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: (סנהדרין פט) 'אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר: מִכָּל סְעֻדָּה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לֹא הִקְרִיב לְפָנֶיךָ פַּר אֶחָד, אוֹ אַיִל אֶחָד'. אָמַר לוֹ: 'כְּלוּם עָשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ, אִלּוּ הָיִיתִי אוֹמֵר לוֹ: זְבַח אוֹתוֹ לְפָנַי, לֹא הָיָה מְעַכֵּב'. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: 'אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמָּל בֶּן י"ג שָׁנָה, וְלֹא מִחָה, אָמַר לוֹ יִצְחָק: 'בְּאֵבֶר אֶחָד אַתָּה מְיָרְאֵנִי, אִלּוּ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי', לֹא הָיִיתִי מְעַכֵּב'. **הִנֵּנִי** • כָּךְ הִיא עֲנִיָּתָם שֶׁל חֲסִידִים, לְשׁוֹן עֲנָוָה הוּא וּלְשׁוֹן זְמוּן.

(ב) **וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:**

ב וַאֲמַר דַּבַּר כְּעַן יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ דִּי רְחַמְתָּ יָת יִצְחָק וְאִיזֵל לָךְ לְאַרְעָא פּוּלְחָנָא וְאַסְקֵהּ תַּמָּן לַעֲלָתָא עַל חַד מִן טוּרַיָּא דִּי אֵימַר לָךְ:

רש"י◄ **קַח־נָא** • אֵין 'נָא', אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה[ת], אָמַר לוֹ: 'בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עֲמֹד לִי בְּזֶה הַנִּסָּיוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיָה בָּהֶן מַמָּשׁ' (סנהדרין פט). **אֶת־בִּנְךָ** • אָמַר לוֹ: 'שְׁנֵי בָּנִים יֵשׁ לִי', אָמַר לוֹ: "אֶת־יְחִידְךָ". אָמַר לוֹ: "זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ, וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ", אָמַר לוֹ: "אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ". אָמַר לוֹ: 'שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב', אָמַר לוֹ: "אֶת יִצְחָק". וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ מִתְּחִלָּה? שֶׁלֹּא לְעָרְבְּבוֹ פִּתְאֹם[א], וְתָזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְתִטָּרֵף, וּכְדֵי לְחַבֵּב עָלָיו אֶת הַמִּצְוָה וְלִיתֵּן לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר. **אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה** • יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב ג): "לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַיִם, בְּהַר הַמּוֹרִיָּה".

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה פֵּרְשׁוּ, עַל שֵׁם שֶׁמִּשָּׁם הוֹרָאָה יוֹצְאָה לְיִשְׂרָאֵל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגְּמוּ עַל שֵׁם עֲבוֹדַת הַקְּטֹרֶת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹר, נֵרְדְּ וּשְׁאָר בְּשָׂמִים. **וְהַעֲלֵהוּ** • לֹא אָמַר לוֹ 'שְׁחָטֵהוּ', לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָפֵץ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְשַׁחֲטוֹ, אֶלָּא לְהַעֲלֵהוּ לָהָר לַעֲשׂוֹתוֹ עֹלָה, וּמִשֶּׁהֶעֱלָהוּ, אָמַר לוֹ: הוֹרִידֵהוּ. **אַחַד הֶהָרִים** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַתְחִיל הַצַּדִּיקִים (סִפְרֵי אֲחֵרִים: מַשְׁהֵא לַצַּדִּיקִים), וְאַחַר־כָּךְ מְגַלֶּה לָהֶם, וְכָל זֶה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָן, וְכֵן: (לעיל יב) "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ", וְכֵן בְּיוֹנָה: (יונה ג) "וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה".

(ג) **וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים:**

ג וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְזָרֵז יָת חֲמָרֵהּ וּדְבַר יָת תְּרֵין עוּלֵימוֹהִי עִמֵּהּ וְיָת יִצְחָק בְּרֵהּ וְצַלַּח אָעֵי לַעֲלָתָא וְקָם וְאָזַל לְאַתְרָא דִּי אֲמַר לֵהּ יְיָ:

שפתי חכמים

(לד) **ש** מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְפָרֵשׁ זֹאת, מִשּׁוּם פָּסוּק שֶׁל אַחֲרָיו שֶׁכָּתוּב 'וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' וגו', שֶׁהוּא סָמוּךְ, דְּכָל מָקוֹם שֶׁכָּתַב 'אַחַר' הוּא סָמוּךְ כִּדְפֵרֵישׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ (לעיל ט"ו א' ד"ה אחר), וְזֶה הָיָה י"ב שָׁנָה אַחֲרֵי כֵן, וְאִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר 'אַחַר', לְכָךְ מְפָרֵשׁ אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן וכו', וְלֹא אַחַר הַדְּבָרִים שֶׁהָיָה בֵּין אַבְרָהָם לַאֲבִימֶלֶךְ דִּסְמִיךְ לֵיהּ: תורה א

כב (ב) **ת** פֵּירוּשׁ, אֵין 'נָא' הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, דְּהָא מָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת 'נָא' שֶׁאֵינוֹ לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה (הרא"ם): **א** כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִטְרִיחַ דַּעְתּוֹ וּלְכָךְ עָשָׂה, אֲבָל אִי לֹא הֲוָה מִטּוֹרָף בְּדַעְתּוֹ לֹא הָיָה עוֹשֶׂה (נחלת יעקב). נִרְאֶה לִי דִּבְטַעְמָא קַמָּא לָא סַגִּי דְּאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'אֶת בִּנְךָ יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ', וּמִדְּאָמַר 'אֶת' שְׁמַע מִינָּהּ לְחַלֵּק אֲתָא, וְהַיְינוּ שֶׁבְּכָל פַּעַם הֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל שְׁאֵלַת אַבְרָהָם, וְטַעְמָא בַּתְרָא לְחוּד לָא סַגִּי, דְּאִם כֵּן הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר אִיפְּכָא, 'קַח אֶת יִצְחָק אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ', דְּהֲוָה נַמִּי חִיבּוּב מִצְוָה: תורה ג

רש"י◄ **וַיַּשְׁכֵּם•** נִזְדָּרֵז לַמִּצְוָה (פסחים ד). **וַיַּחֲבֹשׁ•** הוּא בְּעַצְמוֹ וְלֹא צִוָּה לְאֶחָד מֵעֲבָדָיו, שֶׁהָאַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה. **אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו•** (ב"ר) יִשְׁמָעֵאל וֶאֱלִיעֶזֶר, שֶׁאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לָצֵאת לַדֶּרֶךְ בְּלֹא שְׁנֵי אֲנָשִׁים, שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ הָאֶחָד לִנְקָבָיו וְיִתְרַחֵק, יִהְיֶה הַשֵּׁנִי עִמּוֹ. **וַיְבַקַּע•** תַּרְגּוּמוֹ: וְצַלַּח, כְּמוֹ: (שמואל ב יח) "וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן"ג, לְשׁוֹן בִּקּוּעַ, סינדר"א בְּלַעַ"ז.

(ד) **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק:**

ד בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת אַתְרָא מֵרָחִיק:

רש"י◄ **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי•** לָמָּה אֵחַר מִלְּהַרְאוֹתוֹ מִיָּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'הֲמָמוֹ וְעֵרְבְּבוֹ פִּתְאֹם וְטָרַף דַּעְתּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהִמָּלֵךְ אֶל לִבּוֹ, לֹא הָיָה עוֹשֶׂה'. **וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם•** רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל הָהָר.

(ה) **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם:**

ה וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעוּלֵימוֹהִי אוֹרִיכוּ לְכוֹן הָכָא עִם חֲמָרָא וַאֲנָא וְעוּלֵימָא נִתְמְטֵי עַד כָּא וְנִסְגּוּד וּנְתוּב לְוָתְכוֹן:

רש"י◄ **עַד־כֹּה•** כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ מוּעָט, לַמָּקוֹם אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: 'אֶרְאֶה הֵיכָן הוּא מַה שֶּׁאָמַר לִי הַמָּקוֹם: "כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ"'. **וְנָשׁוּבָה•** נִתְנַבֵּא שֶׁיָּשׁוּבוּ שְׁנֵיהֶם.

(ו) **וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:**

ו וּנְסִיב אַבְרָהָם יָת אָעֵי דַעֲלָתָא וְשַׁוִּי עַל יִצְחָק בְּרֵהּ וּנְסִיב בִּידֵהּ יָת אֶשָּׁתָא וְיָת סַכִּינָא וַאֲזָלוּ תַרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא (נ"י כַּחֲדָא):

רש"י◄ **הַמַּאֲכֶלֶת•** סַכִּין, עַל שֵׁם שֶׁאוֹכֶלֶת אֶת הַבָּשָׂר, כְּמָה דְתֵימָא: (דברים לב) "וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר", וְשֶׁמַּכְשֶׁרֶת בָּשָׂר לַאֲכִילָה. דָּבָר אַחֵר: זֹאת נִקְרֵאת 'מַאֲכֶלֶת'ד, עַל שֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִים מַתַּן שְׂכָרָהּ. **וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו•** אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ, הָיָה הוֹלֵךְ בְּרָצוֹן וְשִׂמְחָה כְּיִצְחָק, שֶׁלֹּא הָיָה מַרְגִּישׁ בַּדָּבָר.

(ז) **וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה:**

ז וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא אֲנָא בְּרִי וַאֲמַר הָא אֶשָּׁתָא וְאָעֵיָא וְאָן אִימְרָא לַעֲלָתָא:

שפתי חכמים

(ג) **ב** וְכִי לֹא הָיוּ לוֹ אֶלָּא שְׁנֵי נְעָרִים, אֶלָּא נְעָרָיו הַמְיוּחָדִים לוֹ שֶׁהֵם יִשְׁמָעֵאל וֶאֱלִיעֶזֶר. עַיֵּן לְקַמָּן בְּפָרָשַׁת בָּלָק (בְּמִדְבַּר כ"ב כ"ב וְשָׁם אות ע') מַה שֶּׁפֵּירַשְׁתִּי גַּבֵּי שְׁנֵי נְעָרִים דְּבִלְעָם לָמָּה שִׁינָּה רַשִּׁ"י פֵּירוּשׁ דְּהָתָם מֵהָכָא. וּמַהַרְשַׁ"ל פֵּירֵשׁ, דְּבִלְעָם שֶׁהָיָה רוּחוֹ גְּבוֹהָה וְהָיָה צָרִיךְ לְשִׁימּוּשׁ, פֵּירֵשׁ 'שֶׁהָיוּ מְשַׁמְּשִׁים זֶה אֶת זֶה', אֲבָל אַבְרָהָם שֶׁהָיָה רוּחוֹ נְמוּכָה לֹא הָיָה צָרִיךְ לְשִׁימּוּשׁ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ, רַק שֶׁלֹּא יִהְיֶה יְחִידִי שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ אֶחָד מִנְּעָרָיו לִנְקָבָיו מִשּׁוּם הָכִי לָקַח שְׁנֵי נְעָרִים עִמּוֹ, לְכָךְ פֵּירֵשׁ טַעַם זֶה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ:

ג וְנִרְאֶה לִי דְּאֵינוֹ מֵבִיא רְאָיָה מִן הַתַּרְגּוּם אֶלָּא בָּא לְפָרֵשׁ דְּ'צַלַּח' נַמִּי לְשׁוֹן בִּיקּוּעַ, כִּדְאַשְׁכַּחַן 'וְצָלְחוּ אֶת הַיַּרְדֵּן' (שְׁמוּאֵל־ב' י"ט ח'): תורה ד

(ו) **ד** וְהָא דְּצָרִיךְ לְשְׁנֵי טְעָמִים, דִּלְפִי טַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה לִקְרוֹא אוֹתוֹ 'אוֹכֶלֶת', לָכֵן פֵּירֵשׁ 'שֶׁמַּכְשֶׁרֶת', וּלְטַעַם זֶה לְחוּד קָשֶׁה, לִקְרוֹא אוֹתוֹ 'סַכִּין' כְּמַשְׁמָעוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ עוֹד עַל שֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל כו' (ממ"ש), וְהָא דְּלָא סַגִּי בְּפֵירוּשׁ בַּתְּרָא לְחוּד, דִּלְפִי זֶה אִתֵּי שַׁפִּיר שֶׁנִּקְרָא 'מַאֲכֶלֶת' וְלֹא 'אוֹכֶלֶת' וְלֹא 'סַכִּין', דְּאִם כֵּן קָשֶׁה דְּהֵ"א הַיְדִיעָה שֶׁל 'הַמַּאֲכֶלֶת' מוֹרָה עַל דָּבָר יָדוּעַ כְּבָר, וְהָא עַד הֵנָּה לֹא הָיָה לַסַּכִּין שֵׁם שֶׁל 'מַאֲכֶלֶת' כְּלָל מֵעוֹלָם רַק עַכְשָׁיו עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה זֶה קוֹרֵא אוֹתוֹ הַפָּסוּק כָּךְ, לְכָךְ הוּצְרַךְ לְפָרְשָׁהּ גַּם כֵּן לְטַעַם רִאשׁוֹן 'שֶׁאוֹכֶלֶת וְשֶׁמַּכְשֶׁרֶת' וכו', וְאִם כֵּן הוּא שֵׁם לְכָל סַכִּין: תורה ז

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃

ח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ גְּלֵי לֵהּ אִימְרָא לַעֲלָתָא בְּרִי וַאֲזָלוּ תְּרֵיהוֹן כַּחֲדָא׃

רש"י ◄ יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה • כְּלוֹמַר: יִרְאֶה וְיִבְחַר לוֹ הַשֶּׂה, וְאִם אֵין שֶׂה, "לְעֹלָה בְּנִי". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵבִין יִצְחָק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהִשָּׁחֵט: "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו", בְּלֵב שָׁוֶה.

(ט) וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים׃

ט וְאָתוּ לְאַתְרָא דִּי אֲמַר לֵהּ יְיָ וּבְנָא תַּמָּן אַבְרָהָם יָת מַדְבְּחָא וְסַדַּר יָת אָעַיָּא וַעֲקַד יָת יִצְחָק בְּרֵהּ וְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל מַדְבְּחָא עֵיל מִן אָעַיָּא׃

רש"י ◄ וַיַּעֲקֹד • (שבת נד) יָדָיו וְרַגְלָיו מֵאֲחוֹרָיו, הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם בְּיַחַד הִיא עֲקֵדָה, וְהוּא לְשׁוֹן "עֲקֵדִים", שֶׁהָיוּ קַרְסֻלֵּיהֶם לְבָנִים, מָקוֹם שֶׁעוֹקְדִין אוֹתָן בּוֹ, הָיָה נִכָּר.

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ׃

י וְאוֹשֵׁיט אַבְרָהָם יָת יְדֵהּ וּנְסִיב יָת סַכִּינָא לְמֵיכַס יָת בְּרֵהּ׃

(יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃

יא וּקְרָא לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אֲנָא׃

רש"י ◄ אַבְרָהָם אַבְרָהָם. לְשׁוֹן חִבָּה הוּא, שֶׁכּוֹפֵל אֶת שְׁמוֹ.

(יב) וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי ׀ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי׃

יב וַאֲמַר לָא תּוֹשֵׁיט יָדָךְ לְעוּלֵימָא וְלָא תַּעְבֵּד לֵהּ מִדְּעָם אֲרֵי כְּעַן יְדַעְנָא (נ"י יְדָעִית) אֲרֵי דַחֲלָא דַיְיָ אַתְּ וְלָא מְנַעְתָּ יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ מִנִּי׃

רש"י ◄ אַל־תִּשְׁלַח • לִשְׁחֹט, אָמַר לוֹ: 'אִם כֵּן לְחִנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מְעַט דָּם', אָמַר לוֹ: "אַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה", אַל תַּעַשׂ בּוֹ מוּם. **כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי** • אָמַר רַבִּי אַבָּא: אָמַר לוֹ אַבְרָהָם: 'אַפְרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי: אֶתְמֹל, אָמַרְתָּ לִי: "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע", וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ: "קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ". עַכְשָׁו, אַתָּה אוֹמֵר לִי: "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: '"לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה", כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ 'קַח', מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ 'שְׁחָטֵהוּ', אֶלָּא "הַעֲלֵהוּ", אַסַּקְתִּיהּ אַחֲתִיהּ'. **כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי** • מֵעַתָּה, יֵשׁ לִי מַה לְהָשִׁיב לַשָּׂטָן וְלָאֻמּוֹת הַתְּמֵהִים: מַה הִיא חִבָּתִי אֶצְלְךָ. יֵשׁ לִי פִּתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁו, שֶׁרוֹאִים: "כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת ש"פ וירא, ט"ו מרחשון ה'תשמ"ח)

כַּאֲשֶׁר לוֹמְדִים אֶת הַפָּסוּק "וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי" - מִתְעוֹרֶרֶת שְׁאֵלָה פְּשׁוּטָה אֵצֶל בֶּן חָמֵשׁ לְמִקְרָא:

מַהוּ הַצֹּרֶךְ **בִּנְתִינַת טַעַם** - "כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי גו'" - לַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה", לִכְאוֹרָה, כְּשֶׁשָּׁמַע אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת הַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר", בְּוַדַּאי **שָׂמַח בְּיוֹתֵר** שֶׁבְּנוֹ יְחִידוֹ יִשָּׁאֵר בַּחַיִּים, וּמַהוּ הַצֹּרֶךְ בִּנְתִינַת טַעַם "**כִּי** עַתָּה יָדַעְתִּי וְגו'"?!

וְעַל־כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר **שֶׁהָיָה** אֵיזֶה עִנְיָן בֵּינְתַּיִם (לְאַחֲרֵי

שפתי חכמים

(יב) **ה** וְקָשֶׁה, וְכִי הוֹצָאַת דָּם הָוֵה מִשּׁוּם מוּם, אֶלָּא יֵשׁ לוֹמַר אַבְרָהָם אָמַר אוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּם וְאַקְרִיב אוֹתוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תּוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּם, וְאַבְרָהָם סָבַר שֶׁלֹּא דֵּי בְּהוֹצָאַת דָּם, אָמַר לוֹ אִם כֵּן אַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵבֶר אֶחָד, אָמַר לוֹ אַל תַּעֲשֶׂה בּוֹ מוּם (מהרש"ל): תורה יג

הַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר"), שֶׁעַל זֶה בָּא הַמַּעֲנֶה "כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי וְגוֹ'".

וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁבְּנָתַיִם הָיְתָה שִׂיחָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לְהַקָּבָּ"ה, שִׂיחָה שְׁלֵימָה כוּ', "אָמַר לוֹ אַבְרָהָם (לְהַקָּבָּ"ה) **אֶפְרֹשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי**", וְתִכֶּן דִּבְרָיו, "אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְּיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ קַח נָא אֶת בִּנְךָ, עַכְשָׁו אַתָּה אֹמֵר לִי אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר"?!

וְעַל זֶה הֵשִׁיב לוֹ הַקָּבָּ"ה, "לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ קַח, מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שְׁחָטֵהוּ, אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסַּקְתִּיהּ אַחְתִּיהּ, (וְטַעַם הַדָּבָר) כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי, מֵעַתָּה יֵשׁ לִי מַה לְהָשִׁיב לַשָּׂטָן וְלָאֻמּוֹת הַתְּמֵהִים מַה הִיא חִבָּתִי אֶצְלְךָ, יֵשׁ לִי פִּתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁו שֶׁרוֹאִים כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה", כְּלוֹמַר, לֹא הָיָה זֶה אֶלָּא נִסָּיוֹן לְהַרְאוֹת לַכֹּל "כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה", מִכֵּיוָן שֶׁ"לֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי".

לְיֶתֶר בֵּאוּר:

לִכְאוֹרָה, גַּם אִם אֵינוֹ מֵבִין אֶת הַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, "אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כוּ' וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ כוּ' עַכְשָׁו אַתָּה אֹמֵר לִי כוּ'" - הָיָה לוֹ לִשְׂמֹחַ שֶׁיִּצְחָק נִשְׁאַר בְּחַיִּים, וּלְהִזְדָּרֵז לְהוֹרִידוֹ מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כוּ', מִבְּלִי לִשְׁאֹל שְׁאֵלוֹת מְיוּתָּרוֹת?!

אֶלָּא, שֶׁאַבְרָהָם לֹא הָיָה יָכֹל לַעֲבֹר לְסֵדֶר הַיּוֹם מִבְּלִי לְפָרֵשׁ אֶת שִׂיחָתוֹ לִפְנֵי הַקָּבָּ"ה, כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁאֵלָה וְקוּשְׁיָא עַל הַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה - עִנְיָן הַנּוֹגֵעַ לֶאֱמוּנָה בַּהקָּבָּ"ה.

וְהַגַּע עַצְמְךָ:

כָּל נִסָּיוֹן הָעֲקֵידָה לֹא הָיָה אֶלָּא כְּדֵי לְהוֹכִיחַ וּלְהַרְאוֹת לְכָל הָעַמִּים אֶת **גֹּדֶל וְתֹקֶף הָאֱמוּנָה** דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ בַּהקָּבָּ"ה, וְאֵיךְ יִתְכֵּן שֶׁבְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר יִשָּׁאֵר אַבְרָהָם אָבִינוּ עִם שְׁאֵלָה וְקוּשְׁיָא (הַפֹּךְ עִנְיָן הָאֱמוּנָה) עַל הַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה - הַפֹּךְ תַּכְלִית וּמַטְּרַת נִסָּיוֹן הָעֲקֵידָה?!

וְלָכֵן, לֹא הָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ יָכֹל לְהַחֲרִישׁ, אֶלָּא אָמַר לְהַקָּבָּ"ה "**אֶפְרֹשׁ לְפָנֶיךָ** אֶת שִׂיחָתִי כוּ'", עַד שֶׁהֵשִׁיב לוֹ הַקָּבָּ"ה שֶׁאֵין כָּאן שׁוּם שִׁינּוּי, "מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה וְכוּ'".

(יג) **וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְّבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃**

רש"י◄ **וְהִנֵּה־אַיִל•** מוּכָן הָיָה לְכָפוֹ מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. **אַחַר•** אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ׳: "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ", רָאָהוּ כְּשֶׁהוּא נֶאֱחָז, וְהוּא שֶׁמִּתַּרְגְּמִינָן: וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי בָּתַר אִלֵּין (סְפָרִים אֲחֵרִים: וּלְפִי הָאַגָּדָה: אַחַר כָּל דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ וְהַשְּׁכִינָה וְאַחַר טַעֲנוֹתָיו שֶׁל אַבְרָהָם)• **בַּסְּבַךְ•** אִילָן. **בְּקַרְנָיו•** שֶׁהָיָה רָץ אֵצֶל אַבְרָהָם׳, וְהַשָּׂטָן סוֹבְכוֹ וּמְעַרְבְּבוֹ בָּאִילָנוֹת. **תַּחַת בְּנוֹ•** מֵאַחַר שֶׁכָּתוּב "וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה", לֹא חָסֵר הַמִּקְרָא כְּלוּם, מַהוּ "תַּחַת בְּנוֹ"? עַל כָּל עֲבוֹדָה שֶׁעָשָׂה מִמֶּנּוּ, הָיָה מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן, שֶׁתְּהֵא זוֹ כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה בִּבְנִי, כְּאִלּוּ בְּנִי שָׁחוּט, כְּאִלּוּ דָּמוֹ זָרוּק, כְּאִלּוּ בְּנִי מֻפְשָׁט, כְּאִלּוּ הוּא נִקְטָר וְנַעֲשָׂה דֶּשֶׁן׳.

יג וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי בָּתַר אִלֵּין וַחֲזָא וְהָא דִכְרָא בָּתַר אֲחִיד בְּאִילָנָא בְּקַרְנוֹהִי וַאֲזַל אַבְרָהָם וּנְסִיב יָת דִּכְרָא וְאַסְקֵהּ לַעֲלָתָא חֲלַף בְּרֵהּ׃

(יד) **וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה׃**

רש"י◄ **ה' יִרְאֶה•** פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: ה' יִבְחַר וְיִרְאֶה לוֹ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁרוֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כָּאן קָרְבָּנוֹת. **אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם•** שֶׁיֹּאמְרוּ לִימֵי הַדּוֹרוֹת עָלָיו: "בְּהַר זֶה יֵרָאֶה" הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעַמּוֹ. **הַיּוֹם•** הַיָּמִים הָעֲתִידִין, כְּמוֹ: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה" שֶׁבְּכָל הַמִּקְרָא, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים הַקּוֹרְאִים

יד וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר קֳדָם יְיָ הָכָא יְהוֹן פְּלִחַן דְּרַיָּא בְּכֵן יִתְאֲמַר בְּיוֹמָא הָדֵין בְּטוּרָא הָדֵין אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ פְּלָח׃

שפתי חכמים

(יג) ו דְּהָיָה לוֹ לִכְתּוֹב 'וַיַּרְא אַיִל אַחַר נֶאֱחַז', 'וְהִנֵּה' לָמָּה לִי, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מוּכָן לְכָפוֹ וכו': ז כְּלוֹמַר דְּ'אַחַר' קָאֵי אַדִּלְעֵיל, וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ, וְהָכִי קָאָמַר קְרָא, 'וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו אַחַר וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל נֶאֱחַז', וְעַל זֶה מֵביא רְאָיָה מִן הַתַּרְגּוּם, שֶׁהֲרֵי תִּרְגֵּם 'וּזְקַף אַבְרָהָם עֵינוֹהִי בָּתַר אִלֵּין', רָצָה לוֹמַר אַחַר אֵלֶּה: ח (ממ"ש), כֵּיוָן שֶׁאָמַר 'נֶאֱחַז' לְשׁוֹן יָחִיד, וְעַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּקָאֵי עַל הָאַיִל, אִם כֵּן 'בְּקַרְנָיו' לָמָּה לִי, לָכֵן פֵּירֵשׁ לְהוֹרוֹת שֶׁהָיָה פְּנֵי הָאַיִל דְּהַיְינוּ קַרְנָיו לִקְרַאת פְּנֵי אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה רָץ כְּדֵי לְהַקְרִיבוֹ וְהַשָּׂטָן סוֹבְכוֹ כְּדֵי לְעַכְּבוֹ, וְאֶפְשָׁר שֶׁגַּם מהרא"ם כִּיוֵּן לָזֶה, עַיֵּין שָׁם: תורה יד

אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה, אוֹמְרִים: 'עַד הַיּוֹם הַזֶּה', עַל הַיּוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: ה' יִרְאֶה עֲקֵדָה זוֹ לְסִלֹּחַ לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה וּלְהַצִּילָם מִן הַפֶּרְעָנוּת, כְּדֵי שֶׁיֵּאָמֵר הַיּוֹם הַזֶּה בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים "בְּהַר ה' יֵרָאֶה", אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק צָבוּר וְעוֹמֵד לְכַפָּרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 73)

בְּהַר ה' יֵרָאֶה (כב, יד)
לְהַשְׁרוֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כָּאן קָרְבָּנוֹת (רש"י)
הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה (נִפְעַל) - שֶׁיֶּכֶת לְיִצְחָק, שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עוֹלָה עַל־יְדֵי שֶׁנֶּעֱקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ. **הַקְרָבַת קָרְבָּנוֹת** (פּוּעַל) - שֶׁיֶּכֶת לְאַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה וְעָקַד אֶת בְּנוֹ יְחִידוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ.

(טו) וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם:

טו וּקְרָא מַלְאָכָא דַיְיָ לְאַבְרָהָם תִּנְיָנוּת מִן שְׁמַיָּא:

(טז) וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ:

טז וַאֲמַר בְּמֵימְרִי קַיֵּמִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי חֲלַף די עֲבַדְתָּא יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְלָא מְנַעְתָּא יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ:

(יז) כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו:

יז אֲרֵי בָּרָכָא אֲבָרְכִנָּךְ וְאַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וּכְחָלָא די עַל כֵּיף יַמָּא וְיִרְתּוּן בְּנָיךְ יָת קִרְוֵי סַנְאֵיהוֹן:

רש"י ◄ **בָּרֵךְ אֲבָרֶכְךָ** • אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן. **וְהַרְבָּה אַרְבֶּה** • אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן.

(יח) וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי:

יח וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָיךְ כֹּל עַמְמַיָּא דְּאַרְעָא חֲלַף די קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרִי:

(יט) וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

יט וְתַב אַבְרָהָם לְוַת עוּלֵימוֹהִי וְקָמוּ וַאֲזָלוּ כַּחֲדָא לִבְאֵר שָׁבַע וִיתִיב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

רש"י ◄ **וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע** • לֹא יָשִׁיבָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי בְּחֶבְרוֹן הָיָה יוֹשֵׁב. י"ב שָׁנִים לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק, יָצָא מִבְּאֵר שָׁבַע וְהָלַךְ לוֹ לְחֶבְרוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר:

"וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים", מְרֻבִּים מִשֶּׁל חֶבְרוֹן הָרִאשׁוֹנִים, וְהֵם כ"ו שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה.

(כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ:

כ וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאִתְחֲוָא לְאַבְרָהָם לְמֵימַר הָא יְלִידַת מִלְכָּה אַף הִיא בְּנִין לְנָחוֹר אָחוּךְ:

רש"י ◄ **אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד וְגוֹ'** • בְּשׁוּבוֹ מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, הָיָה אַבְרָהָם מְהַרְהֵר וְאוֹמֵר: 'אִלּוּ הָיָה בְּנִי שָׁחוּט כְּבָר, הָיָה הוֹלֵךְ בְּלֹא בָנִים, הָיָה לִי לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עָנֵר, אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא', בִּשְׂרוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה בַּת זוּגוֹ, וְזֶהוּ "אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה"', הִרְהוּרֵי דְּבָרִים שֶׁהָיוּ עַל־יְדֵי עֲקֵדָה.

שפתי חכמים

(יז) **ט** (נַחֲלַת יַעֲקֹב), וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁשְּׁנֵי הַבְּרָכוֹת לְיִצְחָק, אֶחָד בִּזְכוּת עַצְמוֹ, וְאֶחָד בִּזְכוּת אַבְרָהָם, וְזֶה 'אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן': תורה יח

(כ) **י** כָּתַב הָרְאֵ"ם, וְלֹא יָדַעְתִּי מִי הִכְרִיחוֹ לְרַשִׁ"י זַ"ל לְהַנִּיחַ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל הַדְּבָרִים הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה, כַּנִּרְאֶה מִמִּלַּת 'הָאֵלֶּה', שֶׁהֵם דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ שֶׁהִבְטִיחוֹ בְּ'הַרְבָּה אַרְבֶּה', וְנִתְבַּשֵּׂר אַחַר הַדְּבָרִים הָהֵם בְּבַת זוּגוֹ שֶׁל יִצְחָק, וְלָלֶכֶת אַחֲרֵי הַמִּדְרָשׁ שֶׁל הִרְהוּרֵי

גַּם־הִוא• אַף הִיא הִשְׁוְתָה מִשְׁפְּחוֹתֶיהָ לְמִשְׁפְּחוֹת אַבְרָהָם גַּם כֵּן, מָה אַבְרָהָם י"ב שְׁבָטִים שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב: ח' בְּנֵי הַגְּבִירוֹת וְד' בְּנֵי הַשִּׁפָּחוֹת, אַף אֵלּוּ, ח' בְּנֵי גְּבִירוֹת וְד' בְּנֵי פִּלֶגֶשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כרך ב עמ' עח)

אַף אֵלּוּ, שְׁמוֹנָה בְּנֵי גְּבִירוֹת וְאַרְבָּעָה בְּנֵי פִּלֶגֶשׁ (רש"י כב, כ) לְפִי זֶה "מַעֲכָה" הוּא שֵׁם בֵּן, כַּמּוּבָן (וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּסֵדֶר הַדּוֹרוֹת). אֲבָל רְגִילִים לְפָרֵשׁ בְּלִמּוּד הַתַּלְמִידִים שֶׁהוּא שֵׁם בַּת (וְכֵן הוּא בִּסְפוֹרְנוּ). וְכִנְרָאֶה נִשְׁתַּרְבֵּב הַדָּבָר מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ **מְפֹרָשׁ** בְּרַשִׁ"י, וְכֵן מִפְּנֵי שֶׁמְּצִינוּ בְּנֵ"ד שֶׁהוּא שֵׁם אִשָּׁה: שֵׁם אֵשֶׁת דָּוִד וְשֵׁם אֵשֶׁת רְחַבְעָם. אֲבָל מָצִינוּ גַּם כֵּן שֶׁהוּא שֵׁם אִישׁ (דה"א יא, מג. כג, טז), וְ"יֵשׁ לָנוּ שֵׁמוֹת רַבִּים לָזָכָר וְלִנְקֵבָה שָׁוִים" (אִבֶּן עֶזְרָא סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח).

(כא) אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם:

כא עוּץ בּוּכְרֹה וְיָת בּוּז אָחוּהִי וְיָת קְמוּאֵל אֲבוּהִי דַאֲרָם:

(כב) וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל:

כב וְיָת כֶּשֶׂד וְיָת חֲזוֹ וְיָת פִּלְדָּשׁ וְיָת יִדְלָף וְיָת בְּתוּאֵל:

(כג) וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם:

כג וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יָת רִבְקָה תְּמַנְיָא אִלֵּין יְלִידַת מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחוּהִי דְּאַבְרָהָם:

רש"י◄ **וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה•** כָּל הַיּוּחָסִין הַלָּלוּ לֹא נִכְתְּבוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל פָּסוּק זֶה.

(כד) וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה:

כד וּלְחֵנָתֵהּ וּשְׁמַהּ רְאוּמָה וִילִידַת אַף הִיא יָת טֶבַח וְיָת גַּחַם וְיָת תַּחַשׁ וְיָת מַעֲכָה: פ פ פ

פפפ קמ"ז פסוקים. אמנו"ן סימן. חסלת פרשת וירא

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפא - רפד

שפתי חכמים

דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִזְכְּרוּ בַּכָּתוּב כְּלָל וכו', 'עַד וּבִשְׁרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה' דְּמַשְׁמַע מִיָּד, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'אַחֲרֵי', וְרַשִׁ"י זַ"ל פֵּרֵשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרֵי מוּפְלָג הוּא, יֵשׁ לוֹמַר דְּקָרוּי 'מוּפְלָג' כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יִהְיֶה תֵּכֶף מַמָּשׁ בְּלִי שׁוּם אִיחוּר, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה כא

המשך מעמוד רמט

הישיבה, מה ששנינו 'אֵין עוֹכְרִין אוֹתָן בַּיָּד אֶלָּא בִּכְלִי', פירושו רק דְּלֹא לִרְמֵיהּ בִּידֵיהּ וְלַעֲבְרִינְהוּ – שלא יתן את האדמה והמים בתוך ידו וגם יערבב אותם בידו, אֲבָל אם הם נמצאים בְּמָנָא – בתוך כלי, כִּי עָבַר לֵיהּ בִּידֵיהּ שַׁפִּיר דָּמֵי – אף אם יערבב אותם באצבעו, ראוי לבדוק בהם. וכמו כן אם הם בידו אלא שמערבב אותם בכלי גם כן ראוי לבדוק בהם. אוֹ דִּלְמָא – או שמא כוונת הברייתא דְּלֹא לַעֲבְרִינְהוּ בִּידֵיהּ – שאף אם האדמה והמים בכלי לא יערבב אותם בידו, אֶלָּא יערבבם בְּמָנָא – בכלי. וכמו כן, אם הם בידו, אף אם עירבבם בכלי, לא יבדוק בהם, ואינו כשר לבדוק בהם אלא כשהם בכלי וגם עירבבם בכלי.

פושטת הגמרא את הספק: תָּא שְׁמַע, כְּשֶׁהוּא בּוֹדְקָן – כשבודק את מראות הדמים אם דומים למימי אדמה, אֵין בּוֹדְקָן אֶלָּא כשהאדמה והמים נמצאים בְּכוּם של זכוכית. והרי נפשט שצריכים בדווקא להיות בתוך כוס ולא בידו.

מוסיפה הגמרא להסתפק: וַעֲדַיִין תִּבְעֵי לָךְ – ועדיין יש להסתפק, שאף שמפורש בברייתא שהַבְּדִיקָה נעשית כשהאדמה והמים נמצאים בְּכוּם ולא בידו, מכל מקום לא נתבאר עֲכִירָה בְּמַאי – במה מערבב את המים והעפר, האם דווקא בכלי, או שמא גם באצבעו. מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק שלא נפשטה.

הגמרא מבארת פרט נוסף בבדיקת מימי אדמה: כִּי אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה בַּר אָבוּהַּ – כאשר היו באים התלמידים לפני רבה בר אבוה, אָמַר לְהוּ רבה בר אבוה, בְּמִקּוֹמָהּ שָׁנִינוּ – מה ששנינו שבודקים במימי אדמה, אין זה אלא כשהאדמה נמצאת במקומה. אבל אם העבירו אותה למקום אחר אין בודקים בה, לפי שמראה האדמה משתנה על ידי שינוי המקום.

הגמרא מביאה מעשה בענין בדיקה באדמה יבשה: רַבִּי חֲנִינָא פָּלֵי קוּרְטָא דְּנַרְגִּשְׁתָּא – היה מבקע חתיכת עפר וּבָדִיק בֵּיהּ – והיה בודק אם הדם דומה לצבע העפר, ולא היה נותן עליו כלל מים. לְיֵיט עֲלֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי בְּאַסְכָּרָה – רבי ישמעאל קילל שכל אדם אחר שיעשה כן, יחלה במחלת ה'אסכרה'.

המשך מזמור קיט מעמוד ג

צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דִרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃
יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ יט גֵּר אָנֹכִי
בָּאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃ כ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃ כא גָּעַרְתָּ זֵדִים
אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִّצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה
וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֵצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי
חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בֶּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וְיבֹאנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטְךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֱלִיצֻנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עָזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנִּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ

וְיִדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ:
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר
וָדוֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד: מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי: צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי: ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי:
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר: נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי:
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קיב נָטִיתִי לְבִי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב: ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי: קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי: קטז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ:
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז: קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי:
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד:
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי:
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ:
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה: ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ: קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת:
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא

שָׁכַחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֲבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי׃
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק׃
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי׃
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶיךָ יַעְזְרֻנִי׃
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

המשך ביאור למס' נדה ליום שבת קודש עמ' ב

משנה

1 משנתנו עוסקת בדיני טומאה באשה המפלת 'שפיר': **הַמַּפֶּלֶת שָׁפִיר**
2 **מָלֵא מַיִם**, או **מָלֵא דָּם**, או **מָלֵא גְּוּנִים** [–גוונים], כלומר שהיה בו
3 ממראה דם ומראה של בשר ועצמות], **אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְוָלָד** ואינה
4 טמאה משום לידה. **וְאִם הָיָה** השפיר **מְרוּקָּם** – שכבר נרקם בו
5 הולד, עד שצורת האברים ניכרים קצת, הרי היא טמאה, וכיון
6 שאין ידוע אם הוא זכר או נקבה, **תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה**, כלומר תנהג
7 כחומרא שבזכר וכחומרא שבנקבה, שטמאה שבועיים בנקבה,
8 וימי טוהר שלה, מסתיימים בסוף ארבעים יום כזכר.
9 **הַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל** – ולד שצורתו פחותה שאין צורת פניו ניכרת], **אוֹ**
10 **שִׁלְיָא** – כמין קרום שהולד מונח בתוכו, הרי היא טמאה לידה, לפי
11 שאין סנדל שאין עמו עוד ולד, ואין שליא בלא ולד, ואף אם אין
12 רואים בה את הולד, ודאי היה בה ולד ונימוח. וכיון שאין ידוע אם
13 זכר הוא או נקבה, **תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה**], ובסנדל, אף שהיא טמאה
14 מחמת הולד, אם הולד שהיה עמו הוא זכר, צריכה לנהוג אף את
15 החומרא שבנקבה, שטמאה היא שבועיים.
16

גמרא

17 הגמרא דנה מדוע אין חוששים בשפיר שמא היה ולד. שואלת
18 הגמרא: **בִּשְׁלָמָא דָּם וּמַיִם** – המשנה מובנת במה שאמרה שבשפיר
19 מלא מים או דם, אינה חוששת לולד, כיון שדם ומים, **לֹא כְּלוּם**
20 **הֵיא** – ודאי אינו ולד, **אֶלָּא** מה שאמרה שבמלא **גְּוּנִים** [–גוונים]
21 אינה חוששת לולד, קשה, דְּנִיחוּשׁ [–שנחשוש] **שֶׁמָּא וָלָד הֲוָה**
22 **וְנִימּוֹחַ**, ונעשה לגוונים אלו, שכיון שאינו מלא בדם ולא מלא
23 במים, יש לחשוש שמא ולד היה שם ונימוח.
24 מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי**, וכי **כַּמָּה יַיִן חַי** [–יין שאינו מזוג במים,
25 שהוא חזק] **שָׁתַת אִמּוֹ** שֶׁל עובר **זֶה** שיש לנו לומר **שֶׁנִּמּוֹחַ עוּבָּרָהּ**
26 **בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ**, והוא דרך גוזמא, כלומר, שודאי אין מציאות שנימוח
27 הולד מחמת ששתתה יין חי, אלא כוונת הגמרא שאף שיש פעמים
28 שהולד נימוח, מכל מקום יש לנו לילך אחר הרוב, ולומר שלא
29 נימוח הולד. עוד מתרצת הגמרא: **רָבָא אָמַר, 'מָלֵא' גוונים תְּנַן, וְאִם**
30 **אִיתָא דְּאִתְמוּחֵי אִתְּמַח** – ואם היה כן שנימוח הולד, **מִחְסַר חָסַר** –
31 לא היה השפיר מלא, שהרי דבר המתמוסס נחסר בגודלו, ומכך
32 שהפילה שפיר מלא, מוכח שלא היה בו ולד שנימוח. עוד מתרצת
33 הגמרא: **רַב אֲדָא בַּר אַהֲבָה אָמַר, 'גְּוּנִים' תְּנַן, וְאִם אִיתָא דְּאִתְמוּחֵי**
34 **אִתְּמַח, כּוּלָּהּ בְּחַד גַּוְונָא הֲוָה קָאֵי** – כל מה שיש בשפיר היה באותו
35 גוון, ומכך שהפילה שפיר שיש בו כמה גוונים, מוכח שלא היה בו
36 ולד שנימוח.
37 אגב שהביאה הגמרא את דברי אביי, שיין חי גורם למיחוי הולד,
38 מביאה הגמרא את דברי אבא שאול שיין גורם שינוי בעצמות:
39 **תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, קוֹבֵר מֵתִים הָיִיתִי, וְהָיִיתִי מִסְתַּכֵּל בַּעֲצָמוֹת**
40 **שֶׁל מֵתִים**, והייתי רואה, **שֶׁהַשּׁוֹתֶה** – אדם שהייתי מכירו שהיה
41 רגיל לשתות **יַיִן חַי** שאין מים מעורבים בו, **הָיוּ עַצְמוֹתָיו שְׁרוּפִין** –
42 יבשים שאין בהם לחלוחית, והשותה יין **מָזוּג** – שהוא מעורב עם
43 מים יותר מדי, **עַצְמוֹתָיו סְכוּיִין** – שחורים, והשותה יין המזוג במים
44 **כָּרָאוּי, עַצְמוֹתָיו מְשׁוּחִין** – חלקים ויפים. **וְכָל מִי שֶׁשְּׁתִיָּיתוֹ** היתה
45 **מְרוּבָּה מֵאֲכִילָתוֹ, עַצְמוֹתָיו הָיוּ שְׁרוּפִין**, ומי שאֲכִילָתוֹ **מְרוּבָּה**
46 **מִשְּׁתִיָּיתוֹ** הרבה, **עַצְמוֹתָיו סְכוּיִין** – שחורים, ומי שאוכל ושותה
47 **כָּרָאוּי, עַצְמוֹתָיו מְשׁוּחִין** – חלקים ויפים.
48 הגמרא מביאה ברייתות נוספות שבהן סיפר אבא שאול מה
49 שאירע עמו כשהיה קובר מתים: **תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, וְאִיתֵּימָא**
50 – ויש אומרים שאמר כן **רַבִּי יוֹחָנָן, קוֹבֵר מֵתִים הָיִיתִי, וּפַעַם אַחַת**
51 **רַצְתִּי אַחַר צֹבִי, וְנִכְנַסְתִּי בְּתוֹךְ קוּלִית** [–עצם הירך] **שֶׁל מֵת, וְרָצְתִּי**
52 **אַחֲרָיו שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת**, **וְאֹל הִצְבִּי לֹא הִגַּעְתִּי, וְקוּלִית לֹא כָלְתָה,**
53 **וּכְשֶׁחָזַרְתִּי לְאַחוֹרַי, אָמְרוּ לִי**, שקולית זו **שֶׁל עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הָיְתָה**].
54 **תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, קוֹבֵר מֵתִים הָיִיתִי, פַּעַם אַחַת נִפְתְּחָה מְעָרָה**
55 **תַּחְתַּי, וְעָמַדְתִּי בְּתוֹךְ גַּלְגַּל עֵינוֹ** [–מקום מושב העין] **שֶׁל מֵת עַד**
56 **חוֹטְמוֹ, כְּשֶׁחָזַרְתִּי לְאַחוֹרַי** – כשיצאתי מן המערה, **אָמְרוּ לִי, עַיִן שֶׁל**
57 **אַבְשָׁלוֹם** בנו של דוד המלך **הָיְתָה**].
58 אומרת הגמרא: **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר אַבָּא שָׁאוּל נַמָּם** [–אדם נמוך] **הֲוָה**],
59 אין אתה יכול לומר כן, שהרי **אַבָּא שָׁאוּל אָרוּךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה** – אדם
60 הגבוה ביותר בדורו היה, **וְרִבִּי טַרְפוֹן** היה **מַגִּיעַ** לאבא שאול רק
61 עד **לְכִתְפּוֹ, וְרִבִּי טַרְפוֹן** עצמו **אָרוּךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה, וְרִבִּי מֵאִיר** היה **מַגִּיעַ**
62 לרבי טרפון רק עד **לְכִתְפּוֹ, וְרִבִּי מֵאִיר אָרוּךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה, וְרִבִּי** היה
63 **מַגִּיעַ** לרבי מאיר רק עד **לְכִתְפּוֹ, וְרִבִּי אָרוּךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה, וְרִבִּי חִיָּיא**
64 היה **מַגִּיעַ** לרבי רק עד **לְכִתְפּוֹ, וְרִבִּי חִיָּיא אָרוּךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה, וְרַב** היה
65 **מַגִּיעַ** לרבי חייא רק עד **לְכִתְפּוֹ, וְרַב אָרוּךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה, וְרַב יְהוּדָה**
66 היה **מַגִּיעַ** לרב רק עד **לְכִתְפּוֹ, וְרַב יְהוּדָה אָרוּךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה**, ואדם
67 ששמו **אֲדָא**, שהיה **דַּיְילָא** – שמש החכמים, היה **מַגִּיעַ** לרב יהודה
68 רק עד **לְכִתְפּוֹ**.
69

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ב מרחשון מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום רביעי - ט"ו מרחשון** מפרק עז עד סוף פרק עח
יום שני - י"ג מרחשון מפרק סט עד סוף פרק עא	**יום חמישי - ט"ז מרחשון** מפרק עט עד סוף פרק פב
יום שלישי - י"ד מרחשון מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום שישי - י"ז מרחשון** מפרק פג עד סוף פרק פז
שבת קודש - י"ח מרחשון פרק כ מפרק פח עד סוף פרק פט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ב מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמו, וז"ש בזוה"ק דצדיקא... עד עמ' 292, קודם לברכה:

אגרת הקדש

וז"ש בזוה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי דהיינו שגם בזה העולם המעשה היום לעשותם אשתכח יתיר כי המעשה (גדול) [גדל] והולך גידולי גידולין מן אור זרוע לצדיק בשדה אשר ברכו ה' המאיר לארץ וחוצות וגם אנחנו אלה פה היום כולנו חיים בדרכיו דרך הקדש יקרא לה. זאת בעבודת ה' במילי דשמיא. ובמילי דעלמא בפירוש אתמר בזוה"ק דצדיקייא מגינין על עלמא ובמיתתהון יתיר מבחייהון ואלמלא צלותא דצדיקייא בההוא עלמא לא אתקיים עלמא רגעא חדא וכל הקרוב קרוב אל משכן ה' בחייו קודם לברכה:

וְזֶה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[17] דְּצַדִּיקָא דְּאִתְפַּטַּר אִשְׁתַּכַּח בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין יָתִיר מִבְּחַיּוֹהִי, – צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו, שלכאורה, נכון הדבר רק בעולמות עליונים, שם הוא נמצא יותר כשהוא עולה לשם, אך בעולם התחתון **הזה** – כיצד הוא נמצא שם יותר אחרי פטירתו והסתלקותו? – דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם בְּזֶה הָעוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה - "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם"[18] – ש"היום" בעולם הזה, הוא עיקר ענין המעשה – קיום המצוות בפועל, כפי שהגמרא[19] אומרת: "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", שבעולם הזה הוא עיקר ענין המעשה, ואילו הענינים של קיבול שכר או כמו קיבול שכר – הם "למחר", בעולם הבא. על־כל־פנים העולם הזה הוא עולם המעשה – הרי גם בעולם המעשה אִשְׁתַּכַּח יָתִיר, – נמצא הצדיק שנפטר במדה מרובה יותר, ובתלמידים שעליהם השפיע ומשפיע, הכוונה היא, שגם בעולם המעשה **שלהם**, לא רק בעבודתם הרוחנית של אמונה, יראה ואהבה, נמצא הצדיק והשפעתו במדה מרובה יותר מאשר לפני פטירתו, אלא גם בעולם המעשה שלהם, בענינים של מעשה – תשובה ומעשים טובים – הוא נמצא במדה מרובה יותר, שהם מקבלים יותר השפעה, כִּי הַמַּעֲשֶׂה – של תלמידיו ומקושריו, (גָּדוֹל) [גָּדֵל] וְהוֹלֵךְ, גִּדּוּלֵי גִּדּוּלִין, מִן "אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק"[20] בַּ"שָּׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ ה'", – על־דרך הנאמר בספר בראשית[21], שהכוונה היא על גן־עדן. בהתאם לביאור דלהלן על אגרת זו, הכוונה היא לאור הנמשך ומאיר ב"מלכות דאצילות", הנקראת "שדה אשר ברכו ה'", שבה נמשך מ"ז"א דאצילות" המשכת יתר, מצד עליית התורה והעבודה של הצדיק, ומכך באים הרהורי התשובה והמעשים הטובים בתלמידים, וזה נקרא "גידולי גידולין", הַמֵּאִיר לְאֶרֶץ וְחוּצוֹת, – בארץ ישראל ובחוץ לארץ, וְגַם אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים בִּדְרָכָיו - "דֶּרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקְרָא לָהּ"[22]. – לא רק דרך של קדושה, כי־אם דרך של "קדש" שלמעלה מ"קדוש" בוי"ו. על־כל־פנים יוצא, שהצדיק והשפעתו נמצאים אחרי הסתלקותו גם בעולם המעשה ובמדה מרובה יותר. זֹאת בַּעֲבוֹדַת ה' בְּמִלֵּי דִשְׁמַיָּא; – בענינים רוחניים, שהתלמידים יכולים לקבל מהצדיק אחרי הסתלקותו יותר מאשר לפני הסתלקותו. וּבְמִלֵּי דְעָלְמָא – בענינים והשפעות גשמיות שהצדיק ממשיך, בְּפֵרוּשׁ אִתְּמַר – נאמר במפורש בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[23], דְּצַדִּיקַיָּא מְגִנִּין עַל עָלְמָא, – שהצדיקים מגינים על העולם, וּבְמִיתָתְהוֹן יָתִיר מִבְּחַיֵּיהוֹן, – ואחרי הסתלקותם – במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, וְאִלְמָלֵא צְלוֹתָא דְּצַדִּיקַיָּא בְּהַהוּא עָלְמָא – ולולא תפלתם של הצדיקים בעולם **ההוא**, לָא אִתְקַיֵּם עָלְמָא רִגְעָא חָדָא. – לא היה העולם **הזה** מתקיים אפילו רגע אחד, הרי שהצדיקים מגינים על העולם הזה בענינים הגשמיים, אחרי הסתלקותם, במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, וְכָל הַקָּרוֹב קָרוֹב אֶל מִשְׁכַּן ה" – לצדיק, בְּחַיָּיו - קוֹדֵם לַבְּרָכָה: – הבאה על ידי ומן הצדיק.

יום שני י"ג מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 292, איתא בזוה"ק... עד עמ' 292, ועלול כנודע.

אגרת הקדש

ביאור על הנ"ל:

איתא בזוה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי כו' וצריך להבין תינח

בֵּאוּר עַל הַנַּ"ל:

רבנו הזקן מסביר בעצמו משמעותה העמוקה יותר של אגרת זו (סימן כ"ז): אִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, דְּצַדִּיקָא דְּאִתְפַּטַּר - אִשְׁתַּכַּח בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין יָתִיר מִבְּחַיּוֹהִי כו". – כתוב בזוהר הקדוש, צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו. וְצָרִיךְ לְהָבִין,

---

17. ח"ג עא, ב. **18.** ואתחנן ז, יא. **19.** עירובין כב, א. **20.** תהלים צז, יא. **21.** תולדות כז, כז. **22.** ע"ד ל' הכתוב - ישעי' לה, ח.
23. ח"ג עא, ב.

תֵּינַח בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים אִשְׁתַּכַּח יָתִיר בַּעֲלוֹתוֹ שָׁמָּה, – מובן הדבר שבעולמות העליונים הוא נמצא אחרי הסתלקותו במדה מרובה יותר כאשר נשמתו עולה למעלה, אֲבָל בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵיךְ אִשְׁתַּכַּח יָתִיר? – כיצד הוא נמצא שם במדה מרובה יותר? וְיֵשׁ לוֹמַר, עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁקִּבַּלְתִּי עַל מַאֲמַר חַז"ל דְּ"שָׁבַק – השאיר, חַיִּים לְכָל חַי", – שבשעת הסתלקותו של צדיק אומרים שהוא השאיר חיים לכל החיים, וכנזכר לעיל, שבפשטות הלשון קשה, אם הכוונה היא רק לומר שהוא עזב את העולם ואחרים נשארו בחיים, הרי שלא השאיר את חייו הוא, לא מחייו הם חיים, אלא לפי ההסבר שקיבל רבנו הזקן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחייו **הוא** – לכל החיים, כַּנּוֹדָע – כידוע, שֶׁחַיֵּי הַצַּדִּיק אֵינָם חַיִּים בְּשָׂרִים[24] כִּי־אִם חַיִּים רוּחָנִיִּים, שֶׁהֵם אֱמוּנָה וְיִרְאָה וְאַהֲבָה, – אמונת ה', יראת ה' ואהבת ה' שיש לו עצמו והוא משפיע אותן לתלמידיו ומקושריו, שלש אלו מוגדרות בפסוקים בשם "חיים", כִּי בֶּאֱמוּנָה כְּתִיב: – כתוב: "וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה", וּבְיִרְאָה כְּתִיב: – כתוב: "וְיִרְאַת ה' לְחַיִּים", וּבְאַהֲבָה כְּתִיב: כתוב[25]: "רוֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים", וְחֶסֶד הוּא אַהֲבָה. – אהבה היא פנימיות החסד, הרי כשאומרים על חסד "חיים" הרי שאהבה היא ענין של חיים, וכל השלש: אמונה, יראה ואהבה, הרי מוגדרות בשם "חיים". וּשְׁלֹשָׁה מִדּוֹת אֵלּוּ – אמונה, יראה ואהבה, הֵם בְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, – והמדריגות שבעולמות, הרי בכל עולם ישנן הבחינות הנקראות אמונה, יראה ואהבה, הַכֹּל לְפִי עֶרְךְ בְּחִינַת מַעֲלוֹת הָעוֹלָמוֹת זֶה עַל זֶה – לפי עליונות המדריגה של אותו עולם, כך עליונותן של הבחינות והמדות אמונה, יראה ואהבה שבאותו עולם, בְּדֶרֶךְ עֹלֶה וְעָלוֹל, כַּנּוֹדָע. – העולם העליון יותר משמש "עילה" וסיבה שממנו בא העולם התחתון יותר שהוא "עלול" ומסובב מהעולם העליון יותר.

אגרת הקדש

בעולמות עליונים אשתכח יתיר בעלותו שמה אבל בעוה"ז איך אשתכח יתיר. וי"ל ע"ד מה שקבלתי על מאמר חז"ל דשבק חיים לכל חי כנודע שחיי הצדיק אינם חיים בשרים כ"א חיים רוחניים שהם אמונה ויראה ואהבה כי באמונה כתיב וצדיק באמונתו יחיה וביראה כתיב ויראת ה' לחיים ובאהבה כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים וחסד הוא אהבה ושלשה מדות אלו הם בכל עולם ועולם עד רום המעלות הכל לפי ערך בחי' מעלות העולמות זע"ז בדרך עילה ועלול כנודע.

יום שלישי י"ד מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 292, והנה בהיות הצדיק... עד עמ' קמז, ומצאת תאמין.

וְהִנֵּה, בִּהְיוֹת הַצַּדִּיק חַי עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, – בעולם הזה, הָיוּ שְׁלֹשָׁה מִדּוֹת אֵלּוּ – אמונה, יראה ואהבה, בְּתוֹךְ כְּלִי וּלְבוּשׁ שֶׁלָּהֶם בִּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי, שֶׁהִיא בְּחִינַת נֶפֶשׁ הַקְּשׁוּרָה בְּגוּפוֹ, וְכָל תַּלְמִידָיו אֵינָם מְקַבְּלִים רַק הָאָרַת מִדּוֹת אֵלּוּ וְזִיוָן, הַמֵּאִיר חוּץ לִכְלִי זֶה – מחוץ לכלי האמור, עַל־יְדֵי דִּבּוּרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים, – הרי אותיות הדיבור והמחשבה מגלות הארה בלבד. וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[26] שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דַּעַת רַבּוֹ וְכוּ". – עד ארבעים שנה. אֲבָל לְאַחַר פִּטִּירָתוֹ, – של הצדיק, לְפִי שֶׁמִּתְפָּרְדִים בְּחִינַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּשְׁאֲרָה בַּקֶּבֶר מִבְּחִינַת הָרוּחַ שֶׁ–אחרי ההסתלקות היא בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ, – אמונה, יראה ואהבה, הרי שאין שלש מדות אלו מוגבלות יותר בלבוש ובכלי שלהן שבגוף, אלא הן בגן־עדן שהוא מקום רוחני, ואוירו מתפשט בעולם מסביב לכל אדם, כפי שיסביר להלן, לְפִיכָךְ יָכוֹל כָּל הַקָּרוֹב אֵלָיו – המקושר אל הצדיק, לְקַבֵּל חֵלֶק מִבְּחִינַת רוּחוֹ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן, – חלק מעצם המדות ולא הארה וזיו מהן בלבד, הוֹאִיל וְ–בחינת הרוח של הצדיק, אֵינָהּ בְּתוֹךְ כְּלִי וְלֹא בִּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי, – אלא בגן עדן, שגם הוא, כפי שיסביר להלן, בעולם זה, כַּנּוֹדָע מַאֲמַר רַז"ל[27] עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם שֶׁנִּכְנַס עִמּוֹ גַּן־עֵדֶן, – כשנכנס אל יצחק לקבל

אגרת הקדש

והנה בהיות הצדיק חי על פני האדמה היו שלשה מדות אלו בתוך כלי ולבוש שלהם בבחי' מקום גשמי שהיא בחי' נפש הקשורה בגופו וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון המאיר חוץ לכלי זה ע"י דבוריו ומחשבותיו הקדושים. ולכן ארז"ל שאין אדם עומד על דעת רבו וכו' אבל לאחר פטירתו לפי שמתפרדים בחי' הנפש שנשארה בקבר מבחי' הרוח שבג"ע שהן שלש מדות הללו לפיכך יכול כל הקרוב אליו לקבל חלק מבחי' רוחו שבג"ע הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחי' מקום גשמי כנודע מארז"ל על יעקב אבינו

---

24. "כנראה צ"ל "בשריים" (ב' יודין), כמו "רוחניים", שבהמשכו" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקוטי שיחות חכ"ב ע' 138 הערה 8 בשולי הגליון). **25.** משלי כא, כא. **26.** עבודה זרה ה, ב. פרש"י עה"פ נצבים כט, ו. **27.** ב"ר פס"ה, כ"ב. זח"ג פד, א.

אגרת הקדש

ע"ה שנכנס עמו ג"ע וכ"כ בספר עשרה מאמרות שאויר ג"ע מתפשט סביב כל אדם ונרשמים באויר זה כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להיפך ח"ו נרשמים באויר המתפשט מגיהנם סביב כל אדם) הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם מבחי' רוח רבם העצמית שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבד בהם את ה' ולא זיוום בלבד המאיר חוץ לכלי לפי שבחי' רוחו העצמית מתעלה בעילוי אחר עילוי להכלל בבחי' נשמתו שבג"ע העליון שבעולמות העליונים ונודע שכל דבר שבקדושה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה גם לאחר שנתעלה למעלה ובחי' זו הראשונה שנשארה למטה בגן עדן התחתון במקומו ומדרגתו הראשונה היא המתפשטת בתלמידיו כל אחד כפי בחי' התקשרותו וקרבתו אליו בחייו ובמותו באהבה רבה כי המשכת כל רוחניות אינה אלא ע"י אהבה רבה כמ"ש בזוה"ק דרוח דרעותא דלבא אמשיך רוח מלעילא רק אם יכון לקראת אלהיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה לקבל שלש מדות הללו כדרך שהורהו רבו וכמארז"ל יגעת ומצאת תאמין.

1 את הברכות, הרי שגן־עדן נמצא בעולם הזה, **וְכֵן כָּתַב בְּסֵפֶר**
2 **עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת**[28] **שֶׁאֲוִיר גַּן־עֵדֶן מִתְפַּשֵּׁט סָבִיב כָּל אָדָם,**
3 **וְנִרְשָׁמִים בַּאֲוִיר זֶה** – של גן עדן, **כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְדִבּוּרָיו**
4 **הַטּוֹבִים בַּתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת** ה' (**וְכֵן לְהֵפֶךְ חַס־וְשָׁלוֹם** –
5 כשאדם חושב ומדבר
6 דברים שבניגוד לתורה
7 ועבודת ה', **נִרְשָׁמִים** 1
8 **בַּאֲוִיר הַמִּתְפַּשֵּׁט** 2
9 **מִגֵּיהִנָּם סָבִיב כָּל אָדָם**). 3
10 **הִלְכָּךְ,** – כיוון שכוחו של 4
11 הצדיק, אמונתו, יראתו 5
12 ואהבתו, אינם מוגבלים 6
13 בכלי ולבוש ובמקום 7
14 גשמי, אלא הם נמצאים 8
15 בגן־עדן הקיים גם בעולם 9
16 הזה, **נָקֵל מְאֹד** – קל 10
17 מאד, **לְתַלְמִידָיו לְקַבֵּל** 11
18 **חֶלְקָם מִבְּחִינַת רוּחַ רַבָּם** 12
19 **הָעַצְמִיֵּת, שֶׁהֵם אֱמוּנָתוֹ** 13
20 **וְיִרְאָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ אֲשֶׁר** 14
21 **עָבַד בָּהֶם אֶת ה',** וְלֹא 15
22 **זִיוָם** – והארתם **בִּלְבַד** 16
23 **הַמֵּאִיר חוּץ לַכֵּלִי,** – כפי 17
24 שהיה בחיים חיותו של 18
25 הצדיק, כשהם קיבלו זיו 19
26 בלבד על ידי מחשבותיו 20
27 ודיבוריו הקדושים. **לְפִי**
28 **שֶׁבְּחִינַת רוּחוֹ הָעַצְמִית** – אמונתו, יראתו ואהבתו העצמיות,
29 השייכות אליו בלבד ולא לתלמידיו, **מִתְעַלֶּה בְּעִלּוּי אַחַר**
30 **עִלּוּי, לְהִכָּלֵל בִּבְחִינַת נִשְׁמָתוֹ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן שֶׁבָּעוֹלָמוֹת**
31 **הָעֶלְיוֹנִים, וְנוֹדַע**[29] **שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה אֵינוֹ נֶעְקָר לְגַמְרֵי**
32 **מִכֹּל וָכֹל מִמְּקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה, גַּם לְאַחַר שֶׁנִּתְעַלֶּה**
33 **לְמַעְלָה לְמַעְלָה,** – גם אז אין הוא נעקר לגמרי ממקומו
34 ומדריגתו הראשונים, אלא נשאר שם רושם, **וּבְחִינָה זוֹ** –
35 מרוחו של צדיק, **הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּשְׁאֲרָה לְמַטָּה בְּגַן־עֵדֶן**
36 **הַתַּחְתּוֹן** – שהרי בחינת גן עדן ישנה בכל עולם, גם למטה
37 בעשיה ישנה בחינת גן עדן התחתון, הרי בחינה זו שנשארה
38 למטה בגן עדן, **בִּמְקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה, הִיא**
39 **הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת בְּתַלְמִידָיו,** – שכן, בחינה זו הרי נפרדה מרוחו
40 העצמית של הרבי, וכל ענינה הוא מה שהיא מתפשטת
41 בתלמידים, **כָּל אֶחָד כְּפִי בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּתוֹ וְקִרְבָתוֹ אֵלָיו**
42 – אל הצדיק, **בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ, בְּאַהֲבָה רַבָּה,** – כל אחד לפי
43 מדת היותו מקושר לרבו באהבה רבה – באותה מדה הוא מקבל
44 מהתפשטות רוחו של הרבי, **כִּי הַמְשָׁכַת כָּל רוּחָנִיּוּת אֵינָהּ**
45 **אֶלָּא עַל־יְדֵי אַהֲבָה רַבָּה,** – וכשישנה האהבה רבה, נמשכות
46 המדות הרוחניות של אמונה, יראה ואהבה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**
47 **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[30] **דְּרוּחַ דִּרְעוּתָא דְּלִבָּא אַמְשִׁיךְ רוּחַ מִלְּעֵילָא,**
48 – הרוח של הרצון הפנימי של הלב ממשיך רוח מלמעלה, הרי
49 שה"רעותא דלבא" (הרצון הפנימי של הלב) והאהבה של
50 התלמיד לרבו, ממשיכים
51 שיתפשט ממדותיו של
52 הרבי לתלמיד, **רַק אִם**
53 **יְכוֹן לְקִרַאת אֱלֹהָיו**[31]
54 **בַּהֲכָנָה רַבָּה וִיגִיעָה**
55 **עֲצוּמָה,** – לפי פירושו
56 של חסיד קשיש, מובא
57 ב"לקוטי הגהות" על
58 "תניא", הכוונה ב"הכנה
59 רבה" היא – ההכנה של
60 **הנשמה** ו"יגיעה עצומה"
61 – יגיעת **הגוף**, "יגיעת
62 בשר", **לְקַבֵּל שָׁלֹשׁ מִדּוֹת**
63 **הַלָּלוּ,** – אמונה, יראה
64 ואהבה, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹרָהוּ**
65 **רַבּוֹ, וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[32]**:**
66 **יָגַעְתָּ וּמָצָאתָ - תַּאֲמִין.**
67 בהתאם לפירושו של כ"ק
68 אדמו"ר מוהריי"צ[33] על
69 "רק אם יכון לקראת
70 אלקיו בהכנה רבה ויגיעה
71 עצומה כו'" – הכוונה
72 היא, שהעבודה והיגיעה
73 היא להכניס האמונה, היראה והאהבה בחיים בשריים של קיום
74 התורה והמצוות, וכפי שמובן ממה שהוא מסיים שם, מסתבר
75 (למרות שהדברים לא נאמרו במפורש) ש"יגעת ומצאת תאמין"
76 הכוונה היא שימצא הרבה יותר מאשר יגיעתו, ענין של
77 "מציאה". וכפי שאומר שם בפירוש, שעל־ידי היגיעה מתהווה
78 התקשרות של גידולי הגידולין עם שרשם ומקורם שהוא
79 "עצמות רוחו של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל
80 בבחינת נשמתו שבגן־עדן העליון", הרי שלא זו בלבד שיש
81 לתלמידים מרוחו שנשארה בגן־עדן התחתון, אלא גם מרוחו
82 העצמית הנכללת בנשמה שבגן־עדן העליון, הרי זו "מציאה"
83 שלא בערך נעלה יותר מאשר הקבלה הקודמת מהרוח
84 שנשארה בגן־עדן התחתון בלבד. אלא, כפי שהוא מסיים שם,
85 זה מאיר עלידם בבחינת "מקיף" בלבד, אך מקיף **זה** מעניק
86 כוח בגידולי הגידולין שגם בהם יהיה ענין הצמיחה עד אין
87 שיעור. באותו מאמר אומר הרבי (אחרי שהוא מביא חלק
88 גדול מלשון אגרת קודש זו, ובשייכות למה שהוא אומר על
89 ההכנה הרבה והיגיעה העצומה לקבלת שלש המדות,
90 אמונה, יראה ואהבה) – שעל ידי עבודה ויגיעה בדרך שהרבי

---

28. מאמר חקו"ד ח"ב פי"ב. **29.** פרדס שער י"ד פרק א'. ע"ח שער ל"ד פרק ג'. ובכ"מ. **30.** ראה זח"ב קסב, ב. ועוד. **31.** ע"פ ל' הכתוב - עמוס ד, יב. **32.** מגילה ו, ב. **33.** ד"ה פזר נתן לאביונים, תרצ"ב.

לימד, הוא מוריד ומביא את החיים הרוחניים של הרבי באמונה יראה ואהבה, בחיים בשריים של כל עניני העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות בפועל ממש, על־ידי־זה נעשה ההתקשרות של גידולי הגידולין (אודותם ידון להלן באגרת זו) עם שרשם ומקורם, שהוא הרוח העצמית של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בנשמתו שבגן־עדן העליון שבעולמות העליונים, אלא שזה מאיר עליהם בבחינת "מקיף", אך "מקיף" זה מעניק כוח בגידולי הגידולין, שגם בהם יהיה כוח הצמיחה בתוספת וברִיבוי עד אין שיעור, כלומר (לפי המובא שם ב"קיצור") שהתלמידים שהם **גידולי גידולין** של הצדיק, מתקשרים, על ידי עבודתם, ברוח ובנשמה של הצדיק שבגן־עדן העליון.

רביעי ט"ו מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמז, והנה יש עוד... עד עמ' 294, כוכבים:

וְהִנֵּה, יֵשׁ עוֹד בְּחִינַת הֶאָרָה – המאירה **לְתַלְמִידָיו,** – אחרי הסתלקות הצדיק, **רַק שֶׁאֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּתוֹךְ מֹחָם**[34] **מַמָּשׁ כָּרִאשׁוֹנָה,** – כמו ההארה הראשונה המאירה לתלמידים מרוחו של הצדיק, הבאה בפנימיות במדות אמונה, יראה ואהבה של התלמיד, ואילו ההארה השניה איננה מתלבשת בפנימיות, **רַק מְאִירָה עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה,** – בבחינת "מקיף", שכן היא למעלה ממדריגתם, **וְהִיא מֵעֲלִיַּת רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ** – של הצדיק, **לְמָקוֹר חֶצְבוֹ,** – למקור שממנו באות הנשמה והרוח, **דְּהַיְנוּ** – ל"חֶלְקָל **תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין",** – ל"מלכות דאצילות", מקור הנשמות, הנקראת שדה של "תפוחין קדישין", **וְעַל־יְדֵי־זֶה** – שהנשמה עולה שם, **נַעֲשָׂה שָׁם יִחוּד,** – ש"מלכות" מתייחדת עם מה שלמעלה ממנה, **עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין"** – התעוררות של אלקות, **מִכָּל מַעֲשָׂיו וְתוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ אֲשֶׁר עָבַד כָּל יְמֵי חַיָּיו,** – כפי שיסביר להלן בסימן כ"ח, שכל יגיעתו של האדם מה שעבדה נפשו במשך ימי חייו ו"פעל" למעלה, אשר במשך ימי חייו היה זה באופן של העלם והסתר – הרי זה מתגלה ומאיר בשעת הפטירה וההסתלקות, **וְנִזְרְעוּ בַּ"חֶלְקָל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין"** – במקור הנשמה, **אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים מְאֹד, לְעֻמַּת** – ועל־ידי אורות **תַּחְתּוֹנִים,** – שבאו מהצדיק, **אֲשֶׁר הֵם תּוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ.** – הרי שעל־ידי תורתו ועבודתו נזרעו למעלה אורות נעלים ביותר, והם מתגלים ונמשכים למטה בשעת פטירתו והסתלקותו, **וְהֶאָרַת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים אֵלּוּ מְאִירָה עַל כָּל תַּלְמִידָיו, שֶׁנַּעֲשׂוּ עוֹבְדֵי ה' עַל־יְדֵי תּוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ.** – הרי בשעה שהאורות העליונים מתורתו ועבודתו של הצדיק מתגלים, הם מאירים על כל התלמידים שנעשו על־ידי התורה והעבודה עובדי ה', **וְהֶאָרָה זוֹ שֶׁ** – מאירה **עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה,** – למרות שהיא בבחינת "מקיף", **מַכְנֶסֶת בְּלִבָּם הַרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְכָל הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים הַנּוֹלָדִים** – ונוצרים, **מֵהֶאָרָה זוֹ שֶׁמְּאִירָה מֵאוֹרוֹת הַזְּרוּעִים בַּשָּׂדֶה** – של "חקל תפוחין קדישין", **הַנִּזְכָּר לְעֵיל - נִקְרָא "גִּדּוּלֵי גִּדּוּלִין".** – שכן, האורות עצמם הם הרי "גידולין" מזריעתו של הצדיק, והמעשים הטובים הבאים מההארה של האורות הם "גידולי גידולין", **וְהֶאָרָה זוֹ הִיא בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר גָּדוֹל**[35]**, כְּמוֹ שֶׁמֶּשׁ הַמֵּאִיר לַכּוֹכָבִים מִתַּחַת לָאָרֶץ, כַּדְּאִיתָא** – כפי המובא **בַּ'תִּקּוּנִים'**[36] **עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁאַחַר פִּטִּירָתוֹ מִתְפַּשֶּׁטֶת הָאָרָתוֹ בְּכָל דָּרָא וְדָרָא** – דור ודור, **לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא נְשָׁמוֹת,** – לשש מאות אלף נשמות, שהן שרשים שכל שאר הנשמות הן ניצוצות מנשמות שרשיות אלו,

אגרת הקדש

והנה יש עוד

בחי' הארה לתלמידיו רק שאינה מתלבשת בתוך מוחם ממש כראשונה רק מאירה עליהם מלמעלה והיא מעליית רוחו ונשמתו למקור חוצבו דהיינו לחקל תפוחין קדישין ועי"ז נעשה שם יחוד ע"י העלאת מ"נ מכל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו ונזרעו בחקל תפוחין קדישין אורות עליונים מאד לעומת תחתונים אשר הם תורתו ועבודתו והארת אורות עליונים אלו מאירה על כל תלמידיו שנעשו עובדי ה' על ידי תורתו ועבודתו והארה זו שעליהם מלמעלה מכנסת בלבם הרהורי תשובה ומעשים טובים וכל המעשים טובים הנולדים מהארה זו שמאירה מאורות הזרועים בשדה הנ"ל נקרא גידולי גידולין והארה זו היא בהעלם והסתר גדול כמו שמש המאיר לכוכבים מתחת לארץ כדאיתא בתיקונים על משה רבינו ע"ה שאחר פטירתו מתפשטת הארתו בכל דרא ודרא לששים רבוא נשמות כמו שמש המאיר מתחת לארץ לששים רבוא כוכבים:

---

34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כי המקשר תלמיד ורב הוא שכל התלמיד שמתבונן בתורת ושכל ודעת רבו". **35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לתרץ - כשמאיר יחוד שבאצי' באדם למטה (ועד למעשה "מע"ט" שלו) - ה"ז לכאורה יותר מגילוי אלי' (שזהו למטה מאצי') ואפילו מגילוי שרש נשמתו שבאצי' (שהרי המדובר **ביחוד** שבאצי' שכל יחוד נמשך מלמע' ממקום היחוד) וצ"ל לא רק "הרהורי תשובה ומע"ט", כ"א **אן אנדער** מענטש לגמרי! והביאור דוגמת השמש (שבמקומה - **יום**) המאיר לכוכבים (-שבמקומם - **לילה** גם כשמאיר השמש) מתחת ל(ובהפסק ה)ארץ (בין השמש והכוכבים) .. מרע"ה (**אצי'**) כו'. ומוסיף "**לס"ר**" - שמזה ראי' **לכל** תלמידיו. ומוסיף בכל דרא ודרא - ראה ר"פ מ"ב: בכל דור ודור... בגו"נ של חכמי הדור - כבנדו"ד באגה"ק". **36. הערת כ"ק אדמו"ר**

כפי שהוסבר בפרק ל"ז בחלק ראשון של ספר ה"תניא", **כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ הַמֵּאִיר מִתַּחַת לָאָרֶץ לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא כּוֹכָבִים:** – הרי כפי שנאמר בזוהר על משה רבנו, כך הדבר גם בצדיקים המאירים ל"גידולי גידולין", לתלמידים ולתלמידי תלמידים וכו', המקבלים מהארת תורתו ועבודתו כשהם מתנהגים בהתאם להוראותיו בעניני תורה ועבודה.

יום חמישי ט"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 294, כח למה נסמכה... עד עמ' קמח, מטה מנוגה:

כח. אחרי אגרת הקודש סימן כ"ז (זך), ששלח רבנו הזקן אל החסידים אחרי פטירתו של רבי מענדעלע מהורודוק (מויטבסק), בה הוא מסביר, שאחרי הסתלקות של צדיק ומנהיג, יכולים עדיין התלמידים לקבל את ההשפעה ממנו ברוחניות, ואף במדה מרובה יותר מאשר לפני ההסתלקות, כשהיה בחיים חיותו בעולם זה, ובגשמיות (בענינים גשמיים) מגינים הצדיקים שנסתלקו, על העולם הזה במדה מרובה יותר מאשר לפני הסתלקותם.

אחרי אגרת זו, קבעו מסדרי[1] ה'אגרות קודש', את האגרת שכתב רבנו הזקן אל הרב הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב, בתור ניחומים על פטירת בנו. באגרת זו מסביר רבנו הזקן איך הסתלקות צדיק "פועל ישועות בקרב הארץ", לכפר על עוון הדור, אפילו על זדונות, שגם הם יתכפרו.

אגרת הקדש

כח

מה שכתב למחותנו הרב הגאון המפורסם איש אלקים קדוש ה' נ"י ע"ה פ"ה מו"ה לוי יצחק נ"ע אב"ד דק"ק בארדיטשוב לנחמו על פטירת בנו הרב החסיד מו"ה מאיר נ"ע:

למה נסמכה פ' מרים לפ' פרה לומר לך מה פרה מכפרת וכו'. וצריך להבין למה נסמכה דוקא לפרה אדומה הנעשה חוץ לשלש מחנות אלא דחטאת קריי' רחמנא [בכת"י הנוסחא **הנעשה בחוץ.** ומן תיבת לשלש עד תיבת רחמנא ליתא בכת"י] **ולא נסמכה לפ' חטאת הנעשה בפנים על גבי המזבח כפרה ממש.**

מַה שֶׁכָּתַב – רבנו הזקן, **לְמְחֻתָּנוֹ, הָרַב הַגָּאוֹן הַמְּפֻרְסָם, אִישׁ אֱלֹקִים קְדוֹשׁ ה'**[2], **נֵר יִשְׂרָאֵל עַמּוּד הַיְמָנִי פַּטִּישׁ הֶחָזָק**[3], **מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב לֵוִי יִצְחָק נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, אַב בֵּית־דִּין דִּקְהִלַּת־קֹדֶשׁ בַּארְדִּיטְשׁוֹב, לְנַחֲמוֹ עַל פְּטִירַת**[4] **בְּנוֹ הָרַב הֶחָסִיד מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב מֵאִיר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן:**

"לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מִרְיָם – פרשת "מיתת מרים", **לְפָרָשַׁת פָּרָה,** – אדומה, **לוֹמַר לְךָ: מַה פָּרָה מְכַפֶּרֶת וְכוּ'".** – כך מיתת צדיקים מכפרת, כך אומרת הגמרא במסכת מועד קטן[5], והתוספות[6] מפרשים, שפרה אדומה מכפרת על חטא העגל, הרי כשם שפרה אדומה מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה נִסְמְכָה** – פרשת מרים **דַּוְקָא לְ**–פרשת **פָּרָה אֲדֻמָּה (הַנַּעֲשָׂה חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת**[7]**, אֶלָּא דְּחַטָּאת קַרְיֵיהּ רַחֲמָנָא**[8] – התורה קוראת לה "חטאת". ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" מציין הרבי, שהמלים "הנעשה חוץ לשלש מחנות.. רחמנא" צריכות לבוא בסוגריים. [בכתב־יד[9], הנוסחא: **'הַנַּעֲשָׂה בַּחוּץ'.** ומן תיבת 'לשלש' עד תיבת 'רחמנא' – ליתא בכתב־יד] על־כל־פנים, השאלה היא, מדוע הסמיכה התורה פרשת מרים לפרשת פרה אדומה דוקא? **וְלֹא נִסְמְכָה** – פרשת פרה אדומה, **לְפָרָשַׁת חַטָּאת הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ** – שהיא **כַּפָּרָה מַמָּשׁ.** – המלים "כפרה ממש" יכולים לפרש, שהן מוסבות על המזבח – שהחטאת נעשה על מזבח־הכפרה, או כפי שנוח יותר לפרש, שזה מוסב על החטאת, שהחטאת היא "כפרה ממש" (שלא כפי שהדבר בפרה אדומה שהיא בעיקר ענין של טהרה). כדי לתרץ שאלה זו – יסביר רבנו הזקן, שענין הקרבנות הוא "העלאת מ"ן" (התעוררות מלמטה), מנפש הבהמה שבקליפת "נוגה", העולה לשרשה וממשיכה אור פנימי בעולם, אור שיכול להתלבש בפנימיות בעולם (שלכן נקראים הקרבנות "אכילת מזבח", שהם ענין של אכילה, שהיא אור פנימי, אור כזה כשבא בעולם נעשה מצומצם). ומה זה "פועל"? – לכפר על שוגג הבא מהתגברות הנפש הבהמית שמקליפת "נוגה"; ואילו בפרה אדומה ישנו הענין של "**קידוש** מי חטאת". "קידוש" מלשון "קדש" – שזה ממשיך אור מ"**קדש** העליון" שלמעלה מהעולם, וזה מהפך את חושך עולם התהו לאור של תיקון, פעולה והשפעה זו בעולם באה לטהר מהטומאה החמורה ביותר, "אבי אבות הטומאה", שלמטה מטה מקליפת "נוגה", וכך גם על־ידי פטירת צדיקים נמשך אור שלמעלה מהעולם, מתיקון "נוצר" המורכבת מאותיות "רצון", ויוצרת "**עת רצון**" לכפר על "עון הדור", אפילו על זדונות שהם משלש קליפות הטמאות שלמטה מ"נוגה". בזה משתווה פטירת צדיקים

שליט"א: ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר": לע"ע מצאתי כל הענין בזח"ג רעג, א. וראה שם רטז, ב. ובתיקונים (תס"ט קיב, א. קד, א. ת"ע קלח, א) מצאתי רק חלק מהמבואר - ואולי טעות המעתיק הוא באגה"ק, ונשתרבב לו ממש"כ בתניא פמ"ד 'בתיקונים'".

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה "הסכמת הרבנים שי' ... נ"ע" - הנדפסת בתחלת הס'". **2.** ע"ד ל' הכתוב - איוב יא, ו. **3.** ע"ד ל' חז"ל - ברכות כח, ב. **4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "בשנת תקס"ו". **5.** כח, א. **6.** ד"ה מה פרה. וראה גם פרש"י ר"פ חוקת. **7.** פרש"י עה"פ חוקת יט, ג. מיומא סח, א. **8.** פרש"י עה"פ שם, ט. מעבודה זרה כג, ב. חולין יא, א. **9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ראה "מודעה רבה" שבראש הספר (משנת תר"ס - משא"כ בהדפוסים שקודם שנה זו)".

לענין פרה אדומה ולא לענין הקרבנות וקרבן חטאת. ובלשון רבנו הזקן: **אָמְנָם**[10] **נוֹדַע מִזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[11] **וְהָאֲרִיזַ"ל**[12]**, סוֹד הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁ**–הקריבו **עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, הֵן בְּחִינַת הַעֲלָאַת "מִן נוּקְבִין"** – העלאה והתעוררות מהתחתונים, **מִנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁבְּנֹגַהּ אֶל שָׁרְשָׁן וּמְקוֹרָן, הֵן בְּחִינוֹת אַרְבַּע חַיּוֹת שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה** – המוזכרות ביחזקאל פרק א', **הַנּוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא**[13]**: פְּנֵי שׁוֹר וּפְנֵי נֶשֶׁר וְכוּ'**, – מ"פני שור" באות נפשות הבהמות, ומ"פני נשר" – נפשות העופות, שמהן מביאים קרבנות, את השתים האחרות, "פני אדם" ו"פני אריה" הוא מרמז ב"וכו'", הרי קרבנות הם "העלאת מ"ן", העלאה מלמטה, אל ד' חיות ה"מרכבה", שהן שורש הענינים שבעולם ויש להן שייכות לעולם, **וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁכִים וְיוֹרְדִים "מִן דּוּכְרִין"** – (המשכה (מהמשפיע) מלמעלה), **מִבְּחִינַת "אָדָם שֶׁעַל הַכִּסֵּא", הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "מַלְכָּא" וּ"זְעֵיר אַנְפִּין"**. – הרי האור הנמשך משם הוא אור היורד ומתלבש בעולם בפנימיות, וכנזכר לעיל, שלכן נקראים קרבנות "**אכילת** מזבח", שהם ממשיכים אור פנימי, כדוגמת ענין האכילה והמזון שהם ענין פנימי. **אָכֵן בִּשְׂרֵפַת הַפָּרָה אֲדֻמָּה, הִנֵּה עַל־יְדֵי הַשְׁלָכַת עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וְכוּ'** – שגם זה הוא ענין של המשכה[14], ולאחרי זה מתווסף גם **וּנְתִינַת מַיִם חַיִּים אֶל הָאֵפֶר - נִקְרָא בְּשֵׁם "קִדּוּשׁ מֵי חַטָּאת" בַּמִּשְׁנָה**[15], – קידוש" מלשון "קדש", **וְהִיא בְּחִינַת "קֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן"**, – הבחינה העליונה ביותר ב"קדש", **הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "טַלָּא דִבְדוּלְחָא"**, – טל הבדולח, כמו הלשון "בעין הבדולח" הכתובה לגבי מן[16], הנקרא גם[17] "טל", "שכבת הטל"; וזה ענין של "טל", שהוא "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה) שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), כמו שכתוב[18]: "ואד יעלה מן הארץ והשקה", אלא כמו "טל" שהוא "אתערותא דלעילא" (הבא מהתעוררות מלמעלה), ובפרט "טלא דבדולחא" הוא "אתערותא דלעילא" שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[19]**, שֶׁ** – טלא דבדולחא" **הִיא בְּחִינַת "חָכְמָה עִלָּאָה"** – חכמה עליונה, **וּ"מֹחָא סְתִימָאָה" דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין"**, – "חכמה שבכתר" שלמעלה לגמרי מהעולם, **וַעֲלָה אִתְּמַר בְּדוּכְתֵּי טוּבָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: בְּחָכְמָה אִתְּבְרִירוּ**[20]**,** – עליה, על "חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", כתוב בהרבה מקומות בזוהר הקדוש "בחכמה אתברירו" על־ידי "חכמה" הם מתבררים, שעל־ידי "חכמה" נעשה הבירור והתיקון, הרי כשעל־ידי "קידוש מי חטאת" נמשך מבחינה זו – אזי: **וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא,** – מתהפך החושך לאור, **דְּהַיְנוּ עוֹלָם הַתִּקּוּן, שֶׁנִּתְבָּרֵר וְנִתְתַּקֵּן עַל־יְדֵי "מֹחָא סְתִימָאָה" דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין"**, – זה מתברר ונתתקן **מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ וּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, שֶׁנָּפְלוּ בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה וְכוּ', כַּנּוֹדַע.** – שהניצוצות משבירת הכלים נפלו בעולמות בריאה־יצירה־עשיה, וזה מעבודתו של יהודי לברר ולתקן את הניצוצות, **וּלְזֹאת** – ולכן פרה אדומה **מְטַהֶרֶת טֻמְאַת הַמֵּת,** – ממי שנטמא למת, **אַף שֶׁהוּא** – המת הוא **אָבִי אָבוֹת וְכוּ'**, – הטומאה, **וּלְמַטָּה מִמַּטָּה מִנֹּגַהּ:** – המדריגה התחתונה ביותר בטומאה, אף־על־פי־כן מטהרת פרה אדומה טומאה זו. שכן, על־ידי "**קידוש** מי חטאת" נמשך מ"חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", אור שלמעלה לגמרי מהעולם, ואור זה יכול להפוך את חושך העולם לאור.

אגרת הקדש

אמנם נודע מזוה"ק והאריז"ל סוד הקרבנות שעל גבי המזבח הן בחי' העלאת מ"נ מנפש הבהמית שבנוגה אל שרשן ומקורן הן בחי' ד' חיות שבמרכבה הנושאות את הכסא פני שור ופני נשר וכו'. ועי"ז נמשכים ויורדים מ"ד מבחי' אדם שעל הכסא הנקרא בשם מלכא וז"א. אכן בשריפת הפרה אדומה הנה ע"י השלכת עץ ארז ואזוב וכו' ונתינת מים חיים אל האפר נקרא בשם קידוש מי חטאת במשנה והיא בחי' קדש העליון הנקרא בשם טלא דבדולחא כמ"ש בזוה"ק שהיא בחי' חכמה עילאה ומוחא סתימאה דא"א ועלה איתמר בדוכתי טובא בזוה"ק בחכמה אתברירו ואתהפכא חשוכא לנהורא דהיינו עולם התיקון שנתברר ונתתקן ע"י מוחא סתימאה דא"א מעולם התהו ושבירת הכלים שנפלו בבי"ע וכו' כנודע. ולזאת מטהרת טומאת המת אף שהוא אבי אבות וכו' ולמטה מטה מנוגה:

---

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בהבא לקמן ראה בארוכה לקו"ת ר"פ חוקת". **11.** ח"א סד, ב. **12.** לקוטי תורה להאריז"ל פרשת ויקרא. **13.** בחיי תרומה כה, י. ובכ"מ. **14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "כן מפרש כאן. ועיין לקו"ת פ' חוקת שם ובפרט סד"ה תוספת כו' ויקחו אליך (סא, ב)". **15.** פרה פרק ו'. **16.** בהעלותך יא, ז. **17.** בשלח טז, יג. **18.** בראשית ב, ו. **19.** ראה זח"ג קכח, ב. **20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: בלקוטי ביאורים לתניא (להר"י שי' קארף): "ראה תו"א פ' בראשית ד"ה ויאמר ה"א הן האדם. שם מג"א ד"ה ובבואה. בהוספות ד"ה להבין ענין חלב ודבש פ"ב. - וראה זח"ב רנד, ב. ע"ח שי"ח פ"ה. מבו"ש ש"ה ח"א פ"ב. סהמ"צ להצ"צ איסור עבודת בע"מ ועוד - ישוב הסתירות בזה".

יום שישי י"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמח, והנה מודעת... עד עמ' 296, מי חטאת וכו':

להלן יסביר רבנו הזקן השייכות למיתת צדיקים, שגם במיתת צדיקים נמשך אור נעלה כזה ה"פועל" ומשפיע בעולם להפוך חושך לאור ומכפרת על עון הדור. ובלשון רבנו הזקן:

וְהִנֵּה, מוֹדַעַת זֹאת[21], – והרי ידוע הדבר, דְּ"**אַבָּא**" – "חכמה", **יוֹנֵק מִמַּזָּל הַשְּׁמִינִי כו'** – שבי"ג מדות הרחמים הנקראות "מזלות" (שכן ההמשכה משם יכולה להיות רק באופן של "מזל" ו"שערות"), **וְהוּא תִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד"**, – כפי שכתוב בי"ג מדות הרחמים[22]: "נוצר חסד לאלפים", **"נוֹצֵר"** – **אוֹתִיּוֹת "רָצוֹן"**, **וְהִיא עֵת רָצוֹן**[23] **הַמִּתְגַּלֶּה וּמֵאִיר בְּבְחִינַת גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, בְּעֵת פְּטִירַת צַדִּיקֵי עֶלְיוֹן, עוֹבְדֵי ה' בְּאַהֲבָה, בְּמְסִירַת נַפְשָׁם לַה' בְּחַיֵּיהֶם עַרְבִית וְשַׁחֲרִית בְּקִרְיַאת שְׁמַע, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הָיוּ מַעֲלִים "מַיִן נוּקְבִין" לְ"אַבָּא"־ וְ"אִמָּא"** – ("חכמה" ו"בינה") **בְּקִרְיַאת שְׁמַע, כַּיָּדוּעַ** – שמסירות הנפש של קריאת שמע, היא "העלאת מ"ן" ל"חכמה" ול"בינה", (**וְכֵן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה** דְּ – תורה **מֵחָכְמָה נְפָקָא**), – התורה באה מ"חכמה", הרי בלימודם תורה יש בו גם מן "העלאת מ"ן" ל"חכמה", **וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיוּ נִמְשָׁכִים וְיוֹרְדִים בְּחִינַת "מַיִן דּוּכְרִין"** – (המשכה מלמעלה), **מִתִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד"**, – שכאמור יונקת ומקבלת "חכמה" ממנו, **וְהֵם הֵם הַמְּאִירִים בְּבְחִינַת גִּלּוּי בְּפִטִּירָתָם,** – ההמשכות שהיו נמשכות על ידי מסירות נפשם ב'קריאת שמע' ובלימוד התורה – מאירות באופן גלוי בשעת פטירתם, **כְּנוֹדָע שֶׁכָּל עֲמַל הָאָדָם שֶׁעָמְלָה נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו** – ו"פעל" **לְמַעְלָה בְּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר** – שזה נשאר נעלם ומוסתר למעלה, **מִתְגַּלֶּה וּמֵאִיר בְּבְחִינַת גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּעֵת פְּטִירָתוֹ.** – הרי לכן, כל ההמשכות שפעלו "העלאת מ"ן" של קריאת שמע ולימוד התורה שלהם, שהיו לפני־זה באופן של העלם והסתר למעלה – מתגלות ומאירות למטה בגילוי בשעת פטירתם. **וְהִנֵּה, עַל־יְדֵי גִּלּוּי הָאָרַת תִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד" בִּפְטִירָתָן** – של צדיקי עליון, **מֵאִיר "חֶסֶד ה' מֵעוֹלָם** – מ"עלמא דאתכסיא" (העולם המכוסה), **עַד עוֹלָם** – ל"עלמא דאתגליא" (העולם המגולה), **עַל יְרֵאָיו"**[24], **וּ"פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ"**[25], **לְכַפֵּר עַל עֲוֹן הַדּוֹר, אַף גַּם עַל הַזְּדוֹנוֹת** – עבירות שנעשו במזיד, **שֶׁהֵן מְשֻׁלָּשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִנֹּגַהּ,** – שמ"נוגה" באות העבירות בשוגג שעליהן מכפרים **קרבנות, לְפִי שֶׁמַּזָּל דְּ"נוֹצֵר חֶסֶד"** – בא מ"מֹחָא סְתִימָאָה" – "חכמה שבכתר" **דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין"** מְקוֹר הַבֵּרוּרִים, – משם בא הכוח לענין הבירורים, לברר ולתקן את החושך של שבירת הכלים, **וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא** – ומתהפך החושך – **דִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, לִנְהוֹרָא** – לאור, **דְּעוֹלָם הַתִּקּוּן.** – לכן זה מכפר על הזדונות הבאים משלש קליפות הטמאות, שהן המדריגה התחתונה ביותר שנעשתה על ידי שבירת הכלים. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאֵינָן מְכַפְּרִים אֶלָּא עַל הַשְּׁגָגוֹת,** – על העבירות שנעשו בשוגג, **שֶׁהֵן** – באות, **מֵהִתְגַּבְּרוּת נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית** שֶׁ–חיותה היא **מִנֹּגַהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה"** – להאריז"ל, **פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא. וְלָכֵן נִסְמְכָה** – פרשת מרים, **לְפָרָשַׁת פָּרָה** – אדומה, **דַּוְקָא** – ללמד אותנו: **"מַה פָּרָה וְכו'"**. – מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת, שכן **אופן** הכפרה של מיתת צדיקים הוא כאופן הפעולה של פרה אדומה, כמוסבר לעיל. **וּבְיַלְקוּט** – שמעוני, **פָּרָשַׁת שְׁמִינִי הַגִּירְסָא "מֵי חַטָּאת וְכו'"**: – שם מובא אותו מאמר, אלא שבמקום "פרה" ("מה פרה מכפרת") כתוב שם "מי חטאת", זה מתאים יותר למה שהוסבר לעיל. שכן, ענין הפרה המכפרת ופועלת על שלש קליפות הטמאות – הוא הרי ענין "קידוש **מי** חטאת" שבפרה (לא שריפת הפרה, שברוחניות הענינים היא ענין של **העלאה** – כי־אם "קידוש מי חטאת" שהוא **המשכה** מ"קדש העליון" עד "חכמה סתימאה" מקור הבירורים).

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת דאבא יונק ממזל השמיני כו' והוא תיקון ונוצר אותיות רצון והיא ג"כ עת רצון המתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פטירת צדיקי עליון עובדי ה' באהבה במסירת נפשם לה' בחייהם ערבית ושחרית בק"ש שעי"ז היו מעלים מ"נ לאו"א בק"ש כידוע. (וכן בת"ת דמחכמה נפקא) ועי"ז היו נמשכים ויורדים בחי' מ"ד מתיקון ונוצר חסד והם הם המאירים בבחי' גילוי בפטירתם כנודע שכל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו למעלה בבחי' העלם והסתר מתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פטירתו והנה ע"י גילוי הארת תיקון ונוצר חסד בפטירתן מאיר חסד ה' מעולם עד עולם על יראיו ופועל ישועות בקרב הארץ לכפר על עון הדור אף גם על הזדונות שהן מג' קליפות הטמאות שלמטה מנוגה לפי שמזל דנוצר ממו"ם דא"א מקור הבירורים ואתהפכא חשוכא דשבירת הכלים לנהורא דעולם התיקון. משא"כ בקרבנות שע"ג המזבח שאינן מכפרים אלא על השגגות שהן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה כמ"ש בלקוטי תורה פ' ויקרא ולכן נסמכה לפ' פרה דוקא מה פרה וכו' ובילקוט פ' שמיני הגי' מי חטאת וכו':

---

21. ע"ח שט"ז פ"ו. ובכ"מ. **22.** תשא לד, ז. **23.** בתניא לפנינו: "והוא תיקון ונוצר אותיות רצון והוא ג"כ עת רצון". אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א כבפנים. **24.** ע"פ ל' הכתוב - תהלים קג, יז. **25.** ע"ד ל' הכתוב - תהלים עד, יב.

יום שבת קודש י"ח מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 296, כט אשת חיל... עד עמ' קמט, דר"י ורכ"ט.

כט. באגרת הקודש הזו, סימן כ"ט, מסביר רבנו הזקן את המעלה הנעלית המיוחדת שבלימוד הלכות התורה, עד שחכמינו ז"ל מציינים את ההלכות כ"תגא" ו"כתרה של תורה", וזאת – מפני שגילוי הרצון העליון של מצוות – אשר הרצון העליון של מצוות הוא למעלה מ"חכמה" שבתורה (ומרצון זה מתהווים הלבושים לנשמה שתוכל "לקבל" התגלות זיו השכינה שבגן־עדן) – מתגלה בעיקר בהלכות שבתורה שבעל־פה – המבטאות בבהירות את הרצון העליון שבמצוות.

"אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ כו'". – זהו פסוק במשלי[1]. כשם שתורה משולה לאשה, על־דרך "ראה חיים עם האשה אשר אהבת"[2] – אומרים חכמינו ז"ל[3] שזה מוסב על חכמת התורה – כך גם כאן משמעות "אשת חיל" היא "תורה", שבתורה עצמה ישנו הענין של "אשת חיל", וישנו "בעלה" של "אשת החיל", וזו כוונת הפסוק, שה"אשת חיל" שבתורה (שכפי שיסביר להלן זה מוסב על ההלכות של תורה שבעל־פה) – היא "עטרה ל"בעלה", לתורה שבכתב, הנקראת "בעל" של ה"אשת חיל". **אִיתָא** – אנו מוצאים בְּגְמָרָא פֶּרֶק ד' דִּמְגִלָּה[4]: "וְדַאשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא חֲלָף כו'" – על מה שכתוב ב"אבות"[5] המשתמש בכתר (התורה) נלקח (מהעולם) – אומרת על כך הגמרא במסכת מגילה: "זֶה הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִי שֶׁשְּׁוָה הֲלָכוֹת, כִּתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה כו'". – הב"ח אינו גורס שם המלים "כתרה של תורה", אך רבנו הזקן מקבל את הגירסא כפי שהיא מובאת בגמרא שלנו, עם המלים "כתרה של תורה". להלן אומרת הגמרא שם ב"מגילה": "תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת מְבִטָּח לוֹ כו'". – שהוא בן עולם הבא. שם ב"מגילה" כתוב "כל השונה הלכות" – בלי ההוספה "בכל יום". ואילו בסיום מסכת נדה[6] הלשון הוא "כל השונה הלכות בכל יום", ומפרש רש"י שם: "הלכות" – "משנה ברייתא הלכה למשה מסיני". ב"אגרת הקודש" סימן כ"ג[7] מפרש רבנו הזקן (לקוח מרש"י[8]) ש"הלכות" היינו "הלכות ברורות ופסוקות הלכה למעשה".

אגרת הקדש

כט אשת חיל עטרת בעלה כו'. איתא בגמ' פ"ד דמגילה ודאשתמש בתגא חלף כו' זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה כו' תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מובטח לו כו'. וצריך להבין למה נקראו ההלכות בשם תגא וכתרה של תורה וגם למה השונה הלכות דוקא מובטח לו כו' ולא שאר ד"ת. וכן להבין מארז"ל בפי"א דמנחות אפי' לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית כו' יצא י"ח ולמה אינו יוצא י"ח בשאר ד"ת:

אך מודעת זאת מ"ש האריז"ל שכל אדם מישראל צריך לבא בגלגולים רבים עד שיקיים כל תרי"ג מצות התורה במחשבה דיבור ומעשה להשלים לבושי

וְצָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה נִקְרְאוּ הַהֲלָכוֹת בְּשֵׁם "תַּגָּא" וְ"כִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה"? וְגַם, לָמָּה "הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת" דַּוְקָא מֻבְטָח לוֹ כו'", – שהוא בן עולם הבא, וְלֹא שְׁאָר דִּבְרֵי תּוֹרָה? – מדוע לא גם מי שלומד שאר הענינים שבתורה, כמו מקרא, מדרש ואגדה? וְכֵן לְהָבִין מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּפֶרֶק יא דִּמְנָחוֹת[9]: "אֲפִלּוּ לֹא שָׁנָה אָדָם אֶלָּא פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית כו'" - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, – במצות תלמוד תורה. הגמרא אומרת שם שאותו יהודי קיים מצות "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך"[10], וממה שהגמרא אומרת להלן לפי דעה שניה שפסוק זה אינו **חובה**, הרי מסתבר, שלפי הדיעה הראשונה מוטלת חובה ללמוד תורה בכל הזמנים (פרט לבר, כשמישהו אינו יכול ולמד תורה רק פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית – יצא ידי חובתו), וְלָמָּה אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּשְׁאָר דִּבְרֵי תּוֹרָה? – הלשון "פרק אחד" מורה שמדובר **במשניות**, תורה שבעל־פה, ואם־כן מדוע דוקא בזה הוא יוצא ידי חובתו, ולא בדברי תורה אחרים, כמו מקרא, מדרש ואגדה?

אַךְ מוֹדַעַת זֹאת, – ידוע, מַה שֶּׁכָּתַב הָאַרִיז"ל[11], שֶׁכָּל[12] אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיךְ לָבֹא בְּגִלְגּוּלִים רַבִּים עַד שֶׁיְּקַיֵּם כָּל תַּרְיַ"ג – 613, מִצְוֹת הַתּוֹרָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, – אלה הם שלושת לבושי הנפש שבהם מקיימים מצוות, מן

---

1. יב, ד. **2.** קהלת ט, ט. **3.** ראה קידושין ל, ב. **4.** כח, ב. **5.** פרק א' משנה י"ג. **6.** עג, א. **7.** קלז, א. **8.** ראה ט"ז יו"ד סרמ"ו סק"ב. **9.** צט, ב. **10.** יהושע א, ח. **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ס' הגלגולים פ"ד. ש' הגלגולים הקדמה יא, טז. ובהקדמת ש' המצות (ובע"ח שמ"ט פ"ה) קיצר ולכן לא קשה משם. ועייג"כ של"ה תושב"כ בתחלתו (רסד, ב ואילך)". **12.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "להיעיר, שבהל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ד הועתק הענין עם כמה שינויים: (א) באגה"ק "שיקיים", ובשו"ע "שמקיים"* (**הדגשת הבפועל שבהווה**, ואין מספיק אפילו כשהכל באופן **שבודאי** יקיים. וי"ל נפק"מ - כשלא קיים מחמת אונס. וראה של"ה שם). (ב) באגה"ק מוסיף (מצות) **התורה**. וי"ל שזהו תוס' **טעם** ההכרח, ואינו נוגע כ"כ בשו"ע. ועוד **ועיקר** - מוכרח להוסיף כאן כיון שמבאר אח"כ וז"מ **דרבנן** כו'. (ג) בשו"ע הסדר "במעשה דבור ומחשבה". ואולי י"ל הטעם דבשניהם כתב ע"פ הכלל לא זו אף זו (ראה תוס' ריש יבמות). ולכן בשו"ע דעיקרו בנוגע למעשה קמ"ל דאפילו כשיש מעשה - בשביל דבור כו' ג"כ מתגלגל, ובאגה"ק (נשמתא דאורייתא) קמ"ל דאפילו כשיש מח' מתגלגל בשביל דבור וכו'. (ד) בשו"ע שם - **פס"ד ברור** - מוסיף הביאור "ודיבור ומח' הוא לימוד הלכותיהן, ע"ד שאמרו (מנחות קי) חכמים ע"פ זאת תורת החטאת וגו' שכל העוסק בת"ת כאילו כו'". ואולי עד"ז הטעם שבמקום "אדם" כאן - כתב שם 'נפש'".

ההכרח שכל נשמה תעבור גלגולים שונים עד שתקיים כל המצוות – כדי **לְהַשְׁלִים לְבוּשֵׁי נַפְשׁוֹ וּלְתַקְּנָם שֶׁלֹּא יְהֵא לְבוּשָׁא דַּחֲסַרָא כו'**, – לבושים שחסר בהם, כפי שאומר רבנו הזקן בפרק ד' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שלכל נפש אלקית שלשה לבושים שהם מחשבה, דיבור ומעשה של תרי"ג מצוות התורה, ואם חסר בתרי"ג המצוות – חסר הרי בלבושי הנפש, וכדי שלא יהיו לבושים חסרים – מן ההכרח שהנפש תקיים כל תרי"ג מצוות התורה, שאז לבושיה הם בשלימות, **לְכַד**[13] **מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בַּמֶּלֶךְ**[14] – המוטלות על המלך, **שֶׁהוּא** – המלך **מוֹצִיא** ידי חובה את **כָּל יִשְׂרָאֵל** – בקיום מצוות אלו, **כִּי הוּא כְּלוּלוֹת כֻּלָּם כו'**[15], – הוא כולל בתוכו את כל בני ישראל, ובקיומו המצוות התלויות בו הרי זה כאילו שכל בני ישראל קיימו אותן, אך שאר המצוות מן ההכרח שכל נשמה תקיים את כולן, וכיוון שבגלגול אחד הוא לא קיים מצוות מסויימות – מן ההכרח שיבוא עוד פעם בגלגול שני כדי לקיים המצוות שחסרו לו בגלגול הקודם, וכו', **וְהַטַּעַם** – מדוע מן ההכרח שיהיו לו הלבושים מכל תרי"ג המצוות, **הוּא כְּדֵי לְהַלְבִּישׁ** – בלבושים של מצוות, **כָּל תַּרְיַ"ג בְּחִינוֹת וְכֹחוֹת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ**, – כפי שרבנו הזקן קורא לכך בפרק ד' שב"תניא" תרי"ג אברי הנפש – ילביש את כולם בלבושי מצוות, **אֲחַת מֵהֶנָּה לֹא נֶעְדְּרָה כו'**. – שלא יחסר שום לבוש לכל אחת מתרי"ג הבחינות והכוחות של הנפש. **וּבֵאוּר עִנְיָן הֶכְרֵחַ וְצֹרֶךְ לְבוּשִׁים אֵלּוּ**, – מדוע מן ההכרח שיהיו לנפש לבושים אלה, **מְבֹאָר בַּזֹּהַר**[16], **וּמוּבָן לְכָל מַשְׂכִּיל, כִּי לִהְיוֹת שֶׁנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁבָּאָדָם הֵן בְּחִינוֹת נִבְרָאִים, וְאִי־אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא לְהַשִּׂיג שׁוּם הַשָּׂגָה בְּכוֹרֵא וְיוֹצֵר הַכֹּל, אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** – נברא שהוא בעל גבול, אינו יכול להשיג שום השגה בבורא שהוא "אין סוף" ובלי גבול. שזה כפי ש"אור אין סוף" הוא למעלה מעולמות בכלל – אי אפשר שתהיה לשום נברא השגה בו, **וְגַם אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֵאִיר ה' מֵאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ** – **הארה** בלבד מאורו, **וְהֶאֱצִיל בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מַדְרֵגוֹת רַבּוֹת, מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה**, – מדריגה למטה ממדריגה, **בִּבְחִינַת צְמְצוּמִים עֲצוּמִים וּלְבוּשִׁים רַבִּים וַעֲצוּמִים** – לבושים רבים המעלימים ביותר על האור ומסתירים אותו, **הַיְדוּעִים לְיוֹדְעֵי חֵן**, – חכמה נסתרה (תורת הקבלה), **וְנִקְרָאִים בְּ"אִדְּרָא רַבָּה"**[17] **בְּשֵׁם "שְׁעָרוֹת"**, – כשם ששערה חיותה מצומצמת, עד שיכולים לגזוז אותה מבלי להרגיש שום כאב – כך החיות הנמשכת על ידי הצמצומים, נקראת "שערות", כלומר המשכה מצומצמת ביותר, **וּכְדִכְתִיב בְּדָנִיאֵל**[18]**: "וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא כו'"** – ושערות ראשו הן כצמר לבן, כלומר, שישנן למעלה המשכות הנקראות בשם "שערות", הרי, גם אחרי כל הצמצומים, **אַף־עַל־פִּי־כֵן, לֹא יָכְלָה הַנֶּפֶשׁ אוֹ הָרוּחַ וּנְשָׁמָה לְמִסְבַּל** – לסבול **הָאוֹר, כִּי טוֹב וּמָתֹק הָאוֹר וְכו'**, – כלומר, טוב כזה ומתיקות כזו שאין בכוח הנברא ל"קבלם" מבלי שיגווע מהמתיקות – כפי שיסביר להלן, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[19]**: "לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה'", לְשׁוֹן נְעִימוּת וַעֲרֵבוּת וּמְתִיקוּת וְתַעֲנוּג עָצוּם לְאֵין קֵץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20]**:**

אגרת הקדש

נפשו ולתקנם שלא יהא לבושא דחסרא כו' לבד מצות התלויות במלך שהוא מוציא כל ישראל כי הוא כללות כולם כו' והטעם הוא כדי להלביש כל תרי"ג בחי' וכחות שבנפשו אחת מהנה לא נעדרה כו'. וביאור ענין הכרח וצורך לבושים אלו מבואר בזהר ומובן לכל משכיל כי להיות שנפש רוח ונשמה שבאדם הן בחי' נבראים וא"א לשום נברא להשיג שום השגה בבורא ויוצר הכל א"ם ב"ה וגם אחרי אשר האיר ה' מאורו ית' והאציל בבחי' השתלשלות מדרגות רבות מדרגה אחר מדרגה בבחי' צמצומים עצומים ולבושים רבים ועצומים הידועים לי"ח ונקראים באד"ר בשם שערות וכדכתיב בדניאל ושער רישיה כעמר נקא כו' אעפ"כ לא יכלה הנפש או הרוח ונשמה למסבל האור כי טוב ומתוק האור וכו' כמ"ש לחזות בנועם ה' לשון נעימות ועריבות ומתיקות ותענוג

---

13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע שבשו"ע - שכנ"ל צ"ל הפס"ד יותר ברור - אין כל הפיסקא והענין ד'לבד מצות התלויות במלך כו'"". **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל בתו"א נג, ג הלשון: שכ"א מישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצות לבד מצות המלך שהמלך הוא מוציא כל ישראל וכל המצות מחויב כ"א לקיים וצריך להיות בגלגול או בבחי' **עיבור**. ועד"ז בלקו"ת יוהכ"פ (סט, א): ואפי' מצות כהנים וכה"ג ע"י **עיבור** או גלגול". **15.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "(וכ"ה בתו"א שם) - ולא הזכיר כה"ג. (וכ"ה במשנת חסידים מסכת חיוב הנשמות רפ"ב). ובלקו"ת שם מפורש "צריך כל אדם לקיים... ואפי' מצות כהנים וכה"ג". אבל בס' הגלגולים פ"ד כולל ביחד "מצות... לכהן, ללווים... למלכים... לדיינים וכיו"ב". ואולי י"ל ד"הוא כללות כולם" דבאגה"ק כאן הוא עיבור שכתב בס' הגלגולים שם. ועפ"ז יומתק דבמקום "מפני חשיבותו" שבמ"ח שם - כותב אדה"ז כי הוא כללות כולם". **16.** ח"ב רי, ב. שם רכט, ב. **17.** זח"ג קכח, ב. ואילך. **18.** ז, ט. **19.** תהלים כז, ד. **20.** ישעי' נח, יא.

---

*) כ"ה בדפ' זיטומיר תר"ח, תרט"ז. ווארשא תרנ"ה. ווילנא תרס"ה (ואילך). אבל בדפוס ראשון (שקלאוו תקנ"ד) "שתקיים". וכ"ה בדפוסי: לובב, תקנ"ט; קאפוסט, תקע"ד; קאפוסט, תקפ"ח; ווארשא ת"ר; טשערנאוויץ תר"ט; לובב תר"י; טשערנאוויץ תר"כ.

"אָז תִּתְעַנֵּג עַל ה', וְהִשְׁבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת[21] כו'", – "צחצחות" הוא לְשׁוֹן "צִחֶה צָמָא", – צמאון שאינו נרווה, אלא צמא תמיד ליותר, שכן התענוג הוא אין־סופי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[22], וְאֵין בְּכֹחָהּ – של הנשמה, לְקַבֵּל הַנְּעִימוּת וַעֲרֵבוּת הַצַּחְצָחוֹת, שֶׁלֹּא תֵּצֵא מִנַּרְתִּקָהּ – מהמוגבלות שלה, וְ – לא תִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתָהּ כְּנֵר – הבטל בַּאֲבוּקָה. – מפאת האור הגדול של האבוקה, בטל אור הנר לגמרי במציאות – כך מצד האור הגדול של התענוג והמתיקות היתה הנפש בטלה ממציאותה, אֵם לֹא, שֶׁמִּכְּחִינַת אוֹר זֶה עַצְמוֹ תִּשְׁתַּלְשֵׁל וְתִמָּשֵׁךְ מִמֶּנּוּ אֵיזוֹ הֶאָרָה מוּעֶטֶת, בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה בְּצִמְצוּמִים רַבִּים, עַד שֶׁיִּבָּרֵא מִמֶּנָּה – מהההארה שבאה מן האור, לְבוּשׁ אֶחָד נִבְרָא, מֵעֵין מָהוּת אוֹר זֶה, לְהַלְבִּישׁ – בלבוש זה את הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה, וְדֶרֶךְ לְבוּשׁ זֶה שֶׁהוּא מֵעֵין אוֹר זֶה, תּוֹכַל – הנשמה לֵהָנוֹת מִזִּיו אוֹר זֶה וּלְהַשִּׂיגוֹ, וְלֹא תִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתָהּ, – שכן, כיוון שהלבוש בא מאור זה, הרי זה מעניק כוח לנפש "לקבל" את האור, וכיוון שהלבוש הוא הרי "נברא", יכולה הנשמה להתלבש בלבוש זה, והלבוש עצמו אינו בטל במציאות באור זה, מפני שהוא הרי בא מאור זה עצמו – ואלה הם לבושי המצוות, וְכִמְשַׁל הָרוֹאֶה כַּשֶּׁמֶשׁ דֶּרֶךְ עֲשָׂשִׁית זַכָּה וּמְאִירָה וְכו', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[23]: "וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן, וַיַּעַל כו'", – על הר סיני", שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בֶּעָנָן וְעָלָה וְרָאָה דֶּרֶךְ הֶעָנָן וְכו', – שהענן שימש כלבוש למשה שיוכל "לקבל" הגילויים על הר סיני, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ב' דַּף רי וְרכט.

אגרת הקדש

עצום לאין קץ כמ"ש אז תתענג על ה' והשביע בצחצחות כו' לשון צחה צמא כמ"ש בזהר ואין בכחה לקבל הנעימות וערבות הצחצחות שלא תצא מנרתקה ותתבטל ממציאותה כנר באבוקה אם לא שמבחי' אור זה עצמו תשתלשל ותמשך ממנו איזו הארה מועטת בדרך השתלשלות מדריגה אחר מדרגה בצמצומים רבים עד שיברא ממנה לבוש אחד נברא מעין מהות אור זה להלביש הנפש רוח ונשמה ודרך לבוש זה שהוא מעין אור זה תוכל ליהנות מזיו אור זה ולהשיגו ולא תתבטל ממציאותה וכמשל הרואה בשמש דרך עששית זכה ומאירה וכו' וכמ"ש ויבא משה בתוך הענן ויעל כו' שנתלבש בענן ועלה וראה דרך הענן וכו' כמ"ש בזח"ב דר"י ורכ"ט.

---

21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה תו"א מג"א צח, סע"ב. אוה"ת תצוה (ע' א' תרו). פרדס ש' הצחצחות". **22.** ח"ב רי, ב. **23.** משפטים כד, יח.

אגרות קודש

ב"ה, אדר"ח כסלו, תשכ"ג
ברוקלין.

ועד הרבנים דאיסט פלאטבוש
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבם מיום החמישי, בבשורה הטובה אשר מתקרב זמן גמר הבנין של מקוה טהרה אשר בשכונתם הט'.

ויהי רצון אשר יוגמר הבנין בפועל ממש, ומתוך הרחבה, מתאים לדרישת הדבר,

ותתרבה הטהרה בישראל, ובמדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה אלא שכמה פעמים ככה, יביא זה להיעוד, וזרקתי עליכם מים טהורים, וביחד עם היעוד שבכתוב שם, ולקחתי אתכם מן הגוים וגו' והבאתי אתכם אל אדמתכם, בגאולה האמיתית והשלימה,

אשר ענינה גם כן רחובות דוקא, וכמובא הרמז בזה ברמב"ן בפרשת יום זה, יום השלישי פרשת תולדות.

ונפלא הרמז בבעל הטורים על הכתוב רחובות ופרינו בארץ, עיי"ש.

בכבוד ובברכה.

יום ראשון

יום רביעי — **יב חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, רביעי עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: וז״ש . . . קודם לברכה.

אחת מתורות הראשונות של רבינו הזקן – ונקראו אז בשם ״ווערטער״: שמע ישראל – א איד דערהערט – הוי׳ אלקינו – אז כחנו וחיותינו איז דאָס למעלה מן הטבע, און – הוי׳ אחד.

אַחַת מִתּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – וְנִקְרְאוּ אָז בְּשֵׁם ״וועֶרְטעֶר״ [״פִּתְגָּמִים״]: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל – יְהוּדִי ״קוֹלֵט״ – הַוְיָ׳ אֱלֹקֵינוּ – שֶׁכֹּחֵנוּ וְחַיּוּתֵינוּ הֵם לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וַאֲשֶׁר – ״הַוְיָ׳ אֶחָד״.

יום שני

יום חמישי — **יג חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, חמישי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: איתא . . . 292 ועלול כנודע.

דער בעש״ט פלעגט לערנען מיט זיינע תלמידים א שיעור גמרא. דער אופן פון דעם לערנען איז געווען מיט גרויס חריפות און גאונות, און מ׳האָט געלערענט דעם רמב״ם אלפס רא״ש און אנדערע מפרשים פון די ראשונים וועלכע זיינען שייך געווען צו דער גמרא וואָס מ׳האָט געלערענט. דער בעש״ט פלעגט אָפּטייטשען די ווערטער אין אידיש. אז מ׳האָט געלערענט ערכין און געקומען צום מארז״ל (טו ב) לשון תליתאי קטיל תליתאי, האָט דער בעש״ט דאָס אויסגעטייטשט: לשון הרע הרג׳ט אלע דריי: דעם אויסטראכטער דעם דערציילער און דעם צוהערער, נאָר דאָס איז אין לבושים רוחנים, וואָס דאָס איז שווערער, ווי רציחה אין גשמיות.

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נָהַג לִלְמֹד עִם תַּלְמִידָיו שִׁעוּר בַּגְּמָרָא. אֹפֶן הַלִּמּוּד הָיָה בַּחֲרִיפוּת וּגְאוֹנוּת גְּדוֹלָה, וְלָמְדוּ אֶת הָרַמְבַּ״ם, אַלְפָּס, רא״ש וּשְׁאָר מְפָרְשִׁים מֵהָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ שַׁיָּכִים לַגְּמָרָא הַנִּלְמֶדֶת. הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב תִּרְגֵּם אֶת הַמִּלִּים לְאִידִישׁ. כְּשֶׁלָּמְדוּ [מַסֶּכֶת] עֲרָכִין וְהִגִּיעוּ לְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה (טו, ב): ״לָשׁוֹן תְּלִיתָאִי קָטִיל תְּלִיתָאִי״, פֵּרְשׁוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: ״לָשׁוֹן הָרַע קוֹטֶלֶת אֶת כָּל הַשִּׁלְשָׁה: הַמַּמְצִיא, הַמְסַפֵּר וְהַשּׁוֹמֵעַ [זוֹ דַּעַת רַבֵּינוּ גְּרִשׁוּם שָׁם. עַיֵּן לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת ח״ה, עמ׳ 44 הע׳ 74] אַךְ זֶהוּ בִּלְבוּשִׁים רוּחָנִיִּים, שֶׁזֶּה חָמוּר יוֹתֵר מֵרְצִיחָה בְּגַשְׁמִיּוּת״.

יום שלישי

יום שישי — **יד חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, ששי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: והנה בהיות . . . קמז תאמין.

״מֵה׳ מִצְּעָדֵי גֶּבֶר כּוֹנָנוּ״, לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ תְּעוּדָה רוּחָנִית בַּחַיִּים, וְהוּא: לְהִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדַת הַבְּנָיָן לַעֲשׂוֹת דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכָל אֶחָד בַּאֲשֶׁר הוּא וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, צָרִיךְ לְהִתְעַנְיֵן בְּכָל מַאֲמְצֵי כֹּחוֹ לְחַפֵּשׂ בְּחֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ לִמְצֹא אֵיזֶה פַּרְנָסָה רוּחָנִית כְּמוֹ שֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ אַחַר פַּרְנָסָה גַּשְׁמִית. וְהוּא לְפִי שֶׁדַּרְכּוֹ – שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – יֶחְפָּץ, כִּדְכְתִיב בְּאַבְרָהָם ״כִּי יְדַעְתִּיו גוֹ׳ וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳״, כִּי יֵשׁ שְׁנֵי דְּרָכִים: דֶּרֶךְ הַטֶּבַע וְשֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, הָעוֹלָם בְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־

הוּא לִהְיוֹת נִרְאֶה כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע – בְּעֵינֵי בָּשָׂר – וְהוּא דֶּרֶךְ אֱלֹקִים. תּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם דֶּרֶךְ הָרָע, וְהוּא הַמְשָׁכָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע בַּטֶּבַע, אֲשֶׁר בִּגְלַל זֹאת הִנֵּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע בַּטֶּבַע.

יום רביעי

שבת — **טו חשון** — ה'תש"ד

הַפְטוֹרָה: וְאִשָּׁה – בְּנָהּ וַתֵּצֵא.

שיעורים. חומש: וירא, שביעי עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: והנה יש . . . כוכבים.

די נשמה ווארט אויבען אויף דעם זמן, ווען זי וועט זוכה זיין אראָפּגעהן אין א גוף, ווייל די נשמה פילט, וואָס זי קען אויפטאָן זייענדיק דָא למטה. זי קען קומען צו דעם להתענג על הוי'. איז אויף ווען לייגט מען עס אָפּ?

הַנְּשָׁמָה מְצַפָּה לְמַעְלָה לַזְּמַן בּוֹ תִּזְכֶּה לָרֶדֶת לַגּוּף, כִּי הַנְּשָׁמָה חָשָׁה מַה הִיא מְסֻגֶּלֶת לִפְעֹל בִּהְיוֹתָהּ כָּאן לְמַטָּה. הִיא מְסֻגֶּלֶת לְהַגִּיעַ לַ"לְהִתְעַנֵּג עַל הָרָע". אִם כֵּן, לְמָתַי דּוֹחִים זֹאת?

יום חמישי

יום ראשון — **טז חשון** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ח"ש, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: כח. למה . . . מטה מנוגה.

המחשבה היא לבוש ומשרת השכל והמדות. בשעה אשר אין לה שירות בשכל או במדות, גם אז פועלת פעולתה לחשוב ולהרהר, אבל פעולתה לא לבד שאינה תוכנית, אלא היא גם פרועה לשמצה . . . ומבואר כי סיבת המחשבות זרות או רעות הוא די פוסטקייט פון קאָפּ, דכאשר השכל עסוק אז יש להמחשבה מה לשרת ואין מקום למחשבות של שטות והבל שאין בהם ממש.

הַמַּחֲשָׁבָה הִיא לְבוּשׁ וּמְשָׁרֵת הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת. בְּשָׁעָה אֲשֶׁר אֵין לָהּ שֵׁרוּת בַּשֵּׂכֶל אוֹ בַּמִּדּוֹת, גַּם אָז פּוֹעֶלֶת פְּעֻלָּתָהּ לַחֲשֹׁב וּלְהַרְהֵר, אֲבָל פְּעֻלָּתָהּ לֹא לְבַד שֶׁאֵינָהּ תְּכְנִית, אֶלָּא הִיא גַּם פְּרוּעָה לְשִׁמְצָה... וּמְבֹאָר כִּי סִבַּת הַמַּחֲשָׁבוֹת זָרוֹת אוֹ רָעוֹת הוּא הָרֵיקָנוּת שֶׁל הָרֹאשׁ, דְּכַאֲשֶׁר הַשֵּׂכֶל עָסוּק אָז יֵשׁ לְהַמַּחֲשָׁבָה מַה לְּשָׁרֵת וְאֵין מָקוֹם לְמַחֲשָׁבוֹת שֶׁל שְׁטוּת וְהֶבֶל שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ.

יום שישי

יום שני — **יז חשון** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שני עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: והנה מודעת . . . חטאת וכו'.

מ'דארף היטען דעם זמן, מ'דארף מקבל זיין עולה של תורה. יעדער זמן, יעדער טאָג וואָס גייט אוועק, איז דאס ניט נאָר א טאָג נאָר א ענין אין לעבען, די טעג גייען כמאמר (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס כו' חדש כו' שנה כו'. דער טאַטע האָט געזאָגט בשם רבינו הזקן: אזומערדיגער טאָג און אווינטערדיגע נאַכט איז א יאהר.

צָרִיךְ לִשְׁמֹר עַל הַזְּמַן, צָרִיךְ לְקַבֵּל עֲלֵהּ שֶׁל תּוֹרָה. כָּל זְמַן, כָּל יוֹם שֶׁחוֹלֵף, הֲרֵי זֶה לֹא רַק יוֹם, אֶלָּא עִנְיָן בַּחַיִּים. הַיָּמִים חוֹלְפִים כְּמַאֲמָר (יְרוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת פֶּרֶק א׳ הֲלָכָה א׳) "יוֹם נִכְנָס וְיוֹם יוֹצֵא שַׁבָּת נִכְנָס כּוּ׳ חֹדֶשׁ כּוּ׳ שָׁנָה כּוּ׳". אַבָּא [אַדְמוֹ"ר הָרַשַ"בַּ] אָמַר בְּשֵׁם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: יוֹם קֵיצִי וְלַיְלָה חָרְפִּי – זוֹהִי שָׁנָה.

שבת קודש

יום שלישי — יח חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: כט. אשת . . . קמט ורכ"ט.

בְּ"תוֹרָה אוֹר" פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל יָפָה שָׁעָה", יֵשׁ טָעוּת הַדִּפּוּס. וְכָךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת: "וְיִהְיֶה בִּבְחִינַת בִּטּוּל (אֲבָל עַכְשָׁו... הֵינוּ בְּחִינַת אִיסָר, וְעַיֵּן מַה שֶּׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּפֵרוּשׁ אִסְרִי לַגֶּפֶן) שֶׁהוּא בְּחִינַת חֵפֶץ, וּכְתִיב הוֹדוֹ... תּוֹךְ כָּל עָלְמִין, אֲבָל תַּכְלִית הַכַּוָּנָה".

המשך ביאור למס' נדה ליום שני עמ' ב

שיטה חדשה, אלא הָא קָא מַשְׁמַע לָן – התנא בא להשמיענו בזה, מַאן תַּנָּא קַמָּא, רַבִּי יוֹסֵי – מיהו התנא קמא, כלומר, מי הם חכמים שהובאו בתחילה, רבי יוסי. וְהטעם שהמשנה ביארה לנו את שמו, הוא משום שכָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאוּלָּה לָעוֹלָם.

שנינו במשנה: אֵיזֶהוּ הדם הָאָדוֹם, זהו שצבעו כְּדַם הַמַּכָּה. הגמרא מביאה כמה שיטות בביאור דם מכה. שואלת הגמרא: מַאי – מהו פירוש כְּדַם הַמַּכָּה. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הפירוש הוא אדום כְּמוֹ הַדַּם של שׁוֹר שָׁחוּט, כלומר, כדם היוצא על ידי שחיטתו, שכן צבע דם השור הוא אדום.

מקשה הגמרא: וְלֵימָא כְּדַם שְׁחִיטָה – שהתנא יאמר 'כדם שחיטה', ומדוע נקט כדם המכה. מתרצת הגמרא: אִי אָמַר כְּדַם שְׁחִיטָה – אם התנא היה שונה 'כדם שחיטה', הֲוָה אָמִינָא – הייתי יכול לומר, כְּכוּלָּהּ שְׁחִיטָה, כלומר, שאין הכוונה בדווקא לאדום הדומה לדם היוצא בתחילת השחיטה, שהוא אדום ביותר, אלא אף אם הוא דומה לדם היוצא בהמשך השחיטה, שאינו אדום כל כך, הרי הוא גם כן בכלל 'אדום', קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו התנא שאין הדבר כן, אלא אין בכלל ה'אדום' אלא הדם שהוא כְּדַם הַמַּכָּה, כלומר, כְּתְחִילַּת הַכָּאָה שֶׁל סַכִּין – כצבע הדם היוצא מיד בתחילת המכה של סכין השחיטה.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בביאור 'דם מכה': עוּלָּא אָמַר, פירוש 'כדם המכה' הוא כְּדַם צִפּוֹר חַיָּה – כמו דם היוצא מציפור חיה על ידי מכה. הגמרא מסתפקת בביאור דברי עולא: אֵיבַעְיָא לְהוּ – הסתפקו בני הישיבה, האם מה שאמר עולא כדם ציפור 'חַיָּה', כוונתו ש'אדום' הוא רק הדם הדומה לדם היוצא מציפור חיה, וּלְאַפּוּקֵי שָׁחוּט – ולמעט הדם הדומה לדם היוצא מציפור שחוט. אוֹ דִּלְמָא – או שמא נאמר שעולא התכוין רק לְאַפּוּקֵי כָּחוּשׁ – להוציא הדם הדומה לדם ציפור כחוש, אבל לא להוציא הדם הדומה לדם ציפור שחוט. מסיקה הגמרא תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בביאור דם מכה: וְעִירִי אָמַר בשם רַבִּי חֲנִינָא, פירוש 'כדם המכה' הוא, כְּדַם מַאֲכוֹלֶת שֶׁל רֹאשׁ – כמו דם היוצא מכינה הנמצאת בראש האדם, על ידי מכת הריגתה.

הגמרא מקשה על זעירי ממשנה הדנה בדיני כתמים: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה על דברי זעירי, שנינו במשנה (לקמן נח:), לענין האשה שמצאה כתם של דם על בגדה, שהיא טמאה לפי שחוששים שמא דם זה בא מן המקור, שאם הָרְגָה מַאֲכוֹלֶת – כינה, ולאחר מכן נמצא הכתם על בגדה, הֲרֵי זֶה תּוֹלָה בָּהּ – הרי היא יכולה לתלות שהכתם לא בא מן המקור אלא מן הכינה, והרי היא טהורה. מדייקת הגמרא: מַאי לָאו דְּכוּלֵּיהּ גּוּפָהּ – האם אין כוונת המשנה שיכולה לתלות גם בכינה שנמצאת בכל מקום אחר שבגופה, לפי שאף כינה שאינה בראש דומה לדם נדה, וקשה על זעירי שאמר שרק דם כינה שבראש דומה לדם נדות. מתרצת הגמרא: לֹא, דְּרֹאשָׁהּ – אין כוונת המשנה שיכולה לתלות בכל מיני הכינים, אלא בכינה הנמצאת בראש בלבד.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בביאור דם מכה: האמורא הנקרא אַמֵּי וַרְדִּינָאָה, לפי שהיה נאה כמו ורד, אָמַר בשם רַבִּי אֲבָהוּ, שפירוש 'כדם המכה' הוא כְּדַם אֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל יָד שֶׁנִּגְּפָה – שקיבלה מכה, וְחָיְיתָה – ונתרפאה, וְחָזְרָה וְנִגְּפָה – וחזרה האצבע וקיבלה מכה, והדם היוצא במכה השניה, הוא ה'אדום' ששנינו במשנה. וְלֹא – ואין הכוונה לאצבע שֶׁל כָּל אָדָם, אֶלָּא לאצבע שֶׁל בָּחוּר שֶׁלֹּא נָשָׂא אִשָּׁה בלבד. וְעַד כַּמָּה – עד איזה גיל נקרא בחור לענין זה, עַד שיהיה בֶּן עֶשְׂרִים שנה.

הגמרא מקשה על דברי אמי ורדינאה ממשנה הדנה בדיני כתמים: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה על דברי אמי ורדינאה, שנינו במשנה (לקמן נח:), אשה שמצאה כתם על בגדה הרי זו תּוֹלָה את כתמה בִּבְנָהּ וּבְבַעֲלָהּ, כלומר, אם יש להם מכה, הרי היא תולה שכתמה בא מדם שנטף ממכה זו על בגדה כששכבו ביחד והרי היא טהורה. ומוכח מכך שדם בנה ובעלה דומים לדם נדות. וקשה, כִּשְׁלָמָא בִּבְנָהּ מַשְׁכַּחַת לָהּ – מה ששנינו שתולה בבנה מובן, שכן אתה מוצא דין זה בבנה שלא נשא אשה, שאז דמו דומה לדם נדה, אֶלָּא בַּעֲלָהּ – אבל מה ששנינו שיכולה לתלות בבעלה אם יש בו מכה, קשה, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – באיזה אופן תמצא אפשרות זו, שהרי בעלה נשוי, ואין לתלות רק בבחור שלא נשא אשה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מדובר כאן בבעלה שלא בא עליה, וּכְגוֹן שֶׁנִּכְנְסָה לַחוּפָּה וְעדיין לֹא נִבְעֲלָה.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בביאור דם מכה: רַב נַחְמָן אָמַר, פירוש 'כדם המכה', הוא כְּדַם הַקָּזָה – דם שמוציאים לרפואה ממי שנתרבה דמו.

הגמרא מקשה על דברי האמוראים שביארו מהו דם מכה: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה על דברי האמוראים, שנינו בברייתא, מַעֲשֶׂה וְתָלָה רַבִּי מֵאִיר כתם שמצאה אשה על בגדה

גיד הנשה של בהמה טמאה ושל נבילה

יום ראשון י"ב חשון ה'תש"פ

הלכות מאכלות אסורות פרק ח, הלכה ו: הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁל נְבֵלָה, אוֹ שֶׁל טְרֵפָה... חַיָּב שְׁתַּיִם; מִתּוֹךְ שֶׁנִּכְלַל בְּאִסּוּר שְׁאָר גּוּפָהּ שֶׁהָיָה מֻתָּר, נִכְלַל גַּם הַגִּיד וְנוֹסַף עָלָיו אִסּוּר אַחֵר.

זו דעת רבי מאיר (חולין קא, א) שהאוכל גיד הנשה של נבילה חייב שתיים, אחת משום אוכל גיד הנשה ואחת משום אוכל נבילה, כי 'יש בגידים בנותן טעם' והגיד נחשב כבשרה של הבהמה שנתנבלה. ואף ש'אין איסור חל על איסור', כאן הרי זה 'איסור כולל', כי איסור נבילה כולל את כל הבהמה, ומתוך שחל האיסור על שאר אברי הבהמה, חל גם על הגיד הנשה.

והקשו מפרשים (רשב"א הובא בכסף משנה, שער המלך ועוד):

הרמב"ם פסק (להלן פט"ו הי"ז ופט"ז ה"ו) ש'אין בגידין בנותן טעם' (וגיד הנשה התורה אסרתו אף שאינו נותן טעם), ולכן האוכל גיד הנשה של נבילה וטריפה אינו לוקה (לעיל פ"ד הי"ח). וכן כתב בהלכה הקודמת (ה"ה), שהאוכל גיד הנשה מבהמה וחיה טמאים פטור כי אין הגידים בכלל הבשר. ואם כן, איך כתב כאן ש"גיד הנשה של נבלה או של טרפה, חייב שתים" כי על הגיד נוסף עוד איסור (נבילה או טריפה) והרי 'אין בגידין בנותן טעם'?

ותירץ ה'שער המלך':

גידים של נבילה וטריפה אכן אינם ראויים לאכילה, אבל בגיד הנשה כיון שהתורה אסרה את אכילתו ובכך החשיבה את אכילתו לאכילה, הרי גם כאשר נוסף עליו איסור נבילה או טריפה אומרים 'אחשביה רחמנא לאכילתו' גם לענין האיסור הנוסף. מה שאין כן באכילת גיד הנשה של בהמה טמאה (בהלכה הקודמת) אין מקום לומר 'אחשביה רחמנא לאכילתו' שהרי איסור גיד הנשה אינו נוהג בבהמה טמאה, כמבואר בגמרא (חולין קא, א) שהתורה אסרה גיד הנשה רק בבהמה טהורה שבשרה מותר - "יצתה זו [בהמה טמאה] שבשרה אסור".

'רוצה בקיומו' בעבודה־זרה ובשאר איסורים

יום שני י"ג חשון ה'תש"פ

הלכות מאכלות אסורות פרק יג, הלכה כא: יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה נוֹשֶׁה בְּגוֹי מָנֶה - הָלַךְ הַגּוֹי וּמָכַר עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ וְיֵין נֶסֶךְ, וְהֵבִיא לוֹ דְּמֵיהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְאִם אָמַר לוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמְכֹּר: 'הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֶמְכֹּר עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ יַיִן שֶׁלִּי וְאָבִיא לְךָ' - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סְתָם יֵינוֹ וּמָכַר וְהֵבִיא לוֹ, הֲרֵי זֶה אָסוּר; מִפְּנֵי שֶׁהַיִּשְׂרְאֵלִי רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּפָּרַע מִמֶּנּוּ חוֹבוֹ.

ידועה תקנת אדמו"ר הזקן ב'סדר מכירת חמץ', להעמיד יהודי כערב־קבלן על החוב שמתחייב הנכרי תמורת החמץ.

והקשה על כך ה'שואל ומשיב' (מהדו"ת, ח"ד סי' י): כיון שהערב רוצה בקיומו של החמץ, כדי שלא יאלץ לשלם מכיסו את חובו של הנכרי עבור החמץ, הרי היהודי נהנה מהאיסור, והדבר צריך להיאסר כשם שאסור ליהודי ליהנות ממעות לאחר שהגוי אמר לו "המתן לי עד שאמכור עבודה זרה... ואביא לך" כי היהודי מעוניין בקיומו של האיסור כדי שיפרע ממנו את חובו.

אך ה'פרי חדש' (או"ח סי' תנ) כתב שהאיסור של 'רוצה בקיומו' נאמר לגבי עבודה־זרה, שבה יש חיוב על ישראל לבטלה מהעולם וכאשר חפץ בקיומה הרי זה סותר את חיוב הביעור, אך בשאר איסורי הנאה שאין בהם מצות ביעור, אין איסור בכך שיש לו תועלת מקיומו של האיסור בעולם. ואמנם בחמץ יש מצות ביעור אך אין זה אלא בחמץ שלו ולא של נכרי, ולכן אין איסור בכך שיש לו תועלת מהימצאותו של החמץ בעולם כל עוד אין עליו חובה לבערו.

אך לדעת ה'מגן אברהם' (סי' תנ סק"י) איסור 'רוצה בקיומו' קיים גם בשאר איסורי הנאה, כי יסוד האיסור אינו מצד חובת הביעור אלא מעצם איסור ההנאה הכולל לא רק שימוש בדבר בפועל אלא גם הנאה ממציאותו בעולם. ולשיטתו הקושיא על העמדת 'ערב קבלן' על החמץ במקומה עומדת!

ויש ליישב על פי דברי ה'חתם סופר' (שו"ת או"ח סי' קטז, קיט) כי איסור 'רוצה בקיומו' הוא רק כשנהנה ומרוויח מקיומו של החפץ בעולם, כמו בהלכה זו שחפץ בקיומו משום שלבסוף יגיע לידו, אך כאשר מעוניין בקיומו של האיסור לא למטרת רווח אלא רק כדי להינצל מהפסד אין בכך איסור.

ולפי זה, מאחר והערב אינו מרוויח מקיומו של החמץ אלא הדבר רק גורם לו הצלה מנזק (שלא יצטרך לשלם מכיסו את דמי החמץ) - אין בכך איסור.

(מקראי קודש פסח א סי' ע, ב, וראה לקו"ש טז עמ' 130 הערה 13).

חמץ בפסח - הוא דבר שיש לו מתירין?

יום שלישי י"ד חשון ה'תש"פ

הלכות מאכלות אסורות פרק טו, הלכה ט: חָמֵץ בְּפֶסַח... לְפִי שֶׁאֵין הַתַּעֲרֹבֶת אֲסוּרָה לְעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי לְאַחַר הַפֶּסַח תִּהְיֶה כָּל הַתַּעֲרֹבֶת מֻתֶּרֶת... לְפִיכָךְ אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא.

גם הרמב"ן סובר כי מאחר שחמץ אחר הפסח מותר מן התורה, הרי הוא 'דבר שיש לו מתירין' שאם נתערב אוסר במשהו. ואף שחכמים קנסו ואסרו חמץ שעבר עליו הפסח, כי עברו עליו ב'בל יראה' מכל־מקום נחשב 'דבר שיש לו מתירין', כי חכמים שאסרו דבר שיש לו מתירין במשהו, לא באו להקל על העבריין, אלא להחמיר עליו (מלחמות ה' פסחים ז,ב בדפי הרי"ף).

ושני טעמים נאמרו מדוע החמירו חכמים ש'דבר שיש לו מתירין' אוסר במשהו:

רש"י (ביצה ג, ד ד"ה אפילו) כתב: "אף על גב דמדאורייתא חד בתרי בטיל... אחמור רבנן, הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן, לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול". כלומר, עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר.

והר"ן (נדרים נב, א, ד"ה וקשיא) מבאר: כיון שהאיסור עתיד להיות מותר וגם התערובת בה הוא מעורב מותרת, הרי זה דומה ל'מין במינו' שאינו בטל ורק תערובת של איסור בהיתר נחשבת לתערובת מין בשאינו מינו.

אך ה'מרדכי' (פסחים פ"ג סי' תקע"ג) סובר שחמץ בפסח אינו בכלל 'דבר שיש לו מתירין', כי אף שמותר לאחר הפסח, יחזור לאיסורו בפסח בשנה הבאה.

וכתבו האחרונים (תורת חסד א"ח סי' יט. ערוך השלחן יו"ד סי' ק"ב סכ"ו) שענין זה - שהיתר החוזר לאיסור נקרא דבר שיש לו מתירין - תלוי בשני הטעמים מדוע 'דבר שיש לו מתירין' אוסר במשהו:

לדעת רש"י, שהטעם הוא משום ש"עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר" חמץ בפסח נחשב כ'דבר שיש לו מתירין', כי מה בכך שיחזור לאיסור בשנה הבאה, הרי יכול לאכלו במשך כל השנה קודם שיחזור לאיסורו. ואילו לדעת הר"ן ש'דבר שיש לו מתירין' שנתערב דומה לתערובת מין במינו" - כיון שחוזר לאיסורו ולא יישאר תמיד בהיתרו, אינו נחשב כ'דבר שיש לו מתירין', כי אינו דומה להיתר ונחשב כמין בשאינו מינו ובטלים.

לפי זה, הרמב"ם הסובר שחמץ בפסח נחשב 'דבר שיש לו מתירין' יסבור כרש"י, וגם אם החמץ חוזר לאיסור חל עליו דין 'דבר שיש לו מתירין'.

ציצית שקשרוה בשבת

יום רביעי ט"ו חשון ה'תש"פ

הלכות שחיטה פרק א, הלכה כט: הַשּׁוֹחֵט בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹ בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג - אַף עַל פִּי שֶׁאִלּוּ הָיָה מֵזִיד, הָיָה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ... שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

הקשו אחרונים (נודע ביהודה תנינא יו"ד סי' ט, הגר"ע איגר יו"ד סי' י ס"א):

לדעת רבא (תמורה ד, ב), "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני" (מעשה הנעשה באיסור אינו מועיל). וכן דעת הרמב"ם (מגיד משנה, הל' גזו"א פ"א ה"ט). ואם כן, מדוע שחיטה האסורה ביום הכפורים ובשבת כשרה ומתירה את הבשר?

ומבארים:

העובר על איסור, אין מעשיו מועילים אלא אם על ידי ביטול המעשה יתוקן האיסור, כגון ממיר בהמת הקדש בבהמת חולין (העובר על 'לא יחליפנו ולא ימיר אותו') שאם המעשה שעשה אינו מועיל - האיסור בטל וכאילו לא נעשה דבר, אבל השוחט בשבת, מה יתן ומה יוסיף אם נאמר ששחיטתו פסולה, הרי גם אם לא הועיל במעשיו והשחיטה לא חלה, אינו ניצל מן האיסור, כיון שחילול השבת נעשה על ידי נטילת הנשמה, ולכן אין לומר שהמעשה בטל.

והוסיף ה'חמדת שלמה' (יבמות קג, ב ד"ה ועוד): 'מילתא דאמר רחמנא לא תעביד לא מהני' קבעו חכמים כדי שלא יהא קיום לדבר האסור מן התורה, כיון "שהוא מרוחק בעיני ה'", אבל השוחט בשבת שאי אפשר למנוע האיסור שהרי חילול השבת נעשה, אין להחשיבו כמי שלא נעשה.

וכן כתב ה'מנחת חינוך'(לב, מוסף השבת, קושר) שהקושר ציצית בשבת - הציצית כשרה, כי גם אם נאמר שהציצית פסולה, האיסור שעשה בקשירת הציצית כבר נעשה ולא יתוקן.

וה'שער המלך' (גירושין פ"ג הי"ט ד"ה הדרן) מיישב:

בגמרא (חולין קטו, א) אמרו ש'מעשה שבת' (דבר שנעשה באיסור מלאכה) אינו נאסר מן התורה שנאמר "ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם", ודורשים "היא קודש ואין מעשיה קודש". ומכאן יש ללמוד שבמלאכת שבת המעשה קיים אף אם נעשה באיסור, והשוחט בשבת שחיטתו כשרה.

שחיטת הגוי

יום חמישי ט"ז חשון ה'תש"פ

הלכות שחיטה פרק ד, הלכות יא-יב: נְכְרִי שֶׁשָּׁחַט - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁחַט בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל... שְׁחִיטָתוֹ נְבֵלָה; וְלוֹקֶה עַל אֲכִילָתָהּ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָא לְךָ, וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ"; מֵאַחַר שֶׁהֻזְהַר שֶׁמָּא יֹאכַל מִזִּבְחוֹ, אַתָּה לָמֵד שֶׁזִּבְחוֹ אָסוּר... וְגֵדֶר גָּדוֹל גָּדְרוּ בַּדָּבָר - שֶׁאֲפִלּוּ גּוֹי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שְׁחִיטָתוֹ נְבֵלָה.

התוספות (חולין ג,ב ד"ה קסבר) והרא"ש (שם סי' ב') כתבו ששחיטת גוי פסולה לפי שאינו בתורת זביחה, שנאמר (דברים יב, כא) "וזבחת... ואכלת" ומשמעו "מה שאתה זובח אתה אוכל", ולא מה שזובח הגוי, כי אינו מצווה על השחיטה וגם אם הגוי אינו עובד ע"ז שחיטתו פסולה.

אבל הרמב"ם לומד ששחיטת הגוי פסולה, מהכתוב (שמות לד, טו) "וזבחו לאלקיהם, וקרא לך ואכלת מזבחו" - "מאחר שהזהיר שמא יאכל מזבחו אתה למד שזבחו אסור". ולפי זה שחיטת הגוי פסולה לא משום שאינו בר זביחה אלא משום שהיא לשם ע"ז, ורבנן הוסיפו וגזרו "שאפילו גוי שאינו עובד ע"ז שחיטתו נבלה" (כסף משנה. תבואות שור יו"ד סי' ב ס"ק א).

והש"ך (יו"ד סי' ב ס"ק ב) סובר שלדעת הרמב"ם שחיטת גוי פסולה מן התורה גם אם אינו עובד ע"ז, והגדר שהוסיפו חכמים הוא, שפסלו שחיטת כותים, שבתחילה היתה שחיטתם מותרת כשישראל עומד על גביו, וגזרו לפסול את שחיטתם כמבואר בגמרא (חולין ו, א).

ומדברי הרמב"ם ששחיטת הגוי "נבלה ולוקה על אכילתה מן התורה", דייק ה'פרי חדש' (יו"ד שם ס"ק א) שהיא נבלה מן

התורה לא רק לאיסור אכילה אלא אף לטומאה. והקשה, שאם כן הדברים סותרים לדברי הרמב"ם בהלכות אבות הטומאות (פ"ב ה"י): "טומאת נבלה של שחיטת גוי, אף שעובד ע"ז, אינה אלא מדרבנן, שהרי טומאת ע"ז וטומאת תקרובת ע"ז היא מדבריהם"!

ומבאר ה"תבואות שור" (יו"ד שם ס"ק א):

הרמב"ם כאן כתב ששחיטת הגוי נבלה ולא פירט האם טומאתה מן התורה או מדרבנן, אך בהלכות 'אבות הטומאות' (ששם מקומו) מפרט ששחיטת הגוי נבילה רק מדרבנן "ואף שהיא אסורה באכילה דין תורה? לא כל האסור באכילה – מטמא, שהרי הטריפה אסורה וטהורה"!

ואם כן, מדוע לוקים על אכילתה מן התורה? מבאר ה'תבואות שור' שחיוב המלקות על אכילתה הוא משום איסור תקרובת ע"ז ולא משום נבלה.

לחי העליון ולחי התחתון

יום שישי י"ז חשון ה'תש"פ

הלכות שחיטה פרק ח, הלכה כג: לְחִי הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּטַּל, טְרֵפָה; אֲבָל אִם נִטַּל הַתַּחְתּוֹן... הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת.

במשנה (חולין נד, א) נאמר שאם ניטל הלחי התחתון של הבהמה (חלקו התחתון של הלחי שבו קבועות השיניים) - כשרה, אך דין הלחי העליון לא התפרש במשנה, והרמב"ם כותב שניטל העליון טריפה.

ועל כך כתבו לרמב"ם חכמי לוניל (מובא ב'כסף משנה' כאן): "אנו בעניותינו לא שמענו עד היום הזה" דין זה שאם ניטל לחי העליון טריפה, ולשיטתם כוונת המשנה לחדש שאפילו אם ניטל לחי התחתון כשרה, אע"פ שבו תלויים סימני השחיטה וכל־שכן אם ניטל העליון כשרה.

וכן תמה ה'טור' (יו"ד סי' לג) על הרמב"ם, היאך הוסיף מדעתו על הטריפות, והרי המשנה פירטה את כל סוגי הטריפות ולא הזכירה ניטל לחי העליון!

אמנם בתשובתו לחכמי לוניל (מובא בכס"מ) האריך הרמב"ם לבאר את שיטתו כי הלחי העליון חיוני לתהליך הנשימה, כי בהיעדרו יכנס האוויר הצונן לתוך הריאה, והיא תתקרר והבהמה תמות, וכלל בידינו שכל שאינה יכולה לחיות, הרי היא טריפה.

והרשב"א (תורת הבית הלכות טריפות מב־א) כתב שנראים דברי הרמב"ם, אך עדיין יש לתמוה מדוע לא נזכר דין זה במשנה המונה את כל הטריפות?

ומבאר הרבי:

יש שני סוגי טריפות: א) מום בגוף הבהמה שהוא עצמו גורם שתמות. ב) מום המהווה סיבה לדבר אחר שמחמתו תמות.

ובמשנה נמנו רק הטריפות מהסוג הראשון – שהם עצמם גורמים למיתה, אך נטילת הלחי העליון אינה גורמת למיתה מצד עצמה אלא מחמת כניסת אויר קר לריאה (כי כתוצאה מנטילת הלחי נעשה פי הקנה מגולה) ולכן אינה נמנית במשנה.

(תורת מנחם תשמ"ה ה ע' 2654)

נאמנות אדם על עצמו

שבת קודש י"ח חשון ה'תש"פ

הלכות שחיטה פרק י, הלכה יד: כָּל טַבָּח שֶׁיּוֹדֵעַ הַטְּרֵפוֹת הָאֵלּוּ, וַהֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת - מֻתָּר לוֹ לִשְׁחֹט וְלִבְדֹּק לְעַצְמוֹ וְלִמְכֹּר, וְאֵין בָּזֶה חָשָׁשׁ; שֶׁעַד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִין, בֵּין יֵשׁ לוֹ הֲנָיָה בְּעֵדוּתוֹ בֵּין אֵין לוֹ.

מן הדין, המוחזק בכשרות רשאי להיות שוחט ובודק לעצמו ולמכור לאחרים, למרות שאם נמצאה טריפה מפסיד. ועם זאת הטבח צריך ליטול שכר מן הטריפות, כדי שלא יבוא להקל ולהכשיר כדי לקבל שכר מהכשרות. וכתב הרמ"א שלכן נהגו בקצת מקומות שאין אדם שוחט ובודק לעצמו אלא הממונים מן הקהל.

והקשה הט"ז (הל' שחיטה סי' יח ס"ק טו): מדוע מותר לטבח לשחוט ולבדוק לעצמו ולמכור לאחרים, והרי שנינו (נגעים פ"ב) "כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו", והטעם הוא כדברי הגמרא (בכורות לא, א) משום שאדם חשוד על ממונו.?

ומתרץ: בבכורות יש איסור בוודאי אבל בבדיקת כשרות הבהמה, כיוון שרוב השוחטים מומחים, השוחט נאמן גם כאשר הוא מוכר את הבהמות ששחט בעצמו. והט"ז מסיים בהוראה מעניינת: מותר לאדם לשחוט בעצמו "אבל אם אירע לו הוראה - לא יורה". מוסיף על כך אדמו"ר הזקן: "ולפי זה, אין לשום חכם להורות היתר בשלו אלא בטרפות וכהאי גוונא דאיכא חזקה דהיתרא, אבל לא במידי דאתחזק איסורא כשחיטה וכהאי גוונא".

אדמו"ר הזקן מביא דעות אחרות, לפיהן ההבדל הוא אחר: לגבי שוחט שסוחר בבשר ששוחט אין הבדל בין 'בכורות' ל'בדיקת הכשרות', אבל בשוחט את הבהמה שלו, חוששים לחשד רק בבכורות כי התרת בכורות אינה אלא במומחה שנתן לו הנשיא שבארץ ישראל רשות ואומר לו התר בכורות במומן, ואפילו היה מום גדול וגלוי לא יתירו אלא מומחה שנטל רשות (כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות).

ומאחר שהתרת בכורות היא רק ברשות, כי עשו מעלה בקדשים שלא יהיו מסורים לכל, אלא למי שהנשיא רואה בו ראוי לכך, עשו בהם גם מעלה זו שלא להאמין לאדם על בכורות עצמו. מה שאין כן בכל האיסורים שאין צריך נטילת רשות מיוחדת להורות בהם - יכול להורות אף בשלו. ולכן היודע הלכות שחיטה יכול להורות היתר אף בשלו, כי עד אחד נאמן באיסורין אף על פי שיש לו הנאה בעדות כמ"ש הרמב"ם (בפירוש המשניות לבכורות שם).

(שו"ע אדה"ז קו"א להל' שחיטה סי"ח, ס"ק י)

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ב־י"ח מרחשון ה'תש"פ

יום א' י"ב מרחשון ה'תש"פ

הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר דיני גיד הנשה ובמה נוהג; טבח שיצאה טרפה מתחת ידו ומאי תקנתיה; קבוע כמחצה על מחצה דמי ואם מצא בשר בין החנויות; בשר הנעלם מן העין; ואם עושין סחורה בנבלות וטרפות.

1 **א. גִּיד הַנָּשֶׁה נוֹהֵג בִּבְהֵמָה וְחַיָּה הַטְּהוֹרִין[2], וַאֲפִלּוּ**
2 **בִּנְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. וְנוֹהֵג בִּשְׁלִיל וּבְמֻקְדָּשִׁין,**
3 **בֵּין קָדָשִׁים הַנֶּאֱכָלִים בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין.**
4 **וְנוֹהֵג בְּיָרֵךְ שֶׁל יָמִין וּבְיָרֵךְ שֶׁל שְׂמֹאל. וְאֵין אָסוּר**
5 **מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא שֶׁעַל כַּף הַיָּרֵךְ בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר**
6 **עַל כַּף הַיָּרֵךְ. אֲבָל שְׁאָר הַגִּיד שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַכַּף**
7 **וְשֶׁלְּמַטָּה עַד סוֹפוֹ, וְכֵן חֵלֶב שֶׁעַל הַגִּיד - אֵינוֹ אָסוּר**
8 **אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּשְׁנֵי גִּידִין הֵן: הַפְּנִימִי[3]**
9 **הַסָּמוּךְ לָעֶצֶם - אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[4], וְהָעֶלְיוֹן כֻּלּוֹ[5] -**
10 **אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם[6].**

~ נקודות משיחות קודש ~

בטעם איסור אכילת גיד הנשה, התפרש בתורה גם טעמו "... כי נגע בכף ירך יעקב". וטעם זה קובע גם את פרטיו של האיסור, כפסק הרמב"ם שנוהג גם בירך של ימין וגם בשל שמאל, כדעת חכמים שהמלאך נגע בשתיהן.

ומובא במפרשים הטעם שהוא "לזכרון גבורתו של יעקב, ונס שעשה לו הקב"ה". וב'חינוך' כתב "שהוא רמז לישראל שאע"פ שיעברו צרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו אלא לעולם יעמוד זרעם". כלומר, שהצלה זו קשורה עם עניין כללי מאוד בישראל.

וצריך להבין: הלא כל זכר לנס שאנו עושים יש בו מעין המאורע, על־דרך שעושים כל מעשה ליל הסדר "דרך חירות", ומדוע הזכר והרמז לעניין יסודי וכללי כל־כך בישראל מוזכר רק בפרט קטן שאינו נוגע ממש לנס ההצלה מהמלאך, ואיך גיד הנשה הוא זכר שמתאים לעניין ההצלה.

ויובן בהקדים: ידועה שיטת הבעש"ט שההשגחה הפרטית היא לא רק על מין המדבר אלא גם על כל הברואים, שלא כדעת כמה מחכמי ישראל שסברו שההשגחה הפרטית על כל הברואים היא על המין הכללי ולא על כל פרט ופרט שבהם, וסובר הבעש"ט שכל תנועה ותנועה של כל אחד מהפרטים, משלימה את הכוונה הכללית של הבריאה.

אמנם גם לשיטת הבעש"ט יש הבדל בין שניהם, כי כל הברואים אינם תכלית ומטרת הבריאה אלא אמצעי המשלים את כוונת הבריאה, ומכין את העולם לישראל שבשבילם נברא העולם, נמצא שחפץ ה' בישראל הוא רצון 'עצמי', ולא שהם אמצעי להשלמת כוונת הבריאה. תכונת הרצון היא שכשרוצה ובוחר בדבר מסויים, הרי הרצון הוא בכל הפרטים בשווה. ועל־דרך־משל כמו עקרת הבית שמלבד שיודעת ומפקחת על כל חפצי ופרטי הדברים הנמצאים אצלה בבית, ובנוסף כל פרטי חפצי הבית הם חלק במטרה הכללית של הנהגת הבית. כך ממש השגחת הקב"ה על ישראל שכיון שרצונו וחפצו בהם, הרי שמשגיח על כל פרט ופרט השייך ונוגע להם. ומכאן יובן מדוע נקבע הזכרון של פרטי המאורע של יעקב עם המלאך בפרט שולי לכאורה של המאורע, לרמז שההשגחה הפרטית על ישראל היא בכל פרט ופרט, וגם הדברים הנראים כטפלים ומיעוטי ערך - כולם מושגחים מאתו יתברך באופן שוה.

ועדיין קצת קשה, מדוע לא הוקבע זכרון הנס בעניין הנוגע לכללות ההצלה, ורק בגיד הנשה שהוא פרט של המאורע. ויש לומר: הכלל לגבי עצם הוא "שהתופס במקצתו תופס בכולו", כי העצם של כל עניין נמצא בכל עצמותו בכל חלקיו בשוה, ועל־דרך שמצינו בהלכה לגבי בני ישראל ש"עכו"ם שאמרו לישראל "תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל", כי בכל חלק של ישראל תופסים בכולו. ובזה יובן מדוע נקבע זכרון הנס בעניין גיד הנשה, כי זהו התוכן של הקשר בין הקב"ה לישראל שכשהוא תופס בעצם תופסים את כולו, וגם זכרון בעניין שולי וצדדי לכאורה, מבטא את כללות עניין ההשגחה הפרטית המיוחדת על ישראל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן ט)

2) ולא הטמאין. ולמדו דין זה מן הפסוק: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. ודרשו: מי שבשרו מותר גידו אסור. ובמשנה שם: אמר ר' יהודה והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה, ועדיין בהמה טמאה מותרת להם. אמרו לו: בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו. 3) הגיד הארוך והוא בצד פנימי של ירך. הצד שכלפי ירך חברתה כשהבהמה מחוברת קורא לה פנימי. 4) שהוא על הכף. 5) גיד הקצר שבסוף השופי (=הבשר העב הסובב את הקולית לרחבו.) וראשו מחובר בעצם אליה ויורד ומתפשט על הכף וכשמגיע למקום חיבור הקולית ועצם הירך שם הוא סמוך לעצם ומשם ואילך נכנס בצד פנימי של ירך שתחת הבשר

לאורך הירך עד הארכובה התחתונה לצומת הגידין. 6) שאינו על הכף אלא מובלע בתוך בשר הכף.

ב. הָאוֹכֵל מִגִּיד הַנָּשֶׁה הַפְּנִימִי מִמָּקוֹם שֶׁעַל הַכַּף - לוֹקֶה. וְאִם אָכַל מֵחֶלְבוֹ אוֹ מִשְּׁאָר הַגִּיד הַפְּנִימִי אוֹ מִכָּל הַחִיצוֹן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[7]. וְכַמָּה שִׁעוּר אֲכִילָה? כְּזַיִת. וְאִם אָכַל הַגִּיד שֶׁעַל הַכַּף כֻּלּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה[8], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּבְרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

7) כעובר על איסור מדברי סופרים. 8) שכל דבר ששמו עליו כשהוא שלם, וכשאינו שלם אבד את שמו, נקרא "בריה", וגיד הנשה כשאינו שלם אינו קרוי גיד אלא חתיכת גיד.

ג. אָכַל כְּזַיִת מִגִּיד שֶׁל יָמִין וּכְזַיִת מִגִּיד שֶׁל שְׂמֹאל[9], אוֹ שֶׁאָכַל שְׁנֵי גִידִים כֻּלָּן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה שְׁמוֹנִים. (וְכֵן הוּא לוֹקֶה עַל כָּל גִּיד וָגִיד.)

9) ומדובר כשהתרו על כל אכילה ואכילה בפני עצמה.

ד. הָעוֹף - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם גִּיד הַנָּשֶׁה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כַּף יָרֵךְ[10], אֶלָּא יֶרְכוֹ אָרֹךְ. וְאִם נִמְצָא עוֹף שֶׁיֶּרְכוֹ כְּיֶרֶךְ הַבְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּף - גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁלּוֹ אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[11]. וְכֵן בְּהֵמָה[12] שֶׁכַּף יִרְכָהּ אָרֹךְ כְּשֶׁל עוֹף - גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁלָּהּ אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

10) שיש לו כף, אבל אינו עגול. 11) שהיא בעייא שלא נפשטה בגמרא: ואסור מספק, אבל אין לוקין על הספק. 12) גם זו בעייא שלא נפשטה בגמרא.

ה. הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה מִבְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים - פָּטוּר; לְפִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בִּטְמֵאָה, אֶלָּא בִּבְהֵמָה שֶׁכֻּלָּהּ מֻתֶּרֶת[13]. וְאֵינוֹ כְּאוֹכֵל מִשְּׁאָר גּוּפָהּ, שֶׁאֵין הַגִּידִים מִכְּלַל הַבָּשָׂר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם אָכַל מֵחֶלֶב שֶׁעַל הַגִּיד - הֲרֵי זֶה כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָהּ[14].

13) דרשו דין זה מן המקרא. ואין לומר משום שאין איסור גיד הנשה שבא אחרי שנקשרו הגידין חל על איסור בהמה טמאה שקדם לו, שהרי לדעת רבינו אין עליו איסור טומאה כלל. 14) וחייב משום בהמה טמאה.

ו. הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁל נְבֵלָה אוֹ שֶׁל טְרֵפָה אוֹ שֶׁל עוֹלָה - חַיָּב שְׁתַּיִם[15]. מִתּוֹךְ שֶׁנִּכְלַל בְּאִסּוּר[16] שְׁאָר גּוּפָהּ שֶׁהָיָה מֻתָּר, נִכְלַל גַּם הַגִּיד וְנוֹסַף עָלָיו אִסּוּר אַחֵר[17].

15) משום גיד הנשה ומשום נבילה או טריפה או עולה. 16) ואיסור כולל חל על איסור. 17) אין זה איסור מוסיף, אלא איסור כולל.

ז. הַנּוֹטֵל גִּיד הַנָּשֶׁה צָרִיךְ לְחַטֵּט אַחֲרָיו עַד שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ כְּלוּם. וְנֶאֱמָן הַטַּבָּח עַל גִּיד הַנָּשֶׁה, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמָן עַל הַחֵלֶב. וְאֵין לוֹקְחִין בָּשָׂר מִכָּל טַבָּח[18]; אֶלָּא אִם הָיָה אָדָם כָּשֵׁר וּמֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת - הוּא שֶׁשּׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ וּמוֹכֵר[19] וְנֶאֱמָן.

18) מקור הדין בעבודה זרה לט: (מגיד משנה כאן), [תוספתא שם, הובאה בגמרא: אין לוקחים ימ"ח מה"ג (ראשי תיבות של שישה דברים) וכו' אלא מן המומחה, פירוש: בני אדם שהם בחזקת כשרות ואינם חשודים להאכיל איסורים, ובשר לא נמנה בין ששת הדברים, ורק בדין לשלוח על ידי נכרי נזכר בשר. אבל רבינו תפס כאן גירסת התוספתא, שבמקום "חלב" כתוב "חתיכה", היינו חתיכת בשר או חתיכת דג, לפי גירסת התוספות שם ודין בשר כדין דג]. ולקמן בפרק י"א הלכה כ"ה, השיג הראב"ד על רבינו, שהרי לא נחשדו עמי הארץ על איסורים חוץ ממעשרות, ובמגיד משנה שם מבאר, שכל ששת הדברים שנמנו שם בברייתא, שאין לוקחים אותם אלא מן המומחה, רגילים עמי הארץ להקל בהם ולכן אין לוקחים מהם. ונראה שבבשר החמיר רבינו ביותר ודורש שיהיה אדם כשר ומוחזק בכשרות כי שמא אינו בקי או אינו זהיר בהלכות שחיטה. 19) אבל אם אינו מוחזק בכשרות ישחוט אחר והוא ימכור.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחוּצָה לָאָרֶץ[20]; אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּהּ לְיִשְׂרָאֵל - לוֹקְחִין מִכָּל אָדָם.

20) שמעורבים בין הגויים ויש חשש של חילוף עם גוי או שיקנו מן הגוי.

ט. טַבָּח הַנֶּאֱמָן לִמְכֹּר בָּשָׂר, וְנִמְצָא בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ בְּשַׂר טְרֵפָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - מַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים[21] לַבְּעָלִים, וּמְשַׁמְּתִין אוֹתוֹ וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ. וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה לְעוֹלָם לִקַּח מִמֶּנּוּ בָּשָׂר, עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב, אוֹ יִשְׁחוֹט לְעַצְמוֹ וְיוֹצִיא טְרֵפָה לְעַצְמוֹ בְּמָמוֹן חָשׁוּב; שֶׁוַּדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּלֹא הַעֲרָמָה[22].

21) ואף על פי שאכלו הבשר. 22) אבל אם יש ספק שהערים, אין תשובתו מועילה.

י. הַלּוֹקֵחַ בָּשָׂר וְשִׁלְּחוֹ בְּיַד אֶחָד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא יַחֲלִיף[23]. וַאֲפִלּוּ עַבְדֵי יִשְׂרָאֵל[24] וְאַמְהוֹתֵיהֶן נֶאֱמָנִין בְּדָבָר זֶה[25]; אֲבָל לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁמָּא יַחֲלִיף[26].

23) כיוון שאינו חשוד על הגזל לא יקח את הבשר של חבירו ויחליפו באיסור, שהרי גוזלו, ואם אינו מרוויח בזה למה לו להחליף, הרי אין אדם חוטא ולא לו. 24) נכרים שנמכרו לישראל לעבדים. שבכל מקום שעד אחד נאמן אפילו עבד או שפחה נאמנין. 25) אף על פי שבכל מקום שנוגע לאיסורי תורה אין העבדים נאמנים, אך כאן נאמנים מפני שאינם חשודים על הגזל. 26) שגוי אינו נאמן כלל.

יא. עֶשֶׂר חֲנֻיּוֹת, תֵּשַׁע מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה וְאַחַת

מוֹכֶרֶת נְבֵלוֹת, וְלָקַח בָּשָׂר מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁכָּל קָבוּעַ - כְּמֻחֱצָה עַל מֻחֱצָה דָּמֵי[27]. אֲבָל בָּשָׂר הַנִּמְצָא מֵשִׁלְּךְ בַּשּׁוּק[28] - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב; דְּכָל דְּפָרֵשׁ - מֵרֻבָּא פָּרֵשׁ[29]. אִם הָיוּ רֹב הַמּוֹכְרִים[30] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר, וְאִם הָיוּ רֹב הַמּוֹכְרִים יִשְׂרָאֵל - מֻתָּר.

27) והחנויות של השחוטות ושל הנבלות הן קבועות במקומן והרי זה כספק השקול, וספק איסור של תורה אסור. 28) ואין אנו יודעים מאין בא. 29) כלומר, פירש מן הרוב, היינו מחנות כשרה ודווקא כשלא ראינו שפירש אלא מצאנוהו כך, אבל אם בפנינו לקח מחנות ולא ידענו אם המקום שממנו לקח הייתה חנות מוכרת שחוטה או חנות מוכרת נבלה, דינו כקבוע מכיוון שנולד הספק במקום קביעות. 30) של אותה עיר.

יב. וְכֵן בָּשָׂר הַנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵינוֹ יָדוּעַ מִמִּי לָקַח[31], אִם הָיוּ מוֹכְרֵי הַבָּשָׂר יִשְׂרָאֵל[32] - מֻתָּר. זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה. וּכְבָר אָסְרוּ חֲכָמִים[33] כָּל הַבָּשָׂר הַנִּמְצָא, בֵּין בַּשּׁוּק בֵּין בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[34], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַשּׁוֹחֲטִין[35] וְכָל הַמּוֹכְרִין יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ בָּשָׂר[36] וְהִנִּיחוֹ בְּבֵיתוֹ וְנֶעְלַם מִן הָעַיִן - אָסוּר, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ בּוֹ סִימָן, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ בּוֹ טְבִיעַת עַיִן[37] וְהוּא מַכִּירוֹ וַדַּאי שֶׁהוּא זֶה, אוֹ שֶׁהָיָה צָרוּר וְחָתוּם.

31) הגוי. 32) כלומר, רוב מוכרי הבשר. 33) כבשר שנתעלם מן העין. 34) בנמצא ביד גוי לא אסר רב, והטעם פירש רש"י שם הואיל שהייתה בחזקת המשתמר והוא לא שחטה וטריפה לא מכרו לו למוכרה כאן, אבל בשר המונח [=סתם, שאינו נשמר] שמא עורבים החליפוהו. אבל רבינו פוסק שאסור משום בשר שנתעלם מן העין מפני שסומך על סוגיית הירושלמי שקלים פרק ז הלכה ד, שרב מחמיר אף בנמצא ביד גוי, לפיכך ראוי להחמיר בכל אופן. והכסף משנה מיישב שיש חילוק בין אם נוהגים להכריז בעיר שיש טריפה ואז אם לא הכריזו נמצא ביד גוי מותר שמן הסתם אינו טריפה, ובכגון זה עוסקת סוגיית הגמרא שם, מה שאין כן במקום שאין מנהג להכריז, ואם כן אפילו לא הכריזו יש חשש טריפה, לפיכך אפילו נמצא ביד גוי אסור, ורבינו מדבר במקום שאין מכריזין. 35) ולא רק רובם. 36) מאדם שהוחזק בכשרות. 37) ומשמע שכל אדם נאמן לאמר טביעות עין יש לי בו ואפילו אינו תלמיד חכם, כי עד אחד נאמן באיסורין, אבל באבידה אין סומכין אלא על תלמיד חכם שאין לחשוד בו שמא משקר הוא, כי בדברי ממון אין עד אחד נאמן.

יג. תָּלָה כְּלִי מָלֵא חֲתִיכוֹת בָּשָׂר, וְנִשְׁבַּר הַכְּלִי וְנָפְלוּ הַחֲתִיכוֹת לָאָרֶץ, וּבָא וּמָצָא חֲתִיכוֹת וְאֵין לוֹ בָּהֶן סִימָן וְלֹא טְבִיעַת עַיִן - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: אוֹתוֹ בָּשָׂר שֶׁהָיָה בַּכְּלִי גְּרָרָתוּ חַיָּה אוֹ שֶׁרֶץ, וְזֶה בָּשָׂר אַחֵר הוּא.

יד. גִּיד הַנָּשֶׁה מֻתָּר בַּהֲנָאָה[38]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לְאָדָם לִשְׁלֹחַ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יָרֵךְ שֶׁגִּיד הַנָּשֶׁה בְּתוֹכָהּ. וְנוֹתֵן לוֹ הַיָּרֵךְ שְׁלֵמָה בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין[39] שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל זֶה[40] קֹדֶם שֶׁיְּנַטֵּל הַגִּיד, שֶׁהֲרֵי מְקוֹמוֹ נִכָּר[41]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה הַיָּרֵךְ חֲתוּכָה - לֹא יִתְּנֶנָּה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּטֹּל הַגִּיד, שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל[42].

38) במתנה או במכירה. 39) בשלימה. 40) כלומר, ישראל שראה שהירך באה לידו [=לידי הגוי] מישראל יקנה מן הגוי ויאכל. 41) אילו ניטל הגיד. 42) שישראל הרואה סובר שכבר ניטל גידה. כי אין המקום ניכר.

טו. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לֹא תֹאכַל, לֹא תֹאכְלוּ, לֹא יֹאכְלוּ, לֹא יֹאכַל - אֶחָד אִסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִסּוּר הַנָּאָה בַּמַּשְׁמָע, עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב כְּדֶרֶךְ שֶׁפָּרַט לְךָ בַּנְּבֵלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, וּכַחֵלֶב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה. אוֹ עַד שֶׁיִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה. כְּגוֹן שְׁקָצִים וּרְמָשִׁים וְדָם וְאֵבֶר מִן הַחַי וְגִיד הַנָּשֶׁה, שֶׁכָּל אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה מִפִּי הַקַּבָּלָה אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה.

טז. כָּל מַאֲכָל שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, אִם נֶהֱנָה וְלֹא אָכַל, כְּגוֹן שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ לִכְלָבִים - אֵינוֹ לוֹקֶה[43]. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[44], וְהַדָּמִים מֻתָּרִין[45]. וְכָל דָּבָר שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה וּמֻתָּר בַּהֲנָאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה - אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה, וּלְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ[46] בִּדְבָרִים אֲסוּרִים. חוּץ מִן הַחֵלֶב, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה[47]. לְפִיכָךְ, אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה[48] לֹא בִּנְבֵלוֹת וְלֹא בִּטְרֵפוֹת וְלֹא בִּשְׁקָצִים וְלֹא בִּרְמָשִׁים.

43) מפני שדבר מאכל דרכו לאכילה ועיקר לא יאכל נאמר על איסור אכילה אלא שנכלל בזה גם איסור הנאה, וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתקנו, ולמדנו: כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן. לפיכך אסור מן התורה ואין לוקין עליו. 44) כמו חצי שיעור. 45) שחליפי איסורי הנאה מלבד עבודה זרה מותרים, ויש אומרים שהמוכר עצמו אסור לו ליהנות מדמיהם, אבל אחרים מותרים, ומדברי רבינו משמע, שאפילו המוכר מותר בהם. 46) לקבוע עסק, אבל אם נזדמן לו דבר איסור מותר לסחור, שהרי התורה אמרה בנבילה "או מכור לנכרי". 47) רבינו מביא ראייה מן התורה שבחלב מותר לסחור. ומוכח מזה, שאיסור סחורה בדברים האסורים הוא מן התורה, כי אם הוא מדרבנן, אין ראייה ממה שהתורה התירה מלאכה בחלב. 48) דין זה נאמר רק בדבר שהוא אסור באכילה ואינו עומד למלאכה, אבל מה שעומד למלאכה כמו חמור או גמל מותר, שהרי אין לחוש בהם לאכילה.

יז. הַצַּיָּד שֶׁנִּזְדַּמְּנוּ לוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף וְדָג טְמֵאִים וְצָדָן, אוֹ שֶׁנִּצּוֹדוּ לוֹ טְמֵאִים וּטְהוֹרִים - מֻתָּר לְמָכְרָן. אֲבָל לֹא יְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ לַטְּמֵאִים. וּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּחֶלֶב שֶׁחֶלְבוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ וּבִגְבִינוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[49] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

49) כי חלב וגבינת גויים אסורים מדבריהם ומותר לעשות בהם סחורה, כמו שמסיים רבינו בהלכה הסמוכה. [ולמה משמיענו רבינו דין חלב וגבינת גויים לחוד? והלא כותב בהלכה יח, שכל איסורי דרבנן מותרים בסחורה? מפני שחלב וגבינות של גויים נאסרו משום שמא נתערב בהם דבר האסור מן התורה, וספק איסורי תורה אסורין בסחורה, לכן משמיענו רבינו שמותרים בסחורה, והטעם הוא, כי אין זה ספק גמור, אלא חששו רבנן לכך וגזרו עליהם איסור אכילה, אבל לא איסור סחורה].

יח. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאִסּוּרוֹ מִן הַתּוֹרָה[50] - אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה; וְכֹל שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה, בֵּין בִּסְפֵקוֹ בֵּין בְּוַדָּאוֹ.

50) ואפילו בספק איסור אסור לעשות סחורה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר בשר בחלב ואם ניער וכסה; הכחל צלוי ומבושל; ודין המעמיד בעור קיבת נבלה; ואם מותר לצרור בשר וגבינה במטפחת אחת; מליח אם הוא כרותח; ואם מעלים העוף עם הגבינה בשולחן; אם לשין העיסה בחלב; ופת שאפאה עם הצלי; סכין שחתך בה צלי וחזר וחתך בה צנון; ואם מניחין כד של מלח בצד כד של כמך; מי שאכל גבינה אם יאכל אחריה בשר או איפכא.

א. בָּשָׂר בְּחָלָב - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ, וְאָסוּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ, וְאֶפְרוֹ אָסוּר כְּאֵפֶר כָּל הַנִּקְבָּרִין. וּמִי שֶׁיְּבַשֵּׁל מִשְּׁנֵיהֶם כְּזַיִת כְּאֶחָד[2] - לוֹקֶה[3], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וְכֵן הָאוֹכֵל[4] כְּזַיִת מִשְּׁנֵיהֶם, מֵהַבָּשָׂר וְהֶחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ כְּאֶחָד[5] - לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִּשֵּׁל[6].

2) הבשר והחלב ביחד. ואיך משערים חלב שהוא משקה בשיעור כזית? מביא כוס מלא משקין ומביא זית ונותנן לתוכו, המשקה היוצא לחוץ הוא שיעור כזית.
3) שמצטרפים, כלוי שם. 4) משמע רק אוכל, אבל נהנה אינו לוקה אף על פי שאסור מן התורה בהנאה, שעל הנאת איסור אין לוקין אפילו בבשר ובחלב. למעלה בפרק ח הלכה טז כתב רבינו שהנהנה מאיסורי הנאה אינו לוקה. ומנמק המגיד משנה, שכל הנאה מדבר מאכל הוא שלא כדרך הנאתן, ואם כן יש לשאול למה הנהנה מבשר בחלב אינו לוקה? הלא בשר בחלב אסור אפילו כדרך הנאתם, כמו שמבואר לקמן בפרק יד הלכה י? ובלחם משנה כתב שרבינו סובר כאיסי בן יהודה בחולין קטו: שלומד איסור הנאה בבשר בחלב בקל וחומר מערלה, ואין עונשין מן הדין, כלומר, אין מטילין ענשי הגוף על עבירות שלא נאמרו בפירוש בתורה, אלא נלמדו מקל וחומר. אמנם בספר המצוות לא־תעשה קפו, כתב רבינו כדברי המכילתא פרשת משפטים, שלמדנו איסור הנאה ממה שנכפל בתורה שלש פעמים הפסוק "לא תבשל גדי בחלב אמו". 5) שלא אסרה תורה אלא דרך בישול, שם קח. 6) אלא אחרים בישלו.

ב. לֹא שָׁתַק הַכָּתוּב[7] מִלֶּאֱסֹר הָאֲכִילָה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסַר הַבִּשּׁוּל. כְּלוֹמַר: וַאֲפִלּוּ בִּשּׁוּלוֹ אָסוּר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אֲכִילָתוֹ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁתַק מִלֶּאֱסֹר הַבַּת מֵאַחַר שֶׁאָסַר בַּת הַבַּת.

7) זה ביאור למה שכתב בהלכה הקודמת, שהאוכל בשר בחלב לוקה והלא איסור אכילה אינו מפורש בתורה ורק נדרשת ממדות התורה ומדוע לוקה? ולזה כתב, שאכילה נכללת באיסור הבישול, ופירוש הפסוק "לא תבשל" הוא שאף הבישול אסור ואין צריך לומר האכילה, כמו באיסור הבת שהתורה כתבה רק בת הבת ונכללה בזה הבת. ואין לראות בכך מידת קל וחומר ולומר אין עונשין מין הדין, ובלשון התלמוד זה נקרא "גילוי מילתא בעלמא". וראה פרק ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ו.

ג. אֵין אָסוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ[8]. וּגְדִי הוּא כּוֹלֵל[9] וְלַד הַשּׁוֹר וְלַד הַשֶּׂה וְלַד הָעֵז, עַד שֶׁיִּפְרֹט וְיֹאמַר גְּדִי עִזִּים. וְלֹא נֶאֱמַר גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֹוֶה. אֲבָל בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה (שֶׁבִּשְּׁלוֹ)[10] בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה, אוֹ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה (שֶׁבִּשְּׁלוֹ) בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה - מֻתָּר לְבַשֵּׁל, וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה, וְאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב[11].

8) גדי להוציא בהמה טמאה, חולין קיג: 9) שם. נאמר "וישלח יהודה את גדי העזים" וכן נאמר, "את עורות גדיי העזים" ולמדנו מכאן שבכל מקום שנאמר גדי סתם, אפילו פרה ורחל במשמע. 10) בספרים אחרים אינו, והוא הנכון.
11) אלא יש בו איסור בהמה טמאה.

ד. וְכֵן בְּשַׂר חַיָּה וָעוֹף[12], בֵּין בַּחֲלֵב חַיָּה בֵּין בַּחֲלֵב בְּהֵמָה - אֵינוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה מִן הַתּוֹרָה. לְפִיכָךְ מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ[13] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְאָסוּר בַּאֲכִילָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְשְׁעוּ הָעָם וְיָבוֹאוּ לִידֵי אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב שֶׁל תּוֹרָה, וְיֹאכְלוּ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁהֲרֵי אֵין מִשְׁמַע[14] הַכָּתוּב אֶלָּא גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ מַמָּשׁ, לְפִיכָךְ אָסְרוּ[15] כָּל בָּשָׂר בְּחָלָב[16].

12) אין בו איסור בשר בחלב מן התורה, כרבי עקיבא במשנה שם. ה'כסף משנה' מקשה, והרי בהלכות ממרים פ"ב ה"ט כתב רבינו: "הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי וכו' שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב בין בשר בהמה בין בשר חיה", מפורש שבשר חיה אסור מן התורה, הפך ממה שכתב כאן, ראה לחם משנה כאן שתירץ. 13) אפילו

מדרבנן, שלא גזרו חכמים אלא באכילה לבד. ומה ששנינו שבשר חיה ועוף אסור לבשל בחלב, הכוונה לבשל ולאכול, אבל בישול עצמו לא אסרו. 14) כלומר, הם יאמרו כן ויכשלו באיסור בשר בחלב. 15) באכילה. 16) אפילו בשר חיה ועוף.

1 **ה. דָּגִים וַחֲגָבִים - מֻתָּר לְאָכְלָן בְּחָלָב. וְהַשּׁוֹחֵט עוֹף**
2 **וְנִמְצָא בּוֹ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת[17] - מֻתָּר לְאָכְלָן בְּחָלָב.**

17) שיש להן חלמון וחלבון ואף על פי שהן מעורות בגידין. אבל אם אין לה אלא חלמון עדיין היא בשר ואסור לאכלה בחלב, וטעונה מליחה לבישול בקדירה כדין בשר, מגיד משנה בשם רשב"א. עיין בפרק ב הלכה ז במגיד משנה שם.

3 **ו. הַמְעֻשָּׁן וְהַמְבֻשָּׁל בְּחַמֵּי טְבֶרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין**
4 **לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכֵן הַמְבֻשָּׁל בָּשָׂר בְּמֵי חָלָב[19] אוֹ בַּחֲלֵב**
5 **מֵתָה[20] אוֹ בַּחֲלֵב זָכָר[21], אוֹ שֶׁבִּשֵּׁל דָּם בְּחָלָב - פָּטוּר,**
6 **וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב[22]. אֲבָל**
7 **הַמְבֻשָּׁל בְּשַׂר מֵתָה אוֹ חֵלֶב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּחָלָב -**
8 **לוֹקֶה עַל בִּשּׁוּלוֹ[23], וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם**
9 **בָּשָׂר בְּחָלָב; שֶׁאֵין אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב חָל עַל אִסּוּר**
10 **נְבֵלָה אוֹ אִסּוּר חֵלֶב, שֶׁאֵין כָּאן לֹא אִסּוּר כּוֹלֵל וְלֹא**
11 **אִסּוּר מוֹסִיף[24] וְלֹא אִסּוּר בַּת אַחַת.**

18) לא על הבישול משום לא תבשל ולא על האכילה אם אכל מעושן שעשנו בחלב וכן מבושל בחמי טבריה עם חלב, שלא אסרה תורה בשר בחלב אלא דרך בישול. מעושן בעיא היא בירושלמי נדרים פרק ה אם חשוב בישול. ומספק אסור ואין לוקין עליו, ומבשל בחמי טבריה אינו בישול לענין חיוב מלקות כמו ששנינו בהלכות שבת פרק ט הלכה ג: המבשל בחמי טבריה פטור. 19) מים המתחמצים מן הקפאת הגבינה ונשארים אחרי שהוציאו את הגבינה פטור ואינו לוקה, מפני שמי חלב אינם כחלב אבל אסור מדרבנן, שהרי כותח עושים ממי חלב, וקיימא לן אסור לאכול בשר בכותח. 20) בגמרא שם קיג: בחלב אמו להוציא חלב שחוטה, שכתוב אמו הראויה להיות אם ולא משנשחטה (רש"י) והוא הדין מתה. 21) אבל אסור. כל אלו שאנו ממעטים בחלב אמו הוא פטור אבל אסור. 22) אבל לוקה משום נבלה בחלב מתה. 23) שהרי לא נאסר לבשל אלא בשר בחלב בלבד, לפיכך לענין בישול אין כאן אלא איסור בשר בחלב, רש"י שם. ופסק רבינו כלשון אחרון שם קיד. שלא נחלקו כלל ר' אמי ור' אסי ושניהם סוברים שלוקה על בישולו ואינו לוקה על אכילתו. 24) (ואם תשאל, הלא דעת רבינו שאיסור הנאה נקרא מוסיף, כמו שכתב בפירוש המשניות כריתות פרק ג וכאן ניתוסף איסור הנאה כשבישל החלב או הנבילה בחלב ולמה לא חל איסור בשר בחלב? יש לומר, שמפני שאין לוקין על הנאת בשר בחלב (ראה הלכה א) אין חיוב מלקות כאן גם באכילה, כי כל איסור האכילה בא מתוך שניתוסף איסור הנאה, ולא יהא טפל חמור מן העיקר. ובפירוש המשניות הנ"ל מבאר רבינו בעצמו טעמו של דבר ואומר, שמכיון שאיסור הנאה בבשר וחלב כלול באיסור אכילה, לפיכך אם לא חל איסור אכילה, לא נקרא שם בשר בחלב עליו ומותר בהנאה ואין כאן "מוסיף", אבל מדסתם רבינו כאן ולא כתב "מותר בהנאה" כמו שכתב בהלכה ג גבי בשר בהמה טמאה, משמע שאסור בהנאה. וכנראה חזר בו מדבריו שבפירוש המשניות. כידוע רבים הם המקומות ביד החזקה המנוגדים לפירוש המשניות, שחיבר בצעירותו).

12 **ז. הַמְבֻשָּׁל שְׁלִיל[25] בְּחָלָב - חַיָּב[26]. וְכֵן הָאוֹכְלוֹ. אֲבָל**
13 **הַמְבֻשָּׁל שְׁלִיָּא[27] אוֹ עוֹר וְגִידִין[28] וַעֲצָמוֹת וְעִקָּרֵי**
14 **קַרְנַיִם[29] וּטְלָפַיִם הָרַכִּים בְּחָלָב - פָּטוּר. וְכֵן הָאוֹכְלָן**
15 **- פָּטוּר.**

25) עובר. 26) ששליל גם כן נקרא גדי. 27) מפני שאינה ראויה לאכילה וכן כתב רבינו פרק ד הלכה יח. 28) שם קיד. לא נזכר בברייתא שם, אלא ודאי עור כדין גידים ועצמות שמשוה אותם בכל מקום. 29) בברייתא שם, קרנים, וכן כתב רבינו שם ולמה כתב כאן עיקרי קרנים? אפשר שקרנים יבשים שם ואין בהם כל לחלוחית ולא צריך להשמיענו. ולכן כתב, שהכוונה עיקריהם הדקים וכן כתב בטלפים הרכים, אבל עור מדובר בקשה, שהרי עורות רכים דינם כבשר.

16 **ח. בָּשָׂר שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הֶחָלָב אוֹ חָלָב שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ**
17 **הַבָּשָׂר וְנִתְבַּשֵּׁל עִמּוֹ - שְׁעוּרוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם[30]. כֵּיצַד?**
18 **חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר שֶׁנָּפְלָה לְקִדְרָה רוֹתַחַת[31] שֶׁל חָלָב**
19 **- טוֹעֵם הַנָּכְרִי[32] אֶת הַקִּדְרָה: אִם אָמַר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ טַעַם**
20 **בָּשָׂר - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. וְאוֹתָהּ חֲתִיכָה -**
21 **אֲסוּרָה[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁקָּדַם וְהוֹצִיא אֶת**
22 **הַחֲתִיכָה קֹדֶם שֶׁתִּפְלֹט חָלָב שֶׁבָּלְעָה[34]; אֲבָל אִם לֹא**
23 **סִלֵּק - מְשַׁעֲרִים אוֹתָהּ[35] בְּשִׁשִּׁים[36], מִפְּנֵי שֶׁהֶחָלָב**
24 **שֶׁנִּבְלַע בָּהּ וְנֶאֱסַר יָצָא וְנִתְעָרֵב עִם שְׁאָר הֶחָלָב[37].**

30) בבשר שנפל לתוך חלב אם יש בבשר כדי לתת טעמו בחלב, ובחלב שנפל לתוך בשר אם יש בחלב כדי לתת טעמו בבשר. 31) שהצונן אינו בולע ואינו פולט. 32) בגמרא שם צז. גרסינן "קפילא ארמאה", היינו נכרי מומחה בטעמי המאכלים. מדברי רבינו משמע שכל נכרי נאמן, אבל בתוספות שם דבור המתחיל קפילא, כתבו, שרק מומחה נאמן, כי חושש הוא שמא יערער את האימון במומחיותו או בנאמנותו, ולפיכך לא ישקר. 33) שהרי נבלע בה חלב. 34) לא ביאר רבינו כמה זמן תשהה. 35) את החתיכה. 36) אם יש בקדרה ששים כנגדה, היינו שביחד יהיו ששים ואחד, וראה פרק טז הלכה יז. 37) ואי אפשר להבחין בטעמו, כי טעמם שוים ולפיכך משערים בששים, וידוע היה לחז"ל, שביותר מששים אין נתינת טעם (והסמיכו זאת על דין זרוע בשילה באיל נזיר, שם צח.).

25 **ט. נָפַל חָלָב לְתוֹךְ קִדְרָה שֶׁל בָּשָׂר[38] - טוֹעֲמִין אֶת**
26 **הַחֲתִיכָה[39] שֶׁנָּפַל עָלֶיהָ חָלָב: אִם אֵין בָּהּ טַעַם חָלָב**
27 **- הַכֹּל מֻתָּר; וְאִם יֵשׁ בַּחֲתִיכָה טַעַם חָלָב, אַף עַל**
28 **פִּי שֶׁאִם תִּסְחֹט הַחֲתִיכָה[40] לֹא יִשָּׁאֵר בָּהּ טַעַם,**
29 **הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהּ עַתָּה טַעַם חָלָב - נֶאֱסְרָה אוֹתָהּ**
30 **חֲתִיכָה. וּמְשַׁעֲרִין בְּכֻלָּהּ[41]: אִם הָיָה בְּכָל שֶׁיֵּשׁ**

בַּקְּדֵרָה מִן הַחֲתִיכוֹת וְהַיָּרָק וְהַמָּרָק וְהַתַּבְלִין כְּדֵי שֶׁתְּהֶיֶה חֲתִיכָה זוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[42] מִן הַכֹּל[43] - הַחֲתִיכָה אֲסוּרָה[44], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר[45].

38) כלומר, על חתיכה אחת של בשר. 39) כלומר, נכרי, כמבואר למעלה. 40) ותפלוט את החלב שבלעה, בגמרא שם: "אפשר לסוחטו אסור". 41) שהחתיכה עצמה נעשית כולה חתיכת איסור ואוסרת כל החתיכות. 42) וטעימה אינה מועילה, שהרי הבשר עצמו אוסר ואי אפשר לעמוד על טעם בשר בבשר. 43) וביחד יהיה ששים ואחד כמו שבארנו. 44) שהיא כבר נעשית דבר אסור, כיון שהיה בה טעם חלב, בלשון התלמוד והפוסקים: "חתיכה נעשית נבילה", ולהלן נשתמש במשפט זה. 45) ואם אין ששים הכל אסור.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא נִעַר אֶת הַקְּדֵרָה בַּתְּחִלָּה[46] כְּשֶׁנָּפַל הֶחָלָב אֶלָּא לְבַסּוֹף[47], וְלֹא כִּסָּה[48]; אֲבָל אִם נִעַר מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף[49], אוֹ שֶׁכִּסָּה מִשְּׁעַת נְפִילָה עַד סוֹף - הֲרֵי זֶה בְּנוֹתֵן טַעַם[50]. וְכֵן אִם נָפַל חָלָב לְתוֹךְ הַמָּרָק אוֹ לְכָל הַחֲתִיכוֹת וְלֹא נוֹדַע לְאֵי זוֹ חֲתִיכָה נָפַל - נוֹעַר[51] אֶת הַקְּדֵרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁיָּשׁוּב וְיִתְעָרֵב הַכֹּל. אִם יֵשׁ בַּקְּדֵרָה כֻּלָּהּ טַעַם חָלָב[52] - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. אִם לֹא נִמְצָא נָכְרִי שֶׁיִּטְעַם וְנִסְמֹךְ עָלָיו[53] - מְשַׁעֲרִים בְּשִׁשִּׁים. בֵּין בָּשָׂר לְתוֹךְ חָלָב בֵּין חָלָב לְתוֹךְ בָּשָׂר, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים - מֻתָּר, פָּחוֹת מִשִּׁשִּׁים - אָסוּר.

46) הרי זאת החתיכה כדבר נפרד בפני עצמו והחלב אינו מפעפע לשאר החתיכות ולמרק ולפיכך בה לבדה משערים, ואם אין בחתיכה ששים כנגד החלב נעשית כל החתיכה כנבלה. 47) אחר שכבר נאסרה זאת החתיכה, זה הניעור גורם לכך, שהחתיכה שנאסרה חוזרת ואוסרת כל מה שבקדרה אם אין בכולה ששים כנגדה, שאם לא ניער כלל אינה פולטת כלום לתוך הקדירה, מכיון שהיא כדבר נפרד, כמו שאמרנו למעלה, שמטעם זה אין שאר החתיכות מצטרפות לבטל את טיפת החלב. 48) בתחלה. 49) והטור ביורה דעה סימן צב כתב, שמספיק אם ינער או יכסה מיד בשעת נפילה ואפילו פסק אחר כך מלנער כבר נתערב הטעם בכל מה שבקדירה ונתבטל, ובכסף משנה כאן מפרש, שגם דעת רבינו כך. 50) אם הטיפה נותנת טעם בכל הקדרה אוסרת, ואם אין בה כדי ליתן טעם בכולה, הכל מותר אף על פי שיש בה כדי ליתן טעם באותה חתיכה לבדה, שכיון שניער או כיסה מיד בשעת נפילה באותה שעה נעשה כל דבר שבקדרה כחתיכה אחת. 51) מיד כשראה נפילת הטיפה לקדירה ולא השגיח על איזו חתיכה נפלה ימהר לנער או לכסות ובזה מצטרף כל מה שבקדרה לבטל את החלב. 52) יטעום נכרי. 53) מזה הלשון משמע שלא כל נכרי נאמן, אלא "קפילא ארמאה" שעליו אנו סומכים וזה מנוגד למה שנתבאר למעלה בהלכה ח, וצריך עיון.

יא. קְדֵרָה שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ בָּשָׂר - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ חָלָב. וְאִם בִּשֵּׁל - בְּנוֹתֵן טַעַם[54].

54) אם יש נכרי טועם ואם אין משערים בששים, גמרא שם.

יב. הַכְּחָל[55] אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[56]; שֶׁאֵין בָּשָׂר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בַּחֲלֵב שְׁחוּטָה[57] אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ, אִם קְרָעוֹ וּמֵרֵק[58] הֶחָלָב שֶׁבּוֹ - מֻתָּר לְצָלוֹתוֹ וּלְאָכְלוֹ. וְאִם קְרָעוֹ שְׁתֵּי וָעֶרֶב[59] וְטָחוֹ בַּכֹּתֶל[60] עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בּוֹ לַחְלוּחִית חָלָב - מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ עִם הַבָּשָׂר. וּכְחָל שֶׁלֹּא קְרָעוֹ, בֵּין שֶׁל קְטַנָּה שֶׁלֹּא הֵנִיקָה[61] בֵּין שֶׁל גְּדוֹלָה - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ. וְאִם עָבַר וּבִשְּׁלוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[62] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ; וְאִם בִּשְּׁלוֹ עִם בָּשָׂר אַחֵר[63] - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ[64] בְּשִׁשִּׁים, וּכְחָל מִן הַמִּנְיָן[65].

55) שד הבהמה. 56) שם קט: רבינו כותב בראש ההלכה: "אסור מדברי סופרים" ולאחר מכאן הוא מברר את פרטי דין הכחל. 57) החלב שנשאר בכחל אחרי שחיטת הבהמה. 58) ומיצה. 59) שלבישול עם בשר לא די במריקה משום טעם בשר הנבלע בחלב שבכחל ויש בו טעם בבשר בחלב. 60) לחצו בכוח אל הכותל והוציא כל מה שעומד לצאת. 61) שם קי. כחל של מניקה שניתי לו. וראה שם בתוספות. 62) ואינו אסור אפילו מדברי סופרים כר' זירא אמר רב, כלשון ראשון, שם קט: כיון שאפילו נסחט ויצא ממנו חלב שחוטה אסור רק מדרבנן, וזה שמובלע ולא פירש אפילו מדברי סופרים מותר (רש"י שם) (אמנם דרכו של רבינו לפסוק כלשון אחרון, אבל כאן פסק כלשון ראשון מפני ששנינו בברייתא כמותו). 63) ולא קרעו. 64) כל הכחל לא רק בחלב שיצא ממנו, כי אין אנו יודעים כמה חלב פלט, שם צז. 65) כלומר, אם יש חמשים ותשעה נגד הכחל, מצרפים גם את הכחל עצמו ומתבטל בששים. ובפרק טו הלכה יח מבאר רבינו: הואיל והכחל מדבריהם, כמו שביארנו, הקלו בשיעורו. ויש מפרשים, מפני שלא הכחל אוסר אלא החלב שבו, לפיכך הכחל עצמו שהוא בשר, מצטרף לבטל את החלב. (רבו הפירושים בסוגיא של כחל, ודעתו של רבינו, כפי פירושו של המגיד משנה כאן, היא: לכתחילה צריך לצלי קריעה ומירוק, ולבישול אפילו לבדו צריך קריעה שתי וערב וטחו בכותל, ובדיעבד בין צלאו בין בישלו לבדו אפילו בלא קריעה כלל מותר, אבל אם בשלו עם בשר ולא קרעו שתי וערב וטחו בכותל, אוסר אם אין שישים נגדו).

יג. כֵּיצַד[66]? אִם הָיָה הַכֹּל עִם הַכְּחָל כְּמוֹ שִׁשִּׁים בַּכְּחָל - הַכְּחָל אָסוּר[67], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; וְאִם הָיָה בְּפָחוֹת מִשִּׁשִּׁים - הַכֹּל אָסוּר. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[68], אִם נָפַל לִקְדֵרָה אַחֶרֶת - אוֹסֵר אוֹתָהּ, וּמְשַׁעֲרִין בּוֹ בְּשִׁשִּׁים כְּבָרִאשׁוֹנָה[69]; שֶׁהַכְּחָל עַצְמוֹ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל נַעֲשָׂה כַּחֲתִיכָה הָאֲסוּרָה[70]. וְאֵין מְשַׁעֲרִין בּוֹ אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא[71] בְּעֵת שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל, לֹא כְּמוֹת שֶׁהָיָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּפַל[72].

66) מוסב על ההלכה הקודמת. 67) מפני שהבשר נתן טעם בחלב שבתוך הכחל, רש"י שם. והר"ן מפרש: מפני מראית העין. 68) בין שיש ששים ובין שאין ששים. 69) ששים ביחד עם הכחל. 70) כיון שאסרוה חכמים היא אוסרת עד ששים, שם מימרא של ר' יצחק. 71) שם צז: בדידיה משערינן. 72) אין משערים את הפרש הכמות שבין שעת הנפילה ובין השעה שהביאוהו לפנינו, אלא משערים לפי כל כמותו כמו שהוא לפנינו, כך פירש במגיד משנה.

1 **יד. אֵין צוֹלִין אֶת הַכְּחָל שֶׁחֲתָכוֹ[73] [לְמַעְלָה] מִן**
2 **הַבָּשָׂר[74] בְּשַׁפּוּד; וְאִם צָלָהוּ - הַכֹּל מֻתָּר[75].**

73) כלומר, שקרעו כדין כחל לצליה, ראה בהלכה הקודמת. 74) אף על פי שחתכו אסור לכתחילה שעדיין נוטף חלב מן הכחל על הבשר (שם קיא.) ובקרעו וחתכו וטחו, מותר אפילו למעלה מן הבשר (כסף משנה). 75) כמרימר שם. הכל מותר אפילו הבשר ואין אומרים הרי החלב ודאי נבלע בבשר ואסור - כיון שכחל איסורו מדברי סופרים לא גזרו אלא לכתחילה.

3 **טו. קֵבָה שֶׁבִּשְׁלָהּ בֶּחָלָב שֶׁבָּהּ[76] - מֻתֶּרֶת; שֶׁאֵינוֹ**
4 **חָלָב, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּטִנֹּפֶת[77], שֶׁהֲרֵי יִשְׁתַּנֶּה בַּמַּעַיִם.**

76) המכונס בה. 77) בגמרא: "חלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא". ומשמע אפילו אם החלב צלול גם כן פרש הוא, ולא כשיטת רבינו תם שבחלב צלול עדיין שם חלב עליו ואסור (כסף משנה).

5 **טז. אָסוּר לְהַעֲמִיד הַגְּבִינָה בְּעוֹר הַקֵּבָה[78] שֶׁל**
6 **שְׁחוּטָה. וְאִם הֶעֱמִיד - טוֹעֵם[79] אֶת הַגְּבִינָה: אִם יֵשׁ**
7 **בָּהּ טַעַם בָּשָׂר - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. מִפְּנֵי**
8 **שֶׁהַמַּעֲמִיד[80] דָּבָר הַמֻּתָּר הוּא, שֶׁקֵּבַת שְׁחוּטָה הִיא,**
9 **וְאֵין כָּאן אֶלָּא אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב[81], שֶׁשְּׁעוּרוֹ בְּנוֹתֵן**
10 **טַעַם. אֲבָל הַמַּעֲמִיד בְּעוֹר קֵבַת נְבֵלָה וּטְרֵפָה וּבְהֵמָה**
11 **טְמֵאָה, הוֹאִיל וְהַמַּעֲמִיד דָּבָר הָאָסוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ -**
12 **נֶאֱסְרָה הַגְּבִינָה מִשּׁוּם נְבֵלָה, לֹא מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב.**
13 **וּמִפְּנֵי חֲשָׁשׁ זֶה אָסְרוּ גְּבִינַת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת,**
14 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

78) שבשר גמור הוא (פי' הרדב"ז). 79) נכרי. 80) שלא תאמר הרי כלל בידינו שדבר המעמיד אוסר בכל שהוא ועור הקיבה מעמיד הוא, לפיכך מבאר רבינו שזה נאמר כשהמעמיד הוא דבר האסור, אבל כשהוא בפני עצמו מותר כגון בשר בחלב, אוסר בנותן טעם בלבד. 81) ואם אינו נותן טעם אין זה בשר בחלב.

15 **יז. הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ מֻתָּר, וְהֶחָלָב לְבַדּוֹ מֻתָּר, וּבְהִתְעָרֵב**
16 **שְׁנֵיהֶן עַל יְדֵי בִּשּׁוּל - יֵאָסְרוּ שְׁנֵיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים**
17 **אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ שְׁנֵיהֶם[82] בְּיַחַד, אוֹ שֶׁנָּפַל חַם**
18 **לְתוֹךְ חַם[83], אוֹ צוֹנֵן לְתוֹךְ חַם[84]; אֲבָל אִם נָפַל אֶחָד**
19 **מִשְּׁנֵיהֶם וְהוּא חַם לְתוֹךְ הַשֵּׁנִי וְהוּא צוֹנֵן - קוֹלֵף**
20 **הַבָּשָׂר כֻּלּוֹ[85] שֶׁנָּגַע בּוֹ הֶחָלָב, וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר. וְאִם**
21 **נָפַל צוֹנֵן לְתוֹךְ צוֹנֵן - מֻדְּחָה[86] הַחֲתִיכָה וְאוֹכְלָהּ.**
22 **לְפִיכָךְ[87] מֻתָּר לִצְרֹר בָּשָׂר וּגְבִינָה בְּמִטְפַּחַת אַחַת,**
23 **וְהוּא שֶׁלֹּא יִגְּעוּ זֶה בָּזֶה. וְאִם נָגְעוּ - מֻדְּחָה הַבָּשָׂר[88]**
24 **וּמֻדְּחָה הַגְּבִינָה[89] וְאוֹכֵל.**

82) גמרא שם קח. "דרק בישול אסרה תורה". 83) שבולע, והרי הוא כבישול. 84) כשמואל פסחים עו. שסובר תתאה גבר (התחתון גובר), וכיון שלמטה חם הרי הוא בולע. ואף על פי שבכל מקום הלכה כרב באיסורים, כאן הלכה כשמואל ששנינו כמותו בברייתא שם. 85) שעד אשר הצונן שהוא למטה מקרר את החם שעליו, בולע החם קצת המצונן והבליעה מתפשטת עד כדי קליפה. ורק הבשר צריך קליפה שהוא דבר שאפשר לקלוף אותו אבל החלב שאין שייך בו קליפה מותר. 86) להסיר את החלב שיש בעין על הבשר (שם). 87) מפני שצונן בצונן מספיקה הדחה מותר לצרור וכו' ואין חוששין שמא יאכל בלי הדחה, מפני שהיא טירחה קלה (רדב"ז). 88) שם בסוגיא: "הדחה מי לא בעי". 89) וגבי חלב שלא שייך בו הדחה אין צריך שום דבר ומותר כמו שנתבאר למעלה.

25 **יח. מָלִיחַ שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל[90] מֻחֲמַת מִלְּחוֹ - הֲרֵי הוּא**
26 **כְּרוֹתֵחַ[91]. וְאִם נֶאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא[92], כְּמוֹ הַכּוּתָּח[93] -**
27 **אֵינוֹ כְּרוֹתֵחַ[94].**

90) כמליחת בשר לשימור, שאינו נוח להאכל מרוב מלח שבו עד ששורים ומדיחים אותו במים. 91) ובולע ופולט ואוסר. 92) בלא הדחה. 93) שנאכל אף על פי שמליח הוא. ולשון הגמרא הוא שם קיב. "האי כותחא הרי נאכל מחמת מלחו הוא". כותח יש בו נסיוב של חלב והוא מליח ועשוי לטבל בו. 94) והוא כצונן שצריך קליפה או הדחה כמבואר בהלכה יז.

28 **יט. עוֹף שֶׁחוּט שֶׁנָּפַל לְחָלָב אוֹ לְכוּתָּח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
29 **חָלָב[95]: אִם חַי הוּא - מֻדְּחוֹ וּמֻתָּר[96]; וְאִם צָלִי -**
30 **קוֹלְפוֹ[97]. וְאִם הָיוּ בּוֹ פְּלָחִים פְּלָחִים[98], אוֹ שֶׁהָיָה**
31 **מְתֻבָּל בְּתַבְלִין[99], וְנָפַל לְחָלָב אוֹ לְכוּתָּח - הֲרֵי זֶה**
32 **אָסוּר.**

95) אף על פי שהכותח מליח הוא כיון שנאכל מחמת מלחו אינו כרותח אלא הוא כצונן. 96) כדין צונן בצונן. 97) בבית יוסף יו"ד סימן צא הביא בשם הרא"ש, שאפילו צלי צונן צריך קליפה, כי הוא רך ובולע. והר"ן אומר שהגמרא עומדת בצלי חם. ורבינו סתם ולא נתבררה דעתו. 98) בגמרא שם "פילי פילי" ורש"י מפרש: בקעים בקעים. 99) שהתבלין מרככים אותו נוח לבלוע, וכשנפל לכותח היה צמא לבלוע ונבלע (רש"י שם).

33 **כ. אָסוּר לְהַעֲלוֹת הָעוֹף[100] עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן**
34 **שֶׁהוּא אוֹכֵל עָלָיו[101]. גְּזֵרָה מִשּׁוּם הֶרְגֵּל עֲבֵרָה[102],**
35 **שֶׁמָּא יֹאכַל זֶה עִם זֶה[103]. אַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹף בְּחָלָב**
36 **אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[104].**

100) משנה שם קד: וכבית הלל שאוסרים, שהלכה זו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. 101) אבל שלחן שמסדר עליו את התבשיל נותן זה בצד זה ואינו חושש (משנה שם).

102) מביא לידי עבירה. 103) העוף עם הגבינה. 104) כלומר, מדברי סופרים בלבד כמבואר בהלכה ד. כאן בדין זה ובדומה לו עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה שקרוב לבוא לידי איסור תורה ולאכול גם בשר בהמה שאינו גדי מפני שבתורה נאמר רק גדי (רדב"ז). יוצא מלשונו של רבינו שהגזירה היא העלאת עוף משום אכילתו ואכילתו משום אכילת בשר בהמה עם הגבינה, אבל בגמרא כאן משמע שהגזירה היא: העלאה של עוף משום העלאה ואכילה של בשר בהמה, ופירש רש"י שהעלאה ואכילה נחשבות כגזירה אחת (וראה לחם משנה).

כא. שְׁנֵי אַכְסְנָאִין שֶׁאֵינָם מַכִּירִין זֶה אֶת זֶה - אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד זֶה בְּשַׂר בְּהֵמָה וְזֶה גְּבִינָה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה גַּס לִבּוֹ בָּזֶה כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל עִמּוֹ.

כב. אֵין לָשִׁין הָעִסָּה בְּחָלָב. וְאִם לָשׁ - כָּל הַפַּת אֲסוּרָה[105], מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה, שֶׁמָּא יֹאכַל בָּהּ בָּשָׂר. וְאֵין טָשִׁין[106] אֶת הַתַּנּוּר בְּאַלְיָה[107]. וְאִם טָשׁ - כָּל הַפַּת אֲסוּרָה[108] עַד שֶׁיַּסִּיק[109] אֶת הַתַּנּוּר, שֶׁמָּא יֹאכַל בָּהּ חָלָב. וְאִם שָׁנָה[110] בְּצוּרַת הַפַּת עַד שֶׁתְּהֶיה נִכֶּרֶת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּהּ לֹא בָּשָׂר[111] וְלֹא חָלָב[112] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

105) ואפילו לאכלה במלח (רש"י). 106) טחים. 107) שומן. 108) שהשומן נותן טעם בקרקעית התנור ונותן טעם בלחם (רש"י). 109) הא הוסק כבר נאבד טעם השומן, שם ל: 110) שם לו. "עבדינהו כעין תורא", וכפירוש הרי"ף דהיינו שינה תבנית הפת. 111) אם לש עיסה בחלב. 112) אם אפה פת בתנור שטח בשומן אליה. ואם לש עיסה בחלב ושינה תבנית הפת ואפה עיסה אחרת בתנור שטח בשומן ושינה תבנית הפת בצורה אחרת מותר לאכול כל אחת לפי צורתה ואין חוששים שמא יטעה (רדב"ז).

כג. פַּת שֶׁאֲפָאָהּ עִם הַצָּלִי[113], וְדָגִים שֶׁצָּלָאן עִם הַבָּשָׂר[114] - אָסוּר לְאָכְלָן בְּחָלָב[115]. קְעָרָה שֶׁאָכְלוּ בָּהּ בָּשָׂר[116] וּבִשְׁלוּ[117] בָּהּ דָּגִים - אוֹתָן הַדָּגִים מֻתָּר לְאָכְלָן בְּכוּתָח[118].

113) בתנור אחד ואינם נוגעים זה בזה (רדב"ז). 114) לשון הגמרא פסחים עו: "ביניתא דאטוי בהדי בישרא". 115) רש"י שם מפרש הטעם: משום "ריחא מילתא היא" פירוש: הריח ממשות יש בו. ורבינו בפרק טו פוסק, ריחא לאו מילתא היא ואף על פי כן אוסר כאן כדעת הרי"ף בחולין סימן תתכב, שאפילו לדעת האומרים ריחא לאו מילתא היא, כאן אסור מכמה טעמים: א. שזה כמו לכתחילה, ב. זה כמו דבר שיש לו מתירין, מפני שאפשר לאכלו עם בשר, ודבר שיש לו מתירין אוסר במשהו ואפילו באלף אינו בטל וריח משהו יש בו. 116) אפילו שבישלו בה בשר, ונקט שאכלו, כדי שלא יטעו לומר דוקא בישלו במים מותר, שהן בן בנו של נ"ט. 117) בחולין קיא: "עלו", והוא הדין אם נתבשלו הדגים בקערה. 118) כשמואל שם, שאביי פסק הלכה כמותו, והטעם: משום שהוא נותן טעם בן נותן טעם, שהבשר נותן טעמו בקערה והקערה נותנת טעם בדגים, ועדיין הכל היתר. בלשון הפוסקים: נ"ט בר נ"ט, ולא נעשה בשר בחלב. ורק בבשר וחלב מותר נ"ט בר נ"ט, לפי שכל אחד מותר בפני עצמו, אבל לא בשאר איסורים (רדב"ז ובית יוסף יורה דעה סימן צה, בשם הר"ן והרשב"א). והכלל הוא: נ"ט בר נ"ט דהיתירא -מותר, נ"ט בר נ"ט דאיסורא - אסור.

כד. סַכִּין שֶׁחָתַךְ בָּהּ בָּשָׂר צָלִי[119], וְחָזַר וְחָתַךְ בָּהּ צְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים חֲרִיפִין[120] - אָסוּר לְאָכְלָן בְּכוּתָח[121]. אֲבָל אִם חָתַךְ בָּהּ בָּשָׂר, וְחָזַר וְחָתַךְ בָּהּ קִשּׁוּת אוֹ אֲבַטִּיחַ - גּוֹרֵד מְקוֹם הַחֲתָךְ[122] וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר בְּחָלָב.

119) שהוא חם. צלי לאו דוקא והוא הדין בשר מבושל חם (כסף משנה ורדב"ז). 120) כגון שומים ובצלים. 121) שם קיא: הלכה בשם אביי. וטעמו של דבר, שהצנון בולע משמנונית הסכין הקרושה עליה ולפעמים אינה ניכרת ויש כאן טעם הבא מן הממש ואינו בגדר נ"ט. ורש"י שם קיב. מוסיף עוד טעם, מפני שהדבר חריף בולע יותר מדגים חמים. ומשמע מדברי רבינו, שכל הצנון אסור לאכלו בחלב וכן דעת הרשב"א ור"ן, ויש חולקים עליהם ואוסרים רק כדי קליפה או נטילה (כעובי אצבע, ראה בית יוסף יורה דעה סימן צו). 122) בגמרא שם. וזה רק בחתך בשר חם, אבל בחתך בשר צונן מספיקה הדחת הקישות, מפני שלא נדבקה שמנונית הרבה על הסכין. (וגרידה פחותה מקליפה שבהלכה יז, קליפה עבה קצת, כדי שתוכל להינטל כולה כאחת (ר"ן)).

כה. אֵין מַנִּיחִין כַּד שֶׁל מֶלַח בְּצַד כַּד שֶׁל כָּמָךְ[123], מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֵב מִמֶּנּוּ[124], וְנִמְצָא מְבַשֵּׁל הַבָּשָׂר בְּמֶלַח זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם הֶחָלָב. אֲבָל מַנִּיחַ כַּד הַחֹמֶץ בְּצַד כַּד הַכָּמָךְ, שֶׁאֵין הַחֹמֶץ שׁוֹאֵב מִמֶּנּוּ[125].

123) כותח בלשון הגמרא בצורה ארמית - כמכא, ורבינו נתן לה צורה עברית, שם קיב. 124) דרך דפנות הכלים שואב המלח מן הכותח. כתב הרדב"ז, לפי טעם רבינו אסור רק בכדים של חרס, אבל כלי מתכות מותר מפני שאין שואבים זה מזה. אבל לפירוש רש"י ותוספות שאסור להניח שמא יפול מן הכותח לתוך המלח והוא לא ידע וימלח ממנו בשר, אין חילוק בין כדי חרס לכדי מתכות. 125) רש"י ותוספות מפרשים לפי גירסתם בגמרא, שאפילו אם יפול מן הכותח לתוך החומץ יבטל בששים, אבל במלח ניכר הכותח הסמיך במקומו ולפיכך אינו מתבטל. ברור, שרבינו אינו גורס בגמרא את המשפט: האי איתיה לאיסורא בעיניה והאי ליתיה לאיסורא בעיניה (וראה ראב"ד וכסף משנה).

כו. מִי שֶׁאָכַל גְּבִינָה אוֹ חָלָב תְּחִלָּה - מֻתָּר לֶאֱכֹל אַחֲרָיו בָּשָׂר מִיָּד. וְצָרִיךְ שֶׁיָּדִיחַ יָדָיו[126] וִיקַנֵּחַ פִּיו[127] בֵּין הַגְּבִינָה וּבֵין הַבָּשָׂר. וּבַמֶּה מְקַנֵּחַ פִּיו[128]? בְּפַת אוֹ בְּפֵרוֹת, שֶׁלּוֹעֲסָן וּבוֹלְעָן אוֹ פּוֹלְטָן. וּבַכֹּל מְקַנְּחִין אֶת הַפֶּה, חוּץ מִתְּמָרִים אוֹ קֶמַח אוֹ יְרָקוֹת, שֶׁאֵין אֵלּוּ מְקַנְּחִין יָפֶה.

126) רש"י פירש מדיח שאומרים בית הלל, היינו הדחת פה, ורבינו מפרש "מדיח" שאמרו בית הלל, היינו הדחת ידים. 127) לדעת הרי"ף ורש"י צריך גם הדחת הפה וגם קינוחו. 128) שם בסוגיא.

1 **כז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[129];**
2 **אֲבָל אִם אָכַל בְּשַׂר עוֹף אַחַר שֶׁאָכַל הַגְּבִינָה אוֹ**
3 **הֶחָלָב - אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא קִנּוּחַ הַפֶּה וְלֹא נְטִילַת יָדַיִם.**

129) צריך קנוח והדחה, אף על פי שבשר חיה בחלב אסור רק מדברי סופרים כמו שכתב רבינו בהלכה ד. ומה ההבדל בן בשר חיה לבשר עוף, יש לומר משום שבשר חיה דומה לבשר בהמה, לכן עשו חיה כבהמה (כסף משנה בשם הר"ן). ובתוספות שם קד: ד"ה עוף, כתבו בשם רבינו תם שאגרא התיר בשר עוף בלבד מפני שאינו נדבק בחניכיים, אבל בשר חיה נדבק ולכן אסור לאכול אחריו גבינה.

4 **כח. מִי שֶׁאָכַל בָּשָׂר בַּתְּחִלָּה, בֵּין בְּשַׂר בְּהֵמָה בֵּין**
5 **בְּשַׂר עוֹף[130] - לֹא יֹאכַל אַחֲרָיו חָלָב עַד שֶׁיִּהְיֶה**
6 **בֵּינֵיהֶן כְּדֵי שִׁעוּר סְעֻדָּה אַחֶרֶת[131], וְהוּא כְּמוֹ שֵׁשׁ**
7 **שָׁעוֹת, מִפְּנֵי הַבָּשָׂר שֶׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם[132] שֶׁאֵינוֹ סָר**
8 **בְּקִנּוּחַ.**

130) צריך להמתין שיעור האמור כאן. 131) "אמר מר עוקבא וכו' בסעודתא אחריתא אכילנא". ובין סעודה לסעודה הפסק של שש שעות. וכתב הרי"ף שכן צריך לנהוג ורבינו הולך בשיטתו ומחמיר גם בבשר עוף לחכות שש שעות ולאחר ששהה שש שעות נתעכל הבשר הזה. 132) ולטעם זה אפילו לא בלע אלא לעס להאכיל לתינוק גם כן צריך לחכות שש שעות. ויש מפרשים שטעם הבשר נמשך בפה כשיעור הזה. ולדבריהם אם לעס ולא בלע מותר לאכול גבינה אחרי קינוח והדחה (וראה כסף משנה וטור יורה דעה סימן פט).

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר דיני החדש וכלאי הכרם והערלה, ואם נוהגים בארץ ובחוצה לארץ; נטע רבעי ופדיונו ואם נוהג בארץ ובחוץ לארץ; האוכל כזית טבל; וטבל שיש בו מיתה או לאו; משקין היוצאין מהטבל והחדש וספיחי שביעית כו'.

9 **א. כָּל אִסּוּרִין שֶׁאָמַרְנוּ[2] הֵן בְּמִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה[3]. וְיֵשׁ**
10 **אִסּוּרִין אֲחֵרִים שֶׁל תּוֹרָה בְּזֶרַע הָאָרֶץ, וְהֵן: הֶחָדָשׁ,**
11 **וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, וְהַטֶּבֶל, וְהָעָרְלָה[4].**

2) בתשעת הפרקים הקודמים. 3) כלומר, בבעלי־חיים וחלקי הגוף שלהם. 4) בהלכות שלפנינו, מפרש רבינו לפי הסדר את כל דיני האיסורים הללו. וישנם עוד איסורים אחרים בזרע הארץ, כגון תרומה, תרומת מעשר וביכורים, אלא שאיסורם מוגבל לזרים, אבל לכהנים מותרים. ורבינו קבע להם הלכות מיוחדות בספר זרעים. ויש גם איסורים במיני בעלי־חיים שלא נתבארו בתשעת הפרקים הקודמים, וכולם במוקדשין - כגון פיגול, נותר וטמא, ונתבארו בספר עבודה.

12 **ב. הֶחָדָשׁ כֵּיצַד? כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה**
13 **בִּלְבַד[5] אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶחָדָשׁ שֶׁלּוֹ קֹדֶם שֶׁיִּקְרַב הָעֹמֶר**
14 **בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא**
15 **תֹּאכְלוּ[6]. וְכָל הָאוֹכֵל כְּזַיִת חָדָשׁ[7] קֹדֶם הַקְּרָבַת הָעֹמֶר**
16 **- לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, בְּכָל מָקוֹם[8] וּבְכָל זְמַן, בֵּין בָּאָרֶץ**
17 **בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[9], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת[10] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי**
18 **הַבַּיִת. אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ - מִשֶּׁיִּקְרַב הָעֹמֶר**
19 **הֵתֵּר הֶחָדָשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, וְהַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִין[11] מֻתָּרִין**
20 **אַחַר חֲצוֹת[12], שֶׁאֵין בֵּית דִּין מִתְעַצְּלִין בּוֹ עַד אַחַר**
21 **חֲצוֹת; וּבִזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ**
22 **אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[13]. וּבַזְּמַן הַזֶּה, בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין**
23 **שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים - הֶחָדָשׁ אָסוּר כָּל יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר**
24 **בְּנִיסָן עַד לָעֶרֶב[14], מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[15].**

5) חלה פ"א, מ"א: החיטים, והשעורים, והכוסמים, ושיבולת שועל, והשיפון. 6) ומסיים הפסוק: עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם וגו', והיינו קרבן עומר שהקריבו בט"ז בניסן. ובמנחות ע, ב – דריש, אתיא "לחם" "לחם" ממצה, בחדש כתוב לחם וקלי, ובמצה כתוב לחם עני, מה מצה הלחם הנאכל בפסח אינו בא אלא מחמשת מינים, אף חדש נוהג בחמשת המינים בלבד (פירוש המשניות חלה פ"א, מ"א). 7) שכל איסורי אכילה בכזית, כמבואר בכמה מקומות. 8) משנה, ערלה פ"ג, מ"ט. 9) פירוש של בכל מקום. 10) פירוש של בכל זמן (משנה מנחות סח.). 11) שאינם יודעים אם כבר קרב העומר או לא. 12) שם: מפני מה הרחוקים מותרים מחצות היום ולהלן? מפני שהן יודעים שאין בית־דין מתעצלים בו. 13) שנאמר (ויקרא כג): "עד עצם היום הזה" עד עיצומו של יום, היינו כל היום. פלוגתא של אמוראים שם: ופסק כרבינא שהוא אחרון (כסף־משנה). 14) ואם תאמר: והרי רבינו סובר "חדש אסור מן התורה" אפילו בחוץ לארץ, ואם־כן אסור מפני הספק, שמא הוא יום טז, ולמה אמר "מדברי סופרים" ולא אמר שזה ספק איסור תורה? יש לומר שעכשיו בקיאים אנו בקביעות החודש, ואין אנו מסופקים ביום יז שמא הוא טז לחודש, ומה שאנו עושים שני ימים־טובים הוא, כדי שלא לשנות מנהג אבותינו, לפיכך אומר רבינו שאסור רק מדברי סופרים (רדב"ז). 15) כרבינא, שם.

25 **ג. הָאוֹכֵל לֶחֶם וְקָלִי[16] וְכַרְמֶל[17], כְּזַיִת מִכָּל אֶחָד**
26 **וְאֶחָד - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת[18]; שֶׁנֶּאֱמַר וְלֶחֶם וְקָלִי**
27 **וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[19], שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן**
28 **בְּלָאוִין חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה.**

16) גרעיני תבואה קלויים באש. 17) שבלים קלויות. 18) ודוקא בשלש התראות, ואם לאו אינו לוקה אלא אחת (רדב"ז). ואע"פ ששלשתם נכללו בלאו אחד, וכלל בידינו "אין לוקין על לאו שבכללות", כאן לוקין־ מפני שמצאו חכמים (כריתות ה) פסוקים מיותרים, ופירשו שבאו לחלק לשלשה לאוין. וזה שסיים רבינו "מפי השמועה למדו". 19) רצונו לומר, כל לימוד שאינו יוצא ברור מן המקרא שחז"ל מסתמכים עליו, אומר רבינו: מפי השמועה למדו

(יד מלאכי, כללי הרמב"ם). וראה מה שכתב רבינו בשורש תשיעי מ'ספר המצוות'.

ד. כָּל תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הַקְּרָבַת הָעֹמֶר[20], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה אֶלָּא אַחַר שֶׁקָּרַב - מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה[21] מִשֶּׁקָּרַב הָעֹמֶר. וּתְבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה אַחַר שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה[22] קֹדֶם שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַד שֶׁיִּקְרַב הָעֹמֶר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה. וְדִין זֶה בְּכָל מָקוֹם[23] וּבְכָל זְמַן[24] מִן הַתּוֹרָה.

20) אע"פ שכבר נקצר העומר, כרבי יונה מנחות ע, ב. 21) משנה, חלה פ"א מ"א, ומנחות שם, אם השרישו קודם לעומר - העומר מתירן. 22) שם. 23) [אפילו במקומות שזמני הזריעה וההשרשה שונים מזמנים שבארץ ישראל]. 24) אע"פ שאין העומר קרב, תבואה שהשרישה קודם לטז בניסן, מותרת ביז בניסן לערב, ותבואה שלא השרישה עד טז בניסן, אסורה עד יז בניסן בערב לשנה הבאה.

ה. תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה אַחַר הָעֹמֶר[25], וּקְצָרָהּ, וְזָרַע מִן הַחִטִּים בַּקַּרְקַע, וְאַחַר כָּךְ קָרַב הָעֹמֶר הַבָּא[26] וַעֲדַיִן הַחִטִּים בַּקַּרְקַע[27] - הֲרֵי אֵלּוּ סָפֵק[28] אִם הִתִּירָן הָעֹמֶר[29] כְּאִלּוּ הָיוּ מֻנָּחִין בְּכַד[30], אוֹ לֹא יַתִּיר אוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁבָּטְלוּ בַּקַּרְקַע[31]. לְפִיכָךְ, אִם לָקַט מֵהֶם וְאָכַל - אֵינוֹ לוֹקֶה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[32]. וְכֵן שִׁבֹּלֶת שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ[33] מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר, וַעֲקָרָהּ וּשְׁתָלָהּ אַחַר שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר, וְהוֹסִיפָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק[34] אִם תִּהְיֶה אֲסוּרָה[35] מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת[36] עַד שֶׁיָּבוֹא הָעֹמֶר הַבָּא, אוֹ לֹא תִּהְיֶה אֲסוּרָה, שֶׁהֲרֵי הִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הָעֹמֶר[37].

25) ולא התירה העומר העבר. 26) שהיה מתיר את החיטים לולא זרען. 27) ולא הושרשו (כסף־משנה). 28) אם החיטים שנזרעו מותרות, בעיא היא במנחות סט, א - ולא איפשטא. 29) הבא. 30) ולא זרען. 31) והרי זו זריעה חדשה, ולא השרישו קודם העומר הבא ואינו מתירן. 32) כדין כל ספק 'איסור תורה'. 33) שליש בישול הגרעינין, שזה חשוב כגמר פרי והעומר מתיר, ואם לא הביאה שליש ועקרה, הרי זה כקוצר שחת ולא תבואה ואין העומר מתיר (רש"י שם). 34) בעיא, שם. 35) כולה. 36) שהולכים אחר התוספת, גמרא שם. 37) והולכים אחר העיקר.

ו. כִּלְאֵי הַכֶּרֶם כֵּיצַד? מִין מִמִּינֵי תְּבוּאָה אוֹ מִינֵי יְרָקוֹת[38] שֶׁנִּזְרְעוּ עִם הַגֶּפֶן, בֵּין שֶׁזָּרַע יִשְׂרָאֵל בֵּין שֶׁזָּרַע נָכְרִי[39], בֵּין שֶׁעָלוּ מֵאֲלֵיהֶן בֵּין שֶׁנָּטַע הַגֶּפֶן בְּתוֹךְ הַיָּרָק[40] - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָיָה. שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזָּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם. כְּלוֹמַר: פֶּן תִּתְרַחֵק[41] וְתֵאָסֵר שְׁנֵיהֶם.

38) משמע אפילו מין אחד בגפן, אסור באכילה ובהנאה. ואע"פ שרבינו פסק בפ"ה מהל' כלאים ה"א, שאינו חייב על זריעת כלאי הכרם עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד, על אכילתם לוקה אפילו נזרע רק מין אחד בכרם, ואפילו עלו מאליהם (לחם־משנה ורדב"ז).

39) שאין איסור האכילה תלוי באיסור זריעה. ב'ירושלמי' קידושין פ"א ה"ח, שנינו: "נוהג בגויים", כנראה מפרש רבינו, בין אם זרע גוי ובין אם הכרם הוא של גוי. 40) 'ירושלמי' כלאים פ"א ה"ח. 41) בראש הפסוק כתוב "לא תזרע כרמך כלאים", ומפרש רבינו: פן תתרחק מהם כי תאסור שניהם. ובחולין קטו, א - דרשו איסור אכילה והנאה מן "פן תקדש" "תוקד אש" שתצטרך לשורפן, ונפלא הדבר למה לא הביא רבינו דרשה זו (וראה רדב"ז).

ז. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[42] מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם, בֵּין מִן הַיָּרָק בֵּין מִן הָעֲנָבִים - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[43]. וּשְׁנֵיהֶם מִצְטָרְפִין[44] זֶה עִם זֶה.

42) אע"פ שלא נזכר בו לשון אכילה, שאיסור אכילה נלמד מ"פן תקדש", שיעורו כשאר איסורי אכילה, שסתם אכילה בכזית. 43) שנאמר "פן תקדש", וכלל הוא בידינו (מכות יג, ובמקבילות) השמר, פן, אל – לא־תעשה. 44) אם אכל חצי זית ירק, וחצי זית ענבים - מצטרפים לכזית, שהכל איסור אחד הוא.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּזְרְעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[45]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - כִּלְאֵי הַכֶּרֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[46]. וּבְהִלְכוֹת כִּלְאַיִם[47] יִתְבָּאֵר: אֵי זֶה מִין אָסוּר בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם וְאֵי זֶה מִין אֵינוֹ אָסוּר, וְהֵיאַךְ יֵאָסֵר, וּמָתַי יֵאָסֵר, וְאֵי זֶה דָּבָר מְקַדֵּשׁ[48] וְאֵי זֶה אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ.

45) שכלאי הכרם הוא מסוג המצוות התלויות בארץ, ואינן נוהגות אלא בארץ (משנה, קידושין סוף פ"א). 46) משנה, ערלה פ"ג, מ"ט. 47) בספר זרעים, וכאן אנו עוסקים רק בדיני איסור אכילה והנאה של כלאי הכרם. 48) כלאי הכרם שאסורים מן התורה באכילה ובהנאה וטעונים שריפה, על־פי לשון הכתוב: "פן תקדש".

ט. הָעָרְלָה כֵּיצַד? כָּל הַנּוֹטֵעַ אִילָן מַאֲכָל - כָּל פֵּרוֹת שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ אִילָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים[49] מִשֶּׁנְّטָעַ הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה[50], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל. וְכָל הָאוֹכֵל[51] מֵהֶם כְּזַיִת[52] - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה.

49) הפרשה מתחילה: וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל. ומונים משעת נטיעה. 'ירושלמי' ערלה פ"א ה"ב (כסף־משנה). אבל אינו יוצא מאיסור ערלה עד חנטת הפירות בטו בשבט של השנה הרביעית, והפירות שחנטו לפני כן אף־על־פי שנגמרו אחרי טו בשבט, אסורים משום ערלה (ראה ראש־השנה י:). 50) ברייתא, קידושין נו, ב. 51) אבל הנהנה אינו לוקה, כמו שכתב רבינו בפ"ח הט"ז. 52) שסתם אכילה בכזית, כמבואר בכמה מקומות.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּנוֹטֵעַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ[53] וְגוֹמֵר; אֲבָל אָסוּר עָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[54], שֶׁוַּדַּאי הָעָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲסוּרָה, וּסְפֵקָהּ מֻתָּר[55]. וּבְהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתְבָּאֵר דְּבָרִים הָאֲסוּרִין מִשּׁוּם עָרְלָה וּדְבָרִים הַמֻּתָּרִין.

53) משעת ביאה (פ"י מהל' מעשה שני ה"ט). ואפילו בי"ד שנים שכבשו וחילקו את ארץ ישראל, נוהגת ערלה במקומות שכבשו (ערלה פ"א, מ"ב). 54) כך נאמרה: ודאה אסור, ספיקה מותר (קידושין לט.). 55) ובסוריא - ראה הלכה הבאה.

יא. סְפֵק עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אָסוּר; בְּסוּרְיָא, וְהִיא אֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד[56] - מֻתָּר. כֵּיצַד? הָיָה כֶּרֶם[57] וְעָרְלָה[58] וַעֲנָבִים נִמְכָּרוֹת חוּצָה לוֹ, הָיָה יָרָק זָרוּעַ בְּתוֹכוֹ[59] וְיָרָק נִמְכָּר חוּצָה לוֹ, שֶׁמָּא מִמֶּנּוּ[60] הוּא זֶה שֶׁמָּא מֵאַחֵר - בְּסוּרְיָא מֻתָּר. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, אֲפִלּוּ רָאָה הָעֲנָבִים יוֹצְאוֹת מִכֶּרֶם עָרְלָה, אוֹ יָרָק יוֹצֵא מִן הַכֶּרֶם - לוֹקֵחַ מֵהֶן[61]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתוֹ בּוֹצֵר מִן הָעָרְלָה אוֹ לוֹקֵט הַיָּרָק בְּיָדוֹ[62].

56) מחוץ לגבולות ארץ ישראל שנקבעו בתורה, ונקראת כיבוש יחיד ולא נתקדשה בקדושת הארץ, ולפיכך ספיקה מותר. 57) שאינו כלאים. 58) והכרם הוא ערלה. 59) והירק אסור משום כלאי הכרם, כמו שנתבאר בה"ו. 60) כלומר, מאותו הכרם שאילנותיו ערלה או מהירקות שגדלו בו האסורים משום כלאים. 61) שאפילו ספק כמו זה, שאין שני הצדדים שקולים, והדעת נוטה שהפירות הם מכרם זה שהוא ערלה או כלאים, אלא שיש אפשרות רחוקה שהפירות האלו הם מכרם אחר והובאו לכאן, התירה ההלכה, שכך נאמרה - כל מיני ספקות מותר (רדב"ז בהי"ג). 62) שזהו ודאי ערלה או כלאי הכרם, ואסור אפילו בחוצה לארץ. הרמ"ך משיג על רבינו שהשווה דין ערלה לכלאי הכרם, והלא בגמרא קידושין לז, ב - אמרו שלדעת הסוברים ערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני, אין דין ספיקם שווה. ורבינו סובר הלכה למשה מסיני, ולמה השווה כאן דינם? והר"ן שם מתרץ שרבינו סובר כמר בריה דרבינא שפוסק להקל בשניהם. ובתשובות הרמב"ם המסופחות לספר קדושה, הוצאת שולזינגר סימן כב, מסתמך רבינו על ה'ירושלמי' ואומר: "למדנו התלמוד, שהדין בערלה ובכלאי הכרם שווין, דהיינו ודאן אסור בכל מקום, אבל ספקן הוא אסור בארץ ישראל ומותר בסוריא וכו' עד שנראה לקיטתן". רבינו גילה איפוא כאן את מקור שיטתו, והסיר את ההשגה.

יב. כֶּרֶם שֶׁהוּא סְפֵק עָרְלָה[63] אוֹ סְפֵק כִּלְאַיִם[64]: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אָסוּר, וּבְסוּרְיָא - מֻתָּר[65], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

63) ספק עבר על הכרם שלש שנים. 64) ספק אם נזרע בכרם ירק קודם או לא. 65) משמע מותר בכל אופן, אפילו ראה אותו בוצר או לוקט בידו. בהלכה הקודמת מדובר בכרם שהוא ודאי ערלה או כלאים, והספק נפל בפירות אם הם מאותו הכרם או ממקום אחר, ולפיכך אם רואה אותו קוצר או לוקט ביד, הרי זה ודאי ערלה או כלאים, ואסור אפילו בחוצה לארץ, ובסוריא אסור אפילו אם ראה הפירות יוצאים מכרם זה ולא ראה הלקיטה. אבל כאן מדובר כשהספק בכרם עצמו, אם הוא ערלה או כלאים, ולכן אפילו רואה אותו קוצר או לוקט ביד, הוא עומד בספקו - והלכה "ספק בחוץ לארץ ואפילו בסוריא מותר" (כסף־משנה).

יג. חֲבִית יַיִן הַנִּמְצֵאת טְמוּנָה בְּפַרְדֵּס[66] שֶׁל עָרְלָה - אֲסוּרָה בִּשְׁתִיָּה[67] וּמֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה; שֶׁאֵין הַגַּנָּב גּוֹנֵב[68] מִמָּקוֹם וְטוֹמֵן בּוֹ. אֲבָל עֲנָבִים הַנִּמְצָאִין טְמוּנִים שָׁם - אֲסוּרִים; שֶׁמָּא מִשָּׁם נִלְקְטוּ וְהִצְנִיעָן שָׁם.

66) בבא־בתרא כד, א. 67) כך היא גירסת הב"ח ב'טור' יו"ד סי' רצד. ובספרים אחרים הגירסא: מותרת בשתיה ומותרת בהנאה, וכן גורסים ה'לחם משנה' והרדב"ז. וכן משמע ממה שכתב רבינו "אבל ענבים וכו' אסורים", ולגירסת הב"ח - הלא גם יין אסור, ומה "אבל"? ואם תשאל: למה אין אוסרים היין משום חשש יין נסך? ה'תוספות' שם הקשו כך, ותירצו: רוב גנבי ישראל נינהו (עבודה זרה ע.). פירוש: רובם של הגנבים הם יהודים, אמנם בזמנו ובמקומו של רבינו נשתנה המצב, ולפיכך אומר רבינו לקמן בסוף פי"ב בחבית שפתחוה גנבים: אם רוב גנבי העיר ישראל - היין מותר, ואם לאו - אסור. וכאן עוסק רבינו בדיני ערלה בלבד, ולא נכנס לדיני יין נסך, וסומך על מה שכתב שם (וראה לחם־משנה ורדב"ז). 68) בגמרא בבא־בתרא כד, א. אומר זה הטעם למאן־דאמר רוב וקרוב הולכים אחר הקרוב, ואם כן לולא הטעם שאין הגנב טומן שם, היה אסור משום שפרדס זה של ערלה הוא הקרוב והוא כוודאי ערלה, כמו שמפרשים ה'תוספות' (ובלחם־משנה מתמה, הלא בגמרא שם נאמר טעם זה להסוברים רוב וקרוב - הולכים אחר הקרוב, ודעת רבינו היא שהולכים אחר הרוב, ראה שם).

יד. נָכְרִי וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ שֻׁתָּפִין בִּנְטִיעָה[69]: אִם הִתְנוּ מִתְּחִלַּת הַשֻּׁתָּפוּת שֶׁיִּהְיֶה הַנָּכְרִי אוֹכֵל שְׁנֵי עָרְלָה[70] וְיִשְׂרָאֵל אוֹכֵל שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִשְּׁנֵי הֵתֵּר כְּנֶגֶד שְׁנֵי הָעָרְלָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[71]; וְאִם לֹא הִתְנוּ מִתְּחִלָּה - אָסוּר[72]. וּבְלִבַּד שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לְחֶשְׁבּוֹן[73]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיַּחְשֹׁב כַּמָּה פֵּרוֹת אָכַל הַנָּכְרִי בִּשְׁנֵי עָרְלָה עַד שֶׁיֹּאכַל יִשְׂרָאֵל כְּנֶגֶד אוֹתָן הַפֵּרוֹת. אִם הִתְנוּ כָּזֶה - אָסוּר, שֶׁהֲרֵי זֶה כְּמַחֲלִיף פֵּרוֹת עָרְלָה.

69) ע"ז כב, א. 70) ומתעסק בנטיעה באותן השנים (רש"י שם). 71) ואינו כנהנה מערלה, שכן המשפט לפי התנאי שהגוי יאכל בשני ערלה שהתעסק בנטיעות, והישראל בשנות היתר כשהוא עובד. 72) שנהנה מחליפת אכילת שני ערלה באכילת שנים המותרות. 73) ואפילו התנו כך, מכיון שמחשבים פירות כנגד פירות, הרי זה חילופי פירות ערלה ממש, וערלה חליפיה אסורים, כמו שמסיים רבינו.

טו. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין דִּין נָטַע רְבָעִי נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ[74], אֶלָּא אוֹכֵל פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית בְּלֹא פִּדְיוֹן כְּלָל; שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא הָעָרְלָה. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: וּמַה סּוּרְיָא, שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בְּמַעַשְׂרוֹת וּבִשְׁבִיעִית מִדִּבְרֵיהֶם, אֵינָהּ חַיֶּבֶת[75] בְּנָטַע רְבָעִי,

כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; חוּצָה לָאָרֶץ - לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶטַע רְבָעִי נוֹהֵג בָּהּ?! אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - נוֹהֵג בָּהּ בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[76]. וְהוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים[77], שֶׁכֶּרֶם רְבָעִי לְבַדּוֹ[78] פּוֹדִין אוֹתוֹ[79] בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה. וְאֵין לְדָבָר זֶה עִקָּר.

74) טעמו מפני שלומדים נטע רבעי ממעשר שני ב'גזירה־שוה' "קודש" "קודש" בקידושין נד, א. יש ללמוד גם מה מעשר שני אין נוהג בחוצה לארץ, כך נטע רבעי אינו נוהג בחוץ לארץ (כסף־משנה בשם הרשב"א). ולפי זה, גם כרם רבעי אינו נוהג בחוץ לארץ, שגם כרם רבעי לומדים שם מ'גזירה־שוה' "קודש" "קודש". וחלקו על רבינו כמה מגדולי הפוסקים, ומחלקים בין כרם רבעי לנטע רבעי (שאר אילנות, לא גפנים) וסוברים שכרם רבעי נוהג בחוץ לארץ, אבל לא בשאר אילנות. וכן כתבו ה'תוספות' ברכות לה, א. ד"ה ולמאן. 75) רבינו למד דין סוריא, מ'ירושלמי' מעשר שני פ"ה (ר"ן סוף קידושין). 76) מעשר שני פ"ה מ"ב, וכן משמע מגמרא ביצה ה, א. בכרם רבעי של רבי אליעזר, והרי הוא היה אחרי חורבן בית שני. 77) רב אחאי גאון (כסף־משנה). 78) כלומר, רק בכרם ולא בשאר אילנות, ראה מה שכתבנו למעלה בזה. 79) מחללין אותו על שוה פרוטה ושוחק ומטיל לנהר, שאילתות דרב אחאי פרשת קדושים סי' ק. וכן כותב רבינו בהי"ז בארץ ישראל בזמן הזה.

טז. פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית[80] כֻּלָּהּ[81] - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּפָּדוּ. וּבְהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתְבָּאֵר מִשְׁפְּטֵי פִּדְיוֹנָן, וְדִין אֲכִילָתָן, וּמֵאֵימָתַי מוּתָּרִין לְעָרְלָה וְלִרְבָעִי.

80) של כל אילנות ולא רק כרם רבעי (ברכות לה.). 81) אפילו אם חנטו ברביעית ונכנסו לחמישית, אין אוכלים אותם בלא פדיון (רדב"ז).

יז. כֵּיצַד פּוֹדִין פֵּרוֹת נֶטַע רְבָעִי בַּזְּמַן הַזֶּה? אַחַר שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן[82] מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן נֶטַע רְבָעִי. וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת כֻּלָּן, וַאֲפִלּוּ בִּפְרוּטָה אַחַת[83], וְאוֹמֵר: הֲרֵי אֵלּוּ פְּדוּיִין בִּפְרוּטָה זוֹ. וּמַשְׁלִיךְ אוֹתָהּ פְּרוּטָה לְיָם הַמֶּלַח[84]. אוֹ מְחַלְּלָן עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מִפֵּרוֹת אֲחֵרוֹת, וְאוֹמֵר: הֲרֵי כָּל הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִין[85] עַל חִטִּים אֵלּוּ[86] אוֹ עַל שְׂעוֹרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְשׁוֹרֵף אוֹתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּקָּלָה לַאֲחֵרִים[87]. וְאוֹכֵל כָּל הַפֵּרוֹת.

82) שאין פודים במחובר לקרקע כדאיתא בתוספתא (כסף־משנה). 83) שבזמן הזה מותר אפילו לכתחילה לחלל שוה מנה על שוה פרוטה כמו בהקדש (ערכין כט.). 84) כדי שלא ימצאנה אדם ויבוא לידי תקלה. 85) [הראב"ד משיג, שהרי נטע רבעי למדנו ממעשר שני, ואין פודים מעשר שני אלא בכסף. וביותר קשה, שרבינו עצמו אומר בהל' מעשר שני פ"ד ה"ט: אין פודין מעשר שני אלא בכסף. אולם באותו פרק עצמו ה"ב, הוא כותב: וכן אם רצה לחלל על פירות אחרות יעלו וכו' בירושלים, וראה רדב"ז שם שמחלק בין פדיון לחילול, פדיון רק בכסף - וחילול מותר רק על פירות. וראה סיני כרך מה, מאמר פדיון מעשר שני, מאת משה רייך]. 86) אף־על־פי שחיטים הוא אינו מינו, ומעשר שני אין מחללין מין על שאינו מינו, כמו שפסק בפ"ג מהל' מעשר שני, כיון שבזמן שבית־המקדש קיים - בדיעבד אם חיללו מחולל, מחללים בזמן הזה לכתחילה (כמו שכתב הכסף־משנה כאן לתרץ השגת הראב"ד, וכן כתב ביו"ד סי' שלא) (לחם־משנה). 87) ואם תאמר, בכל דבר שהוא משום תקלה - ההלכה היא שקוברים ולא שורפים, ראה עבודה זרה סב, ב. ושנינו במשנה תמורה לד, א: כל הנקברים לא ישרפו, וכן פסק רבינו. ולמה כתב כאן "ושורף אותן"? אולם רבינו למד מגמרא עבודה זרה סב, ב - שבתבואה אין הקבורה מונעת את התקלה, כי המוצא אותה יחשוב שגנבים הטמינוה ויאכלוה (ראה שם).

יח. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁפָּדָה פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית אוֹ חִלְּלָן - אָסוּר לְאָכְלָן עַד שֶׁתִּכָּנֵס שָׁנָה חֲמִישִׁית. וְדָבָר זֶה אֵין לוֹ עִקָּר. וְיֵרֶאֶה לִי, שֶׁזּוֹ שִׁגְגַת הוֹרָאָה. וְהַטַּעַם[88]: לְפִי שֶׁכָּתוּב: וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ[89]. וְאֵין עִנְיַן הַכָּתוּב אֶלָּא שֶׁבַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ פִּרְיוֹ[90] בְּלֹא פִּדְיוֹן, כְּכָל חֵלִין שֶׁבָּעוֹלָם. וְאֵין רָאוּי לָחֹשׁ לְהוֹרָאָה זוֹ.

88) כלומר, טעמם של מקצת הגאונים. 89) ופירשו שהכתוב מדבר בפירות שנה רביעית, ואמרה תורה לאכול אותם בשנה החמישית אחרי שפדאם, ולא ברביעית. 90) פירוש, פירות של השנה החמישית ובלא פדיון, אבל פירות של הרביעית שנפדו - אוכלים אותן גם ברביעית.

יט. הַטֶּבֶל כֵּיצַד? כָּל אֹכֶל שֶׁהוּא חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת - קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ נִקְרָא טֶבֶל, וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ. כְּלוֹמַר: לֹא יִנְהֲגוּ בָּהֶן מִנְהַג חֵלִין וַעֲדַיִן קָדָשִׁים שֶׁעֲתִידִין לְהִתָּרֵם לֹא הוּרְמוּ. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[91] מִן הַטֶּבֶל קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[92]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ[93] אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר, וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ולא יחללו את קדשי בני ישראל וגו' והשיאו אותם עון אשמה".

והוא כדרשת הגמרא (סנהדרין פג, א.) "בעתידים לתרום הכתוב מדבר", אבל רש"י בפירושו על התורה (ויקרא כב, טו.) פירש הפסוק "שהוא איסור להאכילו לזרים".

ולכאורה צ"ע כיון שאיסור טבל הוא מצד התרומה המעורבת בו, למה דחק רש"י לפרש שהוא איסור להאכיל תרומה לזרים, ולא פירש כהגמרא שמדבר באיסור אכילת טבל, ונקרא "קדשי בני ישראל" מצד חלק התרומה שבו. ויש לומר שלשיטת רש"י בפשוטו של מקרא, יש חילוק בין טבל לתרומה גדולה ומעשר הטבול לתרומת מעשר, כי בפשוטו של מקרא לא מסתבר לומר שרק מצד החיוב להפריש תרומה כבר ישנו בפועל חלק תרומה בטבל, ולכן אי אפשר לפרש הכתוב "ולא יחללו את קדשי בני ישראל" על איסור טבל כי אין כאן קודש. משא"כ לגבי מעשר שכבר נעשית פעולת ההפרשה, הרי בהפרשה זו כבר נכללת גם הפרשת תרומת מעשר, אלא שהיא מעורבת במעשר, ופעולת הלוי היא רק שמברר חלק תרומת מעשר מן המעשר.

ולכן לא מצינו בפשוטו של מקרא חיוב מיתה על אכילת טבל, כי בגמרא סנהדרין (שם) למדו "חילול חילול מתרומה", לחייבו עונש מיתה (או מ"והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם") אבל לפי רש"י לא איירי שם בטבל.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 69 הערה 36)

91) משנה, מכות פ"ג מ"א, כחכמים. 92) סנהדרין סג, א. 93) ולומדים "חילול" "חילול" מטמא שאכל תרומה טהורה, שנאמר בו (ויקרא כב, ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (רש"י שם).

1 **כ. אֲבָל הָאוֹכֵל מִדָּבָר שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה**
2 **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וַעֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשְׂרוֹת**[94],
3 **וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר בּוֹ אֶלָּא מַעֲשַׂר עָנִי**[95] **- הֲרֵי זֶה**
4 **לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל טֶבֶל**[96], **וְאֵין בּוֹ מִיתָה; שֶׁאֵין עָוֹן**
5 **מִיתָה אֶלָּא בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר**[97].

94) כגון שעבר והפריש תרומת מעשר מן הכרי לפני שהפריש מעשר ראשון. 95) אע"פ שאין בו קדושה, ומותר לזרים ונאכל בכל מקום (רש"י). 96) שם טז, ב. להלן בהכ"א מבאר רבינו שהאזהרה לאוכל טבל, למדנו מן הכתוב (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך, ולהלן הוא אומר הגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו (שם יד, כט), וזהו מעשר עני. וזהו פירושו של הפסוק: לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר שכתוב בו "בשעריך" - בתוכו (רש"י שם) ולפיכך לוקה משום לאו ד"לא תוכל לאכול". 97) שזר חייב על אכילתן מיתה בידי שמים, אבל מעשרות אין בהם מיתה. ואפילו לרבי מאיר האוסר מעשר ראשון לזרים - אין חיוב מיתה על אכילתו, ולמדו זה ביבמות פו, א - ממה שכתוב בתרומה "ומתו בו כי יחללוהו", ודרשו: "בו" ולא במעשר.

6 **כא. אַזְהָרָה לְאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מִמֶּנּוּ**
7 **מַעֲשְׂרוֹת - בִּכְלַל שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל**[98]
8 **בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְגוֹמֵר. וּבְהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת**
9 **וּמַעַשְׂרוֹת**[99] **יִתְבָּאֵר: אִי זֶה דָּבָר חַיָּב בִּתְרוּמָה**
10 **וּבְמַעַשְׂרוֹת וְאִי זֶה דָּבָר פָּטוּר, וְאִי זֶה דָּבָר הוּא**
11 **חַיָּב מִן הַתּוֹרָה וְאִי זֶהוּ הַחַיָּב מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**
12 **וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת מִטֶּבֶל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם אוֹ מִכִּלְאֵי**
13 **הַכֶּרֶם**[100] **וְעָרְלָה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ**[101] **- מַכִּין אוֹתוֹ**
14 **מַכַּת מַרְדּוּת.**

98) ראה מה שכתבנו בהלכה הקודמת. 99) בספר זרעים. 100) בחוץ לארץ - מדברי סופרים, כמ"ש בה"ה. 101) ערלה בחוץ לארץ אסורה - הלכה למשה מסיני, כמבואר בה"י, אבל כיון שאין כאן לאו מפורש בתורה, אינו לוקה מלקות מן התורה אלא מכת מרדות, כדין חצי שיעור. וכן כתב רבינו למעלה בפ"ג ה"ו. ובכמה מקומות אחרים.

15 **כב. הַטֶּבֶל וְהֶחָדָשׁ וְהַהֶקְדֵּשׁ וּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית**
16 **וְהַכִּלְאַיִם**[102] **וְהָעָרְלָה - מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִפֵּרוֹתֵיהֶן**[103]
17 **אֲסוּרִים כְּמוֹתָם**[104], **וְאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן**[105]. **חוּץ מִיַּיִן**
18 **וָשֶׁמֶן שֶׁל עָרְלָה**[106] **וְיַיִן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם**[107], **שֶׁלּוֹקִין**
19 **עֲלֵיהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקִין עַל הַזֵּיתִים וְעַל הָעֲנָבִים שֶׁלָּהֶן.**

102) פירוש, הירק הנזרע בכרם שאסור משום כלאי הכרם. ואין לפרש שהמדובר בכלאי זרעים, שהרי כלאי זרעים מותרים באכילה (ראה פ"א מהל' כלאים ה"ז). 103) כגון: תותים, תאנים ורמונים. 104) חולין קכ, ב. 105) שהוא שלא כדרך אכילתו, ואין לוקין עליו כמ"ש הרב המגיד למעלה בפ"ח הט"ז לדעת רבינו בדין אין לוקין על הנאה. 106) שלמדים ב'גזירה־שוה' "פרי" "פרי" מביכורים, וביכורים מתרומה, ובתרומה כתיב "תירוש ויצהר", תירוש הוא יין, ויצהר הוא שמן, כמבואר שם קכא, א. ו'גזירה־שוה' היא כמפורש בתורה, ולפיכך לוקים על יין ושמן. 107) דקיימא־לן כלאי הכרם לוקה עליהם אפילו שלא כדרך הנאתם. וכן פסק בפט"ו. ולכך לוקין על המשקין היוצאים מהם שאסורים כמותם (לחם־משנה). [אולם נשאר עוד לבאר למה כתב רבינו בתחילת הלכה זו שאין לוקין על משקה היוצא מירקות שנזרעו בכרם כפי שפירשנו שם דבריו, והלא דינם כדין הענבים. והרגיש בזה ה'לחם משנה' עצמו. ונראה שרבינו נוקט כאן שיטתו של אביי בפסחים כד, ב - שמיץ פירות "זיעה בעלמא", כלומר אין בו ממשות האיסור. וראה רש"י תמורה לג, ב - שלמדנו ערלה טעונה שריפה מכלאי הכרם בהיקש. ומכאן אפשר ללמוד כלאי הכרם מערלה לענין מלקות ביין, בלי כל הפלפול של ה'לחם משנה'].

20 **כג. וְיֵשׁ בְּקָדָשִׁים אִסּוּרִין אֲחֵרִים בְּמַאֲכָלוֹת, וְכֻלָּן**
21 **שֶׁל תּוֹרָה הֵן. כְּגוֹן אִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בַּאֲכִילַת תְּרוּמוֹת**
22 **וּבִכּוּרִים וְחַלָּה וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי, וְאִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בְּקָדְשֵׁי**
23 **מִזְבֵּחַ, כְּגוֹן פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא. וְכָל אֶחָד מֵהֶן**
24 **יִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.**

25 **כד. וְשִׁעוּר כָּל אֲכִילָה מֵהֶן - כְּזַיִת, בֵּין לְמַלְקוּת**
26 **בֵּין לְכָרֵת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אִסּוּר חָמֵץ בְּפֶסַח וְדִינָיו**
27 **בְּהִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה**[108]. **אֲבָל אִסּוּר אֲכִילָה בְּיוֹם**

הַכִּפּוּרִים - אִסּוּר מִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ[109]; וְכֵן אִסּוּר יוֹצֵא מִגֶּפֶן עַל הַנָּזִיר אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל. וּלְפִיכָךְ[110] יִתְבָּאֵר אִסּוּר כָּל אֶחָד מֵהֶן וְשִׁעוּרוֹ וְדִינָיו בִּמְקוֹמוֹ הָרָאוּי לוֹ.

108) ולפיכך לא נכתבו כאן. 109) שאין שם איסור על המאכל, אלא שביום זה נאסרה אכילה ושתיה בכלל. 110) מפני שישנם הבדלים עקרוניים בין אלה ובין שאר איסורי אכילה.

יום ב' י"ג מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר יין שנתנסך לעבודה זרה וסתם יינם; וגוי שנגע ביין שלא בכוונה; ודין הלוקח עבדים מהגוי ומלו וטבלו וגר תושב, שנגעו ביין; אם נתערב ביין ישראל מעט דבש ומעט שאור; גוי שדרך וישראל עומד על גביו, וחומץ הגוי; הכשר כלי הגויים אשר לחרש ולעץ ולאבן; בזמן הזה אין לוקחין אלא מאדם שהוחזק בכשרות; והמתארח אצל בעל הבית.

א. יַיִן[2] שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - אָסוּר בַּהֲנָיָה, וְהַשּׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[3]. וְכֵן הָאוֹכֵל כָּל שֶׁהוּא מִתְּקָרֵבֶת[4] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מִבְּשָׂר אוֹ מִפֵּרוֹת, אֲפִלּוּ מַיִם וָמֶלַח, הָאוֹכֵל מֵהֶן כָּל שֶׁהוּא - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם, יָקוּמוּ וְיַעְזְרוּם[5].

~ נקודות משיחות קודש ~

"יין שנתנסך לעבודה־זרה אסור בהניה.... שנאמר "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם".

לדעת הרמב"ם, ה'חינוך' ועוד, שלא מנו מצות־עשה של ברכת התורה מהפסוק בהאזינו (לב, ג - "כי שם ה' אקרא כו'") כן מנו בנוגע למצוות איסור יין נסך, מהפסוק בפרשת האזינו לב, לח. כי הוא מצות לא־תעשה ואפשר ללומדו משירת האזינו.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 187 הערה 1)

~ נקודות משיחות קודש ~

"האוכל מהן כל שהוא – לוקה".

ידוע הכלל שעצם, כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו, והגם ש"מקצתו" ו"כולו" הם שני הפכים, בכל זאת כשמדובר בעצם, הרי כל נקודה ונקודה שבו היא ככולו. כך גם כשאדם פוגע בעניין כללי, גם אם יפגע במשהו קטן ממנו, הרי הוא פוגע בכולו. לכן יש שני אופנים בגדר "משהו". האחד הוא שיכול להיות משהו שהוא חלק ממשהו כי מתחלק ונפרד ממנו ונעשה מציאות חדשה, והאחר הוא שבכל חלק הכי קטן ישנו המציאות של ה"משהו".

כך גם באיסורי הנאה מעבודה־זרה שכל חלק וחלק ממנה אסור מאותה סיבה שאסור הכל, ולכן גם "האוכל ממנו כל שהוא - לוקה".

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 155)

2) ניסוך יין הוא אחת מארבע עבודות של עבודה זרה שחייבין עליהן סקילה אפילו אם אין דרך עבודתו של אותו אליל בכך. 3) שתי מלקות, אחת משום לא תביא תועבה אל ביתך ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. ואף על פי שכתב כאן סתם "לוקה" נתכוין לשתי מלקות. 4) מה שמקריבים לעבודה זרה. 5) ומה שהביא כאן פסוק זה, הרי זה רק כדי ללמוד ממנו שיין נסך דינו כזבח.

ב. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ - כְּזֶבַח שֶׁקָּרַב לָהּ. וְכֵיוָן שֶׁאִסּוּר זֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא - אֵין לוֹ שִׁעוּר[6], שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם[7].

6) טעם למה שאמר בהלכה הקודמת, שלוקה אפילו בכל שהוא ואין צריך שיעור. 7) בעיר הנידחת שהיא גם כן מעין עבודה זרה.

ג. יֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם נִתְנַסֵּךְ אוֹ לֹא נִתְנַסֵּךְ, וְהוּא הַנִּקְרָא סְתָם יֵינָם[8] - אָסוּר בַּהֲנָאָה כְּמוֹ יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ[9]. וְדָבָר זֶה מִגְּזֵרוֹת סוֹפְרִים הוּא[10]. וְהַשּׁוֹתֶה מִסְּתָם יֵינָם רְבִיעִית[11] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

8) ודניאל פירש ממנו שנאמר: "אשר לא יתגאל בפתבג המלך וביין משתיו". 9) משום חומרת איסור עבודה זרה עשאוהו חכמים כיין נסך גמור שנתנסך לעבודה זרה שאסור מן התורה. 10) גזרו החכמים על יינם של גויים משום בנותיהם. פירוש: שתיית יין מביא לקירוב לבבות ויביא לחיתון עם בנותיהם. והיא אחת משמונה עשר גזירות שגזרו בעליית חנניא בן גוריון: וגזרו מתחילה על השתייה בלבד, אבל בית דין שלאחריהם ראו שהגויים מרבים בניסוך וגזרו איסור הנאה אף בסתם יינם. 11) אבל השותה פחות מרביעית אינו לוקה מכת מרדות ואף על פי שעל יין נסך ממש לוקה בכל שהוא וסתם יינם עשו חכמים כיין נסך, לא החמירו חכמים לעניין שיעורו, מפני שלא נאסר משום עבודה זרה אלא משום חשש חיתון.

ד. וְכָל יַיִן שֶׁיִּגַּע[12] בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי זֶה אָסוּר[13], שֶׁמָּא נִסֵּךְ אוֹתוֹ[14]; שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[15]. הָא לָמַדְתָּ[16], שֶׁיַּיִן יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - דִּינוֹ כְּסְתָם יֵינָם שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה.

12) נגיעה משמעותה שכשוך. 13) בגמרא אמרו, רבא שהתיר בהנאה חזר בו. 14) אם נגע בו בכוונה וידע שזהו יין. 15) אפילו שלא בפני עבודה זרה. 16) שלא יין של גוי בלבד אסור אלא אפילו יין של ישראל שנגע בו גוי ואין הישראל יכול לומר לו אין בכוחך לאסור ייני שלא בהסכמתי. ולפיכך חוששים שמא נסך ודינו כסתם יינם.

ה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה[17], וְכֵן תִּינוֹק[18] עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן - אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[19] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה[20]. הַלּוֹקֵחַ עֲבָדִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וּמָלוּ וְטָבְלוּ - מִיָּד אֵין מְנַסְּכִין, וְיַיִן שֶׁנִּגְּעוּ בּוֹ מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָהֲגוּ בְּדָתֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא פָּסְקָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִפִּיהֶם[21].

17) שלא כיוון לנגוע ביין ונגע במקרה. או שהושיט ידו לחבית וחשב שיש בה שמן ונמצא יין. 18) לא תינוק ממש אלא כל שאינו יודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה, דינו כך. 19) והטעם משום הרחקת עבירה כמבואר בגמרא: "לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב" (לנזיר אומרים: לך מסביב לכרם ואל הכרם לא תקרב) להרחיקו מן העבירה, שהנזיר אסור ביין. 20) ודאי לא נתנסך כיון שהיה שלא בכוונה. 21) כרב, ולא כשמואל שאומר עושן יין נסך עד שתשקע [=תישכח] עבודה זרה מפיהם. וטעמו של דבר מכיוון שמלו וטבלו ודאי לא ניסכו לשם עבודה זרה.

ו. בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת הָעוֹבְדוֹת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל וּמָלוּ וַעֲדַיִן לֹא טָבְלוּ[22] - הַגְּדוֹלִים אוֹסְרִין הַיַּיִן כְּשֶׁיִּגְּעוּ בּוֹ, וְהַקְּטַנִּים אֵינָן אוֹסְרִין[23].

22) אבל אם לא מלו ולא טבלו אפילו קטנים אוסרים במגעם לשתייה כדין גוי קטן. 23) דווקא בני שפחות שמלו ולא טבלו שגדלו ברשות ישראל, קטנים אינם אוסרים, אבל הלוקח עבד מן הגוי ומלו ולא טבלו אפילו קטנים עושים יין נסך לאסור בשתייה כשאר גוי קטן.

ז. גֵּר תּוֹשָׁב, וְהוּא שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[24] - יֵינוֹ אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה[25]. וּמְיַחֲדִין אֶצְלוֹ יַיִן[26], וְאֵין מַפְקִידִין אֶצְלוֹ יַיִן[27]. וְכֵן כָּל גּוֹי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּגוֹן אֵלּוּ הַיִּשְׁמְעֵאלִים[28] - יֵינָן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְכֵן הוֹרוּ כָּל הַגְּאוֹנִים. אֲבָל אוֹתָם הָעוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - סְתַם יֵינָם אָסוּר בַּהֲנָיָה.

24) "אי זה הוא גר תושב? זה גוי שקיבל עליו שלא יעבוד עבודה זרה עם שאר המצוות שנצטוו בני נח". 25) והטעם שגזירה ראשונה על יין גויים משום בנותיהם, בשתייה בלבד אסרו וגזירה זו כוללת גם גר תושב. אבל איסור הנאה בסתם יינם שגזרו בית דין שלאחריהם משום חשש ניסוך, לא גזרו אלא בעובד עבודה זרה בלבד. 26) מניח בחנותם זמן מה עד שילך כדי מיל בערך. והטעם, כיון שאינו עובד עבודה זרה, אינו נוגע ביין ולא ינסך וגם לא יניח לגוי אחר לנגוע ולנסך, שהרי אין לו כל הנאה בזה. 27) בביתו לזמן מרובה, שמא יחליף יין זה ביינו, ויינו אסור בשתייה. אבל בזמן מועט אין חוששים לחילוף. 28) ומה שכתב רבינו בתחילת הלכה זו "שקיבל עליו שבע מצוות" ומשמע מדבריו שאם קיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה בלבד אסור בהנאה, זה נאמר רק בגר תושב בן אומה עובדת עבודה זרה, אבל אם כל אומתו אינה עובדת עבודה זרה, אינו אסור במגעו בהנאה וגם לא צריך קבלה בפני שלושה חברים.

ח. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיָן זֶה[29] שֶׁהַיַּיִן אָסוּר, אִם הָיָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנֶּאֱסַר הַיַּיִן בִּגְלָלוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה; וְאִם אֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא אָסוּר בִּשְׁתִיָּה בִּלְבַד. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר נָכְרִי סְתָם - הֲרֵי זֶה עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

29) בעניין ניסוך היין.

ט. אֵין מִתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶלָּא יַיִן שֶׁרָאוּי לְהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁגָּזְרוּ עַל סְתַם יֵינָם וְגָזְרוּ עַל כָּל יַיִן שֶׁיִּגַּע בּוֹ שֶׁיִּהְיֶה אָסוּר בַּהֲנָיָה - לֹא גָזְרוּ אֶלָּא עַל הַיַּיִן הָרָאוּי לְהִתְנַסֵּךְ. לְפִיכָךְ, יַיִן מְבֻשָּׁל[30] שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵינוֹ אָסוּר. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[31] בְּכוֹס אֶחָד. אֲבָל יַיִן מָזוּג[32] וְיַיִן שֶׁהִתְחִיל לְהַחְמִיץ וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁתֶּה[33], אִם נָגַע בּוֹ - נֶאֱסָר.

30) מאימתי נקרא מבושל? משהרתיח על גבי האש. 31) וכתב הרא"ש: הדבר תמוה כיון שגזרו על יינם בשתייה משום בנותיהם וכי משום שהרתיחו לא שייך לגזור בזה? ואפשר לפי שהמבושל אינו מצוי כל כך ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים. [=ואולי אפשר לומר שיין מבושל אינו גורם לקירוב לבבות.] 32) במים, אם יש בו טעם ומראה יין. 33) שלושה ימים הראשונים יש בו משום יין נסך, שכל שלושה ימים הראשונים עדיין טעמו טעם יין.

י. הוֹרוּ גְּאוֹנֵי הַמַּעֲרָב, שֶׁאִם נִתְעָרֵב בְּיֵין יִשְׂרָאֵל מְעַט דְּבַשׁ אוֹ מְעַט שְׂאוֹר, הוֹאִיל וְאֵינוֹ רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ[34] - הֲרֵי הוּא כִּמְבֻשָּׁל אוֹ כְּשֵׁכָר[35], וְאֵינוֹ מִתְנַסֵּךְ, וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

34) הרמב"ן, הרא"ש והר"ן חולקים על רבינו ואוסרים, ונימוקם, שהרי הגויים מקריבים פירות לעבודה זרה שאסורים להקרבה על גבי המזבח, גם יין מזוג פסול למזבח ויש בו משום יין נסך. 35) סתם שכר בתלמוד הוא מתמרים או משעורים ואין דרכם לנסכו לעבודה זרה, שלא אסרו שכר של גויים, אלא משום שחוששים שמא שתה ממנו נחש, וגויים אינם מקפידים לכסות, אבל לא אסרוהו משום בנותיהם או משום גזירת יין נסך, ולפיכך אם ידוע שלא נתגלה או במקומות שאין נחשים מצויים מותר לשתותו.

יא. מֵאֵימָתַי יֵאָסֵר יֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת? מִשֶּׁיִּדְרֹךְ וְיִמָּשֵׁךְ הַיַּיִן[36]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָרַד לַבּוֹר, אֶלָּא עַדַיִן הוּא בַּגַּת - הֲרֵי זֶה אָסוּר. לְפִיכָךְ אֵין דּוֹרְכִין עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּגַּת, שֶׁמָּא יִגַּע בְּיָדוֹ[37] וְיִנַּסֵּךְ. וַאֲפִלּוּ הָיָה כָּפוּת[38]. וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ גַּת

דְּרוּכָה[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הַיַּיִן מְעֹרָב עִם הַחַרְצַנִּים וְזַגִּין וְלֹא יָרַד לַבּוֹר.

36) מימרא של רב הונא: ופירש רש"י הגת עשוייה כמדרון ומשעה שהיוצא מן הענבים נמשך מצד העליון לצד התחתון נקרא יין ונגיעת גוי אוסרתו ואף על פי שעדיין הוא בגת. ורבינו תם מפרש משהתחיל היין לקלח מן הגת אל הבור, וקודם לכן הם ענבים דרוכים ולא יין ולפיכך אינם נעשים יין נסך. 37) משמע שאם ניסך ברגלו שהוא דורך בה אינו יין נסך שכלל בידינו ניסוך ברגל אינו נקרא ניסוך... ומותר בהנאה, אבל בשתייה אסור. [=והטור סימן קכג נוקט שיטה אחרת לגמרי, ודעתו שניסוך ברגל אסור בהנאה וכאן מותר בהנאה מפני שהגוי טרוד בדריכה ואינו מנסך, אבל נגיעה ברגל שלא אגב דריכה אוסרת כמו ביד]. 38) ידיו קשורות שגוזרים כפות משום אינו כפות ואסור אפילו בהנאה. 39) והיין מושך מחלק העליון לתחתון.

יב. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁדָּרַךְ הַיַּיִן וְלֹא נָגַע בּוֹ, וַהֲרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו[40], וְיִשְׂרָאֵל[41] הוּא שֶׁכִּנְּסוֹ בֶּחָבִית - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה.

40) ומשמרו שלא יגע בידו. 41) לבדו.

יג. הַחֹמֶץ שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר בַּהֲנָיָה, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה יַיִן נֶסֶךְ קֹדֶם שֶׁיַּחְמִיץ. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה דּוֹרֵס עֲנָבִים בְּחָבִית, אַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן צָף עַל גַּבֵּי יָדָיו - אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם יַיִן נֶסֶךְ. הָיָה אוֹכֵל מִן הַסַּלִּים[42] וְהוֹתִיר כִּסְאָה וְכִסְאָתַיִם וּזְרָקָן בַּגַּת, אַף עַל פִּי שֶׁהַיַّין מִגִּתּוֹ[43] עַל הָעֲנָבִים - אֵין עוֹשֶׂה יַיִן נֶסֶךְ[44].

42) שהביאו ענבים לגת. 43) בדפוס רומי ר"מ וכן בתוספתא שם: מנתז. וכן נכון. 44) תוספתא שם: גוי שהיה מעלה ענבים בסלים ובדרדורין לגת אף על פי שניפצן לגת והיין מנתז על גבי ענבים מותר שאין דרכם מנסכין כן.

יד. הַחַרְצַנִּים וְהַזַּגִּין שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֲסוּרִים[45] כָּל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ[46]; וּלְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - כְּבָר יָבְשׁוּ וְלֹא נִשְׁאֲרָה בָהֶן לַחְלוּחִית, וּמֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וְכֵן שְׁמָרִים שֶׁל יַיִן שֶׁיָּבְשׁוּ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - מֻתָּרִין; שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר בָּהֶן רֵיחַ יַיִן, וַהֲרֵי הֵן כְּעָפָר וְכַאֲדָמָה[47].

45) אפילו בהנאה. 46) שהם לחים, כחכמים, שאמרו לחים אסורים, יבשים מותרים. ופירשו בגמרא: לחים - כל י"ב חודש, יבשים - לאחר י"ב חודש. 47) משמע אפילו לא נתן עליהם מים מותרים ולא כדעת רבינו תם.

טו. נֹאדוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְקַנְקַנֵּיהֶן שֶׁהִכְנִיסוּ בָּהֶן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֵינָם - אָסוּר לִתֵּן לְתוֹכָן יַיִן עַד שֶׁיַּיְשְׁנָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ[48]; אוֹ עַד שֶׁחֲזִירָן לְאוּר[49] עַד שֶׁיִּתְרַפֶּה הַזֶּפֶת[50] שֶׁעֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁיֵּחַמּוּ[51]; אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכָן מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת[52], וּמְעָרֶה הַמַּיִם וּמַחֲלִיף מַיִם אֲחֵרִים כָּל מֵעֵת לְעֵת שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים. בֵּין שֶׁהָיוּ הַכֵּלִים שֶׁלָּהֶן בֵּין שֶׁהָיוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשָׁאֲלוּ אוֹתָן וְהִכְנִיסוּ בָּהֶן יֵינָם. וְאִם נָתַן לְתוֹכָם יַיִן[53] קֹדֶם שֶׁיִּטַּהֵר אוֹתָן - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה.

48) ואז יוצא ריח היין מהם ומתנדף. 49) שהחזירן לכבשן האש. 50) שבפנים וזהו סימן שנתלבנו הכלים. 51) אם אין הכלים מזופתים אבל הוחמו בשיעור כזה, שאילו היו מזופתים היה הזפת מתרפה. 52) שהמים יהיו בכלים שלושה ימים מעת לעת. 53) מלשון רבינו נראה שאפילו נתן בהם רק לזמן קצר גם כן אסור.

טז. וּמֻתָּר לִתֵּן לְתוֹכָן שֵׁכָר[54] אוֹ צִיר[55] אוֹ מוּרְיָס[56] מִיָּד[57], וְאֵין צָרִיךְ לִכְלוּם. וּמֻתָּר לִתֵּן הַיַּיִן לְתוֹכָן אַחַר שֶׁנּוֹתֵן הַצִּיר אוֹ הַמּוּרְיָס[58], שֶׁהַמֶּלַח שׁוֹרְפָן.

54) כי השכר מבטל טעמו של היין. 55) המתמצה מדגים שנמלחו. 56) שומן של דגים. 57) ואף על פי שלא מילאוהו מים, מפני שהם שורפין את היין הנבלע בכלים ומכלין אותו. 58) ואין צריך הכשר קודם נתינת היין, מפני שהמלח שבציר ובמוריס שורף את היין שהיה מובלע בכלים, אבל אם נתן שכר טעון הכשר אם רצה לתת בו יין, שהשכר רק מבטל טעם היין אבל אינו מכלהו.

יז. הַלּוֹקֵחַ כֵּלִים חֲדָשִׁים שֶׁאֵינָם מְזֻפָּתִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - נוֹתֵן לְתוֹכָן יַיִן מִיָּד[59], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא נָתְנוּ בָּהֶן יַיִן נֶסֶךְ. וְאִם הָיוּ מְזֻפָּתִין - מִדִּינָן[60], וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן חֲדָשִׁים[61]. וְכֵן כְּלֵי שֶׁנָּתְנוּ בּוֹ יַיִן נֶסֶךְ וְאֵין מַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם[62], כְּגוֹן כְּלֵי שֶׁחוֹשֵׁף בּוֹ[63] אוֹ הַמַּשְׁפֵּךְ וְכַיּוֹצֵא בָהּ - מְשַׁכְשְׁכוֹ[64] בְּמַיִם וְדַיּוֹ.

59) ואין צריכים הדחה. 60) ואין צריך עירוי מים שלוש פעמים, כיוון שהגוי לא הכניס לתוכם יין לקיום, כי אחרת לא היו נראים הכלים כחדשים, מספיקה הדחה לבדה. 61) כלומר, נראים כחדשים. 62) הגוי אינו מכניס בהם יין על מנת לשהותו בהם זמן רב. 63) כלי שדולים [=שואבים] בו מן הבור. 64) למרות שהם ישנים, מספיק שכשוך.

יח. וְכֵן כּוֹס שֶׁל חֶרֶס שֶׁשָּׁתָה בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר לִשְׁתּוֹת בּוֹ. הֶדִּיחוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית - מֻתָּר, שֶׁכְּבָר הָלְכוּ צַחְצוּחֵי הַיַּיִן שֶׁבּוֹ[65]. וְהוּא שֶׁהָיָה מְצֻפֶּה בְּאָבָר[66], כְּדֶרֶךְ שֶׁהַיּוֹצְרִין[67] עוֹשִׂין, אוֹ שֶׁהָיָה מְזֻפָּת[68]; אֲבָל שֶׁל חֶרֶס[69] - צָרִיךְ הֲדָחָה[70].

65) אבל בפעם ראשונה ושנייה נשארו עוד טיפות זעירות של יין. 66) בבדיל. 67) עושי כלי חרס. 68) ובכלים ישנים, צריכים שלוש הדחות. 69) בלא ציפוי ואינו מזופת. 70) פעם אחת בלבד. שיותר בולע מצופה באבר או מזופת מאינו מצופה באבר, והמדובר כשאין הציפוי חלק

כל כך, אבל כאשר הוא חלק לגמרי בולע פחות מחרס ונקרא "שוע" שיתבאר דינו בהלכה יט.

יט. כְּלֵי חֶרֶס הַשּׁוּעִים[71] בְּאָבָר שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בְּיֵין נֶסֶךְ: אִם הָיוּ לְבָנִים אוֹ אֲדֻמִּים[72] אוֹ שְׁחֹרִים - מֻתָּרִין[73]; וְאִם הָיוּ יְרֵקִין - אֲסוּרִין[74], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בּוֹלְעִים. וְאִם יֵשׁ בָּהֶם מָקוֹם מְגֻלֶּה שֶׁל חֶרֶס[75], בֵּין לְבָנִים בֵּין יְרֵקִים - אֲסוּרִים[76], מִפְּנֵי שֶׁהֵם בּוֹלְעִין. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁאֵין הַדָּבָר אֶלָּא בְּשֶׁכְּנָסוֹ בָּהֶם לְקִיּוּם[77]; אֲבָל לֹא כְּנָסוֹ בָּהֶם לְקִיּוּם - מִדִּיחָן וּמֻתָּרִין וַאֲפִלּוּ הֵם שֶׁל חֶרֶס[78].

71) חלקים ומצופים יפה. 72) בגמרא נזכר רק לבנים ושחורים. 73) בהדחה בלבד. 74) "משום דמיצריף". [פירש רש"י, שיש בהם תערובת קרקע של מחפורת צריף, היינו נתר שבולע הרבה. ומשמע מדבריו, שאפילו הגעלה ברותחים אינה מועילה. ... ומכל שכן שמילוי ועירוי או יישון אינם מועילים. אולם רבינו כאן בדין "מקום מגולה" כלל ביחד ירוקים ולבנים ומשמע שמשווה דינם, ולבנים בוודאי שמועיל בהם עירוי ויישון. 75) היינו שיש בקעים וסדקים בציפוי. 76) ואפילו כמה הדחות אינן מועילות וצריכים מילוי ועירוי ג' מעת לעת או יישון. 77) כלומר, בכלים העשויים להכניס בהם לקיום. ... כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו בו חכמים. ולבנים ושחורים שאין בהם מקום מגולה אפילו במכניסם לקיום מותרים בשכשוך בעלמא שהם ככלי מתכות מפני שהם מצופים באבר, ומדבריו למדנו שכלי מתכות אפילו במכניס לקיום אין צריך מילוי ועירוי אלא בהדחה בעלמא די. 78) פירוש: אף על פי שהם של חרס.

כ. גַּת שֶׁל אֶבֶן וְשֶׁל עֵץ שֶׁדְּרַךְ בָּהֶן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[79], אוֹ גַּת שֶׁל אֶבֶן שֶׁזִּפְּתָהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[80] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא דָרַךְ בָּהּ - מִדִּיחָן[81] בְּמַיִם וּבְאֵפֶר אַרְבַּע פְּעָמִים[82] וְדוֹרֵךְ בָּהֶן. וְאִם הָיְתָה בָּהֶם לַחְלוּחִית - מַקְדִּים הָאֵפֶר[83] לַמַּיִם; וְאִם לַאו - מַקְדִּים הַמַּיִם[84].

79) ואינם זפותים. 80) ודרך לשים בגת מעט יין כדי להעביר את ריח העשן של הזפת. 81) כדי להעביר צחצוחי היין שעל הזפת. ודווקא גת של אבן שזפתה די בהדחה, אבל גת של עץ אם זפתה אף על פי שלא דרך בה צריך לקלוף את הזפת, מפני שנבלע בה הרבה יין. 82) כלומר, שתי פעמים מים ושתי פעמים אפר. 83) היינו, נותן אפר ומים אפר ומים. 84) נותן מים ואפר מים ואפר.

כא. גַּת שֶׁל אֶבֶן מְזֻפֶּפֶת[85] שֶׁדָּרַךְ בָּהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ גַּת שֶׁל עֵץ זְפוּתָהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא דָרַךְ בָּהּ - צָרִיךְ לִקְלֹף[86] אֶת הַזֶּפֶת. וְאִם יִשְׁנָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ אוֹ נָתַן בָּהּ מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְלֹף. לֹא תִּהְיֶה הַגַּת חֲמוּרָה[87] יָתֵר מִן הַקַּנְקַנִּים. לֹא נֶאֱמַר יִקְלֹף אֶלָּא לְהַתִּירָהּ מִיָּד[88].

85) שאפילו גת של אבן בולעת הרבה אם דרך בה הגוי. 86) אפילו בגת של עץ. 87) שהרי בגת אין מעכבים את היין כל כך כמו בקנקנים. 88) בלי יישון ועירוי.

כב. גַּת שֶׁל חֶרֶס[89], אַף עַל פִּי שֶׁקָּלַף אֶת הַזֶּפֶת - אָסוּר לִדְרֹךְ בָּהּ מִיָּד, עַד שֶׁיָּחֵם אוֹתָהּ בָּאֵשׁ עַד שֶׁיִּרְפֶּה הַזֶּפֶת[90]. וְאִם יִשְׁנָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ אוֹ נָתַן בָּהּ מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים - מֻתֶּרֶת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

89) במשנה שם: ושל חרס אף על פי שקלף את הזפת הרי זו אסורה. והקליפה אינה מתירה אותה. 90) הראב"ד תמה הלא המדובר בקלף ואין כאן זפת? אבל רבינו דייק בלשונו וכתב "עד שייחם אותה באש עד שירפה" וכוונתו עד שיתחמם כדי שיתרפה הזפת אילו היה נמצא שם.

כג. מְשַׁמֶּרֶת[91] שֶׁל יַיִן שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת: אִם הָיְתָה שֶׁל שַׁעַר[92] - מִדִּיחָהּ[93] וּמְשַׁמֵּר בָּהּ; וְאִם הָיְתָה שֶׁל צֶמֶר[94] - מִדִּיחָהּ בְּמַיִם וּבְאֵפֶר[95] אַרְבַּע פְּעָמִים, וּמַנִּיחָהּ עַד שֶׁתִּתְנַגֵּב וּמְשַׁמֵּר בָּהּ; וְאִם הָיְתָה שֶׁל שֵׁשׁ[96] - מְיַשְּׁנָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן קְשָׁרִים - מַתִּירָן[97]. וְכֵן כְּלֵי חֶלֶף[98] וְהוּצִים[99] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִכְּפִיפוֹת[100] שֶׁדּוֹרְכִין בָּהֶן יַיִן: אִם הָיוּ תְּפוּרִין בַּחֲבָלִים - מִדִּיחָן; וְאִם הָיוּ אֲחוּזוֹת זוֹ בָּזוֹ בְּסִבּוּךְ קָשֶׁה - מִדִּיחָן בְּאֵפֶר[101] וּבְמַיִם אַרְבַּע פְּעָמִים, וּמְנַגְּבָן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; וְאִם הָיוּ תְּפוּרוֹת בְּפִשְׁתָּן - מְיַשְּׁנָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן קְשָׁרִים - מַתִּירָן[102].

91) מסננת. 92) משמע כל מיני שער, ורש"י פירש שער אדם. 93) שהשער אינו בולע כלל. 94) בולע קצת. 95) היינו ניגוב. 96) של פשתן. 97) ואחר כך מנגבן שהיין נבלע בקשרים. 98) מין צמח. 99) סיבים הנכרכים סביב הדקלים. 100) סלים קלועים. 101) מנגבן שהיין מתעכב יותר. 102) ואחר כך מנגבן.

כד. כְּלֵי הַגַּת שֶׁדָּרַךְ בָּהֶן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֵין נֶסֶךְ, כֵּיצַד מְטַהֲרִין אוֹתָן כְּדֵי שֶׁיִּדְרֹךְ בָּהֶן הַיִּשְׂרָאֵל? הַדַּפִּין[103] וְהָעֲדָשִׁים וְהַלּוּלְבִין[104] - מִדִּיחָן[105]. הָעֲקָלִין[106]: שֶׁל נְסָרִין וְשֶׁל בִּצְבּוּץ[107] - מְנַגְּבָן; שֶׁל שִׁיפָּה[108] וְשֶׁל גֶּמִי - מְיַשְּׁנָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם רָצָה לְטַהֲרָן מִיָּד - מַגְעִילָן בְּרוֹתְחִין, אוֹ חוֹלְטָן בְּמֵי זֵיתִים[109], אוֹ מַנִּיחָן תַּחַת צִנּוֹר שֶׁמֵּימָיו מְקַלְּחִין[110] אוֹ בְּמַעְיָן שֶׁמֵּימָיו רוֹדְפִין[111] שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת[112], וְאַחַר כָּךְ יֶתֵּרוּ[113].

103) כעין דלת שנותנים על הענבים. 104) מטאטא שמאספים בו את הענבים המתפזרים, או שמנקים בו את הגת. 105) במים. 106) שקושרים בהם את הקף סביב הזיתים שלא יתפזרו בשעת הדריכה. וכנראה גם בגת השתמשו בכלי כזה שלא יתפזרו הענבים מכובד הקורה. 107) קנבוס שבולע יותר. 108) מין עשב הגדל במים. 109) דרך לבשל זיתים להיות רכים להוציא שומנם. 110) בזרם חזק בלתי פוסק. 111) שוטפים. 112) עונה,

יום או לילה בתקופת תשרי וניסן שהיום והלילה שווים, והעיקר שישהו במים שתים עשרה שעות. 113) שקילוח המים ורדיפתם במשך י"ב שעות מבטל ומפליט את היין.

כה. בִּזְמַן שֶׁהָיְתָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ לְיִשְׂרָאֵל - הָיוּ לוֹקְחִין הַיַּיִן מִכָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ לֹא הָיוּ לוֹקְחִין אֶלָּא מֵאָדָם שֶׁהֶחְזַק בְּכַשְׁרוּת; וּבַזְּמַן הַזֶּה - אֵין לוֹקְחִין יַיִן בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא מֵאָדָם שֶׁהֶחְזַק בְּכַשְׁרוּת. וְכֵן הַבָּשָׂר וְהַגְּבִינָה וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כו. הַמִּתְאָרֵחַ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְהֵבִיא לוֹ יַיִן אוֹ בָּשָׂר אוֹ גְּבִינָה וַחֲתִיכַת דָּג - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[114], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁאֹל עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ, אֶלָּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יְהוּדִי בִּלְבַד. וְאִם הֶחְזַק שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר וְלֹא מְדַקְדֵּק בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אָסוּר לְהִתְאָרֵחַ אֶצְלוֹ. וְאִם עָבַר וְנִתְאָרַח אֶצְלוֹ - אֵינוֹ אוֹכֵל בָּשָׂר וְלֹא שׁוֹתֶה יַיִן עַל פִּיו עַד שֶׁיָּעִיד לוֹ אָדָם כָּשֵׁר עֲלֵיהֶם.

114) שסתמו אוכל כשר ונותן לו ממה שהוא אוכל. אבל אין לוקחים דברים אלו בחוץ לארץ ובארץ ישראל בזמן הזה אלא ממי שהוחזק בכשרות, מפני שעמי הארץ אינם מקפידים על לפני עיוור לא תיתן מכשול ושמא קנה מהגוי ומוכרם לישראל ואינו מקפיד על מה שהישראל יאכל דבר איסור.

פֶּרֶק שְׁנַיִם עָשָׂר[1]

1) יבאר כיצד היא הנגיעה, שאוסר בה הגוי היין; וניצוק אי הוי חיבור; המניח יינו בקרון או בספינה ונכנס לעיר לעשות צרכיו; היה שוהה עם הגוי ושמע קול תפלה ויצא; גדוד שנכנס למדינה דרך שלום או מלחמה; חבית שצפה בנהר כנגד עיר שרובה ישראל.

א. כֵּיצַד הִיא הַנְּגִיעָה שֶׁאוֹסֶר בָּהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[2] הַיַּיִן? הוּא שֶׁיִּגַּע בַּיַּיִן עַצְמוֹ[3], בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין בִּשְׂאָר אֵיבָרָיו שֶׁדַּרְכָּן לְנַסֵּךְ[4] בָּהֶן, וִישַׁכְשְׁכוּ[5]. אֲבָל אִם פָּשַׁט יָדוֹ לֶחָבִית[6], וְתָפְסוּ אֶת יָדוֹ קֹדֶם שֶׁיּוֹצִיאָהּ וְלֹא יְנִידָהּ, וּפָתְחוּ הֶחָבִית מִלְּמַטָּה עַד שֶׁיָּצָא הַיַּיִן וְיָרַד לְמַטָּה מִיָּדוֹ - לֹא נֶאֱסַר[7] הַיַּיִן. וְכֵן אִם אָחַז כְּלִי פָּתוּחַ שֶׁל יַיִן וְשִׁכְשְׁכוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגְבִּיהַּ[8] הַכְּלִי וְלֹא נָגַע בַּיַּיִן - נֶאֱסַר הַיַּיִן[9].

2) אפילו בהנאה. 3) אבל אם נגע בנוד שיש בו יין, ופי הנוד סתום ואפילו אינו מלא והניע דפנותיו זה לזה והיין התנדנד על ידי ההנעה מותר. 4) אבל ברגל אין דרך ניסוך בכך, ואם נגע גוי ביין ברגלו אין היין נאסר, כמו שנתבאר למעלה בפרק יא, הלכה יא. 5) וינדנד ויניע היין בחוזק, אבל נגיעה בלא שכשוך, ואפילו נענוע קל הבא על ידי הכנסת היד בלבד - אינם אוסרים בהנאה, אבל בשתיה אסור. 6) עבודה זרה נט: מעשה שהיה. 7) בהנאה, אבל בשתיה אסור, כמו שנתבאר למעלה. 8) שהגבהה לא מעלה ולא מורידה, בין לאיסור ובין להיתר, והעיקר נדנוד היין ופי הכלי פתוח. רבינו למד דין זה מגמרא שם ס. בדין גוי הנושא נאד יין, והתיר רב אשי מפני שאין דרך ניסוך בכך, ופירש רבינו שהמדובר בנאד סגור ואין דרך ניסוך בכלי סגור, ומכאן שבכלי פתוח דרך ניסוך בשכשוך. 9) והרשב"א בתורת הבית חולק, וסובר שאין דרך ניסוך בכך לנסך בהנעת כלי בין פתוח בין סתום, אלא על ידי שכשוך גופו של יין באחד מאבריו, שדרכם לנסך בהם או על ידי דבר אחר. וכן כתב הטור ביורה־דעה סימן קכה בשם הרא"ש.

ב. נָטַל כְּלִי שֶׁל יַיִן[10] וְהִגְבִּיהוּ[11] וְיָצָק הַיַּיִן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁכְשֵׁךְ[12] - נֶאֱסַר; שֶׁהֲרֵי בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ[13]. הִגְבִּיהַּ וְלֹא שִׁכְשֵׁךְ וְלֹא נָגַע - מֻתָּר[14].

10) פתוח. 11) נתבאר למעלה, שהגבהה אינה קובעת כלל, ומשום שדרך יציקה על ידי הגבהה, כתב "והגביהו". 12) אפילו בהנאה. 13) והרי הוא כאילו נגע בו. (רבינו סתם ולא פירש אם גם היין שנשאר בכלי שממנו יצק נאסר, או רק היין שיצא ממנו. בגמרא שם מפרש רב ששת, שגוי המערה מכלי אל כלי נאסר רק היין שיצא מן הכלי, אבל הנשאר מותר, מפני שאיסור כוחו הוא רק מדרבנן, גזרו רק ביין שיצא. וכתב רבינו ירוחם, שמשמע מלשונו של רבינו שהכל אסור. אבל הרא"ש והמרדכי מתירים את הנשאר אפילו בשתיה, וכן דעת רש"י שם ותוספות שם ס. דיבור־המתחיל גוי). 14) גיטין נג. שהגבהה בעצמה אינה ניסוך עד שיעשה מעשה ניסוך. ומותר אפילו בשתיה, ואין זה דומה לפשט ידו בחבית שבהלכה הקודמת, מפני ששם נגע ביד אלא שלא שכשך, אבל כאן לא נגע כלל, והגבהה אינה אוסרת.

ג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה אוֹחֵז הַכְּלִי בַּקַּרְקַע, וְיִשְׂרָאֵל יָצַק לְתוֹכוֹ יַיִן - הַיַּיִן מֻתָּר[15]. וְאִם נִדְנֵד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַכְּלִי - נֶאֱסַר הַיַּיִן[16].

15) אפילו בשתיה, שהרי לא נגע בו ולא שכשכו. ראה ההלכה הקודמת. 16) מימרא של רב פפא ע"ז ס. כיון שנדנד בשעת הקילוח הרי הוא כנוגע בקנה. תוספות שם דיבור־המתחיל ואי. כלומר, כנוגע על ידי דבר אחר בקילוח (הגהות מיימוניות). ואין לומר שמשום הנדנוד נאסר היין שבכלי, כמו שמשמע מפשטות לשונו של רבינו, שהרי נענוע קל אינו אוסר, אלא שכשוך כמו שנתבאר למעלה.

ד. כְּלִי סָתוּם[17] - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן מִתְנַדְנֵד; שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ הַנִּסּוּךְ. הֶעֱבִיר נוֹד שֶׁל יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְהוּא אוֹחֵז פִּי הַנּוֹד בְּיָדוֹ[18], בֵּין שֶׁהָיָה הַנּוֹד מָלֵא אוֹ חָסֵר - מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן מִתְנַדְנֵד. הֶעֱבִיר כְּלִי חֶרֶס פָּתוּחַ מָלֵא יַיִן - אָסוּר, שֶׁמָּא נָגַע בּוֹ[19]. וְאִם הָיָה חָסֵר[20] - מֻתָּר, אֶלָּא אִם כֵּן שִׁכְשְׁכוֹ[21].

17) מבואר למעלה. 18) הרי הוא כסתום, וכן אם פיו קשור. ירושלמי שם: והוא דקטור פומיה. 19) שם: כיון שהוא מלא יין ופתוח, קרוב הדבר שיגע ביין. ודווקא

שהעביר כלי בידיו, אבל אם העבירו בחוט או דרך טבעות מותר, שאין לחשוש שמא נגע בו. 20) אין לחשוש שמא נגע בו. 21) נתבאר למעלה בהלכה א, ששכשוך בכלי פתוח אוסר אפילו בלא נגיעה ביין עצמו.

ה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן וְלֹא נִתְכַּוֵּן לָזֶה - הֲרֵי הַיַּיִן מֻתָּר בַּהֲנָיָה בִּלְבַד[22]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנָּפַל עַל נוֹד שֶׁל יַיִן[23], אוֹ שֶׁהוֹשִׁיט יָדוֹ לֶחָבִית עַל מְנָת[24] שֶׁהִיא שֶׁמֶן וְנִמְצֵאת יַיִן.

22) אבל אסור בשתיה, כמו שנתבאר בפרק יא, הלכה ה. 23) פתוח. 24) כלומר, נדמה היה לו שהיא של שמן.

ו. בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּלֹא כַּוָּנָה, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בַּיַּיִן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[25]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִגְבִּיהַּ כְּלִי שֶׁל יַיִן וְיָצַק לִכְלִי אַחֵר, וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁהוּא שֵׁכָר אוֹ שֶׁמֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

25) אפילו בשתיה. כוחו של גוי בלי נגיעה ביין מותר מן התורה, וחכמים אסרוהו וגזרו על כוחו בכוונה בלבד, אבל שלא בכוונה לא אסרו חכמים, שם.

ז. נִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְבַיִת אוֹ לַחֲנוּת לְבַקֵּשׁ יַיִן, וּפָשַׁט יָדוֹ כְּשֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ וְנָגַע בְּיַיִן[26] - אָסוּר; שֶׁהֲרֵי לְיַיִן נִתְכַּוֵּן[27], וְאֵין זֶה נוֹגֵעַ בְּלֹא כַּוָּנָה.

26) בנגיעה האוסרת, כלומר, על ידי שכשוך. שם נז: מעשה שהיה במחוזא, ונפסקה הלכה שאסור בהנאה. 27) אף־על־פי שבשעת הנגיעה לא ידע שבחבית זו יין, שהרי היה מחפש יין, אין זה נוגע שלא בכוונה, כיון שנתכוין ליין בכלל. והראב"ד סובר שמה שאמרו בגמרא שם "שכשך ביה", פירושו ששכשך אחרי שהכיר שבחבית זו יש יין, אבל אם אחר שנודע הוציא ידו ולא שכשך מותר, כמו שהביא הטור בשמו. וזו היא כוונת דבריו בהשגתו על רבינו כאן. ובזה מיושבת תמיהת ה'כסף משנה' על הראב"ד.

ח. חָבִית שֶׁנִּסְדְּקָה לְאָרְכָּהּ, וְקָדַם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וַחֲבָקָהּ[28] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ הַחֲרָסִים[29] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה[30]. אֲבָל אִם נִסְדְּקָה לְרָחְבָּהּ, וְתָפַס בַּסֶּדֶק הָעֶלְיוֹן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה; שֶׁהֲרֵי אֵין הַיַּיִן עַל כֹּחוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[31].

28) לחצה בין זרועותיו, וחיבר חלקי החרס שלא ישפך היין, רש"י שם (ראה ערוך, ערך חבק). 29) המדובר בחבית של חרס. 30) כנוגע שלא בכוונה, שהרי נתכוין להציל היין בלבד. 31) שהרי גם בלי מעשה הגוי אין היין נשפך, כל זמן שלא נפל החלק העליון, והוא רק מכביד עליו, כדי שלא יפול. בגמרא שם: מעשה לבינה קעביד, פירוש כאילו ניתנת לבינה על החבית, כדי להכביד. ורש"י מוסיף ואומר שאף־על־פי שיוצא מעט יין, מותר בשתיה.

ט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּפַל לְבוֹר שֶׁל יַיִן[32] וְהֶעֱלוּהוּ מִשָּׁם מֵת, אוֹ שֶׁמָּדַד הַבּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַיַּיִן בְּקָנֶה[33], אוֹ שֶׁהִתִּיז אֶת הַזְּבוּב וְהַצִּרְעָה מֵעָלָיו[34] בְּקָנֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מְטַפֵּחַ[35] עַל פִּי הֶחָבִית הָרוֹתַחַת[36] כְּדֵי שֶׁתְּנוּחַ הָרִתִּיחָה[37], אוֹ שֶׁנָּטַל חָבִית וּזְרָקָהּ בַּחֲמָתוֹ לַבּוֹר[38] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה בִּלְבַד. וְאִם עָלָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת חַי[39] - הַיַּיִן אָסוּר בַּהֲנָיָה.

32) משנה שם: ואף־על־פי שנגע ממש ביין מותר בהנאה, מכיון שהוא נוגע שלא בכוונה, כמו שנתבאר בהלכה ה. 33) שמודדין בו את היין. ונגיעה על ידי דבר אחר אוסרת בשתיה אבל לא בהנאה, ואין זה דומה לכוחו שלא בכוונה שבהלכה ו, שהרי כאן נתכוון לנגוע ביין. 34) מעל היין. 35) בידו. 36) התוספת ומעלה בועות, והגוי מטפח בידו על הרתיחות (הבועות). 37) אין דרך ניסוך בכך. 38) שם: "זה היה מעשה והכשירו". ומפרש רבינו, והכשירו בהנאה אבל בשתיה אסור. והטעם מפני שזה נגיעה על ידי דבר אחר, אבל שלא בחמתו חוששים שמא נגע בידו ביין, ואסור גם בשתיה. (וראה כסף־משנה, רדב"ז ולחם־משנה, שהאריכו בדברי רבינו אלה, כדי להסיר מעליו השגת הראב"ד, וראה ט"ז יורה־דעה סימן קכה, סעיף־קטן ה וש"ך שם). 39) הוא שמח שניצול, ומודה לאליל שלו ומנסך לו את היין. שם: אמר רב פפא, דמי עליה כיום אידם, וכפירוש רש"י שם.

י. חָבִית שֶׁהָיָה נֶקֶב בְּצִדָּהּ, וְנִשְׁמַט הַפְּקָק מִן הַנֶּקֶב, וְהִנִּיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶצְבָּעוֹ בִּמְקוֹם הַנֶּקֶב כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הַיַּיִן. כָּל הַיַּיִן שֶׁמֵּרֹאשׁ הֶחָבִית עַד הַנֶּקֶב[40] - אָסוּר, וְשֶׁתַּחַת הַנֶּקֶב - מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[41].

40) אפילו בהנאה. והטעם, שאילו לא הניח אצבעו, היה יוצא כל אותו היין ונמצא כולו בא מכחו. 41) ואף שרבינו פוסק בהלכה ב ניצוק חיבור, שאם יוצקים יין כשר לתוך כלי שבו יין נסך בקילוח בלתי פוסק, נאסר כל היין, והיין שלמעלה מתחבר עם היין שלמטה, וכל־שכן כאן שכל היין מחובר, לא אסרו כאן מה שלמטה מן הנקב, מפני שהיין שלמעלה מן הנקב נאסר רק מדרבנן כבא מכוחו, לא אסרו חיבורו, וגם לא אסרוהו משום שמתערב היין התחתון בעליון.

יא. מֵינֶקֶת כְּפוּפָה[42], שֶׁעוֹשִׁין אוֹתָהּ מִמַּתֶּכֶת אוֹ מִזְּכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁהִנִּיחַ רֹאשָׁהּ לְתוֹךְ הַיַּיִן שֶׁבַּחָבִית וְהָרֹאשׁ הָאַחֵר חוּץ לֶחָבִית, וּמָצַץ הַיַּיִן וְהִתְחִיל הַיַּיִן לֵירֵד כְּדַרְכּוֹ שֶׁעוֹשִׁין תָּמִיד, וּבָא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהִנִּיחַ אֶצְבָּעוֹ עַל פִּי הַמֵּינֶקֶת וּמָנַע הַיַּיִן מִלֵּירֵד - נֶאֱסַר כָּל הַיַּיִן שֶׁבַּחָבִית; שֶׁהַכֹּל הָיָה יוֹצֵא וְנִגְרָר[43] לוּלֵי יָדוֹ, וְנִמְצָא הַכֹּל כְּבָא מִכֹּחוֹ.

42) בגמרא שם עב: "גישתא ובת גישתא". 43) והרי הוא כנוגע בחבית ממש, שזו היא כמו חבית ארוכה. ומשום ניצוק אינו אסור היין כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, כיון שאינו נוגע ממש, ונאסר רק כבא מכוחו, וגם אין כאן כוונה לנסך, לא אסרו בו חכמים משום ניצוק חיבור.

יב. הַמְעָרֶה יַיִן לְתוֹךְ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[44] - נֶאֱסַר[45] כָּל הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן; שֶׁהֲרֵי

הָעַמּוּד הַנִּצּוֹק[46] מְחַבֵּר[47] בֵּין הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן וּבֵין הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הַתַּחְתּוֹן. לְפִיכָךְ, הַמּוֹדֵד לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְתוֹךְ כְּלִי שֶׁבְּיָדוֹ - יְנַפֵּץ נְפִיצָה[48] אוֹ יִזְרֹק זְרִיקָה[49], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִצּוֹק חִבּוּר וְיֵאָסֵר עָלָיו מַה שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן.

44) (אפילו סתם יינם, והרשב"א בשם הגאונים, מובא בטור יורה־דעה סימן קכה, כתב, שניצוק אוסר רק ביין נסך ממש, אבל בסתם יינם מותר אפילו בשתיה. וראה בית־יוסף שם). 45) בהנאה. והראב"ד משיג ואומר שאסור בשתיה בלבד. 46) עמוד של יין המקלח. 47) כרב הונא, ומעשה רב של רב חסדא שם. 48) שיפסיק ראש העליון של הניצוק קודם שיגיע ראש התחתון לכלי, כדי שלא יחבר את היין שבשני הכלים. 49) מרחוק. בגמרא שם: "קטפי קטופי או נפצי נפוצי". ומפרש רבינו ש"קטפי" היינו זריקה, ו"נפצי" משמעותה להפסיק. ורש"י פירש להיפך.

יג. מַשְׁפֵּךְ[50] שֶׁמָּדַד בּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אִם יֵשׁ בִּקְצֵה הַמַּשְׁפֵּךְ עֲכֶבֶת יַיִן[51] - לֹא יִמְּדֹד בּוֹ לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּדִּיחֶנּוּ וְינַגֵּב[52]. וְאִם לֹא הֵדִיחַ[53] - הֲרֵי זֶה אָסוּר.

50) כלי שלמעלה פיו רחב ומלמטה נקב קצר, ומושיבים אותו על פי צלוחית של לוקחים שפיה צר, ושופכים היין מן המידה לתוכו והוא יורד לתוך הצלוחית. 51) מקום שמתעכבת שם טיפת יין. והיא אסורה משום ניצוק חיבור. 52) סתם ניגוב האמור בגמרא היינו במים ואפר, כמו שנתבאר בפרק יא הלכה ג. ובלא עכבת יין אין צורך ניגוב, ומספיקה הדחה בלבד, ומה ששנינו בברייתא שם עד. המשפך של עץ ושל אבן ינגב, ומשמע אף־על־פי שאין שם עכבת יין, היינו במשפך של גוי שנשתמש בו הרבה, אבל משפך של ישראל שאין בו עכבת יין, ומדד בו פעם אחת לגוי, מדיחו ודיו. (הכסף־משנה מדייק מלשונו של רבינו, שכתב "ידיחנו וינגב", שניגוב לבדו אינו מועיל, ומתוך כך נכנס לפירוש דחוק קצת, אבל מפירושו הקצר של הלחם־משנה משמע שאין כל קושי, ומה שאמר רבינו שידיחנו וינגב היינו סתם ניגוב, האמור בגמרא, שהוא הדחה וניגוב, ולהלן בהלכה כז כותב רבינו גם כן "להדיח וינגב"). 53) אבל אם הדיח, אף־על־פי שלא ניגב, מותר בדיעבד.

יד. כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּמִין שְׁנֵי חֲטָמִין[54] יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ הַכֵּלִים שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶם לַיָּדִים, שֶׁהָיָה מָלֵא יַיִן בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה יִשְׂרָאֵל מוֹצֵץ וְשׁוֹתֶה מֵחֹטֶם זֶה, וְהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מוֹצֵץ וְשׁוֹתֶה מִן הַחֹטֶם הַשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[55]. וְהוּא שֶׁיַּקְדִּים הַיִּשְׂרְאֵלִי וְיִפְסֹק וַעֲדַיִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שׁוֹתֶה; שֶׁמִּשֶּׁיִּפְסֹק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - יַחֲזֹר הַיַּיִן שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּחֹטֶם[56] לַכְּלִי וְיֵאָסֵר כָּל מַה שֶׁיִּשָּׁאֵר בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ[57].

54) בגמרא שם עב: קנישקנין. 55) ואין זה דומה לניצוק שבהלכה יב, מפני ששם כל היין סופו לרדת באותה דרך, אבל כאן הקילוח הנמשך לפיו של ישראל, שוטף בכיוון אחר מזה שנמשך לפיו של הגוי. 56) אף־על־פי שלא נגע בפי הגוי. ורש"י שם מפרש שהיין הנוגע בפי גוי חוזר למטה. 57) לשיטתו שחוששים ליין שנשאר בחוטם, אבל לשיטת רש"י שחוששין ליין שנגע בפיו שחוזר למטה, אין צריך לזה, אלא פשוט משום שמתערב היין בכל החבית.

טו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁמָּצַץ הַיַּיִן מִן הֶחָבִית בְּמֵינֶקֶת[58] - אָסַר כָּל הַיַּיִן שֶׁבָּהּ; שֶׁכְּשֶׁיִּפְסֵק - יַחֲזֹר הַיַּיִן שֶׁעָלָה בַּמֵּינֶקֶת[59] בִּמְצִיצָתוֹ וְיִפֹּל לֶחָבִית וְיֵאָסֵר הַכֹּל[60].

58) קנה חלול שנותנים לחבית דרך נקב שבמגופה, ומוצצים בו ומעלה יין. 59) ואפילו לא הגיע לפיו נאסר משום שבא מכחו, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת. ושיטת רש"י משום שמעלה במינקת היין עד לפיו. וראה מה שכתבנו למעלה בהלכה יד. 60) אפילו בהנאה.

טז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה מַעֲבִיר עִם יִשְׂרָאֵל כַּדֵּי יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהוּא הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶן לְשָׁמְרָן[61], אֲפִלּוּ הִפְלִיגוּ[62] מִמֶּנּוּ כְּדֵי מִיל[63] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת; שֶׁאֵימָתוֹ עֲלֵיהֶן, וְאוֹמֵר: עַתָּה יֵצֵא לְפָנַיְנוּ וְיִרְאֶה אוֹתָנוּ. וְאִם אָמַר לָהֶם: לְכוּ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֵיכֶם - אִם נִתְעַלְּמוּ מֵעֵינָיו כְּדֵי שֶׁיִּפְתְּחוּ[64] פִּי הַכַּד וְיַחְזְרוּ וְיָגִיפוּ[65] אוֹתָהּ וְתִגֹּב[66] - הֲרֵי הַיַּיִן כֻּלּוֹ אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[67]; אִם פָּחוֹת מִכָּן - מֻתָּר[68].

61) במשנה: אם היה בחזקת המשתמר. 62) התרחקו. 63) בגירסתנו שם בברייתא כתוב: אפילו הפליג מהם יותר ממיל. ורבינו גורס כדי מיל, וכן גירסת הרי"ף והרא"ש. וכן מפרש רש"י במשנה. 64) פירוש, שיפתח את כל פי הכד. 65) ויסתמו במגופה אחרת. 66) ותתייבש, אבל אם שהה כדי לעשות חור במגופה ולסותמה לא נאסר, כרבן שמעון בן גמליאל שם. 67) שמא פתחו את פי הכד ונגעו ביין ואחר־כך סתמוהו, אבל בהנאה מותר, מפני שחתימת הכד הרי הוא כחותם אחד, ורבינו פוסק להלן בפרק יג הלכה ט, שיין המופקד אצל גוי בחותם אחד, אסור בשתיה ומותר בהנאה. 68) אפילו בשתיה.

יז. וְכֵן הַמַּנִּיחַ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּחֲנוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הַיַּיִן מֻתָּר[69]; וְאִם מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג[70], וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיִגּוֹף וְתִגֹּב - הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה. וְכֵן הַמַּנִּיחַ יֵינוֹ בְּקָרוֹן אוֹ בְּסִפִינָה עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְנִכְנַס לָעִיר לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו[71] - הַיַּיִן מֻתָּר; וְאִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג, וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח[72] וְיִגּוֹף[73] וְתִגֹּב - הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת[74]; אֲבָל בִּפְתוּחוֹת, אֲפִלּוּ לֹא שָׁהָה, מֵאַחַר שֶׁהוֹדִיעָן שֶׁהוּא מַפְלִיג - הַיַּיִן אָסוּר.

69) אפילו בשתיה, שמתיירא הגוי לנגוע ביין, פן יכנס הישראל. 70) שהוא מתרחק. 71) במשנה: הלך לו

בקפנדריא נכנס לעיר ורחץ. פירוש, הלך בדרך עקלתון קצרה. ורבינו לא הזכיר קפנדריא, ומשמע שאפילו הלך בדרך הרגילה מותר, וקפנדריא שאמרו במשנה לאו דוקא, ואין בזה כל ניגוד לדברי רבא שם: שהמדובר רק בבא בדרך עקלתון, כי דבריו נאמרו לענין טהרות הטעונות על החמור, והפועלים עמי הארץ ומטמאים בנגיעתם, אבל לעניין יין נסך לא צריכים דרך עקלתון. והטעם, כתב הכסף־משנה, שבטהרות בנגיעה בלבד כהרף עין נטמאות, מה־שאין־כן ביין אינו נאסר אלא־אם־כן יגע הגוי וישכשך, וחושש הוא שמא בינתיים יבוא הישראל ויראהו, ונוסף לכך, הרי כאן המדובר בחביות סתומות כמו שמסיים וצריך זמן מסוים כדי לפתוח ולסתום, ולכן מותר אפילו אם לא בא הישראל דרך עקלתון, ומותר בשתיה. והר"ן והרא"ש חולקים על רבינו, וסוברים שגם ביין נסך רק בדרך עקלתון מותר בשתיה. 72) החבית. 73) יעשה מגופה חדשה. 74) בסוף המשנה: חביות פתוחות אסורות, סתומות מותרות. משמע שעל כל הבבות מוסבים הדברים.

1 **יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אוֹכֵל עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְהִנִּיחַ**
2 **יַיִן פָּתוּחַ עַל הַשֻּׁלְחָן וְיַיִן פָּתוּחַ עַל הַדּוֹלְפְּקִי[75] וְיָצָא**
3 **- שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן אָסוּר[76], וְשֶׁעַל הַדּוֹלְפְּקִי מֻתָּר. וְאִם**
4 **אָמַר לוֹ: מְזֹג וּשְׁתֵה[77] - כָּל הַיַּיִן הַפָּתוּחַ שֶׁבַּבַּיִת**
5 **אָסוּר.**

75) כגירסת הערוך. ופירושו, כלי עץ שמניח בו כלי יין. 76) שמתיירא הגוי לנגוע בו, פן יכנס הישראל. 77) הואיל שחיזק את ידיו ברשות במקצת, סומך דעתו ונוגע בכל היין.

6 **יט. הָיָה שׁוֹתֶה עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[78], וְשָׁמַע קוֹל**
7 **תְּפִלָּה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְיָצָא - אַף הַיַּיִן הַפָּתוּחַ מֻתָּר.**
8 **שֶׁהַנָּכְרִי אוֹמֵר: עַתָּה יִזְכֹּר הַיַּיִן וְיָבוֹא בִּמְהֵרָה,**
9 **וְיִמְצָא אוֹתִי נוֹגֵעַ בְּיֵינוֹ, וּלְפִי זֶה אֵינוֹ זָז מִמְּקוֹמוֹ,**
10 **וְאֵין נֶאֱסָר אֶלָּא מַה שֶּׁלְּפָנָיו בִּלְבַד[79].**

78) שם ע. מעשה שהיה, והתיר רבא. 79) ומה שלפניו אסור, שהרי שותה עמו. כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, שעל השולחן אסור.

11 **כ. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ דָרִין בְּחָצֵר אַחַת[80],**
12 **וְיָצְאוּ שְׁנֵיהֶם[81] בְּבֶהָלָה לִרְאוֹת חָתָן אוֹ הֶסְפֵּד, וְחָזַר**
13 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְסָגַר הַפֶּתַח[82], וְאַחַר כָּךְ יִשְׂרָאֵל -**
14 **הֲרֵי הַיַּיִן הַפָּתוּחַ שֶׁבַּבַּיִת יִשְׂרָאֵל בְּהֶתֵּרוֹ[83]; שֶׁלֹּא סָגַר**
15 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁכְּבָר נִכְנַס הַיִּשְׂרְאֵלִי**
16 **לְבֵיתוֹ וְלֹא נִשְׁאַר אָדָם בַּחוּץ, וְכִמְדֻמֶּה לוֹ שֶׁהוּא**
17 **קִדְּמוֹ[84].**

80) שם, מעשה שהיה. 81) ולא סגר הישראל את ביתו. 82) של החצר. 83) כמו שהיה קודם לפני יציאתו בבהלה, ראה לקמן פרק יג הלכה א. ואין חוששין שמא נכנס הגוי לביתו של ישראל ונגע ביינו, מכיון שסגר את הפתח בפניו. 84) שמתוך הבהלה אינו מרגיש בו, אם חזר או לא. בגמרא המדובר, כשישראל גר למעלה והגוי למטה. ורבינו סתם, ומשמע שגם בשני בתים סמוכים זה לזה, הדין כך. ודעת רש"י שעליונה ותחתונה דוקא, והיין בתחתונה והישראל רואהו מלמעלה.

18 **כא. יַיִן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּבַיִת אֶחָד[85],**
19 **וְהָיוּ חָבִיּוֹת פְּתוּחוֹת[86], וְנִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לַבַּיִת**
20 **וְנָעַל הַדֶּלֶת בַּעֲדוֹ - נֶאֱסַר כָּל הַיַּיִן[87]. וְאִם יֵשׁ חַלּוֹן[88]**
21 **בַּדֶּלֶת שֶׁמִּסְתַּכֵּל מִמֶּנּוּ הָעוֹמֵד אֲחוֹרֵי הַפֶּתַח וְרוֹאֶה**
22 **כְּנֶגְדּוֹ - כָּל הֶחָבִיּוֹת שֶׁכְּנֶגֶד הַחַלּוֹן מֻתָּרוֹת, וְשֶׁמֵּן**
23 **הַצְּדָדִין אֲסוּרוֹת; שֶׁהֲרֵי מְפַחֵד מִן הָרוֹאֶה אוֹתוֹ.**

85) שם בגמרא שלפנינו הגירסא: ההוא ביתא דיתיב ביה חמרא דישראל, על גוי. אולם רבינו גורס "דיתיב ביה חמרא דישראל וגוי", וכן היא גירסת הרי"ף והרשב"א. 86) אבל בסתומות אינו אסור אלא אם שהה כשיעור שיפתח ויגוף ותיבש, כמו בהלכה יז. 87) שהרי אין הגוי מפחד שמא יראה אותו ישראל, ובוודאי נסך. 88) שם. שהרי מפחד - נימוק להיתרן של החביות שכנגד החלון.

24 **כב. וְכֵן אִם שָׁאַג אֲרִי[89] וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, וּבָרַח הָעוֹבֵד**
25 **כּוֹכָבִים וְנִחְבָּא בֵּין הֶחָבִיּוֹת הַפְּתוּחוֹת - הַיַּיִן מֻתָּר;**
26 **שֶׁהוּא אוֹמֵר: שֶׁמָּא יִשְׂרָאֵל אַחֵר נֶחְבָּא כָּאן, וְהוּא**
27 **רוֹאֶה אוֹתִי כְּשֶׁאֲגַע.**

89) שם, מעשה שהיה.

28 **כג. אוֹצָר שֶׁל יַיִן[90] שֶׁהָיוּ חָבִיּוֹתָיו פְּתוּחוֹת, וְיֵשׁ**
29 **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים חָבִיּוֹת אֲחֵרוֹת בְּאוֹתוֹ הַפֻּנְדָּק[91],**
30 **וְנִמְצָא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עוֹמֵד בֵּין חָבִיּוֹת יִשְׂרָאֵל**
31 **הַפְּתוּחוֹת: אִם נִבְהַל כְּשֶׁנִּמְצָא וְנִתְפַּשׁ עָלָיו כְּגַנָּב[92]**
32 **- הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה, שֶׁמִּפַּחְדּוֹ וְיִרְאָתוֹ אֵין לוֹ פְּנַאי**
33 **לְנַסֵּךְ; וְאִם לֹא נִתְפַּשׁ כְּגַנָּב, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בּוֹטֵחַ**
34 **שָׁם - הַיַּיִן אָסוּר. וְתִינוֹק הַנִּמְצָא בֵּין הֶחָבִיּוֹת, בֵּין**
35 **כָּךְ וּבֵין כָּךְ[93] - כָּל הַיַּיִן מֻתָּר[94].**

90) שם, מעשה שהיה. גם כאן הגירסא בגמרות שלפנינו: מחמרא דישראל. ורבינו גורס: דישראל ודגוי. 91) פונדק הוא מחסן גדול ובו כמה אוצרות, היינו פינות להעמיד בהן יין. בדין שלפנינו, היה באותו פונדק אוצר יין של ישראל וגם אוצר יין של גוי, ומצאו את הגוי עומד בין החביות הפתוחות של הישראל. 92) והסימן שנבהל כשנמצא, ואף־על־פי שנכנס ברשות לפונדק, מתיירא הוא מפני שנכנס לאוצר שאינו שלו. 93) בין שנתפס כגנב, בין שלא נתפס כגנב. 94) מפני שעיקר מגע התינוק אינו אוסר היין אלא בשתיה (ראה למעלה פרק יא הלכה ה), לפיכך אם הדבר ספק אם נגע או לו, מותר אפילו בשתיה, דכיון שאין לו דעת לנסך, אינו טורח ליגע ביין. והראב"ד בהשגתו סובר שרק שנתפס כגנב מותר, ואם לא נתפס כגנב אפילו בתינוק אסור.

36 **כד. גְּדוּד שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה דֶּרֶךְ שָׁלוֹם[95] - כָּל הֶחָבִיּוֹת**
37 **הַפְּתוּחוֹת שֶׁבַּחֲנֻיּוֹת[96] אֲסוּרוֹת, וּסְתוּמוֹת מֻתָּרוֹת[97].**
38 **וּבִשְׁעַת מִלְחָמָה, אִם פָּשַׁט הַגְּדוּד בַּמְּדִינָה וְעָבַר -**
39 **אֵלּוּ וָאֵלּוּ[98] מֻתָּרוֹת, שֶׁאֵין פְּנַאי לְנַסֵּךְ[99].**

95) במשנה: בשעת שלום. 96) משמע מלשון רבינו, שהחביות הפתוחות שבבתים מותרות. 97) שאילו פתחון לא טרחו לסתמן, שאין אימת אדם עליהם. ודוקא סתומות במגופה של טיט, אבל בפקק של עץ אסורות, מפני שבני אדם רגילים להחזיר את הפקק למקומו, ואין בזה כל טורח. ולפיכך אע"פ שהחביות סתומות, אפשר שפתחון ונגעו ביין וחזרו ופקקון. 98) בין סתומות בין פתוחות. 99) ודוקא פתוחות מתחילתן, אבל סתומות שנפתחו - חוששים להן ואסורות, שהרי אנו רואים שהיה להם פנאי לפתוח.

1 **כה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בְּצַד הַבּוֹר שֶׁל יַיִן:**
2 **אִם יֵשׁ לוֹ מִלְוָה עַל אוֹתוֹ הַיַּיִן[100] - הֲרֵי זֶה אָסוּר[101];**
3 **מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַּס בּוֹ, שׁוֹלֵחַ יָדוֹ וּמְנַסֵּךְ; וְאִם אֵין לוֹ**
4 **עָלָיו מִלְוָה - הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[102].**

100) במשנה כתוב: "אם יש לו עליו מלוה". ושמואל שם בגמרא אומר: והוא שיש לו מלוה על אותו יין, ופירש רש"י, שהישראל שיעבד לו על אותו היין לגבות ממנו, ולפיכך סומך דעתו ונוגע בו ואינו מתיירא. אבל לא היתה לו מלוה על אותו יין, אף-על-פי שיש לו מלוה על בעליו, מותר בשתיה שמפחד ואינו נוגע. 101) כיון שיש לו מלוה עליו, אינו נתפס כגנב. 102) אם נתפס עליו כגנב.

5 **כו. זוֹנָה עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים בְּמִסְבָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל - הַיַּיִן**
6 **מֻתָּר; שֶׁאֵימָתָן עָלֶיהָ וְלֹא תִּגַּע[103]. אֲבָל זוֹנָה**
7 **יִשְׂרְאֵלִית בְּמִסְבַּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - יֵינָהּ שֶׁלְּפָנֶיהָ**
8 **בְּכֵלֶיהָ אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹגְעִין בּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[104].**

103) בגמרא נותן טעם: אמנם יצר הזנות תקפם, אבל יצר של עבודה-זרה לא, וכיון שאין מסכימים לניסוך, מפחדת הזונה הגויה מפניהם ואינה נוגעת ביין. 104) כלומר, שלא ברשותה ואינם מתייראים מפניה, הואיל והיא זולה בעיניהם, והיא נגררת אחריהם. ופירש רש"י שהיא אינה מוחה בהם כשמנסכים את היין.

9 **כז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים הַנִּמְצָא בְּבֵית הַגַּת[105]: אִם יֵשׁ שָׁם**
10 **לַחְלוּחִית יַיִן כְּדֵי לִבְלֹל הַכַּף[106] עַד שֶׁתִּבְלֹל הַכַּף**
11 **לְכַף שְׁנִיָּה - צָרִיךְ לְהָדִיחַ כָּל בֵּית הַגַּת וְיַנֵּגֵב[107]; וְאִם**
12 **לַאו - מֻדִּיחַ בִּלְבַד. וְזוֹ הַרְחָקָה יְתֵרָה[108].**

105) שאין בו יין, שם ס: 106) להרטיב את כף היד. בגמרא: טופח על-מנת להטפיח. 107) במים ואפר. ראה למעלה פרק יא, הלכה כ. 108) מפני שאם אין טופח על-מנת להטפיח לא נחשב יין כלל ולמה צריך הדחה, אלא משום הרחקה יתרה.

13 **כח. חָבִית שֶׁצָּפָה בְּנָהָר: אִם נִמְצֵאת כְּנֶגֶד עִיר**
14 **שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל - מֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה[109]; כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרֻבָּהּ**
15 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - אֲסוּרָה.**

109) כרב, נגד דעת שמואל, בהתאם למקובל שהלכה כרב נגד שמואל באיסורים. (בגמרא שם אמרו, שרב התיר רק במקרה שהספינות הבאות ממקומות רחוקים קשה להן להגיע למקום שנמצאה החבית (מפני מכשולות שבדרך - בלשון הגמרא: "דאיכא עקולי ופשורי") אבל כשאין עיכובים, הולכים אחר רוב הסביבות, כר' חנינא שרוב וקרוב הולכים אחר הרוב. וראה לחם-משנה שתמה, למה סתם רבינו ולא חילק בין יש עקולי ופשורי או אין).

16 **כט. מָקוֹם שֶׁהָיוּ רֹב מוֹכְרֵי הַיַּיִן בּוֹ יִשְׂרְאֵלִים[110],**
17 **וְנִמְצְאוּ בּוֹ כֵּלִים גְּדוֹלִים מְלֵאִים יַיִן, וְהֵם כֵּלִים**
18 **שֶׁדֶּרֶךְ הַמּוֹכְרִין לְבַדָּם לִכְנֹס בָּהֶם הַיַּיִן - הֲרֵי אֵלּוּ**
19 **מֻתָּרִין בַּהֲנָיָה[111]. חָבִית שֶׁפִּתְחוּהָ גַּנָּבִים: אִם רֹב גַּנָּבֵי**
20 **הָעִיר יִשְׂרָאֵל - הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[112]; וְאִם לַאו -**
21 **אָסוּר.**

110) שם: רוב שפוכאי ישראל. 111) הקנקנים והיין. (אף-על-פי שרוב תושבי העיר הם גוים, הולכים רוב המוכרים, משום שרק מוכרים משתמשים בכלים כאלה, ורוב המוכרים הם ישראלים. ובשתיה אסור, מפני שרוב התושבים הם גויים. דין זה דומה לדין שבהלכה הקודמת, וגם שם התיר בהנאה בלבד ולא בשתיה, מפני רוב הסביבות שתושביהן גויים. וראה כסף-משנה שצידד לפרש, שרבינו התיר את הקנקנים בלבד ולא את היין. ונראה שאין כן דעת הלחם-משנה והרדב"ז). 112) (קשה למצוא את הסברא המבדילה בין דין זה לדין שלמעלה ושבהלכה כח, למה שם אסר בשתיה וכאן התיר, ולא חילק בין רוב תושבי העיר ישראלים ובין רוב גויים).

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר השוכר בית בחצרו של גוי ומלאה יין; גוי ששכר ישראל לדרוך לו יינו בטהרה למוכרו לישראל; אם היה היין ברשות הרבים או בבית הפתוח לרשות הרבים; חותם בתוך חותם באיסור תורה, וחותם אחד באיסור דרבנן; דברים שאסרו אותם חכמים אע"פ שאין בהם איסור נחסוך כלל; ודין דבר שהוא בהנייה ועבר ומכרו; גר וגוי שירשו את אביהם גוי; המוכר יינו לגוי ומודד לו בכליו או בכלי הגוי; גוי שנגע ביינו של ישראל לאונסו.

22 **א. הַלּוֹקֵחַ בַּיִת[2] אוֹ שֶׁשָּׂכַר בַּיִת בַּחֲצֵרוֹ שֶׁל עוֹבֵד**
23 **כּוֹכָבִים וּמִלְּאָהוּ יַיִן: אִם הָיָה הַיִּשְׂרְאֵלִי דָּר בְּאוֹתָהּ**
24 **חָצֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהַפֶּתַח פָּתוּחַ[3] - הַיַּיִן מֻתָּר; מִפְּנֵי**
25 **שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְפַחֵד תָּמִיד וְאוֹמֵר: עַתָּה יִכָּנֵס**
26 **לְבֵיתוֹ פִּתְאֹם וְיִמְצָא אוֹתִי בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְאִם הָיָה דָּר**
27 **בְּחָצֵר אַחֶרֶת - לֹא יֵצֵא עַד שֶׁיִּסְגֹּר הַבַּיִת, וְיִהְיֶה**
28 **הַמַּפְתֵּחַ וְהַחוֹתָם בְּיָדוֹ[4]. וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יְזַיֵּף[5]**
29 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מַפְתֵּחַ הַבַּיִת.**

2) עבודה זרה סא, א. 3) בברייתא שם: ואף-על-גב שאין מפתח וחותם בידו. 4) מפתח וחותם הם שני סימנים, והרי זה כחותם בתוך חותם (ר"ן). ועיין לקמן בה"ח וב'לחם משנה' שם, ה"ט. 5) כיון שהיין של ישראל, מתיירא הוא לזייף שמא ירגיש בו הישראל הדר בחצר אחרת. פסק כרבי מאיר שם: ואע"פ שחכמים חולקים עליו שם לפי מה שפירשו בגמרא דבריהם, ורבינו דרכו לפסוק כחכמים נגד רבי מאיר, אבל כאן הוא מסתמך על הסוגיא שם דף לא, א - שממנה יש ללמוד שחכמים מתירים ביין של ישראל כשמפתח וחותם ביד ישראל (לחם-משנה).

ב. יָצָא וְלֹא סָגַר הַפֶּתַח, אוֹ שֶׁסָּגַר וְהִנִּיחַ הַמַּפְתֵּחַ בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[6]; שֶׁמָּא נִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנִסַּךְ, שֶׁהֲרֵי אֵין הִישְׁרְאֵלִי שָׁם. וְאִם אָמַר לוֹ: אֶחוֹז לִי מַפְתֵּחַ זֶה עַד שֶׁאָבוֹא - הַיַּיִן מֻתָּר; שֶׁלֹּא מָסַר לוֹ שְׁמִירַת הַבַּיִת, אֶלָּא שְׁמִירַת הַמַּפְתֵּחַ[7].

6) ובהנאה מותר מן הספק, דַּיֵּינוּ שנאסור בשתיה עד שנדע שוודאי נגע (רדב"ז). בהלכה זו מדובר בדין השני שבהלכה הקודמת, היינו כשהישראל גר בחצר אחרת. 7) אבל לא שמירת הבית, ולפיכך הגוי מפחד ליכנס בבית שלא יהיה נתפס כגנב, שם ע, ב - מעשה שהיה. וסובר רבינו שהתירו בשתיה רק כשאמר לגוי בפירוש אחוז לי מפתח זה, אבל כשמסר לו סתם את המפתח - אין הגוי מפחד להכנס לבית, משום שהישראל מסר לו שמירת הבית. [וה'כסף משנה' כתב, שהמדובר בבית של גוי המושכר לישראל, ומכיון שיש לו קצת שייכות בבית, וגם נמסר לו המפתח -אינו מפחד להכנס, אבל כשהבית של ישראל מותר בשתיה אפילו אם לא אמר כלום לגוי בשעת מסירת המפתח].

ג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁכַר יִשְׂרָאֵל[8] לִדְרֹךְ לוֹ יֵינוֹ בְּטָהֳרָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל וְיִקָּחוּהוּ מִמֶּנּוּ, וְהָיָה הַיַּיִן בְּבֵיתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים[9]: אִם הָיָה יִשְׂרָאֵל זֶה שֶׁשּׁוֹמֵר הַיַּיִן דָּר בְּאוֹתָהּ חָצֵר[10] - הַיַּיִן מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְתַּח פָּתוּחַ[11] וְהַשּׁוֹמֵר נִכְנָס וְיוֹצֵא; וְאִם הָיָה הַשּׁוֹמֵר דָּר בְּחָצֵר אַחֶרֶת[12] - הַיַּיִן אָסוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּפְתֵּחַ וְהַחוֹתָם בְּיַד יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַיַּיִן שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּבִרְשׁוּתוֹ, אֵינוֹ מְפַחֵד לְזַיֵּף[13] וּלְהַכְנִיס לַבַּיִת, וְיֹאמַר: וִיהִי מָה, אִם יֵדְעוּ בוֹ - לֹא יִקְחוּ מִמֶּנִּי[14].

8) משנה ובריתא שם סא, א. 9) אפילו בביתו של גוי (רדב"ז). 10) הרי הוא כשומר קבוע, שדי ביוצא ונכנס (רבינו־תם ב'תוספות' שם ד"ה המטהר). רבינו סובר ששני התנאים מעכבים, היינו א. ישראל יוצא ונכנס. ב. הישראל דר באותה חצר. 11) כרבי יוחנן שם שאמר: אע"פ שאין מפתח וחותם בידו. 12) אינו שומר קבוע, ומשום כך לא מועיל יוצא ונכנס (לחם־משנה). והבדל זה בין שומר קבוע לאינו קבוע, אנו לומדים מלשון המשנה שם על־פי הגירסא בספרי המשניות: "עד שיושיב שומר", ולא כגירסתנו במשנה שבגמרא "עד שישב ומשמר", והיינו שיהיה שומר ממונה וקבוע. ודעת הראב"ד שאם ישראל יוצא ונכנס, היין מותר בשתיה אפילו אם הוא דר בחצר אחרת. 13) להתקין מפתח אחר. 14) ולא ייתפס כגנב, מכיון שהיין שלו.

ד. אֲפִלּוּ כָּתַב הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[15] לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְקַבֵּל מִמֶּנּוּ הַמָּעוֹת[16] לִמְכֹּר לוֹ בָּהֶן יַיִן, הוֹאִיל וְאֵין הַיִּשְׂרְאֵלִי יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַמָּעוֹת - הֲרֵי הוּא שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאָסוּר[17], אֶלָּא אִם הָיָה הַשּׁוֹמֵר דָּר שָׁם בֶּחָצֵר. וְאֵין הַשּׁוֹמֵר צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְשַׁמֵּר תָּמִיד, אֶלָּא נִכְנָס וְיוֹצֵא[18], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19]. בֵּין בִּרְשׁוּת בַּעַל הַיַּיִן בֵּין בִּרְשׁוּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחֵר[20].

15) משנה, שם. 16) והיין נשאר ביד הגוי כמשכון (רש"י). 17) משמע, אפילו אם מפתח וחותם ביד ישראל. והטעם, כיון שיש לו מלוה על אותו היין, אינו מתיירא הגוי לנגוע בו, שהרי יש לו שייכות בו, כמו שנתבאר למעלה בפי"ב הכ"ה. 18) כמו שביארנו למעלה, שצריך שני דברים, גם דר בחצר וגם יוצא ונכנס, ואם לאו - אסור. 19) בהלכה הקודמת. 20) גמרא שם: מפני שחוששים לגומלים, ואין גוי אחד מתיירא מפני גוי חבירו, כי הפעם הוא אינו מפריע לנפקד, ובפעם אחרת כשיופקד בידו יין של אותו הנפקד - לא יפריע לו לנסך.

ה. הָיָה יַיִן זֶה הַטָּהוֹר[21] שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּבֵית הַפָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְיִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים וְשָׁבִים - מֻתָּר; שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנַס בִּרְשׁוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[22].

21) במשנה שם. ומותר אפילו כשאין מפתח וחותם ביד ישראל, וגם לא כתב לו התקבלתי (לחם־משנה). 22) ולפיכך הוא מתיירא פן יראוהו ישראל העוברים ושבים ויתפס כגנב. ורש"י פירש אחרת, ראה שם. אבל כשנכנס לרשותו, נתבאר כבר בה"ג שאינו מפחד פן ייאסר יינו.

ו. וְאַשְׁפָּה וְחַלּוֹן[23] וְדֶקֶל אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ פֵּרוֹת[24] - הֲרֵי אֵלּוּ כִּרְשׁוּת הָרַבִּים: וְחָבִית יַיִן שָׁם[25] וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים הִנְמְצָא שָׁם - אֵינוֹ אוֹסְרָהּ; וּבֵית הַפָּתוּחַ לְשָׁם - הֲרֵי הוּא כְּפָתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים.

23) מימרא של רב יוסף, שם. גם בהלכה זו מדובר כשהיין לא נכנס עדיין לרשותו של הגוי. 24) בגמרא שם: "פסיק רישיה". 25) רבינו מפרש, מה שאמרו בגמרא: "אשפה חלון ודקל", היינו בין כשהיין נמצא שם, ובין אם מקומו של היין פתוח להם. בשני המקרים האלה, דינם כמו בהלכה הקודמת.

ז. חָצֵר הַחֲלוּקָה[26] בִּמְסִיפִיס[27], וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּצַד זֶה וְיִשְׂרָאֵל בְּצַד אַחֵר; וְכֵן שְׁנֵי גַּגִּין, שֶׁהָיָה גַּג יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְגַג הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְמַטָּה[28], אוֹ שֶׁהָיוּ זֶה בְּצַד זֶה וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶן מְסִיפִיס[29]; אַף עַל פִּי שֶׁיַּד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מַגַּעַת לְחֵלֶק יִשְׂרָאֵל - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם יֵין נֶסֶךְ[30] וְלֹא מִשּׁוּם טָהֳרוֹת[31].

26) שם ע, ב. 27) מחיצה נמוכה (רש"י שם). וה'ערוך' פירש בשם גאון, כותל שיש בו חלונות (כסף־משנה). 28) ואע"פ שהגוי אינו מפחד כל־כך להושיט ידו ולנגוע ביין מפני שיוכל להתנצל בטענה שכוונתו היתה להתמודד או למדוד הגובה - היין מותר, וכל־שכן כשגג גוי למעלה ושל ישראל למטה (ב"ח יו"ד סי' קכט). 29) בברייתא שם לא נזכר מסיפיס גבי שני גגים, אלא גבי חצר שחלקו. וסובר רבינו שגם בשני גגים הסמוכים זה לזה, הדין כך. [וב'בית יוסף' יו"ד סי' קכט, פירש שגם בגג גוי למעלה ושל ישראל למטה, מותר רק כשיש מחיצה, וכן פסק באותו סי' סט"ז

ב'שולחן ערוך']. 30) מפני שנתפס עליו כגנב אם ישלח ידו לגג אחר או לחצר אחרת כדי לנגוע ביין. 31) פסק כרבנן שם החולקים על רבי שמעון בן גמליאל (ראה כסף־משנה ולחם־משנה).

ח. מֵאֵת יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיד יֵינוֹ בִּכְלִי סָתוּם בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִין[32]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם[33]. כֵּיצַד? סָתַם הֶחָבִית בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְהֻדָּק, כְּדֶרֶךְ שֶׁסּוֹתְמִין כָּל אָדָם, וְטָח בְּטִיט - הֲרֵי זֶה חוֹתָם אֶחָד[34]; הָיָה כְּלִי מְהֻדָּק וְטָח עָלָיו מִלְמַעְלָה - הֲרֵי זֶה חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם. וְכֵן אִם צָר פִּי הַנּוֹד - הֲרֵי זֶה חוֹתָם אֶחָד; הָפַךְ פִּי הַנּוֹד לְתוֹכוֹ וְצָר עָלָיו - הֲרֵי זֶה חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם. וְכֵן כָּל שִׁנּוּי[35] שֶׁמְּשַׁנֶּה מִדְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ כָּל אָדָם - הֲרֵי הֵן כְּחוֹתָם אֶחָד, וְהַטִּיחָה אוֹ הַקְּשִׁירָה - חוֹתָם שֵׁנִי.

32) שם לא, א. מחלוקת של רבי אליעזר ורבנן. וכתב הר"ן שם שנראה שרבינו גורס בברייתא "מפתח וחותם בידו", שהם שני סימנים, כמו שנתבאר למעלה בה"א בשם הר"ן. וכן היא גם גירסת ה'תוספות' שם ד"ה ותרוויהו. ופסק רבינו כרבי אליעזר, משום שבגמרא שם אמרו: הלכה כרבי אליעזר. 33) שם, כרבי יוחנן. 34) שם. 35) שהגוי לא יטרח לזייף כל־כך.

ט. וְאִם הִפְקִיד בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּחוֹתָם אֶחָד - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְהוּא שֶׁיִּחֵד לוֹ קֶרֶן זָוִית[36].

36) שאם לא כן, אין הגוי מפחד לנגוע בו, ואסור אפילו בהנאה (גמרא שם). אבל אסור בשתיה, כי רבי אליעזר מתיר בשתיה רק כשיש בו שני סימנים, היינו חותם בתוך חותם.

י. יַיִן מְבֻשָּׁל וְהַשֵּׁכָר, אוֹ יַיִן שֶׁעֵרְבוּ עִם דְּבָרִים אֲחֵרִים[37], כְּגוֹן דְּבַשׁ וְשֶׁמֶן, וְכֵן הַחֹמֶץ[38] וְהַגְּבִינָה[39] וְהֶחָלָב וְכָל שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהִפְקִידוֹ בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי חוֹתָמוֹת, אֶלָּא חוֹתָם אֶחָד בִּלְבַד דַּיּוֹ[40]. אֲבָל הַיַּיִן[41] וְהַבָּשָׂר וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן[42] שֶׁהִפְקִידָן בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - צְרִיכִין שְׁנֵי חוֹתָמוֹת[43].

37) שאין בהם משום ניסוך, כמבואר למעלה פי"א ה"ט־י. 38) למעלה שם. 39) למעלה פ"ג. 40) גמרא שם לט, ב. כדי לנסך, טורח ומזייף חותם אחד, אבל כדי להחליף לא יטרח, ולפיכך חותם אחד מועיל ביין מבושל וחומץ יין, אבל יין הראוי לניסוך טרח ומזייף ומנסך. וברשב"א, הובא ב'טור', מרחיב הדברים ומבאר: כל דבר שאם הוחלף יש בו איסור תורה, כגון בשר שאם הוחלף בבשר נבילה, ודג שהוחלף בדג טמא, ודאי צריך שני חותמות. אבל דבר שאם הוחלף אין בו אלא איסור מדברי סופרים, כגון גבינה שהוחלפה בגבינת גוי, וכן בחומץ שהוחלף בחומץ של גוי שהיה יין מתחילתו האסור משום סתם יינם, אין חוששים לחלוף בחותם אחד שלא יטרח הגוי בזה (לחם־משנה).

41) אע"פ שסתם יינם אינו אסור אלא מדברי סופרים, החמירו בו כמו בשל תורה, משום שחביב על הגוי ניסוך, וטורח ומזייף בחותם אחד (כסף־משנה). 42) ואפשר להחליפה בחתיכת דג טמא. 43) כמו שביארנו, שאלה הם איסורי תורה, וחוששים שמא יחליף.

יא. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה בְּיַיִן שֶׁלָּנוּ שֶׁהוּא אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה מִפְּנֵי צַד גְּזֵרָה[44] שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - כְּשֶׁהָיָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים; אֲבָל אִם הָיָה אִסּוּרוֹ בִּגְלַל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּגוֹן יִשְׂמְעֵאלִי[45] שֶׁנָּגַע בְּיַיִן שֶׁלָּנוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה אוֹ שֶׁטִּפַּח עַל פִּי הֶחָבִית - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[46]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

44) כגון גוי שנגע ביין שלא בכוונה, וכן תינוק גוי שנגע ביין, פי"א ה"ה, ופי"ב ה"ה; חבית שנסדקה וקדם הגוי וחבקה, שם ה"ח, וכדומה. 45) רבינו גילה בכמה מקומות, ולמעלה בפי"א ה"ז, שמאמיני דת מוחמד, אינם עובדי עבודה־זרה. 46) שאין כאן איסור של חתנות מפני שהיין הוא של ישראל, והנגיעה אינה אוסרת מכיון שאינו עובד עבודה־זרה.

יב. אֲבָל הַמַּפְקִיד יַיִן בְּיַד גֵּר תּוֹשָׁב[47], אוֹ שֶׁשְּׁלָחוֹ עִמּוֹ וְהִכְפִּילוּ, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בֵּיתוֹ פָּתוּחַ בַּחֲצַר גֵּר תּוֹשָׁב - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[48]. שֶׁכָּל חֲשָׁשׁ שֶׁל חִלּוּף וְזִיּוּף - יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שָׁוִים בּוֹ. הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה הַיַּיִן בִּרְשׁוּתָן[49], נֶאֱסַר בִּשְׁתִיָּה עַל כָּל פָּנִים.

47) שקיבל עליו שבע מצוות, ודינו כגוי שאינו עובד אלילים, כמו שנתבאר בפי"א ה"ז. 48) שמא יחליף ביינו, שאסור משום סתם יינם. 49) יכול הוא להחליף מבלי שירגיש בזה הישראל.

יג. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם אִסּוּר נִסּוּךְ כְּלָל, וְאָסְרוּ אוֹתָם חֲכָמִים כְּדֵי לְהַרְחִיק מִן הַנִּסּוּךְ[50]. וְאֵלּוּ הֵן: לֹא יִמְזֹג[51] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַמַּיִם לְתוֹךְ הַיַּיִן שֶׁבְּיַד יִשְׂרָאֵל, שֶׁמָּא יָבוֹא לָצוּק הַיַּיִן לְתוֹךְ הַמַּיִם. וְלֹא יוֹלִיךְ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[52] עֲנָבִים לַגַּת, שֶׁמָּא יָבוֹא לִדְרֹךְ אוֹ לִגַּע. וְלֹא יְסַיַּע לְיִשְׂרָאֵל[53] בְּשָׁעָה שֶׁמֵּרִיק מִכְּלִי לִכְלִי, שֶׁמָּא יַנִּיחַ הַכְּלִי בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנִמְצָא הַיַּיִן בָּא מִכֹּחוֹ. וְאִם סִיַּע אוֹ מָזַג הַמַּיִם אוֹ הֵבִיא עֲנָבִים - מֻתָּר[54].

50) משום הרחקת עבירה. 51) שם נח, ב. משום לך לך אמרין נזירא, סחור סחור לכרמא לא תקרב. 52) שם נט, א. 53) שם עב, ב. וראה למעלה פי"ב ה"ג. 54) דעת רבינו שאסור רק לכתחילה משום הרחקת עבירה, ובדיעבד מותר. ושיטת רש"י שם נח, ב - שיין שמזגו גוי, אסור בשתיה ובהנאה מותר. וב'תוספות' שם ד"ה שמסכו, כתבו שהיין אסור אף בהנאה. [בגמרא שם: אמר רבי יוחנן, יין שמגזו גוי אסור, משמע שגם בדיעבד אסור, ורבינו פסק

שכל מה שאסרו משום לך לך אמרינן נזירא וכו' מותר בדיעבד, ולמד זאת מדין הולכת ענבים לגת, שם נט, ב - שאסרו משום לך לך אמרין וכו', ואמרו שם בפירוש שבדיעבד מותר. וכן משמע גם בדין סיוע, שם עב, ב - שאם לא הניח הכלי ביד הגוי - מותר (כסף־משנה)].

יד. וְכֵן מֻתָּר שֶׁיְּרִיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[55] בְּחָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁלָּנוּ. וּמֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל[56] לְהָרִיחַ בְּחָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ, וְאֵין בָּזֶה שֵׁם אִסּוּר; שֶׁאֵין הָרֵיחַ כְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ[57].

55) ולא נחשב כנגיעה, שם סו, ב. 56) כרבא, שם. 57) בגמרא שם: "ריחא לאו מילתא", ומפרש רבינו, שאין בו ממש. וזה נאמר רק בדברים שעיקרם אינם להריח, כמו יין וכדומה, אבל בדברים שעיקרם לריח, כגון מיני בושם - לא אמרו. ולפיכך פוסק רבינו בהל' מעילה סוף פ"ה, שהמריח בקטורת של הקדש, חייב אשם מעילות. ראה רש"י ו'תוספות' פסחים כו, א. ולמעלה בפ"ט הכ"ג, כתב רבינו: פת שאפאה עם הצלי, אסור לאכלה בחלב. והסתמך בזה על דעת רביה דרביה, הרי"ף, שאפילו רבא מודה בזה (כסף־משנה). וראה לחם־משנה כאן.

טו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[58], שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה, אִם עָבַר וּמְכָרוֹ - דָּמָיו מֻתָּרִין, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[59] וְתַקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ וְיַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ[60]. וְהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בִּסְתָם יֵינָם לִהְיוֹת דָּמָיו אֲסוּרִין כִּדְמֵי יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. לְפִיכָךְ[61], עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁכַר אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּיַיִן[62] - שְׂכָרוֹ אָסוּר[63].

58) בהל' אישות פ"ה ה"ב. 59) שאסורים בהנאה כעבודה־זרה. ראה הל' עבודה זרה ה"ב. 60) כולם אסורים בהנאה משום עבודה־זרה, שנאמר "והיית חרם כמוהו". ודרשו חז"ל: כל מה שאתה מהווה ממנו, הרי הוא כמוהו (קידושין נח:). 61) כיון שהחמירו חכמים באיסור סתם יינם, ואסרו דמיו (לחם־משנה). 62) סתם יינם. 63) שקנסוהו חכמים, כמו בעושה יין נסך ששכרו אסור (עבודה זרה סב.).

טז. וְכֵן הַשּׁוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהָבִיא עָלָיו יַיִן, אוֹ שֶׁשָּׁכַר סְפִינָה לְהָבִיא בָּהּ יַיִן - שְׂכָרָן אָסוּר[64]. אִם מָעוֹת נָתְנוּ לוֹ - יוֹלִיכֵן לְיָם הַמֶּלַח[65]; וְאִם נָתְנוּ לוֹ בִּשְׂכָרוֹ כְּסוּת אוֹ כֵּלִים אוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי זֶה יִשְׂרֹף אוֹתָן וְיִקְבֹּר הָאֵפֶר[66] כְּדֵי שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בּוֹ.

64) אף־על־פי שהישראל עצמו אינו עושה כלום בגופו (שם:). 65) ולא ישליכם במקום שאפשר לישראל למצוא אותם ולהיכשל בהנאתם. 66) אבל לקברם כמו שהם, אסור - פן ימצאם ישראל ויהנה מהם, שלא ידע שהם שכר עבודה־זרה ויבוא לידי תקלה (שם).

יז. שָׂכַר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[67] חֲמוֹר לִרְכֹּב עָלָיו, וְהִנִּיחַ עָלָיו לָגִין שֶׁל יַיִן[68] - שְׂכָרוֹ מֻתָּר. שְׂכָרוֹ לְשַׁבֵּר כַּדֵּי יֵין נֶסֶךְ[69] - שְׂכָרוֹ מֻתָּר. וְתָבוֹא עָלָיו בְּרָכָה[70], מִפְּנֵי שֶׁמְּמַעֵט בִּתְפִלָּה.

67) משנה, שם. ביין נסך, והוא־הדין לסתם יינם. במשנה כתוב "שכר" סתם, והכוונה שהגוי שכר, וסגנונו של רבינו כאן קשה קצת, ואולי נפלה שגיאה קלה, וצריך להיות: השכיר לגוי או שכר הגוי, כלשון המשנה. 68) במשנה, שם: והניח לגינו עליו, ופירש ה'ערוך', וכן רש"י בשבת קלט, ב - כדים גדולים. 69) שינה ואמר יין נסך, ולא סתם יין כבבא ראשונה - לרבותא, שאפילו ביין נסך והישראל רוצה בקיומם של הכדים שלא ישתברו עכשיו מאליהם עד שישברם הוא ויטול שכרו (ע' רש"י ע"ז סג:) - שכרו מותר, כמו שמסיים רבינו. 70) לשון הגמרא שם.

יח. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל וְאָמַר לוֹ: הַעֲבֵר לִי מֵאָה חָבִיּוֹת שֶׁל שֵׁכָר בְּמֵאָה פְּרוּטוֹת, וְנִמְצָא אַחַת מֵהֶן יַיִן - שְׂכָרוֹ כֻּלּוֹ אָסוּר[71].

71) אפילו של תשעים ותשע חביות של היתר. ואין זה דומה לנתערבה חבית יין נסך ביין של היתר, שהדין הוא שיוליך חבית אחת מהן לים המלח והשאר מותרות, מפני ששם ההיתר היה מובדל מן האיסור בתחילה ואחר־כך נתערב, ולפיכך מותר למוכרו לגוי ויוותר לו על דמי יין נסך שבו, ונמצא שאינו נהנה מן האיסור כלל, אבל כאן שלא נתברר מעולם שכר ההיתר לבדו ולא נבדל מעולם שכר האיסור, שהרי מתחילה שכרו בשכירות אחת, מאה חביות במאה פרוטות, הרי כל פרוטה ופרוטה היא גם שכר של יין נסך, שהכל שכירות אחת היא ('מגדל עוז' בשם רבותינו הראשונים).

יט. אָמַר לוֹ: הַעֲבֵר לִי חָבִית בִּפְרוּטָה חָבִית בִּפְרוּטָה[72], וְהֶעֱבִיר, וְנִמְצָא בֵּינֵיהֶן חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן - שְׂכַר חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן אָסוּר, וּשְׁאָר שְׂכָרוֹ מֻתָּר.

72) שם סה, א.

כ. אֲמָנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁלַח לָהֶם עוֹבֵד כּוֹכָבִים חָבִית שֶׁל יַיִן בִּשְׂכָרָן - מֻתָּר שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ[73]: תֵּן לָנוּ אֶת דָּמֶיהָ. וְאִם מִשֶּׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּתָן - אָסוּר[74].

73) שהאומנים לא קנו את היין, והגוי חייב להם מעות, ולפיכך המעות שיתן להם אינם חליפים של יין ששלח להם (משנה, שם עא.). 74) כיון שהיין נכנס כבר לרשות האומנין, קיבלוהו בשכרם. וכשיתן להם הגוי כסף ויקח את היין בחזרה, הרי הכסף חליפי יין נסך ואסור.

כא. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה נוֹשֶׂה[75] בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים מָנֶה, הָלַךְ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמָכַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְיַיִן נֶסֶךְ וְהֵבִיא לוֹ דְּמֵיהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[76]. וְאִם אָמַר לוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמְכֹּר: הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֶמְכֹּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ יַיִן נֶסֶךְ שֶׁיֵּשׁ לִי וְאָבִיא לְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סְתָם יֵינוֹ[77], וּמָכַר וְהֵבִיא לוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר; מִפְּנֵי שֶׁהַיִּשְׂרְאֵלִי רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּפָּרַע מִמֶּנּוּ חוֹבוֹ.

75) שם סד, א. 76) מימרא של רב נחמן: דמי עבודה־זרה

כב. וְכֵן גֵּר וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[78] שֶׁהָיוּ שֵׁתָּפִין וּבָאוּ לַחֲלֹק - אֵין הַגֵּר יָכוֹל לוֹמַר לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים: טֹל אַתָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַאֲנִי מָעוֹת, אַתָּה יַיִן וַאֲנִי פֵּרוֹת; שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה בְּקִיּוּמָן כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל כְּנֶגְדָּן. אֲבָל גֵּר וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[79] שֶׁיֵּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶן עוֹבֵד כּוֹכָבִים - יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: טֹל אַתָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַאֲנִי מָעוֹת, אַתָּה יַיִן וַאֲנִי שֶׁמֶן. קֹל הוּא שֶׁהֵקֵלוּ בִּירֻשַּׁת הַגֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲזֹר לְסוּרוֹ. וְאִם מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַגֵּר - אָסוּר[80].

78) שם סד, ב. 79) שם. 80) שזהו חילופי עבודה־זרה ממש, ולא הקילו כל־כך אפילו בגר. [בגמרא שם הקדימו דין ירושה לדין שותפות, ורבינו החליף את הסדר, כדי להשלים את רשימת האסורים, ואחריה הוא מביא רק דין של היתר].

כג. יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּכַר יֵינוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[81]: פָּסַק[82] עַד שֶׁלֹּא מָדַד לוֹ - דָּמָיו מֻתָּרִין. שֶׁמִּשֶּׁפָּסַק סָמְכָה דַעְתּוֹ[83], וּמִשֶּׁמָּשַׁךְ קָנָה[84], וְיֵין נֶסֶךְ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה עַד שֶׁיְּגַע בּוֹ. נִמְצָא בִּשְׁעַת מְכִירָה[85] הָיָה מֻתָּר[86]. מָדַד לוֹ[87] עַד שֶׁלֹּא פָּסַק הַדָּמִים - דָּמָיו אֲסוּרִין. שֶׁהֲרֵי לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ[88] אַף עַל פִּי שֶׁמָּשַׁךְ, וְנִמְצָא כְּשֶׁנָּגַע עֲדַיִן לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ לִקַּח, וְנֶאֱסַר הַיַּיִן בִּנְגִיעָתוֹ, וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹכֵר סְתָם יֵינָם.

81) משנה, שם עא, א. 82) קבע מחיר היין. 83) לקנות, כיון שיודע מחירו. 84) והכסף נשאר בהלואה אצל הגוי, שגוי קונה במשיכה. וכן כתב הרב המגיד בדעת רבינו בפ"א מהל' זכיה ומתנה. 85) בשעה שנגמר הקנין. 86) והדמים אינם חליפי יין נסך. 87) ונתן לגוי, ומשכו לפני שפסק דמיו. 88) שמא יבקש ממנו דמים מרובים ויבטל את הקניה.

כד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמָּדַד הַיִּשְׂרְאֵלִי לִכְלִיוֹ; אֲבָל אִם מָדַד לִכְלֵי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[89] אוֹ לִכְלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[90] - צָרִיךְ לִקַּח אֶת הַדָּמִים[91] וְאַחַר כָּךְ יִמְדֹּד. וְאִם מָדַד וְלֹא לָקַח דָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁפָּסַק - דָּמָיו אֲסוּרִים; שֶׁמִּשֶּׁיַּגִּיעַ לַכְּלֵי נֶאֱסָר[92] כִּסְתָם יֵינָם.

89) שהיה בו קצת יין שלו, ונאסר היין בנפילתו לכלי קודם שקנהו הגוי, שהרי עוד לא משך. וכשלוקח הדמים, דמי יין אסור הוא לוקח. 90) שאוחזו באויר ומתנדנד הכלי, ואוסר היין בנדנודו שהוא כנגיעה, כמו שנתבאר בפי"ב ה"ג (כסף־משנה). 91) והגוי קונה את היין בכסף והיין נעשה שלו מיד, וסובר רבינו שגוי קונה בין במשיכה ובין בכסף, כמ"ש הרב המגיד פ"א מהל' זכיה ומתנה (כסף־משנה). שאם לא כן, הרי הדמים שבידי ישראל עודם קנינו של הגוי, וכשנגע ביין ואסרו, נעשו הדמים שביד ישראל דמי יין נסך ביד גוי מותרים. 77) גם בסתם יינם אסור כשרוצה בקיומו.

כה. הַנּוֹתֵן דִּינָר לְחֶנְוָנִי עוֹבֵד כּוֹכָבִים[93], וְאָמַר לְפוֹעֲלוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים: לֵךְ וּשְׁתֵה וֶאֱכֹל מִן הַחֶנְוָנִי וַאֲנִי מְחַשֵּׁב לוֹ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁקָּנָה לוֹ יֵין נֶסֶךְ וְהִשְׁקָהוּ[94]. וּכְנֶגֶד זֶה בִּשְׁבִיעִית[95] - אָסוּר. כְּגוֹן שֶׁנָּתַן דִּינָר לְחֶנְוָנִי יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ[96], וְאָמַר לְפוֹעֲלוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִי: לֵךְ וֶאֱכֹל וַאֲנִי מְחַשֵּׁב לוֹ. וְאִם אָכַל הַפּוֹעֵל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְעֻשָּׂר - אָסוּר[97].

93) שם סג, ב - כשהקדים לו דינר. כיון שנתן לחנוני מעות קודם ששלח את הפועל אליו, הרי הוא כאילו קנה מהחנוני מה שיתן לפועל, ונמצא שהפועל אוכל משל בעל־הבית. 94) ופורע חוב מזונותיו מיין נסך. 95) שנמצא בעל־הבית פורע חוב מזונות הפועל מפירות שביעית שקנה מן החנוני. 96) וחשוד על המעשרות. 97) כלומר, שאסור לבעל־הבית לעשות כן. ולשון רבינו כאן אינו ברור.

כו. אֲבָל אִם אָמַר לָהֶם: אִכְלוּ וּשְׁתוּ בְּדִינָר זֶה, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: אִכְלוּ וּשְׁתוּ עָלַי מִן הַחֶנְוָנִי וַאֲנִי פּוֹרֵעַ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד, הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחֵד שִׁעְבּוּדוֹ[98] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם יֵין נֶסֶךְ וְלֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית וְלֹא מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר.

98) שלא שעבד לחנוני מעות מסוימות, ולפיכך לא קנה בעל־הבית מה שיתן החנוני לפועל, ונמצא שהפועל אינו אוכל משל בעל־הבית, כפי פירושו של רב פפא שם.

כז. מֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְחַלֵּק[99] יֵינוֹ לָעָם וְלוֹקֵחַ מֵהֶן דָּמָיו כְּפִי מַה שֶּׁירְצֶה - אַל יֹאמַר אָדָם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים: הֵא לְךָ מָאתַיִם זוּז וְהִכָּנֵס תַּחְתַּי בְּאוֹצַר הַמֶּלֶךְ[100], כְּדֵי שֶׁיִּקַּח הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַיַּיִן[101] שֶׁכְּתָבוֹ בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וְיִתֵּן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַדָּמִים לַמֶּלֶךְ. אֲבָל אוֹמֵר לוֹ: הֵא לְךָ מָאתַיִם זוּז וּמַלְּטֵנִי מִן הָאוֹצָר[102].

99) כן מפרש רבינו הברייתא שם עא, א. והסוגיא שם. 100) גירסת רבינו בגמרא: אצר באל"ף, אבל בגירסתנו: עוצר בעי"ן. ופירושו, שוטר. וראה רש"י שם. 101) שנמצא שהישראל מוכר לגוי את יינו שצריך לקבל מאת המלך (רדב"ז). 102) שהרי הישראל חייב לאוצר מעות, והגוי פוטרו מחיוב זה, ואין הישראל מוכר לו יין, והגוי מקבל את היין לא בשליחותו, מה־שאין־כן באומר לו הכנס במקומי.

כח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּגַע בְּיֵינוֹ[103] שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְאָנְסוֹ - מֻתָּר לִמְכֹּר[104] אוֹתוֹ יַיִן לְאוֹתוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאָסָרוֹ לְבַדּוֹ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּוֵּן[105] זֶה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְהַזִּיקוֹ וְלֶאֱסֹר יֵינוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁשִּׁבְּרוֹ אוֹ שְׂרָפוֹ[106] שֶׁחַיָּב לְשַׁלֵּם; וְנִמְצָאוּ הַדָּמִים שֶׁלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ דְּמֵי הַהֶזֵּק[107], וְלֹא דְּמֵי הַמְּכִירָה.

103) שם נט, ב. 104) [בגמרא שם, לא אמרו "מותר למכור", אלא: שרי ליה למשקל דמיה (פירוש: מותר לו לבעל היין לקבל דמיו מהגוי), מאי טעמא? מיקלא קלייה (שרפו), וקשה להבין למה נקט רבינו לשון זה, הלא טעם ההיתר הוא מפני שאין כאן מכירה אלא גביית דמי הזיקו]. 105) ואם נגע שלא בכוונה להזיק, אינו חייב לשלם לו, מפני שזה היזק שאינו ניכר. כלומר, לא נשתנה היין כלל על־ידי מעשיו, ורבינו פוסק בפ"א מהל' חובל ומזיק ה"ג, שהיזק שאינו ניכר בשגגה או באונס - פטור. 106) בגמרא: מקלא קלייה. 107) ודמי יין כשר נוטל (רש"י שם).

יום ג' י"ד מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שכל איסורי מאכלות אסורות בכזית; ושיעור אכילת פרס ושיעור השתייה; כל האיסורין אם חייב עליהן שלא כדרך הנאתן; ומי שאחזו בולמוס; עוברה שהריחה מאכל איסור; ואם איסור חל על איסור.

1 **א. כָּל אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה - שִׁעוּרָן[2] בִּכְזַיִת**
2 **בֵּינוֹנִי, בֵּין לְמַלְקוּת בֵּין לְכָרֵת בֵּין לְמִיתָה בִּידֵי**
3 **שָׁמַיִם[3]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁכָּל הַמְחַיֵּב כָּרֵת אוֹ מִיתָה**
4 **בִּידֵי שָׁמַיִם עַל מַאֲכָל - לוֹקֶה[4].**

2) כדי להתחייב בעונשי הגוף הנמנים למטה. 3) כגון האוכל טבל. ... לא מנה רבינו מיתת בית דין, מפני שלא מצאנו חיוב מיתה בבית דין על אכילה ושתייה אלא בבן סורר ומורה על זלילת בשר וסביאת יין, ואין שיעורו בכזית. 4) אם התרו בו למלקות.

5 **ב. וְשִׁעוּר זֶה עִם כָּל הַשִּׁעוּרִין - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי**
6 **הֵם. וְאָסוּר מִן הַתּוֹרָה[5] לֶאֱכֹל כָּל שֶׁהוּא מִדָּבָר**
7 **הָאָסוּר, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה[6] אֶלָּא עַל כְּזַיִת. וְאִם אָכַל**
8 **כָּל שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[7].**

5) כר' יוחנן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה. 6) מן התורה. 7) מפני שזה כעובר על איסור מדברי סופרים שמכין אותו מכת מרדות.

9 **ג. כְּזַיִת שֶׁאָמַרְנוּ - חוּץ מִשֶּׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם; אֲבָל מַה**
10 **שֶּׁבֵּין הַחֲנִיכַיִם[8] - מִצְטָרֵף לְמַה שֶּׁבָּלַע, שֶׁהֲרֵי נֶהֱנָה**
11 **גְּרוֹנוֹ[9] מִכְּזַיִת. אֲפִלּוּ אָכַל כַּחֲצִי זַיִת וְהֶקִּיאוֹ, וְחָזַר**
12 **וְאָכַל אוֹתוֹ[10] חֲצִי זַיִת עַצְמוֹ שֶׁהֵקִיא - חַיָּב; שֶׁאֵין**
13 **הַחִיּוּב אֶלָּא עַל הֲנָאַת הַגְּרוֹן בְּכְזַיִת מִדָּבָר הָאָסוּר.**

8) המודבק בחכו ולא בלעו. 9) והרי טעם שיעור מלא, כיון שהיה כזית שלם סמוך לבית הבליעה, אבל מאוכל שבין השיניים אין גרונו נהנה. 10) שטעם גרונו כזית שלם ביחד.

14 **ד. כְּזַיִת חֵלֶב אוֹ נְבֵלָה אוֹ פִּגּוּל אוֹ נוֹתָר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
15 **שֶׁהִנִּיחוֹ בַּחֲמָה וְנִתְמַעֵט - הָאוֹכְלוֹ פָּטוּר[11]. חָזַר**
16 **וְהִנִּיחוֹ בַּגְּשָׁמִים וְנִתְפַּח[12] - חַיָּבִין עָלָיו[13] כָּרֵת[14] אוֹ**
17 **מַלְקוּת[15]. הָיָה פָּחוֹת מִכְּזַיִת מִבַּתְּחִלָּה, וְנִתְפַּח וְעָמַד**
18 **עַל כְּזַיִת - אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[16].**

11) מכרת וממלקות, שמשערין כמות שהוא, ועכשיו הוא פחות מכשיעור. 12) ועמד על כזית כמו שהיה בתחילתו. 13) מפני שתחילתו וסופו כשיעור. 14) בחלב פיגול ונותר. 15) בנבלה או כשהתרו בו למלקות בפיגול, נותר וטמא. ואף על פי שבינתיים נתמעט שיעורן אין דיחוי אצל איסורים, כלומר, אין אומרים כיון שנדחה אינו חוזר למצבו הקודם. 16) כיון שמתחילתו, במצבו הטבעי, לא היה בו כזית.

19 **ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁכָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מִצְטָרְפִין**
20 **זֶה עִם זֶה לְכַזַּיִת, חוּץ מִבְּשַׂר נְבֵלָה עִם בְּשַׂר**
21 **טְרֵפָה[17], וְאִסּוּרֵי נָזִיר שֶׁיִּתְבָּאֲרוּ בִּמְקוֹמָן. וַחֲמֵשֶׁת**
22 **מִינֵי תְבוּאָה[18] וּקְמָחִין שֶׁלָּהֶן וְהַבְּצֵקוֹת שֶׁלָּהֶן - הַכֹּל**
23 **מִצְטָרְפִים לְכַזַּיִת, בֵּין לְאִסּוּר חָמֵץ בְּפֶסַח[19], בֵּין**
24 **לְאִסּוּר חָדָשׁ[20] מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר, בֵּין לְאִסּוּרֵי מַעֲשֵׂר**
25 **שֵׁנִי[21] וּתְרוּמוֹת.**

17) שמצטרפין הואיל והטריפה תחילת נבילה היא. 18) חיטים, שעורים, כוסמים, שיבולת שועל, שיפון קודם טחינה. 19) שכולם מחמיצים. 20) לפני הקרבת העומר בט"ז בניסן. שאם אכל מכולם ביחד כזית, לוקה. 21) שאם אכל מכולן כזית חוץ לחומת ירושלים, לוקה.

26 **ו. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל הַחַיָּב[22] בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִצְטָרֵף**
27 **לְכַזַּיִת בְּטֶבֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם אֶחָד. הָא לְמָה זֶה**
28 **דּוֹמֶה? לְנִבְלַת הַשּׁוֹר וְנִבְלַת הַשֶּׂה וְנִבְלַת הַצְּבִי, שֶׁהֵן**
29 **מִצְטָרְפִין לְכַזַּיִת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23].**

22) אפילו מינים אחרים חוץ מחמשת מיני תבואה. 23) שכל שאיסורן בלאו אחד מצטרפין.

30 **ז. הָאוֹכֵל אֲכִילָה גְּדוֹלָה[24] מִדָּבָר אָסוּר - אֵין מְחַיְּבִין**
31 **אוֹתוֹ מַלְקוּת אוֹ כָּרֵת עַל כָּל כְּזַיִת וּכְזַיִת, אֶלָּא חִיּוּב**
32 **אֶחָד לְכָל הָאֲכִילָה[25]. וְאִם הָיוּ הָעֵדִים מַתְרִים בּוֹ[26]**
33 **בִּשְׁעַת אֲכִילָה עַל כָּל כְּזַיִת וּכְזַיִת - חַיָּב עַל כָּל**
34 **הַתְּרָאָה וְהַתְּרָאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲכִילָה אַחַת**
35 **וְלֹא הִפְסִיק.**

24) כזיתים הרבה בלי הפסק. 25) ונקט רבינו "אכילה גדולה" משום הבבא האחרונה, להשמיענו שאם התרו בו כמה התראות, חייב על כל התראה אף על פי שלא הפסיק אכילתו בין התראה להתראה, משום שהתראות מחלקות. 26) אמרו לו אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת.

36 **ח. הָאוֹכֵל כִּשְׁעוֹרָה אוֹ כְּחַרְדָּל מֵאֶחָד מִכָּל מַאֲכָלוֹת**
37 **הָאֲסוּרִים, וְשָׁהָה מְעַט וְחָזַר וְאָכַל כְּחַרְדָּל, וְכֵן עַד**
38 **שֶׁהִשְׁלִים כַּזַּיִת, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד: אִם שָׁהָה**
39 **מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי אֲכִילַת שָׁלֹשׁ בֵּיצִים[27] - יִצְטָרֵף**
40 **הַכֹּל, וַהֲרֵי הוּא חַיָּב כָּרֵת אוֹ מַלְקוּת אוֹ קָרְבָּן כְּמוֹ**

שֶׁאָכַל כְּזַיִת בְּבַת אַחַת; וְאִם שָׁהָה יָתֵר מִזֶּה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא אָכַל כְּחַרְדָּל אַחַר כְּחַרְדָּל, הוֹאִיל וְלֹא הִשְׁלִים כְּזַיִת אֶלָּא בְּיָתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס - אֵינָן מִצְטָרְפִין וּפָטוּר.

27) כדי אכילת פרס, ואכילת פרס שיעור שלוש ביצים כר' יוחנן בן ברוקא. ורש"י סובר שיעור פרס הוא ארבע ביצים.

ט. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה רְבִיעִית שֶׁל סְתָם יֵינָם מְעַט מְעַט, אוֹ שֶׁהִמְתָּה אֶת הֶחָמֵץ בְּפֶסַח אוֹ אֶת הַחֵלֶב וּגְמָעוֹ מְעַט מְעַט, אוֹ שֶׁשָּׁתָה מִן הַדָּם מְעַט מְעַט: אִם שָׁהָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי שְׁתִיַּת רְבִיעִית - מִצְטָרְפִין, וְאִם לַאו - אֵין מִצְטָרְפִין.

י. כָּל הָאֲכָלִין הָאֲסוּרִין[28] אֵינוֹ חַיָּב[29] עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיֹּאכַל אוֹתָן דֶּרֶךְ הֲנָאָה[30], חוּץ מִבָּשָׂר בְּחָלָב וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם. לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן אֲכִילָה, אֶלָּא הוֹצִיא אִסּוּר אֲכִילָתָן בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת, בְּלָשׁוֹן בִּשּׁוּל[31] וּבְלָשׁוֹן הֶקְדֵּשׁ[32], לֶאֱסֹר אוֹתָן וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָיָה.

28) באכילה או בהנאה. 29) כר' יוחנן. ובגמרא: אין לוקין, אבל מדרבנן אסור אפילו שלא בדרך הנאה. 30) וכל דבר מאכל האסור בהנאה אינו חייב על הנאתו שלא כדרך אכילה, מפני שדבר מאכל עומד לאכילה ואם נהנה באופן אחר הרי זה שלא כדרך הנאתו הרגילה. 31) לא תבשל גדי בחלב אמו ודרשו חכמים על איסור אכילה. 32) פן תקדש המלאה, שלא תהנה ממנו אלא תשרפנו.

יא. כֵּיצַד[33]? הֲרֵי שֶׁהִמְתָּה אֶת הַחֵלֶב וּגְמָעוֹ כְּשֶׁהוּא חַם עַד שֶׁנִּכְוָה גְרוֹנוֹ מִמֶּנּוּ, אוֹ שֶׁאָכַל חֵלֶב חַי; אוֹ שֶׁעֵרֵב דְּבָרִים מָרִים, כְּגוֹן רֹאשׁ וְלַעֲנָה, לְתוֹךְ יֵין נֶסֶךְ אוֹ לְתוֹךְ קְדֵרָה שֶׁל נְבֵלָה, וַאֲכָלָן כְּשֶׁהֵן מָרִין; אוֹ שֶׁאָכַל אֹכֶל הָאָסוּר אַחַר שֶׁהִסְרִיחַ וְהִבְאִישׁ וּבָטַל מֵאֹכֶל אָדָם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְאִם עֵרֵב דָּבָר מַר בְּתוֹךְ קְדֵרָה שֶׁל בָּשָׂר בְּחָלָב אוֹ בְּיֵין כִּלְאֵי הַכֶּרֶם וַאֲכָלוֹ - חַיָּב.

33) מפרט סוגי אכילה שלא כדרך אכילה והנאה. ולפיכך אינו מונה רבינו הדוגמא שנאמרה בגמרא שם: הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו פטור.

יב. הָאוֹכֵל מַאֲכָל מִמַּאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת דֶּרֶךְ שְׂחוֹק אוֹ כְּמִתְעַסֵּק[34], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְגוּף הָאֲכִילָה, הוֹאִיל וְנֶהֱנָה - חַיָּב, כְּמִי שֶׁמִּתְכַּוֵּן לְעַצְמָהּ שֶׁל אֲכִילָה. וַהֲנָיָה הַבָּאָה לוֹ לָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ בְּאִסּוּר מִכָּל הָאִסּוּרִין[35]: אִם נִתְכַּוֵּן - אָסוּר, וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן - מֻתָּר[36].

34) בלי כוונה לאכילה. 35) בין איסורי הנאה בין איסורי אכילה. 36) שהלכה כר' שמעון שדבר שאינו מתכוון מותר בכל האיסורים.

יג. הָאוֹכֵל מַאֲכָל אָסוּר לְתֵאָבוֹן אוֹ מִפְּנֵי הָרָעָב - חַיָּב[37]. וְאִם הָיָה תּוֹעֶה בַּמִּדְבָּר וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל אֶלָּא דְּבַר אִסּוּר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת[38].

37) אם אין סכנת נפש. 38) מותר לכל אדם, שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש.

יד. עֲבָרָה[39] שֶׁהֵרִיחָה מַאֲכָל אָסוּר, כְּגוֹן בְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ בְּשַׂר חֲזִיר - מַאֲכִילִין אוֹתָהּ מִן הַמָּרָק. אִם נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתָּהּ - מוּטָב, וְאִם לַאו - מַאֲכִילִין אוֹתָהּ פָּחוֹת מִכַּשֶּׁעוּר. וְאִם לֹא נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתָּהּ - מַאֲכִילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתָּהּ.

39) אשה הרה כשהיא מריחה איזה מאכל ומתאווה לאוכלו, תסתכן אם ימנעו ממנה מאכל זה.

טו. וְכֵן הַחוֹלֶה שֶׁהֵרִיחַ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹמֶץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים שֶׁמְּעָרְעֲרִין אֶת הַנֶּפֶשׁ - דִּינוֹ כְּעֵבָרָה.

טז. מִי שֶׁאֲחָזוֹ בֻּלְמוּס[40] - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ דְּבָרִים הָאֲסוּרִים מִיָּד[41] עַד שֶׁיֵּאוֹרוּ עֵינָיו[42]. וְאֵין מְחַזְּרִין עַל דָּבָר הַמֻּתָּר, אֶלָּא מְמַהֲרִין בַּנִּמְצָא[43]. וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ הַקַּל הַקַּל תְּחִלָּה[44]. אִם הֵאִירוּ עֵינָיו - דַּיּוֹ[45]; וְאִם לַאו - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ הֶחָמוּר.

40) מחלת הרעבון. 41) ואין מנסים מקודם במרק, ובפחות מכשיעור, אלא נותנים לו מיד דבר האסור. 42) בשלב מסוכן של המחלה עיני החולה כהות. 43) בדברים הנמצאים במקום. 44) אם אין לנו דברים מותרים כדי צורכו ויש לפנינו שני מיני איסורים מאכילין אותו הקל קל. 45) אין מאכילים אותו יותר.

יז. כֵּיצַד? הָיוּ לְפָנֵינוּ טֶבֶל וּנְבֵלָה - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ נְבֵלָה תְּחִלָּה; שֶׁהַטֶּבֶל בְּמִיתָה[46]. נְבֵלָה וּסְפֵיחֵי שְׁבִיעִית - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ סְפֵיחֵי שְׁבִיעִית; שֶׁאֲסוּרִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[47], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שְׁמִטָּה. טֶבֶל וּשְׁבִיעִית[48] - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁבִיעִית[49]. טֶבֶל וּתְרוּמָה, אִם אִי אֶפְשָׁר לְתַקֵּן הַטֶּבֶל[50] - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ טֶבֶל[51], שֶׁאֵינוֹ קָדוֹשׁ כִּתְרוּמָה[52]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

46) בידי שמים, ונבלה בלאו. והמדובר בטבל שלא הופרשו ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר, אבל טבל שלא הפרישו ממנו מעשרות אינו במיתה. 47) שמאכילים אותו תחילה איסורי דרבנן. 48) לאחר זמן הביעור. 49) שהטבל במיתה בידי שמים והשביעית בעשה. 50) ולהאכילו את החולין שבו, כגון, שהחולה צריך לאכול כולו ואם יפריש ממנו התרומות לא יספיק לו. 51) אין מפרישים ממנו תרומה ותרומת מעשר, שיאכל החולה תרומה לעצמה וחולין לעצמם, אלא מאכילים אותו את הטבל כמו שהוא. והמדובר בזר שאסור בתרומה. 52) תרומה חמורה אבל טבל אפשר לתיקוני, ומפרש רבינו, שלא התכוונו לומר שיש

לתקן, היינו להפריש תרומה, אלא שטבל מכיון שאפשר לתקנו אין בו קדושה חמורה, אבל תרומה קודש ממש היא.

יח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר, אֶלָּא אִם הָיוּ שְׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת[53], אוֹ שֶׁהָיָה אִסּוּר מוֹסִיף אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל. לְפִיכָךְ יֵשׁ אוֹכֵל כְּזַיִת אֶחָד, וְלוֹקֶה עָלָיו חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת[54]. וְהוּא שֶׁהִתְרוּ בּוֹ בַּחֲמִשָּׁה אִסּוּרִין[55] שֶׁנִּתְקַבְּצוּ בּוֹ. כֵּיצַד? כְּגוֹן טָמֵא שֶׁאָכַל כְּזַיִת חֵלֶב שֶׁנּוֹתַר מִן הַמִּקְדָּשִׁים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל חֵלֶב[56], וּמִשּׁוּם אוֹכֵל נוֹתָר, וּמִשּׁוּם אוֹכֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּמִשּׁוּם טָמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ, וּמִשּׁוּם שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַקֹּדֶשׁ וּמָעַל.

53) שאי זה מהם תוציא, ולכן חייב על שניהם. 54) שנינו שבשוגג חייב ארבע חטאות ואשם אחד, ורבינו משמיענו שגם למלקות הדין כך. 55) צריך להתרות בו ולפרש כל איסור בפני עצמו, אבל אם התרו בו סתם ואפילו אמרו לו שהוא עובר על חמישה לאווין, אינו לוקה אלא אחת. 56) שכל המחוייב כרת או מיתה בידי שמים על מאכל, לוקה אם התרו בו למלקות.

יט. וְלָמָּה חָל כָּאן אִסּוּר עַל אִסּוּר? שֶׁבְּהֵמָה זוֹ הָיָה חֶלְבָּהּ אָסוּר בַּאֲכִילָה וּמֻתָּר בְּהַנָּיָה[57]. הִקְדִּישָׁהּ - נֶאֱסַר חֶלְבָּהּ בְּהַנָּיָה[58]. וּמִתּוֹךְ שֶׁנּוֹסַף בּוֹ אִסּוּר הַנָּיָה[59], נוֹסַף עָלָיו אִסּוּר קָדָשִׁים. וַעֲדַיִן הָיָה חֵלֶב זֶה מֻתָּר לַגְּבוֹהַּ[60] וְאָסוּר לְהֶדְיוֹט. נַעֲשָׂה נוֹתָר - מִתּוֹךְ שֶׁנּוֹסַף בּוֹ אִסּוּר לַגְּבוֹהַּ, נֶאֱסַר לְהֶדְיוֹט. וְהָאוֹכֵל הַזֶּה[61] הָיָה מֻתָּר בִּבְשַׂר הַבְּהֵמָה וְאָסוּר בְּחֶלְבָּהּ. נִטְמָא - נֶאֱסַר אַף בִּבְשָׂרָהּ. נוֹסַף לוֹ אִסּוּר עַל הַחֵלֶב. בָּא יוֹם הַכִּפּוּרִים - כָּלַל כָּל הָאֲכָלִין. וּמִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱסַר אַף בְּחֵלִין, נוֹסַף אִסּוּרוֹ בְּחֵלֶב זֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

57) שהחלב אסור רק באכילה. 58) שהקדש אסור בהנאה. 59) הרי הוא איסור מוסיף או איסור חמור שחל על איסור. 60) להקריב למזבח. 61) כלומר, האדם שאכל. עד כאן מנה רבינו האיסורים שניתוספו על חתיכת החלב, מכאן ואילך מונה רבינו איסורים החלים על האדם, אבל על המאכל עצמו לא ניתוסף איסור, כגון יום הכיפורים וטומאת האוכל.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר איסור שנתערב בהיתר מין במינו או בשאינו מינו; שיש איסור ששיעורו בששים ויש במאה ויש במאתים; כל דבר שיש לו מתירין אם הוא בטל; וביצה שיש בה אפרוח ששלקה; ודין נותן טעם לשבח או לפגם; וגדי שצלאו בחלבו; אם מבטלין איסור לכתחלה; ואם צולין בשר שחוטה ונבילה בתנור אחד; ודין בשר נבילה מליח שנבלל עמו בשר שחוטה.

א. דָּבָר אָסוּר שֶׁנִּתְעָרֵב בְּדָבָר מֻתָּר: מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[2]; וּמִין בְּמִינוֹ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל טַעְמוֹ - יִבָּטֵל בְּרֹב[3].

2) כמו שמבאר בהלכה ב. 3) כרבא, זבחים עט. בטל ברוב מן התורה, אבל אסור מדברי סופרים, כמו שיתבאר להלן בהלכות ד־ה.

ב. כֵּיצַד? חֵלֶב הַכִּלְיוֹת שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הַגְּרִיסִין וְנִמּוֹחַ הַכֹּל[4] - טוֹעֲמִין אֶת הַגְּרִיסִין: אִם לֹא נִמְצָא בָּהֶן טַעַם חֵלֶב - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאִם נִמְצָא בָּהֶם טַעַם חֵלֶב, וְהָיָה בָּהֶן מַמָּשׁוֹ[5] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה[6]; נִמְצָא בָּהֶן טַעְמוֹ, וְלֹא הָיָה בָּהֶן מַמָּשׁוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[7].

4) ונתערב. 5) אע"פ שנמוח החלב ואינו בעין נקרא טעמו וממשו אם יש כזית איסור בתוך שלש ביצים של היתר. וזהו כפירוש רבינו אליהו בתוספות עבודה זרה סז. אבל רש"י סובר, שאם נמוח האיסור ואינו בעין, הוא טעמו ולא ממשו ואפילו אם יש כזית בכדי אכילת פרס. 6) עבודה זרה סז: אמר ר' יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס, טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין, ומפרש רבינו שאסור מדברי סופרים בלבד. 7) שטעם כעיקר אינו מן התורה. וכן גם דעת רש"י בחולין צח.

ג. כֵּיצַד הוּא מַמָּשׁוֹ? כְּגוֹן שֶׁהָיָה מִן הַחֵלֶב כְּזַיִת בְּכָל שָׁלֹשׁ בֵּיצִים[8] מִן הַתַּעֲרֹבֶת. אִם אָכַל מִן הַגְּרִיסִין הָאֵלּוּ כְּשָׁלֹשׁ בֵּיצִים, הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶן כְּזַיִת מִן הַחֵלֶב - לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי טַעַם הָאִסּוּר וּמַמָּשׁוֹ קַיָּם; אָכַל פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ בֵּיצִים[9] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[10] מִדִּבְרֵיהֶם[11]. וְכֵן אִם לֹא הָיָה בַּתַּעֲרֹבֶת כְּזַיִת בְּכָל שָׁלֹשׁ בֵּיצִים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טַעַם חֵלֶב וְאָכַל כָּל הַקְּדֵרָה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת.

8) זהו בכדי אכילת פרס שבדברי ר' יוחנן שם, ששיעורו שלש ביצים, כמו שכתב למעלה פרק יד הלכה ח. 9) אין בהן כזית של האיסור. 10) כדין חצי שיעור, שאסור מן התורה ואין לוקין עליו אלא מכת מרדות, כלמעלה בפרק ג הלכה ו. 11) שתערובת איסור פחות מכדי אכילת פרס, נקרא טעמו ולא ממשו.

ד. נָפַל חֵלֶב כִּלְיוֹת לְחֵלֶב הָאַלְיָה וְנִמּוֹחַ הַכֹּל, אִם הָיָה חֵלֶב הָאַלְיָה כִּשְׁנַיִם בְּחֵלֶב הַכִּלְיוֹת - הֲרֵי הַכֹּל מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה[12]. אֲפִלּוּ חֲתִיכַת נְבֵלָה[13] שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת שֶׁל שְׁחוּטָה - הַכֹּל מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - הַכֹּל אָסוּר, עַד שֶׁיֹּאבַד דָּבָר הָאָסוּר מֵעֹצֶם מְעוּטוֹ, וְלֹא יִהְיֶה דָּבָר חָשׁוּב שֶׁעֵינוֹ עוֹמֶדֶת[14], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

12) שמין במינו בטל ברוב, כמבואר בהלכה א. 13) שהחתיכה עומדת בעינה ולא נימוחה, אלא שאין אנו יודעים איזוהי החתיכה האסורה. 14) שנשאר בעין.

ה. וּבְכַמָּה יִתְעָרֵב דָּבָר הָאָסוּר וְיֹאבַד בְּעֹצֶם מְעוּטוֹ?

כַּשְׁעוּר שֶׁנִּתְּנוּ בּוֹ חֲכָמִים: יֵשׁ דָּבָר שֶׁשְּׁעוּרוֹ בְּשִׁשִּׁים, וְיֵשׁ שֶׁשְּׁעוּרוֹ בְּמֵאָה[15], וְיֵשׁ שֶׁשְּׁעוּרוֹ בְּמָאתַיִם[16].

15) תרומה, כמבואר בהלכה יג. 16) ערלה וכלאי הכרם, כמבואר שם.

ו. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁכָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין אִסּוּרֵי מַלְקוּת בֵּין אִסּוּרֵי כָּרֵת בֵּין אִסּוּרֵי הֲנָיָה, שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּמַאֲכָל הַמֻּתָּר: מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[17]; מִין בְּמִינוֹ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל הַטַּעַם - שִׁעוּרוֹ בְּשִׁשִּׁים אוֹ בְּמֵאָה אוֹ בְּמָאתַיִם[18]. חוּץ מִיֵּין נֶסֶךְ, מִפְּנֵי חֲמָרַת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְחוּץ מִטֶּבֶל, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ[19]; וּמִפְּנֵי זֶה אוֹסְרִין בְּמִינָן - בְּכָל שֶׁהֵן, וְשֶׁלֹּא בְּמִינָן - בְּנוֹתֵן טַעַם[20], כִּשְׁאָר כָּל הָאִסּוּרִין.

17) חולין צז: וראה למעלה פרק ט הלכה ח. 18) כמבואר בהלכה הקודמת. 19) אפשר להפריש ממנו תרומות ומעשרות. וכלל הוא בידינו שכל דבר שיש לו מתירין אינו בטל ואוסר בכל שהוא. וטעם זה מביאים התוספות שם בשם הירושלמי. וכן מפורש גם בבבלי נדרים נח. (ובגמרא שם אמרו טעם אחר "כהיתרו כך איסורו". פירוש, שמן התורה חטה אחת פוטרת את כל הכרי ומתירה הכל, לפיכך גם באיסור כך, חטה אחת של טבל אוסרת כל הכרי. ורבינו העדיף את הנימוק של דבר שיש לו מתירים, כי הטעם השני מנמק טבל לתרומה בלבד, אבל טבל למעשרות ולתרומת מעשר אין לו היתר בכל שהוא ואם כן ייבטלכל האיסורים, אבל הטעם של דבר שיש לו מתירים מנמק הכל). 20) שלא החמירו ביין נסך אלא מין במינו, שהרי יש כאן האיסור, אבל מין בשאינו מינו כשאין טעם האיסור בתערובת הרי הוא כאלו אינו לגמרי ולא החמירו. וכן בטבל ולא החמירו חכמים אלא במין במינו, ולהלן בהלכה יב פוסק רבינו שבכל דבר שיש לו מתירים הדין כך. ובר"ן נדרים נב. נותן טעם הגיוני לחילוק זה.

ז. כֵּיצַד? טִפַּת יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפְלוּ עָלֶיהָ כַּמָּה חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן - הַכֹּל אָסוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְכֵן כּוֹס שֶׁל יַיִן טֶבֶל שֶׁנִּתְעָרֵב בְּחָבִית - הַכֹּל טֶבֶל, עַד שֶׁיִּפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת הָרְאוּיִין לַתַּעֲרֹבֶת[21], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

21) לפי כמות הטבל הנמצא באותה תערובת. ומפריש מיניה וביה או מטבל דרבנן אחר, שגם כאן האיסור הוא דרבנן מפני שמן התורה בטל ברוב או בששים. וראה מנחות לא.

ח. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[22], אַף עַל פִּי שֶׁאִם נִתְעָרְבוּ בְּמִינָן - בְּכָל שֶׁהוּא[23], וְשֶׁלֹּא בְּמִינָן - בְּנוֹתֵן טַעַם, אֵינָן בִּכְלַל אִסּוּרֵי תּוֹרָה; שֶׁאֵין אוֹתָהּ הַתַּעֲרֹבֶת אֲסוּרָה, אֶלָּא חַיָּב לֶאֱכֹל כָּל הַתַּעֲרֹבֶת בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[24].

22) לפני שהגיע זמן ביעורם. 23) וצריל לאכול כל התערובת קודם זמן הביעור בקדושת שביעית, שדינה נתבאר בהלכות שביעית. 24) היינו שזו היא חובת האדם ולא איסור הפירות. רבינו מתכוון בהגדרתו זו לבאר, למה אמר ר' יוחנן בעבודה זרה עג: חוץ מטבל ויין נסך במינו במשהו, והלא גם פירות שביעית כך? ולפיכך הוא מבאר שיש הבדל מהותי בין שביעית ובין טבל ויין נסך. ובדומה לזה יש לפרש כוונת רבינו בהלכה הסמוכה לענין חמץ בפסח, שהא מבאר שחמץ בפסח הוא סוג מיוחד של איסור שזמן איסורו מוגבל ולכן לא מנאו ר' יוחנן. (הכסף משנה כבת שלא מנה דבר שיש לו מתירים. ונראה שנתכוון לומר שקערובת חמץ ניתרת מאליו לאחר שיעבור הזמן, אבל טבל צריך תיקון).

ט. חָמֵץ בְּפֶסַח[25], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵאִסּוּרֵי תּוֹרָה - אֵינוֹ בִּכְלָלוֹת אֵלּוּ[26]; לְפִי שֶׁאֵין הַתַּעֲרֹבֶת אֲסוּרָה לְעוֹלָם[27], שֶׁהֲרֵי לְאַחַר הַפֶּסַח תִּהְיֶה כָּל הַתַּעֲרֹבֶת מֻתֶּרֶת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ[28].

25) שאוסר במשהו. 26) שאפילו שלא במינו ג"כ בכל שהו. 27) כלו', שהאיסור הוא זמני ואינו דומה לטבל הקדש, שהאיסור בעצמו הוא איסור עולם אא שיש לו תיקון ויכול להשתנות ע"י איזה מעשה שמתירו, משא"כ בחמץ בפסח שעצם האיסור הוא איסור לזמן, ולפיכך מנאו בפני עצמו. 28) פסחים ל. ושם כט: מפרש, שגזרו שלא משום מינו. ולהלן בהי"ב מפרש רבינו הטעם משום שנאמר כל מחמצת לא תאכלו.

י. וְהוּא הַדִּין לִתְבוּאָה חֲדָשָׁה[29] שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּישָׁנָה מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר - אוֹסֶרֶת בְּכָל שֶׁהוּא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ מַתִּירִין[30], שֶׁלְּאַחַר הָעֹמֶר יֶתֶר הַכֹּל. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין, וַאֲפִלּוּ הָיָה אִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן אִסּוּר מֵקִצָּה וְנוֹלָד בְּיוֹם טוֹב - לֹא נָתְנוּ בּוֹ חֲכָמִים שִׁעוּר, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד בְּכַמָּה אֲלָפִים אֵינוֹ בָּטֵל[31]; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ דֶּרֶךְ שֶׁיֵּתַר בָּהּ. כְּגוֹן הֶקְדֵּשׁ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[32].

29) פירוש, כמו טבל שבימנו אוסר בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם. 30) נדרים נח. גם תבואה חדשה ניתרת מאליה אחרי טז בניסן ולכן לא מנאה ר' יוחנן, כמו שכתבנו למעלה בחמץ בפסח. 31) מה שאמרו בגמרא אפילו באלף לא בטל, הכוונה אפילו אחד בכמה אלפים. 32) נדרים נח. הקדש יותר ע"פ פדיון, ומעשר שני, יעלוהו לירושלים או יחללוהו.

יא. אֲבָל הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם וְחֵלֶב וְדָם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְכֵן תְּרוּמוֹת - נָתְנוּ חֲכָמִים בָּהֶן שִׁעוּר; שֶׁאֵין בָּהֶן דֶּרֶךְ הֶתֵּר לְכָל אָדָם[33].

33) שתרומות מותרות לכהן בלבד, אבל לזרים אסורות לעולם ואין להן כל דרך היתר ולפיכך אינן כדבר שיש להן מתירין, כיון שאין דרך היתר לזר האסור בהן. סוגיה ביבמות פב.

יב. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין, אִם

נִתְעָרֵב בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וְלֹא נָתַן טַעַם - מֻתָּר[34]. לֹא יִהְיֶה זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין חָמוּר מִטֶּבֶל; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן, שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאַל תִּתְמַהּ עַל חָמֵץ בְּפֶסַח; שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: כָּל מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ, לְפִיכָךְ הֶחְמִירוּ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35].

34) חולק על רב אלפס חולין פרק גיד הנשה, שפוסק בדבר שיש לו מתירין אפילו באינו מינו לא בטל. (כנראה הסתמך רבינו על הירושלמי נדרים פרק ו, כל דבר שיש לו מתירין, כגון טבל ומעשר שני והקדש וחדש וכו' מין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם. 35) בה"ט, שאוסר בכל שהוא בין במינו בין שלא במינו. בפסחים כט: אמרו, שגזרו שלא במינם אטו מינם. ורבינו כאן מפרש למה גזרו בחמץ בפסח בלבד ולא בכל דבר שיש לו מתירין, וביאור משום שבחוץ בפסח נאמר כל מחמצת לא תאכלו.

יג. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁעוּרִין שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים: הַתְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[36] וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - עוֹלִין[37] בְּאֶחָד וּמֵאָה. וְצָרִיךְ לְהָרִים[38]. וּמְצָטָרְפִין זֶה עִם זֶה[39]. וְכֵן פְּרוּסָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים[40] לְתוֹךְ פְּרוּסוֹת שֶׁל חֵלִין - עוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה. כֵּיצַד? סְאָה קֶמַח מֵאֶחָד מֵאֵלּוּ, אוֹ סְאָה מִכֻּלָּם, שֶׁנִּפְלָה לְמֵאָה סְאָה קֶמַח שֶׁל חֵלִין וְנִתְעָרֵב הַכֹּל - מֵרִים מִן הַכֹּל[41] סְאָה אַחַת כְּנֶגֶד סְאָה שֶׁנִּפְלָה, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר לְכָל אָדָם; נִפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע.

36) משנה ערלה פרק ב. בגירסתנו שם: ותרומת מעשר של דמאי (דמאי=פירות של עם הארץ שאינו נזהר בהפרשת מעשרות וחוששים שמא לא עישר ולכן מפרישים מעשר ותרומת מעשר מספק). ונראה שרבינו גורס כגירסת הר"ש שם: "ותרומת מעשר של ודאי ותרומת מעשר של דמאי" וכן במשנה מעילה טו: הגירסא תרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי. ולכן כתב תרומת מעשר סתם והתכוון לשני סוגי תרומת מעשר, היינו של ודאי ושל דמאי. ובפירוש המשנה לערלה שם כותב רבינו "ואין הפרש אצלנו בכל הדינים בין תרומת מעשר של דמאי או של ודאי וכבר נתבאר זה". 37) בטלים. 38) כשנפלה סאה תרומה למאה, מרים מהם סאה תרומה ונותנת לכהן כי אע"פ שהאיסור בטל במאה והוא, אבל ממונו של כהן לא בטל וצריך להרים מפני גזל השבט, כמו שיתבאר להלן בהלכ טו. 39) אם נפלה חצי סאה מאיסור זה וחצי סאה מאיסור אחר מן האיסורים הללו בפחות ממאה סאין חולין - הכל אסור. והטעם, משום שכל אלה נקראו בשם תרומה, ואפילו חלה ובכורים, וכל שהוא משם אחד מצטרפים. וראה למעלה פרק ד הלכה ז. 40) בכסף משנה מפרש, שהמדובר בלחם הפנים טמא, שאין בלחם הפנים טהור הרי פסק רבינו בפרק ו מהלכות פסולי המוקדשים, שאינו עולה ויאכל הכל לכהנים. רבינו למד דין זה מברייתא יבמות פא: וכן פרוסה של לחם הפנים טמאה שנתערבה במאה פרוסות של לחם הפנים טהורה תעלה, ר' יהודה אומר: לא תעלה. ופסק כחכמים. ומשמיענו כאן, שגם כשנתערבה בחולין - תעלה. 41) אפילו בלחם הפנים צריך להרים, מפני גזל השבט (להלן הלכה טו), שהרי הכהנים יכולים לאכלה בעזרה, כשיש להם אכילה מועטת של קדשים. ראה מנחות כא: שיאכלו עמה (עם המנחה) חולין ותרומה, ורבינו פ"י מה' מעשה הקרבנות הי"א. ומסולקת בזה קושית הרדב"ז כאן וראה תוספות בבא בתרא פא:

יד. הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם - עוֹלִין בְּאֶחָד וּמָאתַיִם[42]. וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה[43]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָרִים[44]. כֵּיצַד? רְבִיעִית שֶׁל יַיִן עָרְלָה אוֹ כִלְאֵי הַכֶּרֶם, אוֹ שֶׁהָיְתָה הָרְבִיעִית מִצְטָרֶפֶת מִשְּׁנֵיהֶם, שֶׁנִּפְלָה לְתוֹךְ מָאתַיִם[45] רְבִיעִיּוֹת שֶׁל יַיִן - הַכֹּל מֻתָּר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָרִים כְּלוּם; נִפְלָה לְפָחוֹת מִמָּאתַיִם - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה[46].

42) בירושלמי ערלה, הובא בר"ש ערלה פרק ב, א: מנין שהם עולים? למד מלאה ממלאה, בכלאי בכרם כתוב המלאה ובבכורים כתוב מלאתך ודמעך לא תאחר, מה מלאתך עולה אף כאן עולה, אי מה כאן מאה אף כאן מאה? לפי שכפל הכתוב איסורו (שאסור בהנאה) שינו חכמים חיובו (הכמות הנחוצה כדי שיתבטלו. ראה לקמו הט"ז). עד כדון (פירוש, ידוע לנו עד כאן) כלאי הכרם, ערלה מניין? מה זו אסורה בהנאה אף זו אסורה בהנאה, ומה זו עולה אף זו עולה. 43) אע"פ ששני שמות הם, כיון ששוים הם בשיעור ביטולם, שלמדים זה מזה, מצטרפין. משנה ערלה פ"ב א. 44) שמותר לאכול הכל ואינו חייב להוציא הכמות שנפלה. משנה שם. וראה בהלכה הבאה הנימוק למה בתרומה והדומה לה צריך להרים ובאיסורים אחרים לא. 45) של היתר. 46) והראב"ד משיג ואומר: "אין לך דבר שאוסר עירובו בהנאה אלא אם כן הוא שבמנין חוץ מאיסורי עבודה זרה ויין נסך דוק ותשכח". ולכאורה משמע כדבריו בגמרא עבודה זרה עד. שאמרו: "למיעוטי - אי נמי איסורי הנאה ולאו דבר שבמנין". אולם נראה שרבינו סובר, שהדברים אמורים בדברים האוסרים בכל שהוא שלא נתנו בהם חכמים שיעור כלל. אבל בערלה וכלאי הכרם שנתנו בהם שיעור באחד ומאתים אם נפלו לפחות מן השיעור הרי זה כשאר איסורים שנפלו לפחות משששים וכיון שלא נתבטל - כל התערובת אסורה אפילו בהנאה.

טו. וְלָמָּה צָרִיךְ לְהָרִים הַתְּרוּמָה וְלֹא יָרִים עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם? שֶׁהַתְּרוּמָה מָמוֹן כֹּהֲנִים. לְפִיכָךְ, כָּל תְּרוּמָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מַקְפִּידִין עָלֶיהָ, כְּגוֹן תְּרוּמַת הַכְּלִיסִין[47] וְהֶחָרוּבִין וּשְׁעוֹרִין שֶׁבֶּאֱדוֹם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָרִים.

47) מין תאנים גרועות (רבינו בפירוש המשניות תרומות פרק יא, ד).

טז. וְלָמָּה כָּפְלוּ שִׁעוּר עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם? מִפְּנֵי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[48]. וְלָמָּה סָמְכוּ עַל שִׁעוּר מֵאָה בִּתְרוּמוֹת? שֶׁהֲרֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר אֶחָד מִמֵּאָה[49] וּמְקַדֵּשׁ[50] הַכֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: דָּבָר שֶׁאַתָּה מֵרִים מִמֶּנּוּ[51], אִם חָזַר לְתוֹכוֹ[52] - מְקַדְּשׁוֹ[53].

48) ירושלמי ובא למעלה בהלכה יד. 49) מעשר מן המעשר. 50) ואוסר. 51) תרומת מעשר. 52) אם יפול בחזרה לפירות שמהם הורם. 53) אוסרו.

יז. שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה[54] כֻּלָּן, כְּגוֹן בְּשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְחֵלֶב וְדָם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - שֶׁעוּרָן בְּשִׁשִּׁים. כֵּיצַד? כְּזַיִת חֵלֶב כְּלָיוֹת שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ שִׁשִּׁים כְּזַיִת[55] מֵחֵלֶב הָאַלְיָה - הַכֹּל מֻתָּר; נָפַל לְפָחוֹת מִשִּׁשִּׁים[56] - הַכֹּל אָסוּר. וְכֵן אִם נָפַל כִּשְׁעוֹרָה[57] חֵלֶב - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שָׁם כְּמוֹ שִׁשִּׁים שְׁעוֹרָה[58]. וְכֵן בִּשְׁאָר אִסּוּרִין. וְכֵן שֶׁמֶן שֶׁל גִּיד הַנָּשֶׁה[59] שֶׁנָּפַל לְקִדְרָה שֶׁל בָּשָׂר - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים, וְאֵין שֶׁמֶן הַגִּיד מִן הַמִּנְיָן[60]. וְאַף עַל פִּי שֶׁשֶּׁמֶן גִּיד הַנָּשֶׁה מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הוֹאִיל וְגִיד הַנָּשֶׁה בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, הֶחְמִירוּ בּוֹ כְּאִסּוּרֵי תּוֹרָה[61]. וְהַגִּיד עַצְמוֹ - אֵין מְשַׁעֲרִין בּוֹ וְאֵינוֹ אוֹסֵר, שֶׁאֵין בְּגִידִים בְּנוֹתֵן טַעַם.

54) למעט איסורי דרבנן ששיעורם בחמשים ותשע. 55) ועמו יהיו ששים ואחד כזית. 56) אפילו נפל לחמשים ותשע כזית ועם האסור ביחד יהיו ששים. 57) משמיענו שגם בחצי שיעור שאין לוקים עליו לא די בחמשים ותשע. 58) מלבד השעורה שנפלה. 59) רי"ף שם צו: מין במינו שאינו יכול לעמוד על טעמו כגון שמנוניתו של גיד, אמר רב נחמן גיד בששים ואין גיד מן המנין. ע"כ. פירוש, שצריך ששים בלא הגיד. 60) אלא צריך שיהא ששים מלבדו. 61) לענין ביטול.

יח. אֲבָל כְּחָל[62] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַבָּשָׂר - בְּשִׁשִּׁים, וּכְחָל מִן הַמִּנְיָן. הוֹאִיל וְהַכְּחָל מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[63], הֵקִלּוּ בְּשִׁעוּרוֹ[64].

62) שד הבהמה. 63) שם הלכה יב: שבשר שנתבשל בחלב שחוטה אינו אסור מן התורה. 64) שהוא מן המנין.

יט. בֵּיצָה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ אֶפְרוֹחַ שֶׁנִּשְׁלְקָה[65] עִם בֵּיצִים הַמֻּתָּרוֹת: אִם הָיְתָה עִם שִׁשִּׁים וְאַחַת וְהִיא[66] - הֲרֵי הֵן מֻתָּרוֹת; הָיְתָה עִם שִׁשִּׁים בִּלְבַד[67] - נֶאֱסְרוּ הַכֹּל. מִפְּנֵי שֶׁהִיא בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[68], עָשׂוּ הֶכֵּר בָּהּ וְהוֹסִיפוּ בְּשִׁעוּרָהּ.

65) שנתבשלה. 66) היינו שביחד הם ששים ושתים וכן פירש רש"י שם צח. 67) וביחד הם ששים ואחת. 68) שהאיסור עצמו, היינו האפרוח, הוא בריה בפני עצמה. מה שאין כן בשמנו של גיד הנשה שהצריכו רק ששים ואחת עם השומן ואע"פ שגיד בריה בפני עצמה היא, מפני ששומן הגיד אינו בריה בפני עצמה. והכסף משנה מפרש דברי רבינו "ששים ואחת והיא", היינו שביחד הם ששים ואחת כמו בגיד, ולא כפרש"י. וכן נראה מדברי רב נחמן שם, שאמר: ביצה בששים ואין ביצה מן המנין.

כ. אֲבָל בֵּיצַת עוֹף טָמֵא שֶׁנִּשְׁלְקָה עִם בֵּיצֵי עוֹף טָהוֹר - לֹא אָסְרָה אוֹתָם[69]. וְאִם טָרַף אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, אוֹ שֶׁנִּתְעָרְבָה בֵּיצַת עוֹף טָמֵא אוֹ בֵּיצַת טְרֵפָה עִם בֵּיצִים אֲחֵרוֹת - שְׁעוּרָן בְּשִׁשִּׁים[70].

69) חולין צח. שאינה פולטת טעם, במה דברים אמורים בשאינה קלופה אבל בביצה קלופה נותנת טעם כמבואר בירושלמי. ובביצה שיש בה אפרוח אפילו באינה קלופה אוסרת שמחלחל דרך הקליפה. 70) דעת רבינו, שאפילו מין במינו יבש ביבש צריך ששים מדרבנן. וכן משמע מדברי רבינו למעלה בהלכה ד.

כא. וּמִנַּיִן סָמְכוּ חֲכָמִים עַל שִׁעוּר שִׁשִּׁים? שֶׁהֲרֵי הַמּוּרָם מֵאֵיל נָזִיר, וְהִיא הַזְּרוֹעַ[71], אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[72] מִשְּׁאָר הָאַיִל[73], וְהִיא מִתְבַּשֶּׁלֶת עִמּוֹ וְאֵינָהּ אוֹסֶרֶת אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה[74] מִן הָאַיִל.

71) בר קפרא. חולין צח. נזיר אחרי שעברו ימי נזירותו מביא קרבנות וביניהם איל לשלמים והזרוע ניתנת לכהן ואסורה לזרים ושאר הבשר מותר להם. ולמדו שם מן המקרא שכל האיל מתבשל ביחד, ולמה אין הזרוע אוסרת את שאר הבשר? מפני שיש ששים בשאר חלקי האיל נגד הזרוע, כשמשערים בשר ועצמות נגד בשר ועצמות. 72) כך שיערו חכמים. 73) מבשר ועצמות של האיל. 74) שם. ר' שמעון אומר: אין בשילה אלא שנתבשל עם האיל.

כב. מִין בְּמִינוֹ וְדָבָר אַחֵר שֶׁנִּתְעָרְבוּ, כְּגוֹן קְדֵרָה שֶׁהָיָה בָּהּ חֵלֶב אַלְיָה[75] וּגְרִיסִין, וְנָפַל לְתוֹכָהּ חֵלֶב הַכְּלָיוֹת[76], וְנִמְחָה הַכֹּל וְנַעֲשָׂה גּוּף אֶחָד - רוֹאִין אֶת חֵלֶב הָאַלְיָה וְאֶת הַגְּרִיסִין כְּאִלּוּ הֵן גּוּף אֶחָד[77], וּמְשַׁעֲרִין חֵלֶב הַכְּלָיוֹת בַּגְּרִיסִין וּבָאַלְיָה, אִם הָיָה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים - מֻתָּר; שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר כָּאן לַעֲמֹד עַל הַטַּעַם[78].

75) היתר. 76) איסור. 77) אע"פ שהם שני מינים של היתר. 78) של האיסור מכיון שטעמם של חלב אליה ושל חלב כליות שוה.

כג. וְהוּא הַדִּין לִתְרוּמוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ[79] - לְשַׁעֲרָן בְּמֵאָה, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם אוֹ עָרְלָה - לְשַׁעֵר אוֹתָן בְּמָאתַיִם.

79) ראה מה שנתבאר בהלכה ל.

כד. כְּשֶׁמְּשַׁעֲרִין בְּכָל הָאִסּוּרִין, בֵּין בְּשִׁשִּׁים בֵּין בְּמֵאָה בֵּין בְּמָאתַיִם - מְשַׁעֲרִין בַּמֶּרֶק וּבַתַּבְלִין[80] וּבַכֹּל שֶׁיֵּשׁ בַּקְּדֵרָה[81] וּבְמַה שֶׁבָּלְעָה קְדֵרָה[82] מֵאַחַר שֶׁנָּפַל הָאִסּוּר[83] לְפִי אֹמֶד הַדַּעַת[84], שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל מַה שֶׁבָּלְעָה בְּצִמְצוּם.

80) בגמרא: ברוטב ובקיפה. 81) בגמרא: ובחתיכות. 82) בין מן האיסור בין מן ההיתר. בגמרא: ובקדירה. 83) כלומר, לא מצרפים מה שנבלע בקדירה לפני נפילת האיסור, שהוא כולו היתר, אלא מה שנבלע אחר נפילתו, היינו גם מן האיסור וגם מן ההיתר. 84) בקירוב. בדיוק אי אפשר לקבוע כמה בלעה הקדרה.

כה. אָסוּר לְבַטֵּל אִסּוּרִין שֶׁל תּוֹרָה לְכַתְּחִלָּה[85]. וְאִם

בִּטֵּל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְאַף עַל פִּי כֵּן קָנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים[86] וְאָסְרוּ הַכֹּל. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא קָנָס - אֵין אוֹסְרִין תַּעֲרֹבֶת זוֹ אֶלָּא עַל זֶה הָעוֹבֵר שֶׁבִּטֵּל הָאִסּוּר[87]; אֲבָל לַאֲחֵרִים - הַכֹּל מֻתָּר.

85) להרבות ההיתר על האיסור כדי שיבטל, ביצה ד: וראה ר"ש בפרק ה תרומות משנה ט, והמקור מירושלמי שם. 86) אם עשה זה במזיד, אבל בשוגג לא קנסו, כר' יוסי ור' שמעון בגיטין נד. ובמשנה תרומות שם. 87) וכן על מי שנתבטל בשבילו כדי שלא יהנו לו מעשיו הרעים. כך כתב הרשב"א בכוונת רבינו.

כו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּפְלָה סְאָה שֶׁל עָרְלָה לְתוֹךְ מֵאָה סְאָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱסַר הַכֹּל - לֹא יָבִיא מֵאָה סְאָה אֲחֵרוֹת וִיצָרֵף כְּדֵי שֶׁתַּעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם. וְאִם עָבַר וְעָשָׂה כֵּן - הַכֹּל מֻתָּר[88]. אֲבָל בְּאִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - מְבַטְּלִין הָאִסּוּר לְכַתְּחִלָּה.

88) לאחרים, אבל לא למבטל עצמו, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת.

כז. כֵּיצַד? חֵלֶב שֶׁנָּפַל לִקְדֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּשַׂר עוֹף[89] וְנָתַן טַעַם בַּקְּדֵרָה - מַרְבֶּה עָלָיו בְּשַׂר עוֹף אַחֵר עַד שֶׁיִּבְטַל הַטַּעַם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[90].

89) ובשר עוף בחלב אסור מדברי סופרים בלבד, למעלה פרק ט הלכה ד. 90) אפילו איסורים מדברי סופרים שיש להם שורש ועיקר בתורה כמו בשר עוף בחלב. ורבו החולקים על רבינו וסוברים, שהתירו לבטל לכתחילה רק איסורי דרבנן שאין להם שורש מן התורה כגון מוקצה. אבל בשר עוף בחלב, שיש בשר שהתורה אסרה לבשלו בחלב, אסור לבטל.

כח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאִם נָתַן דָּבָר הָאָסוּר טַעְמוֹ בְּדָבָר הַמֻּתָּר - נֶאֱסַר הַכֹּל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִשְׁבִּיחוֹ; אֲבָל אִם פִּגֵּם[91] זֶה הָאָסוּר לַמֻּתָּר וְהִפְסִיד טַעְמוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה פּוֹגֵם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף; אֲבָל אִם פָּגַם בַּתְּחִלָּה וְסוֹפוֹ לְהַשְׁבִּיחַ, אוֹ הִשְׁבִּיחַ בַּתְּחִלָּה אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ לִפְגֹּם - הֲרֵי זֶה אָסוּר[92].

91) עבודה זרה סו. כר' שמעון. 92) בגמרא שם אמרו, שהשביח ולבסוף פגם אסר והטעם, מפני שנאסר בשעה שהיה לשבח אינו חוזר להיתרו. ורבינו מוסיף מדעת עצמו, שהוא הדין בפוגם ולבסוף השביח. וכן גם דעת הרשב"א. וראה לחם משנה.

כט. וּמִי יִטְעַם אֶת הַתַּעֲרֹבֶת? אִם הָיָה הַמְעֹרָב תְּרוּמוֹת עִם הַחֵלִין - טוֹעֵם אוֹתָן הַכֹּהֵן[93]. אִם הָיָה טַעַם הַתְּרוּמָה נִכָּר - הַכֹּל מְדֻמָּע[94]. וּבְהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת יִתְבָּאֵר דִּין הַמְדֻמָּע.

93) שמותר לאכול בתרומה, חולין צז: 94) תערובת תרומה עם חולין.

ל. וְאִם הָיָה בָּשָׂר בְּחֶלְבּוֹ, אוֹ יֵין נֶסֶךְ וְיֵין עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לִדְבַשׁ[95], אוֹ בְּשַׂר שְׂקָצִים וּרְמָשִׂים שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַיֶּרֶק וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - טוֹעֵם אוֹתָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְסוֹמְכִין עַל פִּיו[96]. אִם אָמַר: אֵין בּוֹ טַעַם, אוֹ שֶׁאָמַר: יֵשׁ בּוֹ טַעַם וּמִטַּעַם רַע הוּא וַהֲרֵי פִּגְּמוֹ - הַכֹּל מֻתָּר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה סוֹפוֹ לְהַשְׁבִּיחַ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[97]. וְאִם אֵין שָׁם עוֹבֵד כּוֹכָבִים[98] לִטְעֹם - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁעוּרוֹ: בְּשִׁשִּׁים אוֹ בְּמֵאָה[99] אוֹ בְּמָאתַיִם[100].

95) היינו באים מינו. נתבאר לעיל ה"ו, שיין נסך אוסר במשהו במינו בלבד ולא בשאינו מינו. 96) משמע, שכל גוי נאמן ואפילו אינו טבח מומחה (ראה למעלה פרק ט), ואפילו כשהגוי יודע לשם מה שואלים אותו. ושיטת רש"י, שגוי נאמן רק במסיח לפי תומו. והתוספות שם כתבו, שאין סומכים אלא על גוי מומחה בלבד. 97) בהלכה הקודמת. 98) הכוונה לאיסורים שנאמרו למעלה, אבל בתרומה טועם כהן, כנאמר בהלכה הקודמת. 99) בתרומה. 100) בערלה וכלאי הכרם. והמדובר במין במינו, שהרי בשאינו מינו בטלים בששים. ומה שאמר " ואם אין שם גוי לטעום" הכוונה, לקבוע אם הטעם לשבח או לפגם.

לא. עַכְבָּר שֶׁנָּפַל לְשֵׁכָר אוֹ לְחֹמֶץ[101] - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים; שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין[102] שֶׁמָּא טַעְמוֹ בְּשֵׁכָר וּבְחֹמֶץ מַשְׁבִּיחַ. אֲבָל אִם נָפַל לְיַיִן אוֹ לְשֶׁמֶן אוֹ לִדְבַשׁ - מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ נָתַן טַעַם, מִפְּנֵי שֶׁטַּעְמוֹ פּוֹגֵם[103]. שֶׁכָּל אֵלּוּ צְרִיכִין לְהִיוֹתָן מְבֻשָּׂמִים, וְזֶה מַסְרִיחָן וּמַפְסִיד טַעְמָן.

101) שמתוך חריפות שבהם בולעים מהר והרי זה ככבוש וכבוש הרי הוא כמבושל. 102) בעיה שלא נפשטה, בגמרא עבודה זרה סח: 103) בגמרא שם שאלו רק בשכר וחומץ, אבל ביין, שמן או דבש ודאי פוגם.

לב. גִּדִּי שֶׁצָּלָאוּ בְּחֶלְבּוֹ[104] - אָסוּר לֶאֱכֹל אֲפִלּוּ מִקְצָה אָזְנוֹ[105]; שֶׁהַחֵלֶב נִבְלָע[106] בְּאֵיבָרָיו וְהוּא מַשְׁבִּיחוֹ וְנוֹתֵן בּוֹ טַעַם. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה כָּחוּשׁ וְלֹא הָיָה בּוֹ חֵלֶב כְּלָיוֹת וְלֹא חֵלֶב קֶרֶב[107] אֶלָּא מְעַט כְּאֶחָד מִשִּׁשִּׁים[108] - קוֹלֵף וְאוֹכֵל עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַחֵלֶב[109]. וְכֵן יָרֵךְ שֶׁצָּלָאהּ בְּגִיד הַנָּשֶׁה[110] שֶׁבָּהּ - קוֹלֵף וְאוֹכֵל[111] עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַגִּיד[112] וּמַשְׁלִיכוֹ. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁצָּלָאהּ שְׁלֵמָה, וְלֹא הֵסִיר לֹא חוּטִין וְלֹא קְרוּמוֹת[113] הָאֲסוּרוֹת - קוֹלֵף וְאוֹכֵל[114], וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ לְדָבָר אָסוּר - חוֹתְכוֹ וּמַשְׁלִיכוֹ. שֶׁאֵין בְּגִידִים בְּנוֹתֵן טַעַם כְּדֵי לְשַׁעֵר בָּהֶן[115].

104) עם החלב שבו, שלא נטל חלב הכליות והקרב. 105) שרחוק מן החלב. 106) בגמרא שם: שהחלב מפעפע. 107) האסורים מן התורה. 108) בגמרא אמרו שר' יוחנן התיר בגדי כחוש שצלאו בחלבו ומפרש רבינו, שכחוש היינו שיש ששים בבשר נגד החלב. כך מבאר

הרשב"א דברי רבינו. 109) ואינו צריך לא נטילה ולא קליפה סמוך לחלב אלא משליך החלב ואוכל השאר. 110) ושומן הגיד אסור מדברי סופרים. 111) קולף את הבשר שעל הגיד ואוכלו, מפני ששמנונית הגיד רזה היא ואינה מפעפעת כחלב אלא נצמתת במקומה. ואפילו אם הוא מפעפע קצת אין זה מספיק כדי ליתן טעם. 112) או לשומנו, אבל אם נתבשל עם הגיד צריך ששים נגד שומנו. 113) האסורים מן התורה משום חלב. 114) הואיל וחלב זה כחוש ורזה, אינו מפעפע בבשר. 115) פירוש, אפילו שומנם אינו מפעפע בצליה כל כך עד כדי נתינת טעם, כמו שנתבאר למעלה בשם הכסף משנה, ולפיכך דייק רבינו וכתב: "כדי לער בהן" כלומר, שומנו של גיד או החוטין והקרומות נותנים אמנם קצת טעם, אבל לא כדי... פירוש זה, מסלק כל התמיהות של הלחם משנה.

1 **לג. אֵין צוֹלִין בְּשַׂר שְׁחוּטָה עִם בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ**
2 **בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּתַנּוּר אֶחָד, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
3 **נוֹגְעִין[116] זֶה בָּזֶה. וְאִם צָלָאן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ**
4 **הָיְתָה הָאֲסוּרָה שְׁמֹנָה הַרְבֵּה וְהַמֻּתֶּרֶת רָזָה. שֶׁהֲרֵיחַ**
5 **אֵינוֹ אוֹסֵר[117], וְאֵינוֹ אוֹסֵר אֶלָּא טַעְמוֹ שֶׁל אִסּוּר.**

116) משום שריח האיסור נכנס בהיתר. 117) כלוי בפסחים עו: שאומר: "ריחא לאו מילתא היא", פירוש, ריח אין בו ממש, אבל לכתחילה אסור, שגם לוי לא התיר אלא בדיעבד. ומשמע שאפילו בבשר נבילה כחוש אסור לכתחילה לצלותו עם בשר שחוטה, שהרי רבינו סתם וכתב: אין צולין וכו'. ומה שכתב רבינו למעלה בפרק יג: מותר להריח בחבית של יין נסך ואין בזה שום איסור שאין הריח כלום לפי שאין בו ממש, כבר פירש 'שם הרדב"ז, שהמדובר כשהישראל אינו מתכוון ליהנות. וראה למעלה פרק ט הלכה כג.

6 **לד. בְּשַׂר נְבֵלָה מָלִיחַ שֶׁנִּבְלַל עִמּוֹ[118] בְּשַׂר**
7 **שְׁחוּטָה[119] - הֲרֵי זֶה נֶאֱסָר[120]; מִפְּנֵי שֶׁתַּמְצִית הַנְּבֵלָה**
8 **נִבְלַעַת בְּגוּף בְּשַׂר הַשְּׁחוּטָה, וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד כָּאן**
9 **לֹא עַל הַטַּעַם וְלֹא עַל הַשִּׁעוּר[121]. וְכֵן בְּשַׂר דָּג טָמֵא**
10 **מָלִיחַ שֶׁנִּבְלַל עִמּוֹ דָּג תָּפֵל טָהוֹר - נֶאֱסָר מִפְּנֵי צִירוֹ.**
11 **אֲבָל אִם הָיָה הַמָּלִיחַ טָהוֹר, וְהַתָּפֵל דָּג טָמֵא - לֹא**
12 **נֶאֱסָר[122] הַמָּלִיחַ. [אַף עַל פִּי] שֶׁהַתָּפֵל בּוֹלֵעַ מִן**
13 **הַמָּלִיחַ[123] - [אֵינוֹ בּוֹלֵעַ כָּל כָּךְ שֶׁיַּחֲזֹר וְיִפְלֹט]. דָּג**
14 **טָמֵא שֶׁכְּבָשׂוּ[124] עִם דָּג טָהוֹר - הַכֹּל אָסוּר[125]; אֶלָּא**
15 **אִם כֵּן הָיָה הַטָּמֵא[126] אֶחָד מִמָּאתַיִם[127] מִן הַטָּהוֹר.**

118) דוקא שנבלל אסור, אבל אם לא נבלל ונמלחו בפני עצמם זה אצל זה מותר שאינו בולע, ולכתחילה אסור למלוח בשר נבילה ובשר שחוטה זה אצל זה, שמא יגעו זה בזה בשעת מליחה. 119) משמע בשר שחוטה תפל. 120) אבל אם היו שניהם מולחים לא נאסר, הואיל והוא טרוד לפלוט מחמת מלחו אינו בולע. וסובר רבינו, שגם חלב וציר אינו בולע כשהוא טרוד לפלוט. 121) ומשום כך הכל נאסר ואינו ניתר לא בקליפה ולא בנטילת מקום ואינו בטל בשישים או על כל פנים במאתים, כציר דגים טמאים. 122) ואפילו קליפה אינו צריך, בין אם המליח למעלה והתפל תחתיו ובין אם המליח למטה, וחילוק זה נאמר בצלי בלבד ולא במליח. 123) ואינו פולט כלום שאינו חם כל כך, רשב"א לתירוץ אחד הובא בכסף משנה. ובדפוס ויניציה הגירסא: אע"פ שהתפל בולע מן המליח אינו בולע כל כך שיחזור ויפלוט והיינו כתירוץ השני של הרישב"א, דכל שהוא מליח פולט ומבליח בחבירו ואינו מחממו כל כך עד שיהא פולט הרבה, ומכיון שהמלוח טרוד לפלוט אינו בולע אותה פליטה מועטת שחברו פולט. 124) במלח או בחומץ או בשאר משקה. 125) שהציר הטמא אוסר כולו. 126) כלומר, הציר היוצא מן הטמא. 127) כר' יהודה משנה תרומות פרק י, ח, ולפי חשבונו של ר' אבוהו בירושלמי שם. ומשערים במאתים ואע"פ שכל האיסורים בשישים, ציר דגים חריף מאוד ונותן טעם בדגים טהורים יותר משאר איסורים. וחזר בו רבינו כאן מפסק הלכה שלו בפירוש המשנה, שציר דגים טמאים אינו בכל בפחות מאלף.?

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר דבר המחמץ או מתבל או דבר חשוב אם יש להם ביטול. שאור של כלאי הכרם או תרומה שנפל לתוך העיסה; ודין תבלין שהם שנים או שלושה שמות ממין אחד; בגד שצבעו בקליפי ערלה או קדרה שבשלה בקליפי ערלה ועצי היתר; דין המעמיד גבינה בפגי ערלה וכיוצא בו; חבית יין היתר שנתערבה בין החביות של איסור או איפכא; יין נסך שנפל על גבי ענבים.

16 **א. כָּל הַשִּׁעוּרִים הָאֵלּוּ שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים לַדָּבָר הָאָסוּר**
17 **שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמִינוֹ[2] הַמֻּתָּר - בְּשֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר הָאָסוּר**
18 **מְחַמֵּץ אוֹ מְתַבֵּל אוֹ דָּבָר חָשׁוּב שֶׁהוּא עוֹמֵד כְּמוֹת**
19 **שֶׁהוּא וְלֹא נִתְעָרֵב וְנִדְמַע[3] בַּדָּבָר הַמֻּתָּר; אֲבָל אִם**
20 **הָיָה מְחַמֵּץ אוֹ מְתַבֵּל[4] אוֹ דָּבָר חָשׁוּב - אוֹסֵר בְּכָל**
21 **שֶׁהוּא.**

2) משנה, ערלה פ"ב, מ"ו. 3) שלא נתמזג עם חלקי ההיתר, אלא שאי־אפשר להכיר איזו חתיכה היא האסורה, מפני שכולן ממין אחד. 4) פירוש, ויש בו כדי לחמץ או לתבל את התערובות.

22 **ב. כֵּיצַד? שְׁאוֹר שֶׁל חִטִּין שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ**
23 **עִסַּת חִטִּין[5] שֶׁל חֻלִּין, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ - הֲרֵי הָעִסָּה**
24 **כֻּלָּהּ מְדֻמָּע[6]. וְכֵן תְּבָלִין שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לִקְדֵרַת**
25 **חֻלִּין, וְיֵשׁ בָּהֶן כְּדֵי לְתַבֵּל, וְהֵן מִמִּין הַחֻלִּין[7] - הַכֹּל**
26 **מְדֻמָּע. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁאוֹר אוֹ הַתְּבָלִין אֶחָד מֵאֶלֶף[8].**
27 **וְכֵן שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם לְתוֹךְ הָעִסָּה, אוֹ תְּבָלִין שֶׁל**
28 **עָרְלָה לְתוֹךְ הַקִּדֵּרָה - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָיָה.**

5) שהוא מין במינו עם השאור של תרומה. 6) תערובת תרומה וחולין בשיעור האוסר, נקרא: מדומע. 7) אבל בשאינו מינו, הכל תלוי בנתינת טעם, כמו שנתבאר שם במשנה ז. וכל השיעורים שנאמר, כגון ששים, מאה או מאתים - אינם קובעים כלל. ראה שם בפירוש המשנה לרבינו. 8) ואפילו בכמה אלפים, לא בטל. ולמעלה פט"ו

ה"ו לענין דבר שיש לו מתירין, כתב בפירוש, שאפילו אחד בכמה אלפים, אינו בטל. וראה ברדב"ז שם. וראה להלן בה"ד.

ג. דָּבָר חָשׁוּב שֶׁהוּא אוֹסֵר בְּמִינוֹ בְּכָל שֶׁהוּא[9] - שִׁבְעָה דְּבָרִים[10]. וְאֵלּוּ הֵן: אֶגּוֹזֵי פֶּרֶךְ, וְרִמּוֹנֵי בָדָן[11], וְחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת[12], וְחִלְפּוֹת[13] תְּרֵדִין[14], וְקִלְחֵי כְּרוּב[15], וּדְלַעַת יְוָנִית, וְכְפָרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[16].

9) אבל בשאינו מינו - לא, אלא בנותן טעם, כמו שכתב למעלה. 10) כרבי עקיבא, ערלה פ"ג, מ"ז. 11) פרך ובדן שמות מקומות הם, פירוש המשנה שם. 12) ב'ירושלמי' שם מפורש, שדווקא בנתערבו בסתומות של היתר, אבל אם נתערבו בפתוחות ואחר־כך נפתחו החביות האסורות - בטלות. 13) מה שמחליפות וצומחות (פירוש המשנה שם), כלומר, לא מה שטומנים בקרקע אלא מה שצומח וגדל. 14) נקראים בערבי סלק, פירוש המשנה כלאים פ"א, מ"ג. 15) רבינו, במשנה ערלה שם, גורס: וקולסי. ומפרש, עיקר הכרוב. וברש"י ביצה ג, ב - מפרש, קלחי כרובים גדולים עם עלים שלהם, וכרוב של ארץ ישראל היה גדל כאילן. 16) בזמנם היו ככרות של בעל הבית גדולים יותר משל נחתומים. כל שבעת הדברים הללו נמכרים במנין במחיר שקובעים לכל אחד ואחד, אבל שאר הפירות והירקות מאותם המינים לא היו חשובים כל־כך ונמכרים באומד הרבה ביחד (רבינו שם). מפירושו זה יוצא, ששבעת הדברים אינם בטלים, משום שהם דבר שבמנין.

ד. כֵּיצַד? רִמּוֹן אֶחָד מֵרִמּוֹנֵי בָדָן שֶׁהָיָה עָרְלָה וְנִתְעָרֵב בְּכַמָּה אֲלָפִים רִמּוֹנִים[17] - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָיָה. וְכֵן חָבִית סְתוּמָה שֶׁל יַיִן עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה אֲלָפִים חָבִיּוֹת סְתוּמוֹת - הַכֹּל אֲסוּרִים בַּהֲנָיָה. וְכֵן שְׁאָר הַשִּׁבְעָה דְּבָרִים[18].

17) ראה למעלה הערה ז. 18) פירוש, שאר הדברים שנמנו בין השבעה.

ה. וְכֵן חֲתִיכָה שֶׁל נְבֵלָה אוֹ שֶׁל בְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף אוֹ דָּג הַטְּמֵאִין שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה אֲלָפִים חֲתִיכוֹת - הַכֹּל אָסוּר[19] עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ[20] אוֹתָהּ חֲתִיכָה[21], וְאַחַר כָּךְ יִשְׁעֵר הַשְּׁאָר בְּשִׁשִּׁים[22]. שֶׁאִם לֹא הִגְבִּיהָהּ - הֲרֵי הַדָּבָר הָאָסוּר עוֹמֵד וְלֹא נִשְׁתַּנָּה[23], וְהַחֲתִיכָה חֲשׁוּבָה אֶצְלוֹ, שֶׁהֲרֵי מִתְכַּבֵּד בָּהּ[24] לִפְנֵי הָאוֹרְחִין.

19) משנה, חולין צו, ב. 20) שיוציאה מן התערובת. 21) כשמכירה. 22) משמע, שהמדובר כשנתבשלו, שאם לא נתבשלו - למה הצריך ששים כשהגביה את האיסור. במשנה שם מפורש: וכן חתיכה של נבילה וכו' שנתבשלו, ולא אמרו דין זה אלא כשהחתיכה אסורה מצד עצמה, אבל כשנאסרה מפני שבלעה איסור - בטלה, שהרי הבליעה אינה חשובה. 23) ראה לקמן הי"א. 24) שם ק, א. נותן אותה בפני אורחים חשובים ומתכבד בזה. ואף־על־פי שאינה ראויה לאורחים מפני שהיא אסורה, אם נתיר את התערובת תהיה ראויה ('תוספות' שם). ועוד טעם בדבר, שהרי ראויה לכבד בה גוי. ולא מנה רבינו דין זה וגם את הדינים שבהלכות הבאות בין שבעת הדברים שבה"ג ויגדל מספרם, מפני שדרכו להביא את המשנה כלשונה, ושם מדובר בגידולי קרקע בלבד שיש בהם רק שבעה דברים חשובים.

ו. וְהוּא הַדִּין בַּחֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר בְּחָלָב[25] אוֹ שֶׁל חֵלִין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בְּעַזָּרָה, שֶׁהֲרֵי הֵן[26] אֲסוּרִים מִדִּבְרֵיהֶן[27] בַּהֲנָיָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[28] - אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ אוֹתָן. וְכֵן גִּיד הַנָּשֶׁה[29] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַגִּידִין אוֹ עִם הַבָּשָׂר: בִּזְמַן שֶׁמַּכִּירוֹ - מַגְבִּיהוֹ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; שֶׁאֵין בַּגִּידִים בְּנוֹתֵן טַעַם[30]. וְאִם אֵינוֹ מַכִּירוֹ - הַכֹּל אָסוּר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ[31], הֲרֵי הוּא חָשׁוּב וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא.

25) אף־על־פי שהאיסור מחמת בליעה, שהחלב נבלע בבשר - אין דינה כחתיכה שבלעה איסור שבהלכה הקודמת, הואיל שבשר וחלב כל אחד בפני עצמו מותר, וכשנתבשלו נאסרה התערובת, הרי זה איסור מחמת עצמו (רדב"ז ו'הגהות מיימוניות' מ'ספר התרומה'). 26) כלומר, אף־על־פי שאין בהם איסור תורה, אינם בטלים כשהחתיכה האסורה ראויה להתכבד (כסף־משנה). 27) מוסב על חולין שנשחטו בעזרה ולא על בשר בחלב. 28) פ"ב ה"ג. 29) משנה, חולין צו, ב. 30) שם צט, ב. המדובר, כשנתבשל הגיד בלא שומנו, אבל אם לא ניטל שומנו, אוסר בנותן טעם (לחם־משנה). 31) שם ק, א.

ז. וְכֵן כָּל בַּעֲלֵי חַיִּים - חֲשׁוּבִין הֵן וְאֵינָם בְּטֵלִין[32]. לְפִיכָךְ, שׁוֹר הַנִּסְקָל[33] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּאֶלֶף שְׁוָרִים, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה בְּאֶלֶף עֲגָלוֹת, אוֹ צִפּוֹר מְצֹרָע הַשְּׁחוּטָה[34] בְּאֶלֶף צִפֳּרִים, אוֹ פֶּטֶר חֲמוֹר[35] בְּאֶלֶף חֲמוֹרִים - כֻּלָּן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה[36]. אֲבָל שְׁאָר הַדְּבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכָּן לִמָּנוֹת[37] - הֲרֵי אֵלּוּ עוֹלִין בְּשִׁעוּרָן.

32) זבחים עג, א. 33) כל אלו מנויים במשנה, עבודה זרה עד, א. 34) המצורע שנתרפא מביא שתי צפרים, האחת נשחטת והשניה משתלחת לנפשה, והשחוטה אסורה בהנאה. 35) בכור לאמו. 36) שגם איסור הנאה שבהם אינו בטל. והראב"ד משיג, שהרי הלכה כרבי שמעון בן גמליאל שבאיסורי הנאה שנתערבו, יוליך דמי ההנאה לים המלח. ואם כן, למה אוסר רבינו בהנאה בדברים חשובים שנתערבו? וה'כסף משנה' מתרץ, שרבינו סמך על מה שכתב להלן בהכ"ט, שאם מוליך הנאה לים המלח, הכל מותר בהנאה. 37) כרבי יוחנן ביצה ג, ב. שלא אמרו אלא בדברים שכל בני אדם מקפידים למוכרם במנין בלבד, והם אלו הדברים שנמנו למעלה.

ח. כֵּיצַד? אֲגֻדָּה שֶׁל יָרָק מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמָאתַיִם אֲגֻדּוֹת, אוֹ אֶתְרוֹג שֶׁל עָרְלָה שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמָאתַיִם אֶתְרוֹגִים - הַכֹּל מֻתָּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ט. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא חָשׁוּב אֵצֶל בְּנֵי מָקוֹם

מִן הַמְּקוֹמוֹת כְּגוֹן[38] אֲגוּזֵי פֶּרֶךְ וְרִמּוֹנֵי בָּדָן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָן הַזְּמַנִּים, שֶׁהוּא אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא לְפִי חֲשִׁיבוּתוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתוֹ זְמַן. וְלֹא הִזְכִּירוּ אֵלּוּ אֶלָּא לְפִי שֶׁהֵן אוֹסְרִין כָּל שֶׁהֵן בְּכָל מָקוֹם, וְהוּא הַדִּין לְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת. וְדָבָר בָּרוּר הוּא, שֶׁכָּל אִסּוּרִין הָאֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם[39].

38) כלומר: כמו. 39) שאוסרים בכל שהוא, או משום דבר שיש לו מתירין או משום דבר חשוב או משום בריה או בעלי־חיים.

י. נָפַל רִמּוֹן אֶחָד מִן הַתַּעֲרֹבֶת הַזֹּאת לְשְׁנֵי רִמּוֹנִים אֲחֵרִים מֵרִמּוֹנֵי בָּדָן, וְנָפַל מִן הַשְּׁלֹשָׁה רִמּוֹן אֶחָד לְרִמּוֹנִים אֲחֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ הָאֲחֵרִים מֻתָּרִין[40]; שֶׁהֲרֵי הָרִמּוֹן שֶׁל תַּעֲרֹבֶת הָרִאשׁוֹנָה בָּטֵל בְּרֹב[41]. וְאִם נָפַל מִן הַתַּעֲרֹבֶת הָרִאשׁוֹנָה רִמּוֹן לְאֶלֶף - כֻּלָּן אֲסוּרִין. לֹא נֶאֱמַר בָּטֵל בְּרֹב אֶלָּא לְהַתִּיר סְפֵק סְפֵקָן[42], שֶׁאִם יִפֹּל מִן הַתַּעֲרֹבֶת הַשְּׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ אוֹסֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

40) תערובת שלישית מותרת בין לרבי יהודה בין לרבי שמעון, בזבחים עד, א. אבל תערובת שניה, אסורה - כרבי יהודה שם (כסף־משנה). 41) מן התורה, ואינו אסור אלא מדבריהם, כמו שנתבאר למעלה בה"ט. ולפיכך כשנפל בתערובת שלישית מותר, משום שיש כאן שני ספקות: א. שמא הרימון שפירש מן התערובת הראשונה ונפל לשניה, אינו הרימון של ערלה; ב. אם תמצא לומר שהראשון של ערלה נפל ונתערב בשניה, שמא זה שפירש מן השניה ונפל לשלישית, אינו זה שנפל מן הראשון לשניה. 42) והתערובת השניה אין בה שני ספקות, כי כל ספק איסור תורה שנתערב - דינו כספק אחד (רדב"ז). והרדב"ז מעיר, שדין זה עומד בסתירה לדברי רבינו בפ"ז מהל' עבודה זרה ה"י, ובא לידי מסקנה, שרבינו חזר בו כאן מדבריו בהל' עבודה זרה.

יא. נִתְפַּצְּעוּ[43] אֲגוּזִים אֵלּוּ[44] שֶׁנֶּאֱסְרוּ כֻּלָּן מִפְּנֵי אֲגוֹז עָרְלָה שֶׁבֵּינֵיהֶן, אוֹ נִתְפָּרְרוּ[45] הָרִמּוֹנִים[46] וְנִתְפַּתְּחוּ[47] הֶחָבִיּוֹת וְנִתְחַתְּכוּ הַדְּלוּעִין[48] וְנִתְפָּרְסוּ[49] הַכְּכָרוֹת אַחַר שֶׁנֶּאֱסְרוּ - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם[50]. וְהוּא הַדִּין לַחֲתִיכַת נְבֵלָה שֶׁנִּדּוֹלָהּ[51] בְּכָל הַחֲתִיכוֹת וְנַעֲשָׂה הַכֹּל כְּמוֹת שֶׁהִיא[52] - עוֹלָה בְּשִׁשִּׁים.

43) ערלה פ"ג, מ"ח. 44) אגוזי פרך. 45) במשנה שלפנינו כתוב: נתפרדו. 46) רמוני בדן. 47) רבינו דייק וכתב הכל בצורת בנין התפעל, כדי להדגיש, שמדובר שזה נעשה מאליו, אבל אם עשה זאת בכוונה - לא הותרה לו התערובת, כמו שיתבאר להלן בהי"ב. 48) דלעת יוונית. 49) נעשו פרוסות, כלומר, נתחתכו. 50) שפקעה חשיבותם. 51) שנתמעכה ונתכתתה. ובלשון התוספתא, תרומות פ"א: נימוחו. ולאו דוקא נימוחו, אלא אפילו נחתכו לחתיכות קטנות, הלכה חשיבותן ובטלה אם אינה נותנת טעם. 52) שכולן נידוכו. שאם לא כן, הרי ניכר האיסור ואינו בטל, וצריך להוציאו מן התערובת.

יב. וְאָסוּר לִפְצֹעַ הָאֲגוּזִים וּלְפָרֵר הָרִמּוֹנִים וְלִפְתֹּחַ הֶחָבִיּוֹת אַחַר שֶׁנֶּאֱסְרוּ כְּדֵי שֶׁיַּעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, שֶׁאֵין מְבַטְּלִין אִסּוּר לְכַתְּחִלָּה[53]. וְאִם עָשָׂה כֵּן[54] - קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְאוֹסְרִין עָלָיו[55], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[56].

53) ואף־על־פי שמן התורה גם דבר חשוב בטל, ורבנן אסרו (ראה למעלה סוף ה"ט), ורבינו פסק למעלה בפט"ו הכ"ו, שמותר לבטל לכתחילה איסורי דרבנן, יש לומר, שכאן החמירו יותר מפני שעצם האיסור הוא מן התורה אלא שהביטול גורם ההיתר, לפיכך אין מבטלים לכתחילה, ואף־על־פי שמן התורה כבר נתבטלו, אסור להוסיף ולחזק הביטול של איסור תורה עד כדי שיהיה מותר אפילו מדבריהם. 54) במזיד, שקנס הוא במזיד בלבד. וראה 'כסף משנה' בפט"ו הכ"ה. 55) אבל לאחרים מותר. 56) שם.

יג. שְׂאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[57] וְשֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הָעִסָּה, לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, וּבִשְׁנֵיהֶם כְּשִׁיצְטָרְפוּ יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְחַמֵּץ - אוֹתָהּ עִסָּה אֲסוּרָה לְיִשְׂרָאֵל[58] וּמֻתֶּרֶת לַכֹּהֲנִים. וְכֵן תְּבָלִין[59] שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הַקִּדְרָה, וְלֹא בְּאֶחָד מֵהֶן כְּדֵי לְתַבֵּל, וּבִשְׁנֵיהֶם כְּדֵי לְתַבֵּל - אוֹתָהּ קִדְרָה אֲסוּרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי דָּבָר הָאָסוּר לָהֶם תִּבְּלָהּ, וּמֻתֶּרֶת לְכֹהֲנִים[60].

57) משנה ערלה פ"ב, מי"ד־טו. 58) כתנא־קמא שם, שהרי העיסה נתחמצה מדבר האסור לו. 59) שם, מט"ו. 60) שכלאי הכרם לבדם אין בהם כדי לחמץ, ותרומה מותרת להם.

יד. תְּבָלִין שֶׁהֵם שְׁנַיִם[61] אוֹ שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד[62], אוֹ שְׁלֹשָׁה מִינִין מִשֵּׁם אֶחָד[63] - מִצְטָרְפִין לְתַבֵּל וְלֶאֱסֹר וְכֵן לְחַמֵּץ. כֵּיצַד?[64] שְׂאוֹר שֶׁל חִטִּין וּשְׂאוֹר שֶׁל שְׂעוֹרִים, הוֹאִיל וְשֵׁם שְׂאוֹר אֶחָד הוּא[65] - אֵינָן כְּמִין וְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּמִין אֶחָד, וּמִצְטָרֵף לְשַׁעֵר בָּהֶן כְּדֵי לְחַמֵּץ בְּעִסָּה שֶׁל חִטִּין, אִם הָיָה טַעַם שְׁנֵיהֶם טַעַם חִטִּין[66], אוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ בְּעִסָּה שֶׁל שְׂעוֹרִין, אִם הָיָה טַעַם שְׁנֵיהֶם טַעַם שְׂעוֹרִים.

61) שם, מ"י. 62) מהמשך דברי רבינו נראה, שהוא מפרש שמות ממש, כפירוש רש"י עבודה זרה סו, א. ולא כ'תוספות' שם שפירשו בשם רבינו־תם, שלשה שמות, היינו שלשה איסורים. וגם רבינו בפי"ד ה"ו, קורא לאיסור אחד שם אחד. 63) כך מפרש רבינו, דברי המשנה, שם: ממין שלשה, ולא כרש"י שפירש שלשה שמות. 64) רבינו מפרש בתחילה את הבבא השניה, ולהלן בהלכה הסמוכה הוא חוזר ומפרש את הראשונה. 65) כרבא, בעבודה זרה שם, שהשם קובע. בלשון הגמרא: "בתר שמא אזלינן", ולא כאביי שהטעם קובע, שהלכה כרבא נגד אביי (וראה בכסף־משנה ובלחם־משנה). 66) שצריך שהדברים

האוסרים ביחד יהיה טעמם שוה עם העיסה הנאסרת, כגון ששאור החיטים מרובה, ואין לעמוד על טעמו בעיסת חיטים, שאם אין טעמם שוה - אוסרים בנותן טעם בלבד. ראה למעלה ה"א ובהגהות שם.

טו. שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד כֵּיצַד? כְּגוֹן כַּרְפַּס שֶׁל נְהָרוֹת וְכַרְפַּס שֶׁל אֲפָר וְכַרְפַּס שֶׁל גִּנָּה. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ[67], הוֹאִיל וְהֵם מִין אֶחָד - מִצְטָרְפִין לְתַבֵּל.

67) כיון שיש לכל כרפס שם לוי מיוחד לו, הרי אלו שלשה שמות (׳מגדל עוז׳). ובפירוש המשנה לערלה, פ"ב מ"י, כתב רבינו: ומיני הכרפס שהם מינים הרבה משונים ולהם שם אחד, רצה־לומר שכל מיני הכרפס נקראין כרפס סתם, ולפיכך זה נקרא: שלשה מינים ושם אחד. וזה מנוגד למה שכתב כאן.

טז. עִסָּה מְחֻמֶּצֶת שֶׁנָּפַל לְתוֹכָהּ שְׂאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה אוֹ שְׂאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְכֵן קְדֵרָה מְתֻבֶּלֶת שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹכָהּ תְּבָלִין שֶׁל תְּרוּמָה אוֹ שֶׁל עָרְלָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם: אִם יֵשׁ בַּשְּׂאוֹר כְּדֵי לְחַמֵּץ אִלּוּ הָיְתָה הָעִסָּה מַצָּה[68], וּבַתְּבָלִין כְּדֵי לְתַבֵּל הַקְּדֵרָה אִלּוּ הָיְתָה תְּפֵלָה[69] - הֲרֵי הַכֹּל אָסוּר[70]; וְאִם אֵין בָּהֶם כְּדֵי לְתַבֵּל וּלְחַמֵּץ - יַעֲלוּ בְּשִׁעוּרָן: תְּרוּמָה - בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם - בְּאֶחָד וּמָאתַיִם.

68) לא מחומצת. 69) לא מתובלת. 70) שם, יא, א. ואף־על־פי ששאור בעיסה מחומצת נותן טעם לפגם, הרי אפשר להשתמש בעיסה זו כדי לחמץ עיסות אחרות, עבודה זרה סח, א.

יז. הַתְּרוּמָה מַעֲלָה אֶת הָעָרְלָה[71] וְאֶת כִּלְאֵי הַכֶּרֶם. כֵּיצַד? סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתִשְׁעָה וְתִשְׁעִים חֻלִּין[72], וְאַחַר כָּךְ נָפַל לַכֹּל[73] חֲצִי סְאָה[74] שֶׁל עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם - אֵין כָּאן אִסּוּר עָרְלָה[75] וְלֹא אִסּוּר כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, שֶׁהֲרֵי עָלָה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּקְצָת הַמָּאתַיִם תְּרוּמָה.

71) משנה, ערלה פ"ב, מ"ב. 72) במשנה: "נפלה למאה", וב׳ירושלמי׳ מפרש לתשעים ותשעה, כי אם היו מאה חולין, הרי יש מאתים בלי סאה התרומה שנפלה. 73) לכל התערובת. 74) במשנה שנינו: שלשה קבים. הסאה - ששה קבים, וחצי סאה - שלשה קבים. 75) אבל איסור תרומה לזרים יש, שהרי אין בין הכל מאה נגד הסאה של תרומה אלא תשעים ותשעה וחצי בלבד, אלא שהתערובת מותרת לכהנים.

יח. וְכֵן הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם מַעֲלִין אֶת הַתְּרוּמָה[76]. כֵּיצַד? מֵאָה סְאָה שֶׁל עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עֶשְׂרִים אֶלֶף שֶׁל חֻלִּין[77] - נַעֲשָׂת כָּל הַתַּעֲרֹבֶת עֶשְׂרִים אֶלֶף וּמֵאָה. וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְכָל מֵאָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי הַכֹּל מֻתָּר, וְתַעֲלֶה הַתְּרוּמָה בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּקְצָת הַמַּאתַיִם תְּרוּמָה. הַמַּעֲלִין אוֹתָהּ עָרְלָה אוֹ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם.

76) משנה, שם. 77) היינו מאתים נגד המאה סאה ערלה שנפלו. [המשנה, אחרי הדוגמה של התרומה מעלה את הערלה שמביא רבינו כאן, מסתיימת כך: זו היא שהתרומה מעלה את הערלה, והערלה מעלה את התרומה. אם נפרש את המשנה כלשונה ממש, עלינו ללמוד שדוגמה זו עולה לשני הדינים. אבל רבינו בפירוש המשנה דוחה פירוש זה, ונימוקו עמו, שהרי אין בין הכל, החולין והערלה, אלא 99 וחצי נגד התרומה. ולכן הוא מפרש, שמה שנאמר במשנה "והערלה מעלה את התרומה", זה כאילו נאמר: וכן הערלה וכו׳. כלומר, באופן דומה, אבל לא באותה דוגמה ממש. ובהתאם לפירושו זה, נותן רבינו כאן דוגמה אחרת לערלה מעלה את התרומה. ובזה מסולקת תמיהתו של הרדב"ז, שהקשה הרי מן המשנה משמע, שמשל אחד עולה לכאן ולכאן, היינו לשני הדינים].

יט. וְכֵן הָעָרְלָה מַעֲלָה[78] אֶת כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם אֶת הָעָרְלָה, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם אֶת כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְהָעָרְלָה אֶת הָעָרְלָה. כֵּיצַד? מָאתַיִם סְאָה שֶׁל עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְאַרְבָּעִים אֶלֶף חֻלִּין[79], וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְכָל מָאתַיִם סְאָה סְאָה שֶׁל עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם - הַכֹּל מֻתָּר. שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּטַל הָאִסּוּר שֶׁנָּפַל תְּחִלָּה - נַעֲשָׂה הַכֹּל כְּחֻלִּין הַמֻּתָּרִין[80].

78) שם, ג, א. 79) ונתבטלו המאתים סאה של ערלה, שהם חלק אחד ממאתים של החולין. 80) ולפיכך מעלה אפילו אם נפל עוד פעם אותו האיסור עצמו, כתוספתא שהביא רבינו בפירושו למשנה תרומות פ"ה מ"ח, שכשנודעה נפילה ראשונה נתבטל האיסור ואינו מצטרף עם הסאה של איסור שנפלה אחר־כך לאסור את התערובות, וכן פסק בפי"ג מהל׳ תרומות ה"ו. [ולפי פירוש זה אין אנו צריכים לפירושו הדחוק של הברטנורא במשנתנו ששנינו הערלה מעלה את הערלה, שפירש שהמדובר כשהאחת אינה ערלה ממש אלא נטע רבעי].

כ. בֶּגֶד שֶׁצְּבָעוֹ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה[81] - יִשָּׂרֵף[82]. נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים - יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם[83]. וְכֵן תַּבְשִׁיל שֶׁבִּשְׁלוֹ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה וּפַת שֶׁאֲפָאָהּ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה אוֹ בִּכְלִאֵי הַכֶּרֶם - יִשָּׂרֵף הַתַּבְשִׁיל וְהַפַּת, שֶׁהֲרֵי הֲנָיָתוֹ נִכֶּרֶת בָּהֶן[84]. נִתְעָרְבוּ בַּאֲחֵרִים - יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם.

81) קליפי פירות ערלה, אסורים כפירות עצמם (משנה, ערלה פ"א, מ"א). וערלה אסורה בהנאה אף לצבוע בה (פסחים כב:). 82) במשנה: ידלק. ולמדו ב׳ירושלמי׳, שקליפין אסורים כערלה, מן הכתוב: "את" פריו. 83) כחכמים במשנה נגד דעת רבי מאיר. [כתב רבינו בפירוש המשנה, שמותר לערב לכתחילה במאתים את התערובת שנאסרה, כנראה למד זאת ממה שאמרו "יעלה" ולא "עולה". והרדב"ז מנמק היתר זה, מפני שהתערובת אסורה מדרבנן, ואיסורי דרבנן מבטלין לכתחילה (למעלה

פט"ו הכ"ו). ואין זה דומה לפציעת אגוזי פרך וכדומה שבהלכה יב, הואיל ושם הוא עושה מעשה בגוף האיסור עצמו האסור מן התורה. וראה למעלה בהי"ב ובהערות שם]. 84) מפני שיש שבח עצים בפת, פסחים כו, ב.

כא. וְכֵן בֶּגֶד שֶׁאָרַג בּוֹ מְלֹא הַסִּיט[85] שֶׁצָּבְעוּ בְּעָרְלָה, וְאֵין יָדוּעַ אִי זֶה הוּא - יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם[86]. נִתְעָרְבוּ סַמְּנֵי עָרְלָה[87] בְּסַמְּנֵי הֶתֵּר - יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם. מֵי צֶבַע בְּמֵי צֶבַע - יְבַטֵּל בְּרֹב[88].

85) שתות הזרת, פירוש המשנה לערלה פ"ג, מ"ב. 86) אם יש בבגד הצבוע כמאתים משיעור הסיט, כחכמים במשנה שם. 87) 'ירושלמי' ערלה פ"ג. 88) הואיל ואין כאן ממשות של האיסור אלא מראהו בלבד, ואין זה דומה לבגד שצבעו בקליפי ערלה, מפני ששם נתפס הצבע בדבר שיש בו ממש (רדב"ז).

כב. תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ[89] בִּקְלִפֵּי עָרְלָה וּבְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, בֵּין חָדָשׁ[90] בֵּין יָשָׁן[91] - יוּצַן[92], וְאַחַר כָּךְ יָחֵם אוֹתוֹ בַּעֲצֵי הֶתֵּר[93]. וְאִם בִּשֵּׁל בּוֹ קֹדֶם שֶׁיּוּצַן, בֵּין פַּת בֵּין תַּבְשִׁיל - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָיָה[94]. יֵשׁ שֶׁבַח עֲצֵי אִסּוּר בַּפַּת אוֹ בַּתַּבְשִׁיל. גָּרַף אֶת כָּל הָאֵשׁ[95] וְאַחַר כָּךְ בִּשֵּׁל אוֹ אָפָה בְּחֻמּוֹ שֶׁל תַּנּוּר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי עֲצֵי אִסּוּר הָלְכוּ לָהֶן[96].

89) פסחים, שם. 90) שלא הסיקוהו מעולם, התנור מתחסן בהסיקו. ונמצא שנגמרה מלאכתו על־ידי קליפי ערלה האסורים בהנאה. 91) ונתחמם על ידי האיסור. 92) יצננו את התנור, ולא יבשלו ולא יאפו בחום שבא מהיסק איסורי הנאה. 93) אף־על־פי שהתנור החדש נגמרה מלאכתו בקליפות איסור, אם ציננו אותו וחממו אותו אחר־כך בעצי היתר, מותר לבשל בו או לאפות בו פת, מכיון ששני דברים גורמים שיתבשל התבשיל או שתאפה הפת, התנור שנגמרה מלאכתו על־ידי איסור ועצי ההיתר, ונפסקה הלכה ש"זה וזה גורם - מותר", כלומר אם איסור והיתר גורמים ביחד - מותר, כחכמים שם. ואע"פ ש"זה וזה גורם - אסור לכתחילה", מותר לאפות ולבשל אחרי שציננו, כי אם לא תתיר - יפסיד את התנור וזה כדיעבד. 94) ואפילו בתנור ישן שלא ציננו, כיון שהחום בא מקליפת איסור. ואף־על־פי שהתרנו בתנור חדש שציננו והסיקוהו בעצי היתר, מפני ש"זה וזה גורם מותר", והלא גם כאן יש גורם אחד של היתר, היינו התנור הישן, ולמה אסור התבשיל? הטעם הוא, מפני שאין ניכר בפת או בתבשיל אלא הגורם של איסור, היינו קליפי הערלה שחממו התנור, לפיכך גרע מ"זה וזה גורם" והולכים אחריהם ואסור (רדב"ז). והיינו שמסיים רבינו: "יש שבח עצי איסור בפת או בתבשיל", כלומר, שניכר בהם. 95) ואין אבוקה כנגדו, שם. ואפילו אם השאיר גחלים בוערות מותר, כמו שיתבאר בהכ"ד. 96) ואפילו בתנור חדש שלא ציננו שנשאר התנור שנגמרה מלאכתו על ידי איסור, ואין שם כל גורם של היתר, מותרת הפה שנאפתה אחרי שגרף האש. והטעם, מכיון שהתנור אינו אסור מצד עצמו אלא שנגמר על ידי איסור, והפת נאפה בחום ההסקה, שאין בו איסור אחרי שגרף האש, הוא קל יותר (כסף־משנה).

כג. קְעָרוֹת[97] וְכוֹסוֹת וּקְדֵרוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת שֶׁבִּשְּׁלָן הַיּוֹצֵר בִּקְלִפֵּי עָרְלָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[98]; שֶׁהֲרֵי דָּבָר הָאָסוּר בַּהֲנָאָה עָשָׂה אוֹתָן חָדָשׁ.

97) שם כז, א. 98) כיון שיש שבח עצים בהם, והנאתם בלא גורם שני, ועל ידי הגורם האסור הוא משתמש בהן הנאת גופו, מה־שאין־כן בתנור שאינו נהנה ממנו אלא אם יש גורם שני של היתר, היינו העצים - ולכן מותר (רש"י שם).

כד. פַּת שֶׁבִּשְּׁלָהּ עַל גַּבֵּי גֶחָלִים[99] שֶׁל עֲצֵי עָרְלָה[100] - מֻתֶּרֶת; כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשׂוּ גֶחָלִים הָלַךְ אִסּוּרָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בּוֹעֲרוֹת[101]. קְדֵרָה שֶׁבִּשֵּׁל אוֹתָהּ[102] בִּקְלִפֵּי עָרְלָה אוֹ בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם וּבַעֲצֵי הֶתֵּר - הֲרֵי הַתַּבְשִׁיל[103] אָסוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה וָזֶה גּוֹרֵם; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה[104] מֵחֲמַת עֲצֵי אִסּוּר עֲדַיִן לֹא בָּאוּ עֲצֵי הַהֶתֵּר, וְנִמְצָא מִקְצָת הַבִּשּׁוּל בַּעֲצֵי הֶתֵּר וּמִקְצָתוֹ בְּאִסּוּר[105].

99) שם. 100) כלומר, קליפי הפרי של ערלה, אבל עצי ערלה מותרים (רדב"ז). 101) בגמרא: לוחשות. כלומר, בוערות ונראות כמתנענעות ולוחשות זו לזו (רש"י שם). 102) את הקדירה עצמה. 103) שנתבשל אחר־כך באותה קדירה בעצי היתר. 104) גוף הקדירה. 105) מפני שהקדירה שנעשתה בעצי איסור מקבלת את התבשיל לפני שהסיק עצי היתר, ונמצא נהנה מעצי האיסור בלי כל גורם היתר [וזה כפירוש רש"י שם, ונראה שגם הרי"ף מפרש כך דברי הגמרא כלשון אחרון. והוא גורס "דהא מקבלה בישולא מקמי דניתו עצים דהיתרא" (בגירסא שלנו: קיבלה). והכוונה ברורה, שהקדירה מקבלת תמיד את התבשיל לפני שמסיקים עצי היתר. וכן הגירסה בכת"י נירנברג. וגם הרדב"ז כותב שרבינו מפרש כרש"י].

כה. נְטִיעָה שֶׁל עָרְלָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּנְטִיעוֹת, וְכֵן עֲרוּגָה שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בָּעֲרוּגוֹת[106] - הֲרֵי זֶה לוֹקֵט לְכַתְּחִלָּה מִן הַכֹּל[107]. וְאִם הָיְתָה נְטִיעָה בְּמָאתַיִם נְטִיעוֹת וַעֲרוּגָה בְּמָאתַיִם עֲרוּגוֹת - הֲרֵי כָּל הַנִּלְקָט מֻתָּר[108]; וְאִם הָיוּ בְּפָחוֹת מִזֶּה - כָּל הַנִּלְקָט אָסוּר. וְלָמָּה הִתִּירוּ לוֹ לִלְקֹט לְכַתְּחִלָּה, וְהָיָה מִן הַדִּין שֶׁאוֹסְרִין לוֹ הַכֹּל[109] עַד שֶׁיִּטְרַח וְיוֹצִיא הַנְּטִיעָה וְהָעֲרוּגָה הָאֲסוּרָה? שֶׁהַדָּבָר חֲזָקָה[110] שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר כַּרְמוֹ[111] בִּנְטִיעָה אַחַת, וְאִלּוּ הָיָה יוֹדֵעַ - הָיָה מוֹצִיאָהּ.

106) ואינו יודע איזו נטיעה וערוגה הן האסורות. 107) כרבי יוסי במס' ערלה פ"א, מ"ו. ואין כאן משום ביטול איסור לכתחילה, שנתבאר דינו למעלה בפט"ו הכ"ה, מפני שמעצמה נתערבה הנטיעה ועלתה במאתים, והחידוש הוא שאין גוזרים בזה שמא יבא להערים ולערב הנטיעה לכתחילה, כמו שמפרש רבינו בסמוך על־פי ה'ירושלמי'

גיטין פ"ה, ולא כפירוש רש"י שם, שיש כאן איסור של מבטל לכתחילה, וראה ב'כסף משנה'. 108) שהרי עלתה הנטיעה במאתים. 109) וכמו שכתבנו שהוא משום גזירה שמא יבא להערים ולערב נטיעת ערלה לכתחילה. 110) ואין מקום לגזור שמא יערב בכוונה. 111) גיטין, שם.

כו. הַמַּעֲמִיד גְּבִינָה בִּשְׁרַף פַּגֵּי עָרְלָה[112], אוֹ בְּקֵבֶת תִּקְרֹבֶת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[113], אוֹ בְּחֹמֶץ יַיִן[114] שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה[115], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּל שֶׁהוּא[116]; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר הָאָסוּר הוּא הַנִּכָּר[117] וְהוּא שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ גְּבִינָה[118].

112) פגים הם הפירות שלא הבשילו, והרבה בני אדם מעמידים החלב בדבר לבן כמו החלב השותת ויוצא מעוקצי הגפנים קודם בישולם, פירוש המשנה לערלה פ"א, מ"ז. 113) משנה, עבודה זרה כט, ב. קיבת עגלי עבודה־זרה. 114) שנתנסך לפני שהחמיץ, שם לה, ב. אבל אחרי שנתחמץ אינו נעשה נסך. 115) שם. 116) לא בטל במיעוטו. 117) והוא כמו בעין, ואסור בהנאה, שם (כסף־משנה). 118) רבינו מבאר במלים אלו את ההבדל שבין המחמץ והמתבל, שאוסר במין בשאינו מינו בנותן טעם בלבד (למעלה ה"א) ובין דבר המעמיד שבהלכה שלפנינו. ואומר, שכאן המעמיד עשה את הגבינה, אבל שם השאור לא עשה את העיסה, והתבלין לא עשו את התבשיל אלא שיפר טעמו (רדב"ז).

כז. הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם - דִּין הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהֶן שֶׁיִּשָּׂרְפוּ[119], וְהַמַּשְׁקִין שֶׁלָּהֶן יִקָּבְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׂרֹף[120] הַמַּשְׁקִין.

119) משנה, תמורה ל, ב. כלאי הכרם בשריפה, שנאמר: "פן תקדש". ופירשו חז"ל "פן תוקד אש" (קידושין נו:) וכתבו רבינו למעלה בפ"י ה"ו. וערלה הוקשה לכלאי הכרם (רש"י תמורה שם). 120) במשנה, שם: את שדרכו לשרוף ישרוף, ואת שדרכו לקבור יקבר.

כח. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּתְעָרֵב עִם הַיַּיִן - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָיָה בְּכָל שֶׁהוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[121]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[122] בְּשֶׁהוּרַק הַיַּיִן הַמֻּתָּר עַל טִפָּה שֶׁל יֵין נֶסֶךְ[123]; אֲבָל אִם עֵרָה יֵין נֶסֶךְ מִצַּלְצוּל קָטָן[124] לְתוֹךְ הַבּוֹר שֶׁל יַיִן, אֲפִלּוּ עֵרָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן בָּטֵל[125]. עֵרָה מִן הֶחָבִית, בֵּין שֶׁעֵרָה מִן הַמֻּתָּר לָאָסוּר אוֹ מִן הָאָסוּר לַמֻּתָּר - הַכֹּל אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָעַמּוּד הַיּוֹרֵד מִפִּי הֶחָבִית גָּדוֹל.

121) למעלה פט"ו ה"ו־ז. 122) כרב יצחק בר יוסף בשם רבי יוחנן, עבודה זרה עג, א. 123) וכל טיפה מן ההיתר, ראשון ראשון נאסרה, ואסור הכל. 124) כלומר, כלי קטן. רבינו גורס בסוגיא שם "צלצול", אבל רש"י דוחה גירסא זו, וזה לשונו: "צרצור קטן גרסינן, והוא פך קטן. ובעירובין לגבי בגדים בפרק אחרון גרסינן: צלצול קטן, והוא קשר של משי". 125) שעמוד הקילוח מן הצלצול הוא דק. ומשמע מדבריו, שמותר גם בשתיה. ורש"י שם מפרש שרק בהנאה בלבד מותר, אבל לא בשתיה. וב'תוספות' שם ד"ה כי אתא, כתבו שמותר עד ששים, אבל כשהגיעה כמותו של יין הנסך ליותר מאחד בששים בהיתר - נאסר. ורבינו סתם ולא חילק, ומשמע שהתיר אפילו כשאין ששים בהיתר.

כט. נִתְעָרֵב סְתָם יֵינָם בְּיַיִן - הֲרֵי זֶה אָסוּר בְּכָל שֶׁהוּא בִּשְׁתִיָּה[126]; וְיִמָּכֵר כֻּלּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְלוֹקֵחַ דְּמֵי הַיַּיִן[127] הָאָסוּר שֶׁבּוֹ וּמַשְׁלִיכוֹ לְיָם הַמֶּלַח[128], וְיֵהָנֶה בִּשְׁאָר הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם נִתְעָרְבָה חָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ[129] בֵּין הֶחָבִיּוֹת - הַכֹּל אֲסוּרִין בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּרִין בַּהֲנָיָה; וְיוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתָהּ חָבִית לְיָם הַמֶּלַח כְּשֶׁיִּמְכֹּר הַכֹּל לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[130]. וְכֵן בְּחָבִית שֶׁל סְתָם יֵינָם[131].

126) שם עד, א. אמר רב נחמן, הלכה למעשה: סתם יינם אפילו יין ביין - מותר. ומפרש רבינו - מותר בהנאה, אבל בשתיה אסור, וכן פירש רש"י שם. 127) מפני שמותר בהנאה חוץ מדמי היין האסור. 128) כרבי אליעזר, שם מט, ב. 129) שחבית בחבית מותר בהנאה חוץ מדמי אותה חבית, אפילו ביין נסך ממש, שם. 130) אבל אין לה תקנה בהולכת דמי הנאה לים המלח להתיר השאר בהנאה מגוף היין, כגון לכיבוס בגדים או להשקות לחמרים נכרים, כיון שיש האיסור בעין, ומגוף האיסור נהנה - אסור, אבל כשמוכר הכל חוץ מדמי יין נסך, אינו נהנה מן האיסור גופו ומותר. ולפיכך אומר רבן שמעון בן גמליאל שם, ימכר הכל לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבו. וכן כתב רש"י שם. ותקנה זו מועילה ביין נסך רק בתערובת החביות, מפני שהחבית האסורה עומדת בפני עצמה אלא שאין אנו יודעים איזו היא, אבל כשנתערב יין נסך ביין שהוא לח בלח, הכל אסור בהנאה בכל שהוא ואין לו תקנה, כמו שכתב רבינו למעלה בהכ"ה. 131) שנתערבה בחביות של היתר, צריך להוליך דמי אותה הבית לים המלח (כסף־משנה).

ל. מַיִם[132] שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּיַיִן[133] אוֹ יַיִן[134] בְּמַיִם[135] - בְּנוֹתֵן טַעַם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[136]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[137] בְּשֶׁנָּפַל הַמַּשְׁקֶה הַמֻּתָּר לְתוֹךְ הַמַּשְׁקֶה הָאָסוּר; אֲבָל אִם נָפַל הַמַּשְׁקֶה הָאָסוּר לְתוֹךְ הַמַּשְׁקֶה הַמֻּתָּר - רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן בָּטֵל. וְהוּא שֶׁיּוּרַק מִצַّלְצוּל קָטָן, שֶׁהָיָה מֵרִיק וְיוֹרֵד מְעַט מְעַט. וְהֵיאַךְ יִהְיוּ הַמַּיִם אֲסוּרִים?[138] כְּגוֹן שֶׁהָיוּ נֶעֱבָדִין אוֹ תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[139].

132) של היתר. 133) של יין נסך. 134) של היתר. 135) האסורים, כמו שמבאר רבינו בסוף ההלכה. 136) ובאינו מינו, אפילו ביין נסך בנותן טעם, כמו שנתבאר למעלה בפט"ו ה"ו. משנה, עבודה זרה עג, א. 137) כמו בהלכה הקודמת ביין. [קשה להבין למה מותר כשהאיסור נותן טעם]. 138) מבאר המלים: או יין במים. 139) שהקריבו אותם לעבודה־זרה.

לא. בּוֹר שֶׁל יַיִן[140] שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם תְּחִלָּה[141], וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְתוֹכוֹ יֵין נֶסֶךְ - רוֹאִים אֶת

יֵין הַהֶתֵּר כְּאִלּוּ אֵינוֹ[142], וְהַמַּיִם שֶׁנָּפְלוּ מְשַׁעֲרִין בָּהֶן עִם יֵין נֶסֶךְ, אִם רְאוּיִין לְבַטֵּל טַעַם אוֹתוֹ יֵין נֶסֶךְ - הֲרֵי הַמַּיִם רַבִּין עָלָיו וּמְבַטְּלִין אוֹתוֹ, וְיִהְיֶה הַכֹּל מֻתָּר.

140) שם. 141) קודם שנפל יין הנסך, כלשון ראשון שם. 142) משמע שיין ההיתר אינו מצטרף לשיעור לבטל את יין הנסך, וצריך שיהיה במים לבדם כדי לבטלו. ואין זה דומה לדין שלמעלה בפט"ו הכ"ב, במין במינו ודבר אחר שנתערבו, שגם הדבר שבמינו מצטרף לאינו מינו לבטל האיסור, כי שם מדובר באיסורים שבטלים בששים במינם, דהיינו כשיעור נותן טעם באינו מינו, מה־שאין־כן בדין שלפנינו ביין נסך האוסר במינו במשהו, כאן אי־אפשר לצרף את מינו כדי לבטל, כי מין במינו אינו בטל.

לב. יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפַל עַל הָעֲנָבִים[143] - יְדִיחֵם וְהֵן מֻתָּרוֹת[144] בַּאֲכִילָה. וְאִם הָיוּ מְבֻקָּעוֹת[145], בֵּין שֶׁהָיָה הַיַּיִן יָשָׁן[146] בֵּין שֶׁהָיָה חָדָשׁ: אִם נוֹתֵן טַעַם בָּעֲנָבִים - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרוֹת בַּהֲנָיָה, וְאִם לַאו - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת בַּאֲכִילָה.

143) משנה, שם סה, ב. 144) מכיון שהיין לא נבלע בענבים. 145) היין נכנס לתוכה. 146) כרבא, שם סו, א. שהולכים אחר השם, וזה נקרא יין וזה נקרא ענבים, הרי הם מין באינו מינו אפילו בחדש, שטעמו כטעם ענבים.

לג. נָפַל עַל גַּבֵּי תְּאֵנִים[147] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהַיַּיִן פּוֹגֵם בְּטַעַם הַתְּאֵנִים.

147) רבינו אינו גורס במשנה שם: "נפל על גבי תאנים או על גבי תמרים, אם יש בהם בנותן טעם - אסור". אלא: ומעשה בביתוס בן זונן שהביא גרוגרות בספינה ונשתברה חבית של יין נסך ונפל על גביהן, ושאלו לחכמים והתירון וכו'. וכן גם גירסת ה'תוספות', ולפיכך הוא פוסק שיין בתאנים, נותן טעם לפגם. ואילו לפי הגירסא שלפנינו, היה על רבינו לכתוב כלשון הגמרא: "אם הוא נותן טעם לפגם - מותר", פירוש, שלא כל יין נותן טעם לפגם בכל מיני תאנים.

לד. יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפַל עַל הַחִטִּים[148] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרוֹת[149] בַּאֲכִילָה וּמֻתָּרוֹת בַּהֲנָיָה[150]. וְלֹא יִמְכְּרֵם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁמָּא יַחֲזֹר וְיִמְכְּרֵם לְיִשְׂרָאֵל[151]. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? טוֹחֵן אוֹתָן וְעוֹשֶׂה מֵהֶן פַּת וּמוֹכְרָהּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל[152], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְחוּ אוֹתָהּ יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁהֲרֵי פַּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - אֲסוּרָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[153]. וְלָמָּה אֵין בּוֹדְקִין אֶת הַחִטִּים בְּנוֹתֵן טַעַם? מִפְּנֵי שֶׁהֵן שׁוֹאֲבוֹת, וְהַיַּיִן נִבְלָע בָּהֶן[154].

148) שם סה, ב. 149) כיון שיש בהם סדק בולעות. 150) מותר למוכרן לגוי שלא בפני ישראל לאחר טחינה ואפיה, מכיון שאינו נהנה מיין נסך כלל, שהרי לוקח רק דמי החיטים, אבל ליהנות מגוף החיטים אסור, שהרי הוא נהנה גם מן היין. וראה למעלה בהכ"ט. 151) גמרא, שם. 152) שלא יראה שזו היא פת שאפאה ישראל, ויקח אותה ממנו. 153) בפי"ז ה"ט. 154) וטעמו מתמזג עם טעם החיטים, ואי אפשר לעמוד עליו (רדב"ז). ופירושו של ה'לחם משנה' קשה להולמו.

לה. יֵין נֶסֶךְ שֶׁהֶחְמִיץ וְנָפַל לְתוֹךְ חֹמֶץ שֵׁכָר - אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּמִינוֹ, שֶׁשְּׁנֵיהֶן חֹמֶץ הֵן[155]. וְיַיִן שֶׁנִּתְעָרֵב עִם הַחֹמֶץ, בֵּין שֶׁנָּפַל חֹמֶץ לְיַיִן בֵּין שֶׁנָּפַל יַיִן לְחֹמֶץ[156] - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם.

155) לשניהם שם חומץ, ואנו הולכים אחר השם, כרבא - שם סו, א. וכמו שכתבנו למעלה. 156) צריך עיון למה לא כתב רבינו כאן, שאם נפל איסור להיתר מצרצור קטן - ראשון ראשון בטל, כמו בהלכה ל?

יום ד' ט"ו מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין קדירה בת יומה; הכשר כלי תשמיש הגויים; אשר לכסף ואשר לזהב לזהב; דברים שאסרו אותם חכמים אע"פ שאין להם עיקר מן התורה; איסור בישולי גויים; וקטן האוכל איסור אם בית־דין מצווין להפרישו; דברים שאסרו חכמים מפני שנפשו של אדם קצה בהם.

א. קְדֵרָה שֶׁל חֶרֶס[2] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בָּהּ בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ בְּשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ בְּשַׂר שְׁחוּטָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. וְאִם בִּשֵּׁל בָּהּ מִין בָּשָׂר - הַתַּבְשִׁיל אָסוּר[3]; בִּשֵּׁל בָּהּ מִין אַחֵר - בְּנוֹתֵן טַעַם[4].

2) שאין לה תקנה בהגעלה, מה שאין כן של מתכת אפשר להגעיל אותה באותו יום ולבשל בה היתר. ובפרק ט הלכה יא כתב רבינו, קדרה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ולא כתב של חרס. שאפילו קדירה של מתכת אין להגעילה, על מנת להשתמש בה בחלב. 3) כי אי אפשר לעמוד על טעמו. 4) וטועמו גוי.

ב. וְלֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא קְדֵרָה בַּת יוֹמָהּ[5] בִּלְבַד, הוֹאִיל וַעֲדַיִן לֹא נִפְגַּם הַשֵּׁמֶן[6] שֶׁנִּבְלַע בַּקְּדֵרָה. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[7] לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ[8] לְעוֹלָם[9]. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין כְּלֵי חֶרֶס יְשָׁנִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בְּחַמִּין, כְּגוֹן קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת, לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ הָיוּ שׁוּעִין בַּאָבָר. וְאִם לָקַח וּבִשֵּׁל בָּהֶן מִיּוֹם שֵׁנִי וָהָלְאָה[10] - הַתַּבְשִׁיל מֻתָּר[11].

5) שלא עבר עליה לילה אחד. ולפירוש התוספות שלא עברו עליה כ"ד שעות. ורבינו סתם ולא ברורה לנו דעתו בזה. 6) אבל אינה בת יומה, נותן טעם לפגם הוא ומותר. 7) שגזרו קדירה שאינה בת יומה משום קדירה בת יומה. 8) ומכאן לומדים, שמה שאמרו חכמים נותן טעם לפגם מותר, זהו רק בדיעבד ולא לכתחילה. 9) אפילו עברו כמה ימים מיום שבישלו בהן איסור. 10) מיום שני לקנייתו שאז בוודאי אינן בני יומן, משמע מדבריו, שסתם כלים של

גויים חוששים שהם בני יומם. 11) שנותן טעם לפגם הוא ומותר בדיעבד.

1 **ג. הַלּוֹקֵחַ כְּלֵי תַּשְׁמִישׁ סְעֻדָּה[12] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
2 **מִכְּלֵי מַתָּכוֹת וּכְלֵי זְכוּכִית: דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ**
3 **בָּהֶן כָּל עִקָּר - מַטְבִּילָן[13] בְּמֵי מִקְוֶה[14] וְאַחַר כָּךְ יִהְיוּ**
4 **מֻתָּרִין לֶאֱכֹל בָּהֶן וְלִשְׁתּוֹת. וּדְבָרִים שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן**
5 **עַל יְדֵי צוֹנֵן, כְּגוֹן כּוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת וְקִיתוֹנִיּוֹת -**
6 **מִדִּיחָן[15] וּמַטְבִּילָן[16] וְהֵן מֻתָּרוֹת. וּדְבָרִים שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ**
7 **בָּהֶן עַל יְדֵי חַמִּין, כְּגוֹן יוֹרוֹת וְקֻמְקְמוֹסִין וּמְחַמְּמֵי**
8 **חַמִּין - מַגְעִילָן[17] וּמַטְבִּילָן וְהֵן מֻתָּרִין. וּדְבָרִים**
9 **שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַל יְדֵי הָאוּר[18], כְּגוֹן שַׁפּוּדִין**
10 **וְאַסְכְּלָאוֹת - מְלַבְּנָן בָּאוּר[19] עַד שֶׁתִּנָּשֵׁר קְלִפָּתָן**
11 **וּמַטְבִּילָן וְהֵן מֻתָּרִין.**

12) אבל כלי תשמיש אחרים כגון כלי חרישה אינם צריכים טבילה. 13) מדברי סופרים, שהקונה כלים חדשים מן הגוי צריך טבילה. 14) במים שיש בהם ארבעים סאה. ואפילו מי מעיין אינם מטהרים בפחות מארבעים סאה. 15) להעביר שיורי האיסור שנדבקו על פני דפנות הכלים. 16) בארבעים סאה אחר כך, כדין כלים חדשים שנקנו מן הגוי ולא נשתמש בהם. 17) להוציא מהן את האיסור שבלעו כשנשתמשו בהן בחמין. 18) ישר, בלי מים או נוזל אחר. 19) שכל דבר שנשתמש בו גוי על ידי האור טעון ליבון.

12 **ד. כֵּיצַד מַגְעִילָן? נוֹתֵן יוֹרָה קְטַנָּה לְתוֹךְ יוֹרָה**
13 **גְּדוֹלָה, וּמְמַלֵּא עָלֶיהָ מַיִם[20] עַד שֶׁיָּצוּפוּ עַל הַקְּטַנָּה,**
14 **וּמַרְתִּיחָהּ יָפֶה יָפֶה[21]. וְאִם הָיְתָה יוֹרָה גְּדוֹלָה - מַקִּיף**
15 **עַל שְׂפָתָהּ בָּצֵק אוֹ טִיט, וּמְמַלֵּא מַיִם עַד שֶׁיָּצוּפוּ**
16 **הַמַּיִם עַל שְׂפָתָהּ, וּמַרְתִּיחַ. וְכֻלָּן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַד**
17 **שֶׁלֹּא הִרְתִּיחַ אוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵדִיחַ וְעַד שֶׁלֹּא הִלְבִּין וְעַד**
18 **שֶׁלֹּא הִטְבִּיל - מֻתָּר; שֶׁכָּל הַשִּׁמּוּן[22] שֶׁבָּהֶן נוֹתֵן טַעַם**
19 **לִפְגָם[23] הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

20) כלומר, על היורה הקטנה, אבל יותר נכון לגרוס "אותה" כלומר, את היורה הגדולה. 21) כנראה כוונת רבינו שישהנה במי ההגעלה עד שתפלוט. 22) שנבלעו בהן. 23) באינה בת יומה.

20 **ה. טְבִילָה זוֹ שֶׁמַּטְבִּילִין כְּלֵי הַסְּעֻדָּה הַנִּלְקָחִין מִן**
21 **הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְאַחַר כָּךְ יַתִּירוּ לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה -**
22 **אֵינָן לְעִנְיַן טֻמְאָה וְטָהֳרָה[24], אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[25].**
23 **וְרֶמֶז לָהּ: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ**
24 **וְטָהֵר. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא**
25 **בְּטָהֳרָתָן מִידֵי גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, לֹא מִידֵי**
26 **טֻמְאָה. שֶׁאֵין לְךָ טֻמְאָה עוֹלָה עַל יְדֵי הָאֵשׁ[26]. וְכָל**
27 **הַטְּמֵאִים - בִּטְבִילָה עוֹלִין מִטֻּמְאָתָן, וְטֻמְאַת מֵת -**
28 **בְּהַזָּאָה וּטְבִילָה, וְאֵין שָׁם אֵשׁ כְּלָל, אֶלָּא לְעִנְיַן**
29 **גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. וְכֵיוָן שֶׁכָּתוּב וְטָהֵר, אָמְרוּ**
30 **חֲכָמִים: הוֹסִיף לוֹ טָהֳרָה אַחַר עֲבִירָתוֹ בָּאֵשׁ לְהַתִּירוֹ**
31 **מִגְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[27].**

24) שהכתוב אינו עוסק שם כלל בטהרת כלים שנטמאו, אלא בכלים שבלעו דברים אסורים. 25) תקנת חכמים היא כמבואר בירושלמי: מפני שהוא יוצא מטומאת גויים לקדושת ישראל. 26) שהאש באה רק לפליטת האיסור של גיעולי גויים. 27) פירוש. אחרי ההעברה באש שהתירה מאיסור גיעולי גויים, תוסיף עוד טהרה אחרת.

32 **ו. לֹא חִיְּבוּ בִּטְבִילָה זוֹ אֶלָּא כְּלֵי מַתָּכוֹת[28] שֶׁל סְעֻדָּה**
33 **הַנִּלְקָחִין מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. אֲבָל הַשּׁוֹאֵל מִן**
34 **הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ שֶׁמִּשְׁכֵּן[29] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶצְלוֹ**
35 **כְּלֵי מַתָּכוֹת - מֵדִיחַ[30] אוֹ מַרְתִּיחַ[31] אוֹ מְלַבֵּן[32], וְאֵינוֹ**
36 **צָרִיךְ לְהַטְבִּיל[33]. וְכֵן אִם לָקַח כְּלֵי עֵץ אוֹ כְּלֵי אֲבָנִים**
37 **- מֵדִיחַ[34] אוֹ מַרְתִּיחַ[35], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַטְבִּיל[36]. וְכֵן**
38 **כְּלֵי חָרָשִׁים[37] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַטְבִּיל[38]. אֲבָל הַשּׁוּעִין**
39 **בְּאָבָר[39] - הֲרֵי הֵן כִּכְלֵי מַתָּכוֹת וּצְרִיכִין טְבִילָה.**

28) לא הזכיר רבינו כאן כלי זכוכית אף על פי שגם כלי זכוכית צריכים טבילה, ... מפני שהלכה זו לא באה להשמיענו איזה כלי טעון טבילה, אלא את הדין, שהשואל כלים או שמישכנם הגוי אצלו אינו צריך להטבילם. וסמך על שכתב בהלכה ג שכלי זכוכית צריכים טבילה. 29) בעייא היא שם ולא נפשטה. וכתב הר"ן שרבינו פסק להקל משום שסובר שטבילת כלים אינה אלא מדרבנן וספק דרבנן הולכין להקל. 30) אם הם דברים שנשתמש בהם בצונן. 31) מגעיל בדברים שנשתמש בהם על ידי חמין. 32) בדברים שנשתמש בהם על ידי האור. 33) שטבילת כלים שבאו מן הגויים אינה אלא בקנה ממנו ולא בשואל. 34) בדבר שנשתמש על ידי צונן. 35) בדבר שנשתמש על ידי חמין. 36) מפני שטבילה זו למדנו מכלי מדין, שנאמר בהם "וטהר" ושם מנה הכתוב כלי מתכות בלבד. 37) כלי חרס. 38) מכיון שאם נשברו אין להם תקנה, אינם דומים לכלי מתכות ואין צריכים טבילה. 39) כלי חרס המצופים עופרת או מתכת אחרת.

40 **ז. הַלּוֹקֵחַ סַכִּין מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - מְלַבְּנָהּ בָּאֵשׁ**
41 **אוֹ מַשְׁחִיזָהּ בְּרֵיחַיִם שֶׁלָּהּ. וְאִם הָיְתָה סַכִּין יָפָה**
42 **שֶׁאֵין בָּהּ פְּגִימוֹת - דַּי לוֹ אִם נְעָצָהּ בְּקַרְקַע קָשֶׁה[40]**
43 **עֶשֶׂר פְּעָמִים, וְאוֹכֵל בָּהּ צוֹנֵן. וְאִם הָיוּ בָהּ פְּגִימוֹת,**
44 **אוֹ שֶׁהָיְתָה יָפָה וְרָצָה לֶאֱכֹל בָּהּ חַמִּין אוֹ לִשְׁחֹט**
45 **בָּהּ[41] - מְלַבְּנָהּ אוֹ מַשְׁחִיזָהּ כֻּלָּהּ. שָׁחַט בָּהּ קֹדֶם**
46 **שֶׁיְּטַהֲרֶנָּה - מֵדִיחַ מְקוֹם הַשְּׁחִיטָה[42]; וְאִם קָלַף -**
47 **הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[43].**

40) קרקע שאינה עבודה. 41) משמע שלשחוט בה הדין כמו רוצה לאכול בה חמין. 42) ומעביר שמנונית שבדפנות בית השחיטה. 43) מפני שהחמיר על עצמו כדעת רב, שעל ידי דוחק הסכין בבשר נבלעת בו השמנונית.

48 **ח. סַכִּין שֶׁשָּׁחַט בָּהּ טְרֵפָה - לֹא יִשְׁחוֹט בָּהּ עַד**
49 **שֶׁיְּדִיחָהּ אֲפִלּוּ בְּצוֹנֵן[44], אוֹ מְקַנְּחָהּ בִּבְלָיוֹת שֶׁל**
50 **בְּגָדִים.**

44) מספיק להדיחה במים צוננים ואין צריך להגעילה. הואיל ובית השחיטה צונן לא בלעה הסכין כלום.

ט. וְיֵשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים אָסְרוּ אוֹתָן חֲכָמִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְאִסּוּרָן עִקָּר מִן הַתּוֹרָה, גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, עַד שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ בָּהֶן יִשְׂרָאֵל וְיָבֹאוּ לִידֵי חַתְנוּת. וְאֵלּוּ הֵן: אָסְרוּ לִשְׁתּוֹת עִמָּהֶן וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לָחוּשׁ לְיֵין נֶסֶךְ[45], וְאָסְרוּ לֶאֱכֹל פִּתָּן אוֹ בִּשּׁוּלֵיהֶן וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לָחוּשׁ לְגִעוּלֵיהֶן[46].

45) כגון יין מבושל או משקין אחרים. ובמקום שיש לחוש ליין נסך אסור לשתותו אפילו לבדו לא בחברת גויים. וזאת היא גזירת "סתם יינם" שנאסר משום חומר עבודה זרה ואסור אפילו בהנאה. 46) לבליעת דברים אסורים.

י. כֵּיצַד? לֹא יִשְׁתֶּה אָדָם בִּמְסִבָּה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא יַיִן מְבֻשָּׁל שֶׁאֵינוֹ נֶאֱסָר[47], אוֹ שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה מִכֶּלְיוֹ לְבַדּוֹ. וְאִם הָיָה רֹב הַמְּסִבָּה יִשְׂרָאֵל - מֻתָּר. וְאֵין שׁוֹתִין שֵׁכָר שֶׁלָּהֶן שֶׁעוֹשִׂין מִן הַתְּמָרִים וְהַתְּאֵנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[48]. וְאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא בִּמְקוֹם מְכִירָתוֹ, אֲבָל אִם הֵבִיא הַשֵּׁכָר לְבֵיתוֹ וְשָׁתָהוּ שָׁם - מֻתָּר; שֶׁעִקַּר הַגְּזֵרָה שֶׁמָּא יִסְעַד אֶצְלוֹ[49].

47) יין מבושל אין בו איסור יין נסך. 48) כגון מפירות אחרים ומן התבואה. 49) זה מקרב את הדעת ויבואו לידי חיתון.

יא. יֵין תַּפּוּחִים וְיֵין רִמּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מֻתָּר לִשְׁתּוֹתָן בְּכָל מָקוֹם[50]. דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי לֹא גָּזְרוּ עָלָיו[51]. יֵין צִמּוּקִים[52] - הֲרֵי הוּא כְּיַיִן וּמִתְנַסֵּךְ.

50) בגמרא שם המדובר בשכר בלבד. 51) אבל שכר הוא דבר המצוי ואסור לשתותו במקום מכירתו. 52) תניא, יין צימוקים בדיעבד כשר למזבח וכל הראוי למזבח יש בו משום יין נסך.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁאָסְרוּ פַּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמְּקִלִּין בַּדָּבָר וְלוֹקְחִין פַּת הַנַּחְתּוֹם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם נַחְתּוֹם יִשְׂרָאֵל וּבַשָּׂדֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁעַת הַדְּחָק. אֲבָל פַּת בַּעֲלֵי בָּתִּים - אֵין שָׁם מִי שֶׁמּוֹרֶה בָּהּ לְהָקֵל. שֶׁעִקַּר הַגְּזֵרָה מִשּׁוּם חַתְנוּת, וְאִם יֹאכַל פַּת בַּעֲלֵי בָּתִּים - יָבוֹא לִסְעֹד אֶצְלָן.

יג. הִדְלִיק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶת הַתַּנּוּר וְאָפָה בּוֹ יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁהִדְלִיק יִשְׂרָאֵל וְאָפָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹ שֶׁהִדְלִיק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאָפָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּבָא יִשְׂרָאֵל וְנִעֵר[53] הָאֵשׁ מְעַט אוֹ כִּבְּשׁוֹ לָאֵשׁ, הוֹאִיל וְנִשְׁתַּתֵּף בִּמְלֶאכֶת הַפַּת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וַאֲפִלּוּ לֹא זָרַק[54] אֶלָּא עֵץ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר - הִתִּיר כָּל הַפַּת שֶׁבּוֹ. שֶׁאֵין הַדָּבָר אֶלָּא לְהִיוֹת הֶכֵּר[55] שֶׁהַפַּת שֶׁלָּהֶן אֲסוּרָה.

53) את העצים או הגחלים. 54) מהדברים שבין בני ארץ ישראל לבני בבל, בני בבל משליכים קיסם לתוך התנור, ובני ארץ ישראל אומרים: קיסם מה מעלה ומה מוריד? 55) משמע שרק בפת מועיל קיסם עץ ולא בבישול ממש.

יד. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁבִּשֵּׁל לָנוּ יַיִן אוֹ חָלָב אוֹ דְּבַשׁ אוֹ פִּרְישִׁין[56] וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ (מִכָּל) דָּבָר הַנֶּאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא חַי - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. וְלֹא גָּזְרוּ אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא חַי, כְּגוֹן בָּשָׂר וְדָג תָּפֵל[57] וּבֵיצָה וִירָקוֹת. אִם בִּשְׁלָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ בְּבִשּׁוּלָן[58] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

56) מין פרי. 57) לא מלוח. 58) רק אם נשתתף בבישולו מותר, אבל הוספת קיסם עץ אינו מועיל.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁהוּא עוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לֶאֱכֹל בּוֹ אֶת הַפַּת, כְּגוֹן בָּשָׂר וּבֵיצִים וְדָגִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לֶאֱכֹל בּוֹ אֶת הַפַּת, כְּגוֹן תּוּרְמוֹסִין[59] שֶׁשָּׁלְקוּ אוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין חַיִּין - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. שֶׁעִקַּר הַגְּזֵרָה מִשּׁוּם חַתְנוּת, שֶׁלֹּא יְזַמְּנוּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶצְלוֹ בִּסְעֻדָּה; וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לֶאֱכֹל בּוֹ אֶת הַפַּת - אֵין אָדָם מְזַמֵּן אֶת חֲבֵרוֹ עָלָיו.

59) שאוכלים בקינוח סעודה.

טז. וְדָגִים קְטַנִּים שֶׁמְּלָחָן יִשְׂרָאֵל אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ מִקְצָת בְּשׁוּל, וְאִם צָלָאן עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר כֵּן - מֻתָּרִין[60]. וְכֹל שֶׁבִּשְּׁלוֹ יִשְׂרָאֵל מְעַט בְּשׁוּלוֹ, בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף - מֻתָּר. לְפִיכָךְ, אִם הִנִּיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בָּשָׂר אוֹ קְדֵרָה עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ וְהֵפֵךְ יִשְׂרָאֵל בַּבָּשָׂר וְהֵגִיס[61] בַּקְּדֵרָה, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ יִשְׂרָאֵל וְגָמַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[62].

60) ודווקא דגים קטנים, אבל דג מלוח גדול שצלאו אחר כן גוי אסור, שאכילתו בלא צלייה אכילה על ידי הדחק היא, ולפיכך הצלייה שאחרי המליחה בישול גוי הוא. 61) בחש. 62) וזה רק כשמעשה הגוי הועיל רק לקרב את גמר הבישול, אבל אם לולי פעולת הגוי לא היה הבישול נגמר, הרי זה אסור.

יז. דָּג שֶׁמְּלָחוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּפֵרוֹת שֶׁעִשְּׁנָן עַד שֶׁהִכְשִׁירָן לַאֲכִילָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. מָלִיחַ אֵינוֹ כְּרוֹתֵחַ בִּגְזֵרָה זוֹ, וְהַמְעַשֵּׁן אֵינוֹ כִּמְבֻשָּׁל. וְכֵן קְלָיוֹת[63] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - מֻתָּרִין, וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין אָדָם מְזַמֵּן חֲבֵרוֹ עַל הַקְּלָיוֹת.

63) גרעיני תבואה או קטניות קלויים באש.

יח. פּוֹלִין וַאֲפוּנִין וַעֲדָשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁשּׁוֹלְקִין אוֹתָן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמוֹכְרִין אוֹתָן - אֲסוּרִין מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּמָקוֹם שֶׁעוֹלִין עַל שֻׁלְחַן

מְלָכִים[64] מִשּׁוּם פַּרְפֶּרֶת[65], וּמִשּׁוּם גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּכָל מָקוֹם; שֶׁמָּא יְבַשְּׁלוּ אוֹתָן עִם הַבָּשָׂר[66] אוֹ בִּקְדֵרָה שֶׁבִּשְּׁלוּ בָּהּ בָּשָׂר. וְכֵן הַסֵּפְגָּנִין שֶׁקּוֹלִין אוֹתָן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּשֶׁמֶן - אֲסוּרִין אַף מִשּׁוּם גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[67].

64) לפי דברי רבינו מנהג המקום קובע ואם עולה על שולחן מלכים במקום זה אסור. 65) לקינוח סעודה וזה נקרא "עולה על שולחן מלכים". 66) ומשום סתם כליהם של גויים אינם אסורים, שדרך המוכרים לבשל הפולין בקדירה מיוחדת לזה. 67) רבינו פוסק, שסתם כלי גויים הם בני יומן, פירוש, מניחים אנו שנתבשל בהם איסור בו ביום.

יט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁבִּשֵּׁל וְלֹא נִתְכַּוֵּן לְבִשּׁוּל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. כֵּיצַד? עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִצִּית אוּר בַּאֲגַם כְּדֵי לְהַעֲבִיר הֶחָצִיר[68], וְנִתְבַּשְּׁלוּ בָּהּ חֲגָבִים - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהֵן עוֹלִין[69] עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים מִשּׁוּם פַּרְפֶּרֶת. וְכֵן אִם חָרַךְ הָרֹאשׁ לְהַעֲבִיר הַשֵּׂעָר - מֻתָּר לֶאֱכֹל מִן הַדִּלְדּוּלִין[70] וּמִן רֹאשׁ אָזְנַיִם שֶׁנִּצְלוּ בִּשְׁעַת חֲרִיכָה.

68) עשבים רעים. 69) שאם אינו עולה על שולחן מלכים אין בו בכלל משום בישול גויים. 70) תלתלי בשר.

כ. תְּמָרִים שֶׁשָּׁלְקוּ אוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: אִם הָיוּ מְתוּקִין מִתְּחִלָּתָן[71] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאִם הָיוּ מָרִין וּמִתַּקְּנָן הַבִּשּׁוּל - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין; הָיוּ בֵּינוֹנִיִּים - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין.

71) שהם נאכלים כשהם חיים.

כא. קָלִי שֶׁל עֲדָשִׁים שֶׁלָּשׁוּ בֵּין בְּמַיִם בֵּין בְּחֹמֶץ[72] - הֲרֵי זֶה אָסוּר. אֲבָל קָלִי שֶׁל חִטִּים וּשְׂעוֹרִים שֶׁלָּשִׁין אוֹתָן בְּמַיִם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[73].

72) כשנותנים בהם חומץ הרי זה כמו בישול ואסור כשלשו גויים משום בישוליהם. וחכמים גזרו אף כשלשו במים גזירה שמא יתירו כשעושה בחומץ. 73) חיטים ושעורים אין דרכם לעשותם אלא במים ולפיכך לא גזרו משום חומץ.

כב. שֶׁמֶן שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - מֻתָּר[74]. וּמִי שֶׁאוֹסְרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹמֵד בְּחֵטְא גָּדוֹל, מִפְּנֵי שֶׁמַּמְרֶה עַל פִּי בֵּית דִּין[75] שֶׁהִתִּירוּהוּ. וַאֲפִלּוּ נִתְבַּשֵּׁל הַשֶּׁמֶן[76] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְאֵינוֹ נֶאֱסָר לֹא מִפְּנֵי בִּשּׁוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא חַי; וְלֹא מִפְּנֵי גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִפְּנֵי שֶׁהַבָּשָׂר[77] פּוֹגֵם אֶת הַשֶּׁמֶן וּמַסְרִיחוֹ.

74) רבי ובית דינו התירו השמן. 75) שאמר שמואל לרב אכול, ואם לא אני כותב עליך זקן ממרא וכו'. 76) בכלי גויים. 77) הבלוע בתוך הכלי. ובגמרא: זליפתן של כלים, כלומר, פליטתן שפולטין שמנונית איסור שבלעו.

כג. וְכֵן דְּבַשׁ שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל וְעָשׂוּ מִמֶּנּוּ מִינֵי מְתִיקָה - מֻתָּר מִטַּעַם זֶה[78].

78) אינו נאסר לא מפני בישולי גויים, מפני שנאכל כמות שהוא חי; ולא מפני גיעולי גויים, מפני שהבשר פוגם את הדבש ומסריחו.

כד. כֶּסְפָּן[79] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהוּחַמּוּ חַמִּין[80], בֵּין בְּיוֹרָה גְּדוֹלָה בֵּין בְּיוֹרָה קְטַנָּה - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתֵן טַעַם לִכְפָגָם הוּא[81]. וְכֵן כְּבָשִׁין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכָן חֹמֶץ אוֹ יַיִן, אוֹ זֵיתִים הַכְּבוּשִׁים וַחֲגָבִים הַכְּבוּשִׁין שֶׁבָּאִין מִן הָאוֹצָר - מֻתָּרִין[82]. אֲבָל חֲגָבִים וּכְבָשִׁים שֶׁמְּזַלְּפִין עֲלֵיהֶן יַיִן - אֲסוּרִין. וְכֵן אִם הָיוּ מְזַלְּפִין עֲלֵיהֶן חֹמֶץ[83], וַאֲפִלּוּ חֹמֶץ שֵׁכָר[84] - אֲסוּרִין.

79) פסולת של תמרים שעשו מהן שכר וחולטין אותן. 80) שחלטו אותן. 81) שמנונית האיסור שביורה. 82) שכבוש אינו כמבושל בגזירה זו. 83) שהחומץ של גויים אסור כיין. 84) של גויים גם כן אסור.

כה. וּמִפְּנֵי מָה אָסְרוּ חֹמֶץ שֵׁכָר שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים? מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁלִיכִין לְתוֹכוֹ שְׁמָרֵי יַיִן. לְפִיכָךְ, הַנִּלְקָח מִן הָאוֹצָר[85] - מֻתָּר[86].

85) זיתים וחגבים כבושים שלקחו משם. 86) שאין דרכם לזלף יין או חומץ עליהם באוצר, אלא החנוונים לפני המכירה הקמעונית.

כו. הַמּוּרְיָס[87], בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכוֹ יַיִן[88] - אָסוּר. וְאִם הָיָה הַיַּיִן יָקָר מִן הַמּוּרְיָס - מֻתָּר. וְכָזֶה מוֹרִין בְּכָל דָּבָר שֶׁחוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא עֵרְבוּ בּוֹ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דָּבָר אָסוּר. שֶׁאֵין אָדָם מְעָרֵב דָּבָר הַיָּקָר בַּזּוֹל, שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד; אֲבָל מְעָרֵב הַזּוֹל בַּיָּקָר, כְּדֵי לְהִשְׁתַּכֵּר.

87) שמן דגים. 88) במקום שהיין זול מן המורייס. המדובר במורייס של בעלי בתים, שאילו במורייס שהאומן מוכר אותו אין לחוש. מפני שהאומן אין דרכו לערב יין במורייס.

כז. קָטָן שֶׁאָכַל אֶחָד מִמַּאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת אוֹ שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת[89] - אֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעָשָׂה מֵעַצְמוֹ; אֲבָל לְהַאֲכִילוֹ בַּיָּדַיִם - אָסוּר, וַאֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֲסוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן אָסוּר לְהַרְגִּילוֹ[90] בְּחִלּוּל שַׁבָּת וּמוֹעֵד, וַאֲפִלּוּ בְּדְבָרִים שֶׁהֵן מִשּׁוּם שְׁבוּת.

89) בהלכות שבת פרק כד הלכה יא כותב רבינו, קטן שעשה וכו' משום שבות, אין בית דין מצווים להפרישו, משמע מדבריו שבאיסורי תורה מצווים להפרישו. 90) "לא יאמר אדם לתינוק הבא לי מפתח, הבא לי חותם, מפני שהוא מרגילו בחילול שבת. אבל מניחו תולש, מניחו זורק".

כח. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישׁ אֶת הַקָּטָן, מִצְוָה עַל אָבִיו לִגְעֹר בּוֹ וּלְהַפְרִישׁוֹ, כְּדֵי

לְחַנְּכוֹ בִּקְדֻשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ וְגוֹמֵר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"... מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה ופרישה, שנאמר חנוך לנער על פי דרכו".

ובהלכה כ"ז כתב "קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה מלאכה בשבת, אין בית־דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת". וי"ל שסברת הרמב"ם היא שהחובה להפרישו מאיסור באה מהחיוב הכללי לחנכו בדרך התורה, הנלמד מהפסוק "חנוך לנער כו'", ואין זה חיוב פרטי בכל האיסורים כי־אם חיוב כללי לחנכו בקדושה. ועל־פי־זה מובן מדוע הביא דין זה כאן, אף שהזכיר דין חובת חינוך במצוות כמה פעמים לפנ"ז, ומבלי להביא הפסוק "חנוך לנער כו'" כי כאן מדובר בחיוב הכללי לחנכו בדרך התורה, ומשום כך גם נקט הלשון לחנכו בקדושה ופרישה, לשון שלא הובאה בכל הפעמים שלפנ"ז.

(על־פי לקו"ש חלק לה עמוד 63 הערה 23)

כט. אָסְרוּ חֲכָמִים מַאֲכָלוֹת וּמַשְׁקִין שֶׁנֶּפֶשׁ רֹב בְּנֵי אָדָם קֵהָה[91] מֵהֶן, כְּגוֹן מַאֲכָלוֹת וּמַשְׁקִין שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן קִיא אוֹ צוֹאָה וְלֵחָה סְרוּחָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּכֵלִים הַצּוֹאִים שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאוֹנֶנֶת[92] מֵהֶם, כְּגוֹן כְּלֵי בֵּית הַכִּסֵּא וּכְלֵי זְכוּכִית שֶׁל סַפְּרִין[93] שֶׁגּוֹרְעִין[94] בָּהֶם אֶת הַדָּם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

91) בוחלת בהם ומתרחקת מהם. "והוא מאמרו תקהינה שיניו, ונקרא עניין הבוסר בזה השם להיותו מרחיק האדם מלעיסה". 92) אינה סובלת, מלשון אנינות הדעת. 93) מקיזי הדם. 94) מקיזים.

ל. וְכֵן אָסְרוּ לֶאֱכֹל בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת מְזֹהָמוֹת, וְעַל גַּבֵּי כֵּלִים מְלֻכְלָכִים. שֶׁכָּל דְּבָרִים אֵלּוּ בִּכְלַל אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְהָאוֹכֵל מַאֲכָלוֹת אֵלּוּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

לא. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם שֶׁיַּשְׁהֶה אֶת נְקָבָיו כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים. וְכָל הַמַּשְׁהֶה נְקָבָיו - הֲרֵי זֶה בִּכְלָל מְשַׁקֵּץ נַפְשׁוֹ, יֶתֶר עַל חֲלָאִים רָעִים שֶׁיָּבִיא עַל עַצְמוֹ וְיִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. אֶלָּא רָאוּי לוֹ לְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּעִתִּים מְזֻמָּנִים[95], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[96] בִּפְנֵי בְּנֵי אָדָם וְלֹא יְשַׁקֵּץ נַפְשׁוֹ.

95) שעות קבועות, לפנות בוקר ובסוף היום. 96) בזמנם נמצאו בתי הכיסאות במקום רחוק מן העיר.

לב. וְכָל הַנִּזְהָר בִּדְבָרִים אֵלּוּ - מֵבִיא קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה יְתֵרָה לְנַפְשׁוֹ, וּמְמָרֵק נַפְשׁוֹ לְשֵׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי. בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיְּעָן. מֵרֵישׁ וְעַד כְּעַן.

הִלְכוֹת שְׁחִיטָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, שְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לִשְׁחֹט וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. ב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד. ג) לְכַסּוֹת דַּם חַיָּה וָעוֹף. ד) שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים. ה) לְשַׁלֵּחַ הָאֵם אִם לְקָחָהּ עַל הַבָּנִים. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שחיטת בהמה חיה ועוף; דגים וחגבים אם צריכים שחיטה; ומקום השחיטה; וכמה שיעור השחיטה; ובאי זה דבר שוחטין; ליבן סכין ושחט בה; בדיקת הסכין קודם שחיטה ואחריה; וטבח שלא בדק סכינו לפני חכם; ודין כמה אורך הסכין ומתי שוחטין.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] שֶׁיִּשְׁחוֹט מִי שֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל בְּשַׂר[3] בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ. וְנֶאֱמַר בִּבְכוֹר בַּעַל מוּם: אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְּבִי וְאֶת הָאַיָּל[4]. הָא לָמַדְתָּ שֶׁחַיָּה כִּבְהֵמָה[5] לְעִנְיַן שְׁחִיטָה[6]. וּבְעוֹף הוּא אוֹמֵר: אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף וְגוֹמֵר וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ. מְלַמֵּד, שֶׁשְּׁפִיכַת דַּם הָעוֹף כִּשְׁפִיכַת דַּם הַחַיָּה[7].

2) מן התורה 3) אע"פ ששחיטה אינה מצוה של קום ועשה שאנחנו מצווים לעשותה, ואם מוותרים על אכילת בשר אין חיוב שחיטה. דעת רבינו שהיתר והכשרת איסור גם כן מצות עשה מן התורה, ולפיכך תקנו בה ברכה "וצונו על השחיטה". כן כתב הרמב"ן בשורש ראשון בספר המצוות לדעת רבינו. ובפרק י"א מהלכות ברכות ה"ב כותב רבינו: ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות, כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית ולעשות מזוזה או לבנות בית בשביל מעקה וכו', והרי מזוזה ומעקה נמנים בחשבון מצוות עשה מן התורה, אף שחיטה כך. 4) ובראש הפסוק כתוב: "תזבח ואכלת בשר". 5) שהרי צבי ואיל חיה הם 6) ואע"פ שחיה בכלל בהמה היא בכל מקום, שהרי נאמר "זאת הבהמה אשר תאכלו" ואחר כן מונה איל וצבי כמבואר שם עא. כאן צריך ללמוד להיקש שחיה בשחיטה, משום שבפסוק לא נאמר וזבחת מבהמתך אלא מבקרך וצאנך ואין חיה בכלל. 7) למדו מפסוק זה "בשפיכה בעלמא סגי" = דיו לעוף בכל שפיכות דמו שהיא, ולאו דוקא בשחיטה. לימוד זה הוא לדעת האומר אין שחיטה לעוף מן התורה. והאומרים יש שחיטה לעוף מן התורה, וכן פסק רבינו בראש הפרק - לומדים זאת מהיקש עוף לחיה, שכאן נאמר "חיה ועוף" - ששפיכת דמם אחת היא.

ב. וְהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[8] בְּכֻלָּן אַחַת הֵן. לְפִיכָךְ, הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף[9] - מְבָרֵךְ תְּחִלָּה[10]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַשְּׁחִיטָה[11]. וְאִם לֹא בֵּרֵךְ,

בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - הַבָּשָׂר מֻתָּר[12]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִן הַשְּׁחוּטָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[13]. וְהָאוֹכֵל מִמֶּנָּה קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא בְּכְלָל לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[14], וְאֵינוֹ לוֹקֶה[15]. וּמֵתָּר לַחְתּוֹךְ מִמֶּנָּה אַחַר שְׁחִיטָה קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ[16], וּמוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה[17], וּמַנִּיחוֹ עַד שֶׁתָּמוּת[18] וְאַחַר כָּךְ יֹאכְלֶנּוּ.

8) כגון חמישה דברים הפוסלים בשחיטה: שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור, וכן בדיקת הסכין שלא תהיה פגומה. 9) מפני שהלכות שחיטה שוות בכולם, לכן ברכה אחת לכולם. 10) שכל הברכות מברכין "עובר לעשייתן". פירוש: לפני עשיית המצוה. 11) ולא לשחוט, מפני שלשחוט משמע שהוא מצווה לשחוט ואינו כן שאן הוא רוצה אינו שוחט ואינו אוכל. ובפסח וקדשים שהאכילה מצוה וגם השחיטה מצוה - מברך לשחוט. 12) לפי שברכות אינן מעכבות. 13) ולא משום אבר מן החי, שהרי אין איסור אבר מן החי במפרכסת שכבר הותרה לישראל בשחיטה, אלא משום איסור אחר, כמו שמסיים: והרי הוא בכלל לא תאכלו על הדם. 14) שיש עוד חיות בבמה 15) מפני שהוא לאו שבכללות". פירוש: לא תעשה זו כוללת הרבה איסורים וכולם מפורטים בברייתא. וכן כתב רבינו. בשורש תשיעי מספר המצות: וזהו לאו שבכללות שאין לוקין עליו כמו שנבאר עתה, וזה שאמרו יתעלה "לא תאכל על הדם" וכו'. נראה בדעת רבינו שהוא איסור מן התורה אלא שאין לוקין וכן לשון הברייתא שם "שהוא בלא תעשה", ובגמרא שם אמרו: על כולם אינו לוקה משום דהווה (שהוא) לאו שאין בו מעשה. אבל דעת רש"י שאינו אלא איסור מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא. 16) וכמו שכתבנו שאין כאן משום אבר מן החי. 17) לשון הברייתא שם. וגם רבינו אינו מזכיר הדחה ראשונה קודם מליחה שזה נכלל בלשון "מולחו יפה". שכן לשונו: אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולחו יפה יפה וכו'. הרי שכתב מולחו תחילה וכונתו אחר הדחה ראשונה. 18) וממתין לה עד שתצא נפשה, ואחרי כן פקע האיסור של לא תאכלו על הדם.

ג. דָּגִים וַחֲגָבִים[19] - אֵינָן צְרִיכִים שְׁחִיטָה, אֶלָּא אֲסִיפָתָן הִיא הַמַּתֶּרֶת אוֹתָן. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם, אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם - אֲסִיפַת דָּגִים כִּשְׁחִיטַת בָּקָר וְצֹאן[20]. וּבַחֲגָבִים נֶאֱמַר: אֹסֶף הֶחָסִיל - בַּאֲסִיפָה לְבַדָּהּ[21]. לְפִיכָךְ, אִם מֵתוּ מֵאֲלֵיהֶן בְּתוֹךְ הַמַּיִם - מֻתָּרִין[22]. וּמֻתָּר לְאָכְלָן חַיִּים[23].

19) יצא דם דגים ודם חגבים שכולו היתר. ומפרשים בגמרא שם מאי כולו היתר שאין צריך שחיטה מביאים כמה מקומות בש"ס שחגבים מותרים בלא שחיטה. 20) הפירוש כמו שאומר בסוגיא חולין כז: הכא כתיבה אסיפה במקום שחיטה דאחריני, כלומר, שבאותו הפסוק בבקר וצאן נאמר שחיטה ובדגים שינה הלשון ואמר יאספו, שמע מינה שאסיפה בדגים היא בשחיטה בבקר ובצאן. 21) די, המגיד משנה מביא כאן בשם הרשב"א, שדחה ראיה זו של רבינו לחגבים שאין טעונים שחיטה, שהרי רק בדגים שכתוב בהם אסיפה במקום שחיטה, היינו שמשנה הפסוק בלשונו כמבואר למעלה, אנו אומרים שבאסיפה די, אבל אוסף החסיל הרי לא נאמר במקום שחיטה, שלא נזכר שחיטה בפסוק, מנין לנו שחגבים אין טעונים שחיטה? ויש ליישב דעת רבינו, שבדגים יש היקש לבהמה וחיה שנאמר בפסוק: וזאת תורה הבהמה וגו' וכל החיה הרומשת במים וצריכים היו שחיטה מן ההיקש, אלא כיון שכתוב בדגים אסיפה באותו פסוק שכתוב בו שחיטה בבהמה, אנו למדים מזה שדגים דים באסיפה, וזהו שכתב רבינו אסיפת דגים כשחיטת בקר וצאן, היינו כשם ששחיטה מתירה את הבהמה כך אסיפה מתרת את הדגים. אבל בחגבים שאין שום היקש ולא מצאנו בתורה שהם צריכים שחיטה, מפרשים הפסוק אסיפה כמשמעו ודיה אסיפה שלו אפילו אם לא נאמרו אסיפה במקום שחיטה. וכן כתבו הכסף משנה והלחם משנה. וחגבים הללו אין טעונין שחיטה, שהרי אחר דגים הזכירן הכתוב זאת תורת הבהמה כמשמעו וגו' וכל נפש החיה הרומשת במים אלו דגים וכל שרץ השורץ על הארץ אלו חגבים. 22) וכל שכן אם ניצודו בידי אדם ואחר כך מתו. ואיקא נו אומרים צידתם בחיים היא אסיפה המתרת, אבל כשמתים בתוך המים יהיו אסורים, אלא כל אסיפה שהיא דיה ואפילו לאחר מיתתם. 23) "אוכל אדם חגבים בין חיים בין מתים". מקשים על רבינו הרי חגבים חיים אסורים משום בל תשקצו, ומתרצים: א. רק חגב טמא אסור משום בל תשקצו, אבל לא חגב טהור. ב. כונת רבינו שמותר לחתוך אבר ממנו ולאכלו ואין בו משום איסור אבר מן החי, אבל לאוכלו כשהוא חי אסור משום בל תשקצו. וכן גם דעת התוספות שם.

ד. זְבִיחָה זוֹ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ אוֹתָהּ וְלֵידַע: בְּאֵי זֶה מָקוֹם מִן הַבְּהֵמָה שׁוֹחֲטִין? וְכַמָּה שִׁעוּר הַשְּׁחִיטָה? וּבְאֵי זֶה דָּבָר שׁוֹחֲטִין? וּמָתַי שׁוֹחֲטִין? וְהֵיכָן שׁוֹחֲטִין? וְכֵיצַד שׁוֹחֲטִין? וּמָה הֵן הַדְּבָרִים הַמַּפְסִידִין אֶת הַשְּׁחִיטָה? וּמִי הוּא הַשּׁוֹחֵט? וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ צִוָּנוּ בַּתּוֹרָה וְאָמַר: וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וְגוֹמֵר כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ, וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹמֵר. שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ עַל פֶּה צִוָּה בָּהֶן, כִּשְׁאָר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהִיא הַנִּקְרֵאת מִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת חִבּוּר זֶה[24].

24) בהקדמה לספר משנה תורה: והתורה והמצוה. תורה - זו תורה שבכתב, והמצוה - זו פרושה, וצונו לעשות התורה על פי המצוה, ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה.

ה. מָקוֹם הַשְּׁחִיטָה מִן הַחַי[25] הוּא הַצַּוָּאר. וְכָל הַצַّוָּאר כָּשֵׁר לִשְׁחִיטָה. כֵּיצַד בַּוֵּשֶׁט? מִתְּחִלַּת הַמָּקוֹם שֶׁכְּשֶׁחוֹתְכִין אוֹתוֹ מִתְּכַוֵּץ[26] עַד מָקוֹם שֶׁיַּשְׁעִיר וְיַתְחִיל לִהְיוֹת פְּרָצִין פְּרָצִין[27] כְּכָרֵס - זֶה הוּא מָקוֹם הַשְּׁחִיטָה בַּוֵּשֶׁט.

25) כל חי בין בהמה בין חיה ובין עוף, או התכוון לומר:

מקום החיות. ובמגיד משנה מפרש, שרבינו מתכוון להוציא את שש הנבילות מחיים. שאף על פי שהבהמה עודנה חיה אין השחיטה מועילה לטהרה מידי נבילה. 26) נכפל הוושט בצד חללו ונסתם עוגל פי החלל. 27) ואינו חלק כפנים הוושט.

1 **ו. שָׁחַט לְמַעְלָה מִמָּקוֹם זֶה, וְהוּא הַנִּקְרָא תַּרְבַּץ**
2 **הַוֵּשֶׁט[28], אוֹ לְמַטָּה מִמָּקוֹם זֶה, וְהוּא מִתְּחִלַּת בְּנֵי**
3 **מֵעַיִם - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[29]. וְשִׁעוּר תַּרְבַּץ הַוֵּשֶׁט**
4 **שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה לְמַעְלָה[30]: בְּבְהֵמָה וְחַיָּה - כְּדֵי**
5 **שֶׁיֹּאחַז בִּשְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו[31]; וּבְעוֹף - הַכֹּל לְפִי גָּדְלוֹ**
6 **וְקָטְנוֹ[32]. וּלְמַטָּה - עַד הַזֶּפֶק[33].**

28) מקום דבוקו בלחי. 29) כרמי בר יחזקאל משמיה דרב. 30) לצד הראש 31) כדי תפיסת יד. ורש"י מפרש ארבע אצבעות. וכן דעת רבינו. 32) אולי מקור רבינו משם מג: יונא אמר זירא מבלעתא ופרש"י "מקום בית הבליעה קרוי תורבץ סמוך לראש הנקב מאוד". ורבינו מפרש "יונה" לא שם האמורא, אלא יונה ממש וכפוסקים שהביא הבית יוסף. ומזה משמע שמשערים כל עוף ועוף לפי גדלו וקטנו במקום בית הבליעה שלו. 33) גגו של זפק נידון כוושט.

7 **ז. וְאֵי זֶה הוּא מְקוֹם שְׁחִיטָה בַּקָּנֶה? מִשִּׁפּוּי כּוֹבַע**
8 **וּלְמַטָּה[34] עַד רֹאשׁ כְּנַף הָרֵאָה כְּשֶׁתִּמְשֹׁךְ הַבְּהֵמָה[35]**
9 **צַוָּארָהּ[36] לִרְעוֹת[37] - זֶה הוּא מְקוֹם הַשְּׁחִיטָה בַּקָּנֶה.**
10 **וְכֹל שֶׁבְּנֶגֶד הַמָּקוֹם הַזֶּה מִבַּחוּץ - נִקְרָא צַוָּאר[38].**

34) הקנה עשוי טבעות טבעות והטבעת העליונה גדולה מכולן, ולמעלה ממנה משתפע הקנה כעין כובע. ופסק רבינו כר' חנינא בן אנטיגנוס, שכל הקנה למטה משפוי הכובע - ואפילו הטבעת הגדולה - כשר לשחיטה. 35) שהם נמתחים ופורשים כנפים למעלה אע"פ שהקנה יורד ביניהם עד מקום חיבורם. 36) כדרכה 37) ולא יותר. 38) ששנינו: כל הצואר כשר לשחיטה.

11 **ח. אָנְסָה הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ[39] וּמָשְׁכָה צַוָּארָהּ הַרְבֵּה, אוֹ**
12 **שֶׁאֹנֵס[40] הַשּׁוֹחֵט אֶת הַסִּימָנִין וּמִשְׁכָן לְמַעְלָה, וְשָׁחַט**
13 **בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה בַּצַּוָּאר וְנִמְצֵאת הַשְּׁחִיטָה בַּקָּנֶה אוֹ**
14 **בַּוֵּשֶׁט שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה[41] - הֲרֵי זֶה סְפֵק נְבֵלָה[42].**

39) הבהמה מתחה את הצואר יותר מן הרגיל, כדי להגיע לעשב המרוחק ממנה. 40) שדחק. 41) אף על פי שבשעת שחיטה במקום שחיטה שחט, מכיון שאחר השחיטה נתכווצו וחזרו למקומם נמצאת השחיטה שלא במקומה. 42) דין זה נשאר בתיקו. לכן פסק רבינו: ספק נבילה. יוצא מדברי שאין הבדל בין אנסה הבהמה עצמה ובין אינסה השוחט ושני המקרים נשארו בתיקו.

15 **ט. וְצָרִיךְ הַשּׁוֹחֵט שֶׁיִּשְׁחַט בְּאֶמְצַע הַצַּוָּאר. וְאִם**
16 **שָׁחַט מִן הַצְּדָדִין - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[43]. וְכַמָּה הוּא**
17 **שִׁעוּר הַשְּׁחִיטָה? שְׁנֵי הַסִּימָנִין, שֶׁהֵן הַקָּנֶה**
18 **וְהַוֵּשֶׁט[44], הַשְּׁחִיטָה הַמְּעֻלָּה שֶׁיֵּחָתְכוּ שְׁנֵיהֶן, בֵּין**
19 **בְּבְהֵמָה בֵּין בְּעוֹף[45]. וְלָזֶה יִתְכַּוֵּן הַשּׁוֹחֵט[46]. וְאִם**
20 **שָׁחַט רֹב אֶחָד מֵהֶן בְּעוֹף, וְרֹב הַשְּׁנַיִם בְּבְהֵמָה**
21 **וּבְחַיָּה[47] - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

43) ודוקא בדיעבד אבל לכתחילה צריך שישחוט באמצע הצואר, כפירוש התוספות שם ולא כדברי רש"י. 44) קנה, בגמרא - גרגרת. 45) גם כן צריך לחתוך לכתחילה שני סימנים ולא סימן אחד. 46) יאמן ידו לחתוך כל שני הסימנים, כמבואר בירושלמי. 47) שחיה היא כבהמה.

22 **י. שָׁחַט הָאֶחָד כֻּלּוֹ וַחֲצִי הַשֵּׁנִי - בְּבְהֵמָה שְׁחִיטָתוֹ**
23 **פְּסוּלָה[48]. רֻבּוֹ שֶׁל זֶה וְרֻבּוֹ שֶׁל זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
24 **שָׁחַט מִכָּל אֶחָד מֵהֶן אֶלָּא יָתֵר עַל חֶצְיוֹ כְּחוּט**
25 **הַשַּׂעֲרָה[49] - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה. כֵּיצַד שֶׁשָּׁחַט יָתֵר עַל חֶצְיוֹ**
26 **כָּל שֶׁהוּא - רֻבּוֹ הוּא.**

48) שצריך לשחוט רובו של סימן זה ורובו של הסימן השני. 49) ואם כן ביחד נשחט פחות מאחד וחצי אף על פי כן כשרה, מפני שנשחט רובו של כל סימן וסימן.

27 **יא. שָׁחַט חֶצְיוֹ שֶׁל זֶה וְחֶצְיוֹ שֶׁל זֶה - אֲפִלּוּ בְּעוֹף**
28 **שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה. קָנֶה שֶׁהָיָה חֶצְיוֹ פָּסוּק[50], וְשָׁחַט**
29 **עַל מָקוֹם הֶחָתוּךְ מְעַט וְהִשְׁלִימוֹ לְרֹב, בֵּין שֶׁהִתְחִיל**
30 **לִשְׁחֹט[51] בַּמָּקוֹם הַשָּׁלֵם וּפָגַע בַּחֲתָךְ בֵּין שֶׁהִכְנִיס אֶת**
31 **הַסַּכִּין בַּחֲתָךְ וְהִשְׁלִימוֹ לְרֹב - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

50) בגמרא: "פגום". 51) בין שפגע בנקב בין ששחט במקום נקב.

32 **יב. כָּל הַשּׁוֹחֵט צָרִיךְ לִבְדֹּק הַסִּימָנִין[52] לְאַחַר**
33 **שְׁחִיטָה. וְאִם לֹא בָּדַק, וְנֶחְתַּךְ הָרֹאשׁ קֹדֶם שֶׁיִּבְדֹּק**
34 **- הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה[53], וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשּׁוֹחֵט זָרִיז וּמָהִיר[54].**

52) אם חתוכים הם. 53) כברייתא שם: נבלה ומטמאה במשא. 54) בגמרא: הטבח צריך שיבדוק וסתם טבח זריז ומהיר.

35 **יג. כָּל בְּהֵמָה בְּחַיֶּיהָ[55] בְּחֶזְקַת אִסּוּר עוֹמֶדֶת[56], עַד**
36 **שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּשְׁחֲטָה[57] שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה.**

55) גירסת המגיד משנה "שכל" בהמה ומוסב על הלכה הקודמת שאם לא בדק בסימנים הרי זו נבלה מפני ששכל בהמה בחייה וכו'. וכן דעת הכסף משנה שהוא טעם הדין שבהלכה הקודמת ואף על פי שהוא גורס: "כל בהמה". 56) ואנו אומרים שלא נשחטה כראוי ומכיון שהיא מתה, הרי היא בחזקת נבילה. יש מפרשים בחזקת איסור של אבר מן החי. שהרי בחייה אסורה באכילה משום אבר מן החי, וכן דעת רש"י. אבל אחרים מפרשים חזקת איסור שאינה זבוחה שהתורה אמרה "וזבחת ואכלת" שלא תאכל בשר בלא שחיטה ואם כן הבהמה בחייה אסורה באכילה בלאו הבא מכלל עשה של "וזבחת" . וכן דעת התוספות והרשב"א. 57) "עד שיודע לך במה נשחטה". היינו אם הספק בסכין שמא פגום. ורבינו פוסק אף בשאר דיני שחיטה.

37 **יד. וּבְאֵי זֶה דָּבָר שׁוֹחֲטִין? בְּכָל דָּבָר. בֵּין בְּסַכִּין**

שֶׁל מַתֶּכֶת בֵּין בְּצֹר[58], אוֹ בִּזְכוּכִית אוֹ בִּקְרוּמִית[59] שֶׁל קְנֵה הָאֲגַם[60], וְכֵיוָצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים הַחוֹתְכִין. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה פִּיהָ חַד, וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ פְּגָם[61]. אֲבָל אִם הָיָה כְּמוֹ תֶּלֶם בְּחִדּוּ שֶׁל דָּבָר שֶׁשּׁוֹחֲטִין בּוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַתֶּלֶם קָטָן בְּיוֹתֵר[62] - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה.

58) אבן שחדדה. 59) צלע. 60) שאין קסמים נבדלים ממנו ע"פ הגמרא. 61) שהפגימה נוקבת את הסימנים. 62) ואפילו אין הצפורן חוגרת (מתעכבת) בו. ואפשר לפרש שתלם קטן ביותר היינו שתחגור בו צפורן אבל פחות מזה אין הפגימה פוסלת.

טו. הָיָה הַתֶּלֶם הַזֶּה מֵרוּחַ אַחַת[63] - לֹא יִשְׁחַט בָּהּ[64]. וְאִם שָׁחַט דֶּרֶךְ הָרוּחַ שֶׁאֵין הַפְּגִימָה נִכֶּרֶת בָּהּ[65] - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

63) שאין לפגימה אלא עוד אחד והשני הוחלק במשחזת. 64) לכתחילה. 65) כמו שמבואר בהלכה הסמוכה.

טז. כֵּיצַד? סַכִּין שֶׁתִּבְדֹּק בְּהוֹלָכָה וְלֹא תַּרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּגָם[66], וּכְשֶׁתַּחֲזִיר אוֹתָהּ בַּהֲבָאָה תַּרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּגָם: אִם שָׁחַט בָּהּ דֶּרֶךְ הוֹלָכָה וְלֹא הֵבִיא - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[67]; וְאִם הֵבִיא - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[68].

66) כגון שהוחלק עוקץ אחד של הפגימה במשחזת והוליך את הסכין ופגעה תחילה בעוקץ שלא הוחלק, ולא קרע את הסימן, מכיון שלא נאחז בעוקץ, והעוקץ השני בוודאי שלא קרע, שהרי הוחלק. 67) בין שהפגימה בראש הסכין בין שהיא באמצע. 68) מכיון שבהבאה נאחז הסימן בעוקץ שלא הוחלק.

יז. סַכִּין שֶׁהִיא עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת כְּנָחָשׁ[69] וְאֵין בָּהּ פְּגָם - שׁוֹחֲטִין בָּהּ לְכַתְּחִלָּה. וְסַכִּין שֶׁפִּיהָ חָלָק וְאֵינָהּ חַדָּה[70], הוֹאִיל וְאֵין בָּהּ פְּגָם - שׁוֹחֲטִין בָּהּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוֹלִיךְ וְהֵבִיא בָּהּ כָּל הַיּוֹם עַד שֶׁשְּׁחָטָהּ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[71].

69) שנפגמה והוחלקו העוקצים במשחזת והסכין עמוקה שם כנחש, שהנחש כשהוא הולך על גחונו מגביה ראשו מלפניו, ושדרתו משוקעת וזנבו גבוה וביניהם כמו גומא. לפי הרדב"ז היתה גירסתו של רבינו בגמרא שם, עולה ויורד כנחש. אבל גירסתנו היא: עולה ויורד בסכין. 70) "סכין רעה". 71) כיון שלא הפסיק החתון ולא פסלה בשהייה.

יח. סַכִּין חַדָּה שֶׁהֻשְׁחֲזָה, וַהֲרֵי אֵינָהּ חֲלָקָה, אֶלָּא מַגַּעְתָּהּ כְּמַגַּע רֹאשׁ הַשִּׁבֹּלֶת שֶׁהוּא מִסְתַּבֵּךְ בָּאֶצְבַּע, הוֹאִיל וְאֵין בָּהּ פְּגָם - שׁוֹחֲטִין בָּהּ.

יט. הַתּוֹלֵשׁ קָנֶה אוֹ שֵׁן, אוֹ שֶׁקָּצַץ צֹר אוֹ צִפֹּרֶן, וַהֲרֵי הֵן חַדִּין וְאֵין בָּהֶן פְּגָם - שׁוֹחֲטִין בָּהֶן. וְאִם נְעָצָן בַּקַּרְקַע[72] - לֹא יִשְׁחוֹט בָּהֶן כְּשֶׁהֵן נְעוּצִים; וְאִם שָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[73].

72) תלוש ולבסוף חברו. 73) כרבי, שרק מחובר מעיקרו פסול לשחוט בו, אבל תלוש ואחר כך חברו - כשר, בברייתא שם: היה צור יוצא מן הכותל או קנה עולה מאליו, ופירשו בגמרא - בכותל מערה, ולא בכותל שנבנה בידי אדם.

כ. שָׁחַט בָּהֶן כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר אוֹתָן - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[74], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם פְּגָם.

74) ששחיטה צריכה להיות בדבר תלוש ולומדים זה ממה שנאמר "ויקח את המאכלת לשחוט וגו'",

כא. לָקַח לְחִי בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁנַּיִם[75] חַדּוֹת וְשָׁחַט בָּהֶן - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[76], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמַגָּל[77]. אֲבָל בְּשֵׁן אַחַת[78] הַקְּבוּעָה בַּלֶּחִי[79] - שׁוֹחֵט בָּהּ לְכַתְּחִלָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְבוּעָה בּוֹ[80].

75) שתים ויותר. 76) שהיא כסכין פגומה שיש הפרש בין שן זו לזו 77) קציר שקוצרין בה התבואה. 78) ואע"ג שאין בה רוחב, הא קיימא לן הוליך והביא בסכין כל שהוא כשירה. 79) התלושה מן הגוף. 80) לא נקראת שחיטה במחובר כיון שאינה מחוברת לגוף בעלי חיים אלא בלחי, והלחי הוא כבית יד. וכן הדין בצפורן המחוברת ליד תלושה מן הגוף.

כב. לִבֵּן הַסַּכִּין בָּאוּר[81] וְשָׁחַט בָּהּ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[82]. סַכִּין שֶׁצִּדָּהּ אֶחָד מַגָּל[83] וְצִדָּהּ הַשֵּׁנִי יָפֶה - לֹא יִשְׁחוֹט בַּצַּד הַיָּפֶה לְכַתְּחִלָּה. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשְׁחוֹט בַּצַּד הָאַחֵר. וְאִם שָׁחַט, הוֹאִיל וּבַצַּד הַיָּפֶה שָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

81) באש. 82) דברי ר' זירא בשם שמואל. והטעם: מפני ש"חידודה קודם לליבונה", שמקדים וממהר לחתוך לפני שהסימן נשרף מחום הסכין. וכמה מן הראשונים גורסים "שחיטתו פסולה" מפני הצדדים כדאמר בסוגיא שם, כלומר, מפני צדדי הסכין שורפים את הסימנים ונמצא שניקבו על ידי שריפה קודם שחיטה, ווש"ט שנקב כל שהוא - טריפה. 83) מגל יד בלשון המשנה

כג. הַשּׁוֹחֵט צָרִיךְ שֶׁיִּבְדֹּק הַסַּכִּין בְּחַדָּהּ וּמִצַּד זֶה[84] וּמִצַּד זֶה. וְכֵיצַד בּוֹדְקָהּ? מוֹלִיכָהּ וּמְבִיאָהּ[85] עַל בְּשַׂר אֶצְבָּעוֹ[86] וּמוֹלִיכָהּ וּמְבִיאָהּ עַל צִפָּרְנוֹ[87] מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ, שֶׁהֵן פִּיהָ וּשְׁנֵי צְדָדָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ פְּגָם כְּלָל, וְאַחַר כָּךְ יִשְׁחוֹט בָּהּ.

84) שם: "אבישרא ואטופרא ואתלת רותחא". 85) כדרך מעשה השחיטה 86) ומעבירין את הסכין על הבשר ולא את האצבע על הסכין, מפני שהבדיקה צריכה להרגש גדול ואם האצבע הולכת ובאה אפשר שתבטל קצת מהרגשתו בהיותו עסוק בתנועה, ולכן צריך שהאצבע תהיה נחה עומדת במקומה בלתי מתנועעת ואז תהיה הרגשתו שלמה בלי מפריע כל שהוא. הבדיקה על בשר אצבעו בשביל הושט שהוא רך. 87) בשביל הקנה שהוא קשה. ולאחר בדיקות אחדות יבדוק על צפורן אחרת, שמא נפגמה הצפורן

בחודו של סכין ומתוך כך לא ירגיש הבודק בפגימה קלה לפי שעוברת בתוך פגימות הצפורן.

כד. וְצָרִיךְ לִבְדֹּק כֵּן אַחַר הַשְּׁחִיטָה[88]. שֶׁאִם מָצָא בָּהּ פְּגָם אַחַר הַשְּׁחִיטָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה[89]; שֶׁמָּא בָּעוֹר[90] נִפְגְּמָה, וּכְשֶׁשָּׁחַט הַסִּימָנִים - בְּסַכִּין פְּגוּמָה שָׁחַט. לְפִיכָךְ, הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמוֹת רַבּוֹת אוֹ עוֹפוֹת רַבִּים[91] - צָרִיךְ לִבְדֹּק בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת. שֶׁאִם לֹא בָדַק, וּבָדַק בָּאַחֲרוֹנָה וְנִמְצֵאת סַכִּין פְּגוּמָה - הֲרֵי הַכֹּל סְפֵק נְבֵלוֹת, וַאֲפִלּוּ הָרִאשׁוֹנָה[92].

88) כמו הסימנים למעלה הלכה יב. וטעם בדיקה זו, שחוששים שמא נפגם הסכין בעור הצואר וחתך הסימנים בסכין פגומה, וכל שכן הוא, אם בסימנים, שרוב בני אדם נזהרים ושוחטים כראוי וגם דבר שעומד להגלות הוא הצריכו חכמינו בדיקה, בדיקת סכין מפני החשש שנפגמה בעור לפני חיתוך סימנים, שאינו ברשותו של אדם ואי אפשר לגלות אלא על ידי בדיקה וחיפוש בודאי הצריכו חכמים לבדוק אחר השחיטה. 89) אמר רב הונא פסולה, וכונתו ספק נבלה. 90) כשחתך את עור הצואר. 91) אע"פ שעור עור רך, חוששין שמא עור בעור נפגמה הסכין. 92) שמא בעור הצואר של ראשונה נפגמה שחיטתה לפני שחיטת הסימנים, שם:

כה. בָּדַק הַסַּכִּין וְשָׁחַט בָּהּ, וְלֹא בְּדָקָהּ אַחַר שְׁחִיטָה, וְשָׁבַר בָּהּ עֶצֶם אוֹ עֵץ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאַחַר כָּךְ בָּדַק וּמְצָאָהּ פְּגוּמָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[93]; שֶׁחֲזָקַת הַסַּכִּין שֶׁנִּפְגְּמָה בַּדָּבָר הַקָּשֶׁה שֶׁשִּׁבֵּר בָּהּ[94]. וְכֵן אִם פָּשַׁע וְלֹא בָדַק הַסַּכִּין, אוֹ שֶׁאָבְדָה הַסַּכִּין עַד שֶׁלֹּא יִבְדֹּק - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[95].

93) והלכתא כרב חסדא - החולק על רב הונא ומכשיר, כששיבר בה עצמות. 94) אבל אם שיבר דברים רכים ונמצאת פגומה אחר כך חוששים שמא בעור נפגם והשחיטה פסולה מספק. 95) כשבדק הסכין קודם השחיטה שהסכין בחזקת בדוקה. ואם תשאל מה בין סימנין, שאם לא בדקם אחר השחיטה ונחתך הראש שחיטתו נבלה? יש יש לאמר ששם, מכיוון שהריעותא (הפגם, החשש) היא בבהמה עצמה, מעמידין אותה בחזקת איסור כמ"ש שם, מה שאין כן בדין שלפנינו, שלא נולדה הריעותא בגוף הבהמה אלא בסכין, שאי אפשר לבדקה ואין ספק ריעותא בסכין מוציא מידי שחיטה ודאית, שהרי אנו יודעים "במה נשחטה" היינו בסכין שהיא בחזקת בדוקה.

כו. כָּל טַבָּח שֶׁלֹּא בָּדַק הַסַּכִּין שֶׁלּוֹ שֶׁשּׁוֹחֵט בָּהּ לִפְנֵי חָכָם[96], וְשָׁחַט בָּהּ לְעַצְמוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ: אִם נִמְצֵאת יָפָה וּבְדוּקָה - מְנַדִּין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁיִּסְמֹךְ עַל עַצְמוֹ פַּעַם אַחֶרֶת[97] וְתִהְיֶה פְּגוּמָה וְיִשְׁחוֹט בָּהּ; וְאִם נִמְצֵאת פְּגוּמָה - מַעֲבִירִין אוֹתוֹ, וּמְנַדִּין אוֹתוֹ[98], וּמַכְרִיזִין עַל כָּל בָּשָׂר שֶׁשָּׁחַט שֶׁהוּא טְרֵפָה[99].

96) מפני כבודו של חכם, ויש אסמכתא לזה מן הפסוק כמבואר שם. וכתב הראב"ד שהחכם צריך לבדוק את הסכין מפני שצריך לפנות המחשבה היטב בשעת הבדיקה כדי שירגיש בפגימה, שהרי אנו רואים שפעמים יבדוק האדם הסכין ולא ימצאנה פגומה ויחזור אחר כך ויבדוק וימצאנה פגומה, אין זה כי אם רוע לב שפנה לדברים אחרים. ומפני שצריך עיון גדול והרי זה כמו הוראה ראו בזה כבוד החכם. 97) מקשים על רבינו, שהטעם הזה אינו בגמרא. ושם: אמר ר' יוחנן: לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם. ואפשר לאמר שפירוש הדברים ברבינו כגון ששחט לעצמו, כלומר, בשביל עצמו ולא למכירה, והרי אמרינן בעירובין סג. שבשוחט לעצמו שלא למכירה אין בזה זלזול בכבודו של חכם, ובכל זאת טבח מנדין אותו לפי שעסקו בכך ופעם אחרת גם כשישחוט למכירה יסמוך על עצמו ולא יראה לחכם. 98) רבינו מפרש בגמרא שם, מעבירים אותו נוסף על נדוי. 99) כלומר, ששחיטתו פסולה והבהמה נבלה.

כז. כַּמָּה הוּא אֹרֶךְ הַסַּכִּין שֶׁשּׁוֹחֵט? כָּל שֶׁהוּא. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר דַּק שֶׁנּוֹקֵב וְאֵינוֹ שׁוֹחֵט, כְּמוֹ רֹאשׁ הָאִזְמֵל הַקָּטָן[100] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[101].

100) שיש לו עוקץ 101) כגון "מחטא דאושכפי" (מרצע של הרצענים).

כח. וּמָתַי שׁוֹחֲטִין? בְּכָל זְמַן, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה אֲבוּקָה עִמּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה מַה יַּעֲשֶׂה. וְאִם שָׁחַט בָּאֲפֵלָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

כט. הַשּׁוֹחֵט בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹ בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג[102], אַף עַל פִּי שֶׁאִלּוּ הָיָה מֵזִיד הָיָה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ[103] אוֹ מִתְחַיֵּב מַלְקוּת[104] עַל יוֹם הַכִּפּוּרִים - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[105].

102) אבל במזיד אסור לשוחט לעולם, כר' יהודה בדין מבשל בשבת. 103) בשבת שחייב סקילה. 104) שכל חייבי כריתות כשהתרו בהם למלקות - לוקין, כמו שכתב בפרק א. והעושה מלאכה ביום הכפורים חייב כרת. 105) ומותרת באכילה במוצאי שבת או יום הכיפורים, אבל בו ביום אסורה באכיל, מימרא של חייא בן רב בשם אביו.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר השוחט חולין בעזרה; או האומר בהמה זו שלמים וולדה חולין; ובאי זה מקום שוחטין; ודין שחיטה שאינה מכח אדם; ודין כיצד שוחטין; ושחיטת חולין אם צריכה כוונה; והשוחט לשם קדשים; והשוחט לזרוק דמה לעבודה זרה.

א. בְּכָל מָקוֹם מֻתָּר לִשְׁחֹט, חוּץ מִן הָעֲזָרָה. שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין בָּעֲזָרָה אֶלָּא קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בִּלְבַד; אֲבָל הַחֻלִּין - אָסוּר לְשָׁחֲטָן בָּעֲזָרָה[2], בֵּין בְּהֵמָה בֵּין חַיָּה בֵּין עוֹף[3]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בִּבְשַׂר תַּאֲוָה: כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ וְגוֹמֵר, וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ וְגוֹמֵר, וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין בְּשַׂר תַּאֲוָה אֶלָּא חוּץ לַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַר ה'.

2) 'ספרי' פרשת ראה: כי ירחק ממך המקום וזבחת, בריחוק מקום אתה זובח, ואי אתה זובח בקירוב מקום. ובבשר תאוה שהם חולין - מדבר הכתוב, כמו שמסיים רבינו. 3) קידושין נז, ב. וב'תורת כהנים', שלשה פסוקים נאמרו בתורה הנדרשים למעט בעלי־חיים שלא יישחטו בעזרה: א. "ושחטו פתח אהל מועד". ב. "ושחט אותו לפני אהל מועד". ג. "ושחט אותו לפני אהל מועד". הוא"ו הסופית של "ושחטו" וגם המלים "אותו" שלושה מיעוטים הם, למעט בעלי מומים, חיה ועוף שאינם קדושי מזבח, שלא ישחטו אותם בעזרה.

1 **ב. וְזֶה שֶׁנִּשְׁחַט[4] חוּץ לַמָּקוֹם הוּא שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלוֹ**
2 **בְּכָל הַשְּׁעָרִים; אֲבָל הַשּׁוֹחֵט חֻלִּין בָּעֲזָרָה - אוֹתוֹ**
3 **הַבָּשָׂר טָהוֹר[5] וְאָסוּר בַּהֲנָיָה, כְּבָשָׂר בְּחֶלְבּ[6] וְכֵיוֹצֵא**
4 **בּוֹ. וְקוֹבְרִים אוֹתוֹ[7], וְאֶפְרוֹ אָסוּר[8]. אֲפִלּוּ שָׁחַט**
5 **לִרְפוּאָה[9] אוֹ לַאֲכִילַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לְהַאֲכִיל**
6 **לִכְלָבִים. אֲבָל הַנּוֹחֵר[10] בָּעֲזָרָה, וְהַמְעַקֵּר, וְעוֹבֵד**
7 **כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁחַט, וְהַשּׁוֹחֵט וְנִמְצָא טְרֵפָה[11], וְהַשּׁוֹחֵט**
8 **בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף הַטְּמֵאִים[12] בָּעֲזָרָה - הֲרֵי אֵלּוּ כֻּלָּן**
9 **מֻתָּרִין בַּהֲנָיָה.**

4) המשך הלכה א, כלומר, שלומדים גם־כן מהפסוק "וזבחת ואכלת", שרק זה שנשחט חוץ למקום הקודש מותר לאכלו, ולא שנשחטו בעזרה. וכן הוא בקידושין שם, "וזבחת ואכלת" מה שאתה זובח ברחוק מקום אתה אוכל, ואי אתה אוכל חולין שנשחטו בעזרה. 5) שהשחיטה מטהרת מידי נבלה. ואפילו לרבי שמעון שסובר שחיטה שאינה ראויה לאכילה - לא שמה שחיטה, חולין פה, ב. 6) משנה, תמורה לג, ב. 7) כחכמים שם, שדינו בקבורה ולא בשריפה. 8) כדין כל הנקברים, שם לד, א. 9) ולא לאכילה, תוספתא חולין פ"ב. 10) שלא אסרה התורה אלא שחיטת חולין בעזרה, דומה ל"וזבחת", וכל אלו לאו שחיטה הם. תוספתא שם, הובאה ב"ירושלמי' נזיר פ"ד. 11) ששחיטה שאינה ראויה, לא שמה שחיטה – כרבי שמעון. תוספתא שם פ"ה. 12) שם: חיה או עופות טמאים מותרים בהנאה.

10 **ג. וְלֹא בְּהֵמָה וְחַיָּה בְּלֶבֶד[13], אֶלָּא כָּל הַחֻלִּין אָסוּר**
11 **לְהַכְנִיסָן לָעֲזָרָה[14], אֲפִלּוּ בְּשַׂר שְׁחוּטָה אוֹ פֵּרוֹת**
12 **וָפַת. וְאִם עָבַר וְהִכְנִיסָן - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[15] כְּשֶׁהָיוּ.**
13 **וּדְבָרִים אֵלּוּ כֻּלָּן דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן. וְכָל הַשּׁוֹחֵט חֻלִּין**
14 **בָּעֲזָרָה אוֹ הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר חֻלִּין שֶׁנִּשְׁחַטוּ בָּעֲזָרָה**
15 **- מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16].**

13) שאותם למדנו מן הפסוק "וזבחת". 14) יש אומרים שזהו מן התורה, שלא רק זביחת חולין בעזרה אסור, אלא הוא־הדין לכל הבאת חולין בעזרה. ויש אומרים שאסור מדרבנן שמא יראו אחרים שנוהגים בהם מנהג חולין, כדינם, ויחשבו שקדשים הם ויבואו לזלזל בקדשים (מגיד־משנה מכת"י). 15) שרק חולין שנשחטו בעזרה אסורים באכילה ובהנאה, אבל לא חולין שהוכנסו לעזרה. 16) מפני שאיסורם נאמר בלאו הבא מכלל 'עשה' של "וזבחת", ולאו הבא מכלל 'עשה' - דינו כ'עשה', ואין לוקה עליו מן התורה, אבל לוקה מכת מרדות, שלא גרע העובר על 'עשה' מעובר על איסור דרבנן, וכמ"ש הרב המגיד בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ז, בענין ספק גרושה לכהן, ראה שם.

16 **ד. הָאוֹמֵר: בְּהֵמָה זוֹ שְׁלָמִים וּוְלָדָהּ[17] חֻלִּין, אִם**
17 **נִשְׁחֲטָה בָּעֲזָרָה - וְלָדָהּ מֻתָּר בַּאֲכִילָה[18], לְפִי שֶׁאֵינוֹ**
18 **יָכוֹל לִשְׁחֹט אוֹתוֹ בְּרִחוּק מָקוֹם[19].**

17) העובר שבה. 18) אף־על־פי שהוא חולין ונשחט בעזרה ששחיטת אמו מתירתו. 19) שאמו קדשים ואסור לשחטה בחוץ, ובפסוק נאמר רק "כי ירחק ממך המקום וזבחת", כשאתה יכול לזבוח בריחוק מקום, אסור לזבוח בקירוב מקום בעזרה. בעיא של אביי שנפשטה, תמורה יא, ב.

19 **ה. אֵין שׁוֹחֲטִין[20] לְתוֹךְ יַמִּים וּנְהָרוֹת, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ:**
20 **עוֹבֵד מַיִם הוּא זֶה[21], וְנִרְאֶה כְּמַקְרִיב לַמַּיִם. וְלֹא**
21 **יִשְׁחוֹט לִכְלִי מָלֵא מַיִם[22], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: לַצּוּרָה[23]**
22 **שֶׁתִּרְאֶה בַּמַּיִם שָׁחַט. וְלֹא יִשְׁחוֹט בְּתוֹךְ הַכֵּלִים, וְלֹא**
23 **לְתוֹךְ הַגֶּמֶא, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[24]. וְאִם**
24 **שָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[25].**

20) משנה, חולין מא, א. 21) בגמרא שם: "אימור לשרא דימא קא שחיט", פירוש: למלאך שהוא שרו של הים. והאמת, שאף אם חשב למים עצמם, גם כן שחיטתו פסולה מדרבנן, ואף־על־פי שהם מחוברים. ראה להלן הי"ד וי"ז, ובמגיד־משנה שם. 22) לאו דוקא מלא מים, אלא שיש בו מים. ובמשנה: לתוך אוגן של מים. 23) בגמרא: בבואה. 24) ונראה כאילו עובד עבודה־זרה. 25) ורק לכתחילה אמרו אין שוחטים.

25 **ו. שׁוֹחֲטִין לִכְלִי מַיִם[26] עֲכוּרִין, שֶׁאֵין הַצּוּרָה נִרְאֵית**
26 **בָּהֶן. וְכֵן שׁוֹחֵט חוּץ לַגֶּמֶא[27], וְהַדָּם שׁוֹתֵת וְיוֹרֵד**
27 **לַגֶּמֶא. וּבַשּׁוּק[28] לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן[29], שֶׁמָּא יְחַקֶּה אֶת**
28 **הַמִּינִים[30]. וְאִם שָׁחַט[31] לַגֶּמֶא בַּשּׁוּק - אָסוּר לֶאֱכֹל**
29 **מִשְּׁחִיטָתוֹ עַד שֶׁיִּבְדְּקוּ אַחֲרָיו, שֶׁמָּא מִין הוּא. וּמֻתָּר**
30 **לִשְׁחֹט עַל דֹּפֶן הַסְּפִינָה[32], וְהַדָּם שׁוֹתֵת עַל הַדֹּפֶן**
31 **וְיוֹרֵד לַמַּיִם[33]. וּמֻתָּר לִשְׁחֹט עַל גַּבֵּי הַכֵּלִים[34].**

26) לכלי מלא מים (גמרא שם מ עמוד ב). 27) משנה וגמרא שם. 28) בפרהסיא 29) משום "ובחוקותיהם לא תלכו" (גמרא שם). 30) עובדי עבודה־זרה, במשנה ובגמרא יש נוסחא: "את הצדוקים", והיא לא נכונה. 31) גמרא, שם. 32) כשהוא מהלך בה. 33) שאינו שוחט לא לתוך הים ולא לתוך הנהר. 34) ולא לתוכם.

32 **ז. כֵּיצַד שׁוֹחֲטִין? מוֹתֵחַ אֶת הַצַּוָּאר[35] וּמוֹלִיךְ הַסַּכִּין**
33 **וּמְבִיאָהּ[36] עַד שֶׁשּׁוֹחֵט. בֵּין שֶׁהָיְתָה הַבְּהֵמָה רְבוּצָה[37]**
34 **בֵּין שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת וְאָחַז בְּעָרְפָּהּ וְהַסַּכִּין בְּיָדוֹ**
35 **מִלְּמַטָּה[38] וְשָׁחַט - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה.**

35) ראה שם מה, א. 36) שם ל, ב. וכן יש בתוספתא: מצות שחיטה, מוליך ומביא (מגיד־משנה מכת"י). 37) והסכין מלמעלה. 38) שם יז, ב.

ח. נָעַץ אֶת הַסַּכִּין בַּכֹּתֶל[39] וְהֶעֱבִיר הַצַּוָּאר עָלֶיהָ עַד שֶׁנִּשְׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה צַוָּאר הַבְּהֵמָה לְמַטָּה וְסַכִּין לְמַעְלָה[40]; שֶׁאִם הָיָה צַוָּאר בְּהֵמָה לְמַעְלָה מִן הַסַּכִּין - שֶׁמָּא תֵּרֵד הַבְּהֵמָה בְּכֹבֶד גּוּפָהּ וְתִחְתֹּךְ בְּלֹא הוֹלָכָה וַהֲבָאָה[41], וְאֵין זוֹ שְׁחִיטָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[42]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עוֹף[43], בֵּין שֶׁהָיָה צַוָּארוֹ לְמַעְלָה מִן הַסַּכִּין הַנִּעוּצָה אוֹ לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[44].

39) והיא מחוברת. 40) שם. 41) ושחיטה כזו דרסה היא, ופסולה. אבל אם הסכין תלושה, כמו בהלכה הקודמת, אם תכביד הבהמה תפול הסכין ולא תשחוט, ולפיכך אפילו צואר למעלה כשרה, מכיון ששחט ודאי לא דרס (מגיד־משנה מכת"י). 42) להלן פ"ג הי"א. 43) שהוא קל. ואפילו עופות גדולים, כגון אווזים (מגיד־משנה). 44) שם יז, ב.

ט. הַשּׁוֹחֵט וְהוֹלִיךְ אֶת הַסַּכִּין וְלֹא הֱבִיאָהּ[45] אוֹ הֱבִיאָהּ וְלֹא הוֹלִיכָהּ וְשָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה. הוֹלִיךְ וְהֵבִיא עַד שֶׁחָתַךְ הָרֹאשׁ וְהִתִּיזוֹ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[46]. הוֹלִיךְ וְלֹא הֵבִיא[47] אוֹ הֵבִיא וְלֹא הוֹלִיךְ וְהִתִּיז אֶת הָרֹאשׁ בְּהוֹלָכָה בְּלֶבֶד אוֹ בַּהֲבָאָה בִּלְבַד: אִם יֵשׁ בַּסַּכִּין כְּמֹלֹא שְׁנֵי צַוָּארִים[48] מִצַּוָּארֵי הַנִּשְׁחָט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[49], וְאִם לַאו[50] - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[51]. שָׁחַט שְׁנֵי רָאשִׁים[52] כְּאֶחָד - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

45) משנה, שם ל, ב. 46) משנה, שם. וראה מגיד־משנה. 47) במשנה, שם. 48) בגמרא, שם לא, א. 49) שיש בה כדי לשחוט ולהתיז את הראש בהולכה בלא הובאה, או בהובאה בלא הולכה, אפילו אם לא דרסה השוחט (רש"י). 50) שאורך הסכין כעובי הצואר או חוץ לצואר משהו (רש"י). 51) דרסה היא, שאין הסימנים והראש עמהם נחתכים במשיכה זו לבדה בלא דרסה. 52) משנה, שם. ואפילו אין אורך הסכין כמלא שני צוארי הנשחט (כסף־משנה).

י. שְׁנַיִם שֶׁאָחֲזוּ בְּסַכִּין[53], אֲפִלּוּ אֶחָד מִצַּד זֶה וְשֵׁנִי מִצַּד אַחֵר כְּנֶגְדּוֹ, וְשָׁחֲטוּ - שְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁאָחֲזוּ שְׁנֵי סַכִּינִין וְשָׁחֲטוּ כְּאֶחָד בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת בַּצַּוָּאר[54] - שְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה[55]. וַאֲפִלּוּ שָׁחַט זֶה הַוֵּשֶׁט בִּלְבַד[56] אוֹ רֻבּוֹ, וְהַשֵּׁנִי שָׁחַט בְּמָקוֹם אַחֵר[57] הַקָּנֶה אוֹ רֻבּוֹ - הֲרֵי שְׁחִיטָה זוֹ כְּשֵׁרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשְּׁחִיטָה כֻּלָּהּ בְּמָקוֹם אֶחָד. וְכֵן שְׁחִיטָה הָעֲשׂוּיָה כְּקֶלְמוֹס[58] וּשְׁחִיטָה הָעֲשׂוּיָה כְּמַסְרֵק[59] - כְּשֵׁרָה.

53) במשנה שם ל, ב. שנים אוחזים בסכין ושוחטין, מוכח, שאפילו לכתחילה מותר לשחוט בשנים. ורבינו כתב, לשון דיעבד "ואחזו בסכין שחיטתם כשרה". ונראה שרבינו מפרש במתניתין שנים אוחזין - שאוחזין, והסיום שחיטתו כשרה במשנה מוכיח, שרק בדיעבד מותר, אבל לכתחילה אסור לשחוט כך, שמא יעכב האחד על השני כשירצה להביא סכין אצלו. אבל זה רק כשאחד אוחז בקצה האחד והשני בקצה השני, אחד בראש הסכין ואחד בסופו, אבל אם שניהם אוחזים במקום אחד בקתו של סכין - אפילו לכתחילה מותר (מגיד־משנה). 54) בהיקפו של סימן, בין שאותן שחיטות הן זו כנגד זו, בין שאחת למעלה ואחת למטה, כיון שכולם בהיקפו של סימן, ואילו תצרפם במקום אחד יהא רוב בהיקפו של סימן - כשרה (כסף־משנה בשם הראשונים). ורב אחא משבחא פירש, כגון שכל אותם מקומות בהיקפו של סימן בטבעת אחת בקנה וכיוצא בו בושט, כגון בשעה ששחט ונהפך הסימן, נחתך כאן מעט וכאן מעט סביב סביב, ובין כולו יש רוב, אבל כשחתך אחד למעלה והשני למטה יותר סמוך לגוף, פסולה (מגיד־משנה). 55) שם. 56) כן מפרש רבינו חננאל שנים ושלשה מקומות בגמרא, כגון רוב הקנה למעלה ורוב הושט למטה (מגיד־משנה). 57) כרב, ולא כשמואל האומר שצריך שחיטה מפורעת וגלויה, חולין שם. 58) התחיל בקנה למעלה, וחתך ושיפע באלכסון כלפי מטה, ובמקום שנגמרה שחיטת הקנה התחילה שחיטת ושט, וכן מלמטה למעלה (רש"י שם). 59) שם יט, ב. כגון, שעיקם הסכין לכאן ולכאן כמה פעמים בשעת שחיטה, והואיל ונשחט רוב הסימן, כשרה.

יא. אֵין שְׁחִיטַת הַחֻלִּין צְרִיכָה כַּוָּנָה[60], אֶלָּא אֲפִלּוּ שָׁחַט כְּמִתְעַסֵּק אוֹ דֶּרֶךְ שְׂחוֹק, אוֹ שֶׁזָּרַק סַכִּין לְנָעֲצָה בַּכֹּתֶל וּשְׁחָטָהּ בַּהֲלִיכָתָהּ[61], הוֹאִיל וְהַשְּׁחִיטָה כָּרָאוּי בִּמְקוֹמָהּ וְשֶׁעוּרָהּ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה.

60) ואפילו כוונה לחתוך את הסימנים - לא צריך. כרבי נתן, שם לא, א. 61) ובהוליך ולא הביא - השחיטה כשרה, כמו שכתב בה"ט. ובגמרא שם יב, ב - מציירים אפשרות של הולכה והובאה בזרק סכין, כגון שחתכה הסכין בהליכתה והכתה בכותל וחזרה וחתכה בחזירתה.

יב. לְפִיכָךְ[62], חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן אוֹ שִׁכּוּר שֶׁנִּתְבַּלְבְּלָה דַּעְתּוֹ[63] וּמִי שֶׁאֲחָזָתוּ רוּחַ רָעָה שֶׁשָּׁחֲטוּ, וַאֲחֵרִים רוֹאִין אוֹתָם[64] שֶׁהַשְּׁחִיטָה כְּתִקְנָהּ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[65]. אֲבָל סַכִּין שֶׁנָּפְלָה[66] וְשָׁחֲטָה, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁחֲטָה כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָבַחְתָּ - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזּוֹבֵחַ אָדָם[67] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לִשְׁחִיטָה.

62) הואיל ואין צריך כוונה, אף חרש שוטה וקטן שאינם בני דעת - כשרים לשחוט. 63) והרי הוא כשוטה. וכשהגיע לשכרותו של לוט (עירובין סה.). 'פרי חדש' ב'מים חיים'. 64) בשעת שחיטה שלא קלקלו שחיטתן. משנה, שם פ"א. 65) בדיעבד, אבל לכתחילה אין מוסרים לחרש שוטה וקטן לשחוט אפילו חולין. שם יב, ב. 66) מאליה. משנה, שם לא, א. מה־שאין־כן אם הפילה האדם בכוונה להפיל אף־על־פי שאין כוונה לשחיטה - כשרה, מכיון שהמעשה נעשה בידי אדם, כמו שמסיים רבינו. 67) במשנה שם, הלשון: מה שאתה זובח אתה אוכל.

יג. גַּלְגַּל שֶׁל אֶבֶן אוֹ שֶׁל עֵץ[68] שֶׁהָיְתָה הַסַּכִּין קְבוּעָה בּוֹ, וְסִבֵּב אָדָם אֶת הַגַּלְגַּל, וְשָׁם צַוַּאר הָעוֹף אוֹ הַבְּהֵמָה כְּנֶגְדּוֹ עַד שֶׁנִּשְׁחַט בִּסְבִיבַת הַגַּלְגַּל - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[69]. וְאִם הַמַּיִם הֵן הַמְסַבְּבִין אֶת הַגַּלְגַּל, וְשָׁם אֶת הַצַּוַּאר כְּנֶגְדּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁסִּבֵּב וְנִשְׁחַט - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[70]. וְאִם פָּטַר[71] אָדָם אֶת הַמַּיִם עַד שֶׁבָּאוּ וְסִבְּבוּ אֶת הַגַּלְגַּל וְשָׁחַט בִּסְבִיבָתוֹ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁהֲרֵי מִכֹּחַ אָדָם בָּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּסְבִיבָה רִאשׁוֹנָה[72], שֶׁהִיא מִכֹּחַ הָאָדָם; אֲבָל מִסִּבִיבָה שְׁנִיָּה וּלְאַחֲרֶיהָ[73] - אֵינָהּ מִכֹּחַ הָאָדָם, אֶלָּא מִכֹּחַ הַמַּיִם בְּהִלּוּכָן.

68) שם טז, א. 69) שהאדם סיבב את הגלגל. 70) מפני שהבהמה נשחטה ע"י כוחם של המים. 71) פתח. 72) בגמרא: כח ראשון. 73) שם: כח שני.

יד. הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם הָרִים[74], לְשֵׁם גְּבָעוֹת, לְשֵׁם יַמִּים, לְשֵׁם נְהָרוֹת, לְשֵׁם מִדְבָּרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְעָבְדָן אֶלָּא לִרְפוּאָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהּ מִדִּבְרֵי הַבַּאי שֶׁאוֹמְרִין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הֲרֵי שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[75]. אֲבָל אִם שָׁחַט לְשֵׁם מַזַּל הַיָּם אוֹ מַזַּל הָהָר אוֹ לְכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה[76] בְּכָל תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[77].

74) משנה, שם מ, א. 75) אסורה באכילה מפני שנראה כמכוין לעבודה־זרה (כסף־משנה בשם הר"ן), אבל בהנאה מותר כשלא נתכוין לעבדן בשחיטה זו, ואין דרכם של גויים לעבוד הרים וגבעות. 76) בברייתא שם: הרי אלו זבחי מתים. 77) דבר הקרב לעבודה־זרה. ואפילו שחט לשם מזל הים או מזל ההר בשביל רפואה, אסורה בהנאה מדברי סופרים, שעשוהו חכמים כתקרובת עבודה־זרה, משום שדרך הגוים לעבדם (ר"ן).

טו. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה לִזְרֹק דָּמָהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ לְהַקְטִיר חֶלְבָּהּ[78] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה[79]. שֶׁלְּמֵדִין מַחֲשָׁבָה בַּחוּץ בְּחֻלִּין[80] מִמַּחֲשֶׁבֶת הַקָּדָשִׁים בִּפְנִים, שֶׁמַּחְשָׁבָה כָּזוֹ[81] פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[82].

78) שחטה על־מנת שיעבוד העבודה־זרה בזריקת הדם או בהקטרת החלבים, אבל השחיטה עצמה לא היתה לשם עבודה־זרה. 79) בהנאה כזבחי מתים, שם לט, א. פלוגתא של רבי יוחנן וריש לקיש, ופסק כרבי יוחנן שמחשבין מעבודה לעבודה. 80) שמחשבה פוסלת ואוסרת. 81) השוחט קדשים לשמן על־מנת לזרוק דמן או להקטיר חלבן שלא לשמן. 82) פט"ו ה"י.

טז. שְׁחָטָהּ וְאַחַר כָּךְ חָשַׁב[83] לִזְרֹק דָּמָהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ לְהַקְטִיר חֶלְבָּהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה מִסָּפֵק[84]; שֶׁמָּא סוֹפוֹ הוֹכִיחַ עַל תְּחִלָּתוֹ, וּבְמַחֲשָׁבָה כָּזוֹ שָׁחַט.

83) ששמעו שאמר כך. 84) שם: "זה היה מעשה בקיסרי, ולא אמרו (חכמים) בה לא איסור ולא היתר".

יז. הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם קָדָשִׁים[85] שֶׁמִּתְנַדְּבִין וְנִדָּרִים כְּמוֹתָן[86] - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[87], שֶׁזֶּה כְּשׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ[88]. שָׁחַט לְשֵׁם קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן בָּאִין בְּנֶדֶר וּנְדָבָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

85) משנה, שם מא, ב. 86) באים בנדר ובנדבה, והרואה שהוא שוחטם לשם קדשים - יחשוב שהוא מקדישם ושוחטם לקרבן, וקדשים בחוץ מותרים. 87) מדרבנן גזרו עליה פסול (רש"י). 88) נראה כשוחט קדשים בחוץ, אבל אינם קדשים ממש, שהרי לא הקדישום לפני השחיטה. והמלים "לשם קדשים" אינן לשון הקדש, ופסלו חכמים את השחיטה משום מראית עין, שנראה כשוחט קדשים בחוץ (מגיד־משנה).

יח. כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם עוֹלָה[89], לְשֵׁם שְׁלָמִים, לְשֵׁם תּוֹדָה, לְשֵׁם פֶּסַח[90] - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה; הוֹאִיל וְהַפֶּסַח מַפְרִישׁ אוֹתוֹ בְּכָל הַשָּׁנָה בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[91], הֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְדָבָר הַנִּדָּר[92] וְהַנִּדָּב. שָׁחַט לְשֵׁם חַטָּאת, לְשֵׁם אָשָׁם וַדַּאי, לְשֵׁם אָשָׁם תָּלוּי[93], לְשֵׁם בְּכוֹר, לְשֵׁם מַעֲשֵׂר[94], לְשֵׁם תְּמוּרָה[95] - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[96].

89) משנה, שם. עולה ושלמים ושלמי תודה באים בנדר ובנדבה. 90) אף־על־פי שחובה היא להביא קרבן הפסח בערב פסח, שחיטתו פסולה, כמו שמפרש. 91) ולא רק בערב פסח, ודינו כשלמים. 92) שהרואה יחשוב שהפרישו לפסח, ועכשיו שוחטו שלא בזמנו והוא שלמים, ויאמר קדשים בחוץ מותרים (רש"י שם). 93) הבא על ספק חיוב כרת. "וזהו הנקרא אשם תלוי, מפני שהוא מכפר על הספק, ותולה לו עד שיוודע לו בוודאי שחטא בשגגה ויקריב חטאתו" (הל' שגגות פ"ח ה"א), והואיל ובא לכפרה - שחיטתו כשרה כשוחט לשם חטאת. 94) מעשר בהמה, שהשבט מקדישו, שנאמר: "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש" (ויקרא כז, לב) ואינו בנדר ונדבה. 95) אינה בנדר ונדבה, וכשאין לו קרבן בתוך ביתו, ואין מקום לחשוב שהוא עושה עכשיו תמורה. ואין לחוש שיחשבו שיש לו זבח במקום אחר, מפני שאלו כן היו יודעים, שהרי יש פרסום לדבר זה, ואפילו כשיש לו זבח בתוך ביתו ולא אמר לשם תמורת זבחי - כשר, גמרא שם מא, ב. 96) כי אין מקום לחשוש, שהרואה יאמר שקדשים שחט. באשם תלוי פסק שלא כמשנה שלנו, מפני שבגמרא אמרו, שזו דעת רבי אלעזר, האומר שמותר לנדב אשם תלוי בכל יום, אבל חכמים חולקים עליו, ופסק רבינו כרבים. ואם שחט בעלי מומים, אף־על־פי שאסורים למזבח - שחיטתו פסולה, כי לפעמים מקום המום מכוסה, דעת רבי יוחנן.

יט. הָיָה מְחֻיָּב חַטָּאת[97], וְשָׁחַט וְאָמַר: לְחַטָּאתִי - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[98]. הָיָה לוֹ קָרְבָּן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְשָׁחַט

1 **וְאָמַר: לְשֵׁם תְּמוּרַת זִבְחֵי - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי**
2 **הֵמִיר בּוֹ**[99].

97) גמרא, שם. 98) כל מחויב חטאת נותן בעצמו פרסום לדבר, כדי שיתבייש ויתכפר מעוונו, לפיכך השומע שאמר לשם חטאתי בשעת שחיטה, אומר: עתה הוא מפרישה לשם חטאתו, וכששוחטה בחוץ יאמרו הרואים קדשים בחוץ מותרים. אבל אינו מחוייב חטאת, שחיטתו כשרה אף־על־פי שאמר לשם חטאתי, מכיון שהאנשים יודעים שאינו מחוייב חטאת (רש"י שם). 99) משנה, תמורה כו, ב. וכן פסק רבינו בהל' תמורה פ"ב ה"א: התמורה היא שיאמר הרי זו תחת זו, הרי זו חליפת זו, תחת חטאת זו, תחת חטאת שיש לי בתוך הבית - והוא שיש לו. מלשון רבינו משמע, שזו היא תמורה ממש, ואם כן חלה עליה קדושת הגוף ופסולה מן התורה, כקדשים שנשחטו בחוץ. רבינו פסק כאן שאם אמר תמורת זבחי, ולא אמר שיש לי בבית גם־כן תמורה. ובאמת בסוגיא שם: "והא לא קאמר לשם תמורת זבחי?" ראה שם ברש"י, משמע דלשון תמורת זבחי מועיל כתמורה ממש. לפי זה, הלשון פסולה בהלכות יז־יח ותחילת הי"ט, אינה דומה להלשון פסולה כאן, שם פסול מדרבנן, כמו שביארנו, מפני הרואים, ואסור רק באכילה ולא בהנאה, כמ"ש ה'מגיד משנה' בכת"י, וכאן נעשים קדשים פסולים מן התורה, שהרי המיר בה ושחטה בחוץ, ואסורה אף בהנאה כפסולי מוקדשים.

3 **כ. הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁחֲטָה**[100] **לְשֵׁם עוֹלַת יוֹלֶדֶת, וְאָמְרָה:**
4 **זוֹ לְעוֹלָתִי - שְׁחִיטָתָהּ כְּשֵׁרָה; שֶׁאֵין עוֹלַת יוֹלֶדֶת**
5 **בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה, וַהֲרֵי אֵינָהּ יוֹלֶדֶת**[101] **שֶׁנִּתְחַיְּבָה**
6 **בָּעוֹלָה. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא הִפִּילָה, שֶׁכָּל**
7 **הַמַּפֶּלֶת - קוֹל יֵשׁ לָהּ**[102]. **אֲבָל הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם עוֹלַת**
8 **נָזִיר**[103]**, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נָזִיר - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה;**
9 **שֶׁעִקַּר הַנְּזִירוּת נֶדֶר מִן הַנְּדָרִים**[104].

100) חולין מא, ב. גירסת רבינו שם: "לאתויי (לרבות) עולת יולדת. פשיטא (מה בא להשמיענו)? מהו דתימא אפולי אפולא — קא־משמע־לן". פירוש, הגמרא מתרצת שהמשנה באה ללמדנו שאין חוששים שמא הפילה בצינעה, וחייבת להביא עולה ושוחטת אותה בחוץ, שהרי נשים שוחטות בקדשים לכתחילה, וראה להלן בפ"ד ה"ד, וב'מגיד משנה' שם. 101) וכל הרואה יודע שמשקרת. 102) לפי גירסת רבינו, שם מב, א. 'מגיד משנה'. 103) שם. 104) ואולי נדר בנזירות בצנעא, כמ"ש בסוגיא שם. ואם תאמר: מפני מה לא אמרו גם בתמורה, שמא יש לו זבח בתוך ביתו בצנעא. תירצו ב'תוספות', שאם יש לו זבח בתוך ביתו, הדבר יש לו קול, מפני שרגילים להודיע, כדי שלא יבואו לידי מעילה. ולפיכך בזבח אין חוששים שמא יש לו בתוך ביתו בצנעא. ודעת רבינו, שלא חילקו בכלל של נידר ונידב, ונזירות גם־כן נדר ככל הנדרים, ולכן חוששים שמא הוא נזיר בצנעא ושחיטתו פסולה. [מדברי רבינו נראה, שגם בזמן הזה שאין מקריבים קרבנות - שחיטתו פסולה, 'מגיד משנה'].

10 **כא. שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בַּסַּכִּין**[105] **וְשׁוֹחֲטִין, אֶחָד מִתְכַּוֵּן**
11 **לְשֵׁם דָּבָר שֶׁהַשּׁוֹחֵט לוֹ שְׁחִיטָתוֹ אֲסוּרָה**[106]**, וְהַשֵּׁנִי לֹא**
12 **הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה כְּלָל, וַאֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לְשֵׁם דָּבָר הַמֻּתָּר**[107]
13 **לְהִתְכַּוֵּן לוֹ - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה. וְכֵן אִם שָׁחַט זֶה אַחַר**
14 **זֶה**[108]**, וְהִתְכַּוֵּן הָאֶחָד מֵהֶן לְשֵׁם דָּבָר הַפָּסוּל - פּוֹסֵל.**
15 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה לוֹ בָּהּ שֵׁתָּפוּת**[109]**; אֲבָל**
16 **אִם אֵין לוֹ בָּהּ שֵׁתָּפוּת - אֵינָהּ אֲסוּרָה**[110]**; שֶׁאֵין אָדָם**
17 **מִיִּשְׂרָאֵל אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא**
18 **לְצַעֲרוֹ**[111].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו, שאין כוונתו אלא לצערו".

במקרה זה לא יועיל גם גילוי דעת שמתכוון לאסור, כי "אין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו".

(לקו"ש חלק י"א עמוד 149)

105) אחד בראשה ואחד בסופה, או שניהם אוחזין בקת. 106) כגון שוחט לשם הרים או לשם עולה. משנה שם מ, א - ומא, ב. 107) שם. 108) בלא שהיה ביניהם. 109) שם מא, א. 110) אפילו באכילה (מגיד־משנה). 111) מפני שסתם ישראל חזקה שאינו עושה דבר האסור ולהזיק לחבירו. ואף־על־פי־כן אם יש לו שותפות אסור, שאין להניח שהוא רוצה להפסיד לעצמו כדי לצער לחבירו, ובוודאי לעבודה־זרה התכוון. וזהו כשיטת רש"י שם, אבל ה'תוספות' סוברים שאפילו כשהשוחט שותף בבהמה, אם אינו ישראל מומר, אומרים שכוונתו היתה לצער את שותפו. ויש לשאול למה השמיט רבינו ההלכה שבישראל מומר אין אומרים לצער היתה כוונתו, כמבואר בגמרא שם, שמתרצים המשנה של שנים אוחזים בסכין ושוחטין אחד לשום אחד וכו' שחיטתו פסולה, ואין אומרים שכוונתו היתה רק לצער את חבירו, הכא במאי עסקינן (כאן אנו עוסקים), בישראל מומר. ויש לומר שהסוגיא מתרצת את המשנה דף מ, א - בשוחט לשום הרים וכו' ובישראל מומר אנו אומרים שסתם מחשבתו לעבודה־זרה ולא לצער את חבירו, אבל רבינו מדבר באלו שתי המשניות, כמו שביארנו, וגם בשוחט לשום עולה וכו' ואין הבדל בין מומר ובין אינו מומר, דלא שייך כאן מחשבתו לעבודה־זרה. וההלכה שבמומר לעבודה־זרה אין אומרים לצער היתה הכוונה, ראה בפ"ז מהל' חובל ומזיק.

19 **כב. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁחַט לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים**[112]**, אַף עַל פִּי**
20 **שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְכַּוֵּן לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה**[113] **-**
21 **שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין אֶלָּא לְמַחֲשֶׁבֶת**
22 **הַזּוֹבֵחַ**[114]**, לֹא לְמַחֲשֶׁבֶת בַּעַל הַבְּהֵמָה. לְפִיכָךְ**[115]**,**
23 **עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁחַט לְיִשְׂרָאֵל**[116]**, אֲפִלּוּ הָיָה**
24 **קָטָן**[118] **- שְׁחִיטָתוֹ נְבֵלָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**[119].

112) בשביל לא יהודי. 113) ואפילו לשם עבודה־זרה. 114) במשנה שם לח, ב - הכל הולך אחר השוחט. 115) מכאן יוצא שהכל תלוי במחשבת השוחט והוא בעל הזבח, ולפיכך בבהמת ישראל ששחטה גוי, יש לקרוא בה "וקרא לך ואכלת מזבחו" (שמות לד, טו), ומפסוק זה

למדנו ששחיטת גוי נבילה. ראה לקמן פ"ד הי"א (לחם־משנה). 116) שהבהמה של ישראל. 117) הגוי. 118) שאינו יודע לעבוד עבודה־זרה. 119) להלן פ"ד הי"א, משום "וקרא לך ואכלת מזבחו". ובהלכה יב: וגדר גדול גדרו בדבר שאפילו גוי שאינו עובד עבודה־זרה, שחיטתו נבילה.

יום ה' ט"ז מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור – כיצד; כל מקום שנאמר שחיטה פסולה, אם היא נבילה; שש נבילות מחיים; ובדיקת הוושט.

1 **א. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מַפְסִידִין אֶת הַשְּׁחִיטָה, וְעִקַּר**
2 **הִלְכוֹת שְׁחִיטָה לְהִזָּהֵר בְּכָל אַחַת מֵהֶן. וְאֵלּוּ הֵן:**
3 **שְׁהִיָּה, דְּרָסָה, חֲלָדָה, הַגְרָמָה וְעִקּוּר.**

4 **ב. שְׁהִיָּה כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִתְחִיל לִשְׁחֹט וְהִגְבִּיהַּ יָדוֹ**
5 **קֹדֶם שֶׁיִּגְמֹר הַשְּׁחִיטָה וְשָׁהָה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג[2] בֵּין בְּמֵזִיד**
6 **בֵּין בְּאֹנֶס, וְחָזַר הוּא אוֹ אַחֵר וְגָמַר אֶת הַשְּׁחִיטָה:**
7 **אִם שָׁהָה כְּדֵי שֶׁיַּגְבִּיהַּ אֶת הַבְּהֵמָה וְיַרְבִּיצֶנָּה וְיִשְׁחוֹט**
8 **- שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה; וְאִם שָׁהָה פָּחוֹת מִכְּדֵי זֶה -**
9 **שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

2) שאינו תלוי בכוונת ודעת השוחט.

10 **ג. הָיְתָה בְּהֵמָה דַּקָּה - שִׁעוּר שְׁהִיָּתָהּ כְּדֵי שֶׁיַּגְבִּיהַּ**
11 **בְּהֵמָה דַּקָּה וְיַרְבִּיצֶנָּה וְיִשְׁחוֹט. וְאִם הָיְתָה גַּסָּה -**
12 **כְּדֵי שֶׁיַּגְבִּיהֶנָּה וְיַרְבִּיצֶנָּה וְיִשְׁחוֹט. וּבָעוֹף - כְּדֵי**
13 **שֶׁיַּגְבִּיהַּ בְּהֵמָה דַּקָּה וְיַרְבִּיצֶנָּה וְיִשְׁחוֹט.**

14 **ד. שָׁחַט מְעַט וְשָׁהָה מְעַט, וְחָזַר וְשָׁחַט מְעַט וְשָׁהָה**
15 **מְעַט, עַד שֶׁגָּמַר הַשְּׁחִיטָה, וְלֹא שָׁהָה בְּפַעַם אַחַת**
16 **שִׁעוּר הַשְּׁהִיָּה, אֲבָל כְּשֶׁתַּחְשֹׁב כָּל זְמַן הַשְּׁהִיּוֹת**
17 **יִצְטָרֵף מִכֻּלָּן שִׁעוּר שְׁהִיָּה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה[3]. וְכֵן**
18 **אִם שָׁהָה כְּדֵי שֶׁיַּגְבִּיהֶנָּה וְיַרְבִּיצֶנָּה וּכְדֵי שֶׁיִּשְׁחַט**
19 **כְּמוֹ מְעוּט הַסִּימָנִין בִּלְבַד, לֹא כְּדֵי שֶׁיִּשְׁחַט שְׁחִיטָה**
20 **גְּמוּרָה[4] - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה.**

3) שזו היא בעייא שלא נפשטה אם שהיות מצטרפות או לא, ולכן היא ספק נבילה. 4) היינו רוב הסימנים. ואם שהה כדי שישחוט מחצה גם כן ספק נבלה.

21 **ה. שָׁחַט רֹב אֶחָד בְּעוֹף אוֹ רֹב שְׁנַיִם בִּבְהֵמָה, אַף**
22 **עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה חֲצִי הַיּוֹם וְחָזַר וְגָמַר חֲתִיכַת הַסִּימָנִין**
23 **- הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; מֵאַחַר שֶׁנִּשְׁחַט בָּהּ כַּשִּׁעוּר, הֲרֵי זֶה**
24 **כְּמְחַתֵּךְ[5] בְּשַׂר הַשְּׁחוּטָה.**

5) ואין זה גמר שחיטה, ולפיכך אפילו שהה כשר.

25 **ו. שָׁחַט בַּקָּנֶה לְבַדּוֹ[6] חֶצְיוֹ[7] אוֹ מְעוּטוֹ, וְשָׁהָה זְמַן**
26 **מְרֻבֶּה - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר וְגוֹמֵר הַשְּׁחִיטָה וְאֵין בְּכָךְ**
27 **כְּלוּם. אֲבָל אִם שָׁחַט רֹב הַקָּנֶה[8] אוֹ שֶׁנִּקַּב בַּוּשֶׁט[9]**
28 **כָּל שֶׁהוּא וְשָׁהָה כַּשִּׁעוּר, בֵּין שֶׁחָזַר וְגָמַר הַשְּׁחִיטָה**
29 **שֶׁהִתְחִיל בֵּין שֶׁשָּׁחַט שְׁחִיטָה גְּמוּרָה בְּמָקוֹם אַחֵר -**
30 **הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; מִפְּנֵי שֶׁהַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף שֶׁנִּפְסַק רֹב**
31 **הַקָּנֶה שֶׁלָּהּ אוֹ שֶׁנִּקַּב הַוּשֶׁט בְּמַשֶּׁהוּ - נְבֵלָה, וְאֵין**
32 **הַשְּׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

6) שיודע בוודאי שלא נגע בוושט, כגון שתפס בידו הקנה לבדו ושחט בו. 7) חיתוך חצי הקנה אינה שחיטה. מכיון שקנה נטרף רק כשנפסק רובו ולפיכך הוא כמחתך בעור הצוואר. 8) בבהמה שצריכה שחיטת שני הסימנים. 9) בין בבהמה בין בעוף.

33 **ז. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁאֵין שְׁהִיָּה בַּקָּנֶה בְּעוֹף כְּלָל.**
34 **שֶׁאִם שָׁחַט רֹב הַקָּנֶה וְשָׁהָה - כְּבָר נִגְמְרָה שְׁחִיטָתוֹ;**
35 **כְּשֶׁחָזַר וְגָמַר - מְחַתֵּךְ בָּשָׂר הוּא. וְאִם שָׁחַט בְּמְעוּט**
36 **הַקָּנֶה[10] וְשָׁהָה - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר וְשׁוֹחֵט כָּל זְמַן**
37 **שֶׁיִּרְצֶה; שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת מִשּׁוּם נְבֵלָה עַד שֶׁיִּפְסֵק רֹב**
38 **הַקָּנֶה.**

10) או אפילו בחציו.

39 **ח. שָׁחַט[11] הָעוֹף וְשָׁהָה בּוֹ[12], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ[13] אִם נִקַּב**
40 **הַוּשֶׁט אוֹ לֹא נִקַּב - חוֹזֵר וְשׁוֹחֵט הַקָּנֶה לְבַדּוֹ בְּמָקוֹם**
41 **אַחֵר[14], וּמַנִּיחוֹ עַד שֶׁיָּמוּת, וּבוֹדֵק הַוּשֶׁט מִבִּפְנִים[15].**
42 **אִם לֹא נִמְצֵאת בּוֹ טִפַּת דָּם - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִקַּב,**
43 **וּכְשֵׁרָה.**

11) התחיל לשחוט בקנה. 12) בחציו הראשון. 13) לצאת ידי ספק עושין בדיקה. 14) אבל לא שוחטים את הקנה באותו מקום, כלומר, להוסיף עליו עד רובו. מפני שיש לחוש שמתוך שכבר התחיל לשחוט באותו מקום קל יותר לפגוע בוושט וכשימצא נקב יאמר שהוא נעשה עכשיו בשחיטה זו ולא היה מקודם, ויבוא להכשיר שלא כדין. או להיפך, עצה טובה היא פן יפגע עתה בוושט וינקבו ויבוא לפסול שלא כדין, שיחשוב שהוושט היה נקוב מקודם. 15) ומבחוץ אין בדיקה לוושט, שנקיבתו במשהו, מפני שאין טיפת הדם האדומה ניכרת בעור החיצון של הוושט שהוא אדום, אבל העור הפנימי של הוושט לבן ואפילו טיפת דם קטנה אדומה ניכרת בו.

44 **ט. חֲלָדָה[16] כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִכְנִיס הַסַּכִּין בֵּין סִימָן**
45 **לְסִימָן, בֵּין שֶׁפָּסַק הַסִּימָן הָעֶלְיוֹן לְמַעְלָה, בֵּין**
46 **שֶׁשָּׁחַט הַתַּחְתּוֹן לְמַטָּה, שֶׁהִיא דֶּרֶךְ שְׁחִיטָה - הֲרֵי**
47 **זוֹ פְּסוּלָה.**

16) שהסכין מתחבאת ומתכסה.

48 **י. הִכְנִיס אֶת הַסַּכִּין תַּחַת הָעוֹר וְשָׁחַט שְׁנֵי הַסִּימָנִים**
49 **כְּדַרְכָּן, אוֹ שֶׁהֶחֱלִיד אֶת הַסַּכִּין תַּחַת צֶמֶר מְסֻבָּךְ, אוֹ**
50 **שֶׁפָּרַס מַטְלִית[17] עַל הַסַּכִּין וְעַל הַצַּוָּאר וְשָׁחַט תַּחַת**
51 **הַמַּטְלִית, הוֹאִיל וְאֵין הַסַּכִּין גְּלוּיָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק**
52 **נְבֵלָה. וְכֵן אִם שָׁחַט מְעוּט הַסִּימָנִים בְּהַחְלָדָה, וְגָמַר**
53 **הַשְּׁחִיטָה שֶׁלֹּא בְּהַחְלָדָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה.**

17) בעיא שם, תחת מטלית מהו? והיינו שפרס מטלית על הסכין ועל הצוואר.

יא. דְּרָסָה[18] כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִכָּה בְּסַכִּין עַל הַצַּוָּאר, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּכִּין בְּסַיִף, וְחָתַךְ הַסִּימָנִין בְּבַת אַחַת בְּלֹא הוֹלָכָה וְלֹא הוֹבָאָה[19]; אוֹ שֶׁהִנִּיחַ הַסַּכִּין עַל הַצַּוָּאר וְדָחַק וְחָתַךְ לְמַטָּה, כְּחוֹתֵךְ צְנוֹן אוֹ קִשּׁוּת, עַד שֶׁחָתַךְ הַסִּימָנִין - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה.

18) שדוחק את הסכין בכוח ופוסק. 19) שלא עשה לא זו ולא זו, שאילו הוליך ולא הביא או הביא ולא הוליך, שחיטתו כשרה.

יב. הַגְּרָמָה כֵּיצַד? זֶה הַשּׁוֹחֵט בַּקָּנֶה לְמַעְלָה[20] בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה. וּכְמוֹ שְׁנֵי חִטִּים יֵשׁ בְּסוֹף הַקָּנֶה[21] לְמַעְלָה בְּטַבַּעַת גְּדוֹלָה. שָׁחַט בְּתוֹךְ הַחִטִּים: אִם שִׁיֵּר מֵהֶן כָּל שֶׁהוּא לְמַעְלָה[22] - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה; שֶׁהֲרֵי שָׁחַט מִשִּׁפּוּי כּוֹבַע[23] וּלְמַטָּה[24], וְהוּא מִן הַמָּקוֹם הָרָאוּי לִשְׁחִיטָה; וְאִם לֹא שִׁיֵּר מֵהֶן כְּלוּם, אֶלָּא שָׁחַט לְמַעְלָה מֵהֶן - הֲרֵי זוֹ מֻגְרֶמֶת וּפְסוּלָה.

20) במקום שאינו ראוי לשחיטה. 21) דע שהקנה הוא טבעות טבעות והטבעת העליונה היא שלימה אבל האחרות אינן שלימות ורצועה של בשר מסבבת אותן ומחברת את שתי קצות הטבעות. ובראש הקנה, על הטבעת העליונה יש כמין כובע של בשר והוא משופע ומחודד ומשם הקול יוצא. ובסוף שיפוי כובע זה יש כמין שני גרעינים של בשר והם נקראין חיטים. 22) לצד הראש. 23) אין זה אותו בשר קטן שנופל על פי הקנה לעכב את הקול, אלא כמין כובע ממש הוא עשוי ומאמצעיתו ולמעלה הולך וכלה ונעשה חדוד כמין קולמוס, ואותו שיפוי נקרא שיפוי כובע. 24) קודם שיתחיל הכובע לשפע ולעלות.

יג. שָׁחַט רֹב הָאֶחָד[25] אוֹ רֹב הַשְּׁנַיִם[26], וְהִשְׁלִים הַשְּׁחִיטָה בִּדְרָסָה אוֹ בְּהַגְּרָמָה - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[27]; שֶׁהֲרֵי נִשְׁחַט הַשִּׁעוּר כָּרָאוּי. הִגְרִים בַּתְּחִלָּה שְׁלִישׁ, וְשָׁחַט שְׁנֵי שְׁלִישִׁים - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[28]. שָׁחַט שְׁלִישׁ, וְהִגְרִים שְׁלִישׁ, וְחָזַר וְשָׁחַט שְׁלִישׁ הָאַחֲרוֹן - כְּשֵׁרָה[29]. הִגְרִים שְׁלִישׁ, וְשָׁחַט שְׁלִישׁ, וְחָזַר וְהִגְרִים שְׁלִישׁ הָאַחֲרוֹן - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[30]. וְאִם דָּרַס אוֹ הֶחֱלִיד, בֵּין בַּשְּׁלִישׁ הָרִאשׁוֹן בֵּין בַּשְּׁלִישׁ הָאֶמְצָעִי - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה.

25) בעוף. 26) של שני הסימנים בבהמה. 27) למד רבינו משהייה, שאם שהה אחרי שחיטת רוב סימן אחד בעוף או שניים בבהמה, כשרה משום שנשחט השיעור כראוי, והוא הדין בהגרמה ודרסה, שכשר אחרי שחיטת הרוב. והוא הדין גם בחלדה. ויש פוסקים הסוברים, ששהייה ודרסה וחלדה במיעוט האחרון ספק נבלה ורק הגרמה אם נעשית אחרי שנשחט הרוב, כשרה. וטעמו של דבר, משום ששהייה ודרסה וכן חלדה הם במקום שחיטה, ומכיון שמעשה השחיטה נעשית קצתה בפסול, הרי היא ספק נבלה, מה שאין כן בהגרמה שאינה במקום שחיטה והרי הוא כאילו מחתך בידה או ברגלה, וזה מותר אחרי שנשחט השיעור כראוי. 28) שהרי סוף סוף שחט הרוב כדרכו במקום שחיטה. במה דברים אמורים? בקנה, אבל בוושט פסול. 29) שאין צריך רוב רצוף ובבת אחת, אלא מכיון שיש רוב שחוט בהיקפם של הסימנים, הרי היא שחיטה כשרה. 30) שאין כאן רוב בשחיטה.

יד. עִקּוּר כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנֶּעֱקְרָה הַגַּרְגֶּרֶת[31], וְהִיא הַקָּנֶה, אוֹ הַוֵּשֶׁט, וְנִשְׁמַט אֶחָד מֵהֶן[32] אוֹ שְׁנֵיהֶן קֹדֶם גְּמַר שְׁחִיטָה. אֲבָל אִם שָׁחַט אֶחָד בְּעוֹף[33] אוֹ רֻבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁמַט הַסִּימָן הַשֵּׁנִי - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[34].

31) שנתדלדלו הסימנים כולם או רובם. 32) ממקומו. והלכה למשה מסיני, שאם יקרה הדבר כן בשעת שחיטה, השחיטה פסולה, הואיל שנשמט באותה שעה אי אפשר לשחוט בהכשר, שמחמת העיקור מתנדנדים הסימנים. 33) שגם בעוף עיקור סימנים פוסל. 34) שכבר נשחט שיעורו כראוי והשימוט שלאחר השחיטה אינו פוסל.

טו. נִשְׁמַט אֶחָד מֵהֶן וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת הַשֵּׁנִי - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[35]. שָׁחַט אֶחָד מֵהֶן וְנִמְצָא הַשֵּׁנִי שָׁמוּט, וְאֵין יָדוּעַ אִם קֹדֶם שְׁחִיטָה נִשְׁמַט אוֹ אַחַר שְׁחִיטָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה.

35) הואיל וקודם השחיטה נשמט, אף על פי ששחט את הסימן האחר ולא את הנשמט.

טז. נִמְצָא הַסִּימָן הַשָּׁחוּט שָׁמוּט[36] - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[37]. שֶׁוַּדַּאי אַחַר שְׁחִיטָה נֶעֱקַר; שֶׁאִלּוּ נֶעֱקַר קֹדֶם שְׁחִיטָה - הָיָה מִתְדַּלְדֵּל וְלֹא נִשְׁחָט.

36) בסוף ההלכה הקודמת מדובר, כשנשמט הסימן שלא נשחט. 37) כרב, האומר: "אי אפשר לשמוטה שתיעשה שחוטה", שאם נשמט הסימן לפני השחיטה היה יורד למטה ולא היה נשחט.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[38]? שֶׁלֹּא תָּפַס הַסִּימָנִין בְּיָדוֹ כְּשֶׁשָּׁחַט; אֲבָל אִם תָּפְסָן וְשָׁחַט - אֶפְשָׁר שֶׁתִּשָּׁחֵט אַחַר הָעִקּוּר. וּלְפִיכָךְ, אִם נִמְצֵאת[39] שְׁמוּטָה וּשְׁחוּטָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה.

38) שאין שמוטה נעשית שחוטה. 39) לאחר זמן ואינו יודע אם תפס הסימנים בידו ונשמטו קודם שחיטה או לא תפס, ואחר השחיטה נשמטו.

יח. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בִּשְׁחִיטָה 'פְּסוּלָה' - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה[40], וְאִם אָכַל מִמֶּנָּה כְּזַיִת - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה. שֶׁאֵין מוֹצִיא מִידֵי נְבֵלָה אֶלָּא שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכָל סָפֵק בִּשְׁחִיטָה - הֲרֵי הוּא סְפֵק נְבֵלָה, וְהָאוֹכֵל מִמֶּנָּה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[41].

40) כל שנפסלה בשחיטתה נבלה. 41) ככל העובר על ספק של תורה קל וחומר מהעובר על דברי סופרים.

יט. בְּהֵמָה שֶׁנִּטַּל יָרֵךְ שֶׁלָּהּ וַחֲלָלָהּ עִמָּהּ, עַד שֶׁתֵּרָאֶה חֲסָרָה כְּשֶׁתִּרְבַּץ[42] - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּחְתַּךְ[43] חֵצְיָהּ וְנֶחֱלְקָה לִשְׁנֵי גּוּפוֹת, וְאֵין הַשְּׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהּ. וְכֵן אִם נִשְׁבְּרָה מַפְרְקְתָּהּ וְרֹב בָּשָׂר עִמָּהּ[44], אוֹ שֶׁנִּקְרְעָה מִגַּבָּהּ כְּדֶג, אוֹ שֶׁנִּפְסַק רֹב הַקָּנֶה, אוֹ שֶׁנִּקַּב הַוּשֶׁט בְּכָל שֶׁהוּא בְּמָקוֹם הָרָאוּי לִשְׁחִיטָה[45] - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה מֵחַיִּים[46], וְאֵין הַשְּׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהּ. וְאֶחָד הַבְּהֵמָה וְאֶחָד הָעוֹף[47] בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

42) כך מפרש רבא את המימרא של ר' אלעזר ופירש רש"י: דרך הבהמה לרבוץ על יריכה ומתכסה יריכה ברביצתה וזו ניכר חסרונה כשהיא רבוצה. 43) כלומר, דין ניטל הירך שווה לדין נחתכה חצייה, שתיהן נבלה, אבל לא נתכוון רבינו לומר, שניטל הירך זהה עם נחתך חצייה. 44) נפסק עמה רוב בשר שאחורי הצוואר. 45) אבל נקב בתורבץ הוושט הרי היא טריפה ולא נבילה. 46) בשאר הדברים, אבל לא בפסוקת הגרגרת ונקובת הוושט שאינה מטמאה בחיים. 47) תני לוי, טרפות שמנו חכמים בבהמה, כנגדן בעוף (גם כן טריפה).

כ. שְׁנֵי עוֹרוֹת יֵשׁ לוֹ לַוּשֶׁט: הַחִיצוֹן אָדֹם, וְהַפְּנִימִי לָבָן. נִקַּב הָאֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד - כְּשֵׁרָה[48]; נִקְּבוּ שְׁנֵיהֶן בְּכָל שֶׁהוּא בְּמָקוֹם הָרָאוּי לִשְׁחִיטָה - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה. וּבֵין שֶׁנִּשְׁחֲטָה בִּמְקוֹם הַנֶּקֶב[49] בֵּין שֶׁנִּשְׁחֲטָה בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵין הַשְּׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהּ. נִקְּבוּ שְׁנֵיהֶם זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה - נְבֵלָה[50].

48) זה בלא זה כשר, שהשני שלא ניקב מגין. 49) שמא במקום נקב קא שחיט. 50) ואף על פי שבאיברים אחרים בעלי שני עורות, כגון מוח, ריאה וכו', כשרה כשניקבו שניהם זה שלא כנגד זה, כאן - בוושט שדרכו להתפשט ולהתכווץ תכופות, חוששים פן יזדמנו שני הנקבים זה כנגד זה ולא יהיה עור מגין.

כא. נִקַּב הַוּשֶׁט וְעָלָה בּוֹ קְרוּם וּסְתָמוֹ - אֵין הַקְּרוּם כָּלוּם[51], וַהֲרֵי הוּא נָקוּב כְּשֶׁהָיָה. נִמְצָא קוֹץ עוֹמֵד[52] בַּוּשֶׁט - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה; שֶׁמָּא נִקַּב הַוּשֶׁט וְעָלָה קְרוּם[53] בְּמָקוֹם הַנֶּקֶב וְאֵינוֹ נִרְאֶה. אֲבָל אִם נִמְצָא הַקּוֹץ לְאָרְכּוֹ[54] בַּוּשֶׁט - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ; שֶׁרֹב הַבְּהֵמוֹת הַמִּדְבָּרִיּוֹת אוֹכְלוֹת הַקּוֹצִים תָּמִיד.

~ נקודות משיחות קודש ~

"נקב הושט ועלה בו קרום וסתמו, אין הקרום כלום".

מכאן משמע קצת שדעת הרמב"ם היא ש"טריפה חוזרת להכשירה", שהרי הסיבה שנחשבת טריפה היא מפני "שאין הקרום כלום", אבל אם היה סותמה יפה אזי לכאורה חוזרת להכשירה.

הנ"ל, הוא מראה־מקום אחד מתוך למעלה משלושים שהביא הרבי במכתב להגאון הרוגוצו'בי בשנת תרפ"ב (בהיותו בן 32!), ובו מוכיח משלל מראי־מקומות בש"ס חולין וזבחים, י"ד החזקה, 'מורה נבוכים' ופירוש המשניות, שטריפה חוזרת להכשירה.

(הובא בלקו"ש חלק כ"ז עמוד 308)

51) אם ניקב ונסתם אפילו סתימה עבה אינה מתקיימת. 52) כלומר תחוב (רדב"ז בכת"י). בגמרא שם: ישב לו קוץ בוושט, ופירש רש"י כגון שאכלה קוץ ונתחב לתוך הוושט ואינו נראה נקיבתו מבחוץ. 53) אפילו אין קורט דם בוושט. שלא כעולא שם, שאומר אין חוששין שמא הבריא, שמא היה נקוב והבריא שעלה קרום מחמת מכה. וברש"י שם עוד פירוש ל"שמא הבריא": שמא ניקב, מלשון וברא אותהן בחרבותם. 54) ואינו תחוב בוושט.

כב. וֵשֶׁט - אֵין לוֹ בְּדִיקָה מִבַּחוּץ[55], אֶלָּא מִבִּפְנִים[56]. כֵּיצַד? הוֹפְכוֹ וּבוֹדֵק. אִם נִמְצָא עָלָיו טִפַּת דָּם - בְּיָדוּעַ שֶׁהָיָה נָקוּב.

55) העור החיצון אדום ואין טיפת דם קטנה ניכרת בו, בין לעניין דרוסה בצוואר כנגד הסימנים שאינה טריפה עד שיאדימו הסימנים עצמם. 56) העור הפנימי שלו לבן וניכרת בו אדמימות כלשהו.

כג. גַּרְגֶּרֶת שֶׁנִּפְסַק רֹב חֲלָלָהּ[57] בְּמָקוֹם הָרָאוּי לִשְׁחִיטָה[58] - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה[59]. וְכֵן אִם נִקְּבָה כְּאִסָּר[60]. נִקְּבָה נְקָבִים קְטַנִּים[61]: אִם נְקָבִים שֶׁאֵין בָּהֶן חִסָּרוֹן הֵם - מִצְטָרְפִין לְרַבָּה[62]; וְאִם נְקָבִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חִסָּרוֹן - מִצְטָרְפִין לְכְאִסָּר. וְכֵן אִם נִטְּלָה מִמֶּנָּה רְצוּעָה[63] - מִצְטָרֶפֶת לְכְאִסָּר[64]. וּבָעוֹף[65] - כֹּל שֶׁאֵלּוּ מְקַפֵּל הָרְצוּעָה אוֹ הַנְּקָבִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חִסָּרוֹן[66] וּמַנִּיחָן עַל פִּי הַקָּנֶה: אִם חוֹפֶה אֶת רֻבּוֹ[67] - נְבֵלָה, וְאִם לַאו - כְּשֵׁרָה.

57) הגרגרת עשוייה טבעות טבעות מעצם רך, וכל הטבעות כולן, חוץ מהטבעת הגדולה שהיא העליונה הסמוכה לשיפוי כובע, אין העצם הרך מקיף כל הגרגרת, ורצועה של בשר המסובבת את כל הגרגרת (הקנה) מחברת את קצות הטבעות. ואותה רצועה סמוכה למפרקת והעצם הרך סמוך לעור, ונמצא הקנה עב מלמעלה בצד הסמוך לעור ודק בצידו השני. ועובי הגרגרת הוא מן העור ולצוואר, ולרוחב הצוואר הוא רוחב הגרגרת, וכשנפסקה הגרגרת מצד העור עם שליש החלל, נפסק רובה, מפני שדופן הגרגרת עב מלמעלה מצד העור, ולצד הצוואר אינו אלא קרום דק, וסתמא כשנפסקה הגרגרת בכיוון מעור למפרקת היא נפסקת, ואם כן עובי העצם הרך משלים לרוב, ובמיעוט התחתון נשאר חצי החלל או רובו. וקא משמע לן שאינה נבלה עד שייפסק רוב החלל, ועובי העצם הרך (תנוך) אינו משלים לרוב. 58) אבל במקום שאינו ראוי לשחיטה, כגון מראש כנף הריאה ולמטה הרי היא טריפה. 59) כבר כתב רבינו כמה פעמים שפסוקת הגרגרת נבלה, ולא בא לחדש זה אלא להורות הלכה כמה הוא שיעור הפסיקה. ופסק כרבה בר בר חנה שם, שמשערים ברוב חללה ולא ברוב עובייה. 60) האיטלקי. וכנראה רבינו אינו מטריף בנקובת הקנה משום נקובה, אלא אם ניקבה כאיסר זהו כבר כפסוקה

והיא נקראת נבלה. רבינו פוסק, שאפילו כאיסר מצומצם נבלה ואין צריך יתר מכאיסר. 61) ניקבה כנפה. 62) שזהו פסיקה, הואיל ואינו חסר כלום - ופסוקת הגרגרת ברובה. ובפירוש המשנה לרבינו: "אם לא חסר מגופה שום דבר כמי שנוקב מחט בעור כל אותם נקבים מצטרפין אם יש בכולם שיעור רוב גרגרת טריפה". מה שכתב "טריפה" נתכוון לומר שאסורה, וסמך על מה שכתב בכמה מקומות וגם בסוף הלכה זו, שפסוקת הגרגרת נבילה. מימרא של רב שם: נקבים שיש בהם חיסרון מצטרפין לכאיסר ושאין בהם חיסרון מצטרפין לרובה. 63) לאורכה ויש בה חיסרון. 64) אם כשמעגלים אותה יהיה כשיעור איסר, היא נבלה. 65) שאין מקום לשיעור כאיסר מפני שבכל גרגרת העוף אין כאיסר. 66) בניקבה נקבים קטנים שגם בהם השיעור בבהמה כאיסר. 67) רוב חללו. ושיעור רוב הקנה בעוף הוא לפי גודלו וקטנו.

1 **כד. נִקְּבָה הַגַּרְגֶּרֶת נֶקֶב מְפֻלָּשׁ מִשְּׁנֵי צְדָדֶיהָ[68] כְּדֵי**
2 **שֶׁיִּכָּנֵס אִסָּר לְרָחְבּוֹ[69] - נְבֵלָה. נִסְדְּקָה לְאָרְכָּהּ[70],**
3 **אֲפִלּוּ לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִן הַמָּקוֹם הָרָאוּי בָּהּ לִשְׁחִיטָה[71]**
4 **אֶלָּא מַשֶּׁהוּ לְמַעְלָה וּמַשֶּׁהוּ לְמַטָּה - כְּשֵׁרָה.**

68) בגמרא שם גרסינן: "נפחתה" ופירש הרי"ף, כגון שניקבה נקב מפולש שיש בו חיסרון. 69) [בטור יורה דעה סימן לד, פירש כוונת רבינו שהשיעור הוא כעובי (דינר) [איסר], אם אפשר להכניס בשני הנקבים איסר לכל רחבו - נבילה.]. ונראה שהלכה זו מדברת בבהמה ולא בעוף. 70) והוא יותר קל. אם נפסקה לרוחבה מתוך שהריאה מושכת למטה והצוואר מושך למעלה ניתק לגמרי ואינו חוזר ומחלים, אבל נסדקה לאורכה, כל כמה שהצוואר נמשך הוא סוגר והולך וחוזר ומחלים. 71) באותה הבהמה או העוף.

5 **כה. גַּרְגֶּרֶת שֶׁנִּקְּבָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם קֹדֶם שְׁחִיטָה**
6 **נִקְּבָה אוֹ אַחַר שְׁחִיטָה נִקְּבָה - נוֹקְבִין אוֹתָהּ עַתָּה**
7 **בְּמָקוֹם אַחֵר, וּמְדַמִּין הַנֶּקֶב לַנֶּקֶב[72]. אִם נִדְמֶה לוֹ -**
8 **מֻתֶּרֶת[73]. וְאֵין מְדַמִּין אֶלָּא מֵחֲלָיָא גְּדוֹלָה[74] לְחֲלָיָא**
9 **גְּדוֹלָה אוֹ מִקְּטַנָּה לִקְטַנָּה, אֲבָל לֹא מִקְּטַנָּה לִגְדוֹלָה.**
10 **שֶׁכָּל הַקָּנֶה חֲלִיּוֹת חֲלִיּוֹת הוּא, וּבֵין כָּל חֲלָיָא וְחֲלָיָא**
11 **חֲלָיָא אַחַת קְטַנָּה מִשְּׁתֵּיהֶן וְרַכָּה[75].**

72) "מקיפין בקנה". והוא הדין אם נמצאת פסוקה או קדורה כאיסר ואין אנו יודעים אם זה נעשה קודם שחיטה או לאחר שחיטה. 73) שאין הנקבים שקודם השחיטה דומים במראיהם לנקבים בבשר שנעשו אחר השחיטה, ובוודאי גם נקב זה נעשה אחר שחיטה. 74) ולפירוש רבינו חוליא היא טבעת. אבל רש"י שם, פירש, חוליא - שלוש טבעות. 75) פירוש: העור שבין הטבעות. בלשון הגמרא: "בר חוליא".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר מי הוא הראוי לשחוט; ושרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם; ודין אם ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף; שחיטת צדוקי ובייתוסי, אם מותרת.

12 **א. יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁמַּפְסִידִין אֶת**
13 **הַשְּׁחִיטָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[2] מֵהִלְכוֹת שְׁחִיטָה שֶׁבַּאַרְנוּ[3],**
14 **וְשָׁחַט בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ[4] - אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְּׁחִיטָתוֹ,**
15 **לֹא הוּא[5] וְלֹא אֲחֵרִים. וַהֲרֵי זוֹ קְרוֹבָה לִסְפֵק נְבֵלָה[6].**
16 **וְהָאוֹכֵל מִמֶּנָּה כְּזַיִת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[7].**

2) כגון בדיקת הסכין, כדי שלא ישחוט בסכין פגומה. ואף־על־פי שאינו יודע כל דקדוקי שחיטה, שחיטתו כשרה, אם יודע לשאול לחכם על ספקותיו. וראה להלן סוף הלכה ב. 3) פרק ג הלכה א, ופרק א הלכות כג־כד. 4) אבל אם חכם עומד על גביו מותר לאכול משחיטתו. ובמגיד־משנה כתב, בשם הרשב"א, שאפילו לכתחילה מותר למסור לו לשחוט, כשחכם עומד על גביו. 5) ואף־על־פי שאחר שלימדוהו הלכות שחיטה, אומר ברי לי שלא שהיתי ולא דרסתי, אסור לאכול מה ששחט לפני שלימדוהו, שמה שהה ודרס ולא הרגיש, מכיון שלא ידע אז הלכות שחיטה. 6) ספק נבילה הוא, כשנולד דבר מה בלתי רגיל בשחיטה, ואין אנו יודעים אם הדבר ההוא פסול אם לאו, אבל כאן לא נולד דבר כעין זה, אלא שאנו חוששים שמא שהה או דרס ולא הרגיש מתוך שלא ידע הלכות שחיטה,לפיכך כתב רבינו, קרובה לספק נבילה. 7) ככל ספק איסור, כמו שנתבאר כמה פעמים.

17 **ב. וַאֲפִלּוּ שָׁחַט בְּפָנֵינוּ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים[8]**
18 **שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, וַהֲרֵי[9] שְׁחִיטָה זוֹ שֶׁשָּׁחַט בֵּינוֹ לְבֵין**
19 **עַצְמוֹ שְׁחִיטָה נְכוֹנָה וּגְמוּרָה - אָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה[10].**
20 **הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ דְּבָרִים הַמַּפְסִידִים, אֶפְשָׁר שֶׁיַּפְסִיד**
21 **הַשְּׁחִיטָה וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ[11], כְּגוֹן שֶׁיִּשְׁהֶה אוֹ יִדְרֹס**
22 **אוֹ יִשְׁחוֹט בְּסַכִּין פְּגוּמָה וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ בְּלֹא כַּוָּנָתוֹ.**

8) שם: שתים ושלש פעמים. 9) כלומר, מתקבל על הדעת. 10) ואפילו אם הוא אומר ברי לי שלא שהיתי ולא דרסתי. 11) מפני שלא ידע הלכות שחיטה, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת.

23 **ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁיּוֹדֵעַ הִלְכוֹת שְׁחִיטָה - הֲרֵי זֶה לֹא**
24 **יִשְׁחוֹט בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ לְכַתְּחִלָּה, עַד שֶׁיִּשְׁחוֹט בִּפְנֵי**
25 **חָכָם פְּעָמִים רַבּוֹת[12] עַד שֶׁיִּהְיֶה רָגִיל וְזָרִיז[13]. וְאִם**
26 **שָׁחַט תְּחִלָּה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[14].**

12) וזה נקרא בתלמוד: מוחזק. 13) ולא יתעלף בשחיטתו. וחומרא בעלמא הוא שמחמירים שלא למסור לו לכתחילה לשחוט. 14) בדיעבד, שאין אנו חוששים להתעלפות, ואפילו אם ישנו לפנינו אינו צריך בדיקה.

27 **ד. הַיּוֹדֵעַ הִלְכוֹת שְׁחִיטָה וְשָׁחַט בִּפְנֵי חָכָם עַד שֶׁנַּעֲשָׂה**
28 **רָגִיל - הוּא הַנִּקְרָא מֻמְחֶה[15]. וְכָל הַמֻּמְחִין שׁוֹחֲטִין**
29 **לְכַתְּחִלָּה בֵּינָן לְבֵין עַצְמָן. וַאֲפִלּוּ נָשִׁים וַעֲבָדִים[16], אִם**
30 **הָיוּ מֻמְחִין - הֲרֵי אֵלּוּ שׁוֹחֲטִין לְכַתְּחִלָּה.**

15) לפי הגמרא זה נקרא: "מומחה ומוחזק". וראה לחם־משנה. 16) עבדים כנענים שמלו וטבלו לשם עבדות, כיוון שחייבים במצוות כנשים - דינם כנשים.

ה. חֵרֵשׁ[17] שׁוֹטֶה[18] וְקָטָן וְשִׁכּוֹר שֶׁנִּתְבַּלְבְּלָה דַּעְתּוֹ[19] שֶׁשָּׁחֲטוּ - שְׁחִיטָתָן פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת, שֶׁמָּא יְקַלְקְלוּ[20]. לְפִיכָךְ, אִם שָׁחֲטוּ בִּפְנֵי הַיּוֹדֵעַ, וְרָאָה אוֹתָן שֶׁשָּׁחֲטוּ כַּהֹגֶן - שְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה[21].

17) שאינו שומע ואינו מדבר. 18) שיש בו אחד מסימנים אלו: יוצא יחידי בלילה, לן בבית הקברות, מקרע כסותו, מאבד מה שנותנים לו. 19) היינו שהגיע לשכרותו של לוט. ראה פרק ב הלכה יב. 20) הכוונה שמא קלקלו, כיון שמדובר בדיעבד שאם שחט שחיטתו פסולה. אלא נקט לשון המשנה בריש חולין "שמא יקלקלו". ואפשר שמרמז בזה רבינו, לדיוק הגמרא חולין יב: בדברי המשנה בראש הפרק "שמא קלקלו לא קתני, אלא שמא יקלקלו וכו', זאת־אומרת שאין מוסרים להם חולין לכתחילה", אפילו במקום שבדיעבד שחיטתן כשרה, כגון במקום שאחרים רואים אותם כפירש"י. טעמו של דבר: משום שעובר על בל תשחית, שדרכם לקלקל ותיפסל הבהמה לאכילה, וראה במגיד־משנה עוד טעמים. 21) קטן, דוקא כשיודע לאמן את ידו בשחיטה כמבואר בסוכה מב: . ויש אומרים שביודע לאמן את ידו מוסרים לו אפילו לכתחילה לשחוט, אם אחרים רואים אותו.

ו. מִי שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ אֶצְלֵנוּ[22] שֶׁשָּׁחַט בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ[23]. אִם נִמְצָא יוֹדֵעַ עִקָּרֵי הִלְכוֹת שְׁחִיטָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

22) אם הוא בקיא בהלכות שחיטה. 23) כלומר, בודקים אותו. ואף־על־גב דקי"ל רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם (לקמן הלכה ז), הואיל וישנו לפנינו ואפשר לברר הדבר, הצריכו חכמים בדיקה אם יודע הלכות שחיטה או לא. אבל לענין מוחזק, אפילו אם אינו ידוע לנו שהוא רגיל, ושחט בינו לבין עצמו אין חוששים שמא נתעלף, ואפילו אם הוא לפנינו אין צריך לשאול אותו, מפני שרוב המצויים אצל שחיטה אינם מתעלפים.

ז. חֵרֵי שֶׁרָאִינוּ יִשְׂרְאֵלִי מֵרָחוֹק[24] שֶׁשָּׁחַט וְהָלַךְ לוֹ, וְלֹא יָדַעְנוּ אִם יוֹדֵעַ אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ - חֵרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְכֵן הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּשְׁחוֹט לִי, וּמְצָאָ הַבְּהֵמָה שְׁחוּטָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם שְׁלוּחוֹ שְׁחָטָהּ אוֹ אַחֵר[25] - חֵרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. שֶׁרֹב הַמְּצוּיִין[26] אֵצֶל שְׁחִיטָה מֻמְחִין הֵן.

24) כיון שאינו לפנינו, סומכים על רוב מצויים אצל שחיטה מומחין הם. כלומר, יודעים הם עיקרי הלכות שחיטה ורגילים בשחיטה. 25) שהרי לא אמרו חזקה שליח עושה שליחותו באיסורין־ להקל, אלא להחמיר. 26) ואפילו אם הוברר שאחר שחטה, לא השליח, היא מותרת.

ח. אָבַד לוֹ גְּדִי אוֹ תַּרְנְגוֹל, וּמְצָאוֹ שָׁחוּט בַּבַּיִת - מֻתָּר; שֶׁרֹב הַמְּצוּיִין אֵצֶל שְׁחִיטָה מֻמְחִים הֵן. מְצָאוֹ בַּשּׁוּק[27] - אָסוּר; שֶׁמָּא נִתְנַבֵּל[28], וּלְפִיכָךְ הֵשְׁלַךְ. וְכֵן אִם מְצָאוֹ בָּאַשְׁפָּה שֶׁבַּבַּיִת[29] - אָסוּר.

27) בגמרא שם: באשפה שבשוק הכל מודים שאסור, בבית הכל מודים שמותר, ובאשפה שבבית נחלקו ר' יהודה ור' חנינא בנו של ר' יוסי הגלילי. ודעת רבינו, שבשוק אפילו לא באשפה - אוסר ר' יהודה, ופסק כמותו. וכן גם דעת ה'תוספות' שם דיבור־המתחיל כי פליגי. 28) ואין אומרים שרוב מצויין אצל שחיטה מומחים, מכיון שהושלך בחוץ. ורש"י פירש: ודאי נתנבלה בשחיטה, ולפיכך השליכה שם.
29) שאדם עשוי להטיל נבילתו באשפה שבבית, שם, וכל־שכן באשפה שבשוק.

ט. מֻמְחֶה שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[30], וַחֲרֵי הוּא מֵבִין וְשׁוֹמֵעַ וְדַעְתּוֹ נְכוֹנָה - חֲרֵי זֶה שׁוֹחֵט לְכַתְּחִלָּה[31]. וְכֵן מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ[32] - חֲרֵי זֶה שׁוֹחֵט[33].

30) היינו שומע ואינו מדבר. 31) כשאחרים מברכים, כי לכתחילה אסור לשחוט בלי ברכה. ואפילו אין אחרים רואים אותו, מותר, הואיל והוא מומחה. 32) אבל מדבר.
33) לכתחילה. והמגיד־משנה מביא בשם הרא"ש, שדייק מלשון רבינו שלא סיים כאן "לכתחילה" כמו בבבא ראשונה, שמע־מינה שלכתחילה אין לו לשחוט, מפני שאינו יכול לברך, שהרי המברך צריך להשמיע הברכה לאזניו, ואם אינו שומע לא יצא. (וראה בהלכות תרומות פרק ד', שמנה רבינו בין החמישה שאסור להם לתרום לכתחילה, את המדבר ואינו שומע, מפני שאינו יכול לברך, וכך שנינו בתרומות פרק א משנה ו: "חמשה לא יתרומו וכו' האלם". ובירושלמי מפורש הטעם מפני שאינו יכול לברך, ולדעת הכסף־משנה קשה מה בין שחיטה לתרומה? הבדל גדול בין שחיטה לתרומה. בתורם, כשאחר מברך, יכול הוא גם לתרום ולמה יתרום האלם. אבל בשחיטה, לא כל אדם יודע לשחוט, וכשלפנינו אלם מומחה ומוחזק, מוסרים לו לכתחילה לשחוט ואחר יברך. וראה רא"ש והגהות אשר"י ריש מסכת חולין ו'מעדני יום־טוב' שם, כסף־משנה כאן, ובית־יוסף יורה־דעה סימן א).

י. הַסּוּמָא - לֹא יִשְׁחוֹט[34] לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא אִם כֵּן אֲחֵרִים רוֹאִים אוֹתוֹ; וְאִם שָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[35].

34) משנה חולין יג: שמא יקלקל. 35) כיון שרגיל אצל שחיטה, בוודאי כהלכה שחט.

יא. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁחַט, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁחַט בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּסַכִּין יָפָה, וַאֲפִלּוּ הָיָה[36] קָטָן[37] - שְׁחִיטָתוֹ נְבֵלָה, וְלוֹקֶה עַל אֲכִילָתָהּ[38] מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ. מֵאַחַר שֶׁהִזְהִיר שֶׁמָּא יֹאכַל מִזִּבְחוֹ, אַתָּה לָמֵד שֶׁזִּבְחוֹ אָסוּר[39]. וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ הִלְכוֹת שְׁחִיטָה[40].

36) הגוי. 37) ואינו עובד עבודה־זרה. רבינו למד דין זה, ממה ששנינו "שחיטת נכרי" סתם, ולא אמרו "עובד עבודה־זרה". 38) כנבילה, אבל אינה אסורה בהנאה כתקרובת עבודה־זרה, כמבואר בגמרא שם, שסתם מחשבת גוי אינה לעבודה־זרה. וכן יוצא מדבריו למעלה פרק ב הלכה ב: "וגוי ששחט חולין בעזרה, מותרים בהנייה", ולא

נאסרו בהנאה מפני ששחטם גוי. 39) וכיון שזבחו אסור, הרי הוא כאילו לא נזבח כראוי, ולוקה עליו משום נבילה. ובתוספתא בראש חולין אנו שונים: שחיטת גוי הרי זו פסולה, ושחיטת הקוף הרי זו פסולה, שנאמר וזבחת ואכלת, ולא שזבח נכרי. 40) ששחיטתו "רק קרובה לספק נבילה" כשאין חכם עומד על גביו.ואם החכם רואה אותו, שחיטתו כשרה. אבל גוי ששחט, שחיטתו נבילה אפילו כשישראל רואה אותו.

1 **יב. וְגָדֵר גָּדוֹל גָּדְרוּ בַּדָּבָר, שֶׁאֲפִלּוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים[41]**
2 **שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - שְׁחִיטָתוֹ נְבֵלָה.**

41) כגון גוי גר תושב, ובמהדורות אחרות כתוב בפירוש, "כגון גר תושב", פירוש, גוי שקיבל עליו לשמור שבע מצוות שנצטוו עליהן בני נח. ומשמע שאסור רק מדרבנן, שהרי כתב: "וגדר גדול גדרו" והעובר לוקה מכת מרדות. (אבל בגוי קטן, כתב רבינו בפירוש בהלכה הקודמת, שלוקה מן התורה. וטעמו של דבר, כי גוי קטן יעבוד עבודה־זרה כשיגדל, מה־שאין־כן גר תושב.

3 **יג. הִתְחִיל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לִשְׁחֹט מִעוּט סִימָנִין**
4 **וְגָמַר יִשְׂרָאֵל, אוֹ הִתְחִיל יִשְׂרָאֵל וְגָמַר הָעוֹבֵד**
5 **כּוֹכָבִים - פְּסוּלָה. יֶשְׁנָהּ לִשְׁחִיטָתוֹ מִתְּחִלָּה וְעַד**
6 **סוֹף[42]. אֲבָל אִם שָׁחַט הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
7 **עוֹשֶׂה אוֹתוֹ נְבֵלָה, כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט חֲצִי הַגַּרְגֶּרֶת בִּלְבַד,**
8 **וְגָמַר יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[43].**

42) כלומר, תחילת השחיטה הוא חלק מהשחיטה, ואם נעשתה בידי גוי - פסולה. ואפילו לדעת לוי סבא שם, שאינה לשחיטה אלא לבסוף, וכשנגמרה על ידי ישראל אין השחיטה נקראת על שם הגוי, כאן שהגוי שחט רובו של קנה או משהו בוושט, פסולה, שהרי זה כפסוקת הגרגרת או נקובת הוושט שלא בדרך של שחיטה כשרה, מימרא של רבא שם: "שהרי נעשה בה מעשה טריפה וכו'", ראה רש"י שם. 43) שאינו גרוע יותר מנפסקה מאליה, ונתבאר למעלה בפרק א הלכה יא, שאם היה חצי קנה נקוב, והוסיף עליו כל שהוא, כשר. ובתוספתא חולין פרק א, א: שחט בה (הגוי) דבר שאינו עושה אותו טריפה, ובא ישראל וגמרה - מותרת באכילה.

9 **יד. יִשְׂרָאֵל מוּמָר לַעֲבֵרָה[44] מִן הָעֲבֵרוֹת[45] שֶׁהָיָה**
10 **מֻמְחֶה[46] - הֲרֵי זֶה שׁוֹחֵט לְכַתְּחִלָּה. וְצָרִיךְ יִשְׂרָאֵל**
11 **כָּשֵׁר לִבְדֹּק אֶת הַסַּכִּין וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֶנָּה לְמוּמָר זֶה**
12 **לִשְׁחֹט בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ טוֹרֵחַ לִבְדֹּק[47]. וְאִם**
13 **הָיָה מוּמָר לַעֲבוֹדָה זָרָה אוֹ מְחַלֵּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא[48]**
14 **אוֹ אֶפִּיקוֹרוֹס[49], וְהוּא הַכּוֹפֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ,**
15 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה - הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד**
16 **כּוֹכָבִים וּשְׁחִיטָתוֹ נְבֵלָה.**

44) אחת, שהוחזק לעשות אותה עבירה בזדון והרגל ונתפרסם בה, אפילו היתה מן הקלות. 45) בגמרא שם ד. אמר רבא דין זה "ישראל מומר אוכל נבלות לתיאבון". ורבינו סובר, שהוא־הדין במומר לעבירה אחרת מכל העבירות. ורבא משמיענו, שאפילו מומר לאכילת נבילות מותר לאכול בשחיטתו. וזה רק במומר העושה לתיאבון, שאינו טורח לחפש דבר המותר כשיש בידו דבר אסור, אבל כשבידו איסור והיתר הוא מעדיף את ההיתר - מועילה בדיקת הסכין. אבל מומר להכעיס, כלומר, להקניט את ה', הרי הוא בכלל אפיקורוס הנזכר בסוף הלכה זו, ששחיטתו בכל אופן פסולה. 46) אבל אם אין ידוע אם הוא מומחה או לא, צריך לבדוק אותו, שאין אומרים במומר רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם. 47) אבל אין חוששים שמא יקלקל שחיטתו בכוונה, מכיוון ששחיטה כשרה אין טירחתה מרובה משחיטה פסולה "לא שביק היתרא ואכיל איסורא" (לא יעזוב את המותר ויאכל את האסור). 48) שהוא כמומר לעבודה־זרה, שם ה. 49) בנוסחאות אחרות: או מין. בהלכות תשובה פרק ב הלכה ז, לא מנה רבינו את הכופר בתורה בסוג "אפיקורסים" אלא קבע לו סוג בפני עצמו, ובהלכה ח שם הוא מגדיר את מכחישי תורה שבעל־פה ככופרים בתורה, ואילו כאן בהלכה טז, הוא מתיר שחיטתם כשישראל עומד על גביהם. ובלחם־משנה כאן העיר על ניגודים אלה, ולא מצא יישוב נכון.

17 **טו. מִי שֶׁהוּא פָּסוּל לְעֵדוּת בַּעֲבֵרָה[50] מִן הָעֲבֵרוֹת**
18 **שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי זֶה שׁוֹחֵט בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ[51], אִם**
19 **הָיָה מֻמְחֶה[52]; שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ[53] דָּבָר מֵתָּר וְאוֹכֵל דְּבַר**
20 **אִסּוּר. שֶׁזּוֹ חֲזָקָה הִיא עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ**
21 **הָרְשָׁעִים מֵהֶן.**

50) שפעם אחת עשה עבירה, ואינו מומר ומועד לעבור על אותה מצוה. 51) ואינו צריך לבדיקת הסכין על ידי אחרים. 52) משמע, אם יודעים בו שהוא מומחה. אבל אם אין יודעים, אין אומרים רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם, ראה בהלכה הקודמת. 53) ואם כן, לא יקלקל בשחיטה בכוונה, וגם יבדוק את הסכין.

22 **טז. אֵלּוּ הַצְּדוֹקִין[54] וְהַבַּיְתוֹסִין וְתַלְמִידֵיהֶן וְכָל**
23 **הַטּוֹעִים אַחֲרֵיהֶן שֶׁאֵינָן מַאֲמִינִים בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה**
24 **- שְׁחִיטָתָן אֲסוּרָה. וְאִם שָׁחֲטוּ בְּפָנֵינוּ - הֲרֵי זוֹ**
25 **מֻתֶּרֶת. שֶׁאֵין אִסּוּר שְׁחִיטָתָן אֶלָּא שֶׁמָּא יְקַלְקְלוּ,**
26 **וְהֵם אֵינָן מַאֲמִינִין בְּתוֹרַת הַשְׁחִיטָה, לְפִיכָךְ אֵינָן**
27 **נֶאֱמָנִין לוֹמַר: לֹא קִלְקַלְנוּ.**

54) דינם כדין הכותים שאינם מאמינין במה שאינו כתוב בפירוש בתורה, חולין ג. ולפני שגזרו עליהם ועשאום כגוים גמורים. מפני שעבדו לדמות יונה. שם ו. כי הצדוקים לא נחשדו על עבודה־זרה, ולכן אם שחטו בפנינו בשחיטתם מותרת. וראה מה שכתבנו למעלה בהלכה יד.

28 **יז. כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא נִצְטַוּוּ בִּשְׁחִיטַת**
29 **הַחֻלִּין, אֶלָּא הָיוּ נוֹחֲרִין[55] אוֹ שׁוֹחֲטִין וְאוֹכְלִין**
30 **כְּשְׁאָר הָאֻמּוֹת. וְנִצְטַוּוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁכָּל הָרוֹצֶה**
31 **לִשְׁחֹט[56] - לֹא יִשְׁחוֹט אֶלָּא שְׁלָמִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ**
32 **אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר וְגוֹמֵר, וְאֶל**
33 **פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹמֵר, לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ וְגוֹמֵר,**

1 וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַיְיָ וְגוֹמֵר. אֲבָל הָרוֹצֶה לִנְחֹר
2 וְלֶאֱכֹל[57] בַּמִּדְבָּר - הָיָה נוֹחֵר.

55) דברי ר' עקיבא שם יז. 56) שחיטה כשרה. 57) חולין.

3 יח. וּמִצְוָה זוֹ[58] אֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, אֶלָּא בַּמִּדְבָּר
4 בִּלְבַד בְּעֵת הֵתֵּר הַנְּחִירָה. וְנִצְטַוּוּ שָׁם, שֶׁכְּשֶׁיִּכָּנְסוּ
5 לָאָרֶץ תֵּאָסֵר הַנְּחִירָה, וְלֹא יֹאכְלוּ חֵלִין אֶלָּא
6 בִּשְׁחִיטָה, וְיִשְׁחֲטוּ בְּכָל מָקוֹם לְעוֹלָם חוּץ לָעֲזָרָה.
7 שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יַרְחִיב יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ וְגוֹמֵר, וְזָבַחְתָּ
8 מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹמֵר[59]. וְזוֹ
9 הִיא הַמִּצְוָה הַנּוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת: לִשְׁחֹט וְאַחַר כָּךְ
10 יֹאכֵל[60].

58) להקדיש לשלמים, את הבהמות שרוצים לשוחטם. 59) בפסוק "אשר נתן ה' לך" בלי המלה "אלהיך", כנראה טעות־סופר נפלה כאן. 60) כלומר, אם ירצה לאכול בשר, מצוה לשחוט. וראה למעלה פרק א.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר ששמונה מיני טריפות נאמרו לו למשה בסיני; דרושה כיצד? ואם ספיקה אסורה או מותרת.

11 א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[2], שֶׁהַטְּרֵפָה
12 הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא הַנּוֹטָה לָמוּת[3]. וְלֹא נֶאֱמַר
13 טְרֵפָה[4], אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, כְּגוֹן שֶׁטְּרָפָהּ אֲרִי
14 וְכַיּוֹצֵא בּוֹ וְשִׁבְּרָהּ וַעֲדַיִן לֹא מֵתָה.

2) פ"ד. 3) וזה לשונו שם (הלכה ח־ט): ואסרה (התורה) הנוטה למות מחמת מכותיה, ואף־על־פי שעדיין לא מתה, והיא הטריפה . . בין שטרפתה חיה ושברתה, בין שנפלה . . . בין שבא לה חולי מחמת עצמה . . מכאן אמרו חכמים: זה הכלל, כל שאין כמוה חיה - טריפה. 4) שמשמעותה שהוכתה על־ידי חיה טורפת.

15 ב. וְיֵשׁ שָׁם[5] חֲלָאִים אֲחֵרִים, אִם יֶאֱרְעוּ לָהּ - תֵּחָשֵׁב
16 טְרֵפָה. וְהֵן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[6]. וּשְׁמוֹנָה מִינֵי
17 טְרֵפוֹת נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי[7], וְאֵלּוּ הֵן[8]: דְּרוּסָה,
18 נְקוּבָה, חֲסֵרָה[9], נְטוּלָה[10], פְּסוּקָה, קְרוּעָה, נְפוּלָה
19 וּשְׁבוּרָה[11].

5) שימוש מילה השגור אצל רבינו, במובן שיש במציאות כזה. וראה בהל' יסודי התורה פ"א ה"א. 6) כל שבעים הטריפות שמנה רבינו בסוף פ"י, הם הלכה למשה מסיני. וכולם כלולים בשמונה מיני הטריפות שמנה רבינו למטה. 7) חולין מג, א. 8) שמות המינים הכוללים, שפרטיהם יבוארו אחר־כך. 9) חסר אבר מתחילת ברייתו. 10) שניטל אבר בידי אדם, אבל לא חסר מתחילת ברייתו. 11) ויש סימן לזה בראשי־תיבות: "דן חנק נפש". וכל אחת משבעים הטריפות שמנאן רבינו בסוף פ"י, כלולה באחד משמונת המינים האלה.

20 ג. אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הֵן, הוֹאִיל
21 וְאֵין לְךָ בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה אֶלָּא דְּרוּסָה[12] - הֶחְמִירוּ
22 בָּהּ[13], וְכָל סָפֵק שֶׁיִּסְתַּפֵּק בִּדְרוּסָה - אָסוּר. וּשְׁאָר
23 שִׁבְעָה מִינֵי טַרְפוּת - יֵשׁ בָּהֶן סְפֵקִין מֻתָּרִין, כְּמוֹ
24 שֶׁיִּתְבָּאֵר.

12) פירוש, הכאה בידי חיה טורפת, כמו שיתבאר בהלכות שלפנינו. 13) מפשטות לשונו של רבינו משמע, שבדרך כלל אין הבדל בין איסור המפורש בתורה ובין איסור מהלכה למשה מסיני, ושניהם ספיקם אסור, אלא שיש סוגי ספיקות שמקילים בהם בהלכה למשה מסיני, ומחמירים בדבר הנאסר בפירוש בתורה, כגון דרוסה. למשל, בהמה שבאה פצועה לפנינו, ואנו מסופקים אם זה נעשה ע"י חיה דורסת או ע"י דבר אחר, וכגון שנכנס הדורס לפנינו למקום הבהמה, מחמירים בספק זה משום חומרת דרוסה, ואומרים שמן הטורף בא, ואין תולין שנתחככה בכתלים. ובשאר טריפות, כמו בנקובה, ספק אם נעשה הנקב מחיים או לאחר שחיטה, תולין שנעשה אחר שחיטה וכשרה. אבל ספק השקול שאין הדעת יכולה להכריע בו, לא לצד איסור ולא לצד היתר, אסור בין בדבר המפורש מן התורה ובין דבר הנאסר מהלכה למשה מסיני (מגיד־משנה). [נאמרו כמה פירושים בדברי רבינו כאן, ראה ט"ז יו"ד ריש הלכות טריפות, וב'פרי מגדים' בפתיחה לאותה הלכה].

25 ד. הַדְּרוּסָה הוּא שֶׁיִּטְרֹף הָאַרְי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[14] הַבְּהֵמָה
26 וְיִדְרֹס עָלֶיהָ בְּיָדוֹ, אוֹ יִדְרֹס הַגֵּץ וְהַנֶּשֶׁר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן
27 עַל הָעוֹף. וְאֵין דְּרִיסָה בִּבְהֵמָה גַּסָּה וּבְחַיָּה גַּסָּה
28 אֶלָּא לָאַרְי בִּלְבַד[15]; וּבִבְהֵמָה דַּקָּה[16] - מִן הַזְּאֵב
29 וּלְמַעְלָה[17]; וּבְגְדָיִים וּטְלָאִים[18], אֲפִלּוּ חָתוּל[19]
30 וְשׁוּעָל[20] וּנְמִיָּה[21] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[22] - יֵשׁ לָהֶן דְּרִיסָה,
31 וְכָל שֶׁכֵּן בְּעוֹפוֹת.

14) חיות בר. 15) המילה "בלבד", באה למעט מינים שהם למטה מהארי. אבל הדומים לו, כגון נמר וכדומה, יש להם דריסה בגסה (כסף־משנה), וכן מפורש בהל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ו, וראה 'כסף משנה'. וארי והדומה לו, יש להם דריסה בכל מיני בעלי־חיים, ואפילו הם גדולים ממנו. 16) בנוסחאות אחרות: ובבהמה דקה ובחיה דקה. 17) כרבי יהודה, משנה, חולין מב, א. ולפי לשון אחרון בדברי רב, שם נב, ב - שרבי יהודה בא לפרש דברי חכמים ולא לחלוק עליהם. וטעם איסור הדרוסה הוא, מפני שהדורס מטיל ארס חריף, וסופו לשרוף את בשר הנדרס. ונחלקו בדבר, יש אומרים, שהאיסור הוא מפני שהארס ינקוב את האיברים הפנימיים שכנגד מקום הדריסה. ויש אומרים, שהארס יחלחל בבהמה וסופה למות, ראה 'תוספות' שם מב, א – דיבור־המתחיל דרוסת. וב'מגיד משנה' כאן, קיבל את הדעה השניה ומוסיף, שחז"ל ידעו את טבע הדורסים והנדרסים, היינו דרגת חריפות הארס, וכן רגישות כל מין כלפי הארס, ובהתאם לכך קבעו את הדין. 18) [קטנים, דקים שבבהמה דקה]. 19) [מימרא של רב חסדא, שם נב, ב: דרוסת חתול ונמייה בגדיים וטלאים, וכלשון אחרון, כדרכו של רבינו לפסוק בכל מקום כלשון אחרון]. 20) בעיא שלא נפשטה, שם, אם יש לשועל דריסה או לא, ופסק להחמיר. 21) אין ידיעה ברורה,

נמייה מהי. רש"י שם כותב, שיש אומרים שהיא "מרטרימא" בלעז, מרדר בגרמנית. 22) שהם למטה מן הזאב.

1 **ה. וְהַנֵּץ[23] - יֵשׁ לוֹ דְּרִיסָה, וַאֲפִלּוּ בְּעוֹף גָּדוֹל[24]**
2 **מִמֶּנּוּ. אֲבָל שְׁאָר עוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים[25] - יֵשׁ לָהֶן דְּרִיסָה**
3 **בְּעוֹף שֶׁכְּמוֹתָן, וְאֵין לָהֶן דְּרִיסָה בְּעוֹף שֶׁהוּא גָּדוֹל**
4 **מֵהֶן.**

23) במשנה, שם מב, ב: "ודרוסת הנץ בעופות". 24) כלשון אחרון, שם נג, א. [אין אנו בקיאים בשמותיהם של העופות הכתובים בתנ"ך ובתלמוד, ואין לסמוך על השמות הנהוגים עכשיו, כי רובם נתחדשו על־ידי בלשנים בדורנו]. 25) בגמרא שם: שאר עופות טמאים, יש להם דריסה. ונפסקה שם הלכה כלשון אחרון, שלכולם יש דריסה בעופות שכמותם, ולנץ יש דריסה אפילו בעופות גדולים ממנו, ונראה שכך היא דעת רבינו. [ודע שהמונה "דורס" יש לו שתי משמעויות: א. הכאה בציפורן והטלת ארס במוכה; ב. אוכל טרפו כשהוא חי או מניח רגלו על הטרף ואוחזו ואוכלו. בדיני טריפות, הכוונה למשמעות הראשונה. ואילו בדיני סימני עופות טמאים, המונח "דורס" מתכוון למשמעות השניה. וראה 'תוספות' שם דיבור־המתחיל שאר. וישנם עופות טמאים שדורסים במובן א - והנדרס טריפה, אבל אינם דורסים ואוכלים כפי מובן ב].

5 **ו. וְיֵשׁ לְחֻלְדָּה דְּרִיסָה בְּעוֹפוֹת[26]. וְכֶלֶב - אֵין לוֹ**
6 **דְּרִיסָה כָּל עִקָּר[27], לֹא בְּעוֹף וְלֹא בִּבְהֵמָה וְחַיָּה. וְהַנֵּץ**
7 **- יֵשׁ לוֹ דְּרִיסָה בִּגְדָיִים וּטְלָאִים[28]. וְהוּא שֶׁיֵּשֵׁב**
8 **בְּצַפָּרְנָיו לְבֵית הֶחָלָל[29].**

26) שם נב, ב. 27) מסורת בידי חכמים: "אין דרוסה לכלב", שם נג, א. שאין לכלב ארס כלל. 28) שם נב, ב. 29) בברייתא שם דרוסת הנץ עד שתנקב לחלל, ומשמע שם שמשום דרוסה נגעו בה, מדקרי לה דרוסה, ולא משום נקב לבית חללו, וכן דעת הרי"ף. ולפיכך אם האדים הבשר נגד בני מעיים, טריפה. ואפילו אם נבדקו האיברים הפנימיים ונמצאו שלמים, מה־שאין־כן בניקב לבית חללו על ידי קוץ, שבדיקה מועילה. [וכן כתב רבינו בה"ז בניקבה על ידי שן הדורס, וכן לקמן פ"ו הי"ג].

9 **ז. אֵין דְּרִיסָה אֶלָּא בְּיַד הַטּוֹרֵף[30], אֲבָל בְּרַגְלָיו[31] -**
10 **אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[32]. וְאֵין דְּרִיסָה אֶלָּא בַּצִּפֹּרֶן[33], אֲבָל**
11 **בַּשֵּׁן - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ. אֶלָּא אִם כֵּן נִקַּב עַד בֵּית**
12 **הֶחָלָל[34], בּוֹדְקִין שֶׁמָּא נִקַּב אֶחָד מִן הָאֵיבָרִים**
13 **שֶׁנִּטְרֶפֶת בִּנְקִיבָתָן. וְאֵין דְּרִיסָה[35] אֶלָּא בְּכַוָּנַת**
14 **הַטּוֹרֵף[36]. אֲבָל אִם נָפַל הַדּוֹרֵס וְנִשְׁתַּקְּעוּ צִפָּרְנָיו**
15 **בַּנִּטְרָף - אֵין זוֹ דְּרִיסָה[37]. וְאֵין דְּרִיסָה אֶלָּא מֵחַיִּים.**
16 **אֲבָל אִם דָּרַס וְנֶהֱרַג[38], וַעֲדַיִן יָדוֹ בַּדְּרוּסָה, וְלֹא שָׁמַט**
17 **צִפָּרְנָיו מִמֶּנָּה אֶלָּא אַחַר מוֹתוֹ - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[39].**

30) הרגל הקדמית. 31) האחוריות. 32) משום דרוסה, שאין הארס של הדורס אלא בידו (שם). 33) לשון הגמרא שם. 34) שאז יש לחוש משום נקובה ובודקין. וגם בדריסה ברגל הדין כן, אלא נקט רבינו מה שיותר מצוי שהשן נוקבת עד בית החלל. 35) שיהיה אסור משום דרוסה אפילו אם לא ניקב. 36) לשון הגמרא שם: אין דריסה אלא מדעת. 37) כיון שנפל ממילא, ולא היה בכוונה - אינו מטיל ארס. 38) גירסת רבינו בגמרא שם: "ופסקוהו לרישיה", והיינו שנהרג הטורף לגמרי, אבל רש"י גורס: "ופסקוהו לידיה" - שנקטעה ביד שדרסה, עד שלא שמט הציפורן, גם כן מותר, שאין דריסה לאבר אחרי שפסקה חיותו (לחם־משנה). 39) שאין לדריסה אלא לבסוף. הטורף מטיל את הארס בטרפו בשעה שהוא שולף את צפרנו ממנו (שם). ולפיכך מותר אפילו אם האדים הבשר כנגד בני מעיים שאין כאן דרוסה כלל, וכן אם נשחט הנדרס לפני שהדורס הוציא צפרנו (מגיד־משנה).

18 **ח. וְכֵיצַד דִּין הַדְּרוּסָה? כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'חוֹשְׁשִׁין**
19 **לָהּ' - שׁוֹחֲטִין אֶת הַנִּטְרָף וּבוֹדְקִין כָּל הֶחָלָל[40] שֶׁלּוֹ**
20 **מִכַּף הַיָּרֵךְ עַד הַקָּדְקֹד[41]. אִם נִמְצֵאת כֻּלָּהּ שְׁלֵמָה**
21 **מִכָּל מִינֵי טְרֵפוֹת, וְלֹא נִמְצָא בָּהּ רֹשֶׁם הַדְּרִיסָה -**
22 **הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; וְאִם נִמְצָא בָּהּ רֹשֶׁם הַדְּרִיסָה - הֲרֵי**
23 **זוֹ טְרֵפָה, וַאֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה[42].**

40) אפילו בוודאי דרוסה מועילה בדיקה, וכן דעת הרבה פוסקים. ובדיקה לא רק בעוף, שהכשרו בסימן אחד, ואפשר לבדוק את הוושט השלם אחר השחיטה, אלא גם בבהמה, כי אפילו אם שחט במקום הדריסה, אפשר להכיר את האדמימות מפני שהיא מתפשטת ואינה דומה לנקב כל שהוא (מגיד־משנה). 41) ולא כף הירך בכלל, שאפילו האדים שם הבשר כשרה, מכיון שאפילו ניטל לגמרי כשרה (מגיד־משנה). 42) ראה ה"ב. כוונתו לומר, שהיא היא "טריפה" הכתובה בתורה.

24 **ט. אֵי זֶה הוּא רֹשֶׁם הַדְּרִיסָה? שֶׁיַּאֲדִים הַבָּשָׂר כְּנֶגֶד**
25 **בְּנֵי מֵעַיִם[43]. וְאִם נִמּוֹק הַבָּשָׂר[44] כְּנֶגֶד בְּנֵי מֵעַיִם[45]**
26 **עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כַּבָּשָׂר שֶׁהָרוֹפֵא גוֹרְרוֹ מִן הַחֲבוּרָה[46] -**
27 **רוֹאִין אוֹתוֹ הַבָּשָׂר כְּאִלּוּ חָסֵר[47], וּטְרֵפָה.**

43) וכן אם האדים הבשר כנגד כל אבר שנטרפת בו הבהמה טריפה, שסוף הארס לחלחל ולנקוב האבר הנטרף, שהרי הבדיקה לא רק כנגד בני מעיים אלא כל הגוף מכף הירך ועד הקדקד. ורבינו אחז בלשונו כנגד בני מעיים, שרוב הטריפות הם בבני מעיים (כסף־משנה). 44) מימרא של רב, בחולין נג, ב - נתמסמס הבשר. 45) ורש"י שם מפרש, נתמסמס הבשר שלא כנגד בני מעיים, אלא במקום שאם ניטל טריפה. 46) בגמרא שם: שהרופא גורדו ומעמידו על בשר חי, ופירש רש"י: אם בא לרפאותו, גורדו ומשליכו עד הבשר החי. 47) בגמרא: כאילו אינו, ורש"י פירש שהוא כנטול, ואם יש טריפות בניטל כולו, כגון צומת הגידין טריפה שזה גם כן דומה לנטול. אבל רבינו שינה בלשונו, ואמר "כאילו חסר" שרואין את הבשר שנתמסמס כאילו הוא חסר מצד הארס ששרפו, אבל לא כאילו ניטל כל האבר, ואסור לפי שסופו לנקוב בני מעיים, וכן דעת הרשב"א (כסף־משנה).

28 **י. וְאִם דָּרַס בַּסִּימָנִין, מִשֶּׁיַּאֲדִימוּ[48] - טְרֵפָה.**

וּדְרִיסָתָן בְּמַשֶּׁהוּ[49], כֵּיוָן שֶׁהָאֲדִים בָּהֶן כָּל שֶׁהוּא מֵחֲמַת דְּרִיסָה[50] - טְרֵפָה.

48) הסימנים עצמם, אבל אם האדים רק הבשר כנגד הסימנים כשרה, משום שהסימנים קשים והארס שהוטל בבשר שכנגדם אינו שולט בהם, ובהאדימו הסימנים עצמם הרי נגלה ששלט בהם. ובבני מעיים נתבאר בה"ט כשהאדים הבשר כנגדם גם כן טריפה, שם. 49) אפילו בקנה שאינו נטרף אלא בנחתך רובו, בדרוסה נטרף במשהו מפני שהארס מחלחל ושורף (גמרא שם). 50) היינו, אדמומית הבאה מחמת דריסה.

יא. סְפֵק דְּרוּסָה - אֲסוּרָה[51] עַד שֶׁתִּבָּדֵק כִּדְרוּסָה וַדָּאִית[52]. כֵּיצַד? אֵרִי שֶׁנִּכְנַס לְבֵין שְׁדָרִים, וְנִמְצָא צָפֹרֶן[53] בְּגַבּוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא אֵרִי דְּרָסוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא בַּכֹּתֶל נִתְחַכֵּךְ[54]. וְכֵן שׁוּעָל אוֹ נְמִיָּה שֶׁנִּכְנַס לְבֵין הָעוֹפוֹת, וְהוּא שׁוֹתֵק וְהֵן מְקַרְקְרִין[55] - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא דָרַס. אֲבָל אִם הָיָה הוּא נוֹהֵם וְהֵם מְקַרְקְרִין - מִירְאָתוֹ וּמִנְּהִימָתוֹ הֵן מְקַרְקְרִין. וְכֵן אִם קָטַע רֹאשׁ אֶחָד מֵהֶן - הִנֵּה נָח רָגְזוֹ. וְכֵן אִם שָׁתַק הוּא וְהֵם - אֵין חוֹשְׁשִׁין; שֶׁאִלּוּ הִזִּיק - הָיוּ מְקַרְקְרִין.

51) שחוששין לספק דרוסה כשמואל, שם. 52) מוסב על הבדיקה שהיא נעשית באותו האופן כמו שבודקים בדרוסה ודאית, והיינו שבודקים את כל החלל כמ"ש בה"ח. אבל איסורה עד שתבדק הוא רק מטעם ספק טריפה. וראה רדב"ז מכת"י. 53) תלוש (רש"י). 54) השור, וציפורן זו בכותל היתה. ואע"פ שהציפורן לא נשלפה (ראה הערה לח) חוששים שמא דרס גם בציפורן אחרת. ראה ט"ז יו"ד סי' נז. 55) שם.

יב. סָפֵק שֶׁנִּכְנַס[56] לְכָאן טוֹרֵף אוֹ לֹא נִכְנַס, אוֹ שֶׁרָאִינוּ[57] וְלֹא נוֹדַע אִם זֶה מִן הַטּוֹרְפִין אוֹ אֵינוֹ מִן הַטּוֹרְפִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין[58]. וְכֵן עוֹף[59] שֶׁנִּכְנַס לְבֵין הָעֵצִים אוֹ לְבֵין הַקָּנִים, וְיָצָא וְרֹאשׁוֹ מְנַטֵּף דָּם אוֹ צַוָּארוֹ - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא נִטְרַף, אֶלָּא אוֹמְרִים שֶׁמָּא בָּעֵצִים נִזַּק[60].

56) שם. 57) שם. 58) שספק אם היה במציאות או לאו, אפילו בספק דרוסה מקילין. ואינו דומה לארי שנכנס לבין השוורים שהטורף נתחזק במציאותו, ואין ספק כי־אם במכה, אם היא מהטורף או לאו (מגיד־משנה בהלכה ג). 59) שם. כאן יש שני ספיקות, אם היה הטורף במציאות, ואף אם תמצי לומר שהיה במציאות, שמא בקנים נפצע, ואף בשל תורה ספיקה לקולא (מגיד־משנה שם). 60) וצריך בדיקה בסימנים, אם אין נקב בוושט מחמת הנזק בעצים, שם כח, ב.

יום ו' י"ז מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר טרפות נקובה כיצד ובכמה איברים שייך; מחט שנמצאת בחיתוך הכבד גדולה או קטנה; ניקבו הבני מעיים ואין ידוע אם קודם השחיטה או אחריה; נתהפכו הבני מעים אע"פ שלא ניקבו; ניטל או נברא חסר אבר; וכל היתר כנטול דמי.

א. נְקוּבָה כֵּיצַד? אַחַד עָשָׂר אֵיבָרִים הֵן, שֶׁאִם נִקַּב אֶחָד מֵהֶן לַחֲלָלוֹ[2] בְּמַשֶּׁהוּ - טְרֵפָה. וְאֵלּוּ הֵן: תַּרְבַּץ הַוֵּשֶׁט, וּקְרוּם שֶׁל מֹחַ הָרֹאשׁ[3], וְהַלֵּב עִם הַקָּנֶה שֶׁלּוֹ, וְהַמָּרָה, וּקְנֵה הַכָּבֵד[4], וְהַקֵּבָה, וְהַכְּרֵס[5], וְהַמֶּסֶס[6], וּבֵית הַכּוֹסוֹת[7], וְהַדַּקִּין[8], וְהָרֵאָה עִם הַקָּנֶה שֶׁלָּהּ[9].

2) במשנה חולין מב. שנינו: ניקב הלב לבית חללו, ומשמיעה אותנו שאף על פי שיש בו נקב עמוק בבשר הלב העבה אינה טריפה עד שיינקב לבית חללו. ובשאר איברים שהם דקים כל שכן שאינה טריפה עד שיינקבו מעבר לעבר. 3) תחתון הסמוך למוח. 4) הקנה המתפצל מתחת לחזה ופורש אל הכבד ומתחלק בתוכו לסמפונות. 5) במשנה שנינו: הכרס הפנימית שניקבה. ורבינו סתם וכתב "כרס", שכל הכרס לדעתו זו היא הכרס הפנימית. וכרס החיצונה הוא בשר החופה את רוב הכרס. 6) מקום בסוף הכרס מחובר לבית הכוסות, שדרכו יוצא המאכל מבית הכוסות לקיבה ומהקיבה לדקין. ונקרא המסס על שם שבו מתמסמסים האוכלין. 7) סוף הכרס עשוי ככובע וככוס ודופנו סביב לו עבה כשני דפנות. והמסס מחובר בו וסביב סביב לחיבורם כשאתה מבדילם יש דופן לזה ודופן לזה ובאמצע הן שופכין זה לתוך זה והמאכל נכנס מבית הכוסות להמסס כו'. 8) בלשון הגמרא: "בני מעיים", שכולל גם הכרס וגם הדקין. 9) הקנה היורד מתחת לחזה ומתפצל ופורש אל הריאה ומתחלק בתוכה לסימפונות.

ב. תַּרְבַּץ הַוֵּשֶׁט - כְּבָר בֵּאַרְנוּ שִׁעוּרוֹ, וְשֶׁהוּא הַמָּקוֹם מִן הַוֵּשֶׁט שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה לְמַעְלָה מִן הַוֵּשֶׁט. אִם נִקַּב לַחֲלָלוֹ בְּמַה שֶׁהוּא - טְרֵפָה.

ג. שְׁנֵי קְרוּמוֹת יֵשׁ לַמֹּחַ שֶׁבָּרֹאשׁ. אִם נִקַּב הָעֶלְיוֹן הַסָּמוּךְ לָעֶצֶם בִּלְבַד - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[10]; וְאִם נִקַּב הַתַּחְתּוֹן הַסָּמוּךְ לַמֹּחַ[11] - טְרֵפָה. וּמִשֶּׁיַּתְחִיל הַמֹּחַ לְהִמָּשֵׁךְ לַשִּׁדְרָה, וְהוּא מִחוּץ לַפּוֹלִין שֶׁהֵן תְּחִלַּת הָעֹרֶף, יִהְיֶה לִקְרוּמוֹ דִּין אַחֵר[12]. וְאִם נִקַּב חוּץ לַפּוֹלִין - מֻתָּר.

10) שהטרפות תלוייה בתחתון לפי שאם הוא קיים הוא מגין על המוח. 11) משמע שאם ניקב התחתון לבד אף על פי שהעליון קיים, טרפה. מפני שעיקר ההגנה על המוח תלוייה בתחתון. 12) שזהו חוט השדרה ונטרף רק בנפסק רובו ולא בניקב.

ד. הַמֹּחַ עַצְמוֹ שֶׁנִּקַּב אוֹ נִתְמַעֵךְ וְהַקְּרוּם קַיָּם - כְּשֵׁרָה. וְאִם נִשְׁפַּךְ כַּמַּיִם אוֹ נָמַס כַּדּוֹנַג - טְרֵפָה[13].

13) מפני שכל שמגיע להפסד זה עתיד הקרום להינקב.

ה. הַלֵּב שֶׁנִּקַּב לְבֵית חֲלָלוֹ, בֵּין לְחָלָל גָּדוֹל שֶׁבַּשְּׂמֹאל בֵּין לְחָלָל קָטָן שֶׁבַּיָּמִין - טְרֵפָה. אֲבָל אִם

נִקַּב בְּשַׂר הַלֵּב וְלֹא הִגִּיעַ לַחֲלָלוֹ - מֻתָּר. וּקְנֵה הַלֵּב, וְהוּא הַמִּזְרָק הַגָּדוֹל[14] שֶׁיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ לָרֵאָה - הֲרֵי הוּא כַּלֵּב, וְאִם נִקַּב לַחֲלָלוֹ בְּמַשֶּׁהוּ - טְרֵפָה.

14) קנה הלב שעל גבי דופני ריאה.

ו. מָרָה שֶׁנִּקְּבָה וְכָבֵד סוֹתְמָהּ - מֻתֶּרֶת[15]. וְאִם לֹא נִסְתַּם הַנֶּקֶב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סָמוּךְ לַכָּבֵד - טְרֵפָה.

15) שנקובה במקום דיבוקה בכבד וחיבור הכבד סותם את הנקב.

ז. נַזְיָה[16] שֶׁנִּמְצֵאת בַּמָּרָה: אִם הָיְתָה כְּמוֹ גַּרְעִינָה שֶׁל תְּמָרָה, שֶׁאֵין רֹאשָׁהּ חַד - מֻתֶּרֶת[17]; וְאִם רֹאשָׁהּ חַד כְּגַרְעִינַת הַזַּיִת - אֲסוּרָה, שֶׁהֲרֵי נִקְּבָה אוֹתָהּ כְּשֶׁנִּכְנְסָה; וְזֶה שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַנֶּקֶב, מִפְּנֵי שֶׁהֵגְלַד[18] פִּי הַמַּכָּה.

16) גרעין. 17) ואף על פי שאינה יכולה לצאת דרך הסימפון כשרוצים להוציאה, שהסימפון צר, ואם כן איך הייתה יכולה להיכנס אם לא שניקבה? אפשר לומר, שעל ידי נענוע שנענעה הבהמה בהליכתה ימים רבים נכנסה מעט מעט במקום דחוק שאינה יכולה עכשיו לצאת. 18) שעלה קרום וכל קרום שעלה מחמת מכה אינו קרום ואינו מגין.

ח. קְנֵי הַכָּבֵד[19], וְהֵן הַמִּזְרָקִין שֶׁבּוֹ שֶׁבָּהֶן הַדָּם מִתְבַּשֵּׁל, אִם נִקַּב אֶחָד מֵהֶן בְּמַשֶּׁהוּ - טְרֵפָה[20]. לְפִיכָךְ, מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת בְּחִתּוּךְ הַכָּבֵד[21]: אִם הָיְתָה מַחַט גְּדוֹלָה, וְהָיָה הַקָּצֶה הַחַד שֶׁלָּהּ לִפְנִים[22] - בְּיָדוּעַ[23] שֶׁנִּקְּבָה[24] כְּשֶׁנִּכְנְסָה; וְאִם הָיָה הָרֹאשׁ הֶעָגֹל לִפְנִים[25] - אוֹמְרִין: דֶּרֶךְ סִמְפּוֹנוֹת הָלְכָה[26], וּמֻתֶּרֶת.

19) קנה הפורש ויורד לכבד ומתפצל בתוכו לסימפונות, שהם הם המזרקים. 20) והראב"ד והראשונים חולקים על רבינו, וסוברים, שרק חלק הקנה הנמצא מחוץ לכבד עד אשר נכנס בתוכו אם ניקב במשהו טריפה, אבל הסימפונות שבתוך הכבד אם ניקבו כשרה, שהרי קיימא לן ניטל הכבד כשרה. ודעת רבינו, שמה שאמרו ניטל הכבד כשרה זה רק אם נשארו הסמפונות שלמים וקיימים, כמו בריאה שנשפכה כקיתון. 21) כגון שנמצאה באחד מסמפונות הדקים. 22) לחלל הבהמה ולא לצד פי הקנה. 23) קרוב לוודאי. 24) בראשה החד את קני הכבד עם כניסתה. ואף על פי שאין רואים שם נקב, קרום הוא שעלה וסתם, וקרום שעלה מחמת מכה אינו מגין. 25) והקצה החד לפי הקנה ואם כן לא ניקבה. 26) ואם נמצאה בבשר הכבד הרי על כורחך ניקב אחד מהסמפונות, ולדעת רבינו - טריפה.

ט. הָיְתָה מַחַט קְטַנָּה - הֲרֵי זֶה טְרֵפָה[27]; מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ חַדִּין, וַדַּאי נִקְּבָה. וְאִם נִמְצֵאת בַּסִּמְפּוֹן הַגָּדוֹל שֶׁבַּכָּבֵד, וְהוּא הַקָּנֶה הָרָחָב שֶׁבָּאֶמְצַע שֶׁבּוֹ נִכְנָס הַמַּאֲכָל לַכָּבֵד - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וּבְשַׂר כָּבֵד שֶׁהִתְלִיעַ[28] - מֻתֶּרֶת[29].

27) בכל אופן, אפילו אם הראש העגול לפנים. 28) שנתהוו בו תולעים. 29) ואין חוששים שמא ניקבו הסמפונות.

י. קִבָּה שֶׁנִּקְּבָה, וְחֵלֶב טָהוֹר[30] סוֹתֵם אֶת הַנֶּקֶב - מֻתֶּרֶת[31]. וְכֵן כָּל נֶקֶב שֶׁהַבָּשָׂר[32] אוֹ הַחֵלֶב[33] הַמֵּתָּר בַּאֲכִילָה סוֹתֵם אוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. חוּץ מֵחֵלֶב הַלֵּב[34] וְהַקִּרְוּם שֶׁעַל הַלֵּב כֻּלּוֹ; וְהַמְּחִיצָה שֶׁבְּאֶמְצַע הַבִּטְן הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין אֵיבְרֵי הַמַּאֲכָל וְאֵיבְרֵי הַנְּשִׁימָה, וְהִיא שֶׁקּוֹרְעִין אוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ תֵּרָאֶה הָרֵאָה, וְהִיא הַנִּקְרֵאת טַרְפֵּשׁ הַכָּבֵד; וְהַמָּקוֹם הַלָּבָן שֶׁבְּאֶמְצָעָה[35]; וְחֵלֶב הַמְּעֵי הָאַחֲרוֹן[36]. שֶׁבְּאֵיבָרִים אֵלּוּ אֵין מְגִנִּין, לְפִי שֶׁהֵן קָשִׁים[37]; וְנֶקֶב שֶׁנִּסְתַּם בְּאֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ כְּסָתוּם. וְחֵלֶב חַיָּה[38] שֶׁכְּנֶגְדּוֹ בִּבְהֵמָה אָסוּר - אֵינוֹ סוֹתֵם[39], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּאֲכִילָה.

30) היינו החלב המשוך כחוט כמו יתר והוא מותר, אבל יש על הקיבה חלב עקום כמו קשת והוא אסור ונקרא חלב טמא. 31) לפי שחלב טהור מהודק וסותם יפה. 32) ריאה שניקבה ודופן סותמתה כשרה והוא דסביך בבישרא. 33) כגון שניקבו הדקין ושומן סותמן שמהודק בהם תמיד. 34) וזהו החלב שעשוי ככובע ואינו סותם. 35) אף על פי שהוא חלב טהור אינו סותם. 36) כרכשתא, חלב שעל חלחולת המוציאה רעי. והוא עשוי קרטים קרטים כעין חיטים, והקרטים עגולים כמו כובע. 37) כלומר, כל אלו העשויים ככובע. 38) התורה אסרה רק חלב בהמה אבל לא של חיה ועוף. 39) שלא בהיתר אכילה תלוי הדבר אלא בטבע של החלבים, שאלו שהם טהורים בבהמה מהודקים וסותמים ומגינים יפה, וחלבים הטמאים בבהמה מטבע שלהם שאינם הדוקים היטב לא בבהמה ולא בחיה, ולפיכך אינם סותמים ואינם מגינים. וחלב עוף, אפילו זה שכנגדו בבהמה אסור, סותם.

יא. כָּרֵס שֶׁנִּקַּב[40] - טְרֵפָה. וְאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁיִּסְתֹּם אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַחֵלֶב שֶׁעָלָיו אָסוּר. וְכֵן הַמֶּסֶס וּבֵית הַכּוֹסוֹת שֶׁנִּקַּב אֶחָד מֵהֶן לַחוּץ - טְרֵפָה. וְאִם נִקַּב אֶחָד מֵהֶן לְתוֹךְ חֲלַל חֲבֵרוֹ - מֻתֶּרֶת[41].

40) הכרס הפנימית. ורבינו מפרש כרס פנימית זהו כל הכרס כולו. וכרס החיצונה זו היא בשר החופה את רוב הכרס. 41) שחברו מגין עליו.

יב. מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת בְּעֲבִי בֵּית הַכּוֹסוֹת[42] מִצַּד אֶחָד - כְּשֵׁרָה. וְאִם נִקְּבָה נֶקֶב מְפֻלָּשׁ[43] לְתוֹךְ חֲלַל בֵּית הַכּוֹסוֹת[44], וְנִמְצֵאת טִפַּת דָּם[45] בִּמְקוֹם הַנֶּקֶב[46] - טְרֵפָה; שֶׁוַּדַּאי קֹדֶם שְׁחִיטָה נִקַּב. אֲבָל אִם אֵין דָּם בִּמְקוֹם הַנֶּקֶב - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁוַּדַּאי אַחַר שְׁחִיטָה[47] דָּחֲקָה הַמַּחַט וְנִקְּבָה.

42) סביב שפתו נמצאים שני כפלים כפולים ודבוקים ונמצא מחט תחובה באותו עובי, ומתוך עוביו אפשר שלא ניקב כולו. 43) משני צדדים. 44) שחברתה מגינה עליה. משמע שאם עברה רק עור אחד של בית הכוסות אפילו עברה כולו אבל לא מפולש לחלל זהו מצד אחד וכשרה.

ואפילו כשניקב החיצון. אלא שצריך בדיקה כל החלל, כדין מחט שנמצא בחלל הגוף. 45) משני צדדים טריפה. נמצא עליה קורט דם בידוע שלפני שחיטה. ומפרש רבינו שבניקבה משני צדדים טריפה רק כשנמצא עליו קורט דם. ולא פירש מה הדין בניקב מצד אחד ונמצא קורט דם. וראה בלחם משנה, שכתב לדעת רבינו שם, נמצא קורט דם טריפה גם בניקב מצד אחד. 46) ורש"י פירש כנגד פי המחט. והראב"ד פוסק שטיפת הדם צריכה להימצא בחוץ. 47) בגמרא שאלו: למה כאן טריפה רק כשנמצא קורט דם ובנקובים אחרים טריפה אפילו כשאין קורט דם? ותירצו, כשיש מחט הדם נאחז ונדבק בה וסביבתה, וכשאין שם דם בידוע שניקבה לאחר שחיטה. אבל כשאין שם מחט או קוץ אפשר שהלחלוחית העבירה את הדם.

1 **יג. בְּהֵמָה שֶׁהִלְעִיטָהּ דָּבָר שֶׁנּוֹקֵב בְּנֵי מֵעֶיהָ, כְּגוֹן**
2 **קֹרֶט שֶׁל חִלְתִּית[48] וְכֵיוֹצֵא בּוֹ - טְרֵפָה, שֶׁוַּדַּאי נוֹקֵב.**
3 **וְאִם הָיָה סָפֵק נוֹקֵב[49] סָפֵק אֵינוֹ נוֹקֵב - תִּבָּדֵק[50]. כָּל**
4 **אֶחָד מִן בְּנֵי הַמֵּעַיִם שֶׁפְּסֹלֶת הַמַּאֲכָל סוֹבֶבֶת בָּהֶן,**
5 **וְהֵן הַנִּקְרָאִים דַּקִּין, שֶׁנִּקַּב - טְרֵפָה[51]. וְיֵשׁ מֵהֶן**
6 **מְלֻפָּפִין וּמֻקָּפִין זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ בְּעִגּוּל, כְּמוֹ נָחָשׁ**
7 **שֶׁנִּכְרַךְ, וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִים הָדְרָא דְּכַנְתָּה. אִם נִקַּב**
8 **אֶחָד מֵהֶן לַחֲבֵרוֹ[52] - כְּשֵׁרָה, שֶׁהַרֵי חֲבֵרוֹ מֵגֵן עָלָיו.**

48) עיקרין שלה אבל אכלה העלין - כשרה. 49) כלומר, אם הלעיטה מין עשב אחר, שספק לנו אם הוא נוקב או לא - תיבדק. 50) הבהמה אם ניקבו המעיים או לא. 51) וניקבו הדקין ששנינו במשנה פירושו כל אחד מהדקין שניקב. 52) שניקב באותו צד שבינו לחבירו שלא ניקב החיצון שבכולן.

9 **יד. וּמֵעַיִם שֶׁנִּקְּבוּ וְלֵחָה[53] סוֹתְמָתָן - טְרֵפָה; שֶׁאֵין**
10 **זוֹ סְתִימָה עוֹמֶדֶת[54]. בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁבָּא זְאֵב אוֹ כֶּלֶב**
11 **וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן וּנְטָלָן[55], וַהֲרֵי הֵן נְקוּבִין אַחַר שֶׁהִנִּיחָן**
12 **- תּוֹלִין בּוֹ וּמֻתָּרֶת, וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא בִּמְקוֹם**
13 **נֶקֶב[56] נִקַּב. נִמְצְאוּ נְקוּבִין[57], וְלֹא נוֹדַע אִם קֹדֶם**
14 **שְׁחִיטָה נִקְּבוּ אִם אַחַר שְׁחִיטָה - נוֹקְבִין בָּהֶן נֶקֶב**
15 **אַחֵר וּמְדַמִּין לוֹ: אִם הָיָה הַנֶּקֶב הָרִאשׁוֹן כְּמוֹתוֹ -**
16 **כְּשֵׁרָה[58]; וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶן שִׁנּוּי - קֹדֶם שְׁחִיטָה נִקַּב,**
17 **וּטְרֵפָה. וְאִם מִשְּׁמְשׁוּ הַיָּדַיִם בְּנֶקֶב הַסָּפֵק[59] - כָּךְ**
18 **צָרִיךְ לְמַשְׁמֵשׁ בַּנֶּקֶב שֶׁמְּדַמִּין לוֹ, וְאַחַר כָּךְ עוֹרְכִין[60]**
19 **זֶה לָזֶה.**

53) בפנים המעיים יש ריר סמיך דבוק בהם ובדוחק מוציאים אותו. 54) אלא נודדת ממקום למקום. 55) אחר השחיטה. 56) שהיה מתחילה לפני השחיטה נקב הזאב. בגמרא שם מפרש הטעם, על פי הכלל בהמה שנשחטה בחזקת היתר עומדת, ואף על פי שיש כאן ריעותא שנקובים נמצאו ואולי היה הנקב לפני השחיטה, אין אוסרין מספק ומעמידים את הבהמה בחזקת היתר. 57) ולא היה כאן כלב או זאב שאפשר היה לתלות בהם. 58) שאין דומה הנקב שנעשה לפני השחיטה לנקב שנעשה אחר השחיטה, ואם הנקב החדש דומה לנקב שאנו מסופקים בו, בוודאי שגם הוא נעשה לאחר שחיטה. 59) שמשמוש הידים משנה את צורת הנקב. 60) מסדרים ומדמים.

20 **טו. בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁיָּצְאוּ לַחוּץ וְלֹא נִקְּבוּ - מֻתֶּרֶת. וְאִם**
21 **נִתְהַפְּכוּ[61], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקְּבוּ - טְרֵפָה; שֶׁאִי**
22 **אֶפְשָׁר שֶׁיַּחְזְרוּ כְּמוֹת שֶׁהָיוּ[62] אַחַר שֶׁנֶּהֱפְכוּ, וְאֵינָהּ**
23 **חַיָּה[63].**

61) עליונים למטה, בין כולם ובין מקצתם. 62) וסופה לירקב ולהינקב, ולפיכך טרפה מטעם נקובה. 63) "ברא הקב"ה באדם כוננויות שאם נהפכה אחת מהן אינו יכול לחיות".

24 **טז. הַמְּעִי הָאַחֲרוֹן, שֶׁהוּא שָׁוֶה וְאֵין בּוֹ עִקּוּם, וְהוּא**
25 **שֶׁהָרְעִי יוֹצֵא בּוֹ מִן הָעֲרָוָה, וְהוּא דָּבוּק בֵּין עִקְּרֵי**
26 **הַיְרֵכַיִם - הוּא הַנִּקְרָא חַלְחֹלֶת[64]. אִם נִקַּב בְּמַשֶּׁהוּ -**
27 **טְרֵפָה, כִּשְׁאָר הַמֵּעַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּקַּב**
28 **לַחֲלַל הַבֶּטֶן[65]; אֲבָל אִם נִקַּב בַּמָּקוֹם הַדָּבוּק בַּיְרֵכַיִם**
29 **- מֻתֶּרֶת[66]. וַאֲפִלּוּ נִטַּל מִמֶּנּוּ מְקוֹם הַדֶּבֶק כֻּלּוֹ -**
30 **מֻתֶּרֶת; וְהוּא שֶׁיִּשְׁתַּיֵּר מֵאָרְכּוֹ בְּשׁוֹר כְּמוֹ אַרְבַּע**
31 **אֶצְבָּעוֹת[67].**

64) שהרעי מחלחל שם. 65) כלומר, למקום חוץ לבין הירכיים. 66) הואיל וירכיים מעמידות אותה. 67) וכן פירש הרי"ף, אבל רש"י שם סובר שאם נשתייר כאצבע כשרה, וזו היא "כדי תפיסה" שאמר רב נחמן שם. ובבהמות אחרות משערים לפי גודלן ביחס לשור.

32 **יז. הָעוֹף - אֵין לוֹ כָּרֵס וְלֹא הֶמְסֵס וְלֹא בֵּית**
33 **הַכּוֹסוֹת; אֲבָל יֵשׁ לוֹ כְּנֶגְדָּן זֶפֶק[68] וְקַרְקְבָן. וְכָל**
34 **הַטְּרֵפוֹת שָׁווֹת הֵן בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[69]. וְזֶפֶק שֶׁנִּקַּב**
35 **גַּגּוֹ בְּמַשֶּׁהוּ - טְרֵפָה. וְאִי זֶהוּ גַּגּוֹ שֶׁל זֶפֶק? זֶה**
36 **שֶׁיִּמָּתַח עִם הַוּשֶׁט כְּשֶׁיַּאֲרִיךְ הָעוֹף צַוָּארוֹ. אֲבָל שְׂאָר**
37 **הַזֶּפֶק שֶׁנִּקַּב - מֻתָּר.**

68) כיס שהאוכל נקבץ שם. 69) טריפות שמנו חכמים באיברי בהמה. גם בחיה ועוף, אם יש בהם אותם האיברים, טריפה.

38 **יח. שְׁנֵי כִּיסִין יֵשׁ בַּקַּרְקְבָן: הַחִיצוֹן אָדֹם כְּמוֹ בָּשָׂר,**
39 **וְהַפְּנִימִי לָבָן כְּמוֹ עוֹר. נִקַּב זֶה בִּלֹּא זֶה - מֻתֶּרֶת, עַד**
40 **שֶׁיְּנַקְּבוּ שְׁנֵיהֶן בְּמַשֶּׁהוּ. וְאִם נִקְּבוּ שְׁנֵיהֶן זֶה שֶׁלֹּא**
41 **כְּנֶגֶד זֶה - מֻתָּר[70].**

70) ואינו דומה לווושט שאם ניקבו העורות זה שלא כנגד זה נבילה, שהוושט מתכווץ ומתרחב הואיל ואוכלין נכנסים דרך הוושט ויכול להיות שיזדמנו זה כנגד זה, מה שאין כן בקורקבן, שתמיד הוא נח ואם ניקב זה שלא כנגד זה תמיד נמצאים במצב זה והעור האחד מגין על חבירו. וכתב המגיד משנה בשם הרשב"א והר"ן שבניקב החיצון כשר רק אם בא מחמת מחלה, אבל על ידי קוץ או מחט טריפה, כדין מחט בחלל הגוף.

42 **יט. הַטְּחוֹל אֵינוֹ מִן הָאֵיבָרִין שֶׁנִּקִּיבָתָן בְּמַשֶּׁהוּ,**

וּלְפִיכָךְ לֹא מָנוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים בִּכְלָלָן. אֶלָּא יֵשׁ לַנֶּקֶב שֶׁלּוֹ שִׁעוּר שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה בְּכֻלּוֹ. כֵּיצַד? הַטְּחוֹל - רֹאשׁוֹ הָאֶחָד עָבֶה, וְהַשֵּׁנִי דַּק, כִּבְרִית הַלָּשׁוֹן. אִם נִקַּב בָּרֹאשׁ הָעָבֶה[71] נֶקֶב מְפֻלָּשׁ - טְרֵפָה. וְאִם נִקַּב נֶקֶב שֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ: אִם נִשְׁאַר תַּחְתָּיו כָּעֲבִי דִינָר שֶׁל זָהָב[72] - מֻתָּר; פָּחוֹת מִכָּאן - הֲרֵי הוּא כִּמְפֻלָּשׁ וּטְרֵפָה. אֲבָל אִם נִקַּב הַדַּק - כְּשֵׁרָה[73].

71) אמרו: אין הלכה כר' עוירא שפסק ניקב הטחול טריפה, ומסיימים: "והני מילי בקולשיה, אבל בסומכיה טריפה". פירוש: ודברים אלה נאמרו בחלק הדק, אבל בחלק העבה טריפה. ויש מפרשים שכל שדבוק לבטן הוא בכלל ראש העבה. 72) ואם כן יש הגנה נגד הנקב. שיעור כעובי דינר זהב זהו פחות מחצי עוביו של הטחול. דינר של זהב עבה כפליים משל כסף. 73) ובטחול של עוף אין טריפות כלל.

כ. כָּל אֵבֶר שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בּוֹ: שֶׁאִם נִקַּב בְּמַשֶּׁהוּ - טְרֵפָה, כָּךְ אִם נִטַּל כֻּלּוֹ - טְרֵפָה[74]. בֵּין שֶׁנִּטַּל בְּחֹלִי אוֹ בְיָד[75] בֵּין שֶׁנִּבְרָא חָסֵר[76]. וְכֵן אִם נִבְרָא בִּשְׁנֵי אֵיבָרִים מֵאוֹתוֹ אֵבֶר - טְרֵפָה; שֶׁכָּל הַיָּתֵר - כְּנָטוּל הוּא חָשׁוּב[77]. כֵּיצַד? נִטַּל אֶחָד מִן הַמְּעַיִם אוֹ הַמָּרָה[78] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן[79], בֵּין בְּעוֹף בֵּין בְּבְהֵמָה - טְרֵפָה. וְכֵן אִם נִמְצָא בָהֶן שְׁתֵּי מְרֵרוֹת אוֹ שְׁנֵי מְעַיִם - טְרֵפָה. וְכֵן כֹּל כֵּיוֹצֵא בָהֶן. אֲבָל אִם נִטַּל הַטְּחוֹל אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ שְׁנַיִם - מֻתָּרֶת; שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל הַמְּנוּיִין[80].

74) שהוא חיסרון כמו ניקבה. ובתוספות שם כתבו, שכל הנקובים שנמנו בין הטריפות, מכל שכן אם ניטלו, טריפה. 75) טריפה משום נטולה. 76) טריפה משום חסירה. 77) רבינו מפרש, כנטול כאילו ניטלו שניהם וטריפה משום חסרה. 78) שאם ניקבה טריפה, כמבואר למעלה. ויש לטעום את הכבד ואם נמצא בו טעם מר, כשרה, כי המרה נבלעת בכבד ואין זה בכלל חסרה. 79) באיברים שאם ניקבו במשהו, טריפה. 80) עם האיברים שניקבו טריפה.

כא. הַמְּעַי הַיָּתֵר שֶׁתִּטְרֵף בּוֹ הַבְּהֵמָה הוּא הַיָּתֵר מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ שְׁנֵי מְעַיִם זֶה בְּצַד זֶה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּמְעֵי הָעוֹף; אוֹ שֶׁהָיָה הַמְּעַי יוֹצֵא כְּעֻנָּף מִן הַבַּד וַהֲרֵי הוּא מֻבְדָּל, בֵּין בְּעוֹף בֵּין בִּבְהֵמָה; אֲבָל אִם חָזַר וְנִתְעָרֵב עִם הַמְּעַי וְנַעֲשָׂה אֶחָד מִשְּׁנֵי רָאשָׁיו, וַהֲרֵי שְׁנֵיהֶם מֻבְדָּלִין בָּאֶמְצַע - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת, וְאֵין כָּאן יָתֵר.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר נקובת הריאה, והקנה שנקב מן החזה ולמטה; ריאה הסרוכה לדופן; אטום בריאה וכיצד בודקין אותו; וריאה שנשפכה כקיתון; ריאה שנמצאו בה אבעבועות ואם היא אחת ונראית כשתים; ריאה שנתמסמסה ודמיון בין נקב לנקב; ומחט שנמצאת בריאה; מראות הריאה; ועוף שנפל לאור; או שנמצא הכבד כמראה בני מעיים; ודין ושט שנמצא עור החיצון לבן והפנימי אדום.

א. שְׁנֵי קְרוּמוֹת יֵשׁ עַל הָרֵאָה. אִם נִקַּב זֶה בְּלֹא זֶה[2] - מֻתֶּרֶת; וְאִם נִקְּבוּ שְׁנֵיהֶן - טְרֵפָה[3]. אֲפִלּוּ נִגְלַד[4] הַקְּרוּם הָעֶלְיוֹן[5] כֻּלּוֹ וְהָלַךְ לוֹ - מֻתֶּרֶת. וְהַקָּנֶה שֶׁנִּקַּב מִן הֶחָזֶה וּלְמַטָּה בְּמַשֶּׁהוּ - טְרֵפָה[6]. וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה בַּקָּנֶה לְמַטָּה.

2) או התחתון או העליון. 3) כמו ששנינו ניקבה הריאה, שם. 4) נקלף. 5) ובמקרה שנגלד התחתון - טריפה, מפני שבוודאי חסרה הריאה. 6) שנידון כריאה, לא כגרגרת, גמרא שם מה.

ב. הִתְחִיל בִּשְׁחִיטָה וְשָׁחַט כָּל הַקָּנֶה וְאַחַר כָּךְ נִקְּבָה הָרֵאָה וְאַחַר כָּךְ גָּמַר הַשְּׁחִיטָה - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, הוֹאִיל וְנִקְּבָה קֹדֶם גְּמַר שְׁחִיטָה[7]. וְכֵן כֹּל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה[8].

7) שאין הלכה כריש לקיש שם, ואע"פ שהריאה תלויה בקנה וקיימא־לן יש טרפות לחצי חיות. כלומר, אף־על־פי שהבהמה איבדה כבר חצי חיותה, היא נטרפת כמו בהמה חיה. 8) כגון ששחט את הושט ואחר־כך ניקבו בני מעיים ואח"כ גמר השחיטה, טריפה. אף שחיי בני מעיים תלויים בוושט, יש טרפות לחצי חיות. וכל זה בבהמה, אבל בעוף כיון ששחט סימן אחד או רובו, נגמרה השחיטה ואין טרפות אחריה.

ג. אֶחָד מִסְּמִפּוֹנֵי רֵאָה שֶׁנִּקַּב, אֲפִלּוּ נִקַּב לַחֲבֵרוֹ[9] - טְרֵפָה[10]. וְרֵאָה שֶׁנִּקְּבָה, וְעָלָה קְרוּם בַּמַּכָּה וְנִסְתַּם הַנֶּקֶב - אֵינוֹ כְּלוּם[11]. נִקְּבָה הָאוֹם שֶׁל רֵאָה[12], אַף עַל פִּי שֶׁדִּפֵּן סוֹתַמְתָּהּ - טְרֵפָה[13]. וְאִם נִקְּבָה בִּמְקוֹם חִתּוּךְ הָאֲנוֹת[14] שֶׁלָּהּ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁרוֹבֶצֶת עָלָיו[15] - כְּשֵׁרָה.

9) לסמפון שני הסותם את פי הנקב, ומכל־שכן אם ניקב במקום שאין כל סתימה, כגון שניקב לפני כניסת הסמפון לבשר הריאה, אבל אם ניקב לבשר הריאה, הבשר מגין וכשרה. וראה גם מגיד־משנה וכסף־משנה. וראה גם לקמן הלכה י. 10) וחברו אינו מגין עליו, הואיל שדופן הסמפון קשה, אינו סותם הנקב. 11) בגמרא: אינו קרום, ופירש"י שסופו ליסתר. 12) העיקר שלה והיא היא הריאה. והראשונים קוראים לו בארמית: אומא, ראה 'תוספות' שם. והיא שוכבת רחוקה מן הדופן. 13) הואיל והאומה הגדולה למעלה בחלל רחוקה מן הדופן, הסתימה מתפרקת. 14) חמש בליטות כמו אזנים יוצאות מן הריאה, שלוש מהאום הימנית ושתים מהאום השמאלית ונקראות אונות, כמבואר בפרק ח הלכה א. 15) הריאה והדופן גדלים כאחד וסמוכים תמיד, וסתימת הדופן קיימת ואינה מתפרקת.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁסָּתַם מְקוֹם הַנֶּקֶב שֶׁבָּאֲנוֹת בָּשָׂר[16]; אֲבָל אִם נִסְתַּם הַנֶּקֶב לְעֶצֶם - אֵינוֹ מֵגֵן. וְאִם הָיָה נֶקֶב הָאֲנוֹת דָּבוּק בְּעֶצֶם וּבְבָשָׂר - מֻתֶּרֶת[17].

16) סוגיא שם. כיון שיש נקב ממש, צריך סתימת בשר,

שאין סירכא סותמת ואין עצם סותמת. 17) מפני שהבשר מונע את העצם מלהתפרק.

ה. הָאוֹם שֶׁל רֵאָה שֶׁנִּמְצֵאת סְמוּכָה לַדֹּפֶן[18], בֵּין שֶׁהֶעֱלָת[19] צְמָחִים[20] בֵּין שֶׁלֹּא הֶעֱלָת - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִקְּבָה[21]. וְכֵיצַד עוֹשִׂין בָּהּ? מְפָרְקִין אוֹתָהּ מִן הַדֹּפֶן, וְנִזְהָרִין בָּהּ שֶׁלֹּא תִּנָּקֵב[22]. אִם נִמְצֵאת נְקוּבָה, וְנִמְצָא בַּדֹּפֶן מַכָּה בִּמְקוֹם הַנֶּקֶב - תּוֹלִין[23] בַּמַּכָּה[24] וְאוֹמְרִים: אַחַר שְׁחִיטָה נִקְּבָה כְּשֶׁנִּפְרְקָה מִן הַמַּכָּה; וְאִם אֵין מַכָּה בַּדֹּפֶן - בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּקֶב זֶה[25] בָּרֵאָה הָיָה קֹדֶם הַשְּׁחִיטָה, וּטְרֵפָה.

18) והוא־הדין סרוכה. 19) הריאה. 20) אבעבועות הדומים למראה מוגלה סביבות מקום סמיכתה לדופן. 21) כיון שנמצאה בה ריעותא. 22) בגמרא: מייתי סכינא דחליש פומיה, ופירש"י פיו חדוד ודק וחותך יפה, שלא יקרע קרום הריאה במושכו אותו מן הדופן. 23) דוקא כשהמכה היא נגד מקום הנקב כולו תולין במכה, אבל אם היתה סרוכה במכה וחוץ למכה טריפה, כי מה תועיל המכה לאותו חלק הנקב שאינו כנגדה. 24) אף אם נמצאה הריאה נקובה. ודעת הראב"ד, שאם נמצאת נקובה, אין לתלות במכה ולהכשיר באומד. כתב המגיד־משנה, דוקא אם נמצאת מכה בדופן תולין בה, לפי שהדופן רחב וליחותו מרובה ונקלטת הריאה אליו. אבל במכה בשאר איברים, אין תולין בה כלל. 25) והיינו אם נמצא נקב. רבינו סתם כאן ולא פירש מה הדין אם לא נמצא נקב ולא מכה, אם צריך לבדוק את הריאה בנפיחה כמ"ש בפרק יא, או לא. וראה מגיד־משנה וכסף־משנה כאן.

ו. הָרֵאָה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ מָקוֹם אָטוּם כָּל שֶׁהוּא[26] שֶׁאֵין הָרוּחַ נִכְנֶסֶת בּוֹ וְאֵינוֹ נִתְּפָּח - הֲרֵי זוֹ כִּנְקוּבָה, וּטְרֵפָה[27]. וְכֵיצַד בּוֹדְקִין אוֹתוֹ? קוֹרְעִין הַמָּקוֹם שֶׁלֹּא נִתְּפַּח בִּשְׁעַת נְפִיחָה. אִם נִמְצֵאת בּוֹ לֵחָה[28] - מֻתֶּרֶת; שֶׁמַּחֲמַת הַלֵּחָה לֹא נִכְנְסָה שָׁם הָרוּחַ. וְאִם לֹא נִמְצֵאת בּוֹ לֵחָה - נוֹתְנִין עָלָיו[29] מְעַט רֹק אוֹ תֶּבֶן אוֹ כָּנָף וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, וְנוֹפְחִין אוֹתָהּ. אִם נִתְנַדְּנֵד - כְּשֵׁרָה; וְאִם לַאו - טְרֵפָה, שֶׁאֵין הָרוּחַ נִכְנֶסֶת לְשָׁם[30].

26) שם מז: שאין ניכר בו כל שינוי אחר, אלא שאינו עולה בנפיחה. 27) מטעם נקובה. 28) מוגלא, בגמרא. 29) על האטום לאחר שנקרע. 30) והרי היא כנקובה, כמבואר למעלה.

ז. רֵאָה שֶׁתִּשְׁמַע בָּהּ הֲבָרָה[31] כְּשֶׁנּוֹפְחִין אוֹתָהּ: אִם נִכַּר הַמָּקוֹם שֶׁמִּמְּנּוּ תִּשְׁמַע הַהֲבָרָה - מוֹשִׁיבִין עָלָיו רֹק אוֹ תֶּבֶן וְכֵיוֹצֵא בּוֹ[32]. אִם נִתְנַדְּנֵד - בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא נְקוּבָה, וּטְרֵפָה. וְאִם לֹא נִכַּר הַמָּקוֹם - מוֹשִׁיבִין אוֹתָהּ בְּמַיִם פּוֹשְׁרִין וְנוֹפְחִין אוֹתָהּ. אִם בִּקְּבִּק[33] הַמַּיִם - טְרֵפָה[34]; וְאִם לַאו - בְּיָדוּעַ שֶׁקְּרוּם הַתַּחְתּוֹן בִּלְבַד נִקַּב, וְהָרוּחַ תִּנְהַג[35] בֵּין שְׁנֵי הַקְּרוּמוֹת, וּמִפְּנֵי זֶה יִשְׁמַע בָּהּ קוֹל דְּמָמָה בִּשְׁעַת נְפִיחָה.

31) כגון נוצה. 32) כשכש. גירסא אחרת: "אם בצבץ", מלשון נדנוד. 33) בידוע שהיא נקובה. 34) הולכת. 35) שם. רב נחמיה בר יוסף בדיק ליה בפשורי.

ח. זֶה עִקָּר גָּדוֹל יִהְיֶה בְּיָדְךָ[36]: שֶׁכָּל רֵאָה שֶׁנּוֹפְחִין אוֹתָהּ בְּפוֹשְׁרִין וְלֹא יְבַקְּבֵק הַמַּיִם - הֲרֵי הִיא שְׁלֵמָה מִכָּל נֶקֶב.

36) שהרי ניקב הסמפון טריפה, למעלה בהלכה ג, וכל־שכן נימוח.

ט. רֵאָה שֶׁנִּשְׁפְּכָה כְּקִיתוֹן, וּקְרוּם הָעֶלְיוֹן שֶׁלָּהּ קַיָּם שָׁלֵם בְּלֹא נֶקֶב: אִם הַסִּמְפּוֹנוֹת עוֹמְדִים בִּמְקוֹמָם וְלֹא נִמּוֹחוּ - כְּשֵׁרָה; וְאִם נִמּוֹחַ אֲפִלּוּ סִמְפּוֹן אֶחָד - טְרֵפָה[37]. כֵּיצַד עוֹשִׂין? נוֹקְבִין אוֹתָהּ וְשׁוֹפְכִין אוֹתָהּ בִּכְלִי שֶׁהוּא שׁוּעַ בַּאֲבָר[38] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. אִם נִרְאֶה בָּהּ חוּטִין לְבָנִין - בְּיָדוּעַ שֶׁנִּמּוֹקוּ הַסִּמְפּוֹנוֹת, וּטְרֵפָה; וְאִם לַאו - בְּשֵׂר הָרֵאָה בִּלְבַד הוּא שֶׁנִּמּוֹק, וּכְשֵׁרָה[39].

37) מחופה עופרת וחלק. 38) שם: ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים, כשרה. 39) שם מח. העלתה צמחים.

י. רֵאָה שֶׁנִּמְצְאוּ בָהּ אֲבַעְבּוּעוֹת[40]: אִם הָיוּ מְלֵאִים רוּחַ, אוֹ מַיִם זַכִּים, אוֹ לֵחָה הַנִּמְשֶׁכֶת כִּדְבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ לֵחָה יְבֵשָׁה וְקָשָׁה אֲפִלּוּ כָּאֶבֶן[41] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; וְאִם נִמְצֵאת בָּהֶן לֵחָה סְרוּחָה אוֹ מַיִם סְרוּחִין אוֹ עֲכוּרִין - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה. וּכְשֶׁמּוֹצִיא הַלֵּחָה וּבוֹדֵק אוֹתָהּ - צָרִיךְ לִבְדֹּק הַסִּמְפּוֹן שֶׁתַּחְתֶּיהָ[42]. אִם נִמְצָא נָקוּב - טְרֵפָה.

40) בגמרא שם: טינרי, כלומר קשים כאבן. 41) שתחת האבעבוע, הואיל שהוא מקום מקולקל, יש לחשוש שמא ניקב הסמפון, ואין שם בשר בריא מגין עליו. וכמו בריאה שנשפכה כקיתון בהלכה הקודמת, ובזה מסולקת קושיית הראב"ד לקמן פרק יא ה"ה. ראה במגיד־משנה. 42) לא שנא מלאים מים זכים, לא שנא מים סרוחים. ודוקא שהן נפוחים ועומדים. אבל צמחים קשים כאבן, אפילו סמוכים אהדדי כשרה (מ"מ).

יא. רֵאָה שֶׁנִּמְצְאוּ בָהּ שְׁתֵּי אֲבַעְבּוּעוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ - טְרֵפָה[43]; שֶׁהַדָּבָר קָרוֹב הַרְבֵּה שֶׁיֵּשׁ נֶקֶב בֵּינֵיהֶן, וְאֵין לָהֶן דֶּרֶךְ בְּדִיקָה. הָיְתָה אַחַת וְנִרְאֶה כִּשְׁתַּיִם - נוֹקְבִין הָאַחַת. אִם שָׁפְכָה לָהּ הָאַחֶרֶת - אַחַת הִיא וּמֻתֶּרֶת[44], וְאִם לַאו - טְרֵפָה.

43) יש כמין סדק באמצעיתה, ונראים כשתים. 44) אם אין בהם לחה, מים סרוחים או עכורים.

יב. הָרֵאָה שֶׁנִּתְמַסְמְסָה - טְרֵפָה[45]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּמְצֵאת שְׁלֵמָה, וּכְשֶׁתּוֹלִין אוֹתָהּ - תִּתָּחֵךְ וְתִפֹּל חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת. רֵאָה שֶׁנִּמְצֵאת נְקוּבָה בְּמָקוֹם שֶׁיַּד הַטַּבָּח מְמַשְׁמֵשׁ - מֻתֶּרֶת, וְתוֹלִין בְּיָדוֹ וְאוֹמְרִין: מִיַּד הַטַּבָּח נִקְּבָה אַחַר הַשְּׁחִיטָה. נִמְצָא הַנֶּקֶב בְּמָקוֹם

אַחֵר, וְאֵין יָדוּעַ אִם קֹדֶם שְׁחִיטָה אוֹ אַחַר שְׁחִיטָה - נוֹקְבִין בָּהּ נֶקֶב אַחֵר וּמְדַמִּין[46], כְּשֵׁם שֶׁעוֹשִׂים בִּבְנֵי מֵעַיִם[47].

45) שם נג: וראה פרק ה הלכה ט, שזהו כל שרופא גורדו מן החבורה ורואים את הבשר כאילו חסר. והמגיד־משנה פרק ו הלכה יט כתב: והוי יודע, שכל מקום שאמרו חז"ל אם ניקב טריפה, הוא־הדין אם נמצא בשר רך שהרופא גורדו, חשבינן ליה כנקוב. 46) נקב לנקב. 47) למעלה פרק ו הלכה יד: נוקבים נקב אחר ומדמין לו, אם היה הנקב הראשון כמותו כשרה, ואם היה ביניהן שינוי, קודם שחיטה ניקב וטריפה.

יג. וְאֵין מְדַמִּין מֵרֵאָה שֶׁל בְּהֵמָה דַקָּה[48] לְרֵאָה שֶׁל בְּהֵמָה גַּסָּה, אֶלָּא מִדַּקָּה לְדַקָּה וּמִגַּסָּה לְגַסָּה. נִמְצָא הַנֶּקֶב בְּאֶחָד מִן הָאַבַעְבּוּעוֹת[49] - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, וְאֵין אוֹמְרִין: נִקַּב אַבַעְבּוּעַ אַחֵר וְנַעֲרֹךְ, שֶׁאֵין הַדָּבָר נִכָּר.

48) שם: אבל לא מגסה לדקה ולא מדקה לגסה. אבל רש"י פירש שם דקה - החלק הדק בריאה, והיינו אונא שהיא קטנה. וגסה החלק הגס, והיינו האומא שהיא גדולה. 49) בגמרא שם מו: אין מקיפין בבועי, ופירש"י: בועה שניקבה בריאה במקום שאין יד הטבח ממשמשת, ואין לתלות ביד הטבח, ואין ידוע אם ניקבה קודם שחיטה או לאחר שחיטה, אין מביאין בועה אחרת להקיף ולנקוב אותה ולראות אם מראה הנקבים שוים, שבבועה העשויה להשתנות בכל שעה ושעה, יש לחשוש שמא מראה אחר היה ונשתנה. וזהו שמסיים רבינו, שאין הדבר ניכר.

יד. מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת בְּרֵאָה[50] - נוֹפְחִין אוֹתָהּ[51]. אִם לֹא יָצָא מִמֶּנָּה רוּחַ - בְּיָדוּעַ שֶׁזֹּאת הַמַּחַט דֶּרֶךְ סְמִפּוֹנוֹת נִכְנְסָה[52] וְלֹא נִקְּבָה. וְאִם נִתְחַתְּכָה הֲרֵאָה קֹדֶם נְפִיחָה וְנִמְצֵאת בָּהּ הַמַּחַט - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה[53]; שֶׁהַדָּבָר קָרוֹב שֶׁנִּקְּבָה[54] כְּשֶׁנִּכְנְסָה.

50) כשהיא שלימה, והרגישו בה במשמוש היד. 51) שם מח: כרבנן המכשירים. ודוקא על ידי נפיחת הריאה, וכן כתב הרי"ף. 52) וכשרה בכל ענין, אפילו אם קצה החד של המחט לפנים. ואינו דומה לכבד, שפסק למעלה פרק ו הלכה ט, שאם קצה החד של המחט לפנים טריפה דוודאי ניקבה כשנכנסה, משום שסמפוני הריאה רחבים והריאה קרובה לקנה, ואפילו אם הראש העגול לחלל, המחט נכנסת לתוך הסמפון, ומשם דוחקת ונכנסת לתוך הבשר של הריאה שהוא רך. 53) אפילו הראש העגול לפנים, והקצה החד לחוץ - טריפה. 54) שדרך הושט לבלוע, ואין דרך הקנה לבלוע, תולין בדבר המצוי יותר, ודרך הושט באה וניקבה.

טו. תּוֹלַעַת שֶׁהָיְתָה בְּרֵאָה וְנִקְּבָה וְיָצְאָה, וַהֲרֵי הָרֵאָה נְקוּבָה בְּתוֹלַעַת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; חֶזְקָתָהּ שֶׁאַחַר שְׁחִיטָה תִּקֹּב וְתֵצֵא. יֵשׁ שָׁם[55] מַרְאוֹת, שֶׁאִם נִשְׁתַּנָּה מַרְאֵה הָאֵבֶר לְאוֹתוֹ הַמַּרְאֶה הָרַע - הֲרֵי הוּא כְּנָקוּב. שֶׁאוֹתוֹ הַבָּשָׂר שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאָיו לְמַרְאֶה זֶה - כְּמַת הוּא חָשׁוּב[56], וּכְאִלּוּ הוּא הַבָּשָׂר שֶׁנֶּהְפַּךְ עֵינוֹ אֵינוֹ מָצוּי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְּׂאֵת. וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי. מִכְּלָל, שֶׁשְּׁאָר הַבָּשָׂר שֶׁנִּשְׁתַּנָּה אֵינוֹ חַי.

55) כמו יש במציאות, וזהו מסגנונו של רבינו, ראה הלכות יסודי התורה פרק א הלכה א. 56) זהו טעם כולל לכל המראות האסורות שיבואו בהלכות הסמוכות.

טז. רֵאָה שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהָ, בֵּין מַרְאֵה כֻּלָּהּ בֵּין מַרְאֵה מִקְצָתָהּ: אִם נִשְׁתַּנֵּית לְמַרְאֶה הַמֻּתָּר, אֲפִלּוּ נִשְׁתַּנֵּית כֻּלָּהּ - מֻתֶּרֶת; וְאִם נִשְׁתַּנֵּת לְמַרְאֶה הָאָסוּר, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא - טְרֵפָה; שֶׁהַמַּרְאֶה הָאָסוּר כְּנֶקֶב הוּא חָשׁוּב[57], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

57) ונקב פסול אפילו בכל שהוא. 58) בהלכה הקודמת.

יז. וְחָמֵשׁ מַרְאוֹת אֲסוּרוֹת יֵשׁ בָּרֵאָה, וְאֵלּוּ הֵן: שְׁחוֹרָה כִּדְיוֹ, אוֹ יֵרֶקָה[59] כְּעֵין כְּשׁוּת, אוֹ כְּעֵין חֵלְמוֹן בֵּיצָה[60], אוֹ כְּעֵין חָרִיעַ[61], אוֹ כְּמַרְאֵה הַבָּשָׂר. וְחָרִיעַ הוּא הַאֶבֶע שֶׁצּוֹבְעִים בּוֹ הַבְּגָדִים, וְהוּא דּוֹמֶה לִשְׁעָרוֹת אֲדֻמּוֹת מְעַט וְנוֹטוֹת לִירוֹקָה.

59) חולין מז: המונח "ירוק" בלשון התלמוד. ורבינו כולל כמה גוונים, שבשפתנו המדוברת נקראים: ירוק, כתום, צהוב וכחול בהיר. וכחול כהה מדמים לשחור, "שחור ככחול". ולהלכה, דעת הפוסקים האחרונים, שכל הנוטה לכתום וצהוב - טריפה, וירוק וכחול - כשרה. 60) שהוא מראה ירוק, שם. 61) בגמרא: מוריקא. והנה רש"י שם פירש, מוריקא כרכום, ובנדה נא: פירש חריע כרכום. וכן פירש הרא"ש בעוקצין. וזה מתאים לירושלמי: מאי חריע מוריקא. ובפירוש המשניות לעוקצין פ"ג משנה ה כתב: "והירושלמי ביאר לנו כי חריע הוא הנקרא בערב אל קרטום".

יח. נִמְצֵאת כְּעֵין חֲרִיּוֹת שֶׁל דֶּקֶל[62] - אוֹסְרִין אוֹתָהּ מִסָּפֵק[63], שֶׁזֶּה קָרוֹב לְמַרְאֶה הָאָסוּר[64]. וְכָל הַמַּרְאוֹת הָאֵלּוּ אֵין אוֹסְרִין בָּהֶם עַד שֶׁנּוֹפְחִים אוֹתָהּ וּמְמָרֵס בָּהּ בְּיָדוֹ. אִם נִשְׁתַּנֵּית לְמַרְאֶה הַמֻּתָּר - מֻתֶּרֶת[65]; וְאִם עָמְדָה בְּעֵינָהּ - אֲסוּרָה.

62) בחולין מז: האי ריאה דדמיא לאופתא טריפה", ומפרש רבינו "אופתא" כעין חריות של דקל. אבל רש"י מפרש בכמה מקומות אופתא - בקעת. 63) שיש שתי לשונות בגמרא בפירוש המילה "דמיא", אם דומה במראהו או במישוש, ולא הוכרעה הלכה כמי. 64) נוטה מעט לאדמימות או לצהוב. 65) כן כתוב בשם רבינו האי גאון: וששאלתם מראות אסורות בריאה כשנופחין אותה מתהפכת למראה בשר באיזה מראה עושין, במראה ראשון או במראה שני? פשיטא כי הריאה בחיי הבהמה נפוחה להניף אויר על הלב, וכמו שנראית כשהיא נפוחה עושין.

יט. אַרְבַּע מַרְאוֹת מֻתָּרוֹת יֵשׁ בָּהּ, וְאֵלּוּ הֵן: שְׁחוֹרָה כִּכְחוֹל[66], אוֹ יֵרֶקָה כְּחָצִיר[67], אוֹ אֲדֻמָּה[68], אוֹ כְּמַרְאֵה

הַכָּבֵד. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הָרְאָה כֻּלָּהּ טְלָאִים טְלָאִים נְקֻדּוֹת נְקֻדּוֹת מֵאַרְבַּע מַרְאוֹת אֵלּוּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת.

66) צבע כחול כמראה לאזור. 67) בגמרא שם ככרתי, ותרגום של חציר כרתי. 68) בין כולה בין מקצתה. וכן נראה מסיום דברי רבינו שכתב: ואפילו היתה הריאה כולה וכו', וראה למעלה בהלכה טז דעת רבינו שמראות האסורות בכל שהוא, טריפה. והראב"ד חולק עליו ואומר, שאינה טריפה אלא־אם־כן נשתנה המראה בריאה כולה.

כ. עוֹף שֶׁנָּפַל לָאוּר[69] וְהוֹרִיק לִבּוֹ[70] אוֹ כְּבֵדוֹ[71] אוֹ קֵרְקָבָנוֹ אוֹ שֶׁהֶאֱדִימוּ הַמַּעַיִם[72] שֶׁלּוֹ בְּכָל שֶׁהוּא[73] - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה. שֶׁכָּל הַיְרֵקִים שֶׁהֶאֱדִימוּ אוֹ הָאֲדֻמִּים שֶׁהוֹרִיקוּ מֶחֱמַת הָאוּר בְּעוֹף - הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁנִּטְּלוּ, וּטְרֵפָה[74]. וְהוּא שֶׁעַיְמְדוּ בְּמַרְאֶה זֶה אַחַר שֶׁשָּׁלְקוּ אוֹתָן מְעַט[75] וּמְמָרְסִין בָּהֶן[76].

69) משנה שם נו. ואלו טרפות בעוף וכו' נפלה לאור ונחמרו בני מעיה. ודוקא עוף אם נשתנו מראה בני מעיו מחמת האור טריפה, אבל בבהמה כשרה. וכ"כ בפירוש לקמן פרק י הלכה יא. וטעם הדבר כמו שכתב הרא"ש לפי שעורה קשה, וגם עובי הצלעות מגינים עליה, וגם בני מעיה קשים להיחמר, כי בטרם יחמרו מן האש, ישרפו עורה ובשרה. 70) האיברים שמתחילתם הם אדומים, והוריקו. 71) משמע שלב וכבד וקורקבן דין אחד להם, ואף במשהו טריפה. אבל הרשב"א ב'תורת הבית' כתב: שאינו מחוור, שלא אמרו במשהו אלא במקום שהנקב פוסל בו, וכמו שאמרו: שיעור ירקותן כשיעור נקיבתן, אבל כבד שאין הנקב פוסל בה, אין ירקותה במשהו אלא־אם־כן הוריקה כנגד מרה, אבל שלא כנגד מרה ושלא כנגד בני מעיים אלא כנגד מקום חיותה לא, עד שהוריקה כנגד כל מקום חיותה, שאם ינטל כל מקום ירקותה תהא תלושה ממקומה. ואפשר שלזה נתכוין רבינו, אלא שהיה לו לפרש. ואפשר לפרש שהמלים "בכל שהוא" מתייחסות לבני מעיים שהאדימו. אבל כאן גבי לב וכבד, לא כתב שום שיעור, משום ששיעור הירוקות שונה בלב וכבד. וראה מה שכתבנו למטה. 72) שמתולדותם הם ירוקים. 73) בגמרא שם: שיעור ירוקתן כשיעור נקובתן. מה נקובתן במשהו, אף ירוקתן במשהו. 74) לפי גירסא זו, טעם שינוי המראה טריפה משום שזהו כחסר ונטול, שלקה כל האבר ומתחלחל מעט מעט, וסופו שיירקב ויינטל. אבל מהרשב"א נראה שהוא גורס ברבינו: כמי שניקבו. וכמו שדמה ר' יוחנן שיעור ירוקתן לשיעור נקובתן, וכן מביא המגיד־משנה שהגירסא ברבינו כמו "שניקבו" וטריפה. אם כן, טעם הטריפות של שינוי המראה משום נקובה, מפני שעומד לינקב, וכל העומד לינקב כנקוב דמי. אלא ודאי מילתא פסיקתא (דבר פשוט) היא, שאין הירוקות דומה לנקב, דבנקב אינה טריפה עד שיעבור לחלל, שאם לא עבר לחלל יכולה להתרפאות ולחיות, מה־שאין־כן בהוריקו כיון שלקה האבר, מתחלחל מעט מעט, ואע"פ שלא הגיע לחלל עכשיו, מכות האש עשויה לרדת למטה למטה ולנקוב, אלא שעתה אינו ניכר.ולפי זה, בלב וקורקבן טריפה אפילו הירקות היא רק עליהם מבחוץ. 75) גמרא שם: ירוקים שהאדימו ושלקן והוריקו כשרים, אבל רבינו מפרש שהוא־הדין אדומים שהוריקו ושלקו וחזרו והאדימו כשרים, משום האי טעמא גופא, ששינוי המראה בא מחמת העשן, שהעשן עושה מירוקים אדומים, ולפעמים מאדומים ירוקים, ראה מגיד־משנה. 76) כלומר, ממשמשים בהם פן יעבור המראה. כסף־משנה. והראה מקורו משם נ. ממשמש בהו ואידמו.

כא. כָּל עוֹף שֶׁנִּמְצֵאת הַכָּבֵד שֶׁלּוֹ כְּמַרְאֵה בְּנֵי מֵעַיִם[77], אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ שְׁאָר בְּנֵי מֵעַיִם, וְעָמְדוּ בְּשִׁנּוּיָן אַחַר שֶׁלִּיקָּה וּמְרִיסָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - בְּיָדוּעַ שֶׁנָּפַל לָאוּר[78] וְנֶחְמְרוּ בְּנֵי מֵעָיו, וּטְרֵפָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁל עוֹף שֶׁלֹּא נִמְצָא בָּהֶם שִׁנּוּי[79], וּכְשֶׁנִּשְׁלְקוּ נִשְׁתַּנּוּ וְהֶאֱדִימוּ הַיְרֵקִים וְהוֹרִיקוּ הָאֲדֻמִּים - בְּיָדוּעַ שֶׁנָּפַל לָאוּר וְנֶחְמְרוּ בְּנֵי מֵעָיו, וּטְרֵפָה. וְכֵן הַדִּישֶׁט שֶׁנִּמְצָא הָעוֹר הַחִיצוֹן שֶׁלּוֹ לָבָן[80] וְהַפְּנִימִי אָדֹם, בֵּין בְּעוֹף בֵּין בִּבְהֵמָה - הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ אֵינוֹ[81], וּטְרֵפָה.

77) בגמרא שם נו: "הוריקה הכבד כנגד בני מעיים". ומפרש רבינו כנגד בני מעיים, כמראה בני מעיים ודומה להם. אבל רש"י וכמה מפרשים אחרים פירשו "כנגד" ממש, היינו חלק הכבד שמקומו כנגד המעיים. 78) שם, ואפילו לא ראינו שנפלה לאור (רבינו גורס בגמרא שם: "בידוע שנפלה לאור וכו'" ומשמע שאע"פ שלא ראינו שנפלה לאור. וכן היא גירסת הרי"ף, אבל הרא"ש והרשב"א והר"ן גורסים: בידוע שנחמרו בני מעיים, ומפרשים שהמדובר כשנודע שנפלה לאור, והכבד שכנגד בני המעיים הוריק, והמעיים עצמם לא נשתנה מראיהם, אבל כשלא נודע שנפלה לאור - כשרה לדעתם). 79) דברי רב נחמן בר יצחק שם: "אף אנו נאמר, אדומים שלא הוריקו ושלקו והוריקו טריפה", ואפילו לא נודע שנפל לאור. וכן כתבו הגאונים בדעת הרי"ף. 80) ומתולדתו הפנימי לבן, והחיצון אדום ונשתנה מראהו, שם מג. בין בעוף בין בבהמה - שלגבי ושט אין הבדל בין עוף לבהמה. 81) משמע, שטריפה לא מטעם נקובה אלא מטעם חסרה, וראה למעלה בהלכה הקודמת.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר חסירה כיצד; ויתור או חליף או סריך באונות; בהמה שצמקה ריאה שלה או שנמצאת נפוחה; בהמה שהיתה חסרת רגל או יתירה ואם היו לה שלוש ידים; נטולה כיצד? וצומת הגידין ושיעורן; ושתחתך מכאן ותחיה ומכאן ותמות; שיעור הכוליא שתהיה כשרה; ואם לקתה או נמצאת בה ליחה.

א. חֲסֵרָה[2] כֵּיצַד? שְׁנֵי אֵיבָרִים הֵן, שֶׁאִם חָסֵר מִמִּנְיָנָם[3] - טְרֵפָה. וְאֵלּוּ הֵן: הָרְאָה וְהָרַגְלַיִם. וְחָמֵשׁ אֻנּוֹת[4] יֵשׁ לָרְאָה. כְּשֶׁיִּתְלֶה אוֹתָהּ אָדָם בְּיָדוֹ וּפְנֵי רְאָה כְּנֶגֶד פָּנָיו - שָׁלֹשׁ מִן הַיָּמִין, וּשְׁתַּיִם מִן הַשְּׂמֹאל. וּבְצַד יָמִין מְמֻנָּה[5] כְּמוֹ אֹזֶן קְטַנָּה[6], וְאֵינָהּ בְּצַד הָאֻנּוֹת. וְיֵשׁ לָהּ כְּמוֹ כִּיס בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהִיא

בְּתוֹךְ הַכִּיס. וְאֵזֶן זוֹ הַקְּטַנָּה הִיא הַנִּקְרֵאת וַרְדָּא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה לְוֶרֶד[7]. וְאֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן. לְפִיכָךְ[8], אִם לֹא נִמְצֵאת הַוַּרְדָּא - מֻתֶּרֶת. שֶׁכָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ: יֵשׁ בְּהֵמוֹת תִּמָּצֵא בָּהֶם[9], וְיֵשׁ בְּהֵמוֹת לֹא תִּמָּצֵא בָּהֶם. וְאִם נִמְצֵאת נְקוּבָה[10], אַף עַל פִּי שֶׁהַכִּיס שֶׁלָּהּ סוֹתֵם אֶת הַנֶּקֶב - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה[11].

2) מתחילת ברייתה, אחת משמונה מיני טרפות שנאמרו בסיני, כמבואר למעלה פ"ה ה"ב. 3) כלומר, שכרגיל נמצאים בבהמה יותר מאחד, ובמנין קבוע. ודעת רבינו, שרק אלה נכללים במין חסירה, אבל אבר יחיד שניטל או חסר - טריפה, מפני שהוא כנקוב ונכלל במין "נקובה" על־פי הכלל: כל אבר שאמרו בו חכמים שאם ניקב - טריפה, גם ניטל או חסר - טריפה, כמו שכתב בפ"ו ה"כ. וראה ב'לחם משנה' [וב'תוספות' שם מב, א. ד"ה ניקב, כתבו: וניטל הלב והריאה והדקין, לא איצטריך למיתני, שבכלל נקובים הם. לקמן בפ"י ה"ט כותב ה'כסף משנה': "תחת חסירה, פרט כג טריפות", וקשה ליישב דבריו עם מה שאומר רבינו כאן, וכפי שנתבאר למעלה]. 4) אזנים, שם מז, א. 5) מן הריאה. 6) בלשון הגמרא: עינוניתא דוורדא. 7) שהיא דקה ואדומה כמותו (רש"י). 8) הואיל ואינה ממנין האונות. 9) סוגיא, שם. 10) דעת הגאונים שהיא רק סרוכה בכיס ואינה דבוקה יפה, ולפיכך אין הכיס מגין. 11) שהיא בכלל האום של הריאה, ואום שניקבה – טריפה, כמבואר למעלה.

ב. חָסַר מִנְיַן הָאֲנוֹת[12] וְנִמְצֵאת אַחַת מִן הַשְּׂמֹאל אוֹ שְׁתַּיִם מִן הַיָּמִין - טְרֵפָה. וְאִם נִמְצְאוּ שְׁתַּיִם בַּיָּמִין וְזֹאת הַוַּרְדָּא - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[13].

12) שם: חסר וכו' טריפה. 13) כי הוורדא משלימה את המנין, אבל אם חסרה אונה בצד שמאל, והוורדא היא בצד שמאל, אין הוורדא משלמת, מפני שאין דרכה לעמוד בשמאל אלא בימין (כסף־משנה בשם הר"ן).

ג. נִתְחַלְּפוּ הָאֲנוֹת, וְנִמְצְאוּ שָׁלֹשׁ מִן הַשְּׂמֹאל וּשְׁתַּיִם מִן הַיָּמִין בְּלֹא וֶרֶד[14], אוֹ שֶׁהָיָה הַוֶּרֶד עִם הַשָּׁלֹשׁ בְּצַד שְׂמֹאל - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, שֶׁהִיא חֲסֵרָה[15] מִצַּד הַיָּמִין[16].

14) אבל אם היה ורד מצד הימין, היא משלמת לשתים שבימין, כמו שכתב בהלכה הסמוכה, והרי יש שלש בימין. ולא נטרפה הבהמה בזה, שיש בשמאל יתרת, שלש במקום שתים, שדעת רבינו יתרת באונות מותרת, בהלכה הסמוכה. 15) אונה. 16) מפני שוורדא העומדת בצד שמאל אינה משלמת. ומשמע מזה, שאם לא חסרה אונה, והוורדא עומדת בשמאל - כשרה, וכן נמצאו שתי וורדות – כשרה, בניגוד לדעת רש"י. רבינו לשיטתו, שיתרת מותרת, כמסקנת הגמרא שם, שאין הלכה כרבא ביתרת.

ד. נִתּוֹסְפוּ הָאֲנוֹת[17] בְּמִנְיָנָם: אִם הָיְתָה הָאֹזֶן הַיְתֵרָה בְּצַד הָאֲנוֹת אוֹ מִלִּפְנֵי הָרֵאָה, שֶׁהוּא עֲמַת הַלֵּב[18] - מֻתֶּרֶת; וְאִם הָיְתָה עַל גַּבָּהּ, שֶׁהוּא לְעֻמַּת הַצְּלָעוֹת - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה; שֶׁהַיָּתֵר כְּחָסֵר. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה[19] כְּמוֹ עָלֶה שֶׁל הֲדַס[20]; אֲבָל פָּחוֹת מִזֶּה - אֵינָהּ אֹזֶן וּמֻתֶּרֶת.

17) שם מז, א. 18) בגמרא שם: מגוואי, כלומר מבפנים. 19) בגדלה. 20) ואפילו יש בה כעלה של הדס רק לאחר נפיחת הריאה - טריפה (כסף־משנה בשם ה'תוספות'). וטעם הדבר, שהרי בהמה בחייה ריאתה נפוחה תמיד (רדב"ז מכת"י).

ה. אֹזֶן שֶׁנִּמְצֵאת דְּבוּקָה[21] בַּחֲבֶרְתָּהּ הַסְּמוּכָה לָהּ - מֻתֶּרֶת. וְאִם נִסְמְכוּ שֶׁלֹּא עַל הַסִּדֶּר, כְּגוֹן שֶׁנִּסְמְכָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁלִישִׁית - טְרֵפָה[22].

21) גירסת ה'מגיד משנה' מכת"י, בדברי רבינו: אוזן שנמצאת דבוקה בחיתוך הסמוכה לחברתה, מותרת. ואם נסמכו שלא על הסדר, כגון שנסמכה ראשונה לשלישית או מגב לגב שלא במקום החיתוך, טריפה. וכן נראה מהרבה פוסקים ראשונים, שגרסו כן בדברי רבינו. ראה ב'כסף משנה'. ולפי אותה גירסא, פירוש "שלא כסדרן" - שם מו, ב - הוא: שלא כסדר שכיבתן זו על גב זו, היינו היא אמנם דבוקה בחברתה הסמוכה לה, אבל לא מחיתוך של זו לחיתוך של זו אלא מגב לגב או מחיתוך לגב וטריפה, אבל גירסת ה'כסף משנה' כנוסח שלפנינו, ולפיה אין חילוק בין חיתוך לחיתוך ובין גב לגב, אלא אם דבוקה בחברתה הסמוכה, והן כסדרן, וכשרה בכל ענין שנסמכה, ורק אם נסמכה ראשונה לשלישית זהו שלא כסדרן וטריפה. ראה ב'כסף משנה' שכן פירשו דברי רבינו, רבינו ירוחם ו'הגהות מיימוניות'. 22) שדיבוק שלא על הסדר עומד להתפרק וסופו לינקב.

ו. נִמְצְאוּ שְׁתֵּי הָאֲנוֹת כְּאֲנָה אַחַת וְאֵינָן נִרְאוֹת כִּשְׁתַּיִם דְּבוּקוֹת[23]: אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן כְּמוֹ עֲלֵה הַהֲדַס[24], בֵּין בְּעִקָּרָן בֵּין בְּאֶמְצָעָן בֵּין בְּסוֹפָן, כְּדֵי שֶׁיְּכַר שֶׁהֵן שְׁתַּיִם דְּבוּקוֹת - מֻתֶּרֶת; וְאִם לַאו - הֲרֵי זוֹ חֲסֵרָה[25] וּטְרֵפָה.

23) שאין להם חיתוך האונות והאומא חלקה, שם מז, ב: "שיעא". אבל אם היו נראות כשתים דבוקות - כשרה, מכיון שסמוכות הן הרי זה כסרוכות כסדרן וכשרה. ראה בה"ה. 24) שזהו השיעור להיכר האונה. ולמד זאת רבינו, מדין היתרת בה"ד, וכשם שלענין תוספת אינה אונה אלא כשיעור עלה של הדס, כן גבי חסרון לא נקרא חסר אם יש אונה כגודל עלה של הדס (מגיד־משנה מכת"י). 25) אונה אחת.

ז. נִמְצֵאת כֻּלָּהּ שְׁתֵּי עֲרוּגוֹת, וְאֵין לָהּ חִתּוּךְ אָזְנַיִם[26] - טְרֵפָה[27]. וְכֵן אִם חָסֵר גּוּף הָרֵאָה[28], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקְּבָה - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁחָסֵר מִנְיַן הָאֲנוֹת וּטְרֵפָה[29]. לְפִיכָךְ, אִם נִמְצָא מִמְּנָה מָקוֹם יָבֵשׁ[30] עַד שֶׁיִּפָּרֵךְ[31] בַּצִּפֹּרֶן - הֲרֵי זוֹ כְּחָסֵר[32] וּטְרֵפָה, וַאֲפִלּוּ הָיָה כָּל שֶׁהוּא[33].

26) בגמרא שם: "שיעא". 27) שסוף־סוף חסר מנין

האונות. [קשה להבין, למה הוצרך רבינו להשמיענו דין זה אחרי שפסק בהלכה הקודמת ששתי אונות דבוקות - טריפה], וראה ב'כסף משנה'. וכן נראה מסיום דברי רבינו: הרי זה כמי שחסר מנין האונות. 28) אע"פ שהקרום קיים. 29) שחסרון מבפנים תחת הקרום נקרא חסרון, שם. ואם תאמר הרי בפ"ז ה"ט פסק רבינו: ריאה שנשפכה כקיתון, אם הקרום שלה קיים - כשרה, הרי שחסרון מבפנים לא נקרא חסרון. יש לומר, שאם לא נימוקה אלא שיש בה איזה קמט וחסרון, קים להו לחכמים שסופה להנקב וטרפה, מה־שאין־כן בנימוקה הריאה, כיון שנתפשט ההפסד כל־כך, אם יש חשש שסופה להנקב כבר היתה נקובה, ולפיכך כשרה (כסף־משנה). 30) שם מו, ב. 31) שיתפורר. 32) מטעם חסירה ולא מטעם נקובה (כסף־משנה). 33) וכן בנשתנה מראה הריאה למראה האסור, ראה למעלה בפ"ז הט"ז, ובראב"ד שם.

ח. רֵאָה שֶׁנִּמְצֵאת נְפוּחָה כְּמוֹ עִקַּר חֲרָיוֹת שֶׁל דֶּקֶל[34] - אוֹסְרִין אוֹתָהּ מִסָּפֵק. שֶׁזּוֹ תּוֹסֶפֶת מְשֻׁנָּה בְּגוּפָהּ, וְשֶׁמָּא הַתּוֹסֶפֶת בַּגּוּף כְּחִסָּרוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּמִּנְיָן[35].

34) שם הלכה יח, פסק רבינו אותו הדין כשנשתנו מראיה כעין חריות של דקל. מקור הלכות אלו: שם מז, ב: אמר רפרם, ריאה הדומה לאופתא – טריפה. ומפרש רבינו, אופתא חריות של דקל כמ"ש הרב המגיד בפ"ז. ושם בסוגיא, לשונות חלוקות בכוונת דברי רפרם: איכא דאמרי (יש אומרים) בגישתא, כלומר במישוש שקשה כעץ. ואיכא דאמרי בחזותא, שהגון כחריות של דקל. ופסק רבינו כשתי הלשונות, ובשני האופנים, כעיקר חריות של דקל וכעין חריות של דקל - טריפה, ובשניהם "אוסרים אותה מספק". 35) שהיתר כחסר, למעלה ה"ד.

ט. הַבְּהֵמָה שֶׁפָּחֲדָה[36] וְיָרְאָה עַד שֶׁצָּמְקָה הָרֵאָה שֶׁלָּהּ וְקָרְבָה לִהְיוֹת יְבֵשָׁה: אִם פָּחֲדָה בִּידֵי שָׁמַיִם[37], כְּגוֹן שֶׁשָּׁמְעָה קוֹל רַעַם אוֹ רָאֲתָה זִיקִים וְכַיּוֹצֵא בָזֶה - מֻתֶּרֶת; וְאִם פָּחֲדָה בִּידֵי אָדָם[38], כְּגוֹן שֶׁשָּׁחֲטוּ לְפָנֶיהָ בְּהֵמָה אַחֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָזֶה - הֲרֵי זוֹ כַּחֲסֵרָה וּטְרֵפָה[39].

36) משנה, שם נד, א. וברייתא נה, ב. ובמשנה נקראת חרותה, היינו שקשה כחריות דקל, מפני יבשותה, כפירוש רש"י שם. 37) כלומר, שהפחד שלה בא מסיבה שנעשה בידי שמים. 38) שהפחד שלה בא מסיבת מעשה בני אדם. 39) שבידי אדם אינה חוזרת ומבריאה, אבל בידי שמים חוזרת ומבריאה. רבינו לא גילה דעתו בדין פחדה בידי שאר בריות. ונראה שהוא סומך על הבדיקה שנאמרה בהלכה הסמוכה, ולכן לא נכנס כלל לדון בפלוגתא של רבי שמעון בן אלעזר ורבנן בדין זה (רדב"ז מכת"י).

י. כֵּיצַד בּוֹדְקִין אוֹתָהּ?[40] מוֹשִׁיבִין אֶת הָרֵאָה בְּמַיִם מְעַט לְעֵת. וְאִם הָיָה זְמַן הַקֹּר - מוֹשִׁיבִין אוֹתָהּ בְּמַיִם פּוֹשְׁרִין, וּבִכְלִי שֶׁאֵין הַמַּיִם מִתְמַצִּין מִגַּבּוֹ וְנוֹזְלִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצּוֹנוּ[41] בְּמְהֵרָה. וְאִם הָיָה זְמַן הַחֹם - מוֹשִׁיבִין אוֹתָהּ בְּמַיִם צוֹנְנִין, בִּכְלִי שֶׁהַמַּיִם מִתְמַצִּין מִגַּבּוֹ[42], כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ קָרִים. אִם חָזְרָה לִבְרִיָּתָהּ[43] - הֲרֵי זוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם וּמֻתֶּרֶת; וְאִם לֹא חָזְרָה - בִּידֵי אָדָם הִיא וּטְרֵפָה.

40) בסוגיא, שם. 41) שלא יתקררו. 42) בגמרא שם: משיכלי חיורי, כלומר כלים עשויים מטיט לבן שעושין ממנו קיתונות ששותים בהם בימות החמה, שהמים מתמצים מגבם ועי"ז הם קרים. 43) שנתרככה.

יא. בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה חֲסֵרָה רֶגֶל[44] בִּתְחִלַּת בְּרִיָּתָהּ - טְרֵפָה. וְכֵן אִם הָיְתָה יְתֵרָה רֶגֶל; שֶׁכָּל הַיָּתֵר - כְּחָסֵר הוּא[45]. אֲבָל אִם הָיוּ לָהּ שָׁלֹשׁ יָדַיִם[46] אוֹ יָד אַחַת - מֻתֶּרֶת[47]. לְפִיכָךְ, אִם נֶחְתַּךְ הַיָּד שֶׁלָּהּ - מֻתֶּרֶת[48]. נֶחְתַּךְ הָרֶגֶל: מִן הָאַרְכֻּבָּה[49] וּלְמַעְלָה - טְרֵפָה; מִן הָאַרְכֻּבָּה[50] וּלְמַטָּה - מֻתֶּרֶת. בְּאֵי זוֹ אַרְכֻּבָּה[51] אָמְרוּ? בָּאַרְכֻּבָּה שֶׁהוּא סוֹף הַיֶּרֶךְ הַסָּמוּךְ לַגּוּף[52].

44) רבינו מתחיל כאן לפרש דיני האיבר השני, שאם חסר ממנינם - טריפה, כמבואר בה"א. 45) בגמרא שם: כל יתר כנטול, ומפרש רבינו כחסר בתחילת ברייתו. וכן נראה מפירוש רש"י שם שכתב, יתר אחד כחסר אחד וטריפה, שהוא כשמוטת הירך בבהמה שטריפה. ויש מפרשים: יתר כנטול, היינו כאילו היתר נטול ממקומו, והרי הוא כאילו ניקב או חסר מקומו, אבל הפוסקים מכריעים כפירוש רש"י ורבינו (לחם־משנה). 46) שתי הרגלים הקדמיות של הבהמה נקראות ידים, והאחוריות נקראות רגלים. 47) שרק חסר או יתר רגל - טריפה, אבל לא יד. סוגיא שם נח, ב. 48) הבהמה, אבל האיבר שנחתך אסור, ראה בפ"ה מהל' מאכלות אסורות ה"ב. 49) משנה, שם עו, א. 50) כמו ברך, מקום קשר וחיבור עצמות. 51) שלש עצמות הן, תחתון נקרא רגל, וארכובה שלו היא הנמכרת עם הראש. למעלה מאותה ארכובה עצם שני נקרא שוק, ובראשו התחתון של העצם השני סמוך לארכובה הם צומת הגידים, ובראשו העליון של אותו העצם היא ארכובה שכנגדו בגמל ניכר ששם בולט עצם בירך הגמל. למעלה מאותה ארכובה היא עצם הקולית (מגיד־משנה מכ"י). 52) היינו ארכובה שכנגדו בגמל ניכר. ומה שאמרו מן הארכובה ולמטה מותרת, היינו למעלה מצומת הגידים בעצם האמצעי, אבל אם נחתך במקום צומת הגידים טריפה, מחמת שהחיתוך באותו מקום מכאיב לה והיא טריפה (מגיד־משנה). ועי' בהט"ו.

יב. נִשְׁבַּר הָעֶצֶם[53] לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה[54]: אִם יָצָא כֻּלּוֹ אוֹ רֻבּוֹ לַחוּץ - הֲרֵי זֶה כְּמָה שֶׁנֶּחְתַּךְ וְנָפַל, וּטְרֵפָה; וְאִם הָיָה הַבָּשָׂר אוֹ הָעוֹר[55] חוֹפֶה רֹב עָבְיוֹ וְרֹב הֶקֵּפוֹ[56] שֶׁל עֶצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[57]. וַאֲפִלּוּ נָפַל מִקְצָת הָעֶצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר וְהָלַךְ לוֹ[58]. וְגִידִים הָרַכִּים אֵינָן חֲשׁוּבִין כְּבָשָׂר[59].

53) משנה, חולין עו, א. ופירש רש"י: נשבר העצם ולא נחתך. 54) אבל למטה מן הארכובה הבהמה מותרת אפילו אם יצא כולו לחוץ, כרב שם, ב. 55) לבדו, שהעור הרי הוא כבשר, שם. 56) רבינו אינו מפרש מה זה רוב

עוביו ומה זה רוב היקפו. רש"י מפרש: רוב עוביו, שלא יצא רוב עובי השבירה לחוץ אלא מיעוט חלל העצם נגלה ורובו נכסה. רוב היקפו, רוב היקף הבשר שסביב העצם על השבר. ורוב עוביו ורוב היקפו, היינו שלא יצא רוב החלל דרך נקב הבשר, ושיהא רוב היקף הבשר שעל השבר קיים. ור"י מפרש: רוב עוביו ורוב היקפו, כעין רוב עוביה ורוב חללה האמור בגרגרת, שהעצם במקום אחד דק, ובמקום אחר גס, ופעמים יצא רוב עוביו לחוץ ולא רוב חללו, וצריך שיהיה מחופה רוב עוביו ורוב היקפו (מגיד־משנה). 57) הבהמה. ובספרים אחרים של רבינו, הגירסא: והאבר נמי מותר, היינו האבר שנשבר, כרב שם, שאם הבשר קיים - זה וזה מותר, בין הבהמה ובין האבר, מה־שאין־כן בנשברה למטה מן הארכובה ואין עור או בשר חופין את רובו, אף־על־פי שהבהמה מותרת - האבר אסור, שאין שחיטת הבהמה מתירתו, כיון שהוא מדולדל, כמבואר במשנה. 58) הואיל ועור או בשר חופין את רובו, מעלה ארוכה אע"פ שחסר העצם (כסף־משנה בשם הרשב"א ב'תורת הבית'). 59) שסופם להקשות והולכים אחר הסוף, ולפיכך אם מחופה השבר בגידים אינו חיפוי. שם, עמ' ב.

יג. צֹמֶת הַגִּידִין[60] הֵן בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה[61] לְמַעְלָה מִן הָעֲקֵב[62] בַּמָּקוֹם שֶׁתּוֹלִין בּוֹ הַטַּבָּחִים[63] הַבְּהֵמָה. וְהֵן שְׁלֹשָׁה גִידִין לְבָנִים[64]: אֶחָד עָבֶה[65], וּשְׁנַיִם דַּקִּים. וּמִמָּקוֹם שֶׁיִּתְחִיל[66] וְהֵן קָשִׁים[67] וּלְבָנִים עַד שֶׁיָּסוּר הַלֵּבֶן מֵהֶן וַיַּתְחִילוּ לְהִתְאַדֵּם וּלְהִתְרַכֵּךְ - הוּא צֹמֶת הַגִּידִים. וְהוּא כְּאֹרֶךְ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אֶצְבָּעוֹת בְּשׁוֹר[68].

60) קשר שלשה גידים ומקום הידוקם. בגמרא: מקום שהגידים צומתים בו. 61) שם. 62) זו היא ארכובה הנמכרת עם הראש, ראה הי"א, והשם עקב הוא העצם הקטן המחבר את הפרקים, שנקרא בתלמוד: עילוי ערקומא (כסף־משנה). 63) בגמרא: היכא דפרעי טבחיא. 64) בגמרא שם, מונה "חיורי" בין הסימנים של צומת הגידים. 65) שם, ב. 66) שיוצאים מן העצם ומהלכים בבשר, שהעצם למעלה מן הפרק, ערום בלא בשר כשתים ושלש אצבעות, והגידים אדוקים בו (רש"י). 67) "אשוני" שם, וזהו הסימן השני של צומת הגידים. 68) בגמרא שם: וכמה? ארבעה בטדי, ומפרש רבינו "בטדא" ארבע אצבעות. ורש"י מפרש, "בטדא" אצבע. ואם כן, שיעור אורך צומת הגידין ארבע אצבעות. והרשב"א בתשובה כתב כפירוש רבינו, שהרי נראה לעין שאפילו בבהמה דקה מתפשטים צומת הגידים יותר מארבע אצבעות. ועוד, קבלת הגאונים היא ש"בטדא" הוא ארבע אצבעות (כסף־משנה). וה'ערוך' גורס בגמרא "בטרי" וע"ש.

יד. וּמִנַּיִן גִידִים אֵלּוּ בְּעוֹף - שִׁשָּׁה עָשָׂר גִידִין[69]. תְּחִלָּתָן מִן הָעֶצֶם שֶׁל מַטָּה[70] מֵאֶצְבַּע יְתֵרָה עַד סוֹף הָרֶגֶל שֶׁהוּא עָשׂוּי קַשְׂקַשִּׂים קַשְׂקַשִּׂים.

69) שם. 70) טעות היא שנפלה בספרים, שהרי כל טריפות שמנו בבהמה, כנגדם בעוף. ורבינו בעצמו כתב בתשובה לחכמי פרובינצא, שמעולם לא עלה על דעתו כן, אלא שצומת הגידים בעוף במקום שהם בבהמה (כסף־משנה). והראב"ד בהשגותיו כתב: זה חידוש גדול . . . ואמת הוא שהם יורדים עד למטה עד שהם מתקשרים ומתחזקים בארכובה, משם הם חיים ומפרנסים את הגוף. והרשב"א כתב שרבינו חזר בו, והסכים שמקום צומת הגידים בעוף כמו בבהמה (כסף־משנה).

טו. בְּהֵמָה שֶׁנֻּחְתְּכוּ רַגְלֶיהָ בִּמְקוֹם צֹמֶת הַגִּידִין[71] - טְרֵפָה. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר[72]: כֵּיצַד תֵּחָתֵךְ לְמַעְלָה מִצֹּמֶת הַגִּידִים וְהִיא מֻתֶּרֶת, עַד שֶׁתֵּחָתֵךְ לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה הָעֶלְיוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[73], וְאִם נֶחְתַּךְ לְמַטָּה מִצֹּמֶת הַגִּידִים[74] - אֲסוּרָה? שֶׁבַּטְּרֵפוֹת, תֵּחָתֵךְ מִכָּאן וְתִחְיֶה, וּמִכָּאן וְתָמוּת. וְלֹא נֶאֱסְרָה בְּהֵמָה זוֹ[75] מִפְּנֵי שֶׁהִיא חֲתוּכַת רֶגֶל מִמָּקוֹם זֶה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנֻּחְתְּכוּ הַגִּידִין, שֶׁחֲתִיכָתָן מִכְּלַל הַטְּרֵפוֹת כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[76].

71) בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמטה - כשרה, מן הארכובה ולמעלה — פסולה. ובגמרא שם פירשו, שהכוונה במקום צומת הגידים. 72) בסוגיא, שם. 73) בהי"א. 74) הגירסא הנכונה היא: למטה בצומת הגידים, שאם למטה מצומת הגידים היינו הארכובה התחתונה, ודאי כשרה. 75) זו היא הסברה נוספת של רבינו, שאין מדמין נחתך למעלה מצומת הגידים לנחתך במקום צומת הגידים, מכיון ששני סוגי טריפות הם, הראשון משום חתוכת רגל, והשני משום חתוכת הגידים (כסף־משנה). 76) בהי"ז.

טז. נְטוּלָה[77] כֵּיצַד? שְׁלֹשָׁה אֵיבָרִים הֵן[78], שֶׁאִם נִטְּלוּ - טְרֵפָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן דִּין נֶקֶב וְלֹא דִּין חִסָּרוֹן. וְאֵלּוּ הֵן: צֹמֶת הַגִּידִים[79], וְהַכָּבֵד[80], וּלְחִי הָעֶלְיוֹן.

77) אחת משמונה מיני טרפות שנאמרו למשה בסיני, כמבואר פ"ה ה"ב. 78) שנאמר בהם בפירוש - נטולה. אבל בשאר אברים, יש כלל: כל אבר שאמרו חכמים בו שאם ניקב במשהו טריפה, כך אם ניטל כולו טריפה (פ"ו ה"כ). ואין למנותו במין "נטולה" אלא במין "נקובה". 79) במשנה, שם. שנינו, וכן שניטל צומת הגידין. ורבינו כולל בזה גם נחתכו צומת הגידים, כמו שיתבאר בהלכה הסמוכה. ומלשון המשנה מבואר שהטריפות הוא משום נטולה, ועי' בסמוך. 80) אין בו דין נקב ולא דין חסרון. עי' בפ"ו ה"ח.

יז. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[81], שֶׁהַבְּהֵמָה שֶׁנֻּחְתַּךְ רַגְלָהּ וְכֵן הָעוֹף בִּמְקוֹם צֹמֶת הַגִּידִים, לֹא נַעֲשׂוּ טְרֵפָה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנֻּחְתְּכוּ הַגִּידִין. לְפִיכָךְ, אִם נֶחְתְּכוּ הַגִּידִים לְבַדָּם וְהָרֶגֶל קַיֶּמֶת - טְרֵפָה, שֶׁהֲרֵי נִטְּלָה צֹמֶת הַגִּידִים[82].

81) בהט"ו. 82) והראב"ד משיג ואומר שחתוכת צומת הגידים - טריפה משום פסוקה, ושואל: מה בין חתוכה לפסוקה? ומה ששנינו במשנה בלשון נטולה, הוא מבאר כגון שנעקרו מן הארכובה ונקפלו.

יח. נֶחְתַּךְ בַּבְּהֵמָה[83] הָאֶחָד הֶעָבֶה לְבַדּוֹ - מֻתֶּרֶת; שֶׁהֲרֵי נִשְׁאֲרוּ שְׁנַיִם[84]. נֶחְתְּכוּ הַשְּׁנַיִם הַדַּקִּין -

מֵתֶּרֶת; שֶׁהֲרֵי הָאֶחָד הֶעָבֶה גָּדוֹל מִשְּׁנֵיהֶן[85], וַהֲרֵי לֹא נִטַּל כָּל הַצֹּמֶת אֶלָּא מִעוּטָהּ[86]. נֶחְתַּךְ רֻבּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד מֵהֶן - טְרֵפָה[87]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁנֶּחְתְּכוּ כֻּלָּן אוֹ נִטְּלוּ כֻּלָּן.

(83) חולין עו, ב. (84) בגמרא: שנשאר רוב מנין. (85) עבה מהם, ואם־כן נשאר רוב בנין. (86) ואפילו לדעת הראב"ד שנחתכו צומת הגידין - טריפה משום פסוקה, בפסוקה גם כן אינה טריפה אלא שנפסק הרוב. ראה בפ"ט ה"א. (87) כרב שם, ומשום שהלך לו רוב בנין ורוב מנין, שלא נשתייר שום אחד מהם שלם (מגיד־משנה בכת"י, וכסף־משנה).

יט. וּבָעוּף[88], אֲפִלּוּ נֶחְתַּךְ רֻבּוֹ שֶׁל (כָּל) אֶחָד[89] מִן הַשִּׁשָּׁה עָשָׂר[90] - טְרֵפָה.

(88) שם. (89) בגמרא: אפילו נחתך אחד מהששה־עשר - טריפה. והואיל ומחמירים בעוף, שאפילו נחתך אחד טריפה, חוזרים אנו אל הכלל "רובו ככולו" (כסף־משנה). (90) כמבואר בהי"ד.

כ. וְעוֹף שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ אֲגַפָּיו[91] - מֻתָּר, כִּבְהֵמָה שֶׁנֶּחְתְּכוּ יָדֶיהָ[92].

(91) משנה, שם נו, ב: נשתברו גפיה. (92) למעלה בהי"א. שאגפים בעוף כידים בבהמה, ולפיכך אפילו אם נשברו סמוך לגוף - מותר (מגיד־משנה).

כא. כָּבֵד שֶׁנִּטְלָה כֻּלָּהּ[93] - טְרֵפָה. וְאִם נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה[94] כְּזַיִת בַּמָּקוֹם שֶׁהִיא תְּלוּיָה בּוֹ[95] וּכְזַיִת בְּמָקוֹם מָרָה[96] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. נִדַּלְדְּלָה הַכָּבֵד[97] וַהֲרֵי הִיא מְעֹרָה בַּטַּרְפֵּשׁ[98] שֶׁלָּהּ - מֻתֶּרֶת[99]. נִטַּל מִמֶּנָּה מָקוֹם שֶׁהִיא תְּלוּיָה בּוֹ[100] וּמָקוֹם הַמָּרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁאָר קַיָּם כְּמוֹ שֶׁהוּא - טְרֵפָה[101].

(93) משנה, שם מב, א. (94) שם מו, א. (95) בגמרא: במקום שהיא חיה, ופירש רש"י שהכבד חיה, דהיינו מקום תלייתה כשהיא מעורה ודבוקה תחת הכליות. (96) בשני המקומות, כרב פפא שם. (97) נעקרה במקומות הרבה (רש"י). (98) כאן מעט וכאן מעט וכולה קיימת (רש"י). (99) ואפילו נדלדלה במקום מרה ובמקום חיותה - כשרה (מגיד־משנה). (100) כלומר, כזית ממקום זה, וכן ממקום המרה בשיעור כזית. (101) שאלו שני הזיתים עיקר חיותה של הכבד, ואם ניטלו הרי ניטל חיותה, ומה שנשתייר שאר הכבד אינו מועיל כלום (כסף־משנה).

כב. נִשְׁאַר בָּהּ כְּזַיִת[102] בְּמָקוֹם מָרָה וּכְזַיִת בַּמָּקוֹם שֶׁהִיא תְּלוּיָה בּוֹ - כְּשֵׁרָה. אֲבָל הָיָה מְפֻזָּר מְעַט בְּכָאן וּמְעַט בְּכָאן, אוֹ שֶׁהָיָה מְרֻדָּד[103], אוֹ שֶׁהָיָה אָרֹךְ כִּרְצוּעָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהִיא אֲסוּרָה[104].

(102) כאן יש כפל דברים, שכבר נזכר דין זה בהלכה הקודמת, אלא שכאן שינה לשונו, וכתב: כזית במקום מרה קודם, ואחר־כך כזית במקום שהיא תלויה בו, וראה למטה. (103) מרוקע (רש"י). (104) מתקשים בהבנת דברי רבינו, שהרי בעיית רב ירמיה היא בגמרא שם מו, א - ולא איפשיטא, וממילא כל ספק איסור - להחמיר, ולמה כתב רבינו "ויראה לי שהיא אסורה", כאילו זהו חידוש מסברת עצמו? ומפרש ה'כסף משנה', שרבינו מדבר כשאחד משני ה'כזית'ים שלם, והשני מפוזר או כרצועה, תדע שהוא אומר בלשון יחיד "אם היה מפוזר" ולא בלשון רבים אם היו מפוזרים. והעיקר, שעל־פי הדין צריך שישתייר אחד משני ה'כזית'ים הללו, אלא משום שספק לנו אם הכזית הזה צריך להיות במקום מרה או במקום חיותה, מחמירים שצריך שניהם. ומשמיענו רבינו, שאם אחד משניהם הוא שלם, והשני מלוקט או מרודד - אין מכשירים את הבהמה משום ספק ספיקא: שמא הכזית הקיים הוא אותו הכזית שצריך להשאר על־פי הדין. ואם תמצא לומר שלא, אולי מתלקט או מרודד גם כן כשר. וזה מה שכתב: ויראה לי שהיא אסורה. כי סברת עצמו היא, וטעמו של דבר, מפני שזה רק ספק אחד אם יש שיור הדרוש, ולכן הבהמה אסורה מספק.

כג. לְחִי הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּטַּל - טְרֵפָה[105]. אֲבָל אִם נִטַּל הַתַּחְתּוֹן, כְּגוֹן שֶׁנִּגְּמַם עַד מְקוֹם הַסִּימָנִין[106] וְלֹא נֶעֱקְרוּ[107] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[108].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לחי העליון שניטל – טריפה".

והקשו ה'נושאי כלים', איך יעלה על הדעת להוסיף טריפות שלא נזכרו בתלמוד כלל, "וחכמי לוניל הוקשה להם כך... במה שניטל לחי העליון טריפה, ואנו בעניותנו לא שמענו עד היום הזה..".

והביאור בזה: בנוגע ללחי העליון, כתב הרוגוצו'בי "כל שעל־ידי־זה הסיבה היא מתה אף שלא דבר זה בעצמו גרם לה רק דבר אחר, מכל־מקום טריפה". כלומר, נטילת לחי העליון בעצמו אינו גורם שתמות, אלא זוהי סיבה לדבר אחר, כניסת אויר קר לריאה, שעל־ידי נטילת הלחי העליון נעשה פי הקנה מגולה, וכניסת האויר הקר היא הגורמת למיתת הבהמה.

ונמצא, שיש שני סוגי טריפות: א. טריפה ש"זה בעצמו גרם לה שתמות". ב. טריפה שהיא סיבה לדבר אחר שהוא שגרם לה שתמות. ועל־פי־זה יש לתרץ מה שלא נשנית טריפה זו במשנתנו, כי המשנה "ואלו טריפות" מונה רק טריפות שהן עצמן גורמות למיתה, וגם הלשון "ואלו טריפות" מלמד על כך שהן טריפות שמצד עצמן.

ועפ"ז יש לבאר דיוק נוסף, איתא במשנה: "הגלודה, רבי מאיר מכשיר וחכמים פוסלין", ולכאורה מדוע נאמר דין זה במשנה "אלו כשרות" ולא ב"אלו טריפות", שלדעת חכמים היא טריפה. אלא ש"גלודה" שהיא בהמה שנקלף עורה מפני טורח המלאכה או מחמת שחין, והנה קילוף העור כשלעצמו אינו גורם שתמות אלא ש"שליט בה

אוירא ומתה". ולכן גם לדעת חכמים אין למנותה במשנה "אלו טריפות" מפני שבה נימנו רק סוג הטריפות שהן עצמן גורמות את המיתה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן יב)

105) שאלו חכמי לוניל את רבינו בדין זה, וכתבו: "ואנחנו בעניותנו עד היום הזה ולא מצאנו כתוב בשום חיבור שנעשה בכל לשון (שניטל הלחי העליונה - טריפה). והיה נראה בעינינו, כשאמר (במשנה חולין נד, א) ניטל לחי התחתון כשר, רבותא אשמעינן אע"פ שנראה כעיקור (סימנים) וכל־שכן לחי העליון". [ורבינו בתשובתו מסביר להם את ערכו של הלחי העליון בתהליך הנשימה, שבהעדרו יכנס האויר הצונן ישר לתוך הריאה ותתקרר ותמות הבהמה, וכלל בידינו, שכל שאין כמוה חיה - טריפה]. 106) התלויים בין עיקר החיך ובין הלשון. 107) הסימנים מחיבורם בבשר. 108) משנה, שם. ובגמרא מד, א: דאיגום איגומי.

1 **כד. כָּל אֵבֶר שֶׁנֹּאמַר בּוֹ: שֶׁאִם הָיָה חָסֵר - טְרֵפָה[109],**
2 **כָּךְ אִם נִטַּל - טְרֵפָה. אֲבָל אֵבֶר שֶׁנֹּאמַר בּוֹ: אִם נִטַּל**
3 **- טְרֵפָה[110], אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת אֶלָּא אִם נֶחְתַּךְ אוֹתוֹ**
4 **אֵבֶר[111]; אֲבָל אִם נִבְרֵאת חֲסֵרָה אוֹתוֹ אֵבֶר - הֲרֵי זוֹ**
5 **מֻתֶּרֶת[112]. שֶׁאִם לֹא תֹּאמַר כֵּן, נִמְצֵאת הַחֲסֵרָה**
6 **וְהַנְּטוּלָה אַחַת. וְכָל אֵבֶר שֶׁנֹּאמַר בּוֹ: שֶׁאִם נִטַּל -**
7 **מֻתֶּרֶת, קַל וָחֹמֶר אִם חָסַר מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ וְלֹא נִבְרָא**
8 **- שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת.**

109) כגון חסרת הרגל. 110) כגון הכבד וצומת הגידין. 111) שנחתך בכלל ניטל, כמ"ש בצומת הגידים. 112) שניטל בידי אדם יותר גרוע.

9 **כה. בְּהֵמָה שֶׁנִּטְּלָה הָאֵם[113] שֶׁלָּהּ, וְהוּא בֵּית**
10 **הָרֶחֶם[114], אוֹ שֶׁנִּטְּלוּ הַכְּלָיוֹת[115] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת.**
11 **לְפִיכָךְ, אִם נִבְרֵאת בְּכֶלְיָא אַחַת[116] אוֹ בְּשָׁלֹשׁ**
12 **כְּלָיוֹת[117] - מֻתֶּרֶת[118]. וְכֵן אִם נִקְּבָה הַכֶּלְיָא -**
13 **מֻתֶּרֶת[119].**

113) משנה, שם נד, א. 114) בית הריון (רש"י). 115) משנה, שם. 116) שחסר מתחילת ברייתו. 117) וקיימא־לן: יתר כנטול הוא. 118) כמו שמבואר בהלכה הקודמת: "וכל אבר שנאמר בו שאם ניטל מותרת, קל־וחומר אם חסר מתחילת ברייתה, ולא נברא שהיא מותרת". 119) שם נה, ב. וכן מוכרח גם מהכלל שהשמיענו רבינו בפ"ו ה"כ, שכל אבר שאמרו בו חכמים אם ניקב במשהו טריפה, כך אם ניטל כולו טריפה, ומפני שניטלה הכוליא כשרה, ברור שגם ניקבה כשרה.

14 **כו. אַף עַל פִּי שֶׁהַכֶּלְיָא שֶׁנִּטְּלָה אוֹ חָסְרָה - מֻתֶּרֶת,**
15 **אִם נִמְצֵאת קְטַנָּה בְּיוֹתֵר[120], וְהַקְּטַנָּה בְּדַקָּה[121] עַד**
16 **כְּפוֹל וּבְגַסָּה[122] עַד כְּעֵנָב[123] - טְרֵפָה. וְכֵן אִם לָקְתָה**
17 **הַכֶּלְיָא[124], וְהוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה בְּשָׂרָהּ[125] כִּבְשַׂר הַמֵּת**
18 **שֶׁהַבְּאִישׁ אַחַר יָמִים, שֶׁאִם תֶּאֱחֹז בְּמִקְצָתוֹ יִתְמַסְמֵס**
19 **וְיִפֹּל, וְהִגִּיעַ חֶלְבִּי זֶה עַד הַלָּבָן שֶׁבְּתוֹךְ הַכֶּלְיָא[126] -**
20 **הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה. וְכֵן אִם נִמְצֵאת בַּכֶּלְיָא לֵחָה[127], אַף**
21 **עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ סְרוּחָה, אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ מַיִם עֲכוּרִין**
22 **אוֹ סְרוּחִים[128] - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה; אֲבָל אִם נִמְצְאוּ בָּהּ**
23 **מַיִם זַכִּים - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת.**

120) שם: ואפילו אם היתה קטנה מתחילת ברייתה (לחם־משנה). אבל שאר הפוסקים אומרים, שרק אם הקטינה מחמת חולי - טריפה, אבל אם היתה קטנה מתחילת ברייתה - כשרה (כסף־משנה). 121) בבהמה דקה. 122) בבהמה גסה. 123) שם. כענבה בינונית. ובעוף יש אומרים שאין לו כוליא, ואם כן לא שייך בו טריפות הכוליא. ויש אומרים שהיא בין העצמות השפלים הסמוכים לשדרה שיש שם כמין בשר, ואותו הבשר הוא הכליות (מגיד־משנה מכת"י). 124) שם. 125) ורש"י שם פירש לקתה מליאה מוגלא. 126) בגמרא, שהגיע עד החריץ והוא מקום הלבן. 127) היינו מוגלא, שם. 128) שם.

יום ש"ק י"ח מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר פסוקה, קרועה, נפולה, כיצד; עוף שנחבט על גבי דבר קשה.

24 **א. פְּסוּקָה[2] כֵּיצַד? חוּט הַשִּׁדְרָה שֶׁנִּפְסַק הָעוֹר**
25 **הַחוֹפֶה אֶת הַמֹּחַ - טְרֵפָה[3]. וּבִלְבַד שֶׁיִּפָּסֵק רֹב הֶקֵּפוֹ;**
26 **אֲבָל אִם נִסְדַּק הָעוֹר[4] לְאָרְכּוֹ אוֹ נִקַּב[5] - מֻתֶּרֶת. וְכֵן**
27 **אִם נִשְׁבְּרָה הַשִּׁדְרָה וְלֹא נִפְסַק הַחוּט שֶׁלָּהּ[6], אוֹ**
28 **שֶׁנִּתְמַעֵךְ הַמֹּחַ שֶׁבְּתוֹךְ הַחוּט וְנִתְנַדְנֵד[7], הוֹאִיל וְעוֹרוֹ**
29 **קַיָּם - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[8].**

2) אחד משמונה מיני טריפות שנאמרו לו למשה מסיני. 3) אף על פי שהמוח קיים. 4) לומדים זה מגרגרת שנפסקה ברובה טרפה ובנסדקה לאורכה כשרה. כלומר, שנסדקה לאורכה אינו בכלל פסוקה האמורה למשה מסיני ולפיכך כשרה. 5) שאינה טרפה עד שייפסק ברובו. ויש לשאול מדוע בגרגרת ניקבה נקב מפולש הרי זו נבילה כמבואר בפרק ג הלכה כד, וכאן סתם רבינו ומכשיר בכל נקב. וכן הקשה הכסף משנה בעניין נסדקה לאורכה. שבגרגרת צריך שיישאר משהו למעלה ומשהו למטה ובחוט השדרה כשר בכל אופן. וצריך עיון. 6) במשנה שנינו: נשברה השדרה ונפסק החוט שלה טריפה. 7) אבל לא נמס. 8) וכמו שאמרו: מוח זה לא מעלה ולא מוריד.

30 **ב. הֵמְרַךְ הַמֹּחַ וְנִשְׁפַּךְ כְּמַיִם אוֹ כְּדוֹנַג שֶׁנָּמַס, עַד**
31 **שֶׁיִּמָּצֵא הַחוּט כְּשֶׁמַּעֲמִידוֹ אֵינוֹ עוֹמֵד - הֲרֵי זוֹ**
32 **טְרֵפָה. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי כָּבְדוֹ - הֲרֵי זוֹ**
33 **סָפֵק[9].**

9) אם מחמת חולי הוא.

34 **ג. עַד הֵיכָן חוּט הַשִּׁדְרָה? תְּחִלָּתוֹ מִבַּחוּץ לַפּוֹלִין**
35 **שֶׁבִּתְחִלַּת הָעֹרֶף, עַד סוֹף פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר**

אַחֲרֶיהָ אֶלָּא פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית הַסְּמוּכָה לִתְחִלַּת הָאַלְיָה.

ד. וְשָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: שְׁלֹשָׁה עֲצָמוֹת דְּבוּקִין זֶה בָּזֶה לְמַטָּה מֵחֲלִיּוֹת שֶׁל שִׁדְרָה. וְחוּט הַשִּׁדְרָה בָּעוֹף - עַד בֵּין אֲגַפַּיִם[10]. אֲבָל לְמַטָּה מִמְּקוֹמוֹת אֵלּוּ - אֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הַחוּט הַנִּמְשָׁךְ לְשָׁם, בֵּין שֶׁנִּפְסַק עוֹרוֹ בֵּין שֶׁנִּמְרַךְ הַמֹּחַ.

10) יש מפרשים, מקום שאגפי העוף מתחברים לגוף. ויש מפרשים, בין האגפים מקום שכיבת האגפים על הגוף. ובתוספות שם כתבו, שיש בזה ספק.

ה. קְרוּעָה[11] כֵּיצַד? בָּשָׂר הַחוֹפֶה אֶת רֹב הַכָּרֵס[12], וְהוּא הַמָּקוֹם[13] מִן הַבֶּטֶן שֶׁאִם יִקָּרַע יֵצֵא הַכָּרֵס[14], אִם נִקְרַע בָּשָׂר זֶה - טְרֵפָה. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַקֶּרַע לַכָּרֵס עַד שֶׁנִּרְאֵית, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁנִּקְרַע רֹב עֲבִי הַבָּשָׂר הַזֶּה[15] אוֹ נִטַּל - טְרֵפָה. וְכַמָּה שִׁעוּר הַקֶּרַע בְּאָרְכּוֹ? אֹרֶךְ טֶפַח. וְאִם הָיְתָה בְּהֵמָה קְטַנָּה וְנִקְרַע רֹב אֹרֶךְ הַבָּשָׂר הַחוֹפֶה אֶת הַכָּרֵס, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּאָרְכּוֹ הַקֶּרַע טֶפַח - טְרֵפָה, הוֹאִיל וְנִקְרַע רֻבָּהּ.

11) אחד משמונה מיני טריפות שנאמרו לו למשה בסיני. 12) במשנה שנינו: הכרס הפנימית שניקבה או שנקרע רוב החיצונה טריפה. ובגמרא: כל הכרס כולו כרס הפנימי ואיזהו כרס החיצון בשר החופה את רוב הכרס. 13) ורש"י שם פירש קרום עב העובר על כל החלל וקורין לו טינפא וישנו מן החזה ועד הירכיים והכרס הקרוי פנצא מיעוטו נחבא תחת צלעות החזה ורובו תחת אותו קרום. 14) אבל אם ממקום שהכרס כלה ולמטה כשרה. 15) ולא נקרע מעבר לעבר גם כן טריפה.

ו. נִקְדַּר[16] הַבָּשָׂר הַזֶּה בְּעִגּוּל אוֹ בְּאֹרֶךְ, אִם הָיָה[17] יָתֵר מִכְּסֶלַע, וְהוּא כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ שָׁלֹשׁ גַּרְעִינֵי תְּמָרָה זוֹ בְּצַד זוֹ בְּדֹחַק - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה; שֶׁאִם יִמָּתַח קֶרַע זֶה[18] - יַעֲמֹד עַל טֶפַח.

16) נחתך. 17) חסרון הקדירה. 18) חוט המקיף את הקדירה לכשימתח יהיה טפח ונמצא רוחב הסלע שליש טפח (שכל שיש ברוחבו טפח יש בהיקפו ג' טפחים).

ז. בְּהֵמָה שֶׁנִּפְשַׁט הָעוֹר שֶׁעָלֶיהָ כֻּלּוֹ, בֵּין שֶׁנִּקְרַע בְּיָד אוֹ בְּחוּלִּי, וְנִמְצָא בָּשָׂר בְּלֹא עוֹר - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה[19]. וְזוֹ הִיא שֶׁנִּקְרֵאת גְּלוּדָה[20]. וְאִם נִשְׁאַר מִן הָעוֹר[21] רֹחַב סֶלַע עַל פְּנֵי כָּל הַשִּׁדְרָה, וְרֹחַב סֶלַע עַל הַטַּבּוּר, וְרֹחַב סֶלַע עַל רָאשֵׁי אֵיבָרֶיהָ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְאִם נִטַּל כְּרֹחַב סֶלַע מֵעַל כָּל פְּנֵי הַשִּׁדְרָה, אוֹ מֵעַל הַטַּבּוּר, אוֹ מֵעַל רָאשֵׁי אֵיבָרֶיהָ, וּשְׁאָר כָּל הָעוֹר קַיָּם - הֲרֵי זוֹ סָפֵק. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁמַּתִּירִין אוֹתָהּ[22].

19) וזה מסוג קרועה. 20) והלכה כחכמים הפוסלים. 21) אין ספק שהעור מהדברים ההכרחיים לבעלי חיים וכשנפשט כולו אי אפשר לבעלי חיים להתקיים. אבל היה מקובל בידי חכמי התלמוד, שאם יישאר כסלע במקום מסויים יעלה העור ארוכה ויחזור להתפשט מעט מעט עד שתתכסה כולה ויכולה לחיות, ואותו סלע הוא כגזע וכשורש האילן שחיות כל האילן תלוי בו. ונחלקו האמוראים בדבר היכן מקום הסלע שמשם מעלה ארוכה. ושלוש שיטות בדבר: א. לאורך כל השדרה; ב. על הטבור; ג. על כל ראשי האברים. ורבינו חושש לסברת כולם ולפיכך החמיר עד שיישאר סלע בכל שלושת המקומות. 22) אף על פי שלא נפשטה הבעיא וספק דאורייתא לחומרא פסק רבינו להיתר, מכיון שבסוגיא שם מובאת דעת רב ורבי יוחנן שאפילו נשאר כסלע בשאר המקומות בעור כולו מציל, ואם כי דבריהם נדחו מהלכה, בכל זאת יש לסמוך על דעתם במקום שיש עוד ספק אחד. ... וגלודה אסורה רק בבהמה, אבל בעוף אפילו נמרטו אגפיה הגסים או הנוצה הגסה כשרה, שהעור קיים ומגן עליה.

ח. נְפוּלָה[23] כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּפְלָה הַבְּהֵמָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ, שֶׁגָּבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים[24] אוֹ יָתֵר, וְנִתְרַסֵּק אֵבֶר מֵאֵיבָרֶיהָ - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה. וְכֵיצַד הוּא הָרִסּוּק? שֶׁיִּתְרוֹצֵץ הָאֵבֶר וְיִחֲלֶה מֵחֲמַת הַנְּפִילָה עַד שֶׁתִּפָּסֵד צוּרָתוֹ וְתֶאֱרוֹ[25]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקַּב וְלֹא נִסְדַּק וְלֹא נִשְׁבַּר - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה. וְכֵן אִם הִכָּה אוֹתָהּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּמַטֶּה וְרָצַץ אֵבֶר מֵאֵיבָרֶיהָ - טְרֵפָה. בְּאֵי זֶה אֵיבָרִים אָמְרוּ? בָּאֵיבָרִים שֶׁבַּחֲלַל הַגּוּף.

23) אחד משמונה סוגי טריפות שנאמרו לו למשה מסיני. 24) אין חבטה פחות מעשרה. 25) כתב בהגהות מיימוניות: כן הלכה למשה מסיני. ורש"י כתב במשנה שם גבי נפלה מן הגג: "חוששין שנתרסקו ונתפרקו אבריה, ואין טעם בטריפות שהלכה למשה מסיני הן".

ט. בְּהֵמָה שֶׁנָּפְלָה מִן הַגַּג: אִם הָלְכָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[26]; וְאִם עָמְדָה וְלֹא הָלְכָה - חוֹשְׁשִׁין לָהּ[27]. קָפְצָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ[28] - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[29]. הִנִּיחָהּ לְמַעְלָה[30] וּמְצָאָהּ לְמַטָּה[31] - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נָפְלָה[32].

26) ואינה צריכה בדיקה. 27) וצריכה בדיקה. 28) מעצמה. 29) שכל הקופצת אומדת נפשה לפני הקפיצה שלא תרסק איבריה. 30) על הגג. 31) על הארץ. 32) אלא אומרים שהיא הפילה את עצמה לדעת ואמדה נפשה וכשרה.

י. זְכָרִים[33] הַמְנַגְּחִין זֶה אֶת זֶה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן[34]; נָפְלוּ לָאָרֶץ - חוֹשְׁשִׁין לָהֶן[35]. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה מְגָרֶרֶת רַגְלֶיהָ - אֵין חוֹשְׁשִׁין[36] לָהּ שֶׁמָּא נִתְרַסְּקוּ אֵיבָרֶיהָ אוֹ שֶׁמָּא נִפְסַק הַחוּט שֶׁל שִׁדְרָהּ.

33) אילים או שוורים. 34) לריסוק איברים. 35) וכתבו התוספות שם, שאפילו לא נפלו מגובה עשרה טפחים חוששים לריסוק איברים כשאחרים מפילים אותה בכוח. כי

חבטה כזו היא יותר קשה. ונראה שגם דעת רבינו כך. 36) אם לא נודע שנפלה, מפני שאנו מחזיקים שיש לה כאב הירך.

יא. גַּנָּבִים שֶׁגּוֹנְבִין הַטְּלָאִים וּמַשְׁלִיכִין אוֹתָן לַאֲחוֹרֵי הַדִּיר - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן מִשּׁוּם רִסּוּק אֵיבָרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַשְׁלִיכִין אוֹתָן אֶלָּא בְּכַוָּנָה שֶׁלֹּא יִשְׁתַּבְּרוּ. וְאִם הֶחֱזִירוּם וְהִשְׁלִיכוּם לַדִּיר: מֻחְמֶּת יִרְאָה[37] - חוֹשְׁשִׁין לָהֶן; מֻחְמֶּת תְּשׁוּבָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְכַּוִּין לְהַחֲזִירָם שְׁלֵמִים וְיִזְדַּהֲרוּ בְּהַשְׁלָכָתָן.

37) כגון שהיו רודפים אחריהם.

יב. שׁוֹר שֶׁהִרְבִּיצוּהוּ לִשְׁחִיטָה, אַף עַל פִּי שֶׁנָּפַל נְפִילָה גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קוֹל בְּעֵת שֶׁמַּפִּילִין אוֹתוֹ - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ[38], מִפְּנֵי שֶׁנּוֹעֵץ צִפָּרְנָיו[39] וּמִתְחַזֵּק עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָאָרֶץ.

38) ואפילו מגובה של עשרה טפחים. 39) ואף על פי שמפילים אותו בכוח כשהוא מרגיש שבני אדם רוצים להפילו משעה ראשונה הוא אומד נפשו ונועץ ציפורניו, ואין זה דומה לזכרים המנגחים זה את זה, כי שם כל אחד חושב שהוא יפיל ואינו מתכונן לנפילה ולכן הנפילה היא פתאומית.

יג. הִכָּה הַבְּהֵמָה עַל רֹאשָׁהּ וְהָלְכָה לָהּ הַמַּכָּה כְּלַפֵּי זְנָבָהּ, אוֹ עַל זְנָבָהּ וְהָלְכָה לָהּ כְּלַפֵּי רֹאשָׁהּ, וַאֲפִלּוּ הִכָּה אוֹתָהּ בְּמַטֶּה עַל כָּל הַשִּׁדְרָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ. וְאִם יֵשׁ בַּמַּטֶּה חֲלִיּוֹת חֲלִיּוֹת - חוֹשְׁשִׁין לָהּ. וְאִם הִגִּיעַ רֹאשׁ הַמַּטֶּה לְמִקְצָת הַשִּׁדְרָה - חוֹשְׁשִׁין לָהּ. וְכֵן אִם הִכָּהּ לְרֹחַב הַשִּׁדְרָה - חוֹשְׁשִׁין לָהּ.

יד. עוֹף שֶׁנֶּחְבַּט עַל דָּבָר קָשֶׁה, כְּגוֹן כְּרִי שֶׁל חִטִּים אוֹ קֵפָה שֶׁל שְׁקֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[40] - חוֹשְׁשִׁין לְרִסּוּק אֵבָרִים. וְאִם נֶחְבַּט עַל דָּבָר רַךְ, כְּגוֹן כְּסוּת כְּפוּלָה וְהַתֶּבֶן וְהָאֵפֶר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ.

40) על פי הכלל בסוגיא שם: כל שאינו מחליק ונכבש הוא דבר קשה וחוששין משום ריסוק איברים.

טו. נִדְבְּקוּ כְּנָפָיו[41] בְּדֶבֶק בִּשְׁעַת צֵידָה וְנִתְחַבֵּט[42]: אִם בְּכָנָף אַחַת נֶאֱחַז - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ[43]; וְאִם נֶאֱחַז בִּשְׁתֵּי כְנָפָיו וְנִתְחַבֵּט בְּגוּפוֹ - חוֹשְׁשִׁין לוֹ[44].

41) פירש רש"י שהדבק מרוח על דף קטן והעוף נדבק ומתאמץ ופורח קצת ונופל ומתחבט. 42) ונפל ונחבט. 43) שפורח בשנייה ונופל לאט לאט. 44) אלא אם כן עמד והלך.

טז. נֶחְבַּט עַל פְּנֵי הַמַּיִם[45]: אִם שָׁט מִלֹּא קוֹמָתוֹ מִמַּטָּה לְמַעְלָה לְעֵמַת הַמַּיִם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ[46]; אֲבָל אִם שָׁט מִמַּעְלָה לְמַטָּה עִם הִלּוּךְ הַמַּיִם - חוֹשְׁשִׁין לוֹ, שֶׁמָּא הַמַּיִם הֵם הַמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ[47]. וְאִם קָדַם לְתֶבֶן אוֹ קַשׁ[48] שֶׁמְּהַלְּכִין עַל גַּבֵּי הַמַּיִם - הְרֵי זֶה שָׁט מֻחְמַת עַצְמוֹ[49], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ[50].

45) ופירש רש"י נפל על כורחו על פני הנהר. 46) שזהו כהליכה ואינה צריכה בדיקה. 47) בזוחלים. אבל אם הם מים עומדים אפילו שט מלמעלה למטה אין חוששין לומר כאן המים מוליכים אותו. 48) שט יותר מהר מהתבן והקש. 49) מכוח עצמו ולא המים מוליכים אותו. 50) שהוא כהליכה ואינה צריכה בדיקה.

יז. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ' - מֻתָּר לִשְׁחֹט מִיָּד, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִבְדֹּק שֶׁמָּא נִתְרַסֵּק אֵבֶר. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'חוֹשְׁשִׁין לָהּ', אִם שְׁחָטָהּ - צָרִיךְ לִבְדֹּק כְּנֶגֶד כָּל הֶחָלָל כֻּלּוֹ מִקֻּדְקֹד הָרֹאשׁ[51] עַד הַיָּרֵךְ. אִם מָצָא בָּהּ טְרֵפָה מִן הַטְּרֵפוֹת שֶׁמָּנִינוּ, אוֹ שֶׁנִּתְרַסֵּק אֵבֶר מִן הָאֵיבָרִים שֶׁבַּפְּנִים וְנִפְסְדָה צוּרָתוֹ - הְרֵי זוֹ טְרֵפָה. אֲפִלּוּ נִתְרַסֵּק[52] אֵבֶר מִן הָאֵיבָרִים שֶׁאִם נִטְּלוּ כְּשֵׁרָה, כְּגוֹן טְחוֹל וּכְלָיוֹת - הְרֵי זוֹ טְרֵפָה; חוּץ מִבֵּית הָרֶחֶם[53], שֶׁאִם נִתְרַסֵּק - הְרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת.

51) גם מקום המוח צריך בדיקה. 52) והפסיד צורתו. 53) רבינו מפרש מאמר רב נחמן שם. "בית הרחם אין בו משום ריסוק איברים", שאפילו נתרסק אין חוששין לו מפני שהרחם רכה וריסוקה אינו מזיק וכן אינה מרסקת איברים אחרים. אבל רש"י ושאר מפרשים מבארים המימרא של רב נחמן: בית הרחם צר ואף על פי כן אין חוששין שמא נתרסקו אבריו של הולד בשעת לידתו מפני הדחק ואינו צריך בדיקה.

יח. וְהַסִּימָנִין[54] אֵינָן צְרִיכִין בְּדִיקָה[55] בְּכָאן, שֶׁאֵין הַנְּפִילָה מְמַעֶכֶת אוֹתָן.

54) סימני השחיטה, וושט וקנה. 55) שהסימנים קשים הם אצל נפילה.

יט. נָפְלָה מִן הַגַּג וְלֹא עָמְדָה - אָסוּר לִשְׁחֹט אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּשְׁהֶה מֵעֵת לְעֵת[56]; וְאִם שָׁחַט בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הְרֵי זוֹ טְרֵפָה[57]. וּכְשֶׁשּׁוֹחֵט אוֹתָהּ אַחַר מֵעֵת לְעֵת - צְרִיכָה בְּדִיקָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

56) שם. עמדה אינה צריכה מעת לעת [=המתנה של 24 שעות]. הא (אבל) לא עמדה צריכה מעת לעת (מעת לעת = יממה). ובתוך מעת לעת אינה מועילה בדיקה, והטעם שאין הריסוק ניכר לאלתר עד שתשהה מעת לעת שאז כל אבר שיש בו ריסוק תיפסד צורתו. 57) דין זה נאמר רק כשראינו שנפלה, אבל בכל המקרים "שחוששין" להם שנתבארו בהלכות הקודמות מועילה הבדיקה אפילו תוך מעת לעת ולפיכך לא כתב שם רבינו עד שתשהה וכו'.

כ. וְכֵן מִי שֶׁדָּרַס בְּרַגְלוֹ עַל הָעוֹף[58], אוֹ שֶׁדְּרָסָתוּ בְּהֵמָה, אוֹ שֶׁטָּרְפוֹ לַכֹּתֶל, וַהֲרֵי הוּא מְפַרְכֵּס - מַשְׁהִין אוֹתוֹ מֵעֵת לְעֵת[59] וְאַחַר כָּךְ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כַּדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

58) משנה שם, לעניין בהמה. ורבינו משנה הלשון לעניין עוף שמצוי יותר. 59) שבכל שלושה אופנים אלו חוששין לריסוק איברים.

כא. סִימָנִים שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ רֻבָּן - טְרֵפָה, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא מֵחֲמַת נְפִילָה. וְכֵן אִם נִתְקַפְּלוּ[60], שֶׁהֲרֵי אֵינָן רְאוּיִין לִשְׁחִיטָה[61]. אֲבָל אִם נִתְפָּרֵק רֹב תַּרְבַּץ הַוֵּשֶׁט מִן הַלְּחִי[62] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁאֵין הַתַּרְבַּץ רָאוּי לִשְׁחִיטָה[63], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

60) שנעקרו שניהם או רובו של אחד מהם באורך הצוואר. 61) בנתקפלו אינה טריפה ממש מפני עצם הקיפול, אלא מתוך שאינן ראויים לשחיטה נאסרה, כך היא שיטתו של בעל הלכות גדולות. 62) אבל הסימנים מחוברים באורך הצוואר וגם מחוברים זה לזה. 63) ואם כן אין כאן עיקור סימנין. ואם נתפרק כולו הרי זה עיקור ואסורה, הואיל ותרבץ כולו נעקר מן הלחי אי אפשר שלא נעקרו הסימנים ממקום חיבורם באורך הצוואר.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שבורה כיצד; ואם נשמט כנף העוף מעיקרו; גולגולת שנחבט רוב גובהה או רוב היקפה; האסורה מפני סכנת נפשות; שבעים טרפיות שאפשר שימצאו ומניינם על הסדר; שתי טרפיות שיש לעוף יתר על הבהמה; ודין שאין להוסיף על טרפיות אלו; וטבח שיצאתה טרפה מתחת ידו.

א. שְׁבוּרָה[2] כֵּיצַד? הוּא שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ רֹב צַלְעוֹתֶיהָ. וְצַלְעוֹת הַבְּהֵמָה הֵן אַחַת עֶשְׂרֵה מִכָּאן וְאַחַת עֶשְׂרֵה מִכָּאן. נִשְׁתַּבְּרוּ שֵׁשׁ מִכָּאן וְשֵׁשׁ מִכָּאן, אוֹ אַחַת עֶשְׂרֵה מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן - טְרֵפָה[3]. וְהוּא שֶׁנִּשְׁבְּרוּ מֵחֲצִין שֶׁל מוּל הַשִּׁדְרָה[4].

2) אחד משמונה סוגי טרפות שנאמרו לו למשה בסיני, למעלה פרק ה הלכה ב. 3) והוא־הדין אם נשברו עשר מכאן ושתים מכאן וכדומה. 4) ששם חיותה ולא מחציין של מול החזה. רבינו לא פירש מה הדין בנשבר צלע בעוף, אם חוששין שמא ניקבה הריאה או לא. ונחלקו בזה הפוסקים האחרונים. ראה טורי־זהב יורה־דעה נד ס"ק א, וש"ך ס"ק ד.

ב. נִשְׁבְּרוּ שֵׁשׁ מִכָּאן וְשֵׁשׁ מִכָּאן: אִם הָיוּ צְלָעוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מֹחַ - טְרֵפָה[5]; וְאִם לַאו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רֹב וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבְּרוּ כְּלַפֵּי הַשִּׁדְרָה - מֻתֶּרֶת. וְכֵן אִם נֶעֱקְרוּ רֹב צַלְעוֹתֶיהָ[6] - טְרֵפָה. וְאִם נֶעֱקְרָה אֲפִלּוּ צֵלָע אַחַת וַחֲצִי חֲלִיתָהּ עִמָּהּ שֶׁהַצֵּלָע תְּקוּעָה בָּהּ[7] - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה. וְכֵן אִם נֶעֱקְרָה מִן הַשִּׁדְרָה חֲלִיָּא אַחַת[8], אֲפִלּוּ הָיְתָה מִן הַחֲלִיּוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִן הַכְּסָלִים[9] שֶׁאֵין בָּהֶן צְלָעוֹת - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה.

5) שם. פירוש, מה שאמרנו בהלכה הקודמת, שאם נשברו שש מכאן ושש מכאן טריפה, זה רק בצלעות גדולות שיש בהם מוח. 6) של שני הצדדים, כלומר, שתים עשרה צלעות, כמבואר בהלכה הקודמת בדין נשתברו, כר' יוחנן שם. 7) בגמרא שם: בוכנא ואסיתא, ופירש"י צלע וקצת חוליא. 8) חוליא שלימה, שם. מחלוקת בית־שמאי ובית־הלל באהלות ב, ג לעניין טומאת מת, ואמר שמואל בסוגיה שלנו "וכן לטריפה", והלכה כבית־הלל. 9) בגמרא: בשלהי כפלי.

ג. בְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁמַט הַיֶּרֶךְ שֶׁלָּהּ[10] מֵעִקָּרוֹ וְיָצָא מִן הַכַּף שֶׁלּוֹ: אִם נִתְאַכְּלוּ[11] נִיבָיו, וְהֵן הַיְתֵדוֹת שֶׁבְּעֶצֶם הַכַּף שֶׁיּוֹצֵאת עַל הָעֶצֶם הַזָּכָר[12] וְאוֹחֶזֶת אוֹתוֹ - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה[13]; וְאִם לֹא נִתְאַכְּלוּ - מֻתֶּרֶת[14].

10) בלשון הגמרא: שמוטת ירך, שם נז. 11) נרקבו. שם נד: "בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה, והני מילי דאיעכול ניביה", פירוש, כף הירך שניתק מן הבוכנה שהוא תקוע בו בגוף טריפה. וזה נאמר רק אם נתעכלו הגידים המקשרים. ומפרש רבינו, ששמוטת הירך ובוקא דאטמא דשף מדוכתיה היינו הך, וכן דעת רש"י והרי"ף. והראב"ד בהשגותיו אומר עליו: "דומה שהוא סובר היינו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה ולא כלום הוא, אלא שבעצם נאמרו שניהם". והוא מפרש בוקא דאטמא דשף מדוכתיה, היינו הראש התחתון של העצם השלישית התקוע בקולית, וזה טריפה רק אם נתאכלו הגידים (ניבים). אבל שמוטת ירך, היינו ראש העליון של אותה עצם שניתק מן הגוף, וזה טריפה אפילו אם לא נרקבו הניבים. וראה מגיד־משנה. ונראה שנפלו שם שגיאות המכבידות על הבנת דבריו בדעתו של הראב"ד. 12) שראשו חד ולא עגול. 13) אבל אם נתאכלו ניביו ולא נשמט הירך ממקומו, כשרה - כיון שהירך עומד במקומו חוזר ומבריא. 14) אבל ניטל הירך אפילו לא נתאכלו ניביו טריפה, שאינו חוזר ומבריא.

ד. וְכֵן בְּעוֹף, אִם נִשְׁמַט יֶרְכוֹ - טְרֵפָה[15]. נִשְׁמַט כְּנָפוֹ מֵעִקָּרוֹ[16] - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא נִקְּבָה הָרֵאָה שֶׁלּוֹ, וּלְפִיכָךְ בּוֹדְקִין אוֹתָהּ[17] וְאַחַר כָּךְ יֹאכֵל. וּבְהֵמָה שֶׁנִּשְׁמְטָה יָדָהּ[18] מֵעִקָּרָהּ - מֻתֶּרֶת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[19].

15) אם נתאכלו ניביו כמו בשמוטת ירך בבהמה. 16) בלשון הגמרא: שמוטת גף, שם. 17) מבתרין העוף מלפניו ומניחים הריאה דבוקה בצלעות, ומכניס שפופרת בקנה, ונופח ונותן על הריאה קש או נוצה או רוק, אם עולה בנפיחה כשרה, ואם לאו (או כשהקש מתנדנד) טריפה (הגהות מיימוניות). וראה רש"י שם: מחלוקת של רב ושמואל, לרב טריפה, ולשמואל צריכה בדיקה. ורבינו פסק כשמואל, מפני שגם ר' יוחנן סובר כמותו, וכן פסקו גם הרי"ף והרשב"א. 18) בלשון הגמרא: שמוטת יד, שם. 19) לנקיבת הריאה, שעובי הכתף מגין עליה.

ה. גֻּלְגֹּלֶת בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁנִּטַּל מִמֶּנָּה כְּסֶלַע[20], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקַּב הַקְּרוּם - טְרֵפָה[21]. וְאִם נִקְּבוּ נְקָבִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חִסָּרוֹן[22] - כֵּלָן מִצְטָרְפִין לִכְסֶלַע.

20) אפילו מצומצם. שם נד: "כסלע - כיתר מסלע", ועיין בפירש"י שם. 21) ומה ששנינו שם: ואלו כשרות בבהמה,

נפחתה הגולגולת ולא ניקב קרום של מוח, היינו שנפתחה פחות מכסלע. 22) שם מה. אמר ר' ירמיה לדעת בית־שמאי שנקבים שיש בהם חסרון מצטרפין לכדי מלא מקדח, ומזה למד רבינו לשיעורם של בית־הלל שהלכה כמותם שמצטרפין כסלע.

1 **ו. וְכֵן גֻּלְגֹּלֶת שֶׁנֶּחְבַּס[23] רֹב גָּבְהָהּ[24] וְרֹב הֶקֵּפָהּ -**
2 **טְרֵפָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַקְּרוּם שָׁלֵם וְלֹא חָסֵר מִמֶּנָּה**
3 **כְּלוּם. נֶחְבַּס רֹב גָּבְהָהּ וַהֲרֵי רֹב הֶקֵּפָהּ קַיָּם, אוֹ**
4 **שֶׁנֶּחְבַּס רֹב הֶקֵּפָהּ וַהֲרֵי רֹב גָּבְהָהּ קַיָּם - הֲרֵי זוֹ סְפֵק**
5 **טְרֵפָה[25]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאוֹסְרִין אוֹתָהּ[26].**

23) חולין נב. מימרא של שמואל: נתמעכה הגולגולתושינתה צורתה אבל לא נפחתה. 24) רוב של גובה הראש מן העינים ולמעלה. 25) בעיית ר' ירמיה בגמרא שם, ונשארה בתיקו. 26) כתב רבינו: ויראה לי אע"פ שהכלל בידינו כל תיקו באיסור להחמיר, משום שלכאורה יש כאן ספק ספיקא בפירוש דברי שמואל. אפשר לפרש נחבסה ברובה, היינו שנחבסה ברוב גובהה וברוב היקפה בשניהם יחד, אבל באחד מהם כשרה. ואם תמצא לומר, שאפילו באחד מהם טריפה, יש ספק או ברוב גובהה או ברוב היקפה, ואם כן בכל מקרה של נחבסה באחד מהם יש ספק ספיקא ומותר. לפיכך אסר מסברא, הואיל ובעיית ר' ירמיה היתה רק אז ברוב גבהה או ברוב היקפה, שמע־מינה שידוע היה לו שבאחד אסור, ואינו צריך שיחבס בשניהם, וכיון שספקאחד הוא אוסרין אותה. וראה למעלה פרק ט הלכה ז בדין גלודה.

6 **ז. עוֹף שֶׁל מַיִם, כְּגוֹן אַוָּזִים[27], אִם נִקַּב עֶצֶם**
7 **גֻּלְגֹּלְתּוֹ[28], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקַּב קְרוּם שֶׁל מֹחַ -**
8 **טְרֵפָה, מִפְּנֵי שֶׁקְּרוּמוֹ רַךְ[29]. עוֹף הַיַּבָּשָׁה שֶׁהִכַּתּוּ**
9 **חֵלְדָּה עַל רֹאשׁוֹ[30], אוֹ שֶׁנִּגַּף בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֵץ - מַנִּיחַ**
10 **יָדוֹ בְּצַד הַנֶּקֶב וְנוֹעֵץ[31], אוֹ מַכְנִיס יָדוֹ לְתוֹךְ פִּיו**
11 **וְדוֹחֵק לְמַעְלָה[32]. אִם יָצָא הַמֹּחַ מִן הַנֶּקֶב - בִּידוּעַ**
12 **שֶׁנִּקַּב הַקְּרוּם וּטְרֵפָה, וְאִם לַאו - מֻתָּר.**

27) שם נו. והוא־הדין בבר־אווזים. 28) בגמרא שם, נשבר העצם. אבל רבינו כתב "ניקב העצם" היינו אפילו כלשהו, טריפה, ראה בכסף־משנה. 29) וכשנשברה העצם, אין הקרום מתקיים. 30) שנשכתו בשיניה, אבל אם הכתה בידה, אסורה משום דרוסה, כמבואר בפרק ה הלכה ו שיש דריסה לחולדה בעופות. 31) לוחץ. כן פירש הרי"ף מה שאמרו רב ושמואל ולוי בגמרא שם "מכניס ידו לפנים". 32) כן פירשו רש"י ואחרים את המימרא הזו, ורבינו כתב כשני הפירושים, ומותר לבדוק באחד משני האופנים הללו.

13 **ח. בְּהֵמָה שֶׁאֲחָזָהּ דָּם[33], אוֹ שֶׁהָיְתָה מְעֻשֶּׁנֶת[34] אוֹ**
14 **מְצֻנֶּנֶת[35], אוֹ שֶׁאָכְלָה סַם שֶׁהוֹרֵג הַבְּהֵמָה, אוֹ שָׁתְתָה**
15 **מַיִם הָרָעִים[36] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[37]. אָכְלָה סַם שֶׁהוֹרֵג**
16 **אֶת הָאָדָם, אוֹ שֶׁנִּשְׁכָּה נָחָשׁ וְכִיּוֹצֵא בוֹ - מֻתֶּרֶת**
17 **מִשּׁוּם טְרֵפָה, וַאֲסוּרָה מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת[38].**

33) במשנה שם נח: אחוזת הדם, כלומר שאחזה דם וחלתה. 34) שנכנס עשן בגופה. 35) שחלתה מחמת צינה. 36) במשנה שם. מים הרעים, פירש"י מים מגולים. ואולי הטיל נחש ארסו בהם. 37) שכל אלה אינם חולי של טריפה. והויא כמסוכנת שמותר לשחטה, כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פ"ד הי"א. "בהמה שהיא חולה מחמת שתשש כחה ונטתה למות, הואיל ולא אירעה מכה באבר מאבריה הממיתים אותה הרי זו מותרת, שלא אסרה תורה אלא כעין טריפת חית היער, שהרי עשה בה מכה הממיתה אותה". וראה למעלה פרק ו הלכה יג. 38) שכן ברורה הסכנה לאדם. ונראה מדבריו, שאם שתתה מים מגולים, אין אכילת בשרה מסכנת, אפילו אם הטיל בהם נחש את ארסו.

18 **ט. נִמְצְאוּ כָּל הַטְּרֵפוֹת הַמְּנוּיוֹת כְּשֶׁיִּפָּרְטוּ וְאֶפְשָׁר**
19 **שֶׁיִּמָּצְאוּ בִּבְהֵמָה וְחַיָּה - שִׁבְעִים. וְאֵלּוּ הֵן עַל הַסֵּדֶר**
20 **שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ בְּחִבּוּר זֶה[39]: א) דְּרוּסָה. ב) נִקַּב תַּרְבַּץ**
21 **הַוֵּשֶׁט[40]. ג) נִקַּב קְרוּם שֶׁל מֹחַ. ד) נִתְמַסְמֵס הַמֹּחַ**
22 **עַצְמוֹ[41]. ה) נִקַּב הַלֵּב עַצְמוֹ לְבֵית חֲלָלוֹ. ו) נִקַּב קְנֵה**
23 **הַלֵּב. ז) נִקְּבָה הַמָּרָה. ח) נִקְּבוּ קְנֵי הַכָּבֵד. ט) נִקְּבָה**
24 **הַקֵּבָה. י) נִקַּב הַכְּרֵס. יא) נִקַּב הַמֶּסֶס. יב) נִקַּב בֵּית**
25 **הַכּוֹסוֹת. יג) נִקְּבוּ מֵעֶיהָ. יד) יָצְאוּ הַמֵּעַיִם לַחוּץ**
26 **וְנֶהֱפְכוּ. טו) נִקַּב הַטְּחוֹל בְּעָבְיוֹ. טז) חָסְרָה הַמָּרָה.**
27 **יז) נִמְצְאוּ שְׁתֵּי מְרָרוֹת[42]. יח) חָסְרָה הַקֵּבָה. יט)**
28 **נִמְצְאוּ שְׁתֵּי קֵבוֹת. כ) חָסַר הַכְּרֵס. כא) נִמְצְאוּ שְׁנֵי**
29 **כְּרֵסִים. כב) חָסַר הַמֶּסֶס. כג) נִמְצְאוּ שְׁנֵי מְסָסִים.**
30 **כד) חָסַר בֵּית הַכּוֹסוֹת. כה) נִמְצְאוּ שְׁנֵי בָּתֵּי**
31 **הַכּוֹסוֹת. כו) חָסַר אֶחָד מִן הַמֵּעַיִם. כז) נִמְצְאוּ שְׁנֵי**
32 **מֵעַיִם. כח) נִקְּבָה הָרְאָה[43]. כט) נִקַּב הַקְּנֶה לְמַטָּה**
33 **בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה. ל) נִקַּב סִמְפּוֹן**
34 **מִסִּמְפּוֹנֵי רֵאָה, אֲפִלּוּ לַחֲבֵרוֹ. לא) נֶאֱטַם מָקוֹם מִן**
35 **הָרְאָה[44]. לב) נִמּוֹק סִמְפּוֹן מִסִּמְפּוֹנֵי הָרְאָה. לג)**
36 **נִמְצְאָה לֵחָה סְרוּחָה בָּרְאָה. לד) נִמְצְאוּ בָּהּ מַיִם**
37 **סְרוּחִים. לה) נִמְצְאוּ בָּהּ מַיִם עֲכוּרִין, אַף עַל פִּי**
38 **שֶׁלֹּא הִסְרִיחוּ. לו) נִתְמַסְמְסָה הָרְאָה. לז) נִשְׁתַּנּוּ**
39 **מַרְאֵיהָ. לח) נֶהְפַּךְ הַוֵּשֶׁט בְּמַרְאָיו. לט) חָסְרָה**
40 **הָרְאָה מִמִּנְיַן הָאֲנוֹת. מ) נִתְחַלְּפוּ הָאֲנוֹת. מא)**
41 **הוֹתִירוּ הָאֲנוֹת מִגַּבָּהּ. מב) נִסְרְכָה אֲנָה לְאֲנָה שֶׁלֹּא**
42 **כְּסִדְרָן. מג) נִמְצְאָה הָרְאָה בְּלֹא חִתּוּךְ אָזְנַיִם. מד)**
43 **חָסַר מִקְצָת הָרְאָה. מה) יָבֵשׁ מִקְצָת גּוּפָהּ. מו)**
44 **נִמְצְאָה הָרְאָה נְפוּחָה וְעוֹמֶדֶת. מז) צָמְקָה הָרְאָה**
45 **מִפַּחַד אָדָם[45]. מח) חָסַר הָרֶגֶל, בֵּין מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ**
46 **בֵּין שֶׁנִּחְתַּךְ[46]. מט) אוֹ שֶׁהָיְתָה יְתֵרָה רֶגֶל. נ) נִטְלָה**
47 **צֹמֶת הַגִּידִים[47]. נא) נִטְלָה הַכָּבֵד. נב) נִטַּל לְחִי**
48 **הָעֶלְיוֹן. נג) כֶּלְיָא שֶׁהִקְטִינָה בְּיוֹתֵר. נד) כֶּלְיָא**
49 **שֶׁלָּקְתָה. נה) כֶּלְיָא שֶׁנִּמְצֵאת בָּהּ לֵחָה. נו) כֶּלְיָא**
50 **שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ מַיִם עֲכוּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן סְרוּחִין.**
51 **נז) כֶּלְיָא שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ מַיִם סְרוּחִין. נח) נִפְסַק חוּט**
52 **הַשִּׁדְרָה. נט) נִמְרַךְ מֹחַ חוּט הַשִּׁדְרָה[48] וְנִתְמַסְמֵס. ס)**
53 **נִקְרַע רֹב הַבָּשָׂר הַחוֹפֶה אֶת הַכָּרֵס. סא) נִגְלַד הָעוֹר**

שֶׁעָלֶיהָ. סב) נִתְרַסְּקוּ אֵיבָרֶיהָ מִנְּפִילָה. סג) נִדַּלְדְּלוּ הַסִּימָנִין. סד) נִשְׁתַּבְּרוּ רֹב צַלְעוֹתֶיהָ. סה) נֶעֱקְרוּ רֹב צַלְעוֹתֶיהָ. סו) נֶעֱקְרָה צֵלָע אַחַת בְּחֵלְיָתָהּ. סז) נֶעֱקְרָה חֵלְיָה אַחַת. סח) נִשְׁמַט הַיָּרֵךְ מֵעִקָּרוֹ. סט) חָסְרָה הַגֻּלְגֹּלֶת כְּסֶלַע[49]. ע) נֶחְבַּס רֹב הַגֻּלְגֹּלֶת וְנִתְרוֹצֵץ.

39) והכסף־משנה מסדר את השבעים טריפות שהגדירם רבינו, בתוך שמונה סוגי טריפות שנאמרו לו למשה מסיני כמבואר בפרק ה הלכה ב, והא לך סדרם (לפי האותיות שהובאו בפנים). דרוסה -טריפה אחת: באות א. נקובה - כו טרפיות: באותיות ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י, יא, יב, יג, יד, טו, כח, כט, ל, לא, לב, לג, לד, לה, לו, לז, לח, מב. חסרה - כג טרפיות: אותיות טז, יז, יח, יט, כ, כא, כב, כג, כד, כה, כו, כז, לט, מ, מא, מג, מד, מה, מו, מז, מח, מט, סט. נטולה - ח טרפיות: אותיות נ, נא, נב, נג, נד, נה, נו, נז. קרועה - ב טרפיות: אותיות ס, סא. נפולה - ב טרפיות: אותיות סב, סג. פסוקה - ב טרפיות: אותיות נח, נט. שבורה - ו טרפיות : אותיות סד, סה, סו, סז, סח, ע. 40) אבל ניקב הושט נבילה, כמבואר בפרק ד. 41) משום נקובה, מפני שסוף קרום של מוח לינקב. 42) כל היתרות שמונה רבינו כאן, הן טריפה משום חסר, שכל יתר כנטול דמי, כמ"ש בפרק ח הלכה יא, ראה שם. 43) בכלל זה ניקבה הוורדא, וכל סרכות הריאה. 44) מטעם נקובה, כמבואר בפרק ז הלכה ו. 45) אבל בידי שמים כשרה, כמבואר בפרק ח הלכה ט. 46) טריפה מטעם חסר, וכמבואר בפרק ח הלכה כד: כל אבר שנאמר בו שאם היה חסר טריפה, כך אם ניטל טריפה. 47) וכן נחתכו צומת הגידים, ראה פרק ח הלכה יז מחלוקת רבינו והראב"ד בנחתכו צומת הגידין, לדעת רבינו זה בסוג נטולה, ולדעת הראב"ד הוא בכלל פסוקה, ראה שם. 48) הטעם שהיא טריפה משום שסוף החוט להיפסק, ולפיכך מנאה רבינו בסוג פסוקה, שהיא הטרפות הפוסלת בחוט השדרה. 49) כתב הכסף־משנה: רבינו לא מנה בחסרים ויתרים ונטולים אלא איברים שאפשר לינטל או ליחסר ותחיה הבהמה קצת זמן, אבל איברים שאם ינטלו אי־אפשר לה להתקיים אפילו שעה אחת, לא מנאם, לפי שזו לא תקרא טריפה אלא נבילה. וכן אבר שאי־אפשר לה להבראות חסרה ממנו, כגון מוח ולב, ושט וקנה, לא מנה מפני שהם דברים שנמנע מציאותם.

י. אֵלּוּ הַשִּׁבְעִים חֲלָיִים שֶׁאוֹסְרִין אֶת הַבְּהֵמָה וְאֶת הַחַיָּה מִשּׁוּם טְרֵפָה, כְּבָר נִתְבָּאֵר כָּל אֶחָד מֵהֶן וּמִשְׁפָּטָיו. וְכֹל שֶׁאֶפְשָׁר מֵהֶן שֶׁיִּמָּצֵא בְּעוֹף[50] בָּאֵיבָרִין הַמְצוּיִין לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה - דִּינוֹ בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף אֶחָד הוּא[51]; חוּץ מִטְּרֵפוֹת שֶׁבַּכֶּלְיָא[52] וְשֶׁבַּטְּחוֹל וְשֶׁבְּאֲנוֹת הָרֵאָה[53]. מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹף אֵין לוֹ חִתּוּךְ אֲנוֹת כַּבְּהֵמָה, וְאִם יִמָּצֵא - אֵין לוֹ מִנְיָן יָדוּעַ[54]. וּטְחוֹל הָעוֹף עָגֹל כְּמוֹ עֵנָב, וְאֵינוֹ כִּטְחוֹל בְּהֵמָה[55]. וּטְרֵפוֹת שֶׁבַּכֶּלְיָא וְשֶׁבַּטְּחוֹל לֹא מָנוּ אוֹתָן בַּבְּהֵמָה[56] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כְּנֶגְדָּן בָּעוֹף, וּלְפִיכָךְ לֹא נָתְנוּ לְכֶלְיָא שֶׁהִקְטִינָהּ[57] שְׁעוּר בָּעוֹף. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[58].

50) בחולין נו. תני לוי: כל טריפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף, היינו בדבר שימצא בעוף. 51) כגון ניקב גג הזפק, ניקב הקורקבן וכיסיו, ניטל הזפק טריפה, מפני שהם אברי המזון בעוף כנגד המסס ובית הכוסות בבהמה. והדין אחד הוא. 52) משמע מדברי רבינו שיש כוליא בעוף, והיא מין בשר שבין העצמות השפלים הסמוכים לשדרה, וראה מגיד־משנה פרק ח הלכה כו. 53) כגון חסר או יתר במנינן, וכדומה. 54) והטריפות באונא בבהמה היא רק חסר או יתר במנין, כמבואר למעלה פרק ח. 55) ואם כן, אין טחול לעוף בצורת טחול של בהמה, ואי־אפשר לאמר עליו וכנגדן בעוף. 56) כלומר, במשנה, והן רק טריפות שאמרו האמוראים, וברייתא של לוי אמורה רק על טריפות שמנו במשנה. 57) ראה פרק ח הלכה כו. 58) טריפות אחרות, כגון לקתה הכוליא או נמצאו בה מים עכורים או סרוחים.

יא. וּשְׁתֵּי טְרֵפוֹת יֵשׁ בְּעוֹף יָתֵר עַל הַבְּהֵמָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ אוֹתָן הָאֵיבָרִים[59]. וְאֵלּוּ הֵן: עוֹף שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאֵה בְּנֵי מֵעָיו[60] מֵחֲמַת הָאוּר, וְעוֹף הַמַּיִם שֶׁנִּקַּב עֶצֶם רֹאשׁוֹ[61].

59) אבל יש בעוף איברים שאינם בבהמה, כגון זפק וקורקבן, ואם ניקבו טריפה. 60) טריפות זו דוקא בעוף, כמו ששנינו במשנה שם: ואלו טריפות בעוף נפלה לאור וכו'. והטעם שבבהמה אין טריפות זו, לפי שעורה קשה, וגם עובי הצלעות מגינים עליה, וגם בני מעיה קשים ליחמר, כי בטרם יחמרו מנפילת האש, ישרפו עורה ובשרה. 61) בגמרא שם. יתר עליהם העוף, נשבר העצם, אע"פ שלא ניקב קרום של מוח. ומפרש בגמרא בעוף המים הואיל וקרומו רך. וכשנשברה העצם, כבר אין הקרום שלו מתקיים, כפירש"י שם.

יב. וְאֵין לְהוֹסִיף עַל טְרֵפוֹת אֵלּוּ כְּלָל[62]. שֶׁכֹּל שֶׁאֵרַע לִבְהֵמָה אוֹ לְחַיָּה אוֹ לְעוֹף חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁמָּנוּ חַכְמֵי דּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים וְהִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן בְּבָתֵּי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל - אֶפְשָׁר שֶׁתִּחְיֶה, וַאֲפִלּוּ נוֹדַע לָנוּ מִדֶּרֶךְ הָרְפוּאָה שֶׁאֵין סוֹפָהּ לִחְיוֹת[63].

62) שם נד. וכי להוסיף על הטריפות יש? אין לך אלא מה שמנו חכמים. 63) ומכל־שכן דברים שנאמרו בפירוש שאינה טריפה, כגון ניטלו הכליות כשרה, אע"פ שכל חכמי הרופאים עונים פה־אחד שבלי כליות אי־אפשר שיחיה האדם בלתי אם נשארה כוליא אחת. ובאמת החוקרים החדשים רצו להגיד מטעם זה בגמרא וגורסים "ניטלה כוליא אחת כשרה", אבל אם ניטלו שתי הכליות טריפה. וסומכים על המאמרים בגמרא: לקתה כוליא, הקטינה כוליא, מבואר שרק בכוליא אחת מדברת הסוגיא. אבל ברבינו נאמר בפירוש "ניטלו הכליות"). וכאן כתב רבינו דברים ברורים שאין לנו ללכת אחרי דרכי הרפואה אלא אחרי קבלת דברי חכמים. ולמעלה שם כתב רבינו: ניטלו

הכליות הרי זו מותרת, לפיכך אם נבראת בכוליא אחת וכו' מותרת. ולמה לא כתב אם נבראת חסרת כליות לגמרי מותרת? נראה לפי שאינו נמצא שתהיה חסרת כליות לגמרי מתחילת בריאתה. אבל הכסף־משנה שם הלכה כו מביא בשם הכלבו, שלדעת הראב"ד ניטלו הכליות כשרה, היינו שנבראת כך חסרת כליות. (דברי רבינו בתשובתו לחכמי לוניל בדבר ניטל הלחי העליון, שהבאנו למעלה בפרק ח הלכה כג, מנוגדים לכאורה לדבריו כאן, אבל אחרי העיון תמצא שאין כל סתירה בדבריו. בתשובתו הנ"ל הוא מסתייע בחכמת הטבע, כדי לפרש דברי המשנה, ניטל הלחי התחתון כשרה, וחכמי לוניל פירשו: וכל־שכן העליון, ורבינו מפרש דוקא תחתון אבל עליון טריפה, כי אי־אפשר לבהמה לחיות בלי הלחי העליון).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר בהמה או עוף שנולד בה ספק טרפות מטרפות אלו; כל בהמה חיה ועוף בחזקת בריאים הם; ומנהג בדיקת הריאה.

א. כָּל בְּהֵמָה אוֹ עוֹף שֶׁנּוֹלַד בָּהֶן סְפֵק טְרֵפוֹת מִטְּרֵפוֹת אֵלּוּ, כְּגוֹן בְּהֵמָה שֶׁנָּפְלָה וְלֹא הָלְכָה[2], אוֹ שֶׁנִּדְרְסָה בִּידֵי חַיָּה וְאֵין יָדוּעַ אִם הֶאֱדִים בָּשָׂר[3] כְּנֶגֶד בְּנֵי מֵעַיִם אוֹ לֹא הֶאֱדִים, אוֹ שֶׁנֶּחְבְּסָה גֻּלְגֻּלְתָּהּ וְאֵין יָדוּעַ אִם רֻבָּהּ אוֹ מְעוּטָהּ, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ: אִם הָיָה זָכָר וְשָׁהָה שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ[4] - חֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שְׁלֵמָה[5] כְּשְׁאָר כָּל הַבְּהֵמוֹת; וְאִם הָיְתָה נְקֵבָה - עַד שֶׁתֵּלֵד[6]. וּבָעוֹף: בְּזָכָר - שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּבִנְקֵבָה - עַד שֶׁתֵּלֵד כָּל הַבֵּיצִים שֶׁל טְעִינָה הָרִאשׁוֹנָה, וְתִטְעַן טְעִינָה שְׁנִיָּה וְתֵלֵד.

2) שאם שחטה צריכה בדיקה שמא נתרסקו איבריה, ורש"י ביצה לד, א - כתב: שמא נשתברו רוב צלעותיה או נשברה השדרה. ראה פ"ט הי"ט. 3) והרי היא דרוסה, ראה פ"ה ה"ט. 4) חולין נז, ב. כמבואר בסוגיא שם הטעם של י"ב חודש, היינו שיעברו עליה ימות החמה וימות הצינה, שפעמים שהחום מזיק למכה, ופעמים הצינה, ראה שם. 5) שמעמידין אותה על חזקתה שהיתה שלימה. 6) שם. כלומר, אינה צריכה שהיה שנים עשר חודש, ומספיק אם ילדה בתוך זמן זה. [מלשונו של רבינו, שכתב "אם שהה", משמע שלכתחילה אסור להשהותו. וכנראה למד דין זה ממעשה שמואל שם נג, ב - בסל של ספק דרוסות שהשליכן בנהר ולא התיר להשהותן שמא יבוא לידי תקלה שיאכלו מהן לפני י"ב חודש או לפני שתלדנה. ורש"י שם פירש שרק במקרה שיש הרבה עופות חוששין לתקלה, אבל רבינו סתם ואמר "אם שהה" משמע שאפילו עוף אחד, רק בדיעבד מותר. וראה מגיד־משנה ה"ב].

ב. וְאָסוּר לִמְכֹּר סְפֵק טְרֵפָה זוֹ לְנָכְרִי בְּתוֹךְ זְמַן זֶה[7], שֶׁמָּא יִמְכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל[8].

7) שם. 8) שאינו יודע שהיא ספק טריפה ויאכלנה באיסור.

ג. כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף - בְּחֶזְקַת בְּרִיאִים הֵם[9], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶן טְרֵפָה. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּשָּׁחֲטוּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה - אֵינָן צְרִיכִין בְּדִיקָה שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶן אַחַת מִן הַטְּרֵפוֹת[10], אֶלָּא חֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת הֶתֵּר[11] עַד שֶׁיִּוָּלֵד לָהֶן דָּבָר שֶׁחוֹשְׁשִׁין לוֹ, וְאַחַר כָּךְ בּוֹדְקִין עַל אוֹתוֹ דָּבָר בִּלְבַד.

9) מטעם רוב. שם יא, ב. 10) ראה רש"י ביצה לד, א. 11) חולין ט, א. נשחטה, בחזקת היתר עומדת עד שיוודע לך במה נטרפה. ואפילו נולד בה ריעותא קצת, כגון שרגליה נגררות אבל יש לתלות במצוי, מחלת השגרונא שאינה טריפה, אין חוששין לדבר שאינו מצוי (שנפסק חוט הסדרה) כדי להטריפה, שם נא, א שגרונא שכיח, חוט השדרה לא שכיח (כסף־ משנה).

יג. וְכֵן אֵלּוּ שֶׁמָּנוּ וְאָמְרוּ שֶׁהֵן טְרֵפָה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּרָאֶה בְּדַרְכֵי הָרְפוּאָה[64] שֶׁבִּיְּדֵנוּ שֶׁמִּקְצָתָן אֵינָן מְמִיתִין וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּחְיֶה מֵהֶן - אֵין לְךָ אֶלָּא מַה שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ[65].

64) כמו בנקדר הקנה ועשו קרומיות של קנה וחיתה, וכן תרנגולת שמוטת ירך שעשו לה שפופרת של קנה וחייתה, גמרא שם נז: 65) ובסנהדרין פז. דורש ר' יהודה תורה ויורוך, כלומר, דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, ובכלל זה גם טריפות.

יד. כָּל טַבָּח שֶׁהוּא יוֹדֵעַ הַטְּרֵפוֹת הָאֵלּוּ וַחֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת[66] - מֻתָּר לוֹ לִשְׁחֹט וְלִבְדֹּק לְעַצְמוֹ וְלִמְכֹּר, וְאֵין בָּזֶה חֲשָׁשׁ; שֶׁעֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִין, בֵּין יֵשׁ לוֹ הֲנָיָה בְּעֵדוּתוֹ בֵּין אֵין לוֹ הֲנָיָה בְּעֵדוּתוֹ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[67], שֶׁאֵין לוֹקְחִין בָּשָׂר מִטַּבָּח שֶׁשּׁוֹחֵט וּבוֹדֵק לְעַצְמוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ אוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מֻמְחֶה. וְאִם יָצָאת טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ - מְנַדִּין אוֹתוֹ, וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ[68], וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ[69] עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב אוֹ יוֹצִיא טְרֵפָה לְעַצְמוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב[70].

66) וזהו הנקרא מומחה, בסמוך, ובגמרא עבודה זרה לט. 67) בהלכות מאכלות אסורות פרק ח הלכות ז־ח. וראה שם פרק ג הלכות כ־כא לענין דגים, וכן בפרק יא הלכה כה לענין יין. 68) סנהדרין כה. לפי גירסת הרי"ף "שמתיה ועבריה". 69) (סנהדרין שם, החשוד על הטריפות אין לו תקנה עד שילך וכו' ורבינו בהלכות מאכלות אסורות שם כתב, "אין לו תקנה לעולם", אבל כאן כתב רק "אינו חוזר לכשרותו" ומזה מדייק המגיד־משנה, שרק לכשרותו אינו חוזר, אבל יש לו תקנה למכור כשמעמידים עליו שומר (משגיח). ולכאורה כאן סתירה בולטת לדברי עצמו במאכלות אסורות, וגם לדברי הגמרא הנ"ל. ומפרש המגיד־ משנה שמה שאמרו אין לו תקנה, הכוונה שאין לו תקנה לחזור למצבו הקודם, זאת־אומרת לחזור לכשרותו, אבל רשאי למכור בשר כשמומחה משגיח עליו). 70) סנהדרין שם. ולשון רבינו במאכלות אסורות: בממון חשוב, שוודאי עשה תשובה בלא הערמה.

ד. כֵּיצַד?[12] כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁמַט הַגַּף[13] שֶׁל עוֹף - בּוֹדְקִין אֶת הָרֵאָה שֶׁמָּא נִקְּבָה. נָפְלָה הַבְּהֵמָה[14] - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ שֶׁמָּא נִתְרַסְּקוּ אֵיבָרֶיהָ. נִתְרַצֵּץ עֶצֶם[15] הָרֹאשׁ - בּוֹדְקִין קְרוּם שֶׁל מֹחַ שֶׁמָּא נִקַּב. הִכָּה אוֹתָהּ קוֹץ אוֹ גִזְרַק בָּהּ חֵץ אוֹ רֹמַח וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן וְנִכְנַס לַחֲלָלָהּ - חוֹשְׁשִׁין לָהּ[16], וּצְרִיכָה בְּדִיקָה כְּנֶגֶד כָּל הֶחָלָל שֶׁמָּא נִקַּב אֶחָד מִן הָאֵיבָרִין שֶׁתִּטְּרֵף בִּנְקִיבָתָן. וְכֵן כֹּל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה.

12) מחובר להלכה שלמעלה. 13) פ"י ה"ד. 14) פ"ט הי"ז. 15) פ"י ה"ז. 16) דין זה לא נאמר למעלה במקומו, אלא כאן דרך אגב. ראה כסף־משנה למעלה פ"ו הי"ב.

ה. לְפִיכָךְ, רֵאָה שֶׁהֶעֱלָתָה צְמָחִין אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ סִרְכוֹת כְּמוֹ חוּטִין תְּלוּיִין מִמֶּנָּה וְלַדֹּפֶן[17] אוֹ לַלֵּב אוֹ לְטַרְפֵּשׁ הַכָּבֵד - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִקְּבָה, וּצְרִיכָה בְּדִיקָה. וְכֵן אִם נִמְצָא בָּהּ אֲבַעְבּוּעַ מָלֵא לֵחָה[18] - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא נִקַּב סִמְפּוֹן שֶׁתַּחְתָּיו[19], וּצְרִיכָה בְּדִיקָה.

17) פ"ז ה"ה: וכיצד עושין בה? מפרקין אותה מן הדופן וכו'. 18) שם ה"ו. 19) וכן כתב בפ"ז ה"י: צריך לבדוק הסמפון שתחתיה אם לא ניקב. והראב"ד משיג: ואם ניקב סמפון שתחתיו מה בכך, והלא לא אמרו אלא סמפון שניקב לחבירו טריפה. וראה מה שכתבנו שם.

ו. מִן הַדִּין הָיָה עַל דֶּרֶךְ זוֹ, שֶׁאִם נִמְצֵאת הָרֵאָה תְּלוּיָה בְּסִרְכוֹת כְּמוֹ חוּטִין, אִם הָיוּ מִן הָאוֹם שֶׁל רֵאָה וְלַדֹּפֶן אוֹ שֶׁהָיוּ לַלֵּב אוֹ לְטַרְפֵּשׁ הַכָּבֵד - שֶׁחוֹתְכִים אֶת הַסִּרְכָא וּמוֹצִיאִין אֶת הָרֵאָה וְנוֹפְחִין אוֹתָהּ בְּפוֹשְׁרִין[20]. אִם נִמְצֵאת נְקוּבָה - טְרֵפָה; וְאִם לֹא נִתְבַּעְבַּעַ הַמַּיִם - הֲרֵי הִיא שְׁלֵמָה מִכָּל נֶקֶב וּמֻתֶּרֶת, וְסִרְכָא זוֹ לֹא הָיְתָה בִּמְקוֹם נֶקֶב[21], אוֹ שֶׁמָּא נִקַּב קְרוּם הָעֶלְיוֹן בִּלְבַד[22]. וּמֵעוֹלָם לֹא רָאִינוּ מִי שֶׁהוֹרָה כָּךְ, וְלֹא שָׁמַעְנוּ מָקוֹם שֶׁעוֹשִׁין בּוֹ כָּךְ.

20) ראה פ"ז ה"ח. 21) שסובר יש סירכא בלא נקב, ודעת רש"י שאין סירכא בלא נקב ('הגהות מיימוניות'). 22) שכשר, פ"ז ה"א.

ז. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים הַנִּרְאִין מִדִּבְרֵי חַכְמֵי הַגְּמָרָא, הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט בְּיִשְׂרָאֵל[23] כָּךְ הוּא: כְּשֶׁשּׁוֹחֲטִין אֶת הַבְּהֵמָה אוֹ אֶת הַחַיָּה - קוֹרְעִין אֶת הַטַּרְפֵּשׁ שֶׁל כָּבֵד, וּבוֹדְקִין אֶת הָרֵאָה בִּמְקוֹמָהּ. אִם לֹא נִמְצְאָה תְּלוּיָה בַּסִּרְכָא, אוֹ שֶׁנִּמְצְאָה סִרְכָא בֵּין אֹזֶן מֵאָזְנֵי הָרֵאָה וְלַבָּשָׂר[24] שֶׁבִּמְקוֹם רְבִיצָתָהּ, בֵּין בָּשָׂר שֶׁבֵּין הַצְּלָעוֹת בֵּין בָּשָׂר שֶׁבַּחֲזֶה, אוֹ שֶׁנִּמְצְאָה סִרְכָא מֵאֹזֶן לְאֹזֶן עַל הַסֵּדֶר[25] אוֹ מִן הָאוֹם לָאֹזֶן הַסְּמוּכָה לָהּ[26] - הֲרֵי אֵלּוּ מַתִּירִין אוֹתָהּ.

23) מן הדין, אם אין סירכא, אין הריאה צריכה בדיקה, הואיל ונשחטה - בחזקת היתר עומדת עד שיוודע לך במה נטרפה (כסף־משנה). 24) ראה פ"ז ה"ג־ד. 25) ראה פ"ח ה"ה. 26) לפי גירסתנו, סירכא מן האום לאוזן - מותרת. אבל מהראב"ד בהשגותיו, נראה שלא היה גורס ברבינו או מן האום לאוזן כלל, ובסוף ה"ט בסיום הדברים, אחרי שלא על הסדר, גורס: "אפילו במקום רביצתה או על הסדר שלא במקום רביצתה אוסרין אותה". ואחרי זה כותב: אמר אברהם, זהו מאומא לאונא (כלומר במקום רביצתה), ואין שומעין לו שהגדולים מהגאונים התירוה. ולפי זה דעת רבינו שבסירכא מן האום לאוזן - אסורה. ומעניין מה שכתב בזה ב'מגדל עוז': גם אלינו הגיעו ספרי חיבור רבינו משה ז"ל, והיה כתוב במקצתם כך. אבל לאחר שזכיתי לבוא בארץ הצבי, זכיתי להגיה ספרי מן הספרים שהוגהו מכתיבתו בחתימת ידו, דקדקתי ולא היה כתוב בהם, ובהיותי מחפש מצאתי ספרים הרבה שהיה כתוב בגליון מבחוץ עם שאר דברים מוסכמים מהחכמים שהוא לא חיברן ולא הזכירם בחיבורו, וידעתי כי לא היתה מאתו.

ח. וְאִם נִמְצָא חוּט יוֹצֵא מִן הָאוֹם שֶׁל רֵאָה לְאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁיִּמָּשֵׁךְ, וַאֲפִלּוּ הָיָה כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה - אוֹסְרִין אוֹתָהּ.

ט. וְכֵן אִם הָיָה מִן הָרֵאָה חוּט מָשׁוּךְ לַלֵּב אוֹ לְטַרְפֵּשׁ הַכָּבֵד אוֹ לְכִיס הַלֵּב אוֹ לַדַּרְדָּא[27], בֵּין שֶׁהָיָה הַחוּט מִן הָאוֹם שֶׁל רֵאָה בֵּין שֶׁהָיָה מִן הָאֹזֶן, וַאֲפִלּוּ הָיָה כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה - אוֹסְרִין אוֹתָהּ. וְכֵן דַּרְדָּא שֶׁנִּמְצֵאת דְּבוּקָה בְּכִיסָהּ[28] אוֹ חוּט יוֹצֵא מִמֶּנָּה לְכִיסָהּ - אוֹסְרִין אוֹתָהּ. וְחוּט הַיּוֹצֵא מֵאֹזֶן לְאֹזֶן שֶׁלֹּא עַל הַסֵּדֶר - אוֹסְרִין אוֹתָהּ.

27) ראה פ"ז ה"ג. 28) שהווירדא (עינוניתא) מונחת בכיס.

י. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמִּנְהָגָן, אִם מָצְאוּ סִרְכָא מִן הָאֹזֶן לַבָּשָׂר וְלָעֶצֶם שֶׁבַּצְּלָעוֹת[29], וְהַסִּרְכָא דְּבוּקָה בִּשְׂתִיהֶן - אוֹסְרִין אוֹתָהּ[30]. וְאַבָּא מָרִי מִן הָאוֹסְרִין[31], וַאֲנִי מִן הַמַּתִּירִין[32]. וּמְעוּט מְקוֹמוֹת מַתִּירִין אֲפִלּוּ נִדְבְּקָה בָּעֶצֶם לְבַדּוֹ, וַאֲנִי אוֹסֵר[33].

29) אף־על־פי שהבשר סותם ומגין, אבל העצם שבצלע שהוא קשה - אינו מגין. וראה שם ה"ד. 30) והטעם, כתב הרא"ש כיון שבעצם לבד אינה סתימה, הוא־הדין בבשר ובעצם שאפילו הבשר סוחב כנגדו אינו מועיל הואיל שכנגד העצם אינו סותם. 31) יש לדקדק, הרי בפירושו למשנה אומר: אבא מארי ז"ל (שבועות פ"ו מ"ד) ובחיבורו זה שנתחבר אחרי כן אינו אומר אבא־מארי זכרונו־לברכה, ובגמרא קידושין לא, ב – אמרו, שהבן חייב לומר על אביו שמת: זכרונו־לברכה. 32) יש להעיר איך הוא חולק על דברי אביו, הרי במורא אביו אמרו בגמרא שם: "ולא יכריע", ופירש רש"י אם היה אביו וחכם אחר חלוקין בדבר הלכה, לא יאמר נראים דבר פלוני. 33) וכמו שכתב בפ"ז ה"ד לענין נקב, והוא־הדין לענין סירכא, והראב"ד מתיר בסירכא. וכמו שכתב שם פ"ז בהשגתו לחלק בין נקב לסירכא.

יא. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹפְחִין הָרֵאָה, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהּ נֶקֶב[34]. וְרֹב הַמְּקוֹמוֹת אֵין נוֹפְחִין, שֶׁהֲרֵי לֹא נוֹלַד דָּבָר שֶׁגּוֹרֵם לַחֲשָׁשׁ[35]. וּמֵעוֹלָם לֹא נָפַחְנוּ רֵאָה בִּסְפָרַד וּבַמַּעֲרָב אֶלָּא אִם נוֹלַד לָנוּ דָּבָר שֶׁחוֹשְׁשִׁים לוֹ.

34) וזה לשון רש"י בחולין יב, ב: הלכה למשה מסיני דסמכינן ארובא אפילו היכא שאפשר וכו', ואהא מילתא סמכינן ולא בדקינן כל י"ח טריפות. ונקובת הריאה, משום דשכיח בה ריעותא - בדקינן. 35) וסומכין על הכלל: נשחטה בחזקת היתר עומדת.

יב. וּדְבָרִים הָאֵלּוּ כֻּלָּן - אֵינָן עַל פִּי הַדִּין, אֶלָּא עַל פִּי הַמִּנְהָג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36]. וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמַעְנוּ בְּמִי שֶׁבָּדַק עוֹף, אֶלָּא אִם נוֹלַד לוֹ חֲשָׁשׁ.

36) בהלכות ו־ז.

יג. מִי שֶׁשָּׁחַט אֶת הַבְּהֵמָה[37] וְקָרַע אֶת הַבֶּטֶן, וְקִדֵּם שֶׁיִּבְדֹּק אֶת הָרֵאָה בָּא כֶּלֶב אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנָטַל אֶת הָרֵאָה וְהָלַךְ לוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְאֵין אוֹמְרִים[38]: שֶׁמָּא נִקּוּבָה הָיְתָה אוֹ שֶׁמָּא דְּבוּקָה הָיְתָה[39]; שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין אִסּוּר. אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת הֶתֵּר עַד שֶׁיּוֹדַע בַּמֶּה נִטְרְפָה[40]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לִקְרוּם מֹחַ וּלְשִׁדְרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, כָּךְ לֹא נָחוּשׁ לְרֵאָה שֶׁאָבְדָה. וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג, שֶׁדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי אֵין בּוֹ מִנְהָג[41].

37) בגמרא שם ט. אמורה הלכה זו בבני מעיים, והוא־הדין לריאה (מגיד־משנה). 38) והראב"ד משיג ואומר: יש שחולקין על הריאה, כלומר דוקא בשאר בני מעיים שאינן עלולין לסירכות אין חוששין, אבל ריאה שהיא עלולה לסירכות - ודאי חוששים ('מגדל עוז'). 39) בסירכא לדופן או למקום אחר או כונתו דבוקה שהאונות היו דבוקות, ראה פ"ח ה"ה־ו. 40) כרב הונא, שם. 41) אפילו אלה הנוהגים לבדוק כל ריאה, בכגון זה אין להחמיר ולהטריף, כי אינו מצוי שיבוא כלב או גוי ויקחו את הריאה (לחם־משנה).

יד. בָּא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ הַיִּשְׂרָאֵל וְהוֹצִיא הָרֵאָה קֹדֶם שֶׁתִּבָּדֵק, וַהֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת - נוֹפְחִין אוֹתָהּ[42], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הָיוּ שָׁם צְמָחִין אוֹ לֹא הָיוּ, מִפְּנֵי פְּשׁוּט הַמִּנְהָג.

42) זהו לפי מנהג רוב המקומות שאין נופחין ריאה אלא אם נולד לנו דבר שחוששין לו, הלכה יא. וכאן שהוציאו את הריאה קודם שתבדק במקומה, כמו שנתבאר בה"ז, דינה כאילו יש בה ריעותא ובודקין אותה בנפיחה (לחם־משנה).

טו. יֵשׁ מְקוֹמוֹת, שֶׁאִם נִמְצְאוּ סְרָכוֹת מְדֻלְדָּלוֹת[43] מִן הָרֵאָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן דְּבוּקוֹת לֹא לַדֹּפֶן וְלֹא לְמָקוֹם אַחֵר - אוֹסְרִין אוֹתָהּ. וְדָבָר זֶה הֶפְסֵד גָּדוֹל הוּא, וְאִבּוּד מָמוֹן לְיִשְׂרָאֵל. וּמֵעוֹלָם לֹא נָהֲגוּ זֶה לֹא בְּצָרְפַת וְלֹא בִּסְפָרַד, וְלֹא נִשְׁמַע זֶה בַּמַּעֲרָב. וְאֵין רָאוּי לִנְהֹג בְּמִנְהָג זֶה. אֶלָּא נוֹפְחִין אוֹתָהּ בִּלְבַד[44]; אִם נִמְצֵאת שְׁלֵמָה מִן הַנֶּקֶב - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת.

43) ותלויות. 44) והרשב"א מתיר אפילו בלא בדיקה. וטעמו של דבר, שאפילו לדברי האומרים אין סירכא בלא נקב - מותרת, לפי שסירכא הבאה מחמת נקב נסרכת למקום הסמוך לה שדרך הנקב יוצא המשקה ונעשה חוט עבה וחזק ונסרך אל מקום אשר יפגע בו, אבל סירכא תלויה אינה אלא הפשטת ליחות הריאה ומותרת (כסף־משנה בשם הרא"ש). ורבינו שמצריך בדיקה בנפיחה, בוודאי טעמו גם כאן מפני פשוט המנהג, כמו שכתב בהי"ד.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ב־י"ח מרחשון ה'תש"פ

יום א' י"ב מרחשון ה'תש"פ

הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר השוכר הורג להרוג חברו או כפתו והניחו לפני הארי. ודין ההורג הטריפה או אדם טריפה שהרג את הנפש. ודין ההורג עבד כנעני או גר תושב או עבדו או עבד אחר כו'.

א. כָּל הַהוֹרֵג[2] חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ[3], כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ בְּסַיִף אוֹ בְּאֶבֶן הַמְּמִיתָה[4], אוֹ שֶׁחְנָקוֹ[5] עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שְׁרָפוֹ בְּאֵשׁ - הוֹאִיל וַהֲרָגוֹ מִכָּל מָקוֹם הוּא בְּעַצְמוֹ[6], הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג בְּבֵית דִּין[7].

2) בין איש ובין אשה. כתוב: "רוצח הוא מות יומת הרוצח" (במדבר לה, טו), וזה כולל כל רוצח, בין שהוא איש ובין שהוא אשה. ראה מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי משפטים עמוד 169 ומכילתא דרבי ישמעאל משפטים פרשה ד. 3) פרט לגורם להריגת חבירו, ראה הלכה ב. 4) שיש בה כדי להמית, פרט להיכהו בצרור קטן, שאין בו כדי להמיתו ומת, שהרי לא הייתה לו כוונה להרוג. כתוב בתורה: "ואם באבן יד אשר ימות בה היכהו וימות, רוצח הוא, מות יומת הרוצח" (שם, ז), ואמרו חכמינו: "מגיד הכתוב שאינו חייב עד שיכנו בדבר שהוא כדי להמיתו". ספרי מסעי, קס, וראה הלכות חובל ומזיק פרק א הלכה יח. 5) כתוב "או באיבה היכהו בידו וימות, מות יומת המכה, רוצח הוא" (שם, כא), פסוק זה מיותר, שהרי קודם לכן כבר כתוב "ואם בכלי ברזל", "ואם באבן יד", "או בכלי עץ" - מכאן למדו, שכל

ב. אֲבָל הַשּׂוֹכֵר[8] הוֹרֵג לַחֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁשָּׁלַח עֶבְדָּיו[9] וַהֲרָגוּהוּ, אוֹ שֶׁכִּפָּתוּ וְהִנִּיחוּהוּ[10] לִפְנֵי הָאֲרָיִ[11] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[12] וַהֲרָגַתְהוּ חַיָּה[13], וְכֵן הַהוֹרֵג אֶת עַצְמוֹ - כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים הוּא, וַעֲוֹן הֲרִיגָה בְּיָדוֹ[14], וְחַיָּב מִיתָה לַשָּׁמַיִם; וְאֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין[15].

8) ומשלם כסף להורג. 9) שמוכרחים לשמוע בקול אדוניהם, קידושין מג. 10) ובשעה שכפתו אין הארי הממית נוגע בו, אלא לאחר זמן. 11) וכגון שהיה הארי בן תרבות אצל הכופת ולא אצל האחר, סנהדרין עז. 12) חיה טורפת אחרת. 13) וכן אם כפתו ומת ברעב, שבשעה שכפתו לא היה דבר ההורג אותו, והרעב מאליו הוא בא אחר כן, שם. 14) העוון נקרא על שמו, שהרי נתן הנביא אמר לדוד: "את אוריה החיתי הכית בחרב", ותלה בו את החטא של הריגת אוריה, אף על פי שלא נהרג בידי דוד, אלא לפי הוראתו (שמואל ב יב, ט). 15) אף על פי ששלוחו של אדם כמותו, ויד השליח כיד השולח, אבל בעבירה אין שלוחו של אדם כמותו, ומשום כך אין בית דין הורגים את השולח, וכמו כן אין דינו של הגורם להריגת חבירו כהורג ביד, אף על פי שבנזקין דין הגורם כמזיק ממש. ראה הלכות חובל ומזיק פרק ז הלכה ז.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם[16] דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ - זֶה הַהוֹרֵג בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ - זֶה הוֹרֵג עַצְמוֹ[17]. מִיַּד כָּל חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ - זֶה הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ[18] לִפְנֵי חַיָּה לְטָרְפוֹ. מִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם - זֶה הַשּׂוֹכֵר אֲחֵרִים[19] לַחֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ. וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר בִּשְׁלָשְׁתָּן לְשׁוֹן דְּרִישָׁה[20], חֲרֵי דִינָם מָסוּר לַשָּׁמַיִם.

16) בפני אדם, כלומר בפני עדים. 17) כך פירש רבי אלעזר את הפסוק: "את דמכם לנפשותיכם אדרוש" - מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם, היינו השופך דם עצמו, בבא קמא צא: 18) לשון בראשית רבה פרשה לד, יט. 19) ופירוש הכתוב הוא: אדרוש את נפש האדם - ששכר איש להרוג את אחיו, שם. 20) "אדרוש", היינו שה' יענוש אותו, ולא כתוב "דמו יישפך" כמו בתחילת הפסוק.

ד. וְכָל אֵלּוּ הָרַצְחָנִים[21] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[22] שֶׁאֵינָן מְחַיָּבִין מִיתַת בֵּית דִּין, אִם רָצָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְהָרְגָם בְּדִין הַמַּלְכוּת[23] וְתַקָּנַת הָעוֹלָם - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית דִּין לְהָרְגָם בְּהוֹרָאַת שָׁעָה[24], אִם הָיְתָה הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ[25] - יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת[26] כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ.

21) שדרכם לרצוח אנשים על ידי שכירים או על ידי חיה רעה, וראה בבא מציעא לג. "רבצן" וברש"י שם. 22) כגון ההורגים בלא התראה או בעד אחד. 23) ולא בדין התורה המחייב בית דין. 24) ולא לקבוע הלכה לדורות. 25) לעשות סייג לתורה, כגון שהיו פרוצים בעבירות, אף על פי שאיש זה לא היה פרוץ. ובתלמוד מסופר: "ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים, והביאוהו לבית דין וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך" (סנהדרין מו.). 26) "בית דין מכים ועונשים שלא מן התורה, שם. וראה הלכות סנהדרין פרק כד, הלכה ד.

ה. חֲרֵי שֶׁלֹּא הֲרָגָם הַמֶּלֶךְ וְלֹא הָיְתָה הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ לְחַזֵּק הַדָּבָר[27] - חֲרֵי בֵּית דִּין חַיָּבִין מִכָּל מָקוֹם לְהַכּוֹתָם מַכָּה רַבָּה הַקְּרוֹבָה לְמִיתָה, לְאָסְרָם בְּמָצוֹר[28] וּבְמָצוֹק[29] שָׁנִים רַבּוֹת, וּלְצַעֲרָן בְּכָל מִינֵי צַעַר, כְּדֵי לְהַפְחִיד וּלְאַיֵּם עַל שְׁאָר הָרְשָׁעִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּבָר לָהֶם לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל[30], וְיֹאמַר: חֲרֵינִי מְסַבֵּב לַהֲרֹג אוֹיְבַי[31] כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה פְּלוֹנִי וְאֶפָּטֵר.

27) ולגדור בעדו, מפני שלא היו פרוצים, ולא ראו בית דין צורך להרגם. 28) לכלוא אותו בבית הסוהר. 29) וברעב, על פי הכתוב בדברים כח, נג. אבל לא עד כדי מיתת רעב. 30) על פי הכתוב "ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב אדוני ולשפך דם חינם" (שמואל־א כה, לא). 31) כשם שרצה דוד לעשות בנבל, שם.

ו. אֶחָד[32] הַהוֹרֵג אֶת הַגָּדוֹל[33] אוֹ אֶת הַקָּטָן בֶּן יוֹמוֹ, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה[34], חֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו - אִם הָרַג בְּזָדוֹן, אוֹ גוֹלֶה[35] - אִם הָרַג בִּשְׁגָגָה. וְהוּא[36], שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו[37]; אֲבָל אִם נוֹלַד לְפָחוֹת מִתִּשְׁעָה חֲדָשִׁים - חֲרֵי הוּא כְּנֶפֶל[38] עַד שֶׁיִּשְׁהֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם[39], וְהַהוֹרְגוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו[40].

32) בין ... בין. 33) בן יג שנה ויום אחד. 34) כתוב (ויקרא כד, יז): "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת" זה כולל "בין איש בין אשה בין קטן", ספרא אמור פרק כ, א. וראה סנהדרין פד: ונדה מד: 35) שכתוב: "ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה" (במדבר לה, יא). וראה ספרי מסעי, קנט. 36) הדין הזה שההורג את הקטן בן יומו נהרג. 37) שמלאו לו תשעה חדשי עיבור, שאז הוא בן קיימא, נדה שם. 38) שאינו בן קיימא, כגון ראשו אטום ואפילו כלו לו חדשיו (סנהדרין פד:). 39) ואז יצא מכלל נפל "כל ששהה שלושים יום באדם (בבהמה - שמונה ימים), אינו נפל" (נדה מד:). 40) "שיכול אפילו היכה את הנפלים ובן שמונה (שנולד לאחר שמונה חדשי עיבור) יהא חייב, תלמוד לומר איש (מכה איש ומת מות יומת), מה איש מיוחד שהוא בן קיימא, יצאו נפלים ובן שמונה שאינם בני קיימא (מכילתא דרשב"י משפטים עמוד 169 הוצאת מקיצי נרדמים. וראה סנהדרין שם).

ז. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת הַבְּרִיא אוֹ אֶת הַחוֹלֶה הַנּוֹטֶה לָמוּת[41]. וַאֲפִלּוּ הָרַג אֶת הַגּוֹסֵס[42] - נֶהֱרָג עָלָיו[43]. וְאִם הָיָה גּוֹסֵס בִּידֵי אָדָם, כְּגוֹן שֶׁהִכּוּהוּ עַד שֶׁנָּטָה לָמוּת

וַהֲרֵי הוּא גּוֹסֵס[44], הַהוֹרְגוֹ - אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ[45].

41) אבל חולה שאינו נוטה למות אין צורך להשמיענו שדינו כבריא ממש. 42) "רוב גוססים למיתה" (קידושין עא:). 43) אף על פי שהיה מת, אפילו לא הרג אותו, "הכול מודים בהורג את הגוסס שהוא חייב", סנהדרין עח. 44) כתוצאה מן המכות. 45) שכתוב בתורה "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת" (ויקרא כד, יז), ולדעת החכמים באה התורה להדגיש, שאין המכה חייב מיתה, אלא אם כן היכה את כל הנפש, פרט להורג זה שאחרים סייעו בהריגתו, שם (והמכים אף הם פטורים ממיתה, אף על פי שהביאוהו לידי גסיסה, שהרי בכל זאת לא מת מן המכות). רבינו דייק "אין בית דין ממיתים אותו", אבל מלך רשאי להורגו מדין מלכות, כשם שדוד הרג את בן הגר העמלקי, שהרג את שאול, אף על פי שהיה גוסס בידי אדם (שמואל־ב א).

ח. הַהוֹרֵג אֶת הַטְּרֵפָה[46], אַף עַל פִּי שֶׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[47] מִדִּינֵי אָדָם[48]. וְכָל אָדָם[49] בְּחֶזְקַת שָׁלֵם[50], וְהוֹרְגוֹ נֶהֱרָג[51], עַד שֶׁיּוֹדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה טְרֵפָה, וְיֹאמְרוּ הָרוֹפְאִים שֶׁמַּכָּה זוֹ אֵין לָהּ תְּעָלָה[52] בְּאָדָם, וּבָהּ יָמוּת אִם לֹא יְמִיתֶנּוּ דָּבָר אַחֵר.

46) כגון ניקבה הריאה או קרום המוח, שאינו יכול לחיות שנים עשר חודש, סנהדרין עח. 47) "הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור" (שם). והטעם הוא, מכיוון שנחתכו מקורות החיות, הריהו נחשב ל"גברא קטילא". 48) אבל חייב מיתה לשמים, שהרי שופך דמים הוא, ראה למעלה הלכה ב. 49) אפילו לא ידוע שהוא שלם. 50) כל אדם בחזקת שלם, שהולכים אחר הרוב (חולין יא:), ומשום כך אין שואלים את העדים: "ראיתם טריפה הרג, שלם הרג", שאין הלכה כרבי טרפון ורבי עקיבא במכות ז. וראה רבינו חננאל שם. 51) כאילו הרג וודאי שלם. 52) רפואה.

ט. אָדָם טְרֵפָה שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ - נֶהֱרָג; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ[53]. וְהוּא, שֶׁיַּהֲרֹג בִּפְנֵי בֵּית דִּין[54]; אֲבָל בִּפְנֵי עֵדִים - פָּטוּר. שֶׁמָּא יָזֹמוּ[55], וְאִם הוּזַמוּ - אֵינָן נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי לֹא זָמְמוּ אֶלָּא לַהֲרֹג טְרֵפָה[56]; וְכָל עֵדוּת שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַהֲזָמָה[57] - אֵינָהּ עֵדוּת[58] בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[59].

53) ולא דנים אותו לפי דין הרוצח במיתת בית דין, שהרי אי אפשר, כי בית דין שראו איש רוצח חבירו, אינם רשאים לדון אותו. אבל אם לא יהרגו אותו, ילך ויהרוג, ומשום כך צורך השעה הוא להרגו, ובפרט שהוא גברא קטילא, ואפילו לא הרג, ההורגו פטור. ראה בית הבחירה לסנהדרין עמוד 289. 54) שאינם זקוקים לעדים ולמשא ומתן משפטי. 55) יבואו עדים אחרים ויעידו עליהם שעדי שקר הם, כי "עימנו הייתם באותה שעה במקום אחר". 56) וההורג טריפה פטור ממיתת בית דין. 57) לקיים בה דין הזמה, שאמרה תורה "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (דברים יט, יט). 58) שאינם מפחדים לשקר (סנהדרין שם). 59) כי בדיני ממונות בטלו את הדרישות והחקירות הקשורות בזמן ובמקום, ראה שם לב.

י. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹ הַהוֹרֵג עֶבֶד כְּנַעֲנִי[60] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו. וְאִם הָרַג בִּשְׁגָגָה - גּוֹלֶה.

60) כתוב: "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקום יינקם" (שמות כא, כ). כתוב זה מדבר בעבד כנעני, שהרי נאמר שם "כי כספו הוא", ואין עבד עברי "כסף", "כסף - יצא עבד עברי שאין כסף", ספרא אמור פרשה ה, ב. וראה מכילתא משפטים פרשה ז.

יא. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרַג גֵּר תּוֹשָׁב[61] - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו בְּבֵית דִּין[62], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָזִיד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ[63]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג עַל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[64]. וְאֶחָד הַהוֹרֵג אֶת עֶבֶד אֲחֵרִים אוֹ הַהוֹרֵג עַבְדּוֹ - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו; שֶׁהָעֶבֶד קִבֵּל עָלָיו מִצְוֹת[65] וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת ה'[66].

61) גוי היושב בארץ, וקיבל עליו שבע מצוות, שנצטווה עליהן בן נח, ולא מל ולא טבל לשם גירות גמורה. 62) ודינו מסור לשמים, מכילתא משפטים פרשה ד. 63) "על רעהו פרט לאחרים (גויים), רעהו פרט לגר תושב". מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי משפטים עמוד 171 (ובמכילתא דרבי ישמעאל לפסוק זה לא נזכר גר תושב. וראה כסף משנה כאן). 64) שאין לו מצוות כישראל. 65) כל המצוות שהאשה חייבת בהן, אף עבד כנעני חייב בהן, ומשום כך "אחיו הוא במצוות", וההורג אותו נהרג עליו. ראה סנהדרין פו. 66) ודינו כישראל.

יב. מַה בֵּין עַבְדּוֹ לְעֶבֶד אֲחֵרִים? שֶׁעַבְדּוֹ יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ[67]. לְפִיכָךְ, אִם הִכָּהוּ הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית[68], וְנָטָה לָמוּת, וְעָמַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת[69] וְאַחַר כָּךְ מֵת - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מֵחֲמַת הַמַּכָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא[70]. וּמַהוּ 'יוֹם אוֹ יוֹמַיִם'[71]? יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, שֶׁהוּא מֵעֵת לְעֵת[72].

67) כדי לייסרו "כי כספו הוא". 68) שאם אין בה כדי להמית, אפילו על ישראל פטור, ראה למעלה הלכה א. וזה לשון המכילתא (משפטים פרשה ז): "ומה אם ישראל שהחמיר בו, אינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית, כנעני שהקל בו, דין הוא שלא יהא חייב עד שיהא בו כדי להמית". 69) שהוא מעת לעת. 70) ויש לו רשות להכותו. 71) בתורה כתוב: "אך אם יום או יומיים יעמוד לא יוקם". "יומיים" משמע שיחיה דווקא שני ימים ו"יום" משמע שמספיק שיחיה יום אחד בלבד. 72) למילה "יום" יש שני מובנים: א. "יום" בניגוד ללילה, והוא שתים־עשרה שעות; ב. "יום" במובן יממה = עשרים וארבע שעות. אילו כתבה התורה "יום" אפשר היה לחשוב בטעות, שהכוונה ליום במובן א. ואילו כתבה "יומיים" אפשר היה לחשוב, שהכוונה לשתי יממות. משום כך כתבה התורה "יום או יומיים" כלומר יום כמו (או - כמו) יומיים, היינו עשרים

וארבע שעות. ובמכילתא דרבי שמעון בן יוחאי נאמר: "יום שיש בו שני ימים, הווי אומר מעת לעת", אם היכה אותו בחצי היום, נגמרות עשרים וארבע שעות בחצי היום השני, ויש בו שני ימים. ואם היכה אותו בערב, נגמרות עשרים וארבע שעות למחרת בערב, וזהו יום שהוא כיומיים. ויונתן בן עוזיאל תרגם: "אין יומא חד מעידן לעידן (אם יום אחד מעת לעת) או תרין יומין קטעין יתקיים (או שני ימים קטועים, שני חצאי יום. וביחד יום שלם מעת לעת)".

1 **יג. אֲבָל הַמַּכֶּה עֶבֶד שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, אֲפִלּוּ מֵת לְאַחַר**
2 **כַּמָּה יָמִים מֵחֲמַת הַמַּכָּה, הוֹאִיל וְהִכָּהוּ כְּדֵי**
3 **לְהָמִית[73] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו, כְּשְׁאָר בְּנֵי חוֹרִין[74].**

73) מכה שיש בה כדי להמית. 74) "אף עבדו ושפחתו בכלל שנאמר מכה איש ומת, והרי הכתוב מוציאו מכללו להקל עליו, שיהא נידון ביום או יומיים" (מכילתא שם). מכאן שדין "יום או יומיים" הוא בהורג עבדו בלבד, ולא בהורג עבד שאינו שלו.

4 **יד. יֵרָאֶה לִי[75], שֶׁהַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ בְּסַכִּין וְסַיִף אוֹ**
5 **בְּאֶבֶן וְאֶגְרוֹף וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[76], וְאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה[77],**
6 **וָמֵת - אֵינוֹ בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם; אֶלָּא אֲפִלּוּ מֵת**
7 **לְאַחַר שָׁנָה - נֶהֱרָג עָלָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר 'כַּשֵּׁבֶט'[78], שֶׁלֹּא**
8 **נָתְנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ אֶלָּא בְּשֵׁבֶט[79] וּמַקֵּל**
9 **וּרְצוּעָה[80] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְלֹא בְּהַכָּאַת רְצִיחָה[81].**

75) דעת רבינו ללא מקור בתלמוד וגאונים. 76) בדבר שאין דרך האדון לייסר בו את עבדו. 77) שהיה בהם כדי להמית. 78) "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט" (שמות כא, כ). 79) שהוא שבט מוסר לייסר את העבד או את הבן, ככתוב: "אל תמנע מנער מוסר, כי תכנו בשבט ולא ימות, אתה בשבט תכנו" (משלי כג, יג־יד). 80) שבהם משתמש הדיין לייסר בני אדם, ראה סנהדרין ז: 81) כגון סכין וסייף.

10 **טו. הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ וּפָסַק[82] עִמּוֹ שֶׁיִּשְׁמְשֶׁנּוּ[83] שְׁלֹשִׁים**
11 **יוֹם[84], וְהִכָּהוּ אַחַד מֵהֶן בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם וְהֱמִיתוֹ**
12 **- הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו, וְאֵינוֹ בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם[85].**
13 **הָרִאשׁוֹן - לְפִי שֶׁאֵינוֹ כַּסְּפוֹ הַמְיֻחָד לוֹ[86], וְהַשֵּׁנִי -**
14 **לְפִי שֶׁאֵינוֹ עֲדַיִן תַּחְתָּיו.**

82) והתנה. 83) את המוכר. 84) גופו קנוי לקונה, ולמוכר זכות שימוש בו לשלושים יום. 85) אלא כדין הורג בן חורין. 86) כי הגוף קנוי לקונה, ולמוכר קניין פירות בלבד, כלומר, הזכות להשתמש בו שלושים יום, והתורה מתנה את דין "יום או יומיים" ב"כי כספו הוא". ופסק כרבי אליעזר, בבא קמא צ. וראה מכילתא משפטים פרשה ז ומכילתא דרשב"י משפטים כא, כ.

15 **טז. וְכֵן מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין[87], וְעֶבֶד שֶׁל**
16 **שְׁנֵי שֻׁתָּפִין - אֵינָן בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ**
17 **לְאַחַד מֵהֶן כַּסְּפוֹ הַמְיֻחָד לוֹ[88], וּלְפִיכָךְ נֶהֱרָג עָלָיו**
18 **כְּשְׁאָר הָעָם[89].**

87) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר האחד את חלקו (גיטין מב.). 88) שהרי החצי האחד שייך במקרה א לעבד, ובמקרה ב לשותף, בבא קמא צ. 89) אפילו הוא מת לאחר כמה ימים מחמת המכה.

יום ב' י"ג מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר המכה את חברו שאומדים הדבר שהכהו בו ומקום המכה. ודין הדוחף את חברו שמשערים גובה המקום כו'. ודין כלי ברזל לא נתנה בו תורה שיעור. ודין הכופת חברו והניחו ברעב עד שמת.

19 **א. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּזָדוֹן בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֵץ וֶהֱמִיתוֹ -**
20 **אוֹמְדִין[2] דָּבָר שֶׁהֻכָּהוּ בּוֹ וּמְקוֹם שֶׁהִכָּה עָלָיו, אִם**
21 **רָאוּי[3] אוֹתוֹ חֵפֶץ לְהָמִית בְּאֵיבָר זֶה אוֹ אֵינוֹ רָאוּי[4];**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ, אוֹ בִּכְלִי עֵץ**
23 **אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ - עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית.**
24 **וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מַכֵּהוּ עַל לִבּוֹ לְמַכֵּהוּ עַל יֶרְכּוֹ[5].**

2) משערים. 3) אם גדלו וכבדו מספיקים. 4) ופטור ממיתה, אף־על־פי שהכהו בזדון, שהרי לא התכוון להמיתו, אלא להכותו בלבד. 5) אותה מכה באבן או בעץ שיש בה כדי להמיתו על לבו, אין בה כדי להמיתו על מתניו. הדוגמה לקוחה ממשנה סנהדרין עח:

25 **ב. הוֹאִיל[6] וְנֶאֱמַר 'אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ'[7], מִכָּאן[8] שֶׁאוֹמְדִין**
26 **מְקוֹם הַמַּכָּה. וּכְשֵׁם שֶׁאוֹמְדִין הַחֵפֶץ שֶׁהִכָּה בּוֹ**
27 **וּמְקוֹם הַמַּכָּה, כָּךְ אוֹמְדִין כֹּחַ הַהַכָּאָה; שֶׁנֶּאֱמַר:**
28 **בְּאֶבֶן יָד, מִכָּאן שֶׁמְּשַׁעֲרִין אֶת הַיָּד[9]. אֵינוֹ דּוֹמֶה[10]**
29 **זוֹרֵק אֶבֶן בַּחֲבֵרוֹ בְּרִחוּק שְׁתֵּי אַמּוֹת לְזוֹרֵק בּוֹ בְּרִחוּק**
30 **עֶשֶׂר, שֶׁבְּרִחוּק עֶשֶׂר יִהְיֶה כֹּחָהּ יָתֵר. וְאֵינוֹ דּוֹמֶה**
31 **זוֹרֵק בְּרִחוּק עֶשֶׂר לְזוֹרֵק בְּרִחוּק מֵאָה, שֶׁבְּרִחוּק**
32 **הַמָּקוֹם בְּיוֹתֵר יִתְמַעֵט כֹּחַ הַהַכָּאָה.**

6) מבחינת הענין, אין כאן התחלת הלכה. ועד "מקום המכה" שייך להלכה א, והלכה ב מתחילה: "וכשם שאומרים", ובדפוסי רומי ר"מ, קושטא רסט ובכתב־יד מוסד הרב קוק: "כשם שאומדים". 7) וזה תלוי לא בדבר שמכים בו בלבד, אלא אף באבר שמכים עליו. 8) את שני הדינים למד רבינו מאותו פסוק. הדין הראשון, שאומדים את החפץ אם יש בו כדי להמית, מפורש בכתוב "באבן יד אשר ימות בה", היינו שיש באבן כדי להמית. ומכיון שאותה אבן שיש בה כדי להמית על לבו, אין בה כדי להמית על ירכו, ממילא יוצא מאותו פסוק, שחייבים לאמוד גם מקום המכה. וראה להלן סוף הלכה ג. וראה מכילתא משפטים פרשה ז, וב'ספרי' מסעי קס, ששם למדו שני הדינים משני פסוקים. 9) כוחה של היד. יש יד חלשה ויש יד חזקה. מכתה של הראשונה אינה פוגעת קשה ואין בה כדי להמית. 10) כאן התחלת בבא חדשה, ופירושה: החפץ הנזרק בכוח רב עוצמת תנופתו מתגברת והולכת זמן מסויים, ולאחר מכן העוצמה פוחתת והולכת. יוצא מזה,

שהפגיעה במקום קרוב ביותר אינה קשה כל־כך כמו בריחוק מסוים עד שהחפץ הנזרק מגיע לשיא עוצמת תנופתו. ושיער רבינו, שאדם בינוני הזורק אבן שיש בה כדי להמית, נקודת השיא נמצאת בריחוק עשר אמות בערך, ומכאן ואילך העוצמה פוחתת והולכת.

ג. וְכֵן מְשַׁעֲרִין הַמַּכָּה עַצְמָהּ[11]. וּמְשַׁעֲרִין כֹּחַ הַהוֹרֵג וְכֹחַ הַנֶּהֱרָג, אִם הוּא גָּדוֹל אוֹ קָטָן[12], אוֹ חָזָק אוֹ חַלָּשׁ, אוֹ בָּרִיא אוֹ חוֹלֶה, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ - מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה מְשַׁעֲרִין כָּל סִבּוֹתֶיהָ[13].

11) כי אינה דומה מכה למכה. לפעמים אדם חזק אינו מכה בכוח רב ואין במכתו זו כדי להרוג, ואפשר שחלש ממנו יאמץ את כל כוח שריריו ומכתו תהיה יותר קשה ממכתו של החזק. 12) כי מכה שיש בה כדי להמית קטן, אין בה כדי להמית גדול, משנה סנהדרין עט: 13) זהו סיכום של שלוש ההלכות כולן.

ד. כְּלִי בַרְזֶל לֹא נָתְנָה בָּהּ תּוֹרָה שִׁעוּר[14], שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם בִּכְלִי בַרְזֶל[15] הִכָּהוּ וַיָּמֹת, רֹצֵחַ הוּא; וַאֲפִלּוּ בְּמַחַט. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חֹד[16], כְּמוֹ מַחַט[17] אוֹ שַׁפּוּד אוֹ סַכִּין[18] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל אִם הִכָּהוּ[19] בְּעֵשֶׁת[20] שֶׁל בַּרְזֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ - אוֹמְדִין אוֹתָהּ[21] כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְדִין הָעֵץ אוֹ הָאֶבֶן[22].

14) "שהברזל ממית בכל שהוא", שם עו: 15) ולא כתוב "אשר ימות בו" ככתוב באבן ובכלי עץ. ראה למעלה הלכה א. וראה ירושלמי סנהדרין פרק ט הלכה ב, והשווה הדרשה ב'ספרי' מסעי, קס. וסנהדרין עו: 16) ונעץ בו את החוד במקום מסוכן, כגון בווושט או בלבו, בגמרא סנהדרין עו: כתוב: "דברזיה מיברז", ומובנו: דקרו. השווה חולין ח. 17) 'ספרי' שם. 18) ראה חולין שם. 19) ולא דקרו. 20) גוש, מטיל. 21) אם ראוי להמית בה. 22) ראה למעלה הלכה א.

ה. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּלֹא כְּלִי[23] וֶהֱמִיתוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ[24] אוֹ נְגָפוֹ[25] בְּרֹאשׁוֹ וֶהֱמִיתוֹ - מְשַׁעֲרִין כֹּחַ הַמַּכָּה[26] וְכֹחַ הַנֶּהֱרָג וּמְקוֹם הַמַּכָּה. אֵינוֹ דוֹמֶה דוֹחֵף חֲבֵרוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ לְבוֹעֵט בּוֹ בְּרַגְלוֹ בְּכָל כֹּחוֹ, וְאֵינוֹ דוֹמֶה מַכֵּהוּ עַל לִבּוֹ לְמַכֵּהוּ עַל מָתְנָיו[27], וְאֵינוֹ דוֹמֶה חַלָּשׁ הַמַּכֶּה אֶת הַבָּרִיא הֶחָזָק לְבָרִיא חָזָק הַמַּכֶּה חַלָּשׁ אוֹ חוֹלֶה[28].

23) ככתוב: "מכה איש ומת מות יומת" (שמות כא, יב). 24) בעט בו, 'ספרי' שם. 25) הכהו. מלשון "ונגפו אשה הרה" (שם, כב). 26) של איש המכה. 27) זוהי דוגמה למקום המכה, משנה סנהדרין עח: 28) דוגמה לכוח הנהרג.

ו. וּמַנַּיִן שֶׁמְּשַׁעֲרִין בְּכָל אֵלּוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְּאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת, מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּיָדוֹ', הִצְרִיךְ הַכָּתוּב לִהְיוֹת הַהַכָּאָה בְּאֵיבָה. מִכְּלָל שֶׁמְּשַׁעֲרִין כֹּחַ הַהַכָּאָה[29].

29) אינו דומה המכה חבירו בלי איבה, למכה אותו באיבה שמפעיל את מלוא כוחו, ועל מכה זו שיש בה כדי להמית אומרת התורה "מות יומת". מאותו טעם יש לשער את יתר הסיבות של מיתת ההרוג, כגון כוח הנהרג ומקום המכה, ראה ילקוט שמעוני מסעי לה, על הפסוק ואם בשנאה.

ז. וְכֵן הַדּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ מֵרֹאשׁ הַגָּג[30], וְנָפַל וָמֵת - מְשַׁעֲרִין גֹּבַהּ הַמָּקוֹם שֶׁהִפִּילוֹ מֵעָלָיו וְכֹחַ הַנִּדְחָף; שֶׁאֵינוֹ דוֹמֶה בֵּן יוֹמוֹ שֶׁנָּפַל לְגָדוֹל שֶׁנָּפַל. וּמִנַּיִן שֶׁמְּשַׁעֲרִין גֹּבַהּ הַמָּקוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם בִּשְׂנָאָה יֶהְדָּפֶנּוּ[31]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בְּגָבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים[32] - אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ[33] בְּבוֹר לְעִנְיַן בְּהֵמָה[34].

30) לשון ה'ספרי' שם. 31) ומגובה המקום אפשר להסיק, אם דחף אותו מתוך שנאה והתכוון להורגו, או לא. ראה ילקוט שמעוני שם. 32) ראה בבא־קמא נא. 33) ראה הלכות נזקי ממון פרק יב הלכה י. 34) בהמה שנפלה לתוך הבור ומתה, אין בעל הבור חייב לשלם אלא־אם־כן היה הבור עמוק עשרה טפחים.

ח. אֶחָד הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֵץ, אוֹ שֶׁהִכָּהוּ בְּגוּשׁ עָפָר אוֹ בְּגוּשׁ מֶלַח[35] וְגָפְרִית, אוֹ בְּסֶל מָלֵא עָפָר[36] אוֹ צְרוֹרוֹת[37], וַאֲפִלּוּ בְּפֶלַח[38] דְּבֵלָה[39]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ - כֹּל שֶׁהוּא רָאוּי לְהָמִית[40], וְהַכֹּבֶד[41] הוּא שֶׁמֵּמִית.

35) ילקוט שמעוני, שם על הפסוק "ואם באבן". 36) שהפיל עליו, שם. 37) אבנים קטנות. 38) בחתיכה. 39) "ככר גדול, כמו ריחיים, שעושים מן התאנים היבשות" (פירוש המשניות תרומות פרק ב, משנה א). 40) ואבן ועץ שבתורה אינם אלא דוגמאות מן ההווה. 41) בהפיל על הנרצח הכובד לבדו קובע, ובמכה מצטרף כוח היד לכובד, כי אינו דומה מכה במקל דק וקל למכה בדבר כבד. בכל אופן הכובד הוא גורם מכריע.

ט. הַדּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם[42] אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ - אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת[43] מִשָּׁם - פָּטוּר[44] מִמִּיתַת בֵּית דִּין[45], וְאִם לָאו - חַיָּב[46]. וְכֵן אִם כָּבַשׁ עָלָיו[47] [בְּתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ] בְּתוֹךְ הָאֵשׁ עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בּוֹ[48] כֹּחַ לַעֲלוֹת וָמֵת - חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הוּא הַדּוֹחֵף בַּתְּחִלָּה[49]. וְהוּא הַדִּין לְמַנִּיחַ יָדוֹ עַל פִּי חֲבֵרוֹ וְחָטְמוֹ עַד שֶׁהִנִּיחוֹ מְפַרְפֵּר וְאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת, אוֹ שֶׁכָּפָתוּ וְהִנִּיחוֹ בַּצְּנָה אוֹ בַּחַמָּה[50] עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁבָּנָה עָלָיו[51] מָקוֹם עַד שֶׁמָּנַע מִמֶּנּוּ הָרוּחַ, אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לִמְעָרָה אוֹ לְבֵית[52] וְעִשֵּׁן עָלָיו[53] עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לְבֵית שֶׁל שַׁיִשׁ[54] וְהִדְלִיק[55] עָלָיו נֵר עַד שֶׁהֶחֱמִיתוֹ הַהֶבֶל[56] - בְּכָל אֵלּוּ נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁזֶּה כְּמוֹ שֶׁחַנָּקוֹ בְּיָדוֹ.

42) סנהדרין עו: 43) ולא עלה ומת. 44) אף־על־פי שדחף אותו במו ידיו, שאין בדחיפה כדי להמית. 45) ודינו מסור

לשמים. ראה 'ספרי' שם. 46) אף־על־פי שלא הדחיפה הורגת אלא האש, הרי זה כאילו הרגו במו ידיו. 47) חבירו נפל לתוך המים, והוא יכול לעלות משם, ובא זה ואחז ראשו של הנופל בכוח בתוך המים, שלא יוכל להרים ראשו, משנה שם. 48) לאחר שהרפה ממנו. 49) בכל זאת חייב, שלא הדחיפה או הנפילה לתוך המים הרגה אותו, אלא הכובש הרג אותו. 50) והצינה והחמה הורגות אותו, כמו המים והאש בדוגמאות הקודמות, גמרא שם עז. 51) אף־על־פי שלא אחז בגופו - כמו בדוגמאות הקודמות - אלא עשה מעשה שמנע אויר מחבירו ונחנק. וזהו "המצמצם" שבגמרא שם, וראה בית הבחירה שם. 52) שאין בו שום דבר ממית. 53) וזהו המעשה הממית. 54) שסתום ביותר, ואין הבל הנר הדולק יכול לצאת ממנו, ואין האויר שמבחוץ חודר לתוכו. גמרא שם. 55) בדוגמה הקודמת, המשיך במעשה העישון על חבירו עד שמת, ואילו כאן עשה מעשה הדלקה חד־פעמי, ובאותה שעה לא מת חבירו, ובכל זאת הוא חייב. 56) האויר המקולקל על־ידי הנר הדולק.

י. אֲבָל הַכּוֹפֵת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּרָעָב[57] עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁסּוֹף הַצִּנָּה אוֹ הַחַמָּה לָבוֹא לְשָׁם וּבָאָה[58] וְהֵמִיתַתּוּ, אוֹ שֶׁכָּפָה[59] עָלָיו גִּיגִית[60], אוֹ שֶׁפָּרַע[61] עָלָיו אֶת הַמַּעֲזִיבָה[62], אוֹ שֶׁהִשִּׁיךְ עָלָיו[63] אֶת הַנָּחָשׁ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם שִׁסָּה[64] בּוֹ כֶּלֶב אוֹ נָחָשׁ - בְּכָל אֵלּוּ אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ[65]; וַהֲרֵי הוּא רוֹצֵחַ[66], וְדוֹרֵשׁ דָּמִים[67] דּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ דָּם[68].

57) ההולך וחזק משעה לשעה, אבל בשעה שכפת אותו עדיין לא היה רעב ממית, והכופת אינו אלא גורם למיתה, סנהדרין עז. 58) לאחר שהניחו שם. 59) קרקעיתה למעלה ופיה למטה. 60) והאויר הולך ומתקלקל עד שלבסוף חונק אותו, ואילו בדוגמה הקודמת, בשעה שכפתו לא היתה חמה כלל, שם. 61) גילה. 62) טיח שעל גבי התקרה, וזה היה ישן, ונכנסה שם צינה ומת. 63) שאחז הנחש בידו והוליכו, והגיע שיני הנחש בגוף חבירו, והנחש נשף אותו ומת, משנה שם עו: 64) בדיבור או ברמז, שלא עשה מעשה, משנה שם, וראה 'ספרא' אמור פרק כ. 65) שלא המית בידיו, שבשעה שעשה מעשהו לא היה שם דבר ממית, וזה בא רק אחרי כן, משום כך אינו אלא גורם למיתה ופטור. ואפילו השיך עליו את הנחש אינו חייב מיתה, שלדעת החכמים אין הארס עומד ממש בין שיניו של הנחש, אלא בשעת הנשיכה מקיא הנחש את הרעל מכוח עצמו ומרצונו, והמַשיך אינו אלא גורם, שם עח. 66) ראה למעלה הלכות ב־ג. 67) הקדוש־ברוך־הוא (תהלים ט, יג). 68) ומענישו.

יא. וְכֵן הַדּוֹחֵף[69] חֲבֵרוֹ בְּבוֹר[70] וְהָיָה שָׁם סֻלָּם שֶׁיָּכוֹל לַעֲלוֹת עָלָיו, אוֹ שֶׁזָּרַק בּוֹ חֵץ וְהָיָה תְּרִיס[71] בְּיָדוֹ לְהָגֵן עָלָיו, וּבָא אַחֵר וְסִלֵּק אֶת הַסֻּלָּם וְהֵסִיר[72] אֶת הַתְּרִיס - שְׁנֵיהֶן[73] אֵין נֶהֱרָגִין בְּבֵית דִּין. אֲפִלּוּ הָיָה הַדּוֹחֵף עַצְמוֹ הוּא שֶׁחָזַר[74] וְסִלֵּק הַסֻּלָּם - פָּטוּר[75] מִמִּיתַת בֵּית דִּין, וְנִדְרָשׁ מִמֶּנּוּ הַדָּם.

69) סנהדרין עז: 70) שאין בנפילה כדי להמית. ראה למעלה הלכה ז. 71) מגן. 72) או הסיר. 73) הדוחף פטור, שבשעה שדחפו היה סולם בבור שיכול לעלות עליו, והמסלק פטור שאינו אלא גורם למיתה, שם. 74) לאחר שדחף. 75) על הדחיפה, שאין בה כדי להמית, ומעשה סילוק אינו אלא גורם, שם.

יב. הַזּוֹרֵק[76] צְרוֹר[77] בְּכֹתֶל[78], וְחָזְרָה הָאֶבֶן לַאֲחוֹרֶיהָ וְהָרְגָה - חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁמִּכֹּחוֹ הִיא בָּאָה. וְכֵן אִלּוּ שֶׁמְּשַׁחֲקִין בְּכַדּוּר[79], שֶׁהִתְּרוּ בָּהֶן[80] וְהָרְגוּ[81]: בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת[82] - פְּטוּרִין[83]; חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, אֲפִלּוּ לְסוֹף מְאָה אַמָּה[84] - חַיָּבִין[85]. וְהוּא, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[86].

76) שנתכוון להרוג את חבירו, סנהדרין עז: 77) אבן. 78) והכה בכוח בכותל. 79) ומכים בו בכותל בכוח, כדי שיחזור הרבה לאחוריו. 80) שהכדור בחזירתו יהרוג את חבירים. 81) במזיד. 82) מן הכותל. 83) כי המשחקים מתכוונים שיחזור הכדור לאחוריו הרבה, ולא פחות מארבע אמות, ולפיכך יש לדונו כהמית שלא בכוונה. 84) מפני שהמשחקים רוצים שיחזור למרחק רב. 85) כי התכוונו להרוג, ומכוחם בא הכדור, גמרא שם. 86) למעלה הלכה א.

יג. זָרַק אֶבֶן לְמַעְלָה, וְהָלְכָה לִצְדָדִין וְהָרְגָה[87] - חַיָּב[88]. הַכּוֹפֵת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִבְרֹחַ, וְהֵצִיף[89] עָלָיו מַיִם וָמֵת - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו. וְהוּא[90], שֶׁיָּמוּת מִכֹּחַ רִאשׁוֹן[91] הַבָּא מִמַּעֲשָׂיו.

87) בשעת נפילתה לצדדים. 88) שאף זה עדיין כוחו הוא (שם). אבל אם הרגה בנפילתה במאונך פטור, שפסק כוח הזורק ופועל כוח משיכת הארץ בלבד. 89) שהפנה את זרם המים אליו. 90) בתנאי. 91) כגון שהניחו סמוך לשפת התעלה והשפה מדרון, וכשהסירה במקום שהניח את הכפות, באו עליו המים מיד, אבל אם הניחו במקום שלא הגיעו במים אליו בכוח ראשון, אלא לאחר מכן הגיעו אליו, אין זה אלא גרמא ופטור, גמרא ורש"י שם.

יום ג' י"ד מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר המתכוון להרוג את זה והרג את זה או להכות במקום אחד והכה באחר. ודין אמדוהו למיתה והקל ואח"כ הכביד. ופירוש על משענתו. ודין הכהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות, וההורג נפשות שלא ראו אותו עדים כאחת. גודל עוון שפיכות דמים, ואם כל המצוות שקולות כנגדו.

א. הַמִּתְכַּוֵּן[2] לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה[3] - פָּטוּר[4] מִמִּיתַת בֵּית דִּין, וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין[5], וּמִן הַגָּלוּת[6]; לְפִי שֶׁאֵין עָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ[7], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[8].

1 לְפִיכָךְ, הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְתוֹךְ עֵדָה מִיִּשְׂרָאֵל[9] וְהָרַג אֶחָד
2 מֵהֶן - פָּטוּר[10] מִמִּיתַת בֵּית דִּין[11].

2) סנהדרין עט. 3) התכוון לראובן והרג את שמעון. 4) כתוב: "וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת" (דברים יט, יא). המלים "וארב לו" מיותרות, מכאן למד רבי שמעון, שאינו חייב "עד שיתכוון לו" (שם). ורבינו פסק כמותו מפני שסתם ברייתא (שם עט:) נאמרה בשיטתו, ראה הערה הבאה. 5) בברייתא מבית מדרשו של חזקיה שהביא רבא, שם עט: ברייתא זו פוסקת שהמתכוון לזה והרג את זה פטור ממיתה ומתשלומין. ועליה הסתמך רבינו, ופסק כרבי שמעון נגד החכמים, מפני שההלכה בתלמוד היא כברייתא זו של חזקיה, ששנה את ברייתות אביו רבי חייא, שהיו בדוקות ונכונות. וכדעתו פסק רבי נתן. ראה ירושלמי סנהדרין פרק ט, הלכה ד, ובבלי כתובות לה. וירושלמי שם פרק ג הלכה א וסנהדרין עט. 'תוספות' דיבור־המתחיל ומפקא, ופירוש המשניות לרבינו שם. וראה לחם־משנה להלכות חובל ומזיק פרק ד הלכה ה. 6) לערי מקלט. 7) מפני שהתכוון להרוג ועוונו חמור, ואין הגלות מכפרת לו. 8) להלן פרק ו, הלכה ד. 9) אף־על־פי שכולם יהודים והתכוון להרוג אחד מהם, יהיה מי שיהיה. 10) כי לא התכוון לאחד מיוחד. 11) ודינו מסור לשמים, וגואל הדם שהרגו פטור. ראה להלן פרק ו, הלכה ד.

3 ב. נִתְכַּוֵּן[12] לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ עַל מָתְנָיו, וְלֹא הָיָה
4 בַּכְּלִי כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו, וְהָלְכָה לָהּ[13] הָאֶבֶן עַל
5 לִבּוֹ, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ, וָמֵת[14]; אוֹ[15]
6 שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל לִבּוֹ, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל
7 לִבּוֹ, וְהָלְכָה לָהּ הָאֶבֶן עַל מָתְנָיו, וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי
8 לְהָמִית עַל מָתְנָיו, וָמֵת - פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין,
9 וְאֵינוֹ גּוֹלֶה; שֶׁאֵין הַהוֹרֵג בְּכַוָּנָה גּוֹלֶה[16]. אֲבָל[17] אִם
10 נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל מָתְנָיו, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל
11 מָתְנָיו, וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ, וָמֵת - חַיָּב זֶה נֶהֱרָג[18].
12 וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

12) משנה סנהדרין עה: עט. בהלכה הקודמת פטור ההורג, מפני שלא התכוון להרוג זה, ובהלכה זו התכוון להרוג זה, בכל זאת יש בו צדדים לפטור. 13) והתרו בו שהאבן עלולה ללכת על לבו. 14) פטור, שלא התכוון למכת מיתה. 15) אף־על־פי שהתכוון למכת מיתה, אבל לא הכהו מכת מיתה. ראה למעלה פרק ג, הלכה א. 16) מכות ז. "בבלי דעת" פרט למתכוון וכו'. 17) משנה שם. 18) שהתכוון למכת מיתה והכהו מכת מיתה, ואף־על־פי שלא התכוון לאותו אבר, התכוון לאותו איש.

13 ג. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּאֶבֶן[19] אוֹ בְּאֶגְרוֹף[20] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן
14 - אוֹמְדִין[21] אוֹתוֹ. אִם אֲמָדוּהוּ לְחַיִּים - נוֹתֵן חֲמִשָּׁה
15 דְּבָרִים[22] וְנִפְטָר[23]. וַאֲפִלּוּ חָלָה הַמַּכֶּה וְהִכְבִּיד[24] וּמֵת
16 מֵחֲמַת הַמַּכָּה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[25]. וְאִם אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה
17 - אוֹסְרִין אֶת הַמַּכֶּה בְּבֵית הַסֹּהַר מִיָּד[26], וּמַמְתִּינִים
18 לָזֶה[27]: אִם מֵת[28] - יֵהָרֵג הַמַּכֶּה, וְאִם הֵקֵל וְנִתְרַפֵּא
19 רְפוּאָה שְׁלֵמָה[29] וְהָלַךְ בַּשּׁוּק[30] עַל רַגְלָיו[31] כִּשְׁאָר
20 הַבְּרִיאִים[32] - מְשַׁלֵּם הַמַּכֶּה[33] חֲמִשָּׁה דְּבָרִים וְנִפְטָר[34].

19) שיש בו כדי להמית, ככתוב בתורה: "והכה איש את רעהו באבן או באגרוף" (שמות כא, יט). 20) ביד, כשמקבצים אצבעותיה לתוך הכף. 21) בית־דין (שם עח:) 22) נזק, צער, ריפוי, שבת, בושת. בבא־קמא פג: וראה הלכות חובל ומזיק פרק א, הלכה א. 23) ואפילו נמשך החולי יותר מן המשוער, אינו מוסיף לו כלום (שם פרק ב, הלכה טו). 24) חוליו. 25) ואין אומרים שטעו באומד ראשון, אלא אומרים מחמת חולי אחר שבא עליו הכבידה המכה (רש"י סנהדרין עח:). 26) ואפילו יתן ערבים, אין מקבלים. וזה לשון המכילתא (משפטים פרשה ו): "ונקה המכה, שומע אני יתן ערבים ויטייל בשוק, תלמוד־לומר: אם יקום והתהלך בחוץ, מגיד שחובשים אותו עד שמרפא" (ונקה - משמע שעד עכשיו לא היה נקי). 27) שמא יבריא המוכה. 28) ואפילו לאחר זמן. 29) ככתוב: "ורפא ירפא" בבנין כבד, שמשמעו רפואה שלמה, וראה עוד מכילתא שם. 30) ככתוב: "והתהלך בחוץ", ולא די שיתהלך בבית, שאין זה עדיין ראייה לרפואה שלמה, וראה מכילתא שם. 31) ולא כשהוא נשען על חבירו או כשהוא זקוק למקל להשען עליו. 32) שאינם זקוקים לעזרת הזולת, ולא כדרך חולים מבריאים, שעדיין חלושים הם. 33) אף־על־פי שאמדוהו תחילה למיתה, ולא היה מחוייב בחמשה דברים, אבל לאחר שהלה נתרפא ונקה זה מחיוב מיתה, חזר עליו חיוב ממון של חמשה דברים. 34) ורק אז יצא זכאי.

21 ד. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'עַל מִשְׁעַנְתּוֹ'[35] - אֵינוֹ שֶׁיְּהַלֵּךְ
22 וְהוּא נִשְׁעָן עַל הַמַּטֶּה אוֹ עַל אַחֵר, שֶׁאֲפִלּוּ הַנּוֹטֶה
23 לָמוּת יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל הַמִּשְׁעֶנֶת. לֹא נֶאֱמַר 'מִשְׁעַנְתּוֹ'
24 אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה מְהַלֵּךְ עַל מִשְׁעֶנֶת בֶּרְיוֹ[36], וְלֹא יִהְיֶה
25 צָרִיךְ כֹּחַ אַחֵר לְהִשָּׁעֵן עָלָיו.

35) "אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה". 36) כוחו, וכך תרגם אונקלוס "על בורייה", ומשום כך כתוב על "משענתו", ולא על "משענת", כלומר על כוח עצמו, שנתרפא לגמרי, וראה מכילתא שם.

26 ה. אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה[37], וְהֵקֵל[38] מִמַּה שֶׁהָיָה[39], וּלְאַחַר
27 מִכָּאן הִכְבִּיד וָמֵת - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג[40]. וְאֵין אוֹמְדִין
28 אוֹתוֹ אֹמֶד שֵׁנִי[41] כְּשֶׁהֵקֵל, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר[42].

37) שיערו בית־דין שימות המוכה מחמת המכה, משנה סנהדרין עח. 38) החולי של המוכה, ולו היה מצבו כך מתחילה, לא היו אומדים אותו למיתה. 39) אבל לא נתרפא לגמרי. שאילו נתרפא לגמרי, היו אומדים אותו לממון ונפטר, ראה הלכה ג. 40) כדעת החכמים שם. 41) לחיים, וישלם חמשה דברים ויצא פטור. אפילו הכביד חוליו אחר־כך ומת, כלמעלה הלכה ג. 42) שמת מחמת מכה זו, שהרי מתחילה אמדוהו למיתה. בדפוסים שלנו בתלמוד נאמרו המלים "שרגלים לדבר" בסיום דברי רבי נחמיה האומר פטור. אבל הירושלמי (סנהדרין פרק ט הלכה

ג) מגיה ומוסיף: רבי נחמיה פוטר, וחכמים מחייבים שרגלים לדבר. וכן הוא במאירי סנהדרין עמוד 289 ובדקדוקי סופרים לסנהדרין עמוד 219 מכי"ק, וגירסה זו היתה לעיני רבינו.

1 **ו. הִכּוּהוּ[43] עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם בַּעֲשָׂרָה מַקְּלוֹת וָמֵת, בֵּין**
2 **שֶׁהִכּוּהוּ בָּזֶה אַחַר זֶה[44] בֵּין שֶׁהִכּוּהוּ כְּאַחַת - כֻּלָּן**
3 **פְּטוּרִין[45] מִמִּיתַת בֵּית דִּין; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל נֶפֶשׁ אָדָם[46]**
4 **- עַד שֶׁיִּהְיֶה אֶחָד שֶׁהָרַג כָּל הַנֶּפֶשׁ[47]. וְהוּא הַדִּין**
5 **לִשְׁנַיִם שֶׁדְּחָפוּהוּ אוֹ שֶׁכְּבָשׁוּהוּ[48] לְתוֹךְ הַמַּיִם, אוֹ**
6 **שֶׁהָיוּ רַבִּים יוֹשְׁבִים וְיָצָא חֵץ[49] מִבֵּינֵיהֶן וְהָרַג[50] -**
7 **שֶׁכֻּלָּן פְּטוּרִין[51].**

43) סנהדרין עח. 44) ויש בכל אחד ואחד כדי להמית, וכן הדין בשאין באף אחד מהם כדי להמית. 45) ואפילו האחרון שקירב את מיתתו. 46) "ואיש כי יכה כל נפש אדם, מות יומת". 47) ובהכוהו עשרה, בין בזה אחר זה, ובין כולם כאחת, אף אחד מהם לא הכה את הנפש כולה. 48) ראה למעלה פרק ג, הלכה ט. 49) שם פ. 50) אף־על־פי שיש אחד שהרג כל הנפש וחייב מיתה. 51) מפני שאין הרוצח ידוע לנו. [הדין של יצא חץ וכו' מסתיים בגמרא: "ואפילו אבא חלפתא ביניהם" כלומר ואפילו אחד משניהם הוא אדם כשר, שאפילו צל של חשד אינו נופל עליו, אין הורגים את השני, אבל רבינו אינו מסיים כלום ואם־כן דבר פשוט הוא שאין הורגים מספק. ונראה שרבינו מדבר במקרה שכולם דרכו את הקשת ויצא החץ. ומקרה זה דומה לדינים האחרים שנאמרו בהלכה זו].

8 **ז. זָרְקוּ[52] בּוֹ עֲשָׂרָה אֶבֶן זֶה אַחַר זֶה, וְכָל אַחַת מֵהֶן**
9 **אֵין בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, וְזָרַק אֶחָד אֶבֶן בָּאַחֲרוֹנָה וְיֵשׁ**
10 **בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, וָמֵת - הָרֵי זֶה הָאַחֲרוֹן נֶהֱרָג עָלָיו[53].**
11 **רוֹצֵחַ[54] שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וְנִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים[55] וְלֹא נוֹדַע מִי**
12 **הוּא מֵהֶן - כֻּלָּן פְּטוּרִין. וְרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ**
13 **שֶׁנִּתְעָרֵב בְּרוֹצְחִים אֲחֵרִים שֶׁנִּגְמַר דִּינָן - כֻּלָּן פְּטוּרִין**
14 **מִן הַמִּיתָה; שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא**
15 **בְּפָנָיו[56]. וְאוֹסְרִין אֶת כֻּלָּן[57].**

52) מבחינת הענין, אין כאן התחלת הלכה. ועד המלים "נהרג עליו" שייך להלכה ו. ראה להלן הערה נג. 53) שם. 54) שם עט: בדפוס קושטא רס"ט וכן בכת"י של מוסד הרב קוק, מתחילה כאן הלכה חדשה. וכך נכון מבחינת הענין. ראה הערה נא. 55) כשרים. 56) ואפילו יבואו כולם בפני בי"ד, אי אפשר לגמור דינו, כי כל שאין מכירים אותו, אינו נקרא "בפניו". 57) שהרי כולם רוצחים הם, ומחזיקים אותם במאסר עד שיתבאר מי הרוצח שנתערב, אבל אין כונסים אותם לכיפה (ראה הלכה ח), כרבנן לפי פירוש הגמרא שם. וראה הלכות סנהדרין פרק כד, הלכה ט.

16 **ח. הַהוֹרֵג[58] נְפָשׁוֹת, וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ**
17 **כְּאַחַת, אֶלָּא רָאָהוּ הָאֶחָד אַחַר הָאֶחָד[59], אוֹ שֶׁהָרַג**
18 **בִּפְנֵי עֵדִים בְּלֹא הַתְרָאָה[60], אוֹ שֶׁהֶכְחֲשׁוּ הָעֵדִים**
19 **בַּבְּדִיקוֹת[61] וְלֹא הֶכְחֲשׁוּ בַּחֲקִירוֹת[62] - כָּל אֵלּוּ**
20 **הָרַצְחָנִים כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִפָּה[63], וּמַאֲכִילִין אוֹתָן לֶחֶם**
21 **צַר וּמַיִם לַחַץ[64] עַד שֶׁיֵּצְרוּ[65] מְעֵיהֶן, וְאַחַר כָּךְ**
22 **מַאֲכִילִין אוֹתָן שְׁעוֹרִים עַד שֶׁתִּבָּקַע כְּרֵסָם[66] מִכֹּבֶד**
23 **הַחֹלִי.**

58) סנהדרין פא: 59) ולא ראה כל אחד את המעשה כולו, ואי־אפשר לחייבו מיתה. ראה מכות ו: 60) ואינו נהרג עד שיהיו שני עדיו מתרים בו. שם. 61) בשאלות צדדיות, כבן זכאי שבדק בעוקצי תאנים (זנבות תאנים), שאמרו העדים תחת תאנה נעשה מעשה. אמר לעד: תאנה זו עוקציה דקים או עוקציה גסים, סנהדרין ט: 62) שבע שאלות יסוד הקשורות במקום ובזמן המעשה. 63) בית הסוהר, מקום צר ואינו גדול אלא כשיעור קומת אדם, ונקרא "כיפה", לפי שתקרתו היתה קמורה מעשה קשת. 64) לשון הכתוב ישעיה ל, כ. 65) שנעשים צרים. 66) וימותו, שהרי כולם רוצחים הם. אבל בהלכה הקודמת אין מכניסים אותה לכיפה, שהרי אחד מהם לא נגמר דינו כרוצח.

24 **ט. וְאֵין עוֹשִׂין דָּבָר זֶה לִשְׁאָר מְחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין;**
25 **אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב מִיתָה - מְמִיתִין אוֹתוֹ, וְאִם אֵינוֹ חַיָּב**
26 **מִיתָה - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עֲוֹנוֹת**
27 **חֲמוּרִין מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים[67], אֵין בָּהֶן הַשְׁחָתַת יְשׁוּבוֹ**
28 **שֶׁל עוֹלָם כִּשְׁפִיכוּת דָּמִים. אֲפִלּוּ עֲבוֹדָה זָרָה[68], וְאֵין**
29 **צָרִיךְ לוֹמַר עֲרָיוֹת[69] אוֹ חִלּוּל שַׁבָּת, אֵינָן כִּשְׁפִיכוּת**
30 **דָּמִים; שֶׁאִלּוּ עֲוֹנוֹת הֵן מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם,**
31 **אֲבָל שְׁפִיכוּת דָּמִים מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ. וְכָל**
32 **מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ עָוֹן זֶה - הֲרֵי הוּא רָשָׁע גָּמוּר. וְאֵין**
33 **כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁעֲשָׂה כָּל יָמָיו שְׁקוּלִין כְּנֶגֶד עָוֹן זֶה,**
34 **וְלֹא יַצִּילוּהוּ מִן הַדִּין; שֶׁנֶּאֱמַר: אָדָם עָשֵׁק בְּדַם**
35 **נָפֶשׁ וְגוֹמֵר[70]. צֵא וּלְמַד מֵאַחְאָב עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה,**
36 **שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: רַק לֹא הָיָה כְּאַחְאָב[71], וּכְשֶׁנִּסְדְּרוּ**
37 **עֲוֹנוֹתָיו וּזְכֻיּוֹתָיו לִפְנֵי אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת, לֹא נִמְצָא עָוֹן**
38 **שֶׁחִיְּבוֹ כְּלָיָה, וְלֹא הָיָה שָׁם דָּבָר אַחֵר שֶׁשָּׁקוּל**
39 **כְּנֶגְדּוֹ, אֶלָּא דְּמֵי נָבוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּצֵא הָרוּחַ**
40 **וַתַּעֲמֹד[72] לִפְנֵי ה' - זֶה רוּחַ נָבוֹת[73], וְנֶאֱמַר לוֹ:**
41 **תְּפַתֶּה[74] וְגַם תּוּכָל[75]. וַהֲרֵי הוּא הָרָשָׁע לֹא הָרַג בְּיָדוֹ**
42 **אֶלָּא סִבֵּב[76], קַל וָחֹמֶר לְהוֹרֵג בְּיָדוֹ.**

67) שענשם שריפה וסקילה, שחמורים ממיתת סייף שבאה על שפיכות דמים. 68) שהוא כופר בעיקר וחייב סקילה. 69) ראה למעלה פרק א, הלכה יא. 70) "עד בור ינוס, אל יתמכו בו", כלומר אדם שרצח נפש, עד הקבר, היינו עד יום מותו, ינוס ממקום למקום למצוא הצלה, אבל לא יצילו אותו. וראה סנהדרין ז. שאהרן בנה מזבח לעגל, מפני שחשש שאם יסרב יהרגו אותו, ולא תהיה להם תקנה לעולם. מוטב שיעבדו לעגל, אפשר תהיה להם תקנה. וראה למעלה פרק א, הלכה ד. 71) והמשך הכתוב הוא: "אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' ויתעב מאד ללכת אחרי הגילולים". 72) במקרא: ויצא . . . ויעמד. 73) סנהדרין קב: 74) את אחאב שילך למלחמה, ושם יפול.

75) מכאן שעל עוון זה של דמי נבות נחתם גזר דין של אחאב, ולא על עוון עבודה־זרה, שהיה בידו לפני כן. 76) על־ידי איזבל אשתו, ששלחה מכתבים לזקני עירו של נבות, מלכים־א כא.

1 **י. הָאֶפִּיקוֹרְסִים[77], וְהֵם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה[78] אוֹ**
2 **הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת לְהַכְעִיס, אֲפִלּוּ אָכַל נְבֵלָה[79] אוֹ לָבַשׁ**
3 **שַׁעַטְנֵז[80] לְהַכְעִיס[81] - הֲרֵי זֶה אֶפִּיקוֹרוֹס[82],**
4 **וְשֶׁכּוֹפְרִין[83] בַּתּוֹרָה וּבַנְּבוּאָה[84] - מִצְוָה לְהָרְגָן[85]. אִם**
5 **יֵשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לְהָרְגָן בְּסַיִף[86] בְּפַרְהֶסְיָא[87] - הוֹרֵג; וְאִם**
6 **לָאו - בָּא עֲלֵיהֶן בַּעֲלִילוֹת[88] עַד שֶׁיְּסַבֵּב[89] הֲרִיגָתָן.**
7 **כֵּיצַד? רָאָה אֶחָד מֵהֶן שֶׁנָּפַל לְבְאֵר, וְהַסֻּלָּם בַּבְּאֵר -**
8 **מְסַלְּקוֹ, וְאוֹמֵר: הֲרֵינִי טָרוּד לְהוֹרִיד בְּנִי מִן הַגָּג,**
9 **וְאַחֲזִירֶנּוּ לְךָ[90]. וְכֵיוָצֵא[91] בְּדָבָרִים אֵלּוּ.**

77) בדפוס רומי ר"מ ובכת"י: "המינים". 78) ובדפוס רומי ר"מ: "עובדי עבודה־זרה מישראל". בהלכה זו ידובר על בני ישראל בלבד, ועל גוים ידובר בהלכה הבאה. 79) שלא נשחטה כהלכה או מתה מיתה טבעית, והאוכלה אינו עובר אלא על איסור לאו. 80) אריג שאורגים בו חוטי צמר וחוטי פשתן יחד, ואיסורו בלאו. ויקרא יט, יט; הוריות יא. 81) כגון שאיסור והיתר לפניו, ומניח את ההיתר ואוכל את האיסור בכוונה להכעיס את ה'. הוריות שם. 82) אף כאן צריך לומר "מין", ראה הערה עה, וכן הגירסא בגמרא עבודה זרה כו: ופסק רבינו כדעת רבי יוחנן ורבי אבהו, שמומר להכעיס דינו כמין. 83) בדפוס רומי ר"מ הגירסא: "והאפיקורסים, והם שכופרים בתורה" מן השמים, שניתנה על פי ה' ביד משה. 84) שה' נותן דברו בפי אנשים שנבחרו על־ידו להיות שלוחיו, ראה הלכות תשובה פרק ג, הלכות ו־ח. 85) "מפני שהם מצרים (צוררים) לישראל ומסירים את העם מאחורי ה'" (הלכות עכו"ם פרק י, הלכה א). בגמרא שלפנינו (ע"ז כו:) כתוב: "המינים והמסורות והמומרים היו מורידים (לבאר שימותו) ולא מעלים", ו"האפיקרוסים" לא נזכרו כלל. אבל גירסת רבינו חננאל והרי"ף היא: "המינים והמסורות והמומרים והאפיקורסים". את "המסורות" לא הזכיר רבינו כאן, מפני שכבר כתב דינם בהלכות חובל ומזיק פרק ח, הלכה י. ומה שכתוב "היו מורידים" פירש רבינו כשאין בידו כוח להרגם. ראה "שולחן ערוך" חושן־משפט סימן תכה סעיף ה, וביאור הגר"א סעיף־קטן יט. 86) כדין החוטאים בעגל, שצווה משה להרגם בחרב, "שימו איש חרבו על ירכו. . . והרגו איש את אחיו" (שמות לב, כז). 87) למען ישמעו ויראו, כמו בחוטאים בעגל שאמר משה: "עברו ושובו משער לשער במחנה", שם. 88) בתואנה, לבדות סיבה. 89) בלי להרוג בידיים, גמרא שם. 90) והיינו "עלילות" שהזכיר, שם. 91) שם.

10 **יא. אֲבָל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[92] שֶׁאֵין בֵּינֵינוּ וּבֵינָם**
11 **מִלְחָמָה[93], וְרוֹעֵי בְּהֵמָה דַּקָּה[94] מִיִּשְׂרָאֵל וְכֵיוָצֵא בָּהֶן**
12 **- אֵין מְסַבְּבִים לָהֶם הַמִּיתָה. וְאָסוּר לְהַצִּילָן[95], אִם**
13 **נָטוּ לָמוּת[96]. כְּגוֹן שֶׁרָאָה אֶחָד מֵהֶן שֶׁנָּפַל לַיָּם - אֵינוֹ**
14 **מַעֲלֵהוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲמֹד[97] עַל דַּם רֵעֶךָ - וְאֵין זֶה**
15 **רֵעֶךָ[98].**

92) גוים, בניגוד לישראל עובד עבודה־זרה שבהלכה הקודמת. עבודה זרה כו. 93) אבל בשעת מלחמה - "טוב שבגוים הרוג", מכילתא בשלח פרשה א, ומסכת סופרים פרק טו. 94) שדבקים בגזל, שמרעים עדריהם בשדות אחרים, השייכים לישראל, עבודה זרה כו. והחמירו בבהמה דקה, מפני שהיא מזיקה ביותר. 95) "לא מעלים ולא מורידים", כלומר אין מסבבים מיתתם על ידי הורדתם לבור, ואין מצילים אותם מן הסכנה, שם. 96) אבל לעזור לעכו"ם שאינו נוטה למות, כגון לרפא חולה - מותר, משום איבה, שם. 97) אלא חייב אתה להציל, ראה למעלה פרק א, הלכה יד. 98) ראה למעלה פרק ב, הלכה יא.

16 **יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיִשְׂרָאֵל בַּעַל עֲבֵרָה**
17 **וְהָעוֹמֵד בְּרִשְׁעוֹ[99] וְשׁוֹנֶה בּוֹ תָּמִיד, כְּגוֹן רוֹעֵי בְּהֵמָה**
18 **דַּקָּה[100] שֶׁפְּקָרוּ[101] בְּגָזֵל וְהֵם הוֹלְכִים בְּאִוַּלְתָּן; אֲבָל**
19 **יִשְׂרָאֵל בַּעַל עֲבֵרוֹת שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּרִשְׁעוֹ תָּמִיד, אֶלָּא**
20 **עוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת לַהֲנָאַת עַצְמוֹ, כְּגוֹן אוֹכֵל נְבֵלוֹת**
21 **לְתֵאָבוֹן[102] - מִצְוָה לְהַצִּילוֹ[103], וְאָסוּר לַעֲמֹד עַל**
22 **דָּמוֹ[104].**

99) על אף ההתראה. 100) שעוברים על גזל יום יום ורוב היום, ואף־על־פי שהם חוטאים מחמת תאות ממון ולא להכעיס. "כיון דדביק (דאדיק) בה טובא, כמינות דמיא", עבודה זרה יז. 101) נעשו מופקרים. 102) מחמת תאות היצר, כשאינו מוצא היתר. אבל בעובר להכעיס, לא הבחין רבינו בין עומד ברשעו תמיד או לא. 103) עבודה זרה כו: 104) והעומד ואינו מציל - עובר בלאו.

יום ד' ט"ו מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר כל ההורג בשגגה שגולה, וכיצד יהרוג ואת מי, ויתחייב גלות. האב שהרג בנו בשעת למודו או הרב המכה את תלמידו ומת מחמת הכאה. ודין הנכנס לעיר מקלט ויצא חוץ לתחומו, והמזבח אם קולט.

23 **א. כָּל הַהוֹרֵג בִּשְׁגָגָה[2] - גּוֹלֶה מִמְּדִינָה[3] שֶׁהָרַג בָּהּ**
24 **לְעָרֵי מִקְלָט. וּמִצְוַת עֲשֵׂה[4] לְהַגְלוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָשַׁב**
25 **בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל. וְהֶזְהֲרוּ בֵּית דִּין שֶׁלֹּא יִקְחוּ**
26 **כֹּפֶר[5] מִן הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה[6] כְּדֵי לֵישֵׁב בְּעִירוֹ[7],**
27 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תִקְּחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ[8].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"לנוס אל עיר מקלטו".

באיסור לקיחת כופר לרוצח בשגגה, הביא את הפסוק (במדבר לה, לב) "ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו ... כו'" אבל לא ציטט את המשך הפסוק " ...לשוב לשבת בארץ ... כו'". כי הרמב"ם לשיטתו שמצות הל"ת שלא

לקחת כופר לרוצח נפש בשגגה, כוללת שני חיובים, האחד לפני שגלה והשני לאחר שישב בעיר המקלט, ואם היה מצטט המשך הפסוק "לשוב לשבת בארץ" היה משמע שהל"ת הוא רק לאחר שגלה, שאז אין לאפשר לו לשוב לשבת בארץ.

אבל מפירוש רש"י שם (ד"ה ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו") משמע שמצוות לא־תעשה שלא ליקח כופר לנפש רוצח מדברת רק לאחר שגלה. (אבל קודם שגלה יש מצוות־עשה להגלותו).

(על פי לקו"ש חלק י"ג עמוד 298)

2) בלא כוונה. 3) מן העיר. 4) אפילו כשאין הרוצח בשגגה מבקש מקלט, מצוה על בית הדין להגלותו. 5) ממון, לכפר על החטא. 6) המחייב גלות, ראה לקמן פרק ו הלכה ב ואילך. 7) קודם שימות הכהן הגדול. 8) והמשך הפסוק - "לשוב לשבת בארץ". ובלשון הגמרא (כתובות לז:): "לא תשקול ממונא ותפטריה מן גלות" (אל תיקח ממון ותפטרהו מן הגלות). [פשוטו של המקרא משמע שהמדובר בהורג במזיד, שלא נקבל כופר ונחייבו גלות וייפטר ממיתה, אבל כבר נאמר בפסוק הקודם: "ולא תקח כופר לנפש רוצח", ולפיכך דרשו (שם) שכאן מזהירה התורה שלא לקחת כופר מהורג בשגגה ולפוטרו מגלות, וראה רש"י בפירושו על התורה, שהמשך הכתוב "לשוב לשבת" מוכיח שהמדובר בשוגג, אולם לקמן בהלכה ז נתבאר שגם המזיד בורח בתחילה לערי מקלט ולכן אפשר לומר בו "לשוב לשבת". וראה רמב"ן שם].

1 **ב. אֵין הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה גוֹלֶה אֶלָּא אִם כֵּן מֵת הַנִּהֲרָג**
2 **מִיָּד[9]; אֲבָל אִם חָבַל בּוֹ בִּשְׁגָגָה, אַף עַל פִּי שֶׁאַמְּדוּהוּ**
3 **לְמִיתָה, וְחָלָה וָמֵת - אֵינוֹ גוֹלֶה[10]; שֶׁמָּא הוּא קֵרֵב אֶת**
4 **מִיתַת עַצְמוֹ[11], אוֹ הָרוּחַ נִכְנָסָה[12] בַּחַבּוּרָה וַהֲרָגַתְּהוּ.**
5 **אֲפִלּוּ שָׁחַט בּוֹ כָּל שְׁנֵי הַסִּימָנִים[13] וְעָמַד מְעַט[14] - אֵינוֹ**
6 **גוֹלֶה עַל יָדוֹ. לְפִיכָךְ[15], אִם לֹא פִּרְכֵּס כְּלָל[16], אוֹ**
7 **שֶׁשְּׁחָטוֹ[17] בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ, כְּגוֹן בַּיִת**
8 **סָתוּם[18] שֶׁל שַׁיִשׁ - הֲרֵי זֶה גוֹלֶה[19]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

9) שעשה הרוצח את המיתה כולה, ככתוב בהורג בשוגג (במדבר לה, ג): "ויפל עליו וימות" (גיטין ע: וראה שם תוספות דיבור המתחיל אלא מעתה). 10) הדין שאוסרים את המכה בבית הסוהר וממתינים אם ימות המוכה (ראה למעלה פרק ד הלכה ג), אינו אלא במכה במזיד ולענייין מיתה, אבל לא בעונש גלות, גיטין שם. 11) על ידי שפירכס, ונמצא שהחובל לא עשה את המיתה כולה, שם ע: 12) והיא סייעה בידי החובל וקירבה מיתתו, שם. 13) שוודאי סופו למות תוך שעה קלה, שם. 14) ולא מת מיד. 15) מפני ששני הטעמים שאמרנו הם הפוטרים אותו מגלות. 16) אפילו עמד בחיים ולא מת מיד. 17) לשונו של רבינו כאן מלמדינו, שרק שני הנימוקים יחד פוטרים מן הגלות, אבל בגמרא שם משמע שנימוק אחד מספיק, ולכן נראה שטעות סופר כאן וצריך לומר ושחטו, ועיין שם תוספות דיבור המתחיל בביתא. 18) בלי חלון. 19) כי החובל עשה את המיתה כולה.

9 **ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה אֶת הָעֶבֶד[20] (אוֹ אֶת גֵּר**
10 **תּוֹשָׁב[21]) - גּוֹלֶה[22]. וְכֵן הָעֶבֶד שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה[23] אֶת**
11 **יִשְׂרָאֵל אוֹ אֶת גֵּר תּוֹשָׁב[24], וְכֵן גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהָרַג אֶת**
12 **גֵּר תּוֹשָׁב אוֹ אֶת הָעֶבֶד בִּשְׁגָגָה - גּוֹלֶה. שֶׁנֶּאֱמַר:**
13 **לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם[25].**

20) עבד כנעני החייב בכל המצוות שאשה חייבת בהן (ברייתא מכות ח:). 21) גוי היושב בארץ ישראל וקיבל עליו שבע מצוות שאף בן־נח נצטווה עליהן (דינין = "חייבים להושיב דיינים ושופטים בכל פלך ופלך, לדון בשש מצוות אלו" (פרק ט מהלכות מלכים הלכה יד): ברכת השם - איסור קללת השם; עבודה זרה; גילוי עריות; שפיכות דמים; גזל ואיסור אכילת אבר מן החי), ולא מל וטבל לשם גירות ממש, ראה למעלה פרק ב הלכה יא. 22) [המשנה (מכות ח:) אומרת "הכול גולים על ידי ישראל ... חוץ מגר תושב" זוהי הגירסה שהייתה לעיני רבינו, וביאר בפירושו על המשנה, שגר תושב שהרג את ישראל אינו גולה אלא נהרג, אבל ישראל שהרג גר תושב, גולה]. 23) גולה כדין ישראל שהורג בשגגה ולא כדין גוי, שאפילו הרג בשגגה נהרג (מכות שם), ראה לקמן הלכה ד. 24) "וגר תושב גולה על ידי גר תושב" (שם), כלומר, גר תושב ההורג גר תושב בשגגה גולה. 25) והמשך הכתוב: תהיינה שש הערים האלה למקלט, מכאן שאף גר תושב שהרג בשוגג גולה, ופירשו חכמינו את הכתוב בגר תושב שהרג גר תושב (שם ט.).

14 **ד. גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל בִּשְׁגָגָה, אַף עַל פִּי**
15 **שֶׁהוּא שָׁגֵג[26] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג[27]. אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם[28].**
16 **וְכֵן גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהָרַג גֵּר תּוֹשָׁב מִפְּנֵי שֶׁעָלָה עַל דַּעְתּוֹ**
17 **שֶׁמֻּתָּר לְהָרְגוֹ - הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְמֵזִיד[29] וְנֶהֱרָג[30] עָלָיו,**
18 **הוֹאִיל וְנִתְכַּוֵּן לְהָרְגוֹ. וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהָרַג אֶת**
19 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בִּשְׁגָגָה - אֵין עָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת[31]**
20 **אוֹתוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.**

26) ואמרנו בהלכה הקודמת, שאף גר תושב גולה. 27) שהרי בן־נח הוא, ובן־נח אינו צריך התראה (סנהדרין נז.) בשבע המצוות שנצטווה, שכלל בידינו "אזהרתם זוהי מיתתם". ספרי, מובא בכסף משנה כאן, וראה רש"י מכות ט. 28) ולפיכך אף על פי ששגג - נהרג. 29) שהיה לו ללמוד ולא למד (שם ט:). 30) אף על פי שלא הותרה, ואינו גולה אלא בהרג גר תושב בשגגה. 31) אין מגינות עליו מפני עונש מיתה.

21 **ה. הַבֵּן שֶׁהָרַג[32] אֶת אָבִיו בִּשְׁגָגָה - גּוֹלֶה. וְכֵן הָאָב**
22 **שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ - גּוֹלֶה עַל יָדוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים**
23 **אֲמוּרִים[33]? כְּשֶׁהֲרָגוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת לִמּוּד, אוֹ שֶׁהָיָה**
24 **מְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת אַחֶרֶת שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהּ[34]; אֲבָל אִם**
25 **יִסֵּר בְּנוֹ כְּדֵי לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה אוֹ חָכְמָה[35] אוֹ אֻמָּנוּת[36],**
26 **וָמֵת - פָּטוּר[37].**

32) פרט לעושה חבורה באביו בשוגג שאינו גולה, אף על פי שהחובל באביו במזיד נהרג, שאין חיוב גלות אלא ברציחה בלבד, אבל לא בעבירות אחרות שחייבין עליהן מיתת בית דין (שם), וראה לקמן פרק ז הלכה טו. 33) שהאב גולה. 34) שיש לו כבר אומנות המפרנסת אותו. 35) ועושה בזה מצוה. 36) שיוכל הבן להתפרנס ממנה, והאב מצווה ללמד בנו אומנות (קידושין ל.). 37) והטעם ראה בהלכה ו.

1 **ו. וְכֵן הָרַב הַמַּכֶּה אֶת תַּלְמִידוֹ[38], אוֹ שְׁלִיחַ בֵּית דִּין**
2 **שֶׁהִכָּה אֶת בַּעַל דִּין הַנִּמְנָע מִלָּבוֹא לַדִּין[39], וֶהֱמִיתוֹ**
3 **בִּשְׁגָגָה - פָּטוּר מִגָּלוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: לַחְטֹב עֵצִים[40] -**
4 **לְדִבְרֵי הָרִשּׁוּת. יָצָא הָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב**
5 **הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ, וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין, שֶׁהֵרֵי שָׁגְגוּ**
6 **וְהָרְגוּ בִּשְׁעַת עֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת.**

38) כדי ללמדו. 39) במשנה שם כתוב: "ושליח בית דין" כמובא בסוף הלכה זו. רש"י פירש: "ושליח בית דין המלקה ארבעים לחייב מלקות", הראב"ד כאן מפרש: "שליח בית דין שהוא מלקה יותר ממה שאמדוהו בית דין ומת תחת ידו", רבינו לא פירש כפירוש ראשון, שהרי מובן מאליו שהוא פטור, מפני שהוא אנוס, ולא כהראב"ד, שהרי שנינו במשנה (שם כב:) "הוסיף לו (שליח בית דין) עוד רצועה אחת ומת, הרי זה גולה על ידו". 40) נאמר בהורג בשגגה שחייב גלות, ודרשו חכמים: "מה חטיבת עצים רשות אף כל דבר רשות", אבל אם הרג בשגגה מתוך עשיית מצוה אינו גולה. (ספרי שופטים קפב; מכות ח.).

7 **ז. בַּתְּחִלָּה[41] אֶחָד שׁוֹגֵג[42] וְאֶחָד מֵזִיד[43] מַקְדִּימִין[44]**
8 **לְעָרֵי מִקְלָט. וּבֵית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר שֶׁהָרַג בָּהּ**
9 **שׁוֹלְחִין וּמְבִיאִין אוֹתוֹ מִשָּׁם וְדָנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁלְחוּ**
10 **זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה -**
11 **מְמִיתִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם[45];**
12 **מִי שֶׁנִּפְטַר[46] - פּוֹטְרִים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִצִּילוּ**
13 **הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם; מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת**
14 **- מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵשִׁיבוּ[47] אֹתוֹ**
15 **הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ.**

41) מיד לאחר שהרג, לפני בירור הדין, מכות ט: י: 42) בין ההורג בשוגג שחייב גלות. 43) ובין ההורג במזיד שחייב מיתה, שכן כתוב "וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והיכהו נפש ומת, ונס אל אחת הערים האל" (דברים יט, יא) ראה ספרי שופטים קפז. 44) בורחים תיכף אחרי הרציחה לפני שבית הדין מתחיל לפעול (שם ט:). 45) שימיתו, ואם אין גואל הדם הורג אותו, בית דין ממיתים אותו (ראה למעלה פרק א הלכה ב). 46) ממיתה ומגלות, ראה לקמן פרק ו הלכות ג-ד. 47) משמע שכבר היה שם.

16 **ח. כְּשֶׁמְּשִׁיבִין[48] אוֹתוֹ, מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי**
17 **חֲכָמִים[49], שֶׁמָּא יַהַרְגֻנוּ גֹּאֵל הַדָּם בַּדֶּרֶךְ[50]. וְאוֹמֵר[51]**
18 **לָהֶם[52]: אַל תִּנְהֲגוּ בּוֹ מִנְהַג שׁוֹפְכֵי דָמִים, בְּשׁוֹגֵג בָּא**
19 **מַעֲשֶׂה לְיָדוֹ.**

48) בית דין לעיר מקלט, ששלחו והביאוהו משם (שם י:). 49) שידעו לפייס את גואל הדם, אם יבוא להרוג את הרוצח, שם ט: 50) שהרי גואל הדם, שהרג את הרוצח חוץ לתחום עיר המקלט אינו נהרג עליו (ראה הלכה ט). 51) [צריך להיות "ואומרים", כי המלווים אומרים. אמנם דעת רבי מאיר במשנה שם שהרוצח אומר (רבינו אינו גורס בדברי רבי מאיר את המלה "אף"), אבל רבינו בפירוש המשנה כותב: אין הלכה כרבי מאיר]. 52) לגואלי הדם, לשכך חמתם.

20 **ט. רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה שֶׁהָרְגוּ גֹּאֵל הַדָּם חוּץ לִתְחוּם[53]**
21 **עִיר מִקְלָטוֹ[54] - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט**
22 **מָוֶת[55].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"פטור..."

ההלכה של 'גואל הדם' על כל פרטיה אינה בגדר "דברה תורה כנגד יצר הרע" ומילתא דפשיטא היא, שהתורה לא התירה נפש מישראל למיתה בגלל ש"יחם לבבו" של גואל הדם.

אלא, כשם שישנם עונשים ומיתות שנמסרו לבית דין וישנן מיתות שבידי שמים, כך נמסר עונש מיתת הרוצח בשגגה לגואל הדם כדי שהוא ינקה את החטא - "ולא תחניפו את הארץ כו'" "ולארץ לא יכופר כו' כי־אם בדם שופכו". ואף שהרשות לגואל הדם היא רק כשיצא מעיר מקלטו אין זה שרק אז נתחדש גדר הרשות של גואל הדם להורגו כי גם לפני כן נמסר העניין לידיו אלא ש"ארי' הוא דרביע עלי'" שאינו יכול להרגו בעיר המקלט ולכן הוא (רק) פטור.

(לקו"ש חכ"ד ע' 113 הע' 62)

53) גבול העיר, והוא אלפיים אמה סביב לעיר. וכשם שהעיר קולטת, כך תחומה קולט (משנה שם יא:). 54) [כאן אין המדובר ביוצא מעיר מקלט אחרי שבית הדין הגלוהו, אלא כשהוא בדרך, כשהקדים וברח לפני שעמד בדין או כשבית דין מחזירים אותו, כמו שמבאר רבינו בתחילת הלכה י שהיא סיום הלכה ט, אבל היוצא מעיר מקלטו אחרי שהגלוהו בית דין נתבאר דינו לקמן בהלכה י בסיפא ובהלכה יא ברישא. ויוצא מזה, שלפני שעמד בדין גם כן אסור לגואל הדם להרגו, ואם הרגו פטור, וכן כתב בקצות החושן סימן ב סעיף קטן א בדעת רבינו. ומתוך כך עלינו לומר שהמלה "בשגגה" כאן כוללת רוצח שלא נקבע זדונו. ומסתבר, שרק בית הדין כוחו יפה לקבוע אם הזיד או שגג. ומבואר, שרבינו מפרש דברי רב הונא (מכות י:) "רוצח שגלה ומצאו גואל הדם והרגו - פטור", בהרגו בדרך כשהקדים או כשהחזירוהו ולפיכך סתם רב הונא ואמר "שהרגו" ולא הוסיף "בשגגה", לומר לך שגם אם הקדים וברח לעיר מקלט לפני שקבעו בית דין זדונו או שגגתו]. 55) והכתוב בגואל הדם מדבר "פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח ... והיכהו נפש" והסיפא מסבירה את הרישא, מדוע

יכהו נפש? משום שאין לו משפט מוות, ואינו מפחד מפני בית דין. [רבינו דייק וכתב כאן "פטור" ולקמן בהלכה י ביצא מעיר מקלטו כתב: "ורשות ביד גואל הדם להרגו", ללמדך שלפני שעמד בדין אסור לגואל הדם להרגו ואם הרגו פטור. וכן בדרך כשמחזירים את המחוייב גלות לעיר מקלט, אבל כשיצא בזדון מותר לגואל הדם להרגו].

י. אֶחָד[56] הַהוֹרְגוֹ בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס[57] לְעִיר מִקְלָט, אוֹ שֶׁהֲרָגוֹ בַּחֲזִירָתוֹ[58] עִם הַשְּׁנַיִם שֶׁשּׁוֹמְרִין אוֹתוֹ[59]. נִכְנַס[60] לְעִיר מִקְלָטוֹ וְיָצָא חוּץ לִתְחוּמָהּ בְּזָדוֹן - הֲרֵי זֶה הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה[61], וּרְשׁוּת לְגוֹאֵל הַדָּם לְהָרְגוֹ. וְאִם הֲרָגוֹ כָּל אָדָם - אֵין חַיָּבִין עָלָיו[62]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין לוֹ דָּם[63].

56) בין. בדפוסים מתחילה כאן הלכה י, אבל בעצם זה שייך להלכה ט. 57) לפני שעמד בדין (ראה למעלה הלכה ז). 58) לאחר שעמד בדין ונתחייב גלות. שם. 59) לא שיהיו מתרים בגואל הדם. שאם יהרוג ייהרג, שהרי נאמר בהלכה ט שאם הרג פטור, אלא שיפייסו אותו שלא יהרוג את הרוצח בשגגה, ולשם כך דרושים תלמידי חכמים היודעים לפייס ודבריהם נשמעים, אבל אם הרגו הריהו פטור, ראה למעלה הלכה ח. 60) כאן מתחילה כנראה הלכה י. 61) הואיל ופשע ועבר על מצוות התורה "כי בעיר מקלטו ישב ..." (במדבר לה, כח) וראה לקמן פרק ז הלכה ח. 62) אבל לכתחילה אסור להרגו. 63) "ואם יצא הרוצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו, ורצח גואל הדם את הרוצח אין לו דם", ורש"י לתורה מפרש "הרי הוא כהורג את המת, שאין לו דם" ומשום כך הרגו כל אדם, אינו חייב עליו (ספרי מסעי, קס).

יא. יָצָא חוּץ לִתְחוּם עִיר מִקְלָטוֹ בִּשְׁגָגָה - כָּל הַהוֹרְגוֹ, בֵּין גּוֹאֵל הַדָּם בֵּין שְׁאָר אָדָם, גּוֹלֶה[64] עַל יָדוֹ. הֲרָגוֹ בְּתוֹךְ תְּחוּם[65] עִיר מִקְלָטוֹ, אֲפִלּוּ גּוֹאֵל הַדָּם - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו[66].

64) בגמרא שם נאמר: "בשוגג גולה" ופירש רבינו: ההורג בשוגג את הרוצח שיצא בשוגג מחוץ לתחום עיר מקלטו גולה [ומובן, שאם הרגו במזיד הרי הוא נהרג ככל אדם (מנחת חינוך מצוה תי). 65) [המדובר גם ברוצח שהקדים וברח למקלט לפני שעמד בדין (למעלה הלכה ז]. 66) שאם לא כן אין תועלת בבריחתו לעיר מקלט לפני שעמד בדין (כסף משנה). [והמדובר כשהרגו במזיד, אבל בשוגג - גולה. בבבא ראשונה כתב רבינו דין שוגג וממנו אתה למד דין מזיד, ובבבא שנייה הוא כותב דין מזיד וממנו אתה למד דין שוגג (מנחת חינוך שם). והרי סיכום דיני גואל הדם לשיטת רבינו, מהם נאמרו בפירוש בפרק זה ובפרק ו, ומהם למדנו מדיוק לשונו: א. ברוצח שוגג: 1. אחרי שנגמר דינו לגלות ובית דין מחזירים אותו לעיר מקלטו (כאן הלכה ז) אסור לגואל הדם להרגו בדרך ואם הרגו - פטור. וכן הדין כשהרגו לפני שנגמר דינו (הלכה ט־י). 2. אם הרגו בתחום עיר מקלטו נהרג (הלכה יא). 3. יצא בשוגג אסור לגואל הדם להרגו. 4. יצא בשוגג אסור לגואל הדם להרגו ואם הרגו במזיד נהרג, בשוגג - גולה. וכן הדין אם הרגו אדם אחר (הלכות י־יא). 5. שוגג קרוב לאונס, כגון שמקרה בלתי מצוי גרם למיתתו של הנרצח פטור מן הגלות ואם הרגו גואל הדם - נהרג ככל אדם (פרק ו הלכה ג). 6. שוגג קרוב לזדון, כגון שזרק לרשות הרבים אבן שיש בה כדי להמית והמיתה אדם, אינו גולה כי אין לו כפרה בגלות, ואין דינו כמזיד ממש, שהרי לא נתכוון להרוג, ואם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו, אבל לכתחילה אסור לו להרגו (הלכה ד). 7. וכן הדין אם יש עד אחד בלבד שהרג או שני עדים ובלי התראה (שם הלכה ה). ב. ברוצח מזיד: 8. אחרי שנגמר דינו למיתה מצוה על גואל הדם לבצע את גזר הדין (למעלה פרק א הלכה ב). 9. אם הרגו בתוך תחום עיר מקלט לפני שנגמר דינו, - הרי הוא נהרג, אף־על־פי שהוברר אחר כך שהרוצח הזיד (וראה קצות החושן חושן המשפט סימן ב סעיף קטן א)].

יב. הַמִּזְבֵּחַ קוֹלֵט[67]. שֶׁנֶּאֱמַר בְּהוֹרֵג בְּזָדוֹן[68]: מֵעִם מִזְבְּחִי[69] תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת, מִכְּלָל שֶׁהַהוֹרֵג בִּשְׁגָגָה אֵינוֹ נֶהֱרָג בַּמִּזְבֵּחַ. לְפִיכָךְ, הַהוֹרֵג בִּשְׁגָגָה וּקְלָטוֹ מִזְבֵּחַ, וַהֲרָגוֹ שָׁם גּוֹאֵל הַדָּם - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו, כְּמִי שֶׁהֲרָגוֹ בְּתוֹךְ עִיר מִקְלָט.

67) יש לו דין עיר המקלט (מכות יב). 68) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה". 69) אפילו כהן הוא, ועומד ומשמש על גבי המזבח, ראה שם תרגום יונתן בן עוזיאל ותרגום ירושלמי. וזה לשון המכילתא (משפטים פרשה ד): מעם מזבחי ... מגיד שמבטלים העבודה מידו ויוצא ליהרג, ולא כרבי עקיבא (יומא פה.) שדרש: מעם מזבחי ולא מעל מזבחי. וכן משמעות הלשון "רציחה דוחה את העבודה" סנהדרין לה: וראה משנה למלך כאן.

יג. אֵין קוֹלֵט[70] אֶלָּא גַּגּוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ בֵּית הָעוֹלָמִים[71] בִּלְבַד, וְאֵין קוֹלֵט אֶלָּא כֹּהֵן וַעֲבוֹדָה בְּיָדוֹ; אֲבָל זָר, אוֹ כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד בְּשָׁעָה שֶׁנֶּהֱרַג[72], אוֹ שֶׁהָיָה עוֹבֵד וְלֹא הָיָה עַל גַּגּוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ אֶלָּא סָמוּךְ לוֹ אוֹ אוֹחֵז בְּקַרְנוֹתָיו[73] - אֵינוֹ נִקְלָט.

70) את ההורג בשגגה. 71) בית המקדש בירושלים ולא מזבח של במה בשילה או בגבעון, כי כתוב "מעם מזבחי" כלומר, המיוחד לי (שם). 72) על ידי גואל הדם. 73) כיואב שברח מפני שלמה (מלכים־א ב, כח).

יד. וְכֵן מִי שֶׁקְּלָטוֹ הַמִּזְבֵּחַ - אֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ שָׁם, אֶלָּא מוֹסְרִין [לוֹ] שׁוֹמְרִין וּמַגְלִין אוֹתוֹ לְעִיר מִקְלָטוֹ[74]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[75]? בִּמְחֻיַּב גָּלוּת[76]; אֲבָל מִי שֶׁפָּחַד מִן הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא יַהַרְגֶנּוּ בְּדִין הַמַּלְכוּת[77], אוֹ מִבֵּית דִּין שֶׁלֹּא יַהַרְגוּהוּ בְּהוֹרָאַת שָׁעָה, וּבָרַח לַמִּזְבֵּחַ וְנִסְמַךְ לוֹ[78], וַאֲפִלּוּ הָיָה זָר - הֲרֵי זֶה נִצָּל[79], וְאֵין לוֹקְחִין אוֹתוֹ מֵעִם הַמִּזְבֵּחַ לָמוּת לְעוֹלָם. אֶלָּא אִם כֵּן נִתְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין[80] בְּעֵדוּת גְּמוּרָה וְהַתְרָאָה, כִּשְׁאָר כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין תָּמִיד.

74) לעיר מקלט הקרובה לו ביותר. 75) שאין קולט אלא לגואל הדם להרגו ואם הרגו אדם אחר (הלכות יא־יב). 76) בשוגג - גולה.

גגו של מזבח, ואין קולט אלא כהן ועבודה בידו. 76) שנתחייב בבית דין על פי דין התורה. 77) כגון המורד במלך או המבזה אותו (הלכות מלכים פרק ג, הלכה ח), שהמלך רשאי להרוג אפילו מי שאינו חייב מיתה לפי דין התורה. ראה למעלה פרק ב הלכה ד. 78) ולאו דווקא על גג המזבח. 79) ראה כסף משנה מה שהקשה ממעשה יואב. 80) כי הכתוב "מעם מזבחי תיקחנו למות" לבית דין נאמר, ובית דין אינם יכולים לדון אדם למוות אלא בעדות גמורה ובהתראה.

יום ה' ט"ז מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר ששלשה הם ההורגים בלא כוונה, ומה בין זה לזה. ודין השונא שהרג בשגגה אם נקלט, ואיזהו שונא. ודין הנכנס לחצר בעל הבית או לחנות הנגר שלא ברשות ונהרג בשוגג כו'.

1 **א. שְׁלֹשָׁה[2] הֵם הַהוֹרְגִים בְּלֹא כַּוָּנָה.**

2) את הפרק הקודם פתח רבינו בהורג בשגגה שחייב גלות, וכאן הוא בא לפרט את סוגי השוגג.

2 **ב. יֵשׁ הוֹרֵג בִּשְׁגָגָה וְהַעֲלָמָה גְּמוּרָה[3]. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר**
3 **בּוֹ: וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה[4]. וְדִינוֹ: שֶׁיִּגָּלֶה[5] לְעָרֵי מִקְלָט**
4 **וְיִנָּצֵל[6], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[7].**

3) ללא שום כוונה. 4) לא התכוון, ראה שם אונקלוס ורש"י. 5) חייב הוא גלות בדין, לשם כפרה. ראה למעלה פרק ה הלכה א. 6) נוסף על כך, משמש המקלט מקום מנוס מיד גואל הדם, ככתוב בסוף הפסוק: "ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה". 7) בפרק חמישי.

5 **ג. וְיֵשׁ הוֹרֵג וְתִהְיֶה הַשְּׁגָגָה קָרוֹב לְאֹנֶס[8]. וְהוּא:**
6 **שֶׁיֵּאֵרַע בְּמִיתַת זֶה מְאֹרָע פֶּלֶא[9], שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּרֹב**
7 **מְאֹרְעוֹת בְּנֵי אָדָם. וְדִינוֹ: שֶׁהוּא פָּטוּר מִן הַגָּלוּת[10],**
8 **וְאִם הָרָגוֹ גּוֹאֵל הַדָּם - נֶהֱרָג עָלָיו[11].**

8) ראה לקמן סוף הלכה ז, וסוף הלכות ח־יד. 9) מקרה נדיר. 10) לא חייבה התורה גלות אלא במקרה מצוי, וראה סוף הלכה יד. 11) רק ברוצח, שחייב לשבת בעיר מקלט, ניתנה רשות לגואל הדם להרוג אותו מחוץ לעיר מקלטו (במדבר לה, כו־כט; דברים יט, ו). וכן רוצח קרוב לזדון, שאין ערי מקלט קולטות אותו, מפני שעוונו חמור, מה־שאין־כן ההורג באונס או קרוב לאונס - שפטור מלשבת בעיר מקלט.

9 **ד. וְיֵשׁ הוֹרֵג בִּשְׁגָגָה וְתִהְיֶה הַשְּׁגָגָה קְרוֹבָה לְזָדוֹן[12].**
10 **וְהוּא: שֶׁיִּהְיֶה בַּדָּבָר כְּמוֹ פְּשִׁיעָה[13], אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ**
11 **לְהִזָּהֵר וְלֹא נִזְהַר. וְדִינוֹ: שֶׁאֵינוֹ גוֹלֶה. מִפְּנֵי שֶׁעֲוֹנוֹ**
12 **חָמוּר, אֵין גָּלוּת מְכַפֶּרֶת לוֹ[14]. וְאֵין עָרֵי מִקְלָט**
13 **קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ[15], שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת אֶלָּא הַמְחַיֵּב גָּלוּת**
14 **בִּלְבַד[16]. לְפִיכָךְ, אִם מְצָאוֹ גּוֹאֵל הַדָּם בְּכָל מָקוֹם[17]**
15 **וַהֲרָגוֹ - פָּטוּר.**

12) אף־על־פי שלא התכוון להרוג. 13) ראה להלן הלכה ו, דוגמה. 14) כלפי שמים. 15) אינן משמשות לו מקלט מפני גואל הדם. 16) ולא זה שאין לו כפרה בגלות. 17) אפילו בעיר מקלט.

16 **ה. וּמַה יַּעֲשֶׂה זֶה?[18] יֵשֵׁב וְיִשְׁמֹר עַצְמוֹ מִגּוֹאֵל הַדָּם.**
17 **וְכֵן כָּל הָרַצְחָנִים[19] שֶׁהָרְגוּ[20] בְּעֵד אֶחָד[21] אוֹ בְּלֹא**
18 **הַתְרָאָה[22] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[23], אִם הָרַגְוָן[24] גּוֹאֵל הַדָּם - אֵין**
19 **לָהֶם דָּמִים. לֹא יִהְיוּ אֵלּוּ חֲמוּרִים מֵהַהוֹרֵג בְּלֹא**
20 **כַּוָּנָה.**

18) שלא יהרג. 19) ראה למעלה פרק ד הלכה ח. 20) בכוונה. 21) שני עדים והתראה דרושים למיתת בית־דין בלבד, אבל למלך מותר להרוג אף את ההורג בפני עד אחד ואת ההורג בלי התראה, ואף גואל הדם שהרגו פטור, ראה הלכות מלכים פרק ג הלכה י, ו'אור שמח' שם; וראה 'מורה נבוכים' חלק שלישי סוף פרק מ. וראה השגת הראב"ד כאן. 22) בפני שני עדים. 23) כגון שהוכחשו העדים בבדיקות ולא הוכחשו בחקירות, למעלה שם. 24) בדיעבד, אבל לכתחילה אסור להרגם.

21 **ו. כֵּיצַד?[25] הַזּוֹרֵק[26] אֶבֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהָרְגָה, אוֹ**
22 **הַסּוֹתֵר כָּתְלוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפְלָה אֶבֶן וְהֵמִיתָה,**
23 **בֵּין שֶׁסְּתָרוֹ בַּיּוֹם[27] בֵּין שֶׁסְּתָרוֹ בַּלַּיְלָה - הֲרֵי זֶה קָרוֹב**
24 **לְמֵזִיד[28], וְאֵינוֹ נִקְלָט; מִפְּנֵי שֶׁזּוֹ פְּשִׁיעוּת הִיא, שֶׁהֲרֵי**
25 **הָיָה לוֹ לְעַיֵּן[29] וְאַחַר כָּךְ יִזְרֹק אוֹ יִסְתֹּר.**

25) שגגה קרובה לזדון או קרובה לאונס. 26) ולא התכוון להרוג (מכות ח.). 27) שפשיעתו גדולה, שבעיון קל יכול היה לראות את העובר בדרך. 28) ולא מזיד ממש, שהרי לא התכוון להרוג. 29) אם ישנם עוברי דרכים, שם.

26 **ז. סְתָרוֹ לָאַשְׁפָּה[30] בַּלַּיְלָה: אִם הָרַבִּים מְצוּיִין בָּהּ[31]**
27 **- הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְמֵזִיד[32], וְאֵינוֹ נִקְלָט; וְאִם אֵין**
28 **הָרַבִּים מְצוּיִין בָּהּ כְּלָל - הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְאֹנֶס, וּפָטוּר**
29 **מִן הַגָּלוּת.**

30) שברשות הרבים, שתושבי העיר משליכים שם זבל ולפעמים גם עושים שם צרכיהם. 31) לעשות צרכיהם. 32) שהיה לו להעלות על הדעת שיש שם אדם והאבן תפגע בו, והיה עליו לעיין היטב.

30 **ח. הָיְתָה הָאַשְׁפָּה עֲשׂוּיָה לְהִפָּנוֹת בָּהּ[33] בַּלַּיְלָה,**
31 **וְאֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהִפָּנוֹת בָּהּ בַּיּוֹם, וְנִקְרָה אָדָם[34] וְיָשַׁב**
32 **שָׁם, וְנָפְלָה עָלָיו אֶבֶן בִּשְׁעַת סְתִירָה, וָמֵת - הֲרֵי זֶה**
33 **גּוֹלֶה[35]. וְאִם אַחַר שֶׁנָּפְלָה הָאֶבֶן[36] בָּא זֶה וְיָשַׁב,**
34 **וְנָפְלָה עָלָיו וָמֵת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[37] מִן הַגָּלוּת.**

33) בני אדם לעשיית צרכיהם. 34) ביום. 35) מאחר שאינה עשויה להפנות בה ביום, אין זה קרוב למזיד. אבל גם אונס איננו, הואיל והיא עשויה להפנות בה בלילה, קורה לפעמים שמישהו נפנה שם גם ביום, רב פפא שם. וראה 'תוספות' שם דיבור־המתחיל באשפה. 36) מן הקיר, וקודם שהגיעה ארצה. 37) הטעם בהלכה ט.

ט. וְכֵן הַזּוֹרֵק[38] אֶת הָאֶבֶן, וְאַחַר שֶׁיָּצְאַת מִיָּדוֹ הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֵאשׁוֹ[39] וְקִבְּלָהּ - פָּטוּר מִגָּלוּת; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ[40] - פֵּרֵט לְמַמְצִיא עַצְמוֹ.

38) שם. 39) מן החלון. 40) בחוטב עצים ביער ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו - הכתוב מדבר, ומשמע שרעהו כבר נמצא שם, ולא שהמציא עצמו אחר־כך.

י. הַשּׁוֹנֵא[41] שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה - אֵינוֹ נִקְלָט; שֶׁנֶּאֱמַר[42]: וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ[43]. חֶזְקָתוֹ[44] שֶׁהוּא קָרוֹב לְמֵזִיד[45]. וְאֵי זֶהוּ שׂוֹנֵא? זֶה שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים[46] מִפְּנֵי הָאֵיבָה. וְכֵן אִם נִכְנַס לְקֶרֶן זָוִית[47] וְהֵמִיתוֹ שָׁם בִּשְׁגָגָה, אוֹ שֶׁדְּחָפוֹ בְּגוּפוֹ[48], אוֹ נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק[49] שְׁתַּיִם[50] וְזָרַק אַרְבַּע, אוֹ שֶׁעָלָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁמֻּתָּר לַהֲרֹג[51], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג זֶה[52] וְהָרַג אֶת זֶה, אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג עוֹבֵד כּוֹכָבִים[53] אוֹ בְּהֵמָה וְנִמְצָא יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי כָּל אֵלּוּ קְרוֹבִין לְמֵזִיד, וְאֵינָן נִקְלָטִין.

41) מכות ט: 42) בהורג וחייב גלות. 43) לחייבו מיתה אי אתה יכול, שמא שוגג הרגו. לחייבו גלות אי אתה יכול, שמא מזיד הרגו (׳ספרי׳ מסעי, קס). 44) חזקה עליו. 45) ומשום כך אינו נהרג ואינו גולה. 46) סנהדרין כז: 47) וסכין בידו ופגע באיש שבא לקראתו, הרי זה קרוב למזיד, שהיה צריך להעלות על דעתו ולהזהר (שם ז:). 48) שהיה לו להזהר. בגמרא שם נאמר: "הדפו - שדחפו בגופו", ומשמע שגולה. ונראה, שרבינו מפרש שהמלה "פרט" שנאמרה שם ברישא של הברייתא נמשכת גם על בבא זו, וכאילו נאמר: "פרט" שדחפו בגופו (כסף־משנה). ראה לקמן הערה עו. 49) אבן, ויש כאן כוונה חלקית, ואין זו "העלמה גמורה". 50) מרחק שתי אמות. 51) "האומר מותר - קרוב למזיד הוא", שם. 52) ישראל, ומשום כך אין זה שוגג. 53) שאין מיתה על הריגתו, ראה למעלה פרק ב הלכה יא.

יא. הַנִּכְנָס[54] לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַהֲרָגוֹ בַּעַל הַבַּיִת בִּשְׁגָגָה - פָּטוּר מִן הַגָּלוּת; שֶׁנֶּאֱמַר[55]: וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר[56] - מַה יַּעַר שֶׁיֵּשׁ רְשׁוּת לַנֶּהֱרָג[57] לְהִכָּנֵס לְשָׁם, אַף כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. לְפִיכָךְ, הַנִּכְנָס לַחֲנוּת הַנַּגָּר[58] שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[59], וְנִתְּזָה בְּקַעַת וְטָפְחָה לוֹ עַל פָּנָיו וָמֵת - פָּטוּר מִגָּלוּת; וְאִם נִכְנַס בִּרְשׁוּת - הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה[60].

54) מכות ח. 55) בהורג בשגגה שחייב גלות. 56) לחטוב עצים. 57) ומשום כך חייב ההורג גלות, שהיה צריך להעלות על דעתו שמישהו נמצא ביער, אבל אם נכנס שלא ברשות פטרה התורה את ההורגו בשוגג מפני שזה קרוב לאונס. 58) בבא־קמא לב: 59) הנגר נתן לו רשות להכנס. 60) כלשון ראשון בפירוש דברי ר' יוסי בר' חנינא שם. וראה בהלכות חובל ומזיק פרק א הלכה יז בהערות.

יב. מִי שֶׁהָיָה דּוֹלֶה[61] אֶת הַחָבִית לְהַעֲלוֹתָהּ לַגָּג, וְנִפְסַק הַחֶבֶל, וְנָפְלָה עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגַתְהוּ; אוֹ שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּסֻלָּם, וְנָפַל עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגוֹ - פָּטוּר מִן הַגָּלוּת. שֶׁזֶּה כְּמוֹ אָנוּס הוּא[62]; שֶׁאֵין זֶה דָּבָר הַקָּרוֹב לִהְיוֹת בְּרֹב הָעִתִּים, אֶלָּא כְּמוֹ פֶּלֶא[63] הוּא. אֲבָל אִם הָיָה מְשַׁלְשֵׁל אֶת הַחָבִית[64], וְנָפְלָה עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגַתְהוּ; הָיָה יוֹרֵד בְּסֻלָּם, וְנָפַל עַל חֲבֵרוֹ[65]; הָיָה מְעַגֵּל בְּמַעְגִּילָה[66], וְנָפְלָה עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגַתְהוּ - גּוֹלֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמֹת - שִׁיפֹּל דֶּרֶךְ נְפִילָה. שֶׁהֲרֵי דֶּרֶךְ נְפִילָה מָצוּי בְּרֹב הָעִתִּים לְהַזִּיק, וְדָבָר קָרוֹב הוּא לִהְיוֹת, שֶׁהֲרֵי טֶבַע הַכָּבֵד לֵירֵד לְמַטָּה בִּמְהֵרָה[67]; וְהוֹאִיל וְלֹא זֵרֵז עַצְמוֹ וְתִקֵּן מַעֲשָׂיו יָפֶה בִּשְׁעַת יְרִידָה - יִגְלֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

61) מן הבור (מכות ז.). 62) קרוב לאונס, ראה מכות ט. ׳תוספות׳ דיבור־המתחיל אמר ליה. 63) נדיר, שהרי עם העלאתו את החבית או עם עלייתו על הסולם גוברת ההתנגדות לכובד החבית או של האדם המושך כלפי מטה. 64) מורידה מלמעלה למטה, ואף־על־פי שנזהר מלשברה. 65) והרגו, אף־על־פי שבוודאי נזהר שלא יפול וישבור מפרקתו. 66) מגלגל כמין מכבש, כדי להחליק את הטיח שבגג, ומוליך אותו לצד השיפוע, שמשם יורדים המים. 67) ומשום כך בירידה עליו לנקוט באמצעי זהירות מיוחדים.

יג. קָצָב[68] שֶׁהָיָה מְקַצֵּב[69], וְהִגְבִּיהַּ יָדוֹ בַּקּוֹפִיץ[70] לַאֲחוֹרָיו, וְהֶחֱזִירוֹ לְשַׁבֵּר הָעֶצֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין הַקַּצָּבִים: כֹּל שֶׁיְּמוּת בְּהוֹלָכָה, שֶׁהִיא הַהַגְבָּהָה מִלְּפָנָיו[71] וִירִידָה מֵאַחֲרָיו[72] - אֵינוֹ גּוֹלֶה עָלָיו; וְכֹל שֶׁיְּמוּת בַּחֲזָרָה, שֶׁהִיא עֲלִיָּה מֵאַחֲרָיו[73] וִירִידָה מִלְּפָנָיו - גּוֹלֶה. זֶה הַכְּלָל[74]: כֹּל שֶׁבְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ[75] - גּוֹלֶה; שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ[76] - אֵינוֹ גּוֹלֶה. וַאֲפִלּוּ בִּירִידָה שֶׁהִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה - אֵינוֹ גּוֹלֶה[77].

68) מוכר בשר, מכות ז: 69) קוצץ בשר. 70) סכין גדולה. 71) עליה היא ופטור. 72) המשך וסיום ההגבהה היא, ומשום כך דינה כעליה ופטור. 73) תחילת הירידה מלפניו היא וחייב. במכה לפניו: בכיוון למטה ירידה היא וחייב; בכיוון למעלה עליה היא ופטור. במכה לאחוריו, המצב הפוך: הכיוון למעלה הוא כיוון לירידה לפניו וחייב; הכיוון למטה הוא סיום העליה מלפניו ואינו גולה (ירושלמי מכות פרק ב הלכה ד), [בבבלי שם ישנן כמה גירסאות, וקשה ליישבן לפי שיטת רבינו. ראה כסף־משנה כאן, ו׳מראה הפנים׳ בירושלמי שם]. 74) משנה, שם. 75) והעליה מאחוריו בדרך ירידתו היא. 76) וירידה מאחוריו אינה בדרך ירידתו אלא בהמשך דרך הגבהתו. 77) [בבבלי שם נאמר: "או השליך עליו" (במדבר לה, כ) להביא ירידה שהיא צורך עליה, ופירש"י להביא – לחיוב. אולם רבינו מפרש לפטור, ונראה שלדעת רבינו המלה "פרט" שברישא של הברייתא נמשכת גם על בבא זו. וראה למעלה בהלכה י בדין דחפו בגופו. ונדחק רבינו לפירוש זה מפני שבסוף הסוגיא בדין נשמטה שליבה, אמרו "דכולי עלמא עליה היא" (לדעת הכל ירידה שהיא

צורך עליה - עליה היא), ולאחר מכן נאמר: הא והא לניזקין (אבל פטור מגלות, לדעת הכל), ראה מגיד־משנה בהלכות חובל ומזיק פ"ו ה"ד, ובגר"א מכות שם].

1 **יד. כֵּיצַד? הָיָה עוֹלֶה בְּסֻלָּם[78], וְנִשְׁמְטָה שְׁלִיבָה[79]**
2 **מִתַּחַת רַגְלָיו וְנָפְלָה[80] וְהֵמִיתָהּ - פָּטוּר[81] מִן הַגָּלוּת.**
3 **וְכֵן הַמִּתְכַּוֵּן לִזְרֹק בְּצַד זֶה, וְהָלְכָה לָהּ לְצַד אַחֵר[82];**
4 **אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ אֶבֶן מֻנַּחַת[83] בְּחֵיקוֹ, וְלֹא הִכִּיר בָּהּ**
5 **מֵעוֹלָם[84], וְעָמַד, וְנָפְלָה[85] וְהֵמִיתָה; וְכֵן הַסּוֹמֵא[86]**
6 **שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה - כָּל אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַגָּלוּת, מִפְּנֵי**
7 **שֶׁהֵן קְרוֹבִין לְאֹנֶס.**

78) שם. 79) מדריגה. 80) שזוהי ירידה ממש. 81) כדעת התלמוד שם "דכולי עלמא עליה הוא" (דעת הכל, עליה היא), דעה שעומדת בעינה בכל התשובות הניתנות, שם, לפי גירסת רבינו בגמרא "הא והא לנזקין" במקום גירסתנו "הא והא לגלות", ראה שם הגהות הגר"א, וראה למעלה הלכות חובל ומזיק פרק ו הלכה ד, ובמגיד־משנה שם. 82) כתוב בתורה, בהורג בשגגה שחייב גלות, שהרג "בלא צדיה" (במדבר לה, כב) ופירשו חז"ל מלשון צידוד, שלא נתכוון לצדד לצד שני, מכות ז: 83) בבא־קמא כו: 84) כגון שהניחה אדם אחר בחיקו בעוד שהיה ישן. 85) על אדם. 86) כתוב בתורה בהורג בשגגה "בלא ראות" (במדבר לה, כג), ומכאן למדו שסומא שהרג בשגגה פטור מגלות. שמשמע כאן לא ראה, אבל רואה במקום אחר. ואילו סומא אינו רואה בשום מקום, 'ספרי' מסעי קס, ומכות ט: מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה.

8 **טו. הָיְתָה אֶבֶן בְּחֵיקוֹ[87], וְהִכִּיר בָּהּ וּשְׁכֵחָהּ, וְעָמַד,**
9 **וְנָפְלָה וְהֵמִיתָה - גּוֹלֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁגָגָה - מִכְּלָל**
10 **שֶׁהָיְתָה לוֹ יְדִיעָה[88]. נִשְׁמַט[89] הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ**
11 **הַמִּתְבַּקֵּעַ[90] - אֵינוֹ גּוֹלֶה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה בָּא מִכֹּחוֹ**
12 **אֶלָּא מִכֹּחַ כֹּחוֹ[91], וְנִמְצָא כְּמוֹ אֹנֶס[92]. וְכֵן הַזּוֹרֵק**
13 **אֶבֶן[93] לְתָמָר לְהַפִּיל תְּמָרִים, וְנָפְלוּ מִן הַתְּמָרִים עַל**
14 **תִּינוֹק וַהֲרָגוּהוּ - פָּטוּר; מִפְּנֵי שֶׁנָּפְלוּ מִכֹּחַ כֹּחוֹ[94].**
15 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר הַסִּבּוֹת.**

87) בבא־קמא שם. 88) ואף־על־פי שבאוכל חלב בשוגג אין צורך בידיעה בתחילה, בהורג בשוגג צריך לידיעה בתחילה, משום שכתוב "אשר יבוא את רעהו ביער", שהוא ידיעה בתחילה. משום כך אין שגגה זו כשאר שגגות, ראה בית הבחירה לבבא־קמא עמ' 79, ו'תוספות' דיבור־המתחיל בשגגה. 89) משנה מכות ז: מחלוקת רבי ורבנן, ופסק כרבנן. 90) נשמט הברזל מן הקת בשעה שהיה בתוך העץ שהוא כורתו, וניתז למרחוק והרג. כך מפרש רבינו מה שנאמר במשנה "מן העץ המתבקע", ואולם רש"י פירש שניתז קיסם ופגע והרג. ורבינו חננאל שם מביא את שני הפירושים. 91) המכה בעץ היא כוחו, וניתוז הברזל מן העץ כוח כוחו הוא, שם ח. 92) כי הברזל נשמט כתוצאה מן המכה בעץ, אף־על־פי שהיה מהודק היטב בקת. 93) רב פפא, שם ח. 94) האבן היא כוח ראשון, ונפילת התמרים היא כוח שני.

יום ו' י"ז מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר תלמיד שגלה שמגלים רבו עמו, ועבד או אשה שגלתה, אם רבו ובעלה חייבים לזונם. ודין רוצח שנגמר דינו להגלותו ומת. ורוצח שהרג בשגגה בעיר מקלטו. ודין עיר מקלט שרובה רצחנים אם קולטת, והגולה אם יוצא מעיר מקלטו לעולם. ודין אחד מארבעה כהנים מחזיר את הרוצח כו'.

16 **א. תַּלְמִיד שֶׁגָּלָה[2] לְעִיר מִקְלָט - מַגְלִין רַבּוֹ עִמּוֹ;**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: וָחָי - עֲשֵׂה לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה, וְחַיֵּי בַּעֲלֵי**
18 **חָכְמָה[3] וּמְבַקְּשֶׁיהָ[4] בְּלֹא תַּלְמוּד תּוֹרָה כְּמִיתָה**
19 **חֲשׁוּבִין[5]. וְכֵן הָרַב שֶׁגָּלָה - מַגְלִין יְשִׁיבָתוֹ עִמּוֹ[6].**

~ נקודות משיחות קודש ~

תלמיד שגלה לערי המקלט מגלין רבו עמו כו'"

וי"ל שמוסיף "וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין" כהסבר מדוע מכינים לרוצח בשגגה את כל צרכיו על חשבון יהודי אחר ובפרט רבו, כי עניין זה הוא שאלה של חיים או היפך החיים, ומקורו בדברי הכתוב "החכמה תחיה בעלי'".

וקשה לכאורה: מהרמב"ם משמע שמדובר בתלמיד הנמצא בדרגה כזו שכל חייו הם תלמוד תורה עד שבלעדיה חייו כמיתה חשובין, אבל בגמרא (מכות ב, ב.) לא מצינו חילוק זה ואדרבא כהמשך לדין "מגלין רבו עמו" הביאה הגמ' "מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון" ופירש רש"י שם "שלא יביאוהו עוונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה ... שאינו מצוי אלא ברשעים" וא"כ איך מכניס הרמב"ם תלמיד כזה בתוך הסוג של "בעלי חכמה ומבקשיה". וגם צריך להבין מהו מקורו בלשון "בעלי החכמה ומבקשיה" והלא כתוב "החכמה תחי' בעלי'" ומניין הוסיף גם מבקשי'.

והביאור: בעלי החכמה הם אלה הלומדים תורה באופן ש"תורתו דילי' הוא" (קידושין ל"ב) עד שנעשים הבעלים על דברי התורה שלמדו - "נקראת על שמו", "ומבקשיה" הם אלו שאינם עדיין בדרגה זו אבל מחפשים להיות בעלי החכמה, וכיון שהבטיחה תורה "יגעת ומצאת תאמין" הרי שב'כח' הם כבעלי החכמה, ולכן "מגלין רבו עמו" כדי לעורר עניין זה מהכח אל הפועל.

(על פי לקו"ש חכ"ט ע' 33)

2) מכות י. 3) הרב. 4) התלמידים. 5) שכתוב בתורה ובמצוותיה "וחי בהם" (ויקרא יח, ה), וכתוב "החכמה תחיה בעליה" (קהלת ז, יב). 6) שאין לו חיים בלא ישיבה (מכות שם).

20 **ב. עֶבֶד[7] שֶׁגָּלָה[8] לְעִיר מִקְלָט - אֵין רַבּוֹ חַיָּב לְזוּנוֹ[9],**
21 **וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לְרַבּוֹ[10]. אֲבָל אִשָּׁה שֶׁגָּלְתָה לְעִיר מִקְלָט**

- בַּעֲלָהּ חַיָּב לְזוּנָהּ. וְאֵינוֹ יָכוֹל[11] לוֹמַר לָהּ: צְאִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ לִמְזוֹנוֹתַיִךְ[12], אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ מַסְפִּיקִין לָהּ[13].

7) כנעני. 8) שהרג את ישראל בשגגה. ראה למעלה פרק ה הלכה ג. 9) לספק לו מזונות, אע"פ שכתוב "הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי", ואמרנו בהלכה הקודמת "עשה לו כדי שיחיה", אין חובה זו מוטלת על רבו. והטעם, מפני ש"יכול הרב לומר לעבד: עשה עמי ואיני זנך אלא חזור על הפתחים", שמצווים ישראל להחיות העבדים שביניהם, גיטין יב. הלכות עבדים פרק ה הלכה ג. 10) לספק לו מזונות אע"פ שכתוב "ונס אל אחת מן הערים האל בכתובה שנתן לה בשעת הנישואין. 11) משום שחובתו לספק לה מזונות אינה מותנית במעשה ידיה. 12) אני מוחל לך על מעשה ידיך ששייכים לי, ואת תמחלי לי על מזונותיך שאני חייב לך. 13) אבל במספיקים לה, יכול הוא לומר לה "צאי מעשה ידיך למזונותיך", ואינו חייב לזון אותה, אע"פ שזה מכביד עליה, שאין דרכה לחפש עבודה בעיר מקלט, שאין מכירים אותה (שם).

ג. רוֹצֵחַ[14] שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[15] לְהַגְלוֹתוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּגְלֶה - מוֹלִיכִין עַצְמוֹתָיו לְשָׁם[16]. וְרוֹצֵחַ שֶׁמֵּת בְּעִיר מִקְלָטוֹ[17] - קוֹבְרִין אוֹתוֹ שָׁם[18]. וּבְעֵת שֶׁיָּמוּת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, מוֹלִיכִין עַצְמוֹת הָרוֹצֵחַ מִשָּׁם לְקִבְרֵי אֲבוֹתָיו[19].

14) מכות יא: 15) בבית־דין. 16) לעיר המקלט. אע"פ שהטעם "פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח" (דברים יט, ו) שוב אינו קיים. 17) אע"פ שכבר קיבל עונש גלות, עדיין לא נתכפר לו עד שימות הכהן הגדול. 18) כתוב בהורג בשוגג, שנס לעיר המקלט, שלוש פעמים "שמה" (במדבר לה, ו, יא, יט), ודרשו רבותינו: "שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו", 'ספרי' שופטים, קפא; מכילתא דרשב"י משפטים כא; מכות שם. 19) לפי הכתוב "ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו" (שם, כח), "איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו (בתוך הקרקע), הוי אומר זו קבורה", שם.

ד. שְׁאָר הַלְוִיִּם[20] הַשּׁוֹכְנִים[21] בְּעָרֵי מִקְלָט[22], כְּשֶׁיָּמוּת אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ נִקְבָּר בָּעִיר וְלֹא בְּתוֹךְ הַתְּחוּם[23]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֵמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם[24] - לְחַיִּים נִתְּנוּ וְלֹא לְקִבּוּרָה[25].

20) מכות יב. 21) ולא אלו שהוגלו לשם כרוצחים בשגגה. 22) שהן של הלויים, ככתוב: "ואת הערים אשר תתנו ללויים, את שש ערי המקלט" (שם, ו). 23) אלא נותנים להם בתי קברות חוץ לתחום. 24) ולכ צרכי חייהם. ואין לפרש "חיה" ממש, שהרי כתוב "לבהמתם", וחיה בכלל בהמה היא (נדרים פא.). 25) ואע"פ שהרוצח נקבר שם, אין זו אלא קבורת עראי עד מות הכהן הגדול, ועוד שברוצח הדגישה התורה במפורש "שמה", שם תהא קבורתו (מכות שם).

ה. רוֹצֵחַ[26] שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה בְּעִיר מִקְלָטוֹ[27] - גּוֹלֶה בָּהּ מִשְּׁכוּנָה לִשְׁכוּנָה[28], וְאֵינוֹ יוֹצֵא[29] מִן הָעִיר. וְכֵן לֵוִי[30] שֶׁהָרַג[31] בִּמְדִינָתוֹ[32] - גּוֹלֶה לִמְדִינָה אַחֶרֶת[33] מֵעָרֵי הַלְוִיִּם; לְפִי שֶׁכֻּלָּן קוֹלְטוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[34]. וְאִם הָרַג חוּץ מֵעָרֵי הַלְוִיִּם, וּבָרַח לְעִירוֹ - הֲרֵי זֶה קוֹלְטוֹ[35].

26) שם יב: 27) שגלה לעיר המקלט, וחזר והרג באותה עיר בשוגג. 28) בתוך העיר. 29) אינו רשאי לצאת בגלל הרצח הראשון. 30) צריך לומר "ובן לוי", כלשון המשנה, שם. 31) בשוגג. 32) בעירו שדר בה, באחת מארבעים ושמונה הערים שנתנו ללויים, במדבר לה. 33) שהרי לא גלה ע"פ בית דין לעיר שיושב בה, ורשאי לצאת ממנה. 34) להלן פרק ח הלכה ט. 35) אע"פ שאין זו גלות אלא מקום דירתו הקבוע מלפני הרצח. בגמרא שם למדו דין זה מהכתוב "כי בעיר מלקטו ישב" (במדבר לה, כח) - עיר שקלטתו כבר.

ו. עִיר מִקְלָט שֶׁרַבָּה רַצְחָנִים[36] - אֵינָהּ קוֹלֶטֶת; שֶׁנֶּאֱמַר[37]: וְדִבֶּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו[38] - וְלֹא שֶׁשָּׁוִין דִּבְרֵיהֶם לִדְבָרָיו. וְכֵן עִיר שֶׁאֵין בָּהּ זְקֵנִים[39] - אֵינָהּ קוֹלֶטֶת[40]; שֶׁנֶּאֱמַר: זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא[41].

36) מכות י: 37) ברוצח בשגגה שנמלט לעיר המקלט. 38) שרצח בשגגה. 39) דיינים. 40) ומשום כך משתדלים להעמיד בה דיינים. 41) שלשם נמלט, בה בעיר צריך שיהיו זקנים.

ז. רוֹצֵחַ שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט וְרָצוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לְכַבְּדוֹ[42] - יֹאמַר לָהֶם: רוֹצֵחַ אֲנִי[43]. אָמְרוּ לוֹ: אַף עַל פִּי כֵן[44] - יְקַבֵּל מֵהֶן[45].

42) כגון שהיה איש חשוב. משנה, מכות יב: 43) שצריך להודיע ולפרסם את חטאו, שבאה תקלה על־ידו. 44) אנו רוצים לכבדך. 45) שנאמר "וזה דבר הרוצח (דברים יט, ד) אין לך אלא דיבור הראשון", ואינו צריך לכפול דברו. תוספתא מכות פרק ב.

ח. הַגּוֹלֶה[46] אֵינוֹ יוֹצֵא מֵעִיר מִקְלָטוֹ לְעוֹלָם[47]. וַאֲפִלּוּ לִדְבַר מִצְוָה[48] אוֹ לְעֵדוּת, בֵּין עֵדוּת מָמוֹן בֵּין עֵדוּת נְפָשׁוֹת[49]. וַאֲפִלּוּ לְהַצִּיל נֶפֶשׁ[50] בְּעֵדוּתוֹ, אוֹ לְהַצִּיל מִיַּד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ מִיַּד הַנָּהָר אוֹ מִיַּד הַדְּלֵקָה וּמִן הַמַּפֹּלֶת. אֲפִלּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין[51] לִתְשׁוּעָתוֹ כְּיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה[52] - אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם, עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. וְאִם יָצָא - הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה[53]. כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[54].

~ נקודות משיחות קודש ~

"ואפילו כל ישראל צריכין לתשועתו"

הקשו האחרונים מדוע לא יצא הרוצח בשגגה להציל אדם בעדותו ו"אפילו אם כל ישראל צריכין לתשועתו", והלא פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. יש שתירצו שאסור כיון שמסכן את עצמו ויכול למות ביד גואל הדם, ותירוצם

קשה, שהרי אם מדובר בפיקוח נפש הרי בוודאי אפשר להגביל את גואל הדם ולמנוע ממנו להרוג את הרוצח נפש בשגגה.

ויש שתירצו שכיון שנתגלגלה על ידו הריגת נפש מישראל לא יתכן שתבוא תשועה לישראל על ידו. וצריך עיון גדול, היאך אפשר לסמוך על סברא זו ולדחות בגללה פיקוח נפש שדוחה כל התורה כולה.

ויש שתירצו שהוא גזירת הכתוב, אבל גם זה קשה שהרי פיקוח נפש הדוחה כל התורה כולה, דוחה גם גזירת הכתוב.

והביאור בזה: בפ"ה ה"י כתב "...ויצא חוץ לתחומה בזדון הרי זה התיר עצמו למיתה ורשות לגואל הדם להרגו", ומדוייק בלשונו שזה שהתיר עצמו למיתה אינה הסיבה שבגללה רשות לגואל הדם להרגו, כי אז היה לו לכתוב: התיר עצמו למיתה לפי שרשות ביד גואל הדם להורגו.

אלא שזה שהתיר עצמו למיתה הוא דין לעצמו, ולכן כתבו בלשון "הרי זה התיר עצמו למיתה" ובזה משמיענו חידוש דין מיוחד ברוצח בשגגה היוצא מעיר מקלטו שנחשב ל"גברא קטילא" וממילא אי אפשר שיחול עליו שום חיוב גם לא הצלת נפשות, כי הדין של פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה אינו יכול לחול על מי שהתורה אומרת עליו שע"י פעולת ההצלה נעשה גברא קטילא.

(על פי לקו"ש חלק ל"ח ע' 127)

46) משנה, שם יא: 47) ואפילו לצורך דחוף, אינו יוצא עד שימות הכהן הגדול. 48) כגון עדות החודש (שם) או למול את הבן (ילקוט שמעוני מסעי, סד). 49) להעיד על אדם שעבר עבירה, שחייבים עליה מיתה. 50) כגון שמעידים על אדם שרצח, והוא בא להכחיש או להזים את העדות ולהציל את הנאשם, ואע"פ שפיקוח נפש דוחה כמעט את כל המצוות שבתורה. 51) וזהו פיקוח נפש של רבים. 52) שר צבא ישראל בימי המלך דוד. 53) ורשות לגואל הדם להרוג אותו. ומשום כך לא יצא, שאינו חייב לסכן חייו, כדי להציל חיי אחרים. 54) למעלה פרק ה הלכה י.

1 **ט. אֶחָד[55] כֹּהֵן גָּדוֹל הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[56] וְאֶחָד**
2 **הַמְרֻבֶּה בִּבְגָדִים[57], וְאֶחָד הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הָעוֹבֵד[58]**
3 **וְאֶחָד הַכֹּהֵן שֶׁעָבַר[59], כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן שֶׁמֵּת[60] -**
4 **מַחֲזִיר[61] אֶת הָרוֹצֵחַ[62]. אֲבָל מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה[63] אֵינוֹ**
5 **מַחֲזִיר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּכֹהֵן הֶדְיוֹט[64].**

55) בין. . . ובין (מכות יא.). 56) הכהנים הגדולים מימות משה עד שנגנז שמן המשחה בימי המלך יאשיהו (יומא נב:). 57) הכהנים הגדולים ששימשו מיאשיהו ואילך. והיה הכהן הגדול מתחנך בריבוי בגדים, היינו בלבישת שמונה בגדים במקום ארבעה שלבש קודם לכן (הוריות יב.). 58) משמש אז בכהונה גדולה. 59) שנטמא כהן גדול או חלה, ומינו אחר תחתיו זמנית, וכשנתרפא הכהן וחזר לעבודתו, העבירו את האחר מתפקידו, ונקרא "כהן שעבר". 60) אפילו הכהן שעבר, שכל עבודתו לשעה היתה, ואע"פ שהכהן הקבוע העובד עדיין חי, מכות יא: 61) במיתתו. 62) מעיר מקלטו לעירו. 63) הנואם בפני העם לפני המלחמה (דברים כ, ב). 64) ככהן פשוט, ובחייבי גלות כתוב "עד מות הכהן הגדול" (במדבר לה, כח).

6 **י. רוֹצֵחַ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[65] לִגְלוּת, וְלֹא הָיָה שָׁם כֹּהֵן**
7 **גָּדוֹל[66]; וְהַהוֹרֵג[67] כֹּהֵן גָּדוֹל, וְלֹא הָיָה[68] שָׁם כֹּהֵן**
8 **גָּדוֹל אַחֵר[69]; וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרַג, וְלֹא הָיָה שָׁם כֹּהֵן**
9 **גָּדוֹל אַחֵר - הֲרֵי אֵלּוּ גוֹלִין, וְאֵינָן יוֹצְאִין מֵעִיר**
10 **מִקְלָט לְעוֹלָם[70].**

65) שם. 66) כגון שמת הכהן הגדול לפני שנגמר דינו של זה, ועדיין לא מינו אחר תחתיו. ואם מת הכהן הגדול אחרי שנגמר דינו, הרוצח פטור מגלות (לקמן הלכה יא). 67) וכן ההורג בשוגג. 68) בשעת גמר דינו. ראה 'בית הבחירה' למכות כאן. 69) אחד משלשה האחרים שנזכרו בהלכה הקודמת. 70) אפילו אם מינו אחר־כך כהן גדול אחר, ומת לאחר זמן. בגמרא שם למדו מהכתוב, שרק מותו של מי שהיה כהן גדול בשעת גמר דינו של הרוצח, מחזיר את הגולה.

11 **יא. נִגְמַר דִּינוֹ[71] לִגְלוּת, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל**
12 **קֹדֶם שֶׁיִּגְלֶה הָרוֹצֵחַ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַגָּלוּת[72]. וְאִם**
13 **עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר[73] דִּינוֹ מֵת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, וּמִנּוּ כֹּהֵן**
14 **אַחֵר תַּחְתָּיו, וְאַחַר כָּךְ נִגְמַר דִּינוֹ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר**
15 **בְּמִיתָתוֹ שֶׁל שֵׁנִי[74] שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּפָנָיו[75].**

71) מכות שם. 72) אחר שנגמר דינו, הרי הוא כמי שגלה, אע"פ שעונש הגלות עדיין לא יצא לפועל, ומשום כך עם מיתת הכהן הגדול שהיא עיקר הכפרה, נפטר מגלות, כדין כל רוצח שגלה אפילו יום אחד ומת הכהן הגדול. ראה רבינו עובדיה מברטנורא, ו'תוספות יום טוב' כאן. 73) קודם שנגמר. 74) מפני שנגמר דינו בימיו, ואע"פ שלא הרג בימיו. 75) ו"היה לו (לאותו כהן גדול) לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש" (שם), ולכן נענש שהחזרתו של הרוצח תלוי במיתתו.

16 **יב. נִגְמַר דִּינוֹ[76] וְנִמְצָא[77] הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל בֶּן גְּרוּשָׁה[78]**
17 **אוֹ בֶּן חֲלוּצָה[79] - בָּטְלָה כְּהֻנָּה[80], וּכְאִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ**
18 **בְּלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם[81].**

76) לגלות (שם). 77) נודע. 78) ופסול לכהונה, שהרי נולד מאיסורי כהונה. 79) אשה, שמת בעלה ולא השאיר ילדים, וחלץ לה יבמה ונישאה לכהן באיסור, וילדה לו בן ולא ידעו שהוא פסול, ומינהו כהן גדול. 80) למפרע, שהרי הוברר בדבר שלא היה כהן גדול בשעה שנגמר דינו של זה לגלות. [ראה בפ"ו מהלכות ביאת מקדש, שהקרבנות שהקריב לפני שנודע הפסול כשרים, ולא בטלה כהונה למפרע, שם גזירת הכתוב היא, ולמדוה מן הפסוק (דברים לג, יא) "ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה", אפילו חללים

שבו, פועל ידיו תרצה (בגמרא שם יב.)]. 81) ראה למעלה הלכה י.

יג. רוֹצֵחַ שֶׁשָּׁב לְעִירוֹ אַחַר מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל[82] - חֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר כָּל אָדָם. וְאִם הֲרָגוֹ גּוֹאֵל הַדָּם - נֶהֱרָג עָלָיו[83]; שֶׁכְּבָר נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּגָלוּתוֹ[84].

82) ככתוב: "ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו" (במדבר לה, כח). 83) בבית־דין או על־ידי גואל הדם של הרוצח ששב לעירו. 84) שנמשכה עד מות הכהן. ראה מכות ב:

יד. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּפֵּר - אֵינוֹ חוֹזֵר[85] בָּהּ לַשְּׁרָרָה[86] שֶׁהָיָה בָהּ[87] לְעוֹלָם; אֶלָּא חֲרֵי הוּא מוּרָד מִגְּדֻלָּתוֹ כָּל יָמָיו, הוֹאִיל וּבָאָה תַּקָּלָה זוֹ הַגְּדוֹלָה[88] עַל יָדוֹ.

85) לאחר ששב לעירו, אחר מות הכהן הגדול. 86) "ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו - ולא לשררותו, דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר, ישוב לשררותו" (מכות יג. ו'ספרי' מסעי קס). ופסק רבינו כדעת רבי יהודה, לפי הכלל רבי מאיר ורבי יהודה - הלכה כרבי יהודה. 87) אבל שררה אחרת, ירודה יותר, רשאי לקבל. 88) שפיכות דמים, שהיא חמורה משאר עבירות. ראה למעלה פרק ד הלכה ט.

טו. אַף עַל פִּי שֶׁהַחוֹבֵל[89] בְּאָבִיו בְּזָדוֹן חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין[90] כְּמוֹ הַהוֹרֵג[91] שְׁאָר אָדָם, אִם חָבַל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ בִּשְׁגָגָה - אֵינוֹ חַיָּב גָּלוּת[92]; שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה גָּלוּת אֶלָּא [לְהוֹרֵג][93] נֶפֶשׁ אָדָם בִּשְׁגָגָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[94].

89) עושה חבורה. 90) ככתוב: ומכה אביו ואמו מות יומת (שמות כא, טו). 91) במזיד. 92) ואין דינו כהורג אדם בשוגג (מכות ח:). 93) ככתוב: ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה (במדבר לה, יא). וראה 'ספרי' שם קנט. 94) למעלה פרק ה.

יום ש"ק י"ח מרחשון ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה להפריש ערי מקלט וכמה יהיו. ודין בחמשה עשר באדר מתקנים הדרכים של ערי מקלט בכל שנה. ודין כל ערי הלוים קולטות ומה בינן לערי מקלט.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לְהַפְרִישׁ[3] עָרֵי מִקְלָט[4], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלוֹשׁ[5] עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ. וְאֵין עָרֵי מִקְלָט[6] נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[7].

2) על הציבור בכלל ועל ראשי העם בפרט. 3) לייחד. 4) להציל את ההורג שוגג מיד גואל הדם. 5) ותחילת הפסוק "מצווך לאמר", "להזהיר בית דין על כך" (ספרי שופטים, קפג). 6) ואין מצוות הפרשת ערי מקלט. 7) ככתוב: "שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצך, אשר ה' אלוקיך נותן לך לרשתה", "יכול כיוון שבאו לארץ יהיו חייבים למנות ערי מקלט (ש)בחוצה לארץ, אמרת: לא אמרתי אלא 'אשר אני נותן לכם', כאשר ניתן לכם, אתם חייבים למנות ערי מקלט, ולא בחוצה לארץ" (ספרי זוטא מובא בילקוט שמעוני מסעי לה, פסקה "כי אתם").

ב. וְשֵׁשׁ עָרִים[8] הָיוּ. שָׁלֹשׁ הִבְדִּיל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[9] בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן[10], וְשָׁלֹשׁ הִבְדִּיל יְהוֹשֻׁעַ[11] בְּאֶרֶץ כְּנַעַן[12].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שלש הבדיל משה בעבר הירדן ושלש הבדיל יהושע בארץ כנען".

הלשון "ארץ כנען" שנקט הרמב"ם היא מדוייקת, וכאן באה למעט את עבר הירדן ששם הובדלו הערים על ידי משה רבנו. אבל בהלכות שמיטה ויובל פי"ג ה"י שכתב "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען כו'" רצונו למעט את ארץ הקיני הקניזי והקדמוני שלעתיד־לבוא ינחלו בהם הלווים נחלה.

על פי זה תתורץ הקושיא על הסמ"ג שכתב (לאווין רע"ז, רע"ז.) שלעתיד־לבוא נוטלין שבט לוי חלק בארץ, והוא לכאורה נגד מה שכתב הרמב"ם "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען" והלא הסמ"ג "דרכו תמיד להלוך בעקבות הרמב"ם וברוב המקומות אינו אלא כמעתיק כו'" (יד מלאכי כללי הסמ"ג סמ"ו) ומנין למד הסמ"ג דעה זו ברמב"ם.

אלא, שעל פי הנ"ל יובן שמה שכתב הרמב"ם שלא ינחלו בארץ כנען הוא מדוייק, ובא למעט המקום שהוא ארץ ישראל ואינו ארץ כנען, היינו הקיני הקניזי והקדמוני כנ"ל ששם ינחלו הלווים לעתיד־לבוא.

(על פי לקו"ש חל"ח עמוד 106 הערה 37)

8) ככתוב: "והערים אשר תתנו, שש ערי מקלט תהיינה לכם" (במדבר לה, יג). 9) "אז יבדיל (=הבדיל) משה שלוש ערים בעבר הירדן ... את בצר במדבר בארץ המישור לראובני, ואת ראמות בגלעד לגדי, ואת גולן בבשן למנשי" (דברים ד, מא־מג). 10) המזרחי, בארץ סיחון ועוג, כאשר ציווה אותו ה': "את שלוש הערים תתנו מעבר לירדן" (במדבר לה, יד). 11) "ויקדשו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קריית ארבע היא חברון בהר יהודה" (יהושע כ, ז). 12) כאשר ציווה ה' את משה: "ואת שלוש הערים תתנו בארץ כנען, ערי מקלט תהיינה" (במדבר שם). [בתוספתא מכות פרק ב שנינו, שיהושע הפרישן מיד כשבאו לארץ, אבל לא היו קולטות עד ארבע עשרה שנה של כיבוש וחלוקה, וכן בספרי שופטים קפה, ובירושלמי מכות פרק ב הלכה ו, אבל רש"י במשנה ט: כותב שהובדלו אחרי כיבוש וחלוקה].

ג. אֵין אַחַת[13] מֵעָרֵי מִקְלָט קוֹלֶטֶת עַד שֶׁיֵּבָדְּלוּ כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט[14] תִּהְיֶינָה לָכֶם. וְהוֹדִיעָנוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁאֵין שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיֵּבָדְּלוּ שָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן. וְלָמָה הִבְדִּילָן[15]? אָמַר: הוֹאִיל וּבָאָה מִצְוָה לְיָדֵי אֲקַיְּמֶנָּה.

~ נקודות משיחות קודש ~

שלוש ערים תבדיל לך.

וצריך להבין בשלוש ההלכות:

בהלכה א': "מצות־עשה להפריש ערי מקלט ... שנאמר שלוש ערים תבדיל לך כו'" והלא שש ערים היו, ומדוע לא הביא הפסוק "שש ערי מקלט תהיינה לכם" כפי שהביאו בהלכה ג'.

בהלכה ב': מדוע כתב "ושש ערים היו" בלשון סיפור דברים, והלא הוא ציווי.

בהלכה ג': "והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלוש שבארץ כנען" והלא לכאורה זה נכלל כבר במה שכתב בתחילת הלכה זו "שאין אחת מערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן, שנאמר שש ערי מקלט תהיינה לכם".

וביאור הדברים: בהלכה א' בא להשמיענו שמצוה זו היא מצוה התלויה בארץ, ולכן הביא הפסוק "שלוש ערים תבדיל לך" כי עיקר החיוב הוא על שלוש הערים שבא"י. בהלכה ב' ממשיך "ושש ערים היו" רוצה לומר שאף שעיקר ויסוד החיוב הוא שלוש הערים שבארץ ישראל, הרי שלהלכה בפועל צריך שיהיו שש ערים שקולטות את הרוצח, ודיני ערי מקלט חלים על כל ששת הערים.

ובהלכה ג' מדגיש נקודה: כמו שבהפרשת ערי מקלט המצוה היא בארץ ישראל דווקא (והשלוש שבעבר הירדן הם כעניין טפל ודבר נוסף), כך גם בדין קליטתן ש"הודיענו משה רבינו שאין שלוש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלוש שבארץ כנען".

ודין זה אינו נכלל במה ש"אין כל אחת משש ערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולם" כי שם מדובר על כך שכל ערי המקלט הן כחפצא אחת ודין קליטתן הוא רק כשישנן כל השש, וכשחסרה אחת או בעבר הירדן או בארץ כנען מתבטלת כל החפצא של ששת ערי המקלט וכולן אינן קולטות. אבל במה שהוסיף: "הודיענו משה רבינו שאין שלוש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלוש שבארץ כנען", חידש דין נוסף שלא רק שאינן קולטות אלא שגם אין כאן חלות שם ערי מקלט כל זמן שלא נבדלו אותן שבארץ כנען.

(על פי לקו"ש חל"ט ע' 16)

13) אפילו אלה שכבר הופרשו (מכות ט:). 14) "עד שיהו ששתן קולטות כאחת" (שם וספרי מסעי קס). 15) הרי ידע שלא יקלטו בחייו.

ד. בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[16] מוֹסִיפִין שָׁלֹשׁ אֲחֵרוֹת עַל אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ[17], שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה. וְהֵיכָן מוֹסִיפִין אוֹתָן? בְּעָרֵי הַקֵּינִי וְהַקְּנִזִּי וְהַקַּדְמוֹנִי, שֶׁנִּכְרַת לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּרִית עֲלֵיהֶן[18] וַעֲדַיִן לֹא נִכְבְּשׁוּ. וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ[19].

~ נקודות משיחות קודש ~

"בימי המלך המשיח מוסיפין שלוש אחרות על אלו השש".

ובהלכות מלכים ריש פי"א מביא חיוב הוספת שלוש הערים לעתיד־לבוא כהוכחה שלישית לביאת המשיח מהתורה, אחרי "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ... כו'" ובפרשת בלעם שניבא בשני המשיחים, שכל מי שאינו מאמין בו כו' כופר בתורה ובמשה רבנו.

וצריך להבין מדוע לא הסתפק בשתי הראיות הראשונות מהפסוקים שבתורה, ונזקק להוכחה שלישית מדין ערי מקלט לעתיד־לבוא.

ויש לומר שבראיה זו ישנה מעלה שאין בשתי הראשונות שהן הבטחות התורה, ובתנאים מסוימים עלול להיות שינוי בהבטחה כגון שבהבטחה ש"בין הקב"ה לנביא" אפשר שלא תתקיים אם "יגרום החטא" (הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות) ומזה מובן שאף אם ברור שתתקיים הבטחת הנביא אין זה מפני שהבטחת הנביא אינה ניתנת לשינוי אלא שלפועל אין שינוי בהבטחות אלו.

אבל בנוגע לציווי התורה ו"דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ותוספת" ולכן כשהגאולה היא פרט במצות ערי המקלט אי אפשר שיהיה שינוי ח"ו בהבטחה זו.

(על פי לקו"ש חלק ל"ד ע' 115)

16) ונרמז בפסוק "ואם ירחיב ה' אלוקיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך" (דברים יט, ח). 17) שנצטוו באותה פרשה להפריש בארץ כנען, לאחר שכבר הבדיל משה שלוש ערים בעבר הירדן המזרחי (דברים ד, מא). 18) "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת ... את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני" (בראשית טו, יח־יט). 19) והמשך הפסוק "כאשר נשבע לאבותיך" (ולא כתוב "כאשר נשבע לתת לך").

ה. וְחַיָּבִין בֵּית דִּין לְכַוֵּן הַדְּרָכִים[20] לְעָרֵי מִקְלָט, לְתַקְּנָם וּלְהַרְחִיבָן[21]. וּמְסִירִין מֵהֶן כָּל מִכְשׁוֹל וְכָל תַּקָּלָה. וְאֵין מַנִּיחִין בַּדֶּרֶךְ לֹא תֵּל[22] וְלֹא גַיְא[23] וְלֹא נָהָר, אֶלָּא עוֹשִׂין עָלָיו גֶּשֶׁר, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְעַכֵּב[24] אֶת הַבּוֹרֵחַ לְשָׁם. שֶׁנֶּאֱמַר: תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ[25]. וְרֹחַב דֶּרֶךְ עָרֵי מִקְלָט אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמּוֹת. וּ'מִקְלָט' 'מִקְלָט' הָיָה כָּתוּב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים[26], כְּדֵי שֶׁיַּכִּירוּ הָרַצָּחָנִים[27] וְיִפְנוּ לְשָׁם.

20) לעשות דרכים ישרות בלא עיקול וסיבוב (מכות ט:). 21) כל זה נכלל בחובת בית דין "לכוון הדרכים". 22) גבעה. 23) בקעה. 24) וישיגו גואל הדם ויהרגהו. 25) שתהיה דרך כבושה, ישרה ומוכנה לנמלטים לערי

מקלט, מכות שם. ועיין פירוש המשניות לרבינו, שקלים פרק א משנה א. 26) בכל מקום שהיו שתי דרכים לכיוונים שונים, ואחת מהן פונה לעיר המקלט, היה עץ תקוע באותה דרך וכתוב בה: "מקלט" (רש"י שם). 27) ולא יטעו.

1 **ו. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר בְּכָל שָׁנָה בֵּית דִּין מוֹצִיאִין**
2 **שְׁלוּחִים לְתַקֵּן הַדְּרָכִים[28], וְכָל מָקוֹם שֶׁמְּצָאוּהוּ**
3 **שֶׁנִּתְקַלְקֵל - מְתַקְּנִים אוֹתוֹ. וּבֵית דִּין שֶׁנִּתְרַשְּׁלוּ[29]**
4 **בְּדָבָר זֶה - מַעֲלֶה עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שָׁפְכוּ**
5 **דָּמִים[30].**

28) שנתקלקלו בימות הגשמים, "כדי שאם ינוס מכה נפש בשגגה, לא ימצא מניעה שתמנע אותו מלנוס ..." (פירוש המשניות שם). 29) ולא עשו את כל התיקונים הדרושים. 30) שנאמר "ולא ישפך דם נקי ... והיה עליך דמים" (דברים יט, י), מועד קטן ה.

6 **ז. וְכֵן מוֹשְׁחִין[31] בֵּין כָּל עִיר וָעִיר מֵעָרֵי מִקְלָט**
7 **בִּתְחִלַּת הַפְּרָשָׁתָן[32], עַד שֶׁהָיוּ מְשֻׁלָּשׁוֹת בְּשָׁוֶה[33];**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ[34].**

31) מודדים במשיחה (=חבל). והראב"ד גרס "משווין". 32) על ידי משה בעבר הירדן המזרחי ועל ידי יהושע בארץ ישראל המערבית. 33) מרחקים שווים בין שלוש ערי מקלט ואליהן. חברון בדרום וקדש בצפון ושכם באמצע, וכנגדן בעבר הירדן: בצר, רמות בגלעד וגולן בבשן. והיה מתחילת הגבול בדרום הארץ לחברון כמחברון לשכם, ומחברון לשכם כמשכם לקדש, ומשכם לקדש כמקדש לגבול בצפון הארץ. יושבי דרום הולכים לחברון, יושבי צפון - לקדש, והיושבים בין חברון לשכם: הסמוכים לחברון נמלטים לחברון, והסמוכים לשכם - לשכם, וכן משכם לקדש, מכות ט: 34) והמשכו "ושילשת את גבול ארצך".

9 **ח. עָרֵי מִקְלָט אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא עֲיָרוֹת[35] גְּדוֹלוֹת,**
10 **וְלֹא כְּרַכִּים[36] גְּדוֹלִים, וְלֹא קְטַנִּים[37], אֶלָּא עֲיָרוֹת**
11 **בֵּינוֹנִיּוֹת. וְאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָן אֶלָּא בִּמְקוֹם שָׁוְקִים[38]**
12 **וּבִמְקוֹם הַמַּיִם. וְאִם אֵין שָׁם מַיִם[39] - מַכְנִיסִין[40]**
13 **לְתוֹכָן מַיִם. וְאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָן אֶלָּא בִּמְקוֹם**
14 **אֻכְלוּסִין[41]. נִתְמַעֲטוּ אֻכְלוּסֵיהֶן - מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן.**
15 **נִתְמַעֲטוּ דְּיוּרֵיהֶן[42] - מַכְנִיסִין לְתוֹכָן כֹּהֲנִים לְוִיִּים**
16 **וְיִשְׂרְאֵלִים. וְאֵין פּוֹרְשִׁין בְּתוֹכָן מְצוּדוֹת[43], וְאֵין**
17 **מַפְשִׁילִין בְּתוֹכָן חֲבָלִים[44], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה רֶגֶל גּוֹאֵל**
18 **הַדָּם מְצוּיָה שָׁם[45].**

35) אינן מוקפות חומה. 36) מוקפים חומה, ששיירות ממקום אחר רגילות לבוא לשם, ויכול גואל הדם להסתנן העירה עם השיירות בלי שירגישו בו, ויהרוג את הרוצח ששגג. 37) בברייתא שם כתוב: "לא טירין קטנים", פירוש ערים קטנות מוקפות חומה. בדפוס רומי (ר"מ) חסרות המלים: "ולא קטנים". 38) שיהיו מזונותיהם מצויים לקנות. 39) בשעת חלוקת הארץ בימי יהושע, או שהיו ונתייבשו. 40) בתעלות מן הנהרות הרחוקים. 41) כפרים וישוב סמוכים להן, שלא יתנפלו עליה גואלי הדם מזויינים (רש"י שם). 42) תושבי העיר. 43) לצוד חיות, שציידים מלומדי חרב הם, ועיר שמצויות בה מצודות, אף כלי זיין מצויים בה, ושמא ייכנס גואל הדם לתוך העיר, ויקנה שם נשק ויהרוג את הרוצח (שאם יביא נשק ממקומו, ירגישו בו). 44) למצודות, מטעם זה שהזכרנו. 45) טעם זה נזכר בגמרא שם.

19 **ט. כָּל עָרֵי הַלְוִיִּם[46] קוֹלְטוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן עִיר**
20 **מִקְלָט הִיא. שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲלֵיהֶם[47] תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים**
21 **וּשְׁתַּיִם עִיר, כָּל הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים**
22 **וּשְׁמֹנֶה עִיר - הִקִּישָׁן[48] הַכָּתוּב כֻּלָּן[49] זוֹ לָזוֹ לִקְלִיטָה[50].**

46) ולאו דווקא שש ערי המקלט, שנתייחדו לכך (מכות שם). 47) על שש ערי המקלט הנזכרות בתחילת הכתוב. 48) השווה אותן. 49) על ידי שכלל כולן ביחד בסוף הכתוב. 50) אף על פי שבארבעים ושתיים הערים הנוספות לא נאמר במפורש בתורה שהן קולטות.

23 **י. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין עָרֵי מִקְלָט שֶׁהֻבְדְּלוּ לְמִקְלָט**
24 **וּבֵין שְׁאָר עָרֵי הַלְוִיִּם? שֶׁעָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת בֵּין**
25 **לְדַעַת[52] בֵּין שֶׁלֹּא לְדַעַת[53], הוֹאִיל וְנִכְנַס בָּהֶן -**
26 **נִקְלָט; וּשְׁאָר עָרֵי הַלְוִיִּם אֵינָן קוֹלְטוֹת אֶלָּא לְדַעַת.**
27 **וְרוֹצֵחַ הַדָּר בְּעָרֵי מִקְלָט - אֵינוֹ נוֹתֵן שָׂכָר בֵּיתוֹ[54];**
28 **וְהַדָּר בִּשְׁאָר עָרֵי הַלְוִיִּם - נוֹתֵן שָׂכָר[55] לְבַעַל הַבַּיִת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"והרוצח הדר בעיר מקלט אינו נותן שכר ביתו, והדר בשאר ערי הלווים נותן שכר לבעל הבית".

ולכאורה קשה שהרי הוזהרו שבט לוי שלא לנחול בארץ, ומה שניתן להם הם ערים לשבת בלבד ולא לאחוזת נחלה. ולאידך מצינו שהלווים מתוודים וידוי מעשרות ואומרים "ואת האדמה אשר נתת לנו" דבר המוכיח את בעלותם על הערים האלה.

אלא שבעלות הלויים על ערי המקלט היא בעלות כללית של כל השבט ולא בעלות פרטית של כל אחד ואחד מבני לוי, ולכן הדר בערי הלויים נותן שכר ביתו. ומה שכתב שרוצח הדר בערי המקלט אינו נותן שכר ביתו ללוי, הוא משום שפסק כהדרשה בבבלי "והיו לכם הערים כו" "לכם לכל צרכיכם" היינו גם לרוצחים בשגגה.

ויש להוסיף בפנימיות העניינים: הורג הנפש יצר פירוד בין אדם למקום ובין אדם לחברו, ועל כן כפרתו היא בערי המקלט שניתנו ללויים שתפקידם ועניינם הוא חיבור בין אדם למקום - "לעבוד את ה' ולשרתו" וחיבור בין אדם לחברו - "ויילוו עליך וישרתוך".

(על פי לקו"ש חלק כ"ה ע' 93)

51) שש הערים. 52) שברח לשם לשם קליטה (מכות שם). 53) שנכנס שם במקרה, ולא ידע שהיא קולטת.

מתוך מהדורת חזק

54) לבעל הבית, משום שבשש ערי המקלט כתוב "והיו לכם - לרוצחים - הערים" (במדבר לה, יב), ודרשו חכמינו: "לכם לכל צרכיכם" (מכות יג.). 55) כי הכתוב "ועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר" (שם, ו) אינו בא להשוות ערים אלה לשש ערי המקלט אלא לעניין קליטה בלבד. זו היא דעתו של רבי יהודה במשנה, לפי פירוש הגמרא שם.

יא. כָּל עִיר הַקּוֹלֶטֶת - תְּחוּמָהּ[56] קוֹלֶטֶת כָּמוֹהָ[57]. אֵילָן שֶׁעוֹמֵד בְּתוֹךְ תְּחוּם עָרֵי מִקְלָט, וְנוֹפוֹ[58] נוֹטֶה חוּץ לַתְּחוּם - מִשֶּׁיַּגִּיעַ[59] תַּחַת הַנּוֹף נִקְלָט[60]. הָיָה עוֹמֵד חוּץ לַתְּחוּם, וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לְתוֹךְ הַתְּחוּם - מִשֶּׁיַּגִּיעַ לְעִקָּרוֹ[61] נִקְלָט[62], וְהַהוֹרְגוֹ שָׁם[63] - נֶהֱרָג עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתְּחוּם קוֹלֵט - אֵין הָרוֹצֵחַ דָּר בּוֹ[64]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָשַׁב בָּהּ[65] - וְלֹא בִּתְחוּמָהּ.

56) אלפיים אמה סביבה (שם, ה), ראה סוטה כז: 57) ואסור לגואל הדם להרגו שם, מכות יא: 58) ענפיו. 59) הרוצח בשוגג. 60) כי בכל מקום בתלמוד הולך הנוף אחר העיקר, ודין הנוף כאילו היה בתוך התחום (שם יב.). פסק כרב אשי שפירש כוונת המשנה: "אף אחרי הנוף" וכל שכן שהולכים אחרי העיקר אם הוא בפנים והנוף בחוץ. 61) לגזע העץ. 62) כאילו היה העיקר במקום הנוף בתוך התחום. דין זה, שלפעמים הולך העיקר אחר הנוף, הוא בעניין מקלט בלבד, כדי להציל את הרוצח בשוגג. 63) את הרוצח בשוגג שנמלט. 64) אם יש בו מערה, אבל בית דירה אין שם שהרי אסור לבנות בתים בתחום ערי מקלט (שם). 65) מיותר הוא, שהרי כתוב באותה פרשה "כי בעיר מקלטו ישב", ולהדגשה בא, דווקא "בה", בתוך העיר ולא בתחומה (שם).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ב־י"ח מרחשון ה'תש"פ

יום ראשון י"ב מרחשון ה'תש"פ

מצות לא תעשה קעט.

קפ. קפח.

הַמִּצְוָה הַקע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֵיזֶה שֶׁרֶץ שֶׁיִּהְיֶה, בְּלִי יִחוּד (ללא הבדל המין) בֵּין שֶׁרֶץ הָעוֹף בֵּין שֶׁרֶץ הַמַּיִם בֵּין שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם" (ויקרא יא, מג). זֶה לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלוֹקִין עָלָיו, וְהוּא כְּעֵין אִסּוּר כּוֹלֵל. לְפִיכָךְ הָאוֹכֵל דָּבָר מִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם, מא), וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְכֵן הָאוֹכֵל דָּבָר מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכְלוּ" (דברים יד, טו) — (לא תעשה קעו), וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְאִם אָכַל בַּעַל חַי אֶחָד בִּלְבָד וְהָיָה אוֹתוֹ הַחַי מְעוֹפֵף וְשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ, כָּךְ שֶׁהוּא שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ — יִהְיֶה חַיָּב עָלָיו אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת (רבנו חולק להלן על שיטה זו במנין המלקות). וְאִם נוֹסַף עַל כָּךְ שֶׁהוּא גַּם מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם — יִהְיֶה חַיָּב עָלָיו שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: הַמַּלְקוּת הַחֲמִישִׁית מִשּׁוּם דָּג טָמֵא שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ" (ויקרא יא, יא) — (לא תעשה קעג), וְהַמַּלְקוּת הַשִּׁשִּׁית מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ", לְפִי שֶׁהוּא כּוֹלֵל גַּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְאֵין לָנוּ פָּסוּק לֶאֱסוֹר שֶׁרֶץ הַמַּיִם חוּץ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ". וּלְפִי הַכְּלָלִים הָאֵלֶּה אָמְרוּ בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טז:): "אָכַל פּוֹטִיתָא (שרץ המים. ולהלן מתאר בו רבינו תכונות של שרצים נוספים כדי לקיים מאמר הגמרא לפי שיטתו) — לוֹקֶה אַרְבַּע; נְמָלָה — לוֹקֶה חָמֵשׁ; צְרָעָה — לוֹקֶה שֵׁשׁ". זֶהוּ הַפֵּרוּשׁ שֶׁפֵּרֵשׁ כָּל־מִי שֶׁשָּׁמַעְתִּי פֵּרוּשׁוֹ אוֹ רָאִיתִי דְּבָרָיו בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהוּא: אָכַל פּוֹטִיתָא וְכוּ' (שיטה זו — עליה חולק רבנו — מחייבת מספר מלקות גם מכח לאו אחד — כשהצטרפו כמה איסורים שאצל כל אחד מהם בנפרד היה הלאו האמור קיים. וכמספר האיסורים שהצטרפו — לוקה). וְזֶה פֵּרוּשׁ שֶׁאֵינוֹ נָכוֹן, לֹא יִהְיֶה וְלֹא יִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּהִפּוּךְ הַכְּלָלִים הָאֲמִתִּיִּים הַמְבֹאָרִים בִּלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד. וְהוּא: שֶׁאִם תִּתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶׁהִקְדַּמְנוּ כָּאן תִּמְצָא שֶׁחִיְּבוּ שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת מִלָּאו אֶחָד וְהוּא: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּטּוּל דָּבָר זֶה, וְשֶׁאֵין לוֹקִין שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת עַל לָאו אֶחָד בְּשׁוּם פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בִּגְמָרָא חֵלִין (קב:): וּכְבָר הִקְדַּמְנוּ כְּלָל זֶה וּבֵאַרְנוּהוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְיָבוֹאוּ לְךָ מִמֶּנּוּ דֻּגְמָאוֹת לְקַמָּן (לא תעשה קצה, שיח־ט).

וְהַדָּבָר הַנָּכוֹן שֶׁלֹּא תִּסְתַּפֵּק בּוֹ וְלֹא תִּשְׁתַּבֵּשׁ הוּא: שֶׁהָאוֹכֵל בַּעַל חַי שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ בִּלְבָד: אַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף שֶׁנִּתְבָּאֵר בּוֹ הַלָּאו, וְאַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ שֶׁגַּם בּוֹ נִתְבָּאֵר הַלָּאו, וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם", שֶׁגַּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם נֶאֱסַר בִּכְלַל "כָּל־שֶׁרֶץ", וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ". וְאִם אָכַל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ בִּלְבָד — לוֹקֶה אַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ. וְכָךְ גַּם עַל שֶׁרֶץ הָעוֹף — אַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְכָךְ עַל שֶׁרֶץ הַמַּיִם לְבַדּוֹ — אַחַת

מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ".
וּמֻחֲמַת שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא יִלְקֶה עַל שֶׁרֶץ
הָאָרֶץ שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁאֲפִלּוּ בָּאוּ לָנוּ אֶלֶף לָאוִין מִפֹּרָשִׁים
כֻּלָּם בְּ"שֶׁרֶץ הָאָרֶץ" — אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן אֶלָּא מַלְקוּת
אַחַת, לְפִי שֶׁכֻּלָּם נִכְפְּלוּ בְּעִנְיָן אֶחָד בְּעַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ אָמַר:
"שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּ", "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא תֹאכֵל",
"שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא יֵאָכֵל", כָּךְ אֶלֶף פְּעָמִים — לֹא יִתְחַיֵּב
עָלָיו אֶלָּא מַלְקוּת אֶחָת. הָאִם רָאִיתָ שֶׁאֵלֶּה שֶׁקִּבְּצוּ
אֶת־הַכְּלָל הַמְשֻׁבָּשׁ הַזֶּה סוֹבְרִים שֶׁהַלּוֹבֵשׁ שַׁעְטְנֵז לוֹקֶה
שְׁתַּיִם כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ בּוֹ שְׁנֵי לָאוִין (ויקרא יט, יט. דברים כב,
יא). מְפֹרָשִׁים? לֹא רָאִיתִי שֶׁהֵם סוֹבְרִים כֵּן אֶלָּא זֶה הָיָה
מוּזָר בְּעֵינֵיהֶם אִלּוּ אָמְרוּ מִי שֶׁהוּא, וְאֵין דִּבְרֵיהֶם מוּזָרִים
בְּעֵינֵיהֶם בְּאָמְרָם שֶׁשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ אוֹ שֶׁרֶץ הָעוֹף לוֹקִין עָלָיו
שְׁתַּיִם: אַחַת מֻחֲמַת הַלָּאו הַמְפֹרָשׁ בּוֹ וְאַחַת מִשּׁוּם
"אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְזֶה בָּרוּר
בְּתַכְלִית עַד שֶׁלֹּא יֵעָלֵם אֲפִלּוּ מִן־הַחֵרְשִׁים וְהָאִלְּמִים.
אֶחְזוֹר לְהַשְּׁלִים אֶת־הָעִנְיָן שֶׁהִתְחַלְתִּי לְבָאֲרוֹ וְאֹמַר
(לשיטת רבינו כדי להוסיף לאו, כל לאו צריך להיות מכוון
ל"חלק" או "תוספת" של תכונה. לולא כן הרי זה כפילות שאין
לוקין (לשיטת רבינו) יותר מפעם אחת על אותו חלק של
איסור. והדברים הבאים הם הקדמה לפירוש רבינו
במאמר הגמרא): שֶׁאִם אֵרַע שֶׁנִּתְהַוֶּה חַי בְּאֵיזֶה זֶרַע מִן
הַזְּרָעִים אוֹ בִּפְרִי מִן הַפֵּרוֹת וְיָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אַף־עַל־
פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בִּפְנֵי הָאֲדָמָה — הֲרֵי הָאוֹכְלוֹ חַיָּב מַלְקוּת
אַחַת, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ
בַּמִּצְוָה שֶׁקֹּדְמָה לָזוֹ (לא תעשה קעח), וְאִם רָחַשׁ עַל פְּנֵי
הָאָרֶץ וְרָמַשׂ בָּהּ ("רמש" הוא איסור מיוחד בשרץ שאינו
מוליד) — חַיָּב עַל אֲכִילָתוֹ שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם: "לְכָל־
הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם" (שם,
מב) — (לא תעשה קעח), וְאַחַת מִשּׁוּם: "וְלֹא תְטַמְּאוּ
אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (ויקרא שם,
מד) — (לא תעשה קעז), ["וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ
שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם, מא)] וְאִם אֵרַע נוֹסָף לָאֵלּוּ
[שֶׁלֹּא יְהֵא] שֶׁיְּהֵא פּוֹרֶה וְרוֹבֶה — חַיָּב עָלָיו שָׁלֹשׁ
מַלְקִיּוֹת: הַשְּׁתַּיִם שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל, וּשְׁלִישִׁית מִשּׁוּם:
"וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם)
— (לא תעשה קעו) ["וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־
הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (שם, מב)], וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא
מְעוֹפֵף יִתְחַיֵּב עָלָיו מַלְקוּת רְבִיעִית מִשּׁוּם: "כָּל־שֶׁרֶץ
הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵל" (דברים יד, יט) — (לא
תעשה קעה) וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא שׁוֹחֶה בַּמַּיִם עִם שֶׁהוּא
מְעוֹפֵף, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים תָּמִיד בְּמִינִים רַבִּים — יִתְחַיֵּב
עָלָיו חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת, מַלְקוּת חֲמִישִׁית זוֹ מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ
הַמַּיִם, שֶׁבָּא לָאו הַכּוֹלְלוֹ וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ
אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם" (שם,
מג) — (לא תעשה הנוכחי). וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא חַי זֶה
בְּעַצְמוֹ הַמִּתְהַוֶּה מִן הָאוֹכֵל גַּם עוֹף — יִתְחַיֵּב בְּמַלְקוּת
שִׁשִּׁית מִשּׁוּם: "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ"
(שם, יג) — (לא תעשה קעד). וְאַל תִּתַּמָּה עַל כָּךְ שֶׁיִּתְהַוֶּה
עוֹף מֵעִפּוּשׁ הַפֵּרוֹת, לְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְעִתִּים קְרוֹבוֹת
עוֹפוֹת מִתְהַוִּים מִן־הָעִפּוּשִׁים וְהֵם יוֹתֵר גְּדוֹלִים מִן הָאֱגוֹז
הַקָּטָן וְאַל תִּתְפַּלֵּא עַל שֶׁמִּין אֶחָד בְּעַצְמוֹ הוּא עוֹף טָמֵא
וְהוּא שֶׁרֶץ הָעוֹף — כִּי אֵין זֶה דָּבָר רָחוֹק, שֶׁיִּהְיוּ לוֹ
תְּכוּנוֹת הָעוֹף וּפְעֻלּוֹתָיו וּתְכוּנוֹת שֶׁרֶץ הָעוֹף. הֲלֹא תִּרְאֶה
פְּרוּשֵׁי כָּל־הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּנּוּ בִּכְלַל אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ מַלְקִיּוֹת דָּג
טָמֵא וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם, וְזֶה נָכוֹן וְלֹא אַכְחִישֵׁנוּ, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר
שֶׁיִּהְיֶה דָּג וְיִהְיֶה שֶׁרֶץ הַמַּיִם, כָּךְ גַּם־כֵּן יִהְיֶה עוֹף וְיִהְיֶה
שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְזֶהוּ הַפּוֹטִיתָא, שֶׁהָיָה עוֹף וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ
הָאָרֶץ וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם — וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלֶיהָ אַרְבַּע,
וְהַנִּמְלָה לוֹקֶה עָלֶיהָ חָמֵשׁ. וּנְמָלָה זוֹ הָאֲמוּרָה, הִיא
הַנִּמְלָה הַמְעוֹפֶפֶת הַמִּתְהַוָּה מֵעִפּוּשׁ הַפֵּרוֹת שֶׁאֵינָהּ פּוֹרָה
וְרוֹבָה — חַיָּב עָלֶיהָ אַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ שֶׁפֵּרֵשׁ מִן־הָאֹכֶל
(לא תעשה קעח), וְאַחַת מִשּׁוּם: שׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ (לא
תעשה קעו), וְאַחַת מִשּׁוּם: רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ (לא תעשה
קעז), וְאַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הָעוֹף (לא תעשה קעה), וְאַחַת
מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הַמַּיִם (לא תעשה קעט) וְהַצִּרְעָה שֶׁגַּם הִיא
מִתְהַוָּה מִן־הָעִפּוּשׁ, נוֹסַף בָּהּ עַל אֵלּוּ שֶׁהִיא עוֹף וְשֶׁרֶץ
הָעוֹף. וְאֵין מִן הַנִּמְנָע שֶׁתִּתְהַוֶּה הַצִּרְעָה אוֹ הַנִּמְלָה
וְזוּלָתָן מִמִּינֵי הַמְעוֹפְפִים וְהַשּׁוֹרְצִים מִן־הָעִפּוּשִׁים וּבְתוֹךְ
הַפֵּרוֹת אֶלָּא אֵצֶל הֶהָמוֹן, שֶׁאֵין לָהֶם יְדִיעָה בְּמַדְּעֵי
הַטֶּבַע, אֶלָּא מְדַמִּים שֶׁכָּל־מִין אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְהַוֶּה דָּבָר
מִמֶּנּוּ אֶלָּא מִזָּכָר וּנְקֵבָה כֵּיוָן שֶׁהֵם רוֹאִים שֶׁהַדָּבָר כָּךְ עַל
הָרֹב. וּזְכוֹר כְּלָלִים אֵלּוּ וְהָבֵן עִנְיָן זֶה, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר
דָּבֵר עַל אָפְנָיו (משלי כה, יא). וּכְבָר בֵּאַרְתִּי לְךָ אֶת
הָעִנְיָנִים שֶׁבָּהֶם תִּבְחוֹן וְתֹאמַר: בַּעַל חַי זֶה חַיָּבִים עַל
אֲכִילָתוֹ כָּךְ וָכָךְ מַלְקִיּוֹת, וְזֶה אֵין חַיָּבִין עָלָיו אֶלָּא כָּךְ
וָכָךְ. וּמִן הַלְּשׁוֹנוֹת הָאֵלֶּה יִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהָאוֹכֵל בַּעַל חַי
שָׁלֵם אֵין חוֹשְׁשִׁין לְשִׁעוּרוֹ וְאֵין אוֹמְרִים בּוֹ "כְּזַיִת", אֶלָּא
אֲפִלּוּ אוֹכֵל יַתּוּשׁ — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ: מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ,
וּמִשּׁוּם רוֹמֵשׂ, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְאָמְרוּ עוֹד (מכות טז.):
הַמַּשְׁהֶה נְקֵבָיו — עוֹבֵר מִשּׁוּם: אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְכֵן מָאן דְּשָׁתֵי מַיָּא (השותה מים) בְּקַרְנָא
דְּאַמְּנָא, וְהוּא כְּלִי שֶׁל מַקִּיז דָּם — עוֹבֵר מִשּׁוּם:
אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְהוּא הַדִּין בַּאֲכִילַת הַלִּכְלוּכִים
וּדְבָרִים הַמְּאוּסִים וּשְׁתִיַּת דְּבָרִים הַמְגֹעָלִים, שֶׁנֶּפֶשׁ רֹב
בְּנֵי אָדָם קֵהָה מֵהֶם — כָּל־זֶה מֻזְהָרִים עָלָיו, אֲבָל אֵין
חַיָּבִים עָלָיו, מַלְקוּת, לְפִי שֶׁפְּשָׁטֵיהּ דִּקְרָא אֵינוֹ אֶלָּא
בְּשֶׁרֶץ בִּלְבַד: אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ עַל אֵלּוּ מַכַּת מַרְדּוּת. הִנֵּה
נִתְבָּאֵר לְךָ מִכָּל־מַה־שֶּׁהִקְדַּמְנוּ שֶׁפָּסוּק זֶה, שֶׁהוּא "אַל־
תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם", לָמַדְנוּ מִמֶּנּוּ אִסּוּר שֶׁרֶץ הַמַּיִם
בִּלְבַד, שֶׁלֹּא בָּא עָלָיו לָאו מְיֻחָד חוּץ מִזֶּה. וְהָבֵן זֹאת.
הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וּשְׁמֹנִים — הָאַזְהָרָה

שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת הַמֵּתָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תֹאכְלוּ כָּל־נְבֵלָה" (דברים יד, כא) וְהָאוֹכֵל מִבְּשַׂר נְבֵלָה כְּזַיִת — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל בְּשַׂר שׁוֹר הַנִּסְקָל (בעל חי שחייב סקילה, כגון שהרג אדם) וַאֲפִלּוּ נִשְׁחַט קֹדֶם סְקִילָתוֹ, לְפִי שֶׁמִּשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ נֶאֱסַר בַּאֲכִילָה אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁחַט שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ" (שמות כא, כח). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "שׁוֹר שֶׁיָּצָא לְסָקֵל וְקָדְמוּ הַבְּעָלִים וּשְׁחָטוּהוּ — בְּשָׂרוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה", לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ". וְהָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ כְּזַיִת — לוֹקֶה.

יום שני י"ג מרחשון ה'תש"פ

מצות לא תעשה קפא. קפב. קפד. קפה. קפג.

הַמִּצְוָה הַקפ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכֹל אֶת־הַטְּרֵפָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ" (שמות כב, ל), פְּשַׁט הַכָּתוּב הוּא בְּמַה־שֶּׁהִזְכִּירוּ בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם), וְהוּא אָמְרָם: "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה (כתב "שדה" מפני שהוא המציאותי ביותר), מְקוֹם שֶׁרֹב הַבְּהֵמוֹת (דרכם) לְהִטָּרֵף": אֲבָל בָּא בְּקַבָּלָה (חולין סח.) שֶׁיֵּשׁ לְפָסוּק זֶה גַּם בֵּאוּר (בעל משמעות הלכתית) וְכָךְ הוּא: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה" הוּא — וּלְפִיכָךְ לֹא תֹאכְלֻנּוּ. כַּוָּנָתָם בְּזֶה, שֶׁכָּל־בָּשָׂר כֵּיוָן שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִיצָתוֹ נַעֲשָׂה כִּטְרֵפָה, כְּגוֹן בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אִם יָצָא חוּץ לָעֲזָרָה, אוֹ בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים אִם יָצָא חוּץ לַחוֹמָה, אוֹ בְּשַׂר הַפֶּסַח אִם יָצָא חוּץ לַחֲבוּרָה, אוֹ אִם הוֹצִיא הָעֲבָר אֶת־יָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מֵחֻלִּין (סח.) — שֶׁכָּל־סוּגֵי בָּשָׂר אֵלּוּ נִקְרָאִים: טְרֵפָה, וְהָאוֹכֵל מֵהֶם כְּזַיִת לוֹקֶה מִן־הַתּוֹרָה וְכֵן גַּם בָּשָׂר מִן־הַחַי נִקְרָא: טְרֵפָה וְהָאוֹכְלוֹ — לוֹקֶה. וּבְגְמָרָא חֻלִּין (קב:) אָמְרוּ: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ — זֶה בָּשָׂר מִן־הַחַי וּבָשָׂר מִן־הַטְּרֵפָה". וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּמִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ (לא תעשה קפ) גַּם בַּכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוֹ בַּכֹּהֲנִים: "נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ" (ויקרא כב, ח), וְכָפַל בָּהֶם לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַכָּתוּב צִוָּה אוֹתָם לֶאֱכוֹל חַטַּאת הָעוֹף וְהִיא הַמְּלִיקָה (שנמלק ראשה בצפורן), וְהַמְּלִיקָה בְּלִי סָפֵק בַּחֻלִּין אֵינָהּ שְׁחִיטָה אֶלָּא נְבֵלָה; וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁמֻּתֶּרֶת לָהֶם אֲכִילַת הַמְּלִיקָה אֲפִלּוּ בְּחֻלִּין וְהוּא הַדִּין לְכָל־שְׁחִיטָה פְּסוּלָה, לְפִיכָךְ בֵּאֵר שֶׁהֵם נִשְׁאָרִים בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בָּאַזְהָרָה מִלֶּאֱכוֹל נְבֵלָה וּטְרֵפָה, וְכָךְ פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים נוֹסָף עַל דִּין אַחֵר שֶׁהֵעִירוּ עָלָיו מִפָּסוּק זֶה, שֶׁאֵין מֵעִנְיַן מַאֲמָרֵנוּ זֶה לְהַזְכִּירוֹ (דינים נוספים לגבי טומאה בחולין ק: ובנדה מב:). אֲבָל הַבְּהֵמָה אוֹ הַחַיָּה שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהֶן אַחַת הַטְּרֵפוֹת שֶׁנִּלְמְדוּ בְּאַחַת הַמִּדּוֹת (שהתורה נדרשת בהן, וטרפה דרבנן) חֲרֵי אֲכִילָתָהּ אֲסוּרָה, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטָה כָּרָאוּי, וְהַשּׁוֹחֲטָהּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה וְאָכַל מִבְּשָׂרָהּ — לוֹקֶה מִדְּרַבָּנָן (וחזר בו הרמב"ם בספר היד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ לְךָ הַטְּרֵפוֹת בְּפֶרֶק ג' מֵחֻלִּין. וּבְפֶרֶק זֶה וְגַם בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן דְּמַכּוֹת וּבְפֶרֶק א' מִבְּכוֹרוֹת נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי תֵּשַׁע מִצְוֹת אֵלּוּ שֶׁקָּדְמוּ לְמִצְוָה זוֹ (לא תעשה קעא־קפא).

הַמִּצְוָה הַקפ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֵבֶר מִן הַחַי, וְהוּא שֶׁנַּחְתּוֹךְ מִמֶּנּוּ אֵבֶר (שלם) כְּשֶׁהוּא חַי וְנֹאכַל מֵאוֹתוֹ הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ (כשהוא מכיל גם גידים ועצמות — למרות שבשאר איסורים לא מצטרפים לבשר) כְּזַיִת, וַאֲפִלּוּ הָיָה בּוֹ בָּשָׂר כָּל־שֶׁהוּא — הָאוֹכְלוֹ לוֹקֶה. וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ הִיא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר" (דברים יב, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "לֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר — זֶה אֵבֶר מִן־הַחַי". וְכָךְ נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא חֻלִּין (קב:), וְשָׁם אָמְרוּ: "אָכַל אֵבֶר מִן־הַחַי וּבָשָׂר מִן־הַחַי — חַיָּב שְׁתַּיִם". פֵּרוּשׁוֹ: לְפִי שֶׁהֵם שְׁנֵי לָאוִין. הַלָּאו הָאֶחָד: "לֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר" שֶׁהוּא אִסּוּר הָאֵבֶר, וְהַלָּאו הַשֵּׁנִי: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ" שֶׁהוּא אִסּוּר בָּשָׂר מִן־הַחַי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה קפא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְנֹחַ בְּאָסְרוֹ עָלָיו אֵבֶר מִן־הַחַי: "אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ" (בראשית ט, ד).

הַמִּצְוָה הַקפ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת־הַדָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ" (ויקרא ז, כו). וּכְבָר נִכְפַּל בּוֹ הַלָּאו כַּמָּה פְּעָמִים. וּפֵרֵשׁ שֶׁהוּא בְּכָרֵת וְאָמַר: "כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת" (שם יז, יד). אִם הוּא מֵזִיד: וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ה' מִכְּרֵתוֹת.

הַמִּצְוָה הַקפ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל חֶלְבֵּי בְּהֵמָה טְהוֹרָה אָמַר יִתְעַלֶּה: "כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ" (שם ז, כג), וְגַם בָּזֶה נִכְפַּל הַלָּאו וְעָנַשׁ בּוֹ בְּפֵרוּשׁ כָּרֵת בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אִם הוּא מֵזִיד: וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מֵחֻלִּין (צג.).

הַמִּצְוָה הַקפ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל גִּיד הַנָּשֶׁה, וְהוּא אָמְרוֹ: "עַל־כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה" (בראשית לב, לג): וְהָאוֹכְלוֹ כֻּלּוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא כָּל־שֶׁהוּא, אוֹ שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מֵחֻלִּין.

יום שלישי י"ד מרחשון ה'תש"פ

מצות לא תעשה קפז. קפו. קפט. קצ. קצא. קצב.

המצוה הקפ"ז — האזהרה שהזהרנו מלאכול בשר בחלב, והוא אמרו עוד (בנוסף לשמות כג): "לא־תבשל גדי בחלב אמו" (שמות לד, כז) בפעם שניה — שהכונה בו אסור האכילה. ובגמרא חלין (קיד.) אמרו: בשר בחלב לוקה על בשולו ולוקה על אכילתו. ובגמרא מכות (כא:) אמרו: "המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב ואכלו — לוקה חמש מלקיות: לוקה משום אוכל גיד, ולוקה משום מבשל גיד (שאסור באכילה — והרי זה בשול שלא לצורך ביום־טוב), ולוקה משום מבשל בשר בחלב, ולוקה משום אוכל בשר בחלב, ולוקה משום הבערה". ושם אמרו: "אפיק (השמט, מן המנין) הבערה ועייל (והכנס, צרף למנין) עצי הקדש", ואזהרתיה מהכא: "ואשריהם תשרפון באש לא־תעשון כן לה' אלהיכם" (דברים יב, ג־ד). ובגמרא חלין (שם) אמרו: "להכי אפקה רחמנא לאכילה בלשון בשול (לכך התבטאה התורה באסור האכילה בלשון של בשול), כי היכי דאבשול לקי אאכילה נמי לקי" (ללמד שכשם שלוקה על הבישול כך לוקה על האכילה). ובפרק ב' מפסחים (כה.) אמרו על בשר בחלב: "להכי לא כתב ביה רחמנא אכילה בגופו (ולומדים זאת ממקום אחר). למימרא (ללמדנו) שלוקין עליו אפלו שלא דרך הנאתו". וזכור זאת. וכאן ראוי לי להעיר על כלל גדול שעדין לא הזכרתיו והוא, שאמרו יתעלה: "לא־תבשל גדי בחלב אמו" נכפל בתורה שלש פעמים (שמות כד, יט. לד, כו. דברים יד, כא). ואמרו מעתיקי השמועה שכל־לאו מהם יש בו (משמע) לענין נפרד. אמרו (מכילתא פרשת משפטים): "חד לאסור אכילה וחד לאסור הנאה וחד לאסור בשול". ואפשר למקשה להקשות עלי ולומר: למה מניתי אסור אכילתו ואסור בשולו שתי מצות ולא מניתי אסור הנאתו מצוה שלישית? ידע המקשה שאסור הנאה אין ראוי למנותו מצוה בפני עצמה, לפי שהוא ואסור אכילה ענין אחד כיון שהאכילה מין ממיני (אחד מדרכי) ההנאה. לפי שאמרו יתעלה באיזה דבר שלא יאכל אינו אלא דגמא מדגמות ההנאה, והכונה שאין נהנין בו לא באכילה ולא בזולתה, והוא אמרם (פסחים כא:) "כל־מקום שנאמר: לא תאכל, לא תאכלו — אחד אסור אכילה ואחד אסור הנאה במשמע, עד שיפרט לך הכתוב (שמותר בהנאה) כדרך שפרט בנבלה" שנתבאר התר ההנאה בה, והוא אמרו: "לגר אשר־בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי" (שם יד, כא). ולפי הכלל הזה אין ראוי למנות אסור אכילה ואסור הנאה שתי מצות, ואלו מנינו אותם שתי מצות בבשר בחלב כי אז היינו חייבים לעשות כן גם בחמץ ובערלה ובכלאי הכרם, שיהא בכל־אחד מאלו ארבע המצות, אסור הנאה מצוה בפני עצמה. וכיון שנפל באלו ולא נמנה אלא הלאו שבא באסור אכילתם בלבד ובכלל זה אסור הנאה כפי העקר שאמרנו — כך נפל גם בבשר בחלב. נשארה כאן שאלה אחת בלבד והיא, שאפשר לאומר לומר: כיון שאסור הנאה מובן מאסור אכילה כמו שבארו עליהם השלום, אם כן למה הצרך הכתוב ללאו שלישי בבשר בחלב כדי לאסור הנאתו, כמו שבארנו? התשובה לזה: שהצרך לכך כיון שלא נאמר בבשר בחלב לשון "לא תאכל" שממנו תאסר אכילה והנאה, ולפיכך הצרך לכפול לאו אחד לאסור הנאה. ובכבר הזכרנו הטעם שבגללו לא כתב רחמנא אכילה בבשר בחלב, לפי שכל־מה שנזכר בו אכילה אינו חייב עד שייהנה באכילתו: אבל אם פתח פיו ובלע אחד האסורין או שאכלו כשהוא חם ושורף עד שיכוה גרונו ומכאיבו בשעת בליעתו וכיוצא בזה: — הרי זה פטור. זולתי בבשר בחלב, שהוא חייב על אכילתו ואפלו לא נהנה בו, כמו שהזכירו (פסחים כה:), וכן כלאי הכרם, כמו שנבאר לקמן (לא תעשה קצג — שיעור ק), והבן כל־הכללים האלה וזכור אותם. ובכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ח' מחלין.

המצוה הקפ"ו — האזהרה שהזהרנו מלבשל בשר בחלב, והוא אמרו יתעלה: "לא־תבשל גדי בחלב אמו" (שמות כג, יט), והמבשלו — לוקה אף־על־פי שלא אכלו, כמו שנתבאר בכמה מקומות בתלמוד.

המצוה הקפ"ט — האזהרה שהזהרנו מלאכול לחם העשוי מתבואה חדשה, קדם עבור יום שישה עשר בניסן (שאז מקריבים את העומר מהתבואה החדשה), והוא אמרו יתעלה: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו" (ויקרא כג, יד) והאוכל ממנו כזית — לוקה.

המצוה המשלימה מאה ותשעים — האזהרה שהזהרנו מלאכול קלי (תבואה קלויה לצורך אכילה) תבואה חדשה קדם עבור יום שישה עשר בניסן, והוא אמרו יתעלה: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו". והאוכל ממנו כזית — לוקה.

המצוה הקצ"א — האזהרה שהזהרנו מלאכול כרמל (גרגרי שיבולת, קלויה כשהיא באבה; מלאה בגרגיריה) החדש (מתבואה חדשה) קדם עבור יום שישה עשר בניסן, והוא אמרו יתעלה: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד־עצם היום הזה". ובכבר קדם לנו לשונם באמרם (כריתות ה.): "אכל ללחם קלי וכרמל — חייב על כל־אחד ואחד". ובארנו את־זה תכלית באור בכלל התשיעי מן־הכללים (השורשים) שהקדמנו למאמר (לספר) זה עיין עליו שם. ובכבר נתבארו דיני החדש בפרק ז' ממנחות

(ע.) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּשְׁבִיעִית וּמַעַשְׂרוֹת וְחַלָּה (פרק א משנה א).

הַמִּצְוָה הַקצ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִירָנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת־הָעָרְלָה (פירות האילן בשלש שנותיו הראשונות), וְהוּא אָמְרוֹ: "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל" (שם יט, כג), וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת עָרְלָה. וְאִסּוּר אֲכִילַת הָעָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינָי: אֲבָל לְשׁוֹן הַתּוֹרָה הוּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד.

יום רביעי ט"ו מרחשון ה'תש"פ

מצות לא תעשה קצג. קנג. קצד.

מצות עשה קמו.

הַמִּצְוָה הַקצ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם (ש"נכלאו" (מיני תבואה שנזרעו לצד גפנים)) בִּלְבָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּהֶם: "פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזָּרַע" (דברים כב, ט), וּבָא בְּקַבָּלָה (חולין קטו.): "פֶּן־תִּקְדַּשׁ — פֶּן־תּוּקַד אֵשׁ", כְּלוֹמַר: שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת בָּהֶם. וּכְבָר קָדַם לְךָ (הקדמנו כבר בסוף כלל ח) הַכְּלָל: כָּל־מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר, פֶּן וְאַל — אֵינוֹ אֶלָּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּבְפֶרֶק ב' מִפְּסָחִים (כד:), כְּשֶׁאָמְרוּ: "כָּל־אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא דֶּרֶךְ הֶנְאָתָן" — כְּלוֹמַר: כָּל־דָּבָר שֶׁנֶּאֱסְרָה אֲכִילָתוֹ לֹא יִתְחַיֵּב עַל אֲכִילָתוֹ אֶלָּא אִם נֶהֱנָה בְּכָךְ — אָמְרוּ אַחַר־כָּךְ: "אֲמַר אַבַּיֵי: הַכֹּל מוֹדִים בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן. מַאי טַעְמָא? דְּלָא כְּתִיב בְּהוּ אֲכִילָה, דִּכְתִיב: "פֶּן־תִּקְדַּשׁ — פֶּן תּוּקַד אֵשׁ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאָיִם. וְגַם הִיא אֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִירָנוּ מִלֶּאֱכוֹל הַטֶּבֶל, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁלֹּא הֻפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַה'" (ויקרא כב, טו), הָעוֹבֵר עַל זֶה, כְּלוֹמַר: אוֹכֵל טֶבֶל — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. הָרֶמֶז עַל כָּךְ מִמַּה שֶׁאָמַר כָּאן: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי", וְאָמַר בַּתְּרוּמוֹת: "וְאֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ", שֶׁזֶּה לָאו עַל אֲכִילַת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּטִבְלוֹ. וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת דְּמָאי. הַיּוֹצֵא מִכָּל־זֶה: שֶׁהָאוֹכֵל טֶבֶל קֹדֶם שֶׁתֻּפְרַשׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר — חַיָּב מִיתָה, וְאַזְהָרָתֵיהּ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה זוֹ; וְהָאוֹכֵל טֶבֶל אַחַר הַפְרָשַׁת הַתְּרוּמוֹת קֹדֶם הַפְרָשַׁת כָּל־הַמַּעַשְׂרוֹת — חַיָּב מַלְקוּת. וְאַזְהָרָתֵיהּ מִ"לֹא־תוֹכֵל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ". וּזְכוֹר זֶה וְאַל תִּטְעֶה בּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי הַטֶּבֶל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת דְּמַאי וּתְרוּמוֹת וּמַסֶּכֶת מַעַשְׂרוֹת.

הַמִּצְוָה הַקצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִירָנוּ מִלִּשְׁתּוֹת יַיִן נָסֶךְ, וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ פָּסוּק בָּרוּר בִּפְרוּשׁ, אֲבָל נֶאֱמַר בַּעֲבוֹדָה זָרָה: "אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם" (שם לב, לח). מָה זֶבַח אָסוּר אַף יַיִן אָסוּר. וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה וְלוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָסָם בְּכָל־הַתַּלְמוּד. וְהָרְאָיָה עַל הֱיוֹת יֵין נָסֶךְ מֵאִסּוּרֵי דְּאוֹרַיְתָא וְשֶׁהוּא נִמְנֶה מִכְּלַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, אָמְרָם בְּגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (עג:): "רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאַמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ (שניהם אומרים): כָּל־אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בֵּין (שנתערבו) בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינָן — (נאסרה התערובת) בְּנוֹתֵן טַעַם (כשהאיסור נתן טעמו בתערובת), חוּץ מִטֶּבֶל וְיַיִן נָסֶךְ דְּבְמִינָן — בְּמַה־שֶּׁהוּא, וְשֶׁלֹּא בְּמִינָן — בְּנוֹתֵן טַעַם". הֲרֵי זוֹ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁיֵּין נָסֶךְ מֵאִסּוּרִין שֶׁל תּוֹרָה. וְגַם בְּסִפְרֵי (במדבר כא, א) כְּשֶׁהִזְכִּירוּ אֹפֶן הִתְדַּרְדְּרוּת יִשְׂרָאֵל בִּשְׁטִים לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב, אָמְרוּ: "וְהוּא נִכְנַס וְהַצַּרְצוּר מָלֵא יַיִן אֶצְלָהּ מִיֵּין הָעַמּוֹנִים — וַעֲדַיִן לֹא נָאֱסַר יַיִן שֶׁל גּוֹיִם לְיִשְׂרָאֵל — אָמְרָה לוֹ: רְצוֹנְךָ שֶׁתִּשְׁתֶּה וְגוֹ'". וּמִמַּה שֶׁאָמַר "וַעֲדַיִן לֹא נֶאֱסַר" מַשְׁמַע בְּלִי סָפֵק שֶׁאַחַר־כָּךְ נֶאֱסַר. אֲבָל אָמְרָם (שבת יז:) בִּכְלַל שְׁמֹנֶה עָשָׂר דָּבָר שֶׁגָּזְרוּ (חכמים) שֶׁמִּכְּלָלָם יֵינָם (שבכלל זה מנו יין אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַה'" בִּלְשׁוֹן עָתִיד, וְאַחֲרֵי פָּסוּק זֶה אָמַר: "וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם" (ויקרא כב, טז), וּבְגְמָרָא מַכּוֹת (טז:) אָמְרוּ: "כָּכוֹל לֹא יִהְיוּ חַיָּבִין אֶלָּא עַל הַטֶּבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ כָּל־עִקָּר; נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְלֹא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וַאֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר עָנִי מִנַּיִן? (שחייבים) תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ'" (דברים יב, יז), וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ" (שם כו, יב), מַה לְּהַלָּן מַעֲשֵׂר עָנִי אַף כָּאן מַעְשַׂר עָנִי, וְאָמַר רַחֲמָנָא: לֹא תּוּכַל לֶאֱכֹל". אֲבָל כָּל־זֶה לְמַלְקוּת. אוּלָם עָוֹן מִיתָה אֵינוֹ אֶלָּא בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, לְפִי שֶׁהָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁתֻּפְרַשׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר — חַיָּב מִיתָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לַלְוִיִּם בְּצַוּתוֹ אוֹתָם לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר (תרומת מעשר): "וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ", שֶׁזֶּה לָאו עַל אֲכִילַת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּטִבְלוֹ. וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת דְּמָאי. הַיּוֹצֵא מִכָּל־זֶה: שֶׁהָאוֹכֵל טֶבֶל קֹדֶם שֶׁתֻּפְרַשׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר — חַיָּב מִיתָה, וְאַזְהָרָתֵיהּ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה זוֹ; וְהָאוֹכֵל טֶבֶל אַחַר הַפְרָשַׁת הַתְּרוּמוֹת קֹדֶם הַפְרָשַׁת כָּל־הַמַּעַשְׂרוֹת — חַיָּב מַלְקוּת. וְאַזְהָרָתֵיהּ מִ"לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ". וּזְכוֹר זֶה וְאַל תִּטְעֶה בּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי הַטֶּבֶל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת דְּמַאי וּתְרוּמוֹת וּמַסֶּכֶת מַעַשְׂרוֹת.

גויים), וְכֵן גַּם אָמְרָם (עבודה זרה סב:): "שָׁאנִי יֵין נָסֵךְ דְּאַחְמְרוּ בֵּיהּ רַבָּנָן" (שממקומות אלו משמע, לכאורה, שהוא איסור רק מדרבנן) — הֲרֵי כַּוָּנָתָם בָּזֶה סְתָם יֵינָם (סתם יין של גויים גם אם לא ננסך לעבודה זרה), לֹא יֵין נָסֵךְ עַצְמוֹ: אֲבָל יֵין נָסֵךְ עַצְמוֹ הוּא אָסוּר מִן־הַתּוֹרָה: וַהֲרֵי יָדַעְתָּ אָמְרָם (עבודה זרה ל:): "שְׁלֹשָׁה (סוגי) יֵינוֹת (אסורים) הֵם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּפְּרָקִים הָאַחֲרוֹנִים דַּעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַקמ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁחֹט בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְאַחַר־כָּךְ נֹאכַל מִמֶּנּוּ, וְשֶׁאֵין לוֹ הֶכְשֵׁר אֶלָּא בִּשְׁחִיטָה בִּלְבַד. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ וְגוֹ' כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ" (דברים יב, כא), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה): "וְזָבַחְתָּ — מָה מֵקְדָּשִׁין בִּשְׁחִיטָה אַף חֵלִין בִּשְׁחִיטָה. כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ — מְלַמֵּד שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה עַל הַקָּנֶה (צנור הנשימה) וְעַל הַוֵּשֶׁט (צנור המזון) וְעַל רֹב אֶחָד בְּעוֹף וְעַל רֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה" (שאם שחט רוב האחד מהם בעוף, או רוב שניהם בבהמה — הותרו לאכילה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְכָל־הִלְכוֹתֶיהָ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת חֵלִין.

יום חמישי ט"ז מרחשון ה'תש"פ

מצות לא תעשה קא.

הַמִּצְוָה הַק"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁחוֹט בְּהֵמָה וּבְנָהּ בְּיוֹם אֶחָד בֵּין בַּקָּדָשִׁים בֵּין בַּחֻלִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד" (ויקרא כב, כה). וּמִי שֶׁעָבַר וְשָׁחַט — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק ה' מֵחֻלִּין.

יום שישי י"ז מרחשון ה'תש"פ

מצות עשה קמז.

הַמִּצְוָה הַקמ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּכִסּוּי הַדָּם בְּעֵת שְׁחִיטַת הָעוֹף אוֹ הַחַיָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְשָׁפַךְ אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר" (ויקרא יז, יג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מֵחֻלִּין.

יום ש"ק י"ח מרחשון ה'תש"פ

מצות לא תעשה שו.

הַמִּצְוָה הַש"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלָּקַחַת בִּשְׁעַת צַיִד אֶת קֵן־הָעוֹף כֻּלּוֹ, הָאֵם וְהָאֶפְרוֹחִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים" (דברים כב, ו). וְלָאו זֶה נִתַּק לַעֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם" (שם ז). וְכָל־זְמַן שֶׁלֹּא יְשַׁלֵּחַ וְלֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ (שנוצר מצב שלא יוכל לקיים), כְּגוֹן שֶׁמֵּתָה הָאֵם קֹדֶם שֶׁיְּשַׁלְּחֶנָּה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף חֵלִין (מדף קלח).

אגרות קודש

ב"ה, יום ראשון פ' יצוה את בניו גו' ושמרו דרך ה'.
ה'תשכ"ג. ברוקלין, נ. י.

אל כל אחינו בני ישראל חובבי תורה ומצוה
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעזר השי"ת תתקיים חנוכת בנינים המרכזיים של הישיבה "תומכי תמימים" אשר באה"ק ת"ו - בכפר חב"ד, בחדש כסלו, הוא חדש הנסים והגאולה, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

והנני שולח ברכתי ברכת מזל טוב לכל המשתתפים בחגיגה גדולה של בית גדול זה,

ביחד עם פני' לבבית לכל ידידי ותומכי הישיבה בפרט ולאחב"י חובבי תורה ומצוה בכלל, אשר חנוכת בנינים אלה תעוררם ביתר שאת וביתר עוז להוסיף במאמצים נמרצים כדי לסיים כל הבני' בהקדם הכי אפשרי, לסלק החובות הקשורים בכל שלבי הבני' ולאפשר להישיבה להתגדל ולהתרחב בכמות ובאיכות, מתאים לדרישת וגם הכרח השעה.

ואם בכל עת ובכל מקום הי' צורך חיוני להרחיב אהלי תורה, על אחת כמה וכמה בארצנו, אשר ארץ הקדש יקרא לה ובימינו אלה - ימי הרת עולם.

המשך בעמוד רכג

ירמיה פרק־כד א־י

א הֶרְאַנִי יְהוָה וְהִנֵּה שְׁנֵי דּוּדָאֵי תְאֵנִים מוּעָדִים לִפְנֵי הֵיכַל יְהוָה אַחֲרֵי הַגְלוֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
אֶת־יְכָנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרֵי יְהוּדָה וְאֶת־הֶחָרָשׁ וְאֶת־הַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלִַם וַיְבִיאֵם בָּבֶל:
ב הַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים טֹבוֹת מְאֹד כִּתְאֵנֵי הַבִּכֻּרוֹת וְהַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה
מֵרֹעַ: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר תְּאֵנִים הַתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת טֹבוֹת מְאֹד וְהָרָעוֹת
רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ: ד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
כַּתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת הָאֵלֶּה כֵּן־אַכִּיר אֶת־גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים לְטוֹבָה:
ו וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה וַהֲשִׁבֹתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִים וְלֹא אֶהֱרֹס וּנְטַעְתִּים וְלֹא אֶתּוֹשׁ:
ז וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב לָדַעַת אֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה וְהָיוּ־לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים כִּי־יָשֻׁבוּ אֵלַי
בְּכָל־לִבָּם: ח וְכַתְּאֵנִים הָרָעוֹת אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה כֵּן אֶתֵּן אֶת־צִדְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו וְאֶת | שְׁאֵרִית יְרוּשָׁלִַם הַנִּשְׁאָרִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְהַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:
ט וּנְתַתִּים (לזועה) לְזַעֲוָה לְרָעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְחֶרְפָּה וּלְמָשָׁל לְשִׁנִּינָה וְלִקְלָלָה בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת
אֲשֶׁר־אַדִּיחֵם שָׁם: י וְשִׁלַּחְתִּי בָם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרָעָב וְאֶת־הַדֶּבֶר עַד־תֻּמָּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתִּי
לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם:

רש"י

(א) דודאי. קדרות: מועדים. מוכנים: החרש. והמסגר. תלמידי חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר (מ"ב כד) החרש והמסגר לימייטראה ליפורטי"ר בלעז, ל"א החרש והמסגר החרש ל' חרש, המסגר ל' סגור, כלומר חכמים גדולים בתורה שכשהיה אחד מהם מדבר הכל שותקים, מסגר שהיו סוגרים ואין פותח: (ב) כתאני הבכרות. שבישלו כל צרכן בתחלת בכורי תאינים שהם חביבות על מוצאיהם בראשיתם: (ה) כן אכיר את גלות וגו'. הרי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו: (ו) אתוש. ל' עקירה: (ט) לזעוה לרעה לכל ממלכות הארץ. שישמעו הרעה הבאה עליהם ויזעו: ולשנינה. שישננו וידברו הכל בפורענותם:

מצודת דוד

(א) הראני ה'. במראה הנבואה: דודאי. כלים מלאים תאנים היו מזומנים לפני ההיכל: אחרי הגלות. חוזר לתחילת המקרא לומר שזה ראה אחר שגלה נ"נ וכו': ואת החרש ואת המסגר. הם אומנים ושומרי השערים אשר סגרו אותם בעתם וכן ת"י: (ב) תאנים. מלאה תאנים וכו': כתאני הבכרות. כתאנים המבושלין כל צרכן: מרוע. בעבור רעתן לא היה אפשר לאכלן: (ג) טובות מאד. המה טובות מאד: רעות מאד. המה רעות מאד: (ה) כתאנים הטובות האלה. שהמה חביבים ובני אדם מתקרבים אליהן כן אכיר את גלות יהודה ר"ל עם כי נעשו זרים ממני כי הרחקתים מעל גבולי, הנה עתה אכיר אותם ואתקרב אליהם: לטובה. חוזר למעלה לומר כן אכיר לטובה: (ו) ושמתי עיני. אשגיח עליהם לטובה לשמרם בגולה: והשיבותים. בזמן בית שני: ובניתים ולא אהרוס. ר"ל הואיל וכבר עבר עליהם הצרה לא יקוו עוד מעתה הריסה כי־אם בנין בשובם לירושלים בבית השני לא כמו הנשארים בירושלים אשר יקוו על הריסה הואיל ועדיין לא עבר עליהם הצרה ולא קבלו הגמול: ונטעתים וכו'. כפל הדבר במ"ש: (ז) ונתתי וכו'. אתן להם לב מבין לדעת אותי אשר אני ה': והיו לי לעם. להאמין בי ולקבל עול מוראי: ואנכי וכו'. להיות בעזרתם: (ח) וכתאנים הרעות. כאילו אמרו הנשארים בם יהיו כתאנים הרעות אשר אין לאכלן בעבור רעתן השנואים ומרוחקים מבני אדם: כן אתן וכו'. להיות שנוא ומרוחק: והיושבים בארץ מצרים. שהלכו עם יוחנן בן קרח למצרים ונתיישבו שמה אשר לא כמצות ה': (ט) ונתתים וכו'. ר"ל אמסרם לכל ממלכות הארץ להיותם לזעוה ולרעה כי כולם יחרידם וירעו להם: לחרפה וכו'. ר"ל בכל המקומות אשר אדיח אותם שם יהיו לחרפה כי כולם יחרפו אותם: ולמשל. יביאו משל מהפורעניות הבא עליהם: לשנינה. יתמידו לספר מהצרות הבאות עליהם: ולקללה. המקלל יתלה הקללה בהם לומר תהיה כהיהודים האומללים: (י) עד תומם. עד יכלו מעל האדמה וכו':

מצודת ציון

(א) דודאי. שם כלי כעין קדרה וכן כפיו מדוד תעבורנה (תהלים פא): מועדים. מזומנים וכן אנה פניך מועדות (יחזקאל כא): החרש. קבוצת האומנים כמו חרש עצים (ישעיה מד): (ב) הבכורות. המבושלות כל צרכן וכן בכורי ענבים (במדבר יג): (ה) אכיר. מלשון הכרה: (ו) והשיבותים. מלשון השבה: אהרס. מל' הריסה ונתיצה: אתוש. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (לעיל א): (ט) לזעוה. ענין רעד ורתת וכן והיה רק זועה (ישעיה כח): לשנינה. ענין ספור ואמירה כמו ושננתם לבניך (דברים ו): (י) תומם. ענין כליון והשלמה כמו תם הכסף (בראשית מז):

קהלת פרק־י יא־יז

יא אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן: יב דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ:
יג תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה: יד וְהַסָּכֶל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם
מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ: טו עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר:
טז אֲוֵי־לְךָ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרֶיךָ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ: יז אַשְׁרֶיךָ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרֶיךָ בָּעֵת יֹאכֵלוּ
בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי:

רש"י

(יא) אם ישך הנחש. את איש: **בלא לחש.** מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך: **ואין יתרון.** לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלים באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקותו ולא ישתכר: **(יב) דברי פי חכם חן.** על שומעיהם ונשמעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם: **ושפתות כסיל תבלענו.** זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של אומות שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין נשותיהם לזנות: **(יג) תחלת דברי פיהו סכלות.** כשאמר לו הקב"ה (במדבר כב) מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי, כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ: **ואחרית פיהו הוללות.** שיעמום וערבוב לכה איעצך זימת אולת: **(יד) והסכל ירבה דברים.** שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון. כי לא ידע האדם מה שיהיה. לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב, ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים, גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: **ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו.** כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהי' לאחר זמן אלא אף ההווה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו: **(טו) עמל הכסילים תיגענו.** כסילותם גורם להם עמל המייגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתייגע ליכנס דרך פחתים ובצעי המים ויגע בטביעות רגליו בבוץ כלומר עצלות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם, **אשר לא ידע ללכת** אל נתיב אמת לפרוש מן העביר' לפי שלא למד תורה שנא' (תהלים קיט) נר לרגלי דבריך: **(טז) אי לך ארץ שמלכך.** בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות: **(יז) בגבורה ולא בשתי.** שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין:

מצודת דוד

(יא) אם ישך הנחש. את איש הוא בעבור שלא לחשו החבר שלא ישוך, אבל אם היו לחשו ומזהירו לא היה נושך: **ואין יתרון לבעל הלשון.** המלשין אין לו מעלה יתירה מן הנחש, וכאומר שהוא עוד גרוע מן הנחש, כי דומים הם במה שאין להם הנאה במעשיהם, והנחש אם לחשו עליו ומזהירו אינו נושך, והמלשין הלא הוא מוזהר ועומד ואינו עוזב דרכו: **(יב) דברי פי חכם חן.** הדברים היוצאים מפי חכם מעלים חן בעיני הבריות, ולכן כולם אוהבים אותו וחפצים בטובתו: **ושפתות כסיל.** הדברים היוצאים משפתות הכסיל הם משחיתים אותו, כי לא בדעת ידבר, ועל ידי זה מוכן הוא אל

מצודת ציון

(יא) ישוך. מלשון נשיכה: **לחש.** הם דברים ידועים ידבר על הנחש שלא ישך ועל שהדרך לאומרו בשפלות קול לכן יקרא לחש: **לבעל הלשון.** זה המלשין ומדבר לשון הרע: **(יב) תבלענו.** ענין השחתה. כמו בלע ה' (איכה ב ב): **(טו) תיגענו.** מלשון יגיעה: **(טז) אי לך.** אוי לך. וכן ואי לו האחד שיפול (לעיל ד י): **נער.** רוצה לומר עושה מעשה נערות: **(יז) אשריך.** ענין שבח והילול. כמו כי אשרוני בנות (בראשית ל יג): **בן חורים.** כן יקראו הגדולים אנשי השם. כמו ולחורים ולסגנים (נחמיה ב טז): **בשתי.** מלשון שתיה:

ההשחתה: **(יג) תחלת.** ראשית מאמריו הוא סכלות, וסופו הוא שיעמום רעה, רוצה לומר, מתחלה עד סוף המה דברי שטות ושיעמום: **(יד) והסכל.** אף שהסכל מרבה דברים, עם כל זה עם כל רבויים אדם השומע אמריו לא ידע מה שיהיה תכלית מאמריו ועיקר כוונתו: **ואשר יהיה.** ואפילו אם הסכל יאמר לאדם דבר מוחש אשר יהיה מאחרי האדם שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו, אף שהוא קל לדעת ולהבין, מכל־מקום אין ידוע לו, כי מי יגיד לו, הואיל ובסכל אין אומר ואין דברים: **(טו) עמל הכסילים.** טורח הכסילים תיגע את כל אחד מהם, כי לפי כסלותם טורחים הרבה בדבר שאין בו טורח, והרי הם יגעים בעבור רוב הטורח. וחוזר ומפרש לדוגמא שזהו הכסיל אשר לא ידע ללכת אל עיר, כי לא מצא חכמה ללכת בדרך כבושה, והולך הוא בשביל קטן ותועה בדרך וטורח הרבה ומתיגע: **(טז) אי לך ארץ.** אוי לך ארץ אשר מלכך מתנהג בנערות ואינו משים לבו בתיקון המדינה: **ושריך.** על ידי זה גם שריך אוכלים בקומם בבוקר, היפך מאמר הכתוב דינו לבוקר משפט: **(יז) אשריך ארץ.** מאושר ומשובח אתה ארץ אשר מלכך הוא בן גדולים, כי מלך כזה לא יתנהג בנערות: **ושריך.** על ידי זה גם שריך לא יאכלו עד בוא עת האוכל וטרם יאכל ישפוט משפט העם: **בגבורה.** כל עסקם בגבורת המלחמה ובתחבולותיו ואינם עוסקים בשתיית היין:

ו מָלַק וְנִמְצָא טְרֵפָה — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מָה אִם נִבְלַת בְּהֵמָה, שֶׁהִיא מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, שְׁחִיטָתָהּ מְטַהֶרֶת אֶת טְרֵפָתָהּ מִטֻּמְאָתָהּ — נִבְלַת הָעוֹף שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, אֵינוֹ דִין שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָתָהּ מְטַהֶרֶת אֶת טְרֵפָתָהּ מִטֻּמְאָתָהּ? מַה מָּצִינוּ בִּשְׁחִיטָתָהּ שֶׁהִיא מַכְשַׁרְתָּהּ בַּאֲכִילָה, וּמְטַהֶרֶת אֶת טְרֵפָתָהּ מִטֻּמְאָתָהּ, אַף מְלִיקָתָהּ שֶׁהִיא מַכְשַׁרְתָּהּ בַּאֲכִילָה, תְּטַהֵר אֶת טְרֵפָתָהּ מִטֻּמְאָתָהּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: דַּיָּהּ כְּנִבְלַת בְּהֵמָה — שְׁחִיטָתָהּ מְטַהַרְתָּהּ, אֲבָל לֹא מְלִיקָתָהּ.

פ ר ק ש מ י נ י

א כָּל הַזְּבָחִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּחַטָּאוֹת הַמֵּתוֹת, אוֹ בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל, אֲפִלּוּ אֶחָד בְּרִבּוֹא — יָמוּתוּ כֻּלָּם. נִתְעָרְבוּ בְּשׁוֹר שֶׁנֶּעְבְּדָה בּוֹ עֲבֵרָה: אוֹ שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם עַל פִּי עֵד אֶחָד, אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים, בְּרוֹבֵעַ וּבְנִרְבָּע, וּבְמֻקְצֶה, וּבְנֶעֱבָד,

פירוש ברטנורא

ו אינה מטמאה בבית הבליעה. דמליקתה מטהרתה מידי נבלה: **ר' יהודה אומר מטמאה בבית הבליעה.** דסבירא ליה לר' יהודה דלא אהני שחיטה בעוף של חולין ולא מליקה בקדשים בטריפה בעוף להוציאה מידי נבלה: **אינו דין שתהא שחיטה כו'.** וכיון דילפת ששחיטה מטהר את הטריפה בעוף בחולין מק"ו, ילפינן מליקת קדשים מינה בבנין אב, מה מצינו בשחיטה כו', אף מליקה המכשרת באכילה תטהר טריפתה מטומאתה: **רבי יוסי אומר דיה כו'.** כיון דלא אשכחן בהדיא דשחיטה מוציאה מידי נבליה בעוף, אלא מק"ו מנבלת בהמה אתה בא ללמוד, דיה שתהא כנבלת בהמה ששחיטתה מטהרתה מידי נבילה ולא מליקתה, דדיו לבא מן הדין להיות כנדון. ושלש מחלוקות בדבר, ר' מאיר סבר, אחד שחיטה ואחד מליקה מוציאה בעוף מידי נבלה. ור' יהודה סבר, בין שחיטה בין מליקה לא מהנו בטריפה בעוף להוציאה מידי נבלה. ור' יוסי סבר, שחיטה מהניא, מליקה לא מהניא. והלכה כר' יוסי:

ח א כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות. הכי קאמר, כל הזבחים שנתערבו בהם חטאות המתות או שור הנסקל: **אפילו אחת בריבוא ימותו כולן.** דכיון דנתערבו באיסורי הנאה אין תקנה לפדותם דנימא ירעו עד שיסתאבו. ולא בטלי ברובא, דבעלי חיים חשיבי ולא בטלי. וחטאות המתות הן חמשה, ואלו הן, ולד חטאת, ותמורת חטאת, וחטאת שמתו בעליה, ושכיפרו בעליה באחרת, ושעברה שנתה. אלו חמש חטאות מניחין אותן במקום סגור

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ו

משנתנו דנה בקרבן עוף שנמלק ונמצא טריפה, שנפסל למזבח; ונחלקו תנאים אם דינו של העוף כנבלת עוף טהור או לא.

מָלַק וְנִמְצָא טְרֵפָה – כגון שנמצא נקב בוושט או בבני המעיים, כמבואר להלן (**חולין ג, ג**), **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה** – שהמליקה מטהרת את עוף הטריפה מידי נבילה, כשם שהשחיטה בעוף של חולין – לדעת רבי מאיר – מוציאה את עוף הטריפה מטומאת נבילה, כמו שלומד להלן בקל וחומר. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה** – שלדעת רבי יהודה, לא שחיטה בעוף של חולין ולא מליקה בעוף של קדשים, אינן מועילות להוציא עוף טריפה מידי נבילה. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר** – הרי קל וחומר הוא ששחיטה בעוף של חולין מוציאה עוף טריפה מידי טומאת נבילה: **מָה אִם נִבְלַת בְּהֵמָה, שֶׁהִיא מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא** – כמו שכתוב (**ויקרא יא, לט-מ**): "הנוגע בנבלתה יטמא עד הערב... והנושא את נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב", **שְׁחִיטָתָהּ מְטַהֶרֶת אֶת טְרֵפָתָהּ מִטֻּמְאָתָהּ** – שטריפה שנשחטה אינה מטמאה במגע ובמשא; ובגמרא למדים זה מן המקרא, **נִבְלַת הָעוֹף שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא** – אלא בבית הבליעה, כמו שבארנו בהקדמה למשנה ג בפרקנו, **אֵינוֹ דִין שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָתָהּ מְטַהֶרֶת אֶת טְרֵפָתָהּ מִטֻּמְאָתָהּ** – כלום אין זה קל וחומר? ומאחר שלמדנו מקל וחומר, שהשחיטה מטהרת את טריפתה מטומאתה בעוף של חולין, אנו למדים בבניין אב (ב"מה מצינו"), שאף המליקה מטהרת את טריפתה מטומאתה בעוף של קדשים: **מַה מָּצִינוּ בִּשְׁחִיטָתָהּ שֶׁהִיא מַכְשַׁרְתָּהּ בַּאֲכִילָה** – שמכשרת את העוף באכילה, **וּמְטַהֶרֶת אֶת טְרֵפָתָהּ מִטֻּמְאָתָהּ** – מטומאת בית הבליעה, **אַף מְלִיקָתָהּ** – בעוף של קדשים, **שֶׁהִיא מַכְשַׁרְתָּהּ בַּאֲכִילָה** – המכשרת את העוף באכילה, **תְּטַהֵר אֶת טְרֵפָתָהּ מִטֻּמְאָתָהּ** – מטומאת בית הבליעה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: דַּיָּהּ כְּנִבְלַת בְּהֵמָה** – הואיל ואין אנו מוצאים במפורש, ששחיטה מטהרת את הטריפה בעוף של חולין, אלא למדים עליה בקל וחומר מנבלת בהמה, דיה שיהא דינה כנבלת בהמה, ששחיטה מטהרת אותה ולא מליקה, ומכאן אף בעוף, **שְׁחִיטָתָהּ מְטַהַרְתָּהּ** – מטהרת את טריפתה מטומאת נבילה, **אֲבָל לֹא מְלִיקָתָהּ** – שכן כלל הוא: דיו לבא מן הדין להיות כנדון (דבר שלמד מחברו בקל וחומר, אין להטיל על הלמד יותר מה שיש במלמד). ואף רבי מאיר סובר: "דיו לבא מן הדין להיות כנדון", שכן הכלל הזה מן התורה הוא (**עיין בבא קמא כה, א**), ולפיכך מסקנת הגמרא היא, שרבי מאיר מצא כתוב ודרשו: "זאת תורת הבהמה והעוף" (**ויקרא יא, מו**) – בא הכתוב להקיש עוף לבהמה, מה בהמה דבר שמכשירה באכילה מטהר טריפתה מטומאתה, אף עוף דבר שמכשירו באכילה מטהר טריפתו מטומאתו (**זבחים סט, ב**). ושלוש מחלוקות בדבר: א. רבי מאיר סובר: בין שחיטה ובין מליקה מטהרת עוף טריפה מידי טומאת נבילה; ב. רבי יהודה סובר: בין שחיטה ובין מליקה אינה מועילה להוציא עוף טרפה מידי נבילה; ג. רבי יוסי סובר: שחיטה מטהרת עוף טריפה מידי טומאת נבילה, אבל לא מליקה. והלכה כרבי יוסי.

באור משנה א

משנתנו דנה בבהמות קדשים (המיועדות לקרבנות) שנתערבו בהן בהמות אחרות. ושלושה מיני תערובות שנויים במשנה: א. תערובת של איסורי הנאה בקדשים; ב. תערובת של איסורי מזבח (בהמות הפסולות להקרבה על המזבח) בקדשים; ג. תערובת של חולין תמימים בקדשים. – להבנת המשנה נקדים לבאר ענין "חטאות המתות": חמש חטאות הן שאינן ראויות ליקרב על המזבח, ואסורות הן בהנאה, ודינן הוא, שסוגרים אותן ברפת ומונעים מהן מזון והן מתות ברעב; ומכאן נקראות הן "חטאות המתות", ואלו הן: א. ולד חטאת; ב. תמורת חטאת (מי שהפריש בהמה לחטאתו, ואמר על בהמת חולין שלו: הרי זו תמורת חטאת זו); ג. חטאת שמתו בעליה; ד. חטאת שנתכפרו בעליה באחרת (מי שהפריש חטאתו ואבדה, והקריב אחרת תחתיה, ואחר כך נמצאה הראשונה); ה. חטאת שעברה שנתה (שכבשה או שעירה הבאה לחטאת אינה כשרה אלא כשהיא בתוך שנתה, ואם הפריש אדם לחטאתו כבשה או שעירה בתוך שנתה, ולא הספיק להקריבה עד שעברה שנתה, וכיפר בחטאת אחרת, הרי זו תמות).

כָּל הַזְּבָחִים – בהמות שהופרשו לקרבנות, **שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּחַטָּאוֹת הַמֵּתוֹת** – כלומר שנתערבה בזבחים אחת החטאות המתות, כמו שבארנו לעיל, **אוֹ בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל** – או שנתערב בהם שור שנגמר דינו לסקילה, משום שהמית אדם, ואסור הוא בהנאה (**שמות כא, כח**), **אֲפִלּוּ אֶחָד בְּרִבּוֹא** – אפילו נתערבה חטאת אחת בריבוא זבחים, או שנתערב שור הנסקל אחד בריבוא זבחים, **יָמוּתוּ כֻּלָּם** – כל הזבחים של התערובת; שהואיל ונתערבו בהם איסורי הנאה, אין להם כל תקנה; ואין האיסורים בטלים ברוב, שכן בעלי חיים הם חשובים,

וּבְאֶתְנַן, וּבִמְחִיר, וּבְכִלְאַיִם, וּבִטְרֵפָה, וּבְיוֹצֵא דֹּפֶן — יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ, וְיִמָּכְרוּ, וְיָבִיא בִּדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מֵאוֹתוֹ הַמִּין. נִתְעָרֵב בְּחֻלִּין תְּמִימִים — יִמָּכְרוּ הַחֻלִּין לִצְרִיכֵי אוֹתוֹ הַמִּין.

ב קָדָשִׁים בִּקְדָשִׁים מִין בְּמִינוֹ — זֶה יִקְרַב לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא, וְזֶה יִקְרַב לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא. קָדָשִׁים בִּקְדָשִׁים מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ — יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ, וְיִמָּכְרוּ, וְיָבִיא בִּדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מִמִּין זֶה, וּבִדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מִמִּין זֶה, וַיְפַסִּיד הַמּוֹתָר מִבִּיתוֹ. נִתְעָרְבוּ בִּבְכוֹר וּבְמַעֲשֵׂר — יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ, וְיֵאָכְלוּ כִּבְכוֹר וּכְמַעֲשֵׂר. הַכֹּל יְכוֹלִין לְהִתְעָרֵב, חוּץ מִן הַחַטָּאת וּמִן הָאָשָׁם.

פירוש ברטנורא

עד שימותו מאליהן, והן נקראין חטאות המתות: **בשור שנעבדה בו עבירה.** שהוא נפסל בה להקרבה. כגון שהמית את האדם על פי עד אחד שאינו אסור להדיוט, לפי שאינו נסקל אלא על פי שני עדים: **או על פי הבעלים.** שבאו בעלים לב"ד והודו שהמית, דאפטר ליה מסקילה דמודה בקנס פטור. אבל לגבוה נאסר, דקיי"ל, ומן הצאן, להוציא את הנוגח: **ורובע ונרבע.** על פי עד אחד, או על פי הבעלים, או קודם שנגמר דינו, או שהיה אותו שהמית והרובע והנרבע [של] נכרי. שנאסר לגבוה ולא להדיוט: **מוקצה.** שהפרישוהו לקרבן לעבודה זרה, ונעבד נמי, שניהם מותרים להדיוט: **באתנן ומחיר.** כל הני חולין נינהו, וזבח אחד מעורב בהן, כולן ירעו. שאי אפשר לשחוט אחד מהם בלא מום, שמא זהו הזבח. והשוחט קדשים בחוץ חייב כרת. ולמכרן לצרכי עולות אי אפשר, שהרי פסולים: **ויביא בדמי היפה שבהן מאותו המין.** אם חטאת חטאת ואם עולה עולה. ויקח מעות כשיעור דמי היפה שבכולן ויאמר, כל מקום שהוא הזבח יהא מחולל על המעות הללו: **נתערב.** זבח אחד בחולין כשרים הרבה: **ימכרו החולין.** כולן: **לצריכי אותו המין** שהיה הזבח שנתערב בהן. ונמצאו כולן קדשים ממין אחד אלא שאין ידוע מי בעליו של כל אחד ואחד, שהרי הזבח הראשון שם בעליו עליו ואין ידוע איזהו. ותקנתו, שיקריב כל אחד לשם מי שהוא ויאמר כשיקריב כל אחד, הרי הוא לשם בעלים שלו:

ב מין במינו. חטאת בחטאת, עולה בעולה, שלמים בשלמים, אלא שהן של בעלים הרבה: **יקריב כל אחד לשם מי שהוא.** ולא יזכיר שם אדם. והני מילי בקרבנות של נשים דלא בעי סמיכה, דכתיב בני ישראל וסמך, בני ישראל סומכים ואין בנות ישראל סומכות. אבל בקרבן אנשים דבעי סמיכה, לא: **מין בשאינו מינו ירעו.** שאי אפשר בהקרבה, שחלוקין במתן דמים או בהקטרתן או באכילתן: **ויפסיד המותר מביתו.** שאם מכר אחד מהן בשנים והאחר באחד, צריך להביא מכל מין בשנים, כיון שאין ידוע מאיזה מין הוא אותו שנמכר בשנים, ונמצא מפסיד אחד מביתו: **נתערבו בבכור ובמעשר.** בהמה. שאין להם פדיון שתחול קדושתו על דמיהן ויצאו הן לחולין, אלא נאכלין במומן, הבכור נאכל לכהנים והמעשר לבעלים: **כולן ירעו עד שיסתאבו.** שיפול בהן מום. ויאמר, כל מקום שהוא הזבח יתחלל על המעות הללו. ומותרים לאכלן, ובלבד שיאכלו בתורת בכור ומעשר, שלא ימכרם באטליז ולא ישקלם

משניות מבוארות – קהתי

ואינם בטלים אפילו בריבוא. **נִתְעָרְבוּ בְּשׁוֹר שֶׁנֶּעֱבְדָה בּוֹ עֲבֵרָה** – ונפסל להקרבה, אבל מותר הוא באכילה להדיוט, כגון שהמית את האדם ואינו נידון לסקילה, דהיינו: **אוֹ שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם עַל פִּי עֵד אֶחָד** – שאין כאן אלא עד אחד המעיד שהמית, ואין השור נסקל אלא על פי שני עדים, **אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים** – שבאו בעלים לבית דין והודו שהמית שורם את האדם, שפטור הוא מסקילה כי מודה בקנס פטור; ובשני המקרים הללו, אף שאינו נסקל, פסול הוא להקרבה; **בְּרוֹבֵעַ** – המשנה מוסיפה לפרש "בשור שנעבדה בו עבירה", כגון ברובע – בשור שרבע אשה, **וּבְנִרְבָּע** – או בבהמה שנרבעה לאיש; ואף בשתי הדוגמאות הללו מדובר על פי עד אחד או על פי הבעלים; **וּבְמֻקְצֶה** – או בשור שהפרישוהו לצורך עבודה זרה; **וּבְנֶעֱבָד** – או שעבדו אותו לשם עבודה זרה; **וּבְאֶתְנַן** – או זבחים שנתערבו בשור שהוא אתנן זונה (**דברים כג, יט**); **וּבִמְחִיר** – או בשור שהוא מחיר כלב (**שם**); – במשנה (**תמורה ו, ג**) מבואר: "איזה הוא מחיר כלב? האומר לחברו: הילך טלה זה תחת כלב זה"; **וּבְכִלְאַיִם** – כגון הנולד מתיש ורחל; **וּבִטְרֵפָה** – בגמרא מבואר, כגון בולד טריפה, ומשנתנו רבי אליעזר היא, שאמר: ולד טריפה לא יקרב על גבי המזבח (יש מבארים בגמרא בדרכים אחרות); **וּבְיוֹצֵא דֹּפֶן** – שלא נולד דרך הרחם אלא יצא דרך דופן האם שנתחתכה; – כל אלה שנימנו, פסולים הם להקרבה על המזבח, אבל מותרים להדיוט; ואם נתערבו בזבחים, הרי אי אפשר לשחוט אחד מהם, שמא זה קרבן, והשוחט קדשים בחוץ חייב כרת; הלכך **יִרְעוּ** – כולם, **עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ** – שיפול בהם מום, **וְיִמָּכְרוּ** – שזבחים שהוממו נפדים בממון, **וְיָבִיא בְּדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מֵאוֹתוֹ הַמִּין** – בסכום שבו נמכרה הבהמה היפה שבהם הוא מביא קרבן מאותו מין שנתערב, כלומר שאם נתערב זבח אחד כגון חטאת, הריהו מביא בדמי היפה שבהם חטאת, דהיינו שלוקח את המעות ואומר: כל מקום שהוא הזבח, יהא מחולל על המעות הללו, וקונה בהם חטאת. ואם נתערבו פסולים בהרבה זבחים, צריך הוא להביא כל קרבן וקרבן בדמי היפה שבהם. **נִתְעָרַב** – זבח אחד, **בְּחֻלִּין תְּמִימִים** – בבהמות חולין, שכולן ראויות להקרבה, **יִמָּכְרוּ הַחֻלִּין לִצְרִיכֵי אוֹתוֹ הַמִּין** – לבני אדם הצריכים להביא קרבן מאותו מין שנתערב, ונמצאו כולם זבחים ממין אחד, אלא שאין ידוע מי בעליו של כל אחד ואחד, שהרי הזבח הראשון שנתערב בהם, שֵׁם בעליו עליו, ואין ידוע איזהו, לפיכך התקנה היא, שיקריבו כולם סתם, וזבחים הקרבים סתם כשרים הם. ויש מפרשים, שכל אחד בהקריבו יאמר: הרי הוא לשם בעלים שלו (**ברטנורא**).

יום שני

באור משנה ב

משנתנו דנה בתערובת מיני קדשים.

קָדָשִׁים בִּקְדָשִׁים – נתערבו הקרבנות של בני אדם שונים, **מִין בְּמִינוֹ** – כגון חטאת בחטאת, או עולה בעולה, ואין יודעים מי בעליו של כל אחד מהם, **זֶה יִקְרַב לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא, וְזֶה יִקְרַב לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא** – כלומר שמקריבים כל קרבן סתם, או שמקריבים כל קרבן לשם בעליו, ואין מזכירים כל שם, כמו שבארנו כבר בסוף המשנה הקודמת. – בגמרא מבואר, שמשנתנו מדברת בקרבנות של נשים, שאינם צריכים סמיכה, אבל בקרבנות של אנשים שצריכים סמיכה אין להם תקנה, אלא ירעו עד שיסתאבו. **קָדָשִׁים בִּקְדָשִׁים מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ** – שנתערבו קרבנות ממינים שונים, ואי אפשר להקריבם, לפי שחלוקים הם במתן דמיהם או בהקטרתם או באכילתם, כגון שנתערבה חטאת בעולה, **יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ** – עד שיפול בהם מום, **וְיִמָּכְרוּ** – לאחר שהוממו, **וְיָבִיא בְּדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מִמִּין זֶה, וּבִדְמֵי הַיָּפֶה שֶׁבָּהֶן מִמִּין זֶה** – כל קרבן הוא חייב להביא בסכום המעות שבו נמכר היפה שבהם, שאם מכר את האחד בשתי סלעים ואת השני בסלע, צריך הוא לקנות שתי בהמות, כל אחת בשתי סלעים, הואיל ואין יודעים מאיזה מין הוא הזבח שנמכר בשתי סלעים, **וַיַּפְסִיד הַמּוֹתָר מִבִּיתוֹ** – את המותר של סלע הוא מפסיד, שהרי עליו להוסיף משלו. **נִתְעָרְבוּ** – זבחים, **בְּבְכוֹר וּבְמַעֲשֵׂר** – בבכור בהמה או במעשר בהמה, שאין להם פדיון, ואינם נמכרים, אלא נאכלים הם במומם: הבכור לכהנים, והמעשר לבעלים, **יִרְעוּ** – כולם, **עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ** – שיפול בהם מום, ויפדה את הזבחים בדמי היפה שבהם, ויביא בדמים אלו קרבנות מאותו המין שנתערב,

ג אָשָׁם שֶׁנִּתְעָרַב בִּשְׁלָמִים — יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם יִשָּׁחֲטוּ בַּצָּפוֹן וְיֵאָכְלוּ כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן. אָמְרוּ לוֹ: אֵין מְבִיאִין קָדָשִׁים לְבֵית הַפִּסּוּל. נִתְעָרְבוּ חֲתִיכוֹת בַּחֲתִיכוֹת: קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בְּקָדָשִׁים קַלִּים, הַנֶּאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד בְּנֶאֱכָלִים לִשְׁנֵי יָמִים — יֵאָכְלוּ כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן.

ד אֵבְרֵי חַטָּאת שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּאֵבְרֵי עוֹלָה — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִתֵּן לְמַעְלָן; וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת בְּשַׂר הַחַטָּאת מִלְּמַעְלָן כְּאִלּוּ הוּא עֲצִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תְּעֲבַר צוּרָתָן וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה.

פירוש ברטנורא

בליטרא. ומדמי הזבח יקריב מינו של זבח: **הכל יכולים להתערב.** כלומר אם נתערבו יש ספק בתערובתן: **חוץ מן החטאת עם האשם.** שהחטאת אינה לעולם איל, ואשם אינו אלא איל. ואי אשם מצורע ואשם נזיר הוא שהן באים כבשים, מכל מקום הן זכרים, והחטאת אינה באה אלא נקבה. אבל חטאת ועולה מתערבים, כגון שעיר נשיא בשעיר עולת נדבה. וכל שכן חטאת ושלמים, שהכל קרב שלמים בין זכרים בין נקבות. וכן איל של עולת נדבה באשם: **ג אשם שנתערב בשלמים.** שמתן דמו של אשם ושלמים שוה: **שניהם ישחטו בצפון.** דשלמים שחיטתן בכל מקום ויכולים נמי לשוחטן בצפון במקום ששוחטים האשם: **כחמור שבהן.** לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה ליום ולילה. ולא כשלמים הקלים שנאכלים בכל העיר לכל אדם לשני ימים ולילה אחד. ובעל השלמים יצא ידי נדרו, דהא שלמים לשמן הן קרבין, שמקריב כל אחד לשם מי שהוא: **אין מביאין קדשים לבית הפסול.** שממעט את אכילת שלמים בין באוכליהן בין בזמן אכילתן ומביאן לידי נותר. אלא ירעו ויסתאבו וימכרו כדאמרינן גבי קדשים בקדשים מין בשאינו מינו, ויביא בדמי היפה שבהן כו'. ואין הלכה כר"ש: **תתיכות בחתיכות.** אם נתערבו חתיכת קדשי קדשים בחתיכה של קדשים קלים, או חתיכה של קדשים קלים הנאכלים ליום אחד כגון שלמי תודה עם חתיכה של קדשים קלים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד דהיינו שאר שלמים, בהא מודו רבנן לר"ש דיאכלו כחמור שבהן, דמאי אית ליה למיעבד: **ד אברי חטאת.** שבשרה נאכל לכהנים: **שנתערבו באברי עולה.** שכולה כליל: **יתן למעלן.** יתן אברי התערובות כולן על העצים. וטעמא דר' אליעזר, דאמר קרא (ויקרא ב') כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', והכי משמעותא דקרא, כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו, ולא תקטירו כל שממנו אשה לה', דהיינו השיריים של קרבן. קרבן ראשית תקריבו מן השאור והדבש לה', שתי לחם מן השאור ודבש מן הביכורים מפרי העץ שהם תאנים ותמרים. ואל המזבח דרשינן ליה בין אשאור ודבש בין אשיריים, לריח ניחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעלה לשם עצים. והיינו דקאמר ורואה אני את בשר חטאת כאילו הן עצים: **וחכמים אומרים תעובר צורתן.** כלומר יניח אותן עד שיפסלו ויצאו לבית השריפה כשאר פסולי המוקדשים, ואינו מעלן למזבח, דהא עבר משום כל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו, וחטאת דאימוריו קרבים לאישים הרי הבשר בבל תקטירו. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

וְיֵאָכְלוּ כְּבְכוֹר וּכְמַעֲשֵׂר – וכל הבהמות שבתערובת מותר אז לאכלן, ובלבד שיאכלו בתורת בכור ומעשר בעלי מומים, שאסור למכרם באטליז ולשקלם בליטרא. **הַכֹּל יְכוֹלִין לְהִתְעָרֵב** – כל הזבחים עלולים להתערב זה בזה, שלא תהא אפשרות להבחין ביניהם, **חוּץ מִן הַחַטָּאת וּמִן הָאָשָׁם** – שחטאת ואשם אינם מתערבים זה בזה, לפי שהאשם אינו אלא איל או כבש (זכר), ואילו החטאת היא נקבה או שעיר זכר (של נשיא).

באור משנה ג

משנה זו ממשיכה בתערובת מיני קדשים.

אָשָׁם שֶׁנִּתְעָרַב בִּשְׁלָמִים – שמתן דם שניהם שווה, שתי מתנות שהן ארבע, אלא ששלמים נשחטים בכל מקום בעזרה ונאכלים בכל העיר, לכל אדם, לשני ימים ולילה אחד, ואילו האשם נשחט בצפון, ונאכל לפנים מן הקלעים, לזכרי כהונה, ליום ולילה, **יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ** – וימכרו, ויביא בדמי היפה שבהן קרבן אשם, ובדמי היפה שבהן קרבן שלמים, כדין קדשים שנתערבו מין בשאינו מינו, כמו ששנינו במשנה הקודמת. – ויש נוסחאות שאין גורסים כאן "ירעו" עד שיסתאבו" (**עיין "תוספות יום טוב"**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶם יִשָּׁחֲטוּ בַּצָּפוֹן** – כדין האשם, שהרי שלמים נשחטים בכל מקום, **וְיֵאָכְלוּ כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן** – לפנים מן הקלעים, לזכרי כהונה, ליום ולילה, כאשם. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי שמעון: **אֵין מְבִיאִין קָדָשִׁים לְבֵית הַפִּסּוּל** – אין גורמים לקדשים שייפסלו, שאם אתה אומר שייאכלו כאשם, הרי אתה ממעט באכילת שלמים, בין באוכליהם – שלא ייאכלו אלא לכהנים בלבד, ובין בזמן אכילתם – שלא ייאכלו אלא ליום ולילה, ונמצאת מביאם על ידי כך לידי נותר. **נִתְעָרְבוּ חֲתִיכוֹת בַּחֲתִיכוֹת** – חתיכות של שני מיני קרבנות, **קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בְּקָדָשִׁים קַלִּים** – כגון חתיכות של חטאת או אשם בחתיכות של תודה, ששניהם נאכלים ליום ולילה, אבל חטאת ואשם אינם נאכלים אלא לפנים מן הקלעים ולזכרי כהונה בלבד, ואילו התודה נאכלת בכל העיר לכל אדם; או שנתערבו **הַנֶּאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד בְּנֶאֱכָלִים לִשְׁנֵי יָמִים** – כגון חתיכות של תודה בחתיכות של שלמים, **יֵאָכְלוּ כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן** – כאותן החתיכות שדין אכילתן חמור יותר, ובזה מודים חכמים לרבי שמעון, לפי שאין תקנה אחרת.

יום שלישי

באור משנה ד

אֵבְרֵי חַטָּאת – הנאכלים לכהנים, **שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּאֵבְרֵי עוֹלָה** – הקרבים על גבי המזבח, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִתֵּן לְמַעְלָן** – יתן אברי התערובת כולן למעלה על אש המזבח; **וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת בְּשַׂר הַחַטָּאת מִלְּמַעְלָן כְּאִלּוּ הוּא עֲצִים** – שכתוב (**ויקרא ב, יא-יב**): "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנה אשה לה'. קרבן ראשית תקריבו אותם לה', ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח", וכך דורשים את הפסוק: כל שאור וכל דבש לא תקטירו, ולא תקטירו כל שממנו אשה לה', כלומר שאסור להקטיר את השיירים של קרבן, מאחר שמקטירים ממנו את אימוריו לאשים. קרבן ראשית תקריבו – מן השאור והדבש לה': שתי הלחם מן השאור, וביכורים מפרי העץ שהם תאנים ותמרים, ואל המזבח לא יעלו – הכוונה היא, לדעת רבי אליעזר, בין לגבי שאור ודבש ובין לגבי שיירי הקרבן, לריח ניחוח – לריח ניחוח אין אתה מעלה אותם, אבל אתה מעלה אותם לשם עצים; וזהו שאומר רבי אליעזר, שאף על פי שאסור להקטיר את בשר החטאת, שהרי אין מקטירים כל שממנו אשה לה', כמו שהבאנו לעיל, מכל מקום נותן את כל התערובת על אש המזבח, לפי שאין כוונתו להקטיר את בשר החטאת לריח ניחוח, אלא לשרפו כאילו הוא עצים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תְּעֲבַר צוּרָתָן** – מניחים את אברי התערובת עד שתשתנה צורתם בלינה וייעשו נותר, **וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה** – להישרף שם כשאר פסולי המוקדשים, שדורשים חכמים את הפסוק "קרבן ראשית תקריבו אותם לה', ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח" – "אותם" היינו שאור ודבש; ומכאן – אותם אין אתה מעלה לריח ניחוח, אבל אתה מעלה לשם עצים; ואילו "כל שממנו אשה לה'", כגון חטאת שאימוריה קרבים לאשים, ואסור להקטיר את בשרה, אף לשם עצים אסור להעלותו על המזבח.

ה אֵבָרִין בְּאֵבְרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם קָרַב רֹאשׁ אֶחָד מֵהֶן — יִקְרְבוּ כָּל הָרָאשִׁין, כַּרְעוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן — יִקְרְבוּ כָּל הַכְּרָעַיִם; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ קָרְבוּ כֻּלָּם, חוּץ מֵאֶחָד מֵהֶן — יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה.

ו דָּם שֶׁנִּתְעָרַב בְּמַיִם, אִם יֵשׁ בּוֹ מַרְאֵה דָם — כָּשֵׁר. נִתְעָרַב בְּיַיִן — רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם. נִתְעָרַב בְּדַם בְּהֵמָה, אוֹ בְּדַם חַיָּה — רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין דָּם מְבַטֵּל דָּם.

ז נִתְעָרַב בְּדַם פְּסוּלִין — יִשָּׁפֵךְ לָאַמָּה. בְּדַם תַּמְצִית — יִשָּׁפֵךְ לָאַמָּה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁיר. אִם לֹא נִמְלַךְ, וְנָתַן — כָּשֵׁר.

פירוש ברטנורא

ה אברים באברי בעלי מומים. אברים כשרים שנתערב בהן אבר אחד של בעלי מומין, ובא כהן שאינו יודע בתערובתן והקריב אחד מן הראשין, יקריבו כל הראשין לכתחלה, דתלינן איסורא בההוא דקרב, והנך כולהו כשרים נינהו. ובגמרא מפרש דלא שרי ר' אליעזר אלא להקריבן שנים שנים, דודאי חד מהנך זוג דהיתירא הוא וניתנה הקרבה זו ליקרב משום ההוא דהיתר. ואי משום ההוא דספק איסור איכא למתלייה באותו שקרב תחלה קודם שנמלך. אבל אחד אחד שמא לא נתנה הקרבה זו ליקרב אפילו לר' אליעזר דילמא האי דאיסורא הוא: **חוץ מאחד.** חוץ מזוג אחד. הכי מפרש לה בגמרא. דבחד גרידא מודה ר' אליעזר דלא ניתנה הקרבה זו ליקרב, כדאמרן:

ו אם יש בו מראה דם כשר. והני מילי כשנפלו המים לתוך דם של קדשים. אבל אם נפל דם של קדשים לתוך מים, אמרינן קמא קמא בטיל, ואפילו יש בו מראה דם פסול: **נתערב ביין.** שהוא אדום: **רואין אותו כאילו הוא מים.** ואם היה דם זה ניכר באותן המים, כשר: **בדם בהמה.** של חולין: **רואין אותו.** דם של חולין כאילו הוא מים, ואם היה מראה אדמומית של דם הכשר ניכר בהם, כשר, ואע"פ שהדם הפסול מרובה עליו הרבה: **אין דם מבטל דם.** דמין במינו לרבי יהודה לא בטיל, ואפילו טפה לתוך כלי גדול. אע"פ שאילו היה הדם מים, אין הדם הכשר ניכר בהם. אפילו הכי כשר לזריקה. ואין הלכה כר' יהודה:

ז נתערב בדם הפסולים. כגון בדם שנשחט לחוץ לזמנו: **ישפך לאמה.** לאמת המים העוברת בעזרה ויורדת לנחל קדרון. ולא אמרינן רואים אותו כאילו הוא מים ואם דם הכשר ניכר בהם יזרק, דגזרינן דלמא אתי לאכשורי דם פסולים בעינייהו. וכן דם התמצית. דמדאורייתא דם התמצית לא חזי לכפרה. דכתיב (ויקרא י"ז) כי נפש כל בשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר. דם שהנפש יוצאה בו מכפר, ושאין הנפש יוצאה בו אינו מכפר. וגזרינן על דם הנפש שנתערב בדם התמצית, דלמא אתי לאכשורי בזריקה דם התמצית בעיניה: **רבי אליעזר מכשיר.** לכתחלה בדם התמצית שנתערב עם דם הנפש. דסבר אין דם התמצית של בהמה מצוי להיות רבה על דם הנפש, הלכך אמאי נגזור, הוה ליה כנתערב דם החולין בדם הקדשים דלא גזרינן ביה מידי.

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ה

אֵבָרִין בְּאֵבְרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין – אברי עולה כשרים שנתערב בהם אבר אחד של עולת בעל מום האסור בהקרבה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם קָרַב רֹאשׁ אֶחָד מֵהֶן** – אם נתערב ראש בראשים וכהן הקריב בשוגג (שלא ידע בענין התערובת) ראש אחד מתוך התערובת, **יִקְרְבוּ כָּל הָרָאשִׁין** – מותר כבר להקריב את כל שאר הראשים, שאנו אומרים: הראש שקרב בתחילה, של בעל מום היה, והשאר כשרים הם. **כַּרְעוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן** – אם היתה זו תערובת של כרעיים, וכהן הקריב בשוגג אחת מהן, **יִקְרְבוּ כָּל הַכְּרָעַיִם** – כמבואר הטעם בראשים. בגמרא מבואר, שלא התיר רבי אליעזר אלא להקריב זוגות זוגות, דהיינו שני ראשים ביחד או שתי כרעיים ביחד, שמכל מקום אחד מאותו הזוג בודאי ראוי להקרבה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ קָרְבוּ כֻּלָּם** – אפילו הקריב כהן בשוגג את כל הראשים או את כל הכרעיים, **חוּץ מֵאֶחָד מֵהֶן** – בגמרא מבואר: חוץ מזוג אחד, דהיינו שני ראשים או שתי כרעיים, שהרי אם נשאר ראש אחד או כרע אחת, אף רבי אליעזר מודה, שאסור להקריבו, כמו שהבאנו לעיל, אלא שחכמים חולקים על רבי אליעזר וסוברים, שאפילו נשאר זוג של ראשים או כרעיים, **יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה** – שאינו ראוי בכלל להקרבה על המזבח.

יום רביעי

באור משנה ו

עד כה עסקנו בתערובת מיני קדשים. מכאן ועד סוף פרקנו עוסקות המשניות בתערובת מיני דמים ותקנתם.

דָּם – של קדשים, העומד לזריקה על המזבח, **שֶׁנִּתְעָרַב בְּמַיִם** – בגמרא מבואר, שהמים נפלו לתוך הדם; שכן אם הדם נפל לתוך המים, אנו אומרים: ראשון ראשון בטל, כלומר שכל טיפה שנפלה לתוך המים בטלה בהם. אבל אם המים נפלו לתוך הדם, **אִם יֵשׁ בּוֹ מַרְאֵה דָם** – אם יש בתערובת זו מראה דם, **כָּשֵׁר** – כשרה התערובת לזריקה על המזבח. **נִתְעָרַב בְּיַיִן** – דם קדשים שנתערב ביין אדום, שאין מראה דם ניכר בו, **רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם** – רואים את היין כאילו הוא מים, ואם היה מראה דם בתערובת כזו של מים ודם, הרי זה כשר. וכן אם **נִתְעָרַב** – דם קדשים, **בְּדַם בְּהֵמָה** – של חולין, **אוֹ בְּדַם חַיָּה** – שאינה ראויה בכלל לקרבן, **רוֹאִין אוֹתוֹ** – את הדם של חולין, **כְּאִלּוּ הוּא מַיִם** – ואם היה מראה דם בתערובת כזו של מים ודם הקדשים, כשרה התערובת לזריקה על המזבח. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין דָּם מְבַטֵּל דָּם** – שמין שנתערב במינו אינו בטל, ואפילו דם החולין שבתערובת הוא פי אלף מדם הקדשים, ואילו היה מים לא היה מראה הדם הכשר ניכר בהם, אף על פי כן כשרה התערובת לזריקה. ואין הלכה כרבי יהודה.

באור משנה ז

נִתְעָרַב – דם קדשים, **בְּדַם פְּסוּלִין** – בדם בהמות הפסולות להקרבה, או בדם של קדשים שנפסלו בשחיטתם, כגון שנשחטו במחשבת חוץ לזמנו, **יִשָּׁפֵךְ לָאַמָּה** – לתעלת המים העוברת בעזרה ויורדת לנחל קדרון; ואין אומרים כאן: רואים אותו כאילו הוא מים, שהואיל ודם קדשים פסולים מצוי בעזרה, גוזרים שמא יבואו להתיר דם הפסולים בעינו לזרוק על המזבח. וכן אם נתערב דם קדשים, העומד לזריקה על המזבח, **בְּדַם תַּמְצִית** – בדם שנמצה ונסחט מבית השחיטה, שהוא פסול לזריקה, **יִשָּׁפֵךְ לָאַמָּה** – שכתוב (**ויקרא יז, יא**): "כי נפש הבשר בדם היא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם, כי הדם הוא בנפש יכפר" – מלמד הכתוב, שדם שהנפש יוצאה בו מכפר, ושאין הנפש יוצאה בו אינו מכפר, ולפיכך גוזרים על דם הנפש שנתערב בדם התמצית, שיהא פסול לזריקה, גזירה שמא יבואו להתיר בזריקה דם התמצית בעינו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁיר** – לכתחילה בדם התמצית שנתערב עם דם הנפש, שסובר רבי אליעזר, שאין זה מצוי שדם התמצית של בהמה יהא מרובה על דם הנפש, ולפיכך אין לגזור בתערובת זו, כשם שאין גוזרים בתערובת של דם קדשים ודם חולין. בדם פסולין שמצוי הרבה בעזרה, אף רבי אליעזר מודה, שאם נתערב בדם כשר, ישפך לאמה, משום גזירה (**ברטנורא**). **אִם לֹא נִמְלַךְ** – שלא שאל אם הדם ראוי לזריקה, **וְנָתַן** – וזרק מן התערובת על המזבח, **כָּשֵׁר** – בדיעבד, שהואיל ואינו פסול אלא משום גזירה, לפיכך בדיעבד כשר.

ח דַּם תְּמִימִים בְּדַם בַּעֲלֵי מוּמִים — יִשָּׁפֵךְ לָאַמָּה. כּוֹס בְּכוֹסוֹת — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קָרַב כּוֹס אֶחָד — יִקְרְבוּ כָּל הַכּוֹסוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים; אֲפִלּוּ קָרְבוּ כֻּלָּם, חוּץ מֵאֶחָד מֵהֶן — יִשָּׁפֵךְ לָאַמָּה.

ט הַנִּתָּנִין לְמַטָּה שֶׁנִּתְעָרְבוּ בַּנִּתָּנִין לְמַעְלָה — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִתֵּן לְמַעְלָה, וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת הַתַּחְתּוֹנִים לְמַעְלָה כְּאִלּוּ הֵן מַיִם, וַיַּחֲזֹר וְיִתֵּן לְמַטָּה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יִשָּׁפְכוּ לָאַמָּה. וְאִם לֹא נִמְלַךְ, וְנָתַן — כָּשֵׁר.

י הַנִּתָּנִין מַתָּנָה אַחַת שֶׁנִּתְעָרְבוּ בַּנִּתָּנִין בְּמַתָּנָה אַחַת — יִנָּתְנוּ מַתָּנָה אַחַת. מַתַּן אַרְבַּע בְּמַתַּן אַרְבַּע — יִנָּתְנוּ בְּמַתַּן אַרְבַּע. מַתַּן אַרְבַּע בְּמַתָּנָה אַחַת — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִנָּתְנוּ בְּמַתַּן אַרְבַּע. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יִנָּתְנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת.

פירוש ברטנורא

וכשנתערב בדם פסולין דמלתא דשכיחא, לא פליג רר' אליעזר. ותנא קמא סבר פעמים שדם התמצית רבה על דם הנפש, הלכך גזר היכא דלא רבה אטו היכא דרבה. ומיהו היכא דלא נמלך הכהן בב"ד אם יתן מתערובת זו אם לאו ונתן מאליו, מודה ת"ק דכשר, דגזירה בעלמא היא ובדיעבד כשר. וכי אתי לאמלוכי, אמרינן ליה לשופכו אמה משום גזירה. והלכה כחכמים:

ח דם תמימים שנתערב בדם בעלי מומין ישפך לאמה. ובהא לא פליג ר' אליעזר, דעבר בוריקתן משום לא תקריבו: **נתער בכוס בכוסות.** כוס דם של בעל מום בכוסות של דם כשר, ואין ידוע איזהו כוס של דם בעל מום: **ר' אליעזר אומר אם קרב אחד מהם כו'.** כדרך שנחלקו באברים ואברי בעלי מומין, כך נחלקו בכוסות, וכדפרישנא לעיל. וצריכא לאפלוגי בתרווייהו, דאי אשמועינן באברים, בהא קאמר רבי אליעזר יקרבו משום דאתעבידא כפרתן בהכשר, דהיינו זריקת דמן שהיא עיקר כפרה, אבל גבי כוס בכוסות דעיקר כפרה בקלקול, אימא לא, צריכא:

ט הנתנין למטה. מחוט הסקרא. כגון דם עולה ואשם ושלמים ובכור ופסח ומעשר, שנתערבו בדם חטאת שהוא ניתן למעלה: **ר' אליעזר אומר יתן למעלה.** מתנות חטאת. ואע"פ שדם התחתונים מעורב בו. הואיל ואינו מתכוין לתת התחתונים למעלה רואה אני אותם כאילו הם מים. ומפני שמצוה להקדים עליונים לתחתונים, שכל החטאות קודמות לעולות, הלכך נותן למעלה תחלה ואח"כ למטה, ונתינת מטה תעלה לו לשפיכת שיריים של חטאת ולהתחלת מתנות עולה: **ישפכו לאמה.** דלית להו רואים: **ואם לא נמלך ונתן כשר.** דהא ניתן ממנו למעלה. ואין הלכה כר' אליעזר:

י הנתנין במתנה אחת. בגמרא מפרש כגון כוס דם בכור שנתערב בכוס דם מעשר: **ינתנו מתנה אחת.** מכל כוס וכוס יתן מתנה אחת מכוס זה ומתנה אחת מכוס זה: **מתן ארבע במתן ארבע.** כגון דם עולה בדם שלמים או בדם אשם, ששניהם טעונים שתי מתנות שהן ארבע ושניהם תחתונים: **מתן**

משניות מבוארות – קהתי

יום חמישי

באור משנה ח

משנתנו ממשיכה בתערובת מיני דמים.

דַּם תְּמִימִים – דם של קרבנות כשרים, שנתערב **בְּדַם בַּעֲלֵי מוּמִים** – שהוא פסול לזריקה, **יִשָּׁפֵךְ לָאַמָּה** – לתעלת המים שבעזרה; ואף רבי אליעזר מודה בזה, שהרי כתוב בתורה (ויקרא כב, כ): "כל אשר בו מום לא תקריבו". **כּוֹס בְּכוֹסוֹת** – כוס דם של בעלי מומים שנתערב בכוסות דם תמימים, כלומר שלא נתערב דם בדם אלא כוס בכוסות, ואין מכירים איזהו הכוס של דם בעלי מומים, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קָרַב כּוֹס אֶחָד** – אם כהן לא ידע על התערובת וזרק בשוגג את הדם של כוס אחד, **יִקְרְבוּ כָּל הַכּוֹסוֹת** – מותר כבר לזרוק את הדם של כל הכוסות, שאנו אומרים: הכוס שקרב תחילה, דם בעלי מומים היה, והשאר דם כשר הוא. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים; אֲפִלּוּ קָרְבוּ כֻּלָּם, חוּץ מֵאֶחָד מֵהֶן** – אפילו זרק כהן בשוגג דם כל הכוסות, חוץ מאחד שנשאר, **יִשָּׁפֵךְ לָאַמָּה** – שפסול הוא לזריקה, שמא הוא דם בעלי מומים. — מחלוקת זו של רבי אליעזר וחכמים בתערובת הכוסות, דומה היא בכול למחלוקתם ששנינו למעלה (משנה ה) בתערובת האיברים, ואף כאן לא הכשיר רבי אליעזר אלא שניים שניים, אבל אחד אחד לא, כמו שבארנו שם; ומה שאומרים חכמים "חוץ מאחד", היינו חוץ מזוג אחד, כמבואר שם. בגמרא מבואר, שיש צורך להשמיענו מחלוקת רבי אליעזר וחכמים בין באיברים ובין בכוסות, שכן באיברים באה המשנה להשמיע, שאף על פי שכבר נזרק דמם כהוגן, מכל מקום סוברים חכמים, שהאיברים פסולים; ובכוסות באה המשנה להשמיע, שאף על פי שהקלקול הוא בדם שהוא עיקר הכפרה, מכל מקום סובר רבי אליעזר שאם קרב כוס אחד יקרבו כל הכוסות.

באור משנה ט

הַנִּתָּנִין לְמַטָּה – דמי הקרבנות הניתנים למטה מחוט הסיקרא, כגון דם של עולה ואשם ושלמים, **שֶׁנִּתְעָרְבוּ בַּנִּתָּנִין לְמַעְלָה** – בדמי קרבן חטאת הניתנים למעלה מחוט הסיקרא, על ארבע קרנות המזבח, כמו ששנינו לעיל (ה, ג), **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִתֵּן לְמַעְלָה** – יתן תחילה מן התערובת ארבע מתנות למעלה על ארבע קרנות המזבח, כמו בדם חטאת, שכן חטאת קודמת לעולה; **וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת הַתַּחְתּוֹנִים לְמַעְלָה כְּאִלּוּ הֵן מַיִם** – מה שמערב במתנות, שנתן למעלה, מהדמים הניתנים למטה, רואים אותם כאילו הם מים, **וַיַּחֲזֹר וְיִתֵּן לְמַטָּה** – אחר כך יתן מן התערובת למטה מחוט הסיקרא, כדין הדמים הניתנים למטה, והנתינה למטה תעלה לו אף לשפיכת שיירי הדם של החטאת, שדינם להישפך למטה על יסוד דרומי (לעיל ה, ג). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יִשָּׁפְכוּ לָאַמָּה** – לפי שאינם סוברים, שרואים את התחתונים למעלה כאילו הם מים, וכיון שאסור לשנות מקום הדם, לפיכך אין תקנה לתערובת זו, ויישפכו לאמת המים שבעזרה. **וְאִם לֹא נִמְלַךְ** – אם לא בא לשאול על דם התערובת, אם הוא כשר לזריקה, **וְנָתַן** – ארבע מתנות למעלה, **כָּשֵׁר** – ויחזור ויתן למטה (ברייתא בגמרא).

יום ששי

באור משנה י

בפרק ה למדנו על שלושה סוגי קרבנות, שדמיהם ניתנים על המזבח החיצון, והם:
א. החטאת – בין חטאת הציבור בין חטאת היחיד – דמה טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות המזבח; ב. העולה, האשם, שלמי ציבור (כבשי עצרת), התודה, איל נזיר, השלמים – כל אלו דמן טעון שתי מתנות שהן ארבע למטה מחוט הסיקרא;
ג. בכור בהמה, מעשר בהמה, קרבן הפסח – כל אלו דמן טעון מתנה אחת כנגד היסוד (למטה מחוט הסיקרא). משנתנו דנה בדמים של סוגי הקרבנות הללו שנתערבו זה בזה.

הַנִּתָּנִין מַתָּנָה אַחַת שֶׁנִּתְעָרְבוּ בַּנִּתָּנִין בְּמַתָּנָה אַחַת – כגון דם בכור שנתערב בדם מעשר בהמה, **יִנָּתְנוּ מַתָּנָה אַחַת** – למטה מחוט הסיקרא, כמבואר לעיל. **מַתַּן אַרְבַּע בְּמַתַּן אַרְבַּע** – הניתנים שתי מתנות שהן ארבע שנתערבו בניתנים שתי מתנות שהן ארבע, כגון דם עולה בדם שלמים, וכיוצא באלו, כפי שהזכרנו לעיל, **יִנָּתְנוּ בְּמַתַּן אַרְבַּע** – שתי מתנות שהן ארבע, שהרי דין מתנותיהם שווה, והן למטה מחוט הסיקרא. **מַתַּן אַרְבַּע בְּמַתָּנָה אַחַת** – הניתנים שתי מתנות שהן ארבע שנתערבו בניתנים מתנה אחת, כגון דם עולה שנתערב בדם בכור, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִנָּתְנוּ בְּמַתַּן אַרְבַּע** – שתי מתנות שהן ארבע, ויוצא ידי שניהם, שרואה אני את המתנות

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל בַּל תִּגְרַע? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וַהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל בַּל תּוֹסִיף? אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: לֹא נֶאֱמַר בַּל תּוֹסִיף אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: לֹא נֶאֱמַר בַּל תִּגְרַע אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ. וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כְּשֶׁנָּתַתָּ — עָבַרְתָּ עַל בַּל תּוֹסִיף, וְעָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה בְּיָדְךָ; וּכְשֶׁלֹּא נָתַתָּ — עָבַרְתָּ עַל בַּל תִּגְרַע, וְלֹא עָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה בְּיָדְךָ.

יא הַנִּתָּנִין בִּפְנִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ עִם הַנִּתָּנִין בַּחוּץ — יִשָּׁפְכוּ לָאַמָּה. נָתַן בַּחוּץ וְחָזַר וְנָתַן בִּפְנִים — כָּשֵׁר. בִּפְנִים וְחָזַר וְנָתַן בַּחוּץ — רַבִּי עֲקִיבָא פּוֹסֵל, וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִים. שֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כָּל הַדָּמִים שֶׁנִּכְנְסוּ לְכַפֵּר בַּהֵיכָל — פְּסוּלִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: חַטָּאת בִּלְבַד. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הָאָשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז, ז): "כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם".

פירוש ברטנורא

ארבע במתן אחד. כגון עולה בבכור ששניהם תחתונים: **רא"א ינתנו במתן ארבע.** ורואה אני את מתנות היתירות הניתנות מדם הבכור כאילו הם מים. ואין זה בל תוסיף: **במתנה אחת.** שלא יעבור על בל תוסיף. וידי עולה יצא, דכל הנתנים על מזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כיפר: **ולא עשית מעשה בידך.** ואינו דומה עושה מעשה, ליושב ואינו עושה ואיסור בא מאיליו. והלכה כרבי יהושע:

יא הנתנין בפנים כו' ישפכו לאמה. דלא אמרינן רואים, ואסור לשנות את אלו מפני הכשרן של אלו. ורבי אליעזר דסבר אמרינן רואין, לא פליג הכא. דהיכי לעביד, ניתיב לחוץ והדר לפנים, כשם שמצוה להקדים עליונים לתחתונים כך מצוה להקדים פנימי לחיצון, דפנימי חשוב. ניתיב בפנים והדר ניתיב בחוץ, כיון דאיכא חטאת ואשם שאם נתערב דמם בדמים הפנימים לא מצי למימר יתן בפנים ואחר כך יתן בחוץ משום דמפסלי חיצונים, לא פסיקא ליה. וא"ת לפסלינהו לחיצונים כדי להכשיר פנימים. למפסלינהו בידים לא קאמר ר' אליעזר, ומוטב להמתין עד שקיעת החמה ויפסלו מאליהן וישפכו לאמה: **נתן בחוץ.** כהן שלא נמלך ונתן מתערובת זו בחוץ, כשר: **ר' עקיבא פוסל. החיצון.** שכל דמים החיצונים שנכנסו לפנים נפסלו: **וחכמים מכשירים.** בכל הקרבנות, חוץ מחטאת החיצונה דמיפסלא משום וכל חטאת אשר יובא כו'. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

היתירות הניתנות מדם הבכור כאילו הם מים. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יִנָּתְנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת** – אף על פי שעולה טעונה שתי מתנות שהן ארבע מכל מקום יוצא ידי העולה אף במתנה אחת, שכן שנינו (ד, א): "כל הניתנים על המזבח החיצון שנתנן מתנה אחת, כיפר". – בגמרא מבואר, שבמשנתנו וכן גם במשנה הקודמת לא מדובר בדמים שנבללו, אלא בכוסות דם שנתערבו, והמתנות שנותנים, כפי שלמדנו לעיל, ינתנו מכל כוס וכוס. **אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – לרבי יהושע: **וַהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל בַּל תִּגְרַע** – כשאינו נותן מדם מתן ארבע (כגון מדם העולה) אלא מתנה אחת, הרי הוא עובר על לאו של בל תגרע, שכתוב (**דברים יג, א**): "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות... ולא תגרע ממנו", וכיצד תאמר: ינתנו במתנה אחת? **אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** – לרבי אליעזר: **וַהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל בַּל תּוֹסִיף** – כשנותן מדם של מתנה אחת (כגון מדם הבכור) ארבע מתנות, הרי הוא עובר על לאו של בל תוסיף, שכתוב (**שם**): "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות, לא תוסף עליו", וכיצד תאמר: ינתנו במתן ארבע? **אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – אמנם רבי אליעזר סובר: רואה אני את המתנות היתירות כאילו הם מים, כמו שבארנו לעיל, ואינו עובר על בל תוסיף, אלא שלפי שיטתו של רבי יהושע, שאינו סובר "רואה אני את המתנות היתירות כאילו הם מים", בא להשיב לו: **לֹא נֶאֱמַר בַּל תּוֹסִיף אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ** – כשהדם הוא בעצמו בלי תערובת, אבל בתערובת אינו עובר על בל תוסיף. **אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: לֹא נֶאֱמַר בַּל תִּגְרַע אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ** – אף האיסור של בל תגרע אינו אלא כשהדם הוא בעצמו, אבל לא לגבי תערובת; וכיון שיוצא במתנה אחת, למה נזקיקנו למתן ארבע? **וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כְּשֶׁנָּתַתָּ** – שתי מתנות שהן ארבע, **עָבַרְתָּ עַל בַּל תּוֹסִיף, וְעָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה בְּיָדְךָ** – עשית את העבירה בידים, **וּכְשֶׁלֹּא נָתַתָּ** – אלא מתנה אחת, **עָבַרְתָּ עַל בַּל תִּגְרַע, וְלֹא עָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה בְּיָדְךָ** – אף אם עברת על בל תגרע, מכל מקום לא עשית את העבירה בידים, ואינו דומה עושה מעשה בידים למי שאינו עושה, והעבירה באה מאליה; הלכך מוטב שיתן מתנה אחת מאשר ארבע מתנות. והלכה כרבי יהושע.

באור משנה יא

בהקדמה לבאור המשנה הקודמת מנינו סוגי הקרבנות, שדמיהם ניתנים על המזבח החיצון. ויש קרבנות שדמיהם ניתנים בפנים ההיכל, על הפרוכת ועל מזבח הזהב, כמו שלמדנו לעיל (ה, א-ב), והן **החטאות הפנימיות**. משנתנו דנה בדם חטאת פנימית שנתערב בדם קרבן חיצוני.

הַנִּתָּנִין בִּפְנִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ עִם הַנִּתָּנִין בַּחוּץ – דמי חטאת פנימית שנתערבו בדמי קרבן הניתנים על מזבח החיצון, **יִשָּׁפְכוּ לָאַמָּה** – לתעלת המים שבעזרה, שאין לזרוק לכתחילה מתערובת זו, לפי שאסור לשנות דמים אלו כדי להכשיר את אלו. **נָתַן בַּחוּץ** – כהן שלא נמלך ונתן מן התערובת תחילה על המזבח החיצון, **וְחָזַר וְנָתַן בִּפְנִים** – ואחר כך נתן ממנה את המתנות בפנים, **כָּשֵׁר** – בדיעבד. ברם, לכתחילה אסור להקדים חיצון לפנימי. **בִּפְנִים וְחָזַר וְנָתַן בַּחוּץ** – ואם נתן תחילה בפנים ואחר כך על המזבח החיצון, **רַבִּי עֲקִיבָא פּוֹסֵל** – את הקרבן החיצוני, לפי שנפסל הדם כשנכנס לפנים, כמבואר לקמן במשנתנו; **וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִים** –בדיעבד, חוץ מדמי חטאת חיצונית שנתערבו בדמי חטאת פנימית, שאף חכמים פוסלים בהם, כשנתן בפנים ואחר כך בחוץ, כפי שיבואר הטעם לקמן במשנתנו. **שֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כָּל הַדָּמִים** – הניתנים על מזבח החיצון, **שֶׁנִּכְנְסוּ לְכַפֵּר בַּהֵיכָל** – שהכניסו אותם להיכל, כדי להזות מהם שם, **פְּסוּלִין** – נפסלו הדמים; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: חַטָּאת בִּלְבַד** – דם חטאת חיצונית בלבד נפסל, אם נכנס לכפר בהיכל, שנאמר (**ויקרא ו, כג**): "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקודש לא תאכל, באש תשרף", ודורשים את הכתוב, שאם נכנס מדם החטאת החיצונית להיכל, החטאת פסולה, לפי שנפסל הדם. אבל דמי קרבנות חיצוניים אחרים שנכנסו לפנים, אינם נפסלים. ברם, רבי עקיבא דורש "וכל חטאת", שבא לרבות גם קרבנות חיצוניים אחרים, שאם דמיהם נכנסו להיכל, נפסלו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הָאָשָׁם** – דינו כחטאת, שאם דמו נכנס לפנים, נפסל, **שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם"** – רבי אליעזר סובר כחכמים, שאין הכתוב פוסל אלא בדם חטאת, אלא הואיל וכתוב "כחטאת כאשם" אנו למדים שדין האשם כדינו של החטאת. והלכה כחכמים, שאין דם חיצון הנכנס לפנים פסול אלא דם חטאת בלבד.

שבת קודש

באור משנה יב

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שדם חטאת חיצונית שנכנס לפנים נפסל, דנה משנתנו בחטאת שחלק מדמה יצא לחוץ או נכנס לפנים.

יב חַטָּאת שֶׁקִּבֵּל דָּמָהּ בִּשְׁנֵי כוֹסוֹת, יָצָא אֶחָד מֵהֶן לַחוּץ — הַפְּנִימִי כָּשֵׁר. נִכְנַס אֶחָד מֵהֶן לִפְנִים — רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מַכְשִׁיר בַּחִיצוֹן; וַחֲכָמִים פּוֹסְלִין. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: מָה אִם בִּמְקוֹם שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה פּוֹסֶלֶת בַּחוּץ, לֹא עָשָׂה אֶת הַמִּשְׁאָר כַּיּוֹצֵא — מְקוֹם שֶׁאֵין הַמַּחֲשָׁבָה פּוֹסֶלֶת בִּפְנִים, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה אֶת הַמִּשְׁאָר כַּנִּכְנָס? נִכְנַס לְכַפֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִפֵּר — פָּסוּל; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּכַפֵּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם הִכְנִיס שׁוֹגֵג — כָּשֵׁר. כָּל הַדָּמִים הַפְּסוּלִין שֶׁנִּתְּנוּ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ — לֹא הִרְצָה הַצִּיץ אֶלָּא עַל הַטָּמֵא, שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עַל הַטָּמֵא, וְאֵינוֹ מְרַצֶּה עַל הַיּוֹצֵא.

פרק תשיעי

א הַמִּזְבֵּחַ מְקַדֵּשׁ אֶת הָרָאוּי לוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל הָרָאוּי לָאִשִּׁים — אִם עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו, ב): "הוּא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ", מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לָאִשִּׁים, אִם עָלְתָה לֹא תֵרֵד, אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא

פירוש ברטנורא

יב יצא אחד מהן לחוץ. חוץ לעזרה: **הפנימי כשר.** ונותן ממנו מתנותיו והקרבן כשר: **וחכמים פוסלין.** דכתיב (ויקרא ו) אשר יובא מדמה, ואפילו מקצת דמה, פסול, מדלא כתיב את דמה: **ומה אם במקום שהמחשבה פוסלת בחוץ.** כלומר, ומה חוץ, שהוא מקום שהמחשבה פוסלת בו שאם חישב בשחיטה על מנת לזרוק דמה לחוץ, פסולה: **לא עשה.** אצל מוציא מקצת דמה לחוץ את המשוייר בפנים כיוצא, כדאמריתו הפנימי כשר: **מקום שאין המחשבה פוסלת בפנים.** כלומר היכל שהוא מקום שאין מחשבה פוסלת בו, שאם שחט על מנת ליתן את הנתנים בחוץ בפנים כשר, אינו דין כו'. ואין הלכה כר' יוסי הגלילי. ודוקא בדם הוא דאמרינן דאם יצא חוץ לעזרה או נכנס בפנים להזות ממנו בהיכל נפסל. אבל בשר קדשים נהי דאם יצא לחוץ נפסל ואסור באכילה, דכתיב (שמות כ"ב) ובשר בשדה טריפה, בשר שיצא חוץ למחיצתו, דהיינו קדשי קדשים חוץ לעזרה וקדשים קלים מחוץ לעיר, נעשה כאילו הוא בשר בשדה והרי הוא טריפה ולא תאכלו. מכל מקום אם נכנס לפנים אל תוך ההיכל לא נפסל בשביל כן ומותר באכילה, דאמר קרא אשר יובא מדמה לא תאכל, מדמה ולא מבשרה: **עד שיכפר.** בהיכל: **ר' יהודה אומר כו'.** והלכה כר"י: **ואין הציץ מרצה על היוצא.** ואע"ג דפסולים שעלו לא ירדו, ארצויי מיהא לא ארצו, דכתיב בציץ (שם כ"ח) ונשא אהרן את עון הקדשים, ובפרשת אמור כתיב כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים וגו' וטומאתו עליו, מה קדשים האמורים להלן בטומאה הכתוב מדבר, אף עון קדשים האמורים בציץ בטומאה הכתוב מדבר:

ט א המזבח מקדש את הראוי לו. ופליגי תנאי בפירושא דמתניתין מאי ניהו הראוי לו: **ר' יהושע אומר כל הראוי לאשים.** להשרף על גבי האש, אע"פ שנפסל, אם עלה למזבח קדשו המזבח ונעשה לחמו, ואם עלה לא ירד. אבל דבר שאין ראוי לאש, כגון דם פסול ונסכים פסולים, אפילו אם עלו ירדו:

משניות מבוארות – קהתי

חַטָּאת שֶׁקִּבֵּל דָּמָהּ בִּשְׁנֵי כוֹסוֹת – חטאת חיצונית שקבל הכהן את דמה בשני כוסות, **יָצָא אֶחָד מֵהֶן לַחוּץ** – אם הוציאו אחד הכוסות הללו חוץ לעזרה, שנפסל ביוצא, **הַפְּנִימִי כָּשֵׁר** – כוס הדם שנשאר בפנים העזרה כשר, ונותן ממנו מתנותיו, והחטאת כשרה. **נִכְנַס אֶחָד מֵהֶן לִפְנִים** – אם הכניסו אחד הכוסות להיכל, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מַכְשִׁיר בַּחִיצוֹן** – הכוס שלא נכנס לפנים כשר לזרוק ממנו את הדם; **וַחֲכָמִים פּוֹסְלִין** – הואיל וחלק מן הדם נכנס לפנים, כל הדם פסול, שכתוב בענין דם חטאת הנכנס לפנים **(ויקרא ו, כג)**: "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקודש לא תאכל, באש תשרף", ודרשו "מדמה" – ואפילו מקצת דמה נכנס לפנים, פסול כל הדם. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: מָה אִם בִּמְקוֹם שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה פּוֹסֶלֶת בַּחוּץ** – כלומר מה חוץ לעזרה, שהוא מקום שהמחשבה פוסלת בו, שאם שחט על מנת לזרוק את הדם חוץ לעזרה פסול, ואף על פי כן **לֹא עָשָׂה אֶת הַמִּשְׁאָר כַּיּוֹצֵא** – במוציא מקצת הדם לחוץ אין דינו של הדם שנשתייר בפנים כדינו של היוצא, שהרי הכל מודים שאם יצא כוס אחד לחוץ, הכוס שנשתייר כשר, **מְקוֹם שֶׁאֵין הַמַּחֲשָׁבָה פּוֹסֶלֶת בִּפְנִים** – כלומר בפנים ההיכל, שאין המחשבה פוסלת בו, שאם שחט על מנת לזרוק את הדם בהיכל, כשר (כמו ששנינו לעיל ג, ו), **אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה אֶת הַמִּשְׁאָר כַּנִּכְנָס** – כלום אינו קל וחומר, שהכוס שנשתייר ולא נכנס לפנים כשר? ברם, חכמים אינם דורשים קל וחומר זה, לפי שמפורש בכתוב: "מדמה" – ואפילו מקצת דמה, כמו שהבאנו לעיל. והלכה כחכמים. **נִכְנַס לְכַפֵּר** – אם הכניסו דם החטאת החיצונית להיכל על מנת להזותו בפנים, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִפֵּר** – שלא זרק שם את הדם, **פָּסוּל** – הדם, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – בברייתא בגמרא מבואר טעמו: נאמר כאן: "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקודש" ונאמר להלן **(ויקרא טז, יז)**: "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש", מה להלן בשלא כיפר (שכן "בבואו לכפר" משמע מתחילת ביאת המכפר), אף כאן בשלא כיפר (בתחילת הבאתה על מנת לכפר; אף על פי שלא כיפר, נפסל). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּכַפֵּר** – אין הדם שנכנס לפנים פסול אלא אם כן הזה ממנו שם. בברייתא בגמרא מבואר, שרבי שמעון לומד מן הכתוב **(שם, כז)**: "ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת אשר הובא את דמם לכפר בקודש" – מה להלן בשכיפר, שהרי מדובר שם בשריפת פר ושעיר של יום הכיפורים, ושריפה לאחר כפרה היא, אף כאן בשכיפר. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם הִכְנִיס שׁוֹגֵג** – אפילו זרקו שם, **כָּשֵׁר** – הדם. והלכה כרבי יהודה. **כָּל הַדָּמִים הַפְּסוּלִין שֶׁנִּתְּנוּ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, לֹא הִרְצָה הַצִּיץ** – שנאמר בציץ **(שמות כח, לח)**: "והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים", ובאה משנתנו ללמד שאין הציץ מרצה על הקרבן שיהא כשר, אם נזרק עליו דם שנפסל, **אֶלָּא עַל הַטָּמֵא** – שאם נטמאו הבשר והחלב וזרק את הדם, הורצה הקרבן, **שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עַל הַטָּמֵא** – ואפילו אימורים או איברי עולה שנטמאו והקטירן, הציץ מרצה שיהא הקרבן כשר, **וְאֵינוֹ מְרַצֶּה עַל הַיּוֹצֵא** – שאם יצא הדם חוץ לעזרה, אף שחזר והכניסו וזרקו על המזבח, אין הציץ מרצה, והקרבן פסול **(עיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב")**.

באור משנה א

כתוב בתורה (שמות כט, לז): "והיה המזבח קדש קדשים כל הנוגע במזבח יקדש", ומכאן למדים, שאפילו קרבן פסול שעלה על המזבח נתקדש על ידי המזבח, ושוב אינו יורד ממנו. פרקנו בא ללמד, אילו הם הדברים, שאם עלו על המזבח לא ירדו, ואילו הם הדברים שאפילו עלו, ירדו.

הַמִּזְבֵּחַ מְקַדֵּשׁ אֶת הָרָאוּי לוֹ – אם עלה על המזבח דבר הראוי לו, המזבח מקדש אותו, שלא ירד ממנו. ונחלקו תנאים במושג "ראוי לו": **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל הָרָאוּי לָאִשִּׁים** – כל דבר הראוי לאש המזבח, אף על פי שנפסל, **אִם עָלָה** – על המזבח, **לֹא יֵרֵד** – ממנו, שקידשו המזבח, **שֶׁנֶּאֱמַר: "הוּא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ"** – ודורש רבי יהושע: "היא העולה על מוקדה", "היא" – בהווייתה תהא, שאם הוא דבר שהוא למוקד (לאש) למזבח ועלה עליו, יהא בהווייתו ולא ירד, **מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לָאִשִּׁים** – שהרי העולה נשרפת כולה על המזבח, **אִם עָלְתָה לֹא תֵרֵד** – כמו

רָאוּי לָאִשִּׁים, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ — אִם עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ", מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלְתָה לֹא תֵרֵד, אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד. אֵין בֵּין דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אֶלָּא הַדָּם וְהַנְּסָכִים, שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא יֵרְדוּ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יֵרְדוּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַזֶּבַח כָּשֵׁר וְהַנְּסָכִים פְּסוּלִים, הַנְּסָכִים כְּשֵׁרִין וְהַזֶּבַח פָּסוּל, אֲפִלּוּ זֶה וְזֶה פְּסוּלִין — הַזֶּבַח לֹא יֵרֵד, וְהַנְּסָכִים יֵרְדוּ.

פירוש ברטנורא

היא העולה על מוקדה. דבר שהוא למוקד ועלה, הרי הוא בהוייתו ולא ירד. היא, משמע בהוייתה תהא: **רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח.** ואפילו דם ונסכים שנפסלו, אם עלו לא ירדו. ואין לך למעט אלא דבר שלא הוברר לחלקו של מזבח מעולם, כגון קמצים שלא קדשו בכלי אחר קמיצה, דאע"ג דהמנחה כולה קדשה בכלי אין זה חלק גבוה ברור, שאין המנחה קריבה כולה. ובקמיצה בלא מתן כלי, אין זה מבורר למזבח, ואינו מתקדש אפילו עלה על גבי המזבח: **אלא הדם והנסכים.** שהם ראוים למזבח ואינם ראויים לאשים: **ר"ש אומר הזבח כשר והנסכים פסולים.** ר' שמעון סבירא ליה בנסכים של זבח כרבי יהושע, ובדם ובנסכים הבאים בפני עצמן כרבן גמליאל. ולא ממוקדה יליף, אלא מקרא דכתיב (שמות כ"ט) כל הנוגע במזבח יקדש, וכתיב בתריה וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה, אין המזבח מקדש אלא דומיא דעולה, מה עולה הבאה בגלל עצמה, אף כל הבאים בגלל עצמן, יצאו נסכים הבאים בגלל הזבח. הלכך בין שהזבח כשר והנסכים פסולים כגון שיצאו או נטמאו, בין שהזבח פסול והנסכים כשרים, דהואיל והן באים בגללו נפסלים עמו ובטלה תורת הקדש מהן: **ואפילו זה וזה פסולים הזבח לא ירד.** שהמזבח מקדשו: **והנסכים ירדו.** כיון שאין באים בגלל עצמן אינן דומיא דעולה ואין מזבח מקדשן. והלכה כר' יהושע:

משניות מבוארות – קהתי

שבארנו, **אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי לָאִשִּׁים, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד** – דהיינו אימורי הקרבנות, שדינם להיקרב על אש המזבח, אף על פי שנפסלו, אם עלו לא ירדו; אבל דם פסול ונסכים פסולים, הואיל ואינם ראויים לאש, אפילו עלו, ירדו. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ** – ואפילו אינו ראוי לאש המזבח, כגון דם ונסכים, **אִם עָלָה לֹא יֵרֵד** – מעל המזבח, **שֶׁנֶּאֱמַר: "הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ"** – ודורש רבן גמליאל: "היא העולה... על המזבח", **מָה עוֹלָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלְתָה לֹא תֵרֵד** – שכתוב: "היא", בהווייתה תהא, **אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ, אִם עָלָה לֹא יֵרֵד** – ואין הפסוק ממעט אלא קומץ של מנחה שלא נתקדש בכלי, שהואיל ולא הוברר חלקו של מזבח, אפילו עלה על גבי המזבח אינו מתקדש. **אֵין בֵּין דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אֶלָּא הַדָּם וְהַנְּסָכִים** – שראויים הם למזבח ואינם ראויים לאש, **שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לֹא יֵרְדוּ** – אף שנפסלו לא ירדו, וזורקים את הדם ומנסכים את היין, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יֵרְדוּ** – הואיל ואינם ראויים לאש המזבח. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַזֶּבַח כָּשֵׁר וְהַנְּסָכִים פְּסוּלִים** – נסכים הבאים עם הזבח, בין אם הזבח כשר והנסכים פסולים, כגון שיצאו או שנטמאו, בין אם **הַנְּסָכִים כְּשֵׁרִין וְהַזֶּבַח פָּסוּל** – שנפסלים הנסכים להקרבה מחמת פסולו של הזבח, הואיל והם באים בגללו, **אֲפִלּוּ זֶה וְזֶה פְּסוּלִין** – שגם הזבח וגם הנסכים נפסלו, אם עלו על המזבח, **הַזֶּבַח לֹא יֵרֵד** – שהמזבח מקדשו, **וְהַנְּסָכִים יֵרְדוּ** – שהואיל ואינם באים בגלל עצמם, אין המזבח מקדשם. בגמרא מבואר טעמו של רבי שמעון, שכתוב **(שמות כט, לז)**: "כל הנוגע במזבח יקדש", וכתוב אחריו **(שם, לח-מב)**: "וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה תמימים שנים ליום... עולת תמיד לדורותיכם", ומכאן לומד רבי שמעון, שאין המזבח מקדש אלא כל הדומה לעולה, מה עולה הבאה בגלל עצמה, אף כל הבאים בגלל עצמן, יצאו נסכים הבאים בגלל הזבח; הלכך בין שהנסכים פסולים ובין שהזבח פסול, הזבח אינו יורד והנסכים יורדים. אבל נסכים הבאים בפני עצמם בנדבה, אף שנפסלו, אם עלו לא ירדו. ברם, רבן גמליאל סובר, שבין נסכים הבאים בפני עצמם ובין נסכים הבאים עם הזבח לא ירדו, הואיל וראויים הם למזבח. ורבי יהושע סובר שבין אלו ובין אלו ירדו, הואיל ואינם ראויים לאשים. והלכה כרבי יהושע.

אגרות קודש

ב"ה, א' כסלו, תשכ"ג
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה רפאל שי' וזוגתו מרת רחל תחי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו ממוצש"ק והקודמיו ות"ח על הבשורה טובה בנוגע לעריכת הערב מסיבה, כן יבשרו טוב תכה"י בכגון הנ"ל ובכללות בעניני הפצת היהדות המסורתית הלוך והוסיף, ויוסיף גם זה בברכת השי"ת והצלחתו - בהנ"ל וכן בענינים הפרטים במילוי משאלות לבבם לטובה.

והרי נמצאים אנו בחדש כסלו חדש החסידותי, חדש הנסים והגאולה מכל ענינים המבלבלים, ואדרבה באופן של שלום וכמ"ש פדה בשלום.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

מ. שניאורסאהן

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף יט ע"ב: שנינו במשנה: **וּלְטַהֲרַת מְצוֹרָע.**

המקור שדווקא ביום: **דִּכְתִיב** (ויקרא יד ב) **'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ',** כלומר שצריך להיטהר דווקא ביום.

שנינו במשנה: **כָּל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לְקְצִירַת הָעוֹמֶר וכו'.**

הגמרא מבארת את הטעם שדווקא הלילה כשר לקצירת העומר: **דְּאָמַר מַר** בברייתא (מנחות סו.), **קְצִירָה** של תבואת העומר, **וּסְפִירָה** של העומר, נעשות דווקא **בַּלַּיְלָה**, ולמדים אותן ממה שנאמר בספירת העומר (ויקרא כג טו) 'תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה', ש'תמימות' מתקיים רק אם מתחילים לספור בלילה, **וַהֲבָאָה** של העומר נעשית דווקא **בַּיּוֹם,** שנאמר בה (שם) 'מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם'.

שנינו במשנה: **וּלְהַקְטִיר חֲלָבִים וְאֵבָרִים.**

המקור שהוא כל הלילה: **דִּכְתִיב** בעולה (ויקרא ו ב) 'הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ **כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר',** והוא הדין לשאר הקרבנות.

שנינו במשנה: **זֶה הַכְּלָל, דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּיּוֹם כָּשֵׁר כָּל הַיּוֹם.**

מבררת הגמרא: **'זֶה הַכְּלָל' לְאַתּוּיֵי מַאי,** הרי המשנה כבר פירטה את כל הדינים הכלולים בכך. משיבה הגמרא: **לְאַתּוּיֵי סִידּוּר** שני **הַבָּזִיכִין** - כפות הלבונה שעל שולחן לחם הפנים (ויקרא כד ז), **וְסִלּוּק** שני **הַבָּזִיכִין** הישנים שהיו בשבוע שקודם לכן, **וּכְרַבִּי יוֹסִי, דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, סִילֵּק אֶת** מערכת הלחם שעל השולחן **הַיְּשָׁנָה** בשבת **בְּשַׁחֲרִית, וְסִידֵּר אֶת הַחֲדָשָׁה** רק **בְּעַרְבִית** - בסוף יום השבת, **אֵין בְּכָךְ כְּלוּם,** שלא עבר על ציווי התורה שיהא הלחם תמיד על השולחן כדלהלן, **וּמָה** [-וכיצד] **אֲנִי מְקַיֵּים** מה שנאמר בלחם הפנים **(לפני ה' תמיד) ['לְפָנַי תָּמִיד'** (שמות כה ל)**], שֶׁלֹּא יְהֵא** הַשּׁוּלְחָן לן בלילה **בְּלֹא לֶחֶם.**

שנינו במשנה: **דָּבָר שֶׁמִּצְוָתוֹ בַּלַּיְלָה כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה.**

מבררת הגמרא: כלל זה **לְאַתּוּיֵי מַאי,** הרי כבר פירטה המשנה את הדברים שכשרים כל הלילה. משיבה הגמרא: **לְאַתּוּיֵי אֲכִילַת פְּסָחִים** שניתן לאוכלם כל ליל פסח, **וּדְלֹא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה.** דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בקרבן פסח (שמות יב ח) **'וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה', אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, נֶאֱמַר כָּאן 'בַּלַּיְלָה הַזֶּה', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** במכת בכורות (שם יב יב), **'וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה', מַה לְהַלָּן** עבר **עַד חֲצוֹת,** שהרי נאמר (שם יא ד) 'כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם', **אַף כָּאן** אכילת הפסח היא **עַד חֲצוֹת** בלבד. ולכך באה המשנה להוציא משיטתו, ולרבות שאכילת פסחים כשירה כל הלילה, ולא רק עד חצות.

הדרן עלך הקורא למפרע

פרק שלישי - הקורא עומד

בתחילת פרק זה משלים התנא את דיני קריאת המגילה, ואחר כך עובר לבאר את הלכות קריאת התורה.

משנה הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִילָּה, אם רצה קוראה כשהוא **עוֹמֵד, וְאִם** רצה קוראה **יוֹשֵׁב.** ובין אם **קְרָאָהּ** אדם **אֶחָד** להוציא את הציבור, ובין אם **קְרָאוּהָ שְׁנַיִם** יחד, **יָצְאוּ** השומעים ידי חובתם. **מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ** על קריאת המגילה, **יְבָרֵךְ, וּ**מקום שנהגו **שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ, לֹא יְבָרֵךְ** - אינו צריך לברך.

עתה מבארת המשנה את מנין העולים לקריאת התורה בכל ימות השנה: בימות החול **בְּשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי,** וכן **בְּשַׁבָּת בְּ**תפילת **הַמִּנְחָה, קוֹרִין** בתורה **שְׁלֹשָׁה** אנשים. **אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן** יותר משלשה קוראים, שלא לעכב את הציבור. **וְאף אֵין מַפְטִירִין בְּנָבִיא** אחר קריאות אלו. דין נוסף: **הַפּוֹתֵחַ** - הקורא הראשון, **וְהַחוֹתֵם בַּתּוֹרָה** - הקורא האחרון, **מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ,** כלומר, הראשון מברך לפניה, והאחרון מברך לאחריה, והאמצעי אינו מברך כלל.

רש"י

לטהרת מצורע — בצפרים ועץ ארז ואזוב ושני תולעת. **דאמר מר קצירה וספירה בלילה** — ויליף לה במסכת מנחות מקראי. **כל הלילה עד הבוקר** — "על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר". **וכרבי יוסי** — דאמר במסכת מנחות אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית — אף זו היתה תמיד. ומהו תמיד — שלא ילין שולחן בלא לחם. אבל לרבנן — טפחו של זה מסדר בצד טפחו של מסלק.

הדרן עלך הקורא למפרע

הקורא עומד ויושב. אם רצה עומד, אם רצה יושב: **קראוה שנים.** יחד יצאו ולא אמרינן אין שני קולות נשמעין כאחד: **לא יברך.** אין צריך לברך: **בשני ובחמישי בשבת ובשבת במנחה.** עזרא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי בבבא קמא בפרק מרובה (דף פב.) והכא אשמעינן דשלשה הן כהן ולוי וישראל: **ואין מוסיפין עליהן.** שלא יקשה לצבור מפני שהן ימי מלאכה ושבת במנחה סמוך לחשיכה הוא שהרי כל היום היו רגילין לדרוש: **ואין מפטירין.** משום האי טעמא גופיה:

וּפְלִינָא שיטתו **דְּרַב קְטִינָא**, על אביי, שהרי ללשון זו אין טומאת ספק בפרוזדור, שכיון שטעמו הוא משום שהולכים אחר החזקה לעולם דינו ודאי, שאם נמצא מן הלול ולפנים, ודאי טמא, ואם נמצא מן הלול ולחוץ, ודאי טהור, בין אם נמצא בקרקע הפרוזדור ובין אם נמצא בגגו, ורב קטינא הרי אמר שדם הנמצא בפרוזדור טמא מספק.

הגמרא ממשיכה ומבארת השיטות של רב חייא ושל רב קטינא לפי שאר הדעות המובאות בגמרא לעיל (יז:): **לְרַב הוּנָא** שאמר, נמצא הדם מן הלול ולפנים, טמא ודאי, נמצא מן הלול ולחוץ, טמא מספק, **לֹא פְּלִיגִי**, לא דברי רבי חייא ולא דברי רב קטינא, על שיטת רב הונא, וגם אין חולקים זה על זה, שיאמר רב הונא, **כָּאן** – מה שאמר רבי חייא שטמא הדם מדין ודאי, בשנמצא הדם **מִן הַלּוּל וְלִפְנִים, כָּאן** – ומה שאמר רב קטינא שטמא מדין ספק, בשנמצא הדם **מִן הַלּוּל וְלַחוּץ**, וכשיטת רב הונא.

מוסיפה הגמרא ומבררת: **אֶלָּא לְרָמִי בַּר שְׁמוּאֵל וּלְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, דְּאָמְרִי**, נמצא הדם **מִן הַלּוּל וְלַחוּץ, כְּפֵקוֹ טָהוֹר**, נמצא **מִן הַלּוּל וְלִפְנִים, כְּפֵקוֹ טָמֵא, הָנֵי** – דבריהם של רבי חייא ושל רב קטינא, הדנים בדם הנמצא בפרוזדור, **בְּמַאי מִתּוֹקְמָא** – במה נעמידם לשיטתם, מן ההכרח בשנמצא הדם **מִן הַלּוּל וְלִפְנִים**, שהרי בנמצא הדם מן הלול ולחוץ, לדבריהם, אין טמא הדם אפילו מספק, ואם כן, מתיישבים דבריהם עם דברי רב קטינא, שאמר שדם הנמצא בפרוזדור טמא מספק, שנעמיד דבריו בנמצא מן הלול ולפנים, אבל **לֵימָא פְּלִינָא דְּרַבִּי חִיָּיא**, שאומר שדם הנמצא בפרוזדור טמא מדין ודאי, על דבריהם, שלשיטתם, לעולם אין דם הנמצא בפרוזדור טמא מדין ודאי.

משיבה הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** משיטת רבי חייא לדבריהם, **כָּאן** – מה שאמר רבי חייא שטמא הדם מדין ודאי, מדובר, **כְּשֶׁנִּמְצָא** הדם **בְּקַרְקַע פְּרוֹזְדּוֹר** ומן הלול ולפנים, שהחדר נמצא בגובה הפרוזדור ודרך יציאת הדם מן החדר היא לקרקע הפרוזדור, ומודים רמי בר שמואל ורב יצחק שהולכים אחר חזקת הילוך הדם, וטמא הדם בודאי, **וְכָאן** – ומה שאמרו שטמא מדין ספק, מדובר **שֶׁנִּמְצָא** הדם **בְּגַג פְּרוֹזְדּוֹר**, שכיון שבאופן זה כבר יצא הדם מדרך הילוכו, שדם היוצא מן החדר לפרוזדור, דרכו להימצא בקרקעו ולא בגגו, ודם היוצא מן העליה, דרכו להימצא מן הלול ולחוץ, ובין כך אי אפשר לילך אחר חזקת דרך הילוכו, לכך יש לנו לתלותו בספקות, או שהגיע הדם מן החדר ועל ידי שהתהפכה עבר מקרקע הפרוזדור לגגו, או שהגיע מן העליה, ועל ידי שהזדקפה לאחוריה עבר בגג הפרוזדור מצד הלול שכלפי חוץ אל צד הלול שכלפי פנים, ועל כן טמא הדם מספק.

הגמרא להלן עוסקת בענין 'הולכים בהם אחר הרוב': **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָלְכוּ בּוֹ חֲכָמִים אַחַר הָרוֹב** – בשלשה מקרים, שהתעורר בהם דבר ספק, אמרו חכמים שיש לילך אחר הרוב, לתלות דבר הספק שהוא מן הרוב ולא מן המיעוט, **וַעֲשָׂאוּם** לאותם הספקות **כְּוַדַּאי**, שמחמת הרוב דנו בהם דין ודאי גמור, ויצאו מכלל ספק. ואלו הם: **מָקוֹר, שְׁלִיָּא, וְחֲתִיכָה**. ומבארת הגמרא: **מָקוֹר** מהו, **הָא דַּאֲמָרָן** במשנה לעיל (יז:), שאם נמצא דם בפרוזדור, ואין יודעים אם דם זה בא מן המקור [החדר] וטמא, או מן העליה וטהור, טמא הדם מדין ודאי לפי 'שחזקתו מן המקור', שמחזיקים הדם בחזקה שמן המקור הגיע, ומשום שרוב דמים באים מן החדר ולא מן העליה והולכים אחר הרוב לעשות הספק כודאי.

ממשיכה הגמרא לבאר: **שְׁלִיָּא** מהי, **דִּתְנַן** (לחלן כו.), הפילה האשה **שִׁלְיָא בַּבַּיִת**, אף על פי שלא נראה בה ולד **הַבַּיִת טָמֵא** כדין אהל המת, ומטמא אדם וכלים שיבואו תחתיו בטומאת מת, **וְלֹא** מטעם **שֶׁהַשִּׁלְיָא** עצמה טמאה כוָלָד, **אֶלָּא** משום **שֶׁאֵין שִׁלְיָא בְּלֹא** וָלָד, ואנו אומרים, ולד היה בשליא ומת, ומה שאינו נראה הוא משום שנימוח ונתערב בשליא לאחר שיצא מגוף האשה וטמא את הבית. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, אף שאין שליא בלא ולד, יש לומר, **נִמּוֹק** [–נימוח] **הַוָּלָד** ונעשה דם **עַד שֶׁלֹּא יָצָא** מן האשה, ונתערב בדם הלידה ונתבטל ברוב, ולא הספיק לטמא את הבית. הרי, מבואר בשיטת חכמים, שכיון שרוב שליות שבעולם יש בהם ולד, הולכים אחר הרוב ואומרים שבודאי היה ולד בשליא זו, ומטמאים מחמתה מדין ודאי, ששורפים עליה את התרומה שנמצאה בבית. ממשיכה הגמרא לבאר: **חֲתִיכָה** מהי, (דתנן) [**דְּתַנְיָא**], **הַמַּפֶּלֶת יָד חֲתוּכָה** בצורתה, שאצבעותיה חתוכות, **וְרֶגֶל חֲתוּכָה, אִמּוֹ**, של ולד זה שממנו יצאה החתיכה, **טְמֵאָה** בטומאת **לֵידָה**. וכיון שאין יודעים אם היה זה זכר או נקבה מטילים עליה חומרות של שניהם, שטמאה שבועיים כיולדת נקבה, וימי טהרתה, שלשים ושלשה כיולדת זכר. **וְאֵין חוּשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִגּוּף אָטוּם בָּאת** – ואין חוששים שמא איבר זה שנפל, בא מגוף אטום, ולד שחסר ממנו חלק שאין החי יכול להתקיים בלעדיו, והיולדת גוף אטום אינה בכלל יולדת, שאינה טמאה בטומאת לידה ואין לה ימי טהרה, שאם היו חוששים כן לא היו נותנים לה ימי טהרה כלל, והוא משום שהולכים אחר רוב נשים שיולדות ולד ראוי, לעשות הספק כודאי, לומר שאשה זו ודאי ולד ראוי ילדה, ועל כן יש לה ימי טהרה.

הגמרא מקשה לרבי יוחנן ממקרים אחרים שהולכים בהם אחר הרוב. שואלת הגמרא: **וְתוּ לֵיכָּא** – וכי אין עוד ספקות שבהם הולכים אחר הרוב לעשותו כודאי. **וְהָאִיכָּא תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת, דְּתַנְיָא, תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת** בפנינו, **כּוּלָּן מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה וְאַחַת מוֹכֶרֶת בְּשַׂר נְבֵלָה, וְלָקַח** – וקנה בשר **מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח**, מן המוכרות שחוטה או מן המוכרת נבילה, **סְפֵקוֹ אָסוּר** – אסור הבשר באכילה מספק, ואין הולכים בזה אחר רוב החנויות הכשרות לומר שנקנה באחת מהן, כיון שלקח ממקום קביעות החנויות, והספק הוא על החנויות הנמצאות במקומן, האם החנות שקנה בה היא כשרה או לא, ולא על מה שיצא מהן, ובספק הנולד במקום הקביעות, הלכה למשה מסיני, שכל קבוע כמחצה על מחצה, שדנים אותו כספק השקול ואין הולכים אחר הרוב, ומספק מחמירים לאסור את הבשר. **וּבַנִּמְצָא** – ואם לא לקח את הבשר מן החנות אלא מצאו בקרקע ליד החנויות, **הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב** ותאמר שכל שפרש, מן הרוב פרש, ומן הרוב הכשרות הגיע הבשר ומותר. ואם כן מצאנו גם בזה שהולכים אחר הרוב לעשות הספק כודאי, ומדוע לא הזכיר רבי יוחנן דין זה.

מתרצת הגמרא: יאמר רבי יוחנן, **טוּמְאָה קָאָמְרִינַן** – לגבי מקרים הנוגעים לטומאה אמרתי שבשלשת מקומות אלו הולכים אחר הרוב, ומכך משמע שבשאר מקומות אין הולכים אחר הרוב, אבל לגבי מקרים הנוגעים **לְאִיסּוּר, לֹא קָאָמְרִינַן**, והדין של תשע חנויות הוא בענייני איסור.

מקשה הגמרא: **וְהָאִיכָּא** – והרי יש מקרה נוסף בדיני טומאה שהולכים בו אחר הרוב, והוא, כשהיו מונחים במקום אחד **תֵּשַׁע צְפַרְדְּעִין** שאינם מטמאים בטומאת שרצים, **וְשֶׁרֶץ אֶחָד בֵּינֵיהֶם** כגון צב מת, **וְנָגַע** אדם **בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן נָגַע**, אם אירע הדבר **בְּרִשּׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵקוֹ טָמֵא**, שאין הולכים בזה אחר רוב הצפרדעים שאינם מטמאים, כיון שהספק במקום הקביעות, שהשרץ קבוע ביניהם, והרי זה כספק השקול, וספק טומאה שאירע ברשות היחיד, טמא. ואם אירע הדבר **בְּרִשּׁוּת הָרַבִּים, סְפֵקוֹ טָהוֹר**, שספק טומאה ברשות הרבים, טהור. **וּבַנִּמְצָא** – ואם נמצא אחד מהם בקרקע לאחר שפירש, ואין ידוע מי מהם, ושם נגע בו, **הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב**, שכיון שפרש ממקום הקביעות, כל שפירש מן הרוב פירש, וצפרדע הוא, וטהור הנוגע אף אם אירע הדבר ברשות יחיד.

מתרצת הגמרא: לגבי **טוּמְאָה דְּאִשָּׁה**, כטומאת מקור ושליא, **קָאָמְרִינַן**, לגבי **טוּמְאָה בְּעָלְמָא לֹא קָאָמְרִינַן**, והדין של צפרדעים הוא בדיני טומאת שרצים.

מקשה הגמרא: **וְהָאִיכָּא** – והרי יש מקרה בטומאת אשה שהולכים בו אחר הרוב, והוא **הָא דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, עֲבָרָה** אשה **בַּנָּהָר**

רש"י

ופליגא דרב קטינא — אהך לישנא דאביי. דהא להאי לישנא ליכא טומאת ספק, דכיון דתלי טעמא בחזקה לא שנא גג, לא שנא קרקע: מן הלול ולפנים — טמא ודאי, מן הלול ולחוץ — טהור ודאי. **לרב הונא** — דאמר ליה לבריה: מן הלול ולפנים — ודאי, מן הלול ולחוץ — ספקא. **לא פליגי** — לא דרבי חייא ולא דרב קטינא עליה, ואהדדי נמי לא פליגי. **כאן מן הלול ולפנים** — דרבי חייא. **כאן מן הלול ולחוץ** — דרב קטינא. **אלא לרמי בר שמואל ולרב יצחק** — דאמרי: מן הלול ולחוץ — ספק טהור, על כרחך הני מתניתין דרבי חייא ודרב קטינא במאי מיתוקמי — במן הלול ולפנים. דהא מן הלול ולחוץ — אפילו ספקא ליכא, דהא "טהור" קאמרינן, ודרב קטינא קיימא כוותייהו. אלא רבי חייא דאמר טומאה ודאית, לימא פליגא עלייהו, דלדידהו ליכא טומאה ודאית. **ומשנינן** — לא פליגי, הא דרבי חייא דאמר ודאי במן הלול ולפנים. **בקרקע פרוזדור** — דהיינו כדרך יציאתו מן החדר. ודרמי ורב יצחק דאמרי ספק טמא — בגג פרוזדור, שקרוב לעלייה. ולעולם בתר חזוקה אזלי, ומודו בקרקע פרוזדור במתניתין, וכדרבי חייא. אבל בגגו, במן הלול ולפנים, על כרחך יצא זה ממנהג הילוכו. דהבא מן החדר — היה לו לימצא בקרקע פרוזדור, שהחדר נמוך ושוה לפרוזדור, ואם מן העלייה בא — הוה לו לימצא מן הלול ולחוץ. הלכך איכא למיתליה בתרי ספיקי: דילמא מעלייה אתא לפרוזדור, ואזדקרה. או מחדר אתא לפרוזדור, ועל ידי שנזדקרה עלה הדם מלמטה למעלה. כיון דרמי ורב יצחק לא יהבי טעמא למילתייהו, איכא לאוקמי בשינוי. אבל לאביי, ללישנא דבתר חששא, ליכא לשנויי הכי, ופליג דרבי חייא עליה. דכיון דאביי תלי טעמא בחששא, וכל היכא דאיכא למיחש להאי ולהאי משוי ליה ספק, אפילו בקרקע פרוזדור איכא לספוקי בחדר ולעלייה, הילכך דרבי חייא פליג עליה. **ועשאום כודאי** — משום דאזלינן בתר רובא. **הא דאמרינן** — במתניתין שחזקתו לא בא אלא מן המקור, וכדתני רבי חייא, אלמא כיון דרוב דמים התם שכיחי — מחזקינן ליה מן המקור. **הבית טמא** — אף אם אין ולד נראה — הבית טמא משום אהל המת. **שאין שליא בלא ולד** — ושורפין עליה את התרומה אלמא כיון דרוב שליות אינן בלא ולד מחזקינן לה בטומאה ודאית. **נימוק הולד** — ונעשה דם ונתערב בדם הלידה ובטל ברוב והכי מפרש טעמא לקמן בפרק "המפלת" (כז,ב). **יד חתוכה** — מחותכת בצורתה בחיתוך אצבעות. **אמו טמאה לידה** — ותשב חומר זכר לימי טוהר וחומר נקבה לענין טומאה דמחזקינן לה בלידה ודאית ליתן לה ימי טומאה וימי טהרה, דאמרינן: הלך אחר הרוב, ורוב נשים ולד מעליא ילדן, אלא שנימוק. **ואין חוששין** — לומר: לא יהיו לה ימי טוהר, שמא אינו ולד, דדילמא מגוף אטום הוא בא, וקיימא לן ב"המפלת" (נדה כד,א) דאינו ולד. והיינו כודאי, מדיהבינן לה ימי טוהר, הואיל ורוב נשים לאו גוף אטום ילדן. **ספקו אסור** — דכל קבוע — כמחצה על מחצה דמיא. וכיון שלקחה ממקום הקביעות — מחזקינן לה כמחצה על מחצה. **ובנמצא** — בקרקע, דהוה ליה מופרש מהן, ולא לקחו ממקום הקביעות. **הלך אחר הרוב** — ומותר. דכל דפריש — מרובא פריש. **ברשות היחיד כו'** — דהוה ליה ספק, ואף על גב דרובא צפרדעים ואין להם טומאה, כיון דשרץ קבוע ביניהם — הוה ליה מחצה על מחצה. **ובנמצא** — שפירש אחד מהן למקום אחר, ונגע בו אדם שם טהור, דהשתא לאו קבוע הוי, ואמרינן: כל דפריש — מרובא פריש, וצפרדע הוא.

והפילה

ספקו אסור — בשילהי פרק קמא דכתובות (טו,א) נפקא לן קבוע מ"וארב לו". ואם תאמר: לרבי שמעון דדריש מ"וארב לו" — עד שיתכוין לו, קבוע מנא ליה? ויש לומר: דמסקינן בפרק "הנשרפין" (סנהדרין עט,א) דסבר רבי שמעון כרבי, ד"ונתת נפש תחת נפש" — ממון, אם כן מהתם שמעינן עד שיתכוין לו, ואייתר "וארב לו" — לקבוע. אך לתנא דבי חזקיה דדריש "מכה אדם" "ומכה בהמה" דשאינו מתכוין פטור ממיתה וממון, ולא דריש "ונתת נפש תחת נפש" לממון, ועל כרחך עד שיתכוין לו נפקא ליה מ"וארב לו", קשה: קבוע מנא ליה? **הלך** אחר הרוב — משמע: אפילו נמצא קרוב לחנות המוכרת נבלה. ואם תאמר: אם כן, מאי קא משמע לן רבי חנינא דרוב וקרוב — הלך אחר הרוב? ויש לומר: דקא משמע לן, אפילו בקורבה דמוכחא. מידהו קשה מקושיא דרבי זירא, דהתם תקשי ליה מתניתין ד"תשע חניות". **אחר** הרוב — הכא איכא חזקה כנגד הרוב, דבהמה בחזקת איסור עומדת. וגבי תשעה צפרדעים נמי קאמר הלך אחר הרוב, ואם רוב שרצים טמאים אף על גב דאיכא חזקת טהרה, דאי לא הוי חזקה כנגד הרוב לא הוה פריך מידי, דמצינן למימר דרבי יוחנן לא חשיב אלא היכא דאיכא חזקה כנגד הרוב.

אלא

תוספות

כאן שנמצא בקרקע פרוזדור — פירש הקונטרס: דלעיל אלישנא דבתר חששא אזלינן, דקאמר דפליגא דרבי חייא, לא מצי לשנויי הכי — דכיון דתלי אביי טעמא בחששא, איכא למיחש אפילו בקרקע פרוזדור לדם עלייה. וקשה לפירושו: דנמצא על שלה או על שלו, אמאי חייבין בקרבן, מי עדיף מנמצא מן הלול ולפנים דלא הויא אלא ספק, אפילו בקרקע פרוזדור? ונראה לפרש: דלאביי ליכא לאוקמי דרבי חייא בקרקע פרוזדור, דכיון דאפילו מן הלול ולחוץ, דבא מן העלייה כדרכו וקרוב, חייש לדם המקור, אם כן מן הלול ולפנים בקרקע פרוזדור — מילתא דפשיטא היא, דמן החדר אתא, ולא הוה צריך רבי חייא לאשמועינן.

שליא בבית כו' — פירש הקונטרס: דרוב שליות יש להם ולד. וקשה: דתנן בפרק "בהמה המקשה" (חולין עז,א): שליא שיצתה מקצתה — אסורה באכילה. ואי יש שליא בלא ולד, הוה לן למשרי, משום דסמוך מיעוטא דאין בה ולד לפלגא שלא יצא רוב הולד, והוה ליה מחצה שיש בה רוב ולד — מיעוטא. דסתם שליא שיצתה מקצתה ויש בה ולד — מחצה יש בהן רוב ולד, ומחצה אין בהן רוב ולד, כדמוכח בפרק קמא דבבא קמא (יא,א). ובהאי גוונא אמר התם: סמוך מיעוטא דנדמה למחצה דנקבות, וכן בפרק קמא דבכורות (כ,ב): סמוך מיעוטא דמפילות למחצה דנקבות! ויש לישב פירוש הקונטרס: דהתם מיירי בשליא שיצתה מקצתה, ונמצא ולד תוך השליא. ונראה לפרש: דאין שליא כלל בלא ולד, אך מיעוטא נימוק, ורובן אין נימוקים עד שיצא לבית החיצון, כדאמר בפרק "המפלת" (נדה כז,א). ואם תאמר: ואמאי לא מייתי הכא מרישא דתנן ב"המפלת" (שם כד,ב): המפלת סנדל או שליא — תשב לזכר ולנקבה, אלמא דרובן אין נימוקין קודם יציאה! ויש לומר: דאפילו נמוקין מצינן למימר דטמאה לידה, דקאמר קרא: "אשה כי תזריע" — אפילו לא ילדה, אלא כעין שהזריעה אמו, טמאה לידה. ואף על גב דהדהיא דרשא — כרבי שמעון, בריש "יוצא דופן" (נדה מ,א), ורבנן דרשו לה: עד שתלד ממקום שמזריע! יש לומר: דתרתי שמע מינה. אי נמי יש לומר: מרישא לא מייתי, דהוה אמינא דטעמא דרבנן משום שאין שום שליא בלא ולד, ואין שום ולד נימוק אפילו מיעוט. לכך מייתי סיפא דאמר רבי שמעון: נימוק הולד, אף על פי שלא יצא. וכיון דסבר רבי שמעון דרובן נימוקין, ולרבנן אינם נימוקין אלא מיעוטן. דאין סברא לומר דלרבי שמעון רובן נימוקין, ולרבנן אפילו מיעוטן אין נימוקין. וקצת נראה, דאדרבה ארישא סמיך וסיפא לא מייתי אלא משום דמינה מוכיח דטעמא דרבנן משום רובא, כדפרישית. דאי משליא בבית גופה מייתי, מאי איריא משום רוב — אפילו מחצה על מחצה שורפין, דהוה ליה ספק טומאה ברשות היחיד דטמא.

המפלת יד חתוכה — הא דלא מייתי מתניתין ד"המפלת" (נדה כח,א): המפלת ואין ידוע מהו, ובהמפלת חתיכה מיירי, כדמוכח התם בגמרא (דשליא בבית) — משום דהכא מפרש בהדיא: אין חוששין שמא מגוף אטום באה, דמשמע דהוי מטעם דהולכים בתר רובא. **ותו** ליכא — ואם תאמר: והא איכא הא דתנן לקמן בפרק "האשה" (נט,ב): איש ואשה שעשו צרכיהם בספל, ונמצא בו דם, רבי שמעון מטמא, שחזקת דמים מן האשה! ואי משום דרבי שמעון קתני לה, הא קאמר שליא, אף על גב דרבי מאיר קתני לה, כדאמר ב"המפלת" (נדה כז,א). וכי תימא: דאין שורפין על אותו רוב תרומה, אם כן לקמן דדחיק לאשכוחי למעוטי מאי, לימא: למעוטי רובא דרבי שמעון! ויש לומר: דהתם מסייע חזקת האדם לרוב. ואם תאמר: ולישחוט נמי הא דתנן ב"הרואה" (נדה נז,ב): נמצאת אתה אומר שלש ספקות באשה, ובמגעות ובהסיטות — הלך אחר רוב. ואי אין שורפין עליו תרומה, לימא: למעוטי הא! ויש לומר: דשורפין, והוי טעמא משום דרוב דמים באין מן המקור, דחשיב בשלשה דברים.

וּפְלִיגָא דְּרַב קְטִינָא. לְרַב הוּנָא - לָא פְּלִיגִי, כָּאן - מִן הַלּוּל וְלִפְנִים, כָּאן - מִן הַלּוּל וְלַחוּץ. אֶלָּא לְרָמִי בַּר שְׁמוּאֵל וּלְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, דְּאָמְרִי מִן הַלּוּל וְלַחוּץ - סְפֵקוֹ טָהוֹר, מִן הַלּוּל וְלִפְנִים - סְפֵקוֹ טָמֵא הָנֵי בְּמַאי מְתוֹקְמָא - מִן הַלּוּל וְלִפְנִים, לֵימָא פְּלִיגָא דְּרַבִּי חִיָּיא! - לָא קַשְׁיָא, כָּאן - בְּשֶׁנִּמְצָא בְּקַרְקַע פְּרוֹזְדוֹר, וְכָאן - שֶׁנִּמְצָא בְּגַג פְּרוֹזְדוֹר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת הָלְכוּ בוֹ חֲכָמִים אַחַר הָרוֹב וַעֲשָׂאוּם כְּוַדַּאי: מָקוֹר, שְׁלִיָּא, חֲתִיכָה. מָקוֹר - הָא דַּאֲמַרַן, שְׁלִיָּא - דִּתְנַן: שְׁלִיָּא בַּבַּיִת - הַבַּיִת טָמֵא, וְלֹא שֶׁהַשְּׁלִיָּא וָלָד, אֶלָּא שֶׁאֵין שְׁלִיָּא בְּלֹא וָלָד. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נִמּוֹק הַוָּלָד עַד שֶׁלֹּא יָצָא. חֲתִיכָה - דִּתְנַן: הַמַּפֶּלֶת יָד חֲתוּכָה וְרֶגֶל חֲתוּכָה - אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִגּוּף אָטוּם בָּאת. וְתוּ לֵיכָּא? וְהָאִיכָּא תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת! דְּתַנְיָא: תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת כּוּלָּן מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה, וְאַחַת מוֹכֶרֶת בְּשַׂר נְבֵלָה, וְלָקַח מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח - סְפֵקוֹ אָסוּר, וּבַנִּמְצָא - הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב. - טוּמְאָה - קָאָמְרִינַן, אִיסּוּר - לָא קָאָמְרִינַן. וְהָאִיכָּא, תֵּשַׁע צְפַרְדֵּעִין וְשֶׁרֶץ אֶחָד בֵּינֵיהֶם, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן נָגַע, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - סְפֵקוֹ טָמֵא, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - סְפֵקוֹ טָהוֹר, וּבַנִּמְצָא - הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב! - טוּמְאָה דְּאִשָּׁה - קָאָמְרִינַן, טוּמְאָה בְּעָלְמָא - לָא קָאָמְרִינַן. - וְהָאִיכָּא הָא דַּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: עֲבָרָה בְּנָהָר

והפילה

תוספות

אלא סייעתא — דקתני התם: כשהביאה שלשה שבועות טהורים ועשרה שבועות אחד טמא ואחד טהור וקאמר דלא משמשת עד אור ל"ה ואי ליתא לדרבי יהושע אמאי והא ספק ספיקא הוא אימר רוח הפילה ואם תימצי לומר נפל הפילה אימא הרחיקה לידתה ואף על גב דבלאו הכי איכא במה ספקות אימא זכר ואם תימצי לומר נקבה אימא לא ילדה בזוב ואפילו יולדת נקבה בזוב אימא הרחיקה לידתה מכל מקום אי ליתא לדרבי יהושע איכא ספק אחר יותר דאימא לא ילדה כלל והוה לן למישרי. ומשני: לא, דלמא לא תיובתא ולא סייעתא, דבלאו הכי איכא ספיקי טובא, ואסרינן. הוא הדין אי ליתא דרבי יהושע, נמי אסרינן.

למעוטי רובא דאיכא חזקה בהדיה — פירוש: כנגד הרוב. ואם תאמר: הלא גם בהני שלשה דברים איכא חזקה דטהרה, ושורפין משום רוב! ויש לומר: דרוב תינוקות מטפחין אינו רוב גמור, כמו שאפרש, ובהני שלשה דברים הוי רוב גמור. אי נמי: בהני שלשה נמי לא הוי רוב גמור, ואשמועינן רבי יוחנן דאפילו הכי שורפין, כיון דהריעותא באה מגופה. ושליא נמי קרי לה טומאת אשה, משום שעל ידי אשה טומאה באה לבית. ולפי זה אפילו אשכחנא גבי אשה שום מתניתין דשורפין על הרוב את התרומה, הא דלא חשיב לה רבי יוחנן, משום דהתם שמא הוא רוב חשוב, ולא הוי שום חדוש. ומיהו לפירוש זה לא מייתי לעיל אלא מסיפא משליא בבית, דאיכא למימר דרוב דאינם נימוקין אינו רוב גמור. דבריש דמפלת שליא תשב לזכר ולנקבה, על כרחך הוי רוב חשוב, מדלא קתני נמי "ולנדה", כדדייק ב"המפלת" (נדה כח,א). ואם רוב אינן נימוקין אינו רוב גמור, הא דקתני לעיל "מביאה קרבן ונאכל" אינו מטעם רוב, אלא אפילו נימוק — הויא טמאה לידה.

האמר רבי יוחנן חדא זימנא — תימה: אפילו לא אמר, היכי מצינן למעוטי? הא טומאת אשה דוקא קאמר! ומיהו לרבינו תם דמפרש דהא דתינוק טמא משום דנשים נדות מגפפות אותו, ניחא קצת, דגם תינוק הוי טומאת אשה. **רוב** תינוקות מטפחין — פירש הקונטרס: מטפחין באשפה שיש בה שרצים, אבל ודאי נגע בעיסה, שהרי בצק בידו. ורבינו תם מפרש: רוב תינוקות מטפחין בעיסה, דטיפוח שייך באוכל ומשקה, כדאמר בפרק "רבי ישמעאל" (עבודה זרה ס,ב): או שהיה מטפח על פי החבית מרותחת. ובירושלמי איכא: מפני שדרכו של תינוק לטפח בעיסה. ובתוספתא (פרק שלישי דטהרות) נמי משמע שאין ידוע אם התינוק נגע בעיסה, דקתני אהדהיא דתינוק, אמר רב יוסי: אם יכול לפשוט ידו וליקח — טמא, ואם לאו — טהור. אבל התינוק, אומר רבינו תם: דודאי טמא, כדקתני בתוספתא (שם): לפי שנשים נדות מגפפות ומנשקות אותו. והא דאמר בפרק שלישי דטהרות (משנה ז): תינוק בצד הקברות ושושנים בידו, אף על פי שאין השושנים אלא ממקום טומאה — התינוק טהור. שאני אומר: אדם טהור בו' — דיינו טהור מטומאת מת, שאינו צריך הזאה שלישי ושביעי, אבל טומאת ערב טמא, כדין נוגע בנדה. אי נמי: בידוע שהוא בודאי טהור. אי נמי: כשהתינוק מלוכלך, כדקתני בתוספתא (שם): תינוק שהניחתו אמו, ומצאתו כמו שהוא — טהור. במה דברים אמורים: שהניחתו מלוכלך, אבל הניחתו נקי — טמא, מפני שנשים נדות מגפפות אותו. **סמוך** מיעוטא לחזקה ואיתרע ליה רובא — קשה: דבפרק בתרא דיבמות (קיט,ב) אמר: סמוך מיעוטא לחזקה, והוה ליה פלגא ופלגא! ויש לומר: דלהכי איתרע הכא רובא, משום דתינוק הוי דבר שאין בו דעת לישאל, [כמו בפרק "עשרה יוחסין", ולא גמרינן מסוטה אלא ביש בו דעת לישאל]. ולהכי, כי הוי פלגא ופלגא — טהור, מדרב גידל. ואתי שפיר מהאי טעמא הא דאמר: ספק נגע ברשות היחיד — טמא, ולא אמר: סמוך פלגא דלא נגע לחזקת טהרה, ואיתרע לה פלגא דנגע. דאפילו רבנן דלית להו סמוך מיעוטא לחזקה, מודו דסמכינן פלגא לחזקה. אלא כיון שיש בו דעת לישאל — גזרת הכתוב הוא דגמרינן מסוטה לטמא ברשות היחיד, ואפילו איכא חזקת טהרה. אבל בשאין בו דעת לישאל, אזלינן בתר רובא, ובפלגא ופלגא — טהור, מדרב גידל.

מיעוטא כמאן דליתא דמי — אף על גב דאמרינן בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין פ,ב) דעשו התינוק כמי שיש בו דעת לישאל — איצטריך הכא למימר לרבנן: מיעוטא כמאן דליתיה דמי, לטמא אף ברשות הרבים. אך קשה: כיון דמיעוטא כמאן דליתיה דמי, ורובא וחזקה — רובא עדיף, אמאי עשאוהו כמי שיש בו דעת לישאל? אפילו אין בו דעת לישאל — טמא אף ברשות הרבים! ועוד: דאמאי אין שורפין עליו את התרומה? ואומר רבינו תם: דרוב תינוקות אינו רוב גמור, ולא הוי כנגד חזקה אלא כפלגא ופלגא. ומן התורה טהור אף ברשות היחיד, כיון דאין בו דעת לישאל. והא דקאמר התם: עשאוהו כאילו יש בו דעת לישאל — היינו כלומר: עשאוהו כאילו הוא רוב גמור, לפי שנראה לעולם שהוא רוב, אף על פי שאינו רוב גמור, ולכך אין שורפין עליו את התרומה. אבל ליכא למימר: כיש בו דעת לישאל ממש, דאמאי עשאוהו טפי הכא מבחולדה המהלכת על גבי כברות, דטהורה? ואפילו אם תמצי לומר: דגזרו אטו תינוק גדול שיש בו דעת לישאל, אכתי מכל מקום ברשות הרבים אמאי טמא? אלא נראה, דעשאוהו כאילו הוא רוב גמור, כדפרישית. ולרבי מאיר טהור, ואף על פי שעשאוהו כרוב גמור — משום סמוך מיעוטא לחזקה, ואיתרע ליה רובא. ואם תאמר: לרבי מאיר למה לי סמוך מיעוטא לחזקה? אפילו בלא חזקה יטהר, כיון דחייש למיעוטא — הוי ספק, ואין בו דעת לישאל — טהור מדרב גידל! ואומר רבינו יצחק: דנקט חזקה בהדי מיעוטא, לאשמועינן דהחזקה אינה מסייעה לרובא. דאי הוה חזקה מסייעה לרובא, הוי כמו מיעוטא דמיעוטא, דלא חייש רבי מאיר. [והא דרבי מאיר דחייש למיעוטא, אי הוה דאורייתא או דרבנן, אין להאריך כאן]. **למעוטי** רוב דרבי יהודה — הוי מצי למיפרך: הניחא ללישנא דמפרש רבי יוחנן טעמא דרבי יהודה משום דרוב חתיכות של ארבעה מיני דמים הן, אלא ללישנא אחרינא דהמפלת (נדה כא,ב) דאמר רבי יוחנן, טעמא דרבי יהודה: דאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם ולא משום רוב, למעוטי מאי? דכעין זה פריך לקמן (כב,ב) בגמרא ד"המפלת מין דגים", דליכא למימר דהכי קאמר: רוב פתיחת הקבר אינו בלא דם, ולא שורפין עליה תרומה, דהא קאמר התם לרבי יהושע דאמר: אי אפשר לפתיחת קבר בלא דם, דמביאה קרבן ונאכל, אם כן טמא ודאי הוא ושורפין עליו את התרומה.

אמר

רש"י

והפילה — ואין ידוע אם ולד הוא. **ונאכל** — חטאת העוף שלה נאכלת, ולא אמרינן: על הספק באה, ואינה נאכלת דדלמא לאו ולד הוא, וחולין מלוקין הן, ומליקת חולין נבלה. **שמעתתא** — רבי יהושע בן לוי — אמורא הוא, ו"שלשה מקומות" דאמר רבי יוחנן — משנה או ברייתא הן. **והא כי אתא רבין אמר** — בפרק "המפלת" (נדה כט,א). **מתיב רבי יוסי ברבי חנינא** — אדרבי יהושע בן לוי מתניתין חדא דמיירי באשה טועה שלא ידעה אימתי ילדה. והתם קתני לה, וקאמר רבין: לא ידענא מאי תיובתא דרבי יוסי, דלאו תיובתא היא. והתם מפרש טעמא. **מאי לאו** — הכי קאמר רבין: דהא מתניתין לאו תיובתא היא דרבי יהושע, אלא סייעתא, אלמא מתניתין אמרה כרבי יהושע, ואשכחן ארבעה מקומות בטומאת נשים במתניתין שהלכו אחר הרוב, וקשיא לרבי יוחנן דלא קחשיב אלא תלת. **למעוטי מאי** — "שלשה מקומות" דקאמר רבי יוחנן דמשמע הני ותו לא למעוטי מאי דמשום רובא לא נשוויה כודאי. **אילימא למעוטי רובא** — בטומאת אשה. **דאיכא חזקה בהדיה** — כלומר: כנגדה, דמרעא לה חזקה לרובא, וקאתי מניינא למעוטי דלא אזלינן בתר ההוא רובא לשוויה מילתא כודאי, ולא שורפין תרומה עלה דההיא טומאה. **הא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא** — בשאר טומאות, דהיכא דסתרה חזקה לרובא דלא אזלינן בתר רובא לשוייה כודאי, וממילא שמעינן לטומאת אשה. **לטפח** — בשרצים. **סמוך מיעוטא לחזקה** — והוה להו לטהר תרי ורובא לחודיה לטמא, ואין אחד עומד במקום שנים. **זו היא חזקה כו'** — חזקה זו שאנו מחזיקין סתם רוב תינוקות מטפחין — חזקה גמורה החזיקוה, לעשותה כודאי ולשרוף עליה תרומה. **אלא למעוטי רובא דרבי יהודה** — דאף על גב דאמר "זיל בתר רובא", הכי גמר לה רבי יוחנן ד"טמא" דקאמר רבי יהודה — לתלות קאמר, ולא לשרוף. **חתיכה** — בלא צורה. **אם יש עמה דם טמאה** — האשה טמאה כשאר נדה, ולא משום לידה, דלאו ולד הוא. **של ארבע כו'** — שהחתיכה מארבע מראות דם טמא השנויין במתניתין. ואף על גב ד"חמשה" תנן — שחור — אדום הוא, אלא שלקה. דכיון דמראה דם טמא יש בה — אמרינן: כולו דם הוא, וטמאה נדה. ורבנן סברי: אין זה דם, אלא בשר. **של שאר מיני דמים** — כגון ירוק ולבן, שטהורין הן.

ואינה

ואינה

וְהַפִּילָה - מְבִיאָה קָרְבָּן וְנֶאֱכָל, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב נָשִׁים, וְרוֹב נָשִׁים יָלַד מְעַלְיָא יָלְדָן. מַתְנִיתִין קָאָמְרִינַן, שִׁמַּעְתְּתָא - לָא קָאָמְרִינַן. וְהָא כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר: מְתִיב רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא טוֹעָה, וְלָא יָדַעְנָא מַאי תְּיוּבְתֵּיהּ, מַאי לָאו: לָא תְּיוּבְתָּא אֶלָּא סַיְיעָתָא? - לָא, דִּלְמָא: לָא תְּיוּבְתָּא וְלָא סַיְיעָתָא. לְמַעוּטֵי מַאי? אִילֵימָא לְמַעוּטֵי רוּבָא דְּאִיכָּא חֲזָקָה בַּהֲדֵיהּ, דְּלָא שָׁרְפִינַן עָלֵיהּ אֶת הַתְּרוּמָה - וְהָא אֲמַרָהּ רַבִּי יוֹחָנָן חֲדָא זִימְנָא! דִּתְנַן: תִּינוֹק הַנִּמְצָא בְּצַד הָעִיסָּה וּבְצַק בְּיָדוֹ - רַבִּי מֵאִיר מְטַהֵר, וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין, שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק לְטַפֵּחַ. וְאָמְרִינַן: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר - קָסָבַר: רוֹב תִּינוֹקוֹת מְטַפְּחִין, וּמִיעוּט אֵין מְטַפְּחִין, וְעִיסָּה זוֹ בְּחֶזְקַת טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת, סְמוּךְ מִיעוּטָא לַחֲזָקָה - וְאִיתְרַע לֵיהּ רוּבָא. וְרַבָּנַן - מִיעוּטָא - כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי, וְרוּבָא וַחֲזָקָה - רוּבָא עָדִיף. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: זוֹ הִיא חֲזָקָה שֶׁשּׁוֹרְפִין עָלֶיהָ אֶת הַתְּרוּמָה, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֵין זוֹ חֲזָקָה שֶׁשּׁוֹרְפִין עָלֶיהָ אֶת הַתְּרוּמָה! אֶלָּא לְמַעוּטֵי רוּבָא דְּרַבִּי יְהוּדָה. דִּתְנַן, הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאָה. וְאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא טִימֵּא רַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא בַּחֲתִיכָה שֶׁל אַרְבַּע מִינֵי דָמִים, אֲבָל שְׁאָר מִינֵי דָמִים - טְהוֹרָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: שֶׁל אַרְבַּע מִינֵי דָמִים - דִּבְרֵי הַכֹּל טְמֵאָה, וְשֶׁל שְׁאָר דָּמִים - דִּבְרֵי הַכֹּל טְהוֹרָה. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא כְּשֶׁהִפִּילָה

וְהַפִּילָה, ואינה יודעת מה הפילה, אם ולד או רוח. **מְביאָה קָרְבָּן** לידה, עולה וחטאת, **וְנֶאֱכָל** עוף החטאת לכהנים. ואין חוששים שמא אינו ולד ואך על הספק מביאה קרבנה, ואם כן אין לאכלו שמא של חולין הוא, ואין מליקה מתירתו באכילה אלא שחיטה, והרי הוא כנבלה, שכן **הַלֵּדָּ אַחַר רוֹב נָשִׁים, וְרוֹב נָשִׁים, וָלָד מְעַלְיָא יָלְדָן** – ולד גמור יולדות, ואשה זו מן הרוב היא, ודין ודאי יולדת יש לה.

מתרצת הגמרא: יאמר רבי יוחנן, **מַתְנִיתִין קָאָמְרִינַן** – לגבי מקרים שנאמרו במשנה [או ברייתא] אמרתי, **שְׁמַעְתָּתָא לֹא קָאָמְרִינַן** – לגבי מקרים שנאמרו במימרא של אמוראים לא אמרתי, ורבי יהושע בן לוי אמורא הוא.

מקשה הגמרא: **וְהָא כִּי אֲתָא רָבִין** – והרי כשהגיע רבין מארץ ישראל לבבל **אָמַר, מֵתִיב רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי חֲנִינָא** על רבי יהושע בן לוי מברייתא העוסקת באשה **טוֹעָה**, שאינה יודעת מתי ילדה, ואין יודעים ממתי ועד מתי יש לה למנות ימי טומאתה, ואימתי מתחילים ימי טוהר שלה, **וְלֹא יָדַעְנָא מַאי תְּיוּבְתֵּיהּ**, שאין קושייתו קושיא]. ומבארת הגמרא בדבריו: **מַאי לָאו, לֹא תְּיוּבְתָּא** – אין פירכא מדברי הברייתא לרבי יהושע בן לוי, **אֶלָּא סַיְּיעָתָא** יש לדבריו, שהולכים אחר רוב יולדות לומר שודאי ילדה ולד ראוי והרי היא בחזקת יולדת. ואם כן, יש ברייתא הסוברת כדבריו, ודבריו הם מדברי ברייתא, ויש ארבעה מקומות בטומאת אשה בדברי משנה או ברייתא שהולכים בהם אחר הרוב, וקשה לרבי יוחנן מדוע לא הזכיר אלא שלשה.

מתרצת הגמרא: **לֹא** – אין ראיה מדברי רבין שיש ברייתא כרבי יהושע בן לוי, **דִּלְמָא, לֹא תְּיוּבְתָּא וְלֹא סַיְּיעָתָא** – אין פירכא מדברי הברייתא לדבריו וגם אין ראיה לדבריו, וכיון שכך, אין דברי רבי יהושע בן לוי אלא מימרא, ולכן לא הזכירם רבי יוחנן.

רבי יוחנן מנה שלשה מקומות שהולכים בהם אחר הרוב, ומשמע מממניינו, שבא למעט מקרים שאין הולכים בהם אחר הרוב. מבררת הגמרא: **לְמַעוּטֵי מַאי, אִילֵימָא לְמַעוּטֵי** – אם נאמר שבא למעט במניינו, מקרה [בטומאת אשה] של **רוּבָּא דְּאִיכָּא חֲזָקָה כַּהֲדֵיהּ** – רוב שיש כנגדו חזקה, שמרעה החזקה כח הרוב, **דְּלֹא שָׁרְפִינַן עָלֵיהּ אֶת הַתְּרוּמָה** – שאין שורפים על פי רוב זה את התרומה שנטמאה, שאין בכוחו לעשות הספק כודאי, **וְהָא אֲמָרָהּ רַבִּי יוֹחָנָן חֲדָא זִימְנָא**, שאין הולכים בטומאה אחר רוב שיש כנגדו חזקה, ואי אפשר לומר שבא לחדש זאת שוב כאן במניינו, **דִּתְנַן** (טהרות פ"ג מ"ח), **תִּינוֹק הַנִּמְצָא בְּצַד הָעִיסָּה וּבְצַד בְּיָדוֹ, רַבִּי מֵאִיר מְטַהֵר** את העיסה, **וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין**, וטעמם, משום **שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק לְטַפֵּחַ** בידיו באשפתות ששרצים מצויים שם, ועל דרך הרוב טמא התינוק, ונגע הוא בעיסה, שהרי יש בידיו בצק, וטימא אותה. **וְאַמְרִינַן, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר, קָסָבַר, רוֹב תִּינוֹקוֹת מְטַפְּחִין וּמִיעוּט תינוקות אֵין מְטַפְּחִין, וְעִיסָּה זוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹרָה עוֹמֶדֶת** שהרי טהורה היתה מתחילה, **סְמוֹךְ מִיעוּטָא** – צרף מיעוט התינוקות שאין מטפחים **לַחֲזָקָה** של העיסה, **וְאִיתְּרַע לֵיהּ רוּבָּא** – והורע כח הרוב, ואין לטמא את העיסה מחמתו. **וְרַבָּנַן** סוברים, **מִיעוּטָא כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי** – המיעוט כמי שאינו הוא, ואין להחשיבו כלל ולצרפו לחזקה, ויש כנגד הרוב, חזקה בלבד, **וְרוּבָּא וַחֲזָקָה** – ורוב כנגד חזקה, **רוּבָּא עָדִיף. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי אוֹשַׁעְיָא**, דבר זה שאמרו חכמים, להחזיק סתם תינוקות בחזקת טמאים לפי שדרכם של תינוקות לטפח בשרצים ולטמא עצמם, **זוֹ הִיא חֲזָקָה שֶׁשּׁוֹרְפִין עָלֶיהָ אֶת הַתְּרוּמָה**, כלומר, רוב גמור הוא, ולהחזיק התינוק בחזקת טמא ודאי, ואם עיסה זו שנגע בה של תרומה היא, נשרפת, כדין תרומה הטמאה ודאי. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֵין זוֹ חֲזָקָה שֶׁשּׁוֹרְפִין עָלֶיהָ אֶת הַתְּרוּמָה**, שאין התינוק בחזקת טמא ודאי מחמת רוב זה, אלא ספק טמא. וטעמו של רבי יוחנן, שכנגד הרוב של תינוקות שמטפחים בשרצים, יש חזקת טהרה של העיסה, ואין הולכים אחר הרוב כנגד חזקה לעשות הספק כודאי. אם כן, מה שאמר רבי יוחנן על שלשה מקומות דווקא, אי אפשר שבא למעט מקרה כזה. מבארת הגמרא באופן אחר: **אֶלָּא**, בא רבי יוחנן **לְמַעוּטֵי רוּבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה**. **דִּתְנַן** (להלן כא.), **הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה** בלא צורה, ואין זה ולד, **אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם, טְמֵאָה** האשה מצד הדם שיצא מגופה, **וְאִם לָאו, טְהוֹרָה**, שאין החתיכה מצד עצמה מטמאה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ**, אף אם אין עמה דם, **טְמֵאָה. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא טִימֵּא רַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא בַּחֲתִיכָה** שיש בה מראה **שֶׁל** אחד **מֵאַרְבַּע מִינֵי דָּמִים** הטמאים, שמדם טמא היא עשויה, **אֲבָל** חתיכה שיש בה מראה של **שְׁאָר מִינֵי דָּמִים**, שאינם מטמאים, [אם אין עמה דם] **טְהוֹרָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, שֶׁל אַרְבַּע מִינֵי דָּמִים, לְדִבְרֵי הַכֹּל טְמֵאָה**, ואף לרבנן, **וְשֶׁל שְׁאָר** מיני **דָּמִים, לְדִבְרֵי הַכֹּל טְהוֹרָה**, ואף לרבי יהודה. **לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא כְּשֶׁהִפִּילָה** חתיכה

המשך מעמוד רח

ובפרט - הרחבת ישיבות "תומכי תמימים" - אשר נצטוו מאת רבותינו נשיאינו מייסדי ישיבות אלו - לחנך את התלמידים באופן שיהיו "נרות להאיר" עיניהם ולבם של בני ישראל למען ילכו בדרך התורה והמצוה כל ימי חייהם.

וחלילה להעלים אוזן לרוחתם ושועתם של בנים הרעבים ללחם - לחמה של תורה, והצמאים למים - מים חיים של תורת חיים ודופקים על דלתי הישיבה בבקשה פנימית-נפשית לקבלם ולהכניסם לתורה (ולאהבת התורה), לעבודה (זו תפלה - ולאהבת השם) ולגמ"ח (ולאהבת ישראל).

ובודאי שהזכרון אשר בשנה זו ימלאו מאה וחמישים שנה להסתלקות רבנו הזקן, בעל התניא והשלחן ערוך,

יוסיף אומץ ומרץ בכל האמור, בתוككי כל פעולה טובה להפצת התורה (הנגלה והפנימית), בלימוד המביא לידי מעשה, עבודת ה' בשמחה ובטוב לבב.

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויברך את כל המעשים והעושים, אותם ואת ביתם ואת כל אשר להם, שליט"א, בכל המצטרך בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכת הצלחה בכל הנ"ל

מנחם שניאורסאהן

וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה הִפִּילָה, כלומר, אינה יודעת איזה מראה היה לחתיכה, אם של מיני דמים טמאים או של טהורים, לפי שאבדה קודם שבאה בפנינו, **רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, זִיל בָּתַר רוֹב חֲתִיכוֹת, וְרוֹב חֲתִיכוֹת** במראה **שֶׁל אַרְבַּע מִינֵי דָמִים הֲוָיִין**, וחתיכה זו מן הרוב היא וטמאה. **וְרַבָּנָן סָבְרִי, זִיל בָּתַר רוֹב חֲתִיכוֹת, לֵא אָמְרִינַן**, שלא הוחזק בעינינו שרוב החתיכות יש להן מראה של אחד מארבעה מיני הדמים הטמאים. ורבי יוחנן, שאמר שיש שלשה מקומות שהולכים בהם אחר הרוב ולא יותר, בא להשמיענו, שיש למעט בדעת רבי יהודה, שהולך אחר רוב החתיכות לטמא את האשה מחמתו, שאין מטמא מדין ודאי אלא מדין ספק, ואם נגעה האשה בתרומה אין התרומה נשרפת.

משנה

המשנה מבארת מה הם מיני הדם שהאשה נטמאת מחמתם: **חֲמִשָּׁה** מיני **דָּמִים טְמֵאִים** יש **בְּאִשָּׁה**, כלומר, מטמאים את האשה אם יצאו ממקורה. ואלה הם, הדם **הָאָדוֹם**, **וְהדם הַשָּׁחוֹר**, **וְהדם** שצבעו **כְּקֶרֶן כַּרְכּוֹם** – כצמח הכרכום כשגדל בפינת הגן שאז צבעו נוטה לאדמומית, **וְכן הדם** שצבעו **כְּמֵימֵי אֲדָמָה** – מים שנתנו לתוכה אדמה שצבעה אדום, **והמים** מתאדמים מחמתה, **וְכן הדם** שצבעו **כְּמָזוּג** – כצבע יין המזוג במים. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אַף הדם** שצבעו **כְּמֵימֵי תִּלְתָן** – כצבע המים ששרו בהם את צמח התלתן, **וְכן הדם** שצבעו **כְּמֵימֵי פֶּשֶׁר צָלִי** – כצבע המוהל היוצא מבשר צלוי, טמאים הם, לפי שגם אלה נוטים לאדמומית. **וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִים**, מפני שאדמומית צבעים אלה קלושה היא.

המשנה מביאה מחלוקת באשה שראתה דם ירוק: **הַדם הַיָּרוֹק, עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.**

המשנה מביאה שיטה נוספת בדם ירוק: **אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אִם** דם בצבע ירוק **אֵינוֹ מְטַמֵּא** את האשה **מִשּׁוּם כֶּתֶם**, מכל מקום **מְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, דם ירוק אינו מטמא **לֹא כָּךְ וְלֹא כָּךְ** – לא משום דם נדה ולא משום משקה.

המשנה מבארת כיצד נראים הדמים שנשנו לעיל: **אֵיזֶהוּ הדם הָאָדוֹם** ששנינו לעיל, זה שצבעו **כְּדַם הַמַּכָּה**. ואיזהו **הַשָּׁחוֹר** ששנינו, זה שצבעו שחור **כַּחֶרֶת** – כשחרורית החרת הניתן בדיו. ואם הדם נראה **עָמוֹק** [–יותר שחור] **מִכֵּן** [–מן החרת], אף הוא **טָמֵא**, אבל אם הוא **דַּיֶּהָה מִכֵּן** [–שנדחית מראיתו], כלומר, שהוא פחות שחור ממנו, **טָהוֹר**].

ומה ששנינו **'וּכְקֶרֶן כַּרְכּוֹם'**, היינו **כַּבָּרוּר שֶׁבּוֹ** – כצבע העלים שהצבע האדום ברור בהם. ומה ששנינו **'וּכְמֵימֵי אֲדָמָה'**, היא אדמה הבאה **מִבְּקֵעַת** – מן הבקעה הנמצאת במקום הנקרא **בֵּית כֶּרֶם**, שעפרו אדום, **וּמֵיצַף מַיִם**, כלומר, שנותן מאותה אדמה לתוך כלי, ונותן מים בכלי עד שהמים צפים למעלה מן האדמה. ומה ששנינו **'כַּמָּזוּג'** היינו, שנותן בכוס **שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד יַיִן, מִן הַיַּיִן הַשָּׁרוֹנִי** – שני שליש מים ושליש אחד יין, ודווקא ביין הבא מארץ השרון, שהוא מקום ידוע בארץ ישראל.

גמרא

במשנתנו מבואר שיש דמים באשה שאינם טמאים. הגמרא מבררת את המקור: **מְנָלָן דְּאִיכָּא** – מנין שיש **דָּם טָהוֹר בְּאִשָּׁה, דִּלְמָא** – שמא נאמר **שְׁכָל דָּם דְּאָתֵי מִינָּהּ** – היוצא ממנה, בכל צבע שהוא, **טָמֵא**. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, אָמַר קְרָא** – נאמר בפסוק (דברים יז ח) בפרשת זקן ממרא החולק על הסנהדרין שבדורו, **'כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם** וגו' **בֵּין נֶגַע לְנֶגַע'** וגו'. ומה שנאמר 'בין דם לדם', היינו שנחלקו באשה שיצא ממנה דם, **בֵּין דָּם טָהוֹר לְדָם טָמֵא** – האם הדם שיצא ממנה היה טהור או טמא. ומוכח מכך שיש דם שהוא טהור.

הגמרא מקשה על הראיה: **אֶלָּא מַעֲתָּה** – אלא מעכשיו שפירוש 'בין דם לדם' הוא בין דם טמא לדם טהור, האם מה שנאמר בהמשך הפסוק **'בֵּין נֶגַע לְנֶגַע' הָכִי נַמִּי** – גם כן פירושו שהזקן ממרא נחלק עם הסנהדרין שבדורו באחד מן הנגעים, **בֵּין נֶגַע טָמֵא לְנֶגַע טָהוֹר** – אם הוא נגע טמא, או נגע טהור. **וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי** – ואם תאמר שאכן כך הוא פירוש הפסוק, קשה שכן **נֶגַע טָהוֹר מִי אִיכָּא** – האם יש נגע שנקרא 'נגע טהור', והלא 'נגע' משמעותו נגע טמא. **וְכִי תֵּימָא** – ואם תאמר שאכן מצאנו בתורה נגע שנקרא נגע טהור, שהרי נאמר בענין נגע שפרח בכל הגוף (ויקרא יג יג), 'וְטִהַר אֶת הַנָּגַע, כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא', וזה בודאי קרוי 'נגע', שכן אפילו אם היה ממנו רק כשיעור גריס על בשרו היה טמא, אלא שגזירת הכתוב היא שאם פרח בכל הגוף הרי הוא טהור, ולפיכך יש לומר שהפסוק 'בין נגע לנגע' גם כן פירושו שנחלקו בנגע אם הוא נגע טהור או נגע טמא.

דוחה הגמרא: אין לומר כן, משום **שֶׁהֲהוּא** – נגע שנהפך כולו ללבן, מאחר שהתורה טיהרה אותו, אינו נקרא 'נגע טהור', אלא **'בּוֹהֵק' מִקְּרֵי** – נקרא סתם מראה לבן, לפי ששם 'נגע' מתייחס רק לנגע טמא.

מסיימת הגמרא את הקושיא: **אֶלָּא** על כרחך לומר שאין פירוש 'בין נגע לנגע', שנחלקו בין נגע טהור לנגע טמא, אלא הפירוש הוא שנחלקו באחד מסוגי הנגעים, כלומר, **בֵּין** שנחלקו **בְּנִגְעֵי אָדָם**, כלומר, שנולד בבשר אדם מראה הדומה לנגע, ונחלקו אם הוא נגע או לא, **לְדִינֵי נִגְעֵי בָּתִּים** – ובין שנחלקו במראה הדומה לנגע שנולד בקירות הבית, **וּלְנִגְעֵי בְגָדִים** – ובין שנחלקו במראה הדומה לנגע שנולד בבגד, **וְכוּלָּן טְמֵאִין** – אבל כל פעם שהזכירה התורה 'נגע', פירושו נגע טמא. ואם כן **הָכָא נַמִּי** – אף כאן, מה שנאמר 'בין דם לדם', אין פירושו שנחלקו בין מין דם טהור למין דם טמא, שיהיה מוכח מכך שיש דם טהור, אלא **בֵּין דַּם נִדָּה לְדַם זִיבָה**, כלומר, בין שנחלקו בדם נדה, ובין שנחלקו בדם זיבה, **וְכוּלָּן טְמֵאִין** – וכל מיני הדם שנחלקו בהם טמאים הם, ומנין שיש גם דם טהור. הגמרא מתרצת שמכל מקום יש ראיה שיש דמים טהורים, מאחר שיש לתמוה על המקשה: **הַאי מַאי** – מה פירושה של קושיא זו, כלומר, אף אם פירוש הפסוק הוא כמו שנתבאר, מכל מקום יש ראיה משם שיש דמים שהם טהורים, לפי **שִׁבְּשִׁלְמָא הָתָם** [–שם], כלומר, הפסוק 'בין נגע לנגע' מובן, משום שאף אם נאמר שכוונת התורה היא לכל סוגי הנגעים הטמאים, **אִיכָּא לְאַפְּלוּגֵי** – עדיין נוכל לפרש במה נחלק הזקן ממרא עם הסנהדרין. ומבארת הגמרא במה אפשר לומר שנחלקו: **בְּנִגְעֵי אָדָם, וּכְפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּנָן** – ניתן לפרש שנחלקו במה שנחלקו רבי יהושע וחכמים, **דִּתְנַן** – ששנינו בנגעים (פ"ד מי"א), אדם שנמצא על עורו נגע 'בהרת', ונמצאו בתוך הנגע שתי שערות לבנות, **אִם הַבַּהֶרֶת קוֹדֶם לִשְׂעָר לָבָן** – אם השער נהפך ללבן אחרי שנראתה הבהרת, הרי הוא **טָמֵא**, כלומר, נעשה מצורע מוחלט, לפי ששער לבן הוא אחד מסימני הטומאה בבהרת. **וְאִם הַשֵّעָר לָבָן כבר היה שם קוֹדֶם לַבַּהֶרֶת, טָהוֹר**, לפי שהשער הלבן אינו סימן טומאה, אלא אם כן קדמה לו הבהרת. ואם היה **סָפֵק** אם הבהרת קדמה או השער לבן קדם, **טָמֵא. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר 'כֵּהָה'. וְאָמַר רַבָּה, כֵּהָה וְטָהוֹר** – כוונת רבי יהושע היא, שדין הספק הוא כדין נגע שכהה מראיתו בשבוע של ההסגר שהוא טהור]. ובמחלוקת זו אפשר לפרש שנחלקו הזקן ממרא והסנהדרין.

הגמרא מבארת במה אפשר לומר שנחלקו בנגעי בתים: וכן **בְּנִגְעֵי בָתִּים**, אפשר לפרש שנחלק הזקן ממרא עם הסנהדרין, **כִּי הָא פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן** – בבגון מחלוקתם של רבי אלעזר ברבי שמעון וחכמים. **דִּתְנַן** – ששנינו בנגעים (פי"ב מ"ג), שנחלקו תנאים בבית שנמצא נגע בכתליו, היכן צריך שיהיה הנגע כדי שיטמא הבית, **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵין הַבַּיִת טָמֵא, עַד שֶׁיַּרְאֶה** הנגע **כְּגודל** של **שְׁנֵי גְרִיסִין**, וצריך שיתפשט הנגע **עַל שְׁנֵי אֲבָנִים, בִּשְׁנֵי כּוֹתְלִים בְּקֶרֶן זָוִית** – על שני קירות הצמודים זה לזה בפינת הבית, אבן אחת בקיר האחד, והאבן השניה בקיר השני, ושיהא **אָרְכּוֹ** של הנגע **כְּשְׁנֵי גְרִיסִין, וְרָחְבּוֹ כְּגָרִיס**, ובאופן זה, כשהנגע מוטל לארכו על שתי האבנים, נמצא שבכל אבן יש

המשך בעמוד רמח

רש"י

ואינה יודעת מה הפילה — שאבדה החתיכה קודם שבאה לפנינו. **לא אמרינן זיל בתר רוב חתיכות כו'** — דלא סבירא להו: רוב חתיכות — של ארבעה מיני דמים, ואשמועינן רבי יוחנן לעיל: בשלשה מקומות הלכו אחר הרוב, ותו לא — למעוטי הא רובא דרבי יהודה. דלרבי יהודה דאזיל בתר רובא, לא בודאי משוית ליה לשרוף על מגעה את התרומה. **משנה** **וכקרן כרכום** = כזוית גן שכרכום גדל בו. **וכמימי אדמה** — לקמן מפרש לה לבולהו במתניתין. לישנא אחרינא: "בקרן כרכום" — כנוגה זיו כרכום, כמו (שמות לד): "כי קרן עור פניו". **וכמזוג** — כיין אדום המזוג במים, ואף על גב דקליש אדמימות דיליה — טמא. **תלתן** = **פנגרי"ג. וכמימי כשר צלי** — מוהל היוצא ממנו. **אם אינו מטמא משום כתם כו'** — מפרש בגמרא. **כדם המכה** — מפרש בגמרא. **כחרת** = **איידרמינ"ט. עמוק מכן** — שעמוק במראה שחרורית, כלומר: שחור יותר מחרת — טמא. **דיהה** = פלד"ש, שנדחית מראיתו. **כברור שבו** — שיש עליו ברורין במראה אדמומית יותר מחבריהן. ובגמרא מפרש להו. **בית כרם** — מקום, ומשם מביא אדמה ונותנה בכלי. **ומציף עליה מים** — כלומר, נותן שם מים עד שיהו המים צפין על האדמה. **וכמזוג** — כיצד? כגון שני חלקים מים כו'. **גמרא** **אלא מעתה כו'** — עד "וכולן טמאין", לשון קושיא הוא. **בוהק** — לשון לובן, שנראה באנשים בחורים טפות לבנות מאד בפניהם. **בשלמא התם** — גבי נגעים, אף על גב דכולהו לטמא איכא לאוקומי קרא דאיירי בפלוגתא דזקן ממרא וסנהדרין שבדורו, דכתיב (דברים יז): "והאיש אשר יעשה בזדון", כגון דמפלגי בנגעי אדם, ובפלוגתא דרבי יהושע כו', דקאמר זקן ממרא כחד מינייהו וסנהדרין כחד מינייהו. **אם בהרת קודמת לשער לבן טמא** — דשער לבן — מסימני טומאה, וכגון שקדמתו בהרת, דכתיב (ויקרא יג): "והנה נהפך שער לבן בבהרת". **כהה טהור** — הרי הוא כנגע שכהה מראיתו בשבוע של הסגר, שהוא סימן טהרה, דכתיב (שם): "והנה כהה הנגע" וגו'. ובשם רבי משה הדרשן שמעתי: "קיהה" — כלומר, קיהה בדבר ונחלק עליו. וכן מצאתי בתורת כהנים: רבי יהושע קיהה וטיהר. **שיעור נגע כגרים** — לאורך ולרוחב. **כשני גרסין על שני אבנים שבקרן זוית** — אחד בכותל זה ואחד בכותל זה. **ארכו כשני גריסין ורחבו כגרים** — דכשהוא מוטל ארכו על שתי אבנים, נמצא בכל אבן גריס על גריס כשיעור נגע. ושתי אבנים בעינן, דכתיב (שם יד): "והחלצו את האבנים". **כתיב "קיר"** — "ומראיהן שפל מן הקיר" (שם). **פריחה** — פרחה צרעת בכולהו. **שהיא טהורה** — ואף על פי שלא נאמר אלא באדם (שם) "ואם פרוח תפרח" וגו'. **למימרא דדם אדום הוא** — ואלו כולם אדומין הן. **ואימא אדום ותו לא** — האדום שבאדומים, דהיינו "כדם המכה" דמתניתין. **דמיה דמיה** — "והיא גלתה את מקור דמיה" (שם כ), "וטהרה ממקור דמיה" (שם יב) — הרי ארבעה מיני אדמומית טמאה בה, אבל שלמטה מהן — לאו דם הוא. **דיהה מכן** — אפילו הוא שחור כבחול — טהור, הואיל ואינו שחור כחרת. **לכשנעקר** — מן הגוף לוקה, ומשחיר.

לתלות

תוספות

אמר רבה כיהה וטהור — נראה ד"רבה" גרס, דבפרק "הפועלים" (בבא מציעא פו,א) אמר: מאן מוכח — רבה בר נחמני, ואמר: טהור. פירש הקונטרס: כיהה — שיש לו דין כיהה. וקשה: דבשלהי נזיר (סה,ב) פריך: ודלמא כיהה, וטמא, והיכי מצי למימר הכי, והא "כיהה" משמע: טהור! ועוד: דאם כן רבי יהושע לא פליג אתנא קמא! ובדוחק יש לומר: דאדרבי יהושע פריך, ומנליה דטהור? (ורבינו תם) גריס: "ורבי יהושע קיהה" — פירוש: עמד למנין, ד"קיהה" לשון אסיפה, כמו (יבמות קי,ב): מקהו אקהייתא בשוקא. והשתא פריך התם: אימא עמד למנין, והביא ראיה לדברי תנא קמא. מיהו דוחק הוא, דאם כן מאי משני: אמר קרא "לטהרו", היכי מוכח מהאי קרא שטיהר, דלמא כי היכי דדרשי ליה רבנן, דריש נמי רבי יהושע. **רבי** יהושע אומר כיהה — הקשה רבינו תם: דמאי טעמייהו דרבנן דמטמאי מספיקא? נוקי גברא אחזקיה, כדקיימא לן בפרק קמא דחולין (י,ב), דמדאורייתא אזלינן בתר חזקה! ורבי יהושע נמי, אמאי צריך קרא? ובפרק "המדיר" (כתובות עה,ב) נמי, דקאמר: לא תימא דלא אזיל רבי יהושע בתר חזקה דגופה כלל — פירוש: דקאמר התם גבי "משאר סתנו נאנסתי": לא מפיה אנו חיין. אלא הני מילי היכא דאיכא חזקה דממונא, אבל היכא דליכא חזקה דממונא — אזיל, דתנן: אם בהרת כו'. והשתא מה צריך ראיה על זה דאזיל בתר חזקה? ועוד: דשאני גבי נגעים, דגלי קרא! ויש לומר: דדרך השער להתלבן מחמת הנגע, לפיכך נראין הדברים דבהרת קדמה. וכן מוכח בתוספתא בפרק "יש נוחלין" בשער לבן, דקתני, אמר להן: אף שער שחור — סוף שבהרתו הפכתו. אלמא דדרך השער ללקות מן הבהרת. וב"המדיר" (שם) דקאמר: היכא דליכא חזקה דממונא, אזיל רבי יהושע בתר חזקה דגופה. היינו אפילו דאיכא ריעותא, דאי לא אזיל, לא הוה מוקי קרא ד"לטהרו" אספק בהרת קדמה, דשכיח הרבה ואיכא ריעותא טפי, אלא הוה מוקי לה לדרשה אחריתי כרבנן. אי נמי: מהתם יליף דאזיל בתר חזקת הגוף, אף על גב דאיכא ריעותא. ורבינו תם מפרש בענין אחר, ואין להאריך כאן. **מה** להלן פרחה בכולו טהור — מדמדמה פריחה דאדם לפריחת בגדים. הא דכתיב (ויקרא יג): "ובסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו" — אגופו של אדם קאי, אף על גב דפשטיה דקרא משמע דא"נגע" קאי. דאיירי לעיל בנגע שנטמא על ידי שיש בו מחיית בשר חי, ועליה קאי "ובסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו של נגע עד רגליו" — כלומר: עד סופו. אבל הכא משמע דקאי אאדם דומיא דבגד. וכן מוכח בכמה מקומות בתורת כהנים, ובריש "איזהו מקומן" (זבחים מט,ב).

הירוק

וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה הִפִּילָה. רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: זִיל בָּתַר רוֹב חֲתִיכוֹת, וְרוֹב חֲתִיכוֹת שֶׁל אַרְבַּע מִינֵי דָמִים הָווּיִן. וְרַבָּנַן סָבְרִי: "זִיל בָּתַר רוֹב חֲתִיכוֹת" לָא אָמְרִינַן. **מִשְׁנָה** חֲמִשָּׁה דָמִים טְמֵאִים בְּאִשָּׁה: הָאָדוֹם, וְהַשָּׁחוֹר, וּכְקֶרֶן כַּרְכּוֹם, וּכְמֵימֵי אֲדָמָה, וּכְמָזוּג. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף כְּמֵימֵי תִלְתָן, וּכְמֵימֵי בְשַׂר צָלִי, וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִים. הַיָּרוֹק, עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: אִם אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם - מְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לֹא כָּךְ וְלָא כָּךְ. אֵיזֶהוּ אָדוֹם? - כְּדַם הַמַּכָּה. שָׁחוֹר? - כְּחֶרֶת. עָמוֹק מִכֵּן - טָמֵא, דִּיהָה מִכֵּן - טָהוֹר. וּכְקֶרֶן כַּרְכּוֹם? - כַּבְּרוּר שֶׁבּוֹ. וּכְמֵימֵי אֲדָמָה? - מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם, וּמֵיצַף מַיִם, וּכְמָזוּג? - שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד יַיִן, מִן הַיַּיִן הַשָּׁרוּי. **גְּמָרָא** מְנָלַן דְּאִיכָּא דָּם טָהוֹר בְּאִשָּׁה? דִּלְמָא כָּל דָּם דְּאִתֵּי מִינָּהּ טָמֵא! אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, אָמַר קְרָא: "כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם" - בֵּין דָּם טָהוֹר לְדָם טָמֵא. אֶלָּא מֵעַתָּה "בֵּין נֶגַע לְנֶגַע", הָכִי נַמִי בֵּין נֶגַע טָמֵא לְנֶגַע טָהוֹר? וְכִי תֵּימָא: הָכִי נַמִי - נֶגַע טָהוֹר מִי אִיכָּא? וְכִי תֵּימָא: "כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא" - הַהוּא "בּוֹהַק" מִקְרֵי! אֶלָּא: בֵּין נִגְעֵי אָדָם לִנְגָעֵי בָתִּים וּלְנִגְעֵי בְגָדִים - וְכוּלָּן טְמֵאִין, הָכָא נַמִי - בֵּין דַּם נִדָּה לְדַם זִיבָה - וְכוּלָּן טְמֵאִין! הַאי מַאי? בִּשְׁלָמָא הָתָם - אִיכָּא לְאַפְלוּגֵי בְּנִגְעֵי אָדָם, וּבִפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּנַן, דִּתְנַן, אִם בַּהֶרֶת קוֹדֶם לְשֵׂעָר לָבָן - טָמֵא, וְאִם שֵׂעָר לָבָן קוֹדֶם לְבַהֶרֶת - טָהוֹר, סָפֵק - טָמֵא, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כֵּהָה. וְאָמַר רַבָּה: כֵּהָה וְטָהוֹר. בְּנִגְעֵי בָתִּים - כִּי הָא פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן, דִּתְנַן, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵין הַבַּיִת טָמֵא עַד שֶׁיִּרְאֶה כִּשְׁנֵי גְרִיסִין עַל שְׁנֵי אֲבָנִים, בִּשְׁנֵי כוֹתְלִים, בְּקֶרֶן זָוִית, אָרְכּוֹ כִּשְׁנֵי גְרִיסִין וְרָחְבּוֹ כְּגְרִיס. מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? - כְּתִיב: "קִיר" וּכְתִיב: "קִירוֹת", אֵיזֶהוּ קִיר שֶׁהוּא כִּשְׁנֵי קִירוֹת - הֲוֵי אוֹמֵר: זֶה קֶרֶן זָוִית. בְּנִגְעֵי בְגָדִים - בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן בֶּן אַבְטוֹלְמוֹס וְרַבָּנַן. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן אַבְטוֹלְמוֹס אוֹמֵר: מִנַּיִן לִפְרִיחַת בְּגָדִים שֶׁהִיא טְהוֹרָה - נֶאֱמַר "קְרַחַת" וְ"גַבַּחַת" בִּבְגָדִים, וְנֶאֱמַר "קְרַחַת" וְ"גַבַּחַת" בְּאָדָם, מַה לְּהַלָּן - פָּרַח בְּכוּלּוֹ טָהוֹר, אַף כָּאן נַמִי - פָּרַח בְּכוּלּוֹ טָהוֹר. אֶלָּא הָכָא, אִי דָּם טָהוֹר לֵיכָּא, בְּמַאי פְּלִיגִי? וּמִמַּאי דְּהָנֵי טְהוֹרִין וְהָנֵי טְמֵאִין? אֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ, דַּאֲמַר קְרָא: "וַיַּרְאוּ מוֹאָב אֶת הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם". לְמֵימְרָא דְּדָם אָדוֹם הוּא, אֵימָא אָדוֹם וְתוּ לָא! אֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ: אֲמַר קְרָא "דָּמֵיהָ" "דָּמֵיהָ" - הֲרֵי כָּאן אַרְבָּעָה. וְהָא אֲנַן "חֲמִשָּׁה" תְּנַן! אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: שָׁחוֹר - אָדוֹם הוּא, אֶלָּא שֶׁלָּקָה. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: שָׁחוֹר - כְּחֶרֶת, עָמוֹק מִכֵּן - טָמֵא, דִּיהָה כְּבָכוּל - טָהוֹר. וְשָׁחוֹר זֶה, לֹא מִתְּחִלָּתוֹ הוּא מַשְׁחִיר, אֶלָּא כְּשֶׁנֶּעֱקַר הוּא מַשְׁחִיר, מָשָׁל לְדַם מַכָּה - לְכְשֶׁנֶּעֱקַר הוּא מַשְׁחִיר. "בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף כְּמֵימֵי תִלְתָן". וְלֵית לְהוּ לְבֵית שַׁמַּאי "דָּמֵיהָ" "דָּמֵיהָ" הֲרֵי כָּאן אַרְבָּעָה? אִיבָּעֵית אֵימָא: לֵית לְהוּ, מִי לָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא שָׁחוֹר - אָדוֹם הוּא, אֶלָּא שֶׁלָּקָה, הָכִי נַמִי - מִלְּקָא הוּא דְּלָקֵי. "וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין". הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ

לתלות

תוספות

הירוק עקביא בן מהללאל מטמא — האי "ירוק" היינו כאתרוג, ולא ירוק בכרתי, דאין זה נוטה לאדמומית. וסתם "ירוק" כן הוא, בדאמר ב"לולב הגזול" (סוכה לד.ב, ושם): ירוק — בכרתי, מכלל דסתם "ירוק" — לאו הכי הוא. **ליה** ליה — פירוש: לית ליה ארבעה דווקא, אלא נפקא ליה החמישי מקרא אחרינא. **ירד** רבי מאיר לשיטת עקביא בן מהללאל וטימא — תימה: והא לקמן בפרק "בנות כותים" (לג,א) גבי "כותי מטמא משכב התחתון בעליון" מפרש רבי מאיר: לפי שמשלימות דם אדום לדם ירוק, אלמא אית ליה דטהור! ונראה, דהכא מיירי מדרבנן. וכן מוכח מדקאמר: נהי דכי משכחת כתם אמנא — לא מטמא, היכי דחויא ירוק מגופה — תטמא. ויש לדחות: דלעולם כי חזיא מגופה — מטמא מדאורייתא, ומכל מקום כי משכחת אמנא — לא מטמא, דאין רגילות לצאת דם ירוק מגופה, ויש לתלות דמעלמא אתא. או שמא דם ירוק לאו דווקא נקט, אלא כלומר: דם שהוא טהור, לכולי עלמא משלימות לדם אדום. אי נמי: עיקר טעמא דרבי מאיר בטעמא אחרינא דקאמר: יום שפוסקת בו — סופרת למנין שבעה, וטעמא קמא נקט לרבנן.

כתיב הבא "שלחיך פרדס" — ואם תאמר: הני מילי דם שהאשה טמאה בו, כדמשמע קרא כפרדס שהוא נעול — כך בנות ישראל נועלות פתחיהן מליזקק לבעליהן בימי נדותן, אבל דם ירוק שהוא טהור — לא! ותו: דמשמע דלא פליגי אלא בדם ירוק, אבל בדם נדה מודו כולי עלמא דמכשיר, וכיון דרבנן לית להו גזרה שוה, דם נדה מנא להו? ויש לומר: דדם נדה נפקא להו בתוספתא דשבת פרק ("הזורק"), דקתני: מנין לדם שהוא משקה? נאמר כאן: "וטהרה ממקור דמיה", ונאמר להלן: "ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה". ויש לתמוה: דהכא משמע דלכולי עלמא דם הנדה לא הוה בכלל "דם חללים", ובשבת פרק "חבית" (קמג,ב) משמע דחלב האשה טמא משום דם מגפתה. דקתני: לא אם אמרת בחלב האשה שמכשיר שלא לרצון, שכן דם מגפתה מכשיר. ומפרש רש"י: דחלב היה דם תחלה, כדאמרינן (נדה ט,א): דם נעכר ונעשה חלב. והכא אמרינן דאפילו דם נדה לא הוי בכלל "דם חללים" כל שכן חלב! ודוחק לומר: דחלב בא מעיקר דם שבגוף כמו דם מגפתה, אבל דם נדה — לא. ומיהו בלאו הכי קשה התם: דמאי קמהדר להו רבי עקיבא לרבנן: מחמיר אני בחלב מבדם, שהחולב לרפואה — טמא, ומקיו לרפואה — טהור? ועוד: למה לי קרא בפרק "דם הנדה" (נדה נה,ב) דחלב האשה חשיב משקה, מדכתיב: "ותפתח את נאד החלב ותשקהו", תיפוק ליה מטעמא דדם נעכר ונעשה חלב! ומיהו סוגיא דלקמן איכא למימר דלא סבר לה כרבי מאיר דדם נעכר כו'. לכך נראה דהכי פירושו התם: לא אם אמרת בחלב האשה שמכשיר כו'. כלומר: כיון דאיכא קרא לקמן בחלב שמכשיר לכל הפחות לרצון, דין הוא שיכשיר גם שלא לרצון, כיון דחזונן גבי אשה בשום מקום דמכשיר שלא לרצון, כמו דם מגפתה. אבל בהמה, אף על גב דחלבה מכשיר לרצון מ"ותפתח את נאד החלב", בשביל כך לא תכשיר שלא לרצון, כיון דלא אשכחן בבהמה מידי דמכשיר שלא לרצון, שדם מגפתה טהור. אמר להם: מחמיר אני בחלב יותר מבדם, שהחולב לרפואה כו'. כלומר, חלב דמכשיר לאו בחומרא דדם מגפתה תליא מילתא, שדרי מקיו לרפואה טהור, דהיינו לרצון. ולא אמרינן: כשם שחלבה לרצון טמא, כך דמה לרפואה טמא. אלא ודאי חלב האשה דמטמא משום דמשקה גמור הוא, וכל שכן חלב בהמה דליהוי טפי משקה, דמיוחד לקטנים ולגדולים. אמרו לו: סלי זיתים וענבים יוכיחו, דמיוחדים לקטנים ולגדולים, ושלא לרצון — טהור. והשתא לא קשה מדם הנדה, דפשיטא דלא הוי בכלל "דם חללים". ולקמן בעזרת השם נפרש דקראי דפרק "דם הנדה" אסמכתא בעלמא נינהו.

רש"י

לתלות — תנא קמא סבר: חמשה דמים — טמאין ודאי, ואידך — ספיקא, ולבית הלל — טהורין ממש. היינו **תנא קמא** — דאמר: חמשה דמים, ותו לא. **ירד רבי מאיר כו'** — ומטמא דם ירוק משום נדה. **אמנא** = על בגדה. **לא מטמאיתו** — דכיון דירוק הוא, מסתמא לאו מגופה אתא, דלא שכיח, ולא תלינן בה אלא היכא דחזיא מגופה דם הוא. **נהי דהיכא** — דחזיתיה דם ירוק מעיקרא לא מטמאיתו משום רואה, דלאו דם הוא, והיינו "משום כתם", כלומר, כשאר דם שכתמו טמא. **תטמא משום משקה** — כרוקה וכמי רגליה, אם נוגעין בו אדם וכלים וטהרות באותו דם ירוק שראתה בימי נדותה שהיתה נדה מדם אדום, ואמאי מטהריתו לגמרי. **שמתעגל ויוצא** — שמתאסף תחלה ואחר כך יוצא, לאפוקי דם, בין טמא בין טהור, כשהוא בא — נוטף ויוצא ראשון ראשון. **להוי כמשקה** — להכשיר זרעים, שאם יגע שרץ בהן — יטמא, ואמאי מטהריתו לגמרי? **דם חללים ישתה** — דם שהנפש יוצאה בו קרוי "משקה". ולענין הכשר בעינן משקה, כדכתיב (ויקרא יא): "ואשר יבא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישתה", כלומר: אוכל ומשקה אשר ישתה יבא על האוכל, והכי מוקמינן לה בפסחים (טז,א). **אלפוה בגזרה שוה** — להכשיר את הזרעים. **שלחיך** — דם נדות השלוח מן האשה. **פרדס רמונים** — כפרדס זה שהוא נעול להשתמר, כך בנות ישראל נועלות פתחיהן בימי נדותן מהיזקק לבעליהן. "עם פרי מגדים" — היינו בנים. וכתיב "שילוח" במים, מה מים — מכשירין, אף דם נדות — מכשיר. **אין אדם דן גזרה שוה מעצמו** — אלא אם כן קבלה מרבו הלכה למשה מסיני, דדלמא קרא למילתא אחריתי איצטריך. **שור** — דמו אדום, כדאמר בסדר יומא (נו,ב): האי חיור, והאי סומק. **דם שחיטה** — משתנה והולך. **צפור חיה** — דם היוצא מצפור חי על ידי מכה. **או דלמא לאפוקי כחוש** — והאי "חיה" — לשון בריאה הוא. **הרגה מאכולת** — אשה הרואה כתם בבגדה, אם הרגה מאכולת — תולה בה. ואי קשיא: הא שיעור כתם — בגריס ועוד, ומאכולת כולי האי לא הוי, כדאמר בפירקין: בענין בגריס ועוד, לאפוקי מדם מאכולת! לא קשיא, ההיא — לרבי חנינא בן אנטיגנוס, הא — לרבנן בפרק "הרואה כתם" (נדה נח,ב) דלא בעי האי שיעור. **מאי לאו מאכולת דכולה גופה** — אלמא, כל מאכולת דומה לדם נדות, ואת אמרת: דם מאכולת של ראש הוא דדמי לדם נדות, אבל דשאר הגוף — לא. **אמי ורדינאה** — נאה כורד, ובגיטין (מא,א) קרי ליה "אמי שפיר נאה". לישנא אחרינא: "ורדינאה" — מקום הוא ששמו ורדינא, בעירובין (מט,א). **תולה** — כתמה. **בבנה ובבעלה** — אם יש בהן מכה, שמא נטף עליה כששוכבין יחד. אלמא דם בנה ובעלה דומה לדם נדות. **בשלמא בנה משכחת לה** — שלא נשא. **אלא בעלה** — הא נשוי הוא. **רב נחמן** — אמוראיתין קאי. **ותלה רבי מאיר** — כתם.

לְתִלּוֹת. הַיָּרוֹק עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא. וְלֵית לֵיהּ לַעֲקַבְיָא "דָּמֶיהָ" "דָּמֶיהָ" הֲרֵי כָּאן אַרְבָּעָה? אִיבָּעֵית אֵימָא: לֵית לֵיהּ, וְאִיבָּעֵית אֵימָא: אִית לֵיהּ, מִי לָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא שָׁחוֹר - אָדוֹם הוּא אֶלָּא שֶׁלָּקָה, הָכָא נַמִּי - מִלְּקָא הוּא דְּלָקֵי. "וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין". הֵיינוּ תַּנָּא קַמָּא! אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ לְתִלּוֹת. "אָמַר רַבִּי מֵאִיר: אִם אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם" כו'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יָרַד רַבִּי מֵאִיר לְשִׁיטַת עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל, וְטִימֵּא. וְהָכִי קָאָמַר לְהוּ לְרַבָּנַן: נְהִי דְּהֵיכָא דְּקָא מַשְׁכַּחַת כֶּתֶם יָרוֹק אַמְּנָא לָא מְטַמְּאִיתוּ, הֵיכָא דְּקָחָזְיָא דָּם יָרוֹק מִגּוּפָהּ - תְּטַמֵּא. אִי הָכִי, "אִם אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם, מְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה", "מִשּׁוּם רוֹאֶה" מִבָּעְיָא לֵיהּ! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לְהוּ: נְהִי הֵיכָא דְּקָא חַזְיָא דָּם יָרוֹק מֵעִיקָּרָא לָא מְטַמְּאִיתוּ, הֵיכָא דְּחָזְיָא דָּם אָדוֹם וַהֲדַר חַזְיָא דָּם יָרוֹק - תְּטַמֵּא, מִידֵּי דַּהֲוָה אַמַּשְׁקֶה זָב וְזָבָה. וְרַבָּנַן - דּוּמְיָא דְּרוֹק, מָה רוֹק שֶׁמִּתְעַגֵּל וְיוֹצֵא, אַף כָּל שֶׁמִּתְעַגֵּל וְיוֹצֵא, לְאַפּוּקֵי הַאי - דְּאֵין מִתְעַגֵּל וְיוֹצֵא. אִי הָכִי - שַׁפִּיר קָאָמְרִי לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי מֵאִיר! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לְהוּ: לֶהֱוֵי כְּמַשְׁקֶה לְהַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים. וְרַבָּנַן - בָּעֵי "דַּם חֲלָלִים" וְלֵיכָּא. אִי הָכִי, שַׁפִּיר קָאָמְרִי לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי מֵאִיר! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לְהוּ - אַלְפּוּהָ בִּגְזֵרָה שָׁוָה, כְּתִיב הָכָא: "שִׁלְחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים" וּכְתִיב הָתָם: "וְשִׁלַּח מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת". וְרַבָּנַן - אָדָם דָּן קַל וָחֹמֶר מֵעַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם דָּן גְּזֵרָה שָׁוָה מֵעַצְמוֹ. "רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר לֹא כָּךְ" וכו'. הֵיינוּ תַּנָּא קַמָּא! הָא קָא מַשְׁמַע לָן: מַאן תַּנָּא קַמָּא - רַבִּי יוֹסֵי, וְכָל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאוּלָּה לָעוֹלָם. "אֵיזֶהוּ אָדוֹם כְּדַם הַמַּכָּה". מַאי "כְּדַם הַמַּכָּה"? אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: כְּדַם שׁוֹר שָׁחוּט. וְלֵימָא: כְּדַם שְׁחִיטָה! אִי אָמַר כְּדַם שְׁחִיטָה - הֲוָה אָמִינָא כְּכוּלָּהּ שְׁחִיטָה, קָא מַשְׁמַע לָן כְּדַם הַמַּכָּה - כִּתְחִילַּת הַכָּאָה שֶׁל סַכִּין. עוּלָּא אָמַר: כְּדַם צִפּוֹר חַיָּה. אִיבַּעְיָא לְהוּ: חַיָּה - לְאַפּוּקֵי שָׁחוּט, אוֹ דִּלְמָא לְאַפּוּקֵי כָּחוּשׁ? תִּיקוּ. זְעִירִי, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כְּדַם מַאֲכוֹלֶת שֶׁל רֹאשׁ. מֵיתִיבֵי: הָרְגָה מַאֲכוֹלֶת - הֲרֵי זֶה תּוֹלָה בָּהּ, מַאי לָאו - דְּכוּלֵּיהּ גּוּפָהּ! לָא, דְּרֹאשָׁהּ. אַמִּי וְרַדִּינָאָה, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: כְּדַם אֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל יָד, שֶׁנִּגְּפָה וְחָיְיתָה וְחָזְרָה וְנִגְּפָה, וְלֹא שֶׁל כָּל אָדָם אֶלָּא שֶׁל בָּחוּר שֶׁלֹּא נָשָׂא אִשָּׁה. וְעַד כַּמָּה? - עַד בֶּן עֶשְׂרִים. מֵיתִיבֵי: תּוֹלָה בִּבְנָהּ וּבְבַעְלָהּ, בִּשְׁלָמָא בִּבְנָהּ - מַשְׁכַּחַת לָהּ, אֶלָּא בַּעְלָהּ - הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: כְּגוֹן שֶׁנִּכְנְסָה לַחוּפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה. רַב נַחְמָן אָמַר: כְּדַם הַקָּזָה. מֵיתִיבֵי: מַעֲשֶׂה וְתָלָה רַבִּי מֵאִיר

בקילור

בקילור

לְתָלוֹת, כלומר, לענין אם האשה נגעה בתרומה או בקדשים לאחר שראתה דם בצבעים אלה, שלפי שיטת תנא קמא נטמאו מספק, ואינם נשרפים וגם אינם נאכלים. ולשיטת בית הלל הרי הם טהורים לגמרי ונאכלים. ולשיטת בית שמאי הרי הם טמאים לגמרי ונשרפים.

שנינו במשנה: הַיָּרוֹק, עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא. הגמרא מבארת את טעמו. מקשה הגמרא: וְלֵית לֵיהּ לַעֲקַבְיָא 'דְּמֵיהָ דְּמֵיהָ חֲרֵי כָּאן אַרְבָּעָה' – וכי עקביא בן מהללאל אינו סובר מה שנתבאר לעיל (ע"א) שהלימוד לרבות ארבעת מיני הדם ששנה תנא קמא הוא ממה שנאמר פעמיים תיבת 'דמיה', ואם כן הרי נתמעטו מכך כל שאר מיני הדם, והיאך טימא את הדם הירוק.

מתרצת הגמרא: אִיבָּעֵית אֵימָא – אם תרצה תוכל ליישב זאת כך, שאכן לֵית לֵיהּ – עקביא בן מהללאל אינו סובר שיש למעט מ'דמיה דמיה' דם ירוק, לפי שדם זה נתרבה מפסוק אחר.

וְאִבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, שלעולם אִית לֵיהּ – אף עקביא סובר שאין לרבות רק ארבעה צבעי אדום. והטעם שטימא גם דם ירוק, משום שמִי [–וכי] לֹא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא שהטעם שהשחור טמא, הוא משום שהדם הַשָּׁחוֹר, מתחילתו אָדוֹם הוּא [–היה], אֶלָּא שֶׁלָּקָה לאחר שיצא מן הגוף והשחיר, ואם כן הָכָא נַמִּי – אף כאן, כלומר, אף דם ירוק, אדום היה מתחילתו וּמִלְּקָא הוּא דְּלָקֵי – אלא שלקה ונעשה ירוק אחרי שיצא מגוף האשה.

שנינו במשנה: הירוק, עקביא בן מהללאל מטמא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. הגמרא מבררת במה חולקים חכמים על התנא קמא. מקשה הגמרא: הלא שיטת חכמים הַיְינוּ – היא עצמה שיטתו של הַתַּנָּא קַמָּא שאמר שרק חמשה דמים טמאים באשה, ומשמע מזה שהדם הירוק טהור הוא, ובמה חולקים חכמים על שיטתו. מתרצת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש הבדל בין השיטות לענין לִתְלוֹת, כלומר, אם האשה נגעה בתרומה או בקדשים לאחר שראתה דם בצבע ירוק, שלשיטת תנא קמא נטמאו מספק, ולשיטת חכמים הרי הם טהורים לגמרי, ולשיטת עקביא בן מהללאל הרי הם טמאים לגמרי.

שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אִם אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם כּוּ' מטמא משום משקה. הגמרא מבארת את שיטת רבי מאיר: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יָרַד רַבִּי מֵאִיר לְשִׁיטַּת עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל, כלומר, רבי מאיר עצמו סובר כשיטת עקביא בן מהללאל, וְטִימֵּא אשה שראתה דם ירוק, משום טומאת נדה, ואפילו אם ראתה רק כתם ירוק על בגדה בלבד. ומה שאמר 'אם אינו מטמא משום כתם וכו'', הוא לשיטת חכמים בלבד.

מבארת הגמרא את דברי רבי מאיר: וְהָכִי קָאָמַר לְהוּ לְרַבָּנָן – וכך אמר להם רבי מאיר לחכמים שאמרו שהדם הירוק טהור הוא לגמרי, לשיטתי גם אם רק מצאה כתם ירוק על בגדה טמאה היא, מפני שלשיטתי אין הבדל בין דם ירוק לדם אדום כלל. אבל אף אתם החולקים עלי בדבר זה, נְהִי – האף אמנם דְּהֵיכָא דְּקָא מַשְׁכַּחַת כֶּתֶם יָרוֹק אַמָּנָא – שבאופן שהאשה מצאה כתם בצבע ירוק על בגדה, לֹא מְטַמְּאִיתוּ – אינכם מטמאים אותה, לפי שמאחר שאינו מצוי שיהיה לאשה דם ירוק תולים שכתם זה לא בא מגופה, אבל הֵיכָא דְּקָחֲזָיָא דָּם יָרוֹק מִגּוּפָהּ תְּטַמֵּא – באופן שראתה דם ירוק היוצא מגופה, מדוע אינכם מטמאים אותה, שהרי אין לתלות שדם זה בא ממקום אחר.

הגמרא דוחה ביאור זה בדברי רבי מאיר. מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כך, שרבי מאיר מקשה לחכמים שיטמאו את האשה משום נדה, לא היה לו לומר להם 'אִם אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם כֶּתֶם מְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה', אלא מטמא מִשּׁוּם רוֹאֶה מִבַּעְיָא לֵיהּ – היה לו לומר להם 'אם אינו מטמא משום כתם מטמא משום רואה' כלומר, שאם ראתה דם היוצא מגופה, תטמא.

הגמרא מביאה ביאור אחר בדברי רבי מאיר. מבארת הגמרא: אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לְהוּ – כך אמר להם רבי מאיר לחכמים הסוברים שדם ירוק אינו מטמא כלל, נְהִי הֵיכָא דְּקָא חַזְיָא דָּם יָרוֹק מֵעִיקָּרָא – האף אמנם שבאופן שבתחילת ראייתה ראתה דם ירוק בלבד, לֹא מְטַמְּאִיתוּ – אינכם מטמאים אותה, משום שאתם סוברים שדם ירוק אינו דם, מכל מקום הֵיכָא דְּחַזְיָא דָּם אָדוֹם – באופן שמתחילה ראתה דם אדום ונטמאה, וַהֲדַר חַזְיָא דָּם יָרוֹק – ולאחר מכן בעודה טמאה מחמת הדם האדום, ראתה גם דם ירוק, ואדם או כלים או 'טהרות' נגעו באותו דם ירוק, תְּטַמֵּא אותם, מִידֵּי דַּהֲוָה אַמַּשְׁקֶה זָב וְזָבָה – כמו הדין של רוק ומי רגלים היוצאים מן הזב או מן הזבה שהם מטמאים את הטהרות, ומדוע אתם מטהרים אותו לגמרי.

הגמרא מבררת סברת חכמים: וְרַבָּנָן הסוברים שאף דם ירוק היוצא בימי טומאתה אינו מטמא את הטהרות שנגעו בהם, סוברים שרק משקה שהוא דּוּמְיָא דְּרוֹק [–דומה לרוק] מטמא, כלומר, מָה רוֹק שֶׁמִּתְעַגֵּל וְיוֹצֵא – כשם שרוק אינו יוצא מעט מעט מן הגוף, אלא בתחילה מתאסף הוא בפה ואחר כך יוצא, והוא מטמא, אַף כֹּל משקה שֶׁמִּתְעַגֵּל וְיוֹצֵא – מתאסף במקום שנוצר ואחר כך יוצא, מטמא. לְאַפּוּקֵי הַאי – להוציא דם האשה דְּאֵין מִתְעַגֵּל וְיוֹצֵא – שאינו מתאסף, אלא כל מעט דם שנוצר, נוטף ויוצא מיד לחוץ, שאינו מטמא.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם אכן כך הוא הביאור בדברי רבי מאיר, קשה, דְּשַׁפִּיר קָאָמְרִי לֵיהּ רַבָּנָן לְרַבִּי מֵאִיר – הרי חכמים השיבו תשובה טובה לרבי מאיר, ומדוע חלק עליהם.

הגמרא מבארת ביאור אחר בדברי רבי מאיר: אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לְהוּ – אלא כך אמר להם רבי מאיר לחכמים, אף שלשיטתכם הדם הירוק אינו מטמא את האשה משום נדה, מכל מקום לֶהֱוֵי [–יחשב] כְּמַשְׁקֶה לְהַכְשִׁיר אֶת הַזֹּרְעִים – שאם יגע שרץ בזרעים לאחר שהדם הירוק נגע בהם, יטמאו, ומדוע אתם מטהרים אותו לגמרי. אבל חכמים סוברים שדם ירוק אינו מטמא ואף אינו מכשיר את הזרעים.

הגמרא מבררת סברת חכמים: וְרַבָּנָן – חכמים הסוברים שדם ירוק היוצא מן האשה אינו מכשיר, טעמם, משום דִּבְעֵינַן [–שצריך] 'דַּם חֲלָלִים' (במדבר כג כד), וְלֵיכָּא [–ואין], כלומר, שרק הדם הדומה ל'דם חללים' [–הרוגים], כלומר, דם שהנשמה יוצאת בו, מכשיר זרעים לקבל טומאה, אבל דם נדות שאין הנשמה יוצאת בו אינו מכשיר.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם אכן כך הוא טעמם של החכמים שנחלקו על רבי מאיר, שַׁפִּיר קָאָמְרִי לֵיהּ רַבָּנָן לְרַבִּי מֵאִיר – הרי חכמים אמרו תשובה טובה לרבי מאיר, ומדוע חלק עליהם.

הגמרא מביאה טעם אחר לשיטת רבי מאיר: אֶלָּא הָכִי קָאָמַר לְהוּ – אלא כך אמר להם רבי מאיר לחכמים, אַלְּפוּהָ בִּגְזֵירָה שָׁוָה – דין זה שדם ירוק של האשה מכשיר לקבל טומאה, תלמדו אותו בגזירה שוה, שכן כְּתִיב הָכָא – נאמר כאן (שיר השירים ד יג) בפסוק העוסק בשבחו של עם ישראל, 'שְׁלָחַיִךְ' – דם נדות השלוח מן האשה, פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים' – הרי הוא כפרדס זה שנועלים אותו לשומרו, כך בנות ישראל לאחר שרואות דם נועלות פתחי נדותן מלהיזקק לבעליהן, וּכְתִיב הָתָם – ונאמר שם (איוב ה י), בדברי חברי איוב ששבחו לו את מעשה הקב"ה, 'הַנּוֹתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשׁוֹלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת', הרי שנאמר לשון 'שילוח' גם בדם נדה וגם במים, ויש ללמוד מכך שכשם שמים מכשירים לקבל טומאה, כך דם נדות מכשיר].

הגמרא מבררת סברת חכמים: וְרַבָּנָן הסוברים שדם הירוק אינו מכשיר, הטעם שאינם דורשים גזירה שוה זו, הוא משום שאָדָם דָּן קַל וָחוֹמֶר מֵעַצְמוֹ – אף אם לא קיבלו מרבו, וְאֵין אָדָם דָּן גְּזֵירָה שָׁוָה מֵעַצְמוֹ – אם לא קיבלה מרבו בהלכה למשה מסיני. ומכיון שלא קיבלו רבנן גזירה שוה זו מרבם, לא דרשו כן.

שנינו במשנה: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר לֹא כָךְ וכו' ולא כך, כלומר, הדם הירוק אינו מטמא משום דם נדה, וגם אינו מכשיר לקבל טומאה. הגמרא מבארת את דברי המשנה. מקשה הגמרא: הרי דברי רבי יוסי הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא – היא שיטתו של התנא קמא, כלומר, החכמים שחלקו על עקביא בן מהללאל במשנה וטיהרו גם כן דם ירוק, ומה הוסיף רבי יוסי על זה. מתרצת הגמרא: אכן אין כאן

המשך בעמוד ק

בְּקִילּוֹר – תחבושת שנותנים על העין, ונותנים עליה משחה אדומה, ותלה לומר שהכתם אינו מדם, אלא ממה שהתעסקה בקילור. וְרַבִּי תָּלָה כתם שהאשה מצאה, בְּשַׂרָף הנוטף מעץ שִׁקְמָה [–מין אילן סרק] שהאשה התעסקה בו. מבררת הגמרא: מַאי – מהי כוונת הברייתא, לָאו אַאֲדוֹם – האם לא לומר שאשה שמצאה כתם בצבע 'אדום' על בגדה, יכולה לתלות בדברים אלו, אף שאדמומיתם קלושה. ומשמע מדברי הברייתא ש'אדום' השנוי במשנה אינו אדום כל כך, אלא רק כמו קילור וכשרף השקמה, שאם לא כן היאך תולה כתם שהוא אדום ביותר בדבר שאינו אדום כל כך. וקשה מכך על כל האמוראים שדקדקו בביאור האדום ששנינו במשנה, כגון מה שאמרו שהוא רק כמו דם של בחור, או רק כדם מאכולת של ראש שהם אדומים ביותר, ולא העמידו משנתנו באדום כמו דם של אדם נשוי או כדם שאר מאכולת.

מתרצת הגמרא: לֹא – אין הברייתא מדברת בכתם בצבע 'אדום' השנוי במשנה, אלא אַשְׁאָר דָּמִים – כלומר, בכתם בצבע שאר המראות שבמשנה שאינם אדומים כל כך, שבאלו יכולה לתלות בדם הקילור ובשרף השקמה אם נתעסקה בהם. אבל אם הכתם הוא בצבע 'אדום', אינה יכולה לתלות בקילור ובשרף השקמה.

הגמרא מביאה מעשה ברב אשי שאמר על עצמו שאינו יודע להבחין בדמים: אַמֵּימַר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי הֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ אוּמְּנָא – היו יושבים לפני האומן המקיז דם בקרן, שֶׁקְּלִי לֵיהּ קַרְנָא קַמֵּיתָא לְאַמֵּימַר – הוציא האומן בקרנו, קילוח ראשון של דם מאמימר, חַוְיֵיהּ – ראה אמימר את דמו, אָמַר לְהוּ אמימר למר זוטרא ורב אשי, אָדוֹם דִּתְנַן כִּי הַאי – מה ששנינו שאשה טמאה במראה 'אדום', הכוונה לצבע הדם הזה. שֶׁקְּלִי לֵיהּ אַחֲרִיתִי – הוציא האומן ממנו בקרנו קילוח שני של דם. אָמַר לְהוּ אמימר, אִשְׁתַּנֵּי – צבע הדם שיצא עכשיו, שונה מצבע הדם שיצא בתחילה, ואינו בכלל ה'אדום' ששנינו. אָמַר רַב אַשִׁי, כְּגוֹן אֲנָא, דְּלָא יָדַעְנָא בֵּין הַאי לְהַאי – שאיני יודע להבחין בחילוק הצבע שבין הדם הראשון לדם השני, לֹא מְכָּעֵי לִי לְמִחְזֵי דְּמָא – איני יכול לראות דמים של אשה, ולהבחין בין דם טמא לדם טהור.

שנינו במשנה: הדם הַשָּׁחוֹר כַּחֶרֶת טמא. הגמרא מבארת באיזה חרת מדובר: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, חֶרֶת שֶׁאָמְרוּ במשנה, הכוונה לצבע שיש לחרת כשנתנו אותו לתוך דִּיו, ולא כשנתנו אותו במים. והטעם, משום שהחרת הניתן לתוך מים, אינו כל כך שחור. הגמרא מביאה ראיה לרבה מברייתא: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כן בברייתא כמו שאמר רבה. איזהו הדם הַשָּׁחוֹר שהוא טמא, זהו שצבעו כַּחֶרֶת. וְשָׁחוֹר כחרת שֶׁאָמְרוּ, היינו רק כחרת הניתן לתוך דִּיו, ולא כחרת הניתן במים. והרי שנינו בברייתא כדברי רבה.

מקשה הגמרא: מאחר ופירוש 'כחרת' הוא כחרת הניתן לתוך דיו, וְלֵימָא דִּיו – שהתנא ישנה במשנתנו 'שחור כדיו', ומדוע שנה 'שחור כחרת'. מתרצת הגמרא: אִי אָמַר דִּיו – אם התנא היה שונה שחור כדיו, הֲוָה אָמְרִינָא – הייתי יכול לומר, שהכוונה כִּי פַּכְחוּתָא דִּדְיוֹתָא – כמו בהירות הדיו, כלומר, כצבע הדיו הנמצא בחלק העליון של הכלי כשהוא מלא, שאז השחרורית של החרת יורדת למטה, וצבע הדיו שמלמעלה בכלי הוא יותר בהיר. קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו התנא שאין הדבר כן, אלא אינה נטמאת אלא אם כן הדם שראתה צבעו כִּי חָרוּתָא דִּדְיוֹתָא – כצבע החרת שבדיו, והוא הנמצא מלמטה בכלי כשהוא מלא, וצבעו שחור כהה.

הגמרא מבררת אם צריך שהדם ידמה לדיו הלח או היבש. שואלת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ – הסתפקו בני הישיבה, האם כוונת הברייתא בְּלֵחָה – בדווקא לצבע שיש לחרת שבדיו הלח, אוֹ בְּיַבֵּשְׁתָּא – או שמא, הכוונה לצבע החרת שבדיו היבש. משיבה הגמרא: תָּא שְׁמַע, דְּרַבִּי אַמִּי פָּלֵי קוּרְטָא דִּדְיוֹתָא וּבָדִיק בָּהּ – שרבי אמי היה מבקע חתיכות של דיו יבש, ובודק בו מראה דם שחור של אשה, ואם היה דומה לצבע החתיכות האלו היה מטמא אותה. והרי נפשט שכוונת הברייתא לדיו היבש).

הגמרא מבררת את דין הדם שצבעו דומה לדברים שחורים שונים: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אם צבע הדם שחור כְּקִיר – כשעוה שחורה, או כִּדְיוֹ, וּכְעֹנֶב – או כענב שחור, הרי היא טְמֵאָה. וְזוֹהִי שֶׁשָּׁנִינוּ במשנתנו, עָמוּק מִכֵּן [–מן החרת] טְמֵאָה, שכן צבעים אלו הם שחורים יותר מחרת).

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אם צבע הדם שחור כַּזַּיִת – כצבע זית שחור, או כַּזֶּפֶת וְכָעוֹרֵב, הרי זה טָהוֹר. וְזוֹהִי שֶׁשָּׁנִינוּ במשנתנו, דַּיֶּחֱה מִכֵּן טָהוֹר – שאם היה הדם בהיר יותר מצבע החרת, טהורה, שכן צבעים אלו יותר בהירים מצבע החרת).

הגמרא מביאה דוגמא לצבע השחור ששנינו במשנתנו: עוּלָּא אָמַר, הצבע השחור השנוי במשנתנו נראה כִּלְבוּשָׁא – כבגד הבא מן המקום הנקרא 'סִיוּאָה', ששם עושים בגדים שחורים.

הגמרא מביאה מעשה בענין צבע שחור: עוּלָּא אִקְּלָע [–בא] לְפוּמְבְּדִיתָא, חַזְיֵיהּ לְהַהוּא מַיְיעָא – ראה סוחר ישמעאלי אחד, דְּלָבוּשׁ לְבוּשָׁא אוּכְמָא – שהיה לבוש בגד שחור, אָמַר לְהוּ עולא לתלמידיו, שָׁחוֹר דִּתְנַן – מה ששנינו שהדם השחור טמא, מדובר כִּי הַאי – כמו צבע הבגד הזה. מָרְטוּ מִינֵּיהּ – קרעו ממנו תלמידיו פּוּרְתָּא פּוּרְתָּא – מעט מעט, כלומר, חתיכות קטנות מבגדו, כדי שיהיו להם דוגמאות לצבע השחור. יָהֲבוּ בֵּיהּ אַרְבַּע מְאָה זוּזֵי – ולאחר מכן שילמו לישמעאלי ארבע מאות זוז עבור בגדו.

הגמרא ממשיכה להביא דוגמא לצבע השחור: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, השחור ששנינו, הוא כמו אֵלּוּ כֵּלִים הָאוֹלְיָרִין הַבָּאִים מִמְּדִינַת הַיָּם – כצבע בגדים שחורים אלו של מחממי המרחצאות.

הגמרא מקשה ש'כלים האוליירין' אינם שחורים: לְמִימְרָא – האם ניתן לומר דְּאוּכְמֵי נִינְהוּ – שבגדים אלו שחורים הם, וְהָאָמַר לְהוּ – והלא אמר רַבִּי יַנַּאי לְבָנָיו, בָּנַי, אַל תִּקְבְּרוּנִי לאחר מיתתי לֹא בְּכֵלִים – תכריכים שְׁחוֹרִים, וְלֹא בְּכֵלִים לְבָנִים. וביאר להם טעמו, בִּשְׁחוֹרִים אל תקברו אותי שֶׁמָּא אֶזְכֶּה להיות בגן עדן, והצדיקים מלובשים שם בבגדי לבן), וְאֶהְיֶה – ואֵרָאה עם הלבוש השחור כְּאֶבֶל בֵּין הַחֲתָנִים – כלומר, כמו רשע בין הצדיקים, ואתבייש ביניהם במלבושיי השחורים. ובבגדים לְבָנִים גם כן אל תקברו אותי, שֶׁמָּא לֹא אֶזְכֶּה לגן עדן, אלא אהיה נידון עם הרשעים וְאֶהְיֶה נראה עם הבגדים הלבנים בְּחָתָן בֵּין הָאֲבֵלִים, כלומר, כמו צדיק בין הרשעים. אֶלָּא תקברו אותי בְּכֵלִים [–בבגדים] הָאוֹלְיָרִין הַבָּאִים מִמְּדִינַת הַיָּם, שהם אדומים.

מסיימת הגמרא את הקושיא: אַלְמָא – מוכח מדברי רבי ינאי, שבגדים האוליירין לָאו אוּכְמֵי נִינְהוּ – אינם שחורים אלא אדומים, וקשה על רבי יוחנן שאמר שהם שחורים.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּגִלִּימָא – מה שצוה רבי ינאי לקוברו בבגדים אוליירין, היינו בטלית שלהם שהוא אדום. וְהָא – ומה שאמר רבי יוחנן שבגדים האוליירין הם שחורים מדובר בְּפִתּוֹרָא – במפה או סדין שלהם שהם שחורים.

הגמרא מבררת את אופן בדיקת מראות הדמים: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְכוּלָּם – כל חמשת הדמים השנויים במשנתנו, אֵין בּוֹדְקִין אותם לראות מה צבעם, אֶלָּא על ידי שמניח את הדם עַל גַּבֵּי מַטְלִית לְבָנָה, משום שמראות הדמים ניכרים היטב עליה. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, וְדַם שָׁחוֹר כשרוצה לבודקו אם הוא שחור כחרת או שהוא פחות מכך, אינו נבדק על גבי מטלית לבנה, אלא עַל גַּבֵּי בגד אָדוֹם בלבד).

הגמרא דנה אם שמואל ורב יצחק חולקים: אָמַר רַב יִרְמְיָה מִדִּפְתִּי, וְלֹא פְּלִיגִי – שמואל שאמר לבדוק על גבי מטלית לבנה, ורב יצחק שאמר לבדוק על גבי בגד אדום, לא נחלקו, אלא הָא בְּשָׁחוֹר – מה שאמר רב יצחק על גבי בגד אדום הוא רק בדם בצבע שחור, וְהָא – ומה שאמר שמואל על גבי מטלית לבנה, מדובר בִּשְׁאָר דָּמִים השנויים במשנה, חוץ מן השחור.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ – הקשה רַב אַשִׁי על רב ירמיה מדפתי, אִי הָכִי – אם אכן כדבריך שלא נחלקו, לֵימָא שְׁמוּאֵל – היה לו לשמואל לומר שכל הדמים נבדקים על גבי מטלית לבנה, חוּץ מִן הדם הַשָּׁחוֹר, ומכך ששמואל סתם ולא אמר כן, על כרחך שלדעתו אף מראה שחור נבדק על מטלית לבנה). מסיקה הגמרא:

המשך בעמוד רמט

בקילור — אנפלשט"ר, ואדום הוא, ונתעסקה בו. אלמא קילור דומה לדם נדות, ואף על גב דלא הוי סומק כולי האי, וקשיא לבולהו דדייקי בין דם בחור לדם נשוי משום דסומק טפי, ובין דם מאכולת של ראש לשאר דם מאכולת. **אומנא** = מקיז דם בקרן. **בין האי להאי** — בין קמא לבתרא. **חרת שאמרו דיו** — כלומר: לא כשחרורית חרת הניתך במים, אלא שחרורית חרת הניתך בדיו. **כי פכחותא דדיותא** — קלישות הדיו. כשהכלי מלא, יורד שחרורית החרת למטה, ומלמעלה הוא ברור ואינו שחור כל כך. **בלחה** — בדיו לחה, כדמפרש. **או ביבשתא** — שכן דרך שנותנין חרת בדיו, בששולקים קליפות הקורצרים, והוא מתייבש. **פלי קורטא דדיותא** = מבקע חתיכות דיו יבש. **ובודק בו** — מראית דם שחור. **בקיר** = שעוה שחורה. **בענבה** — ענבים שחורים. לישנא אחרינא: "קיר"

בְּקִילּוֹר, וְרַבִּי תָּלָה בִּשְׂרַף שַׂקְמָה. מַאי לָאו - אַאָדוֹם? לָא, אַשְׁאָר דָּמִים. אַמֵּימָר וּמָר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי הָווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ אוּמְנָא, שָׁקְלִי לֵיהּ קַרְנָא קַמֵּייתָא לְאַמֵּימָר, חַזֵּייהּ, אָמַר לְהוּ: אָדוֹם דִּתְנַן - כִּי הַאי. שָׁקְלִי לֵיהּ אַחֲרִיתֵי, אָמַר לְהוּ: אִשְׁתַּנִּי. אָמַר רַב אַשִׁי: כְּגוֹן אֲנָא, דְּלָא יָדַעְנָא בֵּין הַאי לְהַאי - לָא מִבָּעֵי לִי לְמֶחֱזֵי דָּמָא. "שָׁחוֹר כְּחֶרֶת". אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: חֶרֶת שֶׁאָמְרוּ - דִּיוֹ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: שָׁחוֹר - כְּחֶרֶת, וְשָׁחוֹר שֶׁאָמְרוּ - דִּיוֹ. וְלֵימָא דִּיוֹ! אִי אֲמַר דִּיוֹ - הֲוָה אָמְינָא: כִּי פַּכְחוּתָא דִּדְיוֹתָא, קָא מַשְׁמַע לָן - כִּי חָרוּתָא דִּדְיוֹתָא. אִיבַּעְיָא לְהוּ: בְּלִחָה אוֹ בִּיבֵשְׁתָּא? תָּא שְׁמַע: דְּרַבִּי אַמִּי פְּלֵי קוֹרְטָא דִּדְיוֹתָא וּבְדִיק בָּהּ. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: בְּקִיר, כִּדְיוֹ, וּכְעֵנָב - טְמֵאָה, וְזוֹהִי שֶׁשָּׁנִינוּ "עָמוֹק מִכֵּן - טְמֵאָה". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כְּזַיִת, כְּזֵפֶת, וּכְעוֹרֶב - טָהוֹר, וְזוֹהִי שֶׁשָּׁנִינוּ "דַּיְּהָה מִכֵּן - טָהוֹר". עוּלָּא אָמַר: כִּלְבוּשָׁא סִיוָּאָה. עוּלָּא אִקְלַע לְפוּמְבְּדִיתָא, חֲזֵייהּ לְהַהוּא טַיָּיעָא דִּלְבוּשׁ לְבוּשָׁא אוּכְמָא. אָמַר לְהוּ: "שָׁחוֹר" דִּתְנַן - כִּי הַאי. מָרְטוּ מִינֵּיהּ פּוּרְתָּא, וְהָבוּ בֵּיהּ אַרְבַּע מֵאָה זוּזֵי. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֵלּוּ כֵּלִים הָאוֹלְיָירִין הַבָּאִים מִמְּדִינַת הַיָּם. לְמֵימְרָא דְּאוּכְּמֵי גִּינְהוּ? וְהָאָמַר לְהוּ רַבִּי יַנַּאי לְבָנָיו: בָּנַי, אַל תִּקְבְּרוּנִי לֹא בְּכֵלִים שְׁחוֹרִים וְלֹא בְּכֵלִים לְבָנִים. שְׁחוֹרִים - שֶׁמָּא אֶזְכֶּה, וְאֶהְיֶה כְּאֶבֶל בֵּין הַחַתָּנִים, לְבָנִים - שֶׁמָּא לֹא אֶזְכֶּה, וְאֶהְיֶה כְּחָתָן בֵּין הָאֲבֵלִים, אֶלָּא בְּכֵלִים הָאוֹלְיָירִין הַבָּאִים מִמְּדִינַת הַיָּם. אֲלַמָּא - לָאו אוּכְּמֵי גִּינְהוּ! - לָא קַשְׁיָא, הָא - בִּגְלִימָא, הָא - בִּפְתוֹרָא. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: וְכוּלָּם אֵין בּוֹדְקִין אֶלָּא עַל גַּבֵּי מַטְלִית לְבָנָה. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי: וְשָׁחוֹר - עַל גַּבֵּי אָדוֹם. אָמַר רַב יִרְמְיָה מִדְּפִתְּיוֹ: וְלָא פְּלִיגִי, הָא - בְּשָׁחוֹר, הָא - בְּשִׁאָר דָּמִים. מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי: אִי הָכִי, לֵימָא שְׁמוּאֵל "חוּץ מִשָּׁחוֹר"! אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: בְּשָׁחוֹר גּוּפֵיהּ קָמִיפַּלְגִי. אָמַר עוּלָּא: כּוּלָּן - עָמוֹק מִכֵּן - טְמֵאָה, דַּיְּהָה מִכֵּן - טָהוֹר, כְּשָׁחוֹר. וְאֶלָּא מַאי שְׁנָא שָׁחוֹר דְּנָקֵט? סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא שָׁחוֹר - אָדוֹם הוּא, אֶלָּא שֶׁלָּקָה, הֵילְכָּךְ - אֲפִילּוּ דַּיְּהָה מִכֵּן נַמִּי לִיטְמֵא, קָמַשְׁמַע לָן. רַבִּי אַמִּי בַּר אַבָּא אָמַר: וְכוּלָּן, עָמוֹק מִכֵּן - טְמֵאָה, דַּיְּהָה מִכֵּן - נַמִּי טְמֵאָה, חוּץ מִשָּׁחוֹר. אֶלָּא מַאי אַהֲנֵי שִׁיעוּרֵיהּ דְּרַבָּנַן? לְאַפּוּקֵי דַּיְּהָה דְּדַיְּהָה. וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, רָמִי בַּר אַבָּא אָמַר: וְכוּלָּן, עָמוֹק מִכֵּן - טָהוֹר, דַּיְּהָה מִכֵּן - טָהוֹר, חוּץ מִשָּׁחוֹר. וּלְהָכִי מְהַנֵּי שִׁיעוּרֵיהּ דְּרַבָּנַן. בַּר קַפָּרָא אָמַר: וְכוּלָּן, עָמוֹק מִכֵּן - טָמֵא, דַּיְּהָה מִכֵּן - טָהוֹר. חוּץ מִמֶּזֶג, שֶׁעָמוֹק מִכֵּן - טָהוֹר, דַּיְּהָה מִכֵּן - טָהוֹר. בַּר קַפָּרָא אֲדִיהוּ לֵיהּ - וְדַכִּי, אַעֲמִיקוּ לֵיהּ - וְדַכִּי. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כַּמָּה נָפִישׁ גִּבְרָא דְּלֵבֵיהּ כְּמִשְׁמַעְתֵּיהּ! "וּכְקֶרֶן כַּרְכּוֹם". תָּנָא: לַח וְלֹא יָבֵשׁ. תְּנֵי חֲדָא: כַּתַּחְתּוֹן לֹא כָּעֶלְיוֹן, וְתַנְיָא אִידָךְ: כָּעֶלְיוֹן וְלָא כַּתַּחְתּוֹן, וְתַנְיָא אִידָךְ: כַּתַּחְתּוֹן, וְכָל שֶׁכֵּן כָּעֶלְיוֹן! כָּעֶלְיוֹן, וְכָל שֶׁכֵּן כַּתַּחְתּוֹן, וְתַנְיָא אִידָךְ: כַּתַּחְתּוֹן, וְכָל שֶׁכֵּן כָּעֶלְיוֹן. אָמַר אַבָּיֵי: תְּלָתָא דְּרֵי וּתְלָתָא טָרְפָן הָווֹיִן, נְקוֹט דָּרָא מִצִּיעָאָה וְטָרְפָא מִצִּיעָתָא בִּידָךְ. כִּי אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר לְהוּ: בְּגוּשַׁיְיהוּ שָׁנִינוּ. "וּכְמֵימֵי אֲדָמָה". תָּנוּ רַבָּנַן: כְּמֵימֵי אֲדָמָה - מֵבִיא אֲדָמָה שֶׁמְּנָה מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם, וּמַצִּיף עָלֶיהָ מַיִם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִבִּקְעַת יוֹדְפַת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִבִּקְעַת סִכְנִי. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף מִבִּקְעַת גִּנּוֹסַר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. תַּנְיָא אִידָךְ: וּכְמֵימֵי אֲדָמָה - מֵבִיא אֲדָמָה שֶׁמְּנָה מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם, וּמַצִּיף עָלֶיהָ מַיִם כִּקְלִיפַּת הַשּׁוּם, וְאֵין שִׁעוּר לַמַּיִם - מִשּׁוּם דְּאֵין שִׁעוּר לָעָפָר. וְאֵין בּוֹדְקִין אוֹתָן צְלוּלִין אֶלָּא עֲכוּרִין. צָלְלוּ - חוֹזֵר וְעוֹכְרָן. וּכְשֶׁהוּא עוֹכְרָן - אֵין עוֹכְרָן בְּיָד אֶלָּא בַּכְּלִי. אִיבַּעְיָא לְהוּ: אֵין עוֹכְרִין אוֹתָן בְּיָד אֶלָּא בַּכְּלִי - דְּלָא לְרַמְיָה בִּידֵיהּ וְלַעֲכְרִינְהוּ, אֲבָל בְּמָנָא, כִּי עָכַר לֵיהּ בִּידֵיהּ - שַׁפִּיר דָּמֵי, אוֹ דִּלְמָא: דְּלָא לְעַכְרִינְהוּ בִּידֵיהּ, אֶלָּא בְּמָנָא? תָּא שְׁמַע: כְּשֶׁהוּא בּוֹדְקָן - אֵין בּוֹדְקָן אֶלָּא בַּכּוֹס. וַעֲדַיִין תִּבְעֵי לָךְ: בְּדִיקָה - בַּכּוֹס, עֲכִירָה בְּמַאי? תִּיקוּ. כִּי אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אָמַר לְהוּ: בְּמְקוֹמָהּ שָׁנִינוּ. רַבִּי חֲנִינָא פָּלֵי קוֹרְטָא דְּנַרְגַּשְׁתָּא וּבְדִיק בֵּיהּ, לֵייט עֲלֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי בְּאַסְכְּרָה.

פלי קורטא דדיותא — מכאן משמע שדיו שלנו הוא קרוי "דיו", מדקאמר "קורטא דדיותא", משמע שהוא יבש. ואורט רבינו תם לכתוב ספר תורה בדיו של עפצים, לפי שהוא לעולם לח. ובפרק [שני] דגיטין (יט,א) מפורש. והא

במקומה שנינו — שאין האדמה דומה לדם אלא במקומה אחר — נשתנה מראיתה. **פלי** = מבקע. **ובדיק לה** — בלא מים. **לייט עליה רבי ישמעאל** — אאחר שיעשה כן, באסכרה.

תוספות

והא רבא דידע — "רבה" גרס. דרבא היה בקי, כדמוכח בסמוך גבי דאפרא הורמיז. ורש"י פירש בסמוך: דאיתרחיש ליה ניסא. ואין נראה, דדוקא בסוף הוא דאיתרחיש ליה ניסא, כדמוכח בסמוך.

טיפתא קמייתא — ושאר חכמים שהיו רואין לא היו מחמירין כל כך, או שהיו בקיאין ביותר.

כל יומא הוה מטהר לי כהאי גוונא — משמע שלא היתה רגילה להראות לרב נחמן בעלה, ושמא לא היה בקי. והא דאמר רב נחמן לעיל (יט,ב) בדם הקזה — קבלה היתה בידו. אי נמי: היתה חוששת שמא היה מחמיר על עצמו להיות לבו נוקפו, ופורש, ולא יסמוך על חכמתו. אי נמי: שלא תתגנה בפניו. אבל אין לומר דאסור לראות דמי אשתו, דהא במסכת נגעים (פרק שני משנה ה) תנן: כל הנגעים אדם רואה, חוץ מנגעי עצמו. רבי מאיר אומר: אף לא נגעי קרוביו. כל הנדרים אדם מתיר, חוץ מנדרי עצמו. רבי יהושע אומר: אף לא נדרי אשתו. ואילו "כל הדמים אדם רואה, חוץ מדמי אשתו" לא קתני.

אגמריה סמך — לפי הפשט משמע דלכך האמין לדבריה, אבל בענין אחר [פירוש: בלא דבריה] לא היה מתיר, אף על גב דאגמריה סמך. וקשה: דבפרק "אלו טרפות" (חולין מט,א) אמרו גבי "ההיא מחטא דאישתכח בסימפונא דכבדא", הונא מר בריה דרב אידי — טריף, ורב אחא בר מניומי — מכשיר! לכך נראה לפרש: דהשתא הדר ביה משינויא קמא, והיכא דאגמריה סמיך — רשאי להתיר, אף על גב דחכם כבר אסר. ויש מקשה על ילתא: היכי עבדה הכי, הא אמרינן בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (ז, א): הנשאל לחכם וטימא, לא ישאל לחכם ויטהר? ויש לומר: דקפידא לא הויא אשואל, אלא אחכם. אבל השואל, ישאל כל מה שירצה, דמתוך כך ידקדקו בדבר. ופעמים שהראשון טועה, ויצא הדבר לאורה, [ועיין תוספות עבודה זרה ז,א דיבור המתחיל "הנשאל" ותוספות חולין מד,ב דיבור המתחיל "היכי"].

הדרן עלך כל היד

רש"י

דרבי חנינא הוא דחכים — ומצי בדיק כהאי גוונא. **דמרא דארעא דישראל** — בקי במראות דם מכל חכמי ארץ ישראל, כדמפרש לקמן. **פומבדיתא** — אתריה דרב יהודה, בשילהי פרק קמא דסנהדרין (יז,ב): "סבי דפומבדיתא" — רב יהודה ורב עוינא. **ולא חזא** — משום כבודו דרב יהודה. **ארחיה = הריח בו.** חימוד — שנתאוית לבעלה, וראתה הדם מחמת תאוה. **איפרא הורמיז** — גויה היתה, וכן שמה. ואף על פי כן היתה משמרת עצמה מנדות, וקרובה להתגייר, ואף קרבנות היתה שולחת. ולשון יוני: "איפרא" — חן, כמו "אפריון נמטייה לרבי שמעון" (בבא מציעא קיט,א). **הורמיז** — כמו (בבא בתרא עג,א): "הורמיז בר ליליתא", כלומר: יופי שדים היה לה. **ארחיה כו'** — ואף על גב דאמר לעיל: רבא לא ידע בדמא — ניסא איתרחיש ליה. **שלח לה** — משום דורון. **סריקותא = מסרק נאה. מקטלא כלמי** — שהורגין עליה כנים, וסברה: ודאי הבין, ומשום הכי שלח לי האי. **כלמי** — כנים, כדמתרגמינן "כנים": כלמתא. **כתווני לבאי** — בחדרי הלב אתם יושבים. "מחדרים" מתרגמינן: מתווניא. כלומר: כל חכמה מצויה בכם. **לא חזינא** — דדילמא אשתני, ואף על גב דמראה דם טהור יש לה — דלמא אי אייתא טיפתא קמייתא, הוה מיחזי טמא. בין טמאה לטהורה — כשבלין ימי טוהר של זכר או של נקבה, וראתה ביום ארבעים ואחד או ביום שמונים ואחד. **חזינא לההוא דמא** — אי דם טמא — מטמינא, ואי לאו מחמשה דמים הוא — מטהרינא, דדההוא ודאי טיפתא קמייתא מייתא, דלא מזדמנא. דעד השתא חזאי ואתא דם טוהר, שכל ארבעים לזכר ושמונים לנקבה — מעין פתוח. ואפילו פסקה יום או יומים, הואיל ומוחזקת היא בדמים — לא זהמא ומייתא טיפתא קמייתא. **מעיקרא טמווי טמי לה** — רב יצחק משום כבודו דרבה בר בר חנה. **כזה ראיתי** — מביאה דם אחר או שלה או של חברתה, ואומרת: "כזה ראיתי ואבדתיו". אם דם זה טהור — לא מספקינן ליה בטומאה משום דם האבוד, דמהימנא למימר "כזה ראיתי". **כזה טיהר לי פלוני כו'** — מהו שתסמוך עליה חברתה שהראתה דמה לזו, ואמרה לה: "כדם זה שלך הראתי גם אני לפלוני חכם, וטיהר". **נאמנת אשה כו'** — אלמא קים לה במראה דמים. **דליתיה קמן** — אבל הכא דאיתיה קמן — ניחזי אנן. **אגמריה סתם** — דפשיטא ליה דטהור, והאי דהוה מטמא מעיקרא — משום כבודו דרבה בר בר חנה. אבל אי הוה מספקא ליה — לא הוה סמיך עלה. **ראה ביום** — לאותו דם עצמו. **חזר וטימא** — קא סלקא דעתך דלא חזר וראהו, אלא מאליו חזר בו וטימא, דסבר: שמא אמש טמא הוה ועכשיו שיבש נשתנה ממראיתו ממה שהיה לו אמש, ואילו הוה לח כמתחלתו — הוה נראה טמא, לפיכך חזר בו ממה שטיהר. **שמא טעיתי** — במה שחזרתי וטימאתי הואיל ומראיהו עכשיו טהור. **מעיקרא אחזקיה בטומאה** — כלומר: אמש לא מספק טימא, אלא שפיר חזייה ואחזיק בטומאה, דאמרינן לקמן: רבי בדק לאור הנר. **דאישתני = הלבין. דהדר אישתני** — עוד יותר. **מפכח** — מראה אדמומיתו עוברת, הילכך הדר למילתיה קמייתא וטימא. והא דאמרינן: אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות — היכא דלא אחזיה כשהוא לח, ולא אידמי ליה כטמא. **בין העמודים** — היכא דגרסי, ואף על גב דליכא נהורא כולי האי. **ובצל ידו** — נותן ידו כנגד חמה על הדם, ומיצל.

רַבִּי חֲנִינָא הוּא דְּחַכִּים, כּוּלֵּי עָלְמָא - לָאו חַכִּימֵי הָכִי. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חָכְמְתָא דְּרַבִּי חֲנִינָא גָּרְמָא לִי דְּלָא אַחֲזֵי דָּמָא, מְטַמֵּינָא - מְטַהֵר, מְטַהֲרֵנָא - מְטַמֵּא. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עֲנָוְותָנוּתְתָא דְּרַבִּי חֲנִינָא גָּרְמָא לִי דַּחֲזַאי דָּמָא, וּמָה רַבִּי חֲנִינָא דְּעָנְוְותָן הוּא - מָחֵית נַפְשֵׁיהּ לְסָפֵק וְחָזֵי, אֲנָא לָא אֶחֱזֵי? אָמַר רַבִּי זֵירָא: טִבְעָא דְּבָבֶל גָּרְמָא לִי דְּלָא חַזַאי דָּמָא, דְּאָמְרִינָא: בִּטְבְעָא לָא יָדְעָנָא, בְּדָמָא יָדְעָנָא? לְמֵימְרָא דְּבִטְבְעָא תַּלְיָא מִלְּתָא, וְהָא רַבָּה הוּא דְּיָדַע בִּטְבְעָא וְלָא יָדַע בְּדָמָא! כָּל שֶׁכֵּן קָאָמַר, וּמָה רַבָּה דְּיָדַע בִּטְבְעָא - לָא חָזָא דָּמָא, וַאֲנָא אֶחֱזֵי? עוּלָּא אִקְּלַע לְפוּמְבְּדִיתָא, אַיְיתוּ לְקַמֵּיהּ דָּמָא וְלָא חָזָא. אָמַר: וּמָה רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּמָרָא דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל הֲוָה, כִּי מִקְּלַע לְאַתְרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה - לָא חָזֵי דָּמָא, אֲנָא אֶחֱזֵי? וְאַמַּאי קָרוּ לֵיהּ "מָרָא דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל"? - דְּהַהִיא אִתְּתָא דְּאַיְיתָא דָּמָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, הֲוָה יָתִיב רַבִּי אַמִּי קַמֵּיהּ. אַרְחֵיהּ, אָמַר לָהּ: הַאי דַּם חִימּוּד הוּא. אָמְרָה לֵיהּ לְבֵרֵיהּ: תָּא חָזֵי כַּמָּה חַכִּימֵי יְהוּדָאֵי! אֲמַר לָהּ: דִּלְמָא כְּסוּמָא בָּאֲרוּבָּה? הֲדַר שָׁדְרָה לֵיהּ שְׁתִּין מִינֵי דָּמָא, וְכוּלְּהוּ אָמְרִינְהוּ. הַהוּא בַּתְרָא דַּם כִּנִּים הֲוָה, וְלָא יָדַע, אִסְתַּיֵּיע מִילְּתָא וְשָׁדַר לָהּ סְרִיקוּתָא דְּמַקְטְלָא כַּלְמֵי. אָמְרָה: יְהוּדָאֵי, בְּתָוְונֵי דִּלְבָא יָתְבִיתוּ! אֲמַר רַב יְהוּדָה: מֵרֵישָׁא הֲוָה חָזֵינָא דָּמָא, כֵּיוָן דְּאָמְרָה לִי אִמִּיהּ דִּיצְחָק בְּרִי: הַאי טִיפְתָּא קַמְּיֵיתָא לָא מַיְיתִינַן לָהּ קַמֵּיהוּ דְּרַבָּנַן, מִשּׁוּם דִּזְהִימָא - לָא חָזֵינָא, בֵּין טְמֵאָה לִטְהוֹרָה וַדַּאי חָזֵינָא. יַלְּתָא אַיְיתָא דָּמָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה - וְטַמֵּי לָהּ, הֲדַר אַיְיתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יְצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה - וְדַכֵּי לָהּ. - וְהֵיכִי עָבֵיד הָכִי? וְהָתַנְיָא: חָכָם שֶׁטִּימֵּא - אֵין חֲבֵרוֹ רַשַּׁאי לְטַהֵר, אָסַר - אֵין חֲבֵרוֹ רַשַּׁאי לְהַתִּיר! - מֵעִיקָּרָא טַמּוּוֵי הֲוָה מְטַמֵּי לָהּ, כֵּיוָן דְּאָמְרָה לֵיהּ: דְּכָל יוֹמָא הֲוָה מְדַכֵּי לִי כִּי הַאי גַּוְנָא, וְהָאִידָּנָא הוּא דְּחָשׁ בְּעֵינֵיהּ - דָּכֵי לָהּ. וּמִי מְהֵימְנִי? - אִין. וְהָתַנְיָא: נֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לוֹמַר "כָּזֶה רָאִיתִי וְאִבַּדְתִּיו". אִיבַּעְיָא לְהוּ: "כָּזֶה טִיהֵר אִישׁ פְּלוֹנִי חָכָם" מַהוּ! תָּא שְׁמַע: נֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לוֹמַר "כָּזֶה רָאִיתִי וְאִבַּדְתִּיו". - שָׁאנֵי הָתָם - דְּלֵיתֵיהּ לְקָמָהּ. תָּא שְׁמַע: דְּיַלְּתָא אַיְיתָא דָּמָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה - וְטַמֵּי לָהּ. לְקַמֵּיהּ דְּרַב יְצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה - וְדַכֵּי לָהּ. וְהֵיכִי עָבֵיד הָכִי? וְהָתַנְיָא: חָכָם שֶׁטִּימֵּא אֵין חֲבֵרוֹ רַשַּׁאי לְטַהֵר וכו'. וְאָמְרִינַן: טַמּוּוֵי הֲוָה מְטַמֵּי לָהּ, כֵּיוָן דְּאָמְרָה לֵיהּ דְּכָל יוֹמָא מְדַכֵּי לָהּ כִּי הַאי גַּוְנָא, וְהָאִידָּנָא הוּא דְּחָשׁ בְּעֵינֵיהּ - הֲדַר דָּכֵי לָהּ, אַלְּמָא: מְהֵימְנָא לָהּ! - רַב יְצְחָק בַּר יְהוּדָה - אַגְּמְרֵיהּ סָמֵךְ. רַבִּי רָאָה דָּם בַּלַּיְלָה - וְטִימֵּא, רָאָה בַּיּוֹם - וְטִיהֵר, הִמְתִּין שָׁעָה אַחַת - חָזַר וְטִימֵּא, אָמַר: אוֹי לִי שֶׁמָּא טָעִיתִי! "שֶׁמָּא טָעִיתִי"!? וַדַּאי טָעָה! דְּתַנְיָא: לֹא יֹאמַר חָכָם "אִילּוּ הָיָה לַח הָיָה וַדַּאי טָמֵא", אֶלָּא אָמַר אֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת. מֵעִיקָּרָא אַחְזִקֵיהּ בְּטָמֵא, כֵּיוָן דַּחֲזָא לְצַפְּרָא דְּאִשְׁתַּנִּי אָמַר (לֵיהּ): וַדַּאי טָהוֹר הָיָה, וּבַלַּיְלָה הוּא דְּלָא אִתַּחְזִי שַׁפִּיר. כֵּיוָן דַּחֲזָא דַּהֲדַר אִשְׁתַּנִּי, אָמַר: הַאי - טָמֵא הוּא, וּמַפְּכַח הוּא דְּקָא מַפְּכַח וְאָזֵיל. רַבִּי בָּדִיק לְאוֹר הַנֵּר, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵף בָּדִיק בְּיוֹם הַמְעוּנָּן בֵּינֵי עַמּוּדֵי. אָמַר רַב אַמִּי בַּר שְׁמוּאֵל: וְכוּלָּן אֵין בּוֹדְקִין אוֹתָן אֶלָּא בֵּין חַמָּה לְצֵל. רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: בַּחַמָּה, וּבְצֵל יָדוֹ. "וּכְמָזוּג שֵׁנִי חֲלָקִים" כו'. תָּנָא:

משום שרק רַבִּי חֲנִינָא בלבד הוּא דְּחַכִּים – חכם ביותר בהבחנת דמים, ולכן מותר לו לבדוק באדמה יבשה. אבל כּוּלֵּי עָלְמָא – שאר החכמים לָאו חַכִּימִי כל כך בזה, ולהם אסור לבדוק באופן זה.

הגמרא מוכיחה שרבי חנינא היה חכם ביותר בהבחנת הדמים: חָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חָכְמְתָא [–חכמתו] דְּרַבִּי חֲנִינָא, גַּרְמָא [–גרמה] לִי דְּלֵא אֶחְזֵי דְּמָא – שלא אראה דם כדי לבדקו, שכן מה שאני מְטַמֵּינָא [–הייתי מטמא], היה רבי חנינא מְטַהֵר, ומה שאני מְטַהֵרְנָא [–הייתי מטהר], היה רבי חנינא מְטַמֵּא. ומכך התברר לי שאיני חכם כל כך בהבחנת דמים. הרי מבואר שרבי יוחנן החזיק את רבי חנינא לחכם ביותר בענין זה.

הגמרא מבררת מה גרם לרבי אלעזר להורות בדמים: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, עַנְוְותָנוּתָא [–ענוותנותו] דְּרַבִּי חֲנִינָא, גַּרְמָא לִי, דַּחֲזֵאי דְּמָא – שאראה דמים, לפי שאמרתי וּמָה אם רַבִּי חֲנִינָא דְּעַנְוְותָן הוּא, ומכל מקום מַחֵית נַפְשֵׁיהּ לְסַפֵּק וְחָזֵי – מכניס הוא את עצמו לראות דם שיש עליו ספק, ולהורות אם הוא טהור או טמא, אֲנָא לֹא אֶחְזֵי – אני שאיני עניו כמוהו האם לא אראה דם, כלומר, כל שכן שעלי לראות דם ולהורות בו].

הגמרא מבררת מדוע לא רצה רבי זירא להורות בצבעי הדם: אָמַר רַבִּי זֵירָא, טִבְעָא דְּבָבֶל – הטבע של ארץ בבל, גָּרְמָא לִי דְּלֵא חָזֵאי דְּמָא – שאיני רואה דמים. דַּאֲמִינָא [–שאמרתי], בְּטִבְעָא לֹא יָדְעָנָא – אם איני יודע ומבחין בחכמת טבע הארץ, בְּדְמָא יָדְעָנָא – איך אדע להבחין בדמים.

תמהה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם בא הדבר לומר דִּבְטִבְעָא תַּלְיָא מִלְּתָא – שדבר זה, כלומר, הידיעה להבחין בדמים, תלויה בידיעת חכמת טבע הארץ, וְהָא רַבָּה הוּא דְּיָדַע בְּטִבְעָא, ואף על פי כן לֹא יָדַע בְּדְמָא, הרי שהידיעה בדמים אינה תלויה בידיעת טבע הארץ.

מתרצת הגמרא: כָּל שֶׁכֵּן קָאָמַר – כוונת רבי זירא ללמוד בקל וחומר שאינו ראוי לראות דם, וכך אמר, וּמָה אם רַבָּה דְּיָדַע בְּטִבְעָא, ואף על פי כן לֹא חָזֵא דְּמָא, והרי שחכמת הבחנת הדמים קשה יותר מחכמת טבע הארץ. וַאֲנָא אֶחְזֵי – ואני שאף בחכמת טבע הארץ איני יודע האם אוכל לראות מראות דמים, כלומר, מכל שכן שאיני ראוי לזה.

הגמרא מבארת שאמוראים לא רצו לראות דם במקומו של רב יהודה: עוּלָּא אִקְּלַע [–בא] לְפוּמְבְּדִיתָא, אַיְיתוּ [–הביאו] לְקַמֵּיהּ דְּמָא, וְלֹא חֲזָא – ולא רצה לראות אותו. אָמַר, וּמָה אם רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּמָרָא דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל הֲוָה – שהיה נקרא רבן של בני ארץ ישראל, על שם שהיה בקי במראות דמים יותר מכל חכמי ארץ ישראל, ומכל מקום כִּי מִקְּלַע לְאַתְרָא דְּרַב יְהוּדָה – כשהיה בא לפומבדיתא שהוא מקומו של רב יהודה, לֹא חָזֵי דְּמָא, משום כבודו של רבי יהודה, אֲנָא אֶחְזֵי – ואני כן אראה, כלומר, אם כן מכל שכן שאני לא אראה דם בפומבדיתא.

הגמרא מבררת מדוע נקרא רבי אלעזר 'מרא דארעא דישראל': וְאַמַּאי קָרוּ לֵיהּ – ומדוע קראו לרבי אלעזר 'מָרָא דְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל'. משיבה הגמרא: שקראו לו כן על שם בקיאותו בידיעת מראות דמים, וכמו שמבואר מן המעשה דְּהַהִיא אִתְּתָא – שהיה באשה אחת, דְּאַיְיתָא דְּמָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, הֲוָה יָתֵיב [–היה יושב] רַבִּי אַמִּי קַמֵּיהּ – לפני רבי אלעזר, אַרְחֵיהּ – רבי אלעזר הריח את הדם, וְאָמַר לָהּ – לאשה, הַאי דַּם חִימּוּד הוּא – דם זה בא לך משום שנתאוית לבעלך, והתאוה גרמה את ראיית הדם]. בָּתַר דְּנַפְקָה – לאחר שיצאה האשה מלפני רבי אלעזר, אִטַּפַּל [–התחבר] לָהּ רַבִּי אַמִּי, כלומר, ניגש אליה לברר אם רבי אלעזר כיון לאמת, אָמְרָה לֵיהּ האשה לרבי אמי, אכן כך היה, בַּעֲלִי הָיָה בַּדֶּרֶךְ, וַחֲמַדְתִּיו, וכמו שאמר רבי אלעזר. קָרֵי עָלֵיהּ רבי אמי על רבי אלעזר, את הפסוק שאמר דוד המלך בשבח יראי ה' (תהילים כה יד), 'סוֹד ה' לִירֵאָיו' – סודות ה' אינם מתגלים אלא ליראי ה'. ואף כאן, גילה הקב"ה הסודות של חכמת הבחנת הדמים לרבי אלעזר שהוא ירא ה'. ועל שם בקיאתו בחכמה זו, נקרא 'מרא דארעא דישראל'.

הגמרא מביאה מעשה באשה גויה שבחנה אם רבא בקי בדמים: אשה גויה ששמה 'אַפְּרָא הוֹרְמִיז'], שהיתה אִמֵּיהּ דִּשְׁבוֹר מַלְכָּא – אמו של המלך 'שבור', שַׁדְּרָה [–שלחה] דְּמָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, הֲוָה יָתֵיב רַב עוֹבַדְיָה קַמֵּיהּ – והיה רב עובדיה יושב לפניו, אַרְחֵיהּ – הריח רבא את הדם, אָמַר לָהּ לאיפרא, הַאי [–דם זה], דַּם חִימּוּד הוּא]. אָמְרָה לֵיהּ איפרא (לבריה) [לְבְרָהּ] – לבנה, תָּא חֲזִי כַּמָּה חַכִּימֵי יְהוּדָאֵי – בא וראה כמה היהודים חכמים הם, שכן רבא כיון לאמת בהבחנת הדם שלי. אָמַר לָהּ בנה, דְּלָמָא – שמא לא אמר כן רבא מחכמתו, אלא כְּסוּמָא – כמו עיור שרוצה לרדת מן העלייה לבית בַּאֲרוּבָּה, כלומר, דרך הארובה, שאינו רואה את הארובה, אלא הולך לתומו ומגשש עד שמוצא אותה במקרה ויורד בה. וכך גם מה שאמר רבא שהוא דם חימוד שמא לא אמר כן מחכמתו, אלא מפני שחשב שאולי במקרה יכוין לאמת ואכן כך היה. הֲדַר שַׁדְּרָה לֵיהּ שְׁתֵּין מִינֵי דְּמָא – חזרה איפרא ושלחה לרבא ששים מיני דם להורות בהם, שמתוך כך תראה אם אכן בקי הוא במראות דם. וְכוּלְּהוּ אֲמַרִינְהוּ – ובכולם אמר איזה מין דם הם, וכיון לאמת. הַהוּא בַּתְרָא – הדם האחרון ששלחה לו דַּם כִּנִּים הֲוָה, וְלֹא יָדַע רבא שהוא כן. אִסְתַּיֵּע מִילְּתָא – נסתייע הדבר מן השמים, וְשַׁדַּר לָהּ סְרִיקוּתָא דְּמַקַּטְּלָא כַּלְמֵי – ושלח לה רבא במתנה מסרק נאה שהורגים עליו בינים, וחשבה איפרא שבודאי הבחין רבא שהדם הוא מכינים ולכן שלח לה מתנה זו, ולכך אָמְרָה, יְהוּדָאֵי – אתם היהודים, בַּתְנוּנֵי דְּלִבָּא יָתְבִיתוּ – בחדרי הלב אתם יושבים, כלומר, כל חכמה מצויה בכם].

הגמרא מבארת מדוע נמנע רב יהודה מלהורות בדמים: אָמַר רַב יְהוּדָה, מֵרִישָׁא [–מתחילה] הֲוָה חָזֵינָא דְּמָא – הייתי רואה דמים. אבל כֵּיוָן דְּאָמְרָה לִי אִמִּיהּ דְּיִצְחָק בְּרִי – אמו של יצחק בני, כלומר, אשתי, הַאי טִיפְתָּא קַמְיָיתָא לֹא מַיְיתִינַן לָהּ קַמְיָיהוּ דְּרַבָּנָן – אין אנו נוהגות להביא לפני החכמים את טיפת הדם הראשונה של התחלת הראייה, מִשּׁוּם דִּזְהִימָא – שאותה טיפה מזוהמת מפני שמעורבים בה שאר דברים הנמצאים בגוף האשה בימים שאינה רואה בהם דם. ושמא מחמת הזיהום נראית הטיפה טמאה אף על פי שהיא טהורה. ומאחר שנודע לי דבר זה, שוב לֹא חָזֵינָא, לפי שאני חושש שמא הצבע של הדם שמביאות, שונה מן הצבע האמיתי של הטיפה הראשונה. ואף אם הדם המובא לפני אין בו מראה של דם טמא, שמא אם הייתי רואה את הטיפה הראשונה הייתי מטמא אותה. ואף על פי כן יולדת שבאה לשאול על דם שראתה בֵּין טָמֵאָה לִטְהוֹרָה – בין ימי טומאתה לימי טהרתה, כלומר, כשכלו ימי טוהר שלאחר לידת זכר או נקבה, וראתה דם לאחר מכן, ובאתה לשאול אם הוא דם טמא או דם טהור, וַדַּאי חָזֵינָא – דם זה אני כן רואה להורות בו אם הוא מחמשה דמים הטמאים או לא, לפי שבזה אין האשה חוששת להביא גם את הטיפה הראשונה שראתה, שכן טיפה זו אינה מזוהמת כיון שכל הימים שקדמו לראייתה היתה מוחזקת לראות דם].

הגמרא מבארת מתי מותר לחכם לטהר מה שטימא חבירו. מספרת הגמרא: יְלָדָא אשת רב נחמן, אַיְיתָא [–הביאה] דְּמָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה בַּר בַּר חַנָּה, וְטַמֵּי לָהּ. וַהֲדַר – וחזרה וַאַיְיתָא את אותו הדם לְקַמֵּיהּ דְּרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, וְדַכֵּי [–וטיהר] לָהּ. מקשה הגמרא: וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי – והיאך עשה רב יצחק כן, לטהר מה שכבר טימא רבה בר בר חנה, וְהָתַנְיָא בברייתא, הָכָם שֶׁטִּימֵּא בשאלה של טומאה וטהרה, אֵין חֲבֵרוֹ החכם רַשַּׁאי לְטַהֵר. וכן חכם שֶׁאָסַר בשאלה של איסור והיתר, אֵין חֲבֵרוֹ רַשַּׁאי לְהַתִּיר]. מתרצת הגמרא: רב יצחק באמת מֵעִיקָּרָא [–בתחילה] טַמּוּיֵי הֲוָה מְטַמֵּי לָהּ, משום כבודו של רבה בר בר חנה], וכֵיוָן דְּאָמְרָה לֵיהּ ילתא, דְּכָל יוֹמָא – שבכל יום הֲוָה רבה בר בר חנה מְדַכֵּי לִי כַּי הַאי גַּוְנָא – מטהר לי דם כזה], וְהַאֵידְנָא הוּא – ומה שטימא היום הוא משום דְּחָשׁ בְּעֵינֵיהּ – שכאבו עיניו, ולכך דַּכֵּי [–טיהר] לָהּ רב יצחק את הדם, לפי שתלה שגם היום היה רבה בר בר חנה מטהר לה אם הייתה ראייתו טובה.

המשך בעמוד רנ

יין הַשָּׁרוֹנִי כשהוא מזוג כשיעור ששנינו במשנה, הרי הוא נִידּוֹן כְּמו יין כַּרְמֶלִי כשהוא חַי וְלֹא מָזוּג, כלומר, כשם שבודקים דם ביין השרוני המזוג, כך בודקים אותו ביין הכרמלי שאינו מזוג, שכן צבעיהם שוים. אבל רק בעוד היין הכרמלי חָדָשׁ, וְלֹא לאחר שנעשה יָשָׁן, לפי שכשהוא ישן אין צבעו דומה לצבעו של היין השרוני המזוג.

הגמרא מבארת כיצד בודקים ביין: אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, וְכוּלָּן – כל היינות האלו, אֵין בּוֹדְקִין אוֹתָן [–בהן] אֶלָּא כשהן בְּכוֹס של זכוכית שעושים בעיר טְבֶרְיָא, ורק בכוס פָּשׁוּט – דק.

הגמרא מבארת מדוע בודקים דווקא בכוס העשוי בטבריא. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא בודקים דווקא בכוס העשוי בטבריא, ולא בכוס העשוי בשאר מקומות. משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, כוס שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, שתוכו מַחֲזִיק לוּג, עוֹשִׂין אוֹתוֹ מִמָּנֶה זכוכית, וכוס המחזיק שְׁנֵי לוּגִין, עוֹשִׂין אוֹתוֹ מִמָּאתַיִם – משני מנים זכוכית, ומתוך כך דפנות הכוס עבות, ואין מראה היין נראה בו. אבל כּוֹס שעושים בְּטְבֶרְיָא, הַפָּשׁוּט – דק, אֲפִילּוּ אם תוכו מַחֲזִיק שְׁנֵי לוּגִין, עוֹשִׂין אוֹתוֹ מִמָּנֶה זכוכית בלבד, ומתוך כך דפנות הכוס דקות, וְאִידֵּי דִּקְלִישׁ – והואיל ודפנות הכוס דקות, יְדִיעַ בֵּיהּ טְפֵי – נראה בו יותר צבע היין.

הדרן עלך כל היד

פרק שלישי - המפלת חתיכה

בפרק שלפנינו יתבאר כיצד נטמאת האשה טומאת לידה, ויבוארו בו גם מקרים שבהם מפלת אינה טמאה טומאת לידה אלא טומאת נדה.

משנה

המשנה מפרשת דיני הפלות שאינה טמאה מחמתן טומאת לידה: אשה הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה של בשר שאין לה צורה אינה טמאה מחמתה טומאת לידה, מפני שבשר בעלמא הוא ולא ולד, ומכל מקום אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם, שראתה דם בשעת ההפלה, הרי היא טְמֵאָה טומאת נדה, מחמת הדם, וְאִם לָאו, שלא ראתה דם, טְהוֹרָה אף מטומאת נדה. רַבִּי יְהוּדָה חולק וואוֹמֵר, בֵּין כָּךְ – שראתה דם, וּבֵין כָּךְ – שלא ראתה דם, טְמֵאָה טומאת נדה.

המשנה מפרשת דין מפלת צורות אדומות: אשה הַמַּפֶּלֶת חתיכה שהיא כְּמִין צורת קְלִיפָּה אדומה, או כְּמִין שְׂעָרָה אדומה, או כְּמִין עָפָר אדום, או כְּמִין יַבְחוּשִׁין [–יתושים] אֲדוּמִּים, אף על פי שאינה טמאה לידה, מפני שאינן ולד, מכל מקום תַּטִּיל את החתיכות לַמַּיִם כדי לבדוקן, אִם נִמּוֹחוּ במים, בודאי דם קרוש הן וטְמֵאָה מחמתן טומאת נדה, וְאִם לָאו – שלא נמוחו, הרי היא טְהוֹרָה.

המשנה מפרשת דין המפלת ולדות בדמות בעלי חיים: אשה הַמַּפֶּלֶת ולד שצורתו כְּמִין דָּגִים, או כמין חֲגָבִים, או כדמות שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אינה טמאה טומאת לידה מפני שאינם ולד, ועל כן אִם יֵשׁ עִמָּהֶם דָּם, שראתה דם בהפלה, טְמֵאָה טומאת נדה, וְאִם לָאו – שלא ראתה דם, הרי היא טְהוֹרָה. אך אשה הַמַּפֶּלֶת ולד שצורתו כמין בְּהֵמָה, או חַיָּה וְעוֹף, בֵּין אם היו מהמינים הַטְּמֵאִין, וּבֵין אם היו מהמינים הַטְּהוֹרִין, הרי זו טמאה טומאת לידה כדין מפלת ולד גמור. ולכן אִם הפילה זָכָר, תֵּשֵׁב לְזָכָר – דינה כיולדת זכר שטמאה שבעה ימים, ויש לה אחר כך שלשים ושלשה ימי טוהר, וְאִם הפילה נְקֵבָה, תֵּשֵׁב לִנְקֵבָה – דינה כיולדת נקבה שטמאה שבועים, ויש לה אחר כך ששים וששה ימי טוהר, וְאִם אֵין יָדוּעַ אם הוא זכר או נקבה, תֵּשֵׁב מספק לְזָכָר וְלִנְקֵבָה – עליה להחמיר את החומרות של יולדת זכר ושל יולדת נקבה, ולכן טמאה שבועים כיולדת נקבה, וימי הטוהר שלה מסתיימים לאחר ארבעים ימים מיום ההפלה, כיולדת זכר, אלו דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים חולקים וואוֹמְרִים שכָּל ולד שֶׁאֵין בּוֹ מִצּוּרַת אָדָם, אֵינוֹ וָלָד, ואין אמו טמאה לידה.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת בטעמו של רבי יהודה שטימא מפלת חתיכה שאין עמה דם: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא טִימֵּא רַבִּי יְהוּדָה מפלת חתיכה שאין עמה דם, אֶלָּא בְּמפלת חֲתִיכָה שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים – שצבעה כאחד מארבעת הגוונים של דם טמא השנויים לעיל (יט.), שהם אדום, כקרן כרכום, כמימי אדמה וכיין מזוג. ומשום שלדעתו החתיכה עצמה היא דם נדות קרוש, ולכן אם היא בגוון דם טמא היא מטמאה כדם ממש. אָבָל המפלת חתיכה שֶׁל שְׁאָר מִינֵי דָמִים – בגוון אחר, שגם דם לח באותו גוון אינו מטמא, מודה רבי יהודה שהיא טְהוֹרָה, שאף על פי שדם קרוש הוא, מכל מקום אינו מהדמים הטמאים. אך חכמים מטהרים אפילו בארבעת מיני דמים הטמאים, מפני שלדעתם החתיכה אינה דם קרוש כלל, אלא דרך הרחם לגדל חתיכות בשר, ואין בהם טומאה.

הגמרא מביאה דעה חולקת: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, המפלת חתיכה שֶׁל אחד מאַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים הטמאים, דִּבְרֵי הַכֹּל – בין לרבי יהודה ובין לחכמים היא טְמֵאָה, מפני שדם נדות הוא שקרש. והמפלת חתיכה שֶׁל שְׁאָר מִינֵי דָמִים, דִּבְרֵי הַכֹּל טְהוֹרָה, מפני שאפילו אם דם קרוש הוא, אינו דם טמא. לֹא נֶחְלְקוּ רבי יהודה וחכמים אֶלָּא כְּשֶׁהִפִּילָה חתיכה, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה הִפִּילָה, שאבדה החתיכה קודם שבאה לפנינו, ואינה יודעת אם היתה של ארבעת מיני דמים או לא, שרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, זִיל בָּתַר – עליך ללכת אחרי רוֹב הַחֲתִיכוֹת בעולם, וְרוֹב הַחֲתִיכוֹת בעולם שֶׁל (מִינֵי) אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים הָווּן – הן מארבעת מיני הדמים הטמאים, ולכן אנו תולים שגם חתיכה זו שאבדה היתה מן הרוב, וטמאה היא. וְרַבָּנָן סָבְרִי – וחכמים סוברים לֹא אָמְרִינַן – אין אנו אומרים שרוֹב הַחֲתִיכוֹת בעולם הן שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים, מפני שלא הוחזק אצלנו שכך הוא הרוב, וטהורה היא.

הגמרא דוחה את שתי השיטות. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כך הדבר שהמחלוקת היא רק לענין חתיכות בגוונים מסוימים, וְהָא כִּי אֲתָא – והרי כשבא רַב הוֹשַׁעְיָא מִבני העיר נְהַרְדְּעָא מהישיבה שבה למד, אֲתָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ – בא והביא ברייתא בידיו, הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה אֲדוּמָּה או שְׁחוֹרָה או יְרוּקָה וְכן לְבָנָה, בכל אלו אִם יֵשׁ עִמָּהּ ראיית דָּם, טְמֵאָה טומאת נדה, וְאִם לָאו, שלא היה עמה דם, הרי היא טְהוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ – בין אם היה עמה דם ובין אם לא, הרי היא טְמֵאָה טומאת נדה. ומברייתא זו קַשְׁיָא לִשְׁמוּאֵל בַּחֲדָא – קשה על שמואל קושיא אחת, וּלְרַבִּי יוֹחָנָן בְּתַרְתֵּי – ועל רבי יוחנן קשה שתי קושיות.

מפרשת הגמרא את הקושיות: לִשְׁמוּאֵל בַּחֲדָא – על שמואל קשה קושיא אחת, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל לֹא טִימֵּא רַבִּי יְהוּדָה מפלת חתיכה שאין עמה דם אֶלָּא בַּחֲתִיכָה שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי הַדָּמִים הטמאים, וְהָא קָתָנֵי – והרי שנינו בברייתא מפלת חתיכה יְרוּקָה וּלְבָנָה, שאינן ממיני הדמים הטמאים, וְאף על פי כן פָּלִיג רַבִּי יְהוּדָה – רבי יהודה חולק ומטמא, ומוכח שלדעתו גם בחתיכה שאינה מארבעת מיני דמים טמאה.

וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לדחות ולומר כִּי פָּלִיג – שכאשר נחלק רַבִּי יְהוּדָה בברייתא, לא נחלק אלא אֲאֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה – לענין מפלת חתיכה אדומה או שחורה, שהן מארבעת מיני הדמים הטמאים, וְאַיְרוּקָה וּלְבָנָה – אבל לענין מפלת חתיכה ירוקה או לבנה, שאינן מארבעת מיני הדמים, לֹא נחלק, והוא מודה שטהורה. היה בידך לפרש כך, אֶלָּא שאם כן יהיה קשה יְרוּקָה וּלְבָנָה לְמַאן קָתָנֵי לָהּ – לצורך ביאור דברי מי מהתנאים שנה התנא מפלת חתיכה ירוקה או לבנה, אֵילֵימָא – אם נאמר ששנה אופן זה לדברי רַבָּנָן, וכי אפשר לומר כך, הַשְּׁתָא – והלא מעתה יהיה קשה, הרי אפילו במפלת חתיכה אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה, שהם מהמינים הטמאים מְטַהֲרֵי

המשך בעמוד רפה

רש"י

השרוני — מזוג. **נידון כברמלי חי** — דהכי נמי בדקי בברמלי חי. ואית דגרסי: כשרוני נידון הברמלי. **בכום טבריא של זכוכית פשוט** — טנב"ש. ואיידי דקליש, נראה בו אדמומית היין. **הדרן עלך כל היד**

משנה **המפלת חתיכה אם יש עמה דם טמאה** — משום נדה. **ואם לאו טהורה** — דלאו לידה היא. דאי לידה הויא, בלא דם נמי טמאה, דכתיב (ויקרא יב): "בימי נדת דותה תטמא". **רבי יהודה אומר כו'** — מפרש בגמרא. **כמין שערה** — שער. **יבחושין** = יתושין. **אם נימוחו טמאה** — משום נדה, דדם הוא. **מין דגים** — נמי לאו ולד הוא, וטעמא מפרש בגמרא. הלכך אי איכא דם טמאה — נדה, ואם לאו — טהורה. **תשב לזכר** — ימי טומאת שבעה וימי טהרה. לא גרסינן "וכל דמים שתראה בהן טהורין". **לזכר ולנקבה** — לחומרא: ימי טומאה דנקבה שבועים, וימי טוהר כלים לסוף ארבעים יום כזכר, ולא שמונים כנקבה. ובגמרא מפרש מאי שנא דלחיזה ועוף קרי "ולד" יותר מדגים. **גמרא** **של ארבעה מיני דמים** — דקסבר: היא גופה דם, הלכך טמאה נדה, אבל ולד לא הוי. **ירוקה ולבנה** — לאו מארבע מיני דמים הן, אלא: אדום, וכמימי אדמה, וכקרן ברכום, וכמזוג. ושחור לא קא חשיב, דהיינו אדום אלא שלקה. **לא אמרינן כו'** — דקסברי: אין רוב חתיכות של ארבע מיני דמים, דלא אתחזק לן האי רובא. **למאן קתני לה** — כלומר, להודיע דבריו של מי בא. **אלא לרבי יהודה** — להודיע דאירוקה ולבנה נמי פליג. **ותו לרבי יוחנן וכו'** — כלומר, דך קושיא דירוקה ולבנה לא איבעי לן לפרושי. דכי היכי דקשיא ליה לשמואל, קשיא ליה לרבי יוחנן. דהא רבי יוחנן נמי אמר על שאר מינין לרבי יהודה טהורה, והכא קתני ירוקה ולבנה, ופליג רבי יהודה! **ותו** קשיא אחריתי לרבי יוחנן, דאמר: של ארבעת מיני דמים דברי הכל כו'. **הכי גרסינן וכי תימא** — כי פליגי רבנן אירוקה ולבנה, אלא אדומה ושחורה למאן קתני לה כו', אלא לאו רבנן, ופליגי. **פתיחת הקבר** — הרחם. **בלא דם** — דם לידה. הלכך לרבנן כי ליכא דם — טהורה, ואפילו החתיכה של ארבע מיני דמים. דחתיכה לאו דם הוא, אלא בשר. ולא אמר דם אחר איכא, ואנן הוא דלא חזינן, דקסברי רבנן: אפשר לפתיחת הקבר בלא דם. לרבי יהודה, אפילו ירוקה ולבנה טמאה, דודאי דם אחר הוה, ואנן הוא דלא חזינן, דאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם. **קשתה שנים** — בתוך אחד עשר יום שבין נדה לנדה, וראתה דם מחמת קושי. **ולשלישי הפילה** — ואינה יודעת אם ראתה דם באותה לידה, אם לאו. **ואינה יודעת** — אם נפל הוא, ואם רוח בעלמא הוא.

הרי

תוספות

אלא בחתיכה של ארבעה מיני דמים — דקסבר רבי יהודה: דם נדות הוא, ונקרש ונעשה חתיכה, כדאמר לקמן גבי "מפלת מין דגים". ורבנן סברי: מקור מגדל חתיכה, ולא דם נדות הוא. **ורבנן** סברי לא אמרינן רוב חתיכות — תימה: ונימא דהוה פלגא ופלגא, ויהא ודאי טמא ברשות היחיד, אף על גב דאיכא חזקת טהרה! ויש לומר: דאמרינן לעיל (יח,ב) דאפילו לרבי יהודה לא הוי רוב גמור, ואין שורפין עליו את התרומה, ולרבנן אפילו פלגא לא הוי, ואדרבה רוב החתיכות לאו של ארבעה מיני דמים הם. **לרבי** יוחנן אדומה ושחורה למאן קתני לה אי לרבי יהודה — והכי פירושו: המפלת אדומה ושחורה דינו כדמפרש רבי יהודה בסיפא: השתא ירוקה כו'. ומתוך פירוש רבינו חננאל משמע דלא גרסינן "וכי תימא כי פליגי רבנן אירוקה ולבנה", וכן נראה, דהא בהדיא קתני במילתייהו שחורה ואדומה, ואין זו סוגיית התלמוד.

[שייך לעמ' כא,ב] **ואינו** נאבל — דאימא: לא ראתה ולא ילדה, ושני קרבנות אין צריכה להביא, משום דאימא ראתה וילדה — דאם כן קושי סמוך ללידה הוא, וטהורה, כיון דלא שפתה מעת לעת, דיש קושי לנפלים. וכן צריך לומר לרבי יהושע, דסבר: יש קושי לנפלים. דאי אין קושי, היה לה להביא שני קרבנות: של זיבה דהוי ודאי — נאבל, ושל לידה דהוי ספק — אינו נאבל. דלזיבה וללידה לא סגי בקרבן חד, מידי דהוי אחלב ודם, כדאמרינן בפרק שני דכריתות (ט,ב), ולקמן בפרק "יוצא דופן" (מ,א).

הדרן עלך כל היד

הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - טְמֵאָה. הַמַּפֶּלֶת כְּמִין קְלִיפָּה, כְּמִין שְׂעָרָה, כְּמִין עָפָר, כְּמִין יַבְחוּשִׁין אֲדוּמִים - תַּטִּיל לַמַּיִם, אִם נִמּוֹחוּ - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים, חֲגָבִים, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אִם יֵשׁ עִמָּהֶם דָּם - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. הַמַּפֶּלֶת מִין בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, בֵּין טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין, אִם זָכָר - תֵּשֵׁב לְזָכָר, וְאִם נְקֵבָה - תֵּשֵׁב לִנְקֵבָה, וְאִם אֵין יָדוּעַ - תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל שֶׁאֵין בּוֹ מְצוּרַת אָדָם - אֵינוֹ וָלָד. **גְּמָרָא** אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא טִימֵּא רַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא בַּחֲתִיכָה שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים, אֲבָל שֶׁל שְׁאָר מִינֵי דָמִים - טְהוֹרָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים - דִּבְרֵי הַכֹּל טְמֵאָה, שֶׁל שְׁאָר מִינֵי דָמִים - דִּבְרֵי הַכֹּל טְהוֹרָה. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא שֶׁהַפִּילָה וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה הִפִּילָה. רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: זִיל בָּתַר רוֹב חֲתִיכוֹת, וְרוֹב חֲתִיכוֹת שֶׁל (מִינֵי) אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים הָוְיִין. וְרַבָּנַן סָבְרִי: לָא אָמְרִינַן רוֹב חֲתִיכוֹת שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים. - אִינִי, וְהָא כִּי אֲתָא רַב הוֹשַׁעְיָא מִנְּהַרְדְּעָא, אֲתָא וְאַיְיתִי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ: הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה אֲדוּמָה, שְׁחוֹרָה, יְרוּקָה, וּלְבָנָה, אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאָה - קַשְׁיָא לִשְׁמוּאֵל בַּחֲדָא, וּלְרַבִּי יוֹחָנָן בְּתַרְתֵּי. לִשְׁמוּאֵל בַּחֲדָא - דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: לֹא טִימֵּא רַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא בַּחֲתִיכָה שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים, וְהָא קָתָנֵי יְרוּקָה וּלְבָנָה, וּפְלִיג רַבִּי יְהוּדָה! וְכִי תֵּימָא: כִּי פְּלִיג רַבִּי יְהוּדָה - אַאֲדוּמָה וּשְׁחוֹרָה, וְאַיְרוּקָה וּלְבָנָה - לָא, אֶלָּא יְרוּקָה וּלְבָנָה לְמַאן קָתָנֵי לַהּ? אִילֵימָא רַבָּנַן - הָשְׁתָּא אֲדוּמָה וּשְׁחוֹרָה מְטַהֲרֵי רַבָּנַן, יְרוּקָה וּלְבָנָה מְטַבְּעָיָא? אֶלָּא לָאו - לְרַבִּי יְהוּדָה, וּפְלִיג! וְתוּ, לְרַבִּי יוֹחָנָן דַּאֲמַר: שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים - דִּבְרֵי הַכֹּל טְמֵאָה, הָא קָתָנֵי אֲדוּמָה וּשְׁחוֹרָה, וּפְלִיגִי רַבָּנַן! וְכִי תֵּימָא: כִּי פְּלִיגִי רַבָּנַן - אַיְרוּקָה וּלְבָנָה, אֲבָל אַאֲדוּמָה וּשְׁחוֹרָה - לָא, אֶלָּא אֲדוּמָה וּשְׁחוֹרָה לְמַאן קָתָנֵי לַהּ? אִילֵימָא רַבִּי יְהוּדָה - הָשְׁתָּא יְרוּקָה וּלְבָנָה טְמֵאָה, אֲדוּמָה וּשְׁחוֹרָה מְטַבְּעָיָא? אֶלָּא לָאו - רַבָּנַן, וּפְלִיגִי! אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: בְּאֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם קָמִיפַּלְגִי, וּבִפְלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא: קָשְׁתָה שְׁנַיִם וְלַשְּׁלִישִׁי הִפִּילָה, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה הִפִּילָה,

הרי

באפשר לפתיחת הקבר בלא דם קמיפלגי — להך לישנא תימה: ד"שלשה מקומות" דקאמר רבי יוחנן לעיל (יח,א), דהלכו חכמים אחר הרוב, למעוטי מאי? **בתוכה** מאדים — ואף על גב דלא האדים מבחוץ. ונראה דאם האדים מבחוץ, עדיף טפי, אפילו לא האדים מבפנים. כמו דם אגור, דבפנים אינו מועיל אלא לסומכוס, ומבחוץ — אפילו לרבנן. **זוזא** — פירש בערוך: שם חכם.

אם יש בה עצם טמאה לידה — והא דתנן הך קודם הא דדם אגור דמיירי נמי בנדה ולא בלידה — משום דתני כל דברייתא ברישא. **והאמר** רבי שמעון בן יוחי — ואם תאמר: וליסייעיה ממתניתין דבעי עמה דם! ויש לומר: היינו משום דקסבר דאינו דם נדות. **הא** דם נדה טמאה אפילו בשפופרת — ואם תאמר: מנליה הא, אימא הא דדם נדה טמאה משום דפלי פלויי, וקרינן ביה "בבשרה", כדמשני אביי לפירוש רש"י? ויש לומר: דנראה לו למקשה דרבנן פליגי אמאי דקאמר רבי אליעזר בהדיא "בבשרה" — ולא בשפיר ולא בחתיכה. ואתו רבנן למימר: דלא מטעם "בבשרה" טהור, אלא משום דאינו דם נדות. הא אם היה דם נדות — טמאה, אפילו בשפופרת. דאי דם נדות טהור בשפופרת — אם כן, לא הוו פליגי רבנן אמאי דקאמר רבי אליעזר בהדיא.

הרי זו **ספק** לידה **וספק** זיבה — ספק אם זיבה היא, וחייבת בקרבן זיבה. ספק אם לידה היא, וחייבת בקרבן לידה. ספק אינה לא לידה ולא זיבה, ואין עליה קרבן. כיצד? אם ילדה בשלישי ולד גמור — הרי כאן לידה ולא זיבה. ואפילו ראתה דם עם לידתה להשלים שלש ראיות, דקושי סמוך לילדה רחמנא טהרה, לקמן בפרק "בנות כותים" (לו,ב): "כי יזוב זוב דמה" — דמה מחמת עצמה, ולא מחמת ולד. ואם לא היה ולד, וראתה דם עם לידתה — הרי כאן זיבה גמורה. דהשתא לאו קושי סמוך לילדה הוא, דאין כאן לידה. ואם לא היה ולד, ולא ראתה דם — אין כאן לא לידה ולא זיבה, דשני ימים הוא דחזאי. הלכך מביאה קרבן אחד לאכול בקדשים — דשמא יולדת או זבה היא. ואינו נאכל חטאת העוף שלה — דשמא אינה לא יולדת ולא זבה. דאפשר לפתיחת הקבר בלא דם, ובשלישי לא חזאי, וולד נמי לא הואי — והאי קרבן מליקת חולין היא, ונבלה. **שאי אפשר** — הלכך, מה נפשך: אם ולד הוא — הרי כאן לידה, ואם אינו ולד — הרי כאן זיבה, דבשלישי חזאי. **ועדיפא** — חמירא. **אם תוכה מאדים** — הבשר מאדים, ואפילו אין שם דם ממש. **כסומכוס** — דאמר: תוכה כעמה. ועדיפא מדסומכוס, דאיהו בעי דם ממש. **טמאה לידה** — ויש לה ימי טוהר, ותשב לזכר ולנקבה ימי טומאה דנקבה וימי טוהר דזכר. **לבנה** — דהוא מין בשר. **זוגא דמן חדייב** — שני תלמידי חכמים מאותו מקום. **אגור** — דם הרבה. **כסומכוס** — דאמר: דם שבתוכו מטמא אותה משום נדה. **וקילא מכולהון** — מדסומכוס — דלא בעי אגור, ומדרבי אחא — דאמר אפילו אין תוכה אלא מאדים. **בשפופרת** — הכניסה קנה חלול באותו מקום, ונמצא בתוכו דם. **בבשרה** — "דם יהיה זובה בבשרה" — שיצא דרך כותלי בית הרחם, ואין מפסיק. והאי קרא בנדה כתיב, ופרשה שניה נאמרה בזבה (ויקרא טו): "ואשה כי יזוב זוב דמה" וגו'. **שמטמאה בפנים כבחוץ** — מאחר שיצא מן המקור לפרוזדור, והעמידו כותליה — מיד היא מטמאה. מה שאין כן בזב ובעל קרי, דאין מטמאין עד שתצא טומאתן לחוץ. **אם יש בה דם אגור כו'** — ומאי שנא משפופרת? **דרכה של אשה לראות דם בחתיכה** — הלכך "בבשרה" קרינא ביה, דמין במינו — לא חייץ. **שפיר** — עור הולד קודם שנבראו בתוכו גידים ועצמות ובשר. **דפלי פלויי** — שיש בה שורות שורות ביקועים מבחוץ, והדם שם. **דתנא קמא** — לא מטהר לה אלא מגזרת הכתוב, סבר: האי דם טהור הוא, ומשום חציצה היא טהורה, ומשום גזרת הכתוב. והוא הדין לשפופרת, כיון דטעמא משום חציצה הוא. **והני מילי דשיעא** — חתיכה, והדם בתוכה לא נגע. **אבל היכא דפלי פלויי** — והדם שם ונוגע ברחם. **טמאה** — דקרינן "בבשרה". והיינו דקאמרי: אם יש עמה דם, דפלי פלויי — טמאה, ואם לאו — טהורה. ורבנן בתראי לא דייקי לישנא דקרא, והאי דמטהרי: משום דלאו דם נדה הוא. הלכך לא שנא בתוכה כי שיעא, ולא שנא פלי פלויי דנגע ברחם — טהורה. אבל שפופרת, דם נדה היא — טמאה. דלא דרשינן "בבשרה" אלא לטמאה בפנים כבחוץ. כולי עלמא **לא פליגי** (דטהורה — דאין דרך הרואה בכך).

הֲרֵי זוֹ סְפֵק לֵידָה סְפֵק זִיבָה, מְביאָה קָרְבָּן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מְביאָה קָרְבָּן וְנֶאֱכָל, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָם. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא אָמְרִי לֵהּ, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא טִימֵּא רַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא בַּחֲתִיכָה שֶׁל אַרְבָּעָה מִינֵי דָמִים, אֲבָל שֶׁל שְׁאָר מִינֵי דָמִים - טְהוֹרָה. אִינִי, וְהָא כִּי אֲתָא רַב הוֹשַׁעְיָא מִבְּהַרְדְּעָא, אֲתָא וְאֵיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ: הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה יְרוּקָה וּלְבָנָה, אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - טְמֵאָה. קָתָנֵי "אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה יְרוּקָה וּלְבָנָה" - וּפְלִיג רַבִּי יְהוּדָה! וְכִי תֵּימָא: כִּי פָּלֵיג רַבִּי יְהוּדָה - אַאֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה, אֲבָל יְרוּקָה וּלְבָנָה - לָא, אֶלָּא יְרוּקָה וּלְבָנָה מַאן קָתָנֵי לֵהּ? אִילֵימָא לְרַבָּנַן - הָשְׁתָּא אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה קָא מְטַהֲרִי רַבָּנַן, יְרוּקָה וּלְבָנָה מִיבַּעְיָא? אֶלָּא לָאו - לְרַבִּי יְהוּדָה, וּפְלִיג! אֶלָּא אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּאֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָם קָמִיפַּלְגִי, וּבִפְלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא: קָשְׁתָה שְׁנַיִם וְלַשְּׁלִישִׁי הִפִּילָה, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה הִפִּילָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק לֵידָה סְפֵק זִיבָה, מְביאָה קָרְבָּן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מְביאָה קָרְבָּן וְנֶאֱכָל, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָם. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר בִּדְבָרָיו: קוֹרְעָהּ, אִם יֵשׁ דָּם בְּתוֹכָהּ - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. כִּרְבָּנַן, וַעֲדִיפָא מִדְּרַבָּנַן, כִּרְבָּנַן - דְּאָמְרִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָם, וַעֲדִיפָא מִדְּרַבָּנַן - דְּאִינְהוּ סְבְרִי עִמָּהּ - אִין, בְּתוֹכָהּ - לָא, וְסוּמְכוֹס סָבַר: אֲפִילּוּ בְּתוֹכָהּ. וְתַנְיָא אִידָךְ, הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, רַבִּי אַחָא אוֹמֵר: קוֹרְעָהּ, אִם תּוֹכָהּ מַאֲדִים - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. כְּסוּמְכוֹס, וַעֲדִיפָא מִסּוּמְכוֹס. וְתַנְיָא אִידָךְ, הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, רַבִּי בִּנְיָמִין אוֹמֵר: קוֹרְעָהּ, אִם יֵשׁ בָּהּ עֶצֶם - אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה. אָמַר רַב חִסְדָּא: וּבַחֲתִיכָה לְבָנָה. וְכֵן כִּי אֲתָא זוּגָא דְּמִן חַדְרַיִב, אֲתָא וְאֵיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ: הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה לְבָנָה - קוֹרְעָהּ, אִם יֵשׁ בָּהּ עֶצֶם - אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה - קוֹרְעָהּ, אִם יֵשׁ בָּהּ דָּם אָגוּר - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. כְּסוּמְכוֹס וְקִילָא מִכּוּלְּהוּ. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יִרְמְיָה מֵרַבִּי זֵירָא: הָרוֹאָה דָם בִּשְׁפוֹפֶרֶת מַהוּ? "בִּבְשָׂרָהּ" אָמַר רַחֲמָנָא - וְלֹא בִּשְׁפוֹפֶרֶת, אוֹ דִּלְמָא הַאי "בִּבְשָׂרָהּ" מִיבַּעֵי לֵיהּ - שֶׁמְּטַמְּאָה מִבְּפָנִים כְּבַחוּץ? אָמַר לֵיהּ: "בִּבְשָׂרָהּ" אָמַר רַחֲמָנָא - וְלֹא בִּשְׁפוֹפֶרֶת. דְּאִי "בִּבְשָׂרָהּ" מִבַּעֵי לֵיהּ שֶׁמְּטַמְּאָה מִבְּפָנִים כְּבַחוּץ - אִם כֵּן נֵימָא קְרָא "בְּבָשָׂר", מַאי "בִּבְשָׂרָהּ" - שְׁמַע מִינָּהּ תַּרְתֵּי. - וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה - קוֹרְעָהּ, אִם יֵשׁ בָּהּ דָּם אָגוּר - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה! הָכִי הָשְׁתָּא? הָתָם - דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּחֲתִיכָה, הָכָא - אֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בִּשְׁפוֹפֶרֶת. לֵימָא שְׁפוֹפֶרֶת תַּנָּאֵי הִיא. דְּתַנְיָא: הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, אַף עַל פִּי שֶׁמְּלֵאָה דָם, אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם - טְמֵאָה, וְאִם לָאו - טְהוֹרָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: "בִּבְשָׂרָהּ" - וְלֹא בִּשְׁפִיר, וְלֹא בַּחֲתִיכָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! אֵימָא: שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר "בִּבְשָׂרָהּ" - וְלֹא בִּשְׁפִיר וְלֹא בַּחֲתִיכָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין זֶה דַּם נִדָּה אֶלָּא דַּם חֲתִיכָה. - תַּנָּא קַמָּא נַמִי טַהֲרֵי מִטַּהֵר! אֶלָּא דְּפָלֵי פַּלּוּיֵי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: "בִּבְשָׂרָהּ" - וְלֹא בִּשְׁפִיר וְלֹא בַּחֲתִיכָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁפוֹפֶרֶת. וְהָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּשִׁיעָא, אֲבָל פָּלֵי פַּלּוּיֵי - טְמֵאָה, מַאי טַעְמֵיהּ - "בִּבְשָׂרָהּ" קְרִינָא בֵּיהּ. וְאָתוּ רַבָּנַן לְמִימַר: אַף עַל גַּב דְּפָלֵי פַּלּוּיֵי - אֵין זֶה דַּם נִדָּה אֶלָּא דַּם חֲתִיכָה. הָא דַּם נִדָּה - וַדַּאי טָמֵא, וַאֲפִילּוּ בִּשְׁפוֹפֶרֶת נַמִי? - אָמַר אַבָּיֵי: בִּשְׁפוֹפֶרֶת כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּטְהוֹרָה,

חֲרֵי האשה בהפלה זוֹ בְּסָפֵק שמא נטמאה טומאת לֵידָה, אם הפילה נפל ממש, והתחייבה בהבאת קרבן יולדת במלאות ימי טהרתה, או שמא אין זו לידה, ופטורה מקרבן יולדת. וכן היא בְּסָפֵק שמא נטמאה טומאת זִיבָה, אם הפילה רוח בעלמא בראיית דם, ונמצא שראתה שלשה ימים ונטמאה טומאת ׳זבה גדולה׳, והתחייבה בהבאת קרבן זבה ביום השמיני לטהרתה, או שמא לא ראתה דם זיבה ביום השלישי, ופטורה מקרבן זבה. ולכן היא מְבִיאָה לאחר שתטהר קָרְבָּן אחד מספק, דהיינו עולת העוף וחטאת העוף, שהוא קרבן ששוה בין ביולדת ובין בזבה, ותתנה שאם אינה חייבת בקרבן, תהא עולתה עולת נדבה, ונמצא שקיימה בודאי את חיוב הבאת הקרבן והיא מותרת באכילת קדשים, וְקרבן חטאתה אֵינוֹ נֶאֱכָל לכהנים, מפני שאם אכן היתה פטורה מקרבן, בשרו אסור באכילה, שכן לא נשחט אלא נמלק, ודינו כנבילה.

הברייתא מביאה דעה חולקת: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חולק וְאוֹמֵר, אשה זו מְבִיאָה קָרְבָּן וְקרבנה נֶאֱכָל לכהנים, מפני שהיא מחויבת בקרבן בודאי, מאחר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם, וכיון שיודעת בבירור שנפתח מקורה, אף על פי שאינה יודעת מה הפילה, בודאי יצא דם מגופה, ועל כן היא ספק יולדת, שמא הפילה נפל גמור, ובמקרה זה אינה זבה, מפני שראיית דמה היתה מתוך קושי הלידה. וכמו כן היא ספק זבה, שמא לא הפילה אלא רוח, ונטמאה טומאת זבה מחמת הדם. אך אינה מסתפקת שמא היא פטורה מן הקרבן, מפני שראתה דם בודאי.

ומצינו אם כן שנחלקו תנא קמא ורבי יהושע האם אפשר לפתיחת הקבר בלא דם או לא, ובמחלוקת זו נחלקו אף חכמים ורבי יהודה במשנתינו].

הגמרא מביאה את השמועה על פי דעה שניה: לִישְׁנָא אַחֲרִינָא אָמְרִי לָהּ – יש מבני הישיבה שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא טִימֵּא רַבִּי יְהוּדָה את המפלת חתיכה שאין עמה דם, אֶלָּא בַּחֲתִיכָה שֶׁל אַרְבָּעָה מִינֵי דָּמִים הטמאים, ומפני שהחתיכה עצמה היא דם קרוש, אֲבָל בחתיכה שֶׁל שְׁאָר מִינֵי דָּמִים, טְהוֹרָה.

מקשה הגמרא: אֵינִי – האם כך הוא הדבר שחכמים ורבי יהודה נחלקו רק לענין חתיכות בגוונים מסוימים, וְהָא כִּי אֲתָא – והרי כשבא רַב הוֹשַׁעְיָא מִבני העיר נְהַרְדְּעָא מהישיבה שבה למד, אֲתָא וְאַיְיתִי מַתְנִיתָא כִּידֵיהּ – בא והביא עמו ברייתא, וכך הם דברי הברייתא, הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה, יְרוּקָה וּלְבָנָה, אִם יֵשׁ עָמָּהּ ראיית דָּם, הרי היא טְמֵאָה טומאת נדה, וְאִם לָאו, טְהוֹרָה. וְרַבִּי יְהוּדָה חולק וְאוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ – בין אם ראתה דם ובין אם לא, היא טְמֵאָה טומאת נדה. ומברייתא זו קשה על דברי שמואל שאמר בדעת רבי יהודה שאינה טמאה אלא בחתיכות של ארבעת מיני דמים הטמאים, ואילו בברייתא קָתָנֵי – שנה התנא, מפלת חתיכה אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה יְרוּקָה וּלְבָנָה, והרי ירוקה ולבנה אינם מארבעת המינים, וְאף על פי כן פָּלֵיג [–חולק] רַבִּי יְהוּדָה ומטמא.

וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לדחות ולומר, כִּי פָּלֵיג – שבאשר נחלק רַבִּי יְהוּדָה, לא נחלק אלא אֲאֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה, אֲבָל במפלת חתיכה יְרוּקָה וּלְבָנָה לֹא נחלק, ומודה הוא שהיא טהורה. בידך לומר כן אֶלָּא שאם כן קשה יְרוּקָה וּלְבָנָה מַאן קָתָנֵי לָהּ – לצורך ביאור דברי מי מהתנאים שנה התנא את דין מפלת חתיכה ירוקה או לבנה, אִילֵימָא – אם נאמר ששנה בבא זו לְצורך ביאור דברי רַבָּנָן, וכי אפשר לומר כן, הַשְׁתָּא – והלא מעתה יהיה קשה, אם אפילו בַּאֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה קָא מְטַהֲרֵי רַבָּנָן – חכמים מטהרים, מפלת חתיכה יְרוּקָה וּלְבָנָה מִיבַּעְיָא – וכי צריך להשמיע שהם מטהרים. אֶלָּא לָאו – האם אין הכרח לפרש שבבא זו נשנתה לְצורך ביאור דברי רַבִּי יְהוּדָה, וּפְלִיג – וכוונת התנא להשמיע שאפילו בירוקה ולבנה חולק רבי יהודה ומטמא, ושלא כדברי שמואל.

מכח הקושיא מפרשת הגמרא את מחלוקת חכמים ורבי יהודה באופן אחר: אֶלָּא אָמַר (רב יהודה) [רַבִּי יוֹחָנָן], לדעת כולם החתיכה עצמה אינה מטמאת אפילו אם היא מארבעת מיני דמים הטמאים, מפני שאינה דם אלא בשר, וחכמים ורבי יהודה בְּאֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם קָמִיפַּלְגִי – נחלקו, שלדעת חכמים אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, וכיון שלא מצאה דם עם הפלת החתיכה היא טהורה, ולדעת רבי יהודה אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, והיא טמאה מפני שבודאי יצא ממנה דם עם פתיחת הקבר לצורך ההפלה.

הגמרא תולה את מחלוקתם במחלוקת תנאים אחרת: וּבִפְלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי – ומחלוקתם זו, היא גם מחלוקת התנאים שהובאו בברייתא, דְּתַנְיָא, אשה העומדת באחד עשר יום שבין נדה לנדה, וְקָשְׁתָה שְׁנַיִם – ראתה דם מתוך קושי לידה שני ימים, וְלִשְׁלִישִׁי – וביום השלישי לראייתה, הִפִּילָה דבר מה, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה הִפִּילָה, אם נפל גמור או רוח בעלמא, ואם ראתה דם בהפלה או לא. חֲרֵי אשה זוֹ בְּסָפֵק אם נטמאה טומאת לֵידָה, אם הפילה נפל גמור, או שמא אינה טמאה לידה, אם לא היה זה אלא רוח בעלמא. וכן היא בְּסָפֵק אם נטמאה טומאת זִיבָה, כי שמא הפילה רוח, וגם ראתה דם בשלישי, והרי היא רואה שלשה ימים בין נדה לנדה, שלא מתוך קושי של לידה, או שמא לא ראתה דם זיבה בשלישי ואינה זבה גדולה. ועל כן היא מְבִיאָה קָרְבָּן עולת העוף וחטאת העוף, וְקרבן החטאת שלה אֵינוֹ נֶאֱכָל לכהנים, מספק שמא כלל אינה חייבת בקרבן, כי יתכן שהפילה רוח ולא ראתה עמו דם, וקרבנה חולין, והחטאת אסורה באכילה מפני שנמלקה ולא נשחטה.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חולק וְאוֹמֵר, אשה זו מְבִיאָה קָרְבָּן, וְקרבנה נֶאֱכָל, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם, וכיון שראתה דם בודאי, נתחייבה בודאי בקרבן, אם משום לידה ואם משום זיבה. ומאחר שאין צד שקרבנה חולין, מותר לאכלו.

ומצינו אם כן שנחלקו תנא קמא ורבי יהושע האם אפשר לפתיחת הקבר בלא דם או לא, ובמחלוקת זו נחלקו אף חכמים ורבי יהודה במשנתינו.

הגמרא מביאה כמה ברייתות שמטמאות במקרה שנמצא דם בחתיכה: תָּנוּ רַבָּנָן, אשה הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה ולא ראתה עמה דם, סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר כִּדְבָרָיו, קוֹרְעָהּ – קורעים ופותחים את החתיכה ובודקים, אִם יֵשׁ דָּם בְּתוֹכָהּ, הרי אשה זו טְמֵאָה טומאת נדה מחמת אותו דם, וְאִם לָאו, שלא נמצא בה דם, הרי היא טְהוֹרָה.

מבארת הגמרא: שסומכוס סבר כְּרַבָּנָן, וַעֲדַיְפָא מִדְּרַבָּנָן – אלא שהחמיר יותר מהם. דהיינו, סבר כְּרַבָּנָן, דְּאָמְרִי במשנתינו שהמפלת חתיכה שלא ראתה עמה דם טהורה, כיון שֶׁאֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם, ולכן גם סומכוס מטהר אם לא נמצא דם כלל, ולא כדברי רבי יהודה שטימא בכל מקרה. וַעֲדַיְפָא מִדְּרַבָּנָן – אבל החמיר יותר מחכמים, דְּאִינְהוּ סָבְרִי – שהם סוברים, שכאשר נמצא דם עָמָּהּ – עם החתיכה, אִין – באופן זה היא אכן טמאה, אבל אם נמצא הדם בְּתוֹכָהּ, לֹא – אינה טמאה, וְסוּמְכוֹס סָבַר שֶׁאֲפִילּוּ אם נמצא הדם בְּתוֹכָהּ היא טמאה מחמתו טומאת נדה.

הגמרא מפרשת דין חתיכה שנמצאה אדמומית בתוכה: וְתַנְיָא אִידָךְ – ובברייתא אחרת שנינו, הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה ולא ראתה עמה דם, רַבִּי אֲחָא אוֹמֵר קוֹרְעָהּ – קורע את החתיכה ובודק, אִם הבשר שבתוֹכָהּ מַאְדִּים, אדמומית זו מדם נדות היא, ועל כן האשה טְמֵאָה טומאת נדה, וְאִם לָאו, שאינו מאדים, הרי היא טְהוֹרָה.

מבארת הגמרא: רבי אחא סובר כְּסוּמְכוֹס שטימא בנמצא דם בתוכה, וַעֲדַיְפָא – והוא מחמיר אף יותר מִסּוּמְכוֹס, מפני שסומכוס לא טימא אלא כשנמצא בתוכה דם ממש, ואילו רבי אחא מטמא אפילו כשלא נמצא דם ממש אלא שתוכה מאדים.

הגמרא מפרשת אימתי המפלת חתיכה טמאה טומאת לידה: וְתַנְיָא אִידָךְ – ובברייתא אחרת שנינו, אשה הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, בין אם נטמאה טומאת נדה ובין אם לא, רַבִּי בִּנְיָמִין אוֹמֵר, קוֹרְעָהּ – קורע את החתיכה ובודק, אִם יֵשׁ בָּהּ עֲצָם, הרי זו עדות שחתיכת נפל היא, ועל כן אִמּוֹ טְמֵאָה טומאת לֵידָה, ואף ימי טוהר יש לה כיולדת, אך מאחר שאין ידוע אם הפילה זכר או נקבה, תשב מספק לשניהם.

המשך בעמוד רנא

כִּי פְּלִיגִי – לא נחלקו תנא קמא וחכמים אלא בדין רואה דם **בַּחֲתִיכָה** מבוקעת, **מַר סָבַר** – תנא קמא סובר, **דְּרִכָּה שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּחֲתִיכָה**, ועל כן דם חתיכה הוא דם נדות, וכאשר החתיכה מבוקעת שאין חציצה בין הדם לבשרה, טמאה מחמתו. **וּמַר סָבַר** – וחכמים סוברים, **אֵין דְּרִכָּה שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּחֲתִיכָה**, ודם הנמצא בחתיכה אינו דם נדות, ולכן אף אם יש בקעים בחתיכה, שאין חציצה בין הדם לבשר, אינה נטמאת מחמתו].

רבא מפרש את המחלוקת באופן נוסף: **רָבָא אָמַר**, יש לפרש את מחלוקת תנא קמא וחכמים כך, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים **אֵין דְּרִכָּה שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּחֲתִיכָה**, ואינה נטמאת מחמתו טומאת נדה, ואפילו אם היתה החתיכה מבוקעת, וכן לדעת כולם הרואה בשפופרת טהורה, **וְהָכָא** לא לענין טומאת נדה נחלקו, אלא לענין 'טומאת ערב', האם דם החתיכה מטמא את הנוגע בו עד הערב כדין דם נדה, **וּבְ'אִשָּׁה טְהוֹרָה וּמָקוֹר מְקוֹמוֹ טָמֵא' קָמִיפַּלְגִי** – מחלוקתם היא האם מקורה של אשה טהורה הוא טהור או טמא, שאם המקור עצמו טמא, כל דם הבא דרך שם נעשה אב הטומאה לטמא אדם טומאת ערב, ולטמא טהרות שיגע בהן]. אך אם המקור טהור, אין הוא מטמא את הדם היוצא ממנו. ומבאר רבא, **דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שהוא תנא קמא **סָבַר שֶׁהָאִשָּׁה טְהוֹרָה**, מפני שגזירת הכתוב היא שראייה שכזו אינה נחשבת 'ראייה' לטמאה כדין נדה, מאחר ואין דרכה של אשה לראות דם בחתיכה, ואף על פי כן **הַדָּם** הנמצא בחתיכה הוא **טָמֵא** כדין דם נדות שמטמא במגע ובמשא, **דְּהָא אָתֵי** – שהרי הדם בא **דֶּרֶךְ הַמָּקוֹר**, והמקור הוא טמא, ואף על פי שהתורה טיהרה את הרואה דם בחתיכה מטומאת נדה, מכל מקום לא גזרה שהדם עצמו יהיה טהור, אלא רק שראייתו אינה מטמאה.

וְרַבָּנַן סָבְרִי – וחכמים שהוסיפו לומר שאין זה דם נדה אלא דם חתיכה, סוברים **שֶׁהָאִשָּׁה טְהוֹרָה** מטומאת נדה, מפני שראייה בחתיכה אינה מטמאת, **וְאַף הַמָּקוֹר מְקוֹמוֹ טָהוֹר**, ואינו מטמא את טיפת הדם היוצאת ממנו, ועל כן אין הדם מטמא אפילו טומאת ערב].

הגמרא מסתפקת בדין רואה קרי בקיסם, האם נטמא או לא: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַבָּה מֵרַב הוּנָא** – שאל רבה מרב הונא, אדם **הָרוֹאֶה קְרִי בַּקֵּיסָם** – הכניס קיסם בפי האמה והוציא בו את זרעו, **מַהוּ** – האם נטמא כדין מי שיצאה ממנו שכבת זרע, או לא, מפני שבדין טומאת רואה קרי נאמר (ויקרא טו טז) 'וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעָרֶב', ויש להסתפק האם כיון ש'מִמֶּנּוּ' **אָמַר רַחֲמָנָא** – שהתורה אמרה 'ואיש כי תצא ממנו', נלמד שאינו טמא **עַד דְּנָפִיק** – עד שיצא הזרע **מִבְּשָׂרוֹ** ממש, **וְלָא** כאשר הוציאו **בַּקֵּיסָם, אוֹ דִּלְמָא הַאי מִמֶּנּוּ** – או שמא 'ממנו' זה האמור בפסוק נדרש לדבר אחר, שאינו נטמא **עַד שֶׁתֵּצֵא טוּמְאָתוֹ לַחוּץ** – עד שיצא הזרע מחוץ לגופו], אך אין חילוק כיצד יצא לחוץ, **וַאֲפִילּוּ** אם יצא **בַּקֵּיסָם נַמִּי** – גם כן הוא טמא.

אָמַר לֵיהּ רב הונא, **תִּיפּוּק לֵיהּ** – הלא גם אם לא תמעט רואה בקיסם מהפסוק 'ממנו', תוכל להוציא דין זה ממקור אחר, **דְּהוּא עָצְמוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא בַּחֲתִימַת פִּי הָאַמָּה** – שהרי כל רואה קרי אינו נטמא אלא בזמן שיוצא ממנו זרע שיש בו כדי לסתום את כל פי האמה, וכאן שהכניס קיסם בפי אמתו, לא היה בזרע היוצא שיעור 'חתימת פי האמה' בשלימות, שהרי נחסר ממנו כדי קיסם, ועל כן בודאי אינו טמא.

הגמרא דנה האם רואה קרי אינו נטמא אלא בחתימת פי האמה: **לְמֵימְרָא** – שאל רבה את רב הונא, האם כשאמרת שהרואה קרי אינו נטמא אלא בשיעור חתימת פי האמה, באת ללמד שטומאת הרואה קרי היא מחמת **דְּנוֹגֵעַ הָוֵי** – שהוא נוגע בשכבת זרע, אבל אינה מדין 'רואה שכבת זרע', שהרי בשאר הטומאות 'רואה' מטמא בכל שהוא, ולא נאמרו 'שיעורים' בהלכות טומאה אלא ל'נוגע'. **אֶלָּא מַעְתָּה** – מעתה קשה, מאחר שטומאתו אינה אלא מדין 'נוגע', **אַל יִסְתּוֹר בְּזִיבָה** – ראוי היה להיות שזב הסופר שבעה נקיים כדי להטהר מזובו וראה קרי באחד הימים הללו, לא יתקלקלו ימי ספירתו, כשם שאם נגע בשרץ בימים אלו לא נתקלקלה ספירתו, **אַלְּמָה תַּנְיָא** – ומדוע אם כן שנינו בברייתא (תורת כהנים מצורע, פרשת זבים פ"ט), 'וְ**זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע**' (ויקרא טו לב), הוקשה שכבת זרע לזיבה לומר לך, **מַה זִּיבָה סוֹתֶרֶת** – כשם שאם ראה זוב בתוך שבעת הנקיים נסתרה ספירתו ועליו למנותם מתחילה], **אַף שִׁכְבַת זֶרַע נַמִּי סוֹתֶרֶת** – שאם ראה שכבת זרע בתוך שבעת הנקיים סתר את מניינו.

אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה, לעולם טומאת רואה קרי היא מדין 'נוגע' ולא מדין 'רואה', **וּסְתִירָה הַיְינוּ מַעֲמָא דְּסוֹתֵר** – והטעם שראיית שכבת זרע בתוך ימי הנקיים סותרת, אינו מחמת שכבת הזרע עצמה, אלא **לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ** לשכבת הזרע לצאת מגופו של הזב **בְּלֹא צְחִצּוּחֵי זִיבָה** – בלי שתהיה מעורבת בה טיפת זיבה, והזיבה היא שסותרת את מנין הנקיים.

חזר רבה ושאל את רב הונא: לדבריך שזב הרואה קרי מעורב מעט זוב בשכבת זרעו, **אֶלָּא מַעְתָּה** היה ראוי לומר שראיית קרי בתוך ימי הנקיים **תִּסְתּוֹר כָּל שִׁבְעָה** – שיתקלקל מניינו לגמרי ויהא עליו להתחיל בספירת שבעה ימים חדשים, **אַלְּמָה תַּנְיָא** – ומדוע אם כן שנינו בברייתא (תורת כהנים שם), 'וְ**זֹאת תּוֹרַת הַזָּב** וגו' **וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע**' (**שם טו לב**), הוקשה שכבת זרע לזיבה לומר לך, **מַה זִּיבָה סוֹתֶרֶת** – כשראה זוב בתוך ימי הנקיים, **אַף שִׁכְבַת זֶרַע סוֹתֵר** – כשראה קרי בתוך ימי הנקיים. שואלת הברייתא: **אִי** – אם דין סתירה של שכבת זרע נלמד מזיבה, נאמר מעתה **מַה זִּיבָה סוֹתֶרֶת** את **כָּל הַשִּׁבְעָה** נקיים, וכשראה זוב אפילו ביום השביעי עליו להתחיל לספור שבעה ימים חדשים, **אַף** הרואה **שִׁכְבַת זֶרַע נַמִּי** יהא **סוֹתֵר** את **כָּל הַשִּׁבְעָה**, ויהא זקוק להתחיל את ספירתו שנית, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב (שם), 'וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע **לְטַמְּאָה בָהּ**', **אֵין לְךָ בָּהּ** – בשכבת זרע לענין סתירת נקיים, **אֶלָּא מַה שֶּׁאָמוּר בָּהּ** לענין טומאה, וכשם שעיקר טומאת שכבת זרע אינה אלא ליום אחד, כך גם בסתירת הנקיים הרי היא **סוֹתֶרֶת יוֹם אֶחָד** בלבד, ועל כן זב הרואה קרי בתוך ימי ספירתו, אינו סותר אלא את אותו היום, ולמחרת ממשיך את ספירתו ממקום שפסק. ומשמע אם כן מברייתא זו שסתירת הנקיים על ידי שכבת זרע היא מדין 'שכבת זרע' ולא מחמת 'צחצוחי זיבה' המעורבים בה, שאילו היתה הסתירה מחמת צחצוחי הזיבה היה ראוי שתסתור את כל שבעת הנקיים כדין זיבה ממש.

אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה, לעולם טעם סתירת שכבת זרע הוא מפני צחצוחי זיבה המעורבים בה, ואף על פי כן אינה סותרת אלא יום אחד כיון שגְּזֵירַת **הַכָּתוּב הִיא** בפסוק זה, שזִיבָה **גְּמוּרָה דְּלֵא עָרְבָה בָּהּ שִׁכְבַת זֶרַע** – שאין שכבת זרע מעורבת בה **סוֹתֶרֶת** את **כָּל הַשִּׁבְעָה**, ואילו **צְחִצּוּחֵי זִיבָה דְּעָרְבָה בָּהּ שִׁכְבַת זֶרַע** – צחצוחי הזיבה המעורבים בשכבת זרעו של הזב, **לֹא סוֹתֶרֶת** ממנין הנקיים **אֶלָּא יוֹם אֶחָד**.

נמצא שלמסקנא שיטת רב הונא היא שהרואה קרי מטמא מדין 'נוגע' בשכבת זרע, ואינו מטמא אלא בשיעור חתימת פי האמה, ורואה קרי בקיסם אינו נטמא מפני שחסר אצלו משיעור חתימת פי האמה כמלא קיסם. ואף על פי שרואה קרי מטמא מדין 'נוגע', זב שראה קרי סתר יום אחד מחמת צחצוחי זיבה המעורבים בשכבת זרעו].

הגמרא מסתפקת בדין דם נדה יבש, האם מטמא או לא: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא מֵרַבִּי אֶלְעָזָר** – שאל רבי יוסי ברבי חנינא את רבי אלעזר, אשה שראתה **דָּם יָבֵשׁ**, כגון שיצאה מגופה חתיכת דם יבש, **מַהוּ**, האם נטמאה מחמתו טומאת נדה, או שמא אין אשה נטמאת טומאת נדה אלא על ידי דם לח. וצדדי הספק הם, שהרי בפרשת זבה נאמר (שם טו כה) 'וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת נִדָּתָהּ וגו' כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה טְמֵאָה הִוא', ויש לדייק שדווקא כשהדם לח היא טמאה, שהרי '**כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ**' **אָמַר רַחֲמָנָא**, ומלשון זה משמע שאינה טמאה **עַד דְּמַיְּדָב דְּיָיב לֵיהּ** – עד שהדם יזוב, ולכן אם הוא **לַח, אֵין** – אכן היא טמאה, אך אם ראתה

רש"י

כי פליגי בחתיכה — ודפלי פלויי. דתנא קמא סבר: "בבשרה" — למעוטי תוך חתיכה, אבל דם הנראה בבקעים — טמא, דהא "בבשרה" קרינן בה. ורבנן בתראי סברי: אפילו פלי פלויי — טהורה, דאין זה דם נדה, דאין דרכה של אשה לראות דם בחתיכה. **אשה טהורה** — דלאו ראייה היא. ומיהו טיפת דם מטמאה טהרות אם נגעה בהן, ואת האשה טומאת ערב — משום דנגעה במקור. דקרא מתורת ראייה מעטיה, ולאו מטומאה. **ורבנן סברי** — דם נמי טהור. והכי קאמר: אין זה דם נדה (שתתן שום טומאה עליו), שאילו היה דם — היה לו לטמאה כנדה, ועכשיו אין לו שום טומאה אלא כחתיכת בשר בעלמא. **הרואה** קרי בקיסם — הכניס קיסם בפי אמה, והוציא בו זרעו. **ממנו** — "אשר תצא ממנו שכבת זרע". **הוא עצמו** — ואפילו בלא קיסם. **אינו ממטא אלא בחתימת פי האמה** — עד שיצא ממנו כדי חתימת פי אמתו. והכא כיון דהכניס ליה קיסם — בצר ליה שיעורא כדי קיסם. **למימרא דנוגע הוי** — מדיהיב שיעורא, מכלל דטומאת קרי לאו משום ראייה היא, אלא משום דבשר האבר נוגע בשכבת זרע היוצא ממנו. ומשום הכי בעי שיעורא, בטומאת כל מגעות דבעי שיעורא, כגון שרץ ונבלה ומת. דאי ראייה חשיבא ליה בטומאת ראייה — לא בעיא שיעורא, דהא נדה רואה היא, ולא בעיא שיעורא. **אל יסתור בזיבה** — זב שפסק והתחיל למנות שבעת ימי ספירו, וראה קרי — אל יסתור את מנינו, כי היכי דאי נגע בשרץ — לא סתר לספירת זיבתו. **אלמה תניא זאת תורת הזב** — הקיש הכתוב שכבת זרע לזיבה. **מה זיבה סותרת** — דכתיב: "וספרה לה ואחר תטהר" — אחר אחר לכולן, שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם, אף שכבת זרע — סותר. **לפי שאי אפשר** — לראות שכבת זרע הבאה מן הזב בלא טיפת צחצוחי זיבה, דהשתא קצת זיבה דאית בה קא סתר. **כל שבעה** — אם ראה בשביעי — סותר כל אותן ימים שספר. **אלא מה שאמור בה** — בשכבת זרע לענין טומאה. מה טומאתה — יום אחד, אף סתירתה — אינה סותרת אלא אותו יום, ואם ראה בשביעי — אין צריך לספור עוד אלא יום אחד. **דם יבש** — כגון שיצא מגופה חתיכה של דם יבש. **זוב דמה** — משמע: לח, שהרי אין דרכו לזוב אלא לח. **לח ונעשה יבש** — דהא קתני "מטמאין יבשין" בנפל דם לח על הבגד, ויבש, ואחר כך נגע הדם בטהרות. דומיא דיבש בשר המת, דיבש מעיקרא בשר המת ליבא.

אם

כי פְּלִיגִי - בַּחֲתִיכָה. מָר סָבַר דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּחֲתִיכָה, וּמָר סָבַר אֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּחֲתִיכָה. רָבָא אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּחֲתִיכָה, וְהָכָא בְּאִשָּׁה טְהוֹרָה וּמָקוֹר מְקוֹמוֹ טָמֵא קָמִיפַּלְגִי. דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: אִשָּׁה טְהוֹרָה, וְדָם טָמֵא - דְּהָא אָתֵי דֶּרֶךְ מָקוֹר. וְרַבָּנַן סָבְרִי: אִשָּׁה טְהוֹרָה, וּמָקוֹר מְקוֹמוֹ טָהוֹר. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבָּה מֵרַב הוּנָא: הָרוֹאֶה קְרִי בְּקִיסָם מַהוּ? "מִמֶּנּוּ" אָמַר רַחֲמָנָא - עַד דְּנָפִיק מִבְּשָׂרוֹ - וְלֹא בְּקִיסָם. אוֹ דִּלְמָא הַאי "מִמֶּנּוּ" - עַד שֶׁתֵּצֵא טוּמְאָתוֹ לַחוּץ, וַאֲפִילּוּ בְּקִיסָם נַמִּי? אָמַר לֵיהּ: תִּיפּוֹק לֵיהּ דְּהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ מִטַּמֵּא אֶלָּא בַּחֲתִימַת פִּי הָאַמָּה. לְמֵימְרָא דְּנוֹגֵעַ הָוֵי? אֶלָּא מַעֲתָּה - אַל יִסְתּוֹר בְּזִיבָה! אַלְמָה תַּנְיָא: "זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע" מַה זִּיבָה סוֹתֶרֶת - אַף שִׁכְבַת זֶרַע נַמִּי סוֹתֵר? אָמַר לֵיהּ: סְתִירָה, הַיְינוּ טַעְמָא דְּסוֹתֵר - לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ בְּלֹא צַחְצוֹחֵי זִיבָה. אֶלָּא מַעֲתָּה תִּסְתּוֹר כָּל שִׁבְעָה! אַלְמָה תַּנְיָא: "זֹאת תּוֹרַת הַזָּב" וגו' מַה זִּיבָה סוֹתֶרֶת - אַף שִׁכְבַת זֶרַע סוֹתֵר, אִי מַה זִּיבָה סוֹתֶרֶת כָּל שִׁבְעָה, אַף שִׁכְבַת זֶרַע נַמִּי סוֹתֵר כָּל שִׁבְעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "לְטֻמְאָה בָהּ" - אֵין לְךָ בָּהּ אֶלָּא מַה שֶּׁאָמוּר בָּהּ - סוֹתֶרֶת יוֹם אֶחָד? אָמַר לֵיהּ: גְּזֵירַת הַכָּתוּב הִיא, זִיבָה גְּמוּרָה דְּלָא עָרְבָה בָּהּ שִׁכְבַת זֶרַע - סוֹתֶרֶת כָּל שִׁבְעָה, צַחְצוֹחֵי זִיבָה דְּעָרְבָה בָּהּ שִׁכְבַת זֶרַע - לֹא סוֹתֶרֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא מֵרַבִּי אֱלִעֶזֶר: דָּם יָבֵשׁ מַהוּ? "כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ" אָמַר רַחֲמָנָא - עַד דְּמֵידַב דָּיֵיב לֵיהּ, לַח - אִין, יָבֵשׁ - לָא, אוֹ דִּלְמָא: הַאי "כִּי יָזוּב זֹב דָּמָהּ" - אוֹרְחָא דְּמִילְּתָא הִיא, וּלְעוֹלָם אֲפִילּוּ יָבֵשׁ נַמִּי? אָמַר לֵיהּ: תְּנִיתוּהָ, דַּם הַנִּדָּה וּבְשַׂר הַמֵּת - מְטַמְּאִין לַחִים וִיבֵשִׁים. אָמַר לֵיהּ: לַח וְנַעֲשָׂה יָבֵשׁ לָא קָא מִיבַּעְיָא לִי, כִּי מִיבַּעְיָא לִי - יָבֵשׁ מֵעִיקָּרָא. הָא נַמִּי תְּנִיתוּהָ: הַמַּפֶּלֶת כְּמִין קִלִּיפָּה, כְּמִין שְׂעָרָה, כְּמִין עָפָר, כְּמִין יַבְחוּשִׁין אֲדוּמִּין - תַּטִּיל לַמַּיִם,

אם

תוספות

כי פליגי בחתיכה — פירש הקונטרס: ודפלי פלויי. וקשה: דאם כן השתא "אין דרך לראות דם בחתיכה" פירוש: שאינו דם נדות, לא הוי כההוא ד"אין דרכה לראות בשפופרת". דהתם הוי דם נדות מן המקור, אלא שאין דרכה לראות באותו ענין! ויש לומר: דפליגי בחתיכה העשויה כמין שפופרת, והוי חציצה בין דם לבשר. דתנא קמא מטמא — דדרכה לצאת בענין זה, ורבנן סברי: אף על גב דדם נדות הוא, אין דרכה לראות בענין זה, ו"אין זה דם נדות" דקאמרי רבנן הכי פירושו: אין זה דם נדות שטימא הכתוב. אבל בפלי פלויי — גם רבנן מטמאין, כיון דדם נדות הוא ונוגע בבשרה.

אלא בחתימת פי האמה — אין לפרש דבעי שיעור חתימת פי האמה כרבי שמעון דפרק "אלו דברים" (פסחים סז,ב), דסבר כרבי נתן דבעי חתימת פי האמה בזב, דכתיב (ויקרא טו): "או החתים בשרו מזובו", ואיתקש בעל קרי לזב. דאם כן, מאי פריך למימרא דנוגע הוי אלא מעתה לא יסתור בזיבה, הא כיון דאיתקש לזב — שפיר יסתור! והיכי דייק מינה דנוגע הוי? ותעוד: אי סבר כרבי שמעון, מאי פריך רב הונא: ותיפוק ליה דהוא עצמו כו' והלא דרך קיסם יכול לראות הרבה מחתימת פי האמה!. אלא נראה לפרש: דסבר כדתנן לקמן בפרק "יוצא דופן" (מ,א), דזוב וקרי מטמאין בכל שהוא. והכי קאמר: צריך שיגע בחתימת פי האמה, משום דטומאת בית הסתרים לא מטמאה. לכך פריך: כיון דנוגע הוי, דקא מטהרת בקיסם עד שיגע בפי האמה, מעתה לא יסתור בזיבה.

(למימרא דנוגע הוי) — ואם תאמר: ומנליה למקשה דרב הונא לא מצריך שיעור חתימת פי האמה כרבי שמעון? ויש לומר: מדקאמר "ותיפוק ליה דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האמה" ולא קאמר "בשיעור חתימה", ולא קאמר נמי דאיתקש לזב — שמע מינה דלא לשיעור נקטיה, אלא משום נגיעה. ועוד: אי סבר כרבי שמעון, מאי פריך רב הונא "ותיפוק ליה דהוא עצמו" כו', והלא דרך קיסם יכול לראות הרבה יותר מחתימת פי האמה! ואם תאמר: ואם נוגע הוי, אם כן למאן דאמר בפרק "יוצא דופן" (נדה מג,ב) לרואה ולנוגע בכל שהוא, למה לי דכתב רחמנא רואה? ויש לומר: דעל ידי שנכתב רואה, הא דדרשינן בפרק "אלו דברים" בפסחים (סו,ב), "זב" "וכל זב" — לרבות בעל קרי שמשתלח חוץ לשני מחנות, מוקמינן ברואה ולא בנוגע. ונפקא מינה הא דאמר הכא, דאפילו רואה אינו טמא אלא משום נוגע, שאינו טמא אלא בנגיעה מבחוץ. ואם תאמר: ומנלן דנוגע הוי, נגמר מדאחמיר ביה רחמנא לענין שילוח מחנות, אלמא רואה הוי! וכהאי גוונא בעי למימר פרק "יוצא דופן" (נדה מב,א) גבי פולטת שכבת זרע דרואה הוי, מדאזהיר רחמנא על בעלי קריין בסיני. ויש לומר: דילפינן דנוגע הוי, מדאיתקש לנוגע, דנוגע מרבינן מ"איש איש" בפרק "יוצא דופן" (שם מג,ב). ועוד: דבההוא קרא גופיה איתקש נמי לשרץ. ואם תאמר: ונוגע דכתב רחמנא למה לי, תיפוק ליה מ"והבגד אשר יהיה עליו שכבת זרע"? ויש לומר: דאדם מבגד לא ילפינן, שהרי נושא נבלת בהמה מטמא בגדים שעליו אפילו אם אינו לבוש בהן, אבל אדם לא מטמא אפילו הוא עליו. והכי איתא בפרק קמא דבבא בתרא (ט,ב) גבי עולא משגש אורחא דאימיה. ואם תאמר: דלקמן בפרק "יוצא דופן" (מב,א) אמרינן לרבנן דרבי שמעון, דאפילו פולטת שכבת זרע רואה הויא, ולכך מטמא בפנים בבחוץ. ורבי שמעון נמי לא פליג אלא בפולטת שכבת זרע דלא מטמא בפנים בבחוץ, אבל בבעל קרי משמע דרואה הוי, דלא אשכחן דפליגי? ויש לומר: דרב הונא סבר כרבי שמעון, דלדידיה אפילו בעל קרי נוגע הוי, דאי רואה הוי — אף בפולטת הוה דריש לטמא בפנים בבחוץ. ואפילו לרבנן נמי אפשר דדוקא פולטת רואה הויא ומטמא בפנים בבחוץ, משום דאשכחן בטומאת נדות וזיבות דמטמאה בפנים בבחוץ. אבל בועלה, דלא אשכחן ביה טומאה בפנים בבחוץ, לא הוי רואה. ומיהו ההיא דרבי אליעזר ברבי שמעון פליגא, דאמר בפרק "יוצא דופן" (שם מג,ב): שכבת זרע, לרואה — במשהו, ולנוגע — בכעדשה. מדמפליג, משמע דסבר דרואה הוי. אי נמי: שאני התם דגמר טעמא מקרא.

אלא מעתה לא יסתור בזיבה — תימה: תקשה ליה אמתניתין דמסכת כלים (פרק א משנה א) דתנן: אבות הטומאה: השרץ והשכבת זרע, ולא חשיב בעל קרי! ותנן נמי בשלהי מסכת זבין: בעל קרי — כמגע שרץ, אלמא נוגע הוי, מדלא הוי אלא ראשון! ושמא אפילו רואה נמי לא הוי אב הטומאה משום דרשא.

לפי שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה — ומהאי טעמא מטמא רבי יהושע קרי של זב במשא. והא דלא מצריך קרא התם כי הכא, מפרש רבינו חננאל: דהתם מיירי בשרואה זיבות בו ביום, דאז יש בו רוב זיבות, וסבר רבי יהושע דלא אפשר בלא צחצוחי זיבה בעין. ורבי אליעזר דפליג עליה ב"כיצד הרגל" (בבא קמא כה,א) ואמר דאינו מטמא במשא, מודה דאי אפשר בלא ציחצוחי זיבה, ואפילו הכי לא מטמא במשא, דכיון דפתיכא ביה שכבת זרע. והכא נמי אי לאו קרא, לא הוה סותר אפילו יום אחד.

אם

נדה. פרק שלישי – המפלת חתיכה דף כב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

אם נמוחו טמאה — ואם תאמר: והא לא מיקרי "יבש", דהא הנך דתנן בפרק "דם הנדה" (נדה נד,ב) דמטמאין לחים ואינן מטמאין יבשים, תני התם: אם יכולים לשרות ולחזור לבמות שהיו — מטמאין, כדאמר התם? ויש לומר: דמכל מקום פשיט שפיר דלא אמר "כי יזוב זוב דמה" דמידב דייב. אי נמי: התם איירי בלחים ונתייבשו. ולהכי, אף על גב דנתייבשו, כיון שיכולין לחזור לבמות שהיו — מטמאין. אבל הכא בלחים ונתייבשו לא קמיבעיא ליה, אלא ביבש מעיקרו, ואפילו אם יכול להיות נימוח במים.

אכל דם דרכיך לא — ואם תאמר: והא דם הנדה נמי, קתני לקמן בהדי אידך דפרק "דם הנדה" (שם נד,ב)? ויש לומר: דהתם מיירי בדם הנדה שנפל על הבגד ונתייבש ביותר, אבל דם הנדה באפי נפשיה — הוי רכיך. ועוד קשה: דהתם קתני "רוק חוב וניער", דרכיכי? ויש לומר: דמכל מקום אקושי נינהו טפי מדם. דאינהו התחילו ליבש זה כמה ימים, דרגילין להתייבש קודם יציאתם. אבל דם אינו רגיל להתייבש קודם יציאתו מן הרחם. **או** דלמא לא שנא — תימה: דבפרק "דם הנדה" (שם נו,א) תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: בפושרין מעת לעת. ואמאי לא אשמועינן רבותא טפי, דאפילו לא יחזור על ידי פושרין מעת לעת, אלא על ידי מיעוך — טמא, לרבן שמעון בן גמליאל. דהא אפילו לגבי דם חשיב מיעוך, כל שכן בנבלה ושרץ דאקושי. דעל כרחך על ידי מיעוך נימוח טפי מפושרין, דהא אפילו אם תמצי לומר דרבנן בעו מעת לעת, במיעוך על ידי הדחק לא חשיב דם לרבנן!

ליפלוג נמי רבי יהודה בהא — אשערה וקליפה לא פריך, דליפלוג רבי יהודה — דמועטין נינהו, ולא שייך בהו פתיחת קבר. **הואיל** ונאמרה בהו יצירה — אף על גב דבבהמה לא כתיב בה יצירה, הא אמרינן ב"בהמה המקשה" (חולין עא,א) דבבהמה טהורה בכל, חיה טהורה ליצירה. **המפלת** דמות תנין — הזה מצי למנקט "דגים" סתמא, דבקרא ד"ויברא את התנינים" כתיב נמי "כל נפש חיה הרומשת אשר שרצו המים". אלא נקט "תנין" — לפי שהוא סמוך ל"ויברא". **זו** היא שיבה זו היא ביאה — ואם תאמר: אמאי לא משני, הני מילי היכא דליכא דדמי ליה כו'. וליכא למימר דהכי פירושו: דליקף תרוייהו יצירה ובריאה לטמא בהמה ודגים, דעל כרחך לא נתקבלה גזרה שוה, אלא חדא מינייהו. מדקאמר לקמן: שבקינן מופנה מצד אחד ולפינן ממופנה משני צדדים? ויש לומר: דעיקר קושיא א"ועוד" סמיך. **התם** ביבשה כתיב — תימה: וכי לא ידע דביבשה כתיב, דקרא דתנינים כתיב בחמישי, והאי בששי?

רש"י

אם נמוחו טמאין — דדם הוא. אלמא, אף על גב דכי חזיתיה יבש היה כעפר. **בריה כפני עצמה** — ולא דם. **כי האי גוונא** — מפלת כמין שערות וקליפות. **מטבעין** — שם העיר. **קליפות** = גלדי המכה. **דרך שומא** — להיות בה שער. **ובפושרין** — דאי בדק בצונן, ולא נימוח — לא מטהרינן לה בהכי, דדילמא אי היה בפושרין הוה נימוח. **מאי ביניהו** — מאי פלוגתייהו? **על ידי הדחק** — לתנא קמא, אי נימוח מאליו — הוא דהוי דם, אבל נימוח על ידי מיעוך — לאו דם הוא. ולרבן שמעון, אפילו נימוח על ידי מיעוך — נמי דם הוא. **כמה היא שרייתן** — בפרק "דם הנדה": השרץ והנבלה מטמאין לחין, ואין מטמאין יבשין. ואם יכולין להשרות ולחזור לבמות שהוא — טמאין. וכמה היא שרייתן כו'. **דאקושי** = קשים. **לא** — בעינן מעת לעת, אלא או יום או לילה, ואם לא נמוחו — טהורים. **וליפלוג נמי רבי יהודה בהא** — ונימא: בין כך ובין כך — טמאה. דהא טעמא דרבי יהודה אוקמינן דאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם! **במחלוקת שנויה** — משנה זו שנויה במחלוקת, דלאו סתמא ודברי הכל היא, אלא רבי יהודה פליג. **והוי חתיכה** — דטעמא לאו משום פתיחת הקבר בלא דם הוא, אלא בחתיכה עצמה סבירא ליה דהויא דם, וכגון שהיא מארבעה מיני דמים. **ולהך לישנא כו'** — כדאמרן לעיל בשמעתין. **יצירה** — "ויצר ה' אלהים (את) חית השדה ואת עוף" וגו', וכתיב באדם "וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה". ורבנן לית להו גזירה שוה. **תנין** — דג גדול, ואמאי תנן: המפלת מין דגים — טהורה? **זו היא שיבה זו היא ביאה** — כלומר, ולפינן גזרה שוה משיבה לביאה, כמו דהוו תרוייהו שיבה או תרוייהו ביאה. מה שיבה — חולץ וקרצה וטח כו'. **ועוד גבי אדם נמי כתיב בריאה** — דכתיב "ויברא אלהים את האדם בצלמו", ונילף בריאת דגים מבריאת אדם? **ויברא** — דאדם לגופיה. **וייצר לאפנויי** — לגזירה שוה, ודנין גזרה שוה לחיה ולעוף, דכתיב בהו יצירה, דדמי מדדמי. **מופנה** — גבי אדם, דהא כתיב "ויברא". **ומופנה גבי בהמה** — כדמפרש, דהא כתיב "ויעש אלהים את חית" (השדה) וגו'. **גבי אדם מופנה** — דהא כתיב "וייצר". **גבי תנין לאו מופנה** — דלא כתיב קרא אחרינא. **ופרכינן גבי תנין נמי מופנה הוא** — דכתיב בקרא ד"ויעש" "ואת כל רמש האדמה". **ומאי נפקא מינה** — דניחא לך למילף משני צדדין טפי? כל גזרה שוה שאינה מופנה כל עיקר אין למדין הימנה — ואפילו אין להשיב. **אין משיבין** — ואפילו יש להשיב. **לרבנן למדין הימנה** — אם אין להשיב, ואם יש להשיב — משיבין. והך פלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן, שמואל גמרא גמיר ליה מרביה, וכאן הוא מקומה, ואינה לא במשנה ולא בברייתא.

אם נמוחו טמאה - טְמֵאָה. אִי הָכִי - בְּלֹא נִמּוֹחוּ נַמִּי! אָמַר רַבָּה: כִּי לֹא נִמּוֹחוּ - בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא. וּמִי אִיכָּא כִּי הַאי גַּוְונָא? אִין, וְהָתַנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק, שְׁנֵי מַעֲשִׂים הֶעֱלָה אַבָּא מִטִּבְעִין לִיבְנֶה: מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה מַפֶּלֶת כְּמִין קְלִיפּוֹת אֲדוּמּוֹת, וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת אַבָּא, וְאַבָּא שָׁאַל לַחֲכָמִים, וַחֲכָמִים שָׁאֲלוּ לְרוֹפְאִים, וְאָמְרוּ לָהֶם: אִשָּׁה זוֹ מַכָּה יֵשׁ לָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ שֶׁמְּמַנָּה מַפֶּלֶת כְּמִין קְלִיפּוֹת, תַּטִּיל לַמַּיִם, אִם נִמּוֹחוּ - טְמֵאָה. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה מַפֶּלֶת כְּמִין שְׂעָרוֹת אֲדוּמּוֹת, וּבָאָה וְשָׁאֲלָה אֶת אַבָּא, וְאַבָּא שָׁאַל לַחֲכָמִים, וַחֲכָמִים לְרוֹפְאִים, וְאָמְרוּ לָהֶם: שׁוּמָא יֵשׁ לָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, שֶׁמְּמַנָּה מַפֶּלֶת כְּמִין שְׂעָרוֹת אֲדוּמּוֹת, תַּטִּיל לַמַּיִם, אִם נִמּוֹחוּ - טְמֵאָה. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: וּבְפוֹשְׁרִין. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: תַּטִּיל לַמַּיִם, וּבְפוֹשְׁרִין. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִמַּעֲרָתוֹ בְּרוֹק עַל גַּבֵּי הַצִּפּוֹרֶן. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אָמַר רָבִינָא: מָעוּךְ עַל יְדֵי הַדְּחָק אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. הָתָם תָּנֵן: כַּמָּה הִיא שְׁרֵיָיתָן בְּפוֹשְׁרִין - מֵעַת לְעֵת, הָכָא מַאי? מִי בָּעֵינָא מֵעַת לְעֵת, אוֹ לֹא? שֶׁרֶץ וּנְבֵלָה דְּאַקּוּשֵׁי - בָּעֵינַן מֵעַת לְעֵת, אֲבָל דָּם דְּרָכֵיךְ - לָא, אוֹ דִּילְמָא לָא שְׁנָא? תֵּיקוּ. "הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים". וְלִיפְלוֹג נַמִּי רַבִּי יְהוּדָה בְּהָא! אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: בְּמְחֻלְּוֹקֶת שְׁנוּיָה, וְרַבָּנַן הִיא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוּדָה. עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה הָתָם אֶלָּא גַּבֵּי חֲתִיכָה - דְּעָבֵיד דָּם דְּקָרֵישׁ וְהָוֵי חֲתִיכָה, אֲבָל בְּרִיָּה - לָא הָוֵי. וּלְהַךְ לִישָׁנָא דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם קָמִיפַּלְגִי, לִפְלוֹג נַמִּי רַבִּי יְהוּדָה בְּהָא! - מַאן דְּמַתְנֵי הַךְ לִישָׁנָא מַתְנֵי הָכִי: רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ בְּמְחֻלְּוֹקֶת שְׁנוּיָה, וְרַבָּנַן הִיא. "הַמַּפֶּלֶת כְּמִין בְּהֵמָה" [וכו']. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר - הוֹאִיל וְנֶאֱמְרָה בּוֹ יְצִירָה כְּאָדָם. אֶלָּא מֵעַתָּה, הַמַּפֶּלֶת דְּמוּת תַּנִּין תְּהֵא אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה הוֹאִיל וְנֶאֱמַר בּוֹ יְצִירָה כְּאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים"! אָמְרִי: דָּנִין יְצִירָה מִיצִירָה, וְאֵין דָּנִין בְּרִיאָה מִיצִירָה. מַאי נָפְקָא מִינָּהּ? הָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "וְשָׁב הַכֹּהֵן" "וּבָא הַכֹּהֵן" - זוֹ הִיא שִׁיבָה זוֹ הִיא בִּיאָה! וְעוֹד: נִגְמַר בְּרִיאָה מִבְּרִיאָה, דִּכְתִיב "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ"! אָמְרִי: "וַיִּבְרָא" - לְגוּפֵיהּ, "וַיְיצֶר" לְאַפְנוּיֵי, וְדָנִין יְצִירָה מִיצִירָה. אַדְרַבָּה: "וַיְיצֶר" - לְגוּפֵיהּ, "וַיִּבְרָא" - לְאַפְנוּיֵי, וְדָנִין בְּרִיאָה מִבְּרִיאָה! - אֶלָּא: "וַיְיצֶר" - מוּפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין, מוּפְנֶה גַּבֵּי אָדָם וּמוּפְנֶה גַּבֵּי בְּהֵמָה. "וַיִּבְרָא" - גַּבֵּי אָדָם מוּפְנֶה, גַּבֵּי תַּנִּינִים אֵינוֹ מוּפְנֶה. מַאי מוּפְנֶה גַּבֵּי בְּהֵמָה? אִילֵימָא מִדִּכְתִיב "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ" וּכְתִיב "וַיְיצֶר [ה'] אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" - גַּבֵּי תַּנִּין נַמִּי אַפְנוּיֵי מוּפְנֶה, דִּכְתִיב "וְאֶת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה", וּכְתִיב "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִים הַגְּדֹלִים"! - "רֶמֶשׂ" דִּכְתִיב הָתָם - דִּיבָּשָׁה הוּא. וּמַאי נָפְקָא מִינָּהּ בֵּין מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד לְמוּפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין? נָפְקָא מִינָּהּ דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כָּל גְּזֵרָה שָׁוָה שֶׁאֵינָהּ מוּפְנֶה כָּל עִיקָּר - אֵין לְמַדִּין הֵימֶנָּה. מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד, לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל - לְמַדִּין וְאֵין מוֹשִׁיבִין, לְרַבָּנַן - לְמַדִּין וּמֵשִׁיבִין. מוּפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין, דִּבְרֵי הַכֹּל - לְמַדִּין וְאֵין מֵשִׁיבִין. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מַאי אִיכָּא בֵּין מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד לְמוּפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין? נָפְקָא מִינָּהּ דְּהֵיכָא דְּאִיכָּא מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד וּמוּפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין, שָׁבְקִינַן מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד מִצַּד אֶחָד לְמוּפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין? נָפְקָא מִינָּהּ דְּהֵיכָא דְּאִיכָּא מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד וּמוּפְנֶה מִשְּׁנֵי צְדָדִין, שָׁבְקִינַן מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד

ולהכי

וילפינן

וילפינן

ואם נפלים אלו נִמּוֹחוּ במים, מתברר שדם הם והרי היא **טְמֵאָה**. ומוכח אם כן שגם כאשר הדם יצא מגופה כשהוא יבש כעפר, נטמאה מחמתו.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** שגם כאשר יצא מגופה דם יבש היא טמאה, אם כן **בְּלֹא נִמּוֹחוּ נַמִּי** – גם אם הטילה למים והחתיכות לא נמוחו תהא טמאה, מפני שהפילה דם יבש.

מתרצת הגמרא: **אֲמַר רַבָּה, כִּי לֹא נִמּוֹחוּ** – כאשר החתיכות לא נמוחו במים אין אנו חוששים שמא דם יבש הן, אלא תולים שחתיכה זו **בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא** – מין חתיכה שנוצרה בגופה, וכך היא נבראה מתחילתה כמין קליפה או שערה אדומה.

שואלת הגמרא: **וּמִי אִיכָּא כִּי הַאי גַּוְונָא** – וכי יש דבר שכזה, שאשה תפיל כמין קליפות ושערות שנוצרו בגופה. משיבה הגמרא: **אִין** – כן, **וְהָתַנְיָא** – וזהו ששנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרִבִּי צָדוֹק, שְׁנֵי מַעֲשִׂים הֶעֱלָה עִמּוֹ אַבָּא** כאשר עלה מֵעִירוֹ **טִבְעִין** לְישיבה שבִיבְנֶה, וכך היו המעשים, **מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה מַפֶּלֶת** מרחמה **כְּמִין קְלִיפּוֹת אֲדוּמּוֹת, וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת אַבָּא** אם טמאה היא או לא, **וְאַבָּא שָׁאַל** שאלה זו **לַחֲכָמִים, וְחֲכָמִים שָׁאֲלוּ לָרוֹפְאִים** מה טיבן של קליפות אלו בגופה, **וְאָמְרוּ לָהֶם** הרופאים, **אִשָּׁה זוֹ מַכָּה** [–פצע] **יֶשׁ לָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, שֶׁמִּמְּנָּה מַפֶּלֶת כְּמִין קְלִיפּוֹת,** שגלדי המכה נראים כקליפות אדומות, ולכן **תַּטִּיל** את הקליפות **לַמַּיִם, וְאִם נִמּוֹחוּ,** הרי היא **טְמֵאָה,** מפני שבודאי דם נדות הוא ולא גלדי מכה, אך אם לא נמוחו, טהורה היא, כי יש לתלות שהקליפות הן גלדי מכה, ואינן מטמאות].

וְשׁוּב אירע **מַעֲשֶׂה, בְּאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה מַפֶּלֶת** מרחמה **כְּמִין שְׂעָרוֹת אֲדוּמּוֹת, וּבָאָה וְשָׁאֲלָה אֶת אַבָּא** אם טמאה היא או לא, **וְאַבָּא שָׁאַל** שאלה זו **לַחֲכָמִים, וְחֲכָמִים** שאלו **לָרוֹפְאִים** מה טיבן של שערות אלו בגופה, **וְאָמְרוּ לָהֶם** הרופאים, אשה זו **שׁוּמָא** [–יבלת] **יֶשׁ לָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, שֶׁמִּמְּנָּה מַפֶּלֶת כְּמִין שְׂעָרוֹת אֲדוּמּוֹת,** מפני שכך הדרך, שיש שערות בשומא, ולכן **תַּטִּיל** את השערות **לַמַּיִם, אִם נִמּוֹחוּ,** הרי היא **טְמֵאָה,** מפני שבודאי דם נדות הן ולא שערות שצמחו בשומא, אך אם לא נימוחו היא טהורה, כי יש לתלות ששערות של שומא הן, ואינן מטמאות.

הגמרא מפרשת את דיני הבדיקה במים: **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ,** במשנה שנינו, 'תטיל למים, אם נמוחו טמאה ואם לאו טהורה', ובדיקה זו צריכה להיות דווקא **בְּפוּשְׁרִין,** אבל אם בדקה במים צוננים ולא נמוחו, עדיין לא התברר שהיא טהורה, כי שמא אם היתה מטילה למים פושרים היו החתיכות נימוחות.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כן בברייתא כדברי ריש לקיש, **תַּטִּיל** את הקליפות והשערות **לַמַּיִם,** ודווקא **בְּפוּשְׁרִין.** מביאה הברייתא דעה שניה: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,** לא תטיל למים לבדוק אם דם הוא, אלא **מְמַעֲכְתּוֹ בָּרוֹק עַל גַּבֵּי הַצְּפּוֹרֶן,** אם נמוח עדיין מיעוך זה, הרי דם הוא וטמאה, ואם לא נמוח, אינו דם וטהורה היא.

שואלת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה מחלוקתם של תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל. **אָמַר רַבִינָא, מִעּוּךְ עַל יְדֵי הִדְּחָק אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – מחלוקתם היא האם חתיכה שנימוחה רק על ידי מיעוך היא דם. לתנא קמא חתיכה שאינה נימוחה מאליה במים, ורק על ידי מיעוך היא נימוחה, אינה דם, ולרבן שמעון בן גמליאל אפילו זו שנימוחה במיעוך דם היא.

הגמרא דנה למשך כמה זמן צריכה להשרות במים: **הָתָם תְּנַן** – במשנה לקמן (נד:) שנינו, לענין זוב, ניע, רוק, שרץ, נבלה ושכבת זרע שאינם מטמאים אלא כשהם לחים, אך אם על ידי שריה במים הם חוזרים ללחותם, הם מטמאים אף בעודם יבשים, ומבארת המשנה: **כַּמָּה הִיא שְׁרִיָּיתָן** שיש בה כדי לקבוע שדינם כלחים, אם חוזרים ללחותם על ידי שריה **בְּמִים פּוּשְׁרִין** במשך **מַעַת לְעַת** – עשרים וארבע שעות, אבל אם אינם חוזרים ללחותם אלא על ידי שריה במים חמים, או על ידי שריה בפושרים יותר ממעת לעת, דינם כיבשים ואינם מטמאים.

שואלת הגמרא: **הָכָא** לענין שריית החתיכות במים כדי לברר אם דם הם או לא, **מַאי** – מה הדין, **מִי בָּעֵינָא** – האם צריך להשרותן במים **מַעַת לְעַת,** ובפחות משיעור זה עדיין לא התברר אם דם הן או לא, **אוֹ** שמא בשריית החתיכות **לֹא** צריך מעת לעת.

וצדדי הספק הם, האם דווקא בשֶׁרֶץ **וּנְבֵלָה דְּאַקּוּשֵׁי** – שהם קשים, **בָּעֵינַן** – צריכים שיהיו שרויים **מַעַת לְעַת,** כיון שאינם מתרכבים בפחות משיעור זה, **אֲבָל דָּם דְּרַכִּיךְ** – שהוא רך, **לֹא** צריך לשרותו מעת לעת, ולאחר שריית יום או לילה כבר מתברר אם דם הוא או לא. **אוֹ דִּלְמָא לֹא שָׁנָא** – או שמא אין חילוק בין שרץ ונבלה לדם, ובכולם צריך שריה מעת לעת.

מסיימת הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שנינו במשנה שהַמַּפֶּלֶת **כְּמִין דָּגִים,** חגבים, שקצים ורמשים אינה טמאה אלא אם יש עמהם דם. מקשה הגמרא: **וְלִיפְלוּג נַמִּי רַבִּי יְהוּדָה בְּהָא** – ומדוע לא יחלוק רבי יהודה גם בדין זה, ויאמר שמפלת דגים וחגבים טמאה בין אם ראתה עמהם דם ובין אם לא, כשם שבתחילת המשנה לענין מפלת חתיכה טימא רבי יהודה אפילו אם אין עמה דם, וכפי שנתבאר טעמו לעיל (כא.) משום שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם.

האמוראים נחלקו כיצד ליישב קושיא זו: **אָמַר** רֵישׁ לָקִישׁ, אכן גם בבא זו במשנתינו **בְּמַחֲלוֹקֶת שְׁנוּיָה,** ובדעת **רַבָּנָן הִיא,** הסוברים שאפשר לפתיחת הקבר בלא דם, אך לפי רבי יהודה היא טמאה אף אם אין עמהם דם.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו אם תאמר שבבא זו שנויה אף לדעת **רַבִּי יְהוּדָה,** ודברי הכל היא, לא תוכל להקשות מדוע לא טימא כאן רבי יהודה כפי שטימא במפלת חתיכה, כיון **שֶׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה הָתָם** – כל מה שאמר רבי יהודה ברישא, אין זה **אֶלָּא נַבֵּי** מפלת **חֲתִיכָה,** ומשום **דַּעֲבִיד דָּם דְּקָרֵישׁ וְהָוֵי חֲתִיכָה** – שדם נדות עשוי להיקרש ולהיעשות חתיכה, **אֲבָל בְּרִיָּה לֹא הָוֵי** – אבל אין הדם נקרש בצורת בריה, כגון בצורת דגים, חגבים, שקצים ורמשים, ולכן אם הפילה צורות אלו גם רבי יהודה מודה שהיא טהורה, שלא היה טעמו של רבי יהודה משום פתיחת הקבר, כסברת המקשן, אלא מפני שלדעתו החתיכה עצמה היא דם שקרש.

מקשה הגמרא על דברי רבי יוחנן: **וּלְהַךְ לִישָׁנָא** – ולאותה לשון הסוברת **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** – שרבי יוחנן עצמו אמר, **בְּאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם קָמִיפַּלְגִי** – שמחלוקת חכמים ורבי יהודה ברישא היא בדין אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, ורבי יהודה טימא משום פתיחת הקבר ולא משום שהחתיכה עצמה היא דם קרוש, אם כן חוזרת למקומה השאלה, **לִיפְלוּג נַמִּי רַבִּי יְהוּדָה בְּהָא** – שרבי יהודה יחלוק גם בבבא זו, ויטמא את המפלת כמין דגים מטעם פתיחת הקבר.

מסיקה הגמרא: **מַאן דְּמַתְנֵי הַךְ לִישָׁנָא** – מי ששונה בשם רבי יוחנן שטעמו של רבי יהודה הוא משום פתיחת הקבר, **מַתְנֵי הָכִי** – בהכרח כך הוא שונה בסוגייתנו, **רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – אמרו שניהם, שבבא זו **בְּמַחֲלוֹקֶת שְׁנוּיָה** ובדעת **רַבָּנָן הִיא,** אבל לרבי יהודה אף אם אין עמהם דם נטמאה משום פתיחת הקבר].

שנינו במשנה שהַמַּפֶּלֶת **כְּמִין בְּהֵמָה** [וכו'] חיה ועוף, לדעת רבי מאיר נטמאה טומאת לידה, ולדעת חכמים כל שאין בו מצורת אדם אינו ולד. הגמרא מבארת את טעמו של רבי מאיר: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר** – מהו טעמו של רבי מאיר שטימא במפלת כדמות בהמה חיה ועוף, **הוֹאִיל וְנֶאֱמַרָה בּוֹ** בפרשת בריאת הבהמות החיות והעופות, תיבת 'יְצִירָה', **כְּאָדָם** שנאמרה בפרשת בריאתו תיבת 'יצירה', שנאמר בבריאת הבהמות והחיות (בראשית ב יט) 'וַיִּצֶר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם', ונאמר בבריאת האדם (שם ב ז) 'וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה', ולומדים בגזירה שוה זו שהמפלת דמות בהמה חיה ועוף דינה כמפלת דמות אדם, שהיא טמאה טומאת לידה.

הגמרא מקשה שאף המפלת כמין דגים בכלל גזירה שוה זו. מקשה הגמרא: **אֶלָּא מֵעַתָּה** שנתבאר שכל שנאמר בו 'יצירה' אמו טמאה

המשך בעמוד רנב

וְיָלְפִינַן – ואנו לומדים מהגזירה שוה המופָנָה מִשְׁנֵי צְדָדִין.
הגמרא מסיימת לבאר מדוע לענין טומאת לידה דורשים רק את המופנה משני צדדים: וּלְהָכִי – ומשום כך, לפי דעת חכמים שאת המופנה מצד אחד למדים ומשיבים, לכן אַפְּנֵיהּ רַחֲמָנָא לְבַהֲמָה – הפנה הכתוב את הפסוקים 'יצירה יצירה' שמהם דורשים טומאת לידה במפלת דמות בהמה מִשְׁנֵי צְדָדִין, כִּי הֵיכִי דְּלָא נִגְמַר – בכדי שלא נצטרך ללמוד מִן גזירה שוה שמופָנָה רק מִצַּד אֶחָד, מפני שיש תשובה על גזירה שוה זו, כמבואר להלן בגמרא, מה לאדם ששייכת בו טומאה בעודו חי, ועל כן ראוי שתטמא אמו בלידתו, תאמר בבהמה שאינה מטמאה מחיים, אלא רק לאחר מותה, ואם כן לא תנהג בה גם טומאת לידה. ומטעם זה אין אנו דורשים גם גזירה שוה 'בריאה בריאה' להנהיג דין טומאת לידה במפלת דמות תנין, מפני שאינה מופנה אלא מצד אחד, ויש להשיב עליה תשובה זו.
הגמרא מביאה לשון שניה בכללי גזירה שוה: רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא מַתְנֵי לָהּ – שנה את כללי גזירה שוה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר – משמו של רבי אלעזר לְקוּלָּא – באופן מיקל יותר, ולדבריו אפשר לדרוש בגזירה שוה גם כאשר אין הכתובים מופנים כל כך. וכך הם הכללים:
א. כָּל גְּזֵרָה שָׁוָה שֶׁאֵינָהּ מופָנָה כָּל עִיקָּר – ששני הצדדים נצרכים לגופם, ואין אחד מהם פנוי לצורך לימוד בגזירה שוה, לְמֵדִין ממנה אם אין מה להשיב על הלימוד, וְאִם יש להשיב מָשִׁיבִין ואין למדין.
ב. גזירה שוה שהיא מופָנָה רק מִצַּד אֶחָד, נחלקו רבותינו בדינה, לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְמֵדִין ממנה, וְאֵין מָשִׁיבִין אפילו אם יש מה להשיב. וּלְרַבָּנָן לְמֵדִין ממנה אם אין מה להשיב, וְאִם יש להשיב מָשִׁיבִין ואין למדין.
ג. גזירה שוה שהיא מופָנָה מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִין לְדִבְרֵי הַכֹּל לְמֵדִין ממנה וַאפילו אם יש להשיב, אֵין מָשִׁיבִין.
הגמרא דנה לפי לשון זו לרבנן מה החילוק בין מופנה מצד אחד לאינו מופנה כלל. שואלת הגמרא: וּלְרַבָּנָן, מַאי אִיכָּא – איזה חילוק יש בֵּין מופָנָה מִצַּד אֶחָד לְשֶׁאֵינָהּ מופָנָה כָּל עִיקָּר, והלא לפי לשון זו בשתיהן סוברים חכמים שלמדים מהן דינים ומשיבים. משיבה הגמרא: נָפְקָא מִינָּהּ – יש הבדל ביניהם, הֵיכָא דְּמַשְׁכַּחַת לָהּ – במקום שתמצא גזירה שוה המופָנָה מִצַּד אֶחָד, וְתמצא לעומתה גזירה שוה שֶׁאֵינָהּ מופָנָה כָּל עִיקָּר, וְלָאו לְהַאי אִית לֵיהּ פִּירְכָא וְלָאו לְהַאי אִית לֵיהּ פִּירְכָא – ואין תשובה להשיב ולפרוך את אחת מהן, שֶׁכְּקִינַן – אנו עוזבים את הגזירה שוה שֶׁאֵינָהּ מופָנָה כָּל עִיקָּר, וְנִמְרִינַן – ולומדים מִמופָנָה מִצַּד אֶחָד.
הגמרא מבארת שבענייננו, לענין טומאת לידה יש פירכא. שואלת הגמרא: וְהָכָא – וכאן, לענין טומאת לידה, שאנו לומדים בהמה מאדם, ואין לומדים תנין מאדם מפני שהוא מופנה רק מצד אחד ויש להשיב על הלימוד, מַאי פִּירְכָא אִיכָּא – איזו פירכא יש להשיב על לימוד זה שמחמתה אין אנו לומדים את המופנה מצד אחד.
משיבה הגמרא: מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ – יש לפרוך את הלימוד ולומר, מַה לְּאָדָם שריבתה התורה טומאת לידה בלידתו, שֶׁכֵּן דינו חמור לענין טומאה, שהוא מְטַמֵּא מֵחַיִּים – בעודו חי שייכת בו טומאה, תאמר בבעלי חיים שדינם קל לענין טומאה, שאין שייכת בהם טומאה אלא לאחר מותם, ועל כן דין הוא שהמפלת דמות בעלי חיים לא תהא טמאה טומאת לידה. והואיל ולדעת חכמים משיבים על גזירה שוה שאינה מופנה אלא מצד אחד, אין אנו דורשים גזירה שוה לטמא טומאת לידה את המפלת דמות תנין מפני שיש להשיב על הלימוד, אך המפלת דמות בהמה טמאה לידה מפני שטומאתה נלמדת בגזירה שוה מופנה משני צדדים ואין משיבים עליה אף כשיש מה להשיב].
לעיל (כב:) הובאו דברי רב יהודה בשם שמואל שטעמו של רבי מאיר הוא משום שנאמרה בבהמה חיה ועוף 'יצירה' כשם שנאמרה אצל אדם. הגמרא מביאה שיש אמוראים נוספים הסוברים שזהו טעמו של רבי מאיר: וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֵיינוּ טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר – זהו טעמו של רבי מאיר המטמא טומאת לידה את המפלת דמות בהמה חיה ועוף, הוֹאִיל וְנֶאֱמְרָה בּוֹ 'יְצִירָה' כְּאָדָם, ודורשים גזירה שוה לומר שכשם שהיולדת אדם טמאה לידה, כך גם המפלת דמות בהמה חיה ועוף תהא טמאה לידה.
הגמרא מקשה על טעם זה, שמצינו דברים נוספים שנאמרה בהם 'יצירה', והם אינם מטמאים טומאת לידה: אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַמִּי לרבי חייא בר אבא, אֶלָּא הואיל ואמרת שכל שנאמרה בו יצירה אמו טמאה לידה, אם כן אמור מַעֲתָּה שגם הַמַּפֶּלֶת כִּדְמוּת חָר תהא אִמּוֹ טְמֵאָה לִידָה, שהרי גם לגבי הרים מצינו לשון 'יצירה', שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ד יג) 'כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ'. משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבי חייא בר אבא, הָר מִי קָא מַפֶּלֶת – וכי אפשר שאשה תפיל נפל גדול כהר, הלא אֶבֶן הִיא דְּקָא מַפֶּלֶת – אינה מפילה אלא כדמות אבן, הַהוּא גּוּשׁ אִיקְּרֵי – ונפל זה אינו נקרא אלא 'גוש' ולא הר, ולכן אינה טמאה לידה.
הוסיף רבי אמי להקשות: אֶלָּא הואיל ואמרת שכל שנאמרה בו יצירה אמו טמאה לידה, אם כן אמור מַעֲתָּה שגם הַמַּפֶּלֶת רוּחַ – שפיר מלא רוח, תְּהֵא אִמּוֹ טְמֵאָה לִידָה, הוֹאִיל וְנֶאֱמְרָה בּוֹ – לגבי הרוח לשון 'בְּרִיאָה' כְּשם שנאמרה לשון זו בבריאת הָאָדָם, דִּכְתִיב (שם) 'וּבוֹרֵא רוּחַ'. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר שתיבה זו נכתבה לגופה והיא לֹא מופָנָה ללמוד הימנה גזירה שוה. אין לומר כך, שהרי מִדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב – מתוך שהיה הכתוב יכול לקצר ולכתוב 'יוֹצֵר הָרִים וְרוּחַ', וּכְתִיב – והאריך וכתב 'יוצר הרים וּבוֹרֵא רוּחַ', שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכאן שתיבת 'בריאה' נכתבה לְאַפְנוּיֵי – בכדי שתהא פנויה ללמוד ממנה גזירה שוה.
אָמַר לֵיהּ – תירץ רבי חייא בר אבא, הכלל הוא שדָּנִין ללמוד בגזירה שוה הִדְּבְרֵי תּוֹרָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה – פסוק שנכתב בתורה מפסוק שנכתב בתורה, וְאֵין דָּנִין ללמוד בגזירה שוה הִדְּבְרֵי תּוֹרָה – פסוק שנכתב בתורה, מִדִּבְרֵי קַבָּלָה – מפסוק שנאמר בדברי הנביאים. והואיל והפסוק 'כי הנה יוצר הרים ובורא רוח' נאמר בנביא, אין דורשים ממנו גזירה שוה מהפסוק 'ויברא אלהים את האדם' האמור בתורה.
הגמרא מביאה דעות נוספות בטעמו של רבי מאיר: (אָמַר) רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֵיינוּ טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר – זהו טעמו של רבי מאיר שטימא טומאת לידה במפלת כמין בהמה חיה ועוף, הוֹאִיל וְעֵינֵיהֶם של בהמה חיה ועוף דּוֹמוֹת כְּעִינְיוֹ שֶׁל אָדָם, שהרי השחור שבעין האדם הוא עגול, וכן השחור שבעיני בהמה חיה ועוף עגול, אבל בשל דגים אינו עגול, ועל כן המפלת דמות דג אינה טמאה לידה.
מקשה הגמרא: אֶלָּא הואיל ואמרת שכל שעיניו דומות כשל אדם אמו טמאה לידה, אם כן אמור מַעֲתָּה שגם הַמַּפֶּלֶת כִּדְמוּת נָחָשׁ תְּהֵא אִמּוֹ טְמֵאָה לִידָה, הוֹאִיל וְאִף גַּלְגַּל עֵינוֹ של נחש עֲגוּלָּה כְּשֶׁל אָדָם. מוסיפה הגמרא: וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי – ואם תרצה לומר שאכן גם המפלת דמות נחש אמו טמאה לידה, אם כן לִיתְנֵי – שישנה התנא במשנה דין זה, שהמפלת דמות נָחָשׁ טמאה לידה.
מתרצת הגמרא: אכן המפלת דמות נחש טמאה לידה לרבי מאיר, ואף על פי כן לא שנה התנא דין זה משום דּאִי תָּנָא – אם היה שונה התנא את דינו בנָחָשׁ, הֲוָה אָמֵינָא – הייתי יכול לומר שדווקא בְּנָחָשׁ הוּא דְּפְלִיגִי רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר – נחלקו חכמים על רבי מאיר, וטעמם הוא משום דְּלֵא כְּתִיב בֵּיהּ – שלא נאמרה בו 'יְצִירָה', אֲבָל במפלת כמין בְּהֵמָה וְחַיָּה לֵא פְּלִיגִי – לא נחלקו על דבריו, ואף הם מודים שאמם טמאה לידה משום דִּכְתִיבָא בֵּיהּ – שנאמרה בבריאתם 'יְצִירָה', ויש ללמוד בגזירה שוה 'יצירה יצירה' לטמא את אימם טומאת לידה. וכדי שלא נבא לידי טעות, שנה התנא בדברי רבי מאיר בהמה חיה ועוף ולא נחש], ובהכרח אם כן שחכמים חולקים גם באלו.
הגמרא מקשה על עיקר דברי רבי יוחנן שעיניה של בהמה דומות כשל אדם. מקשה הגמרא: היאך אתה אומר שעיניה של בהמה דומות כשל אדם, וְהָא גַּבֵּי מוּמִין קָתָנֵי לָהּ – והרי מקרה זה, בהמה שעיניה דומות לעיני אדם, שנוי אצל מומי הבהמה, שכן שנינו

המשך בעמוד רנג

רש"י

להכי אפנייה רחמנא כו' — כרבנן. **דלא תגמר ממופנה מצד אחד** — משום דמשיבין, וכאן יש להשיב: מה לאיש שכן מטמא מחיים, כדלקמיה. **לקולא** — דלא בעינן מופנה כולי האי. **לרבנן** — כיון דלמופנה מצד אחד למדין ומשיבין, ולשאינו מופנה כל עיקר אמרינן דברי הכל למדין ומשיבין, מאי איכא בין מופנה מצד אחד לשאינה מופנה כל עיקר? **והכא מאי פירכא איכא** — כלומר, והכא בגזרה שוה דתני אאדם, מה תשובה איכא, דקאמרת דניחא לך למיגמר מחיה, דהוי מופנה משני צדדין, משום דאין משיבין, ולא נגמר בריאה בריאה מתנין, משום דמופנה מצד אחד הוא ומשיבין, ומאי אית לך לאותובי? **שכן ממטא מחיים** — מקבל טומאה בחייו משרץ או משאר טומאות — דין הוא שתהא יולדתו טמאה לידה, תאמר באלו. הלכך גבי דגים פרכינן ליה, דמופנה מצד אחד הוא. אבל גבי בהמה, אף על גב דפירכא היא, לא פרכינן לה הואיל ומופנה היא משני צדדין. **וכן אמר רבי חייא כו'** — אדרב יהודה אמר שמואל קאי. **הר מי קמפלת** — מי מפלת נפל גדול כהר? **דמות אבן הוא דמפלת** — חתיכת בשר דמות אבן גוש בעלמא מיקרי, ולא כתיבא ביה יצירה. גוש — כמו (איוב ז): "גוש עפר". **הואיל ועיניהן** — של חיה ובהמה. **דומות לשל אדם** — שחור שבעין הוה עגול בבהמה, כשל אדם. אבל דדגים, לאו עגול הוא. **והא גבי מומין תני לה** — כלומר, היכי אמרת דעין בהמה דומה לאדם, והא גבי מומי הבכור קתני לה בבכורות (מ,א): ושגלגל עינו הוי מום. ומדחשיב ליה מום, נמצא שאין דרך בהמה להיות עיניה כאדם. **באוכמא** — שחור שבעין הוי עגול בבהמה כאדם, והא דתני דהוי מום — בציריא, מקום מושב כל העין, לא הוי עגול בבהמה כאדם. ואי הוי עגול — הוי מום. דכל בור של מושב העין קרוי "גלגל", כדאמרינן לקמן (כד,ב): ועמדתי בגלגל עינו של מת עד חוטמי. ומפני שהוא עגול כגלגל. **לפניהם** — לאפוקי דגים דעיניהם בצדיהם, וכן נחש. **קריא וקיפופא** — עוף הצועק בלילה, ופניו דומה לחתול, ועיניו לפניו. **חסורי מיחסרא והכי קתני** — נראין דברי רבי מאיר בבהמה ובחיה, והוא הדין לקריא וקיפופא דעיניו הולכות לפניו, ואף על פי דפליגי רבנן עליה. **ודברי חכמים** — נראין לרבי מאיר בשאר עופות, דרבי מאיר נמי מודה להו. **והתניא** — בניחותא. **ומאי שנא קריא וקיפופא** — דקאמר לרבנן דהוי ולד טפי משאר עופות? אי משום דעיניהם הולכות לפניהם — הרי חיה ובהמה נמי דעיניהן הולכות לפניהם, ופליגי רבנן. **לפתות** — לחיים זקופין כאדם, מה שאין כן בבהמה ובחיה. **לטימרא דחיי** — הא אחותה לא מיתסרא אלא בחייה, דאין איסור אחות אשה אלא בחייה. **ובמינו** — כגון בהמה גמורה מתקיימת, ובמינו הוא דמתקיים אבל איהו — לא. **לידי ניחוך** — שחוק. בכל תחבולות הללו עסק רבי ירמיה להביא רבי זירא לידי שחוק, ולא שחק — דאסור לאדם שימלא פיו שחוק, ורבי זירא מחמיר טפי.

אף

תוספות

וילפינן ממופנה משני צדדין — תימה: ולשתוק מהפנאה דאדם, דהשתא תנין לא מופנה כלל ובהמה מופנה בצד אחד, ואין משיבין? **יוצר** הרים — ומופנה הוא, כדקאמר בסמוך. **ליתני** נחש — ואף על גב דקתני "חיה", ונחש בכלל חיה, כדכתיב (בראשית ג): "והנחש היה ערום מכל חית השדה" — לאחר שנקצצו רגליו לא מיקרי "חיה" סתם, אלא "חיה הרומשת", ולא הוי בכלל "חיה" דמתניתין.

קריא וקיפופא — שלשה מיני קיפוף יש: "הכוס והינשוף" (ויקרא יא) מתרגמינן: קריא וקיפופא, והתנשמת נמי אמר ב"אלו טריפות" (חולין סג,א): זה באות שבעופות, ואמר אביי: באות שבעופות — קיפוף. ועוד: קיפוף — מין חיה, כדאמר ב"הרואה" (ברכות נז,ב): כל מיני חיה יפין לחלום, חוץ מן הקוף והקיפוף. **לאיתסורי** באחותה — לענין גופה לא בעי אם הבא עליה חייב משום אשת איש או אם חייב ההורגה, דפשיטא ליה דאינה חיה שלש שנים שתהא בת ביאה, ולא שנה שלא תהא טרפה. ומיהו הוה מצי למבעי אם הרובע חייב סקילה כדין הבא על הבהמה. **הואיל** ובמינו מתקיים — אף על פי דדריש גזרה שוה דיצירה בעי טעמא, הואיל ובמינו מתקיים. דאפילו בולד גמור בעינן מתקיים, למעוטי נולד חתיכה או חסרה. ואם תאמר: והא גופו תייש ופניו אדם דאינו מתקיים, ואמרינן בסמוך דכולי עלמא אדם הוי! ויש לומר: דאף על גב דלא חיי לא בבהמה ולא באשה, מכל מקום גופו תייש כתיקונו ופניו אדם כתיקונו, ואינו חסר מאומה.

ומצא

וְיִלְפִּינַן מוּפְנָה מִשְּׁנֵי צְדָדִין. וּלְהָכִי אַפְּנֵיהּ רַחֲמָנָא לְבְהֵמָה מִשְּׁנֵי צְדָדִין, כִּי הֵיכִי דְּלָא נִגְמַר מִן מוּפְנָה מִצַּד אֶחָד. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא מַתְנִי לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר לְקוּלָּא: כָּל גְּזֵרָה שָׁוָה שֶׁאֵינָהּ מוּפְנָה כָּל עִיקָּר - לְמֵדִין וּמְשִׁיבִין. מוּפְנָה מִצַּד אֶחָד, לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל - לְמֵדִין וְאֵין מְשִׁיבִין, לְרַבָּנַן - לְמֵדִין וּמְשִׁיבִין. מוּפְנָה מִשְּׁנֵי צְדָדִין, דִּבְרֵי הַכֹּל - לְמֵדִין וְאֵין מְשִׁיבִין. - וּלְרַבָּנַן, מַאי אִיכָּא בֵּין מוּפְנָה מִצַּד אֶחָד לְשֶׁאֵינָהּ מוּפְנָה כָּל עִיקָּר? - נָפְקָא מִינָּהּ הֵיכָא דְּמַשְׁכַּחְתְּ לָהּ מוּפְנָה מִצַּד אֶחָד וְשֶׁאֵינָהּ מוּפְנָה כָּל עִיקָּר, וְלָאו לְהַאי אִית לֵיהּ פִּירְכָא, וְלָאו לְהַאי אִית לֵיהּ פִּירְכָא - שֶׁבְּקִינַן שֶׁאֵינָהּ מוּפְנָה כָּל עִיקָּר, וְגָמְרִינַן מִמּוּפְנָה מִצַּד אֶחָד. - וְהָכָא מַאי פִּירְכָא אִיכָּא? - מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּאָדָם - שֶׁכֵּן מְטַמֵּא מֵחַיִּים. וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר - הוֹאִיל וְנֶאֱמְרָה בּוֹ "יְצִירָה" כְּאָדָם. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַמִּי: אֶלָּא מֵעַתָּה, הַמַּפֶּלֶת דְּמוּת הַר, אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ"! אָמַר לֵיהּ: הַר מִי קָא מַפֶּלֶת? אֶבֶן הִיא דְּקָא מַפֶּלֶת, הַהוּא - "גּוֹשׁ" אִיקְרֵי. - אֶלָּא מֵעַתָּה, הַמַּפֶּלֶת רוּחַ, תְּהֵא אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה - הוֹאִיל וְנֶאֱמְרָה בּוֹ "בְּרִיאָה" כְּאָדָם, דִּכְתִיב: "וּבוֹרֵא רוּחַ"! וְכִי תֵּימָא: לָא מוּפְנָה - מִדַּהֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב "יוֹצֵר הָרִים וְרוּחַ", וּכְתִיב "וּבוֹרֵא רוּחַ" - שְׁמַע מִינָּהּ לְאַפְנוּיֵי! אָמַר לֵיהּ: דָּנִין דִּבְרֵי תוֹרָה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, וְאֵין דָּנִין דִּבְרֵי תוֹרָה מִדִּבְרֵי קַבָּלָה. (אָמַר) רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר - הוֹאִיל וְעֵינֵיהֶם דּוֹמוֹת כְּשֶׁל אָדָם. - אֶלָּא מֵעַתָּה הַמַּפֶּלֶת דְּמוּת נָחָשׁ, תְּהֵא אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה - הוֹאִיל וְגַלְגַּל עֵינוֹ עֲגוּלָה כְּשֶׁל אָדָם! וְכִי תֵּימָא: הָכִי נָמִי - לִיתְנֵי נָחָשׁ! - אִי תְּנָא נָחָשׁ, הֲוָה אָמְרִינָא: בְּנָחָשׁ הוּא דִּפְלִיגִי רַבָּנַן עָלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר - דְּלָא כְּתִיב בֵּיהּ "יְצִירָה", אֲבָל בְּהֵמָה וְחַיָּה - לָא פְּלִיגִי, דִּכְתִיבָא בֵּיהּ "יְצִירָה". - וְהָא גַּבֵּי מוּמִין קָתָנֵי לָהּ אֶת שֶׁגַּלְגַּל עֵינוֹ עָגוּל כְּשֶׁל אָדָם! - לָא קַשְׁיָא, הָא - בְּאוּכְמָא, הָא - בְּצִירְיָא. רַבִּי יַנַּאי אָמַר: הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר - הוֹאִיל וְעֵינֵיהֶם הוֹלְכוֹת לִפְנֵיהֶם כְּשֶׁל אָדָם. - וַהֲרֵי עוֹף, דְּאֵין עֵינָיו הוֹלְכוֹת לְפָנָיו, וְקָאָמַר רַבִּי מֵאִיר דְּטָמֵא! - אָמַר אַבָּיֵי: בְּקָרְיָא וְקִיפּוֹפָא, וּבִשְׁאָר עוֹפוֹת - לָא. מֵיתִיבֵי: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר בִּבְהֵמָה וְחַיָּה, וְדִבְרֵי חֲכָמִים בְּעוֹפוֹת, מַאי עוֹפוֹת? אִילֵימָא בְּקָרְיָא וְקִיפּוֹפָא, מַאי שְׁנָא בְּהֵמָה וְחַיָּה - דְּעֵינֵיהֶן הוֹלְכוֹת לִפְנֵיהֶן כְּשֶׁל אָדָם, קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא - נַמִּי! אֶלָּא פְּשִׁיטָא - בִּשְׁאָר עוֹפוֹת, מִכְּלָל דְּרַבִּי מֵאִיר פָּלֵיג בִּשְׁאָר עוֹפוֹת! - חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר בִּבְהֵמָה וְחַיָּה, וְהוּא הַדִּין לְקָרְיָא וְקִיפּוֹפָא, וְדִבְרֵי חֲכָמִים בִּשְׁאָר עוֹפוֹת, שֶׁאַף רַבִּי מֵאִיר לֹא נְחַלֵּק עִמָּהֶם אֶלָּא בְּקָרְיָא וְקִיפּוֹפָא, אֲבָל בִּשְׁאָר עוֹפוֹת מוֹדֵי לְהוּ. וְהָתַנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: הַמַּפֶּלֶת מִן בְּהֵמָה וְחַיָּה, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר - וָלָד, וּלְדִבְרֵי חֲכָמִים - אֵינוֹ וָלָד, בְּעוֹפוֹת - תִּיבָּדֵק. לְמַאן, תִּיבָּדֵק? לָאו לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר דַּאֲמַר קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא - אִין, שְׁאָר עוֹפוֹת - לָא? - אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: לָא, תִּיבָּדֵק לְרַבָּנַן, דְּאָמְרִי קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא - אִין, שְׁאָר עוֹפוֹת - לָא. וּמַאי שְׁנָא קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא מִבְּהֵמָה וְחַיָּה? הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶן לְסָתוֹת כְּאָדָם. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יִרְמְיָה מֵרַבִּי זֵירָא: לְרַבִּי מֵאִיר דַּאֲמַר בְּהֵמָה בִּמְעֵי אִשָּׁה וָלָד מְעֻלֶּיָא הוּא, קִבֵּל בָּהּ אֲבִיהָ קִידּוּשִׁין מַהוּ? לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְאִיתְסוֹרֵי בַּאֲחוֹתָהּ. לְמִימְרָא דְּחַיֵּי? וְהָאֲמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: לֹא אֲמָרָהּ רַבִּי מֵאִיר אֶלָּא הוֹאִיל וּבְמִינוֹ מִתְקַיֵּים! אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: עַד כָּאן הֵבִיאוֹ רַבִּי זֵירָא לִידֵי גִּיחוּךְ וְלָא גָּחֵיךְ. גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: לֹא אֲמָרָהּ רַבִּי מֵאִיר אֶלָּא הוֹאִיל וּבְמִינוֹ מִתְקַיֵּים. אָמַר רַב יִרְמְיָה מִדִּפְתִּי:

אף

תוספות

ומצא בה דמות יונה — ואם תאמר: ודילמא לרבנן, ולא לרבי מאיר? ויש לומר: דאם כן, הוה ליה לרבי יוחנן למימר "לרבנן, מצא בה דמות יונה". אי נמי יש לומר: דלא מיבעיא ליה אלא לרבי מאיר, דבדבר קל עושהו ולד בהמה במעי אדם, ואדם במעי בהמה נמי קרוי ולד או לא? אבל לרבנן, פשיטא ליה דשרי, דלא מיקרי ולד אלא אדם במעי אשה. ומייתי ראיה מרבי יוחנן דאמר אסורה אפילו לרבנן וכל שכן לרבי מאיר. **שרבי** מאיר אומר מצורת — פירש בקונטרס: מקצת כל צורת עין ולסת וגבת וזקן. וחכמים אומרים: "כל צורת" — משני צדדים, שתי עינים כו'. ואף על גב דלרבי מאיר כי לא דמי כלל לאדם טמאה לידה, משום דכתיב בהם "יצירה", כי דמי לאדם בעי שיהא דומה לו במקצת כל היצירה. והא פלוגתא דייק מדתנן "וחכמים אומרים: כל שאין בו מצורת אדם", ולא קתני "וחכמים אומרים: אינו ולד" — מכלל דפליגי נמי בולד שמקצתו אדם ומקצתו בהמה. דלרבי מאיר: במקצת כל צורתו קרוי ולד, ולרבנן בעיא כל הצורה. והא דקתני במתניתין "מצורת" — לרבי מאיר קאמר. לדידן, בעינן "כל צורת". לדידך, אודי לן מיהא ד"מקצת צורה" בעינן.

והתניא איפכא רבי מאיר אומר כל צורה — פירש הקונטרס: כל שהוא, אפילו עין אחד בלא לסת וגבינין. וחכמים אומרים: "מצורת" — כל חצי הצורה. וקשה לפירושו: ד"כל צורה" דרב ודברייתא אינן שוין! ועוד: דבהא תניא איפכא, לא הוה איפכא ממש! ועוד: דרב ורבי יוחנן דבסמוך פליגי אברייתא, וארבי יוחנן ליכא למימר "תנא הוא ופליג", כמו ארב, כדמשמע פרק קמא דכתובות (ח,א) גבי (אין ברכת) חתנים מן המנין! ועוד קשה לפירושו: דרבא אמר חסא כרבנן דברייתא, ואם כן, כי פריך ליה מברייתא ד"צורת פנים שאמרו, אפילו פרצוף אחד", לישני ליה: דאתא כרבי מאיר דברייתא, כיון דסבירא ליה כברייתא, דהשתא כי משני ליה אביי: כי תניא ההיא לעבב מוקי לה כרב, והוא לא סבירא ליה הכי! ונראה לפרש: והתניא איפכא ממש, שרבי מאיר: אומר "כל צורה" — דבעיא שתי עינים ולסתות, דגרוע מכולה בהמה, דהתם "יצירה" כתיב. ורבנן אמרי: "מצורת" — חצי צורה. והשתא רבי יוחנן דאמר: המצח והגבינים והעינים — כרבי מאיר דברייתא, ורבא אמר חסא — כרבנן. ופריך ליה מברייתא, ואוקי לה כרבי מאיר. ורבינו חננאל גריס בדברי רב "רבי מאיר אומר כל צורת, וחכמים אומרים מצורת", כמו במתניתין, ובברייתא איפכא. **אמר** רבא ושטו נקוב אמו טמאה לידה — קסבר: טרפה חיה. וכן בפרק קמא דתמורה (יא,ב) גבי "רגל של זו עולה — (או) כולה עולה", דקאמר רב חסדא דבדבר שעושה אותה טרפה — כולה עולה, דטרפה אינה חיה. ורבא אמר: דוקא דבר שעושה אותה נבלה — כולה עולה, דטרפה חיה. ובפרק קמא דבכורות (ג,א) פלוגתא איפכא גבי מקצת לגוי, מקצתה להפקיע מן הבכורה. דרב חסדא אמר: דבר שעושה אותה נבלה, דטרפה חיה. ורבא אמר: דבר שעושה אותה נמי טריפה, דטרפה אינה חיה.

ואומר רבינו תם: דהוי כאיבא דאמרי.

עד

אַף אֲנַן נַמִּי תָּנִינָא: הַמַּפֶּלֶת כְּמִין בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף - (וָלָד מְעַלְיָא הוּא), דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ מִצּוּרַת אָדָם. וְהַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל, אוֹ שִׁלְיָא, אוֹ שַׁפִּיר מְרוּקָּם, וְהִיוֹצֵא מִחוּתָּךְ - הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לְנַחֲלָה וְאֵינוֹ בְּכוֹר לְכֹהֵן. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּחַיֵּי, הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לְנַחֲלָה מִי הֲוֵי? אֲמַר רָבָא: לְעוֹלָם - דְּחַיֵּי, וְשָׁאנֵי הָתָם דַּאֲמַר קְרָא "רֵאשִׁית אֹנוֹ" - מִי שֶׁלִּבּוֹ דָּוֶה עָלָיו, יָצָא זֶה שֶׁאֵין לִבּוֹ דָּוֶה עָלָיו. בְּעָא מִינֵּיהּ רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה מֵאַבָּיֵי: לְרַבִּי מֵאִיר דַּאֲמַר בְּהֵמָה בִּמְעֵי אִשָּׁה - וָלָד מְעַלְיָא הוּא, אָדָם בִּמְעֵי בְּהֵמָה מַאי? לְמַאי נָפְקָא מִינַּיהּ - לְאִשְׁתַּרוּיֵי בַּאֲכִילָה. - וְתִפְשׁוֹט לֵיהּ מֵהָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמְצָאָהּ בָּהּ דְּמוּת יוֹנָה - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה! - הָכִי הָשְׁתָּא? הָתָם - לָא פַּרְסוֹת אִיכָּא וְלָא פַּרְסָה אִיכָּא, הָכָא - נְהִי דְּפַרְסוֹת לֵיכָּא, פַּרְסָה מִיהָא אִיכָּא. "וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כָּל שֶׁאֵין בּוֹ" כו'. אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אָמַר רַב: הַכֹּל מוֹדִים, גּוּפוֹ תַּייֵשׁ וּפָנָיו אָדָם - אָדָם, גּוּפוֹ אָדָם וּפָנָיו תַּייֵשׁ - וְלֹא כְּלוּם, לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא שֶׁפָּנָיו אָדָם וְנִבְרָא בְּעַיִן אַחַת כִּבְהֵמָה. שֶׁרַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מִצּוּרַת אָדָם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל צוּרַת אָדָם. אָמַר לוֹ לְרַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: וְהָא אִיפְּכָא תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: "כָּל צוּרַת", וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "מִצּוּרַת"! אֲמַר לְהוּ: אִי תַּנְיָא - תַּנְיָא. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מֶצַח, וְהַגְּבִינִים, וְהָעֵינַיִם, וְהַלְּסָתוֹת, וְגַבּוֹת הַזָּקָן - עַד שֶׁיְּהוּ כּוּלָּם כְּאֶחָד. רָבָא אָמַר חָסָא: מֶצַח, וְהַגָּבֶן, וְהָעַיִן, וְהַלֶּסֶת, וְגַבַּת הַזָּקָן - עַד שֶׁיְּהוּ כּוּלָּם כְּאַחַת. וְלָא פְּלִיגִי, הָא - כְּמַאן דַּאֲמַר "כָּל צוּרַת", הָא - כְּמַאן דַּאֲמַר "מִצּוּרַת". מֵיתִיבֵי: צוּרַת פָּנִים שֶׁאָמְרוּ - אֲפִילּוּ פְּרָצוּף אֶחָד מִן הַפְּרָצוּפִין, חוּץ מִן הָאוֹזֶן. לְמִימְרָא דְּמִחַד נַמִּי סַגִּי! - אֲמַר אַבָּיֵי: כִּי תַּנְיָא הַהִיא - לְעַכֵּב תַּנְיָא, וּכְמַאן דַּאֲמַר "כָּל צוּרַת". וְאִיבְּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם כְּמַאן דַּאֲמַר "מִצּוּרַת", וּמַאי "אֶחָד" - אֶחָד אֶחָד. אָמַר רָבָא: נִבְרָא בְּעַיִן אַחַת וּבְיָדְךָ אֶחָד, מִן הַצַּד - אִמּוֹ טְמֵאָה, בְּאֶמְצַע - אִמּוֹ טְהוֹרָה. אָמַר רָבָא: וְשֶׁטוּ נָקוּב - אִמּוֹ טְמֵאָה, וְשֶׁטוּ אָטוּם - אִמּוֹ טְהוֹרָה. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמַּפֶּלֶת גּוּף אָטוּם - אֵין אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה. וְאֵיזֶהוּ גּוּף אָטוּם? רַבִּי אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁיִּנָּטֵל מִן הַחַי וְיָמוּת. וְכַמָּה יִנָּטֵל מִן הַחַי וְיָמוּת? רַבִּי זַבְּדַאי אוֹמֵר:

עד

רש"י

אף אנן נמי תנינא — דלא חיי. **המפלת מין בהמה וחיה ועוף דברי רבי מאיר** — רישא במסכת בכורות (מו,א), והכי קתני: יש בכור לנחלה ואין בכור לכהן, וקא חשיב ואזיל: המפלת מין בהמה וחיה ועוף, הבא אחריו — בכור לנחלה. דהאי, לאו בכור הוא לגבי נחלה, דלא חיי. **אין בכור לכהן** — שהרי זה פטר את הרחם. **וחכמים אומרים עד שיהיה בו מצורת אדם** — אינו פוטר את הבא אחריו מבכורת כהן. **סנדל** — צורה פחותה, שאין צורת פניו ניכרת. שאין סנדל בלא ולד אחר, ומתוך דוחק חבירו הוא נמעך, כדמפרש בפירקין (נדה כה,ב): משל לאדם שסטר את חבירו, והחזיר צורתו לאחוריו. ואם יוצא סנדל ראשון — פוטר את אחיו מפדיון כהן. **או שליא** — דאין שליא בלא ולד, ופוטר את הבא אחריו לאחר זמן. **שפיר = עור דפוס הולד. מרוקם** — שכבר אבריו ניכרין קצת, ולקמן בפירקין (שם) מפרש לה. **הבא אחריו** — אחר כל אלה. **בכור לנחלה** — דהני לאו בני נחלה נינהו, דלא חיי. **מי שלבו דוה עליו** — לב אביו מתאבל על מותו, הוא דחשיב לענין נחלה. **אדם במעי בהמה** — שחטה, ומצא בה דמות אדם, מהו? מי אמרינן: כי היכי דאזיל רבי מאיר בתר אימיה, הכי נמי זיל בתר בהמה, ושרי לאכילה. **עוף אין לו פרסה** — אבל אדם, נהי דפרסות ליכא, שאין פרסותיו סדוקות, שאין לו שני עקבים כמו לבהמה. **פרסה מיהא איכא** — וכתיב (ויקרא יא): "כל מפרסת פרסה בבהמה תאכלו", דאם נמצא תוך מעי בהמה קלוט, כל זמן שלא יצא לאויר העולם, אף על גב דאין לו אלא פרסה — אוכלו. ואפילו לרבי שמעון דאמר: קלוט בן פרה — אסור, מודה הוא דאם נשחטה אמו ונמצא במעיה — דמותר. והכי מפרש בפרק "בהמה המקשה" (חולין סח,ב). **גופו תייש ופניו אדם אדם הוא** — דבתר צורת פנים אזלינן. **בעין אחד כבהמה** — אחת מעיניו דומה לבהמה. הכי גרסינן: רבי מאיר אומר מצורת וחכמים אומרים כל צורת. שרבי מאיר אומר: כיון שיש בו מצורת אדם — הוי ולד, ואף על גב דאין כל צורתו כצורת אדם. **והא איפכא תניא** — שרבי מאיר אומר: כל צורת. והאי "כל צורת" דרבי מאיר, הכי קאמר: כל שהוא צורת אדם שבו — הוי ולד, ואפילו כל פניו תייש, אלא שנברא בעין אחת או בלסת אחת הדומה לאדם. **וחכמים אומרים מצורת** — עד שיהיה בו מקצת צורה ניכרת, כגון חצי הפרצוף דומה לאדם. **אי תניא תניא** — שמעתי אני מרב מה שאמרתי, אבל אתם, האיאל ויש משנה בידכם — לבו אחריה. **הגבינים** — גבות עינים, שורצי"ל, וגבות הזקן סנטר, שקורין מנטו"ן. **עד שיהיו כולם כאחד** — לרבנן, כדמפרש בסמוך דרבי ירמיה כרבנן, וכדפירשה רב לפלוגתא. דרב תנא הוא, ופליג. ולא הדר ביה ממאי דאמר לרבנן דבעו כל צורת האדם. והא דקחשיב רבי ירמיה ואזיל, הא קא משמע לן דאפילו לרבנן אאזנים לא קפדינן. והא דחסא נמי כרבנן, ואליבא דתנא דברייתא דאמר לא בעי אלא "מצורת", וקא משמע לן דבחד צד בעי צורות שלמות, וראוזן לא קא קפיד. **אפילו פרצוף אחד** — אבר אחד, כגון עינו או מצחו או לסת אחד דדומה לאדם — הוי ולד. **חוץ מן האזנים** — אזניו כשל אדם ושאר צורתו כבהמה — לא חשיב פרצוף, אלמא למאן דאמר "מצורת" בחד סגי, וקשיא לרבא דאמר חסא. **אמר אביי כי תניא ההיא לעכב תניא** — כלומר, צורת פנים שאמרו חכמים דמעכבים, אפילו אבר אחד כבהמה מעכבא, חוץ מן האוזן דלא מעכבא. וכמאן דאמר לרבנן "כל צורת" מתוקמא. ואף על גב דמצי לאוקמי כדאיתא, וכדרבי מאיר דאמר "כל דהו צורת" — ניחא ליה לאוקומי כרבנן. **ואיבעית אימא לעולם כמאן דאמר מצורת** — ולא קשיא לחסא. **ומאי אחד אחד** — כלומר, מכל ראשי איברים יהיה אחד דומה לאדם כחסא, דאמר: העין והלסת כו' וכמאן דאמר "מצורת". **מן הצד** — שעינו בצדו וירכו בצדו, כשאר בני אדם. **ושטו נקוב אמו טמאה** — קסבר: טרפה חיה. **ושטו אטום = סתום.**

אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא – אף אנו שנינו במשנה שולד בדמות בהמה אינו מתקיים אפילו לדברי רבי מאיר, וכך הם דברי המשנה (בכורות מו.), פעמים שאשה יולדת בכור, ואף על פי כן אין דינו כבכור אלא לענין ירושה, שנוטל פי שנים בנכסי אביו, אך אינו בכור לענין שיהיה זקוק לפדיון הבן. כיצד, הַמַּפֶּלֶת בלידתה הראשונה ולד כְּמִין דמות בְּהֵמָה או חַיָּה וָעוֹף, אין הנפל הזה נחשב בכור לענין ירושה, מפני שאינו בן קיימא, ואינו 'בן נחלה', והנולד אחריו הוא הבכור לדיני ירושה, ומכל מקום לענין פדיון הבן (וְלָד מְעַלְיָא הוּא), הנפל נחשב ולד, והנולד אחריו אינו זקוק לפדיון, מפני שחיוב פדיון הבן נאמר בתורה על 'פֶּטֶר רֶחֶם' (שמות יג יב), והנפל הוא שפטר ופתח את רחמה של אמו, כך הם דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וכשיטתו במשנתנו שולד בדמות בהמה דינו כולד בדמות אדם, ועל כן הבא אחריו אינו טעון פדיון הבן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים שאף לענין פדיון אין הנפל נחשב ולד עַד שֶׁיֵּהֵא בּוֹ מִצּוּרַת אָדָם, מפני שכל שאין לו צורת אדם אינו נחשב ולד כלל, אף לא לענין פטירת הרחם, והבא אחריו הוא הבכור לענין פדיון הבן.

ממשיכה המשנה: וְאשה הַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל – שבלידתה הראשונה הפילה ולד שצורת פניו מעובה ואינה ניכרת, אוֹ שהפילה בלידה הראשונה שִׁלְיָא – כמין לבוש שהולד שוכב בתוכו, אוֹ שהפילה שָׁפִיר – עור הולד, שהעצמות והגידים והבשר נוצרים בתוכו, והיה השפיר מְרוּקָּם – שכבר ניכרים בתוכו מעט צורת איברים קטנים, וְכן ולד הַיּוֹצֵא מן הרחם כשהוא מְחוּתָּךְ לחתיכות, בכל אלו הולד הַבָּא אַחֲרָיו נחשב כְּבוֹר לְענין נַחֲלָה – ליטול פי שנים בנכסי אביו, מפני שהנפל שנולד ראשון אינו נחשב בן לענין ירושה כיון שאינו ראוי לחיות, וְאֵינוֹ – ואין הבא אחרי ולדות אלו נחשב כְּבוֹר לְכֹהֵן – ואין צורך לפדותו, מפני שכבר נפטר רחמה של אמו כשהפילה.

מסיים רב ירמיה את הראיה: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם יעלה על דעתך לומר דְּחָיֵי – שולד בדמות בהמה ראוי להתקיים, הַבָּא אַחֲרָיו כְּבוֹר לְנַחֲלָה מִי הָוֵי – האם הנולד לאחר נפל בדמות בהמה הוא בכור לענין ירושה, והרי נולד אחרי ולד שיש לו קיום, ומדוע מודה רבי מאיר שהבא אחריו הוא בכור לנחלה. אלא בודאי מוכח ממשנה זו שאפילו לרבי מאיר אין ולד כזה ראוי להתקיים, כדברי רב.

דוחה הגמרא: אָמַר רָבָא, לְעוֹלָם אפשר לומר דְּחָיֵי – שולד בדמות בהמה ראוי לחיות ולהתקיים, וְאף על פי כן הבא אחריו הוא בכור לנחלה, כי שָׁאנֵי הָתָם – שונה הדבר שם, לענין ירושת בכור דְּאָמַר קְרָא – שנאמר בפסוק (דברים כא יז) 'כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה' ויש לדרוש את תיבת 'אונו' מלשון אנינות ואבל, וללמוד ממנה שרק מִי שֶׁלִּבּוֹ של אביו דָּוֶה ומתאבל עָלָיו כשמת, הוא נחשב בכור לענין ירושה, יָצָא ולד זֶה שֶׁאף אם הוא ראוי להתקיים ולחיות מכל מקום אֵין לִבּוֹ של אביו דָּוֶה עָלָיו במותו, מאחר שאינו בדמות אדם. ואם כן אין להוכיח מהמשנה האם ולד בדמות בהמה ראוי להתקיים או לא.

בהמה שנשחטה כדין, ובקעו את כריסה ונמצא בה ולד חי או מת, הותר הולד בשחיטת אמו ואינו טעון שחיטה נוספת. דין זה נלמד מהפסוק האמור בסימני בהמה טהורה (דברים יד ו) 'וְכָל בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְّהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ'.

הגמרא מסתפקת בדין ולד של בהמה שצורתו כאדם: בְּעָא מִינֵּיהּ רַב אָדָא בַּר אַהֲבָה מֵאַבָּיֵי – שאל רב אדא בר אהבה את אביי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר במשנתנו שולד בדמות בְּהֵמָה הנוצר בְּמְעֵי אִשָּׁה וְלָד מְעַלְיָא הוּא – דינו כולד ממש, יש להסתפק במקרה שנמצא ולד בדמות אָדָם בְּמְעֵי בְּהֵמָה שנשחטה, מַאי – מה דינו, האם דינו כאדם, כפי מראהו, או שמא כשם שבבהמה במעי אשה סבר רבי מאיר שדין הולד כדין אמו, כך גם באדם במעי בהמה יסבור רבי מאיר שדינו כאמו, ויחשב הולד כבהמה. מבררת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינֵּיהּ – איזה דין יוצא מספק זה האם דינו כאדם או כבהמה. משיבה הגמרא: לְאִשְׁתְּרוּיֵי בְּאֲכִילָה – שיהיה הולד מותר באכילה על ידי שחיטת אמו, מפני שאם דינו כאדם הרי הוא מין האסור באכילה, ואין לו היתר כשנמצא במעי אמו, אך אם דינו כבהמה יהיה מותר לאוכלו.

שואלת הגמרא: וְתִפְשׁוּט לֵיהּ – ומדוע לא תפשוט ספק זה מֵהָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (חולין סט.) שאף על פי שולד הנמצא במעי בהמה שנשחטה מותר באכילה, היינו דווקא כשנמצא בה ולד ממין בהמה, אבל הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ עובר בִּדְמוּת יוֹנָה, אותה דמות אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה. ובודאי טעמו הוא, שלא התירה התורה אלא כשנמצאה בהמה במעי בהמה, ולא דברים אחרים הנמצאים בבהמה, ואם כן הוא הדין שאדם במעי בהמה דינו כאדם, שאסור באכילה.

דוחה הגמרא: הָכִי הַשְׁתָּא – וכי כך נראה בעיניך עתה שיש לפשוט את הספק מדברי רבי יוחנן, והלא הָתָם, כשמצא דמות יונה, אין מקום להתירה על ידי שחיטת אמה, שהרי בפסוק שממנו נלמד היתרו של ולד הנמצא במעי אמו נאמר (דברים יד ו) 'וְכָל בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת וגו' אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ', לא הותר אלא ולד שיש לו פרסות סדוקות, כפי שנאמר 'פְּרָסוֹת', או שיש לו לכל הפחות פרסה קלוטה, שאינה סדוקה, כפי שנאמר 'פַּרְסָה', אך ביונה לֵית פְּרָסוֹת אִיכָּא – אין לה פרסות סדוקות, וְלֵית פַּרְסָה אִיכָּא – ואפילו פרסה קלוטה אין לה, ועל כן היא אסורה. אמנם הָכָא, באדם במעי בהמה, נְהִי – האף אמנם דְּפַרְסוֹת לֵיכָּא – שאין לולד פרסות סדוקות, שהרי אין לאדם שני עקבים כמו לבהמה, אך פַּרְסָה קלוטה מִיהָא אִיכָּא – על כל פנים יש לו, ועל כן יש מקום להסתפק שיהא ולד זה בכלל היתר האכילה של עובר הנמצא במעי בהמה שחוטה.

ונמצא שלמסקנא לא נפשט הספק שהסתפקה הגמרא לרבי מאיר בולד בדמות אדם שנמצא במעי בהמה, האם הותר בשחיטת אמו או לא.

שנינו במשנה: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כֹּל ולד שֶׁאֵין בּוֹ כו', מצורת אדם אין דינו כולד. הגמרא מבארת במה נחלקו חכמים על רבי מאיר: אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, הַכֹּל – בין רבי מאיר ובין חכמים מוֹדִים שולד שגּוּפוֹ כגוף תַּיִּשׁ וּפָנָיו כפני אָדָם דינו כאָדָם, והוא מטמא את אמו טומאת לידה, מפני שאנו הולכים אחר צורת הפנים. וכן הכל מודים שולד שגּוּפוֹ כאָדָם וּפָנָיו כתַּיִּשׁ, וְלֹא כְּלוּם – אין דינו כולד כלל, ואין אמו טמאה לידה. לֹא נֶחְלְקוּ רבי מאיר וחכמים אֶלָּא בולד שֶׁפָּנָיו כאָדָם, וְאך שינוי זה יש בו, שהוא נִבְרָא בְּעֵין אַחַת כִּבְהֵמָה – שאחת מעיניו דומה לבהמה, שֶׁרַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר שכל ולד שיש בו מעט מִצּוּרַת אָדָם, כגון שבצד אחד מצדדי פניו הוא דומה לאדם, דינו כולד. ועל כן זה שפניו כפני אדם ונברא בעין אחת כבהמה, הרי הוא ולד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אין דינו כולד עד שתהא בפניו כָּל צוּרַת אָדָם – צורת אדם שלימה.

מקשה הגמרא: אָמַר לוֹ – אמרו בני הישיבה לְרַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, וְהָא אִיפְּכָא תַּנְיָא – והלא שנינו בברייתא להפך, שרַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר שכָּל מה שיהיה לולד צוּרַת אדם די בכך כדי שיהא דינו כולד, ואפילו אינה אלא צורה כל שהיא מצורת אדם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים שאין דינו כולד עד שיהא בפניו חלק ניכר מִצּוּרַת אדם, כגון שיהיה חצי פרצופו דומה לאדם. ונמצא שברייתא זו מחמירה הן בשיטת רבי מאיר והן בשיטת חכמים, שלדעת רבי מאיר די בדמיון כל שהוא בכדי לטמא טומאת לידה, ואין צורך שיהיו חצי פניו דומות לאדם, ולחכמים די במקצת צורה הניכרת, כגון חצי פנים, ואין צורך שיהיו כל פניו כשל אדם.

משיבה הגמרא: אָמַר לְהוּ רב ירמיה בר אבא לבני הישיבה, אִי תַּנְיָא תַּנְיָא – אם כך נשנתה ברייתא, הלא נשנתה, ואני אמנם שמעתי מרב כפי שאמרתי לכם, אך אתם אם יש בידכם ברייתא שונה, לכו אחריה.

הגמרא מפרשת מה הם האברים שצריכים להיות דומים לאדם: אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לדעת חכמים, איברים אלו צריך שיהיו בצורת אדם על מנת שתהא אימו טמאה טומאת

המשך בעמוד כד

כל שנחתכו רגליו **עַד הָאַרְכּוּבָה** – עד הברך והברך בכלל, אינו יכול לחיות כך, והוא טריפה, וולד שנולד כך אינו ולד. **רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר**, שיעור 'שינטל מן החי וימות' הוא כל שנחתכו רגליו **עַד לְנִקְבָיו** ונקביו בכלל, שהרי בהמה שנחתכו רגליה בשיעור זה דינה כנבלה אף בחייה, ועל כן גם עובר שנוצר כך אינו ולד. **רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן יְהוֹשֻׁעַ**, שיעור 'שינטל מן החי וימות' הוא כל שנחתך **עַד מְקוֹם טַבּוּרוֹ**, שאינו ראוי לחיות, ואינו ולד.

מפרשת הגמרא: **בֵּין רַבִּי רַבִּי יַנַּאי לְרַבִּי יַנַּאי אִיכָּא בֵּינֵיהוּ** – יש ביניהם מחלוקת, האם **טְרֵפָה חַיָּה** – יכולה לחיות יותר משנים עשר חודש או לא, **דְּמַר** – רבי ינאי **סָבַר, טְרֵפָה חַיָּה**, ועל כן אם נחתכו רגליו עד הארכובה אינו בכלל 'שינטל מן החי וימות', עד שיחתכו עד לנקביו, **וּמַר** – רבי זכאי **סָבַר, טְרֵפָה אֵינָהּ חַיָּה**, ועל כן אם נחתכו רגליו עד הארכובה הוא בכלל 'שינטל מן החי וימות'. **בֵּין רַבִּי יַנַּאי לְרַבִּי יוֹחָנָן אִיכָּא בֵּינֵיהוּ** מחלוקת במימרא **דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** (חולין כא.), **נִיטַּל** – נחתך מן הבהמה **הַיָּרֵךְ** ממקום חיבורו, **וְחָלַל שֶׁלָּהּ** – וכן נחתך עמה כל הבשר עד שנראה במקום החתך כעין חלל, דינה **כִּנְבֵלָה**, אף על פי שעדיין היא חיה, והיא מטמאה טומאת נבלה, שהיא כמתה ולא בחיה. ובדין זה נחלקו כאן, שרבי ינאי סובר כרבי אלעזר, ולכן לדעתו כשנחתכו רגליו עד לנקביו הוא בכלל 'כדי שינטל מן החי וימות', ואילו רבי יוחנן אינו סובר כרבי אלעזר, ולכן לדעתו אינו בכלל זה אלא אם נחתך עד מקום טבורו.

הגמרא מפרשת דין המפלת ולד אטום בראשו: **אָמַר רַב פָּפָּא, הַמַּחֲלוֹקֶת** שהוזכרה לעיל, כמה הוא שיעור 'שינטל מן החי וימות', נשנתה דווקא כאשר הולד חסר **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** – בחלק התחתון של גופו, **אֲבָל** אם נחסר **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** – שנחתך מגולגלתו, **אֲפִילּוּ** אם חסר רק **כָּל דְּהוּ**, אמו **טְהוֹרָה**, מפני שאינו יכול לחיות ואין דינו כולד. **וְכֵן אָמַר** אף **רַב גִּידֵּל אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמַּפֶּלֶת אֶת שֶׁגּוּלְגֹּלְתּוֹ אֲטוּמָה** – חסרה, **אִמּוֹ טְהוֹרָה** מפני שאינו ולד.

הגמרא מביאה דין נוסף שאמר רב גידל בשם רבי יוחנן: **וְאָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמַּפֶּלֶת** ולד שהוא **כְּמִין אַפֻּקְתָּא דְּדִיקְלָא** – כעין הפיצולים היוצאים מעץ הדקל, שהיו ידיו ורגליו על כתיפו, ומלמטה הוא חסר צורה, **אִמּוֹ טְהוֹרָה**, מפני שאינו ולד.

הגמרא מביאה מחלוקת בדין ולד שפניו מעוכים: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **הַמַּפֶּלֶת מִי שֶׁפָּנָיו מוּסְמָסִים** – מעוכים קצת, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אִמּוֹ טְמֵאָה** טומאת לידה, שלא פקע ממנו שם ולד על ידי זה, **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אִמּוֹ טְהוֹרָה**, מפני שאינו ולד.

אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ, שנינו בברייתא, **הַמַּפֶּלֶת יַד חֲתוּכָה** – מחותכת בצורת יד בחיתוך אצבעות, **וְכֵן הַמַּפֶּלֶת רֶגֶל חֲתוּכָה** כצורתה, **אִמּוֹ טְמֵאָה** טומאת **לֵידָה, וְאֵין** אנו **חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא** יד זו או רגל זו באה **מִנּוּף אָטוּם** – חסר **בָּאתָה**. מסיים רבי יוחנן את הקושיא: **וְאִם אִיתָּא** – ואם הדין כדבריך שהמפלת מי שפניו מוסמסים טהורה, **לֵיתְנֵי** – היה על התנא לשנות שהמפלת יד חתוכה או רגל חתוכה טמאה לידה ואין חוששין **שֶׁמָּא** יד או רגל זו באה **מִנּוּף אָטוּם אוֹ מִמִּי שֶׁפָּנָיו מוּסְמָסִין**, שהרי גם באופן זה היתה טהורה מטומאת לידה. ולא מצינו שריש לקיש השיב על קושיא זו.

רב פפי שנה את השמועה באופן אחר: **אָמַר רַב פָּפִּי, בְּוֹלֵד שֶׁפָּנָיו מוּסְמָסִין כּוּלֵּי עָלְמָא לֵא פְּלִיגִי** – בין רבי יוחנן ובין ריש לקיש אינם חולקים **דְּטְמֵאָה**, מפני שלא פקע ממנו שם ולד כשנמעכו פניו מעט, אלא **כִּי פְּלִיגִי** – מה שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, זה **בְּוֹלֵד שֶׁפָּנָיו טוּחוֹת** – שאין צורת פניו ניכרת כלל, **וְאִיתְּמָר אִיתְּמַר** – והשמועה נאמרה להיפך, **שְׁרֵי יוֹחָנָן אָמַר**, המפלת ולד שפניו טוחות **אִמּוֹ טְהוֹרָה, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר שֶׁאִמּוֹ טְמֵאָה**.

שואלת הגמרא: לדברי רב פפי, **וְלוֹתְבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן מַהָא** – מדוע לא הקשה ריש לקיש על רבי יוחנן מהברייתא של 'המפלת יד חתוכה' שממנה משמע שרק המפלת גוף אטום טהורה ולא המפלת ולד שפניו טוחות, שאם לא כן היה לתנא לשנות 'ואין חוששין שמא מגוף אטום או ממי שפניו טוחות באתה'. מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם דְּשַׁנִּי לֵיהּ** – שרבי יוחנן ישיב לו **שֶׁהַיְּנוּ גּוּף אָטוּם הַיְּנוּ מִי שֶׁפָּנָיו טוּחוֹת** – שהתנא לא שנה גם מי שפניו טוחות מפני שאף הוא בכלל גוף אטום, שהרי גוף אטום היינו חסר, וגם מי שפניו טוחות חסרה צורת פניו לגמרי.

הגמרא מביאה מעשה לענין ההלכה בולד שפניו טוחות: **בְּנֵי רַבִּי חִיָּיא נָפוּק לְקַרְיָיתָא** – יצאו לכפרים לראות את שדותיהם. כשחזרו, **אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דַּאֲבוּהוֹן** – באו לפני אביהם, **אָמַר לָהֶם, כְּלוּם בָּא מַעֲשֶׂה לְיַדְכֶם** – האם כשהייתם בכפרים בא לפניכם מעשה שנזקקתם להורות בו הלכה למעשה. **אָמְרוּ לוֹ**, מעשה במפלת ולד בעל **פָּנִים טוּחוֹת בָּא לְיָדֵינוּ, וְטִימְּאוּנוּהָ. אָמַר לָהֶם** רבי חייא לבניו, **צְאוּ** שנית לכפרים **וְטַהֲרוּ מַה שֶׁטִּמֵּאתֶם**, מפני שמפלת ולד שפניו טוחות אינה טמאה. **מַאי דַּעְתַּייְכוּ** – מה זו עלתה על דעתכם שטימאתם אותה שלא כדין, **לְחוּמְרָא** – מפני שסברתם שראוי להחמיר עליה יותר מן הדין. לא היה לכם להחמיר כך, משום **דְּחוּמְרָא דְּאָתְיָא לִידֵי קוּלָּא הִיא** – חומרא זו סופה לבא לידי קולא שאינה כדין, **דְּקָנְחֵיתוּ לָהּ** – שהרי כשטימאתם אותה נתתם לה **יְמֵי טוֹהַר** כדין יולדת, והיא תנהג בדם שתראה באותם הימים כדין 'דם טוהר', ובאמת מצד הדין הוא דם טומאה.

הגמרא מביאה מחלוקת בדין ולד שיש לו אברים יתירים: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **הַמַּפֶּלֶת** מין **בְּרִיָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי גַּבִּים וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת, אָמַר רַב**, אם אירע כן **בְּאִשָּׁה** שהפילה נפל שכזה, **אֵינוֹ וָלָד**, ואינה טמאה טומאת לידה. ואם אירע כן **בְּבְהֵמָה** שנשחטה ונמצא עובר כזה במעיה, העובר **אָסוּר בַּאֲכִילָה** ולא הותר בשחיטת אמו, וכל שכן אם יצא לאויר העולם שהוא אסור שהרי הוא נפל ונבלה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, אם אירע כן **בְּאִשָּׁה**, הרי הוא **וָלָד** ואמו טמאה לידה, ואם אירע כן **בְּבְהֵמָה** שנשחטה ונמצא במעיה ולד שיש לו שני גבים ושני שדראות, הוא **מוּתָּר בַּאֲכִילָה**, שכל הנמצא במעי בהמה הותר בשחיטתה, ובלבד שיהיו לו פרסות.

הגמרא מפרשת את מחלוקת רב ושמואל. מבררת הגמרא: **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – במה נחלקו רב ושמואל. מבארת הגמרא: מחלוקתם היא **בִּדְרַב חֲנִין בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַב חֲנִין בַּר אַבָּא**, נאמר בתורה (דברים יד ז) 'אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת הַגָּמָל וְאֶת הָאַרְנֶבֶת וְאֶת הַשָּׁפָן כִּי מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם', ותיבת 'הַשְּׁסוּעָה' שנאמרה בפסוק זה, הכוונה למין **בְּרִיָּה, שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת**, ובפסוק זה אסרה התורה את אכילתה. ונחלקו רב ושמואל בביאור דין 'השסועה', **רַב אָמַר בְּרִיָּה בְּעָלְמָא לֵיתָא** – אין מין בריה בעולם שיש לו שני גבים ושני שדראות, והאפשרות היחידה למצוא בהמה שכזו היא כשמזדמן לפעמים שבהמה רגילה תתעבר בעובר בעל שני גבים ושני שדראות. **וּבְהִכְרַח כִּי אַגְמְרֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה** – כשלימד הקדוש ברוך הוא את משה שהשסועה אסורה, **כְּמַעֵי אִמָּהּ אַגְמְרֵיהּ** – לימד אותו שהיא אסורה כשנמצאה בהמה זו במעי אמה, ולכן אמר רב שולד שיש לו שני גבים ושני שדראות הנמצא במעי בהמה אסור באכילה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר בְּרִיָּה בְּעָלְמָא אִיתָּא** – ישנו מין בריה בעולם שיש לה שני גבים ושני שדראות, **וְכִי אַגְמְרֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה** שהשסועה אסורה, **בְּעָלְמָא אַגְמְרֵיהּ** – על אותו מין שנמצא בעולם לימדו שהוא אסור, **אֲבָל** כשנמצאה בריה כזו **כְּמַעֵי אִמָּהּ**, אין בה איסור 'שסועה', והיא **שַׁרְיָא** – מותרת בשחיטת אמה, כשאר בהמה הנמצאת במעי אמה שהותרה בשחיטתה. ועל כן אמר שמואל שבבהמה ולד שיש לו שני גבים ושני שדראות שנמצא במעי אמו מותר באכילה.

הגמרא מקשה על דברי רב ושמואל: **אֵיתִיבֵיהּ רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא** בר רב לְזִקְנוֹ **רַב**, אבי אביו, שנינו לענין בכור בהמה טהורה, **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר, כָּל בְּכוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת פָּסוּל לַעֲבוֹדָה**, שאינו כשר להקרבה. **אַלְמָא דְּחָיֵי** (**וְקַשְׁיָא לְרַב**) – מוכח שבהמה שיש לה שני גבים ושני שדראות יכולה לחיות, ואף מותרת באכילה, ולכן נזקק רבי חנינא לומר שהיא פסולה להקרבה, וקשה בין לרב ובין לשמואל שנחלקו על ולד שיש לו שני גבים ושני שדראות הנמצא במעי אמו, אבל לאחר שנולד סוברים שניהם שאינו יכול להתקיים והרי הוא נפל ונבלה.

המשך בעמוד לח

רש"י

עד הארכובה — שנחתכו רגליה עד למעלה מן הארכובה, שהיא טרפה. וקסבר: טרפה אינה חיה. **עד לנקביו** — ונקביו בכלל. קסבר: טרפה חיה, הלכך עד לארכובה — הוי ולד, אבל עד לנקביו — הוי נבלה. כרבי אלעזר דאמר: ניטל הירך וחלל שלה — נבלה, ואפילו בחייה מטמאה, הלכך לא חיה. ובשחיטת חולין (כא,א) מפרש: היכי דמי חלל שלה? כל שרבוצה ונראית חסרה. **עד טבורו** — אבל עד נקביו — לא, דלית ליה דרבי אלעזר. ואי משום טרפה — קסבר: טרפה חיה. **בין רבי יוחנן דרבי אלעזר** — ותרוייהו אית להו טרפה חיה. **מלמעלה** — שנתחך מגולגלתו. **אטומה** = חסרה. **כמין אפקתא** דדיקלא — שהדקל למטה יחידי, ומתפצל מלמעלה. כך היו ידיו ורגליו על כתפו, ומלמטה הוא בלא צורה. **מוממסין** — מעוכין קצת, ולא כל כך כפניו טוחות. **כי פליגי בפניו טוחות** — שאין צורה בהן ניכרת לגמרי. **ואיפכא איתמר** — ולא משום צורך (מפיק) לה, אלא הכי גמר לה מרביה. **לותביה ריש לקיש לרבי יוחנן מהא** — דאם איתא, ליתני "או ממי שפניו טוחות". **היינו פניו טוחות** — אבל בפניו מוסמסין ליכא לשנויי הכי, דהא ניכרת בהן הצורה. ולאו אטום הוא, דאטום היינו חסר לגמרי. לחומרא — שטמאתם אותה שבועים, משום ספק נקבה. **חומרא דאתי לידי קולא הוא** — דכיון דולד הוא, יהביתו לה ימי טוהר. מיהא לא גרסינן: דזכר, ומטהריתו לדם ראייתה שלא בדין, דטמאה נדה היא, דלאו ולד הוא. **בבהמה אסור באכילה** — אם נשחטה אמו ונמצא במעיה, וכל שכן יצא לאויר העולם, דנפל הוא, ונבלה. **מותר באכילה** — דכתיב (ויקרא יא): "כל בבהמה תאכלו" — כל הנמצא בבהמה תאכלו, ובלבד שיהיו לו פרסות או פרסה, כדאמר ב"בהמה המקשה לילד" (חולין סט,ב). **השסועה** — רחמנא אסרה, דכתיב (דברים יד): "את זה לא תאכלו וגו' השסועה". **רב סבר** — האי דאסר רחמנא — כשנמצאת במעי בהמה אסורה, דהא בריה בעלמא בפני עצמה ליתא. **בעלמא אגמריה** — אותו המין אסר, אבל אם נמצאת במעי פרה — מותר. **רבי חנינא בן אנטיגנוס** — בבכור קאי, וקאמר דהוי מום. ומדפסל ליה לקרבן, מכלל דלהדיוט — שרי. וקשיא לתרוייהו, דהא אפילו יצא לאויר העולם — שרי, ושמואל לא שרי אלא במעי אמו. והא דאקשי רב שימי טפי לרב מדשמואל — משום דגביה הוה קאי, ובר בריה הוה, כדאמר בפרק "כל הבשר" (שם קיא,ב): רב אקלע לבי רב שימי בר חייא בר בריה. **שימי את** — בכמה דוכתין אשכחן דמהדר ליה רב הכי: "שימי את". ונראה בעיני משום דבר בריה הוה, וקאמר ליה הכי — משום חביבותיה. כלומר, אתה יודע להשיבני. ואני שמעתי: שמדת צניעות היה בו ברב, שלא היה זוקף עיניו למעלה, הלכך לא היה מכירו. ולא נהירא לי: שהרי לא מצינו שאמר רב כך לשום אדם, אלא לזה אמר כן בכמה מקומות, כאן ובמנחות (קי,א). ועוד שמעתי: משום דחריף הוה ודחיק ליה, כי ההיא דאמר (במועד קטן כט) [בתענית ט,ב]: רחמנא לישזבא מכיסופיה דרב שימי. ולא היא, דהתם רב שימי בר אשי הוה דדחיק ליה לרב פפא. **ששדרתו עקומה** — הא דרבי חנינא, דמשמע דחיי — לאו שני גבין ממש, אלא ששדרתו עקומה (כזה), ונראין כשתים. **יש בעוברין** — שיצאו לאויר העולם שאסורין משום נבלה. **לאו יצא** מכלל עוברין — דהני, אף על גב דלא כלו חדשיהן, כי נמצאו במעי אמן — שרו. אבל האי, אפילו במעי אמן — אסור. וקשיא לשמואל. **רב מתרץ למעמיה** — דרב לא צריך לתרוצי, אלא משום היא גופה דלא משתמע שפיר. דהא רישא — בשיצאו לאויר העולם מיירי, וסיפא דקתני "יצא" — משמע דעלה קאי, ובשיצא לאויר העולם — משמע דמותר. ואי אפשר לומר כן, הלכך צריך להוסיף עליה "אבל במעי אמו שרי", דכתיב "כל בבהמה תאכלו". בפרק "בהמה המקשה" (חולין סט,א). **יצא מי שיש לו שני גבין וכו'** — דכי כתב רחמנא "השסועה" — למיסר במעי אמו אסרה, דהא מין בפני עצמה ליתא.

ושמואל

תוספות

עד הארכובה — והארכובה בכלל, דהיינו מן הארכובה ולמעלה. ואין שייך להביא זה גבי "כל שיעורי חכמים להחמיר, לענין עד ועד בכלל, ב"אלו טרפות" (חולין נה,א), ואף על גב דתבנית יד אמרינן בפרקין דטמאה לידה — היינו, כשניכר שהמותר נמחה כשפירש. אי נמי: כאן מיירי דניכר היטב שלא נברא יותר, כגון במקום החסרון יש עור נקרם. **ליתני** שמא מגוף אטום באת או ממי שפניו כו' — ואם תאמר: והא איכא טובא דלא תני, כגון פניו תייש (ופניו) אטום ואפקותא דדיקלא? ויש לומר: דפניו מוסמסין דומה לגוף אטום, והויא ליה למיתני בהדיה טפי מאחרינו. **אמר** רב פפא בפניו מוסמסין כולי עלמא לא פליגי — והא דקאמר איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש — לא היו דברים מעולם. וכענין זה יש בריש חולין (דף ד). **רבי** חנינא בן אנטיגנוס אומר כל שיש כו' — פירש הקונטרס: מדהוי מום לקרבן, מכלל דלהדיוט — שרי. וקשה לתרוייהו, דהא אפילו יצא לאויר העולם — שרי, ושמואל לא שרי ליה אלא במעי אמו. וקשה לרבינו תם: דבפרק "אלו מומין" (מג,ב) תנא ליה גבי מומי כהן, ולא גבי מומי בהמה. והתם נמי פריך מרב, ולא מייתי משמואל מידי! ונראה לרבינו תם: דארב דוקא פריך, דאמר: באשה אינו ולד — אלמא, אינו מתקיים. והא חשיב ליה גבי מומי כהן — אלמא, חי! אבל לשמואל, דאמר: באשה ולד מתקיים — לא פריך מידי. ובבהמה נמי אומר רבינו תם דמתקיים לשמואל. והא דאמר בסמוך, דכי יצא לאויר העולם, אסור — היינו משום "שסועה" דאסר רחמנא. ורש"י פירש בסמוך לפי שיטתו דאסור משום נפל, ו"שסועה" דאסר רחמנא — היינו מין בהמה דעלמא, שיש לאם ולולד שני גבין וכן שתי שדראות. אבל הנולד מבהמה שאין לה אלא גב אחד ושדרה אחת — לא איצטריך קרא למיסר, דנפל גמור הוי. ובאשה מיהא מתקיים, אף לפירושו, מדקאמר "באשה ולד". וללישנא דבעלמא אגמריה משמע כפירושו. ואם תאמר: בפרק "אלו טרפות" (חולין ס,ב) דפריך גבי שסועה שיש לה שני גבין: וכי משה קניגי היה? והשתא לפירוש הקונטרס אתי שפיר, ד"שסועה" מין בעלמא הוא לשמואל ואינה מצויה אלא ביער. לכך קאמר: וכי קניגי היה. אבל לפירש רבינו תם, שאף לשמואל אינו מין בפני עצמו אלא שכך נולד מן הבהמה, מה ענין זה אצל קניגי? ויש לומר: דאף לפירוש רבינו תם אם לא היה קניגי, ורגיל לראות ומכיר בהמות משונות, לא היה מכיר בהמה זו שיש לה שני גבין, אף על פי שגם נולד מבהמות של ישוב, שאינה רגילה להוליד מבהמה שאינה משונה.

מי

עַד הָאַרְכּוּבָה. רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר: עַד לְנִקְבָיו. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן יְהוֹשֻׁעַ: עַד מְקוֹם טַבּוּרוֹ. בֵּין רַבִּי זַבַּאי לְרַבִּי יַנַּאי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ טְרֵפָה חָיָה, מָר סָבַר: טְרֵפָה חָיָה, וּמָר סָבַר: טְרֵפָה אֵינָהּ חָיָה. בֵּין רַבִּי יַנַּאי לְרַבִּי יוֹחָנָן אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, דַּאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: נִיטַּל יָרֵךְ וְחָלַל שֶׁלָּהּ - נְבֵלָה. אָמַר רַב פַּפָּא: מַחֲלוֹקֶת מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, אֲבָל מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה - אֲפִילּוּ כָּל דְּהוּ טְהוֹרָה. וְכֵן אָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַמַּפֶּלֶת אֶת שֶׁגּוּלְגֹּלְתּוֹ אֲטוּמָה - אִמּוֹ טְהוֹרָה. וְאָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַמַּפֶּלֶת כְּמִין אַפִּקְתָּא דְּדִיקְלָא - אִמּוֹ טְהוֹרָה. אִיתְּמַר, הַמַּפֶּלֶת מִי שֶׁפָּנָיו מוּסְמָסִים. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אִמּוֹ טְמֵאָה, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אִמּוֹ טְהוֹרָה. אִיתְּיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: הַמַּפֶּלֶת יָד חֲתוּכָה וְרֶגֶל חֲתוּכָה - אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִגּוּף אָטוּם בָּאתָה. וְאִם אִיתָא - לִיתְנֵי שֶׁמָּא מִגּוּף אָטוּם אוֹ מִמִּי שֶׁפָּנָיו מוּסְמָסִין! אָמַר רַב פַּפָּי: בְּפָנָיו מוּסְמָסִין - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּטְמֵאָה, כִּי פְּלִיגִי - בְּפָנָיו טוּחוֹת, וְאִיפְּכָא אִיתְּמַר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אִמּוֹ טְהוֹרָה, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אִמּוֹ טְמֵאָה. - וְלוֹתְבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן מֵהָא! - מִשּׁוּם דְּשֶׁנֵּי לֵיהּ: הַיְינוּ גּוּף אָטוּם, הַיְינוּ מִי שֶׁפָּנָיו טוּחוֹת. בְּנֵי רַבִּי חִיָּיא נָפֵיק לְקִרְיָיתָא, אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דַּאֲבוּהוֹן, אָמַר לָהֶם: כְּלוּם בָּא מַעֲשֶׂה לְיָדְכֶם? אָמְרוּ לוֹ: פָּנִים טוּחוֹת בָּא לְיָדֵינוּ, וְטִימְּאָנוּהָ. אָמַר לָהֶם: צְאוּ וְטַהֲרוּ מַה שֶּׁטִּמֵּאתֶם. מַאי דַּעֲתֵיכוּ - לְחוּמְרָא, חוּמְרָא דְּאָתְיָא לִידֵי קוּלָּא הִיא, דְּקָיְיָהֲבִיתוּ לָהּ יְמֵי טוֹהַר. אִיתְּמַר, הַמַּפֶּלֶת בְּרִיָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי גַּבִּים וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת. אָמַר רַב: בְּאִשָּׁה - אֵינוֹ וָלָד, בְּבְהֵמָה - אָסוּר בַּאֲכִילָה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בְּאִשָּׁה - וָלָד, בְּבְהֵמָה - מוּתָּר בַּאֲכִילָה. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? בִּדְרַב חָנִין בַּר אַבָּא, דַּאֲמַר רַב חָנִין בַּר אַבָּא: "הַשְּׂסוּעָה" - בְּרִיָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת. רַב אָמַר: בְּרִיָּה בְּעָלְמָא - לֵיתָא, וְכִי אַגְּמְרֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה - בִּמְעֵי אִמָּהּ אַגְּמְרֵיהּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בְּרִיָּה בְּעָלְמָא - אִיתָא, וְכִי אַגְּמְרֵיהּ רַחֲמָנָא לְמֹשֶׁה - בְּעָלְמָא אַגְּמְרֵיהּ, אֲבָל בִּמְעֵי אִמָּהּ - שָׁרְיָא. אֵיתִיבֵיהּ רַב שִׁימִי בַּר חִיָּיא לְרַב: רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר, כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גֵבִין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת - פָּסוּל לַעֲבוֹדָה, אַלְמָא דְּחַיֵּי! וְקָשְׁיָא לְרַב. - אֲמַר לֵיהּ: שִׁימִי אַתְּ! שֶׁשִּׁדְרָתוֹ עֲקוּמָה. מֵיתִיבֵי: יֵשׁ בְּעוּבָּרִין שֶׁהֵן אֲסוּרִין. בֶּן אַרְבָּעָה - לְדִקָּה, בֶּן שְׁמוֹנָה - לְנֵפֶה, הֵימֶנּוּ וּלְמַטָּה - אָסוּר. יָצָא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת. מַאי "יָצָא"? לָאו, יָצָא מִכְּלַל עוּבָּרִין שֶׁאֲפִילּוּ בִּמְעֵי אִמָּן אֲסוּרִין? רַב מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ, וּשְׁמוּאֵל מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ. רַב מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ: בֶּן אַרְבָּעָה - לְדִקָּה, בֶּן שְׁמוֹנָה - לְנֵפֶה, הֵימֶנּוּ וּלְמַטָּה - אָסוּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - כְּשֶׁיָּצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אֲבָל בִּמְעֵי אִמּוֹ - שָׁרֵי, יָצָא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת, דַּאֲפִילּוּ בִּמְעֵי אִמּוֹ נַמִּי אָסוּר.

ושמואל

תוספות

מי שראוי לבריאת נשמה — ואית דגרס "לברית שמנה".

המפלת דמות לילית אמו טמאה לידה — ואם תאמר: פשיטא, מי גרע מגופו תיש ופניו אדם, דהוי ולד לבולי עלמא? ויש לומר: דהתם יצא מתורת בהמה והוי אדם, והכא לא יצא כלל מתורת לילית. אך קצת קשה: דאמרינן לעיל (כג,א): בעופות תבדק, לרבנן דקריא וקיפופא הוי ולד, אף על גב דלסתות לא מפיק ליה כלל מתורת כוס וינשוף? ויש לומר: שמואל דהכא יפרש לעיל, תבדק לרבי מאיר.

אכילתו מרובה משתייתו — פירוש: יותר מדאי מרובה על השתיה. דהא דרך אכילה להיות מרובה על השתיה, כדאמרינן בפרק קמא דמגילה (יב,א): "והשתיה כדת אין אונס" — כדת של תורה, דאכילה מרובה משתייה, דקרבנות שע יותר מנסכים. והא דאמרינן ב"ערבי פסחים" (קי,א) ובגיטין (ע,א): אכול שליש ושתה שליש והנח שליש. לכשתבעוס, תעמוד על מילואך — לאו דוקא, אלא שבין אכילה ושתיה יהיו שני שלישים.

פרשתבינא

וּשְׁמוּאֵל מְתָרֵץ לְטַעֲמֵיהּ: בֶּן אַרְבָּעָה לְדַקָּה, בֶּן שְׁמֹנָה לְנַסָּה, הֵימְנוּ וּלְמַטָּה - אָסוּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּשֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו, אֲבָל כָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו - מוּתָּר. יָצָא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת, דְּאַף עַל גַּב דְּכָלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו, אִם יָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם - אָסוּר, בִּמְעֵי אִמּוֹ - שָׁרֵי. תְּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב: הַמַּפֶּלֶת בְּרִיַּית גּוּף שֶׁאֵינוֹ חָתוּךְ, וּבְרִיַּית רֹאשׁ שֶׁאֵינוֹ חָתוּךְ, יָכוֹל תְּהֵא אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה - תַּלְמוּד לוֹמַר "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וגו' וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל" וגו' - מִי שֶׁרָאוּי לִבְרִית שְׁמֹנָה יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִבְרִית שְׁמֹנָה. אָמַר לֵיהּ רַב: וְסַיֵּים בָּהּ הָכִי וְשֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת. רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא סָבַר לְמֶעֱבַד עוֹבָדָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא: מַאי דַּעְתֵּיךְ - לְחוּמְרָא? חוּמְרָא דְּאָתֵי לִידֵי קוּלָּא הוּא, דְּקָיְהֲבַת לָהּ דְּמֵי טוּהַר. עָבֵיד מִיהָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב, דְּקַיְיֵמָא לָן: הִלְכְּתָא כְּרַב בְּאִיסּוּרֵי, בֵּין לְקוּלָּא בֵּין לְחוּמְרָא. אָמַר רָבָא: הֲרֵי אָמְרוּ אִשָּׁה יוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה וְיוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה, בְּהֵמָה גַּסָּה יוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה יוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה אוֹ לֹא יָלְדָה? אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: תָּא שְׁמַע, הֵימְנוּ וּלְמַטָּה - אָסוּר, מַאי לָאו אַגַּסָּה? - לָא, אַדַּקָּה. - הַאי מַאי? אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא אַגַּסָּה - אִצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וּבְאִשָּׁה חַיֵּי - בִּבְהֵמָה נַמִּי חַיֵּי, קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא חַיֵּי. אֶלָּא אִי אֲמַרְתְּ אַדַּקָּה אִיתְּמַר, פְּשִׁיטָא! בַּת תְּלָתָא יַרְחֵי מִי קָא חַיֵּי?! - אִצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: כָּל בְּצִיר תְּרֵי יַרְחֵי חַיֵּי - קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: הַמַּפֶּלֶת דְּמוּת לִילִית - אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה. וָלָד הוּא, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּנָפַיִם. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מַעֲשֶׂה בְּסִימוֹנִי בְּאַחַת שֶׁהִפִּילָה דְּמוּת לִילִית, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ וָלָד הוּא אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּנָפַיִם. הַמַּפֶּלֶת דְּמוּת נָחָשׁ, הוֹרָה חֲנִינָא בֶּן אָחִיו שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה. הָלַךְ רַבִּי יוֹסֵף וְסִפֵּר דְּבָרִים לִפְנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שָׁלַח לוֹ: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הַנְהֵג בֶּן אָחִיךָ וּבֹא. בַּהֲלִיכָתָן יָצְתָה כַּלַּת (רַבִּי) חֲנִינָא לִקְרָאתוֹ, אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, הַמַּפֶּלֶת כְּמִין נָחָשׁ מַהוּ? אָמַר לָהּ: אִמּוֹ טְהוֹרָה. אָמְרָה לוֹ: וַהֲלֹא מִשִּׁמְךָ אָמְרָה לִי חֲמוֹתִי אִמּוֹ טְמֵאָה? וְאָמַר לָהּ מַאֵיזֶה טַעַם - הוֹאִיל וְגַלְּגַל עֵינוֹ עָגוֹל כְּשֶׁל אָדָם! מִתּוֹךְ דְּבָרֶיהָ נִזְכַּר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שָׁלַח לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל: מִפִּי הוֹרָה חֲנִינָא. אָמַר אַבַּיֵי, שְׁמַע מִינַּהּ: צוּרְבָא מֵרַבָּנַן דַּאֲמַר מִילְּתָא, לֵימָא בָּהּ טַעֲמָא, דְּכִי מַדְּכְרוּ לֵיהּ - מִדְּכַר. **מִשְׁנָה** הַמַּפֶּלֶת שָׁפִיר מָלֵא מַיִם, מָלֵא דָּם, מָלֵא גְּנוֹנִים - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְזָרָע, וְאִם הָיָה מְרוּקָּם - תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה. הַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל אוֹ שְׁלִיָּא - תֵּשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה. **גְּמָרָא** בִּשְׁלִמָא דָּם וּמַיִם - לֹא כְּלוּם הִיא, אֶלָּא גְּנוֹנִים - נֵיחוּשׁ שֶׁמָּא וָלָד הֲוָה וְנִימּוֹחַ? אָמַר אַבַּיֵי: כַּמָּה יַיִן חַי שֶׁתַּת אִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁנִּמּוֹחַ וּבְּרָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ? רָבָא אָמַר: "מָלֵא" תְּנַן, וְאִם אִיתָא דְּאִתְּמוּחִי אִתְּמַח - מְחַסַּר חֲסַר. רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר: "גְּוָונִים" תְּנַן, וְאִם אִיתָא דְּאִתְּמוּחִי אִתְּמַח - כּוּלָּהּ בְּחַד גְּוָונָא הֲוֵי קָאֵי. תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: קוֹבֵר מֵתִים הָיִיתִי וְהָיִיתִי מִסְתַּכֵּל בַּעֲצָמוֹת שֶׁל מֵתִים. הַשּׁוֹתֶה יַיִן חַי - עַצְמוֹתָיו שְׁרוּפִין, מָזוּג - עַצְמוֹתָיו סְכוּיִין, כָּרָאוּי - עַצְמוֹתָיו מְשׁוּחִין. וְכָל מִי שֶׁשְּׁתִיָּתוֹ מְרוּבָּה מַאֲכִילָתוֹ - עַצְמוֹתָיו שְׁרוּפִין, אֲכִילָתוֹ מְרוּבָּה מִשְׁתִיָּתוֹ - עַצְמוֹתָיו סְכוּיִין, כָּרָאוּי - עַצְמוֹתָיו מְשׁוּחִין. תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, וְאִיתֵימָא רַבִּי יוֹחָנָן: קוֹבֵר מֵתִים הָיִיתִי, פַּעַם אַחַת רָצִיתִי אַחַר צְבִי, וְנִכְנַסְתִּי בְּקוּלִית שֶׁל מֵת, וְרָצִיתִי אַחֲרָיו שֶׁלֹּשׁ פַּרְסָאוֹת, וּצְבִי לֹא הִגַּעְתִּי וְקוּלִית לֹא בָּלְתָה. כְּשֶׁחָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי אָמְרוּ לִי: שֶׁל עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הָיְתָה. תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: קוֹבֵר מֵתִים הָיִיתִי, פַּעַם אַחַת נִפְתְּחָה מְעָרָה תַּחְתַּי, וְעָמַדְתִּי בְּגַלְּגַל עֵינוֹ שֶׁל מֵת עַד חוֹטְמִי. כְּשֶׁחָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי אָמְרוּ: עַיִן שֶׁל אַבְשָׁלוֹם הָיְתָה. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר: אַבָּא שָׁאוּל נָגַם הֲוָה - אַבָּא שָׁאוּל אָרוֹךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה וְרַבִּי טַרְפּוֹן מַגִּיעַ לִכְתֵפוֹ, וְרַבִּי טַרְפּוֹן אָרוֹךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה וְרַבִּי מֵאִיר מַגִּיעַ לִכְתֵפוֹ, רַבִּי מֵאִיר אָרוֹךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה וְרַבִּי מַגִּיעַ לִכְתֵפוֹ, רַבִּי אָרוֹךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה וְרַבִּי חִיָּיא מַגִּיעַ לִכְתֵפוֹ, וְרַבִּי חִיָּיא אָרוֹךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה וְרַב מַגִּיעַ לִכְתֵפוֹ, רַב אָרוֹךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה וְרַב יְהוּדָה מַגִּיעַ לִכְתֵפוֹ, וְרַב יְהוּדָה אָרוֹךְ בְּדוֹרוֹ הֲוָה וְאַדָּא דַּיְילָא מַגִּיעַ לִכְתֵפוֹ,

פרשתבינא

ושמואל מתרץ לטעמיה — רישא וסיפא, בשיצא לאויר העולם. **דאף על גב דכלו לו** חדשיו — נפל הוא, דלא חיי, ונבלה הואי. **שאינו חתוך** — כולו שלם כעין דף, ואין בו חיתוך אברים וצורה, אלא חֶלֶק כעין עיגול. **וטמאה שבעת ימים וביום השמיני יטול** — משמע, מי שהוא ראוי לחיות שמנה ימים — אמו טמאה לידה, ומי שאינו ראוי לחיות שמנה לברית — לא. **אמר רב** — לתנא: סיים בה נמי הכי, ואימא "יצאו אלו מי שיש לו שני גבין" וכו'. **כוותיה דשמואל** — בשני גבין, דולד הוא, וקאמר: טמאה אפילו בלידה יבישתא, דולד הוא. **הרי אמרו אשה יולדת לתשעה ויולדת לשבעה** — ואנא נמי אמינא: כי היכי דבהמה לתשעה, דאמרינן לעיל "בן שמנה לגסה — נפל", הכא נמי יולדת לשבעה — נפל, או לאו נפל הוא, ומותר. **הימנו ולמטה** — בברייתא דלעיל תניא. **מאי לאו אגסה** — נמי קאי, דקתני: בן שמנה לגסה, והימנו ולמטה, כגון בר שבעה — אסור. **אדקה** — בן ארבעה לדקה, והימנו ולמטה, כגון בר תלתא — אסור. **אלא אי אמרת אדקה פשיטא** — הואיל ובר תלתא הוא — לא חיי. **כל בציר תרי ירחי** — מכדרכו — חיי, כי היכי דבאשה ובבהמה גסה בר שבעה חיי, דהוי תרי ירחי בציר מכי אורחיה, הכי נמי בר תלתא לדקה — חיי, אף על גב דבר ארבעה — לא חיי. **קא משמע לן** — דלא חיי. **דמות לילית** — שידה. שד יש לו פרצוף, אדם ויש לו כנפים. **הנהג בן אחיך ובא** — כלומר, הָבֵא בן אחיך ובא עמו. הכי גרסינן: בהליכתן יצתה כלת חנינא לקראת רבי יהושע. **משנה מלא גונים** = גוונים. **המפלת סנדל** — אין סנדל בלא ולד אחר. ובשביל סנדל תשב לזכר ולנקבה, דספק זכר ספק נקבה הוא. ואם הולד אחר נקבה — אין הסנדל לא מעלה ולא מוריד, ולא תשב אלא לנקבה ימי טומאה וימי טהרה. שאפילו הוא זכר, הואיל ונקבה בהדיה — לא בצירי ימי טומאתה וימי טהרה דנקבה. שהרי של זכר מובלעין בתוך של נקבה. וכי אצטריך "תשב לזכר ולנקבה" — כגון שהולד השני זכר, דיהבינן לה חומרת טומאה דנקבה — בשביל הסנדל, וימי טוהר לזכר — לחומרא. **גמרא שמא** ולד היה ונימוח — כיון דלאו דם הוא, ולאו מים נינהו, איכא למיחש לולד. **כמה יין חי כו'** — לשון גרומא. **הכי גרסינן רבא אמר** — "מלא" תנן. **סכויין** — שחורין שמעתי. לישנא אחרינא: סכויין בלא מוח ומשיחה אלא יבשה. **מזוג** — יותר מדאי. **קולית** — עצם הירך. **דיילא** — שִׁמְשׁ דרבנן, ואדא שמו.

פרשתבינא

וּשְׁמוּאֵל אף הוא **מְתָרֵץ** את הברייתא **לְטַעֲמֵיהּ** – לפי שיטתו, שצריך להוסיף על דברי הברייתא כך, עובר שנולד כשהוא **בֶּן אַרְבָּעָה** חדשים **לְבהמה דַּקָּה**, או **בֶּן שְׁמֹנָה** חדשים **לְבהמה נַסָּה**, וכל **שהֵימֵנוּ וּלְמַטָּה, אָסוּר** באכילה. **כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שהעובר נאסר בצאתו לאויר העולם, **בְּשֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו** – שנולד קודם זמנו, **אֲבָל** עובר **שכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו**, שהוא בן חמשה לדקה ובן תשעה לגסה, **מוּתָּר** אף אם יצא לאויר העולם. **יָצָא** מכלל זה **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי נַבִּין וּשְׁנֵי שַׁדְרָאוֹת**, שנאמר בו איסור נוסף, **דְּאַף עַל גַּב דְּכָלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו**, שהוא בן חמשה לדקה ובן תשעה לגסה, אף על פי כן **אִם יָצָא** הולד **לַאֲוִיר הָעוֹלָם אָסוּר**, מפני שהוא נפל שאינו ראוי לחיות, ודינו כנבלה, ורק כשנמצא **בְּמֵעֵי אִמּוֹ שָׁרֵי** – הוא מותר בדין כל עובר שנמצא במעי אמו. וכדברי שמואל שבריה שיש לה שני גבים ושני שדראות בבהמה מותרת באכילה.

הגמרא מביאה שרב ביאר את טעמו מדוע באשה אינו ולד: **תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב** – שנה אחד החכמים [שהיה רגיל לשנות ברייתות] לפני רב, שנינו בברייתא, **הַמַּפֶּלֶת בְּרִיַּית גּוּף שֶׁאֵינוֹ חָתוּךְ** – שאין בו חיתוך אברים, אלא כולו שלם כעין לוח עץ חלק, וְכן המפלת **בְּרִיַּית רֹאשׁ שֶׁאֵינוֹ חָתוּךְ** – שאין לו פנים וצורה, אלא כולו חלק כעין עיגול, **יָכוֹל** היית לומר **שתְּהֵא אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה, תַּלְמוּד לוֹמַר** – משמיענו הכתוב האמור לענין טומאת לידה (ויקרא יב ב) 'אִשָּׁה **כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר** וגו' וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא', ונאמר בסמוך (שם יב ג) 'וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל וגו' בְּשַׂר עָרְלָתוֹ', ויש ללמוד מסמיכות פסוקים אלו שרק מִי שֶׁרָאוּי מצד בריאתו לחיות עד לִזמן **בְּרִית** מילה, שהיא לאחר שְׁמֹנָה ימים מלידתו, אמו טמאה לידה, **יָצְאוּ** אֵלּוּ שנבראו בגוף או בראש שאינו חתוך שֶׁמבריאתם אֵינָן רְאוּיִין לחיות עד זמן בְּרִית מילה, שְׁמֹנָה ימים, שאין אמם טמאה לידה. **אָמַר** לֵיהּ **רַב**, לחכם ששנה ברייתא זו לפניו, **וַסַּיֵּים בָּהּ**, בברייתא זו, **הָכִי**, וְכן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי נַבִּין וּשְׁנֵי שַׁדְרָאוֹת אין אמו טמאה לידה, שגם הוא אינו ראוי לברית שמונה.

הגמרא מבארת את ההלכה בדין מי שיש לו שני גבים ושני שדראות: **רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא סָבַר** [–חשב] **לְמֵעֲבַד עוּבְדָא כְּוָתֵיהּ דְּשְׁמוּאֵל** – לעשות מעשה כדעת שמואל ולהורות שהיולדת ולד בעל שני גבים ושני שדראות טמאה טומאת לידה. **אָמַר** לֵיהּ **רַב הוּנָא, מַאי דַּעְתְּיךָ** – מהי דעתך שהחלטת להכריע כשמואל, האם מפני שסברת לנהוג **לְחוּמְרָא** מספק, הלא **חוּמְרָא דְּאָתֵי לִידֵי קוּלָּא הוּא** – חומרא זו סופה לבא לידי קולא, **דְּקָנְהֲבַת לָהּ** – שהרי כאשר אתה מטמא אותה טומאת לידה אתה נותן לה ימים שבהם יהיו דמיה **דְּמֵי טוֹהַר**, ואם אין הלכה כשמואל דמים אלו הם טמאים, ונמצא שהקלת עליה שלא בדין. לכן **עָבִיד מִיהָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב** – עשה על כל פנים כדברי רב, **דְּקָיְימָא לָן הִלְכְתָא כְּרַב בְּאִיסּוּרֵי** – שהרי מקובל בידינו שהלכה כרב בדיני איסור והיתר, **בֵּין** כאשר דבריו נאמרו **לְקוּלָּא וּבֵין** כאשר דבריו נאמרו **לְחוּמְרָא**.

הגמרא מסתפקת בדינו של עובר בהמה שנולד חדשיים קודם זמנו: **אָמַר רָבָא, הֲרֵי אָמְרוּ** חכמים במנין חדשי העיבור של המינים השונים, **אִשָּׁה יוֹלֶדֶת** ולד בן קיימא לְאחר **תִּשְׁעָה** חדשי עיבור, וְכן היא **יוֹלֶדֶת** ולד בן קיימא גם לְאחר **שִׁבְעָה** חדשי עיבור, **בְּהֵמָה נַפָּה** טהורה **יוֹלֶדֶת** ולד בן קיימא לְאחר **תִּשְׁעָה** חדשי עיבור. ויש להסתפק האם גם בהמה גסה **יוֹלֶדֶת** ולד בן קיימא גם לְאחר **שִׁבְעָה** חדשי עיבור, כשם שאשה יולדת גם לתשעה וגם לשבעה, **אוֹ** שמא בהמה **לֹא יָלְדָה** בן קיימא לשבעה, ואם ילדה לשבעה הרי ולדה נפל ואסור באכילה.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לפשוט את הספק: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, תָּא שְׁמַע** ראיה לפשוט את הספק מהברייתא שהוזכרה לעיל (ע"א), 'יש בעוברין שהן אסורין, בן ארבעה לדקה, בן שמונה לגסה, הֵימֵנוּ וּלְמַטָּה **אָסוּר**'. **מַאי לָאו** – האם אין כוונת הברייתא בתיבות 'הימנו ולמטה', **אַנַּסָּה** – גם לענין בהמה גסה, שכל שילדה לשמונה חדשים ומטה הולד אסור, ותפשוט אם כן שבהמה שילדה לשבעה חדשים אין ולדה מתקיים.

דוחה הגמרא: **לֹא** זו כוונת הברייתא, אלא תיבות 'הימנו ולמטה' מוסבות **אַדַּקָּה** – רק על בהמה דקה, שכל שילדה מארבעה חדשים ומטה, כגון שילדה לשלשה, הולד אסור, אבל בהמה גסה אפשר שאם ילדה לשבעה ולדה מתקיים.

הגמרא חוזרת ומקיימת את הראיה. מקשה הגמרא: **הַאי מַאי** – ומה דחייה היא זו, והרי מן הברייתא עצמה מוכח שאינה מדברת רק בבהמה דקה, **כִּי אִי אָמְרַת בְּשֶׁלְּמָא אַנַּסָּה** – אם היית מבאר שדברי הברייתא מוסבים גם על בהמה גסה, **אַצְטְרִיךְ** – מובן מדוע יש צורך להשמיע שהימנו ולמטה אסור, כי **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר **הוֹאִיל וּבְאִשָּׁה** ולד בן שבעה חדשים **חַיֵּי** – מתקיים, **בְּבְהֵמָה נַמִּי חַיֵּי** – גם ולד בן שבעה יתקיים, שהרי זמן לידתן של בהמה ואשה שוים לאחר תשעה חדשים, **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא **דְּלֹא חַיֵּי** – שולד בן שבעה בבהמה גסה אינו מתקיים. **אֶלָּא אִי אָמְרַת** שדברי הברייתא **אַדַּקָּה אִיתְּמַר** – אמורים לענין בהמה דקה, **פְּשִׁיטָא** – הלא פשוט הוא דין זה, שהרי **בַּת תְּלָתָא יַרְחֵי** – בהמה שנולדה לאחר שלשה חדשי עיבור **מִי קָא חָיֵי** – האם יעלה על הדעת שתוכל להתקיים, ולמה הוצרכה הברייתא להשמיענו. משיבה הגמרא: לעולם אפשר שדברי הברייתא מוסבים רק על בהמה דקה, ואף על פי כן **אִצְטְרִיךְ** התנא להשמיענו שהנולדת אחרי שלשה חדשי עיבור אסורה, מפני **שסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, **שכָּל בְּצִיר תְּרֵי יַרְחֵי** – כל שפחת שני חדשים מחדשי עיבורו **חָיֵי** – ראוי הוא לחיות, וכשם שולד אשה וולד בהמה גסה מתקיימים כשנולדו חדשיים קודם זמנם, כך גם ולד בהמה דקה מתקיים כשנולד חדשיים קודם זמנו, דהיינו לאחר שלשה חדשי עיבור, **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא שולד דקה שנולד מארבעה ולמטה אינו מתקיים. ונמצא שלמסקנא לא נפשט הספק האם ולד בהמה גסה שנולד לשבעה חדשים מתקיים או לא.

הגמרא מבארת דינה של המפלת דמות לילית. אומרת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אשה הַמַּפֶּלֶת** ולד **בִּדְמוּת לִילִית, שהיא** מין שידה, יש לה פרצוף אדם ויש לה כנפיים, **אִמּוֹ טְמֵאָה** טומאת לֵידָה, מפני שוְלָדָ ממש **הוּא אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ** בנוסף לשאר אבריו **כְּנָפַיִם. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן בברייתא כדברי שמואל, **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה בְּמקום ששמו סִימוֹנִי בְּאשה אַחַת שֶׁהִפִּילָה** ולד **בִּדְמוּת לִילִית, וּבָא מַעֲשֶׂה** זה **לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ** שהיא טמאה לידה מפני שוְלָדָ **הוּא, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּנָפַיִם**.

הגמרא מבארת דינה של המפלת דמות נחש: **הַמַּפֶּלֶת** ולד **בִּדְמוּת נָחָשׁ, הוֹרָה חֲנִינָא בֶּן אָחִיו שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שאִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה. הָלַךְ רַבִּי יוֹסֵף וְסִפֵּר** את **הַדְּבָרִים לִפְנֵי גַּמְלִיאֵל הנשיא**, שכך הורה בן אחיו של רבי יהושע. **שָׁלַח** לו רבן גמליאל **לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הַנְהֵג** – הבא עמך את **בֶּן אָחִיךָ וּבֹא** לפני, כדי לבאר מדוע הורה בן אחיך הוראה זו. יצאו רבי יהושע וחנינא בן אחיו כדי לבא לפני רבן גמליאל, **וַהֲלִיכָתָן יָצְתָה כַּלַּת** (רבי) **חֲנִינָא לִקְרָאתוֹ** – לקראת רבי יהושע **וְאָמְרָה לוֹ, רַבִּי, הַמַּפֶּלֶת בְּמִין דמות נָחָשׁ מַהוּ** – מה דינו, האם אמו טמאה לידה או לא. **אָמַר לָהּ** רבי יהושע, **אִמּוֹ טְהוֹרָה**. חזרה **וְאָמְרָה לוֹ, וַהֲלֹא מִשְׁמְךָ אָמְרָה לִי חֲמוֹתִי**, אשת חנינא, **שאִמּוֹ טְמֵאָה. וְאָמַר לָהּ** רבי יהושע, **מַאיְזֶה טַעַם** אמרה לך חמותך שהיא טמאה. והשיבה, **הוֹאִיל וְגַלְגַּל עֵינוֹ** של נחש **עָגוֹל כְּגַלְגַּל עֵינוֹ שֶׁל אָדָם**. מסיימת הגמרא: **מַתּוֹךְ דִּבְרֵיהָ** של כלת חנינא **נִזְכַּר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** בהלכה זו ובטעמה, ועל כן **שָׁלַח** לו **לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל** לומר לו, **מִפִּי הוֹרָה חֲנִינָא**, שלימדתי אותו כך, ומטעם שגלגל עינו של נחש עגול כשל אדם.

הגמרא לומדת הנהגה מתוך המעשה שהובא: **אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח ממעשה זה **שצּוּרְבָּא מֵרַבָּנָן** – תלמיד חכם **דְּאָמַר מִילְּתָא** – שאומר דבר הלכה, **לֵימָא בָּהּ טַעְמָא** – שיאמר את טעם דבריו, **דְּכִי מַדְכַּרוּ לֵיהּ מִדְּכָר** – כדי שאם בעתיד ישכח את דבריו, כאשר יזכירו לפניו את טעמו מתוך כך יזכר בהוראתו.

המשך בעמוד פו

המשך ביאור למס' נדה ליום שני עמ' א

שיעור גריס על גריס שהוא שיעור נגע. אבל חכמים חולקים וסוברים שאין צריך שיהא הנגע פרוס על שני קירות של פינת הבית.

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרִבִּי שִׁמְעוֹן.** משיבה הגמרא: **כְּתִיב** בענין נגעי הבתים (ויקרא יד לז) 'וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מִן **הַקִּיר',** ומשמע שהנגע היה על קיר אחד, **וּכְתִיב** לפני כן באותו פסוק, 'וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת' בלשון רבים, ומשמע שהנגע היה על שני קירות, וכדי לקיים את שני המקראות, מוכרח לפרש שהנגע נמצא על קיר אחד, הנחשב כשני קירות, **וְאֵיזֶהוּ קִיר שֶׁהוּא** נחשב **כִּשְׁנֵי קִירוֹת, הֲוֵי אוֹמֵר** הרי **זֶה** קֶרֶן זָוִית – פינת הבית, שבה מתחברים שני הקירות ונעשים כמו קיר אחד. ובמחלוקת זו שבין רבי אלעזר בן רבי שמעון וחכמים, אפשר לפרש שנחלקו הזקן ממרא עם הסנהדרין.

הגמרא מבארת במה אפשר לומר שנחלקו בנגעי בגדים: וכן **בְּנִגְעֵי בְגָדִים,** אפשר לומר שנחלק הזקן ממרא עם הסנהדרין **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן בֶּן אַבְטוֹלְמוּס וְרַבָּנַן** – במחלוקת שנחלקו בה רבי יונתן בן אבטולמוס וחכמים, דְּתַנְיָא בברייתא, **רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן אַבְטוֹלְמוּס אוֹמֵר,** מִנַּיִן **לִפְרִיחַת בְּגָדִים שֶׁהִיא טְהוֹרָה** – שאם נתפשט הנגע בכל הבגד הרי הוא טהור, אף שבתורה לא נאמר דין פריחת בגדים אלא בנגעי אדם, **נֶאֱמַר** (שם יג נה) 'קְרַחַת וְנִבַּחַת' בְּפרשת נגעי **בְּגָדִים, וְנֶאֱמַר** (שם יג מב) 'קְרַחַת וְנִבַּחַת' בְּפרשת נגעי **אָדָם,** ולמדנו מכאן בגזירה שוה, שמה לְהַלָּן – בנגעי אדם, הדין הוא שאם **פָּרַח** [–התפשט] הנגע **בְּכוּלּוֹ** הרי הוא **טָהוֹר, אַף כָּאן נַמִּי** – בנגעי בגדים, אם **פָּרַח** [–התפשט] הנגע **בְּכוּלּוֹ** הרי הוא **טָהוֹר.** ורבנן חולקים על רבי יונתן בן אבטולמוס וסוברים שלא נאמר דין טהרת הפריחה בנגעי בגדים. ובמחלוקת זו אפשר לפרש שנחלקו הזקן ממרא והסנהדרין.

הגמרא מסיימת את התירוץ: הרי נתבאר שהפסוק 'בין נגע לנגע', ניתן לפרשו שנחלקו הזקן ממרא והסנהדרין באחת מן המחלוקות האלה, **אֶלָּא הָכָא** – אבל כאן, כלומר, מה שנאמר 'בין דם לדם', **אִי דָּם טָהוֹר לֵיכָּא** – אם נאמר שאין כלל דם טהור, אלא כל הדמים שהאשה רואה טמאים הם, **כְּמַאי פְּלִיגִי** – במה אפשר לפרש שנחלקו הזקן ממרא והסנהדרין. אלא מוכח שיש גם דם טהור, ופירוש הפסוק הוא, שהזקן ממרא נחלק עם הסנהדרין באחד מן הדמים אם הוא טמא או טהור.

הגמרא מבררת מנין שהדם האדום הוא הטמא: **וּמַאי דְּהָנֵי טָהוֹרִין וְהָנֵי טְמֵאִין,** כלומר, מאחר שנתברר שיש דמים טהורים ודמים טמאים, מנין שהדמים השנויים במשנתנו, הם הטמאים, ושאר הדמים הם הטהורים. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר קְרָא** (מלכים ב' ג כב), בנס שהיה בימי יהושפט שהטעה ה' את מואב לחשוב שהמלכים שבאו להלחם עמם הרגו איש את רעהו 'וַיֵּרְאוּ **מוֹאָב אֶת הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם',** לְמֵימְרָא – פסוק זה בא ללמד **דְּדָם אָדוֹם הוּא** – שכל מקום שנאמר בתורה דם, הכוונה לדם אדום. וכל הדמים השנויים במשנתנו אדומים הם.

הגמרא מבררת מנין שכל הדמים האדומים טמאים הם. מקשה הגמרא: מאחר ונלמד מן הפסוק שדם אדום הוא, **אֵימָא** – נאמר שרק הדם **הָאָדוֹם** ביותר, שצבעו הוא כדם המכה המובא במשנתנו מטמא, **וְתוּ לֵא** – אבל שאר הדמים השנויים במשנתנו, שאינם אדומים כל כך, לא יטמאו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אָמַר קְרָא** – נאמר בפסוק (ויקרא יב ז) בדיני יולדת, 'וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ', ונאמר (שם כ יח), בעונש הבא על אשה נדה 'וְהִוא גִּלְּתָה אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ', ומאחר ו'דמיה' הוא לשון רבים, נמצא שמשמעותה היא לפחות שני מיני דמים, **וְהֵיכִי כָּאן,** משני הפסוקים יחד, ריבוי **לְאַרְבָּעָה** מיני דמים. אבל המינים שאדמומיתם פחותה מהם, אינם דם והם טהורים.

מקשה הגמרא: **וְהָא אָנַן חֲמִשָּׁה תְּנַן** – והלא במשנתנו שנינו שיש חמשה מיני דמים הטמאים, ומנין לנו לטמאות את מין הדם החמישי. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא,** הדם **הַשָּׁחוֹר** ששנינו במשנתנו אינו צריך ריבוי, לפי שאינו שחור בעצמותו, אלא **אָדוֹם הוּא,** כלומר, מתחילתו אדום היה, **אֶלָּא** שֶׁאחרי שיצא מגוף האשה **לָקָה** והשחיר], ונמצא שלעולם מיני דמים הטמאים הם ארבעה בלבד.

הגמרא מביאה ראיה לביאור זה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן בברייתא כמו שאמר רבי חנינא, דם שמראיתו **שָׁחוֹר כַּחֶרֶת** – כשחרורית החרת הניתן בדיו שחור, או **עָמוֹק מִכֵּן** – כהה יותר מזה, **טָמֵא.** אבל אם **דֵּיהָה,** כלומר, שמראית הדם פחות שחורה מחרת, **אֲפִילּוּ** שצבעו **כַּכָּחוֹל, טָהוֹר,** משום שאינו שחור כחרת. מבארת הברייתא, ודם **שָׁחוֹר** זֶה ששנינו שהוא טמא, **לֹא מִתְּחִלָּתוֹ הוּא מַשְׁחִיר** – אינו שחור מתחילת בריאתו, שכן אין טמא אלא הדם האדום, **אֶלָּא** בזמן שהיה בגוף האשה היה אדום, **וּכְשֶׁנֶּעֱקַר** [–כשיצא] מן הגוף **הוּא** לוקה **וּמַשְׁחִיר. מָשָׁל** – וזה דומה **לְדָם** היוצא מן הגוף על ידי **מַכָּה,** שאף אם בעת הוא נראה שחור, לא היה כך מתחילתו, אלא אדום היה, ורק **לִכְשֶׁנֶּעֱקַר** מן הגוף **הוּא מַשְׁחִיר.**

שנינו במשנה: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אַף** הדם הנראה **כְּמֵימֵי תִּלְתָן** וכמימי בשר צלי, טמא. הגמרא מבארת את טעמם. מקשה הגמרא: **וְלֵית לְהוּ לְבֵית שַׁמַּאי** – וכי בית שמאי אינם סוברים שממה שנאמר בתורה 'דְּמֶיהָ דָּמֶיהָ', כלומר, פעמיים תיבת 'דמיה', יש ללמוד שהֲרֵי **כָּאן אַרְבָּעָה** מיני דם המטמאים, כמו שנתבאר לעיל, ואם כן הרי נתמעטו מכך כל מיני הדם שאדמומיתם פחותה מצבע ארבעת מיני הדם שמנה תנא קמא, והיאך הם מטמאים גם הדם הנראה כמימי תלתן וכמימי בשר צלי. מתרצת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תוכל ליישב זאת כך, שאכן **לֵית לְהוּ** – בית שמאי אינם סוברים שמ'דמיה דמיה' ניתן לרבות ארבעה מיני דמים בלבד, לפי שדמים אלה נתרבו מפסוק אחר. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, **אִית לְהוּ** – שבית שמאי גם כן סוברים שמ'דמיה דמיה' אין לרבות אלא ארבעה מיני דם, ומה שהם מטמאים את הדם הנראה כמימי תלתן וכמימי בשר צלי, הוא מטעם אחר, שכן **מִי** [–וכי] **לֹא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא,** שהדם **הַשָּׁחוֹר אָדוֹם הוּא,** כלומר, מתחילתו אדום היה, **אֶלָּא** שֶׁלָּקָה אחרי שיצא מגוף האשה, **הָכָא נַמִּי** – וכמו כן סוברים בית שמאי כאן, בדם הנראה כמימי תלתן וכמימי בשר צלי, שאדום היה מתחילתו, **וּמִלְּקָא הוּא דְּלָקֵי** – אלא שלקתה מראיתו אחרי שיצא מגוף האשה.

שנינו במשנה: **וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין** הדם הנראה כמימי תלתן וכמימי בשר צלי. הגמרא מבררת במה חולקים בית הלל על תנא קמא. מקשה הגמרא: הרי שיטת בית הלל **הֵיינוּ** – היא עצמה גם שיטת **תַּנָּא קַמָּא,** כלומר, מה הוסיפו בית הלל לטהר יותר מן התנא קמא, שכן גם לפי התנא קמא רק חמשת מיני הדמים שנמנו בתחילת המשנה טמאים, ולא הדם הדומה לצבע תלתן ולמימי בשר צלי. מתרצת הגמרא: **אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש הבדל בין השיטות

רואים במוחש אשר אין הדבר תלוי אלא **ברצונו** של האדם, כי תמיד **היכולת** ביד האדם להוסיף במעמדו ומצבו אתמול, וכן מיום ליום.
ממכתב כ"ו תשרי, תשט"ז

אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, שמואל ורב יצחק כן נחלקו, **וּבְשָׁחוֹר גּוּפֵיהּ קָמִיפַּלְגִי** – ונחלקו באופן הבדיקה של צבע השחור עצמו, אם על גבי מטלית לבנה או על גבי בגד אדום.

שנינו במשנה, שדם שחור שצבעו עמוק מן החרת טמא, ואם דיהה ממנו טהור. הגמרא דנה אם גם בשאר צבעי הדם יש חילוק בזה: **אָמַר עוּלָּא, כּוּלָּן** – כל צבעי הדם ששנינו שהאשה נטמאת בהם, אם היה הדם **עָמוֹק מִכֵּן** – אדום יותר משיעור האדמימות ששנינו בהם **טָמֵא**, ואם הדם **דֵּיהֶה מִכֵּן** – יותר בהיר מהם, **טָהוֹר, כַּשָּׁחוֹר** – כמו ששנינו לגבי הצבע השחור).

מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי שְׁנָא שָׁחוֹר דְּנָקֵט** – מדוע התנא נקט במשנה דין זה בדווקא לענין הצבע השחור. מתרצת הגמרא: לולא שהתנא היה שונה במפורש דין זה בדם השחור, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, **שהוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא** שהטעם שדם שחור טמא, הוא משום שדם **שָׁחוֹר** אינו שחור בעצמותו, אלא **אָדוֹם הוּא** – היה מתחילתו, **אֶלָּא שֶׁלְּקָה** לאחר שיצא מן האשה, **הֵילְכָךְ אֲפִילּוּ דֵּיהֶה מִכֵּן נַמִּי לִיטַמֵּא** – צבע שחור שהוא יותר בהיר מחרת יטמא את האשה, משום שגם הוא היה אדום ולקה, **קָמַשְׁמַע לָן** – משמיענו התנא שאינו כן, אלא אף בשחור אם הוא פחות מכחרת טהור. והטעם משום שאין דרך דם אדום שלקה להיות בהיר, ובודאי כך היה מתחילתו. אבל לעולם נוהגים חילוקים אלו גם בשאר הצבעים שהובאו במשנתנו.

הגמרא מביאה שרבי אמי חולק על עולא: **רַבִּי אַמִּי בַּר אַבָּא אָמַר, וְכוּלָּן** – כל צבעי האדום, אם היה הדם יותר **עָמוֹק מִכֵּן** – משיעור האדמימות ששנינו בהם, **טָמֵא**, וכן אם **דֵּיהֶה מִכֵּן** – שהיה בצבע בהיר יותר מהם, **נַמִּי טָמֵא** – גם בזה טמא, **חוּץ מִן הַשָּׁחוֹר**, שרק לגביו נאמר 'דיהה מכן טהור'. מקשה הגמרא: **אֶלָּא מַאי אַהֲנֵי שִׁיעוּרֵיהּ דְּרַבָּנָן** – אם כן מה הועילו חכמים בששנו את כל צבעי האדום, מאחר שאף אם הם יותר בהירים מהם טמאים הם. מתרצת הגמרא: התנא שנה את כל צבעי האדום ללמדנו שהדם טמא רק אם יהיה אדום כמו אחד מן הצבעים האדומים ששנינו, או שיהיה מעט יותר בהיר מהם, **לְאַפּוּקֵי דֵּיהֶה דְּדֵיהֶה** – להוציא הדם שהוא בהיר הרבה מאחד מן הצבעים, שאינו טמא.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בענין זה: **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי** – ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **רַמִּי בַּר אַבָּא אָמַר, וְכוּלָּן** – כל צבעי האדום ששנינו, **עָמוֹק מִכֵּן** – אם היה הדם יותר אדום מהם **טָהוֹר**, וכן אם **דֵּיהֶה מִכֵּן** – היה הדם בהיר יותר מהם **טָהוֹר, חוּץ מִשָּׁחוֹר**, ששנינו בו שאם היה עמוק ממנו טמא, ואם היה בהיר ממנו טהור. **וּלְחָכֵי מְהַנֵּי שִׁיעוּרֵיהּ דְּרַבָּנָן** – ולזה הועילו חכמים במה שביארו את שיעורי האדום, שכן רק אם הדם דומה להם טמא, אבל מה שהוא יותר או פחות מהם, טהור.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בענין השינוי בשאר מראות דמים: **בַּר קַפָּרָא אָמַר, וְכוּלָּן** – כל שאר מראות הדם, אם היה **עָמוֹק מִכֵּן** – יותר אדום מהשיעור ששנינו, **טָמֵא**, ואם **דֵּיהֶה מִכֵּן, טָהוֹר**, חוּץ **מִמֻּזָג** – מדם שהוא דומה למראה של יין מזוג במים, **שֶׁעָמוֹק מִכֵּן טָהוֹר**, וכן אם **דֵּיהֶה מִכֵּן טָהוֹר**.

בַּר קַפָּרָא אֲדֵיהוּ לֵיהּ – הביאו לפניו דם שמתחילה היה צבעו כיין מזוג, אלא שהחלישו אותו עד שנהיה יותר בהיר ממנו. **וְדָכֵי** – וטיהר אותו. **אַעֲמִיקוּ לֵיהּ וְדָכֵי** – וכן הביאו לפניו דם אחר, שמתחילה גם כן היה צבעו כיין מזוג אלא שהאדימו אותו עד שנהיה יותר כהה ממנו, וטיהר גם בזה, כשיטתו. **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כַּמָּה נְפִישׁ גַּבְרָא דְּלִבֵּיהּ כְּמִשְׁמַעְתֵּיהּ** – כמה גדול אדם זה, שלבו לא ירא לפסוק כשמועתו).

שנינו במשנה: **וּכְרָכֵן כַּרְכּוֹם** – כצמח הכרכום כשגדל בפינת הגן. הגמרא מבארת באיזה אופן בודקים בו: **תָּנָא**, מה שבודקים דם אשה בכרכום היינו כשהוא **לַח, וְלֹא** כשהוא **יָבֵשׁ**, מפני שצבעו משתנה כשהוא יבש.

הגמרא דנה באיזה עלים שבכרכום בודקים. מקשה הגמרא: **תָּנֵי חֲדָא** – בברייתא אחת, שאין בודקים אלא **כַּתַּחְתּוֹן** – בצבע העלה התחתון של הכרכום, **וְלֹא כְּעֶלְיוֹן** – ואין בודקים בעלה העליון שלו. **וְתַנְיָא אִידָךְ** – בברייתא אחרת שאין בודקים אלא **כְּעֶלְיוֹן** – בצבע העלה העליון, **וְלֹא כַּתַּחְתּוֹן**. **וְתַנְיָא אִידָךְ**, שאין בודקים את הדם אלא **כְּעֶלְיוֹן** – בצבע העלה העליון של הכרכום, **וְכָל שֶׁכֵּן כַּתַּחְתּוֹן** – שבודקים בעלה התחתון. **וְתַנְיָא אִידָךְ**, שאין בודקים את הדם אלא **כַּתַּחְתּוֹן** – בצבע העלה התחתון, **וְכָל שֶׁכֵּן כְּעֶלְיוֹן**. וקשה שיש סתירה בין הברייתות.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, תְּלָתָא דְּרֵי וּתְלָתָא טַרְפָּן הָוְיִין** – לצמח הכרכום יש שלש שורות של עלים, ובכל שורה יש שלשה עלים. ואם תרצה לבדוק את הדם בכרכום, **נְקוֹט דְּרָא מְצִיעָאָה וְטַרְפָא מְצִיעָתָא בִּידָךְ** – תפוס בידך את השורה האמצעית שבכרכום לבדוק בה, ותבדוק בעלה האמצעי שבאותה שורה, לפי שעלה זה הוא המובחר ביותר לבדוק בו. אמנם, כל העלים שבשורה האמצעית כשרים לבדוק בהם. ולפי זה מתורצת הסתירה שבין הברייתות. ששתי הברייתות הראשונות אינן דנות באיזה עלים יש לבדוק אלא באיזו שורה, ומה ששנינו 'כתחתון ולא כעליון', היינו שצריך לבדוק בשורה האמצעית שנקראת 'תחתון' כלפי השורה העליונה. ומה ששנינו 'כעליון ולא כתחתון', היינו שצריך לבדוק בשורה האמצעית שנקראת 'עליון' כלפי השורה התחתונה. ולמדנו משתי הברייתות שאין כשר לבדוק אלא בשורה האמצעית. ומה ששנינו 'כתחתון וכל שכן כעליון', שמשמע שגם התחתון וגם העליון כשרים לבדוק בהם אלא שהעליון משובח, אין כוונת הברייתא לבאר באיזה שורה בודקים, אלא באיזה עלים שבשורה האמצעית בודקים. ופירוש הברייתא הוא שבודקים בעלה התחתון, כלומר, האחרון בשורה שהוא מראה ברור, וכל שכן שבודקים בעלה העליון ממנו דהיינו העלה האמצעי שהוא ברור מאד. ומה ששנינו 'כעליון וכל שכן כתחתון' היינו שבודקים בעלה העליון, הראשון בשורה, וכל שכן שבודקים בעלה התחתון שהוא העלה האמצעי. ויוצא מדברי הברייתות שאפשר לבדוק רק בשורה האמצעית, ובשורה האמצעית עדיף לבדוק בעלה האמצעי, אך אפשר לבדוק גם בשאר העלים שבשורה זו.

הגמרא מבארת תנאי נוסף בכרכום בכדי לבדוק בו: **כִּי אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ** – כאשר היו התלמידים באים לפני רבי אבהו, **אָמַר לְהוּ, כְּגוּשַׁיְיהוּ שָׁנִינוּ** – מה ששנינו שבודקים בכרכום, אין זה אלא כשהוא מחובר לאדמה שגדל בה, ולא לאחר שנתלש.

שנינו במשנה: **וּכְמֵימֵי אֲדָמָה**. הגמרא מבארת באיזה אופן בודקים בה: **תָּנוּ רַבָּנָן** מה ששנינו **כְּמֵימֵי אֲדָמָה**, פירושו שמֵ**ביא אֲדָמָה שֶׁמֵּנָּה** מִמקום הנקרא **בְּקִעַת בֵּית כֶּרֶם** שעפרו אדום, ונותנה בכלי, **וּמַצִּיף עָלֶיהָ מַיִם** – ונותן מים בכלי עד שיצופו המים למעלה מן האדמה, ואם ידמה הדם לצבע המים הללו טמאה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר** מביא אדמה **מִבְּקִעַת יוֹדְפַת, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִבְּקִעַת סַכְנֵי, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אַף מִבְּקִעַת גִּנּוֹסָר וְכִיוֹצֵא בָהֶן.**

תַּנְיָא אִידָךְ – שנינו בברייתא אחרת, שפירוש 'וּכְמֵימֵי אֲדָמָה' הוא שמֵ**ביא אֲדָמָה שֶׁמֵּנָּה מִבְּקִעַת בֵּית כֶּרֶם, וּמַצִּיף עָלֶיהָ מַיִם** עד שיהיו למעלה מן האדמה כְּשיעור העובי של **קְלִיפַּת הַשּׁוּם. וְאֵין שִׁיעוּר לַמַּיִם** שצריך לתת בכלי, **מִשּׁוּם דְּאֵין שִׁיעוּר לֶעָפָר**, אלא יביא כמה אדמה שירצה, מעט או הרבה, ויציף על האדמה מים, עד שיעלו המים למעלה מן האדמה כעובי קליפת השום.

הברייתא מבארת פרט נוסף בבדיקה במימי אדמה: **וְאֵין בּוֹדְקִין אוֹתָן צְלוּלִין**, כלומר, כשהמים צלולים מחמת שהאדמה שקועה בתחתית הכלי, **אֶלָּא עֲכוּרִין**, כלומר, כשהאדמה מעורבת היטב במים, שאז נכנס מראה האדמה לתוך המים. ואם **צָלְלוּ** המים, על ידי שחוזרה האדמה ושקועה לתחתית הכלי, **חוֹזֵר וְעוֹכְרָן** – חוזר ומערבב את האדמה לתוך המים. **וּכְשֶׁהוּא עוֹכְרָן** – כשהוא מערבב את האדמה במים, **אֵין עוֹכְרָן כְּיָד, אֶלָּא בְּכֶלִי**, כגון בכף.

הגמרא מבררת מה בא התנא למעט: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני

המשך ביאור למס' נדה ליום שלישי עמ' ב

הגמרא מבררת האם אשה נאמנת לומר שהחכם טיהר לה דמה. שואלת הגמרא: **וּמִי מְהֵימְנִי** – והאם ילתא נאמנת לומר שרבה בר בר חנה היה מתיר לה דם בזה, כלומר, האם אין חוששים שמא טועה היא בדמיונה והדם שראתה עכשיו אינו דומה לדם שטיהר לה מקודם. משיבה הגמרא: **אִין** – אכן, נאמנת היא, **וְהָתַנְיָא** – וכך שנינו בברייתא, **נֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה לוֹמַר** – אשה שראתה דם ונאבד ואינה יודעת אם היה טמא או טהור, נאמנת לומר על דם אחר, שלה או של חברתה, דם בצבע דם **כָּזֶה רָאִיתִי וְאִבַּדְתִּיו**, ואם הדם הזה טהור מטהרים אותה. ואין חוששים שמא היא טועה בדמיונה והדם שראתה לא היה דומה לדם זה. ומוכח מכך שאשה יודעת להבחין בין הדמים. ולכן גם האמין רב יצחק למה שאמרה לו ילתא שרבה בר בר חנה היה מטהר לה דם הדומה לדם שראתה עכשיו].

הגמרא דנה אם אשה נאמנת לטהר את דם חברתה: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, אשה שראתה דם, והראתה אותו לחברתה, ואמרה לה חברתה, דם בצבע **כָּזֶה טַהֵר אִישׁ פְּלוֹנִי הַחָכָם**, ולפיכך גם את טהורה. **מַהוּ** – האם נאמנת בזה לטהר אותה או לא].

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, **נֶאֱמֶנֶת אִשָּׁה** שראתה דם ונאבד, **לוֹמַר** על מראה דם אחר שלה או של חברתה, דם בצבע **כָּזֶה רָאִיתִי וְאִבַּדְתִּיו**, ואם הדם שלפנינו טהור מטהרים אותה. הרי שאשה יודעת להבחין במראות דם, ואם כן אף לחברתה תהא נאמנת.

דוחה הגמרא: **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר בברייתא, משום **דְּלִיתֵיהּ לְקַמָּהּ** – שהדם שראתה אינו לפנינו ולכך סומכים עליה. אבל אם הדם לפנינו ואפשר להראותו לחכם, שמא אין סומכים על חברתה.

הגמרא מביאה ראיה נוספת לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע, דְּיַלְּתָא אֵיתָא** [–הביאה] **דְּמָא לְקַמֵּיהּ דְּרִבָּה בַּר בַּר חָנָה, וַטְמֵי לָהּ**, ואחר כך הביאה את הדם **לְקַמֵּיהּ דְּרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה וְדַכֵּי** [–וטיהרו] **לָהּ**, והקשינו לעיל על מעשה זה, **וְהֵיכִי עָבִיד הָכִי רב יצחק**, לטהר מה שטימא רבה בר בר חנה, **וְהָתַנְיָא חָכָם שֶׁטִּמֵּא אֵין חֲבֵירוֹ רַשַּׁאי לְטַהֵר וכו'**, **וְאָמְרִינַן** – ואמרנו ביישוב הקושיא, שרב יצחק בתחילה **טַמּוּיֵי הֲוָה מְטַמֵּי לָהּ**, משום כבודו של רבה בר בר חנה, **וּכְיָון דְּאָמְרָה לֵיהּ** ילתא, **דְּכָל יוֹמָא** היה רבה בר בר חנה **מְדַכֵּי לָהּ כִּי הַאי גַּוְנָא, וְהַאִידְּנָא** – ומה שהיום טימא לה, **הוּא** משום **דְּחָשׁ בְּעֵינֵיהּ, חָדַר דַּכֵּי לָהּ** – לכך חזר רב יצחק וטיהר לה. והיה עולה בדעתנו לומר שמה שטיהר לה רב יצחק, הוא לפי שהאמין למה שאמרה לו שרבה בר בר חנה תמיד היה מטהר דם כזה. מסיימת הגמרא את הקושיא: **אִלְּמָא, מְהֵימְנָא לָהּ** – מוכח מכך שמאמינים לאשה אף כשהדם לפנינו. ואם כן הוא הדין שתהא נאמנת לגבי דם חברתה, אף כשהוא לפנינו.

דוחה הגמרא: **רַב יִצְחָק בַּר יְהוּדָה** לא סמך על דיבורה של ילתא, אלא **אַגְּמָרֵיהּ קָמָךְ** – סמך על מה שהוא עצמו קיבל מרבותיו שדם כזה הוא טהור. ומה שטימא בתחילה הוא משום כבודו של רבה בר בר חנה. וכשאמרה לו שרבה בר בר חנה טימא רק משום המיחוש שבעיניו, חזר להורות כפי שקיבל שהוא טהור. אבל אם הוא עצמו היה מסופק בזה, שמא לא היה סומך על מה שאמרה לו ילתא שרבה בר בר חנה היה מטהר דם כזה, לפי שכשהדם לפנינו אין מאמינים לאשה].

הגמרא מביאה מעשה מרבי שחזר בו ממה שהורה במראה דם: **רַבִּי רָאָה דָּם בַּלַּיְלָה** לאור הנר, **וְטִימֵּא** אותו, לפי שהיה נראה לו שהוא דם טמא. חזר **וְרָאָה** את אותו דם **בַּיּוֹם, וְטִיהֵר** אותו, לפי שאז היה נראה לו שהוא דם טהור. והיה עולה על דעתנו לומר, שמה שחזר וראה אותו ביום הוא לפי שמה שטימא בלילה לא היה אלא מספק, מפני שאין בודקים לאור הנר. **הִמְתִּין** ביום עוד **שָׁעָה אַחַת, וְחָזַר וְטִימֵּא** את אותו הדם. והיה עולה על דעתנו שלא ראה רבי שוב את הדם, אלא חשש שמא באמת מה שראה בלילה היתה זו ראייה טובה והדם טמא, ומה שביום היה נראה טהור הוא לפי שהתייבש ולכך השתנה מראהו מבלילה, ואילו היה לח, היה נראה טמא גם ביום. לאחר שטימא, **אָמַר** רבי, **אוֹי לִי, שֶׁמָּא טָעִיתִי** במה שחזרתי וטימאתי, שכן הואיל ועכשיו מראהו טהור, הרי הוא טהור.

מקשה הגמרא: מדוע נקט רבי לשון ספק **'שֶׁמָּא טָעִיתִי'**, והרי **וַדַּאי טָעָה** בזה, **דְּתַנְיָא, לֹא יֹאמַר הַחָכָם** כשמראים לו דם יבש והוא נראה טהור, **אִילּוּ הָיָה** דם זה לֵח, **הָיָה וַדַּאי טָמֵא, אֶלָּא (אמר)** אֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת, וכיון שעכשיו נראה לו שהוא טהור, אין לו לטמאות. ולפיכך גם רבי מאחר שכשראה את הדם ביום היה נראה לו שהוא טהור לא היה לו לחזור ולטמא אותו מפני החשש שמא בלילה כשהיה לח היה טמא.

מתרצת הגמרא: **מְעִיקָּרָא אַחְזְקֵיהּ בְּטָמֵא** – בתחילה כשראה רבי את הדם בלילה, לא טימא אותו מספק בלבד, אלא בתורת ודאי, לפי שראיית הלילה היתה ברורה, שכן רבי סובר שבודקים דם לאור הנר. **וּכֵיוָן דַּחֲזָא לְצַפְרָא דְּאִשְׁתַּנֵּי** – ומאחר שראה בבוקר שהשתנה צבעו והלבין, **אָמַר** (ליה), דם זה **וַדַּאי טָהוֹר הֲוָה** גם בלילה, כלומר, לא עכשיו הלבין, אלא גם בלילה כך היה, **וּבַלַּיְלָה הוּא דְּלֹא אִתְחֲזִי שַׁפִּיר** – אלא שבלילה לא היה נראה ברור. ולכן חזר וטיהר אותו. **וּכֵיוָן דַּחֲזָא דְּהָדַר אִשְׁתַּנֵּי** – וכיון שראה שבהמשך היום המשיך הדם להשתנות ולהלבין, **אָמַר, הַאי** – דם זה **טָמֵא הוּא**, וכמו שהיה נראה בלילה, שכן היתה ראיית הלילה ראייה טובה. **וּמִפְּכָח הוּא דְּקָא מְפַכַּח וְאָזֵיל** – ומה שהשתנה צבעו ביום, הוא משום שמראה האדמומית שלו עובר ממנו, ולכך חזר רבי לטמאו. והואיל וכבר ראה רבי מקודם את הדם בלילה לאור הנר והיה נראה לו טמא, לא היה עליו לפסוק כפי מה שראה ביום.

הגמרא מבררת באיזה אור צריך לראות את הדם. מספרת הגמרא: **רַבִּי בָּדִיק** – בדק דם **לְאוֹר הַנֵּר**], **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵף בָּדִיק בְּיוֹם הַמְעוּנָּן** – ביום שהעננים כיסו את השמים, והיה בודק ביום כזה **בֵּינֵי עַמּוּדֵי** – בין עמודי בית המדרש, אף שלא היה שם אור גדול. **אָמַר רַב אַמִּי בַּר שְׁמוּאֵל, וְכוּלָּן** – כל מראות הדם, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתָן אֶלָּא בֵּין חַמָּה לְצֵל** – בין האור המגיע מהשמש, לצל. מבארת הגמרא פירוש 'בין חמה לצל': **רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ** מפרש שהכוונה היא שרואה את הדם **בַּחַמָּה** – כשהשמש מאירה, **וּבְצֵל יָדוֹ** – ונותן את הדם על ידו האחת ומיצל עליו בידו השניה, ובודק].

שנינו במשנה: **וְכַמָּזוּג, שְׁנֵי חֲלָקִים כו'** מים ואחד יין, מן היין השרוני.

הגמרא מבארת סוג נוסף של יין שבודקים בו: **תָּנָא** – שנינו בברייתא,

---

ידוע פירוש תורת החסידות בלשון הכתוב הקורא לאדם **מהלך** – כי זה מתפקידו וסימן לחיות אשר בו, כי מיום היוולדו מתגדל ומתפתח.

ממכתב כ"ו תשרי, תשט"ז

המשך ביאור למס' נדה ליום רביעי עמ' ב

מפרשת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא**, ודברים אלו נאמרו, **בְּחַתִּיכָה לְבָנָה** – כאשר החתיכה שהפילה היתה לבנה, שמין בשר היא, אבל אם היתה החתיכה בגוון אחר, אינה טמאה טומאת לידה. **וְכֵן כִּי אֲתָא זוּגָא דְּמִן חַדְרֵיב** – כשבא זוג תלמידי חכמים מבני המקום 'חדייב', **אֲתָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ** – בא אותו הזוג והביא ברייתא בידיו כדברי רב חסדא, וכך שנו בה, **הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה לְבָנָה, קוֹרְעָהּ** – קורע את החתיכה ובודק, **אִם יֵשׁ בָּהּ עֲצָם**, הרי חתיכת נפל היא **וְאִמּוֹ טְמֵאָה** טומאת לֵידָה. ומוכח מברייתא זו כרב חסדא שגם כשנמצאה עצם אינה טמאה לידה אלא אם היתה החתיכה לבנה].

הגמרא מביאה דעה נוספת בענין חתיכה שנמצא דם בתוכה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה** ולא ראתה עמה דם, **קוֹרְעָהּ** – קורע את החתיכה ובודק, **אִם יֵשׁ בָּהּ דָּם אָגוּר** – דם מרובה כנוס בתוכה, **טְמֵאָה** מחמתו טומאת נדה, **וְאִם לָאו**, אף על פי שנמצא בתוכה מעט דם, הרי זו **טְהוֹרָה**.

מפרשת הגמרא: רבי שמעון בן יוחי סובר **כְּסוּמְכוּס** שטימא מחמת דם הנמצא בחתיכה, ולא כחכמים במשנתינו הסוברים שרק דם שעמה מטמא ולא דם שבתוכה, **וְקִילָּא מִכּוּלְּהוּ** – אך מבין הסוברים שדם החתיכה מטמא, רבי שמעון בן יוחי הוא המיקל מכולם, מפני שלדעת רבי אחא אפילו כשלא נמצא בתוכה דם ממש אלא שתוכה מאדים טמאה, ולדעת סומכוס אם נמצא דם ממש, ואפילו כל שהוא, טמאה, ולרבי שמעון בן יוחי אינה טמאה עד שימצא דם אגור בתוכה, אבל אם נמצא מעט דם הרי זו טהורה.

הגמרא מביאה ספק בדין 'ראתה דם בשפופרת': **בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יִרְמְיָה מֵרַבִּי זֵירָא** – שאל רבי ירמיה את רבי זירא, אשה **הָרוֹאָה דָּם** שיצא ממקורה **בְּתוֹךְ שְׁפוֹפֶרֶת**, כגון שהכניסה קנה חלול באותו מקום, ונמצא בתוכו דם, **מַהוּ** – מה דינה, האם נטמאה טומאת נדה או לא. וצדדי הספק הם, האם נאמר שמאחר שנאמר בפרשת טומאת נדה (ויקרא טו יט) 'וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בְּבְשָׂרָהּ', יש לדייק מכך שדווקא אם זב הדם דרך כותלי בית הרחם, ללא דבר מפסיק, בזה אמרה תורה שתהא טמאה טומאת נדה, שהרי 'בְּבְשָׂרָהּ' **אָמַר רַחֲמָנָא** – אמר הכתוב, **וְנִלמד מזה** שדווקא באופן זה טמאה **וְלֹא** כשזב הדם **בְּשִׁפּוֹפֶרֶת** ולא נגע בכותלי בית הרחם. **אוֹ דִּלְמָא** – שמא נאמר, **הַאי** – תיבה זו, 'בְּבְשָׂרָהּ', **מִיבְּעֵי לֵיהּ** – נצרכה ללמד שֶׁהאשה **מְטַמְּאָה** בטומאת נדה בעוד הדם **מִבִּפְנִים** – בפרוזדור של בית הרחם, כְּשם שטמאה כשהדם **בַּחוּץ** – מחוץ לגופה, ואינה דומה לזב ובעל קרי שאינם נטמאים בעוד טומאתם מבפנים עד שתצא לחוץ. ואם כן לא נותר לנו מקור ללמוד ממנו לטהר את הרואה בשפופרת.

רבי זירא פושט את הספק מתוך דרשת הכתוב: **אָמַר לֵיהּ** רבי זירא לרבי ירמיה, הרואה בשפופרת אינה נטמאת, מפני ש'בְּבְשָׂרָהּ' **אָמַר רַחֲמָנָא**, ומיעוט הוא, שדווקא כשראתה בבשרה ממש נטמאת **וְלֹא** כשראתה **בַּשְּׁפוֹפֶרֶת**, ובהכרח יש לדרוש כך, **דְּאִי** – שאילו תיבת 'בְּבְשָׂרָהּ' **מִבְּעֵי לֵיהּ** – היתה נצרכת רק ללמד את הדין שֶׁהנדה **מִטַּמְּאָה מִבִּפְנִים כְּבַחוּץ, אִם כֵּן נִימָא קְרָא** – היה לו לפסוק לומר ('בַּבָּשָׂר'), **מַאי** – ומדוע ששינה הפסוק לכתוב 'בְּבְשָׂרָהּ', **שְׁמַע מִינָּהּ** – יש ללמוד מכך **תַּרְתֵּי** – את שתי הדרשות, גם שמטמאה מבפנים כבחוץ, וגם שאינה מטמאה בשפופרת.

הגמרא מקשה על דברי רבי זירא: כיצד אמר רבי זירא שהרואה דם בשפופרת אינה נטמאת, **וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, קוֹרְעָהּ** על מנת לבדוק, **אִם יֵשׁ בָּהּ דָּם אָגוּר** – אסוף, **טְמֵאָה** מחמת אותו הדם, **וְאִם לָאו, טְהוֹרָה**. ומוכח מדבריו שהדם מטמא טומאת נדה אף על פי שלא נגע בבשרה בכותלי בית הרחם, אלא יצא בתוך החתיכה, ומדוע לא יטמא דם שיוצא בתוך שפופרת].

מתרצת הגמרא: **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי כך נראה עתה בעיניך, ששפופרת וחתיכה דינם שוה, והלא יש לחלק **דְּהָתָם** כשראתה דם בחתיכה, כך הוא **דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּחֲתִיכָה**, ועל כן היא טמאה מחמתו, ואף על פי שלא נגע הדם בבשרה ממש הרי זה כמי שנגע בבשרה, מפני שמין במינו אינו חוצץ]. אבל **הָכָא** לענין רואה בשפופרת, הלא **אֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִרְאוֹת דָּם בַּשְּׁפוֹפֶרֶת**, וכיון שלא נגע הדם בבשרה, אינו מטמא.

הגמרא מבקשת לתלות את דין 'רואה בשפופרת' במחלוקת תנאים: **לֵימָא** – האם יש לומר שדין 'רואה בשְׁפוֹפֶרֶת' **תַּנָּאֵי הִיא** – תלוי במחלוקת תנאים, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הַמַּפֶּלֶת חֲתִיכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְלֵאָה** בתוכה דָּם, **אִם יֵשׁ עִמָּהּ דָּם** מחוץ לחתיכה, הרי האשה **טְמֵאָה** טומאת נדה, **וְאִם לָאו, טְהוֹרָה**. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, נאמר בפסוק (ויקרא טו יט) 'דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בְּבְשָׂרָהּ', ויש ללמוד מכך שדווקא כאשר זב הדם על בשרה ממש נטמאת, **וְלֹא** כאשר נמצא הדם **בַּשָּׁפִיר**, שהוא עור הולד קודם שנוצרו בו גידים עצמות ובשר, **וְכֵן לֹא** כשנמצא הדם **בַּחֲתִיכָה**, ולכן המפלת חתיכה מלאה דם טהורה.

הגמרא מפסיקה באמצע דברי הברייתא ומקשה עליה: לכאורה דברי **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַיְינוּ** – הם שוים לדברי **תַּנָּא קַמָּא**, שהרי שניהם טיהרו אשה שמצאה דם בחתיכה. מתרצת הגמרא: **אֵימָא** – אמור כך, כל דברי הברייתא רבי אליעזר הם, והוא הולך ומפרש את דבריו, המפלת חתיכה שלא נמצא עמה דם טהורה, מפני **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר** שיש לדרוש מהפסוק 'בְּבְשָׂרָהּ', שדווקא הרואה דם בבשרה טמאה, **וְלֹא בַּשָּׁפִיר, וְלֹא בַּחֲתִיכָה**.

הגמרא ממשיכה בהבאת סיום דברי הברייתא: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין** דם **זֶה** הנמצא בחתיכה **דַּם נִדָּה, אֶלָּא דַּם חֲתִיכָה** הוא, ואינו מטמא.

הגמרא מקשה על הברייתא, ומבארת את המחלוקת באופן שמחלוקתם היא גם לגבי דין רואה בשפופרת. מקשה הגמרא: הלא **תַּנָּא קַמָּא נַמִּי** – גם הוא **מַהוּרֵי מְטַהַר** – מטהר את המפלת חתיכה שנמצא דם בתוכה, ומה בין תנא קמא לחכמים.

אֶלָּא האם אין פירושה של הברייתא כך, **דְּפָלֵי פַּלּוּיֵי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – שההבדל בין תנא קמא לחכמים הוא במקרה שהפילה חתיכה שיש בה שורות שורות של בקעים מבחוץ, ונמצא דם באותם הבקעים, **שתַּנָּא קַמָּא סָבַר** שהטעם שדם הנמצא בחתיכה אינו מטמא, הוא מחמת גזירת הכתוב, שנאמר 'בְּבְשָׂרָהּ' ודורשים מכך שרק דם שנגע בבשר כותלי בית הרחם מטמא, **וְלֹא** דם הנמצא **בַּשָּׁפִיר, וְלֹא** הנמצא **בַּחֲתִיכָה**, שיש חציצה בין הדם לבין בשרה, ולטעם זה **הוּא** הַדִּין לְדם הנמצא **בִּשְׁפוֹפֶרֶת** שאינו מטמא, מאחר שלא נגע בבשרה. ולטעם זה **הָנֵי מִילֵּי** – דברים אלו אמורים רק **הֵיכָא דְּשִׁיעָא** – במקרה שהחתיכה חלקה, וכל הדם נמצא בתוכה ולא מבחוץ, **אֲבָל** כאשר החתיכה **פָּלֵי פַּלּוּיֵי** – בעלת בקעים מבחוץ, ומצוי דם גם בבקעים, הרי היא **טְמֵאָה, מַאי טַעְמֵיהּ** – ומה טעמו של החילוק בין חתיכה חלקה למבוקעת, מפני שכאשר החתיכה מבוקעת 'בְּבְשָׂרָהּ' **קָרֵינָא בֵּיהּ** – שדם הבקעים נוגע בבשרה, והוא בכלל מה שטימא הכתוב כשאמר 'דם יהיה זובה בבשרה'. וזו כוונת תנא קמא שאמר 'אם יש עמה דם טמאה, ואם לאו טהורה', אם יש דם מחוץ לחתיכה, כגון שהחתיכה מבוקעת, טמאה, ואם לאו, שהחתיכה חלקה והדם בתוכה, טהורה.

וְעל כך אָתוּ רַבָּנָן לְמִימַר – באו חכמים לחלוק ולומר, שאין טעם טהרת דם הנמצא בחתיכה מכח גזירת הכתוב, אלא מסברא, שאין דם זה דם נדות כלל, אלא דם חתיכה הוא, ואם כן **אַף עַל גַּב דְּפָלֵי פַּלּוּיֵי** – אף אם יש בקעים בחתיכה מבחוץ ודמה נוגע בבשר היא טהורה, מפני שאֵין **זֶה דַּם נִדָּה אֶלָּא דַּם חֲתִיכָה**. ויש לדייק מדבריהם, שדווקא בדם חתיכה הם מטהרים מפני שאינו דם נדות, **הָא** – אבל כשיוצא מגופה **דַּם נִדָּה, וַדַּאי** הוא **טָמֵא, וַאֲפִילּוּ** אם יצא **בַּשְּׁפוֹפֶרֶת נַמִּי** – גם כן הוא טמא].

ונמצא שמחלוקת רבי אליעזר וחכמים היא האם דם שבחתיכה טהור מטעם שאינו נוגע בבשרה, ואם כן גם דם שפופרת טהור, אבל דם שבבקעי חתיכה טמא. או שמא דם שבחתיכה טהור מפני שאינו דם נדה אלא דם חתיכה, בין אם הוא בתוכה או בבקעים שעליה, ואם כן דם שבשפופרת טמא מאחר שדם נדה הוא.

דוחה הגמרא את הראיה מהברייתא: **אָמַר אַבָּיֵי**, אין להוכיח מהברייתא שדין רואה בשפופרת תלוי במחלוקת תנאים, מפני שאפשר לפרש שכשראתה **בַּשְּׁפוֹפֶרֶת כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דִּטְהוֹרָה** – בין תנא קמא ובין חכמים סוברים שהיא טהורה,

המשך ביאור למס' נדה ליום חמישי עמ' ב

לידה, אם כן גם **הַמַּפֶּלֶת דְּמוּת תִּנִּין** [–דג גדול] **תְּהֵא אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה, הוֹאִיל וְנֶאֱמַר** גם **בּוֹ** לשון **יְצִירָה** כְּשם שנאמר **בְּאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם א כא) 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים', וכיון שנאמר בו לשון 'בריאה' ראוי שיהיה דינו כאדם שנאמר בו לשון 'יצירה', ואילו במשנתינו שנינו שהמפלת כדמות דגים אינה טמאה לידה.

מתרצת הגמרא: **אָמְרִי** – אמרו בני הישיבה, **דָּנִין** ללמוד בגזירה שוה, 'יְצִירָה' מִ'יְצִירָה', **וְאֵין דָּנִין** ללמוד 'בְּרִיאָה' מִ'יְצִירָה'. ועל כן רק בהמה חיה ועוף שנאמרה בהם 'יצירה', למדים מאדם שנאמרה בו 'יצירה', אבל תנין שלא נאמר בו 'יצירה' אלא 'בריאה', אינו נלמד מ'יצירה' שנאמרה באדם.

הגמרא דוחה שעל פי כללי גזירה שוה יש ללמוד 'בריאה' מ'יצירה'. מקשה הגמרא: **מַאי נָפְקָא מִינָּהּ** – איזה חילוק יש לענין זה בין לשון 'בריאה' ללשון 'יצירה', **הָא תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – והלא שנינו ברייתא שנאמרה בבית מדרשו של רבי ישמעאל (תורת כהנים מצורע פרשה ז ה"ז), נאמר לענין נגעי בתים, בשעה שהכהן בא לבדוק את הנגע לאחר שבעה ימי הסגר, 'וְשָׁב הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת' (ויקרא יד לט), ונאמר עוד להלן שם (שם יד מד) 'וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּבָיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת טָמֵא הוּא'. ואף שנקט הכתוב בלשונות שונים, מכל מקום **זוֹ הִיא** 'שִׁיבָה' **זוֹ הִיא** 'בִּיאָה' – משמעות שיבת הכהן וביאת הכהן האמורים כאן היא משמעות אחת, שהכהן בא מביתו אל הבית המנוגע לבדקו, לכן יש ללמוד גזירה שוה זה מזה, שכשם שבשיבת הכהן לאחר שבעת ימי ההסגר אם פשה הנגע הרי הוא חולץ את האבנים שבהן הנגע וקוצה [–מקלף את הטיח] ומפנה את העפר מחוץ לעיר, ומביא אבנים אחרות ועפר אחר וטח את כל הבית בטיט, כך גם בביאתו השניה עליו לחלוץ ולהקציע ולטוח.

ולמדנו מברייתא זו שלענין לימוד 'גזירה שוה' אין מדקדקים ללמוד ממילים שוות, אלא די במילים שמשמעותן שוה, ואם כן אף כאן יש לנו ללמוד טומאת לידה בתנין שנאמרה בו 'בריאה' מאדם שנאמרה בו 'יצירה', הואיל ומשמעות בריאה ויצירה היא משמעות אחת).

מוסיפה הגמרא להקשות: **וְעוֹד**, אף אם אין ללמוד 'בריאה' שנאמרה בתנין מ'יצירה' האמורה באדם, הרי באדם נאמרה גם 'בריאה', **וּנְגָמַר** – נלמד בגזירה שוה 'בְּרִיאָה' האמורה בתנין מִ'בְּרִיאָה' האמורה באדם, **דִּכְתִיב** בבריאת האדם (בראשית א כז), 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ', ותהא גם המפלת דמות תנין טמאה לידה.

מתרצת הגמרא: **אָמְרִי** – אמרו בני הישיבה, הפסוק 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ' האמור באדם נאמר **לְגוּפֵיהּ** – לצורך עצמו, כדי ללמד על מעשה בריאת האדם, ואינו פנוי ללמד בגזירה שוה, ואילו הפסוק 'וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה' נאמר **לְאַפְּנוּיֵי** – כדי שיהיה פסוק פנוי ומיותר ללמוד ממנו בגזירה שוה, **וְלֵיכָּא דָּנִין** 'יְצִירָה' האמורה בבהמה חיה ועוף מִ'יְצִירָה' האמורה באדם, ואין דנים 'בריאה' מ'בריאה').

מוסיפה הגמרא להקשות: מדוע אנו אומרים שלשון בריאה נאמר לגופו ולשון יצירה אמור כדי שיהיה פסוק פנוי, **אַדְּרַבָּה**, נאמר להיפך, שהפסוק 'וַיִּיצֶר' נאמר **לְגוּפֵיהּ** – לצורך עצמו, כדי ללמד על בריאת האדם, ואילו הפסוק 'וַיִּבְרָא' נאמר **לְאַפְּנוּיֵי** – כדי שיהיה פסוק פנוי ללמד בגזירה שוה, **וְנִגְמַר** שדָּנִין בגזירה שוה בְּרִיאָה האמורה בתנין **מִבְּרִיאָה** האמורה באדם).

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** הטעם שלומדים יצירה מיצירה ואין לומדים בריאה מבריאה הוא מפני שהפסוק 'וַיִּיצֶר' שנאמר באדם ונאמר בבהמה, **מוּפְנֶה** – פנוי לצורך לימוד בגזירה שוה, **מִשֵּׁנֵי הַצְּדָדִין** – הן מצד המלמד והן מצד הנלמד, דהיינו, **מוּפְנֶה לְגַבֵּי אָדָם,** שהפסוק 'וייצר' האמור בו פנוי ללמד, **וְכֵן הוּא מוּפְנֶה לְגַבֵּי בְּהֵמָה,** שהפסוק 'ויצר' האמור בה פנוי ללמוד, ואילו 'וַיִּבְרָא', שנאמר באדם ונאמר בתנין, אף אם תאמר שלְגַבֵּי אָדָם הוא **מוּפְנֶה, לְגַבֵּי תַּנִּינִים** בודאי **אֵינוֹ מוּפְנֶה,** אלא נצרך לגופו, ולכן לומדים יצירה מיצירה ואין לומדים בריאה מבריאה.

הגמרא דנה מהו הפסוק המופנה אצל בהמה, והאם בתנין יש פסוק מופנה. שואלת הגמרא: **מַאי מוּפְנֶה גַּבֵּי בְּהֵמָה** – איזו הפנאה ישנה אצל בהמה, **אִילֵימָא** – אם נאמר שההפנאה היא **מִדִּכְתִיב** – מתוך שכבר נכתב (בראשית א כה) 'וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ', **וּכְתִיב** – ושוב נכתב (שם ב יט) 'וַיִּצֶר [ה'] אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם', ופסוק זה מיותר, ולא נכתב אלא כדי ללמוד בו גזירה שוה. אם כן יש להקשות שלגַּבֵּי תַּנִּין נַמִּי – גם כן, **אַפְּנוּיֵי מוּפְנֶה** – ישנו פסוק מופנה, **דִּכְתִיב** – שהרי בפסוק שנאמר לגבי בהמה נאמר 'וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים וגו' **וְאֵת** כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה', ואף תנין בכלל רמש, **וּכְתִיב** עוד 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִים הַגְּדֹלִים', ואם כן פסוק זה הוא מופנה.

מתרצת הגמרא: 'רֶמֶשׂ' **דִּכְתִיב הָתָם** בפסוק 'ואת כל רמש האדמה', **דְּיַבֵּשָׁה הוּא** – מדובר שם על רמש שביבשה, ואילו תנין הוא רמש שבים ואינו בכלל הכתוב, ואם כן אין בתנין פסוק מופנה.

הגמרא מפרשת האם גזירה שוה צריכה פסוק מופנה לדרשה. שואלת הגמרא: **וּמַאי נָפְקָא מִינָּהּ** – איזה חילוק יש **בֵּין מוּפְנֶה מִצַּד אֶחָד לְמוּפְנֶה מִשֵּׁנֵי צְדָדִין,** שאתה לומד מחמת חילוק זה דווקא את הגזירה שוה האמורה בבהמה חיה ועוף ששני הצדדים מופנים בה, ואינך דורש את הגזירה שוה בתנין שבו צד אחד מופנה.

מבארת הגמרא: **נָפְקָא מִינָּהּ** – יש הבדל ביניהם, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** שלשה אופנים שונים יש כאשר התורה כותבת מלים שוות, ואלו כלליהם לדעת אימתי נדרשים בגזירה שוה:

א. **כָּל גְּזֵרָה שָׁוָה שֶׁאֵינָהּ מוּפְנָה כָּל עִיקָּר** – ששני הצדדים נצרכים לגופם, ואין אחד מהם פנוי לצורך לימוד בגזירה שוה, **אֵין לְמַדִּין הֵימֶנָּה** כלל, ואינה בכלל מידת גזירה שוה שהתורה נדרשת בה.

ב. כאשר הגזירה שוה **מוּפְנָה** רק **מִצַּד אֶחָד,** שהפסוק המלמד או הנלמד מיותר והשני איננו מיותר, יש מחלוקת בדינה, לְדעת **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** לְמַדִּין דינים בגזירה שוה זו, **וְאֵין מְשִׁיבִין** – אין פורכים לימוד זה, אף אם יש להשיב על הלימוד ולחלק בין המלמד לנלמד. אך לְדעת **רַבָּנַן** לְמַדִּין דינים בגזירה שוה זו אם אין מה להשיב על הלימוד, וְאם יש להשיב **מְשִׁיבִין** ואין לומדים ממנה.

ג. וכשהגזירה שוה **מוּפְנָה מִשֵּׁנֵי הַצְּדָדִין,** לִדְבָרֵי הַכֹּל לְמַדִּין ממנה **וְאֵין מְשִׁיבִין** עליה גם כאשר ישנה פירכא להשיב.

ונמצא שלדעת חכמים עדיפה גזירה שוה המופנה משני צדדים על פני המופנה מצד אחד, שזו משיבים עליה, וזו אין משיבים עליה.

מוסיפה הגמרא לשאול: **וּלדעת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** הסובר שגם גזירה שוה המופנית מצד אחד אין משיבים עליה, **מַאי אִיכָּא** – איזה חילוק יש **בֵּין מוּפְנָה מִצַּד אֶחָד לְמוּפְנָה מִשֵּׁנֵי צְדָדִין.**

מבארת הגמרא: **נָפְקָא מִינָּהּ** – ישנו חילוק, **דְּהֵיכָא דְּאִיכָּא** – שבמקום שיש לפנינו אפשרות ללמוד גזירה שוה **הַמּוּפְנָה מִצַּד אֶחָד** וגזירה שוה **הַמּוּפְנָה מִשֵּׁנֵי צְדָדִין,** ואין אפשרות ללמוד את שתיהן, **שָׁבְקִינַן מוּפְנָה מִצַּד אֶחָד** – אנו עוזבים את הגזירה שוה המופנה רק מצד אחד, ואין אנו דורשים אותה,

---

כל המתבונן אפילו בהתבוננות קלה רואה על כל צעד ושעל עניינים שהם למעלה מהשכל.

ממכתב כ"ה תשרי, ה'תשי"ט

במסכת בכורות לענין מומי בכור (מ.), 'אֶת שֶׁגַּלְגַּל עֵינוֹ עָגוֹל כְּשֶׁל אָדָם, הרי זה מום', וכיון שדבר זה הוא מום, מוכח שאין הדרך שעיני בהמה יהיו דומות לשל אדם. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – דברי רבי יוחנן שעיני בהמה דומות כשל אדם נאמרו כְּאוּכְמָא – בשחור שבעין, שאף השחור שבעיני הבהמה עגול כבעיני האדם, הָא – דברי המשנה שגלגל עיני הבהמה אינו עגול כשל אדם נאמרו כְּצִירְיָא – במקום מושב כל העין, שהוא נקרא 'גלגל העין', ובאדם דרכו להיות עגול, ואילו בבהמה אין דרכו להיות עגול.

הגמרא מביאה דעה נוספת בטעמו של רבי מאיר: רַבִּי יַנַּאי אָמַר, חַיְּינוּ מַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר שטימא טומאת לידה במפלת כמין בהמה חיה ועוף, הוֹאִיל וְעֵינֵיהֶם של אלו הוֹלְכוֹת לִפְנֵיהֶם – קבועות בפניהם מלפנים, ובכל מקום שמהלכים, עיניהם לפניהם, כְּעִינְיוֹ שֶׁל אָדָם ההולכות לפניו. אבל דגים ונחש עיניהם קבועות בצידיהם, ועל כן המפלת דמות דגים או נחש אינה טמאה לידה.

מקשה הגמרא על דברי רבי ינאי: וְהָרֵי עוֹף, דְּאֵין עֵינָיו הוֹלְכוֹת לְפָנָיו, אלא קבועות מן הצדדים, וְאף על פי כן קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר דְּטָמֵא – רבי מאיר אמר במשנה שהמפלת כמין עוף טמאה לידה, ומוכח אם כן שאינו תולה את דין טומאת לידה במקום קביעות העינים. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, רבי מאיר שטימא במפלת כדמות עוף, דווקא בְּקָרְיָא וְקִיפּוֹפָא טימא, שהם מיני עופות שעיניהם הולכות לפניהם.

מקשה הגמרא על תירוצו של אביי: וְכִי כְּשֶׁאָר הָעוֹפוֹת לֹא טימא רבי מאיר, מֵיתִיבִי – הקשו בני הישיבה מברייתא, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן (אַנְטִיגְנוֹס) אוֹמֵר, נִרְאִין להלכה דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שטימא טומאת לידה בְּמפלת כדמות בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְנראים להלכה דִּבְרֵי חֲכָמִים שטיהרו מטומאת לידה בְּמפלת כדמות עוֹפוֹת.

מבררת הגמרא: מַאי עוֹפוֹת – לאלו עופות התכוין רבי חנינא בן אנטיגנוס כשפסק כחכמים, אִילֵימָא – אם נאמר שדבריו אמורים בְּקָרְיָא וְקִיפּוֹפָא, שהם מיני העופות שעיניהם הולכות לפניהם, אם כן יש להקשות על דבריו, מַאי שְׁנָא – במה שונים בְּהֵמָה וְחַיָּה שבהם פסק כרבי מאיר, משום דְּעֵינֵיהֶן הוֹלְכוֹת לִפְנֵיהֶן כְּשֶׁל אָדָם, ולכן מסתבר לטמא בהם טומאת לידה, והלא קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא נַמִּי עיניהן הולכות לפניהם, ומדוע לא פסק בהם כרבי מאיר. אֶלָּא פְּשִׁיטָא – פשוט הוא שדבריו אמורים בְּשְׁאָר מיני הָעוֹפוֹת שעיניהן קבועות מן הצד, ולכן פסק בהם כחכמים המטהרים, מִכְּלָל – משמע מכך דְּרַבִּי מֵאִיר עצמו פָּלִיג – חולק ומטמא טומאת לידה גם בְּשְׁאָר עוֹפוֹת, ושלא כדברי אביי האומר שרבי מאיר עצמו לא טימא אלא בקריא וקיפופא.

מתרצת הגמרא: אין להוכיח מהברייתא שרבי מאיר טימא בכל העופות, והברייתא חֲסוּרֵי מִיחַסְּרָא – יש ללמוד את דבריה כאילו הם חסרים, וְהָכִי קָתָנֵי – וכך יש לשנות בה, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן (אַנְטִיגְנוֹס) אוֹמֵר, נִרְאִין להלכה דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר בְּמפלת כדמות בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְהוּא הַדִּין לְמפלת כדמות קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא שאף עיניהן הולכות לפניהם כשל אדם, ואף על פי שחכמים חלוקים עליו בכל אלו, מכל מקום הלכה כדבריו. וְנראים דִּבְרֵי חֲכָמִים אף לרבי מאיר עצמו בְּמפלת כדמות שְׁאָר מיני הָעוֹפוֹת שאינה טמאה לידה, שֶׁאַף רַבִּי מֵאִיר לֹא נֶחְלַק עִמָּהֶם אֶלָּא בְּקָרְיָא וְקִיפּוֹפָא שעיניהן הולכות לפניהם, אֲבָל בְּשְׁאָר הָעוֹפוֹת מוֹדֵי לְהוּ לחכמים ומטהר מטומאת לידה, מפני שאין עיניהן הולכות לפניהם.

הגמרא מביאה ראיה שרבי מאיר מודה בשאר מיני עופות: וְהָתַנְיָא – וזהו ששנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק, הַמַּפֶּלֶת כמין בְּהֵמָה וְחַיָּה, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר דינו כוֹלֶדֶת, ואמו טמאה לידה, וּלְדִבְרֵי חֲכָמִים אֵינוֹ כוֹלֶדֶת, ואין אמו טמאה לידה, וּבְעוֹפוֹת תִּיבְדַּק – ואם הפילה כדמות עוף יש לבדוק איזו דמות הפילה. מפרשת הגמרא: לְמַאן תִּיבְדַּק – לפי דעת מי מהתנאים אמר רבי אלעזר ברבי צדוק שהמפלת כדמות עוף תיבדק, לָאו – האם אין כוונתו שלְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר תיבדק, כיון דְּאָמַר רבי מאיר שרק המפלת כדמות קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא, אֵין – טמאה לידה, אבל המפלת כדמות שְׁאָר מיני עוֹפוֹת, לֹא – אינה טמאה, ומודה בזה לשיטת חכמים, על כן צריך לבדוק את הנפל אם הוא כדמות קריא וקיפופא או כדמות שאר עופות. ומוכח שרבי מאיר עצמו לא טימא בכל מפלת דמות עוף. דוחה הגמרא: אָמַר רַב אֲחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, לֹא בהכרח שכך הוא פירוש הברייתא, אלא אפשר שכוונתה לומר שהמפלת כדמות עופות תִּיבְדֵּק לְשיטת רַבָּנָן, דְּאָמְרִי קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא אִין, שְׁאָר עוֹפוֹת לֹא – ונפרש שחכמים אומרים שהמפלת כדמות קריא וקיפופא טמאה לידה, והמפלת כדמות שאר כל העופות אינה טמאה. ונמצא שגם חכמים המטהרים בכל מפלת דמות בעלי חיים, מודים שהמפלת כדמות קריא וקיפופא טמאה לידה. ומוסיפה הגמרא לבאר: וּמַאי שְׁנָא – ובמה שונים קָרְיָא וְקִיפּוֹפָא שחכמים מטמאים בהם טומאת לידה יותר מבשאר מיני העופות. אם תאמר שבקריא וקיפופא טמאה לידה משום שעיניהם מהלכות לפניהם, במה הם שונים מִבְּהֵמָה וְחַיָּה שגם עיניהם מהלכות לפניהם, ואף על פי כן חכמים מטהרים. מפרשת הגמרא: בקריא וקיפופא מודים חכמים הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶן לְסָתוֹת – לחיים זקופות כְּלסתות של אָדָם, מה שאין כן שאר בהמה וחיה שאין להם לסתות כאדם, סוברים חכמים שאינם מטמאים טומאת לידה. ונמצא שלמסקנא אין הוכחה לתירוצו של אביי שחילק לרבי מאיר בין קריא וקיפופא לשאר העופות, אך גם אין דחייה לדבריו.

הגמרא מסתפקת האם יש לולד בדמות בהמה דין אדם לענין קידושין: בְּעָא מִינֵּיהּ [–שאל] רַבִּי יִרְמְיָה מֵרַבִּי זֵירָא, לְדעת רַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר במשנתנו שולד בדמות בְּהֵמָה הנמצא בְּמְעֵי אִשָּׁה וָלָד מְעַלְּיָא הוּא – יש לו דין ולד גמור לטמא את אימו טומאת לידה, אם כן יש להסתפק במקרה שהיה ולד שכזה בדמות בהמה נקבה במעי אשה, וּקְבַל בָּהּ אֲבִיהָ מעות קִידּוּשִׁין מידי אדם שביקש לקדשה לו, מַהוּ – מה דינם של קידושין אלו, האם חלו או לא. שואלת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ – מהו הדין היוצא משאלה זו, שמחמתו יש להסתפק בזה. משיבה הגמרא: הנפקא מינה היא לענין לְאִיתְּסוּרֵי בַּאֲחוֹתָהּ – שיאסר המקדש באחותה של אותה דמות בהמה, שאם חלו קידושיו, הרי הוא אסור לשאת את אחותה כדין אחות אשתו, ואם לא חלו הקידושין, הוא מותר באחותה].

תמהה הגמרא: לִמֵּימְרָא דְּחַיֵּי – האם ניתן לומר שרבי ירמיה סבר שולד בדמות בהמה יכול לחיות, שהרי אין אחות אשתו אסורה עליו אלא בחיי אשתו, ומאחר שאמר רבי ירמיה שיש נפקא מינה לענין האם המקדש אסור באחותה, משמע מכך שלדעתו אותה דמות בהמה יכולה לחיות]. וכי אפשר לומר כך, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לֹא אָמְרָהּ רַבִּי מֵאִיר את שיטתו שיש טומאת לידה במפלת כדמות בהמה וחיה, אֶלָּא הוֹאִיל וּבְמִינוֹ מִתְקַיֵּים – מפני שמין זה, בהמה או חיה, יכול להתקיים כאשר יהיה נתון במעי בהמה או חיה שהיא ממינו, ולכן אף על פי שעתה הוא במעי אשה שייכת בו טומאת לידה, אבל אילו לא היה מין כזה מתקיים, לא היתה שייכת בו טומאת לידה כלל]. ומשמע מדברי רב שרק במינו שייך קיום, אבל ולד זה עצמו שהוא נתון במעי אשה אינו יכול להתקיים, וכיצד אמר רבי ירמיה שהולד עצמו ראוי לחיות.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב, רבי ירמיה עצמו בודאי ידע שולד בדמות בהמה אינו חי, והוא נפל גמור ולא שייכת בו תפיסת קידושין, ואף על פי כן שאל את רבי זירא שאלה זו בדרך שחוק, מפני שעַד כָּאן – בכל התחבולות הללו הֱבִיאוֹ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא – התאמץ רבי ירמיה להביא את רבי זירא לִידֵי גִּיחוּךְ – לידי שחוק, וְלֹא גָּחִיךְ – ורבי זירא לא שחק, מפני שאסור לאדם למלא פיו שחוק בעולם הזה, ורבי זירא היה מחמיר על עצמו ביותר].

הגמרא חוזרת לפרש את דברי רב: גּוּפָא – נשוב לעצם דברי רב ונבארם, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לֹא אָמְרָהּ רַבִּי מֵאִיר – אף רבי מאיר לא אמר לטמא טומאת לידה במפלת כדמות בהמה וחיה אֶלָּא הוֹאִיל וּבְמִינוֹ מִתְקַיֵּים – מפני שמין זה, של בהמה או של חיה יכול להתקיים כאשר יהיה נתון במעי בהמה או חיה, ולכן אף על פי שעתה הוא במעי אשה שייכת בו טומאת לידה, אבל אילו לא היה מין כזה מתקיים, לא היתה שייכת בו טומאת לידה כלל. אָמַר רַב יִרְמְיָה מִדְּפָתְיֵי

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ו לֹא תֵצֵא בְּאִצְטְמָא, דְּהַיְנוּ מַטְלִית כט] שֶׁתּוֹלִין בָּהּ חוּטִין שֶׁל צִבְעוֹנִין כְּעֵין גְּלוּפְקְרִין ל] **וְתוֹלִין אוֹתָהּ** לא] **לְכַלָּה לְהַפְרִיחַ מִמֶּנָּה הַזְּבוּבִים, שֶׁאִם יַעֲמוֹד לָהּ זְבוּב עַל פָּנֶיהָ הִיא מִתְבַּיֶּשֶׁת לְטָרְדוֹ** לב] **וּמִצְטַעֶרֶת בּוֹ, וְאֵין דָּבָר זֶה תַּכְשִׁיט לָהּ כְּלָל, וּכְמַשּׁוֹי הוּא** לג]. **וְלָכֵן לֹא תֵצֵא בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹ** לד]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שג, דיני תכשיטי אשה סעיף ו

ביאורי הלכה

כט] מטלית - שאינה תכשיט או מלבוש[30].
ל] גלופקרין - צמר עבה.
לא] ותולין אותה - על מצחה באותו מקום שמונח הכבול דלעיל סעיף ה.
לב] לטורדו - לגרשו.
לג] וכמשוי הוא - אבל אינו משוי ממש, משום דהוי דרך מלבוש[31].
לד] צריכה לו - אפילו צריכה לו כדי להנצל מצער[32].

ציונים והוספות

30) כיון שעשויה מלבד, כדלעיל סעיף ה.
31) תהל"ד ס"ק ב, והעיר שע"פ המבואר בשוע"ר סעיף כג במוסגר, דמה שהוא משוי אלא שמוציא שלא כדרך המוציאין אסור אף בחצר שאינו מעורבת דהוי כשבות דשבות, ולפי זה הוא־הדין באיצטומא דאסור אף בחצר שאינו מעורבת, אבל זה אינו דגמרא מפורשת היא דנ"ז ע"ב יוצאת אשה בכבול ובאיצטומא לחצר והיינו לחצר שאינה מעורבת לדידן. וע"כ דבאיצטומא התירו כדי שלא תתגנה על בעלה, ע"כ.
וראה בשער הציון ס"ק י שגם התיר לצאת באיצטומא לחצר שאינה מעורבת (על פי הברייתא), אך בשוע"ר (להלן סכ"ג) לא הוזכר היתר זה, וכן לא נזכר במשנה, ברמב"ם, ובשו"ע.
32) אף שמותר לצאת בדבר המגן על גופה גם כשאינו מלבוש ממש (כדלעיל סי' שא סעיפים י־יא), מכל־מקום צריך שיהיה עליו שם מלבוש, אבל הלבד הגס אין עליו שם מלבוש כלל, ועוד כיון שהמטלית והחוטין הן דבר חשוב - אינן מתבטלים להיות כמלבוש (כדוגמת המטבע דלעיל סי' שא סעיף לד (וראה שם הערה שנז)).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות תפלה – לפי לוח "רב יומי"

א אלו ברכות ששוחין בהן באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף ואם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחלתה מלמדין אותו שלא ישחה שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים כלל לשחות ויבאו להקל על ידי כך באבות ובהודאה.

אבל באמצעיתן מותר לשחות שאין לחוש שיבואו לעקור תקנת חכמים על ידי זה כיון שחכמים לא תקנו כלל לשחות באמצע שום ברכה:

ב הנוהגים לשחות בראש השנה ויום כפור כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה ואע"פ שבאבות כורע בסוף הברכה מכל מקום צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו קודם שיאמר איזו תיבות הסמוכות לברוך אתה כדי שיוכל אח"כ לחזור ולשחות כשיאמר ברוך אתה שלא די בשחיה הראשונה מפני שצריך לכרוע בברוך כמו שיתבאר ועוד כדי שיהיה נראה שחוזר וכורע משום חיוב ששחיה ראשונה היתה רשות ובסוף מי כמוך א"צ לזקוף עד שיגיע לברוך אתה שאז זוקף מעט כדי שלא להוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו לשחות אלא בברוך אתה שבאבות והודאה.

וכן הנוהגים להתפלל כל התפלה בראש השנה ויום כפור בכריעה צריכים לזקוף בסוף כל ברכה ובתחלת כל ברכה שלא להוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו אלא בתחלת אבות והודאה ובסופן:

* * *

ג הכורע בהודאה שבברכת המזון ובהודאה של הלל שהיא הודו לה' כי טוב וגו' הרי זה מגונה והוא הדין בשאר הודאות כגון לך לבדך אנחנו מודים ועתה אלקינו מודים אנחנו לך שאין לכרוע בברוך אתה ולא בהודאה אלא במקומות שתקנו חכמים באבות תחלה וסוף ובהודאה שבתפלה תחלה וסוף מפני שלשון הודאה אינו מלשון השתחואה כלל אלא מלשון החזקת טובה והילול והכורע מחמת לשון הודאה שמזכיר ה"ז מגונה וסכל הוא וכריעתו סכלות.

אבל מי שכורע באיזה מקומות של שבחים או תחנונים או מחמת איזה טעם שיש לו שנראה לו שראוי לשחות באותו מקום או מחמת המנהג כמו הכריעות שבקדיש או מחמת שנתלהב לבו בתפלה ה"ז משובח ואינו כמוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו אלא בהודאה שבתפלה בלבדה וה"ז דומה כמי שכורע באמצע ברכות של תפלה שאין בזה

כמוסיף על תקנת חכמים כיון שלא תקנו כלל לשחות באמצע שום ברכה כמו שנתבאר אבל הכורע בהודאות הנ"ל מחמת לשון הודאה שמזכיר ה"ז סכל.

וכן הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה ה"ז ג"כ מגונה מפני שכורע מחמת לשון השתחוואה שמזכיר ובאמת אין לכרוע מפני זה אבל בואנחנו כורעים כיון שאינו אומר על עצמו אלא על כל העולם כולו שמשתחוים לפניו יתברך יפה הם עושים וכמו כן מה שנוהגים לכרוע במוסף יום הכפורים בוהכהנים והעם וכו' היו כורעים ג"כ אינו אומר על עצמו אלא לזכר מה שעשו הכהנים והעם בזמן בית המקדש ואנו מדמים עצמינו במקום הכהנים ג"כ יפה עושים וכן מה שאומרים בסדר עבודה במוסף יום כפור חטאו עוו פשעו בני ישראל אנו מדמין עצמינו כאלו אנחנו אותן בית ישראל ויפה עושים אותן המכים על לבם כדרך שעושים באמרם אשמנו:

* * *

ד המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ולא יכרע מאמצע מתניו וראשו ישאר זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון ולא ישחה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסיים מפני שנראה כיוהרא ששוחה יותר מדאי וזקן וחולה שאינו יכול לשחות עד שיתפקקו כיון שהרכין ראשו דיו מאחר שניכר שחפץ לכרוע אלא שמצטער:

ה המתפלל כורע בברוך וזוקף בשם על שם ה' זוקף כפופים ומכל מקום בכריעה שבתחלת ברכה אם רצה שלא לזקוף עד סמוך לחתימה הרשות בידו אלא שאם רצה לזקוף מיד צריך לזקוף בשם. וכן בכריעה שבסוף ברכה שהוא חייב לזקוף מיד כדי שלא להיות שחוח בתחלת ברכה שלאחריה אזי צריך הוא לזקוף בשם שמשום ה' זוקף כפופים לא הצריכו לזקוף מכריעתו כלל אלא אם מבלעדי כן הוא זוקף אזי משום ה' זוקף כפופים יזקוף בשם ולכן הנוהגין להתפלל בראש השנה ויום כפור בכריעה א"צ לזקוף אלא בסוף ברכה ותחלתה כמו שנתבאר:

ו כשהוא כורע כורע במהירות בפעם אחת וכשהוא זוקף זוקף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תהא הכריעה נראית עליו כמשאוי אם יזקוף במהירות. וע"פ הסוד כשאומר ברוך יכרע בברכיו ובאתה ישתחוה עד שיתפקקו כל החוליות:

ז המתפלל ובא כנגדו נכרי ושתי וערב בידו והגיע למקום ששוחין בו לא ישחה אע"פ שלבו לשמים מפני מראית העין שנראה כמשתחוה לעבודה זרה (וכל מקום שאסרו מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור) ואם הנכרי הוא שר או הגמון שאף מבלעדי השתי וערב שבידו משתחוים לו אפשר להקל אפילו במקום רואים כמו שיתבאר בי"ד סי' ק"נ:

* * *

ח אין להוסיף על תוארו של הקדוש ברוך הוא יותר מהאל הגדול הגבור והנורא לפי שכשאומר יותר מהם ומסיים נראה כאלו סיים כל שבחיו ומי יוכל להשמיע כל תהלתו וגם אלו השלשה כינויים אם לא שכתבן משה בתורה ובאו אנשי כנסת הגדולה ותיקנום בתפלה לא היינו אומרים אותם לפיכך אין לשנות ממטבע שטבעו חכמים.

במה דברים אמורים בתפלת י"ח אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו יכול להרבות בתוארים כמו שירצה מפני שכשהוא מתחנן בינו לבין עצמו ואומר תוארים נראה שאינו אומרם אלא לפי שאלו התוארים צריכים לבקשתו מה שאין כן בתפלת י"ח שבזאת הברכה הראשונה לא באו בכאן התוארים אלא כדי להזכיר שבחו של מקום בלבד שהרי עדיין אין אנו שואלין שום צורך מאתו.

ויש אוסרין בכל ענין לפי שכל השלימות שהם אצלינו אין אצלו יתברך ממינם דבר אלא כולם חסרונות בחוקו יתברך והוא משל למלך שהיה לו אלף אלפים דנרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף שגנאי הוא לו (שכל השבחים והכינויים לא יוחסו לו יתברך על צד החיוב כי שמו מרומם על כל ברכה ותהלה אלא על דרך שלילה לשלול הפכם משמו יתברך כנודע להיודעים ענין אחדותו יתברך הפשוט בתכלית הפשיטות).

והעיקר כסברא הראשונה ולכן נהגו לומר תחינות ענינ[ו] המסודרים בא"ב וכל אות תואר ושבח בפני עצמו וכן הרבה תפלות דומות לזו ואעפ"כ נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותן בקריאת פסוקים לצאת לדברי הכל:

ט האומר בתחנוניו מי שריחם על קן צפור ירחם עלינו משתיקין אותו שאין מצות המקום רחמנות אלא גזירות על עמו להודיע שהם עבדיו ושומרי מצותיו וגזירת חוקותיו אף בדברים שיש לשטן ולאומות העולם להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה זו.

וכן האומר על הטוב שאתה עושה לנו יזכר שמך משתיקין אותו שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה כמו שיתבאר בסי' ר"ל:

חלק א' סימן קיג דיני הכריעות בי"ח ברכות:

* * *

א ברכה שניה אינה פותחת בברוך מפני שהיא סמוכה לחברתה וכן כל ברכות האחרות הן סמוכות זו לזו לכן הן חותמות בברוך ואין פותחות בברוך.

ומתחילין להזכיר הגשם בברכה שניה בתפלת מוסף של שמיני עצרת ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח והזכרה זו היא ריצוי שאלה שטרם שישאלו הגשמים בעונתם כשיגיע זמן השאלה מרצין לפניו בהזכרת גבורותיו שמוריד גשמים וקבעו הזכרה זו בברכת מחיה המתים מפני שהגשמים הם שקולים כתחיית המתים שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך הגשמים חיים לעולם.

והיה מן הדין להזכיר ולרצות לפניו מיום טוב הראשון של חג שבחג נידונים על המים אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שאי אפשר לישב בסוכה בשעת הגשם אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה וראוי היה

להתחיל להזכיר מיד בליל יום טוב האחרון אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבית הכנסת נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר ויעשו אגודות אגודות.

ולמה אין מזכירין בשחרית לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה ובשחרית אי אפשר להכריז מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה לפיכך אף מי שהוא חולה או אנוס שמותר לו להקדים תפלתו לתפלת הצבור אפילו בבית הכנסת בשאר ימות השנה כמו שנתבאר בסימן צ' אסור לו להקדים תפלת מוסף של שמיני עצרת לתפלת הצבור אפילו בביתו לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריזו בצבור.

אבל אם יודע שהכריזו בצבור אע"פ שהוא לא שמע מזכיר ומטעם זה הבא לבית הכנסת והצבור התחילו להתפלל יתפלל ויזכיר אע"פ שהוא לא שמע כשהכריזו והדר במקום שאין מנין ימתין עד זמן שמתפללים בקהילות:

* * *

ב וכן לענין הפסקה אין פוסקין מלהזכיר עד שמכריזין בבית הכנסת מוריד הטל קודם תפלת מוסף יום טוב הראשון של פסח במקומות שנוהגין לומר מוריד הטל במקום מוריד הגשם בימות החמה שהכרזת הטל סימן הוא להם להפסקת הזכרת הגשם וקודם הכרזה זו אין הצבור מפסיקין מלהזכיר הגשם כדי שלא יהיה דבר מעורב ביניהם שזה מזכיר וזה אינו מזכיר ויהיה אגודות אגודות אבל היחיד שמתפלל בינו לבין עצמו רשאי להזכיר הטל במקום גשם.

ובמדינות אלו (שאין נוהגין להזכיר טל בימות החמה במקום הגשם ואין הכרזת טל סימן כלל להפסקת הזכרת גשם) נוהגין שלא להפסיק מלהזכיר גשם עד תפלת המנחה ששמעו כבר מש"ץ שפסק בתפלת מוסף אבל בתפלת מוסף כל הקהל וגם הש"ץ מזכירין הגשם בתפלת לחש כדי שלא יהיה דבר מעורב בין הצבור שאי אפשר להכריז קודם התפלה שיפסיקו מלהזכיר הגשם מפני שנראה כממאנים בגשמים על דרך שאמרו אין מתפללין על רוב טובה ומה שאין הש"ץ פוסק בתפלת השחר הוא משום אותם שלא היו בבית הכנסת בערבית וכשישמעו שהש"ץ אינו מזכיר בשחרית יסברו שמפסיקין מלהזכיר בתפלת ערבית שהיום הולך אחר הלילה בכל מקום ולשנה הבאה לא יזכירו בערבית ונמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר:

ג בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר לא בהזכרה שבברכת מחיה המתים ולא בשאלה שבברכת השנים מפני שאינן נעצרים לעולם ואם בא להזכיר מזכיר.

ונוהגין בכל המקומות לומר משיב הרוח בהזכרה בימות הגשמים ואין מזכירין את הרוח בשאלה אבל בימות החמה אין מזכירין אותו כלל מפני שאינו מתבקש אלא בימות הגשמים כדי לנגב ליחות הארץ שהוא מרובה ואם לא הזכירו בימות הגשמים או שהזכירו בימות החמה אין מחזירין אותו אפילו לא סיים עדיין הברכה.

והטל שהוא דבר המתבקש לעולם יש מקומות שנוהגין להזכירו בימות החמה ולשאול אותו בין בימות החמה בין בימות הגשמים שאף שאין נעצר לעולם מכל מקום מבקשים שיהיה לברכה שלפעמים אינו לברכה ואם הזכירו בימות הגשמים או שלא הזכירו בימות החמה או שלא שאל אותו בין בימות החמה בין בימות הגשמים אין מחזירין אותו אפילו לא סיים עדיין הברכה מאחר שלא חייבו חכמים כלל להזכיר בטל וברוחות ובמדינות אלו נוהגים לשאול הטל בימות הגשמים ולא בימות החמה ולא להזכירו לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ואם הזכירו ושאל אותו אין מחזירין אותו (כגון שאמר ותן טל ונזכר קודם שאמר ומטר):

* * *

ד אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו לפי שהגשמים בימות החמה אינם אלא סימן קללה לכן הצריכו לזה שהזכיר קללה בתפלתו שיחזור ויתפלל בלא קללה אותה ברכה שהזכיר בה קללה לפיכך הוא צריך לחזור לראש הברכה שאם יחזור למכלכל חיים לא יבטל בזה מה שהזכיר שלא כדין שכן דינה של הזכרה בימות הגשמים לומר מכלכל חיים אחר מוריד הגשם ואם נזכר אחר חתימת הברכה צריך לחזור לראש התפלה לפי שכל הטועה באיזו ברכה בענין שצריך לחזור ולתקן טעותו ולא חזר עד שחתם ברכה זו לא די לו שיחזור למקום שטעה לתקן טעותו אלא צריך לחזור לראש הברכה כמו שיתבאר וג' ברכות ראשונות חשובות כברכה אחת כמו שיתבאר:

ה ואפילו בזמן שהגשם אינו סימן קללה כגון שלא יצא עדיין ניסן של חמה ואפילו אם צריכים לגשמים מחזירים אותו שכיון שרוב הזמן שפוסקין מלהזכיר גשם הגשם בו סימן קללה לא חלקו חכמים ואמרו שמשעה שפוסקים מלהזכיר אם הזכיר מחזירין אותו.

ואפילו בארצות שלעולם הן צריכות לגשמים בימות החמה בענין שאם שאל בהן גשמים בימות החמה בברכת השנים אין מחזירין אותו כמו שיתבאר בסי' קי"ז מכל מקום אם הזכיר בהן גשם בתחיית המתים מחזירין אותו שצורך ארצות לגשמים אינו ענין להזכרה אלא לשאלה (שבשאלה הוא מבקש על ארצו אבל בהזכרה הוא משבח להקדוש ברוך הוא שהוא מוריד גשמים שלא בעתם שהם סימן קללה לארץ ישראל וכיוצא בה לכן צריך לחזור ולומר אותה ברכה בלא קללה):

חלק א' סימן קיד דין הזכרת הרוח וגשם וטל:

'לקוטי תורה' שיר השירים – הפרשה החסידית

שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה וגו' [א][1]

"**שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם** וגו'. **אַל תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ** וגו'" (שיר השירים א, ה־ו):

וְיוּבַן עַל פִּי מַאֲמַר רַז"ל שֶׁ"הַתּוֹרָה נִתְּנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה"[2]. וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁכָּל הַתּוֹרָה נִיתְּנָה כָּךְ, כְּמוֹ כֵּן מַה שֶׁאָמְרוּ רַז"ל "בְּיוּד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא כו'"[3], הוּא גַּם כֵּן בִּבְחִינַת "אֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה".

וּבֵיאוּר הַדָּבָר הוּא, הִנֵּה צָרִיךְ לְהָבִין:

כִּי הִנֵּה בְּחִינַת הָעוֹלָם־הַבָּא, גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, הוּא תַּעֲנוּג הַנִּשְׁמוֹת מֵהַשָּׂגַת אֱלֹקוּת – תַּעֲנוּג נִפְלָא עַד אֵין קֵץ וְאֵין תַּכְלִית, בְּלִי שִׁיעוּר וּגְבוּל. וְלָכֵן אָמְרוּ עַל אֱלִישָׁע – "אַחֵר": "מוּטָב דְּלִידַיְינֵיהּ וְלֵיתֵי לְעָלְמָא דְּאָתִי"[4], כִּי כְּדַאי כָּל יִסּוּרֵי גֵּיהִנֹּם י"ב חֹדֶשׁ בִּכְדֵי לְקַבֵּל אַחַר כַּךְ קוֹרַת רוּחַ וְתַעֲנוּג הָעוֹלָם־הַבָּא. לְפִי שֶׁתַּעֲנוּג הַזֶּה אֵין לוֹ קֵץ וּגְבוּל, וְאֵין לְשַׁעֵר וְלַעֲרוֹךְ נֶגְדּוֹ כָּל יִסּוּרֵי גֵּיהִנֹּם. כִּי אִלּוּ הָיָה אֵיזֶה שִׁיעוּר וּגְבוּל לְתַעֲנוּג הַזֶּה, הָיָה שַׁיָּךְ אֵיזֶה מִשְׁקָל וּפֶלֶס לַחְשׁוֹב כַּמָּה יִסּוּרִים נֶגֶד הַתַּעֲנוּג. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בֶּאֱמֶת הוּא בְּלִי שִׁיעוּר וּגְבוּל, לָכֵן אֵין עֲרוֹךְ אֵלָיו כְּלָל וּכְלָל וְ"מוּטָב דְּלִידַיְינֵיהּ כו'".

– וְאִם כֵּן צָרִיךְ לְהָבִין: מַהוּ בְּחִינַת הַיִּוּד שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְרָא עוֹלָם הַתַּעֲנוּג הַגָּדוֹל הַזֶּה?

וּלְהָבִין זֶה – "מִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ" (איוב יט, כו):

כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּחוּשׁ, בָּאָדָם הַגַּשְׁמִי, שֶׁגִּילּוּי אוֹתִיּוֹת הַדִּבֻּרָה הוּא בְּמַחְשָׁבָה וְדִיבּוּר, אֲבָל בְּשֵׂכֶל, עֲדַיִן אֵין שָׁם בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת כְּלָל, אֶלָּא שֶׁכַּאֲשֶׁר הוּא מְחַשֵּׁב וּמְהַרְהֵר בָּהֶן, אֲזַי נוֹלְדוּ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת[5], וְנִתְגַּלּוּ בְּהֶעְלֵם בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, וּבָא לִידֵי גִּילּוּי יוֹתֵר כְּשֶׁמְּדַבֵּר לְזוּלָתוֹ. וְהֵם בְּחִינַת לְבוּשִׁין לְהַשֵּׂכֶל, שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה וְהַדִּיבּוּר, אֲבָל אֵינָן עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי בְּעַצְמִיּוּת הַשֵּׂכֶל עֲדַיִן אֵין נִיכָּר וְנִרְגָּשׁ שׁוּם הַבָּרַת הָאוֹתִיּוֹת[6], וּמִכָּל מָקוֹם, גִּילּוּי אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ, אַף שֶׁאֵינָן נִרְגָּשִׁים בְּמִבְטָא בְּדִיבּוּר אֶלָּא בְּה' מוֹצָאוֹת הַפֶּה, אֵין שָׁם הַתְחָלָתָם וְהִתְהַוּוּתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ[7].

וְכֵן אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה, אֵין הִתְהַוּוּתָם מִבְּחִינַת הַשֵּׂכֶל הַמּוּשָׂג הַמֵּאִיר בְּמַחְשָׁבָה, אֶלָּא הַהִתְהַוּוּת לִהְיוֹת כֹּחַ הָאוֹתִיּוֹת בְּמַחְשָׁבָה וּבְדִבּוּר, הוּא קָבוּעַ בְּמָהוּת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ, שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְלֵיאָה אוֹתִיּוֹת, וְהֵם בְּחִינַת כֹּחוֹת לִהְיוֹת הַמְשֻׁכּוֹת, שֶׁבִּירִידָתָם מַטָּה מַטָּה עַד בְּחִינַת הַמַּחְשָׁבָה יִצְטַיְּירוּ בִּבְחִינַת הַבָּרַת אוֹתִיּוֹת מַמָּשׁ. כִּי גַּם בְּמַחְשָׁבָה מְצֻטְיָּרִים הָאוֹתִיּוֹת עַל דֶּרֶךְ הַבָּרָתָן כְּמוֹ שֶׁמּוֹצִיאִים בַּפֶּה,

(וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ בַּגְּמָרָא[8]: "שְׁתֵּי רוּחוֹת מְסַפְּרוֹת זוֹ עִם זוֹ", שֶׁהַדִּיבּוּר וְהַסִּיפּוּר שֶׁלָּהֶם הֵם אוֹתִיּוֹת דַּקִּים וְרוּחָנִיִּים כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה שֶׁאֲצַלֵּנוּ, וְהַמַּחְשָׁבָה שֶׁלָּהֶם דַּקָּה עוֹד יוֹתֵר. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר).

אֶלָּא שֶׁהוּא בְּהֶעְלֵם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַדִּבּוּר – הוּא מְגַלֶּה מַמָּשׁ לְזוּלָתוֹ. וּמִקּוֹרָם – לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַשֵּׂכֶל, דְּהַיְינוּ מִבְּחִינַת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ[9]. וְלֹא שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הֵם מָהוּת הַנֶּפֶשׁ וְעַצְמוּתָהּ מַמָּשׁ, כִּי מָהוּת הַנֶּפֶשׁ – שֵׂכֶל וּמִדּוֹת כו'. (רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁהוּא מְקוֹר הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת[10]). אֶלָּא שֶׁהַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ גַּם כֵּן כְּלוּלָה מִכֹּחוֹת הָאוֹתִיּוֹת, לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ מִמֶּנָּה בִּבְחִינַת הַמַּחְשָׁבָה בְּדֶרֶךְ הִתְפַּשְּׁטוּת הֶאָרָה בִּלְבָד[11]. :

---

1. (נִמְצָא גַּם כֵּן בְּשׁוּ"ת דִּבְרֵי נְחֶמְיָה חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים בְּסוֹפוֹ מִתְּחִיל "וְיִהְיוּ בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ" בִּקְצָת שִׁינּוּיִים וְהוֹסָפוֹת. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר בְּהֶעָרוֹת וְציּוּנִים.

נֶאֱמַר גַּם פָּרָשַׁת דְּבָרִים תקס"ג. הַנְּחַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר הָאֱמְצָעִי מִמַּאֲמַר זֶה – בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל כְּתוּבִים חֵלֶק א עַמּוּד לד. בֵּיאוּר עַל הַמַּאֲמָר נִדְפַּס בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ג עַמּוּד תרסה וּמַתְחִיל "לְהָבִין שֹׁרֶשׁ עִנְיָן בְּנֵי אִמֵּי". הַמַּאֲמָר בְּשִׁינּוּיִים וְהַגָּהוֹת אֲחֵרוֹת – בְּאוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים כְּרַךְ א עַמּוּד צו. בֵּיאוּר הַמְיוּסָּד כִּנְרָאֶה עַל מַאֲמָר זֶה – בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּר הָאֱמְצָעִי נ"ך עַמּוּד רכג).

2. כַּמְבוֹאָר בְּשִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה סוֹף פָּסוּק "רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז". וּבַזֹּהַר חֵלֶק ג', נָשֹׂא, קל"ב, א'. (וְעַיֵּן עוֹד בְּרַבֵּנוּ אֶהֱיֶמְנָא, שׁוֹפְטִים, ער"ה, א').

(וּרְאֵה רַשִׁ"י בְּרָכָה לג, ב דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אֵשׁ דָּת". וְשִׁיר הַשִּׁירִים ה, טז "שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב". יְרוּשַׁלְמִי שְׁקָלִים פֶּרֶק ו הֲלָכָה א. תַּנְחוּמָא רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית).

3. (מְנָחוֹת כט, ב).

4. (חֲגִיגָה טו, ב).

5. (עַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה" בְּפָרָשַׁת בָּלָק (לְעֵיל סז, ג)).

6. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְעָשִׂיתָ צִיץ", גַּבֵּי "וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חוֹתָם" (תּוֹרָה אוֹר תְּצַוֶּה פד, א)).

7. (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּאֲרִיכוּת עַל פָּסוּק "וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם" (אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ה)).

8. (בְּרָכוֹת יח, ב.)

9. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ" (לְעֵיל מה, סוֹף עַמּוּד ד)).

10. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח" (לְעֵיל וַיִּקְרָא ד, ב). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הֵן עַם אֶחָד" (תּוֹרָה אוֹר בְּרֵאשִׁית). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" (תּוֹרָה אוֹר יג, ג).

11. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כֹּה תְבָרְכוּ", מַעְנְיָן שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְלֵאָה אוֹתִיּוֹת (לְעֵיל נְשֹׂא כו, ב).

קִיצּוּר. עִנְיָן שֶׁ"הַתּוֹרָה נִיתְּנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה". וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה הַיּוּ"ד שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא. וְיֵשׁ לְהַקְדִּים עִנְיָן אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה וְדִיבּוּר, שֶׁהֵם לְבוּשִׁים לְבָד לְהַנְּפָשׁ וּלְהַשֵּׂכֶל, וּמִכָּל מָקוֹם שֹׁרֶשׁ הָאוֹתִיּוֹת – בְּהַנְּפָשׁ עַצְמָהּ. :

ב. וְהִנֵּה, בְּכָל הַמָּשָׁל הַזֶּה הוּא לְמַעְלָה בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא:

כִּי הִנֵּה גִּילּוּי הַשָּׂגַת הַנִּשְׁמוֹת בְּאֶלְקוּת וּלְהִתְעַנֵּג עַל ה', אַף שֶׁהוּא תַּעֲנוּג נִפְלָא, עִם כָּל זֶה הוּא רַק מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת[12]; גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה, וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן – בְּחִינַת דִּיבּוּר.

וְזֶהוּ "**בְּרֵאתִיו, יְצַרְתִּיו, אַף עֲשִׂיתִיו**" (יְשַׁעְיָה מג, ז): "בְּרֵאתִיו" – בְּחִינַת הַמַּחְשָׁבָה, גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. "יְצַרְתִּיו" – בְּחִינַת הַדִּיבּוּר, וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן. "אַף עֲשִׂיתִיו" הוּא עוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה, הָעוֹלָם־הַזֶּה הַגַּשְׁמִי.

(וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה"[13]: דְּ"אַף" הוּא לְשׁוֹן רִבּוּי, וּמְרַבֶּה בְּחִינָה רְבִיעִית שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת מַחְשָׁבָה וְדִיבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁהֵם רַק לְבוּשִׁים לְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְהַיְינוּ בְּחִינַת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ, שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת בָּעוֹלָם־הַזֶּה כו'. עַיֵּן שָׁם.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יֵשׁ לוֹמַר גַּם בְּמַה שֶׁכָּתוּב כָּאן: שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הַגִּילּוּי מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה, וּבְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן מִבְּחִינַת דִּבּוּר – שֶׁעִם כָּל זֶה, עַל יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בָּעוֹלָם־הַזֶּה מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן־עֵדֶן, וְהוּא עִנְיָן הִתְלַבְּשׁוּת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן וְחָכְמָה־עִילָּאָה בְּהַמַּחְשָׁבָה וְדִבּוּר, עַל דֶּרֶךְ "מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ"[14] (תְּהִלִּים צב, ו).

וְהִנֵּה, "בְּיוּד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא", אֲבָל הָעוֹלָם־הַזֶּה נִבְרָא בְּהֵ"א, וְיֵשׁ בְּחִינָה בְּהֵ"א בְּשָׁרְשָׁהּ גָּבוֹהַּ מִהַיּוּד[15], עַל כֵּן עַל יְדֵי הִתְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן־עֵדֶן.

וְנִחְזוֹר לְעִנְיָנֵנוּ בְּעִנְיָן הָאוֹתִיּוֹת מַחְשָׁבָה וְדִבּוּר:)

וְהֵם רַק בְּחִינַת לְבוּשִׁים לְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּתִקּוּנֵי זֹהַר: "לְבוּשִׁין תְּקִינַת לוֹן דְּמִינַיְיהוּ פָּרְחִין נִשְׁמָתִין כו'"[16]. אֲבָל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ לֹא שַׁיָּיךְ שׁוּם גִּילּוּי הַשָּׂגָה, כִּי "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", וְ"אַנְתְּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא כו'"[16], "הוּא[17] הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמֻּדָּע כו'"[18].

וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תְּהִלִּים יח, יב): "יָשֶׁת **חֹשֶׁךְ** סִתְרוֹ": "חֹשֶׁךְ" הוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה בּוֹ שׁוּם תְּפִיסָא וַהֲשָׂגָה כְּלָל[19].

וְהִנֵּה כָּל זֶה הוּא מִמַּטָּה־לְמַעְלָה – נִקְרָא מַה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגַת הַנִּבְרָאִים בְּשֵׁם "חֹשֶׁךְ" – פֵּירוּשׁ: מַה שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג. כְּמַאֲמָר (יְשַׁעְיָה מה, ז): "יוֹצֵר אוֹר **וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ**", שֶׁהַחֹשֶׁךְ הוּא בִּבְרִיאָה – לְמַעְלָה מֵאוֹר הַגִּילּוּי שֶׁהוּא בִּיצִירָה.

(כִּי בְּרִיאָה הוּא מַחְשָׁבָה, וִיצִירָה – דִּיבּוּר.

וְהִנֵּה לְגַבֵּי הַתַּלְמִיד, הַדִּבּוּר שֶׁל הָרַב נִקְרָא אוֹר וְגִילּוּי, אֲבָל מַחֲשָׁבָה שֶׁל הָרַב הִיא עֲדַיִן חֹשֶׁךְ אֵצֶל הַתַּלְמִיד. אֲבָל לְגַבֵּי הָרַב עַצְמוֹ, הֲרֵי הַדִּבּוּר שֶׁלּוֹ כְּלָא חָשִׁיב נֶגֶד מַחְשַׁבְתּוֹ. וּמַה שֶׁחוֹשֵׁב בְּמַחֲשָׁבָה בְּרֶגַע אֶחָד, צָרִיךְ לְדַבֵּר עַל זֶה כַּמָּה דִּיבּוּרִים. עַל כֵּן נִקְרָא אֶצְלוֹ הַמַּחֲשָׁבָה – "אוֹר", וְהַדִּיבּוּר נִקְרָא "חֹשֶׁךְ" לְגַבֵּי הַמַּחְשָׁבָה.

וְעוֹד, הִנֵּה בִּבְרִיאָה מֵאִיר חַבַּ"ד־דְּאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרָא עָלְמָא־דְּאִתְכַּסְיָא לְגַבֵּי הַמִּדּוֹת־דְּאֲצִילוּת – שֶׁנִּקְרָא עָלְמָא־דְּאִתְגַּלְיָא – הַמְּאִירִים בִּיצִירָה. כִּי עַל חָכְמָה־וּבִינָה דְּאֲצִילוּת נֶאֱמַר (נִצָּבִים כט, כח): "הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹקֵינוּ"[20].

וְלָכֵן גַּם הַשְּׂרָפִים שֶׁהֵם בִּבְרִיאָה נִקְרָא (יְשַׁעְיָה ו, ב): "עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ", פֵּירוּשׁ: מִמַּעַל לְיוֹ"ד – ו' קְצָווֹת הַמְּקַנְּנִים בִּיצִירָה, וְאֵין עֲבוֹדָתָם בְּרֵעַשׁ כְּמוֹ הַחַיּוֹת וְהָאוֹפַנִּים הַ"מִּתְנַשְּׂאִים בְּרֵעַשׁ"[21], לְפִי שֶׁהֵם מֵעָלְמָא־דְּאִתְגַּלְיָא.

---

12. (וְעַיֵּן בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא" (לְעֵיל שְׁלַח לט, ב), גַּבֵּי "כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר", שֶׁמַּלְכוּת־דְּאֲצִילוּת, שֶׁהִיא אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר דְּאֲצִילוּת, נַעֲשָׂה עַתִּיק־דִּבְרִיאָה שֶׁהוּא מְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן כו'.

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ", גַּבֵּי "בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ כו'" (לְעֵיל בְּהַר מא, ב וְאֵילֶךָ)).

13. (לְעֵיל בָּלָק סח, ג וְאֵילֶךָ).

14. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים", מַעֲנְיָן "וַיַּיְחַהוּ בְּגַן עֵדֶן לַעֲבָדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ" (תּוֹרָה אוֹר ב, ד). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל כו'", עֲלֵי בְאֵר כו'" (לְעֵיל חֻקַּת סד, ב וְאֵילֶךָ).

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲנִי" דְּפָרָשַׁת צִיצִית, בְּעִנְיָן ב' פְּעָמִים "אֲנִי כו' לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹקִים" (לְעֵיל שְׁלַח מח, ב וְאֵילֶךָ).

15. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "לֶךְ לְךָ", בְּעִנְיָן ה' דְּאַבְרָהָם (תּוֹרָה אוֹר).

16. (בַּהַקְדָּמָה, "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א. לְבוּשִׁים הִתְקַנְּתָּ לָהֶם שֶׁמֵּהֶם פּוֹרְחוֹת נְשָׁמוֹת).

17. (רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פֶּרֶק ב, הֲלָכָה י. רְאֵה תֵּנְיָא פֶּרֶק ב).

18. (עַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הֵן עַם אֶחָד" הַנ"ל, מַעֲנְיָן פֵּירוּשׁ "אַנְתְּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא").

19. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת" (לְעֵיל מַטּוֹת פא, ב), גַּבֵּי "וְעָלָיו נֶאֱמַר יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ כו'". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה" (לְעֵיל וַיִּקְרָא א, א)).

20. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בָּאתִי לְגַנִּי" (לְקַמָּן לא, ד וְאֵילֶךָ).

21. (בְּרִכַּת "יוֹצֵר אוֹר": "וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת הַשְּׂרָפִים").

וְגַם אִיתָא: "כְּשֶׁאוֹמֵר 'יוֹצֵר אוֹר' יְמַשְׁמֵשׁ בִּתְפִלִּין שֶׁל יָד[22], וּב'בוֹרֵא חֹשֶׁךְ' יְמַשְׁמֵשׁ בִּתְפִילִּין שֶׁל רֹאשׁ", וּמִבּוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[23], דִּתְפִלִּין שֶׁל יָד נִקְרָא 'חוֹתָם שׁוֹקֵעַ' – הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹרוֹת בְּהַכֵּלִים. אֲבָל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ נִקְרָא 'חוֹתָם בּוֹלֵט' – אוֹרוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים. וּמִרּוּמָז דִּוְקָא בְּ"בוֹרֵא חֹשֶׁךְ", לְפִי שֶׁעַכְשָׁיו אֵין בְּחִינָה זוֹ בָּאָה בְּהִתְגַּלּוּת עַד לֶעָתִיד־לָבֹא.

הֲרֵי מִכָּל זְמַן מוּבָן, דְּאֶצְלֵנוּ – מַה שֶּׁמִּתְגַּלֶּה נִקְרָא אוֹר, וּמַה שֶּׁלְּמַעְלָה מֵהַגִּילּוּי נִקְרָא חוֹשֶׁךְ כו'. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה, כָּל מַה שֶּׁלְּמַעְלָה בְּמַדְרֵגָה יוֹתֵר נִקְרָא אֶצְלֵנוּ חוֹשֶׁךְ יוֹתֵר)

אֲבָל מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה הוּא לְהִיפּוּךְ: כִּי מַה שֶּׁבָּא יוֹתֵר לִידֵי גִילּוּי הַהַשְׂגָּה, הוּא יוֹתֵר בְּגֶדֶר הַחוֹשֶׁךְ לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בְּעַצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[24]: דְ"בְּתֶר־עֶלְיוֹן, אַף עַל גַּב דְּאִיהוּ אוֹר צַח, אוֹר מְצוּחְצָח – אוּכְּמָא הוּא לְגַבֵּי עִילַּת הָעִילּוֹת כו', וְכוּלְּהוֹ אִתְחַשְׁכָּאן קַמֵּיהּ כו'". וּכְתִיב "כּוֹלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב"[25].

(וּכְהַאי גַּוְונָא נִתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּעִנְיָן "כִּי אֵל דֵּעוֹת" (שְׁמוּאֵל א' ב, ג): שֶׁמִּמַּטָּה־לְמַעְלָה נִקְרָא לְמַטָּה – "יֵשׁ" וּמַה שֶּׁלְּמַעְלָה נִקְרָא "אַיִן", אֲבָל מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה הוּא לְהִיפּוּךְ[26]).

וְלָכֵן אוֹר הָאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ, מַה שֶּׁהוּא לְמַעְלָה מִגֶּדֶר הַהַשְׂגָּה נִקְרָא אוֹר, וְהוּא בְּחִינַת "אֵשׁ לְבָנָה". (וּמַה שֶּׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ כו', אֲפִילּוּ כֶּתֶר, נִקְרָא חֹשֶׁךְ כַּנַּ"ל[27].

וְגַם כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל: "שְׂרָגָא בְּטִיהֲרָא לְמַאי אַהֲנִי"[28], הֲרֵי הַנֵּר נִקְרָא חֹשֶׁךְ לְגַבֵּי אוֹר הַיּוֹם, אַף שֶׁלְּגַבֵּי הַלַּיְלָה נִקְרָא נֵר.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ רַז"ל[29]: "כָּל הַנְּבִיאִים בְּטֵלִים לְעָתִיד", וּמִבּוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[30] הָעִנְיָן, שֶׁאוֹר הַנְּבוּאָה שֶׁל הַנְּבִיאִים יִהְיֶה כְּלָא חָשִׁיב נֶגֶד הַגִּילּוּי דְּלֶעָתִיד־לָבוֹא כַּ"שְׂרָגָא בְּטִיהֲרָא כו'".

וְכָל שֶׁכֵּן לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, אֲשֶׁר כְּדֵי שֶׁיּוּמְשַׁךְ מִמֶּנּוּ הֶאָרָה לִהְיוֹת מְקוֹר לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת, הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת צִמְצוּם וּמָקוֹם פָּנוּי, וְאַחַר כַּךְ נִמְשָׁךְ רַק קַו וְחוּט כַּנּוֹדָע.

וְהִנֵּה עִנְיָן שֶׁנִּקְרָא אֵשׁ, רַק שֶׁיֵּשׁ אֵשׁ לְבָנָה וְאֵשׁ שְׁחוֹרָה – הַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַתֶּם נִצָּבִים" (לְקַמָּן נִצָּבִים מד, ג־ד), בְּפֵירוּשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב (וְאֶתְחַנַּן ד, כד): "כִּי הֲוָיָה אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא כו'".

וְעוֹד, דְּהִנֵּה דֶּרֶךְ כְּלָל יֵשׁ ד' יְסוֹדוֹת: אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר, שֶׁהֵם נֶגֶד ד' עוֹלָמוֹת – אַבִּי"ע. וְהָאֵשׁ הוּא בְּחִינַת אֲצִילוּת, דִּכְמוֹ שֶׁטֶּבַע הָאֵשׁ לְהִסְתַּלֵּק, כָּךְ אֲצִילוּת מְרוֹמָם וְנִשְׂגָּב מִבִּי"ע, כִּי בִּי"ע הֵם נִבְרָאִים וְאֲצִילוּת הֵם אֱלֹהוּת.

וְהִנֵּה בְּאֲצִילוּת עַצְמוֹ יֵשׁ גַּם כֵּן אַבִּי"ע: שֶׁהַכֶּתֶר אוֹ גַּם הַחָכְמָה־עִילָּאָה נִקְרָאִים אֲצִילוּת־שֶׁבַּאֲצִילוּת; וּבִינָה נִקְרָא בְּרִיאָה־שֶׁבַּאֲצִילוּת; וְזוּ"ן הֵם יְצִירָה וְעֲשִׂיָּה שֶׁבַּאֲצִילוּת.

וְדֶרֶךְ כְּלָל יוֹתֵר, יֵשׁ אַבִּי"ע דִּכְלָלוּת, וַאֲצִילוּת הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן נִקְרָא אֵשׁ. וְעַם כָּל זֶה הִיא נִקְרֶאת "אֵשׁ שְׁחוֹרָה" לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁנִּקְרָא "אֵשׁ לְבָנָה" כו'.

וְגַם בְּכְלָל, זָ"א לְגַבֵּי עַתִּיקָא־קַדִּישָׁא נִקְרָא "אֵשׁ שְׁחוֹרָה" לְגַבֵּי "אֵשׁ לְבָנָה").

אַךְ לְפִי שֶׁהָעוֹלָמוֹת אֵינָם יְכוֹלִים לְקַבֵּל, וְ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כו'", לְכָךְ "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב" (בְּרֵאשִׁית א, ד) – "לִגְנוֹז"[31]. וְנִגְנַז בְּבְחִינַת "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ כו'".

וְזֶהוּ "יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן" (תְּהִלִּים צא, א) – לְצַמְצֵם וּלְהַעֲלִים אֶת הָאוֹר בְּכַמָּה צִמְצוּמִים וּמְסָכִים הַמַּבְדִּילִים וּמַסְתִּירִים אֶת אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת גִּילּוּי לְמַטָּה; בְּחִינַת גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, תַּעֲנוּג הַנִּשְׁמוֹת כו', וְהַשָּׂגָתָם בְּאוֹר ה' כו', "בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו כו'"[32].

וְזֶהוּ "וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית" – פֵּירוּשׁ: "וּבְטוּבוֹ" מַה שֶּׁרָאָה "כִּי טוֹב – לִגְנוֹז" הָאוֹר, מִזֶּה נִתְהַוֶּוה בְּחִינַת חִידּוּשׁ מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, לִהְיוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ בְּבְחִינַת גִּילּוּי הַתַּעֲנוּג וְהַהַשָּׂגָה (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ח,

22. (רְאֵה פְּרִי עֵץ חַיִּים רֵישׁ שַׁעַר הַקְרִיאַת שְׁמַע).

23. (סִידּוּר עִם דַּא"ח שַׁעַר הַתְּפִילִּין דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׂימֵנִי כַּחוֹתָם", וּלְקַמָּן מה, ג).

24. (תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ע).

25. (זֹהַר חֵלֶק א יא, ב).

26. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה" (לְעֵיל בַּמִּדְבָּר יב, ד). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת" (לְעֵיל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת פג, א). וּשְׁאָר דּוּכְתֵּי.

27. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "מִי מָנָה" (לְעֵיל בָּלָק סט, א).

28. (חוּלִין ס, ב. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י: "נֵר בַּצָּהֳרַיִם אֵינוֹ מֵאִיר").

29. (יְרוּשַׁלְמִי מְגִילָּה פֶּרֶק א, הֲלָכָה ה).

30. (רְאֵה תּוֹרָה אוֹר צ, ד).

31. (חֲגִיגָה יב, א).

32. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים כו', וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם כו' בְּאֵל שַׁדַּי" – "שֶׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ דַּי" (תּוֹרָה אוֹר וָאֵרָא נו, ג).

וְעַיֵּין בְּשַׁעַר הַיִּחוּדִים, פֶּרֶק שְׁמִינִי – יִחוּד ה', בְּעִנְיָן 'אוֹר, מַיִם, רָקִיעַ' שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי שֵׁם שַׁדַּי. וְיוּבַן עַל פִּי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיָן זֶה עַל פָּסוּק "הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ, הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ" (סִידּוּר עִם דַּא"ח, פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה ע, א).

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "קָא מִיפְּלְגֵי בְּמִתִּיבְתָּא דְּרָקִיעַ כו'" (לְעֵיל תַּזְרִיעַ כב, ד), שֶׁהוּא גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּקְרָא "רָקִיעַ", וְשֶׁיּוּמְשַׁךְ לָהֶם מִבְּחִינַת אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא עַל יְדֵי כַּמָּה צִמְצוּמִים כו'. כַּנַּ"ל).

כא): "לְהַנְחִיל אוֹהֲבַי יֵשׁ", דְּקָאֵי עַל הַגַּן־עֵדֶן שֶׁנִּקְרָא יֵשׁ מֵאַיִן[33]). :

קִיצּוּר וּכְמוֹ כֵּן לְמַעְלָה: שֶׁגִּילּוּי הָאוֹר בְּגַן־עֵדֶן הוּא רַק מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת – "בִּיּוּ"ד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא", שֶׁהֵם לְבוּשִׁין. אֲבָל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל". וְעַל זֶה נֶאֱמַר "יֶשׁ חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ". וְזֶהוּ מִמַּטָּה־לְמַעְלָה נִקְרָא מַה שֶׁאֵין בּוֹ הַשָּׂגָה בְּשֵׁם "חֹשֶׁךְ", אֲבָל מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה הוּא בְּהִיפּוּךְ. וְזֶהוּ "כִּי טוֹב – לִגְנוֹז" – בִּבְחִינַת חוֹשֶׁךְ כְּדֵי לִהְיוֹת גִּילּוּי בְּגַן־עֵדֶן. וְזֶהוּ "וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ". :

ג. וְהִנֵּה, צִמְצוּם זֶה שֶׁל עִנְיָן "כִּי טוֹב – לִגְנוֹז" הָאוֹר בְּמְקוֹם הַחוֹשֶׁךְ, הוּא כְּמוֹ בִּמְשַׁל בְּחִינוֹת אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ, כְּדֵי לִהְיוֹת גִּילּוּי אוֹתִיּוֹת מַמָּשׁ בְּמַחְשָׁבָה וְדִיבּוּר.

(רוֹצֶה לוֹמַר: דִּכְבָר נִתְבָּאַר, שֶׁאַף שֶׁצּוּרַת כ"ב אוֹתִיּוֹת הוּא קָבוּעַ בְּמָהוּת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ, מִכָּל מָקוֹם, לֹא שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הֵם מָהוּת הַנֶּפֶשׁ וְעַצְמוּתָהּ – שֶׁעַצְמוּת הַנֶּפֶשׁ הִיא לְמַעְלָה גַּם מִמָּהוּת שֵׂכֶל וּמִדּוֹת הַמְּאִירִים מִמֶּנָּה בַּגּוּף, כִּי אִם שֶׁנַּעֲלִית מֵהֶם בְּעִילּוּי רָב – אֶלָּא שֶׁהֶאָרָה וְכֹחַ מִמֶּנָּה, כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בַּמּוֹחַ נַעֲשֶׂה מְקוֹר הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּמּוֹחַ, וּבְעוֹד הַכֹּחַ הַהוּא בְּלוּל בְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת וּמַהוּת מְקוֹר הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּמּוֹחַ.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה, גַּם הָאוֹתִיּוֹת הַכְּלוּלִים בַּנֶּפֶשׁ הוּא עִנְיָן כֹּחוֹת שֶׁבִּירִידָתָם לְהִתְגַּלּוֹת בְּמַחְשָׁבָה וְדִיבּוּר יִצְטַיְּירוּ מֵהֶם בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת. וְעִם כָּל זֶה, כּוֹחוֹת אֵלּוּ, עִם שֶׁהֵם לְמַעְלָה עֲדַיִין מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה וְהַדִּבּוּר מַמָּשׁ, עִם כָּל זֶה הוּא בְּחִינַת יְרִידָה וְצִמְצוּם לְגַבֵּי מָהוּת הַנֶּפֶשׁ וְעַצְמוּתָהּ מַמָּשׁ. וְצִמְצוּם זֶה הוּא בִּשְׁבִיל לִהְיוֹת מִזֶּה אַחַר כַּךְ גִּילּוּי אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה וְדִבּוּר, שֶׁהֵן בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת חוֹמְרִיִּים מַמָּשׁ, וְהוּא עוֹד צִמְצוּם גָּמוּר מַמָּשׁ.

וְרֵאשִׁית צִמְצוּם זֶה, הוּא מַה שֶּׁמִּתְהַוִּים בְּחִינַת צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת בְּלִי חוֹמֶר בְּהַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ. וְכָל בְּחִינַת צִמְצוּמִים אֵלּוּ הוּא מָשָׁל לְעִנְיָן "כִּי טוֹב – לִגְנוֹז" – פֵּירוּשׁ, דְּאִיתָא: "בְּרֵישׁ הוֹרְמְנוּתָא דְּמַלְכָּא, גָּלִיף גְּלִיפוּ בְּטָהִירוּ עִילָּאָה"[34]. וְהוּא עִנְיָן הַצִּמְצוּם לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל.

וְהָעִנְיָן: כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" (לְעֵיל חֻקַּת נו, א), שֶׁהַחֲקִיקָה הוּא גְּבוֹהַּ יוֹתֵר מֵאוֹתִיּוֹת הַכְּתָב – שֶׁהֲרֵי הוּא מִינֵּיהּ וּבֵיהּ. וְזֶהוּ עִנְיָן "חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת כו'" (תְּשָׂא לב, טז). מַה שֶּׁאֵין כֵּן אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב, הַדְּיוֹ הוּא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְגַם מַשְׁחִיר הַקְּלָף לְגַמְרֵי. אַף הִנֵּה הָאוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקִים, אַף שֶׁהֵם מִינֵּיהּ וּבֵיהּ, עִם כָּל זֶה הֵם גַּם כֵּן מַשְׁחִירִים קְצָת הָאֶבֶן הַטּוֹב הַבָּהִיר – שֶׁכְּשֶׁעוֹשִׂין בּוֹ חֲקִיקָה נֶחְשַׁךְ קְצָת בְּהִירוּתוֹ שֶׁהָיָה קוֹדֶם הַחֲקִיקָה, שֶׁבִּמְקוֹם הַחֲקִיקָה אֵינוֹ בָּהִיר כָּל כָּךְ.

וְהַנִּמְשָׁל מוּבָן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן "יֶשׁ חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" – בְּחִינַת כֶּתֶר־עֶלְיוֹן שֶׁנִּמְשַׁךְ מִמַּלְכוּת דְּאֵין־סוֹף, בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת: שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ עֲדַיִין בְּחִינַת אֵין־סוֹף, וּכְמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה מִינֵּיהּ וּבֵיהּ; וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת חָכְמָה וּבִינָה שֶׁנִּקְרָא עֲשִׂיָּה מַמָּשׁ לְגַבֵּי אֵין־סוֹף, כְּמוֹ דְּיוֹ עַל גַּבֵּי הַקְּלָף כו' – עִם כָּל זֶה, גַּם הַכֶּתֶר נִקְרָא חוֹשֶׁךְ וְ"אֵשׁ שְׁחוֹרָה" לְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלְּמַעְלָה מִעֶלְיָה מֵהַכֶּתֶר וְנִקְרָא "אֵשׁ לְבָנָה". וְהֲרֵי צִמְצוּם זֶה – כְּדֵי לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת אַחַר כַּךְ בְּחִינַת חָכְמָה־וּבִינָה וְגַן־עֵדֶן, שֶׁהוּא כִּמְשַׁל אוֹתִיּוֹת שֶׁנִּכְתָּבִים בְּדִיו כו' – בְּחִינַת שְׁחוֹר מַמָּשׁ.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל עִנְיָן הִתְהַוּוּת אוֹתִיּוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהֵם כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקִים מִינֵּיהּ וּבֵיהּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְהַוּוּ אַחַר כַּךְ אוֹתִיּוֹת מַמָּשׁ בְּמַחְשָׁבָה וְדִבּוּר חוֹמְרִיִּים מַמָּשׁ, "אֵשׁ שְׁחוֹרָה" מַמָּשׁ.

וְהִנֵּה, אַף שֶׁלְּגַבֵּי הָאֵין־סוֹף נִקְרָא אוֹתִיּוֹת־שֶׁבַּחֲקִיקָה גַּם כֵּן בְּחִינַת חֹשֶׁךְ כַּנַּ"ל, עִם כָּל זֶה לְגַבֵּי הָאוֹתִיּוֹת־שֶׁבִּכְתָב, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת חָכְמָה וּבִינָה, מְקוֹרֵי הַגַּן־עֵדֶן, "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן" (בְּרֵאשִׁית ב, י), נִקְרָא הַכֶּתֶר "אֵשׁ לְבָנָה" מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי הוּא רַק מִינֵּיהּ וּבֵיהּ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל. וְלָכֵן נִקְרָא הַזַּ"א־דְּאֲצִילוּת לְגַבֵּי הַכֶּתֶר "אֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה"[35].

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה גַּם הַזַּ"א נִקְרָא לְגַבֵּי הַמַּלְכוּת־דְּאֲצִילוּת "נְהוֹרָא חִיוָּרָא", וְהִיא נִקְרֵאת אֲצִלוֹ "נְהוֹרָא אוּכְמָא"[36]: כִּי מַלְכוּת שֶׁהִיא מְקוֹר לְבִי"ע נִקְרֵאת "מִדַּת לַיְלָה" וְחוֹשֶׁךְ, שֶׁמּוּסְתָּר וּמְלוּבָּשׁ בָּהּ אוֹר אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם; "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" (תְּהִלִּים קמה, יג) – מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת זָ"א, שֶׁהוּא אֲצִילוּת, יִחוּדָא־עִילָּאָה נִקְרָא יוֹם וְאוֹר[37]).

וְזֶהוּ "בִּיּוּ"ד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא", וְכִמְשַׁל הַדְּיוֹ שֶׁעַל גַּבֵּי הַקְּלָף: שֶׁהַקְּלָף הֶחָלָק רוֹמֵז לִבְחִינַת "אֵשׁ לְבָנָה" – אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ כִּבְיָכוֹל, דְּ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ"[38] אֶלָּא עַל יְדֵי הַיּוּד –בְּחִינַת נְקוּדָה שְׁחוֹרָה, שֶׁמִּשְׁחִיר הַקְּלָף כְּדֵי לִהְיוֹת בְּחִינַת גִּילּוּי וַהֲשָׂגָה בִּתְמוּנַת אוֹת הַיּוּד.

---

33. וְעַיֵּין מַעְנְיָן "כִּי טוֹב – לִגְנוֹז": (זֹהַר) רֵישׁ פָּרָשַׁת פִּקּוּדֵי, דַּף ר"כ, עַמּוּד ב'. וְרֵישׁ פָּרָשַׁת אֱמוֹר, דַּף פ"ח, עַמּוּד א'. וּבְרִבּוֹת: בְּרֵאשִׁית, פָּרָשָׁה ג'. בֹּא, סוֹף פָּרָשָׁה י"ח.

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מַעְנְיָן "וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ כו'" – עַל יְדֵי בְּחִינַת יו"ד שֶׁהוּא בְּחִינַת צִמְצוּם כו' – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַאֲתַחֲנַן" (לְעֵיל וַאֶתְחַנַּן ב, א). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אָשִׁירָה כו' כִּי גָאֹה גָּאָה" (תּוֹרָה אוֹר סג, ב).

34. (בְּרֵאשִׁית רְשׁוּת וּרְצוֹן הַמֶּלֶךְ חָקַק חֲקִיקָה בְּטוֹהַר (אוֹר) הָעֶלְיוֹן. זֹהַר חֵלֶק א טו, א).

35. (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב [בַּזֹּהַר] בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא קל"ב, א').

36. (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב [בַּזֹּהַר] בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית בְּדַף נ"א, עַמּוּד א'. וּבְפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ דַּף פ"ג, עַמּוּד ב'. וּבְפָרָשַׁת שׁוֹפְטִים ער"ה, א').

37. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָנִּי וְשִׂמְחִי" (תּוֹרָה אוֹר מִקֵּץ לז, ד – לח, א), גַּבֵּי "רְנָנָא בְּרִמְשָׁא וְשִׂמְחָה בְּצַפְרָא". וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַעְתָּ הַיּוֹם" (לְעֵיל וָאֶתְחַנַּן ד, א).

38. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "שִׁימֵנִי כַחוֹתָם" (לִקּוּטִים מו, ג וְאֵילָךְ. וּבְסִידּוּר עִם דַא"ח שַׁעַר הַתְּפִילִּין)).

וְהִנֵּה, כְּמוֹ בַּמָּשָׁל הַנַּ"ל, כַּאֲשֶׁר בָּא לִידֵי גִילוּי אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה, אַף שֶׁאֵינָן רַק לְבוּשִׁים לְהַשֵּׂכֶל, מִכָּל מָקוֹם אֵינָן דָּבָר נִפְרָד לְגַמְרֵי לִהְיוֹת דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי מַה שֶּׁמְּחַשֵּׁב וּמְהַרְהֵר בְּאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ הוּא בְּחִינַת הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ; וְכֵן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּחִינַת הַיּוּ"ד שֶׁעַל הַקְּלָף, שֶׁהַדְיוֹ מַשְׁחִיר אֶת הַקְּלָף לְהִתְגַּלּוֹת תְּמוּנַת יוּ"ד, הִנֵּה הַדְיוֹ בְּעַצְמוֹ אֵינוֹ דָּבָר מַמָּשִׁי לִהְיוֹת נֶחְשָׁב לְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁמַּשְׁחִיר אֶת הַקְּלָף כְּדֵי שֶׁהַקְּלָף יְגַלֶּה תְּמוּנָה שֶׁל הַיּוּ"ד;

(הַיְינוּ, שֶׁעִם הֱיוֹת תְּמוּנַת הַיּוּ"ד הוּא רַק מֵהַדְיוֹ, הֲרֵי בִּלְתִּי הַקְּלָף הַנּוֹשֵׂאוֹ וְסוֹבְלוֹ לֹא הָיָה מִמֶּנּוּ שׁוּם תְּמוּנָה כְּלָל. וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[39]: "כָּל אוֹת שֶׁאֵין גְּוִיל מוּקָף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ – פְּסוּלָה". אִם כֵּן "הַדְיוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁמַּשְׁחִיר כו' כְּדֵי שֶׁהַקְּלָף יְגַלֶּה כו'".

וְרוֹצֶה לוֹמַר בַּנִּמְשָׁל: כִּי הַקְּלָף עַצְמוֹ, שֶׁהוּא אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְגַלֶּה אֶת הַיּוּ"ד שֶׁהוּא חָכְמָה־עִילָּאָה. כִּי "אַנְתְּ חַכִּים"[40] – "אַנְתְּ" מַמָּשׁ, שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא נִמְשָׁךְ וּמֵאִיר בְּחָכְמָה־עִילָּאָה[41]).

כָּךְ הִנֵּה בַּנִּמְשָׁל, עַל יְדֵי הַצְמְצוּמִים הָרַבִּים מִתְגַּלֶּה אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ בְּגִילוּי לְמַטָּה. וְזֶהוּ "בְּיוּד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא" – תַּעֲנוּג הַנִּשְׁמוֹת בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ[42]. :

קִיצּוּר. וְצִמְצוּם זֶה הוּא כִּמְשֹׁל בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ. וְאַחַר כָּךְ נִמְשָׁךְ מִזֶּה הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה. וְהוּא כְּעִנְיָן חֲקִיקָה וּכְתִיבָה. וּכְמוֹ שֶׁמִּכָּל מָקוֹם מַהוּ מְחַשֵּׁב בְּאוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה – הֲלֹא הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ, וְכֵן הַדְיוֹ מִתְאַחֵד עִם הַקְּלָף הַלָּבָן הַסּוֹבְלוֹ, כֵּן בַּנִּמְשָׁל – עַל יְדֵי אוֹת יוּ"ד שֶׁנִּבְרָא בּוֹ הָעוֹלָם־הַבָּא נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ. :

וְזֶהוּ שֶׁהַשְּׂרָפִים אוֹמְרִים "קָדוֹשׁ" – מֵחֲמַת הַשָּׁגָתָם אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא מוּבְדָּל וְ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ". וְגַ' פְּעָמִים "קָדוֹשׁ"[43] – נֶגֶד תְּלָת עָלְמִין – בִּי"עַ. "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ" – שֶׁהִתְלַבְּשׁוּת בְּחִינַת "קָדוֹשׁ" הוּא הַ"כָּל כו' "[44].

(וְרוֹצֶה לוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן מֵאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת הַשָּׂגַת הַנִּשְׁמוֹת, כְּמוֹ כֵּן הַשִּׂרָפִים, לְפִי שֶׁהֵם גַּם כֵּן בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, אוֹמְרִים "קָדוֹשׁ" כו' – שֶׁמַּשִּׂיגִים אֵיךְ אוֹר אֵין־סוֹף מוּבְדָּל, וְאֵיךְ שֶׁכָּל הַמַּחְשָׁבָה – רַק עַל יְדֵי צִמְצוּם אוֹת יוּד. אֲבָל עַצְמִיּוּת אוֹר אֵין־סוֹף, הוּא קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כו'. וּלְפִי שֶׁהֵם בִּבְרִיאָה, שֶׁהוּא רֵאשִׁית הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ מֵאַיִן, עַל כֵּן מַשִּׂיגִים שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ קָדוֹשׁ כו'[45]).

וְהִנֵּה, הָאוֹפַנַּיִם שֶׁהֵם לְמַטָּה מֵהֶם בְּמַדְרֵגָה אוֹמְרִים: "בָּרוּךְ כְּבוֹד ה'"[46], זוֹ מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. כִּי "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים", שֶׁ"כָּל עוֹלָמִים" הֵם רַק בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת כו', וּ"בָרוּךְ" וְנִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', מֵעָלְמָא־דְּאִתְכַּסְיָא כו'.

וּבִיאוּר הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה יֵשׁ שְׁנֵי בְּחִינוֹת בַּמַּלְאָכִים:

יֵשׁ שֶׁהֵם בְּחִינַת **מַשְׁפִּיעִים** – שֶׁהֵם מַשְׁפִּיעִים כָּל הַהַשְׁפָּעוֹת לָעוֹלָם־הַזֶּה עַל יְדֵי הַמַּזָּלוֹת כו'. וְהֵם בְּחִינַת **"הָאוֹפַנַּיִם"** שֶׁאוֹמְרִים "**בָּרוּךְ כְּבוֹד** כו'": **"בָּרוּךְ"** הוּא הַמְשָׁכָה, שֶׁיּוּמְשַׁךְ **"כְּבוֹד ה'"** מִבְּחִינַת **"מְקוֹמוֹ"** –שֶׁ"הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ"[47]. וְזֶהוּ עִנְיָן "בָּרוּךְ הַמָּקוֹם"[48]. וְהוּא עִנְיָן הַמְשָׁכַת הַשֶּׁפַע דְּלְעֵילָא שֶׁמַּמְשִׁיכִים הָאוֹפַנַּיִם בְּאָמְרָם "בָּרוּךְ".

וְיֵשׁ מַלְאָכִים שֶׁהֵם בְּחִינַת **מְקַבְּלִים** – שֶׁ"מְקַבְּלִים דִּין מִן דִּין"[49], וְאֵינָם מַשְׁפִּיעִים כְּלָל לְמַטָּה, רַק הֵם בְּחִינַת מְקַבְּלִים. וְהוּא בְּחִינַת **"הַשְּׂרָפִים"** שֶׁאוֹמְרִים "קָדוֹשׁ כו'", וְהֵם נַעֲלִים מִבְּחִינַת הַמַּלְאָכִים הַמַּשְׁפִּיעִים.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵיהּ, וְרִבּוֹ רִבְבָן

---

39. (מְנָחוֹת כט, א).

40. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א).

41. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר (בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל) "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה" (תּוֹרָה אוֹר סא, ד וְאֵילָךְ), בְּפֵירוּשׁ "וַיִּקְרָא הַוָי' הַוָי'". וּמַה שֶּׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה גַּם כֵּן סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" (לְעֵיל שַׁבָּת שׁוּבָה סה, א).

42. (וְעַיֵּין בְּפָרָשַׁת בָּלָק (קצ"א א'). וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שָׂרֵי אִשְׁתֶּךָ" (תּוֹרָה אוֹר יג, ב).

וְעִנְיָן שֶׁהַיּוּ"ד בְּחִינַת נְקוּדָה, וְאוֹת קָטָן מִכָּל הָאוֹתִיּוֹת – עַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "מַיִם רַבִּים", גַּבֵּי: וְזֶהוּ "אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה" (תּוֹרָה אוֹר נח י, ב).

וְעַיֵּין זֹהַר חֵלֶק ב' תְּרוּמָה (קס"ה, ב'): "**בְּגִין דְּאִית** כו' [שְׁמֵיהּ דְּלָאו אִיהוּ כָּל כַּךְ גָּדוֹל, כְּהַאי] **אַף עַל גַּב** כו' [דְּאִית בֵּיהּ תּוֹסֶפֶת אַתְוָן. דָּא אִיהוּ שְׁמָא רַבָּא]". **וְהוּא עִנְיָן מִיעוּט הַכֵּלִי וְרִבּוּי הָאוֹר. עַל דֶּרֶךְ** "צַדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְעוֹשִׂים הַרְבֵּה" (בְּבָא מְצִיעָא פז, א). (וְעַיֵּין בְּגַמָּרָא פֶּרֶק ג' דְּמְנָחוֹת, דַף כ"ט, סוֹף עַמּוּד ב'),

43. (יְשַׁעְיָה ו, ג: "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ").

44. ("הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ").

45. וְעִנְיָן ג' פְּעָמִים קָדוֹשׁ – עַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְעַתָּה יִגְדַּל" (לְעֵיל שְׁלַח לט, ד), וְעַל פָּסוּק "אַחֲרֵי הַוָיָה אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ" (לְעֵיל פָּרָשַׁת רְאֵה כ, ג. כא, ב).

46. ("מִמְּקוֹמוֹ". יְחֶזְקֵאל ג, יב).

47. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה סח, י).

48. (נוֹסַח הַגָּדָה שֶׁל פֶּסַח).

49. (תַּרְגּוּם "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה" – "וּמְקַבְּלִין דִּין מִן דִּין").

קָדְמוֹהִי יְקוּמוּן"[50] (בְּדָנִיֵּאל סִימָן ז', יז) – פֵּירוּשׁ "קָדְמוֹהִי יְקוּמוּן": הַיְינוּ בְּחִינַת הַשְׂרָפִים הַמְּקַבְּלִים כו' שֶׁאוֹמְרִים "קָדוֹשׁ"[51].

וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: **"יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חוֹשֶׁךְ"** (יְשַׁעְיָה מה, ז) – פֵּירוּשׁ:

יְצִירָה הוּא בְּחִינַת **אוֹר**, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, וְהוּא מַדְרֵגַת **הָאוֹפַנִּים** הַמַּשְׁפִּיעִים לְמַטָּה לְכָל הַבְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת. וְגַם קָטָן עַד י"ג שָׁנִים מְקַבֵּל מִבְּחִינַת הָאוֹפַנִּים. וּלְכָךְ נִקְרָא אוֹר, שֶׁהוּא בְּחִינַת "אֵשׁ לְבָנָה" לְגַבֵּי דִּידָן, לְפִי שֶׁמֵּאִיר וּמַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה.

"וּבוֹרֵא חוֹשֶׁךְ" הוּא בְּחִינַת **הַשְׂרָפִים** שֶׁבְּבְרִיאָה, שֶׁהֵם בְּבְחִינַת "אֵשׁ שְׁחוֹרָה" שֶׁהוּא הַחוֹשֶׁךְ. וְהוּא מִפְּנֵי שֶׁמִּסְתַּלְּקִים רַק לְמַעְלָה, שֶׁאוֹמְרִים "קָדוֹשׁ כו'", לְכָךְ הֵם בְּבְחִינַת "אֵשׁ שְׁחוֹרָה" וְחוֹשֶׁךְ – עַל שֵׁם הַהִסְתַּלְּקוּת כו'.

וּכְמוֹ כֵן הוּא עִנְיָן "קָדוֹשׁ" וּ"בָרוּךְ":

כִּי "קָדוֹשׁ" הוּא מַה שֶּׁמּוּבְדָּל וְ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", וְהוּא בְּחִינַת "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ", כַּמְּבוֹאָר לְעֵיל אוֹת ב'. וּבְחִינַת "בָּרוּךְ" זֶהוּ עִנְיָן "אֵשׁ לְבָנָה" לִהְיוֹת גִּילוּי לְמַטָּה. אַךְ זֶהוּ מִמַּטָּה־לְמַעְלָה.

אֲבָל מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה הוּא בְּהֵפֶךְ – שֶׁבְּחִינַת "קָדוֹשׁ" נִקְרָא "אֵשׁ לְבָנָה" לְגַבֵּי הַמְשָׁכַת בְּחִינַת "בָּרוּךְ כְּבוֹד", שֶׁהוּא בְּחִינַת "מַלְכוּתְךָ", בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת כו'. כִּי "קָדוֹשׁ" – הוּא בְּחִינַת כֶּתֶר כו' – יֵשׁ בּוֹ ב' בְּחִינוֹת: כָּבוֹד־תַּתָּאָה הִיא מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְכָבוֹד־עִילָּאָה – חָכְמָה־עִילָּאָה. וְהַכֹּל נִקְרָא "אֵשׁ שְׁחוֹרָה" לְגַבֵּי כֶּתֶר־עֶלְיוֹן, כַּנַ"ל מֵעִנְיָן דִּיוּ עַל גַּבֵּי קְלָף לָבָן כו'[52].

נִמְצָא, "קָדוֹשׁ" וּ"בָרוּךְ" שֶׁאוֹמְרִים הַשְׂרָפִים וְהָאוֹפַנִּים זֶהוּ עִנְיָן בְּחִינַת "אֵשׁ לְבָנָה שֶׁעַל גַּבֵּי אֵשׁ שְׁחוֹרָה" כַּנַ"ל. וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרָא כֵּן "**הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא**" – בִּשְׁנֵי בְּחִינוֹת אֵלּוּ יַחַד דְּ"קָדוֹשׁ" וּ"בָרוּךְ" – כִּי עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא הַמְשָׁכַת וְגִילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ הוּא.

וְהִנֵּה **הָאוֹפַנִּים**, לְפִי שֶׁשּׁוֹמְעִים בְּחִינַת "קָדוֹשׁ" שֶׁאוֹמְרִים הַשְׂרָפִים, לְפִיכָךְ "מִתְנַשְּׂאִים בְּרַעַשׁ גָּדוֹל". וְעִנְיָן הָ"רַעַשׁ" הוּא עִנְיָן הַבִּיטּוּל בָּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, לָצֵאת מִנַּרְתִּיקָם וְהַשָּׁגָתָם כְּפִי מִזְגָּם וּתְכוּנָתָם, מֵחֲמַת שֶׁשּׁוֹמְעִים דָּבָר חָדָשׁ מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִכֹּחַ הַשָּׂגָתָם.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן **הַשְׂרָפִים**, אַף שֶׁהֵם גַּם כֵּן בְּטֵלִים וַדַּאי בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּמַעְלָה, אַךְ הִנֵּה "שְׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ" (יְשַׁעְיָה ו, ב) כְּתִיב, שֶׁאֵין הַשָּׂגָה זוֹ אֶצְלָם חִידּוּשׁ כָּל כַּךְ לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָתָם, לְכָךְ לֹא נֶאֱמַר אֶצְלָם "בְּרַעַשׁ גָּדוֹל" כְּמוֹ בָּאוֹפַנִּים.

(וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ" (לְעֵיל בְּרָכָה צז, א־ב), שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַמָּשָׁל כְּבֶן כְּרַךְ שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ אוֹ כְּבֶן כְּפַר כו'. וְהוּא הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין חוֹל לְשַׁבָּת כו').

וְהִנֵּה הַשְׂרָפִים, לְפִי שֶׁהַבִּיטּוּל שֶׁלָּהֶם הוּא בִּבְחִינַת אִתְכַּסְיָא וּפְנִימִית, עַל כֵּן מַמְשִׁיכִים גַּם כֵּן בְּחִינַת "קָדוֹשׁ", מַה שֶּׁהוּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם. וְהָאוֹפַנִּים, שֶׁבִּיטּוּלָם בִּבְחִינַת אִתְגַּלְיָא, עַל כֵּן מַמְשִׁיכִים גַּם כֵּן בְּחִינַת "בָּרוּךְ", בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת, שֶׁהוּא בְּחִינַת אִתְגַּלְיָא כו'[53]. :

קִיצּוּר. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן שֶׁהַשְׂרָפִים אוֹמְרִים "קָדוֹשׁ" וְהָאוֹפַנִּים "בָּרוּךְ": כִּי הַשְׂרָפִים מִבְּרִיאָה – "בּוֹרֵא חוֹשֶׁךְ", אֵשׁ שְׁחוֹרָה, בְּחִינַת "קָדְמוֹהִי יְקוּמוּן" – עַל כֵּן אוֹמְרִים "קָדוֹשׁ", מוּבְדָּל, "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ". וְהָאוֹפַנִּים מִיְּצִירָה – "יוֹצֵר אוֹר" – מַשְׁפִּיעִים לְמַטָּה וְאוֹמְרִים "בָּרוּךְ כְּבוֹד כו'". וְכָל זֶה נִקְרָא כֵּן מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה וְכַנַ"ל). :

ד. וְהִנֵּה, כְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הוּא **בַּעֲבוֹדַת ה'** בְּכָל אָדָם – בִּבְחִינַת **אַהֲבָה גְּלוּיָה** וּבְחִינַת **אַהֲבָה מְסוּתֶּרֶת.**

(וְהַיְינוּ דּוּגְמַת ב' בְּחִינוֹת הַנַ"ל דְּאוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים. וְהָאַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת נִקְרֵאת "אֵשׁ שְׁחוֹרָה", עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיָן הַשְׂרָפִים שֶׁנִּקְרָא "אֵשׁ שְׁחוֹרָה", אֶלָּא שֶׁהַנִּשְׁמוֹת הֵם בִּבְחִינָה פְּנִימִית יוֹתֵר).

כִּי הִנֵּה גִּילּוּי הָאַהֲבָה עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁיּוֹלִיד מִבִּינָתוֹ רִשְׁפֵּי אֵשׁ וְצִמָּאוֹן כו' לְהִכָּלֵל וּלְהִבָּטֵל אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ בִּמְצִיאוּת וּבְמִסִּירַת־נֶפֶשׁ, אֵין זֶה עַל יְדֵי פְּעוּלַּת הַהִתְבּוֹנְנוּת לְבַדָּהּ, שֶׁמִּתְהַוֶּה מִכֹּחַ בִּינָתוֹ מִדַּת הָאַהֲבָה מֵאֵין לְיֵשׁ, אֶלָּא הַהִתְבּוֹנְנוּת הוּא הַגּוֹרֵם לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת אַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת שֶׁיֵּשְׁנָה בְּטֶבַע הָאָדָם –מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַדַּעַת, בִּבְחִינַת חֹשֶׁךְ וְהֶסְתֵּר פָּנִים – לִהְיוֹת בְּגִילּוּי הַלֵּב עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת וְדַעַת, וּלְהַגְדִּיל מְדוּרַת אֵשׁ הָאַהֲבָה כו'. (וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ כִּדְמוּת רְאִיָּה לִמְצִיאוּת אַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת, כִּי גִּילּוּי הָאַהֲבָה כו', אֵין זֶה כו', אֶלָּא כו' כַּנַ"ל).

וְהִתְהַוּוּת הָאַהֲבָה מֵאֵין לְיֵשׁ הִיא קְבוּעַ בַּנֶּפֶשׁ, וּמְהוּת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ הִיא שֵׂכֶל וּמִדּוֹת, אַהֲבָה וְיִרְאָה כו'. כִּי "חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל" (אִיּוֹב לא, ב) הוּא, וּכְבֵן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמּוֹחַ

50. (אֶלֶף אֲלָפִים יְשָׁרְתוּ אוֹתוֹ וְרִיבּוֹא רִבְבוֹת יַעַמְדוּ לְפָנָיו).

51. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּעִנְיָן "מֹשְׁרְיָין וּרְתִיכִין" הַנִּזְכָּר [וּבוֹהַר] בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח (דף מ"ח, עַמּוּד ב') (בַּאוּרֵי הַזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח). וּמַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאָתָא מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ" (לְעֵיל בְּרָכָה צד, ב).

52. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן 'קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ': בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אִם בַּהֲרָת קַדְמָה כו'" (לְעֵיל תַּזְרִיעַ כב, ג). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְבַבְתִּנִי אֲחוֹתִי" (לְקַמָּן כח, ד).

53. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" (לְעֵיל וְאֶתְחַנַּן ח, ב), גַּבֵּי "וְכָל קָרֵב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ".

הָאָב כו', אֲשֶׁר בְּטֶבַע אֵינוֹ רוֹצֶה לִהְיוֹת נִפְרָד מִיְּחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְיָכוֹל לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם כו', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים"[54].

(וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת הָעָם" (לְעֵיל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת פו, ג וְאֵילָךְ), שֶׁשֹּׁרֶשׁ אַהֲבָה זוֹ נִלְקַח מִבְּחִינַת "קֶדֶם"[55], מִבְּחִינַת "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְגו'" (יְשַׁעְיָה נה, ח), "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" כו').

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אִם בְּחֻקֹּתַי" (לְעֵיל בְּחֻקּוֹתַי מה, א), שֶׁבְּחִינָה זוֹ הוּא מִצַּד "בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם" (יְהוֹשֻׁעַ כד, ב), "עָלוּ בְּמַחְשָׁבָה"[56], הַיְינוּ מוֹחָא־סְתִימָאָה, אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקִים כו', "גְּלִיף גְּלִיפוּ בִּטְהִירוּ עִילָּאָה"[34], "נִשְׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא"[57], וְהוּא עִנְיָן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁמִּינֵיהּ וּבֵיהּ.

וְזֶהוּ עִנְיָן "שֶׁשִּׁזַּפְתָּנִי הַשָּׁמֶשׁ" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ו) – אֵשׁ לְבָנָה כְּדִלְקַמָּן, כִּי הַחֲקִיקָה הִיא בְּאֵשׁ לְבָנָה מִינֵיהּ וּבֵיהּ, רַק שֶׁהַחֲקִיקָה הִיא מִקּוֹר וְשֹׁרֶשׁ לְשַׁחֲרוּת דְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה שֶׁ[מִּלְּמַעְלָה לְמַטָּה כַּנַּ"ל].

וּבְכֹדֵי שֶׁתִּהְיֶה בִּבְחִינַת גִּילּוּי הַלֵּב, לָצֵאת מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי, הוּא עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ דְּ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל". וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נִיתְקַן סֵדֶר הַתְּפִלָּה, וּפְסוּקֵי דְּזִמְרָה, וּבִרְכַּת "יוֹצֵר אוֹר" – אֵיךְ שֶׁ"בְּטוּבוֹ" – הַגָּנוּז – מְחַדֵּשׁ כו'". וְהַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים "קָדוֹשׁ כו'". וְהוּא בְּחִינַת "רַעַשׁ" – הִתְחַדְּשׁוּת הַהַשְׂגָּה, כִּי בַּלַּיְלָה – בְּ"שֵׁינָה – אֶחָד מִשִׁّשִּׁים כו'"[58], וּבַבֹּקֶר נַעֲשֶׂה בְּרִיָּה חֲדָשָׁה – "אַתָּה נִפְחַתָּה בִּי כו'"[57].

"וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ" (מְלָכִים א' יט, יב), הוּא בְּחִינַת קְרִיאַת "שְׁמַע – וְאָהַבְתָּ" (וְאֶתְחַנַּן ו, ה). כִּי "נֵר הֲוָיָה נִשְׁמַת אָדָם" (מִשְׁלֵי כ, כז), כְּנֵר וְשַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ[59]. דְּהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כה, א): "אֵלֶיךָ הֲוָיָה נַפְשִׁי אֶשָּׂא", לְהִכָּלֵל מַחְשָׁבָה בְּמַחְשָׁבָה וְדִבּוּר בְּדִבּוּר – "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ כו'" (וְאֶתְחַנַּן ו, ז). וְזוֹ הִיא הִתְגַּלּוּת אֲמִיתִּית אוֹר הָאַהֲבָה בְּ"קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמוֹק" (תְּהִלִּים סד, ז).

אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְהַקְדִּים בְּחִינַת "הָרַעַשׁ" מִבְּחִינַת הַחוֹשֶׁךְ – "כִּבְרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם – בְּרֵישָׁא חֲשׁוֹכָא וְהָדַר נְהוֹרָא"[60]; וּכְתִיב (בְּרֵאשִׁית א, ה): "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד": "עֶרֶב" – בְּחִינַת חֹשֶׁךְ, וְאַחַר כָּךְ "הַבֹּקֶר – אוֹר" (מִקֵּץ מד, ג) – לְהִתְגַּלּוֹת בִּבְחִינַת יוֹם וְגִילּוּי בְּחִינַת "אֶחָד"[61].

"וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה" (מְלָכִים שָׁם) הוּא בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה: "בָּרוּךְ אַתָּה הֲוָיָה אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם" – שֶׁיְּהֵא "בָּרוּךְ" וְנִמְשָׁךְ בְּחִינַת "הֲוָיָה" – אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ. וְ"תַמָּן קָאָתֵי מַלְכָּא כו'"[62]. וְגִילּוּי הֲוָיָה לְמַטָּה בְּמַלְכוּתוֹ "מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים", הוּא עַל יְדֵי כִּי "הֲוָיָה אֱלֹקֵינוּ", שֶׁאֲנַחְנוּ בִּטֵּלִים אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, וַאֲנַחְנוּ מַמְשִׁיכִים גַּם כֵּן לִהְיוֹת "מֶלֶךְ הָעוֹלָם כו'". כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וּבָזֶה יוּבַן מַה שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ו): "אַל תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת" – פֵּירוּשׁ: שַׁחֲרוּת כְּפוּלָה[63]. כִּי הָאַהֲבָה מִצַּד עַצְמָהּ הִיא מְסוּתֶּרֶת, שֶׁאֵינָהּ נִרְאֵית וְנִגְלֵית בַּלֵּב; וְגַם הִיא מְכוּסָה בְּ'לְבוּשׁ שַׂק' – שֶׁמְּלוּבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית.

(וְאִם כֵּן, פֵּירוּשׁ וְעִנְיָן 'שַׁחֲרוּת כְּפוּלָה', הוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁמִּלְּמַטָּה־לְמַעְלָה וּמִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה שְׁנֵיהֶם יַחַד. כִּי מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה נִקְרָא שַׁחֲרוּת – מַה שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג כְּלָל, וּמִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה נִקְרָא שַׁחֲרוּת – מַה שֶׁהוּא לְמַטָּה בְּמַדְרֵגָה. וְאִם כֵּן, שְׁנֵי הַבְּחִינוֹת יֵשׁ בְּהַנִּשְׁמָה:

כִּי עִנְיָן הָאַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת, כֵּיוָן שֶׁהִיא בְּהֶעְלֵם מְאֹד וּלְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, הֲרֵי נִקְרֵאת "אֵשׁ שְׁחוֹרָה" לְגַבֵּי הָאָדָם, כְּעִנְיָן "בּוֹרֵא חֹשֶׁךְ". וְזֶהוּ עִנְיָן חֹשֶׁךְ שֶׁמִּלְּמַטָּה־לְמַעְלָה.

וּמַה שֶׁהִיא מְכוּסָה וּמְלוּבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ־הַבַּהֲמִית – זֶהוּ הַחֹשֶׁךְ שֶׁמִּלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, שֶׁהִיא הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר שְׁפֵלָה בְּמַדְרֵגָה – "הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אָרֶץ" (בְּיֹשַׁעְיָה סִימָן ס', בו), "וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ" (קֹהֶלֶת סִימָן ב', ידו).

וְאַף עַל פִּי כֵן "אַל תִּרְאוּנִי": כִּי מַה שֶׁהִיא מְסוּתֶּרֶת מִצַּד עַצְמָהּ הוּא מִפְּנֵי "שֶׁשִּׁזַּפְתָּנִי הַשָּׁמֶשׁ", בְּחִינַת שֶׁמֶשׁ הוּא בְּחִינַת "אֵשׁ לְבָנָה", שֶׁאֵין הָעוֹלָמוֹת יְכוֹלִים לְקַבֵּל, וְעַל כֵּן טוֹב לִגְנוֹז

54. (פְּרָקִים ב. יד. יח).

55. ("אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי". תְּהִלִּים קלט, ה).

56. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה א, ד).

57. (נוֹסַח בִּרְכַּת "אֱלֹקַי נִשְׁמָה כו'". מִבְּרָכוֹת ס, ב. רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת תְּפִלָּה פֶּרֶק ז הֲלָכָה ג. וְעוֹד).

58. ("לְמִיתָה". בְּרָכוֹת נז, ב).

59. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהִקְרַבְתֶּם [. .] עוֹלָה אִשֶּׁה" (לְעֵיל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת צג, א)).

60. (שַׁבָּת עז, ב).

61. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ" (לְעֵיל תְּבוֹא מב, ג וְאֵילָךְ). וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיָן חֲנוּכָּה" (תּוֹרָה אוֹר לב, ב). בְּעִנְיָן "בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרוֹת כו'". וְעַיֵּין בַּזֹּהַר בָּלָק, דַּף ר"ד, סוֹף עַמּוּד א', וְעַמּוּד ב'. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "יַשְׁכֵּם לָבֶן בַּבֹּקֶר" (תּוֹרָה אוֹר כד, ב). וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיָן הַבְּרָכוֹת" (תּוֹרָה אוֹר ז, ב). וְעַיֵּין בַּזֹּהַר וַיִּקְרָא דַף כ"ב, ב'. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" (לְעֵיל וְאֶתְחַנַּן ח, ד)).

62. (שָׁם בָּא הַמֶּלֶךְ. זֹהַר חֵלֶק ג רכג, סוֹף עַמּוּד ב).

63. (רְאֵה אֶבֶן עֶזְרָא וּמְצוּדַת צִיּוֹן עַל הַפָּסוּק. רַשִּׁ"י וְאֶבֶן עֶזְרָא תַּזְרִיעַ יג, מט).

בְּמָקוֹם הַחוֹשֶׁךְ. וְלָכֵן הָאַהֲבָה – בְּבְחִינַת חֹשֶׁךְ וְהֶעְלֵם שֶׁאֵינוֹ מִתְגַּלֶּה בַּגּוּף.

(וְזֶהוּ "אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ח): שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה – מִבְּחִינַת "לְבָנוֹן". וְזֶהוּ "וְנוֹזְלִים מִן לְבָנוֹן" (שָׁם, טו): "נוֹזְלִים", הַיְינוּ בְּחִינַת "מַזְּלֵיהוּ", מְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הוּא מִבְּחִינַת "לְבָנוֹן". רַק "כִּי טוֹב – לִגְנוֹז" בְּבְחִינַת "אֵשׁ שְׁחוֹרָה", וְהוּא בְּבְחִינַת "יְחִידָה" שֶׁבּוֹ מִתְלַבֵּשׁ נִיצוֹץ אֱלֹקִי כו'[64].

וְהִנֵּה בְּרִבּוֹת בְּשִׁיר הַשִּׁירִים עַל פָּסוּק "שְׁחוֹרָה אֲנִי" אִיתָא: "שְׁחוֹרָה אֲנִי" – כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ, "וְנָאוָה אֲנִי" – בְּשַׁבָּת.

וְהָעִנְיָן: שֶׁבְּחִינַת אַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת הַנִּקְרָא "אֵשׁ שְׁחוֹרָה", בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ הִיא בְּבְחִינַת הֶעְלֵם, וְלָכֵן הִיא בְּבְחִינַת "שְׁחוֹרָה אֲנִי" – הֶעְלֵם, אֲבָל בְּשַׁבָּת יוֹצְאָה וְנִמְשֶׁכֶת מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילוּי[65].

וְכֵן בְּשַׁבָּת מֵאִיר בְּגִילוּי מִבְּחִינַת עוֹלָם הַבְּרִיאָה מַה שֶּׁנִּקְרָא "בּוֹרֵא חוֹשֶׁךְ", כַּנּוֹדָע מֵעִנְיָן "חָצֵר הַפְּנִימִית הַפּוּנָה קָדִים" (יְחֶזְקֵאל מו, א) – בְּחִינַת "קָדְמוֹהִי יְקוּמוּן", הִנֵּה בְּשַׁבָּת מֵאִיר וְנִמְשָׁךְ הָאוֹר מִשָּׁם. וְזֶהוּ "וְנָאוָה אֲנִי בְּיוֹם הַשַּׁבָּת").

וּמַה שֶּׁהִיא נִכְנֶסֶת בְּ"לְבוּשׁ שָׁק", זֶהוּ בֶּאֱמֶת "**בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ בִי**" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ו):

"**נִחֲרוּ**" – מִלְּשׁוֹן נִפְעָל. וּפֵירוּשׁ: "**בְּנֵי אִמִּי**", הַיְינוּ הַיֵּצֶר הָרָע וְהֵיכָלוֹת דְּקְלִיפַּת נוֹגַהּ הַמְקַבְּלִים הַהַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי "מַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה"[66] (תְּהִלִּים קג, יט), וְהֵם שֹׁרֶשׁ כָּל הַמִּדּוֹת רָעוֹת; הֵם הֵם בְּעַצְמוֹ "**נִחֲרוּ**" וּבוֹעֲרִים בְּתַאֲוָתָם, אֵלֶּה שֶׁהֵם "**בִּי**" – שֶׁנִּתְלַבְּשוּ בִּי, וּמֵהֶם תֵּצֵא הָרָעוֹת הָאֵלֶּה. אֲבָל אֵין פּוֹעֲלִים בַּנֶּפֶשׁ־אֱלֹקִית עַצְמָהּ בִּנְקוּדַת אַהֲבָתָהּ – שֶׁהִיא תִּשָּׁאֵר בְּקִיּוּמָהּ וְחָזְקָהּ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה מב, ח. מח, יא): "וְכִבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן"[67], וִיכוֹלָה לִמְשׁוֹל וְלִשְׁלוֹט עֲלֵיהֶם וּלְהָפְכָם מִן הַקְּצָה אֶל הַקְּצָה וְלִהְיוֹת בְּמִסְירַת־נֶפֶשׁ מַמָּשׁ.

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[68] עַל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל: "גֵּיהִנֹּם כָּלָה וְהֵם אֵינָם כָּלִים", לְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמָתָם – מִבְּחִינַת אֵין־סוֹף מַמָּשׁ, שֶׁאֵין לָהּ קֵץ וְתִכְלָה. וְלָכֵן "בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ בִי", פֵּירוּשׁ: שֶׁהֵם פּוֹעֲלִים הָרָע וְכָלִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַנְּשָׁמָה הִיא "חֵלֶק אֱלוֹהַּ" (אִיּוֹב לא, ב) – "אַתָּה נִפְקַדְתָּהּ בִּי", שֶׁאֵין לָהּ קֵץ וְתִכְלָה.

וְהָרְאָיָה שֶׁאֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל עֲדַיִן הָאַהֲבָה הִיא בִּשְׁלֵימוּת – שֶׁהָרֵי (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ו): "**שָׂמוּנִי נוֹטֵרָה אֶת הַכְּרָמִים**". כִּי כָּל תַּאֲוֹת הַיֵּצֶר הָרָע לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל – כְּדֵי לִינֹק וּלְקַבֵּל חִיּוּת מְהַקְּדוּשָׁה, וְאִם כֵּן מוּכְרָח לִהְיוֹת שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ בּוֹ קְדוּשָׁה; שֶׁ"אַף עַל פִּי שֶׁחָטָא – יִשְׂרָאֵל הוּא"[69]. וְאוֹתוֹ כֹּחַ הַקְּדוּשָׁה שֶׁיֵּשׁ לוֹ – הוּא בְּבְחִינַת אֵין קֵץ וְתִכְלָה, וְעַל כֵּן יָכוֹל לִמְשׁוֹל וּלְשַׁלּוֹט בְּרוּחוֹ וְלַהֲפֹךְ לִבּוֹ מִן הַהֶפֶךְ אֶל הַהֵפֶךְ.

(וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "וַהֲוָיָה יַגִּיהַ חָשְׁכִּי"[70] (שְׁמוּאֵל ב' כב, כט).

וְהִנֵּה, פֵּירוּשׁ "נִחֲרוּ" יוּבַן מִמַּה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (תּוֹרָה אוֹר וַיֵּצֵא כא, ג) – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם"[71], בְּעִנְיָן "וַיֵּלֶךְ חָרָנָה" (וַיֵּצֵא כח, י): חָרָן – לְשׁוֹן "נִחַר גְּרוֹנִי כו'", וְעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה נַעֲשָׂה מִבְּחִינַת חָרָן – רִנָּה.

וּכְמוֹ כֵּן יוּבַן מִבְּחִינַת "נִחֲרוּ בִי", עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה שֶׁיְּהַפֵּךְ לִבּוֹ כו' תִּתְעַלֶּה הַנֶּפֶשׁ לִהְיוֹת "וְנָאוָה [..] כְּאָהֳלֵי קֵדָר כו'" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ה).

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כְּנֶשֶׁר יָעִיר" (לְעֵיל הַאֲזִינוּ עח, ג), בְּעִנְיָן "יִצְּרֻנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ" (דְּבָרִים לב, י) – הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן – שָׁם גִּילוּי הָרְאִיָּה לִהְיוֹת "עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ כו'" (יְשַׁעְיָה נב, ח). :

קִיצּוּר. וּכְמוֹ כֵּן בָּאָדָם יֵשׁ בְּחִינַת אַהֲבָה גְּלוּיָה וְאַהֲבָה מְסוּתֶּרֶת, כְּעִנְיָן ב' מְדֻרְגּוֹת דְּאוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים – רַעַשׁ וָאֵשׁ.

וְזֶהוּ "שְׁחַרְחוֹרֶת" – ב' שַׁחֲרוּת: שֶׁעִיקַּר הָאַהֲבָה אֵינָהּ גְּלוּיָה כִּי אִם שְׁחוֹרָה וּמְסוּתֶּרֶת; וְעוֹד, שֶׁמְּכוּסָּה בְּלִבּוּשׁ שֵׂק דְּנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית. וְאַף עַל פִּי כֵן "אַל תִּרְאוּנִי", כִּי עַל הַשַּׁחֲרוּת א' הַתֵּירוּץ – "שֶׁשִּׁזָּפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ", שֶׁשֹּׁרֶשׁ הָאַהֲבָה מֵ"אֵשׁ לְבָנָה", וְ"טוֹב – לִגְנוֹז" – בְּבְחִינַת "אֵשׁ שְׁחוֹרָה". וְעַל הַשַּׁחֲרוּת הַב' הוּא עִנְיָן "בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ בִי", בִּכְדֵי שֶׁמִּבְּחִינַת חָרָן יִהְיֶה בְּחִינַת רִנָּה).:

ה. וְזֶהוּ "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה":

"שְׁחוֹרָה" – מִבְּחִינַת הַשַּׁחַרְחוֹרֶת כו'.

"וְנָאוָה" – כִּי הַשַּׁחֲרוּת הוּא מִבְּחִינַת הַחוֹשֶׁךְ, "יָשֶׁת חוֹשֶׁךְ סִתְרוֹ", כִּמְשַׁל הַדִּיו שֶׁעַל הַקְּלָף שֶׁמַּשְׁחִיר אֶת הַקְּלָף, שֶׁהַקְּלָף – הוּא בְּחִינַת אֵשׁ לְבָנָה – נַעֲשָׂה נָאֶה עַל יְדֵי כֵּן.

---

64. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים", שַׁעַר מ"א, פֶּרֶק ג' (בִּדְפוּס שִׁקְלָאוו תק"ס. לְפָנֵינוּ הוּא שַׁעַר מב דְּרוּשֵׁי אַבִּי"ע רֵישׁ פֶּרֶק א) עַל פָּסוּק "אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹקִים אַתֶּם כו'". וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשִׁבְרִי לָכֶם כו', וְאָפוּ כו'" (לְעֵיל בְּחֻקּוֹתַי מח, ג).

65. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין מַאֲמָר רַז"ל עַל פָּסוּק 'כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ'" (תּוֹרָה אוֹר שְׁמוֹת נג, א).

66. (וְעַיֵּין וּבְזֹהַר) בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים, דַּף קכ"ה, סוֹף עַמּוּד ב', עַל פָּסוּק "בַּחֵלֶב אִמּוֹ").

67. (עַיֵּין בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא רֵישׁ פָּרָשַׁת תֵּצֵא, דַּף רע"ו, א'. וּבְפֵירוּשׁ הַרַמַ"ז שָׁם).

68. (רֹאשׁ הַשָּׁנָה יז, א).

69. (סַנְהֶדְרִין מד, א).

70. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי אַתָּה נֵרִי" (תּוֹרָה אוֹר מא, א).

71. (תּוֹרָה אוֹר כא, ג).

(עַל דֶּרֶךְ "אֵימָתִי[72] 'גְּדוֹל' כו'? כְּשֶׁהוּא 'בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ'"[73]. וּכְמוֹ שֶׁמְּבוֹאָר לְעֵיל, שֶׁעַל יְדֵי הָאוֹתִיּוֹת נִמְשָׁךְ גִּילוּי הַשֵּׂכֶל, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, נִמְצָא צִמְצוּם זֶה הוּא סִיבַּת הַגִּילוּי[74]. וְזֶהוּ שֶׁ"בְּחִינַת אֵשׁ לְבָנָה נַעֲשָׂה נָאֶה עַל יְדֵי כֵּן". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּפֵירוּשׁ "יָפְתִּי" – שֶׁעוֹשֶׂה בְּחִינַת לְבוּשִׁים יָפִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא – "הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ" (תְּהִלִּים קד, א). וְהַיְינוּ לִהְיוֹת בָּהֶם וְעַל יָדָם "דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים".

וּבְמָקוֹם אַחֵר נִתְבָּאֵר עוֹד פֵּירוּשׁ "וְנָאוָה": כִּי הִנֵּה בְּחִינַת אֵשׁ לְבָנָה דְּתוֹרָה זֶהוּ עִנְיָן "וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ כַּעֲמַר נְקִא"[75]. וְעִם כָּל זֶה הוּא רַק בְּחִינַת שְׂעָרוֹת, וְאֵינוֹ עֲרוֹךְ לְהָעֲצִמִיּוּת. אַךְ עַל יְדֵי הַיְרִידָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה לְבָרֵר וּלְהַפֵּךְ הַחוֹשֶׁךְ דְּנֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית יוּמְשַׁךְ יִתְרוֹן הָאוֹר מִמְּקוֹר הַלַּבְנוּנִית.

וְאֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ הַנִּמְשָׁךְ מִצַּד בֵּירוּר שַׁחֲרוּת הַב'. וְכַנַּ"ל מֵעִנְיָן "יִצְרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן כו'"[76]). :

"כְּאָהֳלֵי קֵדָר" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ה) – שֶׁהֵם שְׁחוֹרִים מִבַּחוּץ, אֲבָל מִבִּפְנִים הֵם **"כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה"** (שָׁם) – יְרִיעוֹת שְׁלֹמֹה הֵם יְרִיעוֹת פְּנִימִים[77].

וְעִנְיַן יְרִיעָה הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קד, ב): **"נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה"** – פֵּירוּשׁ: כְּמוֹ הַיְרִיעָה שֶׁהַגֵּג וְהַדְּפָנוֹת נַעֲשׂוּ מִדָּבָר אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן (תְּרוּמָה כו, יב): "חֲצִי הַיְרִיעָה הָעוֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אֲחוֹרֵי הַמִּשְׁכָּן", כָּךְ "נוֹטֶה שָׁמַיִם" – שֶׁהַשָּׁמַיִם מִתְעַגְּלִים לְמַטָּה מִתַּחַת לָאָרֶץ כְּמוֹ לְמַעְלָה בְּהַשְׁוָוּאָה אַחַת וְהַכֹּל בְּחִינָה אַחַת. וְכֵן הַגַּלְגַּלִּים הַסּוֹבְבִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל הֵם הַסּוֹבְבִים מִתַּחַת לָאָרֶץ.

וְזֶהוּ "כִּירִיעוֹת **שְׁלֹמֹה**" – "מֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ"[78]: שֶׁאֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ "בַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה", וְהַכֹּל בְּהַשְׁוָוּאָה אַחַת נֶגְדּוֹ, וּמַעְלָה וּמַטָּה שָׁוִין לְפָנָיו, וְהוּא מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' הוּא לְפִי סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – "בְּרָאתִיו, יְצַרְתִּיו כו'"; גַּן־עֵדֶן עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן כו'. אֲבָל בִּבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' – "כּוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא מַמָּשׁ", וּבִבְחִינָה זוֹ יָכוֹל הוּא לְהַפֵּךְ אֲפִילוּ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה.

וְזֶהוּ **"יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ"** (נָשֹׂא ו, כו) – פֵּירוּשׁ: שֶׁכַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הִתְנַשְּׂאוּת הַפְּנִימִית בִּבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', אֲזַי יוּכַל לְהִתְפַּשֵּׂט עַד שֶׁיַּגִּיעַ אֲפִילוּ "אֵלֶיךָ", "אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם כו'" (נִצָּבִים ל, ד),

"וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם" (נָשֹׂא שָׁם): בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת, לִהְיוֹת נַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ בְּחִינַת "שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה" – מִמַּטָּה־לְמַעְלָה –"אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא" (תְּהִלִּים כה, א).

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת אַהֲרֹן – "שׁוֹשְׁבִינָא דְּמַטְרוֹנִיתָא"[79], אַהֲרֹן אוֹתִיּוֹת **נִרְאָה**[80]. דְּהַיְינוּ, שֶׁ"יִרְאָה כְּאִלּוּ קָדוֹשׁ שָׁרוּי בְּתוֹךְ מֵעָיו"[81], שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת רַעַשׁ, "וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ כו'", עֲבוֹדַת אַהֲרֹן "בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת" (בְּהַעֲלֹתְךָ ח, ב) – "כְּשַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ"[82] – מִמַּטָּה־לְמַעְלָה.

וְהַשְּׂרָאַת וְהַמְשָׁכַת "קָדוֹשׁ בְּתוֹךְ מֵעָיו" הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה – "שׁוֹשְׁבִינָא דְּמַלְכָּא"[83], בְּחִינַת הַדַּעַת, שֶׁהִיא "בָּרוּךְ" וְנִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת "הֲוָיָה" לִהְיוֹת "מֶלֶךְ הָעוֹלָם" עַל יְדֵי בְּחִינַת "אֱלֹקֵינוּ" כו', כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ "קָרוֹב ה' לְכָל קוֹרְאָיו כו' **בָּאֱמֶת**" (תְּהִלִּים קמה, יח) – **ב' אֱמֶת**: מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה וּמִמַּטָּה־לְמַעְלָה, שֶׁיְּמַשִּׁיךְ לְמַטָּה בִּבְחִינַת "אֱמֶת ה'" (תְּהִלִּים קיז, ב), וְגִילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּנַפְשׁוֹ, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת וּלְקַשֵּׁר נַפְשׁוֹ בַּה' חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא.

(וּבְכָל הַנַּ"ל יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב (אֶסְתֵּר א, א): "הַמּוֹלֵךְ מֵהוֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ", שֶׁהוּא כְּעִנְיָן מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קלט, יב): "כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה":

כִּי "הוֹדּוּ" – מִלְּשׁוֹן "כִּסֶּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ" (חֲבַקּוּק ג, ג), "הוֹדוֹ עַל

---

72. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג ה, א).

73. וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיַדַּבֵּר אֱלֹקִים כו' אֲנִי הֲוָיָה וְאֵרָא כו'" (תּוֹרָה אוֹר נו, ב).

74. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּקַּח קֹרַח" (לְעֵיל קֹרַח נד, ב).

75. (וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ כְּצֶמֶר נָקִי. דָּנִיאֵל ז, ט)

76. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עוֹד מֵעִנְיָן שֶׁ"הַתּוֹרָה נִיתְּנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה" – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית" (סִדּוּר עִם דַּא"ח שַׁעַר הַצִּיצִית ג, סוֹף עַמּוּד ב).

וְעַיֵּין עוֹד מֵעִנְיָן "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה" – בְּרִבּוֹת: בְּשֶׁלַּח, פָּרָשָׁה כ"ג. וַיַּקְהֵל, פָּרָשָׁה מ"ט.

77. (וְזֶהוּ "וַיִּיצָר [. .] אֶת הָאָדָם" (בְּרֵאשִׁית ב, ז) – בִּתְרֵין יוּדִין, בְּחִינַת אֵשׁ לְבָנָה וְאֵשׁ שְׁחוֹרָה כו'. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשִׁבְרִי לָכֶם כו'" (לְעֵיל בְּחֻקֹּתַי מח, ג)).

78. (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה ג, כ).

79. (רַעְיָא מְהֵימְנָא זֹהַר חֵלֶק ג כ, א. קעז, ב. קפ, ב).

80. (זֹהַר חֵלֶק ג קג, א).

81. (תַּעֲנִית יא, סוֹף עַמּוּד א: לְעוֹלָם יְמוֹד אָדָם עַצְמוֹ כְּאִילוּ קָדוֹשׁ שָׁרוּי בְּתוֹךְ מֵעָיו שֶׁנֶּאֱמַר (הוֹשֵׁעַ יא, ט): בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר". וּרְאֵה גַּם לְעֵיל נָשֹׂא כד, ג־ד. בְּלֶק עד, א).

82. (רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י עַל הַפָּסוּק "בְּהַעֲלֹתְךָ").

83. (רְאֵה לְעֵיל אַהֲרֹן שׁוֹשְׁבִינָא דְּמַטְרוֹנִיתָא).

אֶרֶץ וְשָׁמַיִם" (תְּהִלִּים קמח, יג), וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו" (תְּהִלִּים צו, ו). וְגַם "הוֹדוּ" – לְשׁוֹן הוֹדָאָה, כִּי הוֹדָאָה הַיְינוּ לִבְחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' דְ"לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל"[84].

"עַד כּוּשׁ" הַיְינוּ בְּחִינַת שַׁחֲרוּת, שֶׁהוּא סוֹף הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת, שֶׁ"הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ" (יְשַׁעְיָה ס, ב), "אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת"[85] (יְשַׁעְיָה נ, ג). וּב"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" [לְהָאַרִיז"ל, עַל פָּסוּק "אֶשָּׂה כּוּשִׁית"] פָּרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ וּפָרָשַׁת שׁוֹפְטִים: דְ"כּוּשׁ – בְּחִינַת שכ"ה דִּינִין שֶׁמֵּהֶם הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַחִיצוֹנִים כו'". אַךְ "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים", "וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה" (תְּהִלִּים קג, יט), וְגַם הַחִיצוֹנִים לֹא יוּכְלוּ "לַעֲבוֹר[86] אֶת פִּי ה'"[87]. וְזֶהוּ "הַמּוֹלֵךְ מַהוֹדוּ וְעַד כּוּשׁ".

וְזֶהוּ "שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה"[88]. וְהוּא כְּלָלוּת הַהַמְשָׁכָה מִמַּלְכוּת דְּאֵין־סוֹף – וְזֶהוּ "מֵהוֹדוּ", עַד מַלְכוּת־דְּעַשִׂיָּה הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בִּבְחִינַת "קַדְרוּת" – וְזֶהוּ "וְעַד כּוּשׁ".

אַךְ מָצִינוּ גַּם כֵּן דְ"כּוּשׁ" נֶאֱמַר לְשֶׁבַח: כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר גַּבֵּי שָׁאוּל שֶׁנִּקְרָא[89] "כּוּשׁ בֶּן יְמִינִי" (תְּהִלִּים ז, א). וְכֵן (עָמוֹס ט, ז): "הֲלוֹא כִבְנֵי כוּשִׁיִּים אַתֶּם לִי", וְתַרְגֵּם יוֹנָתָן: "הֲלָא כִבְנֵי רְחִימִין אַתּוּן חֲשִׁיבִין קָדָמַי"[90]. וְכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ (יב, א), בְּעִנְיָן "הָאִשָּׁה הַכּוּשִׁית"[91]. וּבַזֹּהַר פָּרָשַׁת תְּרוּמָה (דַף ק"ל, רֵישׁ עַמּוּד א') פֵּירֵשׁ: "וּלְזִמְנִין לְחַוָּוֹר קָרָאן לֵיהּ אוּכָּם[92], דִּכְתִיב 'כִּי אִשָּׁה כּוּשִׁית לָקָח', 'הֲלָא כִבְנֵי כוּשִׁיִּים אַתֶּם לִי' כו'".

וְהָעִנְיָן:

כִּי מְבוֹאָר לְמַעְלָה בְּעִנְיָן כִּתְרָא־עִילָּאָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַחֹשֶׁךְ הָעֶלְיוֹן דְ"יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַהַשָּׂגָה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר "וּלְזִמְנִין לְחַוָּוֹר קָרָאן לֵיהּ אוּכָּם", מִפְּנֵי שֶׁלְּגוֹדֶל אוֹרוֹ אֵינוֹ מוּשָׂג כְּלָל.

וְהִנֵּה, מִשָּׁם שֹׁרֶשׁ הָאַהֲבָה הַמְסוּתֶּרֶת, שֶׁהִיא בְּחִינַת אֵשׁ שְׁחוֹרָה. וְזֶהוּ עִנְיָן "הֲלָא כִבְנֵי כוּשִׁיִּים אַתֶּם לִי", כִּי אַהֲבָה זוֹ דְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה שֶׁמִּבְּחִינַת "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" הוּא כְּאַהֲבַת הַבֵּן אֶל הָאָב, כִּבֵן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָאָב, אֲשֶׁר בְּטֶבַע אֵינוֹ רוֹצֶה לִהְיוֹת נִפְרָד מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְיָכוֹל לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ עַל קְדוּשַׁת ה' כו'.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב "בִּבְנִין רְחִימִין", וְהַיְינוּ, עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק מ"ד בְּשֵׁם הַרַעְיָא מְהֵימְנָא: "כְּבְרָא דְּאִשְׁתַּדַּל בָּתַר אָבוֹי וְאִימֵּיהּ, דְּרָחִים לוֹן יַתִּיר מִגַּרְמֵיהּ וְנַפְשֵׁיהּ וְרוּחֵיהּ כו'"[93].

וּפֵירוּשׁ "מֵהוֹדוּ וְעַד כּוּשׁ", הַיְינוּ כַּמְּבוֹאָר לְעֵיל בְּעִנְיָן "אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב", שֶׁהוּא בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַגָּנוּז וּמְלוּבָּשׁ בִּבְחִינַת כֶּתֶר, הַנִּקְרָא "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ". וְגַם בְּאָדָם הוּא נִיצוֹץ אֱלֹקוּת הַמְּלוּבָּשׁ בִּבְחִינַת יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ. וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרָאוּ כָּל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם "יְהוּדִים" – שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הַבִּיטּוּל לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ כו'.

וּבְכָל זֶה יוּבָן גַּם כֵּן מַאֲמָר רַז"ל פֶּרֶק קַמָּא דִּמְגִילָּה (דַף י"א, עַמּוּד א'): "רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: הוֹדוּ בְּסוֹף הָעוֹלָם וְכוּשׁ בְּסוֹף הָעוֹלָם", דְּהַיְינוּ כְּפֵירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, דְ"כּוּשׁ" הוּא הַחֹשֶׁךְ דַּעֲשִׂיָּה, בְּחִינַת "קַדְרוּת".

"וְחַד אָמַר: הוֹדוּ וְכוּשׁ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי הֲוֵו קַיְימֵי – כֹּשֶׁם שֶׁמָּלַךְ מֵהוֹדוּ וְעַד כּוּשׁ כָּךְ מָלַךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ". פֵּירוּשׁ: "בַּהֲדֵי הֲדָדֵי" זֶהוּ עִנְיָן הַחֹשֶׁךְ הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּגְנַז בּוֹ הָאוֹר, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת "בִּתְרָא עִילָּאָה, חִוָּרָא מִלְּגָאו אוּכְמָא מִלְّבַר"[94].

אִי נַמִּי: "הוֹדוּ" הַיְינוּ "הוֹד וְהָדָר לְבָשְׁתָּ" (תְּהִלִּים קד, א), בְּחִינַת "ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ"[95] (תְּהִלִּים צג, א); וְ"כּוּשׁ" הַיְינוּ בְּחִינַת "בּוֹרֵא חֹשֶׁךְ" – עוֹלָם הַשִּׁרְפִּים.

וְזֶהוּ "בַּהֲדֵי הֲדָדֵי הֲוָה יָתְבֵי": כִּי מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת נַעֲשֵׂית מָקוֹר לִבְרִיאָה כו', וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּחָכְמָה־בִינָה דִּבְרִיאָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "שְׁחוֹרָה אֲנִי כו'", לְפִי שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בִּבְחִינַת "וּבוֹרֵא חוֹשֶׁךְ כו'". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. וְזֶהוּ עִנְיָן הַתּוֹרָה שֶׁנִּיתְּנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה. וְגַם תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה כַּנַּ"ל.

וּ"כֹּשֶׁם שֶׁמָּלַךְ מֵהוֹדוּ וְעַד כּוּשׁ", כִּי שָׁם הוּא תַּכְלִית הַיִּחוּד

---

84. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר – עַל פָּסוּק "יְהוּדָה אַתָּה" (תּוֹרָה אוֹר רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ).

85. עַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי" (אוּלַי הַבַּוּנָה לְקַמָּן יז, ג).

86. (לְשׁוֹן הַכָּתוּב בָּלָק כב, יח).

87. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכָל הָעָם רוֹאִים" (תּוֹרָה אוֹר יִתְרוֹ עד, ב).

88. [עַיֵּן וּבַזֹּהַר] רֵישׁ פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה, דַף קכ"ג, עַמּוּד א'].

89. (מוֹעֵד קָטָן טז, ב. סִפְרֵי בְּהַעֲלוֹתְךָ פִּיסְקָא צט יב, א. מִדְרַשׁ תְּהִלִּים ז, יד דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "דָּבָר אַחֵר").

90. (הֲלָא כִבְנֵי אֲהוּבִים אַתֶּם חֲשׁוּבִים לְפָנַי).

91. ("הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית. מַגִּיד שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּיָפְיָהּ, כְּשֵׁם שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בְּשַׁחְרוּרוֹתוֹ שֶׁל כּוּשִׁי: כּוּשִׁית. בְּגִימַטְרִיָּא 'יְפַת מַרְאֶה': כִּי אִשָּׁה כֻּשִׁית לָקַח. מה תַּלְמוּד לוֹמַר? אֶלָּא יֵשׁ לְךָ אִשָּׁה נָאָה בְּיָפְיָהּ וְאֵינָהּ נָאָה בְּמַעֲשֶׂיהָ, בְּמַעֲשֶׂיהָ וְלֹא בְּיָפְיָהּ, אֲבָל זֹאת נָאָה בַּכֹּל: הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית. עַל שֵׁם נוֹיָהּ נִקְרֵאת כּוּשִׁית, כְּאָדָם הַקּוֹרֵא אֶת בְּנוֹ 'כּוּשִׁי', כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁלוֹט בּוֹ עַיִן רָעָה").

92. (וְלִפְעָמִים לְלָבָן קוֹרְאִים לוֹ שָׁחוֹר).

93. ("כְּמוֹ בֵּן שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל אַחַר אָבִיו וְאִמּוֹ, שֶׁאוֹהֵב אוֹתָם יוֹתֵר מֵעַצְמוֹ וְנַפְשׁוֹ, רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ").

94. (כֶּתֶר עֶלְיוֹן, לָבָן מִבַּפְנִים שָׁחוֹר מִבַּחוּץ. זֹהַר חֵלֶק ג רַעְיָא מְהֵימְנָא שׁוֹפְטִים ערה, א. וּרְאֵה תִּקּוּנִים שֶׁבְּזֹהַר חָדָשׁ קטז, א).

95. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יוֹנָתִי", בְּעִנְיָן "יָפָתִי" (לְקַמָּן יז, ב).

וְהַבִּיטוּל כו׳, "כָּךְ מָלַךְ כו׳", כִּי "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים", וְ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" (וְאֶתְחַנַּן ד, לה), וְהַכֹּל בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית – "אֵין אָדָם נוֹקֵף כו׳"[96].

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּמָרְדֶכַי יָצָא"[97], גַּבֵּי "וְלָכֵן בִּיטֵּל כו׳ אֶת הַמְּעוֹרְרִים כו׳, כִּי בֶּאֱמֶת 'אֲנִי הַוָּיָה לא שָׁנִיתִי'"[98]. וּמִשָּׁם מוּבָן, דְּשַׁיָּיךְ בְּחִינָה זוֹ בִּמְגִילַת אֶסְתֵּר.

וְגַם בְּחִינָה הָרִאשׁוֹנָה בְּעִנְיָן הוֹדוֹ וְכוּשׁ – שֶׁ"בַּהֲדֵי הֲדָדֵי", דְּהַיְינוּ עַל דֶּרֶךְ שֶׁ"נִּיתְּנָה הַתּוֹרָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה"[99] – שַׁיָּיךְ גַּם כֵּן לָזֶה, כִּי "הָדָר וְקִבְּלוּהָ בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ"[100], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (אֶסְתֵּר ט, כג): "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים כו׳". :

96. ("אֲצַבְּעוֹ מִלְּמַטָּה אֶלָּא אִם כֵּן מְכַרְיְזִין עָלָיו מִלְּמַעְלָה". חוּלִּין ז, ב).

97. (תּוֹרָה אוֹר צג, א.)

98. (תּוֹרָה אוֹר מְגִילַת אֶסְתֵּר צג, א: "וְלָכֵן בִּיטֵּל יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל אֶת הַמְּעוֹרְרִים – שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים (תְּהִלִּים מד, כד): 'עוּרָה לָּמָּה תִישַׁן ה'" , וְהוּא בִּיטֵּל – שֶׁאֵין צָרִיךְ לְעוֹרְרוֹ, כִּי "הִנֵּה לא יָנוּם וְלא יִישָׁן" (תְּהִלִּים קכא, ד), רַק שֶׁאֵין אָנוּ רוֹאִים כַּנַ"ל.

כִּי בֶּאֱמֶת "אֲנִי ה' לא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו). אַךְ מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר עַל גְּלוּת הַזֶּה (עָמוֹס ה, ב): "נָפְלָה לא תוֹסִיף קוּם", שֶׁהוּא 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין' וּ'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲלוֹת לְמַעְלָה אַךְ אֶפְשָׁר לִהְיוֹת קָרוֹב. וּמִפְּנֵי זֶה הַנֵּס מִתְלַבֵּשׁ בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע. וְכֵן בְּפוּרִים – כָּל מַעֲשֶׂה הַמְּגִילָּה – בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע").

99. (זֹהַר חֵלֶק ג קלב, א. וּרְאֵה יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי רֶמֶז רפ).

100. (שַׁבָּת פח, א).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(סג) **והנה** כל משך זמן הגלות עיקר העבודה דכנ"י הוא בבחי' מוחין דקטנות שהוא רק לברר בירורי נוג"ה לאהפכא חשוכא לנהורא כו' וגם שבחכמה אתברירו אבל הוא בבחי' קטנות מאד וזהו מ"ש בזהר דבזמן הגלות עיקר העבודה בתיקון ספיחי השדה לבד כי אין יחוד פב"פ בזמן הגלות כו' וענין הספיחים הוא אשר צומח מן הארץ בבחי' מותרות ובלא זריעה כלל כו' כמ"ש במקום אחר בביאור המאמר דהאי גננא כו' והיינו ביאור הפסוקים ונתתי מטר כו' ואספת דגנך כו' ואח"כ ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואח"כ ואכלת ושבעת כו' שבחי' עשב אשר בשדה עליונה הן הן בחי' הספיחי' שבשדה העליונה הנק' חקל תפוחין כו' בחי' מל' דאצי' שנקרא חקל תפוחין קדישין כמ"ש כריח שדה אשר ברכו ה' כו' והעשב שבשדה זו הן הן נשמות הגרים מאומות העולם שהן ניצוצי קדושה שנתפזרו בע' שרים דנוג"ה ומשם עולין וצומחין בשדה העליונה כו' והן הנקרא' ספיחי השדה הזאת וכמ"ש ונספחו על בית יעקב כו' וכמ"ש במ"א וד"ל. וז"ש עשב בשדך לבהמתך בחי' בהמה היא בחי' ב"ן דקטנות המוחין הנ"ל וכמ"ש מצמיח חציר לבהמה כנ"ל ואח"כ ואכלת ושבעת וברכת כו' שהוא בחי' מוחין דגדלות שבחכמה כמ"ש במ"א בענין אכילת אדם ואכילת מזבח כו' וד"ל. אך הנה לע"ל יהיה עבודת ישראל בבחי' מוחין דגדלות הנ"ל דגם שנאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי מלאה הארץ דעה את ה' דמשמע גם אוה"ע בכלל וכמ"ש ונהרו אליו כל הגוים כו' וכתיב אז אהפוך אל עמים שפה ברורה כו' לעבדו שכם א' כו'. הנה עם כל זה יהיה הפרש גדול בין ישראל לאומות העולם דבישראל נאמר כי עין בעין נראה אתה הויה כו' וראיה לזה ממה שמצינו שיהיו אומות העולם טפלים ובטלים לגבי ישראל בתכלית הביטול כמה שכתוב והיו מלכים אומנייך ושרותיהם מניקותייך כו' וכהאי גוונא מה שכתוב ועמדו זרים ורעו צאנכם כו' כי ישראל יראו עין בעין בעצמות אור אין סוף ב"ה ממש בלי לבוש והסתר כלל רק כמו שהוא למעלה ממש בעצמותו יבא להם בגילוי למטה על כן יהיה עבודת ישראל אז בבחי' מוחין דגדלות הנ"ל להיות נהנין מזיו העצמות דאור אין סוף כנ"ל ממש כי התבוננות שלהם יהיה בעצמות ממש שלמעלה מכל ההשתלשלות דסובב וממלא כו' ולזאת לא יעבדו אז בחי' קטנות העבודה הנ"ל דונתתי עשב כו' ביטול היש לבד שמצד השביר' כי לעתיד לבא יבוררו כל ניצוצות הקדושות שנפלו בקליפה ויוציאו מהם כל הטוב עד שלא ישאר רק הפסולת הגס יותר ויזרוק חוץ לאיבוד וכמארז"ל לעתיד לבא ישחוט ליצה"ר כו' וד"ל. וגם לא יעבדו בחי' עבודה השנית שנקר' בירור אחר בירור שהוא בחי' אכילת אדם שאחר אכילת מזבח כו' כנ"ל בענין ואכלת ושבעת כו' (וכמ"ש במ"א בענין ואכלתם אכול כו' והיינו בחי' בירור הב' דבחי' מ"ה הנ"ל כמו ענין תורתו אומנתו כמ"ש למעלה באריכות) שהרי מה שאמר ואספת דגנך כו' ואכלת ושבעת הכל כשאין עושין רצונו של מקום

שהוא בזמן הגלות כידוע אבל לע"ל שנקרא עושין רצונו של מקום לא יעבדו גם עבודה זאת דבחינת אסיפת הדגן לאכול אכילת אדם כו' כי יהי' לע"ל במעלה ומדריגה יתירה מאד נעלה שהוא למעלה מבחי' הבירורים לגמרי דהיינו למעלה מכל בחי' מלאכה ועבודה לגמרי כו' והענין הוא על דרך המבואר במקום אחר בהפרש שבין תפלת החול לתפלת השבת שתפלת החול הוא בשביל איזה תיקון ובירור להפוך מרע לטוב או לברר בטוב עצמו כו' אבל בשבת בורר אסור ואין שום מלאכה ועבודה בשבת בתיקון ובירור כלל אלא רק בחי' התפעלות עצמיות שמצד עצמיות אור אין סוף כמו שהוא שלא מצד ההשתלשלות כלל כו' והתפעלות עצמיות זאת הוא בחינת תענוג עצמו שמתענג על ה' מצד עצמותו דוקא כמה שכתוב אז תתענג על ה' ממש כמו שהוא למעלה מכל ההשתלשלות כנ"ל וד"ל. ולא בשביל להוליד מהתפעלות זו בחי' עבוד' כלל גם לא עבודה ובירור הב' דבחי' מוחין דגדלות שבחכמה שנקרא כח מה שנקרא אכילת אדם כו' (וכמה שכתוב במקום אחר בפי' הזהר בפסוק באתי לגני אכלתי יערי כו' אבל באתריה לאו אורחי' למיכל כו' שזהו בבחי' פנימיות הכתר בכלל שהוא בחי' מל' דא"ס שבכתר דא"ק בכלל דהיינו פי' עושין רצונו של מקום בכלל כנ"ל וד"ל) וכך יובן בבחי' עבודה דישראל לע"ל שיהיו רק נהנין מזיו העצמות בלי עבודת מלאכה כלל והוא הנק' בחי' מוחין דגדלות שלמעלה מכולם וגם עבודה הב' דבחי' בירור הב' דבחי' מ"ה הנ"ל נק' בחי' קטנות לגבי עצמיות התענוג הזה שאינו נק' בשם מלאכה ועבודה כלל כו' רק אוה"ע יעבדו אז בחי' עבודה זו שנק' מוחין דגדלות עכשיו שהוא בירור אחר בירור הנ"ל והיינו כל אסיפת הדגן וכה"ג וז"ש ועמדו זרים כו' וד"ל.

(**ונמצא** מובן מכל הנ"ל שסדר המדריגות בעבודת הבירורים עכשיו ולע"ל כך הוא העבודה הראשונה שהוא בחי' הקטנות ביותר היינו עבודה לברר לבחי' נוג"ה דבי"ע שנק' יש נפרד כו' וזהו מאלמים אלומים דשבטים דבריאה ויצירה כו' כנ"ל והב' בחי' בירור דנוג"ה דאצי' שהוא העדר הרגשת עצמו כו' שזהו עבודת אוה"ע לע"ל בשביל ישראל כמ"ש ועמדו זרים כו' והג' הוא בחי' בירור הב' דבחי' מ"ה ביטול האמיתי והעצמי בענין תורתו אומנתו כו' והוא כמו בחי' עבודה דיוסף שא' קמה אלומתי כו' כנ"ל וכמו רשב"י שא' אפשר אדם חורש כו' שזהו כדוגמא דלע"ל כשיהיו ישראל עושין רצונו כו' וד"ל. והד' הוא בחי' עבודה דישראל לע"ל שהוא בחי' מוחין דגדלות שבעצמות אא"ס שלמעלה גם מבחי' גדלות המוחין דבירור הב' דבחי' מ"ה הנ"ל וד"ל):

חזינוך. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. סד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וְעַל פִּי זֶה יוּבָן גַּם כֵּן עִנְיָן ב' הַבֵּירוּרִים שֶׁנִּזְכְּרוּ לְעֵיל. כִּי הַבֵּירוּר הָרִאשׁוֹן לְבָרֵר הַטּוֹב מִן הָרַע, דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת "בִּיטּוּל הֶיֵּשׁ" עַל כָּל פָּנִים בְּאוֹתוֹ נִיצוֹץ הַמִּתְבָּרֵר; שֶׁמִּתְחִלָּה הָיָה יֵשׁ גָּמוּר בְּעוֹדוֹ מְעוֹרָב עִם הָרַע הָאוֹמֵר "לִי יְאוֹרִי", הֲגַם שֶׁיּוֹדֵעַ אֶת ה' – אֵין בּוֹ בִּיטּוּל רָצוֹן בְּשׁוּם עִנְיָן.

וְלָכֵן מְצֵירִים הָע' שָׂרִים לְיִשְׂרָאֵל, הֲגַם שֶׁיּוֹדְעִים חֲשִׁיבוּתָם בְּעֵינֵי ה'. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[42] שֶׁאוֹמְרִים לְהַס"מ: "יְרָא בֹּשֶׁת מִקּוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ", אַף עַל פִּי כֵּן הֵם עוֹשִׂים שֶׁלָּהֶם, וּמַכְנִיסִים מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת בַּמֶּלֶךְ וְשָׂרִים לְהָצִיר לְיִשְׂרָאֵל. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[43]: "דְּאָעִיל מַחְשַׁבְתֵּיהּ כו'".

וּכְשֶׁהַנִּיצוֹץ עוֹלֶה וְנַעֲשֶׂה בּוֹ בִּיטּוּל הֶיֵּשׁ – זֶהוּ עִנְיָן הַבֵּירוּר הָרִאשׁוֹן. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֵׁם **בַּ"ן** דַּוְקָא, שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ הַבִּיטּוּל גַּם בְּרִיחוּק לְמַטָּה מַטָּה, אֲבָל הוּא בִּיטּוּל נָמוּךְ, כְּלוֹמַר בִּיטּוּל הֶיֵּשׁ גָּמוּר לְבָד. וְזֶהוּ סוֹד "וַתִּתֵּן טֶרֶף"[44] – יְרִידַת הַשְׁכִינָה לְבָרֵר בֵּירוּרִים, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַ"ן.

וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ וּמֵאִיר עֲלֵיהֶם הָאָרַת אֲלָקוּת מִן שֵׁם **מַ"ה**, שֶׁהוּא בִּיטּוּל הָאֱמִיתִּי כְּמוֹ שֶׁהוּא קַמֵּיהּ מַמָּשׁ, דְּ"אֵין עוֹד", כַּנַ"ל בְּעִנְיָן יו"ד סְפִירוֹת דְּמַ"ה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "מַ"ד שֶׁמִּבְּרֵר מַ"ן בֵּירוּר שֵׁנִי" לִהְיוֹת בּוֹ גַּם כֵּן בִּיטּוּל זֶה. וְזֶהוּ "בְּחָכְמָה – כֹּחַ מַ"ה – אִתְבְּרִירוּ".:

וְהִנֵּה מִפְּנֵי שֶׁהַבֵּירוּרִים שֶׁהַמַּלְכוּת מְבֹרֶרֶת הוּא לְהַפְרִיד

42. רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ח.

43. מְכַנֵּיס מַחֲשַׁבְתּוֹ [בְּלֵב הָאוּמּוֹת וּמַלְכֵיהֶם]. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב שְׁמוֹת יח, א.

44. מִשְׁלֵי לא, טו.

45. מִשְׁלֵי ו, ל.

הַטּוֹב מִן הָרַע הַגָּמוּר, וְעַל כֵּן הַמְּבָרֵר מוּכְרָח לְהִתְלַבֵּשׁ בְּהַמִּתְבָּרֵר, אִם כֵּן מוּבָן שֶׁזֶּהוּ יְרִידָה גְּדוֹלָה לָהּ לֵירֵד בְּבֵי"ע וּלְהִתְלַבֵּשׁ בְּהֵיכָלוֹת הַחִיצוֹנִים, וְזֶהוּ סוֹד "מִיעוּט הַיְּרָחַ" הַנַּ"ל.

אַךְ עִנְיָן הַ"פְּגִימוּ" הוּא סוֹד כָּמוּס. כִּי הִנֵּה עִנְיָן בֵּירוּר זֶה הֲרֵי הוּא מִלְּחָמָה עֲצוּמָה עִם הַקְּלִיפּוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶם חִיּוּתָם, שֶׁכְּשֶׁמּוֹצִיאִים הַטּוֹב מֵהֶם – מֵתִים. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים פֶּרֶק ב בַּאֲרִיכוּת, שֶׁאֵין לָהֶם שׁוּם קִיּוּם זוּלָתִי הַטּוֹב הַמּוּבְלָע בָּהֶם שֶׁמְּחַיֶּה אוֹתָם כו'. וְלָזֹאת מוֹסְרִים נַפְשָׁם מַמָּשׁ לַחְטוֹף נִיצוֹצֵי קְדוּשָׁה עַל יְדֵי כָּל תַּחְבּוּלוֹת שֶׁאֶפְשָׁר, כְּגוֹן לְהַחְטִיא הָאָדָם וְכַיּוֹצֵא. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[45]: "לא יָבוּזוּ לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעָב". וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁמִּתְאַמְּצִים בְּיוֹתֵר שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מֵהֶם מַה שֶׁחָטְפוּ כְּבָר. וְלָכֵן נִקְרֵאת הַמַּלְכוּת "אֵשֶׁת חַיִל", לְלַחוֹם מִלְּחֶמֶת ה' לְהוֹצִיא בָּלְעָם מִפִּיו, וְ"כָל זִינֵי קְרָבָא אַפְקִיד בִּידָהָא"[46].

וְהִנֵּה יֵשׁ אוֹפֶן בַּמִּלְחָמָה הַגַּשְׁמִית, שֶׁלִּפְעָמִים מוּכְרָח הָאֶחָד לְהָנִיחַ אֶת עַצְמוֹ מוּכֶּה קְצָת בְּיַד הַשֵּׁנִי עַד שֶׁיִּרְדּוֹף אַחֲרָיו. וְהוּא תַּחְבּוּלָה עֲצוּמָה וְחָכְמָה עֲמוּקָה כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ אֶל מָקוֹם טוֹב וְרָחָב, עַד שֶׁאַחַר־כָּךְ יַכֵּהוּ וְיַחֲרִימֵהוּ מִכֹּל וָכֹל, עַד בִּלְתִּי הִשְׁאִיר לוֹ שָׂרִיד[47]. וְאִם לֹא הָיָה מַנִּיחַ אֶת עַצְמוֹ מוּכֶּה בַּתְּחִלָּה, לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת לוֹ מְאוּמָה. וְנִמְצָא, שֶׁבֶּאֱמֶת מִתְּחִלָּה הַשּׂוֹנֵא מַכֶּה בּוֹ גַּם כֵּן וּמְאַבֵּד כַּמָּה אַנְשֵׁי חַיִל, אַךְ זֶהוּ לְרָעָתוֹ, כְּדֵי לְהַשְׁמִידוֹ אַחַר־כָּךְ לְגַמְרֵי.

כְּמוֹ כֵּן יוּבָן הַנִּמְשָׁל לְמַעְלָה בְּמִלְחֶמֶת ה': שֶׁזֶּהוּ סוֹד "גָּלוּת הַשְּׁכִינָה", כְּמַאֲמָר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[48]: "גָּלוּ לֶאֱדוֹם שְׁכִינָה עִמָּהֶם" מַמָּשׁ בְּגָלוּת בְּיַד אוֹתוֹ הַשָּׂר, עַד שֶׁמּוּכְרַחַת לְהַשְׁפִּיעַ לוֹ חִיּוּת וּגְדוּלָה. וְהַחִיּוּת הַזֶּה הוּא בְּסוֹד גָּלוּת מַמָּשׁ בּוֹ. דְּהַיְינוּ מַה שֶׁמְּחַיֶּה רַע גָּמוּר הַנִּפְרָד וְעוֹשֶׂה הֵיפּוּךְ רְצוֹן ה' בְּתַכְלִית. וּבֶאֱמֶת, שֶׁבִּשְׁעַת הַגָּלוּת הוּא צַעַר גָּדוֹל לִשְׁכִינַת עוּזּוֹ יִתְבָּרֵךְ לְהוֹרִיד הַחִיּוּת בְּמָקוֹם אֲשֶׁר שָׁנָא ה'. אֲבָל כָּל זֶה הוּא תַּחְבּוּלָה נִפְלָאָה, כְּדֵי שֶׁאַחַר־כָּךְ יוֹצִיאוּ הַחִיּוּת מִן הַשָּׂר הַהוּא, גַּם מִמַּה שֶׁהָיָה אֶצְלוֹ מִכְּבָר בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, וְאָז יֹאבַד לְגַמְרֵי.

וְזֶהוּ סוֹד "בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ"[49] – בִּשֶׁנִּתְמַלֵּא סְאָתוֹ. וּכְתִיב: "כִּי לא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה"[50].

(וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמָּשָׁל דּוֹמֶה לַנִּמְשָׁל, שֶׁבַּמָּשָׁל אֵין הָא' יָכוֹל לְהַשְׁמִיד אֶת הַב' עַד שֶׁמּוּכְרָח לְהָנִיחַ אֶת עַצְמוֹ מוּכֶּה קְצָת, מַה שֶׁאֵין כֵּן לְמַעְלָה – שֶׁבִּיכוֹלֶת ה' לְהַשְׁמִידָם וּלְאַבְּדָם כְּרֶגַע מִבְּלִי שׁוּם תֵּת יְנִיקָה לָהֶם, דְּהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁיְּסַלֵּק הַחִיּוּת מֵהֶם. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם כַּךְ רְצוֹנוֹ – לְהַעֲמִיד הַדָּבָר עַל פִּי הַמִּשְׁפָּט, שֶׁלֹּא לְאַבְּדָם בְּלִי טְעָנָה כו', כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מִי שֶׁיִּתְבַּע הַדִּין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"גִּלְגּוּלִים" שָׁם).

וְהִנֵּה עִנְיָן גָּלוּת הַשְּׁכִינָה הוּא סוֹד "פְּגִימוּ דְסִיהֲרָא", שֶׁהַחִיצוֹנִים יוֹנְקִים מִמִּדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. אַךְ הַיְנִיקָה הַזֹּאת אֵינָהּ מִפְּנִימִיּוּתָהּ, כִּי אִם מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִית בִּלְבָד, מִבְּחִינַת "עוֹר" דִּנוּקְבָא, וְלֹא מִבָּשָׂר גִּידִים וַעֲצָמוֹת. וְעִנְיָן הָעוֹר הוּא בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת וּלְבוּשִׁים בִּלְבָד, וְ"כַּלְבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם"[51]. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר – בְּבֵיאוּר לְמַאֲמָר זֶה[52] עַיֵּין שָׁם. וְכַנַּ"ל בְּמִשֹׁל הַמַּלְחָמָה, שֶׁכְּשֶׁהָאֶחָד מַנִּיחַ קְצָת לְהַכּוֹת מַחֲנֵהוּ, הוּא מַנִּיחַ לְהַכּוֹת הַיּוֹתֵר חַלָּשִׁים וּפְחוּתִים שֶׁבְּאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר לֹא יִצְלְחוּ כו'.

וְכֵן הוּא לְמַעְלָה, שֶׁמַּנִּיחִים לָהֶם יְנִיקָה מִן הַחִיצוֹנִיּוּת דְּחִיצוֹנִיּוּת. וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַאֲמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה בְּמִצְרַיִם בַּיְּלָדִים שֶׁהָיוּ מַנִּיחִים בַּחוֹמָה: "קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה"[53]. וְהַמּוֹפֵת בָּזֶה הָיָה מִיכָה, שֶׁהוֹצִיאוּ מִן הַחוֹמָה וְעָשָׂה מַה שֶׁעָשָׂה כו'[54].

אַךְ גַּם זֶה הוּא בִּשְׁבִיל הָרִיוַח הַנִּפְלָא, שֶׁאַחַר־כָּךְ יוֹצִיאוּ מֵהֶם הַנִּיצוֹצִים הַיְּקָרִים שֶׁלִּפְנֵי הָאֲצִילוּת, מַה שֶׁחָטְפוּ מִשִּׁבִירַת הַכֵּלִים.

וְזֶהוּ סוֹד מַעֲשֶׂה יְהוּדָה וְתָמָר[55], שֶׁהוּא גַּם כֵּן הַנָּחַת מָקוֹם קְצָת לִיניקַת הַסִּטְרָא אָחֳרָא, כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיאוּ מֵהֶם

---

46. וְכָל מִינֵי הַקָּרֹב מוּפְקָדִים בְּיָדָהּ. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב בְּשַׁלַּח נא, א. חֵלֶק ג תַּזְרִיעַ מב, ב. וְאִתְחַנַּן רסט, ב. זֹהַר חָדָשׁ חִקַּת.

47. "עַד בִּלְתִּי הִשְׁאִיר לוֹ שָׂרִיד": לְשׁוֹן הַכָּתוּב חֻקַּת כא, לה. וְעוֹד.

48. מְגִילָה כט, א. עַיֵּין שָׁם.

49. יְשַׁעְיָה כז, ח. וּבְמְצוּדַת צִיּוֹן: **בְּסַאסְאָה** – מִלְּשׁוֹן סְאָה. **בְּשַׁלְּחָהּ** – הוּא שֵׁם כּוֹלֵל לִשְׁדוֹת וּלְגִנּוֹת. וְכֵן (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, יג): שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים".

50. לֶךְ לֶךְ טו, טז. וּבְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י: "**כִּי לא שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי** – לִהְיוֹת מִשְׁתַּלֵּחַ מֵאַרְצוֹ עַד אוֹתוֹ זְמַן, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מֵאוּמָּה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה כז, ח) **בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה**". וּרְאֵה סוֹטָה ח, ב. ט, א.

51. תְּהִלִּים קב, כז.

52. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ו עַמּוּד קפו.

53. סַנְהֶדְרִין קא, ב (וּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י): מִיכָה – שֶׁנִּתְמַכְּמֵךְ בְּבִנְיָן (שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁנִּתְנוּהוּ בְּבִנְיָן בְּמָקוֹם לְבֵנָה. כִּדְמַפְּרֵשׁ בָּאַגָּדָה, שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה הֲרֵעוֹתָ לָעָם הַזֶּה, שֶׁעַכְשָׁיו אִם אֵין לָהֶם לְבֵנִים מְשִׁימִין בְּנֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: קוֹצִים הֵם מְכַלִּין, שֶׁגָּלוּי לְפָנַי אֵילוּ הֵם חַיִּים הָיוּ רְשָׁעִים וְגֻמּוּרִים) וְאִם תִּרְצֶה תִּנָּסֶה. וְהוֹצִיא אֶחָד מֵהֶן. הָלַךְ וְהוֹצִיא אֶת מִיכָה).

54. רַשִׁ"י תִּשָׁא לב, ד (עַל פִּי מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא תִּשָׁא יט): **וַיַּעֲשׂוּ עֵגֶל מַסֵּכָה. . .** וַיֵּשׁ אוֹמְרִים מִיכָה הָיָה שָׁם, שֶׁיָּצָא מִתּוֹךְ דְּמוּסִי בְּנִין שֶׁנִּתְמַעֵךְ בּוֹ בְּמִצְרַיִם, וְהָיָה בְּיָדוֹ שֵׁם וְטֵס שֶׁכָּתַב בּוֹ מֹשֶׁה **עֵלֶה שׁוּר עֵלֶה שׁוּר** – לְהַעֲלוֹת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף מִתּוֹךְ נִילוּס, וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹךְ הַכּוּר, וְיָצָא הָעֵגֶל".

55. וַיֵּשֶׁב לח, א וָאֵילָךְ.

בְּכַוָּנָתָם לְשֵׁם שָׁמַיִם (כִּדְאִיתָא בְּזֹהַר אַחֲרֵי[56]) אֶת מָשִׁיחַ וּמַלְכֵי בֵּית דָּוִד, שֶׁהוּא הַמִּשְׁפָּחָה הַיְקָרָה שֶׁחָפֵץ ה' בָּהֶם; וְכַמָּה נְבִיאִים יָצְאוּ גַּם כֵּן מִמֶּנָּה כו' .

(אַף אַחַר שֶׁנִּיתְּנָה הַתּוֹרָה אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, אִם לֹא כְּשֶׁיֹּאמַר נָבִיא לְפִי שָׁעָה חַלְּלוּ שַׁבָּת. וּכְמַעֲשֶׂה דְּאֵלִיָּהוּ בַּבָּמָה בַּחוּץ[57], שֶׁהוּא גַּם כֵּן עַל דֶּרֶךְ הַנֵּ"ל – שֶׁמַּנִּיחִים קְצָת בִּשְׁבִיל רֵיוַח הַרְבֵּה. וְזֶהוּ סוֹד "שַׁבָּת דְּחוּיָה" וְלֹא "הוּתְּרָה", וְכֵן "טוּמְאָה דְּחוּיָה בַּצִּבּוּר"[58], כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הָרַמְבַּ"ם וְכֶסֶף מִשְׁנֶה פֶּרֶק ב[59] מֵהִלְכוֹת שַׁבָּת). :

איסור עבודת כהן בעל מום וכניסתו להיכל, פרשת אמור

56. זֹהַר חֵלֶק ג עא, ב. עב, א.

57. מְלָכִים־א יח. וּרְאֵה רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פֶּרֶק ט הֲלָכָה ג.

58. יוֹמָא ו, ב.

59. הֲלָכָה א.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

בהעלותך את הנרות אל מול, וצ"ל דהל"ל יאירו ששת. הנה כתיב אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך, ופי' מהרמ"א אור צדיקים קורן האור למרחוק, וה"ז ע"ד כי קרן אור פני משה, בסד"ה יהי חלקי, קרן זוית, קרן היובל, קרן אור, קומה זקופה ביטול, ועי"ז מרומם המל' שהוא ענין הקומה זקופה שנת' בד"ה נשא את ראש בני גרשון, להגבי' לבחי' קרן מל' קרן היובל, והיינו עד שקראה אמי ואז זוכים הצדיקים לבחי' קרן אור כמו משה, בחי' אור צדיקים. **וביאור** הענין לא זז מחבבה, בתי אחותי אמי, בתי בת הי' ובכל שמה, המקבלת מבחי' כל, מכל מלמדי מלמד דוד ועד"ז בנה"ב מרדעה דרבון שמורה דיעה גם לנה"ב, ואח"כ אחותי ל' איחוי וחיבור, למען אחי וריעי, בזמן שבית המקדש שוין בקומתן ועכשיו ד"א של הלכה תורה יחוד פב"פ, וכמ"ש פב"פ דיבר ה' עמכם, ועי"ז ה' עמכם ה' שבנפש. אך כ"ז הוא שוה בקומתן, ולע"ל אמי בחי' כתר בעטרה. וזהו בחי' קרן היובל שער החמשים, ואז אור צדיקים ישמח, בחי' קרן אור פני משה, והיינו שבמשה הי' זה במ"ת, ולע"ל יהי' אצל כל הצדיקים. אבל נר רשעים ידעך יחשך לגמרי ומשלם לשונאיו, של' ידעך הוא ענין מסוכסכת, והיינו פתילה שאור מסוכסכת בו, שאינו נמשך אחר הפתילה, כי גאוה אין אני והוא, חכ' כח מ"ה אחד האמת וההיפוך גאוה בגימ' י"ה שפוגם בי"ה, ע' בד"ה קול ברמה נשמע, ובד"ה השיבנו.

וזהו בהעלותך את הנרות, נרות נשמות, בחי' כנס"י דלעילא, והעלאת הנרות זהו קומה זקופה להעלות המל' כנס"י מירידתה שז"ע אקים את סוכת דוד היפך נפלה שנמשך ע"י נר רשעים, כ"א להיות בבחי' קימה ע"ד זוקף בשם.

אל מול, במד"ר בפ' נשא ע"פ כלות משה, מנורה נגד יהי מאורות ופי' מול פני המנורה מאמר יהי מאורות שהוא כנגד המנורה שהי' במקדש, ואל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, והיינו שיושלם חסרון המאורות וכמארז"ל הוסיפו על המאורות, והיינו כי שרה אמרה צחוק עשה לי, צחוק ושחוק הם אחד, שחוק בגימ' ב"פ אור ואהבת ב"פ אור והיינו להשלים חסרון המאורות, וכ"ז עשה לי אלקי' ושבתם כו' עובד אלקים אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים כמו שפי' בסש"ב, פי' ע"י העבודה בבחי' אתכפי' ואתהפכא דבחי' ש' אלקים המעלים ומסתיר ומ"מ יבין איך שהוי' ואלקים כולא חד, וז"ע עובד אלקי' מל' עורות עבודים, ועי"ז נמשך הצחוק מל' שחוק ב"פ אור, הוסיפה על המאורות, וזהו אל מול כו' יאירו שבעת הנרות. וגם פי' יאירו שבעת שע"י הארת הנרות בבחי' מול פני המנורה עי"ז יומשך תוס' אור בז' הנרות. וזהו שארז"ל עתידים צדיקים שיקראו ע"ש של הקב"ה ופי' רש"י שיהי' שמם הוי', א"כ זהו הוספה שלא בערך וזהו יאירו בבחי' תוס' ז' הנרות, וז"ע הקירון אור שמאיר למרחוק, ע"ד צוה ונבראו ממילא בבחי' ריחוק ולא כח הפועל בנפעל, כן גם הצדיקים יקראו הוי', וזהו אור צדיקים ישמח, הוא בחי' העלאת הנרות בהעלותך כו'.

בס"ד. (ש"פ בהעלותך, רל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים

ל) וְאַתֶּם בָּנִים יְקָרִים, בֵּיאַרְתִּי לָכֶם בִּכְלָלוּת אוֹפֶן הַלִּימוּד הַנִּרְצֶה, וְכָזֶה אָנוּ חֲפֵצִים בְּלִימוּדֵכֶם, כָּל חָד וְחָד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ. וְהָעִיקָּר הוּא לֵידַע כָּל דָּבָר עַל מְקוֹמוֹ לַאֲמִיתָּתוֹ, וְכָל הַפְּרָטִים וְכָל הַחִילּוּקִים, הַכֹּל עַל מְקוֹמוֹ יָבוֹא בְּסֵדֶר, וִיהִיוּ בְּרוּרִים אֶצְלֵיכֶם כָּל הַפְּרָטִים וְכָל הַחִילּוּקִים.

וְכֵן הוּא בְּלִימוּד הַפּוֹסְקִים גַּם כֵּן, לֵידַע כָּל דָּבָר הֵיטֵב; וְכָל פְּרָטֵי הַחִילּוּקֵי דִּינִים לְפִי דַּעַת הַפּוֹסְקִים הַחוֹלְקִים בְּהָעִנְיָן הַזֶּה, הַכֹּל יִהְיֶה מְסוּדָּר אֶצְלֵיכֶם, דַּעַת כָּל פּוֹסֵק וְטַעְמוֹ וּסְבָרָתוֹ, וְהַחִילּוּקֵי דִּינִים עַל פִּי דַּעְתּוֹ וְשִׁיטָתוֹ, וְהַכֹּל יִהְיֶה בָּרוּר אֶצְלְכֶם.

וְאֶל תַּחְפְּזוּ לֶאֱסוֹף הוֹן רָב, וְאֶל תְּמַהֲרוּ לִלְמוֹד הַרְבֵּה וְלֹא לֵידַע אֲפִילוּ מְעָט, כִּי אִם לִקְבּוֹץ עַל יָד יָד הַרְבֵּה[1]. כָּל הֲלָכָה וְכָל דִּין שֶׁאַתֶּם לוֹמְדִים, תַּעֲמֹדוּ עָלָיו עַד שֶׁתֵּדְעוּ הֵיטֵב אוֹתוֹ וּפְרָטָיו וְהַדִּיעוֹת שֶׁבּוֹ. וְכָל עִנְיָן תַּחְזְרוּ בְּעַל פֶּה בְּדִבּוּר (איבערחזרעדען) פְּרָטֵי עִנְיָנָיו לְפִי הַדִּיעוֹת שֶׁבּוֹ בְּאוֹפֶן מְסוּדָּר, וְתַקְלִיטוּ אֶת הָעִנְיָן בְּמֹחֲכֶם, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל.

קִיצּוּר. יוֹדִיעַ אוֹפֶן הַלִּימוּד, עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל, בַּפּוֹסְקִים.

לא) אֲבָל הִזָּהֲרוּ מְאֹד בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם מֵהַלִּימוּד שֶׁאֵינוֹ נִרְצֶה, וְאֶל תִּתְחַבְּרוּ עִם כָּאֵלֶּה אֲשֶׁר תַּכְלִית לִימוּדָם וְתַכְלִית עִיּוּנָם הוּא לְחַדֵּשׁ חִידּוּשִׁים וְלִבְנוֹת בִּנְיָנִים, אֲשֶׁר מִמֵּילָא חִדּוּשֵׁיהֶם עַל פִּי הָרוֹב הֵם שָׁוְא וָשֶׁקֶר.

וְעַל דֶּרֶךְ הֲלָצָה אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁמְּחַדְּשִׁים חִידּוּשִׁים מַמָּשׁ, הַיְינוּ מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמְרוּ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ. כִּי "כָּל מַה שֶּׁתַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה מִסִּינַי"[2] – וְעַתָּה **נִתְגַּלָּה** הַדָּבָר בְּהַזְּמַן שֶׁהָיָה הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן לְהִתְגַּלּוֹת, וְנִתְגַּלָּה עַל יְדֵי הַתַּלְמִיד הַהוּא, וְאִם כֵּן הֲרֵי זֶה רַק גִּילּוּי הַהֶעְלֵם לְבָד וְלֹא דָּבָר חָדָשׁ מֵעִיקָּרוֹ.

וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַב מִזֶּה הַשֵּׁל"ה דַּף קצ"ב עַמּוּד א[3], וְשָׁם בְּעִנְיָן "וְתֵן חֶלְקֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ" כו'.

אֲבָל הַתַּלְמִיד שֶׁאֵינוֹ הָגוּן הַנַּ"ל, מְחַדֵּשׁ חִידּוּשִׁים מַמָּשׁ שֶׁלֹּא נֶאֱמְרוּ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וּבְשֶׁקֶר יְסוֹדָם, וְגוּף הַהֲלָכָה אֵינָם יוֹדְעִים בְּלָל, כֵּן הוּא עַל פִּי הָרוֹב, שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים כְּלָל פְּשַׁט הַהֲלָכָה עַל מְקוֹמָהּ, כִּי אֵין לִבָּם וְדַעְתָּם כְּלָל עַל זֶה, וְגַם הַחֵשֶׁק לְחַדֵּשׁ אֵינוֹ מַנִּיחָם לְעַיֵּן בְּגוּף הַדָּבָר, וּמְחַפְּשִׂים רַק חִידּוּשׁ.

וְיָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק א דַּף ר עַמּוּד ב וְדַף ה עַמּוּד א בְּעִנְיָן הַמְחַדֵּשׁ חִידּוּשִׁים אֲמִיתִּים בְּנִסְתָּר – נַעֲשָׂה 'שָׁמַיִם חֲדָשִׁים', וּבְנִגְלֶה – נַעֲשָׂה 'אֶרֶצוֹת חֲדָשִׁים'. וְאִם מְחַדֵּשׁ חִידּוּשִׁים שֶׁאֵינָם אֲמִיתִּים – נַעֲשִׂים 'שָׁמַיִם וְאַרְצוֹת שָׁוְא', וּמוֹסִיף כֹּחַ בַּסִּטְרָא־אָחֳרָא. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוֹרָה הוֹרָאָה עַל פִּי חִידּוּשׁוֹ – הוּא הוֹרֵג נְפָשׁוֹת רַחֲמָנָא־לִצְלָן.

וְכָל מִי אֲשֶׁר נוֹגֵעַ יִרְאַת ה' בְּלִבּוֹ, יִתְרַחֵק הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת מֵהַמְחַדְּשֵׁי חִידּוּשִׁים שֶׁל שֶׁקֶר, וּמֵהַבּוֹנִים בִּנְיָנִים בְּפִלְפּוּל שֶׁל הֶבֶל וְשֶׁל שֶׁקֶר – שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַשֵּׁל"ה דַּף קפ"א עַמּוּד ב בְּעִנְיָן הַחִילּוּקִים וּפִלְפּוּלִים שֶׁל הֶבֶל:

שֶׁגַּם אִם אָמַר הַרְבֵּה עִנְיָנִים אֲמִיתִּים, מִכָּל מָקוֹם, כְּשֶׁמְּעוֹרָב בּוֹ אֲפִילוּ דָּבָר אֶחָד שֶׁאֵינוֹ אֱמֶת – אוֹסֵר בְּמַשֶּׁהוּ. וּמִי יוּכַל לְשַׁעֵר הֶעָוֹן פְּלִילִי לַהֲפוֹךְ דִּבְרֵי אֱלֹקִים תּוֹרַת אֱמֶת.

עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסִפְרוֹ הַקָּדוֹשׁ מַזְהִיר עַל זֶה מְאֹד מְאֹד.

וְהַגָּאוֹן מַהַר"ל מִפְּרָאג בְּסִפְרוֹ "דֶּרֶךְ חַיִּים" עַל אָבוֹת, בְּפֵירוּשׁ הַמִּשְׁנָה בְּפֶרֶק ו, בְּהַ"מ"ח מַעֲלוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִיקְנִית בָּהֶם", אַחֲרֵי שֶׁפֵּירֵשׁ כּוּלָּם, בָּא לִידֵי חֶשְׁבּוֹן עִם הַלּוֹמְדִים דִּזְמַן הַזֶּה, וְצוֹעֵק בְּקוֹל מָר עַל הַפִּלְפּוּל שֶׁל הֶבֶל, וְאוֹמֵר:

"אֲשֶׁר הַסִּיבָּה בְּכַמָּה מֵהַתַּלְמִידִים שֶׁלֹּא נִמְצָא אֶצְלָם הֲלָכָה בְּרוּרָה, וְעַל כָּל דִּין וְהוֹרָאָה צְרִיכִים חִיפּוּשׁ, הוּא שֶׁהַשֶּׁקֶר בַּהַתְחָלָה יוֹלִיד בַּסּוֹף הָעִיוּוּת וְהַקַּלְקָלָה, כִּי מַתְחִילִים לְפַלְפֵּל דִּבְרֵי הַבַּאי בַּהֲלָכָה, אֲשֶׁר יוֹדְעִים כִּי פִּיהֶם לֹא כֵן יְדַבֵּר, וּמְגַלִּין פָּנִים בַּתּוֹרָה אֲשֶׁר לֹא כֵן, וְיֹאמַר: "לְחִדּוּדֵי בָּעֵינָא"[4].

---

1. עַל פִּי מִשְׁלֵי יג, יא "וְקֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה". רְאֵה עֲבוֹדָה זָרָה יט, א וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י. שֻׁלְחָן עָרוּךְ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה פֶּרֶק ב הֲלָכָה ז.

2. רְאֵה וַיִּקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה כב, א. אוֹדוֹת הַגִּירְסָה "לְחַדֵּשׁ" – רְאֵה אִגְּרוֹת קוֹדֶשׁ כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר חֵלֶק לב עַמּוּד קיח. וְשָׁם נִסְתָּם.

3. קצ"ב עַמּוּד א: **הוּא בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת שֶׁלּוֹ פֶּרֶק "תּוֹרָה אוֹר" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַעֲלַת לוֹמְדֵי"**". – הָעֵרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר וְנִדְפַּס לְקַמָּן בְּמִלּוּאִים).

4. לְחִדּוּדֵי בָּעֵינָא: עַל פִּי בְּרָכוֹת לג, ב. וְעוֹד.

וְאַף כִּי דָּבָר כָּזֶה חַס־וְשָׁלוֹם לֹא יִהְיֶה בְּיִשְׂרָאֵל – לְחִדּוּדֵי בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר, וּלְבַלּוֹת הַזְּמַן בְּשֶׁקֶר, וְהַתּוֹרָה הִיא תּוֹרַת אֱמֶת, אֵיךְ יַעֲלֶה עַל דַּעַת אָדָם כָּזֶה, הֲלֹא רָאוּי שֶׁיִּקְרַע אָדָם לְבָבוֹ עַל זֶה לַהֲפוֹךְ הָאֱמֶת עַל שֶׁקֶר וְיֹאמַר "לְחִדּוּדֵי בָּעֵינָא".

וּמַה שֶּׁחוֹשְׁבִים שֶׁעַל יְדֵי זֶה יָבוֹא אֶל חִידּוּד וּפִלְפּוּל שֶׁל אֱמֶת – אֵינוֹ כֵּן. כִּי מֵהַשֶּׁקֶר לֹא יָבוֹא אֶל הָאֱמֶת, כִּי אֵינָם דּוֹמִים כְּלָל זֶה לָזֶה, וְהַקּוּשְׁיוֹת וְהַתֵּרוּצִים הַכֹּל הוּא בְּאוֹפֶן אַחֵר, וְאֵיךְ יָבוֹא מִזֶּה אֶל הַדֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְאַדְרַבָּה, הוּא מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ יוֹתֵר בְּשֶׁקֶר, וּמְטַפֵּשׁ אוֹתוֹ יוֹתֵר וְלֹא מַחְכִּים.

וְאִם מִפְּנֵי שֶׁעַל כָּל פָּנִים יֵשׁ בָּזֶה חִידּוּד הַשֵּׂכֶל – יוֹתֵר טוֹב לוֹ שֶׁיִּלְמוֹד אוּמָנוּת אוֹ שְׁחוֹק הַמְחַדֵּד אֶת הַשֵּׂכֶל, וּלְכָל הַפָּחוֹת לֹא הָיָה מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שֶׁקֶר[5]. וּבְפָרָט בְּשֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ אֱמֶת וּמְכַוֵּין לְשֶׁקֶר, כָּל מַעֲשָׂיו נִמְשָׁכִים אַחַר הַשֶּׁקֶר, וּמְשַׁקֵּר הוּא בְּמַעֲשָׂיו גַּם כֵּן כוּ'".

וְעַיֵּן שָׁם שֶׁמַּאֲרִיךְ בְּהָעִנְיָן.

וְהַפִּלְפּוּל שֶׁל הָאֱמֶת יָכוֹל לִהְיוֹת דַּוְקָא כְּשֶׁיּוֹדְעִין תְּחִלָּה אֶת פְּשַׁט הַהֲלָכָה לַאֲמִיתָּתָהּ, בְּאוֹפֶן מְסוּדָּר וּבִדְבָרִים בְּרוּרִים כַּנַּ"ל בְּאוֹפֶן הָא[6]. וְאַחַר כַּךְ, מִי שֶׁחָנָנוֹ ה' בְּשֵׂכֶל טוֹב וְדַעַת רְחָבָה, יָכוֹל לְפַלְפֵל בְּהָעִנְיָן כַּנַּ"ל בְּאוֹפֶן הַב'[7].

(וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּ"דֶּרֶךְ חַיִּים" שָׁם, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה לִימוּד הַמִּשְׁנָה וְאַחַר כַּךְ לִימוּד הַגְּמָרָא, שֶׁגַּם כֵּן הַכַּוָּונָה כֵּן, שֶׁצָּרִיךְ לֵידַע בְּגוּף עֶצֶם הַדָּבָר בְּטוֹב, וְאַחַר כַּךְ הַגְּמָרָא, שֶׁהוּא הַפִּלְפּוּל בִּדְבַר הַמִּשְׁנָה. וּמַרְוִיחַ בָּזֶה עוֹד, שֶׁגַּם אִם לֹא יָבִין אֶת הַפִּלְפּוּל יִשָּׁאֵר עַל כָּל פָּנִים גּוּף הַהֲלָכָה פְּסוּקָה בְּיָדוֹ (רַק שֶׁלֹּא יוֹרֶה מִתּוֹךְ מִשְׁנָתוֹ כוּ'[8].)

וְכֵן הוּא בְּלִימוּד הַגְּמָרָא גּוּפָא, בַּתְּחִלָּה צָרִיךְ לֵידַע גּוּף הַסּוּגְיָא וְאַחַר כַּךְ יְפַלְפֵל. וּלְבַד זֹאת שֶׁאָז יִהְיֶה הַפִּלְפּוּל אֲמִיתִּי, וְיִהְיֶה גַּם כֵּן מְסוּדָּר לָבוֹא לִידֵי הֲלָכָה, הַיְינוּ "לַאֲסוּקֵי שְׁמַעְתָּתָא אַלִּיבָּא דְּהִלְכְתָּא", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, יַרְוִיחַ עוֹד, שֶׁגַּם אִם לֹא יַגִּיעַ לִשְׁלִימוּת הַפִּלְפּוּל, יִשָּׁאֵר עַל כָּל פָּנִים אֶצְלוֹ גּוּף וְעֶצֶם הַסּוּגְיָא. וּמַה שֶּׁנִּתְיַיְלְדוּ אֶצְלוֹ סְפֵיקוֹת עַל יְדֵי הַתְּחָלַת הַפִּלְפּוּל, הִנֵּה אַחֲרֵי שֶׁהַסּוּגְיָא בִּפְרָטֶיהָ מְבוֹרָרִים אֶצְלוֹ, בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן יָבוֹא אֶל שְׁלֵימוּת הַדָּבָר, אוֹ יִשְׁאַל אֵצֶל רַב וְיַתִּיר לוֹ הַסְּפֵיקוֹת וִיבִינוֹ בַּטּוֹב).

אֲבָל כְּשֶׁמַּתְחִיל בְּפִלְפּוּל קוֹדֶם שֶׁיּוֹדֵעַ אֶת הַסּוּגְיָא לַאֲמִיתָּתָהּ בְּאוֹפֶן הַנַּ"ל, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיִּהְיֶה הַפִּלְפּוּל שֶׁקֶר וּמְבַלֶּה אֶת הַזְּמַן בְּשֶׁקֶר.

וְעוֹד זֹאת גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשׁוֹא, שֶׁמְּהַפֵּךְ אֶת הָאֱמֶת לְשֶׁקֶר, וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְהוּא אָפֵל וְתוֹרָתוֹ אֲפֵילָה, וּמְשׁוּגְתוֹ אִתּוֹ תָּלִין[9] בַּקָּבָר, וְעָתִיד לִיתֵּן אֶת הַדִּין עַל זֶה, וְיַרְתֵּי תַּרְתֵּי גֵּיהִנֹּם[10], וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ יִשְׁמְרֵנוּ מֵהֶם :

קִיצּוּר. יַזְהִיר מִפִּלְפּוּל שֶׁל הֶבֶל וְשֶׁל שֶׁקֶר. פִּלְפּוּל אֱמֶת אֶפְשָׁרִי רַק אַחֲרֵי יְדִיעָה מְסוּדָּרָה.

5. וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר: תְּהִלִּים ז, טו.

6. לְעֵיל פֶּרֶק כח.

7. לְעֵיל פֶּרֶק כט.

8. רְאֵה סוֹטָה כב, א.

9. וּמְשׁוּגְתוֹ אִתּוֹ תָּלִין: עַל פִּי אִיּוֹב יט, ד.

10. וְיַרְתֵּי תַּרְתֵּי גֵּיהִנֹּם: יוֹמָא עב, ב: "אוּי לָהֶם לְשׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וְאֵין בָּהֶן יִרְאַת שָׁמַיִם . . אָמַר לְהוּ רָבָא לְרַבָּנָן: בְּמִטּוּתָא מִינַּיְיכוּ, לָא תִּירְתּוּן תַּרְתֵּי גֵּיהִנֹּם". וּבְרַשׁ"י: "תַּרְתֵּי גֵּיהִנֹּם – לִהְיוֹת יְגָעִים וַעֲמַלִים בַּתּוֹרָה בְּעוֹלָם־הַזֶּה וְלֹא תְּקַיְּימוּהָ, וְתִירְשׁוּ גֵּיהִנֹּם בְּמוֹתְכֶם, וּבְחַיֵּיכֶם לֹא נָהֲנִיתֶם בְּעוֹלְמְכֶם".

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תש"א

ביום השמיני עצרת תהי' לכם, עצרת פירושו להכניס לתוך עצמו ולהחזיק בתוך עצמו. ועצרת פירושו גם במשמעות של להשפיע על עצמו, כפי שכל הפירושים במילה עצרת מבוארים בפסוקים רבים בתנ"ך. המילה שמיני, במספר זהו השמיני, ובמשמעות של המילה, שמיני הוא משורש שמן, שמיני השמן. את היום השמיני של חג הסוכות תכניסו בתוך עצמכם, תחזיקו בעצמכם ותשפיעו על עצמכם. וצריך להבין את תוכן העניין, איזה דבר צריך להכניס בעצמו, להחזיק בעצמו ולהשפיע על עצמו. גם צריך להבין, הרי חג שמיני עצרת הוא חג בפני עצמו, הוא אינו דומה לשביעי של פסח ואחרון של פסח שהם רק המשך של פסח, אבל שמיני עצרת הוא חג בפני עצמו. אם־כן למה התורה קוראת לו היום השמיני של היום

הראשון של סוכות. בשמיני עצרת עושים שמחת תורה. לכאורה, היו צריכים לעשות שמחת תורה בשבועות, זמן מתן־תורה, ולמה עושים שמחת תורה רק בשמיני עצרת. שמחת תורה הוא הנעילה של כל הימים הנוראים והחגים של חודש תשרי, הוא החודש הראשון של השנה. אדמו"ר הזקן מפרש "ביום השמיני עצרת תהי' לכם", היום המתאפיין בהיקף השמן שלו שיהיה "לכם", כמו שכתוב "יהיו לך לבדך", ולכן עושים אז שמחת תורה. צריך להבין, מהו היקף השמן של שמיני עצרת ששייך רק לבני ישראל ולכן עושים אז שמחת תורה.

והנה, עניינו של שמיני עצרת הוא שאז כל ישראל מקבלים את שפע הברכה, הן ברוחניות בתורה ומצוות והנהגה בעבודת הבורא, והן בגשמיות של בני חיי ומזוני, על כל השנה, שתחילה צריכה להיות העבודה של ראש השנה, לקבל עול מלכות שמים, ואחר־כך התשובה של עשרת ימי תשובה והטהרה של היום הקדוש יום כיפור, ואחר־כך העבודה של סוכות זמן שמחתנו והפתקא של הושענא רבא, ואז בא שמיני־עצרת שאז מתחילים לומר "מוריד הגשם", ששפע הברכה ירד בגשמיות וברוחניות. ולכן עושים אז שמחת־תורה, כי הכלי שמחזיק את שפע הברכה הוא תורה. וזהו פירוש הפסוק "אז תשמח בתולה במחול". "בתולה" הכוונה לכנסת ישראל. ול"מחול" יש שני פירושים. פירוש אחד ב"מחול" הוא מחילת עוון, והפירוש השני ב"מחול" הוא ריקוד. הריקוד הוא בסדר של קירוב וריחוק, כפי שאנו רואים בגשמיות, כאשר שני ידידים אמיתיים שמחים בשמחתם המשותפת ומרוב השמחה הולכים ריקוד. שכך הוא טבע האדם שכאשר נמצאים במצב רוח של שמחה שרים, ובשמחה יותר גדולה מוחאים כפיים, וכאשר השמחה ממלאת את הלב, אזי יוצאים בריקוד זה מול זה, שהריחוק איננו ריחוק אמיתי אלא הוא בשביל הקירוב שבא אחריו.

והנה הנמשל יובן בעבודת השם יתברך שעניין שמחת המחול הוא עבודה של העלם וגילוי, שתחילה האור האלוקי הוא בהעלם ואחר־כך הוא מתגלה, שכל השנה האור האלוקי הוא בהעלם ובאלול ותשרי הוא מתגלה. והכוונה בהעלם היא בשביל הגילוי, כפי שאנו רואים בגשמיות, כאשר אב רוצה לראות את החכמה ואת המסירות של בנו אליו, הוא מתחבא ממנו כדי שהילד יבין שאין זאת אלא שהאב מתחבא ממנו והוא צריך לחפש אחריו, וכאשר הבן יחפש את אביו הוא בוודאי ימצא אותו. וכאשר האב רואה שהילד משקיע מאמץ רב כדי למצוא אותו, אזי האב עצמו עוזר למצוא אותו, וכאשר הילד מוצא את האב, השמחה של שניהם גדולה מאד, הם מחבקים זה את זה בשמחה. האב שמח עם הילד והילד שמח עם האב, ומרוב שמחה האב מעניק לבן מתנה נאה ומזה נעשית השמחה עוד יותר בהתגלות, עד שהאב והבן יוצאים במחול זה מול זה בשמחה גדולה. ראש השנה הוא זמן של "בכסה". השם יתברך יושב על כסא דין, אבל המטרה של ההעלם היא שבני ישראל יחפשו את השם יתברך בצעקה "המלך" והתשובה של תקיעת שופר ועשרת ימי תשובה, השם יתברך מראה עצמו ביום כיפור, וזהו "לפני ה' תטהרו", ומזה היא השמחה הגדולה של "וימינו תחבקני" בחג הסוכות, שמצד השמחה השם יתברך נותן לבני ישראל את הפתקאות של חיים וברכה בהושענא רבא, ומצד זה היא השמחה הגדולה בשמיני־עצרת ויוצאים בריקוד של שמחת־תורה.

וזהו פירוש "אז תשמח בתולה במחול", מתי כנסת ישראל יוצאת בריקוד המחול, ביום שהוא שמיני־עצרת, היום השמיני מהיום הראשון של סוכות, וריקוד המחול בעבודת השם יתברך פירושו ענין "רצוא ושוב". זאת אומרת, כשם שריקוד המחול בגשמיות הוא ששניים רוקדים זה מול זה, ומתרחקים זה מזה וחוזרים ומתקרבים, ואפילו בשעה שמתרחקים אחד מהשני, גם כן נמצאים בשמחה גדולה, כי ההתרחקות היא רק בשביל הקירוב והקירבה שבאים אחר־כך, וכך כל העת. וכך גם העבודה של "מחול" שזהו "רצוא ושוב" בעבודת השם יתברך. עובד השם יתברך מהלך מדרגה לדרגה, וענין ההילוך היינו ללכת כלפי למעלה וזו הדרגה של "רצוא", ותחילה צריך להיות "שוב", כפי שאנו רואים במוחש בטבעי בני אדם בהילוך של אדם שלפני שהוא עושה תנועה ללכת קדימה, הוא עושה תנועה לאחור. ותנועת ההילוך קדימה היא "רצוא" והתנועה לאחור היא "שוב", כי לא יכול להיות "רצוא" אם קודם לכן אין "שוב". כלומר, כל "שוב" מביא "רצוא" יותר עמוק, כפי שאנו רואים במוחש בחייו של האדם. כתוב "ויפח באפיו נשמת חיים" וכתוב "כי הדם הוא הנפש". שני הדברים, רוח־חיים ודם, הם המתווכים והמקשרים בין הנשמה והגוף שהנפש תחיה את הגוף והגוף יחיה מהנפש. והתיווך והקישור של רוח החיים והדם בא על־ידי "רצוא ושוב". אלו הם הנשימה והדופק שהם בתנועה מתמדת, ועל ידי זה באה ההתחברות של הנשמה והגוף.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

י"ג שבט*

א. הרה"ח הרה"ג הר' אייזיק מהומיל סיפר על סדר חגיגת חג י"ט כסלו אצל הוד כ"ק רבנו הזקן. הוד כ"ק רבנו הזקן היה אומר בי"ט כסלו מאמר חסידות כמו בשבת, ימים־טובים וימים נוראים. על־פי רוב, היה מחלק את המאמר לשני חלקים, החלק הראשון היה הוד כ"ק רבנו הזקן אומר בליל י"ט כסלו, ואת החלק השני בליל כ' כסלו, לפעמים היה אומר בלילה השני ביאור על המאמר שאמר בלילה הקודם.

בשנת תק"ן החל כ"ק רבנו הזקן לסדר את ה"תניא", ובכל שבת ויום־טוב היה אומר פרק, חצי או שליש פרק – מה"תניא". בשנת תקנ"ד סיים הוד כ"ק רבנו הזקן את סידור ה"תניא". בליל ט' כסלו תקנ"ד סיים הוד כ"ק רבנו הזקן את פרק נ"ג של ה"תניא" – עד המלים "בבית שני".

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי התוועד אז עם החסידים כל הלילה, ואמר שמה שאמר רשב"י שהוא יכול לקבל על עצמו את כל משך הזמן מאברהם אבינו עליו־השלום עד לתקופתו[6], וגילה את הענין של ל"ג בעומר, הוד שבהוד, פנימיות התורה – זהו הענין שסידר הרבי, הוד כ"ק רבנו הזקן, בנ"ג הפרקים שב"תניא", שכן הרי זה "גן נעול" לחיצוניות של החסידות, וה"תניא" הוא ה"מעורר" והכלי לקבלה של "כי הוי' אלקיך אש אוכלה הוא"[7].

ב. בשמחת תורה תקנ"ד לקח החסיד ר' פינחס רייזעס את הרבי ה"צמח צדק" (בהיותו בן ארבע) על ידיו, ויצא לרקוד אתו. אמר הוד כ"ק רבנו הזקן לחסיד ר' פינחס: הנח לו, הוא יכול לרקוד בעצמו, ידיעת התורה בנשמתו שבגוף היא בהתגלות.

ג. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק למד אתי "תניא" שלש פעמים בשלשה זמנים נפרדים. ההתחלה היתה אחרי הבר־מצוה שלי, הפעם השניה – בשנת תרנ"ו, והפעם השלישית – בשנת תרנ"ח. באותיות ישנן שלש דרגות: א) אותיות מעלימות ומגלות. ב) אותיות מחכימות. ג) אותיות מגלות את העצם שלמעלה משכל המושג, ומגלות את עומק העצם.

י"ג שבט, תש"ג

*) יארצייט אמו הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה נ"ע, נסתלקה י"ג שבט תש"ב.

6) סוכה מה, ב.

7) דברים ד, כד.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז מרחשון, תש"א

ברוקלין

ידידי הרב הנכבד וו"ח אי"א מוהרש"ז שי'

שלום וברכה!

קבלתי מכתב מידידי עוז היקר באנשים, שר החסד והצדקה, וו"ח אי"א מוה"ר מרדכי שי' דובין, וכותב אשר מגיע לו מאתו סך שלשים ליטרא אנגלים שלוה אצלו בהיותו בריגא, ומבקש אותי לקבל את הסכום הנ"ל אצלו, ושיהי' בפקדון אצלי, והנני מודיעו ומבקשו להתענין למלאות בקשתו כי נוגע לו לעניניו, והשי"ת יהי' בעזרו בגשמיות וברוחניות.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א, מזכיר

ח. ליבערמאן

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

פרשת וירא

יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב
פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא
וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ
לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: ג וַיֹּאמַר
אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר
מֵעַל עַבְדֶּךָ: ד יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ
רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ: ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם
וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם
עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
(לוי) ו וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר
מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת:
ז וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב
וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: ח וַיִּקַּח
חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן
לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:
(ישראל) ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר
הִנֵּה בָאֹהֶל: י וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת
חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת
פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה
זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח
כַּנָּשִׁים: יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי
בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף
אֶמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי: יד הֲיִפָּלֵא מֵיהוָה דָּבָר
לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ א עמ' 105)

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' (יח, א)

מְסֻפָּר עַל הָרַבִּי הָרַשַׁ"ב, שֶׁבְּיַלְדוּתוֹ (בֶּן אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ) נִכְנַס פַּעַם לִזְקֵנוֹ, הַ"צֶּמַח צֶדֶק", וּפָרַץ בִּבְכִי: מַדּוּעַ אֵין ה' נִרְאֶה אֵלָיו, כְּשֵׁם שֶׁנִּרְאָה אֶל אַבְרָהָם? סִפּוּר זֶה מְלַמְּדֵנוּ, שֶׁכָּל יְהוּדִי, אִישׁ אִשָּׁה וָטַף, שַׁיָּךְ לִבְכּוֹת וְלִתְבֹּעַ שֶׁהַקָּבָ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו. אַבְרָהָם אָבִינוּ נוֹתֵן אֶת הַכֹּחַ, וְעַל יְדֵי בְּכִיָּה וּתְבִיעָה אֲמִתִּית נִתָּן לְהַגִּיעַ לְכָךְ בְּפֹעַל.

שני טו וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה | לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי |
יָרֵאָה וַיֹּאמֶר | לֹא כִּי צָחָקְתְּ: טז וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ
עִמָּם לְשַׁלְּחָם: יז וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי
מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: יח וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה
לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:
יט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־
בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה
וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת
אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם
וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:
כא אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי
עָשׂוּ | כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה: כב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי
יהוָה: כג וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק
עִם־רָשָׁע: כד אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ
הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן
חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: כה חָלִלָה לְךָ
מֵעֲשֹׂת | כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע
וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ
לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא
בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי
לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: כז וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר
הִנֵּה־נָּא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר
וָאֵפֶר: כח אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה
הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא
אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:
כט וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם
אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:
ל וַיֹּאמֶר אַל־נָא יֶחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי
יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־
אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים: לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָּא הוֹאַלְתִּי

לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר
לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: לב וַיֹּאמֶר אַל־נָא
יֶחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן
שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה:
לג וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם
וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה ענ׳ 155)

וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (יח, יט)

יֵשׁ לְהַמְתִּיק אֶת הַקֶּשֶׁר בֵּין "לַעֲשׂוֹת צְדָקָה" לְפָרָשַׁת סְדוֹם, שֶׁכֵּן לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָהּ שֶׁל סְדוֹם אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נָתְנוּ צְדָקָה, כַּכָּתוּב (יחזקאל טז, מט) "זֶה הָיָה עֲוֹן סְדוֹם . . וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה". וּמַה שֶּׁכָּתוּב לְהַלָּן "הַכְּצַעֲקָתָהּ . . עָשׂוּ", "צַעֲקַת רִיבָה אַחַת" - הָעִקָּר בָּזֶה הוּא לֹא הַחֵטְא שֶׁל שְׁפִיכוּת דָּמִים, אֶלָּא הֶעְדֵּר נְתִינַת צְדָקָה בְּאֹפֶן קִיצוֹנִי וּמַבְהִיל, הַנְהָגָה שֶׁהֵבִיאָה לִשְׁפִיכוּת דָּמִים.

שלישי **יט** א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב
וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם
לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה
נָא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ
רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ
לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין: ג וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ
אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת
אָפָה וַיֹּאכֵלוּ: ד טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי
סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם
מִקָּצֶה: ה וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ
וְנֵדְעָה אֹתָם: ו וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה
וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו: ז וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ:
ח הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ
אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר
כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי: ט וַיֹּאמְרוּ | גֶּשׁ־
הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט
עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד
וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת: י וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם
וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת
סָגָרוּ: יא וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ
בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח:
יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹּה חָתָן
וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־
הַמָּקוֹם: יג כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה
כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה
לְשַׁחֲתָהּ: יד וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר | אֶל־חֲתָנָיו | לֹקְחֵי
בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־
מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי
חֲתָנָיו: טו וּכְמוֹ הַשַّחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים
בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי
בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר:
טז וַיִּתְמַהְמָהּ | וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־
אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו
וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר: יז וַיְהִי
כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־
תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה
הִמָّלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה: יח וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא
אֲדֹנָי: יט הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל
חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי
וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָّלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי
הָרָעָה וָמַתִּי: כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה
לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָّלְטָה נָּא שָׁמָּה הֲלֹא
מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל ענ׳ 244)

לוֹקְחֵי בְנוֹתָיו (יט, יד)

שֶׁאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת אֲרוּסוֹת לָהֶם (רש״י)

אֵין כַּוָּנָתוֹ לְדִין אֲרוּסָה וְחָלוּת גֶּדֶר אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁהֲרֵי מִסְתַּבְּרָא שֶׁדִּין זֶה הִתְחַדֵּשׁ רַק בְּמַתַּן תּוֹרָה. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם (רֵישׁ הִלְכוֹת אִישׁוּת): "קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק . . מַכְנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ . . וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה" (וּבְלַאו־הָכִי תָּמוּהַּ לוֹמַר שֶׁאַנְשֵׁי סְדוֹם הִתְנַהֲגוּ עַל־פִּי דִּין תּוֹרָה). אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ לְשַׁדּוּכִין וּזְמַן שֶׁל הֲכָנָה לַחֲתֻנָּה, וּכְפִי

שֶׁמָּצִינוּ בְּרִבְקָה אִמֵּנוּ, שֶׁ"נּוֹתְנִין לִבְתוּלָה י"ב חֹדֶשׁ לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ בְּתַכְשִׁיטִים".

רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר
הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
כב מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר
עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר:
כג הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה:
כד וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית
וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם: כה וַיַּהֲפֹךְ אֶת־
הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי
הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה: כו וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו
וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח: כז וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כח וַיַּשְׁקֵף
עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר
וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן:
כט וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר
אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ
הַהֲפֵכָה בְּהַפֹּךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:
ל וַיַּעַל לוֹט מִצֹּעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ
כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי
בְנֹתָיו: לא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ
זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־
הָאָרֶץ: לב לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה
עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע: לג וַתַּשְׁקֶיָן אֶת־אֲבִיהֶן
יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־
אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ: לד וַיְהִי
מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־
שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה
וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע: לה וַתַּשְׁקֶיָן
גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה
וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:
לו וַתַּהֲרֶיָן שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן: לז וַתֵּלֶד
הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב
עַד־הַיּוֹם: לח וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא
שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם: ס
כ א וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב
בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ
מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה: ג וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת
עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל:
ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי
גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג: ה הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הִוא
וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתָם־לְבָבִי
וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים
בַּחֲלוֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ
זֹאת וָאֶחְשָׂךְ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן
לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ: ז וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־
הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־
אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־
לָךְ: ח וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו
וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים מְאֹד: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־
הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים
אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה: יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת
אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי:
יב וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־
אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי
אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר
תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה
אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא: יד וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר

וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב: טז וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת: יז וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ: יח כִּי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם: ס **כא** א וַיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: ב וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים: ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק: ד וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ' 141)

וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר . . וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם (כ, יד)

כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּיֵּס וְיִתְפַּלֵּל עָלָיו (רש"י)

מַשְׁמַע, שֶׁאֲבִימֶלֶךְ בִּקֵּשׁ מְחִילָה מֵאַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם מָחַל לוֹ. וְכֵן מוּבָן מִכָּךְ שֶׁלֹּא מָצִינוּ שֶׁאַבְרָהָם סֵרֵב לְקַבֵּל מַתָּנָה זוֹ. וְאַף שֶׁאֲבִימֶלֶךְ טָעַן שֶׁנָּהַג בְּתֹם לֵב, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ צֹרֶךְ בְּבַקָּשַׁת מְחִילָה, שֶׁכֵּן סוֹף־סוֹף חָטָא חֵטְא חָמוּר בְּיוֹתֵר כְּלַפֵּי אַבְרָהָם, וְכַוָּנָתוֹ אֵינָהּ מְשַׁנָּה עֲבֵרָה זוֹ.

חמישי ה וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ: ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי: ז וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו: ח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק: ט וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק: י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק: יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע: יג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא: יד וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם | בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע: טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם: טז וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֹק כְּמִטַּחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיָּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קול הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים | אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קול הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם: יח קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ: יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר: כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת: כא וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 104)

צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹקִים, כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִצְחַק לִי (כא, ו)

מִדָּתוֹ שֶׁל יִצְחָק הִיא גְּבוּרָה, יִרְאָה וּפַחַד; וְאַף עַל פִּי כֵן, שְׁמוֹ מוֹרֶה עַל צְחוֹק וְשִׂמְחָה. בְּטַעַם הַדָּבָר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיִּרְאָה וּבִטּוּל הֵם הֲכָנָה וְהַכְשָׁרָה לְשִׂמְחָה וּפְתִיחַת הַלֵּב בַּעֲבוֹדַת ה'. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ מְבַקְּשִׁים: "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה (וְעַל יְדֵי זֶה) פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ".

ששי כב וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה: כג וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ: כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ:

כח וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר
הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כט וַיֹּאמֶר
אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי
בִּלְתִּי הַיּוֹם: ל וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן
לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: לא וַיַּצֵּב
אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כְּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדָּהֶן:
לב וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע
כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה: לג וַיֹּאמֶר כִּי
אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי
לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: לד עַל־כֵּן
קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שֶׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ
שְׁנֵיהֶם: לה וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים: לו וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם
בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם: לז וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ ב עמ' 681)

וַיִּטַּע אֵשֶׁל (כא, לג)

רֶמֶז יֵשׁ כָּאן, שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ נָטַע בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדַּת הַכְנָסַת אוֹרְחִים, לְהַעֲנִיק לָאוֹרֵחַ אֲכִילָה, שְׁתִיָּה, לִינָה (רש"י סוטה י, א). וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (לעיל יח, יט): כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו.

שביעי **כב** א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ
אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־
אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד
הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: ג וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם
בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו
אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים: ד בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־
הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־
לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה
וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־
עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ
אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:
ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה
הַשֶּׂה לְעֹלָה: ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ
הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ט וַיָּבֹאוּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם
אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד
אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל
לָעֵצִים: י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־
הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ: יא וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ
יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם | אַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: יב וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר
וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי | עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא
אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ
מִמֶּנִּי: יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל
אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: יד וַיִּקְרָא
אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאֶה אֲשֶׁר
יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה: טו וַיִּקְרָא מַלְאַךְ
יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם: טז וַיֹּאמֶר
בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־
יְחִידֶךָ: יז כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־
זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת
הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו: יח וְהִתְבָּרְכוּ
בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי:
יט וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו
אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבְאֵר שָׁבַע: פ
כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם
לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַּם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר

אָחִיךָ: כא אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־
קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם: כב וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־
פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יָלַד
אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי
אַבְרָהָם: כד וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־
הוּא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־
מַעֲכָה:

פפפ קמ"ז **פסוקים. אמנו"ן סימן.**

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.
אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא
וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר,
וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן
כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן
בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם
לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַּם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר
אָחִיךָ: כא אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־
קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם: כב וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־
פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יָלַד
אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי
אַבְרָהָם: כד וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־
הוּא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־
מַעֲכָה:

נקודות משיחות קודש (על־פי לקוטי־שיחות כרך לה, עמוד 76 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קִיּוּם מִצְוַת הָעֲקֵדָה בִּשְׁלֵמוּת

וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי
ו עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה

אַל תִּשְׁלַח – לִשְׁחֹט. אָמַר לוֹ אִם כֵּן לְחִנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה וְאוֹצִיא מְמֶנּוּ מְעַט דָּם, אָמַר לוֹ אַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה, אַל תַּעַשׂ בּוֹ מוּם.

כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי – אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר לוֹ אַבְרָהָם, אֲפָרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זֶרַע, וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ קַח־נָא אֶת בִּנְךָ, עַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר לִי אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר. אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה, לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ קַח - מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁתַּטְּהוּ אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסַּקְתִּיהּ אַחְתִּיהּ (כב, יב. ובפירוש רש"י)

וְלִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ (כְּמוֹ שֶׁהִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים): מַדּוּעַ תָּמַהּ אַבְרָהָם רַק כַּאֲשֶׁר נִצְטַוָּה "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר" וְלֹא לִפְנֵי־זֶה תֵּכֶף כְּשֶׁנִּצְטַוָּה "קַח־נָא אֶת בִּנְךָ"?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁבִּדְבָרָיו אֵלּוּ לֹא בָּא אַבְרָהָם לְהַרְהֵר חַס־וְשָׁלוֹם אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה, (וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י לְהַלָּן (סוף פרשת שמות) שֶׁאָמַר הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה "הִרְהַרְתָּ עַל מִדּוֹתַי. לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁאָמַרְתִּי לוֹ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זֶרַע, וְאַחַר־כָּךְ אָמַרְתִּי לוֹ הַעֲלֵהוּ לְעוֹלָה וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי"), אֶלָּא דְּבָזֶה בָּא לְפָרֵשׁ דְּבָרָיו הַקּוֹדְמִים:

לְאַחֲרֵי שֶׁאָמַר אַבְרָהָם "אִם כֵּן לְחִנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה" כוּ', וְנַעֲנָה עַל כָּךְ בִּשְׁלִילָה, חָשַׁב אַבְרָהָם, שֶׁמָּא לִבּוֹ אֵינוֹ שָׁלֵם עִמּוֹ בְּמַעֲשֵׂה הָעֲקֵדָה, וְאֵינוֹ רָאוּי לְקִיּוּם מִצְוָה זוֹ, וּמִשּׁוּם הָכִי אֵין מַנִּיחִים אוֹתוֹ לְקַיֵּם צִוּוּי זֶה, וְלָכֵן - חָשַׁב אַבְרָהָם – לֹא נִתְקַבְּלָה בַּקָּשָׁתוֹ דְּ"אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה", כִּי בָּזֶה הוֹדָה שֶׁאֵינוֹ שָׁלֵם עִם מַעֲשֶׂה זֶה וּמְבַקֵּשׁ לְקַיֵּם הַצִּוּוּי רַק בְּמִקְצָתוֹ;

וּכְדֵי לִשְׁלֹל קֶסֶלְקָא־דַעְתָּךְ זוֹ, הִמְשִׁיךְ אַבְרָהָם לִטְעֹן - "אֲפָרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי", שֶׁבַּקָּשָׁתוֹ "אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה" הָיְתָה – לֹא לִגְרֹעַ מִצִּוּוּי ה', אֶלָּא – לְקַיֵּם הַצִּוּוּי "קַח נָא אֶת בִּנְךָ", כִּי עַל־יְדֵי־זֶה תִּתְרַץ הַסְּתִירָה בֵּין הַצִּוּוּי "קַח נָא", לְבֵין הַהַבְטָחָה "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע". דְּבִתְחִלָּה לֹא הֵבִין אַבְרָהָם כֵּיצַד יְכוֹלִים לְהִתְקַיֵּם שְׁנֵי דִּבּוּרִים אֵלּוּ - הַסּוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה (וּמִכֵּיוָן שֶׁנִּצְטַוָּה בְּפֵרוּשׁ "קַח נָא" וְגוֹ', קִיֵּם הַצִּוּוּי מִבְּלִי לְהַרְהֵר אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה); אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁנִּצְטַוָּה לֹא לִשְׁחֹט, אִם כֵּן אֶפְשָׁר לְהַכְרִיעַ בֵּין שְׁנֵי הַכְּתוּבִים וּלְקַיֵּם שְׁנֵיהֶם – עַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת חַבָּלָה וְהוֹצָאַת דָּם (וּזְרִיקָתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ).

וְעַל זֶה נַעֲנָה: "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה גוֹ'", כְּלוֹמַר, קִיּוּם הַמִּצְוָה הָיָה בִּשְׁלֵמוּת וְאֵין בָּהּ שׁוּם חִסָּרוֹן, וְלֹא נִמְנַע מִמֶּנּוּ לְקַיֵּם הַצִּוּוּי, שֶׁהֲרֵי מִלְּכַתְּחִלָּה "לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁתַּטְּהוּ אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסַּקְתִּיהּ אַחְתִּיהּ" (וּבָזֶה תִּתְרַץ גַּם הַסְּתִירָה בֵּין שְׁנֵי הַצִּוּוּיִים).

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת וירא לקריאה בציבור

ולשמו"ת במלכים ב פרק ד

ד א **וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: ב וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָךְ בַּבַּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן: ג וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מִן אֲנָשַׁיִךְ שְׁחוּץ לְבֵיתֵךְ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִךְ כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי אל תִּשְׁאֲלִי מְעַט כִּי־אִם הַרְבֵּה כֵּלִים: ד וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ וּבְכוֹד הַנֵּם הוּא לָבֹא בְּהֶצְנֵעַ וְיָצַקְתְּ מֵאֲסוּךְ הַשֶּׁמֶן עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי וְהָאָסוּךְ שֶׁמֶן לֹא תְזִיז מִמְּקוֹמוֹ, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָשָׂה אוֹתוֹ כְּמַעְיָן, וְאֵין דֶּרֶךְ מַעְיָן לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ: ה וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ אֶת הַכֵּלִים הָרֵיקִים וְהִיא מוֹצֶקֶת: ו וַיְהִי | כִּמְלֹאת הַכֵּלִים אֲשֶׁר שָׁאֲלָה וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי כִּי לֹא יֵדֶעָה אֲשֶׁר כִּבֶּר נִתְמַלֵּאוּ כוּלָּם וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן לֹא הָיָה נִשְׁפָּךְ עוֹד מִן הָאָסוּךְ שֶׁמֶן: ז וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵךְ וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֶי בַּנּוֹתָר: ח וַיְהִי**

עטרת מרים

א וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים אִשֶּׁת עוֹבַדְיָה (שֶׁהָיָה עִם אַחְאָב, (חו"ל). צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע (נְבִיא אַחַר אֵלִיָּהוּ) לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה הוּא יְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: **ב** וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָךְ בַּבַּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן כְּלִי קָטָן לְשֶׁמֶן: **ג** וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מִן אֲנָשַׁיִךְ שְׁחוּץ לְבֵיתֵךְ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִךְ כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי אל תִּשְׁאֲלִי מְעַט כִּי־אִם הַרְבֵּה כֵּלִים: **ד** וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ וּבְכוֹד הַנֵּם הוּא לָבֹא בְּהֶצְנֵעַ וְיָצַקְתְּ מֵאֲסוּךְ הַשֶּׁמֶן עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי וְהָאָסוּךְ שֶׁמֶן לֹא תְזִיז מִמְּקוֹמוֹ, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָשָׂה אוֹתוֹ כְּמַעְיָן, וְאֵין דֶּרֶךְ מַעְיָן לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ: **ה** וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ אֶת הַכֵּלִים הָרֵיקִים וְהִיא מוֹצֶקֶת: **ו** וַיְהִי | כִּמְלֹאת הַכֵּלִים אֲשֶׁר שָׁאֲלָה וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי כִּי לֹא יֵדֶעָה אֲשֶׁר כִּבֶּר נִתְמַלֵּאוּ כוּלָּם וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן לֹא הָיָה נִשְׁפָּךְ עוֹד מִן הָאָסוּךְ שֶׁמֶן: **ז** וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵךְ וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֶי בַּנּוֹתָר מִדְּמֵי הַשָּׁמֶן עַל דְּמֵי הַחוֹב: **ח** וַיְהִי הַיּוֹם בָּא הַיּוֹם וַיַּעֲבָר אֱלִישָׁע אֶל עִיר שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה

שי למורא

א) מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים, אֵשֶׁת עוֹבַדְיָה הָיְתָה. וְהַנּוֹשֶׁה, הוּא יְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב, שֶׁהָיָה מַלְוֶהוּ בְּרִבִּית מַה שֶּׁזָּן עוֹבַדְיָה אֶת מֵאָה הַנְּבִיאִים בִּימֵי אַחְאָב. **ב)** אָסוּךְ, הוּא שֵׁם כְּלִי הַשֶּׁמֶן. וְנִקְרָא כָּךְ עַל שֵׁם שֶׁמְּמַנּוּ לוֹקְחִים שֶׁמֶן לְסִיכָה. **ד)** וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תָּזוּז מִמְּקוֹמָהּ עִם הָאָסוּךְ. כִּי מַעֲשֵׂה הַנֵּס יַמְשִׁיךְ בַּמָּקוֹם שֶׁהַתְחִיל בּוֹ. **ז)** וְשַׁלְּמִי אֶת נַשְׁיֵךְ, וּפִרְעִי אֶת חוֹבֵךְ. **ח)** אִשָּׁה גְדוֹלָה, אֲחוֹתָהּ שֶׁל אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית הָיְתָה, אִמּוֹ שֶׁל עִדּוֹא

עטרת מרים

אִשָּׁה חֲשׁוּבָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה מִדֵּי עָבְרוֹ וָסַר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם: **ט** וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי מַכִּירָה אֲנִי בּוֹ כִּי
אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד וְאִין מֵהֶרְאוּ לְשֶׁבֶת אִתְּנוּ יַחַד: **י** נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה בְּנוּיָה בְּקִיר אֲבָנִים וְנָשִׂים לוֹ
שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה לְהִתְבּוֹדֵד בְּחַדְרוֹ לְבַד: **יא** וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה אַחֲרֵי שֶׁעָשְׂתָה אֶת הָעֲלִיָּה וַיָּסַר
אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: **יב** וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו: **יג** וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה
חָרַדְתְּ | אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת
בְּתוֹךְ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתִּי, וְאִין מִי מֵהֶם עוֹשֶׂה רָעָה עִמָּדִי: **יד** אַחַר שֶׁהִלְכָה מִפָּנָיו וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וּמַהוּ הַגְּמוּל שֶׁאֶעֱשֶׂה לָהּ, וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ
וְאִישָׁהּ זָקֵן וּבְדֶרֶךְ הַטֶּבַע לֹא תֵּלֵד עוֹד: **טו** וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח הִנֵּה זֶה הַמַּאֲמָר מִפְּנֵי שֶׁהוּא נְבוּאָה רָצָה אֱלִישָׁע בְּעַצְמוֹ לְאָמְרוֹ לָהּ: **טז** וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה לַזְּמַן הַבָּא כָּעֵת הָרְאוּיָה לִהְיוֹת חַיָּה יוֹלֶדֶת, וְהוּא בְּכְלוֹת תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים אַתְּ חֹבֶקֶת בֵּן לְשַׁעֲשׁוּעַ מָה, וְלֹא הִבְטִיחָהּ שֶׁיִּתְקַיֵּם וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בִּשְׁפָחֶתֶךָ אַל תִּשְׁמְחֵנִי בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם: **יז** וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה כְּפִי אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: **יח** וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם בָּא הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו כְּשֶׁהָיָה עוֹמֵד אֶל־עַל הַקֻּצָּרִים: **יט** וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי | רֹאשִׁי יֵשׁ לִי כְּאֵב בְּרֹאשׁ וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ: **כ** וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וָיָמֹת: **כא** וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים חִשְׁבָה שֶׁבְּזְכוּת הַנָּבִיא יִהְיֶה הַיֶּלֶד יוֹתֵר נִשְׁמָר וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא: **כב** וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה: **כג** וַיֹּאמֶר

שי למורא

הַנָּבִיא. יג) בְּתוֹךְ עַמִּי, כְּלוֹמַר, אֵין אָדָם מַזִּיק לִי וְאִינִי צְרִיכָה לְמֶלֶךְ וְלֹא לְשַׂר הַצָּבָא. וּרְאֵה פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּשֵׁי לַמּוֹרָא בְּרֵאשִׁית כג,י בְּשֵׁם "הַכְּנַת הַמִּקְרָא". **טז**) אַל תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ, כְּלוֹמַר, אַל תִּתֵּן לִי

הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם
וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֹר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם:
ט וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי
אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ
תָּמִיד: י נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה
וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: יא וַיְהִי
הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: יב וַיֹּאמֶר
אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד
לְפָנָיו: יג וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ | אֵלֵינוּ
אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ
אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת:
יד וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ
זָקֵן: טו וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח: טז וַיֹּאמֶר
לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ
הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בִּשְׁפִחָתֶךָ: יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן
לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: יח וַיִּגְדַּל
הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֻּצְרִים: יט וַיֹּאמֶר
אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי רֹאשִׁי | וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ:
כ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם
וָיָמֹת: כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר
בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא: כב וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד
מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים
וְאָשׁוּבָה: כג וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּ הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא

עטרת מרים

מֻדָּוּעַ אַתְּ הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת כִּי אִם הָיִתָה רְגִילָה לְקַבֵּל פָּנָיו וְתֹאמֶר שָׁלוֹם אֵין דָּבָר רָע שֶׁאֵלֵךְ אֶל הַנָּבִיא, וְלֹא רָצְתָה לְגַלּוֹת הַדָּבָר לְבַעְלָהּ, כִּי חָשְׁבָה מוּטָב שֶׁיַּעֲשֶׂה הַנֵּס בְּצִנְעָה: כד וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן חָבְשָׁה הָאָתוֹן בְּעַצְמָהּ לְזֵרֵז הַדָּבָר, וּבְמַר לְבָבָהּ הָלְכָה רַגְלֵי וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ מַהֵר אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב אַל תְּעַכֵּב עַל יְדֵי אֶת הֲרִכִּיבָה כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ כַּאֲשֶׁר אוֹמַר לְךָ עֲמוֹד, אָז תַּעֲמוֹד: כה וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז הַוּאת, בָּאָה: כו עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם הַכֹּל שָׁלוֹם. וְלֹא רָצְתָה לְגַלּוֹת גַּם אֵלָיו: כז וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ בַּעֲבוּר כְּבוֹד הַנָּבִיא, וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ תֵּן לָהּ רִפְיוֹן, וְאַל תַּהַרְפֶּנָּה, כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָּהּ בַּעֲבוּר מְרִירוּת נַפְשָׁהּ הִיא מַחֲזִיקָה בְּרַגְלֵי וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי עַד עַתָּה וְלֹא הִגִּיד לִי: כח וַתֹּאמֶר הֲשָׁאֵלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי בְּעֵת הַהַבְטָחָה לֹא תַשְׁלֶה אוֹתִי אַל תַּטְעֶה אוֹתִי, לְהַבְטִיחַ לִי דָּבָר הַנִּפְסָק: כט וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מַטֶּה וּבוֹרִיזוּת וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ בְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא תִשְׁהֶה בַּדֶּרֶךְ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנַּעַר: ל וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֱזָבֶךָּ לְכַל תֵּלֵךְ בְּעַצְמְךָ עִמְּדִי וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: לא וְגֵיחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם הִקְדִּים אוֹתָם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֵּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנַּעַר: לב וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבַּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ: לג וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: לד וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּחַם בְּשַׂר הַיֶּלֶד: לה וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו

שי למורא

אֶלָּא בֵּן שֶׁל קַיְמָא. כד) נְהַג וָלֵךְ, בְּלוֹמַר, בּוֹרִיזוּת. אַל תַּעֲצָר לִי לִרְכֹּב, אַל תַּפְצִיר שֶׁאֶרְכַּב. כִּי בְּמַר נַפְשָׁהּ הָיְתָה הוֹלֶכֶת בְּרֶגֶל. כח) לֹא תַשְׁלֶה, כְּמוֹ לֹא תַּטְעֶה. וְהוּא לְשׁוֹן "שְׁגָגָה", שֶׁתַּרְגּוּמוֹ "שְׁלוּ". כט) מִשְׁעַנְתִּי, הַמַּטֶּה אֲשֶׁר הָיָה נִשְׁעָן עָלָיו. לֹא תְבָרְכֶנּוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְבֶּה דְּבָרִים, וְיִשְׁאָלוּהוּ לְהֵיכָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְהוּא יֹאמַר לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת, וְאֵין זֶה כְּבוֹד הַנֵּס לְהִתְהַלֵּל בּוֹ מִי שֶׁבָּא עַל יָדוֹ. אֲבָל הוּא לֹא עָשָׂה כֵּן, אֶלָּא לְכָל הַשּׁוֹאֲלוֹ, אָמַר: רַבִּי שְׁלָחַנִי לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת. לד) וַיִּגְהַר, הִשְׁתַּטַּח. לה) וַיִּזְהַר, הִתְעַטֵּשׁ.

עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב (ירושלמי סנהדרין י ב): גֵּחֲזִי לֹא שָׁמַע לְדִבְרֵי הַנָּבִיא, וְהָיָה עוֹד מְלַגְלֵג בַּדֶּרֶךְ, לוֹמַר שֶׁהוֹלֵךְ לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֵּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנַּעַר: לב וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבַּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ: לג וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם כִּי לֹא רָצָה שֶׁיִּהְיֶה שָׁם שׁוּם אָדָם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה תְּפִלָּתוֹ יוֹתֵר שְׁלֵמָה, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה אָדָם מַה שֶּׁעֲשָׂה וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: לד וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּחַם בְּשַׂר הַיֶּלֶד: לה וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו

עטרת מרים

וַיְזוֹרֶר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו: לז וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ: לח וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא:

אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֶר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו: לז וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ: לח וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כג א וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: ב וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ: ג וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר: ד גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי: ה וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: ו שְׁמָעֵנוּ ׀ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־

קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ: ז וַיָּקָם
אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת: (לוי)
ח וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר
אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן־
צֹחַר: ט וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ
אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי
בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר: י וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־
חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־
חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר: יא לֹא־אֲדֹנִי
שְׁמָעֵנִי הַשָّדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ
נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ:
יב וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ: (ישראל)
יג וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ
אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָّדֶה קַח מִמֶּנִּי
וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה: יד וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת־
אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: טו אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע
מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ
קְבֹר: טו וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל
אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי
בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר:

המשך ביאור למס' נדה ליום רביעי עמ' א

1 **רַבָּנָן** – חכמים מטהרים, **יְרוּקָה וּלְבָנָה מִיבַּעְיָא** – וכי יש צורך
2 להשמיע שהם מטהרים במפלת חתיכה לבנה או ירוקה, שאינן
3 מהמינים הטמאים. **אֶלָּא לָאו** – אלא ודאי שנה התנא מפלת
4 חתיכה ירוקה או לבנה לְצורך ביאור דברי **רַבִּי יְהוּדָה, וּפָלִיג** –
5 והשמיענו שאפילו בחתיכה שאינה מארבעת המינים הטמאים
6 חולק רבי יהודה ומטמא.
7 הגמרא מוסיפה לבאר את הקושיא לדעת רבי יוחנן: **וְתוּ** – ועוד,
8 **לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר** שבשמפלת חתיכה **שֶׁל אַרְבַּעַת מִינֵי דָמִים לִדְבָרֵי**
9 **הַכֹּל טְמֵאָה**, לבד ממה שקשה על דבריו כפי שקשה על שמואל,
10 שהרי גם לדעתו רבי יהודה מטהר בחתיכה שאינה מארבעת
11 המינים, ובברייתא מוכח שמטמא אפילו בירוקה ולבנה, עוד קשה
12 על דבריו גם בדעת חכמים, היאך אמר שחכמים מודים לטמא
13 בחתיכה של ארבעת מיני דמים, **וְהָא קָתָנֵי** – והרי שנינו בברייתא
14 דין המפלת חתיכה **אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה**, שהן מארבעת מיני דמים, **וְאַף**
15 **עַל פִּי כֵן פְּלִיגִי רַבָּנָן** – חכמים חולקים ומטהרים, ומוכח שלדעתם
16 אפילו מפלת חתיכה של ארבעת המינים טהורה.
17 **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לדחות ולומר, **כִּי פְּלִיגִי** – שכאשר נחלקו
18 **רַבָּנָן** בברייתא, לא נחלקו אלא **אֵירוּקָה וּלְבָנָה** – במפלת חתיכה
19 ירוקה או לבנה, **אֲבָל אַאֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה** – במפלת חתיכה אדומה
20 או שחורה **לֹא** נחלקו, והם מודים שטמאה. היה בידך לפרש כך,
21 **אֶלָּא** שאם כן יהיה קשה **אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה לְמַאן קָתָנֵי לָהּ** – לצורך
22 ביאור דברי מי מהתנאים שנה התנא מפלת חתיכה אדומה או
23 שחורה, **אִילֵימָא** – אם נאמר ששנה אופן זה כדי לבאר את דברי
24 **רַבִּי יְהוּדָה**, וכי אפשר לומר כך, **הַשְׁתָּא** – והלא מעתה יהיה קשה,
25 הרי אפילו במפלת חתיכה **יְרוּקָה וּלְבָנָה**, שאינן מהמינים הטמאים,
26 סובר רבי יהודה שהיא **טְמֵאָה, אֲדוּמָּה וּשְׁחוֹרָה מִיבַּעְיָא** – וכי יש
27 צורך להשמיע שהוא מטמא במפלת חתיכה אדומה או שחורה
28 שהן מהמינים הטמאים. **אֶלָּא לָאו** – אלא ודאי שנה התנא מפלת
29 חתיכה אדומה ושחורה לצורך ביאור דברי **רַבָּנָן, וּפְלִיגִי** –
30 והשמיענו שאפילו בחתיכה של ארבעת המינים הטמאים חולקים
31 חכמים ומטהרים.
32 הגמרא מפרשת את מחלוקת חכמים ורבי יהודה באופן אחר: **אֶלָּא**
33 **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, לעולם לדעת כולם אינה טמאה מחמת
34 החתיכה עצמה, ואפילו בחתיכה של ארבעת מיני דמים, מפני
35 שהחתיכה אינה דם אלא בשר, וחכמים ורבי יהודה **בְּאֶפְשָׁר**
36 **לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר** [–הרחם] **בְּלֹא דָם קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו בשאלה האם
37 אפשר שיפתח הרחם ללידה מבלי שיצא ממנו דם, שרבי יהודה
38 סובר 'אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם', וכל מפלת חתיכה
39 בהכרח יצא דם מרחמה, ואף אם לא מצאה דם, ודאי היה אלא
40 שאבד, והיא טמאה טומאת נדה אף בחתיכה ירוקה או לבנה.
41 ולחכמים 'אפשר לפתיחת הקבר בלא דם', וכל שלא מצאה דם
42 טהורה היא, אף כשהחתיכה עצמה אדומה או שחורה.
43 הגמרא תולה את מחלוקתם במחלוקת תנאים אחרת: **וּכְפָלוּגְתָּא**
44 **דְּהָנֵי תַּנָּאֵי** – ומחלוקתם זו היא מחלוקת התנאים בברייתא, **דְּתַנְיָא,**
45 אשה העומדת בימים שבהם ראיית דם אינה מטמאתה טומאת
46 נדות אלא טומאת זבה, וראתה בהם דם, **שֶׁקִּשְׁתָּה שְׁנַיִם** –
47 שהרגישה צער שצריכה ללדת ולד, ומחמת קושי זה ראתה דם
48 שני ימים, **וְלַשְּׁלִישִׁי** – וביום השלישי מתחילת ראייתה **הִפִּילָה** דבר
49 כל שהוא, **וְאֵינָהּ יוֹדַעַת מַה הִפִּילָה**, אם היה זה נפל, או שמא לא
50 היה אלא רוח בעלמא שיצאה ממנה. וגם אינה יודעת אם ראתה
51 דם בהפלה זו או לא. והרי היא מסתפקת בכמה ספיקות, א. שמא
52 הפילה נפל גמור בשלישי ונטמאה טומאת לידה, ובמקרה זה אינה
53 טמאה טומאת זיבה אפילו אם ראתה דם גם בשלישי מפני
54 שראייתה היתה מחמת קושי ההפלה, וראייה מחמת קושי אינה
55 מטמאה טומאת זבה. ב. שמא הפילה רוח בעלמא, ואז יש לפניה
56 שני צדדים, אם ראתה דם בשעת ההפלה נמצא שראתה דם
57 שלשה ימים רצופים שלא מחמת נדות ולא מחמת לידה ונעשתה
58 'זבה גדולה'. ואם לא ראתה דם בשעת ההפלה נמצא שלא ראתה
59 בימים אלו אלא יומיים ולא שלשה, ואינה אלא זבה קטנה, שאינה
60 טעונה ספירת שבעה נקיים והבאת קרבן. ועל כן אומרים חכמים,

לוח זמנים לשבוע פרשת וירא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:03	06:09	08:07	08:10	08:42	08:45	09:37	09:40	11:55	11:56	16:46	16:42	17:13	17:10	16:23	17:20
חיפה (ח)	06:05	06:11	08:07	08:10	08:42	08:46	09:38	09:40	11:54	11:55	16:45	16:42	17:10	17:06	16:12	17:17
ירושלים (ח)	06:03	06:08	08:06	08:08	08:41	08:44	09:36	09:38	11:53	11:54	16:48	16:45	17:10	17:07	16:05	17:18
תל אביב (ח)	06:05	06:10	08:08	08:10	08:43	08:46	09:38	09:40	11:55	11:56	16:44	16:41	17:12	17:08	16:21	17:19
אוסטריה, וינה (ח)	06:53	07:02	08:28	08:32	09:14	09:19	10:03	10:07	12:08	12:09	16:23	16:16	16:59	16:52	15:59	17:06
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:05	06:00	08:50	08:47	09:33	09:30	10:44	10:43	13:39	13:40	20:05	20:12	20:35	20:42	19:52	20:54
אוקראינה, אודסה (ח)	06:51	07:00	08:30	08:34	09:14	09:19	10:04	10:08	12:11	12:12	16:30	16:23	17:05	16:58	16:07	17:12
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:27	06:36	08:02	08:07	08:48	08:53	09:37	09:41	11:43	11:43	15:58	15:51	16:33	16:27	15:34	16:40
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:39	06:48	08:13	08:18	08:59	09:04	09:49	09:52	11:54	11:55	16:08	16:00	16:44	16:37	15:43	16:51
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:10	07:20	08:40	08:44	09:27	09:33	10:16	10:20	12:19	12:20	16:28	16:20	17:05	16:58	16:03	17:12
אוקראינה, קייב (ח)	07:03	07:13	08:32	08:37	09:20	09:26	10:09	10:13	12:12	12:13	16:20	16:12	16:57	16:50	15:55	17:04
איטליה, מילאנו (ח)	07:15	07:23	08:56	09:00	09:39	09:43	10:29	10:33	12:37	12:38	17:02	16:55	17:33	17:27	16:38	17:40
אקוואדור, קיטו (ח)	05:54	05:55	08:24	08:25	08:54	08:55	09:57	09:57	12:28	12:29	18:02	18:03	18:25	18:26	17:44	18:35
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:44	05:40	08:29	08:27	09:09	09:07	10:20	10:19	13:12	13:13	19:32	19:38	20:01	20:07	19:19	20:19
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:22	06:16	09:08	09:04	09:54	09:51	11:07	11:06	14:05	14:06	20:37	20:44	21:10	21:18	20:25	21:32
ארה"ב, בולטימור (ח)	06:44	06:51	08:36	08:40	09:15	09:19	10:08	10:11	12:20	12:21	16:56	16:51	17:26	17:22	16:34	17:33
ארה"ב, ברוקלין (ח)	06:36	06:43	08:26	08:30	09:06	09:10	09:58	10:01	12:10	12:10	16:43	16:37	17:13	17:09	16:20	17:21
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	06:37	06:44	08:27	08:30	09:06	09:10	09:59	10:02	12:10	12:11	16:43	16:38	17:14	17:09	16:20	17:21
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:16	07:24	09:03	09:07	09:44	09:48	10:36	10:39	12:46	12:47	17:15	17:10	17:47	17:42	16:52	17:54
ארה"ב, האוסטון (ח)	06:42	06:47	08:47	08:50	09:22	09:24	10:17	10:20	12:35	12:36	17:29	17:26	17:55	17:52	17:09	18:03
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:19	06:25	08:20	08:23	08:56	08:59	09:50	09:53	12:06	12:07	16:52	16:48	17:20	17:16	16:31	17:27
ארה"ב, מיאמי (ח)	06:35	06:39	08:45	08:47	09:18	09:20	10:15	10:17	12:35	12:36	17:34	17:32	18:00	17:58	17:14	18:08
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	06:34	06:41	08:23	08:26	09:02	09:07	09:55	09:58	12:06	12:06	16:37	16:32	17:08	17:03	16:14	17:15
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:00	07:07	08:50	08:54	09:30	09:34	10:22	10:25	12:34	12:35	17:07	17:02	17:38	17:33	16:45	17:45
ארה"ב, שיקגו (ח)	06:34	06:41	08:22	08:25	09:02	09:06	09:54	09:57	12:04	12:05	16:35	16:29	17:06	17:01	16:12	17:13
בוליביה, לה-פס (ח)	05:52	05:51	08:30	08:30	09:02	09:02	10:08	10:08	12:48	12:50	18:41	18:44	19:06	19:09	18:26	19:19
בלגיה, אנטוורפן (ח)	07:50	08:00	09:17	09:22	10:06	10:12	10:54	10:58	12:56	12:57	17:02	16:53	17:40	17:32	16:36	17:47
בלגיה, בריסל (ח)	07:49	07:59	09:17	09:22	10:06	10:11	10:54	10:58	12:56	12:57	17:03	16:55	17:41	17:33	16:38	17:48
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:16	05:13	07:57	07:56	08:31	08:30	09:39	09:39	12:23	12:25	18:30	18:34	18:51	18:56	18:16	19:06
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:05	05:03	07:46	07:45	08:20	08:19	09:27	09:27	12:11	12:12	18:13	18:16	18:38	18:42	17:58	18:52
בריטניה, לונדון (ח)	07:09	07:19	08:35	08:40	09:25	09:30	10:12	10:16	12:14	12:15	16:20	16:12	16:57	16:50	15:58	17:04
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:24	07:36	08:45	08:50	09:36	09:43	10:23	10:27	12:23	12:24	16:20	16:11	17:01	16:53	15:57	17:08
גרמניה, ברלין (ח)	07:19	07:29	08:42	08:47	09:32	09:38	10:20	10:24	12:20	12:21	16:23	16:14	17:01	16:53	15:57	17:08
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:30	07:40	09:00	09:04	09:47	09:53	10:36	10:40	12:39	12:40	16:48	16:40	17:25	17:18	16:23	17:33
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:12	05:10	07:55	07:53	08:30	08:29	09:38	09:38	12:24	12:25	18:37	18:42	18:57	19:01	18:23	19:12
הודו, מומבאי (ח)	06:43	06:46	08:59	09:01	09:31	09:33	10:29	10:31	12:52	12:53	18:02	18:00	18:26	18:25	17:42	18:34
הודו, פונה (ח)	06:38	06:41	08:55	08:57	09:26	09:28	10:25	10:27	12:48	12:49	17:58	17:57	18:23	18:21	17:39	18:31
הונגריה, בודפשט (ח)	06:40	06:49	08:17	08:21	09:02	09:07	09:52	09:55	11:58	11:58	16:14	16:07	16:49	16:43	15:50	16:56
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:41	06:48	08:31	08:34	09:11	09:15	10:03	10:06	12:14	12:15	16:47	16:41	17:18	17:13	16:24	17:25
יוון, אתונה (ח)	07:00	07:06	08:54	08:58	09:32	09:36	10:26	10:28	12:39	12:40	17:18	17:13	17:47	17:43	16:56	17:54
מולדובה, קישינב (ח)	07:00	07:09	08:38	08:42	09:22	09:27	10:12	10:16	12:18	12:19	16:36	16:29	17:11	17:05	16:12	17:18

לוח זמנים לשבוע פרשת וירא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:41	06:44	08:57	08:59	09:28	09:30	10:27	10:28	12:50	12:51	17:58	17:57	18:23	18:21	17:39	18:31
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	04:56	04:49	07:41	07:36	08:33	08:30	09:48	09:46	12:50	12:51	19:32	19:40	20:08	20:17	19:21	20:32
נפאל, קטמנדו (ח)	06:20	06:25	08:28	08:31	09:02	09:05	09:58	10:00	12:18	12:18	17:14	17:11	17:40	17:38	16:54	17:48
סין, בייג'ין (ח)	06:53	06:59	08:44	08:48	09:23	09:27	10:16	10:19	12:28	12:29	17:03	16:58	17:34	17:29	16:39	17:41
סינגפור, סינגפור (ח)	06:46	06:47	09:16	09:16	09:45	09:46	10:48	10:49	13:19	13:19	18:50	18:51	19:13	19:14	18:33	19:23
פולין, ורשא (ח)	06:47	06:58	08:11	08:16	09:01	09:07	09:49	09:53	11:50	11:51	15:52	15:43	16:31	16:23	15:26	16:38
פרו, לימה (ח)	05:33	05:33	08:10	08:10	08:41	08:41	09:46	09:46	12:24	12:25	18:11	18:13	18:35	18:37	17:55	18:47
צרפת, ליאון (ח)	07:33	07:41	09:13	09:17	09:57	10:01	10:47	10:50	12:55	12:55	17:16	17:09	17:50	17:43	16:52	17:57
צרפת, פריז (ח)	07:51	08:01	09:24	09:29	10:11	10:16	11:00	11:04	13:05	13:05	17:19	17:11	17:53	17:46	16:54	18:00
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:43	05:44	08:10	08:10	08:39	08:41	09:41	09:42	12:10	12:11	17:38	17:38	18:01	18:02	17:20	18:11
קנדה, טורונטו (ח)	07:05	07:13	08:49	08:53	09:31	09:35	10:22	10:26	12:31	12:32	17:00	16:54	17:30	17:24	16:37	17:37
קנדה, מונטריאול (ח)	06:46	06:54	08:27	08:31	09:10	09:15	10:01	10:04	12:08	12:09	16:31	16:24	17:03	16:57	16:07	17:10
קפריסין, לרנקה (ח)	06:14	06:20	08:13	08:16	08:50	08:53	09:44	09:47	11:59	12:00	16:44	16:40	17:12	17:08	16:22	17:19
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:17	08:29	09:32	09:38	10:26	10:33	11:12	11:17	13:10	13:11	17:03	16:53	17:45	17:36	16:36	17:52
רוסיה, מוסקבה (ח)	07:54	08:06	09:06	09:12	10:01	10:08	10:47	10:51	12:43	12:44	16:36	16:26	17:16	17:06	16:09	17:23
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:17	07:26	08:54	08:58	09:39	09:44	10:29	10:32	12:35	12:36	16:52	16:45	17:27	17:21	16:28	17:34
שוויץ, ציריך (ח)	07:22	07:31	08:59	09:03	09:44	09:49	10:34	10:37	12:40	12:41	17:01	16:54	17:32	17:25	16:37	17:39
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:16	06:18	08:36	08:38	09:07	09:08	10:06	10:08	12:32	12:33	17:48	17:48	18:12	18:11	17:30	18:21

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # **00706**
10/11/2019

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים